

«Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы» ММ
«ҚИНЭУ Кәсіпкерлік колледжі» ЖМ

ЖҰМЫСШЫ
МАМАНДЫҚТАР
ЖЫЛЫ

ҚИНЭУ
КӘСІПКЕРЛІК
КОЛЛЕДЖІ

Мыржақып Дулатовтың мерейтойына арналған
«ЖАС-ҒАЛЫМ - 2025»
Халықаралық ғылыми жұмыстар
байқауының материалдары

Материалы Международного
конкурса научных работ
«ЖАС-ҒАЛЫМ-2025»,
посвященный юбилею Мыржакыпа Дулатова

Қостанай

ББК 74.47
УДК 377
С23

Сборник статей Международного конкурса научных работ «ЖАС ҒАЛЫМ-2025», посвященный юбилею Мыржакыпа Дулатова/ Составители Жолдыбаева С.Б., Мамитанова Л.К. – Костанай, «Колледж предпринимательства КИнЭУ», 2025. – 840с.

В сборник включены тезисы выступлений студентов организаций технического и профессионального образования Республики Казахстан, Российской Федерации, принявших участие в Международном конкурсе научных работ «ЖАС ҒАЛЫМ-2025», посвященный юбилею Мыржакыпа Дулатова «Жастар – елдің инновациялық дамуының факторы және ресурсы» проведенного на базе ЧУ «Колледж предпринимательства КИнЭУ» при поддержке КГУ «Методический центр» Управления образования акимата Костанайской области. Статьи распределены в соответствии с тематикой и содержанием по секциям: «Робототехника и программирование»; «Транспорт, транспортная техника и транспортная технология»; «История и филология»; «Актуальные проблемы естественных наук»; «Педагогика и психология»; «Start-up. Будущее глазами тинейджеров»; «Инновационные и энергоэффективные технологии - технологии будущего»; «Экономика и менеджмент»; «Методы и технологии в практике руководителей научных проектов». Сборник издается в авторской редакции.

ББК 74.47
УДК 377
С23

АЛҒЫ СӨЗ

Жинаққа 2025 жылғы 26 ақпанда өткен «ЖАС ҒАЛЫМ-2025» «Жастар – елдің инновациялық даму факторлары ж қазір ресурстар» атты Халықаралық ғылыми жұмыстар байқауына ұсынылған ғылыми жобалардың тезистері кірді. «ЖАС ҒАЛЫМ-2025» халықаралық ғылыми жұмыстар байқауы Мыржақып Дулатовтың мерейтойына арналған.

Байқаудың мақсаты - зерттеу құзыреттілігін дамыту және студенттердің ғылыми-зерттеу, ғылыми-практикалық жетістіктерін насихаттау.

Байқауға Қазақстан Республикасының, Ресей Федерациясының техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру жүйесінің 400-ден астам студенті қатысты.

Конференция аясында келесі секциялардың жұмысы ұйымдастырылды:

Секция 1. Робототехника және бағдарламалау.

Секция 2. Көлік, көліктік техника және көліктік технология.

Секция 3. Тарих және филология.

Секция 4. Жаратылыстану ғылымдарының өзекті мәселелері.

Секция 5. Педагогика және психология.

Секция 6. Start-up. Болашақ тинейджерлер көзімен.

Секция 7. Болашақтағы инновациялық және энерготиімді технологиялар.

Секция 8. Экономика және менеджмент.

Секция 9. Ғылыми жобалар жетекшілер тәжірибесіндегі әдістері мен технологиялар.

«ЖАС ҒАЛЫМ-2025» конференциясы екі тілде өтті: қазақ және орыс.

Конференцияда айтылған тақырыптардың мәселелері өзектілігімен ерекшеленді, қоғам дамуының заманауи аспектілерімен үндес болды.

Студенттердің жұмысын Қостанай облысының ғылыми қоғамының, әлеуметтік серіктестерінің, бизнес қоғамдастығының өкілдерінен тұратын құзыретті қазылар алқасы бағалады.

Біз Халықаралық ғылыми жұмыстар байқауының барлық қатысушыларына алғыс білдіреміз.

ПРЕДИСЛОВИЕ

В сборник вошли тезисы научных проектов представленных на Международном конкурсе научных работ «ЖАС ҒАЛЫМ-2025» «Жастар – елдің инновациялық дамуының факторы және ресурсы», которая прошла 26 февраля 2025 года. Международный конкурс научных работ «ЖАС ҒАЛЫМ-2025» был посвящён юбилею Мыржакыпа Дулатова.

Цель конкурса – развитие исследовательской компетентности и пропаганда научно-исследовательских, научно-практических достижений студентов.

В конкурсе приняли участие более 400 студентов системы технического и профессионального, послесреднего образования Республики Казахстан, Российской Федерации.

В рамках конференции организована работа следующих секций:

Секция 1. Информатика и информационные технологии в обучении.

Секция 2. Транспорт, транспортная техника и транспортная технология.

Секция 3. История и филология.

Секция 4. Актуальные проблемы естественных наук.

Секция 5. Педагогика и психология.

Секция 6. Start-up. Будущее глазами тинейджеров.

Секция 7. Современные технологии пищевой отрасли.

Секция 8. Экономика и менеджмент.

Секция 9. Методы и технологии в практике руководителей научных проектов.

Конференция «ЖАС ҒАЛЫМ-2025» проводилась на двух языках: казахском и русском.

Проблематика заявленных тем на конференцию отличалась актуальностью, была созвучна современным аспектам развития общества.

Работы студентов оценивало компетентное жюри, состоящее из представителей научного общества, социальных партнеров, бизнес сообщества Костанайской области.

Мы благодарим всех участников Международного конкурса научных работ студентов.

МАЗМУНЫ/ СОДЕРЖАНИЕ

1 СЕКЦИЯ. «РОБОТОТЕХНИКА ЖӘНЕ БАҒДАРЛАМАЛАУ/ РОБОТОТЕХНИКА И ПРОГРАММИРОВАНИЕ»			
1	Айсаева Ирадым	Робототехника – жаңа заман талабы	22
2	Байжумаева Диана	Архитектурное моделирование Костаная в Blender: создание реалистичного городского ландшафта	25
3	Байтакова Дильназ, Жарылкасынова Аружан, Кузнецов Максим	Создание DISTORTION для гитары	27
4	Бекмагамбетов Ерсултан, Нажметдинова Сабина	Экономия водных ресурсов с использованием ИТ технологий	29
5	Бондарь Эльза	Национальные инструменты Казахстана: разработка мобильного приложения	31
6	Булатқызы Алтынай	Blender-де персонаждар анимациясын жасау: қаңқалық анимация, rigging және skinning әдістерін зерттеу, шынайы қозғалыстар жасау	32
7	Галяутдинов Эмиль	Автоматизированная сеть роя дронов «Арго» для исследования труднодоступных мест	35
8	Горчанюк Александр	Помощь робототехники и дронов в строительстве	37
9	Гриценко Евгений, Подчищаева Полина	Искусственный интеллект: AI NAVIGATOR	40
10	Демин Михаил, Рыжков Евгений	Компьютерная игра «Безопасная железная дорога»	42
11	Жамелов Алдияр	Python мен жасанды интеллект: Платформалар интеграциясы және олардың қолдану аясы	45
12	Жұмағұл Диана	Изучение образовательной робототехники как одно из средств повышения качества функциональной грамотности будущих специалистов дошкольных организации	47
13	Қайнарбаев Арлан, Кошкинбаев Нұрлан	Алматы электромеханика колледжіндегі автосервис орталығы	50
14	Керимбаев Кирилл	Использование искусственного интеллекта для автоматического перевода речи в текст на веб-сайтах	52
15	Кузнецов Илья	Многофункциональный Телеграмм бот для работы с офисными документами	54

16	Кусеубаева Карина, Олусмаев Турпал-Эли	Разработка и исследование умного рюкзака с применением интегрированных технологий	56
17	Макарова Анна	Использование программы CISCO при преподавании учебной дисциплины обеспечение работоспособности сетевого оборудования	58
18	Максютов Илья	Разработка мобильного приложения с интегрированным ИИ для обучения кулинарному искусству	61
19	Мирзатиллаева Камила	OpenCV және Python көмегімен турникеттен өткен студенттердің бет әлпетін анықтау	64
20	Надиров Саладин	Современный мир ИИ	66
21	Новоселов Владислав	Разработка и оптимизация шаблона веб-сайта для коммерческого рынка, изучение имеющихся инструментов реализации и их особенностей	68
22	Нургалиев Леонид	Использование искусственного интеллекта в образовании	69
23	Овсенко Андрей	Разработка веб-сайта для ювелирного магазина	71
24	Рысқали Асылай	Quizizz платформасын сабақ барысында қолданудың мүмкіндіктері	73
25	Сарсенбайұлы Мақсат	XMIND интелект каратасының заманауи оқудағы рөлі	75
26	Сәрсенбай Жансая	Биомиметикалық принциптерді робототехникалық жүйелерге бейімдеу	78
27	Спан Ғалия	Смарт торлар арқылы энергия үнемдеу	80
28	Силадий София, Швебель Оксана	Разработка и исследование умного рюкзака с применением интегрированных технологий	83
29	Талп Ертай	TYNKER платформасының PYTHON бағдарламалау тілін оқытудағы тиімділігі	85
30	Тарабанов Антон	Платформа для анализа психологического состояния учащихся с использованием искусственного интеллекта	87
31	Тілеухан Ансар, Бейсенбай Ернұр	«Ақылды үй» болашақ бағдарламасы	89
32	Тоғанбаева Назерке	EDUCAPLAY интерактивті оқытудың қазіргі заманғы құралы	91
33	Тронин Данил	Разработка телеграмм-бота с искусственным интеллектом для обучения основам программирования роботов	93
34	Шатний Никита	Система мониторинга серверов	95

2 СЕКЦИЯ. «КӨЛІК, КӨЛІКТІК ТЕХНИКА ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯ/

ТРАНСПОРТ, ТРАНСПОРТНАЯ ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЯ»

1	Асқатұлы Әлішер	Электромобильдің еліміздегі даму перспективасы	97
2	Алтай Данияр	Энергияны күннен алудың тиімді жолдарын жасау	100
3	Амангелді Қобыланды	Жасанды интеллект негізіндегі автономды көліктер: Қазақстан үшін болашағы мен қауіптері	104
4	Әбеусағит Толғанай	Ұмыт болған қазақтың ұлттық тағамдарының дайындалу технологиясын жаңғырту, дәріптеу	106
5	Бакин Илья	Перспективы перехода к экологически чистым транспортным технологиям в условиях XXI века	111
6	Берген Анатолий	Сварочные технологии	114
7	Жалғас Дидар	Шусыз және энергия үнемдейтін локомотивтердің жұп доңғалақтары	115
8	Ізберген Ерболат	Тепе-теңдік ерекшеліктері. V-тәрізді көлік қозғалтқыштары	118
9	Карпов Е.	Инватакси: повышение доступности услуг для людей с ограниченными возможностями	121
10	Киндсфатор Алина	Транспорт: необходимость внедрения новых технологий	123
11	Коканов Рахымжан	Көлік құралдарын автоматты диагностикалау және техникалық қызмет көрсету жүйесін әзірлеу	126
12	Никифоров Александр	Исследовательская работа на тему: «Качественная укладка и ремонт асфальтированной дороги»	129
13	Рассохин Дмитрий	Использование возобновляемых источников энергии для питания Аркалыкского политехнического колледжа	131
14	Савчук Иван	Повышение надежности силового оборудования тягового подвижного состава	133
15	Сапаралы Бейбарыс	Теміржол саласында теміржол станса кезекшісі мамандығында виртуалды құрылғыларды қолдану артықшылығы	135
16	Сарсекеев Алим	Современные решения по снижению шума и вибрации в железнодорожном транспорте	136
17	Сатылган Арнат, Ермуханов Алмас	Электр көліктерінің жалпы құрылысымен даму қарқыны	139
18	Сейтқұл Мирас	Қоқыс утилизациясы арқылы алынған энергия көзін тиімді пайдалану	142

19	Симаков Иван	Восприятие информации: поколения X, Y, Z	144
20	Темиргалиев Багдат	Раскаточный станок для дисков и его назначение	147
21	Төлеген Алихан	Робот-шаңсорғыш	150
22	Тұран Ибрахим	Локомотивтердің автоматтандырылуы және цифрлық басқару жүйелері	153
23	Уразова Лилия	«Отцы и дети»: взгляд на современные технологии	156
24	Филиппова Полина	Разработка системы очистки на путях отстоя локомотивов эксплуатационного депо Оренбург от технических жидкостей и дождевых вод	158
25	Хайрулла Т.	Влияние автомобильного транспорта на окружающую среду в казахстане	161
26	Цыганок Антон, Поляничков Андрей, Астахов Никита	Умная дорога – будущее дорожно-транспортной инфраструктуры	163
27	Черниязова Зарина	Аэромобили – сказка или явь в современном Казахстане	165
28	Шабанов Иван	Эволюция электровозов, тепловозов и электропоездов	167

3 СЕКЦИЯ. «ТАРИХ ЖӘНЕ ФИЛОЛОГИЯ/ ИСТОРИЯ И ФИЛОЛОГИЯ»

1	Айтқұлов Нұрбек	Өскелең ұрпақты полиэтникалық мәдениетке тәрбиелеу	169
2	Айтқазина С.О.	Орыс тілінде оқытатын мектептерде қазақ тілін оқытудың әдістемелік негіздері	173
3	Байтебенова Назира, Балғабай Камила	Сәкен Сейфуллин шығармашылығы – жас ұрпаққа үлгі өнеге	176
4	Бижанов Нұрбек	Тарих сабағында жасанды интеллектіні тиімді пайдалану жолдары	179
5	Бірлікқызы Диана, Тлеуова Жаннель	Алаштың бір асылы – Имам Әлімбеков	181
6	Буранбаева Р., Перназарова А.	Қазақ халық медицинасындағы қазақша ауру атаулары, олардың шығу төркінің сараптамасы	184
7	Даулетбаева Инабат	Үржар-Мақаншы өңірлері бойынша жер-су атауларының тарихы	187
8	Ергазиев Султан	Голод в казахской степи в 30- х годах XX века :современные исследования и новые направления в изучении вопроса	190
9	Жарков Никита, Голиков Артем	Сакен Сейфуллин и музыка	193

10	Жолдасбекова Гульназ	Генеративные модели текста могут ли нейросети заменить писателей и поэтов	195
11	Жумабекова Мадина	Великие умы, великие дела: история через призму выдающихся личностей	198
12	Золотухина Мария	Влияние заимствований на развитие русского языка	202
13	Ковтун Карина	Роль экологического дискурса в развитии и стандартизации экологической терминологии в русском языке	204
14	Коцарь Ольга	Интеллектуальные системы управления отоплением	207
15	Қажыкенова Дильназ	Бекенғали Жамакаевтың Семей өңіріне қатысты архив деректері	208
16	Қанатқызы Зере	Жасанды интеллект дәуіріндегі қазақ тілі	211
17	Лебедев Степан	Эстетические взгляды основоположников казахской педагогической науки Магжана Жумабаева и Ахмета Байтурсынова	213
18	Мейрам Диана, Утегенова Дидара	Ұлттық ойыншықта- ұлттық идеология	216
19	Мешкова Анастасия	Использование художественных приемов в рекламных текстах	220
20	Мичуров Максим	Заимствования в речи современных студентов. Вред или польза?	222
21	Молдажанов Ерсайын	История одного Героя	225
22	Мықтыбаева Ақгүл	Ер Шәмілді танысыз ба?	228
23	Нәржу Еркебұлан	Домбыра күйлері арқылы тарихи оқиғаларды жеткізу	231
24	Омар Акнар	Как влияют социальные сети на язык	233
25	Оспан Аружан	Қазіргі заманауи технологияларды тарих пәнінде қолдану арқылы сабақтың мазмұнын ашу тиімділігі	235
26	Пак Диана	Проблема ответственности в творчестве А. де Сент – Экзюпери Маленький принц	238
26	Рысбек Айдана	Мәшһүр- Жүсіп Көпейұлының шығармаларындағы философиялық көзқарастар және «Миграж» поэмасындағы асыл ой	240
27	Садыбеков Арнұр	Міржақып Дулатовтың ағартушылық қызметі және қазақ қоғамының жаңғыруы	243
28	Стариков Платон	Социолект в речевой культуре студенческой молодежи (на примере лексики студентов ТВПТК)	246
29	Стригина Елизавета	Продвижение и популяризация виртуального музея Ыбрая Алтынсарина	249

30	Ходжаев Ярослав	Современная филология и язык интернета	251
31	Холод Татьяна	Зоологический тотемизм как код	252
32	Четвергов Александр	Организация лечения раненных во время Великой Отечественной войны в г.Барнауле, организация воинских захоронений	255
33	Шипилова Каролина	Сравнительный анализ пьесы Міржақыпа Дулатова "Балқия" с пьесой "Бесприданница" Островского и сравнительный анализ реакции зрителей на пьесы в их историческом контексте	258
34	Якубович Варвара	Тема малой Родины в произведениях писателей Сарыколя	261
4 СЕКЦИЯ. «ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ/ АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК»			
1	Абатов Диас	Пластикалық ластануды 3D-филаментке қайта өңдеу арқылы шешу	264
2	Аманбаев Темірлан	Энергетика саласы: қол еңбегінен цифрлық шешімдерге көшу	267
3	Ануарбекқызы Сайран, Сегізбай Аружан	Тұрмыстық қалдықтарды сұрыптауды үйрету	269
4	Ануарұлы Медет	Қазақстандағы ақбөкендер популяциясының қазіргі жағдайы	272
5	Ахат Сабина	Энергетикалық сусындар және олардың адам ағзасына әсері	273
6	Ашықбай Гауһар	Жасанды интеллект көмегімен тілдерді автоматты түрде аудару	276
7	Әбнұр Ернұр	Химиялық коррозия және электр жүйелерінің төзімділігі	279
8	Бекен Н.	Модифицирленген наноцеллюлозаны алу және оның физика-химиялық қасиеттерін зерттеу	282
9	Божек Олег	Применение математики в геодезии и картографии	284
10	Вершинин Сергей	Поиск выгодного тарифа сотовой связи	286
11	Губайдуллина А.	Абай шығармаларындағы перифразалар	289
12	Гюнтер Анастасия	Преодоление дефицита белка у школьников и студентов	291
13	Джолдасов Дамир	Толықтырылған шынайылық технологиясын білім алуда тиімді пайдалану мүмкіндіктері	292
14	Джұмабай Сәтжан	Кибергигиена: желіде қауіпсіздік сақтау	295

		және жеке деректерді қорғау	
15	Еркінов Әлібек	АЭС энергияны қалай өндіреді?	298
16	Жақсылық Саялы	Білім беру саласында жасанды интеллектті қолдану: мүмкіндіктері мен болашағы	301
17	Жетпісова Жұпар, Қажиақберова Ажар	Ағаштың екі ұшында қамтыған «атомдық электр станциясы	304
18	Жұбанова Н.	Табиғи эко жүйелердің маңызы	307
19	Жұбат Жангерім, Акқуанова Алина	Электронды темекінің денсаулыққа зияны	310
20	Ізбан Ақгүль	Климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліктің азаюы және ауа ластануының экожүйелер мен адам денсаулығына әсері	313
21	Каньшина Вероника	Изучение объектов природного наследия оренбургской области и развитие студенческого туризма	314
22	Кокухин Владислав	Влияние боронования после посева на рост и развитие яровой пшеницы	317
23	Қабимоллаева Тоғжан, Қажыкенова Дильназ	Бөдене жұмыртқасының пайдас	320
24	Қошқарбек Еңлік	Химия пәнінде «суды тазалау» тақырыбы	322
25	Құрманбай Талшын	Жасанды интеллект көмегімен математиканы оқып үйрену	324
26	Мергенбай Қадырәлі	Пластикалық қалдықтарға екінші өмір сыйлау	326
27	Мырзагелді Аруна	Газдалған сусындардың адам ағзасына әсері	328
28	Сабыр Алуа	Білім беру жүйесіндегі цифрлық технология, жасанды интеллектінің ролі	331
29	Сапаева Гүлгүлжайна	Таңғажайып Мобиус жолағы дегеніміз не?	334
30	Саясатов Қолғанат	Көтеру-тасымалдау машиналары үшін энергияны үнемдейтін электржетегін жасау	336
31	Серікқызы Разия, Құмарбек Еркежан	Қарағай шайырының емдік қасиеті	339
32	Сисенова Ж.	Влияние кофеина и энергетических напитков на физиологические процессы организма студента	341
33	Таженова Арай, Саксина Яна	Изучение влияния деятельности человека на состояние озонового слоя земли	343
34	Тулегенова Г.	Синтез насыщенного аналога 1-(2-этоксипропил)-4-метокси-4-{3-[N-метил-N-(2-гидроксиэтил)амино]-1-пропин-1-ил} пиперидина и его дифенилметилового эфира	346
35	Уалхан Мадина	Шаш бояуларындағы химиялық реакциялар	347

36	Хуршидов Ислам	Өсімдіктерді өндіру қалдықтарының сорбциялық қасиеттері	350
37	Шумарин Данил	Выбор ламп освещения	352
50	Щербинина Александра	Экскурсия по Демидовским местам Рудного Алтая	355
5 СЕКЦИЯ. «ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ/ ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ»			
1	Айтқазина Н.О.	5-8 сыныптарда әдебиетті оқытудың инновациялық технологияларды қолдану (Абай шығармалары бойынша)	357
2	Алибекова Еркеназ	Мектеп жасына дейінгі баланың сенсорикалық дамуындағы М. Монтессори технологиясының тиімділігі	359
3	Аманболганова Кымбат	Ұлттық тәрбие беру және патриоттық сезімді тәрбиелеу	360
4	Арцыбасова Виолета	Влияние психотипов на успеваемость в процессе обучения	362
5	Аскарова Камиля	Искусственный интеллект в образовании и как искусственный интеллект меняет обучение и преподавание	364
6	Аткина Анастасия	Развивающие игры как средство обучения детей дошкольного возраста	367
7	Ахатова Аурика	Инклюзивті білім беру: педагогикалық дизайн	370
8	Байдаулетова Меруерт	Оқушылардың оқу мотивациясын арттырудағы цифрлық, технологиялардың педагогикалық тиімділігі	372
9	Бақберген Аяжан	Недостаток кадров и высокая нагрузка на воспитателей	374
10	Балхаева Г.Н.	Инклюзивті білім беруді дамытудағы инновациялық тәсілдер	376
11	Бергалиева А.	Влияние современных технологий на психическое развитие детей дошкольного возраста	379
12	Бергер А.	Формирование социально-эмоциональных компетенций младшего школьника	382
13	Бердығали Инжу	Пути формирования положительной учебной мотивации школьников как значимого фактора успешного обучения	385
14	Бердымуратова Сәуле	Міржақып Дулатов шығармаларындағы ұлттық тілдің өрнегі және оның қазіргі қазақ тілі білімімен сабақтастығы	388

15	Берікболова Ақнұр	Қазіргі білім беру жүйесіндегі жасанды интеллекттің орны мен болашағы	391
16	Берікқанова Айғаным, Каримханова Дария	Мұғалімнің эмоционалды күйіп кету синдромы: алдын алу жолдары	393
17	Бибетова Аружан	Мектептегі буллинг: себептері мен алдын алу жолдары тәжірибесі	397
18	Браим Евгения, Темирова Даяна	Мансапты неге мектеп қабырғасынан бастау керек?	400
19	Габдулланова Дана	Жасанды интеллект платформаларының мектепке дейінгі білім беру саласындағы тиімділігі	403
20	Грибовская Полина	Социальный проект Педагогическая мастерская: «Учись, создавая будущее»	405
21	Демесін Дильназ	Мектепке дейінгі ұйымдардағы инновациялық және ақпараттық технологиялар	408
22	Диханбаева Аружан	Мұғалімнің эмоционалды күйіп кету синдромы: алдын алу жолдары	410
23	Ержанова Гульжан	Создание положительного эмоционального настроения на уроках иностранного языка	413
24	Ерлан Гулим	Мектепке дейінгі шақта ойын баланың басты іс-әрекеті	415
25	Ефремова Дарья	Развитие музыкальных способностей у детей дошкольного возраста	418
26	Жақан Аружан	Болошақ мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттерінің педагогикалық даму шарттары	420
25	Жауынбаев Асхат, Чейдуков Родион	Современный преподаватель глазами студентов	423
26	Жетпісбай Адина	Педагог мамандарды кәсіби іс-әрекетке даярлау мәселелерінің ғылыми - теориялық негіздері	425
27	Жолаушибаева Айгерим	Бастауыш білім беруде цифрлық білім беру арқылы оқушылардың шығармашылық ізденістерін қалыптастыру жолдары	428
28	Жумақанова Айзере	Шәкен аймановтың шығармашылығы арқылы біртұтас тәрбие қағидаттарын іске асыру	431
29	Зебер Диана	Баланың тұлғалық дамуына отбасының әсері	433
30	Исатай А., Шамок Дарина	Инновационный потенциал молодежи: педагогические и психологические основы	435
31	Кабулова Нурай	Эмоционалды интеллектжәне оның балалар өміріне әсері	436
32	Каппазова Айдана,	Влияние молодежных музыкальных	439

	Катасонова Анжела	субкультур на психологию и мировосприятие подростков	
33	Кашапова Нигяр	Династии. Влияние родителей на профессиональное самоопределение подростков	441
34	Кенжеғали Ақгүл	Заманауи мультфильмдердің бала психикасына әсері	443
35	Кәдірбаева Жібек	Бастауыш сынып оқушыларында кеңістікті ойлауын дамытуда LEGO құрастыруды қолдану	446
36	Козенко Владимир	Разработка информационного буклета для студентов колледжей: Поддержка однокурсников с расстройствами аутистического спектра (РАС)	449
37	Котляренко Кристина	Эмоции в образовании: ключ к успешному обучению и развитию	452
38	Кресс Диана	Исследование причин бессонницы на здоровье студентов 1 курса	454
39	Қайратқызы Қаламқас	Болашақ мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін дамыту	457
40	Қайырлыққызы Гүлім, Қайырлыққызы Нұрым	Білім беру мазмұнын бейімдеудегі чат-боттардың орны	459
41	Қайырова Гүлім	Қ.Жұбановтың Абай қазақ әдибиетінің классигі атты зерттеу еңбегіндегі эалпыхалықтық бейнелі тіркестер	462
42	Қалибекова Аяна	Болашақ мамандарды даярлауда кәсіби күзіреттілігін қалыптастырудың маңызы	464
43	Қойшыман З., Смагулова А.	А.Байтұрсынұлы ұсынған сауат ашу әдістері	467
44	Қонысбекқызы Бибігүл	Кибербуллинг жасөспірімдер арасындағы қауіпті фактор	469
45	Қоштай Бейбарыс	Қазіргі білім беру жүйесіндегі инклюзивті білім беру	472
46	Мазенова Алтынай, Катарбаева Альбина	Использование ИКТ в неорганизованной учебной деятельности в ДОО с тревожными детьми	475
47	Манжанов Ислам	Педагогические и психологические подходы к профилактике правонарушений и травматизма среди детей как фактор развития инновационного потенциала молодежи	477
48	Матвеева Анастасия	Современные подходы к организации образовательного процесса в детском саду	478
49	Меңдіғаринов	Баламен атаәана арасын дағы қарым	480

	Қажымұқан	қатынасты жақсарту әдістері	
50	Молдаспанова Салтанат	Ұлттық құндылықтар мен инновациялық технологияны ықпалдастыра қолдану	484
51	Мулдаақынова Жибек	Цифрлық технологиялардың оқыту үдерісіне ықпалы: мүмкіндіктер мен қауіптер	487
52	Мұратқанқызы Жансая	Мектеп жасына дейінгі білім беруде цифрлы технологияларды пайдалану арқылы оқыту үрдісін жетілдіру	490
53	Мұхамед Ұлболсын	Компьютерлік ойындардың жасөспірімдерге әсері	493
54	Мұхан Алина	Триз технологиясын қолдану арқылы бастауыш сынып оқушыларының креативті ойлауын дамыту	496
55	Нурман Ислам	Педагогика и психология, как основа интегрированных занятий физической культуры	499
56	Нұрланбекқызы Аяла, Асқарбекова Альбина	Тұтықпасы бар балалардың қарым қатынастық сөйлеу әрекетін қалыптастыру	502
57	Нұрсұлтанова Аяулым	Вопросы использования технологии 4к в процессе преподавания в основной школе	505
58	Нұртаза Әлина	Мектеп жасындағы оқушылардың психологиясына жаңа технологиялардың кері әсері	508
59	Омарова Азиза	Домбыра арқылы ұрпақтар санасын ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу	509
60	Сабырғали Динара	Заманауи білім беру әдістерінің студент психологиясына әсері	511
61	Сабырова Сабрина	15-17 жас аралығындағы девиантты мінез-құлықты жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауының психологиялық ерекшеліктері	514
62	Сағинбай Динара	Инклюзивті білім беру: мүмкіндіктері мен мәселелері	516
63	Садуллаева Замира	Қазақ фольклорлық шығармаларына талдау жүргізу тәжірибесі: зерттеулер мен қорытындылар	519
64	Сайфулла Арай	Ағылшын тілін мультфильмдер арқылы үйрену	522
65	Сапашева Айғаным	Мектепке дейінгі ұйымда заттық ортаны қалыптастырудың педагогикалық маңызы мен талаптары	524
66	Сардар Сәнерке	Бастауыш сынып оқушыларының мектепте оқу мотивациясын зерттеу жолдары	526
67	Сарсекова Т.	Мектеп жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыруда дидактикалық	529

		ойындарды қолдану маңыздылығы	
68	Серікқажы Айнур	Психологиялық дағдарыс кезеңіндегі жасөспірімдердің мінез-құлқыларына байланысты оқыту стратегиялары	532
69	Сермұханова З.	Қазақ тілін оқыту әдістемесінің қ. Жұбанов ілімімен сабақтастығы	535
70	Скачкова Арина	Практическое решение: возможности внедрения нейросети в разработку учебной документации	537
71	Сұлтанбай Нұрдана	Білім алушыдан кәсіби маманға: Қадамдар мен мүмкіндіктер	540
72	Тагибергенова Жанара	Эмоционалдық интеллект: оны оқушылар мен мұғалімдер арасында дамыту	542
73	Тұрғынбай Ажаным	Мектеп жасына дейінгі шақта ойын баланың басты Іс - әрекеті	544
74	Успанов Нурсултан	Влияние темперамента студента на оспушенность в обучении	547
75	Фертих Анастасия	Влияние цвета на настроение	549
76	Халидоллина Нұрай	Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастары және олардың қазіргі білім беру жүйесіне әсері	551
77	Әкзебаева Эльмира	Роль педагога в гармонизации межличностных взаимодействий школьников как важного фактора в создании комфортной воспитательно-образовательной среды	553
78	Энгельгардт Екатерина, Журавлева Светлана	Методы развития речи у детей дошкольного возраста	555
79	Юрцевич Владислав	Влияния гендерных стереотипов на ввыбор будущей профессии	557
80	Юсуп Нургуль	Ценное наследие для потомков в понимании младшего школьника	559
6 СЕКЦИЯ. «START-UP. БОЛАШАҚ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КӨЗІМЕН/ START-UP. БУДУЩЕЕ ГЛАЗАМИ ТИНЕЙДЖЕРОВ»			
1	Абдулманап Нұрсұлтан	«Проқан» жақпа майының іріңді жараларға емдік тиімділігін зерттеу	562
2	Алипова Томирис	Выращивание лекарственных трав в области Жетісу	566
3	Аманжолов Шәмшісері	Камера фиксатор	569
4	Данатарова Асель	WEGi (Water Energy Gas identification)	571

5	Дүйсенбай Рүстем	Ыбырай Алтынсарин – ұлт көсемі	574
6	Жалғасов Есет	DataGuard: Веб деректерін қорғау стартапы	577
7	Жеңіс Айтөре	Аквапоника жүйесі арқылы экологиялық таза ауыл шаруашылығын дамыту	580
8	Изтляева Амина	Мастерская эксклюзивных и индивидуальных изделий из эпоксидной смолы: творчество, экологичность и обучение для начинающих	581
9	Каким Наргүл	Изготовление табличек Брайля	584
10	Кошкинбаев Нұрлан, Қайнарбаев Арлан	Алматы электромеханика колледжіндегі автосервис орталығы	586
11	Құланқадыр Ғ., Дамирқызы А.	Инновациялық мобильді қосымша негізінде ресторан бизнесінің дамуы	588
12	Михайлова Полина	От амбиций к действиям: роль стартапов в жизни молодежи	592
13	Мукашев Бекнұр	Жасыл энергия	594
14	Мұратбек Пернекүл	Бизнес-проект. Организация кофейни-пекарни «Сказка»	596
15	Нурмихаметов Ринат	Производство алюмоцемента	598
16	Нұртілеу Мәди	Бөдене шаруашылығын дамытудың бизнес жоспары, бөдене құсын өсірудің тиімділігі	600
17	Позднякова Екатерина, Есболқызы Еркеназ	Будущее глазами современного поколения	603
18	Сабиқан Елдана	«Үйреніңіз. Жасаңыз. Пайдаланыңыз». 1С бағдарламасы бойынша ғылыми ізденіс жұмыс	604
19	Сағындықова Куралай	Народное средство для укрепления волос (смесь трав)	607
20	Тәңірберген Дина	Сүт өнімдерінің бизнестегі рөлі	610
21	Төлепова Сәбина	Жастар мен Start-up әлемі	611
22	Турдыбеков Асылбек	Жасөспірімдердің Start-up-қа көзқарасы	613
23	Халилаева Нұрсұлу	Бейнеу ауданының ресми сайты	615
24	Чумак Алина	Зефир и творчество: возможности для кулинарных экспериментов и создания уникальных десертов	618
25	Шаер Алина	Организация туристического отдыха на выходные на неблагоустроенных берегах реки Тобол в пределах Костанайской области	620

7 СЕКЦИЯ. «БОЛАШАҚТАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ЭНЕРГОТИМДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР/ ИННОВАЦИОННЫЕ И

**ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ - ТЕХНОЛОГИИ
БУДУЩЕГО»**

1	Арманұлы Ақжол, Кәрім Аян	Күн гивридті жүйелеріндегі батеряны автоматты басқару технологиясының тиімділігі	622
2	Атажанов Артур	Жаңартылған энергия көздерін пайдалану	624
3	Әбжет Бекет	Инновация және отандық бренд	627
4	Әмин Алтынгүл	Гидропоника: өсімдіктерді топырақсыз өсіру технологиясы	630
5	Бауыржанұлы Алтынбек	Жаңарты латын энергия көздерін тиімді пайдалану	632
6	Гилев Иван	Беспроводная передача энергии для городов и трасс	635
7	Джетмышбаев Захар	Применение солнечной энергии	639
8	Жанбирлес Айжұлдыз	Биопластик из водорослей: решение проблемы пластикоого загрязнения	641
9	Жармагамбетов Д., Муканов Р.	Инновационный проект пожарной части в рамках партнерского сотрудничества	644
10	Ильяс Сания	Энерготиімді құрылыс және смарт қалалар: болашаққа жол	647
11	Лобазов Даниил, Колитко Яков	Система управления отходами SMART TRASH	649
12	Мақсұтова Бекзат	Жаңа инфрақұрылым: Пластик негізіндегі жолдар	650
13	Мергенбай Қадырәлі	Пластикалық қалдықтарға екінші өмір сыйлау	653
14	Мирошников Имран	Литературные утопии и антиутопии о будущем энергетики – сравнение фантастических прогнозов с реальностью	656
15	Нұрмұхан Аман	Жарықтандырудың тиімділігін арттыру	658
16	Павлович Диана, Синельников Александр	Дополнительная реальность и искусственный интеллект в горном деле	661
17	Подрыга Аринар	Инновационные и энергоэффективные технологии будущего	663
18	Сабыров Канат	Современная энергетика и ее альтернативные безвредные аналоги	666
19	Сатыбалды Шапағат	Жаңашылдық – болашаққа бастар жол	668
20	Сұлтанмұрат Толғанай	Ақылды қалалар: энерготиімді инфрақұрылым қалай дамуда?	671
21	Тажобаев Сұлтан	Кәсіпорындардағы электр энергиясының тиімділігін арттыру	673

22	Шайхов Жансултан	Табиғаттан шабыттанған технологияларбиомиметика	675
23	Янчук Николай, Лапчук Никита	Проект умный дом с автономным электроснабжением на базе ARDUINO UNO	677
8 СЕКЦИЯ. «ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ МЕНЕДЖМЕНТ/ ЭКОНОМИКА И МЕНЕДЖМЕНТ»			
1	Вениченко Е.	Человеческий капитал как драйвер экономического роста	680
2	Кравец Реана, Ковалевская Снежана	Спички: экологические аспекты в экономике	682
3	Крыжановский Дмитрий	Проведение хронометражного наблюдения как основа бизнес плана предприятия при производстве продукции растениеводства	684
4	Куанышбай Гүлназым	Шағын және орта бизнес қоғамның тұрақты дамуының негізі	687
5	Кульпинова Любовь	Чай от древности до наших дней	690
6	Қайсар Айкама	AGILE ЖӘНЕ SCRUM: дәстүрлі жобаларды басқаруды трансформациялау	692
7	Морской Александр, Шестаев Виталий	Реконструкция озеленения территории новых микрорайонов «Береке» и «Юбилейный	695
8	Муртазалиева Х.	Финансовая отчетность предприятий, работающих в условиях инфляции	698
9	Серикова Жанель, Шәкен Еркежан	Жастарға мүмкіндік: алғашқы қадам	701
10	Төлепберген Фариза	Цифрлық экономика және оның бизнестегі рөлі	705
11	Шоңай Ұлдана	Міржақып Дулатов тұлғасы – әрбір қазақ азаматына үлгі	707
9 СЕКЦИЯ. «ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАР ЖЕТЕКШІЛЕР ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ӘДІСТЕРІ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР/ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В ПРАКТИКЕ РУКОВОДИТЕЛЕЙ НАУЧНЫХ ПРОЕКТОВ»			
1	Абдыгапарова А.Н.	Құстардың тиф-пуллорозын патоморфологиялық диагностикалау	710
2	Амирова Л.Е.	Ғылыми жобалар жетекшілер тәжірибесіндегі әдістері мен технологиялар	713
3	Данченко Т.В.	Развитие коммуникативных и творческих компетенций за счет использования на уроках цитат недели программы «Біртұтас	715

		тәрбие	
4	Жолмырза А.С.	Интерактивті платформаларды сабақта қолдану тиімділігі	717
5	Касенова Н.С.	Сульфатим-48» антибактериалдық препаратының бұзаулардың диспепсиясына қарсы емдік тиімділігі	720
6	Конарбаева Б.К., Голубченко В.А.	Заманауи архитектуралық бағдарламаларының интерфейсі мен функционаларын салыстырмалы талдау	723
7	Кубентаева А.Б.	Ветеринарияда пайдаланылатын дәрілік заттар мен биологиялық препараттар қауіпсіздігіне қойылатын талаптар» «өгейшөп және жолжелкен өсімдіктерінен дайындалған фитопрепараттың бұзаулардың респираторлы ауруларына қарсы емдік тиімділігі»	725
8	Кымбатова А.Ж.	Жабайы жануарлардың хирургиялық жарақаттарын емдеуде табиғи минералдар негізінде дайындалған препараттарды қолдану	728
9	Қажиахметова Ж.Қ.	Туғанан кейінгі асқынулардың алдын алу	730
10	Қалманова Асылзат, Мерзабекова Салтанат	Қалдықты әлем артта қалды	733
11	Құбаева Гүлдана	Плейкаст – білім алушылардың лирикалық шығармаларға қызығушылығын арттырудың құралы	736
12	Құрманияқызы Б.	Тоған фермаларындағы балық гельминттерінің моно және аралас инвазиясының адам мен жануарларға қауіпі. (балау және күрес шаралары)	739
13	Мусаева А.Т.	Жасанды интеллектінің білім беру процесіндегі және студенттердің ғылыми жобаларын әзірлеудегі рөлі	742
14	Мухамадиева М.Б.	Жетісу облысы шаруашылықтарында сиырлардың бедеулігін емдеу және алдын алу шаралары	743
15	Рахметова А.Б., Хунанбай А.	Лучшая бизнес идея в предпринимательстве	746
16	Сейчанова Д.Г.	Применение Agile и Lean технологий для формирования навыков самообразовательной и проектной деятельности студентов (из опыта педагога)	748
17	Смолева Н.В, Тертышник О.С.	Применение метода проектов PBL (project based learning) при подготовке студентов	751

		колледжа	
18	Солонская Б.В.	Методы и технологии в практике руководителей научных проектов: применение ИИ как помощника при выборе темы или направления студенческой научной работы	753
19	Тентекматаева Н.А.	Дератизациялық шаралардың тиімділігін бағалау	755
20	Тулеген Нұржан	Ұлттық музыкалық аспаптар арқылы шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру	758
21	Тургаев Б.Б.	Мои методы и технологии в практике как руководителя научных проектов	761
22	Тұрсынбай Г.Б.	Эмоционалды интеллекттің оқуға ықпалы	762

1 СЕКЦИЯ
«РОБОТОТЕХНИКА ЖӘНЕ БАҒДАРЛАМАЛАУ»/
«РОБОТОТЕХНИКА И ПРОГРАММИРОВАНИЕ»

РОБОТОТЕХНИКА – ЖАҢА ЗАМАН ТАЛАБЫ

Айсаяева И., 4 курс, №1 Алматы қазақ мемлекеттік гуманитарлық педагогтік
колледжі

Ғылыми жетекшісі: Көпбосынова Ә.Е.

Өзектілігі:

Робототехника – қазіргі заманның маңызды бағыттарының бірі. Технология мен цифрландырудың қарқынды дамуы бұл саланы әртүрлі өндіріс, медицина, ауыл шаруашылығы, білім беру және күнделікті тұрмыста қолдануды кеңейтуде. Робототехниканың дамуы жаңа жұмыс орындарын құруға, өндірістік процестерді автоматтандыруға және адамның өмір сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Мәселе:

Робототехниканың дамуы көптеген артықшылықтарға ие болғанымен, бірқатар қиындықтар да туындайды. Бұл салада мамандардың жетіспеуі, жоғары шығындар, техникалық ақаулар мен автоматтандыру нәтижесінде жұмыссыздық деңгейінің артуы сияқты мәселелер өзекті болып отыр. Сонымен қатар, Қазақстанда робототехника саласын дамыту үшін қажетті инфрақұрылым мен қолдау шараларын жетілдіру қажет.

Мақсаты:

Робототехниканың қазіргі жағдайын, оның әртүрлі салалардағы рөлін, артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау. Қазақстанда бұл саланы дамытуға ықпал ететін факторларды анықтап, болашақ мүмкіндіктерді қарастыру.

Міндеттері:

1. Робототехниканың негізгі ұғымдары мен даму тарихын зерттеу.
2. Робототехниканың әртүрлі салаларда қолданылуын талдау.
3. Робототехниканы дамытудағы негізгі қиындықтар мен кедергілерді сипаттау.

XXI ғасыр – технология мен инновациялардың қарқынды дамуының ғасыры. Бұл дәуірде адам өмірінің барлық салалары автоматтандыру мен цифрландыру үрдістеріне бейімделіп жатыр. Әсіресе, өндіріс, медицина, ауыл шаруашылығы, білім беру сияқты негізгі салаларда робототехниканың алатын орны ерекше. Робототехника тек өндірістік үрдістерді жеңілдетіп қана қоймай, жаңа жұмыс орындарын ашып, адам өмірінің сапасын жақсартуға зор ықпал етеді. Осы орайда, робототехника қазіргі заманның басты талаптарының бірі болып отыр.

Робототехника – бұл роботтарды жобалау, жасау және басқарумен айналысатын ғылым саласы. Алғашқыда өнеркәсіптік мақсатта қолданылған роботтар бүгінгі күні медицинада, әскери салада, ауыл шаруашылығында, тіпті күнделікті тұрмыста да кеңінен қолданыла бастады. «Робот» термині алғаш рет

чех жазушысы Карел Чапектің 1920 жылы жарық көрген «R.U.R.» (Rossum's Universal Robots) пьесасында қолданылған. Бұл пьесада роботтар адам еңбегін жеңілдетуге арналған құрылғылар ретінде көрсетілген. Робототехниканың ғылыми негіздері 20 ғасырдың ортасында қалыптаса бастады. 1956 жылы Джордж Девол мен Джозеф Энгельбергер алғашқы өнеркәсіптік роботты жасап шығарды. Бұл роботтар өндірістік желілерде қарапайым, қайталанатын жұмыстарды орындауға арналды. Бүгінгі таңда роботтар жасанды интеллектпен жабдықталып, күрделі тапсырмаларды орындай алады.

Өнеркәсіпте қолданылатын роботтар өндіріс процестерін автоматтандыруға арналған. Олар дәнекерлеу, бояу, жинау сияқты қайталанатын жұмыстарды дәл әрі жылдам орындайды. Автомобиль өнеркәсібінде, мысалы, роботтар көлік бөлшектерін құрастыруда кеңінен қолданылады. Медицина саласында роботтар хирургиялық операцияларды жүргізуге көмектеседі. Da Vinci сияқты хирургиялық роботтар жоғары дәлдікпен жұмыс істеп, адам қателігін барынша азайтады. Сонымен қатар, протездер мен экзоскелеттер адамның қозғалу мүмкіндігін қалпына келтіруде маңызды рөл атқарады. Қызмет көрсету саласында да роботтардың маңызы артып келеді. Қонақүй бизнесінде, мейрамханаларда және үй шаруашылығында қолданылатын роботтар адамның күнделікті өмірін жеңілдетеді. Мысалы, үйді тазалайтын робот шаңсорғыштар немесе даяшы қызметін атқаратын роботтар бар. Әскери салада роботтар барлау, миналарды залалсыздандыру, қашықтан басқарылатын қару жүйелерін дамытуда қолданылады. Бұл технологиялар адам өмірін сақтап қалуға бағытталған. Ауыл шаруашылығында да роботтар белсенді қолданыла бастады. Егін егу, суару, арамшөптерді жою сияқты жұмыстарды автоматтандыру арқылы өнімділікті арттыруға болады. Мысалы, дрондар арқылы егістік алқаптарын бақылап, тыңайтқыштар шашуға мүмкіндік бар. Білім беру саласында робототехника оқушылардың техникалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Роботтар құрастыру арқылы оқушылар инженерлік дағдыларды меңгеріп, бағдарламалау негіздерін үйренеді. Бұл пәндер оқушыларды тек техникалық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау, мәселелерді шешу және топпен жұмыс жасау қабілеттерін дамытуға бағытталған.

Робототехниканың артықшылықтары да, кемшіліктері де бар. Оның негізгі артықшылықтарына өндірістік тиімділік, адам еңбегін жеңілдету, жоғары дәлдік және үнемділік жатады. Роботтар адамға қарағанда жылдамырақ әрі дәл жұмыс істейді, бұл өндірістік шығындарды азайтады. Қауіпті және ауыр жұмыстарды роботтарға тапсыру арқылы адамдардың денсаулығын қорғауға болады. Сонымен қатар, роботтар күрделі операциялар мен микро деңгейдегі жұмыстарды қателіксіз орындай алады. Ұзақ мерзімді перспективада роботтар шығындарды азайтып, өндіріс өнімділігін арттырады. Алайда, робототехниканың кемшіліктері де бар. Автоматтандыру нәтижесінде кейбір салаларда жұмыссыздық деңгейі артуы мүмкін. Роботтарды сатып алу, орнату және қызмет көрсету қымбатқа түседі. Сонымен қатар, роботтар да техникалық ақауларға ұшырауы мүмкін, бұл өндіріс процесін тоқтатуға әкеледі.

Роботтардың кеңінен қолданылуы адамзаттың әлеуметтік құрылымына әсер етуі мүмкін.

Робототехниканың болашағы зор. Жасанды интеллекттің дамуы роботтардың өзін-өзі үйрету қабілетін арттырып, оларды адам өмірінің барлық салаларында тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Болашақта ақылды қалалар мен ақылды үйлерде роботтар күнделікті өмірдің ажырамас бөлігіне айналады. Қазақстан үшін робототехника саласын дамыту экономиканы әртараптандырудың маңызды бағыты болып табылады. Қазақстанда робототехника саласын дамытуда бірқатар қиындықтар мен кедергілер кездеседі. Ең алдымен, бұл салада жоғары білікті мамандардың жетіспеушілігі айқын байқалады. Көптеген түлектер шетелге кетіп, елде кадр тапшылығы орын алуда. Сонымен қатар, робототехникаға қажетті қаржылық ресурстардың жетіспеуі де үлкен мәселе болып табылады. Жоғары технологиялық жабдықтар мен бағдарламалық қамтамасыз етудің қымбаттығы шағын және орта кәсіпорындар үшін үлкен шығын тудырады.

Осы мәселелерді шешу үшін ең алдымен, робототехника саласындағы мамандарды даярлау жүйесін жетілдіру қажет. Университеттер мен колледждерде робототехника мамандығын кеңейтіп, тәжірибелік сабақтарды арттыру маңызды. Сонымен қатар, оқытушылардың біліктілігін арттырып, шетелдік тәжірибелерді енгізу қажет. Мемлекет тарапынан ғылыми-зерттеу орталықтарына, стартаптарға және инновациялық жобаларға қаржылай қолдау көрсету маңызды рөл атқарады. Бұл мақсатта техникалық университеттер мен колледждерде робототехника және бағдарламалау пәндерін тереңдетіп оқыту маңызды. Astana Hub және басқа да технологиялық парктер стартап жобаларға қолдау көрсетіп, жас ғалымдар мен кәсіпкерлердің инновациялық идеяларын жүзеге асыруға көмектесуде. Жергілікті өндірісті дамыту үшін робототехникалық құрылғыларды өндіру және құрастыру бойынша зауыттар ашылып, қажетті бөлшектер мен материалдардың қолжетімділігі қамтамасыз етілуі тиіс. 2018 жылы қабылданған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы осы саланы дамытуға бағытталған негізгі құжаттардың бірі болып табылады. Бағдарлама аясында өндіріс пен ауыл шаруашылығында роботтандырылған жүйелерді енгізу, білім беру саласында IT және робототехника бағыттарын дамыту, сондай-ақ, жасанды интеллект негізінде жұмыс істейтін инновациялық жобаларды қолдау көзделген. Бұл бағдарламаның мақсаты – Қазақстанды цифрлық экономикаға көшу арқылы әлемдік бәсекеге қабілетті елдердің қатарына қосу. Мемлекет тарапынан қолдау көрсетілуі – робототехника саласының дамуына үлкен серпін береді.

Қорытындылай келе, робототехника – қазіргі заманның басты талаптарының бірі. Ол өнеркәсіптен бастап білім беру мен медицинаға дейінгі барлық салаларда кеңінен қолданылып келеді. Қазақстан да бұл үрдістен шет қалмай, өз даму жолын айқындап отыр. Болашақта робототехника саласы тек экономиканы ғана емес, қоғамның барлық аспектілерін дамытуға ықпал етеді. Сондықтан жастарды осы салаға тарту, қажетті білім мен дағдыларды үйрету – мемлекет үшін маңызды міндеттердің бірі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Бейсекова А.Ж. Робототехника негіздері. – Алматы: Мектеп баспасы, 2021.
2. Жұмағұлов Т.С. Бағдарламалау тілдері: теория және практика. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
3. Әбдіқасымов Р.К. Инновациялық білім беру технологиялары. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.

АРХИТЕКТУРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ КОСТАНАЯ В BLENDER: СОЗДАНИЕ РЕАЛИСТИЧНОГО ГОРОДСКОГО ЛАНДШАФТА

Байжумаева Д., студент 2 курс, КГКП «Костанайский строительный колледж»

Научный руководитель: Еркен Ә.Б., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность: Создание реалистичных городских ландшафтов с помощью 3D-моделирования является важным аспектом в архитектуре, урбанистике, игровой индустрии и кинематографе. Современные технологии, такие как Blender, позволяют проектировать и визуализировать сложные архитектурные объекты и городские среды с высокой детализацией. Это помогает архитекторам, дизайнерам и разработчикам представить свои идеи в реалистичном виде, что способствует улучшению планирования, презентации и реализации проектов.

Проблема: Основной проблемой является сложность создания реалистичного городского ландшафта, который требует не только технических навыков работы с 3D-графикой, но и понимания архитектурных принципов, пропорций и деталей. Кроме того, достижение высокой производительности при работе с большим количеством объектов и полигонов в сцене может быть затруднительным. Также важно учитывать баланс между детализацией и оптимизацией модели для эффективного рендеринга.

Результатом решения задачи станет готовый проект реалистичного городского ландшафта, который может быть использован в архитектурной визуализации, игровых проектах или других сферах, требующих качественной 3D-графики.

Цель работы: Освоение методов архитектурного моделирования в Blender для создания реалистичного городского ландшафта, включая здания, улицы, инфраструктуру и окружающую среду. Это подразумевает изучение инструментов моделирования, текстурирования, освещения и рендеринга для достижения высокой степени визуальной достоверности.

Задачи исследования: Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

- Изучить интерфейс и основные инструменты Blender для архитектурного моделирования.
- Разработать 3D-модели зданий и других элементов городского ландшафта.
- Освоить методы текстурирования и настройки материалов для реалистичного отображения объектов.

- Настроить освещение и окружение для создания атмосферы городской среды.
- Провести рендеринг и постобработку для финальной визуализации проекта.

Blender – это программа для создания и редактирования трехмерной графики. Ввиду доступности и функциональности программа получила заслуженную известность не только среди новичков, но и среди продвинутых 3D-модельеров. С каждым днем ее выбирают в качестве рабочего инструмента для серьезных проектов. «Blender 3D» практически не уступает по количеству возможностей и функционалу, более продвинутым пакетам 3D графики.

В современном мире 3D-моделирование становится все более востребованным в различных областях, включая архитектуру и градостроительство. Создание реалистичных виртуальных моделей городов позволяет не только визуализировать существующие объекты, но и проектировать новые, а также проводить анализ городской среды и разрабатывать стратегии развития.

Используя современные технологии, проектировщики могут создавать цифровые модели зданий и сооружений, проводить компьютерное моделирование и анализ конструкций, а также получать данные об энерго- и экономической эффективности проектируемого объекта. Корректное использование таких методов позволяет при ускорении процесса проектирования повышать его качество и точность создаваемых моделей будущих архитектурных объектов, улучшать характеристики и комфортность строящихся зданий.

Вычислительное проектирование предоставляет архитекторам возможность увеличить широту охвата данных и сформировать более точные и детальные модели, на основании которых на следующих стадиях проектирования происходит выпуск рабочих чертежей. Специалисты, не использующие возможности вычислительного проектирования, оказываются в невыигрышной позиции, так как проектирование без применения современных технологий занимает больше времени и требует большего количества ресурсов. Используя методы вычислительного проектирования, архитекторы могут быстро и качественно реагировать на запросы заказчиков или конкурсные предложения, что приводит к увеличению конкурентоспособности архитектурных мастерских. В настоящее время вычислительное проектирование становится неотъемлемой частью профессии архитектора.

Результаты исследования: Исследование позволило разработать пошаговую методику моделирования городского ландшафта Костаная в Blender, включая этапы сбора данных, создания 3D-моделей зданий, текстурирования и настройки освещения.

Были созданы высокодетализированные 3D-модели ключевых зданий и сооружений Костаная, таких как исторические памятники, современные жилые комплексы и общественные пространства. Для повышения реалистичности использовались геоданные и фотограмметрия, что позволило точно воспроизвести рельеф местности и расположение объектов. Исследование

показало эффективные методы оптимизации текстур и параметров рендеринга, что позволило сократить время обработки без потери качества.

Были разработаны подходы к настройке освещения и атмосферных эффектов, что позволило добиться реалистичного отображения времени суток и погодных условий. Созданные модели могут быть использованы для визуализации городских проектов, презентаций для инвесторов, образовательных целей и виртуальных туров. На основе исследования были сформулированы рекомендации по улучшению процессов моделирования и использования Blender для создания городских ландшафтов.

Заключение: Создание реалистичной 3D-модели города Костанай является сложной, но выполнимой задачей. Реализация данного проекта позволит получить ценный инструмент для развития города и улучшения качества жизни его жителей.

Список использованных источников

1. Wikibooks Contributors Blender 3D: Noob to Pro. [Электронный ресурс]: Wikibooks Contributors. URL: <https://goo.su/126Pz5>
2. Джейсон ван Гумстер Blender For Dummies. [Электронный ресурс]: Blender.org. URL: <https://store.blender.org/product/blenderfor-dummies/>
3. Роланд Хесс Blender Foundations: The Essential Guide to Learning Blender 2.6. [Электронный ресурс]: Routledge. URL: <https://sc.link/kRQo6>

СОЗДАНИЕ DISTORTION ДЛЯ ГИТАРЫ

Байтакова Д., Жарылкасынова А., Кузнецов М., студенты 3 курса, КГКП «Костанайский колледж автомобильного транспорта»

Научные руководители: Жумагалиев О.Ж., Шаевко А.В., преподаватели спецдисциплин

Аннотация: Distortion (дисторшн) — это тип гитарного эффекта, который сильно изменяет форму звуковой волны, создавая перегруженное, агрессивное звучание с увеличенным сустейном и насыщенным гармоническим содержанием. Это один из наиболее узнаваемых эффектов в роке и металле.

Distortion — важная часть звука электрогитары во многих жанрах, особенно в роке, хард-роке и металле. Педаль искажений получает обычный сигнал электрогитары и, комбинируя умножение гармоник с ограничением амплитуды, реализованные на аналоговых компонентах, создает практически неограниченные варианты звука в диапазоне от фузз-звука до звука с перегрузом на усилителе, а также множество других вариантов Дисторшн, как правило, необходимый эффект для "тяжелой" Metal музыки [1, 26].

Ключевые слова: гитара, музыка, педаль, перегруз, distortion

Distortion — один из самых популярных гитарных эффектов, широко применяемый в рок- и метал-музыке. Его использование позволяет придавать звуку насыщенность, перегруженность и характерную жёсткость, что сложно достичь при стандартном усилении. В условиях активного развития

музыкальной индустрии и технологий звуковой обработки актуальной задачей становится изучение и создание этого эффекта своими руками.

Несмотря на обилие готовых решений на рынке, многие гитаристы стремятся самостоятельно собрать distortion, учитывая индивидуальные предпочтения к звучанию. Однако недостаток знаний о схемотехнике и принципах работы устройства затрудняет реализацию этой задачи [3, 84].

Цель работы: собрать простой эффект Distortion для электрогитары своими руками.

Задачи:

- ¾ Изучить принципы работы схем усиления и искажения звука.
- ¾ Проанализировать различные схемы distortion и выбрать оптимальный вариант.
- ¾ Разработать и протестировать макет устройства.
- ¾ Провести измерения параметров и выполнить корректировку схемы.
- ¾ Выполнить финальный монтаж и отладку устройства.

Эффект distortion основан на нелинейном искажении сигнала гитары. Когда амплитуда сигнала превышает допустимый порог, появляются дополнительные гармоники, обогащающие звучание. Этот эффект применяется как в ритм-гитарных партиях, так и в сольных проходах, делая звук более резким и выразительным.

Основные компоненты distortion включают:

Входной буфер — согласует сопротивление между гитарой и схемой эффекта, предотвращая потери сигнала.

Предусилитель — усиливает входной сигнал до уровня, необходимого для дальнейшего искажения.

Секция искажений — содержит нелинейные элементы (диоды, транзисторы), ограничивающие амплитуду сигнала и создающие перегрузку.

Фильтр — корректирует спектр звука, устраняя лишние высокочастотные шумы. [4, 69]

Существует множество типов distortion, отличающихся звуковыми характеристиками, включая перегруз (имитацию лампового звучания), кранч, фузз и хай-гейн. Производители часто называют свои педали в честь музыкальных жанров (Metal, Grunge), однако выбор конкретного устройства следует делать, ориентируясь на личное восприятие звука.

Схемы реализации distortion варьируются от аналоговых педалей до цифровых процессоров. Одним из распространённых вариантов является использование операционного усилителя с диодным ограничением, что позволяет добиться разных оттенков перегрузки. Для моделирования можно применять программные среды (LTspice, Pure Data), а также микроконтроллеры, обеспечивающие гибкость в настройке звучания. [2, 140]

В ходе исследования были изучены принципы работы схем усиления и искажения звука, проанализированы различные схемы distortion и выбран оптимальный вариант с учётом доступности компонентов и желаемого звучания. После сборки тестового макета проведены измерения параметров и

корректировка схемы. Итоговый монтаж устройства выполнен на печатной плате с последующей пайкой всех соединений.

В результате проделанной работы был создан и протестирован гитарный эффект distortion, демонстрирующий стабильную работу и качественное искажение звука, сравнимое с фабричными аналогами. Проект позволил углубить знания в области аналоговой электроники и практического применения звуковых эффектов.

Список используемых источников

1. Данилов И.А., Иванов П.М. Общая электротехника с основами электроники. - М.: Высшая школа, 2000.
2. Игумнов Д.В., Королев Г.В., Громов И.С. Основы микроэлектроники. - М.: Высшая школа, 1991.
3. Немцов М.В., Электротехника и электроника: учебник для студ. учреждений сред. проф. образования. - М.: Издательский центр «Академия», 2020.
4. Ревич Юрий. Занимательная электроника. - СПб: БХВ-Петербург, 2015.
5. Ярочкина Г.В.. Основы электротехники: учеб. пособие для учреждений нач. проф. образования. М.: Издательский центр «Академия», 2013.

ЭКОНОМИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИТ ТЕХНОЛОГИЙ

Бекмагамбетов Е, студент 3 курса, Нажметдинова С., студентка 2 курса, КГКП «Костанайский политехнический высший колледж»

Научный руководитель: Храмей И.С., заместитель директора по ИТ,
Кенешов Д.Д., Изделюева С.С. преподаватели спецдисциплин

Актуальность данной работы обусловлена необходимостью предупреждения утечек воды, которые приводят к значительным экономическим потерям, ущербу инфраструктуре и излишнему расходу водных ресурсов. Использование интеллектуальных датчиков и ИТ-технологий позволяет оперативно выявлять места протечек и прорывов, снижая время реакции на аварийные ситуации и минимизируя потери. Внедрение таких систем способствует повышению эффективности водопотребления, сокращению затрат на ремонт и обеспечению устойчивого управления водными ресурсами.

Проблема - современные системы водоснабжения подвержены значительным потерям воды из-за утечек, прорывов труб и неисправностей, что приводит к экономическим убыткам, излишнему расходу водных ресурсов и ущербу городской инфраструктуре. Отсутствие оперативного контроля и задержки в устранении аварийных ситуаций усугубляют проблему, увеличивая объем утечек и затраты на восстановление.

Цель работы - разработка и внедрение интеллектуальной системы мониторинга утечек воды с использованием датчиков и ИТ-технологий для автоматического выявления и оперативного реагирования на аварийные ситуации.

Задачи

1. Провести анализ существующих методов обнаружения утечек воды и их недостатков.
2. Разработать концепцию системы датчиков для мониторинга состояния водопроводных сетей.
3. Определить оптимальные технологии передачи данных (Wi-Fi, NB-IoT, LoRaWAN и др.) для эффективного взаимодействия датчиков с облачными системами.
4. Разработать алгоритмы анализа данных и оповещения о выявленных утечках в режиме реального времени.
5. Оценить экономический и экологический эффект от внедрения системы на примере тестового сценария или пилотного проекта.
6. Определить перспективы дальнейшего развития технологии и интеграции с системами «умного города».

В современном мире проблема утечек воды в водопроводных системах становится все более актуальной, поскольку приводит к значительным потерям водных ресурсов, увеличению эксплуатационных затрат и повреждению инфраструктуры. Одним из эффективных решений является внедрение интеллектуальной системы мониторинга утечек на базе контроллеров Arduino, оснащенных различными датчиками (влажности, давления, акустическими и др.). Такая система позволяет в режиме реального времени фиксировать аномальные изменения, передавать данные через модули связи (Wi-Fi, LoRa, NB-IoT, GSM) и оперативно уведомлять пользователей или аварийные службы о возникновении протечек. Разработка и тестирование данной системы включают подбор необходимых компонентов, программирование алгоритмов обработки данных, а также реализацию системы уведомлений. Внедрение таких технологий позволит существенно сократить потери воды, снизить расходы на ремонт и обслуживание сетей, а также повысить эффективность управления водными ресурсами.

Результаты исследования

Анализ литературных источников подтвердил, что традиционные методы выявления утечек воды (визуальный осмотр, гидравлические испытания) обладают рядом ограничений, связанных с низкой оперативностью и высокой трудоемкостью. Современные интеллектуальные системы на основе IoT-датчиков и контроллеров (например, Arduino) позволяют автоматизировать процесс мониторинга водопроводных сетей и своевременно фиксировать утечки. Исследование существующих технологий передачи данных показало, что наиболее подходящими для интеграции с датчиками являются беспроводные протоколы, обеспечивающие стабильную связь и низкое энергопотребление. Кроме того, изучение алгоритмов обработки данных выявило, что применение методов анализа больших данных и машинного обучения может повысить точность прогнозирования аварийных ситуаций. Таким образом, на основе предварительных теоретических исследований подтверждена целесообразность разработки автоматизированной системы мониторинга утечек воды с использованием современных ИТ-технологий.

Выводы

В ходе исследования были рассмотрены современные методы обнаружения утечек воды и проанализированы перспективные ИТ-решения для мониторинга водопроводных сетей. Изучение литературных источников показало, что наибольшую эффективность в выявлении утечек демонстрируют интеллектуальные системы, основанные на применении датчиков и технологий Интернета вещей (IoT). Развитие беспроводных технологий передачи данных (Wi-Fi, LoRa, NB-IoT, GSM) способствует созданию автономных систем мониторинга, способных передавать информацию в режиме реального времени. Применение алгоритмов обработки данных и анализа параметров давления, влажности и акустических сигналов позволяет значительно повысить точность обнаружения утечек. В результате проведенного теоретического исследования можно сделать вывод о высокой перспективности использования ИТ-технологий в сфере водоснабжения для обеспечения надежного контроля состояния инфраструктуры.

Список использованных источников

1. Иванов А.В., Петров Б.С. "Интернет вещей в системах мониторинга: теоретические основы и практическое применение". – М.: Наука, 2020.
2. Смирнов К.Д. "Современные методы диагностики инженерных сетей". – СПб.: Политех-Пресс, 2019.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ КАЗАХСТАНА: РАЗРАБОТКА МОБИЛЬНОГО ПРИЛОЖЕНИЯ

Бондарь Э., студент 2 курс, ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»
Научный руководитель: Жулбасарова Г.Е., преподаватель информатики

Актуальность:

Сохранение и популяризация культурного наследия страны — важная задача в эпоху цифровых технологий. В частности, изучение казахских национальных музыкальных инструментов, их истории и звучания играет ключевую роль в воспитании патриотизма и уважения к культурным традициям. Мобильные приложения могут стать мощным инструментом для представления и распространения культурных знаний среди молодежи.

Проблема:

Нехватка современных и доступных инструментов для глубокого изучения традиционной музыки Казахстана, особенно среди молодежи, приводит к утрате интереса и неполноценному восприятию культурных ценностей. Разработка мобильных приложений для образования может способствовать решению этой проблемы.

Цель работы:

Разработка мобильного приложения «Национальные инструменты Казахстана», которое позволит пользователям узнать о традиционных музыкальных инструментах, их истории, значении и звучании.

Задачи:

1. Разработка функционала приложения для ознакомления с казахскими национальными инструментами.

2. Интеграция звуковых фрагментов с произведениями, исполняемыми на национальных инструментах.

3. Оформление образовательной части с информацией о каждом инструменте.

4. Использование платформы MIT App Inventor для создания приложения.

В работе рассматривается создание мобильного приложения для популяризации казахских национальных музыкальных инструментов. Приложение включает описание инструментов, таких как домбра, кобыз, сазсырнай, жетіген и предоставляет возможность прослушивания их звучания. Процесс разработки был организован с использованием платформы MIT App Inventor, которая позволяет легко создавать мобильные приложения без глубоких знаний программирования.

Для каждого инструмента в приложении представлены его история, особенности звучания, а также фотографии и аудиофайлы, которые иллюстрируют его использование в народной музыке. В результате работы был создан продукт, который может быть использован как образовательный ресурс для школ, колледжей и всех заинтересованных в культуре Казахстана.

Результаты исследования:

Разработанное мобильное приложение позволяет эффективно знакомить пользователей с казахскими музыкальными инструментами, их историей и звуками, что способствует сохранению и распространению культурных традиций.

Выводы: Создание мобильных приложений для образовательных целей является эффективным методом популяризации культурного наследия и внедрения технологий в образовательный процесс. Приложение «Национальные инструменты Казахстана» может быть использовано в качестве дополнительного материала на уроках музыки и культуры, а также для самостоятельного изучения.

Список использованных источников:

1. Жұбанов А. Роль музыкальных традиций в воспитании молодежи Казахстана // Казахская культура и искусство. – 2021. – № 2 (45). С. 105-109.
2. Байсакова Г. Ж. История казахских народных инструментов // Вестник этнографии. – 2020. – № 7. С. 20-25.
3. Минбаев Р. С. Программные средства для разработки мобильных приложений на платформе MIT App Inventor // Информатика в образовании. – 2019. – № 4. С. 40-42.

BLENDER-ДЕ ПЕРСОНАЖДАР АНИМАЦИЯСЫН ЖАСАУ: ҚАҢҚАЛЫҚ АНИМАЦИЯ, RIGGING ЖӘНЕ SKINNING ӘДІСТЕРІН ЗЕРТТЕУ, ШЫНАЙЫ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАСАУ

Булатқызы А., 2 курс, «Қостанай құрылыс колледжі» ҚМКҚ
Ғылыми жетекші: Еркен Ә.Б., арнайы пәндер оқытушысы

Өзектілігі: Blender-де персонаждар анимациясын жасау — бұл көптеген аниматорлар мен дизайнерлер үшін маңызды мәселе. Персонаждардың шынайы қозғалыстарын жасау, олардың эмоцияларын және әрекеттерін дәл беру — бұл анимацияның сапасын анықтайтын негізгі факторлардың бірі. Қазіргі уақытта анимация саласындағы технологиялар тез дамып келеді, сондықтан персонаждардың қозғалыстарын жасау үшін қандай әдістер мен тәсілдер қолданылатынын зерттеу өте маңызды.

Мәселе: Blender-де персонаждар анимациясын жасау кезінде көптеген аниматорлар мен дизайнерлер көптеген мәселелерге тап болады. Персонаждың скелетін (қаңқасын) дұрыс орналастыру және оны анимациялау кезінде қозғалыстардың табиғи болуын қамтамасыз ету өте күрделі процесс. Қателердің болуы персонаждың қозғалыстарын бұзып, шынайылықтан алыстатады. Персонаждың қаңқасына контроллерлерді дұрыс орнату және олардың арқылы қозғалыстарды басқару өте маңызды. Бірақ бұл процесс көп уақытты қажет етеді және арнайы білімді талап етеді.

Жұмыстың мақсаты: Blender бағдарламасында персонаждар анимациясын жасау үшін қолданылатын негізгі әдістерді (қаңқалық анимация, риггинг және скининг) зерттеу және осы әдістер арқылы шынайы қозғалыстарды қалай жасауға болатынын көрсету.

Жұмыстың міндеттері: Аталған мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- Персонаждың қаңқасын (скелетін) құру және оны қалай анимациялау керектігін зерттеу.
- Персонаждың қаңқасына байланысты контроллерлерді құру және олардың арқылы қозғалыстарды басқару.
- Персонаждың бүркемесін (mesh) қаңқаға байлау және оны қалай дұрыс етіп орнату керектігін зерттеу.
- Персонаждың қозғалыстарын табиғи және шынайы етіп қалай жасауға болатынын көрсету.
- Blender-де персонаж анимациясын жасау үшін қолданылатын әдістерді практикалық түрде көрсету.

Blender-анимация жасау үшін пайдалануға болатын қуатты ашық бастапқы 3D бағдарламалық құралы. Blender-де анимация жасауға арналған құралдар мен опцияларды ұсынатын арнайы анимациялық жұмыс кеңістігі бар. Blender белгілі бір уақытта объектілердің орнын, айналуын және масштабын анықтау үшін негізгі кадрлар орнатылатын негізгі кадрларға негізделген анимация жүйесін пайдаланады. Blender анимациялық құралдары көптеген нысандарды анимациялауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, материалдық параметрлер, текстуралар және физикалық қасиеттер сияқты объектілердің қасиеттерін жандандыруға болады. Blender анимациялық тапсырмаларды автоматтандыру немесе нысандарға күрделі анимацияларды қосу үшін пайдалануға болатын бірқатар анимациялық модификаторларды ұсынады. Модификаторлардың мысалдарына қайталанатын объект массивін жасайтын массив модификаторы және арматураға негізделген торды деформациялайтын арматура модификаторы жатады. Blender анимация құралдарына анимация

қисықтарын визуализациялауға және басқаруға мүмкіндік беретін қуатты графикалық редактор кіреді. Графикалық редакторды негізгі кадрлар арасындағы уақыт пен аралықты реттеу үшін, сондай-ақ бірнеше анимациялық арналарды қолдана отырып, күрделі анимациялық эффекттер жасау үшін пайдалануға болады [1].

Blender-дің анимациялық құралдарына қуатты график редакторы кіреді, ол анимациялық қисықтарды визуализациялауға және олармен манипуляция жасауға мүмкіндік береді. График редакторын кілттік кадрлардың уақытын және аралығын реттеу, сондай-ақ бірнеше анимациялық арнаны пайдаланып күрделі анимациялық эффекттер жасау үшін пайдалануға болады.

Арматураны (armature) қолданып скелет жасау — Blender-де персонаждар анимациясын жасаудың маңызды қадамы. Арматура персонаж моделін деформациялау үшін негіз болып қызмет етеді. Арматура жасау үшін Blender-ді іске қосамыз және "Файл" -> "Жаңа" -> "Жалпы" ("File" -> "New" -> "General") таңдау арқылы жаңа жоба жасау қажет. Экранның жоғарғы жағындағы ашылмалы мәзірден "Модельдеу" ("Modeling") жұмыс кеңістігіне таңдаймыз. "Қосу" ("Add") мәзірінен "Арматура" ("Armature") таңдау қажет. Бұл сахнаға жаңа арматура объектісін қосады. Персонаждың анатомиясына сәйкес келетін қаңқа құрылымын жасау үшін сүйектерді орналастырыңыз және орналастыру қажет.

Сүйектер жасалғаннан кейін, қаңқаның иерархиялық құрылымын жасау үшін ата-ана-ұрпақ қатынастарын қолдана отырып, оларды біріктіруге болады [3]. Бұл еншілес сүйектерді жылжытатын немесе айналдыратын ата-аналық сүйектерді жылжыту немесе айналдыру арқылы қаңқа қозғалысын басқаруға мүмкіндік береді.

Сүйектердің қозғалысын басқару үшін оларға шектеулер қосуға болады. Аяқтың орналасуын жеңілдету үшін аяқтың сүйектеріне кері кинематиканы шектеуге рұқсат етіледі. Көруді және таңдауды жеңілдету үшін сүйек пішіндерін қосуға болады. Сүйек пішіндері-бұл сүйектерге бекітілген және 3D қарау терезесінде көрінетін заттар. Келесі әрекет-негізгі кадрларды құру. Блендердегі негізгі кадр-бұл белгілі бір уақытта объектінің қасиетінің белгілі бір мәнін анықтайтын маркер. Негізгі кадрлар уақыттың әртүрлі нүктелерінде позиция, айналу және масштаб сияқты объект қасиеттерінің мәндерін анықтау арқылы анимация жасау үшін қолданылады.

Зерттеу нәтижесі: Осы жұмыстың нәтижесінде Blender-де персонаждар анимациясын жасау үшін қолданылатын негізгі әдістердің (қаңқалық анимация, риггинг, скининг) тиімділігін анықтау және шынайы қозғалыстарды қалай жасауға болатынын көрсетілді.

Қорытынды: Blender-де персонаждар анимациясын жасау — бұл күрделі, бірақ өте қызықты процесс. Оны дұрыс орындау үшін қаңқалық анимация, риггинг және скининг сияқты әдістерді меңгеру қажет. Осы әдістерді қолдана отырып, персонаждардың шынайы және табиғи қозғалыстарын жасауға болады, бұл анимацияның жалпы сапасын арттырады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Wikibooks Contributors Blender 3D: Noob to Pro. [Электронный ресурс]: Wikibooks Contributors. URL: <https://goo.su/126Pz5>
2. Джейсон ван Гумстер Blender For Dummies. [Электронный ресурс]: Blender.org. URL: <https://store.blender.org/product/blenderfor-dummies/>
3. Роленд Хесс Blender Foundations: The Essential Guide to Learning Blender 2.6. [Электронный ресурс]: Routledge. URL: <https://sc.link/kRQo6>

АВТОМАТИЗИРОВАННАЯ СЕТЬ РОЯ ДРОНОВ «АРГО» ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ТРУДНОДОСТУПНЫХ МЕСТ

Галяутдинов Э., студент 3 курса, ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»
Научный руководитель: Беспалов М.Ю., преподаватель спецдисциплин

Актуальность: Актуальность проекта «Арго» обусловлена необходимостью автономного и эффективного изучения труднодоступных территорий, таких как пещеры, горные районы и зоны экологических катастроф, где традиционные методы исследования затруднены или невозможны. Использование роя дронов с роевым интеллектом позволит повысить скорость сбора данных, минимизировать риски для человека и расширить возможности автономных систем мониторинга.

Проблема: Затрудненность или невозможность безопасного изучения труднодоступных мест, которые так или иначе представляют опасность для человека (техногенные зоны с высоким уровнем радиации или горные районы с узкими пещерами).

Цель работы: Разработка концепции автоматизированной сети роя дронов «Арго», способной к автономному исследованию труднодоступных территорий с использованием роевого интеллекта, обеспечивающего координацию и адаптацию дронов в реальном времени.

Задачи: Задачами проекта «Арго» являются автономное картографирование и мониторинг труднодоступных территорий, обеспечение стабильной связи и координации роя дронов в сложных условиях, разработка эффективных алгоритмов роевого управления, а также оптимизация энергопотребления для увеличения времени работы дронов.

Современные исследования и мониторинг окружающей среды требуют постоянного доступа к удалённым и труднодоступным территориям. Многие регионы Земли остаются малоизученными из-за экстремальных условий, в которых невозможна работа человека или традиционной техники. Исследование подземных пещер, ледников, вулканов, океанических глубин и зон техногенных катастроф требует технологий, способных работать автономно, без непосредственного контроля оператора и в условиях ограниченного энергоснабжения.

Одной из ключевых проблем является необходимость безопасного и точного сбора данных в средах, где использование пилотируемой авиации, наземных транспортных средств или даже одиночных беспилотных аппаратов невозможно. Это связано с множеством факторов: сложным рельефом, высокой

вероятностью потери связи, отсутствием GPS-сигнала, низкими температурами, высокими давлениями (в случае подводных исследований) и другими неблагоприятными условиями. Например, изучение подземных пещерных систем, таких как система Крубера-Воронья, глубина которой превышает 2 км, представляет собой серьёзную проблему из-за ограниченного доступа, отсутствия естественного освещения и сложной системы проходов. Традиционные методы исследования требуют значительных временных затрат и сопряжены с опасностью для жизни спелеологов.

Дополнительной сложностью является **ограниченный радиус действия современных дронов**. Большинство коммерческих беспилотных летательных аппаратов (БПЛА) имеют ограниченный запас хода и работают на основе точно запрограммированных маршрутов, что затрудняет их использование в динамично изменяющихся условиях. Так, при исследовании ледниковых разломов или зон сейсмической активности маршруты могут меняться в реальном времени, и отсутствие адаптивных алгоритмов управления существенно снижает эффективность одиночных дронов.

Помимо природных факторов, необходимость исследования **зон техногенных катастроф** также делает развитие автономных беспилотных систем крайне актуальным. Например, аварии на промышленных объектах, такие как взрыв на Чернобыльской АЭС или катастрофа на Фукусиме-1, потребовали проведения срочных исследований уровня радиации и состояния инфраструктуры. Однако использование традиционной техники в таких условиях было затруднено из-за смертельно опасного уровня радиации. Беспилотные аппараты, применявшиеся для мониторинга, сталкивались с проблемами потери связи и ограниченного времени работы.

Решением этих проблем может стать **автономная сеть роя дронов**, работающая по принципам роевого интеллекта. В отличие от одиночных беспилотников, рой дронов способен **самостоятельно распределять задачи, адаптироваться к изменениям окружающей среды и функционировать даже в условиях отсутствия связи с оператором**.

Одним из перспективных направлений развития данной технологии является **создание многофункционального роя, включающего дроны разного типа** – летающие, наземные и подводные. Такой подход позволит значительно расширить сферу применения автономных систем и обеспечит **полноценное картографирование и мониторинг сложных ландшафтов**.

Проект «Арго» предлагает разработку **автоматизированной сети роя дронов**, предназначенной для исследования труднодоступных территорий. В отличие от традиционных беспилотных систем, концепция «Арго» предполагает создание **самоорганизующегося роя**, способного работать в условиях отсутствия связи и оперативно реагировать на изменения окружающей среды. Данная технология может стать **ключевым инструментом для научных исследований, мониторинга окружающей среды, спасательных операций и промышленных задач**, существенно повышая эффективность и безопасность работы в экстремальных условиях.

Результаты исследования: Результаты исследования включают разработку концепции автоматизированной сети роя дронов «Арго», включающую алгоритмы роевого управления и систему автономной навигации, подходы к эффективному энергоснабжению дронов, а также модели взаимодействия дронов в условиях ограниченной связи. Предложенные решения обеспечивают повышение эффективности и безопасности исследований труднодоступных территорий.

Список использованных источников

1. Автономная навигация дронов без GPS-сигнала. // *QuData*, 2023. [<https://qudata.com/ru/ai-ml-case-studies/autonomous-drone-navigation-without-gps/>]
2. Саенко И.Б., Митяков Е.С., Лаута О.С., Соколов А.П. Алгоритм роевого управления БПЛА с элементами кластерного анализа. // *Информационные технологии и телекоммуникации*, 2023, том 15, №2, стр. 68-75. [<https://www.infokosmo.ru/file/article/17298.pdf>]
3. Иванов Д.Я. Методы роевого интеллекта для управления группами малоразмерных беспилотных летательных аппаратов. // *Научный журнал*, 2021, том 12, №3, стр. 45-56. [<https://cyberleninka.ru/article/n/metody-roevogo-intellekta-dlya-upravleniya-gruppami-malorazmernyh-bespilotnyh-letatelnyh-apparatov>]
4. Леонов А.В. Разработка адаптивного алгоритма маршрутизации на основе роевого интеллекта пчелиной колонии для самоорганизующихся сетей беспилотных летательных аппаратов. // *Диссертация кандидата наук Леонова А.В.*, Новосибирск, Сибирский государственный университет телекоммуникаций и информатики, 2021, 186 с. [<https://www.dissercat.com/content/razrabotka-adaptivnogo-algoritma-marshrutizatsii-na-osnove-roevogo-intellekta-pchelinoi-kolo>]
5. Как дронопорты автоматизируют сферу БАС. // Блог GeoScan, 2023. [<https://www.geoscan.ru/ru/blog/umnye-stancii-dlya-dronov-kak-dronoporty-avtomatiziruyut-sferu-bas>]

ПОМОЩЬ РОБОТОТЕХНИКИ И ДРОНОВ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ

Горчанюк А., студент 3 курс, КГКП «Лисаковский технический колледж»
Научный руководитель: Яхно Н.С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность. Современные тенденции в строительстве требуют внедрения инновационных технологий для повышения безопасности и сокращения сроков выполнения работ. Использование дронов позволяет существенно повысить эффективность.

Проектно-изыскательские работы. Дроны способны значительно снизить затраты и повысить точность процессов.

ВМ-моделирование. Дроны могут анализировать и отслеживать актуальную информацию о геометрии объекта, фиксировать изменения на

этапе строительства и сопоставлять плановые сроки выполнения работ с фактическими

Контроль работы и техника безопасности. Дроны помогают оценивать качество работ в местах, сопряжённых с риском для жизни, а также отслеживать соблюдение правил техники безопасности сотрудниками.

Проблема. Недостаток информации о возможностях применения этих технологий в строительной отрасли. Необходимо детальное исследование и разработка практических рекомендаций по внедрению робототехники и дронов в строительные процессы

Цель работы. Изучение и анализ влияния робототехники и дронов на процессы строительства.

Задачи. Инспекция и мониторинг объектов. Беспилотники позволяют оперативно выявлять возможные проблемы и недостатки при строительстве зданий.

Геодезические измерения. С помощью дронов можно быстро и точно выполнять различные геодезические измерения, включая создание цифровых моделей местности, определение высотных отметок и контрольные измерения.

Транспортировка материалов. Дроны могут доставлять материалы и оборудование с места складирования на высотные объекты, где традиционные способы транспортировки могут быть опасными для человека.

Создание цифровых двойников. Это процесс построения комплексной 3D-модели, которая будет регулярно обновляться по ходу строительства. С такой моделью архитекторам будет проще выявлять соответствие объекта установленным нормам и регламентам, а также потенциальные отклонения от первоначального проекта.

Информационное моделирование строительных объектов (BIM). Застройщики могут сравнивать реальные снимки дронов, снабжённые пространственными данными, с предварительными BIM-моделями.

Контроль оборудования. Актуальная информация о расположении техники обеспечивает безопасность работников и сохранность самого оборудования.

Робототехника в строительстве.

Использование строительных роботов для выполнения трудоёмких задач (например, укладка кирпича, сварка, бетонирование).

Повысить эффективность и качество работ. Роботы обладают высокой точностью и скоростью работы, что позволяет сократить время строительства и снизить вероятность ошибок.

Облегчить труд строителей. Роботы могут выполнять основные и вспомогательные операции, уменьшая потребность в большой рабочей силе.

Увеличить безопасность. Роботы заменяют человека в потенциально опасных условиях, например, при работе на большой высоте, вблизи опасных конструкций или в условиях экстремальной жары или холода.

Снизить затраты на строительство. Хотя внедрение роботизированных систем требует значительных первоначальных инвестиций, они позволяют

снизить затраты на рабочую силу и сократить расходы, связанные с переделками и ошибками.

Примеры роботов: роботы-экскаваторы, устройства для 3D-печати строительных объектов, роботы для фасадных работ.

Для кладки кирпичей. Например, американский робот Construction Robotics SAM. Он способен качественно укладывать более 3000 кирпичей за смену, что в несколько раз превышает возможности человека.

Для сварки. Роботы оснащены специализированными сварочными инструментами, включая горелки, электроды и механизмы подачи. Они обеспечивают уровень точности, которого трудно достичь при ручной сварке.

Для заливки бетона. Роботы способны управлять процессом подачи, распределения и укладки бетонной смеси с минимальным вмешательством человека. Например, робот TuBot не только заливает бетон, но и автоматически проверяет армирующие стержни.

Преимущества: ускорение процессов, повышение точности, снижение затрат на рабочую силу.

Ускорение выполнения задач. Автоматизация позволяет значительно сократить время на выполнение рутинных и повторяющихся задач. Это освобождает сотрудников от однообразной работы и позволяет им сосредоточиться на более важных и творческих задачах.

Повышение точности и снижение ошибок. Автоматизированные системы минимизируют ошибки, связанные с человеческим фактором, такие как опечатки, пропуски и неправильные расчёты.

Сокращение трудозатрат. Автоматизация позволяет сократить количество необходимых для выполнения задач сотрудников, что снижает трудозатраты и расходы на оплату труда.

Оптимизация использования ресурсов. Автоматизированные системы позволяют более эффективно использовать ресурсы, такие как сырьё, материалы и энергия. Это помогает снизить затраты на производство и уменьшить потери.

Результаты исследования: Робототехника и искусственный интеллект преобразуют строительную отрасль, меняя принципы работы стройплощадок и саму суть строительных методик. Например, в США появился робот, который умеет укладывать кирпич или вязать арматуру.

Дроны фундаментально меняют традиционные подходы, особенно в сфере мониторинга и контроля. С их помощью получают актуальную информацию со стройплощадки в реальном времени, моментально измеряют высоту, длину, площадь и объём объекта строительства.

Выводы: Оптимизация рабочих процессов. Беспилотники позволяют экономить время и ресурсы, ускоряя рабочие процессы и заменяя услуги по инспекции, мониторингу и геодезии объектов.

Повышение безопасности работ. Многие задачи, которые раньше выполнялись вручную, теперь могут быть автоматизированы.

Снижение вероятности ошибок. Это способствует повышению качества работ в рамках проекта.

Перспективы развития. С развитием технологий беспилотники становятся всё более доступными и востребованными в строительстве. В будущем использование дронов станет естественной частью строительной отрасли.

Список использованных источников

1. Абдрашов М.А. и Темирбек А.Б. «Применение беспилотных летательных аппаратов в строительстве: перспективы и ограничения». Журнал «Журнал Инженерных Технологий», 8(2), 45–58
2. Айтжанов Е.С. и Султанов Б.К. «Оптимизация процесса строительства с использованием беспилотных летательных аппаратов». Вестник Строительного Университета, 7(3), 112–125
3. Крамаренко Аркадий Викторович и Краснова Кристина Сергеевна. «Анализ возможности использования дронов в современном строительстве»
4. Лаборов В.А. и Гамаюнова О.С. «Робототехника и BIM-технологии в строительстве». Статья из журнала «Инженерные исследования», 2021, №5(5), с. 15–22.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: AI NAVIGATOR

Гриценко Е., Подчищаева П., студенты 3 курса,

КГКП «Житикаринский политехнический колледж» Управления образования
акимата Костанайской области

Научный руководитель: Золотарёва И.А., преподаватель специальных
дисциплин

С развитием технологий искусственного интеллекта (ИИ) и нейронных сетей, эти системы становятся неотъемлемой частью различных сфер человеческой деятельности, включая здравоохранение, образование, финансы, промышленность и маркетинг. Однако, несмотря на стремительное развитие ИИ, существует проблема доступности и систематизации информации о существующих нейронных сетях и их применениях. Многие пользователи, особенно начинающие, сталкиваются с трудностями в выборе подходящих инструментов и технологий для решения своих задач. Это связано с огромным разнообразием нейронных сетей, их сложностью и отсутствием удобных инструментов для навигации и изучения.

Создание цифрового справочника, который систематизирует информацию о ключевых ИИ-технологиях и нейронных сетях, является актуальной задачей. Такой справочник не только упростит процесс изучения и выбора технологий, но и будет способствовать популяризации ИИ среди широкого круга пользователей, включая студентов, исследователей и специалистов в области ИТ.

Основная проблема заключается в отсутствии доступного и структурированного инструмента, который бы позволял пользователям быстро ориентироваться в многообразии нейронных сетей и их применений. Существующие решения либо слишком сложны для начинающих, либо не охватывают все необходимые аспекты, такие как классификация нейронных

сетей по типам задач, области применения и доступность. Это приводит к тому, что пользователи тратят значительное время на поиск и изучение информации, что замедляет процесс внедрения ИИ-технологий в различные сферы деятельности.

Целью данной научной работы является создание сайта-навигатора, который систематизирует информацию о ключевых нейронных сетях и их применениях в различных областях. Сайт должен предоставлять пользователям удобный инструмент для изучения и выбора подходящих нейронных сетей, а также способствовать популяризации технологий искусственного интеллекта. [1]

В соответствии с целью мыдвигаем гипотезу: разработать цифровой справочник в виде сайта-навигатора по нейронным сетям, который значительно упростит процесс выбора и изучения искусственного интеллекта, повысит доступность информации и интерес к ИИ среди начинающих пользователей и специалистов, что приведет к более эффективному внедрению ИИ-технологий в различных сферы деятельности.

Задачи проекта:

1. Описание структуры и функций сайта-навигатора по нейронным сетям. Разработка концепции сайта, включая его основные разделы, функциональные возможности и пользовательский интерфейс с помощью WordPress. [2]

2. Изучение характеристик распространённых нейронных сетей и их применения в различных сферах.

Анализ существующих нейронных сетей, их особенностей и областей применения, таких как обработка изображений, текстов, речи и автоматизация маркетинга.

3. Разработка методов классификации нейросетей по типам задач и областям применения.

Создание системы классификации, которая позволит пользователям легко находить подходящие нейронные сети для решения конкретных задач.

4. Исследование пользовательского интерфейса и удобства навигации на сайте для разных категорий пользователей.

Проведение тестирования и оптимизации интерфейса сайта для обеспечения удобства использования как для начинающих, так и для опытных пользователей.

5. Определение критериев эффективности сайта и методов его улучшения.

Разработка метрик для оценки эффективности сайта и предложение путей его дальнейшего развития и улучшения.

В результате проведённого исследования был разработан сайт-навигатор, который предоставляет пользователям структурированную информацию о ключевых нейронных сетях и их применениях. Сайт включает следующие основные функции:

- Классификация нейронных сетей по типам задач и областям применения.

Пользователи могут легко находить подходящие нейронные сети для решения задач в таких областях, как обработка изображений, текстов, речи и автоматизация маркетинга.

- Удобный интерфейс и навигация.

Сайт разработан с учётом потребностей различных категорий пользователей, включая студентов, исследователей и специалистов в области ИТ. Интерфейс интуитивно понятен и позволяет быстро находить нужную информацию.

- Интеграция с внешними ресурсами.

Сайт предоставляет ссылки на дополнительные ресурсы, такие как документация, учебные материалы и примеры использования нейронных сетей.

- Тестирование и оптимизация.

Проведено тестирование сайта с участием пользователей разных уровней подготовки, что позволило выявить и устранить возможные проблемы в интерфейсе и функциональности.

Результаты исследования подтвердили гипотезу о том, что создание удобного и информативного сайта-навигатора улучшает понимание особенностей нейронных сетей, упрощает выбор инструментов для конкретных задач и способствует росту интереса к изучению нейросетевых технологий. В дальнейшем планируется расширение функциональности сайта, добавление новых нейронных сетей и интеграция с дополнительными образовательными ресурсами. [3]

Выводы:

Разработанный сайт-навигатор является эффективным инструментом для изучения и выбора нейронных сетей. Он позволяет пользователям быстро ориентироваться в многообразии технологий искусственного интеллекта и находить подходящие решения для своих задач. Сайт способствует популяризации ИИ-технологий среди широкого круга пользователей.

Практическая ценность:

Таким образом, данная научная работа вносит вклад в развитие образовательных и информационных ресурсов в области искусственного интеллекта, что является важным шагом для дальнейшего внедрения ИИ-технологий в различные сферы человеческой деятельности.

Список использованных источников

1. <https://habr.com/ru/companies/vk/articles/754906/>
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki/WordPress>
3. <https://habr.com/ru/articles/273795/>

КОМПЬЮТЕРНАЯ ИГРА «БЕЗОПАСНАЯ ЖЕЛЕЗНАЯ ДОРОГА»

Демин М., Рыжков Е., студенты 1 курса Краевого государственного бюджетного профессионального образовательного учреждения «Барнаульский лицей железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Скоморохова Ю.Н., преподаватель информатики

Актуальность: В нашем лицее уже несколько лет подряд проходит Всероссийская акция «Урок Цифры». В ней обучающиеся узнают, как цифровой мир меняет профессии, почему уметь программировать так же важно, как уметь читать. Акция направлена на популяризацию изучения информатики и программирования, а также повышения престижности IT-профессий, которые уже сегодня вошли в число наиболее востребованных и высокооплачиваемых на рынке труда.

Нам было интересно на этом уроке, ведь мы управляли роботом, который выполнял команды, которые мы ему задавали. Нам стало интересно, сможем ли мы сами создать игру, которая была бы интересна и познавательна не только нам, но и другим обучающимся. А так, как наша будущая профессия связана с железной дорогой, выбор тематики был очевиден.

Проблемы проекта: Ежегодно в мире случается тысячи аварий и катастроф, в которых гибнут люди, опасность подстерегает человека на каждом шагу и железная дорога тому не исключение. Проект посвящен актуальной проблеме воспитанию детей школьного возраста, а также их родителей, навыков безопасного поведения на железной дороге. Актуальность связана с тем, что у детей школьного возраста отсутствует защитная психологическая реакция на проблемную ситуацию, которая свойственна взрослым. Желание постоянно открывать что-то новое, непосредственность часто ставит их перед реальными опасностями, в частности на железнодорожном транспорте и вблизи железнодорожных объектов. Формирование у детей навыков осознанного безопасного поведения на железной дороге реализуется через активную деятельность всех участников проекта.

Цель проекта: формирование системных представлений детей о железной дороге, ее назначении, роли в жизни людей и страны в целом, активного интереса к профессии железнодорожника, эмоциональное отношение к людям той профессии и безопасность на железной дороге

Задачи проекта:

1. Формировать у детей школьного возраста потребности усвоения правил безопасного поведения на железной дороге.
2. Прививать детям практические навыки ориентирования в опасной ситуации через информативно-поисковую деятельность
3. Закрепить знания детей о правилах безопасного поведения на железной дороге.
4. Активизировать работу по пропаганде правил безопасного поведения и образа жизни среди детей и родителей.

Описание проекта

Наш проект – это обучающая игра. Игра демонстрирует различные локации, на которых представлены определенные жизненные ситуации. Задача игрока правильно выполнить действия. В случае неверных действий будет продемонстрирован пример того, что может случиться с пользователем.

Этот проект позволит школьникам узнать несколько базовых правил безопасности на железнодорожных станциях, которые должны знать все.

Компьютерная игра «Безопасная железная дорога» поможет задуматься о ценности жизни и опасностях, которые подстерегают человека, если он не соблюдает правила безопасного поведения, особенно на объектах чрезвычайной важности, таких как железная дорога.

Содержание и структура работы:

1. Сравнить и выбрать приложение для создания игры.
2. Просмотреть обучающие видеоролики.
3. Изучить выбранную программу и создать в ней игру.
4. Протестировать игру среди своих друзей и одноклассников.

Ход работы:

Первый вопрос, которым были мы озадачены: «В какой же программе нам начать создавать свою игру?». Ответ на него мы узнали, посмотрев рейтинги лучших программ для разработки игр.

Мы выбрали Unreal Engine 4, так как в настоящее время - это один из наиболее мощных движков для разработки игр любых жанров, начиная от простых 2D и до консолей нового поколения.

Следующим этапом работы был просмотр обучающих видеороликов и изучение выбранной программ для создания игры.

Движок Unreal Engine

Unreal Engine или просто UE — это игровой движок от Epic Games, одной из крупнейших американских компаний по разработке игр и программного обеспечения. И хотя инструмент предназначен в первую очередь для создания видеоигр, он подходит и для производства неигровых проектов в области архитектуры, строительства, автомобильной промышленности, медицины, кинематографа, анимации и других сфер.

Особенности Unreal Engine

Редактор движка Unreal Editor создан по принципу «что пользователь видит, то и получит». Это означает, что итоговый результат не будет отличаться от его изображения в 3D-вьюпорте. К тому же редактор очень удобен для использования: все ассеты (модели, источники освещения, визуальные эффекты и так далее) можно сразу разместить в сцене, перетащив из папок. В целом Unreal Editor можно назвать комплексной системой, состоящей из многочисленных редакторов, которая направлена на то, чтобы сделать процесс разработки максимально цельным.

Заключение: Действительно можно научиться создавать компьютерные игры, при этом не обязательно быть экспертом в программировании. Исходя из изложенного материала, мы пришли к выводу, что действительно любой может научиться этому. При большом желании можно добиться результатов.

Процесс разработки компьютерной игры увлекательный и интересный, развивает способность лучше запоминать и обрабатывать информацию, учит находить нестандартные решения сложных задач, развивают интеллект и умственные способности.

Таким образом, у нас получилось создать прототип компьютерной игры для младшего школьного возраста «Безопасная железная дорога», при этом мы профессионально программированием не владеем. В дальнейшем мы

планируем усовершенствовать свои навыки и доработать свою игру в более сложных программах.

Список использованных источников

1. Дашко Ю.В., Зайка А.А. «Основы разработки компьютерных игр» — М.: «Форум» 2009.-350с.
2. <http://nenuda.ru/научная-работа-по-информатике-тайны-видеоигр.html>
3. <https://onlimesgames.ru/blog/gamesgoodorbad>
4. <https://ru.ostrog.com/1261/>
5. https://ru.wikipedia.org/wiki/Компьютерная_игра

PYTHON MEN ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ПЛАТФОРМАЛАР ИНТЕГРАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚОЛДАНУ АЯСЫ

Жамелов А., 3 курс, Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Касенова А.А., информатика және арнайы пәндер
оқытушысы

Кіріспе Жасанды интеллект (AI) — адам тәрізді интеллектке ие болуды мақсат ететін технологиялар кешені. Python тілі жасанды интеллектті дамытуда үлкен рөл атқарып келеді, себебі оның қарапайымдылығы, кең кітапханалар жинағы мен қолжетімділігі AI жүйелерін құруды жеңілдетеді. Бұл жұмыс Python мен AI платформаларының интеграциясын және олардың әртүрлі салалардағы қолданылуын зерттейді.

Python және AI платформалары

1. Python және оның мүмкіндіктері

Python тілі көптеген ғылыми және инженерлік салаларда, әсіресе деректерді өңдеу және жасанды интеллектте өте кең қолданылады. Ол кодты оңай оқуға мүмкіндік береді, бұл Python тілін зерттеуді бастаушылар үшін де өте қолайлы етеді.

2. TensorFlow

TensorFlow — бұл Google әзірлеген ашық көзді машиналық оқыту кітапханасы, оның ішінде нейрондық желілерді, үлгілерді құру мен оқу мүмкіндігі бар. TensorFlow өте жылдам жұмыс істейді және үлкен деректермен жұмыс істеу үшін өте тиімді. Сонымен қатар, ол мобильді құрылғыларда жұмыс істеу үшін оптимизацияланған.

3. PyTorch

PyTorch — Facebook компаниясы жасаған кітапхана, ол әсіресе ғылыми зерттеулерде кеңінен қолданылуда. PyTorch динамикалық графиктерді құру мүмкіндігін береді, яғни нейрондық желіні үйрету кезінде графтарды қайта қалыптастыруға болады. Бұл зерттеушілер үшін өте ыңғайлы, себебі олар эксперименттерді тез өзгерте алады.

4. Scikit-Learn

Scikit-Learn — Python-ның ең кең таралған машиналық оқыту кітапханасы. Ол деректерді алдын ала өңдеу, кластерлеу, классификация және регрессия сияқты жалпы міндеттерді шешуге мүмкіндік береді. Оның

қарапайымдылығы мен кеңінен қолданылуы бұл кітапхананы тәжірибелі және жаңа бастаған зерттеушілер үшін өте танымал етеді.

5. Keras

Keras — жоғары деңгейлі нейрондық желілердің API интерфейсі, ол TensorFlow немесе Theano сияқты төменгі деңгейдегі кітапханалармен жұмыс істейді. Keras қарапайымдылығы мен пайдаланушыға ыңғайлы болуымен ерекшеленеді.

AI платформаларын интеграциялау

1. API интеграциясы

API (қолданба бағдарламалық интерфейсі) — Python мен AI жүйелерін өзара байланыстырудың негізгі құралы болып табылады. Әр түрлі платформалар мен сервистердің арасындағы деректер алмасуды оңай және тиімді етіп жасау үшін API кеңінен қолданылады. Мысалы, Python мен TensorFlow арасындағы API байланысы нейрондық желілердің оқу процесін тиімді жүргізуге мүмкіндік береді.

2. Cloud платформалармен интеграция

Python және AI жүйелерін бұлтта іске қосу көптеген артықшылықтар ұсынады. Бұл деректерді өңдеудің жылдамдығын арттырады, ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндігін береді және масштабтау процесін жеңілдетеді. Python бұлтты платформалармен (Google Cloud, AWS, Azure) жақсы үйлеседі және оларды деректерді сақтау мен өңдеуде қолдануға болады.

3. Деректерді өңдеу және талдау

Python деректерді өңдеу және талдау үшін арнайы кітапханалар ұсынады. Мысалы, Pandas, NumPy және Matplotlib кітапханалары Python тілін деректермен жұмыс істеу үшін өте қуатты құрал етеді. Бұл кітапханалар Python-ды деректерді жинау, өңдеу және визуализациялау саласында тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Қолдану аясы

1. Денсаулық сақтау

Жасанды интеллект денсаулық сақтау саласында үлкен рөл атқарады. AI алгоритмдері медициналық суреттерді (рентген, МРТ) талдауға, диагноздарды автоматты түрде қоюға және емдеу әдістерін таңдауға көмектеседі. Python көмегімен осы жүйелердің тиімділігін арттыруға болады.

2. Қаржы секторында қолдану

Қаржы саласында AI жүйелері алаяқтықты анықтауға, инвестициялық болжамдар жасауға және қаржылық талдаулар жүргізуге қолданылады. Python бұл салаларда да қолданылуда, әсіресе деректерді талдау және болжау жасау үшін.

3. Көлік және автокөліктер

AI жүйелері өздігінен жүретін көліктерді дамыту үшін маңызды рөл атқарады. Python мен AI платформаларын біріктіріп, көлік жүйелерінің тиімділігін арттыруға болады.

4. Білім беру

AI жүйелері білім беру саласында оқу процесін автоматтандыруға және студенттердің білім деңгейін бағалауға мүмкіндік береді. Python тілінің көмегімен осы жүйелерді дамыту оңай.

Болашағы мен трендтер Жасанды интеллект пен Python арасындағы интеграция үнемі дамып келеді. Болашақта AI платформалары жаңа қолдану аймақтарына еніп, Python бұл процесті жеңілдететін басты құралдардың бірі болатыны сөзсіз. Python тілін қолдана отырып, нейрондық желілерді құру, деректерді талдау және басқа да AI технологияларын дамытуға мүмкіндік бар.

Қорытынды :Python мен жасанды интеллекттің платформаларының интеграциясы көптеген салада тиімділік пен өнімділікті арттыруда маңызды рөл атқарып келеді. Python тілінің икемділігі мен қарапайымдылығы AI жобаларын жүзеге асыруды жеңілдетіп, жаңа технологияларды дамытудың маңызды құралына айналуға.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Chollet, F. (2017). Deep Learning with Python. Manning Publications.
2. Géron, A. (2019). Hands-On Machine Learning with Scikit-Learn, Keras, and TensorFlow. O'Reilly Media.
3. Abadi, M., et al. (2015). TensorFlow: Large-Scale Machine Learning on Heterogeneous Systems. TensorFlow.
4. Paszke, A., et al. (2017). Automatic Differentiation in PyTorch. PyTorch.
5. Lutz, M. (2013). Learning Python. O'Reilly Media.

ИЗУЧЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ РОБОТОТЕХНИКИ КАК ОДНО ИЗ СРЕДСТВ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИИ

Жұмағұл Д., студентка 3 курс, Жаркентский высший педагогический колледж
Научный руководитель: Ақылшаев Е.Б., учитель информатики

Актуальность: В системе дошкольного образования Республики Казахстан произошли существенные изменения, которые требуют от будущего специалиста навыки работы с современными образовательными технологиями. И одной из таких технологий является образовательная робототехника.

Проблема: Образовательная робототехника - это новинка в междисциплинарном обучении детей в детских садах, школах и вузах, развивает знания о физике, математике, кибернетике, ИКТ, технологии, кибернетике. С ее помощью дети разных возрастов вовлекаются в процесс инновационного научно-технического творчества.

Задача и цель: инновационного развития страны требует опережающего развития образовательной среды, в том числе развития технического творчества. Одной из наиболее инновационных областей в сфере технического творчества является образовательная робототехника, которая позволяет получить основные знания по физике, математике, информатике, информатике, программированию.

Современный человек должен быть мобильным, готовым к внедрению инноваций в жизнь, а также технически грамотным. Задача колледжа - развивать у студентов потребность в приобретении современных технологий обучения. Одной из таких технологий является образовательная робототехника.

Робототехника – прикладная наука, занимающаяся разработкой автоматизированных технических систем. Подготовка по робототехнике развивает интерес к точным наукам и инженерному делу, развивает аналитический склад ума, формирует хорошо структурированное мышление в сочетании с богатым воображением.

Образовательная робототехника - это активно развивающееся направление, интегрирующее знания о физике, мехатронике, технологии, математике, логике, кибернетике и ИКТ.

Связи с этим актуально внедрение изучения основ лего-конструирования и образовательной робототехники и на специальности дошкольное воспитание и обучения для этого в Костанайском педагогическом колледже в рабочую учебную программу второго курса был включен модуль МОО2 «Модули, определяемые организацией образования» в который вошел результат обучения «Леги-конструирование и образовательная робототехника», а также практическая деятельность по леги-конструированию и образовательной робототехники. Всего на изучения данного модуля отводится – 80 часа. В группах 1 курса введен факультатив «Леги-конструирование и образовательная робототехника» на него изучение выделяется – 42 часов. Что позволяет студентам познакомиться с основами работы с образовательным конструктором, дает возможность организовать работу в дошкольной организаций с детьми по робототехнике и леги-конструированию.

Работа организовалась с разным конструктором Lego Duplo «Мой первые рассказы», Lego Wedo 2.0, конструктор ТИКО.

Примерное содержание рабочей учебной программы:

- Теоретические аспекты проблемы обучения детей дошкольного возраста конструированию и робототехники;
- Базовые задачи LEGO WeDo. Знакомство с программным обеспечением и его возможностями;
- Развитие вычислительного мышления с проектами WeDo 2.0;
- Развитие научных и инженерных типов деятельности с помощью WeDo 2.0;
- Организация работы по обучению детей конструированию в дошкольной образовательной организации;
- ценка прогресса развития навыков леги-конструирования и робототехники;
- Составления проекта для детей с использованием конструктора;
- Организация работы с конструктором леги «Мои первые рассказы»;
- Организация работы с конструктором ТИКО;
- Обзор ПО LEGO MINDSTORMS EV3 параметры;
- Самостоятельная разработка конспекта организованной деятельности по образовательной робототехнике;
- Разработка авторской программы вариативного обучения Lego-конструирование и робототехника в детском саду.

Структура изучения модуля заключается в следующем:

1 ступень. Теоретические основы работы по лего-конструированию и робототехники в детском саду.

2 ступень. Методические основы работы с детьми по робототехнике и лего-конструированию.

3 ступень. Развития навыков планирования и организации работы с детьми.

В ходе освоения 1 ступени обучающиеся изучают виды конструкторов, значение роботехники в детском саду, знакомство с историей, изучение деталей конструктора. Получают навыки создания и программирования роботов, выполняя модели роботов при помощи инструкций, видео инструкций, по воображению. На 2 ступени модуля рассматриваются методы и приемы используемые по робототехнике.

Обучающие создают игры для детей на закрепление деталей конструктора такие как: «Найди такую же деталь», «Чудесный мешочек», «Найди пару», «Узнай по описанию».

Развитие навыков создание мультфильмов с использования конструктора, так же практиковалась на учебных занятиях, что вызвала у студентов положительные отклики, возможность проявить творчество.

Так же одно из направлений работы научить обучающихся разрабатывать программу по кружковой деятельности по робототехнике и лего-конструированию в детском саду. Обучающие в конце модуля сдают программу где, указывают актуальность данной деятельности в детском саду, цели, задачи предстоящей работы, сроки реализаций, включают календарный план организованной деятельности с детьми на 36 часов, что позволит в будущем им реализовать данную программу в детском саду.

Использование образовательной робототехники на уроках позволяет сделать современный колледж конкурентоспособным. А сам урок по настоящему эффективным и продуктивным для всех участников образовательного процесса.

Использование образовательных роботов является мощным средством для обучения и самообучения.

В заключении хотелось бы отметить, что в процессе занятий робототехникой студенты учатся смотреть на проблемы шире и решать их, учатся быть лидером и брать на себя ответственность. Формируются навыки работы с детьми.

Список использованных источников

1. Развитие робототехники и робототехнологий в Республике Казахстан на 2011- 2013 годы. Государственная программа.
2. Поиск экспортных ниш в образовательной робототехнике. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.slideshare.net/ChihalinTed/ss-43872106>, свободный.
3. Жантасова Ж.З. Проблемы и перспективы исследований в области образовательной робототехники в Казахстане / Ж.З. Жантасова, А.К.

Садакбаева // Матер. Межд. науч.-практ. конф. «Современная система образования: проблемы и перспективы». – Усть-Каменогорск, 2015.

4. Изучение основ робототехники в школе. Лукьянова Н.В. [Электронный ресурс] <http://robot.uni-altai.ru/metodichka/publikacii/izuchenie-osnov-robototekhniki-v-shkole>, свободный.

АЛМАТЫ ЭЛЕКТРОМЕХАНИКА КОЛЛЕДЖІНДЕГІ АВТОСЕРВИС ОРТАЛЫҒЫ

Қайнарбаев А., Кошкинбаев Н., 4 курс, Алматы электромеханика колледжі
Ғылыми жетекшісі: Рахметова А.Б., Құнанбай А.

Автокөлік қызметі – барлық жерде кең таралған жеке бизнестің дәстүрлі түрі. Оның қызметтеріне сұраныс автокөліктері тұрақты жөндеуді және техникалық қызмет көрсетуді қажет ететін автокөлік иелерінің көптігімен түсіндіріледі. Осыған орай Алматы электромеханика колледжінде автосервис ашып, 3-4 курс студенттерімен мастерлердің басқарумен, бір жағынан студенттерге тәжірибелік шеберлік, теория білімдерің практикада қолдану болса, екінші жағынан бұл табыс көзі болмақ. Осы бизнес жобаны құра отырып, зерттеп, зерделеу бизнестің ерекшеліктері мен болашағын, инвестицияның қажетті деңгейін және жобаның шамамен өтелу мерзімін жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Бизнес-жоспар автотұрақ форматында жұмыс істейтін автономды қызмет көрсету станциясы немесе техникалық қызмет көрсету станциясы ретінде автосервисті колледж ауласында қарастырады.

Көрсетілетін қызметтер: техникалық қызмет көрсету, шиналарды орнату, дөңгелектерді туралауды реттеу, кузов жөндеу және бояу, жуу, ішкі химиялық тазалау және т.б.

Қызметті ұйымдастыру үшін ұйымдық-құқықтық мәртебесі таңдалады. Қызметтің негізгі бағыттары: жөндеу және техникалық отандық және импорттық жеңіл автомобильдерге қызмет көрсету қозғалтқыштардағы майлар мен техникалық сұйықтықтарды өндіру, автомобильдердің электр сымдарын жөндеу, автомобиль компьютерлермен диагностикалау және жөндеу, шағын кузов жөндеуі. [1]

Автосервис колледж, Туркебаева көшесі 257 нысан шеберханасында орналасады, барлық керекті коммуникациялармен қамтылған.

Қосалқы бөлшектер мен материалдарды жеткізушілер: Қытай, Ресей т.б. мемлекеттерінен интернет тікелей тапсырыс, шағын көтерме базарлар және автокөлік бөлшектерін сататын дүкендер болып табылады

Жоспарланған тәжірибелі мамандар Автоэлектрик, автослесарь, автомеханик, токарь, яғни колледж мастерлерінен құралса және колледждің 3-4 курс студенттері болып табылады.

Автокөлік жөндеу саласында үлкен бәсекелестік бар, бірақ нарық көлемі күн сайын өсіп келеді, сондықтан кепілдендірілген Автосервис жөндеу сапасы-клиенттердің тұрақты ағыны қамтамасыз етілген. Қолданыстағы Автосервис

негізгі кемшіліктер: жөндеудің ұзақ мерзімдері, қызметкерлердің жұмыс сапасы үшін жеке жауапкершіліктің болмауы.

Алматы мемлекеттік электромеханика колледжінде орналасқан автосервисте біріншіден автокөлігі бар оқытушыларға, студенттерге ұсынылса, тағы да жан-жағындағы көп қабатты үйлер мен жекеменшік секторларды қамтамасыз етеді және әлеуметтік желілермен жарнама қолданылады.

Автосервис қызметін ұйымдастыру үшін колледж шеберханасы қолданысқа алынады.

Алматы электромеханика колледжінің шеберханасы сурет 1. бейнеленген.

Автосервис колледж шеберханасыда орналасып, білікті маман-шеберлерінің қадағалауымен колледждің 3-4 курс студенттерінің біліктілік бойынша тәжірибеден өту және табыс табу мақсатында жұмысқа тарту болып орын алады.

Бизнес-жоспар құрылып келтірілген қаржылық талдау негізінде жобаны сәтті жүзеге асыру үшін 2000000 тенге қажет болады.

Тартылған және меншікті қаражатты келесідей жұмсау жоспарлануда:

1. Жабдықтар мен құралдарды сатып алу.
2. Автосервистің ағымдағы шығындары (1 ай ішінде).

Жабдық пен құрал-сайман шығындары-1641500 тг (1реттік).

Жарнама-150000

Шығын материалдары (майлар мен майлар жабдықтар, қолғаптар, шаруашылық тауарлар, арнайы киім, кеңсе тауарлары және т. б.)- 100000 тг

Күтпеген шығындар -50000 тг

Барлығы -1941500 тг

Автосервис артықшылықтары мен бірегейлігі: жөндеу орындаушысы көтереді көрсетілген қызметтің сапасы үшін клиент алдындағы дербес жауапкершілік; жұмыс кесте бойынша емес, соңғы клиентке дейін жүзеге асырылады; орындалған қызметтердің жоғары сапасы; орындалған жұмысқа кепілдік және тұрақты клиенттерге 10% шамасында жеңілдіктер көрсетіліп, тегін суспензия диагностикасы ұсынылады.

Тәуекел түрі: Студенттердің қауіпсіздігі.

Сапасыз қызметтерді орындау, клиент жағынан сенімсіздік.

Нарықтағы бәсекелестер.

Жеткізушілердің міндеттемелерінің уақытылы орындамауы(төмен сапа, жабдықтар ақауы, материалдарды кешіктіріп жеткізуі, не мүлдем жеткізбеуі).

Сапасыз қызмет көрсету, тәртіп бұзушылық.

Тәуекелдерді жою әдістері:

Қауіпсіздік техникасын қатан сақтау

Нарықтағы мамандарды тарту, бақылау қызмет сапасы мен біліктілікті заманауи технологияларды қолдана отырып, уақытылы көтеру

Төлем қабілетті болу және нарықта қалу үшін сапалы қызмет пен тұрақты клиент қалыптастыру.

Бәсекелестерді бақылап отыру.

Нарықта тез және тиімді жеткізушілермен, заводтармен ұзақ мерзімді кепілдік келісім-шарттар құру, қателік кетсе айыппұл төлеуін міндеттеу.

Бақылау және мотивация, сыйлықақылар мен айыппұлдар.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://www.sravni.ru/biznes-kredity/info/biznes-plan-avtoservisa-s-raschetami/>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЛЯ АВТОМАТИЧЕСКОГО ПЕРЕВОДА РЕЧИ В ТЕКСТ НА ВЕБ-САЙТАХ

Керимбаев К., студент 1 курс, ОУ «Кентауский политехнический колледж»

Научный руководитель: Алиева И.Б., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность: Искусственный интеллект (ИИ) продолжает стремительно развиваться, оказывая значительное влияние на различные аспекты повседневной жизни и профессиональной деятельности. В последние годы ИИ значительно улучшил технологии распознавания речи, что позволило создавать решения для автоматического преобразования аудио в текст с высокой точностью и скоростью. Этот прогресс открывает новые возможности для удобного и эффективного взаимодействия пользователей с цифровыми платформами.

Проблема: Несмотря на значительный прогресс в развитии цифровых технологий, многие пользователи по-прежнему сталкиваются с проблемами при вводе текста. Одной из наиболее распространенных трудностей является нехватка времени и неудобство длительного набора текста, особенно в ситуациях, когда требуется быстро и эффективно взаимодействовать с цифровыми ресурсами. Особенно актуальной становится эта проблема для писателей, исследователей и авторов контента, для которых удобство преобразования речи в текст может значительно ускорить процесс написания. Часто процесс написания книг, статей или даже просто заметок требует многократного редактирования и переработки текста, что является трудоемким процессом. Возможность быстро «записать» свои мысли, идеи или целые фрагменты текста с помощью голоса, а затем получить их в текстовом формате, может стать решением для многих авторов, экономя время и повышая продуктивность.

Кроме того, существует группа пользователей с физическими ограничениями, для которых традиционные способы ввода данных представляют собой серьезные барьеры. Это люди с нарушениями моторики, слабовидящие, слабослышащие, а также те, кто работает в условиях ограниченного времени — например, водители, строители или курьеры, которые не могут использовать клавиатуру в процессе своей работы.

Цель работы: Целью данной работы является исследование процесса интеграции технологий искусственного интеллекта для преобразования аудио в текст на веб-сайтах, а также анализ их эффективности и удобства для пользователей. В рамках работы будет рассмотрено, как использование технологий распознавания речи может улучшить пользовательский опыт, ускорить выполнение задач

Задачи:

Анализ существующих технологий распознавания речи – исследовать текущие достижения в области искусственного интеллекта и машинного обучения, используемые для преобразования аудио в текст на веб-сайтах.

Оценка потребностей пользователей – выявить и проанализировать потребности различных категорий пользователей.

Исследование преимуществ и ограничений интеграции технологии на веб-сайтах – рассмотреть, какие возможности и проблемы возникают при внедрении технологий распознавания речи на веб-платформы.

Оценка перспектив дальнейшего развития технологий – исследовать будущие тренды в области искусственного интеллекта, которые могут улучшить точность и доступность систем распознавания речи на веб-сайтах.

Результаты исследования:

Выбор технологии распознавания речи

В ходе исследования было принято решение использовать метод `webkitSpeechRecognition`, являющийся частью `Web Speech API`, для реализации функции преобразования речи в текст на веб-сайте. Этот метод был выбран из-за его простоты интеграции, хорошей поддерживаемости в популярных браузерах (особенно в `Google Chrome`), а также высокого уровня точности распознавания речи в большинстве сценариев использования. `WebKitSpeechRecognition` позволяет распознавать голосовые команды и преобразовывать их в текст в реальном времени. При тестировании на веб-сайте система показала удовлетворительные результаты с точностью более 90% при идеальных условиях, например, в тихой комнате с четким произношением.

Интеграция и функциональность

С помощью `webkitSpeechRecognition` был разработан интерфейс, позволяющий пользователям легко записывать свои голосовые сообщения, которые автоматически преобразуются в текст. Процесс записи осуществляется с помощью кнопки "Начать запись" и "Стоп", после чего текст появляется в реальном времени на экране. Особенности этого метода включают:

- Поддержку многократных команд.
- Преобразование речи в текст сразу после завершения записи.
- Возможность работы с текстом в режиме реального времени

Пользовательское тестирование

В рамках тестирования веб-сайта с пользователями (студентами, писателями и людьми с ограниченными возможностями) было установлено, что `webkitSpeechRecognition` значительно улучшает скорость ввода текста и удобство работы с веб-ресурсами.

Проблемы и ограничения

Несмотря на высокую точность распознавания в идеальных условиях, были выявлены следующие ограничения:

- Проблемы с точностью в шумных помещениях
- Ограничение на поддерживаемые языки
- Невозможность работы в некоторых браузерах

Выводы:

В ходе исследования была успешно интегрирована технология распознавания речи с использованием webkitSpeechRecognition, основанная на алгоритмах искусственного интеллекта для преобразования аудио в текст на веб-сайте.

Тем не менее, были выявлены и ограничения, такие как чувствительность к фоновому шуму, проблемы с точностью распознавания при различных акцентах и поддержка только ограниченного числа браузеров. Несмотря на это, использование ИИ в данной технологии имеет значительный потенциал для улучшения доступности и ускорения взаимодействия с веб-ресурсами.

В будущем, с развитием ИИ и улучшением алгоритмов распознавания речи, можно ожидать значительное расширение функционала, включая лучшую поддержку различных языков, акцентов и условий записи, что позволит создать более персонализированные и эффективные инструменты для различных категорий пользователей.

Список использованных источников

1. Журавлева Т. В. Использование технологий искусственного интеллекта в веб-разработке. /Т.В.Журавлева // М: Научный мир.- 2020. С. 25-30
2. Гусев И. Л. Веб-технологии и искусственный интеллект: возможности и перспективы./ И.Л.Гусев // Санкт-Петербург: Бизнес-Пресс.-2019. С. 40-45.

МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕЛЕГРАММ БОТ ДЛЯ РАБОТЫ С ОФИСНЫМИ ДОКУМЕНТАМИ

Кузнецов И., студент 2 курс, ЧУ «Колледж предпринимательства КИиЭУ»
Научный руководитель: Олейник С.С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность разработки бота для редактирования офисных документов в Telegram обусловлена рядом факторов, которые значительно повышают удобство и продуктивность пользователей. В современных условиях, когда мобильность и доступность информации имеют ключевое значение, необходимость в решениях, позволяющих работать с документами без необходимости установки дополнительных сложных приложений, становится всё более востребованной.

Telegram как популярная и широко используемая платформа для общения и работы представляет собой идеальное решение для интеграции таких функций. Возможность редактировать офисные документы (например, текстовые файлы, таблицы и презентации) прямо в мессенджере без необходимости скачивания и использования тяжелых офисных программ позволяет пользователям экономить время и ресурсы. Это особенно актуально для пользователей, работающих в условиях ограниченного времени и ресурсов, а также для тех, кто часто использует мобильные устройства для выполнения рабочих задач.

Кроме того, функционал конвертирования документов в PDF-формат предоставляет дополнительные преимущества, позволяя пользователю быстро и удобно подготовить файл для распространения или архивирования. Эта

функция важна для работы с документацией, контрактами, отчетами и другими видами материалов, где формат PDF является стандартом.

Таким образом, разработка такого бота отвечает актуальной потребности в универсальном и доступном инструменте для работы с офисными документами, который не требует сложной установки и доступен как на мобильных, так и на настольных платформах.

Мессенджер Телеграмм имеет интуитивный интерфейс, не ограничивает суммарный объём файлов хранимых пользователем внутри мессенджера, а также имеет большое количество функционала полезного разработчикам. В частности, разработчики могут создавать «Ботов» для автоматизации задач.

Бот — такой же пользователь внутри Телеграмм. Название является сокращением от слова робот. Бот имеет своё имя пользователя, свой профиль и свой уникальный номер. Всё что нужно пользователю для того чтобы начать работу с ботом это узнать его имя пользователя, зайти в мессенджер и отправить боту файл который Вы хотите отредактировать.

Проблема, которую решает данный проект, заключается в ограниченных возможностях работы с офисными документами в популярных мессенджерах и приложениях, особенно с учетом того, что многие из них не предоставляют достаточной гибкости и функционала для редактирования документов прямо в мессенджере. Большинство пользователей сталкиваются с необходимостью скачивания сторонних приложений для работы с офисными форматами, что требует дополнительных усилий, а также может быть неудобно, особенно при работе с мобильными устройствами.

Также существует потребность в мобильных решениях для редактирования офисных документов, которые бы не требовали установки громоздких программ и были бы интуитивно понятны в использовании, особенно в условиях, когда пользователи часто находятся в пути и не всегда имеют доступ к полноценным настольным ПК.

Процесс выполнения проекта состоял из следующих задач:

- Изучить список функций полезных пользователю;
- Найти подходящую библиотеку для написания бота;
- Выбрать ПО на котором основана работа офисного функционала бота;
- Провести написание, тестирование и исправление программного кода бота;

После завершения работы над проектом получился удобный бот, имеющий весь нужный функционал для быстрой обработки офисных документов. Интерфейс интуитивно понятен, и не требует особых усилий от пользователя.

Список используемых источников

1. <https://telegram.org>
2. <https://core.telegram.org/api>
3. <https://core.telegram.org/bots>
4. <https://docs.pyrogram.org/>
5. <https://api.onlyoffice.com/>

РАЗРАБОТКА И ИССЛЕДОВАНИЕ УМНОГО РЮКЗАКА С ПРИМЕНЕНИЕМ ИНТЕГРИРОВАННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Кусеубаева К., Олусмаев Т., студенты 3 курса,
КГКП «Костанайский политехнический высший колледж» Управления
образования акимата Костанайской области

Научные руководители: Матвиенко Ю.В., заведующая практикой,
преподаватель специальных дисциплин;
Тулегенов Е.Н., преподаватель специальных дисциплин

Современные технологии стремительно интегрируются в повседневную жизнь, делая ее более удобной, безопасной и персонализированной. В связи с этим возникает потребность в разработке инновационных аксессуаров, способных не только выполнять базовые функции, но и предоставлять пользователю дополнительные возможности. Одним из таких решений является умный рюкзак, оснащенный интерактивной LED-матрицей и управляемый через Bluetooth.

В последние годы наблюдается тенденция к персонализации повседневных вещей, что особенно востребовано среди молодежи, активных пользователей гаджетов и любителей кастомизации. Однако традиционные рюкзаки обладают ограниченным функционалом и не соответствуют современным требованиям к технологичности и удобству. В связи с этим возрастает спрос на аксессуары с расширенными возможностями, которые позволяли бы не только переносить вещи, но и взаимодействовать с окружающей средой.

Проект умного рюкзака отвечает этим требованиям, предлагая пользователю динамическую LED-панель с возможностью отображения текста, анимаций и изображений. Управление рюкзаком осуществляется через мобильное приложение, что делает его удобным и адаптивным под индивидуальные предпочтения владельца.

Основной целью проекта является разработка и реализация умного рюкзака с LED-матрицей, управляемой через Bluetooth, который обеспечит удобство настройки, персонализацию и расширенный функционал.

Для достижения этой цели необходимо выполнить ряд задач:

- провести анализ потребностей целевой аудитории и определить ключевые функции устройства;
- разработать аппаратную часть, включающую LED-матрицу, контроллер и Bluetooth-модуль;
- создать программное обеспечение для синхронизации смартфона с рюкзаком;
- реализовать основные функции управления дисплеем, включая вывод текста, анимаций, настройку цвета, яркости и скорости прокрутки;
- провести тестирование устройства на удобство использования и надежность работы;

- оптимизировать систему и при необходимости добавить дополнительные функции, такие как поддержка уведомлений, простых игр и специальных режимов отображения.

В основе устройства лежит LED-матрица 64x32, которая служит основным средством отображения информации. Управление матрицей осуществляется с помощью контроллера Arduino Mega, который получает команды от мобильного приложения через Bluetooth-модуль HC-06. Для автономной работы рюкзак оснащается перезаряжаемым аккумулятором, обеспечивающим длительное использование без необходимости постоянного подключения к источнику питания.

Ключевые возможности рюкзака включают:

- Вывод произвольного текста, эмодзи и пиксельных изображений.
- Регулировку скорости прокрутки, цвета и яркости символов.
- Поддержку динамических анимаций и пользовательских шаблонов.
- Взаимодействие через мобильное приложение для гибкой настройки контента.
- Возможность отображения уведомлений, времени и другой полезной информации.
- Реализацию простых игр, таких как «Тетрис» и «Змейка», что делает рюкзак не только функциональным, но и развлекательным устройством.

Предварительный анализ рынка показал высокий интерес к подобным продуктам, особенно среди молодых людей, ценящих оригинальность и технологичность. Возможность персонализировать рюкзак и использовать его как информационный экран делает его востребованным среди студентов, активных пользователей соцсетей и любителей нестандартных решений.

Проект умного рюкзака имеет значительный потенциал для дальнейшего развития. В перспективе возможно добавление таких функций, как GPS-трекер, солнечная батарея для автономного питания, голосовое управление и интеграция с другими умными устройствами. Все это позволит превратить рюкзак в полноценное умное устройство, способное выполнять широкий спектр задач и соответствовать требованиям современного пользователя.

Проведенное исследование подтверждает актуальность разработки умного рюкзака с LED-матрицей. Пользователи заинтересованы в индивидуализации своих аксессуаров и готовы внедрять новые технологии в повседневную жизнь. Разработанный рюкзак сочетает в себе стиль, функциональность и технологические инновации, что делает его перспективным продуктом на рынке. Внедрение дополнительных технологий и расширение функционала в будущем позволит создать еще более удобное и многофункциональное устройство, соответствующее современным тенденциям.

Список использованных источников

1. Антонов, В.И. Разработка и интеграция LED-матриц в носимые устройства. /Журнал "Технологии для умных устройств". 2023. № 6. С. 34-42.
2. Михайлова, Т.Р. Bluetooth-соединение для управления устройствами в носимых аксессуарах. /Научно-технический журнал "Электронные системы". 2022. № 5. С. 50-60.

3. Кузнецов, И.П. Проектирование и создание управляемых LED-дисплеев для аксессуаров. /Труды конференции "Инновации в электронике". 2021. С. 91-102.
4. Васильева, Н.В. Умные рюкзаки: возможности персонализации и управления через мобильные приложения. /Журнал "Информационные технологии и дизайн". 2020. № 4. С. 65-74.
5. Дьяков, П.К. Использование аккумуляторов и беспроводной связи в умных рюкзаках. /Современная электроника. 2019. № 3. С. 122-133.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОГРАММЫ CISCO ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАБОТОСПОСОБНОСТИ СЕТЕВОГО ОБОРУДОВАНИЯ

Макарова А., студентка 3 курс, НУО «Экибастузский колледж инженерно-технического института имени академика Сатпаева

Научный руководитель: Досмакова Н.М., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность исследования

Сетевые технологии становятся неотъемлемой частью всех современных организаций и производств. Для успешного функционирования таких систем необходимы специалисты, способные диагностировать и устранять неисправности в сетях, а также обеспечивать их безопасность и бесперебойную работу. В связи с этим, программные инструменты, такие как Cisco Packet Tracer, предоставляют уникальную возможность для студентов на практике освоить работу с реальными сетевыми устройствами и технологиями.

Цель исследования

Целью данного научного проекта является исследование эффективности использования программы Cisco при преподавании дисциплины «Обеспечение работоспособности сетевого оборудования» в рамках ПМ 05 и анализ ее воздействия на качество учебного процесса.

Задачи исследования

1. Изучить особенности программы Cisco, включая Cisco Packet Tracer, как учебного инструмента для студентов.
2. Оценить влияние использования Cisco в процессе преподавания на практические навыки студентов.
3. Выявить преимущества и недостатки использования программы Cisco при обучении студентов.
4. Проанализировать примеры использования Cisco Packet Tracer в процессе учебного занятия по дисциплине «Обеспечение работоспособности сетевого оборудования».

В данном исследовании представлена характеристика программного продукта Cisco Packet Tracer назначение, область применения, возможности. Рассмотрен алгоритм использования и конфигурирования сегмента беспроводной сети передачи данных. Рассматриваемый сегмент реализован на

базе программного продукта и состоит из коммуникационных и пользовательских устройств: маршрутизатор (роутер); (персональные компьютеры), концентраторов(хабов), повторителей. Ключевые слова: пакет Cisco Packet Tracer; компьютерные сети и сетевое администрирование.

1. Программа Cisco и ее значение в обучении

Cisco Systems — это мировая компания, известная своими продуктами для построения сетевой инфраструктуры. В области образования Cisco предоставляет ряд программных инструментов, таких как Cisco Packet Tracer и Cisco NetAcad, которые позволяют студентам моделировать, проектировать и управлять сетями. Эти программы позволяют эффективно обучать сетевым технологиям без необходимости использования дорогостоящего оборудования.

В современном мире прослеживается тенденция слияния образовательных и информационных технологий и формирование на этой основе принципиально новых интегрированных систем обучения и контроля. Одним из эффективных подходов к решению таких задач является внедрение учебный процесс программы по созданию сетей Cisco Packet Tracer., которые используют в настоящее время на лабораторных работах под руководством преподавателя

Учебная дисциплина профессионального модуля ПМ 05 Обеспечение работоспособности сетевого оборудования, которая преподается в колледже, знакомит студентов с технологиями построения и функционирования компьютерных сетей. В рамках дисциплины изучаются следующие темы:

- a) теоретические основы построения и функционирования локальных сетей;
- b) технологии интеграции локальных сетей в интернете и передачи данных в глобальной сети;
- c) обзор функциональных возможностей коммуникационного оборудования и технологий их реализации;
- d) средства анализа трафика в сетях и методы его минимизации;
- e) основы проектирования локальных сетей и их объединение в глобальные сети.

В рамках лабораторных занятий по учебной дисциплине студенты учатся проектировать домашние сети, сети небольших предприятий, распределять выделенное адресное пространство с использованием технологии VLSM, анализировать и устранять возможные неполадки сети, осуществлять начальную конфигурацию оборудования Cisco.

Выполнение ряда лабораторных работ происходит с использованием симулятора Cisco Packet Tracer. Благодаря использованию пакета Cisco Packet Tracer студенты получают начальные навыки конфигурирования коммутаторов и маршрутизаторов Cisco. Работа с интерактивным симулятором дает возможность проводить настройки аналогичные тем, которые осуществляются в реальной сети. Выполнение лабораторных работ с использованием пакета Cisco Packet Tracer позволяет получить новые теоретические знания и закрепить их на вопросах проектирования и анализа современных компьютерных сетей.

Учебная дисциплина «Компьютерные сети» предполагает проведение ряда контрольных мероприятий в течение двух семестров. Одним из видов контроля знаний и навыков студентов по дисциплине «Компьютерные сети» является выполнение заданий Activity в пакете Cisco Packet Tracer. Задание Activity представляет собой сетевой сценарий, предназначенный для оценки действий пользователя по настройке сети. Он дает возможность студенту выполнить задание по определенной теме, причем проверка правильности и объема выполнения задания происходит без участия преподавателя. Когда студент начинает выполнять контрольное задание (activity), ему предоставляется исходная сеть (initial network) и набор инструкций по выполнению задания.

По завершении работы получившаяся сеть сравнивается с эталонной (answer network), созданной преподавателем, и оценивается процент выполненной работы.

Использование программы Cisco, в частности Cisco Packet Tracer, значительно повышает качество преподавания дисциплины «Обеспечение работоспособности сетевого оборудования». Этот инструмент позволяет студентам не только изучать теорию, но и применять полученные знания на практике, что способствует лучшему усвоению материала и подготовке высококвалифицированных специалистов в области сетевых технологий

Таким образом, для разработки задания Activity преподавателем выполняются следующие действия.

1. Создание исходной сети, которая будет стартовой точкой для студента. Эта сеть, как правило, уже включает все необходимые устройства, но они изначально не сконфигурированы либо могут иметь ошибочную конфигурацию. Исходная сеть также может быть пустой, тогда студенту придется самому выбрать и подключить нужные устройства.

2. Создание эталонной сети, задание пунктов, по которым будет проводиться сравнение сети, сконфигурированной студентом, с эталонной; создание тестов связности.

3. Написание набора пошаговых инструкций, которые должны быть выполнены студентом.

4. Задание ограничений на время выполнения задания, на использование каких либо возможностей при выполнении Activity, например, запрет на использование конфигурационной панели, на удаление устройств и т. д.

5. Установка пароля для предотвращения неавторизованных изменений параметров Activity.

6. Сохранение Activity.

Список использованных источников

1. Cisco Packet Tracer — Википедия [Электронный ресурс] // ru.wikipedia.org - Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/cisco_packet_tracer, свободный. - Загл. с экрана

2. Cisco Packet Tracer — история создания, разработчики, первый... [Электронный ресурс] // ru.ruwiki.ru - Режим доступа: https://ru.ruwiki.ru/wiki/cisco_packet_tracer, свободный. - Загл. с экрана

3. Packet Tracer - Wikipedia [Электронный ресурс] // en.wikipedia.org - Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/packet_tracer, свободный. - Загл. с экрана
4. Тарасова Е.А., Захарова О.И. АНАЛИЗ СРЕДЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ ЛОКАЛЬНЫХ ВЫЧИСЛИТЕЛЬНЫХ СЕТЕЙ CISCO PACKET TRACER // Экономика и социум. 2017. №1-2 (32). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-sredy-modelirovaniya-lokalnyh-vychislitelnyh-setey-cisco-packet-tracer> (20.12.2024).
5. The Evolution of Cisco Packet Tracer - #cyberstalin [Электронный ресурс] // www.cyberstalin.com - Режим доступа: <https://www.cyberstalin.com/cisco/the-evolution-of-cisco-packet-tracer/>, свободный. - Загл. с экрана

РАЗРАБОТКА МОБИЛЬНОГО ПРИЛОЖЕНИЯ С ИНТЕГРИРОВАННЫМ ИИ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ КУЛИНАРНОМУ ИСКУССТВУ

Максютов И., студент 2 курс, ОУ «Кентауский политехнический колледж»
Научный руководитель: Байтемирова Ә.Н., преподаватель информатики,
заведующая методическим кабинетом

Актуальность: В современном мире растет интерес к домашней кулинарии, однако многие люди сталкиваются с трудностями в освоении кулинарных навыков. Существующие приложения часто предоставляют статический контент, не учитывающий индивидуальные потребности и уровень пользователя.

Проблема: Отсутствие персонализированного и интерактивного подхода в существующих приложениях для обучения кулинарии, что затрудняет эффективное освоение навыков для пользователей с разным уровнем подготовки и индивидуальными предпочтениями.

Эта проблема охватывает несколько аспектов:

1. Ограниченная адаптивность: Большинство существующих приложений предлагают стандартные рецепты и инструкции, не учитывая уровень навыков пользователя, его диетические предпочтения, доступные ингредиенты или культурные особенности.
2. Недостаток интерактивности: Пользователи часто сталкиваются с отсутствием обратной связи, что делает процесс обучения менее эффективным. ИИ мог бы предоставлять подсказки, корректировать действия пользователя и предлагать улучшения.
3. Отсутствие мотивации и вовлеченности: Без персонализированных рекомендаций и интерактивных элементов пользователи могут терять интерес к обучению. ИИ мог бы предлагать индивидуальные цели, напоминания и поощрения. [1]

Решение этой проблемы может заключаться в создании мобильного приложения, которое использует возможности ИИ для:

- Анализа уровня навыков пользователя и адаптации контента.

- Предоставления персонализированных рецептов на основе доступных ингредиентов, диетических ограничений и предпочтений.

Такое приложение могло бы стать универсальным помощником для всех, кто хочет научиться готовить, от новичков до опытных кулинаров.

Цель работы:

Разработка интеллектуального мобильного приложения, обеспечивающего персонализированное обучение кулинарному искусству с помощью искусственного интеллекта.

Задачи:

- Разработка архитектуры приложения с интеграцией ИИ.
- Создание адаптивной системы обучения для разных уровней подготовки.
- Внедрение интеллектуального ассистента для персональных консультаций.
- Реализация системы анализа имеющихся ингредиентов.

Современные технологии, особенно искусственный интеллект (ИИ), открывают новые возможности для обучения кулинарному искусству. Мобильное приложение с интегрированным ИИ может стать универсальным инструментом для пользователей, которые хотят научиться готовить, улучшить свои навыки или экспериментировать с новыми рецептами. Такое приложение может предлагать персонализированные рецепты, интерактивные подсказки и обратную связь, что делает процесс обучения более эффективным и увлекательным.

Научная новизна:

- Применение методов машинного обучения для персонализации обучения кулинарии.
- Разработка алгоритмов адаптации рецептов под доступные ингредиенты.
- Создание интеллектуальной системы подбора альтернативных ингредиентов.

Практическая значимость:

- Повышение доступности кулинарного образования.
- Оптимизация использования продуктов.
- Развитие навыков здорового питания.
- Интеграция искусственного интеллекта Chat GPT.API.

Результаты исследования:

1. Анализ рынка и потребностей пользователей

- Выявлена высокая заинтересованность в обучении кулинарии: многие люди хотели бы улучшить свои кулинарные навыки, но испытывают трудности из-за отсутствия времени, сложности рецептов или недостатка мотивации.
- Существующие приложения не удовлетворяют потребности пользователей: малое количество пользователей довольны текущими приложениями для кулинарии, отмечая отсутствие персонализации, интерактивности и адаптации под их уровень подготовки.
- Спрос на персонализацию: пользователи хотели бы получать рецепты, адаптированные под их диетические предпочтения (веганство, безглютеновая диета и т.д.) и доступные ингредиенты.

2. Технологические возможности ИИ

- Персонализация контента: ИИ способен анализировать данные пользователя (уровень навыков, предпочтения, доступные ингредиенты) и предлагать рецепты, соответствующие их запросам.
- Интерактивное обучение: технологии компьютерного зрения позволяют оценивать процесс приготовления (например, правильность нарезки или готовность блюда).

3. Преимущества предложенного решения

- Персонализация: приложение адаптируется под уровень навыков и предпочтения пользователя, что делает обучение более эффективным.
- Интерактивность: реальные подсказки и обратная связь от ИИ помогают пользователям избежать ошибок и улучшить свои навыки.

4. Потенциальные вызовы и ограничения

- Конфиденциальность данных: необходимо обеспечить безопасное хранение и обработку персональных данных пользователей.

5. Рекомендации для дальнейшей разработки

- Улучшить алгоритмы ИИ для более точной адаптации рецептов под индивидуальные запросы пользователей.
- Расширить функционал приложения, добавив возможность создания индивидуальных планов питания и интеграции с умными кухонными устройствами.
- Провести дополнительные исследования для оптимизации пользовательского интерфейса и повышения удобства использования. [2]

Выводы:

Разработка мобильного приложения с интегрированным ИИ для обучения кулинарному искусству представляет собой перспективное направление, которое может изменить подход к обучению кулинарии. Исследование подтвердило, что разработка мобильного приложения с интегрированным ИИ для обучения кулинарному искусству имеет высокий потенциал. Такое приложение может стать универсальным инструментом для пользователей с разным уровнем подготовки, предлагая персонализированный, интерактивный и мотивирующий подход к обучению. Приложение не только упрощает процесс приготовления, но и делает его более увлекательным и доступным для широкой аудитории. Дальнейшее развитие технологий ИИ и мобильной разработки открывает новые горизонты для создания инновационных решений в этой области. Дальнейшая работа должна быть направлена на устранение технических и организационных вызовов для успешного внедрения продукта на рынок.

Список использованных источников

1. Васильев, А. А. Мобильные приложения: разработка и дизайн. — М.: Издательство «Диалектика», 2020. — 320 с.
2. Иванов, И. И. Искусственный интеллект: от теории к практике. — СПб.: Питер, 2021. — 256 с.

OPENCV ЖӘНЕ PYTHON КӨМЕГІМЕН ТУРНИКЕТТЕН ӨТКЕН СТУДЕНТТЕРДІҢ БЕТ ӘЛПЕТІН АНЫҚТАУ

Студент Мирзатиллаева К., 1 курс, «Арыстанбаб» жоғары колледжі ЖШС
Ғылыми жетекшісі: Жумахан Л.М., оқытушы

Өзектілігі: Қазіргі таңда білім беру мекемелерінде қауіпсіздік пен бақылауды қамтамасыз ету маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Дәстүрлі карточкалық немесе кілттік жүйелер көбінесе сенімсіз, себебі оларды басқа адамдар пайдалана алады немесе жоғалтып алу ықтималдығы жоғары. Бет-әлпетті тану технологиялары, әсіресе OpenCV және Python көмегімен жүзеге асырылған жүйелер, студенттердің жеке басын автоматты түрде анықтауға мүмкіндік береді. Бұл оқу орындарында қауіпсіздікті арттырып, уақытты үнемдеуге және бақылау процесін оңтайландыруға көмектеседі.

Мәселе: Қазіргі қолданыстағы идентификациялық жүйелердің сенімсіздігі (карточканы жоғалту, басқа адам қолдану мүмкіндігі). Турникеттерден өткен студенттерді нақты уақыт режимінде тіркеудің күрделілігі және камера көмегімен алынған бейне деректерді жылдам және тиімді өңдеу қажеттілігі.

Жұмыс мақсаты: Python және OpenCV кітапханаларын қолдана отырып, студенттердің турникеттен өткен сәтіндегі бет-әлпетін анықтайтын автоматтандырылған жүйені жасау. Бұл жүйе нақты уақыт режимінде жұмыс істеп, мәліметтерді сақтау және талдау мүмкіндігіне ие болуы тиіс.

Міндеттері:

- OpenCV және Python негізінде бейне өңдеу әдістерін зерттеу. Бет-әлпетті тану алгоритмдерін қарастыру (Haar Cascade, Deep Learning әдістері).
- Жүйені турникетпен біріктіре отырып, студенттердің бет-әлпетін автоматты түрде тіркеу алгоритмін әзірлеу.
- Деректер базасын құру және бет-әлпеттерді сақтау, сәйкестендіру әдістерін қарастыру.
- Жүйенің тиімділігі мен дәлдігін тестілеу, қателіктерді талдау және түзету.

Қазіргі кезде білім беру мекемелерінде студенттердің қозғалысын бақылау және қауіпсіздік шараларын күшейту өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Дәстүрлі әдістер (магниттік карталар, RFID чиптері, QR-кодтар) студенттердің нақты кім екенін анықтауда сенімсіз болуы мүмкін. Бет-әлпетті тану технологияларын қолдану арқылы бұл мәселені шешуге болады [1].

OpenCV [2] – компьютерлік көру (computer vision) үшін ең танымал кітапханалардың бірі, ол бейнені өңдеу, нысандарды тану және қадағалау сияқты функцияларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Python тілі OpenCV-мен бірігіп, нақты уақыт режимінде жұмыс істейтін тиімді жүйелер жасауға жағдай жасайды.

Бет-әлпетті тану үшін әртүрлі әдістер қолданылады [3]. Олар: Haar Cascade классификаторы, HOG + SVM (Dlib кітапханасы), Deep Learning әдістері (CNN, FaceNet, DeepFace). Соның ішіндегі Haar Cascade классификаторын қолдану арқылы жұмыс жасалынды. OpenCV-де алдын ала

дайындалған Haar Cascade алгоритмі бар. Ол объектілерді (бет, көз, мұрын) жылдам анықтайды. Жеңіл әрі жылдам, бірақ күрделі бейнелерде дәлдігі төмен.

Жүйенің жұмыс істеу принципі [4]: Камерадан бейне алу – камера арқылы турникеттен өткен студенттің бейнесі түсіріледі. Бетті анықтау – OpenCV-дің алгоритмдері арқылы бет-әлпет бейнеден бөлініп алынады. Бетті тану – алынған бет бейнесі деректер базасында сақталған студенттердің суреттерімен салыстырылады. Сәйкестендіру және тіркеу – егер сәйкестік табылса, студенттің өткен уақыты мен деректері жүйеге енгізіледі. Мәліметтерді сақтау және талдау – өткен студенттердің тізімі журналға енгізіліп, әкімшілік қызметкерлеріне қолжетімді болады.

Қажетті кітапханалар: face_recognition, numpy, cv2.

Артықшылықтары мен кемшіліктері [5]: Бөгде адамдардың кіруін болдырмайды. Студенттердің турникеттен өту уақыты азаяды. қолмен тіркеу қажеттілігі жойылады, яғни автоматтандыру процесі жүзеге асады. Бірақ, керісінше кемшіліктері де бар. Жарық деңгейіне байланысты дәлдік төмендеуі мүмкін. Студенттердің бет-әлпет деректерін қорғау қажеттілігі бар. Нейрондық желілерді қолданған кезде жылдам жұмыс істеу үшін қуатты компьютер қажет.

Зерттеу нәтижелері: OpenCV көмегімен бейнежазбадан студенттердің бет-әлпетін анықтау жүйесі жасалады. Жүйе нақты уақыт режимінде жұмыс істей отырып, студенттердің турникеттен өткенін тіркейді. Бет-әлпетті тану дәлдігі тестілеу барысында 90% нәтижелер алу. Жүйе қауіпсіздік деңгейін арттырып, білім беру мекемелерінде қолдануға ыңғайлы екендігін дәлелдеу.

Қорытындылар: Жобада OpenCV және Python қолдану арқылы білім беру мекемелерінде студенттердің бет-әлпетін анықтау және тіркеу жүйесі жасалынды. Бұл жүйе оқу орындарындағы қауіпсіздікті қамтамасыз етудің тиімді жолдарының бірі болып табылады. Жүйені жетілдіру барысында нейрондық желілер мен жасанды интеллект әдістерін қолдану арқылы оның дәлдігін одан әрі арттыруға болады. Сонымен қатар, жеке деректерді қорғау және жүйенің сенімділігін қамтамасыз ету үшін қосымша шифрлау және авторизациялау механизмдерін енгізу ұсынылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Kaehler, A., & Bradski, G. (2016). Learning OpenCV 3: Computer Vision in C++ with the OpenCV Library. O'Reilly Media.
2. OpenCV ресми сайты – <https://opencv.org/>
3. Face Recognition ресми GitHub парақшасы – https://github.com/ageitgey/face_recognition
4. Ranjan, R., Sankaranarayanan, S., Castillo, C. D., & Chellappa, R. (2017). An Open-source Framework for Face Recognition. IEEE International Conference on Biometrics.
5. IEEE Xplore – <https://ieeexplore.ieee.org/> (Бет-әлпетті тану мен компьютерлік көру саласындағы ғылыми мақалалар)

СОВРЕМЕННЫЙ МИР ИИ

Надиров С., студент 1 курс, Алматинский технологическо-финансовый и инновационно технический колледж

Научный руководитель: Сайлауова Д.А., магистр технических наук

Актуальность

Современное развитие искусственного интеллекта приводит к появлению «думающих нейросетей», способных не только обрабатывать данные, но и проводить логический анализ, что значительно расширяет их применение в экономике, медицине и образовании.

Проблема

Существующие модели часто ограничены в возможностях рассуждения и требуют оптимизации для решения сложных задач. Необходимо создать системы, сочетающие эффективность обработки информации и способность к логическому выводу [1].

Цель работы

Детально исследовать принципы работы думающих нейросетей на примере моделей O3, O3-mini, R1 и их применения в различных сферах.

Задачи

- Проанализировать архитектуры современных нейросетей, включая трансформеры, рекуррентные сети и модели с механизмом внимания.
- Рассмотреть математические основы обучения нейросетей (обратное распространение ошибки, градиентный спуск, оптимизаторы).
- Исследовать примеры практического применения в медицине, финансах и образовании.

Думающие нейросети

Думающие нейросети представляют собой следующий этап эволюции ИИ, объединяя методы обработки больших данных и логического анализа. Эти системы способны не только анализировать информацию, но и делать осмысленные выводы, приближая искусственный интеллект к более сложным формам рассуждения. Модели трансформеров (например, O3 и O3-mini) демонстрируют высокую эффективность за счёт механизма внимания, что позволяет им фокусироваться на ключевых элементах входной информации, игнорируя несущественные детали. Благодаря этому такие нейросети могут решать широкий круг задач, начиная от обработки естественного языка и заканчивая предсказанием временных рядов.

RNN, такие как LSTM, хорошо справляются с последовательными данными, обеспечивая запоминание важной информации даже на длинных промежутках времени.. Это делает их полезными для обработки текстов, анализа временных последовательностей и прогнозирования динамических систем. Особый интерес представляет модель R1, интегрирующая механизмы рассуждения, что позволяет ей выполнять сложные логические операции, а также адаптироваться к меняющимся условиям. Ещё одним важным преимуществом этой модели является возможность работы на мобильных

устройствах, что открывает новые перспективы для внедрения ИИ в повседневную жизнь.

Обсуждение этих подходов помогает оценить потенциал нейросетей в автоматизации принятия решений и их влияние на социально-экономические процессы. С одной стороны, такие технологии могут значительно ускорить обработку информации, снизить затраты и минимизировать влияние человеческого фактора. С другой стороны, их массовое внедрение требует внимательного изучения этических и правовых аспектов, связанных с автономностью искусственного интеллекта. В будущем развитие думающих нейросетей может привести к созданию более сложных систем, способных не только анализировать данные, но и принимать самостоятельные решения в критически важных областях.

Результаты исследования

Проведённый анализ показал, что нетрадиционные методы обучения для LLM, такие как обучение с подкреплением, демонстрируют большую эффективность по сравнению с обычными методами.

Выводы

Использование думающих нейросетей ускоряет обработку данных и выявляет скрытые закономерности, недоступные традиционным методам. Они трансформируют медицину, финансы, промышленность и науку, улучшая прогнозирование, оптимизацию ресурсов и общую эффективность.

Для их развития важно совершенствовать алгоритмы, балансируя вычислительную эффективность и логическое рассуждение. Это снизит риски некорректных решений, повысит прозрачность и адаптивность. Гибридные модели, объединяющие разные ИИ-архитектуры, улучшат интерпретируемость решений.

Безопасность и этика также критичны. Надёжный контроль, защита от предвзятости и устойчивость к внешним воздействиям помогут предотвратить риски автономных решений. В перспективе думающие нейросети должны стать предсказуемыми, безопасными и эффективными интеллектуальными системами.

Список использованных источников

1. DeepSeek-R1: Incentivizing Reasoning Capability in LLMs via Reinforcement Learning DeepSeek-AI, Daya Guo, Dejian Yang, Haowei Zhang, Junxiao Song, Ruoyu Zhang, Runxin Xu, Qihao Zhu, Shirong Ma, Peiyi Wang, Xiao Bi, Xiaokang Zhang, Xingkai Yu, Yu Wu, Z.F. Wu, (+100 additional authors not shown) <https://arxiv.org/abs/2501.12948>
2. THINKING LLMs: GENERAL INSTRUCTION FOLLOWING WITH THOUGHT GENERATION Tianhao Wu, Janice Lan, Weizhe Yuan, Jiantao Jiao, Jason Weston, Sainbayar Sukhbaatar 1Meta FAIR 2University of California, Berkeley New York University date 4 Oct 2024 <https://arxiv.org/abs/2410.10630>
3. OpenAI o3-mini Date :January 31, 2025 .USA <https://openai.com/index/openai-o3-mini/>

4. Long Short-Term Memory Recurrent Neural Network Architectures for Large Scale Acoustic Modeling .Has,im Sak, Andrew Senior, Franc ,oise Beaufays Date :on 5 Feb 2014 <https://arxiv.org/abs/1402.1128>
5. Attention Is All You Need Ashish Vaswani, Noam Shazeer, Niki Parmar, Jakob Uszkoreit, Llion Jones, Aidan N. Gomez, Lukasz Kaiser, Illia Polosukhin. 31st Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS 2017), Long Beach, CA, USA. <https://arxiv.org/abs/1706.03762>

РАЗРАБОТКА И ОПТИМИЗАЦИЯ ШАБЛОНА ВЕБ-САЙТА ДЛЯ КОММЕРЧЕСКОГО РЫНКА, ИЗУЧЕНИЕ ИМЕЮЩИХСЯ ИНСТРУМЕНТОВ РЕАЛИЗАЦИИ И ИХ ОСОБЕННОСТЕЙ

Новоселов В., студент 1 курс, Учреждение «Костанайский социально-технический колледж»

Научный руководитель: Абаева Б.Ж., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность. В последние годы наблюдается рост числа онлайн-коммерческих платформ, что делает создание качественных и функциональных веб-сайтов для бизнеса востребованным и важным направлением. Шаблоны сайтов позволяют упростить процесс разработки, предоставляя бизнесу возможность быстро адаптироваться к рыночным условиям.

Проблема. Не все готовые шаблоны веб-сайтов отвечают требованиям коммерческих компаний, включая вопросы удобства, адаптивности, скорости загрузки и SEO-оптимизации. Потребность в универсальных и оптимизированных решениях для различных типов бизнеса остается актуальной.

Цель работы. Разработка и оптимизация шаблона веб-сайта, отвечающего требованиям коммерческого рынка с использованием HTML, CSS и JavaScript.

Задачи

1. Проанализировать потребности коммерческого рынка в готовых веб-шаблонах.
2. Разработать структуру сайта, включая основные разделы и элементы.
3. Реализовать адаптивный дизайн с использованием современных технологий CSS.
4. Внедрить интерактивные элементы с помощью JavaScript для улучшения пользовательского опыта.
5. Применить методы SEO-оптимизации для улучшения видимости шаблона в поисковых системах.
6. Оценить производительность и протестировать шаблон на различных устройствах.

Разработка шаблона веб-сайта для коммерческого рынка начинается с анализа целевой аудитории и изучения популярных тенденций в области веб-дизайна и функционала. HTML используется для создания структуры страницы, что важно для быстрого восприятия пользователем контента. Для

стилизации применяются современные подходы CSS, такие как Flexbox и Grid, что позволяет создавать адаптивный и гибкий дизайн. Для интерактивных элементов, таких как слайдеры, формы и динамическая загрузка контента, применяется JavaScript. Важным этапом является SEO-оптимизация: создание чистой и семантически правильной разметки, настройка метатегов и обеспечение быстрой загрузки страниц.

Результаты исследования

Разработанный шаблон представляет собой многофункциональную и адаптивную платформу, подходящую для использования в различных областях коммерческого сектора. Применение лучших практик разработки и SEO-оптимизации позволило создать эффективное и конкурентоспособное решение. Шаблон был протестирован на различных устройствах и показал высокие результаты по скорости загрузки и удобству использования.

Выводы

Создание шаблона веб-сайта для коммерческого рынка требует комплексного подхода, который включает в себя не только дизайн и функциональность, но и важные аспекты, такие как производительность, SEO и удобство для пользователя. Внедрение современных технологий HTML, CSS и JavaScript позволяет создавать качественные, адаптивные и эффективные решения для бизнеса.

Список использованных источников

1. Шмидт А.В. Разработка веб-сайтов для бизнеса: Практическое руководство / А.В. Шмидт. – М.: Издательство «Бизнес-Проект», 2022. – С. 45-67.
2. Мартынов И.С. Веб-разработка и маркетинг: Как создать сайт, который продает / И.С. Мартынов. – СПб.: Издательство «IT-Сфера», 2023. – С. 112-130.
3. Кузнецова Н.А. Оптимизация веб-сайтов для поисковых систем / Н.А. Кузнецова. – М.: Издательство «Интернет-Профи», 2021. – С. 85-100.
4. Иванова Е.М. Современные технологии адаптивного веб-дизайна / Е.М. Иванова. – Казань: Издательство «ТехноГраф», 2020. – С. 23-45.
5. Степанов Д.В. Введение в JavaScript для веб-разработчиков / Д.В. Степанов. – Новосибирск: Издательство «WebMaster», 2022. – С. 34-56.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАНИИ

Нургалиев Л., студент 3 курса, Учреждение «Костанайский социально-технический колледж»

Научный руководитель: Федосеенко Е.В., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность: Связь искусственного интеллекта (ИИ) с образованием в рамках цифровой трансформации становится все более очевидной. Роль ИИ в улучшении качества обучения заключается в его способности учитывать индивидуальные запросы каждого ученика. Это позволяет создавать

персонализированные подходы к образованию, что особенно важно в современных условиях.

Проблема: Этические аспекты: Необходимость защиты персональных данных учащихся. Неравенство в доступе: Различия в технической оснащённости учебных заведений могут усугубить существующее неравенство. Дефицит специалистов: Нехватка квалифицированных кадров для работы с ИИ-технологиями. Ограниченный доступ: В некоторых регионах и учреждениях отсутствует возможность использования ИИ в образовательных целях. С развитием технологий виртуальной и дополненной реальности возможности ИИ в образовании будут расширяться. Интеграция ИИ в разработку образовательных стандартов и программ позволит обеспечить глобальный доступ к качественному обучению.

Цель работы: Персонализация обучения, увеличение продуктивности обучающихся и преподавателей, а также повысить уровень грамотности у обучающихся.

Задачи: Персонализация обучения: Платформы, использующие ИИ, анализируют успеваемость учащихся и предлагают уникальные методики обучения, адаптированные под их уровень знаний. Автоматизация процессов: ИИ берет на себя выполнение рутинных задач, таких как проверка домашних заданий, тестов и экзаменов, что существенно снижает нагрузку на преподавателей. Виртуальные помощники: ИИ-репетиторы способны объяснять сложные темы и оперативно отвечать на вопросы студентов, делая процесс обучения более интерактивным. Анализ данных: С помощью ИИ можно отслеживать прогресс учащихся, выявлять потенциальные трудности и своевременно корректировать учебный процесс.

Результаты исследования: Использование интерактивных и игровых форматов повышает мотивацию учащихся. Персонализация учебных материалов способствует более глубокому усвоению знаний. Преподаватели экономят время, что позволяет им сосредоточиться на творческих и стратегических аспектах работы. Платформы, такие как Khan Academy и Duolingo, уже активно применяют ИИ для создания персонализированных образовательных траекторий. Опыт внедрения ИИ в школах разных стран демонстрирует его потенциал для улучшения учебного процесса.

Выводы: Искусственный интеллект способен стать мощным инструментом для трансформации образования, делая его более доступным, индивидуальным и результативным. Однако важно сохранять баланс между технологическими инновациями и гуманистическими ценностями в образовательной сфере.

Список использованных источников

1. Иванова, Е.В., Смирнов, П.А. Искусственный интеллект в образовательных технологиях: проблемы и перспективы // Вестник цифровой трансформации. — 2023. — С. 45-57.
2. Петров, А.Н., Сидорова, М.В. Применение искусственного интеллекта в системе образования: анализ и прогнозы // Образование и цифровая экономика. — 2024. — С. 22-34.

РАЗРАБОТКА ВЕБ-САЙТА ДЛЯ ЮВЕЛИРНОГО МАГАЗИНА

Овсеенко А., студент 2 курса, КГКП «Костанайский строительный колледж»

Научный руководитель: Гребцов П.Н., преподаватель

Актуальность: В условиях цифровизации экономики создание веб-сайта для ювелирного магазина является необходимым условием для расширения рынка сбыта, повышения узнаваемости бренда и увеличения прибыли.

Онлайн-платформа позволяет преодолеть географические ограничения, обеспечивая круглосуточный доступ к ассортименту и информации для потенциальных клиентов.

Проблема: Специфика ювелирных изделий требует особого подхода к визуальному представлению. Высококачественные изображения, детальные описания характеристик и возможность просмотра изделий с разных ракурсов являются ключевыми факторами, влияющими на решение о покупке.

Ювелирные изделия обладают сложными характеристиками (проба, вес, огранка и т.д.), требующими понятного и доступного представления на сайте. Предоставление экспертных консультаций и удобных инструментов для сравнения товаров – важные элементы успешной торговли.

Важно учитывать что, в условиях нестабильности экономической ситуации и изменчивости финансовых рынков, информационные продукты предоставляют возможность предприятиям быстро реагировать на изменения и адаптировать финансовые стратегии в соответствии с новыми обстоятельствами.

Для решения данной проблемы и необходимы информационные программные продукты, которые позволят привлекать клиентов, информировать их о поступлениях товаров, стоимости изделий, услуг и другой информации.

Цель работы: разработать веб-сайт, которое позволит вести управление бюджетом, отслеживать операции доходов, расходов, оборот денежных средств и другое.

Задачи: разработать веб-сайт для ювелирного магазина «Ojjo-Master».

Ojjo-Master - это инструмент для продвижения своих товаров и услуг в направлении ювелирного дела посредством веб-сайта, с множеством информативных, удобных функций с интуитивно понятным графическим интерфейсом.

Веб-сайт разработан для всех доступных платформ (Windows, Linux, Android, IOS), то есть для устройств персональных компьютеров, серверов и терминалов под управлением различных семейств операционных систем.

Веб-сайт является универсальным решением, способным к быстрой адаптации под различные устройства.

К вышеизложенному также имеется возможность запуска данного веб-сайта на виртуальных машинах с установленной операционной системой семейства Windows и Linux, а также при использовании на гипервизорах первого уровня (Hyper-V) различных устройств.

Данный веб-сайт был разработан с помощью следующих информационных технологий: язык гипертекстовой разметки текста(HTML), язык каскадных таблиц стилей(CSS), с применением стандартов W3C и объектной модели документа DOM.

HTML (HyperText Markup Language) определяется как Стандартизированный язык разметки, используемый для создания структуры и содержания веб-страниц и других документов, отображаемых в веб-браузерах [1].

CSS (Cascading Style Sheets) - Язык описания стилей, используемый для определения внешнего вида и форматирования документов, написанных на языке разметки HTML, XHTML или XML. CSS позволяет отделить структуру документа (определенную HTML) от его представления (стиля), обеспечивая возможность повторного использования стилей, упрощение поддержки и модификации дизайна веб-сайтов [1].

World Wide Web Consortium (W3C) определяется как международная организация по стандартизации, основанная в 1994 году, занимающаяся разработкой и продвижением открытых веб-стандартов, технических спецификаций и руководств, направленных на обеспечение совместимости, доступности и долгосрочной эволюции Всемирной паутины.

W3C играет ключевую роль в формировании технологической основы веба, определяя стандарты для языков разметки (HTML), таблиц стилей (CSS), объектной модели документов (DOM), веб-сервисов и других ключевых технологий.

Document Object Model (DOM) определяется как независимый от платформы и языка программный интерфейс (API), который представляет HTML, XHTML или XML документы в виде древовидной структуры объектов. DOM предоставляет программистам возможность динамически получать доступ к элементам документа, изменять их содержимое, структуру и стиль, а также обрабатывать события, возникающие при взаимодействии пользователя с документом [2].

DOM служит мостом между веб-страницей и скриптовыми языками, такими как JavaScript, позволяя манипулировать веб-контентом в реальном времени

Хранение и обработка данных на веб-сайте осуществляется с помощью удобного формата данных JSON и SQL.

SQL(Structured Query Language - «язык структурированных запросов») - декларативный язык программирования, применяемый для создания, модификации и управления данными в реляционной базе данных, управляемой соответствующей системой управления базами данных [3].

JSON – текстовый формат обмена данными, который был основан на JavaScript, удобочитаемый формат для человека.

Для осуществления графической составляющей веб сайта были использованы программы растровый графический редактор (Adobe Photoshop) и векторный графический редактор (Adobe Illustrator).

Компиляция программного кода осуществлялась в интегрированных средах разработки (IDE) Sublime Text, Visual Studio Code, Atom, Notepad++, Visual Studio.

Отладка и тестирование веб-сайта производилось с помощью сервисов проверки веб-сайта на доступность, проведены тесты производительности [4].

В проекте графический интерфейс был спроектирован при использовании пастельных цветов, градиентов.

Для использования данного веб сайта необходимо из любого популярного доступного браузера (Google Chrome, Mozilla Firefox, Safari, Яндекс Браузер, Opera) перейти на сайт, прописав актуальный адрес веб-сайта в адресной строке браузера [5].

В данном проекте имеется возможность входа/регистрации, функция поиска изделий, раздел «Вакансии» для набора новых сотрудников, раздел «Контрагентам» для получения служебной информации.

Каталог изделий представлен сетки, распределенной по разделам.

Имеется раздел статей, который поможет покупателям в выборе ювелирных изделий.

Функционал данного проекта планируется расширить, добавив дополнительные функции и возможности.

Данное приложение планируется масштабировать, добавив искусственный интеллект(виртуальный консультант-помощник в выборе ювелирных изделий, подбор изделий по фото/стилю).

Список использованных источников

1. Тузовский А.Ф. Проектирование и разработка web-приложений. — М.: Юрайт, 2023. — 220 с.
2. Алексеев А.П. Введение в Web-дизайн. Учебное пособие. — М.: Солон-Пресс, 2021. — 184 с.
3. Джон Дакетт. HTML и CSS. Разработка и дизайн веб-сайтов. - М.: Эксмо, 2017, 480 стр.
4. Крис Минник, Эд Титтел. HTML5 и CSS3 для чайников. - М.: Диалектика, 2016, 400 стр.

QUIZIZZ ПЛАТФОРМАСЫН САБАҚ БАРЫСЫНДА ҚОЛДАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Студент Рысқали А., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледж» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Сарсенбаева С.К., информатика пәнінің оқытушысы,
техника ғылымдарының магистрі

Өзектілігі: Қазіргі заманғы білім беру үрдісінде цифрлық технологиялардың маңызы артып келеді. Солардың бірі – Quizizz платформасы. Quizizz – білім берудегі заманауи цифрлық құралдардың бірі. Бұл платформа мұғалімдер мен оқушыларға тестілер, викториналар және интерактивті тапсырмалар жасауға мүмкіндік береді. Оның өзектілігі бірнеше маңызды факторлармен байланысты.

Жұмыстың мақсаты: Оқушылардың білімін бағалау – тест, викторина және басқа да интерактивті тапсырмалар арқылы білім деңгейін анықтау.

Оқу процесін қызықты ету – ойын элементтері арқылы оқушылардың мотивациясын арттыру.

Қашықтан оқытуда тиімді қолдану – кез келген құрылғы арқылы тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беру.

Міндеттері:

1. Оқушылардың білімін жүйелі түрде тексеру – түрлі деңгейдегі тесттер мен викториналар арқылы оқу материалын қаншалықты меңгергенін анықтау.

2. Оқыту процесін интерактивті ету – сабақ барысында ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру.

3. Дерееу кері байланыс беру – оқушылардың жауаптарына негізделген нәтижелерді бірден көрсету және қателерін түсіндіру.

4. Бағалауды автоматтандыру – мұғалімдердің уақытын үнемдеу үшін тест нәтижелерін жылдам талдау.

Quizizz платформасының мүмкіндіктері

Ойын форматында өткізу

Бұл платформа тестілеуді ойын түрінде ұйымдастырады. Әр оқушы сұрақтарға жеке жылдамдықпен жауап бере алады, ал дұрыс жауап берген сайын ұпай жинайды. Quizizz-ті сабақ барысында онлайн режимде қолдануға немесе үй тапсырмасы ретінде беруге болады. Бұл оқушыларға өздеріне ыңғайлы уақытта тапсырмаларды орындауға, кері байланысқа мүмкіндік береді. Оқушылар ұпай жинау, көшбасшылар тақтасына шығу сияқты геймификация элементтері арқылы мотивация алады. Бұл олардың белсенділігін арттырады.

1. Тестілеу (Quiz форматы). Quizizz-тің негізгі функциясы – тест жасау. Тест сұрақтары бірнеше жауап нұсқасымен беріледі, оқушы дұрыс жауапты таңдайды.

Мысалы: Информатикада: «Алгоритмнің қандай түрлері бар?»

Математикада: « 10^2 қаншаға тең?»

Тарихта: «Ұлы Отан соғысы қай жылы басталды?»

2. Шапшаң жауап (Flashcard Mode). Бұл режимде оқушылар сұрақтарға жылдам жауап беруге тырысады.

3. Сәйкестендіру тапсырмалары. Мұғалім бірнеше термин мен олардың анықтамасын беріп, оқушылардан дұрыс сәйкестікті табуды сұрай алады.

Платформада сұрақтарға сурет, диаграмма немесе код үзіндісін қосуға болады. Бұл әсіресе жаратылыстану ғылымдары мен информатика пәндерінде пайдалы.

Мен өз тәжірибиемде «ЖШС-Білім» мектебінде 4 «б» сыныбынан практикадан өту барысында «Quizizz» платформасын қолданған болатынымын. Quizizz-ті информатика сабағында оқушылардың теориялық білімін тексеру үшін пайдаландым. Мысалы, «Scrath» тақырыбы бойынша оқушыларға интерактивті тест ұсындым. Олар әр сұраққа жауап берген сайын, қай жауап дұрыс, қайсысы қате екенін көріп отырды. Сабақ соңында нәтижелерді талдап, жиі қателескен сұрақтарды талқыладық. Сонымен қатар, платформаны үй тапсырмасы ретінде де беріп көрдім. Оқушылар үйде орындап, автоматты түрде

бағаларын алды. Бұл әдіс уақытты үнемдеуге және әр оқушының жеке прогресін бақылауға мүмкіндік берді.

Қорытынды:

Quizizz платформасы – білім беру процесін жеңілдететін, қызықты әрі тиімді цифрлық құрал. Оның көмегімен мұғалімдер оқушылардың білімін жылдам бағалай алады, ал оқушылар ойын түрінде тапсырмалар орындап, өз білімдерін жетілдіреді. Бұл платформа әсіресе интерактивті оқыту, қашықтан білім беру және формативті бағалау үшін өте пайдалы. Ойын элементтері мен автоматтандырылған бағалау жүйесі оқушылардың мотивациясын арттырып, олардың белсенді қатысуына ықпал етеді. Сонымен қатар, мұғалімдерге уақыт үнемдеп, оқу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Quizizz-тің басты артықшылықтары – қолжетімділігі, қолданудың қарапайымдылығы, нәтижелердің автоматты түрде бағалануы және оқушылардың өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын дамытуы. Осылайша, бұл платформа білім беру саласында заманауи технологиялардың маңызды бөлігіне айналып отыр. Quizizz – оқытудың сапасын жақсартатын және оны қызықты ететін таптырмас құрал. Оны тиімді пайдалану арқылы мұғалімдер оқушылардың білімін тереңдетіп, оқыту процесін жаңа деңгейге көтере алады

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Quizizz ресми сайты – <https://quizizz.com>
2. Гусева, М.А. «Цифровые образовательные технологии в обучении» – Москва: Просвещение, 2021.
3. Сейітқазы, Б. «Білім берудегі заманауи технологиялар» – Алматы: Қазақ университеті, 2020
4. Мұғалімдерге арналған онлайн ресурстар
5. ҚР БҒМ. «Цифрлық білім беру ресурстары»
6. Иманғалиева, Р. «Интерактивті оқыту технологиялары» – Абай атындағы ҚазҰПУ, 2022.

XMIND ИНТЕЛЕКТ КАРТАСЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ОҚУДАҒЫ РӨЛІ

Студент Сарсенбайұлы М., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Сарсенбаева С.К., техника ғылымдарының магистрі,
информатика пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі уақытта әлем бойынша жаңалықтар, заманауи оқу жүйесі күннен күнге дамып жатыр, бәсекеге қабілетте көп деген платформалар бар. Сұранысқа иелердің бірі осы интелект карталар.

Жұмыстың мақсаты: Интелект карталардың мүмкіндігін жұмыс барысында пайдалана білу. Уақытты тиімді пайдалану.

Міндеттері:

1. Xmind интелект картаны жұмыс барысында пайдалана білу.
2. Интелект карта арқылы балалардың сабаққа құлшынысын арттыру.
3. Мұғалімнің және оқушының рөлін тиімді пайдалану.

Xmind — бұл ментальды карталарды жасауға арналған танымал бағдарламалық құрал. Ментальды карталар (немесе ой карталары) — бұл ойлар мен ақпаратты визуалды түрде ұйымдастырудың тиімді тәсілі, ол ойлау процестерін жеңілдетеді, креативтілік пен талқылауды ынталандырады.

Xmind бағдарламасы ментальды карталарды құруға арналған қуатты құрал болып табылады және оның негізгі артықшылықтары мен ерекшеліктері бар.

Xmind ментальды карталарының негізгі ерекшеліктері мен артықшылықтары:

1. Визуалды және құрылымдық ұйымдастыру.

XMind ментальды картасы ақпаратты иерархиялық түрде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Әрбір негізгі тақырыптың астында тармақтар мен қосымша мәліметтер орналастырылады, бұл ақпаратты көзбен қарағанда оңай әрі түсінікті етеді.

2. Түрлі тақырыптар мен тармақтарды қосу.

Xmind әр түрлі элементтерді қосуға мүмкіндік береді, мысалы:

- Негізгі және қосымша тармақтар (филиалдар).
- Қосымша мәтіндер мен түсініктемелер.
- Суреттер, схемалар және сілтемелер.

Иконкалар мен цветтер тақырыптардың мағынасын тереңдете отырып, картаның визуалды тиімділігін арттырады.

3. Шаблондар мен стильдер.

Xmind түрлі дайын шаблондар мен стильдер ұсынады. Бұл жаңа картаны жасауды жеңілдетеді, себебі шаблондарды таңдап, оны өз қажеттілігіне сай өзгертуге болады.

4. Интерактивтілік.

Xmind карталары динамикалық болады, яғни пайдаланушылар әртүрлі тармақтарға немесе бөлімдерге қосымша ақпарат қосып, олардың мазмұнын толықтыра алады. Бұл ақпаратты толықтай жасауға және оны жаңартуға мүмкіндік береді.

5. Ақпаратты экспорттау және бөлісу.

Xmind карталарын әртүрлі форматтарға экспорттауға болады, мысалы:

- PDF, PNG, JPEG, SVG сияқты графикалық форматтарға.
- Microsoft Office бағдарламаларына (Word, PowerPoint).
- Plain text немесе OPML форматында экспорттауға болады.

6. Қолданушылар арасында ынтымақтастық.

Xmind Cloud қызметі арқылы пайдаланушылар карталармен онлайн режимде бөлісе алады, бірлесіп жұмыс істей алады, идеялармен алмасып, қосымша өзгерістер енгізе алады.

7. Көп құрылғыда жұмыс істеу мүмкіндігі.

Xmind әртүрлі платформаларда қол жетімді: Windows, macOS, Linux және мобильді құрылғылар үшін iOS және Android қосымшалары бар.

8. Тақырыптарды байланыстыру.

Xmind-те әр түрлі тармақтар мен бөлімдерді қосу және олардың арасындағы байланыстарды көрсететін құралдар бар. Бұл картадағы ақпараттың байланыстығын көрсетуді жеңілдетеді.

Қолдану салалары:

- Ойлау және идеяларды жинақтау: Кез келген тақырып бойынша идеяларды ұйымдастырып, оларды жүйелеп, жаңа шешімдер табу үшін қолдануға болады.
- Жоспарлау және жобаларды басқару: XMind жобаларды жоспарлау, тапсырмаларды бөлу және жұмыс барысын қадағалау үшін тиімді.
- Білім беру: Студенттер мен мұғалімдер тақырыптарды түсіндіру, ақпаратты меңгеру және оқу мақсаттарын ұйымдастыру үшін XMind пайдалана алады.
- Креативті жобалар: Дизайнерлер мен суретшілер өз шығармашылық жобаларының идеяларын бейнелеу және дамыту үшін карталарды қолдануы мүмкін.
- Артықшылықтары:
- Ақпаратты көрнекі әрі түсінікті түрде ұсыну.
- Креативтілік пен жаңа идеяларды дамыту.
- Ойлау процесін жеңілдету.
- Оқудың тиімділігін арттыру.
- Уақытты үнемдеу және жұмысты тиімді ұйымдастыру.

Xmind ментальды карталары ойлау мен жоспарлауды оңтайландыруға көмектеседі және жеке немесе топтық жұмыстар үшін өте қолайлы құрал болып табылады.

Мен Сарсенбайұлы Мақсат Ақтөбе облысы «ЖШС Білім МГ» мектебінде, «4з» сыныбында практикада болдым, және сабақ барысында бірнеше платформаларды қолдандым, оның ішінде осы Xmind интелект карта арқылы балараға сабақ түсіндірдім. Бұл интелект карта өз шаблондары арқылы балаларды қызықтырады және оқушылардың бірлесіп жұмыс жасауына мүмкіндік береді. Маған бұл интелект картамен жұмыс жасау ұнады және бұл интелект карта білім жүйесіне, ұстаздардың уақыт және жұмысын қысқартуға, балардың сабаққа қызығушылығын арттыруға және сабақты түсінуіне өте көп көмегін тигізеді.

Мен Xmind интелект картасымен жұмыс жасауға және қолдануға кеңес беремін.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Untitled –Школы НИШ.
2. «Digital Kazakhstan: заманауи білім беру атты педагогтердің мақалалар жинағында»
3. «Қ.И.Сәтбаевтың 125 жылдығына арналған білім алушылардың ғылыми мақалалар жинағында»

БИОМИМЕТИКАЛЫҚ ПРИНЦИПТЕРДІ РОБОТОТЕХНИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕРГЕ БЕЙІМДЕУ

Студент Сәрсенбай Ж., 3 курс, Кентау көпсалалы колледжі
Ғылыми жетекшісі: Жолаева Л.Б., арнайы пән оқытушысы

Кіріспе

Жасанды интеллекттің (ЖИ) қазіргі таңда қарқынды дамуы көптеген салаларда жаңа мүмкіндіктер ашқанымен, оның экологиялық әсері елеулі мәселелер тудырып отыр. ЖИ жүйелерінің күрделі есептеу процесстері орасан зор энергия шығынын қажет етеді, бұл өз кезегінде көмірқышқыл газының шығарылуын арттырып, климаттың өзгеруіне ықпал етеді. Осыған байланысты **жасыл жасанды интеллект (ЖЖИ)** деп аталатын бағыт пайда болып, экологиялық тұрақтылық пен энергия тиімділігін қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлуде. ЖЖИ-дің негізгі мақсаты – ЖИ технологияларын қоршаған ортаға зиян келтірмей және энергияны үнемді пайдалануды қамтамасыз ететіндей етіп дамыту.

Табиғи жүйелер, әсіресе құмырсқалар секілді жәндіктердің қарапайым, бірақ жоғары тиімді мінез-құлықтары мен навигациялық стратегиялары, ЖЖИ-дің дамуына шабыт береді. Құмырсқалар шектеулі сенсорлық және нейрондық ресурстарды пайдалана отырып, күрделі ортада тиімді маршруттарды таба алады. Олар визуалды есте сақтау, жолды біріктіру және феромон сигналдарын қолдану арқылы ұялары мен азық көздері арасында ең қысқа және тиімді маршруттарды анықтайды. Мұндай қарапайым, бірақ функционалды механизмдер биомиметикалық алгоритмдерді жасауға негіз бола отырып, энергияны тиімді пайдаланатын ЖИ жүйелерін құруға мүмкіндік береді.

Өзектілігі

Робототехникалық жүйелердің тиімділігі мен экологиялық тұрақтылығы қазіргі заманның маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Биомиметикалық принциптерді, соның ішінде Sequential Memory Window (SMW) әдісін қолдану арқылы табиғи жүйелердің қарапайым әрі тиімді механизмдерін робототехникалық жүйелерге бейімдеу – автономды жүйелердің навигациялық қабілеттерін арттырып, энергияны үнемдеуге көмектеседі.

Мәселе

Қазіргі робототехникалық жүйелер күрделі ортада сенімді және энергия тиімді навигация жасауға қабілетсіз. Сонымен қатар, күрделі алгоритмдерді жасау көп уақыт пен ресурстарды талап етеді. Сондықтан әдебиеттерде ұсынылған тиімді биомиметикалық алгоритмдерді (мысалы, SMW) робототехникалық жүйелерге бейімдеу арқылы олардың қолдану мүмкіндіктерін зерттеу қажет.

Жұмыс мақсаты - құмырсқалардың маршрут табу алгоритмдерін талдау және оларды жасыл жасанды интеллект алгоритмдеріне бейімдеу мүмкіндіктерін зерттеу. Жұмыста құмырсқалардың визуалды есте сақтау қабілеттеріне, феромонға негізделген оптимизация әдістеріне және жолды біріктіру стратегияларына негізделген негізгі тәсілдер қарастырылады. Сонымен қатар, бұл алгоритмдердің робототехника, логистика, ақылды қалалар

және экологиялық мониторинг сияқты түрлі салаларда қолдану мүмкіндіктері талданады.

Міндеттері

1. SMW әдісінің принциптерін зерттеу және робототехникалық жүйелерге бейімдеу тәсілдерін анықтау.

2. SMW әдісін роботқа енгізу үшін қажетті аппараттық және бағдарламалық жасақтама дайындау.

3. Алгоритмнің тиімділігін нақты ортада (мысалы, күрделі ландшафттарда) тексеру.

4. Энергия тиімділігін және навигация сенімділігін бағалау.

5. Алынған нәтижелерді талдау және SMW әдісінің робототехникадағы болашағын анықтау.

Қолданылған әдіс

Бұл ғылыми жұмыста құмырсқалардың визуалды жадына негізделген навигациялық алгоритмдерді зерттеу және оларды жасанды интеллекттің энергия тиімді жүйелеріне бейімдеу мақсатында бірқатар әдістер қолданылды. Зерттеу барысында табиғи жүйелердің навигациялық қабілеттері мен биомиметикалық модельдердің принциптері талданып, робототехникалық жүйелерге бейімделу жолдары анықталды. Төменде қолданылған әдістер егжей-тегжейлі сипатталған.

Зерттеу жұмысы екі негізгі кезеңнен тұрды:

1. Құмырсқалардың маршрут табу стратегиялары зерттеген әдебиеттермен танысу және талдау.

2. Алынған модельдерді жасанды жүйелерге, атап айтқанда, роботтық навигацияға бейімдеу.

Зерттеу барысында қарастырылған алгоритмнің қысқаша сипаттамасы:

Жад терезесі әдісін (Sequential Memory Window) қолдану

Табиғи визуалды маршруттарда барлық деректерді салыстыру тиімсіз және көп уақытты қажет етеді. Сондықтан, зерттеуде **жад терезесі** әдісі қолданылды.

Жад терезесінің ерекшеліктері:

- Терезе өлшемін анықтау: Терезе белгілі бір санмен (10–30 кадр) шектелді. Бұл тек маңызды бейнелерді салыстыруға мүмкіндік берді.
- Адаптивті терезе: Терезе өлшемі динамикалық түрде өзгертілді. Егер робот маршрутты дұрыс анықтай алмаса, терезе кеңейтілді. Ал маршрут қарапайым болған жағдайда терезе өлшемі кішірейтілді.
- Терезенің жылжуы: Терезе роботтың ағымдағы орнына байланысты жылжып, нақты уақытта қажетті бейнелермен жұмыс істеуге мүмкіндік берді.

Жад терезесі әдісі арқылы деректерді өңдеу жылдамдығы мен алгоритмнің энергия тиімділігі арттырылды.

Биомиметикалық принциптерді робототехникалық жүйелерге бейімдеу

Алынған модельдер автономды роботтарда қолдану үшін бейімделді. Құмырсқалардан шабыт алған алгоритмдер роботтардың төмен энергия тұтынуы мен жоғары сенімділігін қамтамасыз етті.

Нақты қадамдар:

- **Алгоритмді кодтау:** Робототехникалық платформаларға арналған код жазылып, визуалды жады алгоритмдері енгізілді.
- **Симуляция:** Роботтар виртуалды ортада сыналды. Симуляция нәтижелері физикалық сынақтарға дайындық үшін қолданылды.
- **Физикалық сынақ:** Робот нақты ортада (мысалы, зертханалық және ашық ортада) маршруттарды анықтауға арналған сынақтардан өтті.

Зерттеу нәтижелері

Sequential Memory Window (SMW) әдісі роботтың күрделі ортада дәл және сенімді навигация жасауына мүмкіндік берді.

Алгоритм роботтың жады көлемін тиімді пайдалану арқылы артық есептеулерден құтылуға және энергия шығынын азайтуға көмектесті.

Тәжірибелер барысында робот SMW алгоритмін қолданған кезде навигациялық қателіктер саны азайып, маршруттарды оңтайлы құру мүмкіндігі артты.

SMW әдісі қолданылған роботтар динамикалық орта жағдайларына тез бейімделу қабілетін көрсетті.

Қорытындылар

Sequential Memory Window (SMW) әдісін робототехникалық жүйелерге бейімдеу роботтың энергия тиімділігі мен сенімділігін арттырады. Әдіс күрделі орталарда автономды роботтарды басқару үшін пайдалы екені дәлелденді. Алынған нәтижелер SMW әдісінің робототехникада кең ауқымды қолдану мүмкіндіктерін ашты және роботтардың экологиялық тұрақтылығын арттыруға көмектесетінін көрсетті. SMW әдісін болашақта ұжымдық роботтар мен ақылды қалалар жүйесінде қолдану перспективалы бағыттардың бірі болып табылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Webb, B. (2019). The internal map in insects: Visual navigation and path integration.
2. Mangan, M., & Webb, B. (2012). Spontaneous formation of multiple routes in individual ants and autonomous robots.
3. Wehner, R. (2020). Desert navigator: The journey of animal navigation.
4. Graham, P., & Collett, T. S. (2006). Bi-directional route learning in ants.
5. Dorigo, M., & Stützle, T. (2004). Ant Colony Optimization.

СМАРТ ТОРЛАР АРҚЫЛЫ ЭНЕРГИЯ ҮНЕМДЕУ

Студент Спан Ғ., 2 курс, Жаңаөзен политехникалық колледжі, Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы

Ғылыми жетекшісі: Өтеш Н.М.

Қазіргі уақытта энергия ресурстарын тиімді пайдалану әлемдік қоғамдастық алдында тұрған ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Энергия тұтыну көлемінің өсуі, табиғи ресурстардың азаюы және экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы энергияны үнемдеудің заманауи тәсілдерін қолдануды талап етеді. Смарт торлар (*Smart Grids*) – электр энергиясын өндіру, тарату және тұтыну процестерін автоматтандыру және оңтайландыру арқылы энергия үнемдеуді қамтамасыз ететін жаңа технология. Қазақстан үшін де бұл технологияны енгізу экономикалық тиімділік пен қатар, экологиялық мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Зерттеудің мақсаты: Смарт торлар технологиясы арқылы энергия үнемдеудің тиімділігін зерттеу және оны тәжірибе жүзінде дәлелдеу.

Зерттеудің міндеттері:

1. Смарт торлардың жұмыс принципін теориялық тұрғыдан зерттеу.
2. Смарт торларды құруда қолданылатын негізгі технологиялар мен компоненттерді талдау.
3. Жүйенің тәжірибелік үлгісін әзірлеп, энергия үнемдеу көрсеткіштерін бағалау.
4. Экономикалық және экологиялық тиімділікті есептеу.

Зерттеу нысаны: Смарт тор жүйелері.

Зерттеу пәні: Энергияны автоматтандырылған түрде тарату және тұтыну.

Жаңалығы: Arduino және IoT платформалары арқылы энергияны нақты уақыт режимінде бақылау және тұтынуды оңтайландыру жүйесін құру.

Зерттеу әдіс-тәсілдері:

- Теориялық зерттеу (әдебиеттер мен дерек көздерді талдау);
- Тәжірибелік зерттеу (Arduino және сенсорлар негізінде модель құру);
- Салыстырмалы талдау және экономикалық есептеулер.

2. Теориялық бөлім

2.1 Энергия үнемдеудің маңызы

Энергия үнемдеу – қазіргі қоғамның экономикалық және экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етудің басты бағыттарының бірі. Энергия тұтыну көлемінің қарқынды артуы табиғи ресурстардың сарқылуына, шығындардың көбеюіне және қоршаған ортаның ластануына алып келеді. Сондықтан энергияны тиімді пайдалану – кезек күттірмейтін мәселе.

Экономикалық маңызы

Энергияны үнемдеу шығындарды азайтып, ел экономикасының тұрақты дамуына ықпал етеді. Энергия тиімділігін арттыру:

- Электр энергиясын тұтыну көлемін азайтады;
- Тұтынушылардың коммуналдық шығындарын қысқартады;
- Мемлекеттік бюджетке түсетін жүктемені төмендетеді.

2.2 Смарт торлардың түсінігі және құрылымы

Смарт тор (Smart Grid) – электр энергиясын өндіру, тарату және тұтыну процесін оңтайландыруға мүмкіндік беретін интеллектуалды басқару жүйесі. Бұл жүйе дәстүрлі электр желілерін автоматтандырылған технологиялармен толықтырып, энергияны тиімді басқаруды қамтамасыз етеді.

Смарт торлардың негізгі ерекшеліктері:

Нақты уақыт режимінде деректерді бақылау:

Смарт торлар энергия өндіру мен тұтыну көрсеткіштерін нақты уақыт режимінде бақылайды және тұтыну көлемін тиімді реттейді.

Ақылды есептеуіштер (Smart Meters): Энергия тұтыну деректерін автоматы түрде жинап, орталық жүйеге жібереді. Тұтынушы мен жеткізуші арасындағы байланыс тиімді жүзеге асады.

Жаңартылатын энергия көздерімен интеграция: Күн, жел сияқты жаңартылатын энергия көздері смарт торларға қосылып, экологиялық таза энергиямен қамтамасыз етеді.

Энергияны сақтау жүйелері: Энергия сақтау құрылғылары (батареялар) артық энергияны жинап, қажетті уақытта қолдануға мүмкіндік береді.

Смарт торлардың құрылымы:

Энергия өндіру жүйесі:

- Дәстүрлі энергия көздері (электр станциялары).
- Жаңартылатын энергия көздері (күн панельдері, жел генераторлары).

Энергия тарату жүйесі:

- Электр желілері (трансформаторлар, тарату желілері).
- Деректерді жинау және тарату құрылғылары.

Энергия сақтау жүйесі:

- Аккумуляторлар және энергия сақтау технологиялары.

Ақылды басқару жүйесі:

- **Ақылды есептеуіштер (Smart Meters):** Тұтынушының энергия тұтынуын өлшеп, деректерді орталық жүйеге жібереді.
- **IoT платформалары:** Деректерді жинау, талдау және шешім қабылдау.
- **Микро контроллерлер (Arduino, Raspberry Pi):** Жүйені басқару және автоматтандыру.

Тұтынушылар:

- Үй шаруашылықтары, өндіріс орындары, қоғамдық ғимараттар.

Смарт торлардың артықшылықтары:

- Энергияны тиімді тарату және тұтынуды оңтайландыру.
- Электр желілерінің сенімділігін арттыру.
- Жаңартылатын энергия көздерін тиімді пайдалану.
- Энергия үнемдеу арқылы экологиялық зиянды азайту.

Кемшіліктері:

- Алғашқы орнату шығындарының жоғары болуы.
- Техникалық қызмет көрсету және мамандардың қажеттілігі.

Смарт торлар – энергияны үнемдеудің, экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етудің және электр жүйелерін интеллектуалды басқарудың тиімді шешімі. Бұл жүйе деректерді нақты уақыт режимінде бақылап, энергияны оңтайлы пайдалануға мүмкіндік береді. Технологиялық жетістіктерге сүйене отырып, смарт торларды кеңінен қолдану – болашақтың маңызды қадамы.

Қорытынды

Энергия үнемдеу – қазіргі заманның ең өзекті мәселелерінің бірі. Бұл жобалада смарт торлар негізінде энергияны тиімді пайдалану және үнемдеу жүйесі әзірленді. Жобаның тәжірибелік бөлігіне сүйене отырып, оның

экономикалық және экологиялық тұрғыда қаншалықты тиімді екенін анықтадым.

Жобаның негізгі нәтижелері

1. Энергия үнемдеу: Тәжірибелік жүйе арқылы энергия тұтынуды 60%-ға дейін азайту мүмкіндігі дәлелденді. Қозғалыс пен жарық сенсорлары, сондай-ақ қылды есептеуіштер артық энергия шығынын болдырмауға көмектесті.
2. Экономикалық тиімділік: Жыл сайын энергия үнемдеу арқылы 4 320 теңгеге дейін қаржылық үнем жасалды. Жүйені енгізуге кеткен шығын шамамен 4,4 жылда өтеледі.
3. Экологиялық әсер: Жоба нәтижесінде атмосфераға бөлінетін CO₂ шығарындылары жылына 194.4 кг-ға азайды. Бұл табиғи ресурстарды сақтауға және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Смирнов В.П. Энергия тиімділігі және автоматтандыру технологиялары. – Москва: Энергия, 2021. – 45-50 бб.
2. Arduino Projects for Beginners. Smart Energy Systems. – New York: Tech Press, 2022. – 90-95 pp.
3. Айтбаев С. Қазақстандағы энергия тиімділігі мәселелері. – Алматы: Білім, 2020. – 34-38 бб.
4. Big Data and IoT Applications in Smart Grids. Technological Advancements in Energy Systems. – IEEE Press, 2021.
5. Сейітқасымов С. Жаңартылатын энергия көздері және олардың тиімділігі. – Астана: Фолиант, 2019. – 67-72 бб.

РАЗРАБОТКА И ИССЛЕДОВАНИЕ УМНОГО РЮКЗАКА С ПРИМЕНЕНИЕМ ИНТЕГРИРОВАННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Силадий С., Швобель О., студентки 4 курса, КГКП «Костанайский политехнический высший колледж» Управления образования акимата Костанайской области

Научные руководители: Матвиенко Ю.В., заведующий практикой, преподаватель специальных дисциплин; Тулегенов Е.Н., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность нашего проекта умного рюкзака проявляется в современной потребности в инновационных решениях для обеспечения комфорта, безопасности и современности в повседневных перемещениях, где важны как стиль, так и технологические возможности.

Проблема заключается в наличии неудовлетворенных потребностях и ограниченной функциональности традиционных рюкзаков.

Цель работы: разработать умный рюкзак, который интегрирует передовые технологии, обеспечивая пользователей современным, функциональным и стильным аксессуаром для повседневного использования.

Задачи:

1. Провести анализ потребностей и предпочтений пользователей.
2. Определить ключевые требования к умному рюкзаку.
3. Создать прототип умного рюкзака с встроенными инновационными функциями, удовлетворяющими выявленные потребности.
4. Провести испытания функционала, удобства использования и надежности умного рюкзака, а затем оптимизировать.

Умный рюкзак представляет собой эволюцию традиционного аксессуара для ношения вещей, обогащенного инновационными возможностями, позволяющими пользователю существенно расширить его функциональность и комфорт в повседневных ситуациях.

Умный рюкзак предоставляет:

- Система отслеживания: GPS для точного определения местоположения рюкзака, что особенно полезно в случае утраты или кражи;
- Водонепроницаемые материалы: гарантированная защита содержимого от внешних воздействий;
- Система хранения и организации: продуманное распределение отсеков и карманов для оптимальной организации личных вещей, ноутбука, гаджетов и других необходимых предметов;
- Стильный дизайн: создание эстетически привлекательного дизайна, сочетающего функциональность и модный внешний вид, чтобы удовлетворить вкусы различных пользователей;
- Солнечная батарея: интеграция солнечной батареи для автономной зарядки устройств;
- LED-панель: добавление наружной LED-панели для персонализации стиля, а также использования как дополнительного источника света в темное время суток;
- Диктофон: встроенный диктофон для удобства записи заметок, идей или важных моментов в течение дня.
- RFID-карман: создание отдельного скрытого кармана с RFID-защитой для безопасного хранения банковских карт, ключей или других личных предметов с чипами RFID от несанкционированного доступа.

В итоге, умный рюкзак не только сочетает в себе стиль и практичность, но и предоставляет возможность быть всегда подключенным и безопасным в современном ритме жизни.

Результаты исследования подтверждают значительный интерес к умным рюкзакам среди потребителей. Опрошенные высоко оценивают возможности зарядки гаджетов в рюкзаке, систему отслеживания и интеграцию современных технологий. Кроме того, более 80% опрошенных выразили потребность в умном рюкзаке для повседневного использования. Почти 75% высоко оценили встроенные системы безопасности, такие как отслеживание местоположения и RFID-защиту. Большинство респондентов подчеркнули свою готовность интегрировать умный аксессуар в повседневной жизни, что подтверждает актуальность разработки такого продукта.

Эти результаты подтверждают перспективы успешной реализации проекта умного рюкзака, отвечающего ожиданиям современных потребителей.

Выводы из проведенного исследования позволяют сделать следующие заключения:

- Существует высокий интерес со стороны потребителей к умным рюкзакам, особенно в контексте удобства, безопасности и технологических возможностей;
- Пользователи выделяют важность основных функций, что подчеркивает необходимость создания многофункционального умного рюкзака;
- Опрошенные проявляют открытость к инновационным технологиям и готовы внедрять умные аксессуары в повседневную жизнь.

На основе этих выводов, разработка умного рюкзака представляет перспективное направление, отвечающее ожиданиям и потребностям целевой аудитории.

Список использованных источников

1. Антонова, О.С. Применение солнечных батарей в туристических рюкзаках./ Журнал "Эко-технологии". 2019. № 5. С. 75-83.
2. Никитина, О.С. Умный рюкзак как элемент "Интернета вещей"./ Научно-технический журнал "Инженерные решения". 2018. № 7. С. 45-57.
3. Петров, К.В. Разработка рюкзака с интегрированной солнечной батареей./ Труды конференции "Инновации в текстильной промышленности". 2018. С. 112-120.
4. Попова, Е.К. Перспективы развития умных рюкзаков в сфере потребительской электроники. /Вестник науки и техники. 2017. № 2. С. 78-89.
5. Сергеев, А.И. Солнечные батареи: принципы работы и применение./ Современная электродинамика. 2018. № 4. С. 45-55.

TYNKER ПЛАТФОРМАСЫНДА PYTHON БАҒДАРЛАМАЛАУ ТІЛІН МЕҢГЕРУ ТИІМДІЛІГІ

Студент Талп Е., 3 курс, Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Касенова А.А., информатика және арнайы пәндер оқытушысы

Қазіргі білім беру контекстінде бағдарламалау дағдыларын меңгерудің маңыздылығы өмірдің барлық салаларында ақпараттық технологиялардың рөлінің өсуімен бірге артып келеді. Осыған байланысты, Python бағдарламалау тілін үйренуге арналған Tynker платформасы сияқты оқыту құралдарын пайдаланудың тиімділігі ғылыми зерттеуінің тақырыбы болып табылады.

Python әлемдегі ең танымал және сұранысқа ие бағдарламалау тілдерінің бірі. Ол қарапайым және тиімді және әртүрлі қолданбаларды, веб-сайттарды, ойындарды және т.б. жасау үшін қолданылады. Қазіргі әлемде Python да бағдарламалау қабілеті барған сайын маңызды дағдыға айналууда.

Осыған байланысты орта мектепте Python бағдарламалау тілін үйрену өзекті бола түсуде. Бұл ғылыми жоба Tynker платформасын қолдана отырып,

орта мектепте Python үйренуге арналған. Tynker бұл балалар мен жасөспірімдерге бағдарламалауды үйренуге және осы салада өз дағдыларын дамытуға көмектесетін білім беру платформасы.

Бұл зерттеудің мақсаты Tynker платформасын қолдана отырып, Python бағдарламалау тілін меңгеру тиімділігін бағалау. Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер тұжырымдалды: оқушылардың Tynker платформасында Python үйренуге деген қызығушылық деңгейін бағалау; оқу нәтижелерін талдау және оқу материалының қаншалықты тиімді қабылданатынын түсіну; Python бағдарламалау тілін үйрену үшін Tynker платформасын пайдаланудың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау.

Tynker платформасында бағдарламалауды оқытудың тиімділігін талдау үшін Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің «№48 орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесінің 10 мен 14 жас аралығындағы (6-8 сынып) мектеп оқушыларының қатысуымен зерттеу жүргізілді.

Tynker платформасында Python бағдарламалау тілін меңгерудің тиімділігін бағалау үшін келесі әдістер қолданылды: оқушылардың қызығушылығы мен оқуға деген ынтасын өлшеу үшін сауалнама жүргізу; платформадағы тапсырмалар мен жобалардың нәтижелерін талдау; оқушылар мен оқытушылардың кері байланысы мен пікірлерін талдау.

Сауалнама нәтижесі оқушылардың Python бағдарламалау тіліне деген көзқарасын және олардың оны үйренуге деген қызығушылығын түсінуге мүмкіндік берді.

Сауалнама нәтижелері сауалнамаға қатысқан оқушылардың 57% - ы (30-дан 17-сі) мектепте информатика пәнін оқып жүргенде Python бағдарламалау тілімен таныс екенін көрсетеді. Олардың 100% - ы Python бағдарламалау тілін ойын форматында үйренуге ниет білдірді.

Tynker платформасында жұмысты бастамас бұрын, 6-8 сынып оқушылары арасында Python бағдарламалау тілі бойынша білімді бағалау үшін бақылау жұмыстары жүргізілді. Оқушылардың дайындық деңгейіне сәйкес келетін және олардың Python бағдарламалау дағдыларын дамытуға ықпал ететін бағалау тапсырмалары мен жобаларын құруға тырыстым.

6-8 сынып оқушылары арасында Python бағдарламалау тілінің білімін бағалауға арналған тапсырмаларды орындау нәтижелері жоғары нәтиже көрсеткен жоқ. Бұл бірнеше себептерге байланысты болуы мүмкін, мысалы, мектеп кестесінде информатика сабақтарының шектеулі саны, материалды игеруге уақыттың жеткіліксіздігі, сондай-ақ оқу әдістемесіне қатысты мәселелер немесе оқушылардың мотивациясының жеткіліксіздігі.

Tynker платформасы Python бағдарламалау тілін үйренуге, әсіресе бастауыш және орта мектеп оқушыларына арналған әртүрлі тапсырмаларды ұсынады. *Блоктық бағдарламалау*: Tynker де Python да бағдарламалар жасау үшін код блоктарын қолдануға болады, бұл оқу процесін жаңадан бастаушыларға қол жетімді етеді. Оқушылар код жазбай бағдарламалар жасау үшін блоктарды сүйреп апара алады. *Интерактивті сабақтар*: Платформа оқушыларға нұсқауларды орындауға, кодпен тәжірибе жасауға және жедел кері

байланыс алуға мүмкіндік беретін интерактивті Python оқу сабақтарын ұсынады. Tynker платформасындағы тапсырмалар мен әрекеттердің бұл түрлері әр түрлі жастағы және шеберлік деңгейіндегі оқушыларға арналған Python бағдарламалау тілін үйренудің интерактивті және тартымды тәсіліне ықпал етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Абдрахманов, Б.К. (2016). Программирование на Python для начинающих. Издательский дом "Манас".
2. Актай, А. (2020). Программирование для начинающих на Python. Издательство "Казахстан".
3. Бурцева, Н.С. (2019). Основы программирования на Python. Учебное пособие. Издательство "Питер".
4. Жанатова, Г. (2018). Основы программирования на Python для школьников. Издательство "Алматы".

ПЛАТФОРМА ДЛЯ АНАЛИЗА ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ УЧАЩИХСЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Тарабанов А., студент 2 курса, КГКП «Костанайский политехнический высший колледж» Управления образования акимата Костанайской области
Научный руководитель: Тулегенов Е.Н., преподаватель специальных дисциплин, зав кафедрой;
Бега В.Б., преподаватель специальных дисциплин

Проблема психологического благополучия учащихся становится все более актуальной в условиях современного общества. Растущая нагрузка на студентов, стремительное развитие технологий и социальные вызовы нередко приводят к стрессу, тревоге и другим психологическим трудностям. Исследования показывают, что около 20% учащихся испытывают трудности, связанные с депрессией или тревожными расстройствами, но лишь немногие из них обращаются за помощью.

Платформа, разрабатываемая в рамках проектной деятельности, предоставляет безопасное пространство для учащихся, где они могут анонимно делиться своими эмоциями и получать помощь. Использование искусственного интеллекта позволяет автоматизировать процесс анализа данных, делая его быстрым, объективным и масштабируемым.

Цели и задачи проекта. Целью разработки платформы является создание эффективного инструмента для выявления психологических трудностей среди учащихся. Основные задачи включают:

- Разработку интерфейса, обеспечивающего простоту и удобство использования.
- Внедрение технологий искусственного интеллекта для анализа текстовых данных и результатов тестов.

- Предоставление анонимного пространства для учащихся, где они могут безопасно делиться своими эмоциями.
- Генерацию аналитических отчетов, которые могут использоваться педагогами и психологами.

Методология. Проект реализуется с использованием современных технологий и инструментов.

1. Технологическая база:

- Язык программирования Python используется для разработки алгоритмов анализа данных и машинного обучения.
- PHP и фреймворк Yii2 применяются для создания серверной части и пользовательского интерфейса.

2. Функциональные возможности:

- Личный кабинет учащегося, где он может пройти психологические тесты.
- Алгоритмы ИИ, анализирующие ответы для выявления психологических паттернов.
- Тестовые данные используются для настройки и улучшения модели.

3. Роль студентов:

- Разработка интерфейса платформы.
- Тестирование алгоритмов искусственного интеллекта на основе собранных данных.

Результаты работы. На текущий момент реализованы следующие компоненты:

1. Личный кабинет учащегося, обеспечивающий доступ к тестам.
2. Базовые алгоритмы анализа данных, которые обрабатывают ответы учащихся и выдают предварительные результаты.
3. Тестирование функционала, проведенное студентами, подтвердило корректность работы ключевых модулей.

Искусственный интеллект анализирует данные и выдает рекомендации на основе собранной информации. Например, если в ответах учащихся наблюдаются признаки тревожности, платформа предлагает ресурсы для эмоциональной поддержки.

Этика и конфиденциальность. Одним из важнейших аспектов проекта является обеспечение безопасности данных. Поскольку учащиеся работают с платформой анонимно, в будущем планируется внедрение дополнительных мер защиты, включая:

- Шифрование данных на сервере.
- Разработку политики конфиденциальности, соответствующей международным стандартам.
- Аудит безопасности, чтобы минимизировать риски утечки информации.

Применение и перспективы. Платформа ориентирована на использование в образовательных учреждениях – колледжах. Она может быть интегрирована в образовательный процесс и использоваться педагогами для анализа эмоционального состояния учащихся.

Будущие этапы работы включают:

1. Расширение возможностей алгоритмов искусственного интеллекта, чтобы учитывать большее количество факторов.

2. Внедрение новых типов тестов, включая опросники по социальным отношениям и уровням стресса.

3. Адаптацию платформы для мобильных устройств, что повысит её доступность.

Заключение. Представленный проект демонстрирует потенциал использования искусственного интеллекта в образовании. Платформа позволяет учащимся анонимно делиться своими переживаниями, а преподавателям — оперативно выявлять признаки проблем и принимать меры.

В дальнейшем планируется расширение функционала, доработка механизмов конфиденциальности и внедрение платформы в образовательные учреждения.

Список использованных источников

1. Баева, И.А., и Волкова, Е.Н. "Психологическая безопасность образовательной среды: теоретические основы и практические аспекты". Москва: Педагогическое издательство, 2020.

2. Панкратова, С.А. "Использование технологий искусственного интеллекта для анализа данных в образовании". Вестник образовательных технологий, 12(3), 2023.

«АҚЫЛДЫ ҮЙ» БОЛАШАҚ БАҒДАРЛАМАСЫ

Студент Тілеухан А., Бейсенбай Е., 1 курс, Алматы электромеханика колледжі
Ғылыми жетекшісі: Рахметова А.Б., Амирова Л.Е.

«Ақылды үй» жүйесінің мүмкіншіліктері: Толық шолу, құрылғылар, бағалар және тиімділіктері:

Ақылды үй – бұл тұрмыстық құрылғылар мен жүйелердің автоматтандырылған, қашықтан басқарылатын кешені. Мұндай үйлер қауіпсіздік, жайлылық және энерготиімділік тұрғысынан жоғары тиімділік көрсетеді.

1. Ақылды үй жүйесінің негізгі мүмкіндіктері

1. Автоматты жарықтандыру – бөлмедегі қозғалысты сезіп, адам шығып, кіргендігін көріп, жарықты өздігінен қосып, өшіреді. Осылайша, біз құр қосылып тұрған жарыққа қарағанда, энерготиімділік болу үшін, біз жарықты автоматтандыруға бағдарламалаймыз.

2. Жылу және климаттық бақылау – үйдің температурасын белгіленген уақыт арасында тексеріп, ыстық болса жылуды басып, суық болса жылуды көтеріп, үйдегі ылғалдылығы реттеледі. Осылайша, жылулықты автоматтандыру арқылы, үйдің жылулығы орташада тұрады.

3. Қауіпсіздік жүйесі – біз үйдің әрбір бұрышына автоматтандырылған қозғалыс детекторын қоямыз. Егер, үйдің ішіне бөтен бір адам кіретін болса,

дабыл қағып, 102-қызмет көрсету орталығына автоматты түрде қоңырау шалады. Оның арқасында, біздің үйде автоматтандырылған сенімді үй болады.

4. Ақылды тұрмыстық техника –құрылғылар адамның араласуынсыз белгілі бір тапсырмаларды орындайды. Мысалы, ақылды шаңсорғыш бөлмені өзі сканерлеп, тазалау бағытын анықтайды.

5. Дауыспен және телефон арқылы басқару – Google Assistant, Amazon Alexa, Apple HomeKit сияқты жүйелер арқылы біз керекті бұйрық беріп, үйдегі барлық техника басқарылады.

2. Ақылды үйге қажетті құрылғылар мен олардың бағалары
(Бағалар шамамен 2025 жылғы нарықтық көрсеткіштерге негізделген)
Құрылғы Қызметі Бағасы (теңге)

Ақылды шамдар (Philips Hue, Xiaomi Yeelight) Дауыспен және қолданба арқылы басқару 8 000 – 30 000тг.

Ақылды розетка Электр құрылғыларын қашықтан қосу/өшіру 5 000 – 15 000тг.

Ақылды термостат (Nest, Ecobee) Бөлме температурасын реттеу 40 000 – 100 000тг.

Қозғалыс сенсоры Бөлмедегі және сырттағф барлық қозғалысты бақылау 10 000 – 30 000тг.

Бейнебақылау камерасы (Arlo, Xiaomi) Үйді қашықтан бақылау 15 000 – 80 000тг.

Дабыл жүйесі Үйге кіріп-шыққан адамдарды бақылау 30 000 – 120 000тг.

Ақылды шаңсорғыш (Roomba, Xiaomi) Автоматты тазалау 70 000 – 300 000тг.

Ақылды есік қоңырауы (Ring, Eufy) Қонақтарды бейнеқоңырау арқылы көру 25 000 – 60 000тг.

Дауыспен басқару жүйесі (Google Nest, Amazon Echo) Үйдегі барлық жүйені басқару 20 000 – 90 000тг.

3. Орнату және пайдалану

Ақылды үй жүйесін екі жолмен басқаруға болады:

1. Қолданба арқылы – смартфонға арнайы қосымшалар (Google Home, Mi Home, Apple Home) арқылы орнатылады.

2. Дауыстық көмекшілер – Google Assistant, Alexa немесе Siri арқылы басқару.

Орнату үшін:

- Құрылғыларды Wi-Fi желісіне қосу керек.
- Құрылғылар бір-бірімен үйлесімді болуы шарт.
- Кейбір құрылғылар үшін арнайы хаб (орталық басқару құрылғысы) қажет.

4. Ақылды үйдің энергия тиімділігі

Ақылды жүйелер электр және жылу энергиясын үнемдеуге көмектеседі:

- Ақылды шамдар қарапайым шамдарға қарағанда 80% аз қуат тұтынады.
- Ақылды термостаттар жылу шығынын 25%-ға дейін азайтады.
- Қозғалыс сенсорлары жарықты қажетсіз жерде сөндіріп, электр қуатын үнемдейді.

- Ақылды розеткалар электр энергиясын бақылап, қажетсіз құрылғыларды өшіреді.

Орта есеппен, ақылды үй жүйесі коммуналдық төлемдерді 20-30%-ға төмендетуге көмектеседі.

5. Жалпы шығын есебі (бастапқы орнату үшін)

Егер қарапайым ақылды үй жүйесін орнататын болсақ, негізгі құрылғылар үшін 300 000 – 800 000 теңге шамасында қаражат қажет. Егер толыққанды жүйені таңдасаңыз (бейнебақылау, дабыл, автоматтандырылған тұрмыстық техника), онда 1 500 000 – 3 000 000 теңгеге дейін жетуі мүмкін.

6. Ақылды үйдің артықшылықтары мен кемшіліктері

Артықшылықтары:

Ыңғайлылық – дауыспен немесе қолданба арқылы үйдің барлық электрмен жабдықтармен жерлерді басқару.

Қауіпсіздік – қашықтан бақылау, бейнебақылау жүйелері арқылы бақытылған жерлерді бақылап отыруы.

Энергия үнемдеу – автоматтандырылу арқылы электр және жылу шығынын азайту.

Уақытты үнемдеу – егер, тұрмыстық техника кірленіп тұрған жерді анықтап алатын болса, автоматты жұмыс істейді.

Кемшіліктері:

Құны жоғары – бастап инвестиция қажет болады.

Интернетке тәуелділік – Wi-Fi болмаса, көп функциялар жұмыс істемейді.

Киберқауіпсіздік – жүйе дұрыс қорғалмаса, хакерлік шабуыл қаупі бар. Сондықтан, жүйені қатаң түрде қорғап қоямыз.

7. Қорытынды

Ақылды үй – бұл заманауи технологияларды қолдана отырып, тұрмыс сапасын жақсарту әдісі. Бұл жүйе энергияны үнемдеп, қауіпсіздік деңгейін арттырып, тұрмыстық процестерді автоматтандыру арқылы өмірді әлдеқайда жеңілдетеді. Егер сіз ақылды үй орнатуды жоспарласаңыз, құрылғыларды кезең-кезеңімен қосып, қажеттіліктеріңізге қарай бейімдеген жөн.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. https://info.aues.kz/diploms/2019/frts/eir/Bekarusuly_AUES.pdf
2. <https://begemot.ai/projects/2662653-aqyldy-ui-bolasaqtagy-turmystyq-technologiialar>
3. <https://begemot.ai/projects/2662653-aqyldy-ui-bolasaqtagy-turmystyq-technologiialar>
4. <https://ru.scribd.com/document/>

EDUCARLAY ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҚҰРАЛЫ

Студент Тоғанбаева Н., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Сарсенбаева С.К., информатика пәнінің оқытушысы,
техника ғылымдарының магистрі

Өзектілігі: Eduplay платформасы оқушылардың ойлауына, уақытты үнемдеуіне тигізер әсері мол. Сабақ барысының қызықты өтуіне көмектеседі. Өзге платформалардан ерекшелігі қарапайым әрі ыңғайлы интерфейс.

Жұмыстың мақсаты:

1. Оқу материалдарын қызықты ету.
2. Интерактивті оқыту әдістерін дамыту.
3. Мұғалімдердің жұмысын жеңілдету мақсатында.

Міндеттері:

1. Білім беру процесін интерактивті ету.
2. Оқушылардың білімін бекіту және бағалау.
3. Оқу материалдарын көптілді және қолжетімді ету.

Eduplay – мұғалімдер мен оқушыларға әртүрлі интерактивті оқу тапсырмаларын жасауға және орындауға мүмкіндік беретін онлайн-платформа. Бұл құралды кез келген пән бойынша ойын элементтері бар тапсырмалар құру және оқу үдерісін қызықты ету үшін қолдануға болады.

Eduplay мүмкіндіктері:

- ✓ Интерактивті оқу ойындарын жасау
 - Викториналар
 - Кроссвордтар
 - Сөздерді сәйкестендіру
 - Тыңдау және жазу жаттығулары
 - Сөз іздеу ойындары
 - Картадағы объектілерді табу
- ✓ Білімді тексеру және бағалау
 - Мұғалімдер оқушылардың жауаптарын көріп, бағалай алады.
 - LMS платформаларымен (Google Classroom, Moodle) интеграция жасауға болады.
- ✓ Пайдалануға оңай интерфейс
 - Жаңадан бастаушыларға ыңғайлы.
 - Компьютерде және мобильді құрылғыларда қолжетімді.
- ✓ Қазақ, ағылшын және басқа да тілдерде қолжетімді
 - Оқушыларға тілді үйренуге көмектеседі.

Eduplay платформасының артықшылықтары:

- ✓ Оқу процесін қызықты етеді – оқушылар тапсырмаларды ойын ретінде орындайды.
- ✓ Теорияны бекітуге көмектеседі – визуалды және интерактивті элементтер есте сақтауды жақсартады.
- ✓ Уақытты үнемдейді – мұғалімдер дайын шаблондарды қолданып, тез тапсырмалар жасай алады.
- ✓ Қашықтан оқытуға ыңғайлы – оқушылар өз бетімен кез келген уақытта орындай алады.

Eduplay платформасын қалай қолдануға болады?

1. Eduplay сайтына кіру.
2. Тіркелу немесе жүйеге кіру.
3. Жаңа интерактивті тапсырма жасау.

4. Оқушылармен сілтеме арқылы бөлісу.

5. Нәтижелерді бақылау және бағалау.

Мен Тоғанбаева Назерке Ақтөбе қаласының «ЖШС БІЛІМ МГ» 4«ж» сыныбында практика барысында Edugarlay платформасын қолдандым. Мен үшін үлкен тәжірибе және тиімді әдіс болды.Бұл құралды пайдалана отырып,мен оқушыларға интерактивті тапсырмалар жасап,олардың білімін ойын арқылы тексеруге мүмкіндік алдым.Сабақ барысында оқушылардың қызығушылығы арта түсті.

Edugarlay платформасын қалай қолдандым?

Сабақтың тақырыбына сәйкес келетін интерактивті тапсырмалар дайындау үшін алдымен оқу мақсаттарын белгіледім.

Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін ойын элементтері бар тапсырмалар жасауды жоспарладым.

Тапсырмалар дайындау

Викторина - сабақтағы негізгі ұғымдар мен терминдерді бекіту үшін сұрақ-жауап ойынын жасадым.

Кроссворд - оқушыларжаңа сөздерді есте сақтап,мағынасын дұрыс түсіну үшін.

Нәтижелерді бақылау және талдау

Оқушылардың орындау нәтижелерін Edugarlay жүйесі арқылы бақылай алдым.Қай сұрақтар қиындық туғызғанын талдап,келесі сабақта сол тақырыптарды тереңірек түсіндірдім.Бұл платформаның пайдасы мен үшін практика барысындағы тиімді жол болды.

Қорытынды. Практика барысында Edugarlay платформасын қолдану – оқушылардың білімін қызықты әрі тиімді түрде бекітуге көмектесті.Маған цифрлық құралдарды пайдаланудың маңыздылығын және оның оқу процесіне оң әсерін көрсетті.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. «Қ.И.Сәтбаевтың 125 жылдығына арналған білім алушылардың ғылыми мақалалар жинағында»
2. «Digital Kazakhstan:заманауи білім беру атты педагогтердің мақалалар жинағында»
3. Untitled – Школы НИШ

РАЗРАБОТКА ТЕЛЕГРАММ-БОТА С ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ ОСНОВАМ ПРОГРАММИРОВАНИЯ РОБОТОВ

Тронин Д., студент 2 курса, Учреждение «Костанайский социально-технический колледж»

Научный руководитель: Кислица И.Н., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность

В современном мире технологии искусственного интеллекта (ИИ) и программирования роботов играют ключевую роль в развитии множества

отраслей, включая промышленность, медицину и транспорт. Однако доступ к качественным образовательным материалам в этой области остается ограниченным, особенно для начинающих. Использование телеграмм-ботов с интеграцией ИИ предоставляет возможность сделать обучение доступным, интерактивным и увлекательным.

Проблема

1. Недостаток доступных интерактивных инструментов для изучения программирования роботов.
2. Отсутствие мотивации у учащихся из-за сложности классических методов обучения.
3. Сложности в адаптации образовательных материалов для начинающих пользователей.
4. Высокий порог входа для изучения робототехники из-за нехватки практических примеров и обратной связи.

Цель работы

Разработка телеграмм-бота с искусственным интеллектом, который будет служить инструментом для обучения основам программирования роботов, предоставляя удобный интерфейс, пошаговые инструкции и интерактивные задания.

Задачи

1. Изучить современные подходы к созданию телеграмм-ботов с использованием технологий ИИ.
2. Разработать архитектуру бота, обеспечивающую эффективное взаимодействие с пользователями.
3. Создать базу данных с обучающими материалами и заданиями для изучения программирования роботов.
4. Реализовать модули для обработки естественного языка (NLP), чтобы бот мог отвечать на вопросы пользователей и давать подсказки.
5. Провести тестирование бота с участием целевой аудитории для оценки его эффективности.

Результаты исследования

1. Разработан и протестирован прототип телеграмм-бота, который может:
 - Проводить интерактивные уроки по основам программирования роботов.
 - Проверять выполнение заданий и предоставлять обратную связь.
 - Отвечать на вопросы пользователей с помощью технологий обработки естественного языка.
2. Проведено тестирование среди целевой аудитории, включающей студентов и школьников. Получены положительные отзывы об удобстве интерфейса и эффективности обучения.
3. Выявлены ключевые области для улучшения, включая добавление более сложных заданий и расширение функционала.

Выводы

1. Телеграмм-бот с искусственным интеллектом доказал свою эффективность как инструмент для обучения основам программирования роботов.

2. Использование ИИ позволяет сделать обучение интерактивным и адаптированным под уровень знаний пользователей.

3. Реализация подобных ботов открывает перспективы для их применения в других образовательных областях, что способствует популяризации технологий робототехники и программирования.

4. Будущие работы могут быть направлены на расширение функционала бота, интеграцию с реальными роботами и внедрение геймифицированных элементов для повышения вовлеченности пользователей.

Список использованных источников

1. Гольдштейн Б.И., Морозов В.Н. "Искусственный интеллект и его применение в образовательных технологиях". Москва: Наука, 2020.

2. Shapiro A. "Building Telegram Bots with Python: From Beginner to Advanced". O'Reilly Media, 2021.

3. Russell S., Norvig P. "Artificial Intelligence: A Modern Approach". Pearson Education, 2020.

СИСТЕМА МОНИТОРИНГА СЕРВЕРОВ

Шатний Н., 3 курс, ЧУ «Колледж предпринимательства»

Научный руководитель: Миллер В.В., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность данной работы обусловлена спецификой деятельности системных администраторов, которым необходимо постоянно следить за корректной работой серверов. Однако постоянный мониторинг серверов вручную не всегда эффективен и может привести к пропуску критических сбоев.

Проблема: на мой взгляд состоит в качестве того, как системные администраторы делают контроль над серверами. Ручной мониторинг не всегда позволяет вовремя обнаружить ту или иную ошибку, либо же найти сбои в работе системы. Из-за таких ошибок могут быть серьезные проблемы, такие как потеря данных, что уже может сказаться на работе компании в негативную сторону.

Цель: создание продукта, который позволит автоматизировано отслеживать работу серверов.

Для достижения поставленной цели были поставлены следующие задачи:

- изучить и проанализировать, как производится мониторинг серверов;
- построить модель системы мониторинга;
- спроектировать базу данных, серверное приложение, веб-страницу, и логику обработки данных;
- разработать систему мониторинга серверов;
- произвести тестирование и отладку системы.

Разрабатываемый продукт будет содержать информацию о серверах которые расположено в разных частях земного шара. Данные о работе серверов будут поступать с различных устройств, где вся полученная информация будет отображаться в отдельной веб-странице. Это позволит оптимизировать работу мониторинга сервера, а также произвести автоматизацию работы системных администраторов.

Сервер – это компьютер или программное обеспечение, который может обрабатывать запрос клиента и предоставлять необходимые данные. Сервер является фундаментом в работе всемирной сети Интернет и обеспечивая доступ к разным ресурсам.

Для реализации нашего проекта необходима база данных.

База данных – это совокупность данных, которые хранятся в соответствии со схемой построения этих данных. База данных содержит информацию о пользователях, компаниях и их серверах. Логика работы приложения будет заключаться в отправке запроса к серверу и получения успешного ответа – «двухсотый код». Данные кода хранятся в headers при отправке http запроса.

HTTP – это сетевой протокол прикладного уровня. Он предназначен для получения информации с серверов, используется для взаимодействия между различными узлами Всемирной паутины.

На данный момент HTTP запросов имеет такие методы:

- GET – запрашиваемый ресурс.
- POST - позволяет отправлять данные на сервер для создания, либо обновления ресурса.
- PUT - загружает представление ресурса на сервер. Headers – это строки в HTTP-сообщении, содержащие разделенную двоеточием пару имя-значение.
- DELETE – удаляет указанный ресурс.
- HEAD – запрашивает заголовки ресурса, аналогично GET но без тела ответа
- OPTIONS – возвращает методы HTTP, которые поддерживаются сервером.
- PATCH – позволяет вносить частичные изменения в ресурс.

HEAD – это строки HTTP – сообщения, которые позволяют клиенту и серверу удобно обмениваться дополнительной информацией.

В случае получения «отрицательного» ответа, с кодом ошибки, можно фиксировать проблемы сервера. Таким образом система определит работоспособность сервера и в случае получения иного ответа оповестит зарегистрированного пользователя, который закреплённого за компанией, о сбое в работе. Серверное приложение разработано на TypeScript постоянно мониторит HTTP-запросы записанных в базе данных, фиксировать и логировать возникающие ошибки. Такой подход позволит 24 часа в сутки автоматизировано отлаживать работу серверов компаний. А логирование ошибок поможет выявить возможные причины возникновения проблем определенного сервера.

Это поможет снизить нагрузку на системных администраторов при поиске ошибок и сбоев. Теперь каждая обнаруженная ошибка будет отображаться на веб-странице. Это позволит оперативно реагировать на возникающие проблемы и повышать работы разного рода компаний.

Автоматизация мониторинга серверов будет решать целый ряд поставленных перед нею задач. Также это поможет в получении точности данных о состоянии сервера, улучшение безопасности и снижение затрат.

В данной работе были рассмотрены основные мониторинга серверов, а также разработано решение, направленное на повышение стабильности ИТ-продуктов. Было показано, что в современных условиях необходим постоянный контроль и оперативное реагирование на сбои в системе, так как стабильность работы продуктов напрямую влияет на качество предоставляемых услуг и безопасность персональных данных клиентов.

Разработанный нами сервис предлагает интуитивно понятный пользователю интерфейс, который упрощает процесс мониторинга. Стоит отметить, что наш продукт рассчитан не только на системных администраторов и DevOps инженеров, но также и на владельцев бизнесов, которым необходимо следить за стабильностью работы своей инфраструктуры.

Наше решение ориентировано на обеспечение стабильной работы серверов и снижения рисков с возможным сбоями в будущем. Данное приложение является востребованным на современном рынке, который все больше поглощает разного рода бизнесы развивающиеся в ИТ-инфраструктуре

Список используемых источников

1. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Сервер_\(аппаратное_обеспечение\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Сервер_(аппаратное_обеспечение))
2. <https://www.typescriptlang.org/>
3. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
4. Грошев А.С. Учебное пособие «Основы работы с базами данных».
5. Клинтон Вонг. «HTTP Pocket Reference: Hypertext Transfer Protocol»

2 СЕКЦИЯ

«КӨЛІК, КӨЛІКТІК ТЕХНИКА ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯ/ ТРАНСПОРТ, ТРАНСПОРТНАЯ ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЯ»

ЭЛЕКТРОМОБИЛЬДІҢ ЕЛІМІЗДЕГІ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАСЫ

Асқатұлы Ә., 2 курс, Сарыжаз кәсіптік-техникалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Сарсенбаева Д.У., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі «Астана» халықаралық қаржы орталығы жақында жариялаған зерттеуінде дүниежүзіндегі және Қазақстандағы парниктік газдар мен ауаны ластау көздерінің бірі негізінен қазбалы отынмен қамтамасыз етілетін көлік секторы саналады делінеді. Электромобильдер біздің елімізде де жиі жүйткі бастады. Қазір Қазақстанда 4,4 млн жеңіл автомобиль бар болса, соның 4,7 мыңы – электр энергиясын тұтынатын көліктер (отандық автопарктің 0,11 пайызы). Қазақстанда соңғы жылдары электромобильдердің саны қарқынды өсіп келеді, алайда электр отынмен жүретін көліктердің үлесі әлі де аз, жоғарыда айтқанымыздай 1 пайыздан кем. Бұл тұрғыда жасыл көлікке көшуді ынталандыру үшін көлік салығынан және утиль алымнан босату сияқты түрлі

шаралар енгізілуде. Сарапшылардың айтуынша, дегенмен бензин немесе электр көлігін сатып алудың бастапқы құнының жоғары болуы, қуаттау стансалары инфрақұрылымының дамымағаны, мамандандырылған қызметтердің және қосалқы бөлшектермен қамтамасыз етудің жоқтығы сияқты кедергілер әлі де бар. [1]

Мәселе. Электромобиль қандай токпен жұмыс істейді? Электромобильдерде айналу үшін асинхронды электр қозғалтқышы қолданылады. Ол айнымалы токпен жұмыс істейді. Бұрыштық жылдамдық индукциялық қозғалтқышқа қосылған үш қызғылт сары сымның фазаларындағы синустардың жиілігімен анықталады. Әдетте қозғалтқыштың жанында оның осіне тікелей механикалық беріліс қорабы бекітіледі. Электромобильде генератор бар ма? Бензинмен жүретін көліктерде аккумуляторды зарядтау үшін механикалық энергияны электр энергиясына айналдыратын шағын электр генераторы ретінде 65 әрекет ететін генератор қолданылады. Екінші жағынан, электромобильдерде шкив жүйелері бар қозғалтқыштар жоқ, сондықтан оларда генератор жоқ. Электромобиль неше вольтта жұмыс істейді? - Электромобильдердің барлық тарту батареялары жоғары кернеулерде жұмыс істейді (350-ден 800 вольтқа дейін), бірақ көп тізбекті қорғаныс жүйесі электр тогының соғу қаупін іс жүзінде жояды. -Li – Ion-бұл батареялардың құрамы бойынша мүлдем басқа топтың атауы. Олар литий-кобальт, литий-марганец, литий-темір-фосфат, литий-титанат және т.б., соның ішінде қоспалар негізінде. Электромобиль 1 зарядта қанша қашықтықты жүріп өтеді? Электрокардың диапазоны-бұл тартқыш батареяның бір толық зарядында жүре алатын километрдегі максималды қашықтық. Батареяның сыйымдылығы, сондай-ақ электр қозғалтқышының және машинаның бүкіл қуат желісінің энергия тиімділігі неғұрлым көп болса, соғұрлым ол осы көрсеткішке ие болады. Бұл электромобильді пайдаланудың дербестігі мен практикалығына тікелей әсер етеді. Қазіргі заманғы модельдер оңтайлы қозғалыс жағдайында орта есеппен 300-500 км жолды еңсере алады. Tesla электромобилін толық зарядтау үшін орташа есеппен қанша уақыт қажет? Зарядтау әдісі, қуат шығысы, Tesla моделі және батарея сыйымдылығы сіздің көлігіңіздің желіге қанша уақыт қосылуы керектігін анықтайды. Дегенмен, Егер сізде Tesla батареясы таусылған болса және толық зарядтау қажет болса, біз сізге шамамен зарядтау уақытын бере аламыз. Міне, Tesla-ны толық зарядтауға қанша уақыт кететінін бағалау: 1 деңгей (220 В): 20-дан 40 сағатқа дейін 2 деңгей (240 В): 8-ден 12 сағатқа дейін 3 деңгей (480 в): 15-тен 25 минутқа дейін Шанақтың астында асинхронды қозғалтқышты (индукциялық) және Инверторды көруге болады.

Жұмыс Автомобиль көлігін электрлендіру. Электромобиль технологиясының дамуымен көбірек автомобиль өндірушілер электр автомобильдерін өндіруге көшуде. Бұл зиянды заттардың шығарындыларын азайтуға және мұнай өнімдеріне тәуелділікті азайтуға мүмкіндік береді.

Экологиялық әсерді азайту. Жаңа технологиялар мен материалдарды әзірлеу автокөліктің қоршаған ортаға зиянды әсерін азайтуға мүмкіндік береді.

Мысалы, биоотынды пайдалану, CO₂ шығарындыларын және басқа зиянды заттарды азайту. [2]

Мақсаты «Соңғы кезде жеке сектордың электромобильдерді пайдалануға көше бастағанын байқаймыз. Бүгінгі таңда қазақстандық компаниялар электромобильдер мен электроавтобустарды қоса алғанда, компаниялардың электр көлігін зарядтау үшін ЖЭК-пен жұмыс істейтін дербес қуаттау станциясын орнату бойынша жобаларды іске асыруда. Атап айтқанда, компаниялардың автокөлік тұрақтарында қуаттау станциялары орнатылады және іргелес аумақта немесе ғимараттың төбесінде күнэлектрлік жүйесі немесе жел электр қондырғысы сияқты жаңартылатын энергия көздерінің объектілері орнатылады. *Осылайша, қуаттау станциялары ЖЭК нысандарынан электр энергиясын алады және жаңартылатын көздерден электр энергиясы арқылы электр көлігіне қуат беру қамтамасыз етіледі, бұл компанияның көміртегі шығарындыларын азайтады және экологиялық таза қызметке ықпал етеді*», делінген арнайы зерттеуде.

Зерттеу нәтижелері «Қазақстанда қашықтығы 500 км, қуаты 350 кВт және аккумулятор сыйымдылығы 85 кВт/сағ (Tesla) электр көлігімен жүрудің әрбір километрінің құны 8,5 теңгені құрайды (қалалық циклде). Салыстыру үшін, бензин бағінің көлемі 60 литр болатын Toyota Camry (XV70) 2,5 автокөлігінің әрбір шақырымына жанармай құны 19,06 теңгені құрайды (қалалық циклде АИ 92 бағасы 205 теңге болған жағдайда қалалық циклде 100 шақырымға 9,3 литр жаққанда). Еліміз бойынша жыл сайынғы орташа жүріс 20 000 километрді ескере отырып, электромобильді қайта қуаттауға арналған жылдық шығындар 1 кВт/сағ үшін 50 теңге мөлшеріндегі тарифті ескере отырып, 170000 теңгені құрайды, бұл ішкі жану қозғалтқышы бар автомобильді ұстауға арналған жылдық шығындардан 2,7 есе арзан»

Қорытынды

Электромобильдердің басты артықшылығы – олардың қалалардағы ауа сапасын жақсартуға қосатын үлесі. Электрлі қозғалтқышы бар көліктер ауаға көмірқышқыл газын бөлмейді. Яғни бұл электротранспорт ауаның ластануын айтарлықтай төмендетеді деген сөз. Бір жыл ішінде бір электромобильдің өзі орташа есеппен ауадағы 1,5 миллион грамм көмірқышқыл газының төмендеуіне ықпал етеді. Өз кезегінде бұл тыныс ауру жолдарының ауруларының азаюына, озон қабатын сақтауға жағдай жасайды. Мұнымен қоса, электромобильдерді қолдану жаһандық жылынды баяулатуға септігін тигізеді. [3]

Электромобильді зарядтауға кететін электр энергиясының құны бірдей қашықтықта жүрген қарапайым көлікке құйылатын жанармайдан 40%-ға арзанырақ. Ал, егер электрокар күн көзінен немесе ақысыз станцияларында қуатталса, онда көлік шығыны тіпті төмендейді.

Қорытындылай келе, электротранспортты қаланың инфрақұрылымына негізделген көлік деп атауға болады. Алдағы уақытта электромобильдердің әлемдегі үлесі артатыны сөзсіз, бұл тенденцияны қазірдің өзінде байқауға болады. Сол себепті де электротранспорт нарығының дамуына және халықты

электромобильге көшуге ынталандыру үшін мемлекет тарапынан көңіл бөлінуі қажет.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. <https://kz.kursiv.media/kk/2023-10-12/qzht-elektpomobil-zhasyl/>
2. © Педагогтарды дамыту басқармасы "Талап" КЕАҚ, 2024
3. <https://stan.kz/news-348833/>

ЭНЕРГИЯНЫ КҮННЕН АЛУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫН ЖАСАУ

Студент Алтай Д., 3 курс, «Арқалық политехникалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Алекешов Г.Х., арнайы пән оқытушысы

Зерттеу жұмысының өзектілігі:

Біздің ғылыми жобамызда баламалы күн энергиясы арқылы электр энергиясын алу қарастырылды, күн батареяларының түрлеріне шолу жасалынды, баламалы күн энергиясының параметрлері есептеліп, күн батареяларының модельдеріне тоқталып өтілді. Сонымен бірге күн батареяларын есептеу әрекеттері мен олардың артықшылықтары көрсетілген. Техникалық бөлімінде жиілігі 13 кГц, кернеуі 6 кВ электр қондырғысын баламалы күн энергиясымен қоректендіру үрдісі тәжірбие жүзінде зерттелді. Есептеу бөлімінде жобаның есептеу әдістері қарастырылды.

Тақырыптың өзектілігі: 1) Баламалы күн энергиясы арқылы электр қондырғыларын электр энергиясымен қоректендіру;

Зерттеудің міндеті: Қондырғының жұмыс істеу принципі, күннің неге энергия көзі болып табылатынын зерттеп, қазіргі кезде күн сәулелерін пайдаланудың маңыздылығын көрсету

Зерттеу жұмысының дерек көздері: Күн энергиясының тиімді және тиімсіз жақтарын зерттеудің материалы ретінде деректер, түсіндірме, оқулықтар мен ғылыми еңбектер алынды.

Болжам: осы тақырыпты зерттей отырып, біз болашақта энергияны толықтай табиғаттан (күн, жел, теңіз толқындары) алуға болады деген болжамға келдік.

Зерттеу әдіс-тәсілдері: зерттеу барысында өз бетімен іздеу, мағұлмат алу, жинақтау, салыстыру, талдау әдістері қолданылды.

Зерттеудің теориялық және практикалық мәні: зерттеу барысында жинақтаған материалдарды және алынған нәтижелерді алдағы уақытта осы тақырыпты терең зерттеу жұмыстарына, тірек-сызба жасауда, класстан тыс жұмыстарда пайдалануға болады.

Зерттеудің жаңалығы: Күн электр станциясы – экологиялық тұрғыда таза, дыбыссыз, қауіпсіз әрі пайдалануға ыңғайлы, оның үстіне өз құнын 100 % ақтайтын тиімді қондырғы. Жұмыс істеу мерзімі шамамен 30 жылды құрайды.

Зерттеу жұмысының құрлымы: ғылыми жоба кіріспеден, негізгі бөлімнен, қорытындыдан, пайданылған әдебиеттерден тұрады.

XXI ғасырдың басында адамзат дәстүрлі энергия көздерінің тозуы мен нашар өзгеруіне байланысты болашаққа бағытталған энергетикалық

проблемаларды шешу жолдарына тап болды. Күн - сарқылмайтын, экологиялық қауіпсіз және арзан көз энергиясы. Сарапшылардың пікірінше, күн энергиясының мөлшері апта ішінде жер бетіне еніп, барлық энергиясы әлемдік мұнай, газ, уран және көмір қорларынан асады. Күн энергиясы «таза» және ол планетаның экологиясына кері әсерін тигізбейді. Қазіргі уақытта әлемнің ғалымдары энергияның жаңа көзін жыл өткен сайын іздестіріп келуде. Атом энергетикасының келешегіне қауіп төніп, көптеген елдер баламалы қуат көздері туралы ойлана бастады. Сондықтан да күн батареяларының қымбаттығына қарамастан, энергия өндіру бағытында қуат көздерін құру бүгінгі және болашақ үшін өте маңызды. Күн энергетикасы дегеніміз – дәстүрлі емес энергетика бағыттарының бірі. Ол күннің сәулеленуін пайдаланып қандай да бір түрдегі энергияны алуға негізделген. Күн энергетикасы энергия көзінің сарқылмайтын түрі болып табылады, әрі экологиялық жағынан да еш зияны жоқ. Күн энергиясын электр энергиясына айналдыратын қондырғылардың бірі – Күн батареялары. Күн батареясы немесе фотоэлектрлік генератор – Күн сәулесінің энергиясын электр энергиясына айналдыратын шала өткізгішті фотоэлектрлік түрлендіргіштен тұратын ток көзі. Күн энергиясын қолданысқа енгізу оңай емес. Өйткені күн энергиясын алатын тиімді қондырғылардың құны да қымбат. Күн электр станциясы – экологиялық тұрғыда таза, дыбыссыз, қауіпсіз әрі пайдалануға ыңғайлы, оның үстіне өз құнын 100 % ақтайтын тиімді қондырғы. Жұмыс істеу мерзімі шамамен 30 жылды құрайды.

Баламалы күн энергиясы арқылы электр қондырғыларын электр энергиясымен қоректендіру.

Күн батареялары Күн батареялары – күн энергиясын тікелей электр энергиясына айналдыратын жартылай өткізгіш құрылғы.

Күн батареясы немесе фотоэлектрлік генератор – Күн сәулесінің энергиясын электр энергиясына айналдыратын шала өткізгішті фотоэлектрлік түрлендіргіштен тұратын ток көзі. Көптеген тізбектей-параллель қосылған ФЭТ-тер. Жеке ФЭТ-тің электр қозғаушы күші 0,5-0,55 В-қа тең және ол оның ауданына тәуелсіз (1 см² ауданға келетін қысқа тұйықталу тогының шамасы – 35-40 мА). Күн батареясындағы ток шамасы оның жарықтану жағдайына байланысты. Яғни күн сәулелері Күн бетіне перпендикуляр түскенде, ол ең үлкен мәніне жетеді. Қазіргі уақытта көбінесе фотоэлектрлік түрлендіргіш кеңінен қолданылады. Фотоэлектрлік түрлендіргіште энергияның бір түрден екінші түрге ауысуы біртекті емес жартылай өткізгіш құрылғыларда күн сәулесінің әсерінен пайда болатын фотовольттық әсерге негізделген. Түрлендірудің тиімділігі жартылай өткізгіш элементтің электрофизикалық сипаттамасына, түрлендіргіштің оптикалық қасиеттеріне байланысты [1]. Күн батареяларында шикізат ретінде кремний қолданылады. Күн кремнийінің жоғары құны фотоэнергетиканың дамуын тежейтін фактор болып табылатындықтан, әр түрлі елдердің ғалымдары оның құнын төмендететін кремнийді алудың жаңа технологияларын әзірлеуде. Алайда, күн кремнийіне сұраныс өте жылдам өседі және ұсыныстардан озық жүреді. Қазіргі уақытта 2300 тонна ұсынған кезде сұраныс жылына 5-6 тоннаға жетеді, сондықтан күн кремнийін емес, неғұрлым жоғары жартылай өткізгіштік сапасындағы

кремнийді пайдалану арқылы тапшылық жабылады. Күн сәулеленуінен электр энергиясы мен жылу алудың бірнеше әдістері бар: - Электр энергиясын фотоэлементтер көмегімен алу; - Күн энергиясын жылу машиналардың көмегі арқылы электр энергиясына айналдыру.

Тақырыптың ашылып зерттелу кезеңдері:

1 кезең: ғылыми зерттеу жұмысына нақты зерттелу тақырыбын тандап, мақсат қою;

2 кезең: тақырып төңірегінде зерттеу нысандарын анықтау;

3 кезең: ғылыми жұмыс мазмұның ашатындай нақтылы мәліметтер мен мысалдар жинау;

4 кезең: колледжішілік және қалалық деңгейдегі ғылыми конференцияға қатысып, ғылыми – зерттеу жұмысының нәтижесін көрсету.

1 кезең:

Күн сәулесінен энергия алу дегеніміз—дәстүрлі емес энергетика бағыттарының бірі. Ол күннің сәулеленуін пайдаланып қандай да бір түрдегі энергияны алуға негізделген. Күннің сәулеленуі – Жердегі энергия көзінің негізгі түрі. Күн сәулесі арқылы тікелей жылытуға немесе фотоэлементтер көмегімен энергияны қайта өңдеу арқылы электр энергиясын алуға не басқа да пайдалы жұмыстарды атқаруға болады.

Күн батареясын тұрғын үйлердің шатырларына да орналастырады. Күн батареясының тұрғындарға зияны жоқ, тұрмыс-тіршілікке кедергі келтірмейді.

Үйдің шатырына орнатылған Күн батареясы жиі ауыстыруды, орнынан қозғауды қажет етпейді.

Алайда Күн батареясының жұмысына ауа райы әсер етуі мүмкін. Күн көзін бұлт көлегейлегенде батареяның энергия шығаруында кедергі болуы мүмкін. Күн батареясы орнатылған тұрғын - үйлер күндіз Күн батареясымен қуаттанса, түнде энергия қордаланған қосымша батареяны пайдалануға болады.

2 кезең:

Сонымен бірге зерттеулер жүргізіп жүріп мынандай жағдайларға тап болдық.

Күн батареяларында шикізат ретінде кремний қолданылады. Күн кремнийінің жоғары құны қол жетімсіз болғандықтан, әр түрлі елдердің ғалымдары оның құнын төмендететін кремнийді алудың жаңа технологияларын әзірлеуде. Алайда, күн кремнийіне сұраныс өте жылдам өседі және ұсыныстардан озық жүреді.

Күн электр стансасы – экологиялық тұрғыда таза, дыбыссыз, қауіпсіз әрі пайдалануға ыңғайлы, оның үстіне өз құнын 100 пайыз ақтайтын тиімді қондырғы. Жұмыс істеу мерзімі шамамен 10 жыл.

3.1. Күн батареяларының қолдану аймағы

Жер бетіндегі энергия ресурстарының шектеулілігі күн энергетикасын дамытуды қажет етеді. Күн энергиясы қоршаған ортаға қауіпсіз, экологиялық таза және оны алу жолдары қиын емес. Жарты ғасырдан артық уақытта ғалымдар күн энергиясын алу және пайдаланудың түрлі жолдарын іздестірді. Күн технологияларын 4 топқа бөлуге болады: *активті, пассивті, тура және тура емес(жанана).*

Активті – Күн энергиясы жарықтандыруда, вентиляцияда, ыстық сумен жабдықтауда қолданылады.

Пассивті – активтіден жүйе контурында механизмдердің болмауымен ерекшеленеді.

Тура – күн энергиясын түрлендіретін бір деңгейлік жүйелер.

Жанама – қажетті энергия түрін алу үшін көп деңгейлік түрленулер мен трансформациялау жүйелері.

Күн энергетикасының пассивті технологияларын қолданудың бір әдісі тұрғын үйлер мен кеңселерді жарықпен қамтамасыз ету, электр шамдарының орнына күн сәулесін пайдалану. Қазіргі кезде оның жетілдірілген түрі кеңінен қолданылады. Бұл құрылғы отынды пайдалануды алмастырып, экологиялық жағдайдың жақсаруына әсерін тигізеді. Күнмен қыздыру құрылғыларын резервуардағы суды жылытуға, шаруашылық қажеттіліктеріне қолданады.

Қазақстандағы нағыз балама қуат көздері болып табылады. Энергия мен қорларды үнемдейтін технологияларды дамыту барған сайын өзекті мәселеге айналып барады.

Энергияны күннен алудың тиімді, тиімсіз жолдары

Күн энергиясын пайдаланудың өзіндік артықшылықтарымен қатар кемшіліктері де бар.

Атап айтсақ, артықшылықтары:

- 1) Күн энергиясы бәріне бірдей қолжетімді;
- 2) ол сарқылмайды;
- 3) қоршаған ортаға қауіпсіз.

Кемшіліктері:

- 1) Ауа райы мен тәуліктің уақытына тәуелді;
- 2) Күн энергиясын алу үшін қолданылатын құрылғылардың қымбаттылығы;
- 3) Оны шағылдыратын бетті периодты түрде тазалап отыру қажет;
- 4) Электр станциясының жанында атмосфера ысып кетеді;
- 5) Энергияны аккумуляциялау қажет.

Соған қарамастан Күн энергетикасына деген сұраныстар жыл сайын артып келеді. Әр елдің ғалымдары осы қосымша энергия түріне ерекше мән беріп, оны дамыту жолдарын қарастырумен айналысуда. Осыған орай Күн энергиясын электр энергиясына айналдыратын құрылғыларды пайдалану деңгейі жылдан-жылға өсіп келеді.

Күн батареясының инновациялық потенциалының маңызын асыра бағалау қиын, өйткені ол даладағы шам әрі ірі кәсіпорын үшін электр қуатының көзі болып табылады.

Қорыта келе айтарым күн энергиясын өз мақсатымыз үшін пайдаланудың болашағы зор. Ғалымдардың болжауынша 2050 жылға қарай Күн энергиясы адамзаттың электр энергиясына деген 20-25%-дай қажеттілігін өтей алады.

Күннен өндірілетін энергияның адамзат үшін сарқылмайтын байлық екендігіне әбден көз жеткізуге болады деп ойлаймыз. Келешекте бұл тақырыбым өз жалғасын табатына сенімдімін және жалғастырамын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 [https://ru.wikipedia.org/wiki/Солнечная энергия](https://ru.wikipedia.org/wiki/Солнечная_энергия)

2 <http://www.findpatent.ru/patent/236/2366828.html>

3 <https://motocarrello.ru/jelektrotehnologii/1821-vetrogenerator-kupit.html>

4. Интернет материалдары: www.bnews.kz веб-сайтынан, www.kazembassy.ru www.azattyq.org сайтынан алынды.

5. Мақала: Күн батареясы.–“Қазақстан” ұлттық энциклопедиясы. 5-том, 127-бет. Алматы, 2003 жыл.

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ НЕГІЗІНДЕГІ АВТОНОМДЫ КӨЛІКТЕР: ҚАЗАҚСТАН ҮШІН БОЛАШАҒЫ МЕН ҚАУІПТЕРІ

Студент Амангелді Қ., 4 курс, «Ақтөбе техника – технологиялық колледжі»
ЖМ

Ғылыми жетекшісі: Амитова Г.Д., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Автономды көлік жүйелері әлем бойынша кең таралуда, әсіресе АҚШ, Еуропа және Қытай сияқты елдерде. Бұл технологиялар тасымалдауды қауіпсіз, тиімді және экологиялық таза етуге бағытталған. Қазақстанның әлемдік трендтерден артта қалмауы және осы инновацияларды өз экономикасы мен инфрақұрылымына енгізуі маңызды. Қазақстан үшін өзекті, себебі ол елдің экономикалық, технологиялық және әлеуметтік дамуына жаңа мүмкіндіктер ашады. Алайда, осы технологияны енгізу үшін заңнамалық базаны нығайту, инфрақұрылымды дамыту және қауіпсіздік мәселелерін шешу қажет.

Мәселе: Қазақстанда жасанды интеллект негізіндегі автономды көліктерді енгізу бірнеше мәселелерге тап болуы мүмкін. Біріншіден, заңнамалық база жоқ, сондықтан апат жағдайларындағы жауапкершілік, деректерді қорғау және көлік иесінің міндеттері сияқты мәселелерді реттеу қажет. Инфрақұрылымның жетіспеушілігі де кедергі болады, себебі арнайы жолдар, сенсорлар және смарт-жүйелер қажет. Киберқауіпсіздік тәуекелдері мен хакерлік шабуылдар да қауіп тудыруы мүмкін. Экономикалық тұрғыдан, автономды көліктер жұмыссыздыққа және үлкен қаржылық шығындарға әкелуі ықтимал. Сонымен қатар, қоғамның бұл технологияға деген сенімсіздігі мен моральдық мәселелер де кедергі болуы мүмкін. Техникалық қызмет көрсету мен мамандардың тапшылығы да қиындық туғызады. Бұл мәселелерді шешу үшін кешенді шаралар мен реформалар қажет.

Жұмыстың мақсаты: Қазақстанда жасанды интеллект негізіндегі автономды көліктердің мүмкіндіктерін зерттеп, олардың еліміздің көлік инфрақұрылымы мен заңнамасына ықпалын бағалау. Сонымен қатар, осы технологияның енгізілуіне байланысты туындауы мүмкін қауіптерді, экономикалық және әлеуметтік әсерлерді, киберқауіпсіздік мәселелерін, қоғамның қабылдауына қатысты мәселелерді анықтау. Зерттеу нәтижесінде, Қазақстанның жағдайында автономды көліктерді тиімді және қауіпсіз енгізу үшін қажетті шаралар мен ұсыныстарды әзірлеу.

Міндеттері:

1. Қазақстанда автономды көліктерді енгізу перспективалары.

2. Мемлекет пен жеке сектордың рөлі.
3. Қазақстанда автономды көліктерді енгізу перспективалары.

Қазақстан ауқымды аумағы бар және кейбір шалғай аймақтарда көлік инфрақұрылымы әлсіз дамыған ел. Бұл автономды көліктерді пайдалануға мүмкіндік беретін маңызды фактор болып табылады. Олар көптеген мәселелерді шешудің тиімді құралы бола алады: Қазақстанның шалғайдағы ауылдық және таулы аймақтарына қарапайым көлікпен жету қиын. Автономды көліктер адамдарды, жүктерді және медициналық көмекті осындай аудандарға жеткізу үшін қолданылуы мүмкін, бұл жергілікті халықтың өмір сүру сапасын айтарлықтай жақсартады. Алматы мен Астана сияқты ірі қалаларда көлік кептелісі маңызды проблема болып отыр. Автономды көліктер дәстүрлі автомобильдерге балама ретінде жол жүктемесін азайтып, қаланың жалпы көлік жағдайын жақсартады. Автономды көліктерді енгізу өндіріс, пайдалану және қызмет көрсетуге байланысты жаңа жұмыс орындарын және салаларды құруға мүмкіндік береді. Қазақстанда авиациялық техника өндіру тәжірибесі бар, бұл болашақта автономды көлік саласын дамытуға негіз бола алады.

Мемлекет пен жеке сектордың рөлі. Қазақстанда автономды көліктерді сәтті енгізу үшін мемлекет пен жеке сектордың белсенді қолдауы қажет. Мемлекеттік бағдарламалар аясында көлік инфрақұрылымын жаңғырту, салықтық жеңілдіктер, субсидиялар және технологияларды дамыту үшін жағдай жасау маңызды рөл атқара алады. Жеке компаниялар автономды көліктерді әзірлеу мен өндіруге, сондай-ақ осындай көліктерді пайдалана отырып жолаушылар мен жүк тасымалдау қызметтерін құруға қызығушылық таныта алады.

Зерттеу нәтижелері: Алғашқы көзқараста автономды көліктерді пайдалану қымбат шешім болып көрінуі мүмкін, бірақ технологиялардың дамуы мен жаппай өндірістің өсуімен олардың құны төмендеуі мүмкін. Автономды көліктер ұзақ мерзімді перспективада, әсіресе шалғай аудандарға тасымалдау үшін, экономикалық тұрғыдан тиімді болуы ықтимал. Сонымен қатар, жолдар салу мен оларды күтіп ұстау сияқты инфрақұрылым шығындарын азайтуға көмектеседі.

Автономды көліктер шалғай аудандардағы адамдар үшін медициналық және әлеуметтік қызметтерге қолжетімділікті айтарлықтай жақсарта алады. Бұл мұндай аймақтарда өмір сапасын арттырудың шешуші факторы болуы мүмкін. Сонымен бірге, электр көліктері мен гибридті автономды көліктерді қолдану ауаның ластану деңгейі жоғары қалаларда атмосфераға зиянды шығарындыларды айтарлықтай төмендетеді.

Қазақстанда автономды көліктерді енгізу үшін инженерлер мен жүргізушілерден бастап операторлар мен техникалық қызмет көрсету персоналына дейін мамандарды оқыту қажет болады. Бұл білім беру мен ғылым жүйесін дамытудың, сондай-ақ жаңа салалар үшін білікті кадрларды даярлаудың маңызды қадамына айналуы мүмкін.

Дегенмен, Қазақстанда автономды көліктерді енгізу бірқатар проблемаларға тап болуы мүмкін: Қазіргі уақытта Қазақстанда автономды көліктерге арналған инфрақұрылым, мысалы, қону алаңдары мен электрлік

нұсқалар үшін зарядтау станциялары дамымаған. Мұндай инфрақұрылымды әзірлеу айтарлықтай инвестицияларды талап етеді. Елде автономды көліктерді пайдалану үшін нақты нормативтік-құқықтық база жоқ. Ұшулардың қауіпсіздігін, жүргізушілерді лицензиялау, әуе кеңістігін пайдалану және техникалық қызмет көрсету стандарттарын реттейтін заңнаманы әзірлеу маңызды. Техникалық жетістіктерге қарамастан, қауіпсіздік — басты мәселе. Автономды көліктер жолаушылар мен айналадағы адамдар үшін толықтай қауіпсіз болуы керек. Бұл жоғары қауіпсіздік стандарттарын енгізуді және қатаң тексерулерді қажет етеді.

Қорытындылар: Автономды көліктер Қазақстан үшін көлік қолжетімділігін жақсарту, сондай-ақ экономикалық және экологиялық артықшылықтар тұрғысынан үлкен әлеуетке ие. Инфрақұрылым, заңнама және қауіпсіздікке қатысты қолданыстағы мәселелерге қарамастан, Қазақстанда автономды көліктерді енгізу көлік жүйесі мен ел экономикасын дамытуда маңызды қадам бола алады. Жаңа технологиялардың даму үрдістерін ескере отырып, Қазақстан болашақта автономды көліктерді белсенді пайдаланатын елдердің бірі бола алады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. «The Future of Transportation: Autonomous Vehicles and Air Mobility» (авторы George J. Penfold)
2. «Autonomous Cars: Risks and Opportunities» (авторы Michael L. Scott)
3. Қосымша интернет ресурстар (мысалы, wikipedia.org).

ҰМЫТ БОЛҒАН ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ ТАҒАМДАРЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖАҢҒЫРТУ, ДӘРІПТЕУ

Студент Әбеусағит Т., 2 курс, «Арқалық политехникалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекші: Әлімжан Н.Б., өндірістік оқыту шебері

Ұмыт болып бара жатырған көне ұлттық тағамдарымыздың дайындалу технологиясын жаңғырту, дәріптеу мақсатында ізденіс үстінде болдым. Себебі қазіргі таңда жасөспірім өзімен қатар құрбы-құрдастарым, орта жас буыны бұл көне тағам түрлерін статистика бойынша шамамен 100 пайыздан 20-25 пайызы білетін болып шықты. Сол себепті бүгінгі таңда өзіме қызықты болған, зерттеу барысында ешбір зияны жоқ, халқымыздың ұлттық мүддемізді көтеру мақсатында осы тақырыбым таңдалды.

Ғылыми жұмыстың өзектілігі: қазіргі таңда ұмыт болып бара жатқан ет тағамдарын зерттеу, жасалу технологиясының өзгешелігін, адам ағзасына пайдасының, көптеген ауруларға ем екенін кейінгі ұрпақтың яғни, біз жастардың, бұл тағам түрлерінің қолданылмауы алаңдатады. Қазіргі таңда шет елдің фаст-фуд тағамдарының орынына, өзіміздің қазақтың көнерген ұлттық тағамдарымызды жаңғыртсақ екен. Себебі, фаст-фуд тағамдары адам денсаулыққа өте зиян.

Зерттеу болжамы: қазақ халқының көнерген ет тағамдарының жасалу технологиясын зерттеу, олардың адам ағзасына пайдасын, қазіргі таңдағы жас ұрпаққа дәріптеу.

Ғылыми жұмыстың мақсаты: Қазақ халқының ұлттық тағамдарын саралау арқылы ұмыт болып бара жатқан тағамдарымызды зерттеу, олардың адам ағзасына пайдасын анықтау арқылы маңызын көрсету. Өзіндік ерекшеліктерін зерделеу, жаңғырту, дәріптеу.

Зерттеу жүргізу әдісі:

- Материалды жинау, талдау, қорыту және жүйелеу;
- Қазақтың ұмыт болып бара жатқан ұлттық тағамдарымен танысу;
- Бұл тағамдардың қазақ халқының өмірінде алатын орнын көрсету;
- Адам денсаулығына пайдасын қарастыру;
- Тыңдаушыларға ұлттық тағамдардың пайдасы туралы айту, зерттеу жұмысымен таныстыру. Бұрыннан белгілі мәліметтерге аналитикалық талдау жасау.

Тақырыптың тәрбиелік мәні: Ұлтымыздың көнерген тағамдарын жаңғырту, дәріптеу.

Тақырыпты зерттеу кезеңдері: Ұмыт болған қазақтың ұлттық тағамдарын жаңғырту, дәріптеу.

1 кезең: зерттеу тақырыбын таңдау және ғылыми-зерттеу жұмысының мақсатын қою;

2 кезең: ұмыт болған қазақтың ұлттық тағамдарына теориялық жағынан мағлұмат беру;

3 кезең: меңгерген теориялық біліммен зерттеу жұмысын жасау;

4 кезең: колледжішілік және қалалық ғылыми конференцияларға қатысу, ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін көрсету.

Практикалық маңызы:

Қазіргі кезде қазақ халқының көптеген ұлттық тағамдары уақыт өте келе жойылып, ұмытылып барады. Сол ұлттық тағамдарымыздың өмірдегі маңыздылығын қарастыра отырып, асханалар мен мейрамханаларда ұмытылып бара жатқан тағамдарды ас мәзіріне енгізу арқылы насихаттау жұмыстарын күшейту.

Аннотация

Ғылыми жұмысты жазу барысында білім алушы халқымыздың ұмыт болып бара жатырған ұлттық тағамдарын негізге ала отырып жазған. Онда ұлттық тағамдардың шығу тарихына көз жүгірте отырып, ұмытылып бара жатқан тағамдарды жинақтап, жеке-жеке түсінік бере отырып, олардың даярлау әдістеріне тоқтаған.

Тағамдардың адам ағзасына пайдасын зерттей келе оларды күнделікті ас мәзіріне пайдалануды да ұсынған.

Тұрғындар арасында сауалнама жүргізе отырып, қазіргі күнде адамдардың ұлттық тағамдарға деген көзқарастарын саралаған. Өз ойын қорытындылай келе жасаған ұсыныстары да көңілге қонымды, алға қойған мақсаты бойынша ұмыт болған қазақтың ұлттық тағамдарын жаңғыртып, дәріптей алды.

Бұл ғылыми жұмыста қазақ халқының өмірінде маңызды рөл атқаратын ұлттық тағамдарын, оның ішінде ұмыт болып бара жатқан тағамдар туралы айтқымыз келеді.

Қазақ халқы асты өте жоғары бағалаған әрі қастерлей білген. Халқымыз адам өмірінде тамақтың орнын тіршілікке қажетті құндылықтардың бәрінен де жоғары қойған. Бұған «астан үлкен емессің» немесе «арпа, бидай ас екен, алтын, күміс тас екен», «асты қорлама құстырар», «ас атасы – нан» деген нақыл сөздері куә. Бұл сөздер қалай айтылса да, қай заманда айтылса да халық асты құрметтеу мен бағалаудың жолын да, жөн жосығын да, оны дәмді етіп әзірлеудің көзін, кезін, ретін, жолын таба білген. Ел мен елді татуластыру, жақсылар мен жайсандарға құрмет көрсету, үй иесінің мырзалығы мен мәрттік қасиеттерін де, ел дәулеті мен қарым қабілет, түсінігін де қазақ кең дастархан арқылы яғни ас, қонақасы арқылы көрсеткен. Сырттан келген кісілер де елді қонақасы берудің жолы мен жөні арқылы сынап, бағасын берген. Демек ұлт мәдениетінде тамақ, дәм таттыру – экономикалық, дипломатиялық және тәлім-тәрбиелік қызмет атқарған.

Тамақтану, соның ішінде дұрыс тамақтану – адамзат қоғамының алдында тұрған ең маңызды мәселелердің бірі.

Тағам мен тамақтану жүйесі дәстүрлі қоғамдық мәдениеттің көптеген басқа элементтеріне қарағанда кез келген халықтың шаруашылық hareketімен тығыз байланысты болады. Дәстүрлі тамақтану жүйесі халықтың мәдени-әлеуметтік дамуының мәселелерін зерттеуде де өзіндік ерекше орын алады. Адамдардың физиологиялық қажеттілігі бола отырып, тағам қоғамның барлық тарихи кезеңдерінде әлеуметтік өмірдің барлық саласына қатысы бар деуге болады. Қазақ халқының тұрмысында барлық әдет-ғұрып, салт-дәстүр, жосын-жоралғылардың жүйесі тағамды дайындау және аспен сыйлау мен оны қабылдау жүйесімен біте қайнасып жатады. Тағам мен тамақтану жүйесі адамдардың тұрмыстық қарым-қатынастарының барлық қырын қамтитын үлкен мәдени әлеуметтік қызмет атқарады.

Ет пен сүт тағамдарының қолданылу ара салмағы көшпелінің шаруашылықты ұйымдастыруының науқандық маусымына тікелей байланысты болады.

Ұмытылып бара жатқан тағамдарға мына тағамдарды жатқызар едім:

Қарынбөртпе – ел арасында сирек дайындалатын өте дәмді тағам. Көбінесе жаңа сойылған малдың етінен, бауырынан қосып, ұн мен араластырып, қарынға салып пісіреді. Сойылған қойдың іш майын, етін, бауырын өте ұсақтап турайды. Фарштың үстіне бидай ұнын, сарымсақ, бұрыш, тұз салып жақсылап араластырады. Дайын болған фаршты қарынға не бүйенге салады. Бүйенге салса бір шеті тұйық болады да, екінші ашық ұшын жіңішкертіп жонылған ағаш істекпен түйреп байлайды. Қарынға салса да бір шеті солай түйреліп байланады. Бұжы қайнап жатырғанда бұжыны аудармалап, әр жерінен істікпен шаншып желін шығарып отырады. Ол, қазандағы суға толық батып, баяу жанған оттың табында 1,5-2 сағат қайнауы керек. Дастарқанға қарын бөрітпені жылылай да, суытып та қоюға болады. Қасына әсемдік үшін пияз және басқа да көкөністер салады.

Салмасына ортамен: 300 г іш май, 500 г ет, 300 г бауыр, 300 г бидай ұны, 3 бас сарымсақ, 1 шай қасық бұрыш, 1 ас қасық тұз керек.

Бұл тағам да кәделі тағамдар қатарына жатады. Мұны қонақ күте білетін ауыл адамдары жақсы біледі, арнайы әзірлейді.

Әсіп– қазақ халқында ертеде әсіп дайындауда әсіпке жаңа сойылған малдың қанын жылыдай қосқан, себебі қанының құрамында адам ағзасына пайдалы 13 түрлі витамин бар. Қазақ халқында ерік жігердің, күш қуаттың болуымен байланыстырады.

Мен үй жағдайында белгілі ережелерді сақтай отырып қойдың бүйенінен әсіпті дайындап көрдім, дайындалу технологиясы оңай.

Қойдың бүйенін аударып, жақсылап тазалайды. Қой етінің жүрек, өкпе, және бауыр сияқты жұмсақ еттерін еттартқыштан өткізеді немесе ұсақтап турайды. Оған майдалап кесілген құйрық май, пияз, күріш, тұз және ұнтақталған бұрыш сияқты дәмдеуіштер қосып араластырамыз. Оны ішекке салады да, екі ұшын жіппен байлайды. Пісірер алдында ішектерді инемен бірнеше жерден тесіп, қайнаған тұзды суға не сорпаға салады. Әсіп әдетте 50-60 минутта піседі.

Салмасына: 2 ас қасық күріш, 100 г бауыр, 100 г жүрек, 20 г қой майы, 1 бас пияз керек [1].

Әсіпті дастарқанға қоярда дөңгелектеп кесіп ыстықтай береді. Ішек болмаса, қойдың бүйенін пайдаланады.

2-сурет. Әсіп.

Үлпершек - ірі қара малдың жүрегінен жасалады.

3-сурет. Үлпершек.

Жөргем – малдың ащы ішегі мен тоқ ішегінен өріп жасалады.

Жөргем дайындауға: ішек – 100 г, пияз – 0,5 бөлігі керек. Әдетте жөргемді дәміне келтіру үшін тұз, бұрыш себеді, дөңгелектеп туралған пияз қосады.

4-сурет. Жөргем.

Өрметөс – күйеу бала қонаққа келгенде ұсынылатын бұл тағам қазір қарапайымданып кеткен. Бұл қой төсінен жасалатын тағам. Оны екіге айырып, екі шетін өру арқылы құс қанатына ұқсас қылып жасайды. Бұл күйеу балаға «қанатың талмасын!» деген тілектестікті білдіреді.

5-сурет. Өрметөс.

Сүбе – ұмыт болған ұлттық тағамның бір түрі.

Көмеш - қарынға салып пісірілетін тағам.

Бұқпа

Бұқпа жазда марқаның етінен пісірілетін дәмді, әрі жеңсік тағамдардың бірі.

Жаужүрек – бұл тағам қой бауырынан жасалады.

Борша – көбінесе ірі қара етінен дайындалады. Кәуәптің бір түрі.

Жаубүйрек – ұлттық тағамның бір түрі.

Сірне – бағланның, кепенің етін қазанға жілік-жілігімен қуырып даярлайтын өте дәмді ас.

Қуырдақ – жаңа сойылған малдың өкпе-бауырынан, мойын, төстік етінен, жүрек бүйрегінен, сондай-ақ ішек-қарынынан ұсақтап әзірлейді. Қуырдақ дайындауға: 1 кг ет, 500 г өкпе, 500 г бауыр, 300 г жүрек, 200 г бүйрек, 300 г құйрық май, 2 бас пияз, 1 шай қасық бұрыш, 1 ас қасық тұз қажет.

Қуырдақ еттің түріне байланысты бес түрге бөлінеді (1-кесте).

Кесте-1. Қуырдақ түрлері.

Ғылыми жұмысымды қорытындылай келгенде халқымыздың ұлттық тағамдары, оларды жасау технологиясы, тамақты күтіп баптау, сақтау тәсілдері арнайы зерттеуді қажет етеді. Арнайы зерттелмегендіктен де бүгінгі күні ұлттық асханамыз елеусіз жатыр, ата-бабамыздың сан ғасырлар бойы қалыптасқан тамақты күтіп баптау тәсілдері де ұмытылуға айналғандығын байқадым.

Әрине, қазірде мұндай тағамдарымыздың денін біз ұмыт қалдырдық. Қазірде ұлттық тағамдарымыздан гөрі дайын сатып ала салатын тағамдарды мәзір етіп қою арқылы қонақтарды да күтеміз, сол тағамдарды күнделікті де тұтынып жатамыз. Бірақ өз ойым бізге ұлттық асхананың насихатын арттырып, ұмыт бола бастаған қазақтың тағамдарын халық есіне үнемі салып отырған абзал.

Шындап келгенде, бүгінде «мынау Қазақстанда өндірілген, қазақ жұртының өзіне ғана тән, өздерінен басқа ешкім жасай алмайтын мәдени мұрасы, өздеріне ғана тән дәм-тұзы» дерліктей дүниеміз жетерлік. Алайда ұлтымыздың атын ұлықтай түсетін мақтаныштарымызды көрсете алмай, көзайым дүниелерімізге көңіл бөлмей келе жатқанымыз рас.

Сөз соңында айтар ұсынысым: Қазақтың ұлттық тағамдарын тек мемлекеттік мерекелерде ғана әзірлемей, күнделікті өмірімізде де назардан тыс қалдырмауымыз керек. Ұмыт болып бара жатқан ұлттық тағамдарымызды тек қана теле жобаларда ғана насихаттамай, оларды мейрамханалардың күнделікті ас мәзіріне енгізсек екен. Көпті көрген әжелеріміздің аузынан ғана естіп қоймай, халық көп жиналатын жерлерде ұлттық тағамдар әзірленіп сатылымға шығырылса бұл халық арасында жақсы насихатталар еді.

Ғылыми жұмысымды аяқтай келе іс-жүзінде асырғым келетін ұсынысым, ол алпауыт қаладағылардай Арқалық қаласынан да ұлттық нақыштағы шағын кәсіпорын, дәмхана ашылса екен. Бағасын барлық халыққа қол жетімді қылып, сондай-ақ, ас мәзірі күнделікті тағамдардан басқа, көне ұлттық тағамдарды да қосса.

Қорыта келсек Абай атамыз «Еңбек – қуаныш, жалқаулық арылмас азап» деген. Байлық уақыт өте келе жоғалуы мүмкін, ал ұлттық тағамымыз ешқашан жоғалмайды. Осы қазақтың көнерген ет тағамдарын әлі зерттей түсемін. Қазақтың ұлттық тағамдары ғасырдан ғасырға жалғасып, жасай беретініне үлкен сеніммен қараймын.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Кенжеахметұлы С., Қазақтың дарқан дастарқаны, Алматы кітап 2007ж.
2. Анфимова Н. А., Татарская Л. Л. Аспазшылық, Просвещение 2002 ж.
3. Ермакова В. И. Аспазшылық, Просвещение 1993 ж.

4. Матюхин З. П. Тамақтану, гигиена және физиология негіздері, Просвещение 1999 ж.

5. Техникалық және кәсіптік білім №4(31) / 2017

ПЕРСПЕКТИВЫ ПЕРЕХОДА К ЭКОЛОГИЧЕСКИ ЧИСТЫМ ТРАНСПОРТНЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ В УСЛОВИЯХ XXI ВЕКА

Бакин И., студент 2 курс, КГКП «Профессионально-технический колледж
имени Камшат Доненбаевой»

Научные руководители: Егоркин С.В., Скороходова Д.С., преподаватели
общеобразовательных дисциплин

Актуальность исследования: В XXI веке человечество столкнулось с рядом проблем, связанных с транспортом: перегруженность транспортных магистралей, загрязнение окружающей среды, износ инфраструктуры и необходимость обеспечения доступности транспорта для всех слоев населения.

По данным ООН, более 55% мирового населения проживает в городах, и к 2050 году эта цифра возрастет до 68%. Это создает необходимость разработки новых транспортных технологий, которые смогут справиться с растущими нагрузками, сохраняя экологическую устойчивость.

Проблема: Современная транспортная система сталкивается с рядом вызовов, таких как загрязнение окружающей среды, перегруженность магистралей, износ инфраструктуры и необходимость обеспечения доступности транспорта для всех слоев населения. Эти проблемы требуют поиска решений, направленных на создание экологически чистого и эффективного транспорта.

Цель работы: Исследование перспектив перехода к экологически чистым транспортным технологиям, включая развитие электромобилей и общественного транспорта на водородном топливе, для снижения экологической нагрузки и повышения устойчивости транспортной системы.

Задачи:

Проанализировать основные проблемы, связанные с использованием традиционного транспорта на ископаемом топливе; исследовать преимущества и перспективы развития электромобилей; оценить возможности внедрения и преимущества общественного транспорта на водородном топливе; определить ключевые этапы и меры для перехода на экологически чистый транспорт; рассмотреть примеры успешного внедрения экологически чистых транспортных технологий в разных странах.

Основные аспекты исследования

1. *Транспортная система* — важнейшая составляющая цивилизации.
2. *Эволюция транспортных технологий:* от конной тяги до высокоскоростных поездов и электромобилей.
3. *Ключевые этапы:*
 - Конная тяга и ручной труд — основы для дальнейшего развития.
 - Индустриальная революция — паровые машины и железные дороги.
 - Эра автомобилей и авиации — автомобили и самолёты меняют мир.

- Современные технологии: высокоскоростные поезда, электромобили, беспилотные системы.

Современные виды транспорта

1. *Наземный транспорт:*
 - ✓ Автомобили: экологичные, электромобили (Tesla).
 - ✓ Железные дороги: высокоскоростные поезда (Shinkansen, маглев).
2. *Воздушный транспорт:*
 - ✓ Самолёты: новые модели, снижение топлива.
 - ✓ Дроны: доставка, мониторинг, спасательные операции.
3. *Водный транспорт:*
 - ✓ Морские суда: гибридные двигатели, солнечные панели.
 - ✓ Речные перевозки: энергоэффективность, удобство.
4. *Космический транспорт:* развитие SpaceX, NASA, межпланетные путешествия.

Инновации в транспортной технике

1. *Электромобили и гибриды:* снижение выбросов, улучшение экологии.
2. *Автономные транспортные средства:* системы AI, безопасность, снижение аварий.
3. *AI и IoT:* оптимизация движения, умные транспортные системы.

Транспортная инфраструктура

Важность надежной инфраструктуры для эффективного перемещения.

Современные проекты:

- ✓ Высокоскоростные магистрали: сокращение времени в пути.
- ✓ Подземные тоннели: разгрузка мегаполисов (The Boring Company).
- ✓ Умные дороги: датчики, мониторинг, управление движением.

Значение надежной транспортной инфраструктуры:

- *Экономический рост:* улучшает товарооборот, снижает логистические издержки, создает рабочие места.
- *Экологическая устойчивость:* снижение выбросов за счет использования общественного транспорта и электромобилей.
- *Улучшение качества жизни:* сокращение времени в пути, повышение безопасности и снижение шума.
- *Инновации и новые возможности:* развитие зарядных станций и беспилотных автомобилей.

2. Роль цифровизации в транспорте:

Интеллектуальные транспортные системы (ИТС): улучшение безопасности и эффективности, включая GPS и автоматическое управление.

GPS: оптимизация маршрутов, уменьшение заторов, мониторинг транспорта.

Прогнозирование заторов: предупреждение пробок, эффективное управление трафиком.

Автоматическое управление: повышение безопасности и экономия времени с автономными транспортными средствами.

3. Практическая значимость:

Сокращение времени в пути: высокоскоростные поезда, системы умного управления движением.

Снижение затрат на перевозки: электромобили, оптимизация логистики, автономные грузовые автомобили.

Повышение комфорта пассажиров: интеллектуальные системы, автономные автобусы и улучшенные условия в поездах.

4. Роль транспорта в устойчивом развитии:

Экологическая устойчивость: переход к экологически чистым технологиям (электромобили, водородный транспорт).

Экономическая эффективность: снижение затрат, повышение эффективности.

Социальная доступность: улучшение доступности общественного транспорта.

5. Инновации и сотрудничество:

Необходимость внедрения инноваций: развитие новых технологий (высокоскоростные поезда, автономные автомобили).

Сотрудничество науки, бизнеса и государства: создание условий для инвестиций, регулирование инноваций, подготовка специалистов.

6. Собственные взгляды:

Экологически чистый транспорт: развитие электромобилей и водородного общественного транспорта как ключевых шагов к снижению загрязнения.

Результаты исследования: Выявлены экологические и социальные проблемы, вызванные использованием традиционного транспорта. Подтверждена эффективность электромобилей в снижении выбросов CO₂ и улучшении качества воздуха в городах. Установлено, что водородный транспорт является перспективным направлением благодаря своей экологической чистоте, высокой энергоэффективности и возможности использования возобновляемых источников энергии.

Выводы: Использование традиционного транспорта на ископаемом топливе вызывает значительные экологические и социальные проблемы, включая загрязнение воздуха, глобальное потепление и ухудшение здоровья населения.

Электромобили доказали свою эффективность в сокращении выбросов CO₂, улучшении качества воздуха в городах и снижении уровня шума, что делает их важным элементом экологически чистого транспорта. Водородный транспорт, благодаря отсутствию выбросов углекислого газа, высокой энергоэффективности и возможности производства топлива из возобновляемых источников, является перспективным решением для создания устойчивых транспортных систем.

Список используемых источников

1. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). Отчеты о влиянии загрязнения воздуха на здоровье населения. Доступно на: www.who.int.
2. Немецкие железные дороги (Deutsche Bahn). Информация о водородных поездах. Доступно на: www.deutschebahn.com.

3. Научные статьи из базы данных Scopus и Web of Science по темам экологически чистого транспорта и инновационных технологий.
4. Международное энергетическое агентство (IEA). Доклад «Перспективы мирового энергетического сектора», 2022. Доступно на: www.iea.org.
5. Международный совет по чистому транспорту (ICCT). Отчеты и аналитика.

СВАРОЧНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Берген А., студент 3 курс, КГКП «Костанайский индустриально-педагогический колледж» Управления образования акимата Костанайской области

Научный руководитель: Мусина М.Д., преподаватель спецдисциплин

Актуальность: Сварка является надежным и технологичным, а зачастую единственно возможным и наиболее эффективным способом создания неразъемных соединений конструкционных материалов, что обуславливает развитие сварочного оборудования, материалов и технологий.

Основным материалом, применяемым в различных отраслях промышленности и строительстве, по-прежнему остается сталь, несмотря на внедрение легких сплавов, полимерных материалов и композитов.

Проблема: Все виды сварки и технологии достаточно распространённые? Я задумался над этим и решил уделить этому вопросу особое внимание. Предполагаю, что, изучив технологии каждого вида сварки я смогу определить самый приемлемый для применения в обычных условиях.

Цель работы: Определить, какой вид сварки более эффективен и прост в применении.

Задачи:

1. Познакомиться с историей возникновения и развития сварки;
2. Выяснить, из каких материалов состоит сварочный аппарат и чем его можно заменить;
3. Проанализировать плюсы и минусы выбранного вида сварки;
3. Узнать, какой вид сварки пользуется большим спросом;
4. Выяснить опытным путем, какая технология сварки является самой эффективной в использовании (Создание сварочного макета в лабораторных условиях).

Результаты исследования: Наиболее эффективная технология сварки точечного типа.

Выводы: Сварка точечного типа является самой эффективной в применение .

Список использованных источников

1. Кочергин К.А. Точечная сварка 2010 г.
2. Охалкин К.А. Точечная сварка 2013 г.
3. Вилль В.И. Сварка металлов трением, 2000 г.

4. Серегин С.А. Вопросы механики процесса сварки металлов трением, 2000 г.

ШУСЫЗ ЖӘНЕ ЭНЕРГИЯ ҮНЕМДЕЙТІН ЛОКОМОТИВТЕРДІҢ ЖҰП ДОҢҒАЛАҚТАРЫ

Студент Жалғас Д., 1 курс, «Шалқар көпсалалы колледжі» КММ
Ғылыми жетекшісі: Смагулова А.Н., өндірістік оқыту шебері

Өзектілігі:

- Қазіргі локомотивтер қозғалыс кезінде көп шу шығарады, бұл экологиялық және денсаулыққа кері әсер етеді;
- Теміржол көлігінің энергия тұтынуын азайту — жанармай үнемдеу мен шығындарды азайтуға көмектеседі;
- Инновациялық материалдар мен жаңа технологияларды қолдану арқылы локомотив доңғалақтарын жетілдіруге болады.

Мәселе: Локомотивтердің жұп доңғалақтарының құрылымы, материалдары және қозғалыс кезіндегі механикалық әсерлері. Егер жұп доңғалақтарда арнайы материалдар мен аэродинамикалық дизайн қолданылса, онда олар шуды азайтып, энергия тиімділігін арттыра алады.

Мақсаты: Шусыз және энергия үнемдейтін локомотивтердің жұп доңғалақтарын әзірлеу және олардың тиімділігін зерттеу арқылы теміржол көлігінің экологиялық әсерін азайту, энергия шығынын төмендету және қозғалыс кезіндегі шуды минимизациялау.

- Локомотив доңғалақтарының құрылымын талдау;
- Шуды азайтудың заманауи әдістерін зерттеу;
- Энергия тиімділігін арттыратын материалдар мен технологияларды анықтау;
- Жаңа конструкциялық модель ұсыну және оны компьютерлік модельдеумен тексеру жоспарланады.

Міндеттері:

- Локомотив доңғалақтарының құрылымын зерттеу.
- Қазіргі қолданылатын доңғалақтардың ерекшеліктерін талдау.
- Доңғалақтардың қозғалыс кезіндегі шу шығару және энергия тұтыну себептерін анықтау.
 - Шуды азайту әдістерін қарастыру.
- Дыбыс сіңіретін материалдарды зерттеу.
- Аэродинамикалық пішіннің шуды азайтуға әсерін талдау.
 - Энергия үнемдеу технологияларын зерттеу.
- Жеңіл әрі берік материалдарды қолдану мүмкіндіктерін қарастыру.
- Доңғалақтардың айналу тиімділігін арттыру жол
- Рекуперативті тежегіш жүйесін қолдану мүмкіндігін талдау.
 - Жаңа доңғалақ конструкциясын ұсыну.

- Энергия үнемдейтін және шусыз доңғалақтың компьютерлік моделін жасау.
- Модельдің техникалық сипаттамаларын талдау және салыстыру.
- Ұсынылған конструкцияның тиімділігін дәстүрлі доңғалақтармен салыстыру.

Локомотивтің жұп доңғалақтары — теміржол көлігінің маңызды элементі. Олар локомотивтің қозғалуы үшін қажетті механикалық күшті береді, сонымен қатар қозғалыс кезінде рельс пен доңғалақ арасындағы үйкеліс, тербелістер мен соққылардың салдарынан шу пайда болады. Қазіргі заманда теміржол көлігінің тиімділігі тек жылдамдықпен ғана емес, экологиялық таза және энергия үнемдейтін болуы керек. Бұл мақсатқа жету үшін доңғалақтардың арнайы конструкциясы қажет.

Доңғалақтардың негізгі қызметі:

- Жылжу: Рельстер мен доңғалақтар арасындағы үйкеліс қозғалысқа қажетті күшті береді.
- Жүк көтеру: Локомотивтің ауыр жүгін қолдауды қамтамасыз етеді.
- Қауіпсіздік: Доңғалақтар жолға беріктігін сақтап, барлық техникалық талаптарға сәйкес болуға тиіс.

Шуды Азайту Технологиялары.

Қазіргі таңда локомотивтерден шыққан шу тек теміржол көлігінің пайдаланушыларына ғана емес, сонымен қатар тұрғын үйлер мен қоршаған ортаға да зиян тигізеді. Шуды төмендетудің бірқатар әдістері бар:

- Дыбыс сіңіретін материалдар: Доңғалақтардың ішкі бөліктеріне немесе сыртқы беттеріне резеңке, полиуретан сияқты дыбысты сіңіретін материалдар орнату. Бұл материалдар шу деңгейін едәуір төмендетуге көмектеседі.
- Аэродинамикалық оптимизация: Доңғалақтардың пішінін және олардың рельстермен байланысын зерттеу арқылы ауа кедергісін төмендетуге болады. Бұл теміржол кө
- Үйкелісті азайту: Доңғалақтар мен рельс арасындағы үйкелісті төмендету үшін арнайы материалдар мен өңдеу әдістері қолданылады. Үйкеліс азайған сайын шу да азаяды.

Энергия Үнемдеу Және Энергия Тиімділігі.

Локомотивтердің энергия тұтыну мәселесі де өте маңызды. Энергия үнемдеу — теміржол көлігінің тиімді жұмысын қамтамасыз ету үшін қажетті шарт. Локомотивтің жұп доңғалақтары мен қозғалтқыш жүйелері тиімді болған сайын энергия шығыны да азаяды. Бұл мақсаттарға жету үшін келесі әдістер қолданылуы мүмкін:

- Жеңіл материалдар қолдану: Қазіргі заманғы көміртекті талшықтар, алюминий қорытпалары сияқты жеңіл әрі берік материалдар доңғалақтардың салмағын азайтады, бұл өз кезегінде энергия тұтынуды төмендетуге мүмкіндік береді.
- Рекуперативті жүйелер: Локомотивтердегі рекуперативті тежегіш жүйелерін енгізу арқылы қозғалыс кезінде жоғалған энергияны қайта қалпына

келтіруге болады. Бұл энергияның қайта өңделіп, тиімді пайдаланылуына мүмкіндік береді.

- Жоғары тиімді қозғалтқыштар: Қозғалтқыш жүйелерін жетілдіру арқылы энергия тиімділігін арттыруға болады. Мысалы, электр қозғалтқыштарын қолдану арқылы энергияны үнемдеу.

Локомотив Доңғалақтарының Жаңа Конструкциясы.

Жаңа конструкциялар мен дизайнерды әзірлеу — инновациялық тәсілдердің маңызды бөлігі. Локомотивтің жұп доңғалақтарының жаңа үлгілері:

- Аэродинамикалық пішіндер: Қазіргі замандағы доңғалақтар жоғары жылдамдыққа жеткенде ауа кедергісін азайтатын пішіндермен жасалады. Бұл техникалық талаптарды орындау және энергия үнемдеу үшін қажет.
- Дыбысты азайтатын қабаттар: Доңғалақтардың сыртқы бетіне арнайы дыбыс сіңіретін қабаттар орнату арқылы шудың деңгейін төмендетуге болады.

Зерттеу нәтижелері:

- Дыбыс сіңіретін материалдар мен аэродинамикалық дизайн қолдану арқылы локомотивтердің шуын дәстүрлі доңғалақтармен салыстырғанда бірнеше есе төмендету мүмкін болады.

- Энергия тиімділігінің артуы. Жеңіл әрі берік материалдар мен жаңа конструкциялар қолдану арқылы доңғалақтардың айналу кедергісін азайту және қозғалтқыштың тиімділігін арттыру нәтижесінде локомотивтер энергияны үнемдеуге мүмкіндік алады. Бұл жүйелердің тиімділігін арттыру арқылы отын шығыны мен электр энергиясын тұтыну азаяды.

- Рекуперативті тежегіш жүйелерінің тиімділігі. Жаңа доңғалақтар мен қозғалтқыш жүйелері энергияны қайта өңдеу үшін рекуперативті жүйелерді пайдалану арқылы тиімді жұмыс істейтін болады.

- Құрылыс және қызмет көрсету шығындарының төмендеуі.

- Қоршаған ортаға әсердің азаюы.

- Көмірқышқыл газы мен зиянды қалдықтардың азаюы. Энергия тиімділігі мен отын тұтынудың төмендеуі арқылы локомотивтерден шығарылатын зиянды газдар мен қалдықтар азаяды.

Қорытындылар: Жаңа шусыз және энергия үнемдейтін доңғалақтар локомотивтердің тиімділігін арттырып, қоршаған ортаға жағымсыз әсерін азайтуға мүмкіндік береді. Локомотивтердің жұп доңғалақтарының жаңа конструкциялары мен технологиялары көлік саласында үлкен өзгерістерге алып келеді. Шуды азайту, энергия үнемдеу, қауіпсіздік пен тиімділікті арттыру мақсатында жаңа шешімдер мен тәсілдерді енгізу қажеттілігі туындайды. Бұл жұмыстар теміржол көлігінің болашағын тиімді әрі экологиялық таза ету үшін маңызды қадам болып табылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Петров, И.В. & Иванова, Т.А. (2019). Локомотивтердің энергия тиімділігін арттыру жолдары. Жоғары техникалық мектеп журналында, №3, 56-61 беттер.
2. Шах, Х. & Шах, Н. (2020). Энергия үнемдейтін локомотивтер және олардың жобалау мәселелері. Халықаралық теміржол технологиясы журналы, 11 том, 2 шығ. 134-146 беттер.

3. Камалова, М.Ж. (2018). Теміржол көлігінде шуды азайту әдістері және экологиялық ықпалы. Алматы: Экология және технология.
4. Қожақов, Д.Б. (2019). Энергия үнемдеу және тиімділік теміржол көлігінде. Астана: Л.Н. Гумилев атында
5. Жаңа энергетикалық жүйелер: теміржол көлігіндегі болашағы. Жаңа энергетикал (2018). Григорьев, С.П.. Техника және технологиялар журналы, № 5, 29-35 беттер.

ТЕПЕ-ТЕҢДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ. V-ТӘРІЗДІ КӨЛІК ҚОЗҒАЛТҚЫШТАРЫ

Студент Изберген Е., 2 курс, Халел Өзбекғалиев атындағы Маңғыстау жоғары
политехникалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Жанабаева С.К., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: V тәрізді қозғалтқыштар қазіргі көліктердің маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Олар күшті және ықшам құрылымымен ерекшеленеді, осының арқасында көптеген спорттық, люкстік, және үлкен жүк көліктерінде қолданылып келеді. Бұл қозғалтқыштардың тиімділігі мен ұзақ мерзімділігі көбінесе олардың тепе-теңдігімен тығыз байланысты. Сондықтан,

V тәрізді қозғалтқыштардың тепе-теңдік ерекшеліктерін зерттеу және олардың өзектілігі қазіргі автомобиль өндірісінде өте маңызды.

Мәселе: Поршеньді V-тәрізді тасымалдаудың дірілін азайту мәселесі талданады қозғалтқыштарға әсер ететін инерциялық күштер мен инерция күштерінен моменттерді талдау, қозғалтқыш тепе-теңдігі және шараларды әзірлеу теңгерілмеген күштер мен моменттерді азайту.

Жұмыс мақсаты мен міндеттері: V тәрізді қозғалтқыштардың жұмысының негізгі мақсаты — көліктің қозғалтқышының жоғары өнімділігін қамтамасыз ету, қуат көзі мен жанармайдың тиімділігін арттыру, және көліктің динамикалық сипаттамаларын жақсарту.

Қозғалтқыштың мақсаты келесі факторларға бағытталған: Жоғары қуат пен өнімділікті қамтамасыз ету, тиімділік пен отын үнемдеу, қауіпсіздік пен сенімділікті қамтамасыз ету, динамикалық сипаттамаларды жетілдіру. V тәрізді қозғалтқыштардың жұмысының міндеттері оларды тиімді және сапалы етіп жасау үшін техникалық және технологиялық талаптарды орындайды. Осы міндеттер қозғалтқыштардың тиімділігі мен ұзақ мерзімді қызмет етуін қамтамасыз етеді:

V тәрізді қозғалтқыштың екі қатардағы цилиндрлер арасындағы бұрыштық орналасу — оның басты ерекшелігі цилиндрлер әр қатарда бірдей қашықтықта және бірдей бұрышта орналасады, бұл қозғалтқыштың тығыздығын және тиімділігін арттырады. V тәрізді қозғалтқыштардың үш негізгі түрі бар:

V6, V8 және V12. Бұлар әртүрлі көлік түрлеріне, оның ішінде спорттық автомобильдер мен жүк көліктеріне орнатылады.

Тепе-теңдік — бұл қозғалтқыштың жұмысын тұрақты әрі үйлесімді ету үшін қажетті механизм. Қозғалтқыштың дұрыс тепе-теңдігі оның жұмыс барысында туындайтын күштер мен сәттердің теңдестігін қамтамасыз етеді.

1. Динамикалық тепе-теңдік V тәрізді қозғалтқыш жұмыс істегенде, цилиндрлер арасындағы жұмыстың теңсіздігі әртүрлі күштер мен қозғалыстарды тудырады. Бұл күштердің үйлесімсіздігі қозғалтқыштың сілкінісін, шуын және басқа да теріс әсерлерді туындатуы мүмкін. Сондықтан V тәрізді қозғалтқыштың тепе-теңдігі маңызды рөл атқарады.

Балансировка: Қозғалтқыштың дұрыс балансировкасы оның күштерін үйлестіру үшін қажет. Бұл қозғалтқыштың тиімді жұмыс істеп, жоғары өнімділікке ие болуына ықпал етеді.

Қозғалтқыштың бұрыштық орналасуы: Цилиндрлер арасындағы бұрыш (әдетте 60°, 90°, немесе 120°) күштерді қалай таратуға әсер етеді. Мысалы, 90° бұрыштағы V8 қозғалтқышы біркелкі жұмыс істейтіндей етіп теңдестірілген.

2. Қозғалтқыштың вибрациялары және оны жою тәсілдері V тәрізді қозғалтқыштардың ішінде теңдестірілмеген вибрациялар кездеседі. Бұл вибрациялар көбінесе цилиндрлердің бір-бірінен айырмашылығына байланысты болады. Қозғалтқыштың тепе-теңдігін сақтап, вибрацияны жою үшін кейбір әдістер қолданылады:

Қосымша балансирлеу біліктері: Қозғалтқыштағы вибрацияларды азайту үшін арнайы балансирлеу біліктері орнатылады.

Қозғалтқыштың ішкі теңгерімін тексеру: Қозғалтқыштың барлық бөлшектерін тексеріп, қажетті салмақты теңестіру үшін динамикалық тепе-теңдік зерттеледі.

3. V тәрізді қозғалтқыштардың құрылымдық ерекшеліктеріне қозғалтқыштардың құрылымындағы тепе-теңдікке әсер ететін тағы бір фактор оның салмағы мен көлемі жатады. V тәрізді қозғалтқыштар цилиндрлердің екі қатарға бөлінуі арқасында біркелкі жұмыс істейді және орташа қуаттық көрсеткіштермен жұмыс істейді. Мұндай қозғалтқыштар әсіресе спорттық көліктерде кеңінен қолданылады, себебі олар жоғары жылдамдықтар мен бұрылыстарда тұрақтылықты қамтамасыз етеді.

V тәрізді қозғалтқыштың динамикалық теңгерімі

Қозғалтқыштың динамикалық теңгерімі — бұл оның жұмыс кезінде барлық күштер мен қозғалыстардың өзара тепе-теңдігін сақтау. Мұндай тепе-теңдік қозғалтқыштың тиімділігін, оның қызмет ету мерзімін және қозғалтқыштың ішкі бөлшектерінің жұмысын жақсартады.

1. Тепе-теңдікті қамтамасыз ету үшін қолданылатын әдістер:

Күшті бөлшектерді дұрыс орналастыру мен қозғалтқыштың әр түрлі бөлшектерінің салмағы мен орналасуының оптимизациясы.

Қозғалтқыштың қосалқы жүйелерін теңестіру: Жүйелік құрамның барлығы тепе-тең болуы тиіс, сондықтан қосалқы құрылғылар (мысалы, аккумулятор, су және май жүйелері) да қозғалтқыштың жұмысымен үйлесімді болуы қажет.

2. Қозғалтқыштың динамикалық тұрақтылығы:

Қозғалтқыштың динамикалық тұрақтылығы оның барлық механикалық жүйелерінің тепе-теңдігіне тәуелді болады. V тәрізді қозғалтқыштар белгілі бір бұрышта жұмыс істейтін болғандықтан, олардың жұмыс тұрақтылығын сақтап тұру үшін барлық компоненттерді (қозғалтқыш біліктері, клапандар, цилиндрлер және т.б.) дұрыс үйлестіру қажет.

Қозғалтқыштың кривошипті-шатунды тетіктің (КШМ) бөлшектеріне жұмыс істеуі кезінде және екінші тәртіптегі инерция күштері, инерцияның ортадан тепкіш күштері және көп цилиндрлі қозғалтқыштарда - осы күштер пайда болады. Уақыттың кез келген сәтінде осының бәрікүштер мен моменттерді жинақтап, діріл тудыратын қозғалтқыш тіректеріне беріледі. Зиянды дірілмен күрес бірнеше бағытта жүргізіледі.

Бірінші бағыт – Теңгерімсіз күштерді азайту немесе жою, діріл көзіне тікелей әсер етеді.

Екінші бағыт - Режимін өзгерту арқылы қол жеткізіледі жүйенің сипаттамалары (салмағы, қаттылығы) немесе жүйені жаңа жұмыс режиміне ауыстыру. (тербеліс жиілігінің өзгеруі).

Үшінші бағыт - Түрлендіру болып табылатын діріл демпфері үлкен ішкі материалдардағы жылу тербелісіндегі қауіпті дірілдің механикалық энергиясы үйкеліс (пластмасса, ағаш, резеңке). Дірілді демпфирлеудің бір түрі дірілді сөндіру. Оны жүзеге асыру үшін қозғалтқыштар жаппай іргетасқа орнатылады.

V-тәрізді қозғалтқышы, иінді біліктің орналасу орнынан ығысулары, қосымша қозғалатын массалар - қарсы салмақтар және бірқатар басқа құбылыстар әсер етеді. Заманауи қозғалтқыштарда көрсетілген күштер мен теңестіру моменттерді соның ішінде цилиндрлердің белгілі, бір санын таңдау арқылы қол жеткізіледі.

Қорытынды

V тәрізді қозғалтқыштардың тепе-теңдігі — олардың тиімді жұмыс істеуі мен ұзақ уақыт бойы сенімді қызмет көрсетуі үшін маңызды фактор болып табылады. Қозғалтқыштың ішкі бөлшектерінің тепе-теңдігі мен динамикалық тұрақтылығы оның жұмыс сапасына тікелей әсер етеді. Осының арқасында

V тәрізді қозғалтқыштар спорттық және люкстік көліктерде жиі қолданылады, себебі олар жоғары өнімділікті, тұрақтылықты және комфортты қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Гоц А. Н. Кинематика и динамика кривошипно-шатунного механизма поршневых двигателей: учебное пособие; Владим. гос. ун-т. – Владимир: Редакционно издательский комплекс ВлГУ, 2005. 124 с.
2. Дурыманов Б.А. Способы естественного уравновешивания двигателей // Двигателестроение. 1987. № 7. С. 14-16.
3. Крюков В.В. Способы уравновешивания поршневых двигателей // Двигателестроение. 1983. № 3. С. 45-46.
4. Румянцев В.В., Сеницын В.А. Динамика двигателей. Уравновешивание двигателей внутреннего сгорания: учебное пособие [для вузов]. – Санкт-Петербург : Изд-во Политехн. университета, 2009. 213 с.

5. Синицын В.А. Уравновешивание двигателей внутреннего сгорания: учебное пособие; Алт. гос. техн. ун-т им. И.И. Ползунова. Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 2008. 120 с.

ИНВАТАКСИ: ПОВЫШЕНИЕ ДОСТУПНОСТИ УСЛУГ ДЛЯ ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Карпов Е., студент 4 курса, ЧУ «Актюбинский технико – технологический колледж»

Научный руководитель: Жақсығали Қ.М., преподаватель специальных дисциплин, магистр наук

Актуальность исследования: Обеспечение доступности транспорта для людей с ограниченными возможностями – важная социальная задача, напрямую влияющая на их качество жизни. В Казахстане действует государственная программа «Инватакси», предоставляющая бесплатные поездки маломобильным гражданам. Однако на практике сервис сталкивается с рядом проблем: ограниченное количество специализированных автомобилей, нехватка финансирования, долгие ожидания, сложности с бронированием поездок.

С развитием цифровых технологий становится возможным улучшение транспортных услуг через интеграцию с платформами, такими как «Яндекс Go». Автоматизация процесса заказа, оптимизация маршрутов и вовлечение частных перевозчиков могут повысить эффективность сервиса и его доступность для пользователей.

Таким образом, исследование направлено на выявление текущих проблем работы «Инватакси» в Казахстане и поиск решений для их устранения с учетом современных цифровых технологий.

Проблема исследования: Основная проблема заключается в том, что доступность услуг «Инватакси» в Казахстане остается недостаточной. Причины включают:

- ограниченное количество специализированных автомобилей,
- нехватку финансирования и кадров,
- недостаточную цифровую интеграцию в транспортные платформы,
- отсутствие единой базы данных для координации поездок маломобильных граждан.

Несмотря на существование бесплатного сервиса «Инватакси» в рамках государственных программ, реальная доступность услуги варьируется в зависимости от региона.

Цель исследования: Целью данной работы является анализ доступности услуг «Инватакси» в Казахстане и разработка предложений по повышению их эффективности за счет цифровых решений и интеграции с сервисами, такими как «Яндекс Go».

Задачи исследования:

1. Изучить текущую ситуацию с услугами «Инватакси» в Казахстане.
2. Определить основные проблемы, с которыми сталкиваются пользователи.

3. Проанализировать возможности цифровых платформ для оптимизации работы «Инватакси».
4. Разработать рекомендации по улучшению транспортного обслуживания людей с ограниченными возможностями.

Результаты исследования

В ходе анализа было выявлено, что:

- **Обеспечение транспортом:** В крупных городах Казахстана (Алматы, Астана, Шымкент) функционируют службы «Инватакси», но их число ограничено. В регионах ситуация значительно хуже.
- **Финансирование:** Государственные субсидии не всегда покрывают потребности пользователей, а частные перевозчики неохотно инвестируют в адаптированные автомобили.
- **Цифровая интеграция:** Большинство сервисов работают по устаревшей модели телефонного бронирования, тогда как внедрение мобильных приложений позволило бы автоматизировать и ускорить процесс заказа поездок.
- **Опыт международных стран:** В ряде стран (например, Эстония, Канада) цифровые платформы интегрируют услуги для маломобильных граждан с общими системами такси.

Одним из перспективных решений является **интеграция «Инватакси» с сервисами «Яндекс Go»**. Это позволит:

- использовать алгоритмы оптимизации маршрутов,
- снизить время ожидания за счет более эффективного распределения автомобилей,
- упростить процесс заказа поездки через приложение,
- привлечь частных перевозчиков, адаптировавших автомобили.

Согласно перечню объектов и пунктов назначения для предоставления услуг инватакси граждане с инвалидностью могут ездить по данным маршрутам: место работы людей с инвалидностью, учебные заведения людей с инвалидностью, местные представительные и исполнительные органы, суд, прокуратура, объекты социальной сферы, юридические консультации, нотариус, медицинские учреждения (за исключением случаев оказания срочной (неотложной) медицинской помощи), аэропорты, железнодорожные вокзалы, автовокзалы, морские и речные порты, организации, оказывающие специальные социальные услуги.

Заявка на получение услуг Инватакси подается по телефонам в организацию, оказывающую услугу Инватакси, за сутки до даты запланированной поездки. Гражданам необходимо за день до получения услуги записаться по телефону, что вынуждает заранее планировать свои поездки, ожидать подачу Инватакси, имеется нехватка транспортных средств для предоставления услуг инватакси и т.д.

Министерство труда и социальной защиты населения совместно с акиматами принял решение изменить механизм предоставления услуги инватакси, чтобы повысить ее качество и скорость оказания, так как по

действующим нормам есть ряд условий. Для упрощения условий нужно принят привлечению к оказанию данной услуги агрегаторов такси, которые получили соответствующий запрос на участие.

Для повышения доступности «Инватакси» в Казахстане рекомендуется:

1. **Увеличить государственное финансирование** и привлекать частные инвестиции в покупку и обслуживание специализированного транспорта.
2. **Интегрировать цифровые сервисы (например, «Яндекс Go») с программами «Инватакси»,** что повысит удобство и скорость заказа поездок.
3. **Разработать единую базу данных пользователей,** что позволит избежать дублирования заявок и оптимизировать маршруты.
4. **Создать систему мотивации для частных перевозчиков** (налоговые льготы, субсидии) для адаптации автомобилей под потребности маломобильных граждан.
5. **Повысить информированность граждан** через социальные кампании и обучение пользованию цифровыми платформами.

Интеграция цифровых решений и расширение транспортного парка могут значительно улучшить доступность «Инватакси» в Казахстане, сделав передвижение маломобильных граждан более комфортным и независимым.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан».
2. Государственная программа «Доступная среда» (Министерство труда и социальной защиты населения РК).
3. Официальный сайт сервиса «Яндекс Go» – <https://go.yandex.kz>
4. Международный опыт адаптации такси для людей с ограниченными возможностями – отчеты Всемирного банка.
5. Анализ работы социальных транспортных программ в Казахстане – Национальный центр общественного здравоохранения.

ТРАНСПОРТ: НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Киндсфатор А., студент 2 курс, ГККП «Актюбинский высший гуманитарный колледж»

Научный руководитель: Медыева А.Т., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность исследования. Актуальность исследования в сфере транспортной системы обуславливается её фундаментальной ролью в современной экономике и социальной жизни. Транспортная система служит связующим звеном между различными секторами экономики, обеспечивая перемещение товаров и услуг, а также людей[1]. В условиях глобализации и стремительного роста населения на планете необходимость в эффективной и устойчивой транспортной системе становится особенно важной. Современные

вызовы, такие как увеличение объемов грузоперевозок, рост городского населения и изменение климатических условий, требуют от отрасли внедрения новых решений для повышения эффективности и устойчивости транспортных процессов. Безусловно, для достижения этих целей необходимо учитывать как технические, так и социальные аспекты, что делает данное исследование крайне актуальным [2].

Проблема. Транспортная отрасль сталкивается с рядом серьезных проблем, которые необходимо решать для обеспечения её эффективного функционирования. К числу основных проблем можно отнести:

Перегруженность транспортных сетей. С увеличением числа транспортных средств и грузопотоков многие города и регионы испытывают дефицит инфраструктуры, что приводит к заторам, увеличению времени в пути и снижению качества услуг.

Высокий уровень загрязнения окружающей среды. Традиционные виды топлива, используемые в транспортных средствах, способствуют выбросам парниковых газов и других загрязняющих веществ, что имеет негативные последствия для здоровья людей и состояния экосистем.

Низкая безопасность транспортных средств. Аварии на дорогах остаются одной из главных причин гибели и травмирования людей, что требует постоянного повышения стандартов безопасности и внедрения новых технологий.

Неэффективное использование ресурсов. Нерациональное распределение транспортных ресурсов и недостаточная интеграция различных видов транспорта приводят к потерям времени и ресурсов, что в свою очередь негативно сказывается на экономике в целом.

Цель работы

Целью данной работы является всесторонний анализ современных транспортных технологий и техники, а также выявление существующих проблем в данной области и предложение практических путей их решения. Важно определить, какие именно технологии могут быть внедрены для улучшения состояния транспортной отрасли и какие меры необходимо предпринять для решения актуальных проблем.

Задачи

Для достижения поставленной цели необходимо решить следующие задачи:

Изучить существующие виды транспортных средств и их характеристики. Это позволит оценить, какие виды транспорта наиболее эффективны и экологичны.

Проанализировать современные тенденции в развитии транспортной инфраструктуры. Важно понимать, какие изменения происходят в этой сфере, и какие инновации могут быть применены.

Оценить влияние транспортной системы на экологическую ситуацию. Необходимо выяснить, как различные виды транспорта влияют на окружающую среду и какие меры можно предпринять для минимизации этого воздействия.

Разработать рекомендации по оптимизации транспортных процессов. На основании полученных данных необходимо предложить конкретные шаги для улучшения транспортной системы.

На основе вышеизложенного можно выделить несколько ключевых тезисов, которые отражают суть исследования:

Транспортная система играет ключевую роль в экономическом развитии. Эффективное функционирование транспорта необходимо для обеспечения устойчивого роста экономики.

Необходимость перехода на экологически чистые технологии. Устойчивое развитие транспортной системы требует внедрения альтернативных источников энергии и технологий, снижающих воздействие на природу.

Внедрение инновационных решений для повышения безопасности и эффективности. Современные технологии, такие как автоматизация и интеллектуальные транспортные системы, могут существенно повысить безопасность и комфорт перевозок.

Роль государственной политики в развитии транспортной инфраструктуры. Эффективное управление и регулирование со стороны государства являются необходимыми условиями для успешного развития транспортной системы [4].

Результаты исследования

В ходе исследования были выявлены основные проблемы, стоящие перед транспортной отраслью, и предложены конкретные пути их решения. Одним из центральных аспектов стал акцент на необходимость внедрения новых технологий. К примеру, электромобили и гибридные транспортные средства способны значительно снизить уровень выбросов и потребление ресурсов. Кроме того, системы интеллектуального управления движением могут оптимизировать потоки транспорта, что в свою очередь поможет уменьшить заторы и повысить безопасность [5].

Выводы. Транспорт, транспортная техника и технологии представляют собой важные аспекты жизни современного общества. Их развитие требует комплексного подхода, который учитывает как технические, так и социальные аспекты. Внедрение инновационных решений и экологически чистых технологий не только повысит эффективность транспортных процессов, но и поможет снизить негативное воздействие на окружающую среду. Реализация предложенных в исследовании рекомендаций может стать шагом к созданию более устойчивой и безопасной транспортной системы, что в свою очередь положительно скажется на всей экономике и качестве жизни населения [3]

Список использованных источников

1. Википедия <https://ru.wikipedia.org/wiki/Транспорт>
2. Skypro <https://sky.pro/wiki/profession/istoriya-razvitiya-transportnoj-sistemy/>
3. Все о туризме: туристическая библиотека https://tourlib.net/books_tourism/kvartalnov_tourism2.htm
4. <https://issek.hse.ru/news/584505379.html>

5. <https://наука.пф/journal/transport-vysokikh-dostizheniy-kak-uchenye-sozdayut-infrastrukturu-budushchego/>

КӨЛІК ҚҰРАЛДАРЫН АВТОМАТТЫ ДИАГНОСТИКАЛАУ ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ ЖҮЙЕСІН ӘЗІРЛЕУ

Студент Коканов Р., 2 курс, Алматы электромеханикалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Қабылқак Гүлім, педагог, өндірістік оқыту шебері

Өзектілігі: Автокөліктердің саны мен түрлерінің көбейіп, олардың қолданылу ауқымы кеңейген сайын, көлік құралдарының техникалық жағдайын үнемі бақылап отыру қажет. Әсіресе, көлік құралдарының құрылымдық және электрлік жүйелерінің күрделенуі, сонымен қатар экологиялық талаптардың артуы олардың тиімді жұмысын қамтамасыз етуді міндеттейді.

Автоматты диагностикалау жүйелерінің көлік құралдарында кеңінен қолданылуы оның тиімділігі мен сенімділігін арттырады. Осыған байланысты, көлік құралдарын автоматты диагностикалау және техникалық қызмет көрсету жүйесін әзірлеу өзекті мәселе болып отыр. Бұл жүйе көлік құралдарының барлық жүйелерін тез әрі дәл диагностикалауға, ақауларды анықтауға, алдын алу шараларын қабылдауға мүмкіндік береді, осылайша көлік құралдарының жұмысын тиімдірек етуге көмектеседі.

Мәселе:

1. Ақауларды ерте анықтау қиындықтары;
2. Қолмен диагностика жасау уақытты қажет етеді;
3. Жоғары техникалық білім мен тәжірибенің қажеттілігі;
4. Экологиялық талаптардың күшеюі;
5. Қоршаған ортаға әсерді азайту;

Жобаның мақсаты: Көлік құралдарын автоматты диагностикалау және техникалық қызмет көрсету жүйесін әзірлеудің негізгі мақсаты — көлік құралдарының жұмыс жағдайын үздіксіз мониторинг жүргізу арқылы уақытылы және тиімді техникалық қызмет көрсету мен ақауларды диагностикалаудың автоматтандырылған жүйесін жасау. Бұл жүйе көлік құралдарының жұмысын тұрақты бақылап, ақауларды ерте анықтауға, көлік құралдарының қызмет ету мерзімін ұзартып, жөндеу шығындарын азайтуға мүмкіндік береді.

Жоба міндеттері:

1. Көлік құралдарының жүйелерін талдау және автоматтандырылған диагностика үшін талаптарды анықтау:
 - Әр түрлі көлік құралдарының жүйелерін (қозғалтқыш, трансмиссия, аспа, тежеу, электр жүйесі және т.б.) зерттеу.
 - Диагностика жасауға қажетті параметрлер мен өлшемдер тізімін құру (қозғалтқыштың жұмыс температурасы, жанармай жүйесі, шығарындылар және т.б.).

- Қолданыстағы диагностикалық құралдарды және әдістерді зерттеу.
2. Автоматтандырылған диагностикалық жүйенің архитектурасын әзірлеу:
 - Жүйенің құрылымын және жұмыс принциптерін анықтау.
 - Диагностикалық құралдар мен датчиктердің орнын анықтау.
 - Жүйе үшін қажетті бағдарламалық қамтамасыз етуді жасау және интерфейсті жобалау.
 3. Көлік құралдарының ақауларын ерте анықтауға арналған алгоритмдер әзірлеу:
 - Диагностика жүйесінің жұмысын қамтамасыз ету үшін ақауларды анықтау және жүйенің күйін бағалау алгоритмдерін жасау.
 - Қосымша диагностика құралдарын (сымсыз байланыс, мобильді қосымшалар) пайдалану арқылы көлік жағдайын қашықтықтан бақылау мүмкіндіктерін қосу.
 4. Қолданушы интерфейсін әзірлеу:
 - Көлік иелері мен техникалық қызмет көрсету мамандарына арналған түсінікті және қарапайым интерфейс құру.
 - Ақауларды көрсету, көлік жағдайы туралы есеп беру және ұсыныстарды беру мүмкіндігі бар жүйе жасау.
 5. Жүйені тестілеу және оңтайландыру:
 - Автоматтандырылған диагностикалау жүйесін нақты көлік құралдарына орнату және оны әртүрлі жұмыс шарттарында тексеру.
 - Жүйенің тиімділігін, дәлдігін және сенімділігін тестілеу.
 - Қателер мен ақауларды түзету, жүйенің жұмысын жетілдіру.
 6. Қоршаған орта мен экологиялық талаптарға сәйкес жүйені интеграциялау:
 - Экологиялық талаптарды ескере отырып, жүйенің көлік құралдарының шығарындыларын бақылауға мүмкіндік беру.
 - Автокөліктердің экологиялық жағдайын жақсарту және энергия тиімділігін арттыру үшін шешімдер ұсыну.
 7. Жүйені коммерциялау және нарыққа шығару:
 - Жүйенің тиімділігі мен артықшылықтарын маркетингтік тұрғыда бағалау.
 - Қолданушылардың қажеттіліктерін ескере отырып жүйені нарыққа шығару үшін ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері:

Жобаның зерттеу нәтижелері көлік құралдарының техникалық қызмет көрсету жүйесін автоматтандыру мен диагностикалаудағы жетістіктер мен тиімділіктерді көрсетеді. Әр түрлі көлік жүйелерінің диагностикасына арналған инновациялық шешімдер мен технологиялардың тиімділігі мен практикалық қолданылуын зерттеу барысында келесі негізгі нәтижелер алынған:

1. Көлік құралдарының жүйелерінің мониторингін және диагностикасын автоматтандыру:
 - Көлік құралдарының түрлі жүйелерін (қозғалтқыш, трансмиссия, аспа, тежеу және т.б.) үнемі бақылап отыру арқылы ақаулардың ерте кезеңдерінде анықталуы мүмкін.

- Бұл автоматтандырылған жүйе көлік құралдарының көптеген жүйелерін бір уақытта тексеру мүмкіндігін береді, осылайша техникалық қызмет көрсету мерзімін қысқартып, қызмет көрсету сапасын арттырады.
 - Жүйе көлік иелеріне нақты уақыт режимінде көлік туралы ақпарат алуға, ақаулар мен күтпеген жағдайлардан алдын ала хабардар болуға мүмкіндік береді.
2. Ақауларды анықтау дәлдігі мен сенімділігінің жақсаруы:
- Автоматтандырылған диагностикалық жүйелердің дәлдігі мен сенімділігі көп жағдайда қолмен жасалатын диагностикалаудан жоғары болды. Бұл әсіресе көлік иелерінің ақауларды уақытында анықтап, жөндеуді жеңілдетуге мүмкіндік береді.
 - Диагностика нәтижелері бойынша жүйе нақты ақауларды көрсетіп, жөндеу қажеттілігін анықтайды, бұл мамандардың жұмысын жеңілдетеді және қателер ықтималдығын азайтады.
3. Жүйенің уақытылы техникалық қызмет көрсету үшін ұсыныстар беруі:
- Жүйе көлік құралдарының нақты жұмыс жағдайын және техникалық параметрлерін бақылап, оны пайдаланушыға жүйелі түрде техникалық қызмет көрсету қажеттілігін көрсетуге мүмкіндік береді.
 - Мысалы, майды ауыстыру, шиналардың қысымын тексеру, батерияның заряды және басқа да маңызды параметрлер бойынша ескертулер мен ұсыныстар беріледі. Бұл көліктің ұзақ уақыт бойы тиімді жұмыс істеп тұруын қамтамасыз етеді.
4. Экологиялық параметрлерді бақылау және шығарындыларды бақылау:
- Жүйе экологиялық параметрлерді бақылауға арналған мүмкіндіктерді енгізді. Автокөліктердің шығарындыларының деңгейін бақылап, экологиялық стандарттарға сәйкестігін тексеруге болады.
 - Бұл жүйе көлік құралдарының экологиялық тиімділігін арттыруға және қоршаған ортаға зиянды әсерін азайтуға бағытталған шешімдер ұсынады.
5. Қашықтықтан диагностика және бақылау мүмкіндігі:
- Қашықтықтан диагностика жүргізу мүмкіндігі, әсіресе мобильді қосымшаларды пайдалану арқылы, көлік құралдарының жағдайын тексеруді оңайлатады.
 - Көлік иелері мен техникалық қызмет көрсету орталықтары қашықтықтан көлік жағдайын бақылап, қажетті жөндеулер мен техникалық қызмет көрсету шараларын қабылдай алады.
6. Жүйенің оңтайлы пайдаланылуы және пайдаланушы интерфейсінің қарапайымдылығы:
7. Техникалық қызмет көрсету және жөндеу шығындарын азайту:
- Автоматтандырылған диагностикалау жүйесі көлік иелеріне тек қажетті техникалық қызмет көрсету шараларын жасауға мүмкіндік беріп, алдын ала диагностикалау арқылы жөндеу шығындарын айтарлықтай азайтады.
 - Қажетсіз жөндеулер мен бөлшектерді ауыстыруды болдырмау, сондай-ақ уақытылы техникалық қызмет көрсету жүргізу арқылы көлік құралдарының қызмет көрсету шығындары төмендейді.
8. Жүйенің сенімділігі мен тұрақтылығы:

- Зерттеу барысында жүйенің сенімділігі мен тұрақтылығы жоғары деңгейде анықталды. Жүйе кез келген ақауды анықтап, көлік құралдарының дұрыс жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін қажетті шараларды ұсынады.

- Тестілік кезеңде жүйе әртүрлі көлік құралдары мен жағдайлар үшін жоғары сапалы диагностика жүргізгенін көрсетті.

Қорытынды:

Көлік құралдарын автоматты диагностикалау және техникалық қызмет көрсету жүйесінің әзірленуі — көлік құралдарының тиімділігін, қауіпсіздігін және экологиялық талаптарға сәйкестігін арттыруға бағытталған маңызды жоба. Жоба аясында көлік құралдарының ақауларын ерте анықтап, уақытылы техникалық қызмет көрсету шараларын қабылдауға мүмкіндік беретін заманауи жүйе құру көзделуде. Бұл өз кезегінде көліктің жұмыс істеп тұру уақытын ұзартуға, жөндеу шығындарын азайтуға және экологиялық стандарттарға сәйкестігін жақсартуға ықпал етеді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. П.Ж. Жүнісбеков, М. Жетпейісов, Г. Мамедалиева, М. Дүйсенбаев «Автомобильдерді жөндеу хәне техникалық қызмет» Оқулық, 2-басылым, Фолиант баспасы, Астана-2010, 30-39б.
2. А.В. Борилов, В.Б. Дерунов, Г.В. Ткачева, В.Г. Шурхно «Диагностика технического состояния автомобиля-Феникс-2007, 68-84б.
3. Асгат Р., Калиев Е.Б., Кәзім Ұ., Оқу құралы, Техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру жүйесіне «Слесарлық іс» мамандығына арналған. Нұрсұлтан, 2020
4. П.Ж. Жүнісбеков «Автомобильдердің құрлысы және пайдаланылуы» - КӘСПТІК БІЛІМ – Астана -2007, Фолиант
5. М.Ундирбаев, М.Жетпейісов, Г.Мамедалиева, Ж.Смайлова - «Автомобильдерді жөндеу хәне техникалық қызмет» Оқулық, Фолиант баспасы, Астана-2017, 22-32б

КАЧЕСТВЕННАЯ УКЛАДКА И РЕМОНТ АСФАЛЬТИРОВАННОЙ ДОРОГИ

Никифоров А., студент 3 курс, КГКП «Сарыкольский колледж агробизнеса и права»

Научный руководитель: Асташов С.В., преподаватель специальных дисциплин

Моя исследовательская работа посвящена изучению вопросов качественной укладки и ремонта асфальтированных дорог. Исследование направлено на выявление причин преждевременного разрушения асфальтобетонного покрытия в условиях сурового климата поселка Сарыколь.

Актуальность: дороги — это основа инфраструктуры и экологии любого города. От качества их строительства и своевременного ремонта зависит уровень развития страны и ответственность перед населением. Кроме того, качество дорог влияет на скорость перемещения внутри страны и безопасность

граждан (например, на время прибытия машин скорой помощи или длину тормозного пути автомобилей для предотвращения ДТП).

Проблема: недостаточное уплотнения асфальтобетона и несоблюдения требований ГОСТ на долговечность дорожного полотна.

Цель: исследование причин разрушения асфальтового покрытия.

Задачи:

1. Определить оптимальные виды асфальтобетонных смесей и технологии укладки для условий поселка Сарыколь. Результаты исследования позволят повысить долговечность дорожного покрытия в поселке Сарыколь, снизить затраты на ремонт и эксплуатацию дорог, а также улучшить условия жизни населения.
2. Выявить наиболее значимые факторы, влияющие на сокращение срока службы дорог, с целью разработки мер по их устранению. Результаты исследования позволят повысить долговечность дорожного покрытия, снизить затраты на ремонт и эксплуатацию дорог, а также улучшить безопасность дорожного движения.

Создать экспериментальную модель для обоснования выбора оптимальных методов ремонта дорожного полотна. Результаты исследования позволят повысить эффективность ремонта дорог, снизить затраты и улучшить качество дорожного покрытия.

Факторы, влияющие на выбор метода ремонта:

- Тип повреждения.
 - Интенсивность движения.
 - Климатические условия.
 - Тип грунта.
 - Бюджет.
3. Провести детальное обследование состояния дорожного полотна, включая оценку глубины трещин, размеров выбоин, интенсивности деформаций.
 4. Определить характерные типы повреждений асфальтобетонного покрытия в различных участках поселка.
 5. Проанализировать статистику аварийности и интенсивность движения на исследуемых участках дорог.

Результаты исследования: Моя гипотеза оказалась частично верной. Сначала я предполагал, что замерзшая вода поднимет асфальт, но на практике наблюдал иной эффект: вода и низкие температуры могут со временем значительно повредить покрытие. В ходе эксперимента я понял, что укладка асфальта в зимний период и во время дождя — это рискованное решение, поскольку неуплотненный асфальт имеет слабые связи и быстро разрушается.

Поэтому лучше всего проводить укладку в сухую погоду, а зимой после завершения работ — тщательно утрамбовывать материал.

Выводы: После проведения исследования я пришел к выводу, что климат оказывает значительное влияние на состояние дорог в нашем регионе. Уже после первой зимы на дорожном покрытии возникают ямы и трещины, что

свидетельствует о недостаточной квалификации строителей. Кроме того, в ряде дворов качество дорог оставляет желать лучшего: многие из них были построены много лет назад, а некоторые и вовсе отсутствуют. Меня всегда интересовало, как устроены дороги, поэтому эта работа стала для меня источником новых знаний и ценного опыта. Я надеюсь, что когда-нибудь наши дороги будут держаться десятки лет, а на их строительство будут тратиться всего несколько часов. Мои наблюдения о том, что дороги могут служить десятки лет, являются вполне реалистичными. Многие современные дороги строятся с использованием долговечных материалов и технологий, и их срок службы может достигать 50 лет и более. Однако, для достижения таких результатов необходимо комплексное решение проблемы, включающее в себя как совершенствование технологий, так и повышение качества строительства и контроля.

Моё исследование является важным шагом в этом направлении. Оно позволяет привлечь внимание к проблеме и стимулировать разработку мер по улучшению состояния дорог в нашем регионе.

Список использованных источников

1. Бахрах, Георгий Основы ремонта дорожных одежд с асфальтобетонным покрытием / Георгий Бахрах. - М.: LAP Lambert Academic Publishing, 2014. - 164 с.
2. Лупанов, А.П. Переработка асфальтобетона на АБЗ / А.П. Лупанов. - М.: Экон-Информ, 2012. - 371 с.
3. Теплотехнологическое обеспечение качества строительства дорожных асфальтобетонных покрытий. - М.: Инфра-М, Новое знание, 015. – 304 с.
4. <http://spec-vektor.ru/blog/tekhnologiya-ukladki-asfalta-po-gostu-sposoby-etapy-tekhnika>
5. <https://gruntovozov.ru/chasto-zadavayemiye-voprosy/primenenie-asfalta/ukladka-goryachego-asfalta/>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ ДЛЯ ПИТАНИЯ АРКАЛЫКСКОГО ПОЛИТЕХНИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА

Рассохин Д., студент 2 курс, КГКП «Аркалыкский политехнический колледж»
Научный руководитель: Оспанов Ч.И., мастер производственного обучения

В настоящее время энергетический сектор Казахстана работает в непростых условиях, когда, с одной стороны - происходит постепенное истощение традиционных источников энергии, а с другой - набирает высокие позиции введённая во всем мире политика экологически чистого производства энергии с использованием возобновляемых источников энергии (ВИЭ). Такое производство не требует высоких материальных затрат, т.к. оно основано на использовании источников энергии, непрерывно возобновляемых за счет естественного протекания природных процессов. В этой связи, использование ВИЭ с недавнего времени стало приоритетным направлением развития

энергосбережения в Казахстане, заключающегося в снижении энергоёмкости экономики республики.

Для АПК на мой взгляд следует использовать автономные источники энергии.

Применение альтернативных источников энергии в системе энергоснабжения АПК обладает определенной спецификой. Во-первых, выдаваемая мощность должна находиться в диапазоне 2-5 кВт в зависимости от состава оборудования станции. Во-вторых, система энергоснабжения должна быть способна длительное время работать без участия человека и требовать минимального обслуживания, и, наконец, местоположение станции не может привязываться к положению источника энергии. На мой взгляд, этим требованиям отвечает использование фотоэлектрических элементов (солнечные батареи) совместно с ветрогенераторами.

Ветровые энергетические установки выпускаются серийно (преимущественно зарубежными производителями). Основная сложность использования ветрогенераторов состоит в непостоянстве выдаваемой ими мощности. Более того, ветрогенераторы могут работать только, если сила ветра находится в определенном диапазоне. Непостоянство компенсируется за счет использования аккумуляторной батареи или иного (дополнительного) источника энергии. Следует отметить, что аккумуляторная батарея должна удовлетворять повышенным требованиям к числу циклов перезарядки.

Фотоэлектрические элементы. Как и в случае с ветрогенераторами, эффективность использования солнечных панелей сильно зависит от погодных условий. Следует отметить, что пик мощности солнечных панелей совпадает с пиком потребления энергии системой охлаждения БС.

Совместное использование ветрогенераторов и фотоэлектрических элементов является наилучшим решением для автономного питания АПК (рисунок 1). В такой системе оборудование компенсации колебаний мощности делается общим, а сами колебания сглаживаются. Система подобного не зависит полностью от работы ветрогенератора, и аккумуляторы также заряжаются от солнечной панели.

Использование таких моделей позволяет оценить себестоимость энергии, получаемой при помощи гибридной системы, и ее зависимость от климатических условий, состава гибридной системы, цен на энергоносители, что позволяет выбрать оптимальное решение для конкретного случая. Однако наличие подобных средств не исключает риски, связанные с неправильной оценкой параметров системы, не снимает необходимость проведения анализа климатических факторов и создания служб по обслуживанию соответствующих установок.

Хочется отметить, что внедрение ВИЭ для питания в АПК, послужит не только инструментом по предотвращению вредного воздействия на окружающую среду, но и послужит стимулом для развития промышленности в целом. Развитие использования ВИЭ в Казахстане пока находится на начальной стадии, однако имеющийся в стране энергетический потенциал ВИЭ весьма значителен. Кроме того, действующее законодательство РК создает для

квалифицированных энергопроизводящих организаций благоприятные условия передачи и сбыта электрической и тепловой энергии, произведенной ими с использованием ВИЭ. Поэтому хочется надеяться, что инвестиции в данный сектор экономики станут достаточно привлекательными и выгодными, и от этого в конечном итоге выиграют не только инвесторы, но и потребители произведенной энергии, и государство, и население, среда проживания которого значительно улучшится.

Список использованных источников

1. Алексеев Б.А. Международная конференция по ветроэнергетике / Электрические станции. 1996. №2.
2. Безруких П.П. Экономические проблемы нетрадиционной энергетики / Энергия: Экон., техн., экол. 1995. №8.
3. Богуславский Э.И., Виссарионов В.И., Елистратов В.В., Кузнецов М.В. Условия эффективности и комплексного использования геотермальной солнечной и ветровой энергии // Международный симпозиум "Топливо-энергетические ресурсы России и др. стран СНГ". Санкт-Петербург, 1995.
4. Дьяков А.Ф., Прокуроров Н.С., Перминов Э.М. Калмыцкая опытная ветровая электростанция / Электрические станции 1995. № 2.
5. Логинов В.Б. Новак Ю.И. Высокоэффективные ветроэнергетические установки / Проблемы машиностроения и автоматизации. 1995. №1-8.

ПОВЫШЕНИЕ НАДЕЖНОСТИ СИЛОВОГО ОБОРУДОВАНИЯ ТЯГОВОГО ПОДВИЖНОГО СОСТАВА

Савчук И., студент 4 курс, Оренбургский техникум железнодорожного транспорта – структурное подразделение Оренбургского института путей сообщения – филиала ФГБОУ ВО «Приволжский государственный университет путей сообщения» (ОТЖТ – структурное подразделение ОрИПС – филиала ПривГУПС)

Научные руководители: Демин Д.А., преподаватель дисциплин профессионального цикла, Долгушина Т.Ю., преподаватель дисциплин профессионального цикла.

Актуальность. Актуальность проблемы повышения надёжности силового оборудования тягового подвижного состава обусловлена её социально-экономическим значением для железнодорожного транспорта. Эта проблема связана с обеспечением безопасности и надёжности электрических машин, особенно грузовых электровозов, работающих в сложных климатических условиях.

Для поддержания требуемой эксплуатационной надёжности силового оборудования тягового подвижного состава важным является диагностический контроль. Для того чтобы проанализировать наиболее частые отказы, учитывается зависимость характеристик обмоток от температуры.

Проблема. Проблема заключается в необходимости повышения надёжности изоляционных конструкций тяговых силовых цепей локомотивов.

Это связано с частыми повреждениями изоляции обмоток тяговых электродвигателей и электрической аппаратуры, что приводит к неплановым ремонтам и снижению надёжности работы локомотивов.

Виды проблем, связанных с износом и эксплуатацией локомотивов:

- снижение механической и диэлектрической прочности деталей;
- уменьшение мощностных и тяговых параметров локомотивов;
- снижение технико-экономической эффективности и эксплуатационной надёжности;
- нарушение графика движения и перерасход топлива или электроэнергии;
- необходимость поддержания локомотивов в исправном состоянии;
- управление техническим состоянием локомотивного парка;
- организация технического обслуживания и ремонта.

Цель работы. Цель работы - изучить особенности дефектов силового оборудования тягового подвижного состава и предложить меры по их устранению и предотвращению.

Задачи. Основные задачи:

- рассмотрение проблем эксплуатации локомотивов;
- применение методики повышения надёжности локомотивов;
- учёт климатических, механических факторов и «человеческого фактора» при оценке надёжности;
- анализ влияния различных факторов на надёжность оборудования сложных систем;
- обеспечение конструкционной надёжности на стадиях проектирования, производства и эксплуатации;
- снижение влияния внешних и внутренних нагрузок на систему и её элементы;
- использование простых и стабильных схем для повышения надёжности.

Переход на современные электровозы требует применения новых асинхронных вспомогательных машин типа НВА55С со сварным медным ротором. Однако их стоимость высока, и проблема надёжности остаётся. Вероятность появления эксцентриситета у этих машин выше, и надёжность зависит от величины эксцентриситета на 80 %. Расход энергии растёт при увеличении эксцентриситета, и проблема подплавления обмоток не решена. Необходим системный подход к анализу надёжности и экономичности асинхронного электропривода.

Для повышения надёжности асинхронного вспомогательного электропривода грузовых электровозов предлагается использовать маловентильные преобразователи фаз с дюралюминиевыми литыми роторами. Это позволит получить симметричное трёхфазное напряжение, отказаться от пускового двигателя, снизить коэффициенты несимметрии по напряжению и току, а также уменьшить влияние тяговой нагрузки и гармонические составляющие тока.

Для повышения надёжности асинхронного электропривода грузовых электровозов рекомендуется использовать разработки учёных из Федерального государственного автономного образовательного учреждения высшего образования "Российский университет транспорта", с применением

маловентильных преобразователей фаз и двухскоростных АВМ с литыми дюралюминиевыми роторами. Это позволит снизить несимметрию напряжения и тока, уменьшить тепловую нагрузку на двигатель и улучшить работу вспомогательных машин при различных нагрузках и условиях эксплуатации.

Выявлены основные причины сокращенного срока службы силового оборудования, влияние различных факторов, основные опасные воздействия на силовую аппаратуру и виды дефектов. Представлены предложения по снижению опасных воздействий.

Выводы. Можно сказать, что работа имеет практическую значимость, так как она направлена на совершенствование технологии ремонта тяговых электродвигателей и повышение их надёжности в эксплуатации. Применение маловентильных преобразователей фаз и двухскоростных асинхронных двигателей с переключаемыми обмотками статора способствует повышению надёжности асинхронного вспомогательного электропривода грузовых электровозов, обеспечивая симметричное трёхфазное напряжение, снижение коэффициентов несимметрии и гармонических составляющих тока, а также уменьшение влияния тяговой нагрузки на работу вспомогательных машин.

Список использованных источников

1. А.А. Потанин, В.В. Куприн, Электрическая схема электровоза переменного тока ВЛ80 и ее обслуживание. – Москва: Издательство "Маршрут", 2005. – 152 с.
2. А.А. Потанин, Управление и техническое обслуживание электровозов переменного тока. – Москва: ГОУ «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2008.
3. А.А. Дайлидко, Ю.Н. Ветров, А.Г. Брагин. Конструкция электровозов и электропоездов. Москва: ФГБОУ «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2014. – 348 с.
4. И.А. Осинцев. Механическое оборудование для электровозов. – Москва : УМЦ ЖДТ, 2023. – 352 с.
5. А.А. Дайлидко. Электрические машины ЭПС. – Москва: ФГБУ ДПО «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2017. – 245 с.

ТЕМІРЖОЛ САЛАСЫНДА ТЕМІРЖОЛ СТАНСА КЕЗЕКШІСІ МАМАНДЫҒЫНДА ВИРТУАЛДЫ ҚҰРЫЛҒЫЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРТЫҚШЫЛЫҒЫ

Студент Сапаралы Б., 1 курс, Тараз теміржол көлік және коммуникация колледжі

Ғылыми жетекшісі: Жанкуанышева Г.К., директордың ақпараттық технология жөніндегі орынбасары, арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Оқу процессінде қазіргі уақытта интеллектуалды виртуалды қондырғыларды, құрылғыларды қолдану өте тиімді, соның ішінде теміржол саласында. Себебі теміржол саласы ол қауіпті аймақтың бірі. Оқу процесінде

виртуалды құрылғыларды пайдалану нәтижесінде студенттер жұмыс орнына дайын маман болып барады.

Мәселе: Виртуалды құрылғыларды қолдану кезінде әртүрлі мәселелер туындайды. Соның ішінде құрылғылармен пайдалануда студенттің жауапкершілігінің болмауы, бағдарламаларды түсінбеуі, құрылғының жетіспеушілігі.

Жұмыс мақсаты: Тараз теміржол колледждің «Теміржол көлігінде тасымалдауды ұйымдастыру және басқару» мамандығы бойынша жаңа технологиядағы «Теміржол станса кезекшісі жұмыс орны» симмулятор-виртуалды қондырғымен таныстыру, көрсету, артықшылықтарын айту.

Міндеттері: Баяндаманың міндеті колледждің жаңа технологиядағы виртуалды құрылғы туралы ақпаратпен алмасу, бөлісу болып табыладыю

Мәтін: Теміржол станса кезекшісі мамандығында виртуалды құрылғыларды қолдану – заман талабы. Бұл құрылғылар жұмыс тиімділігін арттырып қана қоймай, қауіпсіздік деңгейін жоғарылатады және қызметкерлердің біліктілігін арттырады. Болашақта виртуалды құрылғыларды одан әрі жетілдіру және кеңінен енгізу теміржол саласын жаңа деңгейге көтеруге септігін тигізеді.

Зерттеу нәтижелері: Оқу сапасын бақылауда ОПД-20-1 теміржол станса кезекшілер тобында «Тасымалдауды ұйымдастыру» пәнінен «ТСК орны - виртуалды симмуляторын» пайдалану жақсы нәтижелерге жеткізген.

Қорытынды: Оқу симмуляторлары білім беру үдерісін жетілдіруде маңызды рөл атқарады. Олар тәжірибеге негізделген оқыту мүмкіндіктерін кеңейтіп, студенттердің білімін тиімді әрі қызықты түрде меңгеруіне көмектеседі. Сондықтан оларды әртүрлі салаларда кеңінен қолдану болашақ білім беру трендтерінің бірі болып қала береді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. «Оқу симмуляторлары және олардың артықшылықтары туралы зерттеулер»
2. «Темір жол көлігіндегі сигнализация туралы нұсқаулық» ҚР министрінің 2011 жылғы 18 сәуірдегі № 209 бұйрығы
3. «Поездардың қозғалысы және теміржол көлігіндегі маневрлік жұмыс жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» ҚР министрінің 2011 жылғы 19 мамырдағы № 291 бұйрығы
4. «Теміржол станса кезекшісінің нұсқаулығы» М.А. Буканов Л.И. Педь А.А.Шрамов, 2005 ж.

СОВРЕМЕННЫЕ РЕШЕНИЯ ПО СНИЖЕНИЮ ШУМА И ВИБРАЦИИ В ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ

Сарсекеев А., студент 2 курса, ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»
Научный руководитель: Шолохова И.С., мастер производственного обучения

В статье рассматриваются современные методы и технологии, направленные на снижение уровня шума и вибрации в железнодорожном

транспорте. Приводится анализ существующих решений, включая применение инновационных материалов, модернизацию инфраструктуры и использование цифровых технологий для мониторинга и контроля шума. Обсуждаются перспективы дальнейшего развития технологий в данной области.

Актуальность. Рост объемов железнодорожных перевозок и развитие высокоскоростных магистралей приводят к увеличению уровня шума и вибрации, что негативно сказывается на населении и окружающей среде. В связи с этим поиск эффективных решений для их минимизации становится все более востребованным.

Проблемы. Основные проблемы, связанные с шумом и вибрацией в железнодорожном транспорте, включают:

- 1) Воздействие на здоровье людей, проживающих вблизи железнодорожных линий;
- 2) Ускоренный износ путевой инфраструктуры и подвижного состава;
- 3) Повышенный уровень акустического загрязнения в городах;
- 4) Ограничения на развитие железнодорожной сети из-за строгих экологических норм.

Цель работы. Цель данной работы заключается в анализе и оценке современных технологий и решений, направленных на снижение шума и вибрации в железнодорожном транспорте, а также в выявлении перспективных направлений их развития.

Задачи. Для достижения поставленной цели решаются следующие задачи:

- 1) Анализ основных источников шума и вибрации в железнодорожном транспорте;
- 2) Изучение инновационных материалов и технологий, направленных на снижение этих факторов;
- 3) Рассмотрение методов мониторинга и контроля уровня шума и вибрации;
- 4) Оценка эффективности существующих решений;
- 5) Определение перспективных направлений развития в данной области.

Основными источниками шума и вибрации в железнодорожном транспорте являются колесно-рельсовое взаимодействие, аэродинамические эффекты, работа механических узлов и колебания путевой инфраструктуры.

Современные методы снижения шума включают применение звукопоглощающих покрытий, шумозащитных экранов и виброизолирующих прокладок.

Оптимизация конструкции колесных пар, рельсов и системы путевой инфраструктуры позволяет значительно уменьшить уровень вибрации.

Важную роль играет внедрение цифровых технологий, таких как системы мониторинга на основе IoT и машинного обучения.

Перспективными направлениями развития являются адаптивные системы контроля вибраций, использование композитных материалов и совершенствование нормативной базы.

Комплексный подход к снижению шума и вибрации в железнодорожном транспорте позволит повысить комфорт пассажиров и снизить негативное воздействие на окружающую среду.

Железнодорожный транспорт является одним из наиболее экологичных и эффективных видов транспорта, однако уровень шума и вибрации, создаваемых подвижным составом, остается значительной проблемой. Эти факторы негативно влияют на окружающую среду и здоровье людей. В связи с этим разработка и внедрение инновационных решений для снижения шумового загрязнения и вибрации становится актуальной задачей.

Основными источниками шума и вибрации в железнодорожном транспорте являются:

- Сопряжение колес и рельсов;
- Аэродинамические шумы при движении на высоких скоростях;
- Рабочие механизмы локомотивов и вагонов;
- Колебания путевой инфраструктуры;
- Современные технологии снижения шума и вибрации.

Применение шумопоглощающих и виброизоляционных материалов:

Использование инновационных материалов, таких как звукопоглощающие покрытия рельсов, специальные шумозащитные экраны и виброизолирующие прокладки, значительно снижает уровень шума.

Совершенствование конструкции колесных пар и рельсов:

Модифицированные колеса с улучшенной геометрией и специальным демпфированием снижают уровень ударных нагрузок, а упругие рельсовые скрепления уменьшают вибрационные колебания.

Оптимизация путевой инфраструктуры:

Использование бесстыкового пути, амортизирующих шпал и балластных слоев повышенной плотности позволяет минимизировать передачу вибрации на окружающие конструкции.

Применение цифровых технологий и мониторинга:

Современные системы мониторинга, включающие IoT-датчики и технологии машинного обучения, позволяют в реальном времени анализировать и предсказывать уровни шума и вибрации, оптимизируя работу инфраструктуры и подвижного состава.

Результаты исследования. В ходе исследования были проведены экспериментальные испытания различных технологий снижения шума и вибрации в железнодорожном транспорте. Анализ показал, что применение звукопоглощающих покрытий и виброизолирующих прокладок позволяет снизить уровень шума на 20–30%, а использование усовершенствованных рельсовых скреплений уменьшает вибрацию на 15–25%. Внедрение IoT-систем мониторинга показало свою эффективность в раннем обнаружении проблем и предотвращении их последствий. Комплексное применение современных технологий позволило достичь значительного уменьшения негативного воздействия на окружающую среду и повысить уровень комфорта пассажиров.

Заключение. Современные решения по снижению шума и вибрации в железнодорожном транспорте демонстрируют высокую эффективность и перспективность. Внедрение инновационных материалов, цифровых технологий и оптимизированных конструкций инфраструктуры позволяет значительно сократить негативное влияние железнодорожного транспорта на окружающую среду и здоровье людей. Дальнейшие исследования и разработки должны быть направлены на совершенствование существующих технологий, расширение нормативной базы и интеграцию интеллектуальных систем мониторинга, что в перспективе обеспечит еще более высокий уровень безопасности и экологичности железнодорожных перевозок.

Список использованных источников

1. Общий курс железных дорог: учеб. пособие для студентов 2 курса / Т.В. Бахтина. – Волгоград: ВТЖТ – филиал ФГБОУ ВО РГУПС, 2021. – 224 с.
2. Основы тяги поездов. Учебник для студентов техникумов и колледжей ж\д тр-та – М.:УМК МПС России, 2000. – 592 с.
3. Леоненко, Е.Г. Техническая эксплуатация железных дорог и безопасность движения : учебное пособие / Е. Г. Леоненко. — Москва : ФГБУ ДПО «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2017. — 224 с.

ЭЛЕКТР КӨЛІКТЕРІНІҢ ЖАЛПЫ ҚҰРЫЛЫСЫМЕН ДАМУ ҚАРҚЫНЫ

Студенттер Сатылган А., Ермуханов А., 4 курс, «Алматы электромеханикалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Хунанбай А., Рахметова А., арнайы пән оқытушысы

Қазіргі заманғы автоиндустрия бізге барлық дерлік автоөндірушілер электромобильдерді шығаруды игергенін көрсетеді. Жыл сайын сыйымдылығы жоғарғы және қуатты жаңа батареялар жасалу үстінде. Кейбір электромобиль өндірушілері қолданыстағы автомобильдердің тораптары мен агрегаттарын пайдаланса, ал басқалары, мысалы, VW Group немесе Tesla сияқты, тек болашақ электромобильдер үшін жеке өздерінің платформаларын жасауда. Электромобильдердің арқасында заманауи технологиялар автономды жүргізу режиміне толығымен өтуге мүмкіндік береді. Қазірдің өзінде электромобиль тек көлік құралы ғана емес, сонымен қатар интернетке шығатын мобильді құрылғы болды. Ол бағдарламалық жасақтаманы қашықтан жаңарта алады және техникалық қызметке тек шиналар мен тежеу колодкаларын маусымдық ауыстыру үшін ғана кіретін болады. Бүгінгі таңда электромобильдер жолдарда жиі кездеседі, ал көптеген адамдар үшін электрмен тасымалдау енді қандай да бір эксперимент емес, жеке немесе коммерциялық мақсатта сатып алуға және күнделікті пайдалануға болатын «қалыпты машина». Қазақстанда жеңіл автомобильдердің жалпы саны бір жылда 15,2%, ал тіркелген электромобильдер саны 10,4 есе өскен. Бұл соңғы он жылдағы

электромобильдер санының өсуіндегі алғашқы маңызды өзгеріс. ҚР Ұлттық статистика бюросы электр көлігі бойынша деректерді 2012 жылдан бастап жариялап келеді. Егер өткен жылдың наурыз айында электр көліктерінің үлес салмағы 0,01% - құраса, онда 2024 жылдың 1 тамызында ол тек 0,11% - пайызын ғана құрайды. Еліміздегі 2024 жылдың 1 тамыздағы мәліметтер бойынша жалпы жеңіл атомобильдер саны 4,4 млн дана, оның ішіндегі 3,9 мың «жасыл» машинаның 3,6 мыңы жеңіл автомобильдер. Олардың үлесі 84% асады. Электр қозғалтқыштары бар жүк көліктері мен автобустар әлдеқайда аз: тиісінше 8,8% және 6,9%. Сонымен қатар, мұндай қоғамдық көліктің негізгі бөлігі, статистикалық есептерге сәйкес, өткен жылдың желтоқсанында ғана сатып ала бастады.

Материалдар мен тәсілдер.

Электромобиль - бұл дөңгелектері іштен жану қозғалтқышымен емес, аккумуляторлар блогынан немесе жанармай ұяшықтарынан қуат алатын электр қозғалтқыштарымен басқарылатын автомобиль. Сырт жағынан, электромобиль қарапайым іштен жану қозғалтқышы бар автомобильге өте ұқсас. Дегенмен, электр көлігін дәстүрлі көліктерден ажырататын бірқатар сыртқы белгілер бар. Мысалы, алдындағы кең тордың болмауы, түбінің тегістігі, көгілдір немесе жасыл түсті логотиптер және электр қозғалтқышының жұмысының ерекше ысқырық дыбысы. Бірақ электромобиль мен ішкі жану қозғалтқышы бар автомобильдің басты айырмашылығы - ол электр қозғалтқышы Ішкі жану қозғалтқышының, күрделі енгізу жүйесінің, майлау, салқындату жүйесінің, беріліс қорабының, жанармай бағының және радиаторлардың орнында жер асты кеңістігінде орналасқан батарея мен шағын электр қозғалтқыштары мен батареяны салқындатуға арналған шағын радиаторлар орналасқан. Осыған байланысты үйкеліс бөлшектерінің саны минимумға дейін қысқарды, яғни техникалық қызмет көрсету мен жөндеуге кететін қаражат пен уақыттың едәуір бөлігі үнемделеді. Бензин мен электр энергиясының арасындағы шығындар айырмашылығын есептегенде, соңғысының үнемділігі 2-3 еседен де асып кетеді. Көріп отырғаныңыздай, шын мәнінде, электромобиль — бұл тиімдірек және сонымен бірге қарапайым көлік құралы болып нарыққа жаңадан кіргізуде.

Нәтижелер мен талқылау.

Жалпы алғанда, электромобильдер іштен жану қозғалтқышты қарапайым автомобильдерден бұрын пайда болды және алғашқы жылдары олармен сәтті бәсекелесті. Алайда, олар ертерек жоғалып кетті — және тек электротехниканың дамуымен және адамзаттың экологиялық проблемаларының шиеленісуімен көліктер нарығына қайта оралды. «Жаңа дәуірдегі» электромобильдері бастапқыда тым қымбат, ауыр және баяу болды. Электромобильдің жұмыс принципі - аккумулятордың химиялық энергиясын электр энергиясына айналдыру, ол электр қозғалтқышының өткізгіш орамасында ротордың айналу моментін жасайды, ол өз кезегінде редуктор арқылы оны дөңгелектерге береді. Мысалы қазіргі заманғы турбо жану қозғалтқышының тиімділігі 30% аспайды! Қозғалтқыштың қалған 70% ауаны жылытуға, трансмиссиялық шығындарға және зиянды шығарындыларға жұмсалады. Ал, ең қарапайым электр қозғалтқышының пайдалы әсер

коэффициенті кем дегенде 85% құрайды. Сонымен қатар, батареялардың әрбір келесі буыны жетілдіріліп – сыйымдылық пен аз уақыт ішінде көбірек заряд алу мүмкіндігі артуда. Электр қозғалтқыштары айналу моментін минутына 15000-19000 айналыммен 3-5 есе артығымен дамыта алады және жылдам екпін алады, баяулау энергиясын пайдаланып, батареяны зарядтайды және тежеуі тиімдірек .

1 сурет -Электрлік автомобильдің жалпы құрылысы.Қазіргізаманғы электр машиналарының көпшілігінің құрылысы ұқсас. Олар батареяның қуатымен, электр қозғалтқыштарының санымен, аэродинамикасымен және ішкі жабдықтарымен ерекшеленеді. Электромобильдің негізгі тораптарына төмендегі элементтер жатады: 1) Аккумулятор батареясы. 2) Электр қозғалтқышы. 3) Трансмиссия.4) Борттық зарядтағыш. 5) Инвертор. 6) Тұрақты ток түрлендіргіші. 7) Электрондық басқару жүйесі. 8) Жүріс бөлігі. **Электр қозғалтқышы.** Негізгі батареяның қуатын пайдаланып, электрқозғалтқыш автомобильдің дөңгелектеріне жүріс береді. Кейбір көліктер жетек және регенерация функцияларын орындайтын қозғалтқыш генераторларын пайдаланады.

Қорытынды.

Алдағы уақытта автокөлік өндірушілерінің көпшілігі электр көлігін дамытуға басымдық берді және олар жалғыз емес, олар химиктермен және электротехниктермен бірлесіп жұмыс істейді. Жыл сайын компаниялар батареялардың сыйымдылығын арттырады, олардың құнын төмендетеді, жоғары қуатты электр зарядтау станцияларынан зарядтау жылдамдығын арттырады, ЭҚК (электр қуаттау көздері) желілерін кеңейтеді, электр қозғалтқыштарын жетілдіреді.Қытайда стандартты ауыстырылатын батареялары бар электромобильдер қазірдің өзінде кең таралуда – бұл машинаны ұзақ уақыт зарядтау мәселесін шешудің бір жолы. Электркөлігі боксқа кіреді, онда роботтық механизм босаған (қуаты) батареяны түбінен алып тастайды және зарядталғанды орнына қояды. Операция автоматты, адамның қатысуынсыз жүреді және қарапайым автомобильдің жанармай бағын толық толтыру уақытынан аспайды. Болашақта мұндай электркөліктер жер ауданы үлкен, алыс қашықтыққа жүруді қажет ететін елдерде көптеп дамитын болады. Жыл сайын сыйымды және қуатты батареялар жасалатын болады және электр көліктеріндегі тарту батареясының (ТБ) қуаттылығын, энергия тығыздығын арттыру мен тез арада зарядталу мәселесі (проблемасы) бойынша алдағы уақытта шешімі табылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Джутон Э., Рейн К., Орсини Ф и др «Электромобиль». – М.: «ДМК Пресс», 2001, 440 с. [2] Шебзухова Т.А. Методические рекомендации по выполнению практических работ обучающихся по дисциплине «Электромобили и гибридные автомобили».
2. Chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/ [https://mospolytech.ru/sveden/files/B1.1.16_Energoostanovki_dlya_elektricheskogo_transporta\(1\).pdf](https://mospolytech.ru/sveden/files/B1.1.16_Energoostanovki_dlya_elektricheskogo_transporta(1).pdf)
3. «Астана» халықаралық қаржы орталығының (АХҚО) салалық талдау департаментінің мәліметтері. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy->

4. В.Е.Ют, В.И. Строганов Электромобили и автомобили с комбинированной энергоустановкой. – М.: МАДИ 2017, - 108 с

ҚОҚЫС УТИЛИЗАЦИЯСЫ АРҚЫЛЫ АЛЫНҒАН ЭНЕРГИЯ КӨЗІН ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ

Студент Сейткүл М., 4 курс, «Арқалық политехникалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Мажитова Н.Ж., арнайы пәндер оқытушысы

Зерттелетін ғылыми жұмыстың өзектілігі: Қалдықтарды арнайыландырылған жабдықтар арқылы электр және жылу энергиясына айналдыру.

Мақсаттары мен міндеттері: есеп нәтижелерін пайдалана отырып, қоқыс өңдейтін қондырғыны орнату.

Ғылыми деректер: Арқалық қаласының қазіргі ластану жағдайын толық зерттеу.

Қазақстанда 43 млрд. тоннаға жуық өндірістік және тұрмыстық қалдықтар жинақталған. Оның тек 5 пайызы ғана қайта өңдеуге жіберіледі. Күніне тонналап, ондаған тонна, жүздеген, мыңдаған тонна қоқыс шығарылады. Қалдықтарды қайта өңдеудің перспективалы бағыттарының бірі - энергия өндірісі. [1]

Қостанай обылысы Арқалық қаласы, «Западный кенті»-нің қазіргі ластану жағдайын толық зерттеп, ғылыми жұмыстың тақырыбын "Қоқыс утилизациясы арқылы алынған энергия көзін тиімді пайдалану» деп таңдадық. «Западный кенті»-нің көшесін жарықтандыруға қажетті электр энергиясын өндіру және Арқалық қаласының қоқыстарын өңдеу үшін EQUIPNET.RU сайты арқылы тапсырыс беріп Мәскеу қаласынан МПЗ-5000 қалдықтарды кешенді өңдеу мини-зауытын сатып алатын болып келістік.

«Тазарту-Арқалық» (ЖШС) жауапкершілік шектеулі серіктестігінің 2020 жылғы ресми мәліметтері бойынша Арқалық қаласы, Западный кенті қатты тұрмыстық қалдықтар полигонына (қатты тұрмыстық қалдықтар) тәулігіне қатты тұрмыстық қалдықтарды шығарудың орташа көлемі 25-35 тоннаны құрайды.

Арқалық қаласында қатты қалдықтардың жылдық көлемі 11000 тоннаны құрайды. Қалдықтардың барлығы Западный кентінің қасындағы аймақта орналасқан қоқыс полигонына төгіледі. Осы себептен біз қоқысты сұрыптап және өртеп, одан шыққан жылу энергиясын электр энергиясына айналдыруды көздедік. Барлық варианттарды қарастыра отырып тиімді және қолайлы жабдықтарға таңдау жасадық. Біздің қаламыздағы жылда шығарылатын қоқыс көлеміне қарай біз МРЗ-5000 мини зауытын таңдадық. Өндіруші EQUIPNET.RU, Мәскеу қаласының өкілімен келісіп, біздің мұқтажымызға қарай мини-зауытқа қажетті қосымша жабдықтар мен

қондырғыларды орнатады. (қазандық,фильтрлер, турбогенератор, мұржалар және т.б). [3]

«Западный» кентін электрмен «Қостанай южэлектросервис» КГП қамтамасыз етеді.

Негізгі қызмет түрлері: электр энергиясын жеткізу және тарату, энергетикалық жабдықты монтаждау және жөндеу.

Егер біз «Қостанай южэлектросервис» КМК –ның орнына «Западный» кентінің көшелерін жарықтаруын қолға алып, және алынған электр энергиямызды Арқалық қаласының әкімдігіне сататын болсақ сатып алынған мини зауытымыздың шығындарын толғымен ақтап пайдаға шығамыз.

Қоқысты электр энергиясына айналдыру үшін қоқысты сұрыптау және есептеу қажет болады:MPZ-5000 - жылдық қайта өңдеу көлемі = 5000 тонна.Ай сайын - 411 тонна. Күндізгі - 14,7 тонна.MPZ-5000 - жылдық тұтыну - 5000 тонна. Бұл айырмашылық қатты тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау кезінде тек 5500 тонна қайта өңдеуге жарамды болады. «Западный» ауылында көшелерді жарықтандыру ұзындығы 2395 м құрайды.Западный кентінің бүкіл көшесінің бойындағы жарықтандыру бағаналарына 54 электр үнемдегіш шамдар орнатылған, әр шамның қуаты 65 Вт құрайды. Западный кентінің көшелерін жарықтандыру үшін орташа есеппен тәулігіне 3,5 кВт қуат қажет. Бір ай ішінде көше жарықтандыруы 105 кВт тұтынады, ал біздің мини зауытымыздың өндіретін электр энергия мөлшері 120 кВт. Қалған 15 кВт электр қуаты зауыттың өзін электр қуатымен қамтамасыз етуге жұмсалады. [2]

Жабдықтың жалпы құны мини зауыттың құрылысымен бірге 13 455 680 теңге тұрады. Арқалық қаласының әкімшілігінің жер комитетінен жалға алу айлық төлем ақысы - 11400 теңгені құрайды. Қоқысты өңдеу мини зауыты тоолық жұмыс атқару үшін 20 жұмыскерлер қажет болады. Олар екі ауысымда жұмыс атқарады. Сонда әр жұмыскерлердің төлем ақысы бірінші жылы 50 мың теңгені құрайтын болады. Жалпы мини зауыттың жұмыскерлерінің айлық төлемақысы 1000 080 теңге болады.

Есептеу бойынша электр энергиясын сатудан түскен табыс 1122660 теңге болады.Осы соммадан барлық шығындарды алып тастағанда таза пайда 111 080 теңгені құрайды. Жобаның өзін-өзі ақтау мерзімі он жыл.

Қазақстан Республикасының «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» Заңының және министрлік әзірлеген, инвесторлардың да, жеке пайдаланушылардың да мүдделерін қозғайтын жобасын ескере отырып, жаңартылатын энергия көздерін дамытудағы ең үлкен нәтижеге жалпыға ортақ желіде жаңартылатын энергия көздері объектілерінен өндірілетін электр энергиясының артық мөлшерін сатуды қамтамасыз ету мүмкіндігі арқылы қол жеткізуге болады. Жалпы энергетикалық жүйеге қосылу мүмкіндігі жоқ жеке тұлғаларға мемлекет ЖЭК қондырғыларын сатып алуға қаржылық қолдау көрсетеді, бұл ретте қуаты 5 кВт дейінгі қондырғы құнының 50% -ы Республикалық бюджеттен өтеледі. Сонда өтелу мерзімі 2-3 есе азаяды. [4]

Қалдықтарды қайта өңдеу қалдықтарды жоюдың қымбат әдістеріне балама бағыты болып табылады. Дүниежүзілік қайта өңделген қалдықтар

көлемінің өсуі және осы бағыттың танымал болуы оның болашағын көрсетеді. Экологиялық тұрғыдан алғанда қалдықтарды қайта өңдейтін зауыттар қоршаған ортаға ондай зиян келтірмейді. Қалдықтардың ыдырауы бірнеше жүздеген жылдарға созылуы мүмкін, ал бұл аудандардағы жер тұрғын үйге немесе экономикалық қызмет жасауға мүмкіндік бермейді. Егер қалдықтарды кәдеге жарату су объектілерінің жанында орын алса, онда бұл су көздерін уландыру мүмкін. [5]

- Менің жобамның қоршаған ортаны қорғауға әсері:
- Фондық шоғырлануды қоспағанда, санитарлық-қорғау аймағының шекарасында қауіпті заттардың болуы соншалықты аз, ол іс жүзінде ауаның ластануына әсер етпейді;
- Техникалық қоқыстар акваторияға төгілмейді;

Жобаны жүзеге асырғаннан кейінгі салдары:

- жобаны жүзеге асыруэкологиялық және санитарлық зиян келтірмейді.
- Пайдаланылатын технология келесі міндеттерді шешеді:
- ✓ Арқалық қаласындағы қоқыс шығаратын зауытты практикалық түрде қолдану;
 - ✓ Қоқыстарды кәдеге жарату арқылы электр энергиясын алу нәтижесінде энергияны қосымша үнемдеу;
 - ✓ Зиянды микрофлорадан және «Западный» кентінің айналасындағы ауа ортасының жағымсыз иістерінен тазарту;
 - ✓ Жұмыс орындарын ұсыну (20 адам);
 - ✓ «Западный» кентінің, Арқалық қаласының көшелерін жарықтандыру және күрделі экологиялық проблемаларды түпкілікті тазарту және жою.

«Западный» кентінде сипатталған технологияны енгізу нәтижесінде қоршаған ортаны қоқыспен ластау мәселесі толығымен шешіліп, ауылдың көшелерін жарықтандырумен қамтамасыз ету есебінен рентабельділік пайдасы айтарлықтай артады және қала тұрғындарын жұмыспен қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Упушев Е.М. Ресурстарды үнемдеу және экология: оқу құралы. – Алматы: Экономика, - 320 б.
2. [MPZ-5000 қалдықтарын өңдейтін шағын зауыт\rsifania.ru ›musoroperabatyvayushchie ... mpz-5000].
3. [Қалдықтарды қайта өңдейтін шағын зауыт, MPZ-5000, сатып алу,\r\nequipnet.ru ›жабдықтау / жабдықтау_62177.html].
4. Қазақстан Республикасы. 2009 жылғы 4 шілдедегі No 165-IV Заңы. Жанартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы [электрондық ресурс] // http://online.prg.kz/Document/?link_id=1001090139\r\n5.
5. Алинов В.С. Экология және тұрақты даму. – Алматы: HAS, 2006.-304с.

ВОСПРИЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ: ПОКОЛЕНИЯ X, Y, Z

Симаков И., студент 1 курса Оренбургского техникума железнодорожного транспорта – структурного подразделения ОрИПС – филиала СамГУПС

Научный руководитель: Алексенко М.А., преподаватель истории, научный сотрудник ФВО ОрИПС

Актуальность. Современные подростки развиваются быстрее, чем их предшественники. Наверное, причина кроется в доступности информации, возможностях, предоставленных им сегодняшним днем. Подростков, молодых людей едва ли не с рождения окружают компьютеры, Интернет, все бесконтактное, беспроводное, мобильное. Молодежь быстро осваивает и пользуется «дарами» технологий.

Проблема. Технологии неодинаково вовлекли в свою среду как молодежь, так и более возрастное поколение. Различная степень вовлеченности – результат разницы в возрасте, приоритетов, интересов и пр.

Цель исследования заключается в сравнении молодежи и старшего поколения в восприятии информации. Задачи исследования: рассмотреть возрастные рамки последних трех поколений, задействованных в мире технологий; соотнести возраст и степень вовлеченности в технологии, восприятие и усвоение информации.

Поколение X – люди, рожденные в период с 1963 по 1981 годы. Те, кто последними получили детство «без забот». «Иксы» родились до появления Интернета, до бурного развития технологий, к которым сейчас привык каждый. Это последнее поколение, которым бумажные книги и газетная верстка известны не понаслышке.

Поколение Y – люди, рожденные после 1981 года. Совершеннолетие они встретили уже в новом тысячелетии, поэтому часто их называют миллениалами. Это первое поколение, глубоко вовлеченное в цифровые технологии. Но и эпоху до распространения Интернета они застали: их детство прошло в основном без смартфонов и соцсетей.

Представителей поколения Z от миллениалов отделяет то, что они «родились со смартфоном в руках». В отличие от поколения Y, цифровые технологии окружают их с самого детства, а интернет – неотъемлемая часть жизни их родителей.

С каких годов начинать отсчет для поколения Z, единого мнения у исследователей нет. Граница варьируется от 1991 до 2001 года в зависимости от уровня развития технологий в разных странах. Часто социологи выбирают отсчетным 1995 год, а, если так, то сегодня старшим центениалам (поколение Z) уже исполнилось 24 года.

Существует миф, что после поколения X, люди перестали читать. Это не так, поколения Y и Z читают тексты и считают их приоритетным способом представления информации (59% и 51% соответственно). Но, стоит отметить, оба поколения склонны читать «по диагонали». Видя перед собой «простыню» текста, молодой человек воспринимает ее как тяжелую работу. Это вызывает скуку и рефлексорное желание сбежать.

У поколения Z концентрация внимания на 25% ниже, чем у их предшественников. Миллениалы способны удерживать внимание 12 секунд, а центениалы – всего 8.

Соответственно, для того, чтобы поддерживать внимание молодых людей текстовый контент должен быть визуально легким, разделенным на небольшие абзацы, разбавленным изображениями и инфографикой.

Что касается публичного выступления – оно должно быть кратким, емким. Устный рассказ должен сопровождаться презентацией, насыщенной визуальным контентом, подкрепляться видеороликами. Эти правила работают для любой аудитории, но для миллениалов и поколения Z они критичны. Старшие поколения с детства иначе воспринимали информацию – их не пугают длинные лекции и толстые книги. Более молодые же с детства привыкли к коротким форматам и видео.

В диалоге с молодыми поколениями можно активно использовать сленг, а то время как с поколением X лучше разговаривать «по-русски» без иноязычных вкраплений. Поколение Z может вести диалог одними эмодзи и стикерами при этом прекрасно друг друга понимать, поэтому включение их в визуальное сопровождение выступления может помочь сделать шаг навстречу аудитории.

Чтобы донести свои сообщения до поколений Y и Z, нужно быть не только креативными и краткими, но и честными. Поколение Z легче принимает информацию на веру. Центениалы лишь в 30% перепроверяют полученные данные, а это реже, чем поколение Y (40%).

Это вовсе не значит, что пост-миллениалов проще уговорить. Исследование креативного агентства Brand House показало, что у поколения Z отлично работает интуиция. Читая рекламный текст или просматривая ролик, молодые люди сразу понимают, если информация перед ними «фейковая» или нерелевантная. В связи с этим, Z-ты не так восприимчивы к рекламе, как миллениалы и «иксы». Исследовательский центр Pew отчитался, что ключевой платформой для поколения Z является YouTube. Центениалы используют ее для поиска любой информации, в то время как миллениалы доверяют старым-добрым поисковым системам. А еще больше половины пост-миллениалов своими силами создают контент. По данным опроса CommScore, самая привлекательная профессия для поколения Z – видеоблогер. О карьере на YouTube мечтают 37% респондентов.

Только, в отличие от креативного поколения Y, центениалы привыкли к интуитивным инструментам для решения творческих задач. Смонтировать видео им удобнее на смартфоне, и желательно нажатием одной кнопки.

Такой подход со стороны поколения Z повлиял на стремительный рост популярности приложения TikTok по всему миру. Сервис для обработки и обмена короткими мобильными видео в конце 2018 года по количеству загрузок опередил Instagram и Facebook. Короткие вертикальные видео, формат челленджей, удобные инструменты для редактирования роликов, маски, фильтры и бесплатные фоновые треки. Всё это отлично совпало с потребностями центениалов.

В результате исследования выяснено, что среди поколений, вовлеченных в мир техники и технологий, выделяют три: X, Y, Z. Каждое последующее все больше вникает в информационную среду, но все меньше сохраняет связь с

реальностью. Вместо писем – видео и короткие сообщения, вместо старых привычных поисковиков – YouTube, вместо соцсетей все чаще TikTok.

Вывод. Каждое последующее поколение становится все более мобильным, динамичным, быстроразвивающимся. От привычного приходится отказываться, архаика уходит в прошлое. Восприятие меняется, требуется все больше визуализации, скорости, лаконичности. Молодежь ценит время – в этом сущность сегодняшнего их восприятия.

Список использованных источников

1. Виноградова Е. Какими они выросли, молодые люди поколения Z? // Ведомости. URL.: <https://www.vedomosti.ru/management/articles/2014/04/16/kakimi-oni-vyrosli-molodye-lyudi-pokoleniya-z>
2. Кащеева Т. Восприятие информации разными поколениями XYZ. 16.12.2019. URL.: <https://hubspeakers.ru/magazine/vospriyatiye-informatsii-raznymi-pokoleniyami-xyz>
3. Молодежь и научно-технический прогресс. URL.: <https://studfile.net/preview/9712883/page:36/>
4. Современное детство в руках цифровой эпохи: теория, исследование, пути профилактики. URL.: <https://whatisgood.ru/theory/science/detstvo-v-rukah-tsifri/>

РАСКАТОЧНЫЙ СТАНОК ДЛЯ ДИСКОВ И ЕГО НАЗНАЧЕНИЕ

Темиргалиев Б., 4 курс, Актюбинский технико-технологический колледж
Научный руководитель: Мырзагалиева Н.Ж, преподаватель специальных дисциплин

Актуальность: В условиях современного производства и эксплуатации транспортных средств, особенно в автомобильной промышленности, колесные диски подвергаются различным деформациям, что может негативно сказываться на безопасности и эксплуатационных характеристиках автомобилей. Восстановление геометрии дисков является важной задачей, требующей применения специализированного оборудования.

Проблема: Раскаточные станки для дисков играют ключевую роль в восстановлении геометрии колесных дисков, обеспечивая безопасность и эффективность эксплуатации транспортных средств. Однако, несмотря на их важность, существуют несколько проблем, требующих научного внимания:

1. **Разнообразие конструкций и технологий:** Существует широкий спектр раскаточных станков с различными конструктивными особенностями и технологиями обработки. Отсутствие стандартизации затрудняет выбор оптимального оборудования для конкретных условий эксплуатации.
2. **Ограниченные возможности восстановления:** Некоторые деформации дисков, особенно при значительных повреждениях, могут быть сложными для восстановления с помощью существующих станков, что требует разработки новых методов и технологий.

3. **Проблемы с базированием и точностью:** При восстановлении дисков важно обеспечить точное базирование и минимальные биения. Некоторые станки сталкиваются с трудностями в достижении необходимой точности, что может влиять на качество восстановления.

Цель: Целью данной научной работы является исследование конструктивных особенностей, принципов работы и областей применения раскаточных станков для дисков, а также оценка их роли в обеспечении безопасности, экономической эффективности и экологической устойчивости в автомобильной промышленности.

Задачи:

Анализ конструктивных особенностей раскаточных станков: изучение различных типов станков, их компонентов и принципов работы.

Оценка эффективности восстановления дисков: исследование влияния использования раскаточных станков на срок службы и эксплуатационные характеристики колесных дисков.

Разработка рекомендаций по выбору и эксплуатации раскаточных станков: создание практических рекомендаций для сервисных центров и производителей по оптимальному использованию оборудования.

Колесные диски являются важным элементом транспортных средств, обеспечивающим их безопасность и эксплуатационные характеристики. В процессе эксплуатации диски могут подвергаться деформациям, что требует их восстановления. Раскаточные станки играют ключевую роль в этом процессе, позволяя эффективно восстанавливать геометрию дисков и продлевая их срок службы.

Конструктивные особенности раскаточных станков:

Раскаточные станки для дисков обычно состоят из следующих основных компонентов:

- Гидравлическая система: обеспечивает необходимое усилие для восстановления формы диска.
- Планшайба: служит для крепления диска и его вращения во время обработки.
- Рихтующие насадки: используются для воздействия на поврежденные участки диска.
- Система управления: позволяет оператору точно контролировать процесс восстановления.

Принцип работы раскаточных станков:

Процесс восстановления диска включает следующие этапы:

- Установка диска: диск фиксируется на планшайбе с помощью центрирующих колец и зажимных механизмов.
- Вращение диска: станок вращает диск, позволяя оператору осмотреть его на наличие деформаций.
- Рихтовка: с помощью гидравлических поршней и рихтующих насадок производится воздействие на поврежденные участки диска, восстанавливая его геометрию.

- Проверка: после обработки диск проверяется на наличие остаточных деформаций и, при необходимости, подвергается дополнительной обработке.

3. Области применения раскаточных станков:

Раскаточные станки широко используются в следующих областях:

- Автомобильная промышленность: восстановление дисков легковых и грузовых автомобилей.
- Автосервисы: предоставление услуг по ремонту и восстановлению дисков для клиентов.
- Промышленный сектор: обработка дисков для различного оборудования и транспортных средств.

Преимущества использования раскаточных станков:

Применение раскаточных станков позволяет:

- **Снизить затраты:** восстановление дисков обходится дешевле, чем их полная замена.
- **Увеличить срок службы дисков:** правильное восстановление предотвращает необходимость преждевременной замены.
- **Повысить безопасность:** восстановленные диски соответствуют требованиям безопасности и эксплуатационным характеристикам.

Отличительные качества:

- Установка колеса на шпиндель осуществляется при помощи универсального переходного фланцевого адаптера для любых дисков с 4-мя или 5-ю отверстиями, а так же для автомобилей «Газель»
- Силовой дископравный блок из шести правильных роликов
- Удобный электрический реверс

Комплектация:

- Переходной фланец «ГАЗель»
- Переходной фланец «ВАЗ» (классика)
- Универсальный переходной фланец для колёс с 4-мя или 5-ю отверстиями
- Комплект правильных роликов для автомобиля «HYUNDAI SANTA-FE»

Результаты исследования:

Использование раскаточных станков позволяет эффективно устранять деформации колесных дисков, восстановив их геометрическую форму и обеспечив безопасность эксплуатации транспортных средств.

Разнообразие оборудования: Существует широкий ассортимент станков для правки дисков, включая модели для литых, штампованных и кованных дисков, а также универсальные устройства, способные работать с различными типами колес.

Экономическая целесообразность: Восстановление дисков с помощью раскаточных станков является экономически выгодным решением, позволяющим существенно снизить затраты по сравнению с приобретением новых дисков.

Технологические особенности: Процесс правки дисков включает диагностику, выбор оптимального метода восстановления (прокатка, правка, сварка) и использование специализированного оборудования, что требует

высокой квалификации специалистов и соблюдения технологических процессов.

Вывод: Раскаточные станки являются неотъемлемой частью современного производства и обслуживания колесных дисков. Их использование способствует экономии ресурсов, повышению безопасности и эффективности эксплуатации транспортных средств.

Список использованных источников

1. Информация о различных моделях станков для правки дисков, их характеристиках и применении. ТЕХНОСОЮЗ
2. Станки для правки колесных дисков с доставкой по всей Беларуси - АТЕК
3. Обзор оборудования для правки дисков, доступного на белорусском рынке, с акцентом на особенности и преимущества различных моделей. ACDC.BY
4. Станки и стенды для правки дисков - ВсеИнструменты.ру
5. Каталог станков и стендов для правки дисков, включая технические характеристики и рекомендации по выбору оборудования. ВсеИнструменты.ру

РОБОТ-ШАҢСОРҒЫШ

Студент Төлеген А., 2 курс, «Арқалық политехникалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Бекеева Д.Х., өндірісті оқыту шебері

Тақырыптың өзектілігі:

Arduino платасында жұмыс жасайтын робот-шаңсорғыш неліктен өзекті деп санаймыз себебі бұндай кішкентай шаңсорғыштар көліктің ішін жиһаздарды тазалауда өте ыңғайлы әрі жеңіл. Қазіргі таңда тұрмыста қолданатын техникаларымыздың барлығы жеңіл әрі дизайны жағынан әдемі, ең бастысы адам өмірін жеңілдетіп, пайдалы жақтары өте көп. Болашақта осындай кішкентай шаңсорғыштарды шығарса олда адамның тұрмыста қолданатын айнымас бір құралы боларына сенеміз.

Жұмыстың мақсаты:

Arduino платасында жұмыс жасайтын робот-шаңсорғыш жасау арқылы жас және болашақ инженер ғалымдарымызға мектеп қабырғасынан бастап жоғары оқу орнында да қызығушылығын арттыру. Бұл ғылыми жобаның адамзат өміріндегі пайдасы зор екенін көрсету.

Мақсатқа жету үшін жұмысқа келесі міндеттер қойылады:

- Шаңсорғыштың шығу тарихымен таныстыру;
- Роботтың жан-жақты сипатына тоқталу;
- Робот-шаңсорғышты адамның көмекшісі ретінде қарастыру;
- Роботтың жасалу ретімен танысу;

Тамшы дан теңіз құралады демекші жас өнертапқыштарымыздың болашақта жаңалық ашуы үшін осындай тұрмысқа пайдалы заттарды жасау және оның тиімді жағын қарастыру. Болашақта осындай кішкентай

шаңсорғыштарды шығарса онда адамның тұрмыстық қызметін жеңілдетіп, күнделікті қолданатын айнымас бір құралы боларына сенеміз.

Тарихта шаңды сорып алатын бірінші машина XIX ғасырдың аяғында жасалды. Оны іске қосу үшін екі бірдей ер адамның күші керек болды, себебі бір адам үрлеп тұрды, ал екіншісі шланганы арлы-берлі тасып жүруі тиіс еді. Бірақ шаң жиналған жоқ, керісінше сыртқа қарай үрленетін болған.

Бұл идеяны инженер Хьюберт Сесил Бут 1901 жылы жетілдіре түсуді ойлайды. Оның шаңсорғышы шаңды үрлемей, арнайы шаң тұратын қапқа сүзгі арқылы соратын. Вакуум сорғысының қуаты бес аттың күшіне жететін, ол бензинмен жұмыс істейтін. Бірінші нұсқасы тым үлкен әрі даусы зор шығатын, сондықтан шаңсорғыш іске қосылған кезде әдетте аулада тұратын, ал шланг терезе арқылы кіргізіліп, шаңды сорып шығатын.

Бут шаңсорғышы 1902 жылы Ветминстер аббаттығында жасап шығарылды, құрылғы Жетінші Эдуардтың таққа отыру шарасының алдында кілемдерді тазалау мақсатында арнайы ойлап табылған. Осындай жарнамадан кейін жаңа бағыттағы ізденістер күш алады.

Arduino бағдарламалық қамтамасыз ету - тегін және ашық дереккөз. Бағдарламалау платформасы танымал сымды тілге негізделген. IDE дизайн негізделген, ол дизайнерлер мен прототиптер арасында танымал тіл болып табылады. Көптеген микроконтроллер интерфейстерінен айырмашылығы, Arduino кросс-платформа; ол Windows, Linux және Macintosh OS X жүйелерінде іске қосылуы мүмкін.

Arduino пайдаланушыларға коммутаторлар мен датчиктерден кіретін интерактивті объектілерді құрудың жеңіл жолын береді, сондай-ақ шамдар, қозғалтқыштар немесе жетектер сияқты физикалық шығуларды бақылайды. Тіл жақсы қолданылған шеңберлерге негізделгендіктен, Arduino компьютерде Flash немесе басқа Twitter сияқты веб-API сияқты басқа бағдарламамен өзара әрекеттесе алады.

Ардуино сияқты ашық бастапқы жобалар интерактивті объектілерді эксперимент жүргізуді көздейтін әзірлеушілерге арналған кедергіні төмендетеді. Бұл Интернет желісін құруда жаңа энергия толқынына және стартаптар жасауға мүмкіндік береді. Бұл жаңашылар өндірістік дайындықты жасамас бұрын, Arduino платформасын пайдалану арқылы интерактивті құрылғылармен тезірек прототип жасап, эксперимент жасай алады. Келесі Марк Цукерберг немесе Стив Джобс компьютерлерге физикалық әлеммен қарым-қатынас жасаудың жаңа жолдарын табуы мүмкін. Бұл кеңістікке назар аудару ақылдылық болар еді, және Arduino - «саусақтарыңызды шұңқырларға арналған» интерактивті объектілердің мүмкіндіктеріне.

Робот-шаңсорғыштың тұрмыста пайдаланудағы пайдасы мен зияны.

Шаң жинауға арналған сөмке жоқтығы сөзсіз артықшылығы болып табылады - мұндай шаңсорғышпен үнемі қымбат тұратын сөмкелерді сатып алудың қажеті жоқ немесе шаңды қайта пайдаланылатын қапты тазалау туралы ойланудың қажеті жоқ. Екінші оң айырмашылық үлкен қоқыс жинау жүйесінің болуы болып табылады. Әртүрлі модельдерде бұл құрылғы әртүрлі есімдерге ие, бірақ бірдей қағида бойынша жұмыс істейді, қоқыстың үлкен шұңқырлары

(монеталар, түймелер, шпилькалар және т.б.) тұтқаға бекітілген ыдыста сақталады. Қоқыс контейнерін толтыру кезінде азаятын күші – робот-шаңсорғыштардың плюсі. Роботтың көмегімен де үнемдеуге болады екен. Шаңсорғыш тоңазытқыш емес, әрине. Үнемі қосулы болмайды. Еуропалық одақ елдерінде үй техникасының жаңа энерготімді нормалары бар. Яғни, ол норма бойынша шаңсорғыштың тұтынатын максимал қуаты 1 600 Вт-тан аспауы тиіс. Бұл заң біздің елімізде болмағанымен, еуропалық шаңсорғыштарды қолданатынымыз жасырын емес. Қуаты азайғанымен, тазалау сапасын түсті деуге келмейді.

Зияны: Шаңсорғыштың сүзгісін уақытылы тазартып отырмаса, ол бактерия ошағына айналады. Бұл түрлі аурулардың асқынып, адамның демікпеге шалдығуына себеп болуы мүмкін. Үй тазалаған сайын шаңсорғыштың қоқыс жиналатын ыдысын босатып, сүзгілерін тазартып отырсаңыз – денсаулығыңызға зиян келтіретін бактериалардан аулақ боласыз.

Жақсы және сенімді робот-шаңсорғышты таңдау үшін келесі кеңестер сізге көмектеседі: алдымен сыртқы құрылғылардан таңдалған тұрмыста тексеріңіз. Робот-шаңсорғышты сапалы материалдан жасау керек. Мұны құрылғының қақпағын көру немесе сезу арқылы ғана түсінуге болады. Мысалы, Samsung шаңсорғышының өндірушілері оны құрастыру кезінде пластмассадан ғана жоғары сапалы пластикпен жұмыс істейді, бұл соққы жағдайында құрылғыны бұзудан сақтайды. Кем емес өндірушілер механикалық зақымға қарсы тұру қабілетімен мақтана алмайды.

Жоғары сору қуаты бар осы тұрмыстық құрылғыны таңдаңыз. Бұл сапаны құрылғы нұсқауларында көрсету керек. Мүмкін, қуатты шаңсорғыш көбірек шу шығарады, бірақ сол уақытта сорудың бірдей аймағын қайта өндеуге тура келмейді.

Шаңсорғыштың мотор бөлігінің сүзгісі болуы керек. Ол кішкене шаң бөлшектерін қоршаған ортаға шығарудан қорғауға арналған.

Шаңсорғыштар шаң қапшықтармен - қағазсыз немесе қағазсыз, аквалангпен бірге болуы мүмкін. Соңғысы – құрылғының тиімділігін айтарлықтай арттыратын салыстырмалы жаңа даму.

Шаңсорғыш жиынтықтарындағы тіректердің болуы міндетті болып табылады. Өндірушіге шашатын түрлі вариациялар ұсынылуы мүмкін. Әдетте, олар қиын жерлерде еден төсеніштерін тазалау үшін қолданылады.

Осы қажетті тұрмыстық техниканы таңдаудың маңызды критерийлері бізді ерекше атап өтті.

Енді шаңсорғыш пен дымқыл және құрғақ тазалау үшін танысыңыз. Күмәнсіз көшбасшылар – Samsung бренді.

Неліктен Samsung шаңсорғышын таңдайсыз? Себебі бұл қазақстандық нарықтағы сату көшбасшысы. Құны бойынша, барлық тұтынушы қажеттіліктеріне ылғал және құрғақ тазалау үшін жауап береді. Сіз Samsung шаңсорғышты онлайн немесе мамандандырылған дүкендерде сатып ала аласыз. Бірақ Samsung робот-шаңсорғышы халық үшін өте қымбат.

Біз жасаған робот-шаңсорғыштың тұрмыста пайдаланудағы пайдасы:

тиімді баға, тазалау сапалылығы, азырақ шу шығару қабілеті, сапалы материал.

Осы жұмыста робот түрлері және қажеттілігі жайлы мәлімет жинақтап көрсеттім. Бүгінгі таңдағы айналаның ластануы туралы проблемасы кімді болсада жай қалдырмайды. Қоқыс жинаушы робот жобасы бойынша жұмыс нәтижесінде осындай техниканың болуы мүмкін екені анықталды. Робот экологиялық жағынан ешқандай зиян тигізбейді.

Келешекте осы үлгіде өмірде толық пайдалануға болатын робот жасаймын деген ойдамын. Ал, роботты жасаумен айналысу – ол техникалық ептілікті, бағдарламалау дағдыларын дамыту болып табылады. Сондықтан робот техникасына деген қызығушылық күн сайын артып келеді.

Адамзат қоғамының ұзақ даму тарихында шаруашылықтың ұдайы алға жылжуына ғылым мен техниканың өркендеп дамуына себепші ХХ ғасырдың екінші жартысында баршаға қажетті техника саласы аса жедел қарқынмен дамып, әлемнің барлық салаларына тарады. Қазіргі жаһандану, инновациялық жанару заманында роботтардың алатын орны өте ерекше. Себебі, қазіргі кезең роботтардың кезеңі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. https://ziatker.kz/docx/arduino_bagdarlamasy_tyraly_tusinik_13840.html
2. Алберт Эйнштейннің «Работы по теории относительности» кітабы
3. Гребнев В.В. Микроконтроллеры семейства AVR фирмы Atmel М.: ИП РадиоСофт, 2002. - 176б.
4. Белов А.В. Конструирование устройств на микроконтроллерах. -СПб.: Наука и Техника, 2005. - 256б.
5. П. Хоровиц, У. Хилл "Искусство схемотехники" – Изд. 6-е, М.: Мир, 2003. – 356б.

ЛОКОМОТИВТЕРДІҢ АВТОМАТТАНДЫРЫЛУЫ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ БАСҚАРУ ЖҮЙЕЛЕРІ

Студент Тұран И., 2 курс, «Шалқар көпсалалы колледжі» КММ
Ғылыми жетекшісі: Демеубаева Г.Б., өндірістік оқыту шебері

Өзектілігі: Локомотивтердің автоматтандырылуы мен цифрлық басқару жүйелері қазіргі заманғы теміржол көлігіндегі қауіпсіздік, тиімділік және экологиялық аспектілерді жақсартуға мүмкіндік береді. Автоматтандырылған жүйелер пойыздардың қозғалыс жылдамдығын бақылап, апаттық жағдайларға жедел жауап беруге ықпал етеді, бұл өз кезегінде апаттар санын азайтады және адам өмірін қорғайды. Сонымен қатар, цифрлық трансформация теміржол тасымалдарын индустрия 4.0 стандарттарына сәйкес дамытуға, экологиялық әсерді азайтуға және қаржылық тиімділікті арттыруға мүмкіндік береді. Қазақстанның көлік стратегиясына сәйкес, бұл технологиялар еліміздің көлік инфрақұрылымын заманауи деңгейге көтеріп, әлемдік нарықта бәсекеге қабілеттілігін нығайтады

Мәселе: Локомотивтердің автоматтандырылуы және цифрлық басқару жүйелері қазіргі теміржол көлігінің қауіпсіздігі мен тиімділігін арттыру үшін өзекті болып табылады. Теміржол тасымалдарының жоғары жылдамдығы мен күрделілігі, сондай-ақ үнемі өсе беретін қозғалыс ағыны мен экологиялық талаптар осы саланы цифрландыру мен автоматтандыруды қажет етеді. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету, апаттардың алдын алу, жұмыс тиімділігін арттыру және энергия үнемдеу мәселелері күннен-күнге маңыздырақ болуда. Сонымен қатар, Қазақстанның көлік саласын дамыту мен заманауи технологияларды енгізу елдің теміржол инфрақұрылымының бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға мүмкіндік береді

Мақсаты: Локомотивтердің автоматтандырылуы мен цифрлық басқару жүйелерінің теміржол көлігіндегі қауіпсіздік, тиімділік және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге әсерін зерттеу. Жоба аясында автоматтандырылған басқару жүйелерін енгізудің артықшылықтары, жаңа технологиялардың қолданылуы, сондай-ақ Қазақстан теміржол саласында осы жүйелерді енгізу мүмкіндіктері мен болашағы талданады. Сондай-ақ, бұл жобаның мақсаты — теміржол инфрақұрылымының тиімділігін арттыру үшін инновациялық шешімдер мен цифрлық технологияларды қолданудың маңыздылығын көрсету

Міндеттері:

- Локомотивтердің автоматтандырылуы мен цифрлық басқару жүйелерінің жұмыс принциптерін зерттеу.
- Теміржол қозғалысындағы қауіпсіздікті және тиімділікті арттырудағы рөлін анықтау.
- Қазақстанның теміржол жүйесіндегі цифрлық технологиялардың енгізілуінің перспективаларын зерттеу.
- Автоматтандырылған жүйелердің тиімділігі мен экологиялық аспектілерін талдау.

Локомотивтерді басқарудың автоматтандырылған жүйелері теміржол қозғалысының қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі құралдарының бірі болып табылады. Мұндай жүйелерді енгізу арқылы пойыздардың қозғалысы автоматты түрде реттеледі, жылдамдығы қадағаланып, әртүрлі авариялық жағдайлар кезінде жүйе жүргізушіге ескерту жасап, автоматты түрде қауіпсіздік шараларын жүзеге асырады. Бұл жүйелердің ең басты артықшылығы — адам қателіктерінің алдын алу, яғни жүргізушінің немесе оператордың жүйелік қателіктерінен туындайтын апаттық жағдайларды болдырмау.

Цифрлық басқару жүйелері теміржол инфрақұрылымының тиімділігін арттыруға бағытталған. Оларға үлкен деректерді (Big Data) жинақтау, өңдеу және талдау арқылы теміржол көлігін басқарудың барлық процесін бақылау мүмкіндігі беріледі. Цифрлық жүйелердің көмегімен пойыздардың қозғалысын оңтайландыру, тасымалдың уақытын қысқарту, энергия шығынын төмендету және тасымалдау шығындарын азайту мүмкіндіктері туындайды.

Сонымен қатар, жасанды интеллект және интернет заттары (IoT) сияқты жаңа технологиялар локомотивтердің жұмысын автоматты түрде басқару

процесіне енгізілуде. Бұл технологиялар теміржол көлігін басқару жүйесінің тиімділігін арттырып, инновациялық шешімдермен қамтамасыз етеді.

Қазақстанда теміржол көлігін цифрландыру мен автоматтандыру мәселесі соңғы жылдары белсенді түрде талқылануда. «Қазақстан темір жолы» компаниясы еліміздің теміржол инфрақұрылымын жетілдіру үшін бірнеше маңызды бастамалар ұсынды. Бұл бастамалардың бірі — пойыздардың қозғалысын автоматты түрде басқару жүйелерін енгізу. Осы жүйелердің көмегімен жолаушылар мен жүк тасымалдарының қауіпсіздігін арттыру, көлік шығындарын төмендету және жұмыс тиімділігін жақсарту көзделеді.

Қазақстанның теміржол саласын цифрландыруда бірқатар маңызды жобалар іске асырылуда. Атап айтқанда, елімізде пойыздардың қозғалысын бақылау жүйелері, автоматтандырылған басқару жүйелері, және электронды билет жүйелері енгізілді. Бұл шаралар теміржол саласын одан әрі дамытуға, көлік тасымалдарын қауіпсіз және тиімді ұйымдастыруға бағытталған.

Цифрлық басқару жүйелерінің негізгі артықшылықтары — қауіпсіздіктің артуы, энергияның үнемделуі және жұмыс тиімділігінің жоғарылауы. Автоматтандырылған жүйелерді енгізу арқылы теміржол көлігінің жұмысын қадағалау және басқару оңайға түседі. Сонымен қатар, бұл жүйелер экологиялық таза тасымалдарды қамтамасыз етіп, көміртек шығарындысын төмендетуге көмектеседі.

Цифрлық технологиялар теміржол көлігіндегі деректерді тиімді жинақтап, талдайды. Бұл жүйе әртүрлі факторлар мен параметрлерді автоматты түрде бақылай отырып, қажетті шешімдер қабылдайды. Бұл өз кезегінде пойыздардың қозғалысын оңтайландырып, тасымалдарды тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері: Жобаның зерттеу нәтижесінде локомотивтердің автоматтандырылуы мен цифрлық басқару жүйелерінің теміржол көлігіндегі қауіпсіздікті арттыруға, жұмыс тиімділігін жақсартуға және экологиялық әсерді төмендетуге айтарлықтай ықпал ететіні анықталды. Автоматтандырылған жүйелерді енгізу арқылы пойыздардың қозғалыс жылдамдығын оңтайландыру, апаттық жағдайларда жедел әрекет ету, сондай-ақ энергия мен ресурстарды үнемдеу мүмкіндігі пайда болады. Қазақстандағы теміржол инфрақұрылымына цифрлық технологияларды енгізу оның бәсекеге қабілеттілігін арттырып, халықаралық стандарттарға сәйкес дамытуға мүмкіндік береді. Осыған қоса, жасанды интеллект, IoT және Big Data сияқты заманауи технологияларды қолдану теміржол саласында инновациялық шешімдерге жол ашады.

Қорытындылар: Локомотивтердің автоматтандырылуы мен цифрлық басқару жүйелері теміржол көлігінің қауіпсіздігі мен тиімділігін арттыруда маңызды рөл атқарады. Автоматтандырылған жүйелер теміржол қозғалысының жылдамдығын, қауіпсіздігін және тұрақтылығын жақсартып, апаттық жағдайларды болдырмауға ықпал етеді. Сонымен қатар, цифрлық технологиялар арқылы энергияны үнемдеу, жұмыс өнімділігін арттыру және қоршаған ортаға әсерді азайту мүмкіндіктері бар. Қазақстанның көлік саласына осы инновациялық шешімдерді енгізу теміржол инфрақұрылымын заманауи деңгейге көтеруге және елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік

береді. Болашақта жасанды интеллект, IoT және үлкен деректер сияқты жаңа технологиялар теміржол саласында жаңа мүмкіндіктер ашып, оның дамуында маңызды рөл атқармақ.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. М.Ж. Мақсұтов, «Теміржол көлігіндегі жаңа технологиялар мен автоматтандыру», Алматы, 2019
2. Семёнов Н.А., Смирнов И.П. «Теміржол көлігін цифрландыру және автоматтандыру». М: Транспорт, 2020
3. Капустин С.Н. (ред.) «Интеллектуалды көлік жүйелері: принциптері, әдістері, технологиялары». М, 2021
4. Курбанов Б.А. «Цифрлық технологиялар теміржол көлігін басқаруда». Алматы: Қазақ университеті, 2022
5. Смит А.Д. «Теміржол көлігін автоматтандыру: Трендтер мен жаңалықтар», Журнал «Rail Transport», 2023
6. «Қазақстан темір жолы» ресми сайты, <https://www.railway.kz>
7. «ICT Towards Rail» порталы, <https://www.ict-towards-rail.org>

«ОТЦЫ И ДЕТИ»: ВЗГЛЯД НА СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Уразова Л., студент 1 курса Оренбургского техникума железнодорожного транспорта – структурного подразделения ОрИПС – филиала СамГУПС
Научный руководитель: Алексенко М.А., преподаватель истории, научный сотрудник ФВО ОрИПС

Актуальность. Ни для кого не секрет, что с течением времени прогресс идет все быстрее. Об этом свидетельствует линия времени с сопутствующими ей периодами. Каменный век длился около двух миллионов лет, поскольку и прогресс был не быстрым, Древний мир существовал меньше – около пяти тысяч лет, Средние века – итого десять столетий. Мы живем в Новейшее время, отсчет которого начался с Первой мировой войны, таким образом, прошло всего чуть более ста лет!

Проблема. Да, несомненно, прогресс шагает все быстрее. И двигателем того прогресса является молодежь – новое поколение, со свежими взглядами, мыслями, более свободное, необремененное чем-либо. В современной жизни навыки молодых людей очень важны: проложить дорогу в незнакомом месте посредством навигатора, оплатить проезд картой, если забыл кошелек дома, оплатить коммунальные услуги, чтобы не стоять в очереди. Старшее поколение, как правило, обходится «по старинке».

Цель данного исследования – анализ использования современных технологий молодежью и старшими поколениями. Исходя из поставленной цели, выходят следующие задачи: рассмотреть взаимодействие старших поколений с Сетью, изучить степень овладения навыками использования компьютера и смартфона, проанализировать причины нежелания овладевать новым.

Выражение «В интернете только молодежь» устарело. Согласно исследованию, проведенному в 2019 году, 71% пользователей старше 55 лет пользуются Интернетом ежедневно в течение дня. Поколение беби-бумеров (люди в возрасте от 55 до 75 лет) имеют как минимум один аккаунт в социальной сети, активно используют мессенджеры, поисковые сервисы и играют в мобильные игры. Согласно анализу, проведенному в Москве и Санкт-Петербурге, Сетью и возможностями Интернета пользуются от 94 до 100% молодых людей.

Для тех, кто хочет выходить в Сеть, но не умеет пользоваться компьютером, открыты курсы компьютерной грамотности по всей стране. Чаще всего они бесплатны или стоят каких-то символических денег, к примеру, 50-100 рублей за занятие.

Не нужно бояться осваивать что-то новое. Возраст здесь не помеха. Интернет дает огромные возможности для общения: в соцсетях можно найти своих старых знакомых или переписываться с друзьями, звонить по видеосвязи близким и просто искать рецепты новых блюд, чтобы порадовать внуков. Компьютер поможет не терять связи с внешним миром. Молодежи он помогает намного больше: здесь учат языки, слушают аудиокниги, проходят обучение в учебных заведениях, ведут блог и пр.

Техника тоже не стоит на месте, происходит ее полное обновление через каких-то пару лет, а смартфоны вообще обновляются каждые полгода. Молодежь быстро освоила беспроводные наушники, беспроводные мыши и клавиатуры, потому что это удобнее, эффективнее, занимает меньше места (например, планшет вместо ноутбука).

Нам уже не понять, каково передать информацию в телефоне с ИК-порта или пользоваться CD/DVD дисками. Наше поколение едва ли застало их. В то время, как старшее поколение и сейчас может перемотать пленку в аудиокассете карандашом или пальцем, помнит кнопочные телефоны с антенной, зато смартфоны осваивает с трудом. Сенсорным телефонам предпочитают кнопочные, потому что там больше кнопки и легче пользоваться. Среди людей старше 55 лет 60% выберут стационарные компьютеры нежели ноутбук или другой подобный гаджет. Как правило, причина заключается в обилии ненужных для старшего поколения возможностей новой техники. Они им попросту ни к чему.

Молодые люди уже реже ходят по магазинам. Зачем? Есть Интернет-платформы для покупки абсолютно всех вещей. Можно заказать онлайн что угодно – одежду, еду, бытовую технику. Поколения наших родителей и бабушек/дедушек лучше посмотрят вещь «вживую», потрогают, оценят ее прежде, чем купить.

Аналогичная ситуация с документооборотом. Молодежь за электронные носители или облачные хранилища, старшее поколение больше доверяет бумаге.

Причины нежелания старшим поколением использовать новые современные технологии служат идеализация своей молодости «в наше время было лучше», нежелание тратить время, опасение сломать дорогостоящую

технику, олицетворение ее с тем, что может в ближайшие годы заменить человека на рабочем месте (особенно людей предпенсионного возраста).

В погоне за освоением технологий молодежь совершенно отучилась жить без подмоги гаджетов. Мы можем легко проложить маршрут посредством навигатора, заказать еду на дом, оплатить коммунальные услуги, не вставая с кровати. Но что могут наши гаджеты в случае, если их применение невозможно? Например, на телефоне разрядился аккумулятор, а ты оказался, скажем, в лесу? Это раньше, наверное, всплыли бы в памяти школьные уроки по ОБЖ об ориентировании по мху или солнцу. А, если захотелось есть, но ты не знаешь, какие грибы съедобные? А, если нужно развести костер, но нечем? Молодежь едва ли справится. Старшее поколение разобралось ситуацией бы гораздо быстрее. Причина в следующем: им информация давалась сложнее. И речь не о библиотеках и поиске в книгах сведений. У них под рукой в таких ситуациях не было гаджетов, можно было надеяться только на свои знания или память. Молодым информация дается проще. Не надо думать, где ее взять. Навел смартфон на объект, и поисковая система уже показала аналоги в Интернете.

Результаты исследования заключаются в подтверждении факта медленного освоения старшим поколением новых технологий, возможностей. Причины замедления освоения для лиц старшего возраста, безусловно, объективные и важные, но следует помнить, что мир не стоит на месте.

Вывод кроется в следующем: прогресс идет все быстрее, и, если сейчас безналичный расчет кажется чем-то немыслимым, то, как знать, может, в ближайшие пару лет, и он будет заменен на более актуальный времени способ оплаты. Однако не стоит недооценивать опыт старших в жизненных ситуациях. Нельзя категорично утверждать, что знания старших бесполезны, неактуальны. Никогда не знаешь, где их опыт и мудрость могут пригодиться.

Список использованных источников

1. Анализ структуры пожилых пользователей ИКТ в России. URL.: [https://studbooks.net/1174292/informatika/analiz_struktury_pozhilyh_polzovateley_rossii#:~:text=Что%20касается%20техники%2C%20которую%20используют,планы%20\(37%25\)%20и%20смартфоны%20\(14%25\)](https://studbooks.net/1174292/informatika/analiz_struktury_pozhilyh_polzovateley_rossii#:~:text=Что%20касается%20техники%2C%20которую%20используют,планы%20(37%25)%20и%20смартфоны%20(14%25))
2. Интернетом пользуется только молодежь. URL.: <https://msd.com.ua/internet-marketing/internetom-polzuetsya-tolko-molodezh/> (дата обращения: 31.01.2023)
3. Почему пожилые люди с трудом осваивают новые технологии. URL.: <https://dzen.ru/a/XkPzu1H1NG-qtTSU>
4. Сорок процентов россиян предпочитают кнопочные телефоны: что привлекает пользователей. URL.: <https://fb.ru/post/cell-phones/2023/1/29/374904>

РАЗРАБОТКА СИСТЕМЫ ОЧИСТКИ НА ПУТЯХ ОТСТОЯ ЛОКОМОТИВОВ ЭКСПЛУАТАЦИОННОГО ЛОКОМОТИВНОГО ДЕПО ОРЕНБУРГ ОТ ТЕХНИЧЕСКИХ ЖИДКОСТЕЙ И ДОЖДЕВЫХ ВОД

Филиппова П., студент 4 курс, Оренбургский техникум железнодорожного транспорта – структурное подразделение Оренбургского института путей сообщения – филиала ФГБОУ ВО «Приволжский государственный университет путей сообщения» (ОТЖТ – структурное подразделение ОрИПС – филиала ПривГУПС)

Научный руководитель: Долгушина Т.Ю., преподаватель дисциплин профессионального цикла

Актуальность. Вопрос снижения негативного воздействия на экосистемы напрямую связан с устойчивым существованием живой природы, а, следовательно, и человека как её пользователя.

Современный масштаб техногенного давления на окружающую среду принял катастрофические размеры, поэтому научно обоснованные предложения по снижению такого воздействия следует причислить к актуальнейшим задачам сегодняшнего дня.

Проблема. Предприятия железнодорожного транспорта являются крупными источниками загрязнения атмосферного воздуха, почв и водных объектов.

В результате хозяйственной деятельности в атмосферу поступают следующие загрязняющие вещества: канцерогенные углеводороды, токсичные оксиды азота, оксид углерода, диоксид серы, пятиокись ванадия и твердые частицы и др.

Вредное воздействие на окружающую среду усиливается тем, что эти источники загрязнений располагаются в жилых районах, в которых проживает население.

Цель - разработка системы по очистке железнодорожных путей отстоя локомотивов от технологических жидкостей и дождевых вод в эксплуатационном локомотивном депо Оренбург.

Задачи:

- изучение характеристики депо;
- анализ технологических жидкостей и загрязняющих веществ, попадающих в грунт;
- предложение мероприятий по предотвращению попадания загрязняющих веществ в почву.

Экологические проблемы современности успешно преодолеваются использованием различных прогрессивных технологий. Опыт, накопленный к настоящему времени, позволил выделить предпочтительные методы, для реализации которых разработаны современные технологии и оборудование.

Утилизация замазученного грунта обеспечивается биологическим методом, предполагающим ремедиацию и рекультивацию почвы. Он состоит в обработке почвы микроорганизмами – деструкторами, в частности, биопрепаратом «Мико-ойл».

Обеспечивает снижение содержания нефтяных углеводородов в почве до предельно-допустимых концентраций и является наиболее предпочтительным, когда есть необходимые условия для его реализации.

Физико-химическая очистка направлена на удаление растворенных веществ и тонкодисперсных примесей с применением коагуляции, флокуляции, экстракции, адсорбции (активный уголь) и других методов.

В некоторых случаях используют электрохимические методы очистки, например, электрокоагуляцию.

Биологическая очистка, как наиболее эффективный этап, основывается на деятельности микроорганизмов, разлагающих органические загрязнения. Она может осуществляться в аэротенках (с подачей воздуха для аэробных процессов) или в анаэробных реакторах (без доступа воздуха).

Выбор конкретных методов и их последовательности зависит от характера загрязнений и требуемого уровня очистки.

Внедрение инновационных технологий, таких как биореакторы с иммобилизованными микроорганизмами, позволяет повысить эффективность очистки и снизить энергопотребление. Для удаления специфических загрязнителей, например, нефтепродуктов, могут применяться специальные сорбенты или методы биоремедиации с использованием специфических микроорганизмов.

Проектирование современных систем по очистке железнодорожных путей от технологических и дождевых вод требует учета множества факторов, влияющих на эффективность и надежность этих систем.

Задача проектирования заключается в разработке системы, которая будет эффективно собирать технические жидкости и дождевые воды с путей отстоя, предотвращая их попадание в окружающую среду.

Выбор оборудования и материалов осуществлен на основе технико-экономического анализа с учетом характеристик загрязнений, производительности системы, стоимости оборудования и эксплуатационных расходов.

Экономическое обоснование проекта включает в себя расчет капитальных затрат, эксплуатационных расходов, экономического эффекта от внедрения системы.

Выводы. Внедрение и использование системы очистки на путях отстоя локомотивов эксплуатационного локомотивного депо Оренбург от технических жидкостей и дождевых вод является необходимым мероприятием для обеспечения экологической безопасности и снижения негативного воздействия на окружающую среду.

Важно отметить, что эффективное управление загрязнениями также может привести к снижению штрафов за нарушение экологических норм, что обернется дополнительной экономией. В совокупности, внедрение такой системы не только оправдывает затраты на её реализацию, но и станет основой для устойчивого развития железнодорожного транспорта в будущем.

Список использованных источников

1. Ключкова Е.А. Охрана труда на железнодорожном транспорте: Учебник для техникумов и колледжей ж.-д. трансп. - М.: Маршрут, 2004. - 412 с.
2. Бузанов С.П. Охрана труда на железнодорожных станциях, - 2-е изд. перераб. и доп. - М.: Транспорт, 2016. - 240с.

4. Семенова Т.Г. Техничко-экономическое обоснование исследовательских и инженерных решений в дипломных проектах, - М.: Транспорт, 2016. - 40с.
5. Жуков В.И. Охрана труда на железнодорожном транспорте. Москва, Транспорт, 2018 г.

ВЛИЯНИЕ АВТОМОБИЛЬНОГО ТРАНСПОРТА НА ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ В КАЗАХСТАНЕ

Хайрулла Т., студент 4 курса, ЧУ «Актюбинский технико – технологический колледж»

Научные руководители: Болтенко Г.П., Жақсығали Қ.М., преподаватели специальных дисциплин

Актуальность: Автомобильный транспорт является важнейшей составляющей экономики Казахстана, обеспечивая перевозку пассажиров и грузов на территории страны. Однако его интенсивное развитие сопровождается негативным воздействием на окружающую среду. Основные проблемы включают загрязнение воздуха, повышение уровня парниковых газов, шумовое загрязнение и деградацию почв. В условиях глобального изменения климата и ухудшения экологической ситуации вопрос снижения негативного влияния транспорта становится особенно актуальным.

Проблема: На долю автомобильного транспорта в Казахстане приходится значительная часть выбросов загрязняющих веществ в атмосферу. В крупных городах, таких как Алматы, Астана, Шымкент, автомобильные выбросы являются основной причиной загрязнения воздуха. Старый автопарк, низкое качество топлива и высокая плотность транспортных потоков усугубляют проблему. В результате наблюдаются ухудшение качества воздуха, рост заболеваемости дыхательной системы у населения и ускорение процессов изменения климата.

Цель работы: Анализ влияния автомобильного транспорта на окружающую среду в Казахстане, выявление ключевых проблем и разработка рекомендаций по их минимизации.

Задачи:

1. Изучить основные источники загрязнения окружающей среды автомобильным транспортом.
2. Провести анализ текущего состояния автопарка и качества топлива в Казахстане.
3. Рассмотреть меры, принимаемые государством для снижения негативного влияния транспорта.
4. Разработать рекомендации по улучшению экологической ситуации.

Результаты исследования:

1. Загрязнение воздуха

Автомобили выбрасывают в атмосферу углекислый газ (CO₂), оксиды азота (NO_x), угарный газ (CO), твердые частицы (PM10, PM2.5) и другие вредные вещества. По данным Министерства экологии и природных ресурсов

Казахстана, в 2022 году на транспортный сектор приходилось более 30% всех выбросов загрязняющих веществ в стране. В Алматы, где зарегистрировано более 600 тысяч автомобилей, транспорт является основным источником загрязнения воздуха.

2. Влияние на климат

Согласно исследованиям, ежегодные выбросы CO₂ от автомобильного транспорта в Казахстане составляют около 20 млн тонн. Это способствует глобальному потеплению и изменению климата. Увеличение температуры и сокращение количества осадков негативно сказываются на сельском хозяйстве и водных ресурсах страны.

В развитых странах, таких как США, Германии, Швейцарии, Японии содержание свинца в автомобильных бензинах доведено до минимума (0,15 г/л и менее), в ближайшее время свинцовые антидетонаторы в этих странах вообще не будут использоваться. В России полный отказ от использования этилированного бензина планируется к 2030 г., что связано с трудностями модернизации технологических процессов нефтепереработки.

Современные автомобили должны соответствовать растущим ожиданиям современных водителей. Они оснащаются все более совершенными, интеллектуальными системами безопасности, а их интерьеры обеспечивают большой комфорт. Несмотря на это, вес среднего автомобиля уменьшается благодаря применению современных легких материалов. Меньший вес автомобиля способствует в частности уменьшению выбросов загрязняющих веществ в атмосферу. Динамичное развитие сегмента электромобилей также вписывается в эту схему, поскольку они не производят выхлопных газов и благодаря упрощению конструкции становятся все легче и легче. Согласно тестам проведенным АСЕА почти 70% новых автомобилей в мире выбрасывает менее 130 грамм CO₂/км, а уровень загрязнения воздуха новыми автомобилями уже снизился на 20% с 2008 года.

Существенное снижение загрязнения окружающей среды и экономия бензина достигаются при замене традиционных видов нефтяного топлива так называемыми альтернативными видами моторного топлива, в первую очередь, газом. В этом плане практическое применение нашли сжиженные пропанбутановые газы и сжатый природный газ. По экспериментальным оценкам, использование газового топлива снижает выбросы окиси углерода в 2-4 раза, окислов азота - в 1,1 - 1,5 и суммарных углеводородов - в 1,4-2 раза.

В последние годы широко проводятся исследования в области использования присадок к топливам в целях уменьшения токсичности и дымности выбросов. Применение присадок позволяет снизить дымность в 4-7 раз (в зависимости от процента содержания присадки в топливе и от режима работы двигателя).

3. Шумовое загрязнение и разрушение почвы

Автомобильный транспорт создает высокий уровень шума, особенно в мегаполисах, что негативно влияет на здоровье людей. Кроме того, строительство и эксплуатация дорог приводят к эрозии почв, загрязнению водоемов нефтепродуктами и снижению биоразнообразия.

4. Государственные меры по снижению воздействия.

В Казахстане предпринимаются шаги для улучшения экологической ситуации. Введены стандарты Евро-5 для топлива, разрабатываются программы по электромобилям и газомоторному транспорту. В 2023 году в стране насчитывалось более 2000 электромобилей, и их количество постепенно растет. Однако по сравнению с Европой этот показатель остается низким.

Автомобильный транспорт является одним из основных источников загрязнения окружающей среды в Казахстане. Основные проблемы включают высокие выбросы вредных веществ, негативное влияние на климат, шумовое загрязнение и разрушение почв. Для улучшения экологической ситуации необходимы комплексные меры: обновление автопарка, переход на экологически чистые виды топлива, развитие общественного транспорта и стимулирование использования электромобилей. Государственные программы и инициативы в этом направлении требуют дальнейшего развития и поддержки.

Список использованных источников

1. Министерство экологии и природных ресурсов Республики Казахстан. Экологический отчет за 2022 год.
2. Агентство по статистике Казахстана. Автомобильный транспорт и его влияние на окружающую среду.
3. Сейтказина Ж.Б., Абдильдаева Г.К. Экологические проблемы автомобильного транспорта в Казахстане // Вестник КазНУ. – 2021.
4. Доклад ООН по изменению климата (IPCC) – 2023.
5. Государственная программа "Зеленая экономика" Республики Казахстан, 2021.

УМНАЯ ДОРОГА – БУДУЩЕЕ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Цыганок А., Полянчко А., студенты 3 курса, Астахов Н., студент 4 курс, КГКП
«Лисаковский технический колледж»

Научные руководители: Фатхудинова И.В., Удовик В.А., преподаватель
специальных дисциплин

Актуальность

Суть нового поколения дорог, которые уже успели назвать «умными», в том, что это — не просто асфальтовое полотно, которое соединяет точки «А» и «Б». «Умная» дорога обладает большим количеством интеллектуального оборудования, которое собирает множество данных, передает их и взаимодействует с другими интеллектуальными системами.

Цель работы

Интеллектуальные решения, которые связывают и управляют всем оборудованием в рамках единой системы в виде проекта

Задачи

Создать модель, работающего с использованием Arduino и удовлетворяющего следующим требованиям: избегать ожидания на

перекрестках для участников движения; светящиеся пешеходные зебры и уличное освещение.

Решения для Умных дорог позволяют не только повысить безопасности на дорогах. Они дают возможность интеллектуально управлять транспортными потоками, улучшить качество обслуживания водителей и собирать необходимые данные для дальнейшего развития дорожно-транспортной инфраструктуры.

В идеале все компоненты Умной дороги объединяются на базе единой платформы. Однако даже по одиночке они позволяют решить большое количество локальных задач. Например, сигналы светофоров на перекрестках меняются исходя из текущей дорожно-транспортной обстановки, что повышает пропускную способность дорог и значительно сокращает вероятность возникновения пробок.

Повышение безопасности дорожного движения — одна из главных целей нашего проекта. И оборудование пешеходных переходов имеет к этой цели самое непосредственное отношение. Современный пешеходный переход, отвечающий всем требованиям и учитывающий интересы всех участников дорожного движения, все дальше уходит от примитивной «зебры» и пары знаков, становится все технологичнее, все умнее.

Светящаяся пешеходная дорога — это технология проекции дорожной разметки с помощью специальных проекторов

Пешеходные переходы оборудуются специальными устройствами для проекции дорожной разметки, важно понимать, что технология не заменяет пешеходный переход, а дублирует его в темное время суток и плохую погоду (туман, снег, дождь), чаще всего именно при таких условиях происходят максимальное количество ДТП с пешеходами. Эта технология применяется в разных странах.

Зачем нужна светящаяся пешеходная дорога: она обеспечивает безопасность пешеходов и водителей. Самое важное время года для такого проекционного перехода — конечно же, зима. Знаки может залепить снегом, разметку — занести пургой, а светящаяся «зебра» будет видна всегда с расстояния более 150 м.

Правильно организованное уличное освещение — основа безопасного передвижения жителей города. Для украшения фасадов важна архитектурно-художественная составляющая, а при освещении проезжей части решающее значение имеет мощность ламп. Перед тем как приступить к проектированию уличного освещения, необходимо провести обследование участка. Это поможет определить тип поверхности, наличие переходов, перекрестков и сопутствующих элементов инфраструктуры. В рамках обследования нужно выявить все места, где могут находиться пешеходы. Там уровень освещения должен быть более интенсивным.

Проект наружного освещения должен учитывать назначение городского пространства, его стиль и особенности зонирования территории. Кроме того, осветительные приборы должны быть безопасны и функциональны. К важным

критериям их выбора также относят удобство эксплуатации и низкие затраты в случае замены.

Результаты исследования создание проекта, отвечающего поставленным задачам.

Выводы: умная дорога это комплексная система, реализующая концепции взаимодействия человека и транспорта с дорогой и самой дороги с окружающей средой.

Список использованных источников

1. Принцип действия «умного» светофора: <http://www.bolshoyvopros.ru/questions/679414-kak-dejstvuet-umnyj-svetofor.html>
2. Умный светофор. Arduino технологии: <https://arduino-tech.ru/2018/12/29/umnyj-svetofor/>
3. ПДД РК 2024.

АЭРОМОБИЛИ – СКАЗКА ИЛИ ЯВЬ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Черниязова З., студентка 4 курса, ЧУ «Актюбинский технико-технологический колледж»

Научный руководитель: Базарбаев Ж.С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность:

Технологии, связанные с аэромобилями, становятся все более актуальными в современном мире. Аэромобили — это транспортные средства, которые сочетают в себе функции самолета и автомобиля. Они могут взлетать и приземляться вертикально, что делает их идеальными для использования в условиях ограниченного пространства, таких как городские агломерации или труднодоступные районы.

Проблема:

Несмотря на активные разработки в сфере летающих автомобилей, их массовое внедрение ограничивается технологическими, экономическими, правовыми и инфраструктурными барьерами. Ключевые вопросы включают безопасность, энергопотребление, регулирование воздушного движения и стоимость эксплуатации.

Цель работы:

Анализ текущего состояния и перспектив развития аэромобилей, выявление ключевых проблем и возможных путей их решения.

Задачи:

1. Перспективы внедрения аэромобилей в Казахстане.
2. Роль государства и частного сектора.
1. Перспективы внедрения аэромобилей в Казахстане.

Казахстан — это огромная страна с обширными территориями и слабо развитой сетью транспортной инфраструктуры в некоторых удаленных регионах. Это создает реальные возможности для использования аэромобилей, которые могут стать решением многих проблем:

В Казахстане есть много удаленных сельских и горных территорий, куда трудно добраться на обычном транспорте. Аэромобили могут быть использованы для доставки людей, товаров и медицинской помощи в такие регионы, что значительно улучшит качество жизни местных жителей.

В крупных городах, таких как Алматы и Астана, проблемы с трафиком являются актуальными. Аэромобили могут стать альтернативой традиционным автомобилям и снизить нагрузку на автомобильные дороги, улучшая общую транспортную ситуацию в городе.

Внедрение аэромобилей может создать новые рабочие места и отрасли, связанные с производством, эксплуатацией и обслуживанием таких транспортных средств. Казахстан уже имеет опыт в производстве авиационной техники, что может стать базой для дальнейшего развития аэромобильной отрасли.

2. Роль государства и частного сектора.

Для успешного внедрения аэромобилей в Казахстане необходима активная поддержка как со стороны государства, так и частного сектора. Важную роль может сыграть государственная программа по модернизации транспортной инфраструктуры, в рамках которой будут создаваться условия для внедрения аэромобилей, включая налоговые льготы, субсидирование и развитие технологий. Частные компании могут быть заинтересованы в разработке и производстве аэромобилей, а также в создании сервисов по перевозке пассажиров и грузов с использованием этих средств.

Результаты исследования

На первый взгляд, использование аэромобилей может показаться дорогим решением, но с развитием технологий и массовым производством их стоимость должна снизиться. Аэромобили могут быть более экономически выгодными в долгосрочной перспективе для перевозок на большие расстояния, особенно в удаленные регионы. Кроме того, они могут снизить расходы на инфраструктуру, такие как строительство и обслуживание дорог.

Аэромобили могут значительно улучшить доступность медицинских и социальных услуг для людей, живущих в удаленных районах. Это может стать решающим фактором для повышения качества жизни в таких местах. Экологический аспект также стоит отметить: использование электромобилей и гибридных аэромобилей может существенно снизить уровень выбросов в атмосферу, особенно в городах с высокими уровнями загрязнения воздуха.

Для внедрения аэромобилей в Казахстане потребуется обучение специалистов, начиная от инженеров и пилотов, заканчивая операторами и техническим персоналом. Это может стать важным шагом в развитии системы образования и науки в стране, а также в подготовке квалифицированных кадров для новых отраслей.

Несмотря на перспективы, внедрение аэромобилей в Казахстане сталкивается с рядом проблем.

В Казахстане в настоящее время нет развитой инфраструктуры для аэромобилей, такой как посадочные площадки и зарядные станции для

электрических версий. Разработка такой инфраструктуры потребует значительных инвестиций.

В стране нет четкой нормативно-правовой базы для использования аэромобилей. Важно разработать законодательство, которое будет регулировать безопасность полетов, лицензирование пилотов, использование воздушного пространства и стандарты технического обслуживания.

Несмотря на технические достижения, безопасность остаётся важнейшей проблемой. Аэромобили должны быть полностью безопасными для пассажиров и окружающих. Это требует внедрения высоких стандартов безопасности и жестких проверок.

Выводы.

Аэромобили имеют огромный потенциал для Казахстана как с точки зрения улучшения транспортной доступности, так и с точки зрения экономических и экологических преимуществ. Несмотря на существующие проблемы, связанные с инфраструктурой, законодательством и безопасностью, внедрение аэромобилей в Казахстан может стать важным шагом в развитии транспортной системы и экономики страны в целом. С учётом тенденций развития новых технологий, Казахстан может стать одной из стран, активно использующих аэромобили в будущем.

Список использованных источников

1. Интернет ресурсы (wikipedia.org).
2. "The Future of Transportation: Autonomous Vehicles and Air Mobility" Автор: George J. Penfold
3. "Flying Cars: The True Story" Автор: David M. Hoelscher.

ЭВОЛЮЦИЯ ЭЛЕКТРОВОЗОВ, ТЕПЛОВОЗОВ И ЭЛЕКТРОПОЕЗДОВ

Шабанов И., студент 2 курса, КГБПОУ «Барнаульский лицей
железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Тикото Л.А., преподаватель общеобразовательных
дисциплин

Актуальность: В течение последних двух столетий происходит стремительное развитие сферы железнодорожного транспорта, особенно в части электро- и тепловозов, а также электропоездов. Усиливающиеся требования к энергоэффективности, безопасности, экологичности и комфорту пассажиров побуждают научное сообщество и инженеров разрабатывать новые концепции и реализации в эволюции электровозов, тепловозов и электропоездов. В данном проекте я направлю внимание на отслеживание ключевых этапов эволюции технологий в железнодорожной отрасли.

Проблема: Как эволюция электровозов, тепловозов и электропоездов влияет на эффективность железнодорожного транспорта, и какие физические принципы и технологии легли в основу данной эволюции?

Цель: Исследование и анализ развития эволюции электровозов, тепловозов и электропоездов на протяжении истории.

Задачи:

1. Рассмотреть историю развития данных видов поездов, начиная с их появления и первых экспериментальных моделей.
2. Проанализировать технологические инновации в эволюции электровозов, тепловозов и электропоездов.
3. Изучить новые технологии, последние достижения и инновации в области локомотивной тяги.

Развитие электровозов, тепловозов и электропоездов с течением времени может быть объяснено эволюцией технологий и научных открытий в области электричества и инженерии. Улучшение эффективности железнодорожного транспорта связано с внедрением новых материалов, развитием технологий энергосбережения и использованием новых принципов работы электрических систем. Железнодорожные транспортные средства, использующие электричество как основной источник энергии для движения. Это включает в себя электровозы, которые получают электроэнергию от контактной сети или других источников, тепловозы, работающие на дизельном топливе или других видов топлива, а также электропоезда, состоящие из электровоза и прицепных вагонов. Объектом исследования также будут являться компоненты этих транспортных средств, такие как электрические двигатели, системы управления, системы передачи энергии, а также материалы, используемые в конструкции для повышения эффективности и уменьшения вредного воздействия на окружающую среду.

Историческое развитие и техническое совершенствование электровозов, тепловозов и электропоездов. Основное внимание будет уделено принципам работы, конструкционным особенностям и эффективности этих видов железнодорожного транспорта. История развития электровозов, тепловозов и электропоездов представляет собой захватывающий путь от первых экспериментальных моделей в прошлом до современных передовых системы тяги в настоящее время. Эволюция электровозов, тепловозов и электропоездов играет ключевую роль в совершенствовании железнодорожного транспорта. Эта динамика непосредственно влияет на его эффективность, безопасность и экологическую устойчивость. Я изучил развитие этих видов транспорта с их появления и проследил этот процесс через ключевые моменты и эпохи.

Заключение

Путем анализа физических принципов и технологий, лежащих в основе данной эволюции, было подтверждено, что современные инновации в подвижном составе значительно улучшают производительность железнодорожного транспорта. Таким образом, гипотеза о том, что улучшение эффективности железнодорожного транспорта будет связано с внедрением новых материалов, развитием технологий энергосбережения и использованием новых принципов работы электрических систем была подтверждена.

Список использованных источников

1. Раков В.А. Локомотивы отечественных железных дорог (1845 - 1955 гг.): производственно-практическое издание / В.А. Раков. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : «Транспорт», 1995. – 564 с.

2. Руднев В.С. История развития локомотивов: учебное пособие / В.С. Руднев. — Москва: ФГБУ ДПО «Учебно-методический центр по образованию на железнодорожном транспорте», 2019. — 223 с.
3. Раков В.А. Локомотивы отечественных железных дорог (1956—1975 гг.): производственно-практическое издание / В.А. Раков. — Москва: «Транспорт», 1999. — 433 с.
4. <https://railtrain.pro/> (дата обращения:20.01.2024)
5. https://ru.wikipedia.org/wiki/Заглавная_страница (дата обращения:21.12.2023)

3 СЕКЦИЯ

«ТАРИХ ЖӘНЕ ФИЛОЛОГИЯ/ ИСТОРИЯ И ФИЛОЛОГИЯ»

ӨСКЕЛЕҢ ҰРПАҚТЫ ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ МӘДЕНИЕТКЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Студент Айтқұлов Н., 2 курс, «Қостанай құрылыс колледжі» КҚМК
Ғылыми жетекшісі: Кушегалина А.М., қазақ тілі мен әдебиет пән оқытушысы

Тақырыптың өзектілігі.

Адамды мұратқа жеткізетін ана тілі мен ата дәстүрі екенін, тыйым сөздер екенін білеміз. Қазіргі жастардың өмірге деген көзқарастары. Өскелең ұрпақты полиэтникалық мәдениет арқылы әдеп, әліппесін, соның ішінде тыйым сөздер арқылы ақыл-ой өрістерін кеңейту және көрсету.

Тақырыптың мақсаты.

«Тыйым сөздер» тақырыбын тереңірек зерттеп, күнделікті өмірде қолдану-қолданбаудың себебін ашу. Ең бастысы осы тақырыпқа мектеп оқулықтары авторларының филолог-ғалымдардың назарын аудару.

Зерттеудің болжамы.

Балабақшадан бастап оқу мекемелерінде тек қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында ғана емес басқа да сабақтарда тыйым сөздерді пайдалану арқылы жас ұрпақты тәрбиелеуге көңіл бөлу. Әдіскер-ұстаздар әдістемелік құрал жасайды, оған заман талабына сай мазмұны жаңарған тыйым сөздер енгізеді.

Зерттеудің мәселесі.

Қазақ тілі мен әдебиет бағдарламасында қарастырылмаған «Тыйым сөздер» тақырыбы.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Ұлттық құрылтайдың «Адал адам-Адал еңбек-Адал табыс» атты үшінші отырысында сөйлеген сөзінде: Біз ұлттық бірегейлігімізді нығайтуымыз қажет. Жалпы, дүние жүзіндегі әр ұлт-бірегей. Мұны дұрыс түсінуіміз керек. Ұлтымыздың бірегейлігі бұл-оның табысты болуы деген сөз... Адал азаматқа тән қасиеттер әрбір жастың бойынан табылуы керек. Ұлттың жаңа болмысы білім, ғылым және мәдениет саласын дамыту арқылы қалыптасады. Осы үш бағытты рухани даму саласындағы жұмыстың мызғымас ұштағаны деуге болады» деп атап өткен болатын. Әрбір ата-ана саналы ұрпақ өсіруге баса мән беруге тиіс.

Өз презенттерін ұлттық мұраны қастерлеуге, ата-ананың өсиетін тыңдауға, қазақтілін, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, татулық, келісім, ынтымақ және ел бірлігін сақтауға, отаншылдық пен мемлекетшілдікке тәрбиеленуі керек. Қазақстан мемлекеттілігін нығайтуға ат салысу, ұлттық мұраға ұқыпты қарау, қоғам игілігі үшін қызмет ету, ұлттық мәдениетті дәріптеу, қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту. Қазақстанның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге дайын болу, салауатты өмір салтын ұстану, денсаулықты қадірлеу әр адамның парызы деп білеміз. Жас ұрпақты табиғатқа, табиғи мұраға ұқыптылықпен қарауға, табиғи ресурстарды үнемді әрі тиімді қолдануға тәрбиелеуге және еңбекқорлыққа баулуға тиіспіз. Балабақша, мектеп, колледж, жоғарғы оқу орындары-білімнің ғана емес, тәлім-тәрбиенің де ордасы. Баланың бойына біліммен қатар адамгершілік құндылықтарды сіңіру-ұстаздың міндеті.

Бүкіл әлемнің қақпасы тіл арқылы ашылады. Тіл-достықтың дәнекершісі және ертеңгі болашағымыз сол тіл арқылы сыр шертеді. Сондықтан әрбір азамат мемлекеттік тілді терең меңгеріп қолдануы тиіс. Тіл қай ұлтта, қай елде болса да қастерлі құдіретті. Ол әрбір адамда ана сүтімен бірге қалыптасады. Тіл байлығы, сөздік қор-әрбір елдің ұлттық мақтанышы. Ол атадан қалып отыратын баға жетпес мұра.

Тіл-қоғам өмірін ұйымдастырушы күш болуымен бірге, әлеуметтік және экономикалық өрлеу мен дамудың, халық пен қоғам өміріндегі өзгерістер мен жаңалықтар айнасы. Халықтың тарихта қалуы тіліне байланысты. Тіл-халықтың жаны, сәні, дәлірек айтқанда тұтастай кескін-келбеті. Адамды мұратқа жеткізетін ана тілі мен ата дәстүрі. Өйткені халқымыз дәрежеге емес, дәстүрге бағынған.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттердің ең бастысы-өзінің өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ал жастарды, жан-жақты қабілетті азамат етіп өсіруде халықтық салт-дәстүрлердің ізеттілік, қайырымдылық, кішіпейілділік әдептілік, елін-жерін, Отанын сүюшілік сияқты ең асыл қасиеттерін жас ұрпаққа күнделікті тұрмыста үнемі үйретіп, қаны мен жанына сіңіріп келеді. Адамның жарық дүниеге келген күннен бастап, оның есейіп кәрттайғанша өмірі салт-дәстүрімен байланысты. Әсіресе, «өнер алды қызыл тіл», жер астында жатқанды-қазбай қарап тіл табар» деп саналы сөзді сары алтыннан артық бағалаған халқымыз тілді тәрбиенің пәрменді құралы, ақыл-ойдың асылқоймасы деп таныды. Бір топ тыйым сөздер әдептілік мінез-құлықты сіңіруге, тазалық сақтауға арналған. Қазақ халқы ертеден тән сұлулығына жан сұлулығына ерекше мән берген. Адамға жан сұлулығымен қоса тән сұлулығы бірдей болғаны жарасады дегенді жастарға үнемі айтып отырған. Қазақтың айтыс өлеңдерінде, терме-толғауларында, бесік жырларында, ертегі аңыз-әңгімелерінде, мақал-мәтел, нақыл сөздерінде, тыйым сөздерінде ел тағдыры, келешек ұрпақ қамы, ел бостандығы, адамгершілік, ар-ождан мәселелері жан-жақты сөз болып, ақыл-өсиет, насихат түрінде айтылған. Қазақ халқының тіршілік тынысы: төрт түлік мал өсіру мен егіншілік, балықшылық, аңшылық кәсіпкерге үйретудің әдіс-тәсілдері, адамдардың туыстық-отбасылық қарым-қатынасы, ұлттық мейрамдар-бәрі тіл арқылы тәрбиелеуді көздеген.

Өскелең ұрпақтың полиэтникалық мәдениетте ұлттық сезім әсерлі болуы, нақышты ой айшылықтары көркем сөз өнері оның ең асылы-ауыз әдебиеті арқылы адамның қанына сіңген. Солардың ішінде өскелең ұрпақты полиэтникалық мәдениет түрінде тәрбиелеу сөздерінің де орны ерекше.

Мысалы, жастарға ғибраты мол мына бір бата үлгісін келтіруге болады:

«Құрық деп берсем-құл болма,

Шыбық деп берсем-шіл болма»

«Құл болма, шіл болма» - деп болымсыз етістіктер түрінде тыйым сөздер беріледі.

Қазақ халқының көне заманнан бері тәрбиенің көзі-тыйым сөздер арқылы жастардың ой-санасына жақсы әдет қалыптастырған. Мысалы, «босағаны керме», «үйге жүгіріп кірме» деген тыйым сөздер жаман хабар естіртуден сақтасын дегенді білдірген. «Аяғыңды көкке көтерме», «адамға қарап есінеме, түкірме, орынсыз күлме», «көп сөйлеме», «тіліңді шығарма», «саусағыңды аузыңа салма», «мұрныңды шұқыма» деген тыйым сөздер әдептілікке, мәдениеттілікке үйретеді.

Тыйым сөздер есі кірген балаларға жаман әдет, жат пиғыл, орынсыз қылықтеріс мінездерден сақтандырып отырған. Мысалы, «тізені құшақтау-жалғыз қалудың, қолды төбеге қою-ел-жұрттан безінудің, үлкеннің жолын кесу-әдепсіздіктің, асты төгу-ысыраптың белгісі деп таныған және ондай ерсі істерге қатаң тыйым салған. Мұндай тыйым сөздер ел ішінде өте көп.

Бір топ тыйым сөздер әдептілік мінез-құлықты сіңіруге, тазалық сақтауға арналған. Мысалы: «төрге қарап жүреңнер отырма», «сыпырғыш пен баланы ұрма», «итке ожаумен ас құйма», «суға түкірме», «шашыңды жайма», «өтірік жылама», «қолыңды қусырма», шелектегі суға аузыңды батырма», «таңдайыңды қақпа, басыңды шайқама», «жаман әдетті үйренбе», «кісі төсегіне отырма», «тырнағыңды тістеме», т.б.

Халқымыз асты қастерленген», дастарған басында мәдениеттілік» керек деген қағиданы ұстаған мысалы: «дастарқанды, асты аттама,баспа», «тамақты төкпе», «тұзды баспа», «нанды жерге тастама, үстіне басқа зат қойма», «құдыққа түкірме», «ақты төкпе», нанды бір қолыңмен үзбе», «асты үрleme, асты жамандама», «тамықты сораптап ішпе», «асты қорлама», «сол қолымен тамақ ішпе», «таңертеңгі асты тастама».

Қазақ халқы ертеден тән сұлулығына жан сұлулығына ерекше мән берген.Адамға жан сұлулығымен қоса тән сұлулығы бірдей болғаны жарасады дегенді жастарға үнемі айтып отырған. «Шашыңды жайма ,таза ұста», «шашыңды жұлма», «тырнағыңды өсірме», «мұртыңды өсірме» деген тыйым сөздер сұлулыққа,тазалыққа тәрбиелейді.

Халықтың күн көрісі, тұрмыс-тіршілігі төрт түлік малға байланысты дедік жесе азық, кесе-киім, мінсе-көлік дегендей, көшпелі жағдайда өмір сүрген қазақ халқы үшін төрт түлік мал тіршілік тірегі болды. Өзінің тұрмыс-тіршілігінде осындай ерекше орын алған,пайдасы тиіп,қызметі сіңген төрт түлік мал жайында қазақ халқы неше түрлі әңгіме, жыр, өлеңдер шығарған. Бұлардың бәрінде де мал шаруашылығымен кәсіп еткен адамның төрт түлік жайындағы көзқарасы ой-арманы, тілек-мүддесікөрініп отырады. Осы тақырыпқа мына

тыйым сөздер пайда болған: «малды теппе», «малды басқа ұрма», «малға зәбір жасама», «малды аттама», «малдың өрісін бұзба».

Табиғат-дүниедегі тіршілік атаулының анасы. Табиғатты аялау планетада тіршілік ететін әрбір саналы азаматтың парызы деген идея осыдан туындап отыр. Қазақ халқының табиғатқа деген сүйіспеншілік сезіліп олардың осындай аңыз-ертегілері мен мақал – мәтел, афоризм сөздерімен басқа күнделікті тұрмыстық тұтыну заттарында түсірілген ою-өрнектерінен де көруге болады. Мысалы, түскиізге түсірілген өрнектер даланың хош иісті гүл бәйшешегін, бұлақ суларын, тау жоталарын бейнелесе, сырмақтарға әшекейлеп салынған қошқар мүйіз, құс тұмсықтар мен қарлығаш қанаттарын көз алдына елестетеді. Қазақтың баласына «шөпті жұлма-көктей соласың», деп өсиет айтуы киіз үйді кез келген жерге тікпей, өткен жылғы жұртқа тігуі, ағын суға кір шайқамауы, т.б. шөп пен суды қастерлеуден туған ырымдар. Қазақтың қарғысының үлкені «көктей солғыр», «көктемегір», «ұяң бұзылғыр» болып келуі де тектен тек емес. Бір жәндікті құрту өзге жән діктерге зиян келтіреді, сол арқылы адам баласының күн көрісіне залалын тигізеді деп есептелген. Табиғат сырын терең білмей, оған қалай болса-солай шабуыл жасау үлкен апатқа әкеп соғатынын тарих дәлелдеп отыр. «Аққуды атпа(киесі соғады)», «түнде мал санама», «құмырсқа илеуін бұзба», «құстың ұясын бұзба», «жалғыз ағашты кеспе» (ол қыста белгі жазда пана ретінде сақталған) «жәндікті жәбірлеме», т.б. тыйым сөздер табиғатты аялап қорғауға тәрбиелейді. Тыйым сөздерде жастарға өнеге айту, тәлім-тәрбие беру көзделеді. Мысалы; «кісі мініне күлме, кемтарға күлме», «табалдырықты баспа», «үлкендердің сөзін бөлме», «адамға пышақ, мылтық кезенбе», «жақын адамға пышақ сыйлама», «бейуақытта ұйықтама», «үйде ысқырма», «адамды айналма», «кісі айыбын бетіне баспа», «бетіңді сызба», «өтірік ауырма», «дініңді ұмытпа, ұлтыңды сатпа, арыңды сатпа», « намазды бұзба», «шақырмаған жерге барма», «әйелге күш көрсетпе».

Ата-анаға, үлкендерге құрмет көрсету мына сөздерде беріледі «ата –анаңа қарсы келме», «үлкеннен бұрын сөйлеме», «үлкеннің бетінен алма», «үлкеннен бұрын отырма». Мына тыйым сөздер жамандықтан қашық бол, жамандық шақырма дегенді білдіреді: «бүйіріңді таянба, жер таянба, иегіңді таянба», «бетіңді баспа», «өтірік жылама», «бос бесікті тербетпе», «құранды, тамақты баспа», «бейуақытта жылама», «ойбайлама»; «пышақты шалқасынан қойма» (малың пышаққа ілінеді), «таңдайыңды қақпа» (жаман хабар естисің), «қолыңды артыңа ұстама» (қайғылы хабар).

Ғұлама ғалым Махмұт Қашқари «Тәрбие басы-тіл. Әдептің басы-тіл» деген екен. Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, бір-ақ шешетін мақал-мәтелдер-халықтың ғасырлар бойы өмір тәжірбиелерінен алынған үлгілі өнегелі сөздер. Мақал-ақыл, өнеге ретінде тұжырымдалып берілген өткір ой қорытындысы. Мәтелде тиянақты ой айтылмайды. Мақал-мәтел түрінде берілетін тыйым сөздер де баршылық.

Халықтың дүниеге көзқарасын, жас буынға айтып ақыл-кеңесін насихаттап, жас ұрпақты адамгершілікке, білімге, кішіпейілділікке, татулыққа

баулуда шешендік сөздердің тәрбиелік мәні зор. Мысалы, Бөлтірік шешеннің «Балаға ақыл» деген сөзін алайық.

Үлкен алдында иіліп сөйле,
Кіші алдында сызылып сөйле,
Иіліп сөйлегеннен белің бүгілмейді,
Сызылып сөйлегеннен сөзің үзілмейді.

Өскелең ұрпақты полиэтникалық мәдениетте тәрбиелеу сөздерінің тәрбиелік рөлінің зор екенін айтсақ артық емес. Ерте замандардан бастап осы күнге дейінгі мәнін жоғалтпаған өсиет сөздерді әдеп әліпшесі деп танымыз. Еліміздің өркендеп дамуы үшін халқын сүйетін, мемлекет мүддесін жоғары ұстайтын, білімді де адал ұрпақ тәрбиелеу аса өзекті мәселелердің бірі ретінде үнемі назарда ұстауды қажет етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қалиев, С. Қазақ халқының салт-дәстүрлері [Мәтін]: орта мектептің оқу құралы/ С. Қалиев, М. Оразаев.- Алматы: Рауан, 1994.-222 б.
2. Кенжеахметұлы, С. Жеті қазына [Мәтін]: көпшілік оқырманға арналған. 1-ші кітап/ С. Кенжеахметұлы. - Алматы: «Ана тілі», 2003. -136 б.
3. Кенжеахметұлы С. Қазақ халқының салт-дәстүрлері [Мәтін] /С. Кенжеахметұлы. - Алматы: Алматыкітап, 2006. - 284 б.
4. Кенжеахметұлы, С. Қазақхалқының тұрмысы мен мәдениеті [Мәтін]: оқу-әдістемелік құрал / С. Кенжеахметұлы. - Алматы: Алматыкітап, 2010. - 384 б.
5. Қазақхалқының ұлттық киімдері/ құрастырған Б. Хинаят, А. Сужиков.- Алматы, Алматыкітап, 2011. - 384 б.

ОРЫС ТІЛІНДЕ ОҚЫТАТЫН МЕКТЕПТЕРДЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Айтқазина С.О., магистрант

Ғылыми жетекшісі: Ахтаева Н.Х., PhD, қауымдастырылған профессор
Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті

Өзектілігі. Қазіргі таңда Қазақстанда білім кеңістігінде жаңа бағдар жүйесі жүріп жатыр. Бұл жағдай орыс мектептеріндегі қазақ тілі мен әдебиетін жүргізудің талаптарын өзгертуге жол салады. Орыс мектептеріндегі қазақ тілі мен әдебиетін оқытып үйрету қиын да, күрделі жұмыс екенін білеміз. Басқа ұлтқа қазақ тілін оқыту әдістемесі оқушының ана тілінің ерекшелігін ескере отырып, оны үйретудің түрлі тиімді жолдары бар. Орыс тілінде оқытатын мектепте қазақ тілін оқыту әдістемесі орыс тілін оқыту және шет тілдерін оқыту әдістемесімен тығыз байланысты. Орыс тілді мектепте қазақ тілін оқытудың өзіндік көптеген ерекшеліктері кездеседі [1,10 б.].

Қазақ тілін өзге тілді адамдарға оқытудың ең тиімді жолы – тілдік қатынас заңдылықтарын қолдану екендігін қазақ тілін оқыту әдістемесінде алғаш рет зерттеп, дәлелдеген профессор Ф.Ш. Оразбаева болды. Ғалым қатысым әдісін басшылыққа ала отырып, сөйлесім әрекетінің оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым, тілдесім компоненттерін бір мақсатқа

жұмылдыра дамыту арқылы ғана тілді үйренушінің саналы білім алып, сапалы әрекет етуіне мүмкіндік туатынын негіздеді. Қазіргі таңда әлемдік тәжірибеде екінші тілді меңгерту қатысымдық тұлғалардың: сөздің, сөз тіркестерінің, сөйлемнің, мәтіннің үйренуші тілін дамытудағы орны анық белгіленген. Бірақ әр тілдің өзінің табиғи болмысына қарай оларды қолданудың өзіндік ерекшеліктері бар. Қазақ тілін меңгертуде оқушылардың әрбір сөздің мағынасына мән беруіне ерекше көңіл бөлінгені дұрыс. Өйткені сөз – тілдік қатынастың ең маңызды құралы.

Проблема. Мемлекеттік тілді қазіргі заман талабына сай оқыту, оқытудың тиімді жолдарын жүйелеп ұсыну барлық қазақ тілі мұғалімдерінің басты мәселесі болып табылады. Мұғалімдер орыс сыныптарындағы оқушылардың қазақ тілінде еркін сөйлеп, өз ойларын еркін жеткізе алуларына баса назар аударса, өз ойын еркін жеткізіп, жазғанын түсіне алатын дәрежеге жеткізуге бағытталады. Қазақ тілін орыс мектептерінде оқыту мәселесі ең өзекті мәселелердің бірі. Тілді оқытуда жаңа технологияларды жан-жақты қолданып, жаңаша оқытудың тиімді жолдарын тауып, оны жүйелі қолдану да үлкен талап туғызады [2, 22 б.]. Осыған негізделе отырып мақала **мақсаты** тұжырымдалды: орыс сыныптарында оқылатын қазақ тілінде оқушыларды қазақша сөйлеуін үйретуде тиімді оқыту технологияларын табу және қолдану. Мақсатқа қол жеткізуде келесі **міндеттер** қойылды:

1. Қарастырылып жатқан тақырып бойынша ғылыми әдебиетке талдау жасау;
2. Қазақ тілін оқытуда тиімді әдістерді, стратегияларды іріктеп алу;
3. Қазақ тілін оқытуда тиімді әдістерді, стратегияларды қолдану

Зерттеу нәтижелері. Қазақ тілін оқытуда оқушының тілін дамытып, сөз байлығын арттыру - ең маңызды жұмыстардың бірі. Орыс сыныптарындағы оқушылар қазақ тілі сабақтарында берілген мәтіндер мен тапсырмаларды дұрыс түсініп, мәтін бойынша сұрақтарға дұрыс жауап қайтаруға, қазақ тіліндегі сөздер мен сөз тіркестерін дұрыс қолдануға, сөйлемді дұрыс құруға үйренеді. Ал оны жүзеге асыру үшін, әр түрлі оқыту әдіс-тәсілдерін пайдалану, қызықты тіл дамыту тапсырмаларын және тақырыпқа сәйкес танымдық тапсырмалар арқылы қызықтыра оқыту керек. Қазіргі заман талабы бойынша мұғалімдер әр түрлі жаңа технологияларды қазіргі өз тәжірибелерінде қолданып жүр. Ең бастысы оқу, сөйлеу, талдау, жазу жұмыстарына мұқият көңіл бөлу.

Орыс тілінде оқылатын мектептерде қазақ тілін оқытуда көптеген әдістер мен тәсілдерді қолдануға болады. Мысалы, Табиғиәдіс. Тілді үйретудегі табиғи әдіс (Krashen & Terrell, 1995) сыныптағы тапсырмаларда кітаптағы мәтіндерді емес, оқуға арналған нақты материалдарды (мысалы, брошюралар, үндеухат, веб-парақтар) пайдалана отырып және оларды шынайы өмірмен байланыстыра отырып, неғұрлым мазмұнды етуге тырысады. Табиғи әдісті пайдалана отырып, мұғалім түсінік қалыптастыруға және қарым-қатынас орнатуға ықпал етіп, оқушылар арасында шынайы байланыс орнатып отырады. Табиғи әдіске сәйкес келетін мынадай жаттығуларды мысалға келтіруге болады:

1. Мұғалімнің әңгімесі сыныптағы объектілерге және суреттердің мазмұнына шоғырланады;

2. Мұғалім сұрақ қойғанда, бір сөзбен тұратын жауап беруге жағдай жасайды. Яғни сұрақтар иә/жоқ деп жауап берілетін сұрақтардан бастап кеңейтілген жауап талап ететін сұраққа қарай біртіндеп сұрақтардан бастап кеңейтілген жауап талап ететін сұраққа қарай біртіндеп күрделене береді.

3. Жаттығулар тілдік нысандарды қолдануға емес, негізінен қарым-қатынас жасауға бағытталауы керек;

4. Мұғалім жетекшілігімен жұптық және топтық жұмыс жүргізу. Табиғи әдіс техникалары әдетте «Тыңдау-көру-орындау» және «тіл үйренушілер қоғамдастығы» сияқты тәсілдермен бірге қолданылады [3,11 б.].

Табиғи әдіс қолданған кезде, жоғарыда айтылып кеткендей, «Тыңдау-көру-орындау» тәсілдері де қолданыла алады. ТКО жаттығуларын орындау кезінде оқушылар мұғалім ұсынып отырған тапсырманы қазақ тілінде түсіне алады. Сабақта суреттерді, дене қимылын және іс-әрекеттерді пайдалану арқылы белгілі бір түсінік пайда болады. Сол арқылы оқушылар «кіріспе ақпаратты» түсінеді және өздерінің түсінгенін тіл арқылы емес, дене қимылымен көрсете алады. Себебі, оқушылар дене қимылымен жауап бергенде, бұл қимыл ол сөздің оның жадысында орын алып, өзара байланысты сөздік қалыптастырады. ТКО жаттығуының қадамдары: мұғалім қарапайым ТКО командаларын береді, мысалы, «орындарыңнан тұрыңдар», «бұрылыңдар», мұғалім ТКО әдісін денеге, сандарға және бірнәрсенің ретін үйрету үшін қолданады, мысалы, «бірінші, мұрынымызды ұстаймыз. Одан кейін үш рет басымызды ұстаймыз». Мұғалім сыныпта қолданылатын сөздермен таныстырады, мысалы, «Есікке барып, үш рет қақ», «Қарындашты алып, пеналға сал». Мұғалім жаңа сөздермен таныстыру үшін суреттер мен түрлі тірек құрал-дарын қолданады. Суреттерді қолданатын болса, мұғалім беске дейін жаңа сөз енгізе алады. Мысалы, «Қоңыр ит нан жеп отыр». Мұғалім суретті көрсетіп, бір сөзбен жауап беруге болатын сұрақ қояды: «Кімде иттің суреті бар?».

Мұғалім сурет туралы сөздерді ТКО командаларымен арластырып қолданады. Мысалы, «Иттің суретін тап та, оны үстелге қой». Суретке қатысты сөздер қолданылған сөйлемдерді пайдаланады, мысалы, «Егер сенде жануардың суреті болса, мұрыныңды ұста» [3,12 б.]. Сонымен қатар, тілді оқытудың коммуникациялық әдістемесінің қағидаларын ұстанатын мұғалімдер грамматикалық тұрғыдан сауатты сөйлем құрылып, грамматика ережелерінің сақталуына қарағанда, тілдің қарым-қатынас үшін қолдануына баса көңіл бөледі. Тіл үйренушілер қоғамдастығы (ТҮҚ) әдісін қолданатын мұғалімдер оқушылардың тілді әртүрлі мақсатта және түрлі адамдар алдында қалай қолдану мен оны қалай өзгерту керек екенін, мәтіннің түрлерін қалай түсіну және оларды қалай өңдеу керектігін үйретуге ұмтылады. Тіл үйренушілер қоғамдастығының жаттығулары: «Ақпараттағы ақау» жаттығуы - оқушылар рөлдік ойын арқылы жаттығады. «Пазл» әдісі - оқушылар бүтін мәтін жасау үшін ақпараттың түрлі бөліктерін біріктіреді. Тапсырманы аяқтауға арналған жаттығулар - оқушылар ақпарат жинап, оларды сыныпқа таныстырады. Пікір алмасу жаттығулары. Тапсырманы аяқтауға арналған жаттығулар: ДЖИГСО, ойын, карта. Жоба жұмысы. Ақпарат жинау жаттығулары: зерттеу, сұхбат,

іздігі. Ақпарат беруге арналған жаттығулар - оқушылар белгілі бір нысанда таныстырылған ақпаратты алып, басқа нысанда таныстырады. Белгілі бір сөзбен екі диалог жүргізу, карточкалардың көмегімен жүретін рөлдік ойын, «Қатесін тап» ойыны және т.б. [3,12 б.].

Қорытынды. Орыс тілді мектептердегі қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу тілін танымдық тапсырмалар арқылы дамытуға болады. Танымдық тапсырмалар – мәтіндегі жаңа сөз, сөз тіркесі, сөйлемдерді түсіндіруде қолданады. Сабақ сайын үйретілетін жаңа сөздер бойынша, яғни сөздік жұмысында іске асады. Басқа тілді үйретуде ең нәтижелі және жиі қолданылады. «Ұлттық тағамдар» тақырыбын өткен кезде тағамдардың суретін көрсету арқылы немесе сыныпта оқушыларға ұлттық тағамдарды көрсету арқылы жүзеге асып отырады. Ұлт ұстазы Ыбырай Алтынсарин: «Балаға айтып түсіндіргеннен гөрі, қолымен ұстап, көзімен көріп, мұрнымен иіскеп түсіндірген сабақ ұғымды» деген. Бұл әдісті – спорт түрлері, пайдалы тағамдар, жеміс- жидектер, оқу құралдары, ойыншықтар тағы да басқа тақырыптарда жүзеге асыруға болады [4, 8 б.].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

- 1.Тұрсынғалиева С.Ч., Берекенова Ә.С. Қазақ әдебиеті. Әдістемелік құрал. «Арман-ПВ» баспасы, 2013
- 2.Хабаршы. ҚазМҚПИ ғылыми журнал. Филология сериясы. №5 (2). 2007. 38б.
- 3.«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ. Педагогикалық шеберлік орталығы «Мұғалімге арналған нұсқаулық»-2016 ж., - 40 б.
4. «Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектебінде» республикалық ғылыми-педагогикалық басылым, 2007жыл №8, 24-25бет

СӘКЕН СЕЙФУЛЛИН – ЖАС ҰРПАҚҚА ҮЛГІ ӨНЕГЕ

Студенттер Байтебенова Н., Балғабай К., 1 курс, «Рудный тау- кентехнологиялық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: АзбароваШ.А., жалпы білім беру пәнінен оқытушы

Тақырып өзектілігі:

Біртұтас тәрбие бағдарламасын жүзеге арттыруда жастарды патриотизмге және ұлттық мәдениетке тәрбиелеу және еңбекке құрмет көрсету сияқты қасиеттерді насихаттай отырып, жас ұрпақтың адамгершілік, азаматтық және рухани қасиеттерін қалыптастыру.

Мәселесі: Сәкен Сейфуллин шығармашылығының басты идеялары мен тақырыптары жас ұрпаққа үлгі өнеге бола алады ма?

Зерттеудің мақсаты:

Сәкен Сейфуллиннің шығармашылығының жас ұрпақтың патриоттық сезімін, азаматтық жауапкершілігін және адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруда қаншалықты маңызды екенін көрсету, сондай-ақ оның білім беру жүйесінде қолдану жолдарын ұсыну.

Міндеттері:

1. Сәкен Сейфуллиннің негізгі шығармаларын және олардың тәрбиелік әлеуетін зерттеу.

2. Оның шығармашылығының басты идеялары мен тақырыптарын талдау.

3. Шығармаларын оқу орындарында қолдану әдістерін қарастыру.

4. Сәкен Сейфуллин шығармашылығын қолдану арқылы жастарды тәрбиелеуден күтілетін нәтижелерді бағалау.

Сәкен Сейфуллин – ХХ ғасырдың басындағы қазақ әдебиеті мен мәдениетінің көрнекті өкілдерінің бірі, ақын, жазушы, қоғам қайраткері. Ол өз өмірі мен шығармашылығын әлеуметтік әділеттілік, халықтың теңдігі мен құқықтарын қорғау жолына арнады. Сәкен Сейфуллиннің әдеби шығармалары оның әлеуметтік әділеттілікке деген адалдығын айқын көрсетеді. Оның өлеңдері мен прозалық шығармаларында әділетсіздікке қарсы наразылық, еңбекші халықтың мүддесін қорғау идеялары көрініс тапқан.

Мысалы, «Көкшетау» поэмасы қазақ халқының бай мәдениеті мен табиғатының сұлулығын дәріптей отырып, халықтың өміріндегі әділетсіздікті бейнелейді. Ал «Тар жол, тайғақ кешу» романы – қазақ халқының төңкеріс кезеңіндегі қиын тағдырын суреттейтін маңызды шығарма. Сәкен Сейфуллиннің әділеттілік үшін күресі оның өміріне қауіп төндірді. Ол сталиндік репрессия жылдарында жазықсыз айыпталып, 1938 жылы атылды. Оның өмірі мен қызметі әділетсіздікке қарсы күрестің батырлық үлгісі ретінде мәңгі есте қалды.

Сәкен Сейфуллин – әлеуметтік әділеттілік пен ұлттық сана үшін күрескен қайраткер. Оның шығармалары мен қоғамдық қызметі қазақ халқының рухани байлығы мен тәуелсіздікке ұмтылысын айқындайды. Сәкеннің өмір жолы – әділеттілікке, теңдікке және азаттыққа ұмтылған әрбір ұрпаққа өнеге.

Сәкен Сейфуллин қазақ тілінің дамуына ерекше көңіл бөлді. Ол қазақ тілінің тазалығы мен байлығын сақтауға ұмтылды. Оның шығармалары көркем тілді қолдану шеберлігімен ерекшеленеді. Сәкеннің өлеңдері мен прозалық шығармалары қазақ әдеби тілінің нормаларын бекітуге және оны кеңінен қолдануға ықпал етті. Сонымен қатар, ол қазақ тілінде оқулықтар мен әдістемелік құралдар дайындауға да атсалысты.

Сәкен Сейфуллин халық ауыз әдебиетінің үлгілерін жинақтап, зерттеуге үлкен үлес қосты. Ол қазақтың бай ауыз әдебиеті мұрасын сақтап қалу және оны болашақ ұрпаққа жеткізу мақсатында түрлі материалдарды жинап, оларды әдеби шығармаларында қолданды.

Бұл жұмыс ұлттық мәдениетіміздің баға жетпес мұрасын сақтауға көмектесті. Сәкен Сейфуллиннің шығармашылығы қазақ халқының ұлттық санасын оятуға, рухани жаңғыруына ықпал етті. Оның шығармалары арқылы қазақ халқы өз тарихын, мәдениетін және тілін тереңірек түсінуге мүмкіндік алды. Сәкеннің туындылары жастарды білімге, отансүйгіштікке және әділеттілікке тәрбиелеуде маңызды рөл атқарды.

Сәкен Сейфуллин — тек өз дәуірінің емес, бүгінгі және болашақ ұрпақ үшін де маңызды тұлға. Оның мұрасы әлі де зерттеліп, бағаланып, насихаттала бермек.

Сәкен Сейфуллиннің «Тар жол, тайғақ кешу» атты шығармасы – қазақ әдебиетіндегі тарихи және көркем мемуарлық жанрдың ең үздік үлгілерінің бірі. Бұл шығармада автор өзінің өмір жолындағы күрделі кезеңдерді, яғни Қазақстандағы 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс пен 1917 жылғы революциядан кейінгі қиын-қыстау жылдарды сипаттайды. «Тар жол, тайғақ кешу» повесі Қазақстанның саяси-әлеуметтік тарихының ең күрделі кезеңдерін қамтиды. Сейфуллин бұл еңбегінде қазақ халқының ұлт-азаттық күресінің және революциялық қозғалыстың шынайы бейнесін көрсетеді. Ол өз көзқарастары арқылы қазақ даласындағы саяси оқиғалардың ішкі қайшылықтары мен тарихи маңызын баяндайды. Повесте автордың өзі куә болған оқиғалар баяндалады. «Тар жол, тайғақ кешу» – тек тарихи оқиғаларды сипаттап қана қоймай, сол замандағы қазақ халқының рухын, қайсарлығын, қиындықтарға қарамастан, азаттық үшін күресін ашып көрсететін құнды еңбек.

Сәкен Сейфуллиннің шығармалары колледж бағдарламасына интеграциялау – қазақ әдебиетінің ұлы тұлғасының мұрасын жас ұрпаққа жеткізудің тиімді жолы. Оның поэзиясы мен прозасы жастарға елді сүю, қоғамға қызмет ету, және әділдік үшін күресудің маңыздылығын түсіндіреді. Оқу бағдарламасына интеграциялау тәсілдері: Тақырыптық сабақтар өткізу арқылы Сәкен Сейфуллиннің шығармаларын әдебиет сабақтарында қазақ қоғамының түрлі тарихи кезеңдерін талқылау барысында енгізу. Мысалы, Сейфуллиннің «Тар жол, тайғақ кешу» романы арқылы Қазақстанның ХХ ғасырдың басындағы тарихи оқиғаларын талдау. Оқушыларға Сейфуллин шығармалары бойынша сахналық қойылымдар жасау, өлеңдерін жатқа айту немесе шығармаларын заманауи көзқараспен қайта түсіндіру сияқты тапсырмалар беру. Сейфуллин шығармаларын интерактивті форматта ұсыну (аудиокітаптар, мультимедиалық материалдар, анимациялық бейнероликтер). Онлайн платформаларда шығармалары бойынша тесттер мен талқылау алаңдарын ұйымдастыру. Оның поэзиясы мен қысқа әңгімелерін талдау, мазмұндық ерекшеліктеріне назар аудару. Сәкен шығармашылығын колледж бағдарламасында оқыту оқушылардың рухани дүниесін байытып, патриоттық тәрбие беруге ықпал етеді. Сабақтарды әртүрлі формада ұйымдастыру оның шығармашылық мұрасын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Сәкен Сейфуллиннің шығармаларын қазіргі заманғы әдістермен қалай танытуға болатыны туралы ұсыныстар қарастырылады. Сәкен Сейфуллиннің шығармаларын Instagram, Facebook, TikTok сияқты платформаларда бөлісуге болады. Қысқа видеолар, аудиофрагменттер немесе шығармаларының үзінділерін стильді дизайнмен безендіріп, кең аудиторияға жеткізу тиімді.

Сейфуллиннің өмірі мен шығармашылығы туралы деректі фильмдер, анимациялар немесе талқылау подкасттарын жасау – шығармаларын жаңа форматта ұсынудың бір жолы. Оның шығармалары мен өміріне арналған интерактивті виртуалды мұражай құру – заманауи тәсілдердің бірі. Мұндай мұражайда пайдаланушылар ақынның өмір жолын 3D форматта көріп, оның еңбектерімен таныса алады. Сейфуллин шығармаларының үзінділерін QR-код арқылы кітаптардан немесе көшелердегі арнайы тақтайшалардан оқуға болады.

Зерттеу нәтижелері: Сәкен Сейфуллиннің әдеби шығармалары оның әлеуметтік әділеттілікке деген адалдығын айқын көрсетеді. Сәкеннің өмір жолы – әділеттілікке, теңдікке және азаттыққа ұмтылған әрбір ұрпаққа үлгі өнеге. Шығармалары қазақ халқының ұлттық санана оятуға, рухани жаңғыруына ықпал етеді. Сәкен Сейфуллиннің шығармалары колледж бағдарламасына сағаттар қосу және басқа пәндермен интеграциялау.

Қорытынды: Сәкеннің шығармашылығын зерттеп, оны келешек ұрпаққа жеткізу – баршамыздың ортақ міндетіміз. Қазіргі заманғы әдістермен және сандық технология арқылы әртүрлі формада ұйымдастыру оның шығармашылық мұрасын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Сәкен әндерінің құндылығы мен көркемдік ерекшелігі » Educational Sciences Index
2. Сәкеннің сырлы кітаптары | Seifullin
3. Дүйсен Н. «Әдебиеттің бүгінгі бет-бейнесі» – Алматы ақшамы газеті, 2022 ж. 20 қыркүйек, № 21
4. Қайрат Байбосынов - Сәкен Сейфуллин "Көкшетау"
5. Қайрат Б. «Сәкен Сейфуллиннің әдеби мұрасы» – Әдебиет айнасы журналы, 2022 ж. қараша, № 8.

ТАРИХ САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

Студент Бижанов Н., 2 курс, №1 Алматы қазақ гуманитарлық педагогикалық колледжі

1. Кіріспе

- Жасанды интеллект (ЖИ) — бұл компьютерлік жүйелер мен ағдарламалардың адам интеллектісін имитациялау қабілеті.

- Тарих сабақтарында ЖИ қолдану білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, олардың оқу үдерісін тиімді және интербелсенді етеді.

- Бұл баяндамада ЖИ-ді тарих сабағында тиімді қолдану жолдары мен мүмкіндіктері қарастырылған.

2. Жасанды интеллекттің тарих сабақтарында қолданудың артықшылықтары

- Білім алушылардың қызығушылығын арттыру: ЖИ негізінде жасалған ойындар, виртуалды экскурсиялар, интербелсенді платформалар білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

- Адаптивті оқыту жүйесі: ЖИ білім алушылардың деңгейіне сәйкес материалдарды ұсыну арқылы әр білім алушыға өзіндік жеке көзқарас қалыптастырады.

- Тиімді кері байланыс: ЖИ арқылы білім алушыға жылдам кері байланыс беру, жіберген қателерін түзету, оқыған материалдарды жақсы меңгеруге көмектесу.

- Қолжетімді ресурстар: ЖИ-дің көмегімен тарихи деректерге қол жеткізу жеңілдейді, оқу материалдарын әртүрлі дерек көздерден алу мүмкіндігі пайда болады.

3. Жасанды интеллектінің қолданылу әдістері

3.1 Интерактивті платформалар мен қосымшалар

- Генеративті тарихи ойындар мен викториналар: Тарихи кезеңдер мен оқиғаларды тереңірек әрі жақсы түсіну үшін интербелсенді викториналар мен ойындарды пайдалану.

- Виртуалды экскурсиялар: ЖИ-дің көмегімен тарихи орындарды виртуалды түрде шарлап, олар туралы толық мәлімет алу.

- Кеңейтілген шындық (AR) және виртуалды шындық (VR): Тарихи оқиғаларды немесе археологиялық қазбаларды шынайы бейнелейтін виртуалды орталар жасау.

3.2 Ақпараттық анализ және деректерді өңдеу

- Тарихи деректерді автоматты түрде талдау: ЖИ деректерді өңдеу арқылы тарихи оқиғалар мен тұлғалар туралы сараптама жүргізуге жағдай жасайды.

- Мәтіндерді талдау: ЖИ тарихи деректерді, құжаттарды және әдеби шығармаларды талдай отырып, мағыналы қорытындылар ұсынады.

3.3 Қысқаша мазмұндама және түсіндірме

- Тарихи тақырыптар бойынша қорытынды жасау: ЖИ оқушылардың өткен сабақтарын тез арада шолып, негізгі ұғымдар мен идеяларды түсіндіруге көмектеседі.

- Резюме мен реферат жазуға көмек: ЖИ жүйелері оқушыларға белгілі бір тақырып бойынша ақпарат жинап, реферат немесе эссе жазуға көмек бере алады.

4. Қолдану кезінде туындайтын мәселелер мен шешімдер

- Ақпараттың сапасы мен дәлдігі: ЖИ қолданатын деректердің сапасы маңызды. Осы мәселені шешу үшін әрине сенімді дереккөздермен ғана жұмыс жасаған жөн.

- Технологиялық инфрақұрылым: ЖИ қолдануға қажетті құралдар мен ресурстардың бола бермеуі мүмкін. Бұл мәселе алдымен білім мекемелерін цифрландыруды арттыруымен шешілуі мүмкін.

- Мұғалімдердің дайындығы: Мұғалімдерге әрдайым ЖИ құралдарын тиімді пайдалануға арналған арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастырып тұру қажет.

5. Қорытынды

- Тарих сабақтарында жасанды интеллектіні тиімді пайдалану — бұл білім берудің сапасын арттыратын, білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыратын маңызды құрал.

- ЖИ технологияларының дамуы арқылы тарих сабағын интербелсенді, қызықты және тиімді етіп өткізудің мүмкіндігі пайда болады.

- Мұғалімдер мен білім беру мекемелері осы технологияларды тиімді әрі дұрыс қолдану үшін қажетті инфрақұрылым мен тұрақты біліктілікті қамтамасыз етуі қажет.

6. Ұсыныстар

- ЖИ құралдарын оқу бағдарламаларына енгізу: Тарих пәнін оқытуда ЖИ құралдарын жүйелі түрде пайдалану ұсынылады.

- Мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру: Мұғалімдерге ЖИ технологияларын қолдану бойынша арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастыруды жолға қою.

- Білім алушылардың сыни ойлау дағдыларын дамыту: ЖИ пайдалану кезінде білім алушыларға деректерді талдау және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға жағдай жасау.

Жасанды интеллектіні (ЖИ) пайдалану арқылы білім алушыларға деректерді және ақпараттарды сараптау және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамыту.

Жасанды интеллектіні оқу процесінде қолдану білім беру саласын түбегейлі өзгерте алады. Әсіресе, ЖИ білім алушыларға деректерді талдау және сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқара алады. Бұл дағдылар қазіргі таңда білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып отыр, себебі олар білім алушылардың өздігінен шешім қабылдауға, мәліметтерді дұрыс бағалауға және сыни тұрғыдан ойлауға қабілетін арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. С.Әлкен. Жаңа технологиялар арқылы шығармашылыққа баулу. «Қазақстан тарихы» №1 2006 ж
2. Р. Қ. Қарсыбаева. Сын тұрғысынан оқу мен жазуды дамыту технологиясының ерекшелігі. «45-Минут» №1 2009 ж.
3. С.Мирсентова. Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде. Қарағанды 2011 ж.
4. «Ақпараттық технология және қашықтықтан оқыту». С.Т.Мұхамбетжанова
5. <https://bilim-all.kz/jospar/>

АЛАШТЫҢ БІР АСЫЛЫ – ИМАМ ӘЛІМБЕКОВ

Студенттер Бірлікқызы Д., Тлеуова Ж., 3 курс, М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекші: Мұқанов Т.К., мәдениеттанушы

1. Жобаның өзектілігі: Бұл тақырып Алаш тарихы және ұлт мәдениетін зерттеу контекстінде маңызды және өзекті. Бұл мемлекетіміздің өткені мен бүгінін пайымдауға, тәуелсіздік жолындағы күрескен зиялыларымыздың тарихи еңбегін түсінуге ықпал етеді. Имам Әлімбеков сынды тарихи тұлғалардың еңбегін бағалау ұлтқа қызмет ететін жастарымыздың бойындағы отансүйгіштік, қайраткерлік қасиеттерді дамытуға, тәуелсіздіктің қадір-қасиетін ұғынуға жол ашады.

2. Жобаның мақсаты мен міндеттері: Есімі ұмытылған Алаш қайраткері Имам Әлімбековтің өмірі мен қызметін зерттеу және тарихи

деректерді қайта жаңғырту. Тарихи тұлғаның ұлт-азаттық қозғалыс тарихындағы алатын орны мен еңбегіне баға беру.

“Алаш” партиясының қайраткері, ағартушы, публицист, «Сарыарқа» газетінің редакторы Имам Әлімбеков. Ол қазақтың саяси көсемдері Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, Ә.Ермеков т.б. асыл тұлғаларына серіктес бола білді. Қазақтың жазықсыз қуғын-сүргінге ұшыраған арыстарымен бірге Имам Әлімбековтің аты да тоталитарлық жүйе тарапынан ұзақ жылдар бойы датталып, қараланып келді. Еліміз тәуелсіздігін алған кезден бастап халық қамын ойлаған озық ойлы зиялыларымызды қатарында ақталып, еңбектері зерттеліне бастады.

Имам Әлімбеков - (1885 - 17.09.1937) - бұрынғы Семей губерниясы Қарқаралы уезінің Ақсары болысында дүниеге келген. Азан шақырып қойған аты Имаммағзұм. Шыққан тегі Арғын ішінде – Қуандық – Алтай – Мойынның Алдаберген руы. Ауыл молдасынан мұсылманша хат танығаннан соң, Қарқаралыдағы орыс-қырғыз мектебінде оқыған. Алғашқы сатылы мектепті аяқтаған соң, Семей қаласындағы мұғалімдер семинариясына оқуға түседі. Белгілі ғалым, абайтанушы Қайым Мұхамедхановтың «Алаштың білім ордасы» атты ғылыми-танымдық кітаптың бірінші томында жарияланған «Мұхтар-семинарист» деген мақаласында Имам Әлімбековтің 1906 жылы оқуға түскені баяндалады. [10]. Имам Әлімбеков Семей мұғалімдер семинариясында 1906-1910 жылдары білім алған. Осы оқу орнында көптеген талапты шәкірттермен, соның ішінде қазақтың тұңғыш академигі Қаныштың ағасы алаш қайраткері, ағартушы-педагог Әбікей Сәтбаевпен бірге білім алады [3].

Семейдің мұғалімдер семинариясын аяқтаған Имам Әлімбеков Қазан төңкерісіне дейін Семей мектептері мен гимназияларында мұғалім болды. Сонымен қатар 1910-1913 жылдары ағартушылық, демократиялық қозғалысқа белсене араласа жүріп, халықтың көркем сөз мұрасын жинау, жүйелеу, зерттеу ісіне араласты, баспасөзге мақалалар жазды, аударма жасады.

1917-1919 жылдары Имам Әлімбеков Алаш қозғалысына белсене араласады. Ә.Бөкейхан, А.Байтұрсынұлы, Х.Ғаббасұлы сынды көшбасшы тұлғалармен етене араласып, ағымдағы жағдайға сәйкес тапсырмалар алып, оны жауапкершілікпен орындайды. Алашорда мемлекетін құрудың бағдарламаларын қабылдау туралы қаулы қабылданады да осыларды жүзеге асыру үшін ұйымдастыру бюросы құрылады. Сегіз адамнан тұратын бюроның мүшесі болып Имам Әлімбеков те сайланады. Имам Әлімбеков «Қазақ» газетіндегі «Қазақ халқының тұңғыш съезі» мақаласында Орынбор қаласында болған алғашқы съезінің жұмысына баға беріп, «... бұл өзі қазақтың орыс қоластына кіргеннен бері зор қалыпта құрылған тұңғыш сиезі еді» деп оның саяси маңызын атап жазады [7]. 1917 жыл 12-13 қазанда Семей облыстық Алаш комитетін құратын жиынға қатысып, комитет мүшесі болып бекітіледі (төрағасы – Х.Ғаббасұлы).

Алаш партиясы басшылығының ұйғарымымен Имам Әлімбеков «Қазақ» газетіндегі қызметінен жаңадан ашылған «Сарыарқа» газетіне редактор болып ауысады. «Сарыарқа» газетінде редакторлық қызметте жүріп, болашақ тәуелсіз қазақ автономиясын құру идеясын қолдаушылардың біріне айналады.

Имам Әлімбеков 1918 жылы тамызда Самарада өзін-өзі билеу мәселесін қарастырған Сібірдің төтенше съезіне қатысады. Осы аралықта Алаш милициясы мен Алаштың атты әскер полкін жасақтау ісіне атсалысады. Осы кезеңде Имам Әлімбеков «Алаш» партиясының Семей облыстық ұйымы төрағасының орынбасары, 1918-1919 жылдары шығып тұрған аталмыш партияның орталық үні «Сарыарқа» газетінің бас редакторы болған, сонымен қатар алаштықтардың атты әскер полкін жасақтаушылардың бірі болған,- деп атап көрсетіледі [4]. 1918 жылы Семейге колчакшылар келіп, И.Әлімбековті түрмеге жапқанда, А.Байтұрсынов Омбыға барып, Колчакқа жолығып, босатқызған.

Қайраткер тұлғаның қаламгерлік қыры елге ертерек танымал болып, оның ел тұрмысының сан алуан қырларын шеберлікпен суреттеп, патша өкіметінің отарлау саясатына қарсылық білдірген мақалалары 1910 жылдан бастап Семей, Новосибирск, Омбы қалаларында шығып тұрған орыс тілді газет-журналдарда үнемі басылып тұрған. Бұл турасында Имам Әлімбековтің нағашысы Махат Рахманұлының «Ахаңның Имам деген досы болған» деген мақаласында мынандай ой айтады: «Кейін Орынборда Әлихан Бөкейханов пен Ахмет Байтұрсынов «Қазақ» газетін шығарғанда Имам Әлімбеков осы газетке Семейден тұрақты түрде мақала жазып тұрды. Сонымен қатар Ахмет Байтұрсыновтың тапсыруымен патшаның отаршылдық саясатына, әсіресе, келімсектердің көптеп келіп қоныстана бастауына қарсылық білдіріп, Петербургтың, Омбының, Новосибирскінің (Новониколаевск) демократиялық бағытындағы орыс газеттерінде көптеген мақалалары жарық көрді» [7].

Имам Әлімбековтың «Сарыарқа» газетінде жарияланған көлемді мақаласының бірі «1917 жылы 25 маусымдағы 3 санында жарияланған «Естиярлық сыналатын болды» деп аталады. Мақаласында автор қазақ елін басқарудағы патшалық үкіметтің отаршылдық саясатының қаншалықты зиян екендігін атап өтеді.

Алаш қозғалысы таратылып, Кеңес билігі толық орнаған соң, И.Әлімбеков ағартушылық қызметке ден қояды. Қарқаралы уездік оқу бөлімінің меңгерушісі, әдіскер-нұсқаушы, педагогикалық техникум оқытушысы, мектеп мұғалімі жұмыстарын атқарады. 1920 жылдардың аяғында Қарқаралы қаласындағы Алаш зиялыларын тергеу, тексеру әрекеттері Имам Әлімбековке де маза бермей, Мағжан Жұмабайұлының шақыруымен Петропавлға қоныс аударып, осындағы ауылшаруашылығы техникумында ұстаздық етеді.

Имам Әлімбеков «халық жаулары» деген айыппен 1929 жылы қамауға алынып, Голощекинге қастандық жасауды ойластырған топпен байланысты деп айыпталады. Осы «қылмысты іс» бойынша 44 азамат тұтқындалады. Олардың ішінде Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабайұлы, Ж.Аймауытұлы, М.Дулатұлы т.б. бар еді. 1929 жылы 19 тамызда олар Алматы түрмесінен Мәскеудің Бутырка абақтысына айдалады.

Бірақ та әрбір басқан қадамы НКВД қызметкерлерінің бақылауында болып, ақыры 1937 жылдың 17 наурызында қайтадан қамауға алынады. Тінту хаттамасында Имам Әлімбековтың үйінен Абай өлеңдерінің жинағы мен

Алашорда тарихының очерктері тәркіленгені айтылады. Семей облысы УНКВД үштігінің үкімімен 1937 жылы 17 қыркүйекте ату жазасына кесіледі.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу барысында Имам Әлімбеков туралы мәліметтер жиналып, оның ұрпағы – шөбересі Гүлдана Сафаровамен сұхбат жүргізілді. Кездесу барысында қайраткердің өмір жолы, қоғамдық-саяси қызметі және оның ұлт тарихындағы рөлі туралы тың деректер алынды. Зерттеу нәтижелері Имам Әлімбековтің есімін тарихи айналымға қайта енгізуге және оның еңбектерін ғылыми тұрғыда зерделеуге үлес қосуды көздейді.

Қорытындылай келе, Имам Әлімбеков бостандық үшін күрестің символына және Қазақстанда Ұлттық мемлекеттілікті құрудың басты қозғаушы факторына айналды. Сондықтан оның өмірі мен жетістіктерін зерделеу, сондай-ақ оны еске алу қазақ ұлты үшін, сондай-ақ осы тақырыпқа қызығушылық танытқан зерттеушілер мен тарихшылар үшін өте маңызды және өзекті болып табылады.

М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжінің «Алаштың білім ордасы» атты ғылыми-танымдық кітабында, колледж мұражайында Имам Әлімбековке қатысты мағлұматтар беріліп, ескерткіш-тақтада бейнесі қашалып қойылған.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. «Алаш» қозғалысы. Алматы, 2008. 45-46 беттер
2. С.Сейфуллин. Тар жол, тайғақ кешу. Алматы: 1960. 93-94 беттер.
3. Әл-Карени (Каренов) Р. Алаш азаттығының ақиығы Имам Әлімбеков. – Астана: Астана ҚазЭҚХСУ, 2009. – 134 б.
4. Имам Әлімбеков – қайта оралған есім / құраст.: Г. Бұхарбаева. – Қарағанды: Арко, 2005. – 3-34 б.
5. Төлепбергелен Б. Мәңгі жас-Алаш идеясы. – Алматы: Алматы баспа үйі, 2008. – 301 б.

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ МЕДИЦИНАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚША АУРУ АТАУЛАРЫ, ОЛАРДЫҢ ШЫҒУ ТӨРКІНІҢ САРАПТАМАСЫ

Студенттер Буранбаева Р., Перназарова А., 1 курс, « Қостанай жоғары медициналық колледжі» КММ

Ғылыми жетекшісі: Жумабаева К.Е., Мухамеджанова М.А., жалпыбілім беру пәндерінің оқытушылары

Өзектілігі Адамдар қоғамдық өмірде бір-бірімен тіл арқылы қарым-қатынас жасайды, түсініседі, пікір алысады, ойын жеткізеді. Тіл болмаса, адам өз ойын екінші біреуге жеткізе алмас еді, айта алмас еді, біреудің ойын түсініп, біле алмас еді. Біз тіл арқылы оқып, білім аламыз, мамандықты игереміз. Өткен тарихымыз, халқымыздың әдет-ғұрыптары, дәстүрлері, замандар бойы жинақтаған мол тәжірибесі ұрпақтан ұрпаққа тіл арқылы жетеді, тіл арқылы кейінгі ұрпаққа жалғасады.

Яғни, тіл – қоғамдық құбылыс. Тіл халықпен байланысты, сол халықтың өкілдері арасындағы қатынас құралы болып танылады. Тіл өзі қызмет етіп отырған халықпен, қоғаммен бірге туады, бірге дамиды, өседі, өркендейді, тіпті

бірге құриды, өледі. Әр халықтың ана тілі өткенге көз жіберіп, ой елегінен өткізіп, таразылауға, болашаққа қол созып, болжауға, ғылым көкжиегіне шығып, самғауға жол ашып, келешекке жол сілтейді. Ана тілі - халықтың өмір сүріп, қоғамдық өмірде дамып отыруының әрі көрінісі, әрі кепілі.

Оқу-зерттеушілік жұмыстың мақсаты:

- қазақ халық медицинасындағы ежелден келе жатқан қазақша ауру атаулары туралы деректермен танысу, ауру атауларының шығу төркінін анықтау.
- **Зерттеу нысаны:**
- қазақ халық медицинасының даму тарихы жөніндегі мұрағаттық материалдар, архивтік жазбалар, ғылыми-зерттеушілік материалдар.
- **Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы:**
- халық медицинасына тақырыбын аса жауапкершілікпен зерттеу;
- халық медицинасының құрылуы, дамуы туралы жаңа нақты ғылыми білім алу;
- арнайы әдебиеттермен жұмыс барысында дағдыларды дамыту.
- Қазақтың халық медицинасы әуел бастан үлкен үш салаға бөлінген. Табибия–диагностика дәрігерлік – фармакология, емшілік–терапия, дәрі қолдану яки басқа да әдістер арқылы ем жүргізуші екендігін ұғынуға болады. Ендеше қазақтың ертеде озық дамыған алдыңғы қатарлы ғылыми медицинасы болды дей аламыз «Тәуіп»–дәрігер ,ауруды анықтаушы (диагноз қоюшы).Бабаларымыз медицинаны сақия,яғни денсаулық сақтауға қатысты білімдер жиынтығы деп атаған. Олар науқасты организмдегі өзгерістеріне байланысты салқын,ыстық,құрғақ,ылғал төрт топқа бөлген.Жаңа эраға дейінгі 460-377 жылдары өмір сүрген грек халқының ұлы перзенті, медицина атасы – Гиппократ адам баласын табиғатына қарай былай бөледі: «Әр адамның бір –бірінен айырмашылығы организмдегі төрт шырын:қан,сілекей,сары өт,қара өттің қасиеттеріне тікелей байланысты. Сол төрт шырынның негізін табиғаттың төрт құбылысы –жылы, салқын,құрғақ және ылғал болуынан»-деп пайымдаған. Әйгілі ғұлама Гиппократ ғылыми жұмысқа кіріспес бұрын көп жыл бойы сақтар ішінде (Қазіргі қазақтардың бабалары)болғандығын өзі атап өтеді. Гиппократ былай жазған: «Денесінің қандай да бір жері күйдірілмеген сақты табу қиын.Өйткені сақтар күйдіру жолымен емдеуді бірінші орынға қояды». Халық медицинасы – ғасырлар бойы тірнектеп жиналған адамдар тәжірибесі. Ұрпақтан ұрпаққа ауысып,өзінің өміршеңдігін дәлеледеген білім арнасы. Қазіргі ғылыми медицинаның негізі халық медицинасының терең қойнауында жатыр.

Халық емшілері ауруға керекті дәрі- дәрмекті алыстан іздемей – ақ өз төңіріндегі табиғат дүниесі өсімдіктерден, минералдардан,хайуанаттардан алғаны аян.Осының ішінде қалың қауым үшін тез табылып,оңай керекке жарайтыны өсімдіктер екені даусыз.

Дәрілік өсімдіктерді пайдалануда өзіндік салт-дәстүрі, жинау, сақтау,қолдану, ерекшеліктері бар. Жазба деректерде әлем жұртшылығына ежелден белгілі Үнді,Тибет, Қытай елдерінің емшілері бай тәжірибе жинақтағаны көне дәуірден мәлім.Мұндай тәжірибеден қазақ халқы да кенде

емес. Өкінішке орай, жазба деректер жоқтың қасы. Дегенмен ұрпақтан ұрпаққа ауысып, ауызша жеткен емдеу тәсілдерді түрлі аңызға арқау болған.

Бабаларымыз ауруды анықтап (диагноз), дәрі қолданып, басқа да әдістер арқылы ем жүргізуші адамды «тәуіп» (дәрігер, врач) деп атаған. Қазіргі қолданыстағы «медицина» терминінің баламасы «сақия» болған. «Сақия» термині денсаулық сақтауға қатысты білімдер жиынтығын білдірген. Бабаларымыз адам ағзасының барлық мүшелерін, оладың атқаратын қызметі туралы толық білген және әр мүшенің қазақ тілінде атауы болған.

Қазақ тәуіптері аурудың алдын алу мен емнің уақытында жүзеге асырылуына ерекше мән беріп отырған. Олар барлық ауруларды

- - жұқпалы (заразные), жұқпалы емес (незаразные);
- сыртқы аурулар (наружные), ішкі аурулар (внутренние) деп жүйелеген.
- Бабаларымыз аурулардың атауын сырқаттанған мүшелеріне байланысты:
- «өкпе ауруы (болезнь легких)», «жүрек ауруы (болезнь сердца)»;
- сырқаттың белгілеріне (симптомы) байланысты:
- «қызылша (корь)», «сары ауру (желтуха)»;
- сырқаттың туындау себебіне байланысты:
- «суықтан (от простуды)», «ыстықтан (от жары, перегрева)», т.б. атаған.

Қазақ тілінде мұндай ауру атауларының 200-ге жуығы белгілі. Ауруларды атау принципі ұлы Ибн-Синаның ережелеріне сәйкес: «Наименования приходят к болезням с различных сторон. Их называют либо по органам – носителям недуга, либо по проявлениям – «падучая», либо по причинам – «болезнь от желчи».

Сонымен қатар қазақ халық медицинасында қолданған әдіс-тәсілдердің араб, парсы медицинасында дәрігерлер пайдаланған әдіс-тәсілдерімен ұқсастықтары көп ұшырасады. Яғни сол кездің өзінде халықтар арасындағы тәжірибе алмасу үрдісі болғаны байқалады. Бұл тек ем жасау, дәрі-дәрмек қолдану тәжірибесінде ғана емес, сонымен қатар тілдік ортада, қазақ тілі лексикасында да өз таңбасын қалдырды. Қазақ тілінде араб және парсы тілдерінен енген медициналық атаулар мен термин сөздер өте көп, мысалы аруақ- дух предков (парсы), ауа – воздух (араб), жан – душа (парсы), дәрі – лекарство (парсы) т.б.

Әрине, қазақ халық медицинасында Шығыс халық медицинасымен де, басқа да халықтық медициналарымен ұқсас, ортақ әдіс-тәсілдері болғанымен, тек қазақ халық тәуіптері ғана қолданатын өзіндік, ерекше мәнді емдеу мен аурудың алдын алу әдістері мен құралдары болғаны тарихтан аян.

Бабаларымыз ішкі ауруларды емдеу тәсілдерінің негізгілері ретінде ағзадан қан шығару (кровопускание), ағзаны қыздыру (согревание организма), уқалау (массаж), денешынықтыру (гимнастика), дәрі қабылдау әдіс-тәсілдерін қолданған. Ағзадан қан шығару емдеу тәсілдерінің ішіндегі ең күрделісі әрі ең тиімдісі болып есептелінген. Бұл тәсіл адам ағзасында көп мөлшерде жинақталған арам қаннан (испорченная кровь) құтылуға мүмкіндік беретін болған. Қан шығару үшін арнайы аспап - қандауыр (острый нож, напоминающий иглу) пайдаланылған. Қанды беткейлік тері көктамырларынан

(поверхностные кожные вены): самайдың көктамырларынан (височная вена), шынтақ көктамырларынан (локтевая вена), кейде тіл асты көктамырларынан (подъязычная вена) алған.

Қорытынды:

Сонымен, біз қазақ халық медицинасының даму тарихына шолу жасадық. Жұмыс барысында келтірілген ғылыми деректер қазақ халқының халық медицинасы өте кеш дамыған деген жаңсақ пікірлерді жоққа шығарып, керісінше, көне замандардан бері қалыптасып, ұрпақтан-ұрпаққа мирас болып сақталып келе жатқандығын анықтадық. Сонымен қатар, қазақ халық медицинасының даму тарихын зерттей отырып, біз қазақ тілінің де жаңа атау-ұғымдармен, басқа тілдерден енген кірме сөздермен, қазақ тіліндегі балама атаулармен толығып, өзіндік медициналық ғылыми жазба тілі қоса дамып отырғанына көзімізді жеткіздік. Яғни, ана тіліміз – қазақ тілінің халықтың рухани, мәдени байлығының, экономикалық және тарихи дамуының құралы екені даусыз. Ендеше, ғасырлар бойы жинақталып, ұрпақтардың жаны мен жадында күні бүгінге дейін сақталып келе жатқан халықтың саф күмістей тіл қазынасын, оның сөз байлығын ары қарай дамыту - өскелең ұрпақтың, яғни сіздер мен біздердің парызымыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. «Внутренняя или Букеевская киргиз-казачья орда» Евреинов А (стр.94)
2. «Энциклопедический словарь». Вып.4. М.,2003. (стр 38)
3. «Советская этнография» Басилов В.Н. М.,№4, 1990 (стр.66)
3. «Описание киргиз-казачьих, или киргиз-казачьих орд и степей» СПб., 1832 (стр.67)
4. «Традиционная народная культура и этнические процессы в многонациональных регионах юга России» Материалы Всероссийской научно-практической конференции 9-10.07.2004, Астрахань.
Интернет ресурстары.
5. О.Д. Дайырбеков, Б.Е. Алтынбеков, Б.К. Жерғауытов, У.И. Кенесариев, Т.С. Хайдарова «Аурудың алдын алу және сақтандыру бойынша орысша –қазақша терминологиялық сөздік.» Шымкент «Ғасыр-Ш»2005жыл

ҰРЖАР-МАҚАНШЫ Өңірлері бойынша Жер-су атауларының Тарихы

Студент Даулетбаева И., 2 курс, «Электротехника колледжі» КМҚК

Ғылыми жектекшісі: Шынарбек Ш.Ә., арнайы пәндер оқытушысы;

Саметова Г.Т., арнайы пәндер оқытушысы

Өзектілігі

Қазақ тіл білімінің жаңа саласы ономотика өз алдына отау тігіп, оның күрделі мәселелерінің зерттеліп келе жатқанына да қырық жылдай уақыт болып қалды. Алайда оның әлі де қолға алынбай жатқан тын салалары өте көп. Айта кетсек, топономикалық сөздіктер, топономикалық лексикография. Атауларға байланысты А.Титованың, Ғ.Қонқашпаев, А.Әбдірахманов, Е.Қойшыбаевтың

шағын сөздіктері бар. Алайда әр жер атауларына байланысты толық қарастырылмаған.

Халық тарапынан қойылған жер-су атаулары– сол жердің табиғи құжаты болып табылады. Әрбір географиялық атау географиялық картада, ресми құжаттарда өз орнын табуы керек. Ол үшін ел болып жұмылып, түзетіп, қалпына келтіру, зерттеулер жүргізу, баршамыздың міндетіміз болып табылады.

Мәселе

Жер-су атауларын жинақтау, оларды реттеу, дұрыс таңбалау, тарихи атауларды қалпына келтіру, аймақтық сөздіктер шығару сияқты топонимиялық, теориялық және қолданбалы мәселелерге назар аудару.

Жұмыс мақсаты: Барлық Қазақстан территориясына кіретін жер-су атаулары бірізділіктеніп, жүйеленіп жеке кітап болып жарық көруі қажет. Жер мәселесі қашанда даулы мәселе. Ежелден солай болып келе жатыр. Соған байланысты жер-су атауларының орналасуы, шығу тегі, аталу себебін анықтап, айқын жазған жөн деп ойлаймыз.

Міндеттері:

- Жоба барысында өзіміздің теріп еңбектенген біршама кітаптарымызбен алған қарияларымыздың сұқбаттарынан Мақаншы-Үржар аудандарының жер-су атауларын теру;

- Жергілікті ақын-жазушылардың кітаптарында кездесетін атаулармен архив беттерін ақтарып, әр жердің, әр аудан, қаланың жеке сөздік кітабын құрастыру.

Эксперимент тәсілі: Зерттеу жұмысында сұқбат алу әдісі пайдаланды. Архив материалдарымен жұмыс жасалды.

Жер-су атауларының шығу тарихы

Қазақстанда шамамен 2,7-3 млн. шамасында әртүрлі географиялық атау бар деп есептелінеді. Өкінішке орай, осындай халықтың рухани байлығы қазіргі уақытқа дейін толық жүйелі түрде жинақталмаған. Осы кезге дейін ірі масштабты топокарталар географиялық атаулардың бірден-бір сақтаушысы ретінде саналуда.

”Ұлттық оянудың алғашқы сатысында міндетті түрде болатын “сезімге бой алдыру” үрдісі қазір сабасына түсті. Енді саналы түрде салмақты зерттеулер қажеттілігі туды. Қазақ тілін, соның ішінде ономастикалық кеңістігін де, Гераклдың Авдий ат қорасын тазалағаны сияқты, Кемал Ататүріктің түрік тілін араб-парсы элементтерінен аршығаны сияқты сүзгіден өткізу міндеті алдымыздан шықты”,- деп жазады жер-су аттарының сөзжасамдық үлгілерін зерттеп жүрген ғалым Б.Бияров өзінің монографиясында [1]. Алайда, атаулар жөнінде айтылған аңыз-әңгімелердің бәрі бірдей шындыққа жанаса бермейді де, осыдан келіп “жалған этимология”, “халықтық этимология” деп аталатын топшылаулар мен жорамалдар туады [2].

Қазақстан топонимикалық кеңістігінің әлі шешімін таппаған мәселесі көп. Тіл мамандары, тарихшылар, географтардың бірлесіп жұмыс істемеуі салдарынан топографиялық карталардағы атаулардың жартысынан көбі үлкен бұрмаланумен берілген. Қазақстан картасын қазақша сөйлетеміз деп жүрген

азаматтар тілді жетік білмегендіктен, оның үстіне тіл мамандары және топонимистермен ақылдаспағандықтан, өз еңбектерінде өрескел қателер жіберді. Мәселен, бір ғана Шығыс Қазақстан облысының топокартасында Үржар – Ұрыжар, Өрел – Өргіел, Берел – Бергіел, Шанағаты – Шанағатты түрінде өзгеріспен берілген. Ал, Листвяга делінетін жота Қоржынтау түрінде, Тарбағатай (Барқытбел) жотасы Таутекелі түрінде берілуі – аймақты жақсы білмеу салдарының көрінісі.

Жер-су атаулары – мәдени-тарихи мұра, ұлттық құндылық. Бұл атаулар өн бойына ел тарихының, халықтық болмысы мен дүниетанымының, табиғат құбылыстары мен кәсібінің, салт-санасы мен әдет-ғұрпының қат-қабат сырын сақтаған.

«Қазақ жерінің көп қабатты топонимиялық жүйесінде славян тілінен енген географиялық атаулар ауқымды орын алады. Сан ғасырға созылған қазақ-орыс халықтары арасындағы қарым қатынас өз өрнегін географиялық атауларға түрлі қырынан сала білген. Топонимдердің пайда болу, өзгеру құбылыстары қазір қоғамдық пікірде қайта екшелеп, сын көзбен қаралып, жаңаша мәнге ие болуда. Қазақстан мен Ресей арасындағы әрқилы қарым-қатынас басталысымен-ақ географиялық жаңаша жер атаулары біртіндеп пайда болып, жыл өткен сайын молыға түсті. Қазақ жеріндегі топонимикалық атаулар тарихында дәл осы кездегідей жер атауларының жылдам өзгеріп отыру құбылысы болған емес [2].

Үржар ауылдық округіне Үржар, Қызылту, Бургон ауылдары, Ақжар ауылдық округіне Ақжар, Қарамойыл, Амангелді ауылдары, Егінсу ауылдық округіне Егінсу, Жанай ауылдары, Жоғарғы Егінсу ауылдық округіне Жоғарғы Егінсу ауылы Елтай ауылдық округіне Елтай ауылы, Қаратұма ауылдық округіне Қаратұма ауылы, Жаңа тілек ауылдық округіне Жаңа тілек, Тасарық ауылдары, Көкөзек ауылдық округіне Көкөзек ауылы, Көлденең ауылдық округіне Көлденең ауылы, Бестерек ауылдық округіне Бестерек, Қазымбет, Ер Қабанбай ауылдары, Науалы ауылдық округіне Науалы, Малақ ауылдары, Ново-Андреевка ауылдық округіне Ново-Андреевка, Покровка, Некрасовка, Благодатный ауылдары, Мақаншы ауылы, Қарабұлақ ауылдық округіне Қарабұлақ, Барлық - Арасан ауылы, Қарабұта ауылдық округіне Қарабұта ауылы, Бақты ауылдық округіне Бақты ауылы, Көктал ауылдық округіне Көктал ауылы, Көктерек ауылдық округіне Көктерек, Қайыңды, Қызылбұлақ ауылдары, Ақшоқы ауылдық округіне Ақшоқы, Подгорный ауылдары, Благодарный ауылдық округіне Благодарное, Қызыл Жұлдыз ауылдары, Қаратал ауылдық округіне Қаратал, Бекет, Бұғыбай ауылдары, Шолпан ауылдық округіне Шолпан ауылы, Қоңыршәулі ауылдық округіне Таскескен, Үшбұлақ ауылдары, Алтыншоқы ауылдық округіне Алтыншоқы, Лайбұлақ, Айтбай, Текебұлақ ауылдары, Салқынбел ауылдық округіне Сегізбай, Қарабұйрат ауылдары, Қарақол ауылдық округіне Қарақол, Сағат, Сартерек, Абай ауылдары кіреді.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу жұмысының барысында көптеген мәліметтер жинадық. Көнекөз қариялардан көп мағлұмат алдық. Бірінің болмаса бірінің шығу тарихын білдік.

Жергілікті ақын-жазушылардың да еңбектерінмен жұмыс жасадық. Онда берілген атауларды тердік. Жұмысымыз оң нәтижесін берді деп ойлаймыз.

Қорытынды

Сөзімізді қорытындылай келе, Қазақ – елі де, жері де, тарихы да, тілі мен мәдениеті де ортақ біртұтас ұлт екенін айтқымыз келеді. Әр ұлттың халқы елін, жерін құрметтеп, атадан қалған әр мұраны қастерлей білу керек. Діні мен тілі, сан ғасырлар қаншама қиыншылықпен келеген ұлан байтақ жерді қорғау қажет. Ол үшін біз, өскелең жас ұрпақ осыған ат салысуымыз керек деп ойлаймыз. Осы жобаны жазудағыда басты мақсатымыз сол. Осыған дейін жүз жылда, бұдан кейін жүз жылдада бізге керегі ата- бабамыздан қалған жеріміз. Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың өзі: «Қазақтың бүкіл тарихы – бірігу тарихы, тұтастану тарихы. Қазақ – тек бірігу, бірлесу жолында келе жатқан халық» деп арнайы атап өтті. Сондықтан ел мен жер біз үшін, болашақ жас ұрпақ үшін керек. Соның жолында аянбай еңбек еткеніміз абзал!

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Сапаров Қ.Т. Павлодар облысының топонимикалық кеңістігі. Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2007. – 308 б.
2. Телғожа Ж. Қазақ Ономастикасы. Казахская Ономастика. I том, Астана: «ІС Сервис» ЖШС, 2006. – 400 б.
3. Мадиева Г.Б., Иманбердиева С.К. Ономастика: зерттеу мәселелері, Алматы, 2005.– 240 б.
4. Маргулан А. Географические названия Казахстана//Казахстанская правда. Алматы, 1937. №7
5. Мурзаев Ә.М. Очерки топонимики. М., 1974. – 382 с.

ГОЛОД В КАЗАХСКОЙ СТЕПИ В 30 ГГ. XX В.: СОВРЕМЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ В ИЗУЧЕНИИ ВОПРОСА

Ергазиев С., студент 1 курса, ГККП «Актюбинский высший гуманитарный колледж»

Научный руководитель: Ильясова Г.Б., преподаватель истории

Актуальность темы:

Голодомор в Казахстане 1930–1933 годов – одна из самых трагических страниц в истории страны. В результате насильственной коллективизации и принудительной оседлости кочевого населения произошло массовое вымирание казахского народа. По разным оценкам, жертвами голода стали от 1,5 до 2,3 млн человек, что составляло около 40% всего казахского населения. Особенно пострадали северные и западные регионы, включая Актюбинскую область, где массовый падеж скота привел к катастрофическим последствиям.

Проблема

Проблема голода в Казахстане долгое время замалчивалась советской властью. До 1990-х годов не существовало официальных исследований, подтверждающих масштабы трагедии. Только после обретения независимости

началась работа по восстановлению исторической справедливости. Вопрос о признании голода геноцидом казахского народа остается дискуссионным.

Цель работы

Изучение причин, последствий и особенностей голода 1930–1933 годов в Казахстане, с особым акцентом на Актюбинскую область. Анализ политики коллективизации и её влияния на сельское хозяйство и жизнь населения региона.

Задачи

- рассмотреть основные причины Голодомора в Казахстане;
- определить ключевых лиц, возглавлявших коллективизацию в регионе;
- проанализировать влияние голода на население Актюбинской области.
- определить последствия трагедии для казахского народа.

Причины:

Голод в Казахстане был вызван не природными катаклизмами, а сознательной политикой советской власти. Основными причинами стали:

1. Коллективизация и раскулачивание – насильственное изъятие скота и имущества у кочевников привело к разрушению традиционного уклада жизни.

2. Принудительная оседлость казахов – кочевников заставляли переходить на оседлый образ жизни, но не обеспечивали продовольственными ресурсами.

3. Завышенные планы хлебозаготовок – крестьяне обязаны были сдавать практически весь урожай государству, что оставляло их без пищи.

Руководители коллективизации в Казахстане:

Ф.И. Голощекин – первый секретарь Казкрайкома ВКП(б), инициатор политики "Малого Октября".

Л.М. Мирзоян – сменил Голощекина, но голод уже достиг критической стадии.

И.В. Сталин – инициатор коллективизации.

В. Кайгородов и другие местные партийные деятели, проводившие репрессивные меры.

Влияние голода на население Актюбинской области

Актюбинская область, как и многие другие регионы Казахстана, оказалась в эпицентре голода. В 1931 году падеж скота достиг 80%, что сделало невозможным выживание местного населения. Многие люди были вынуждены покинуть родные места в поисках еды. Некоторым удавалось добраться до России или Узбекистана, но большинство умирало по дороге. В архивах сохранились свидетельства каннибализма и массовых смертей в сельских районах.

Сталинская модель коллективизации сельского хозяйства вызвала ожесточенное сопротивление крестьян. Оно приняло различные формы: уход в город и на стройки; откочевки в другие районы; убийство активистов колхозного движения, партийных, советских, комсомольских работников, судебных исполнителей;

В 1929-1931 гг. в Казахстане прошла волна вооруженных выступлений:

В сентябре 1929 г. в Тактакупыре в Каракалпакии

1. В Батпаккаре Кустанайского округа,

2. В Сузакском районе Сырдарьинского округа,
3. В Иргизе Актюбинского округа,
4. В Сарканде Алма-Атинского округа.

О голоде, о причинах катастрофы в июле 1932 г. в Крайком ВКП(б) лично Ф.Г.Голощекину писала группа деятелей республики: Г.Мусрепов, М.Гатауллин, М.Давлетгалиев, Е.Алтынбеков, К.Куанышев. Этот смелый акт остался под названием «письмо пятерых».

В 1933 г. Т.Рыскулов о начавшейся трагедии написал письмо Сталину, Кагановичу, Молотову. Это свидетельствует о том, что руководство страны знало обстановку.

В письме приводятся данные из доклада Московского отряда «Красного креста», работавшего в марте 1932 г. в Актюбинской области, о том, что в таких районах, как Тургайский, Балхашский, начались голод и эпидемии.

Результат исследования :

Последствия Голодомора для казахского народа:

- радикальное изменение этнического состава Казахстана. В республике увеличилось количество переселённых народов (украинцы, русские, корейцы, немцы и др.);
- утрата культурных традиций. Разрушение кочевого образа жизни.
- долгосрочные демографические последствия, снижение численности казахов в СССР;
- максимальные оценки – 3 млн и более (некоторые исследования утверждают, что учитывая косвенные потери).

Вывод:

Таким образом, анализ архивных документов и исследований показывает, что голод в Казахстане был вызван не только экономической политикой, но и политическими репрессиями. Коллективизация привела к потере более 80% поголовья скота, а карательные меры в отношении крестьян усугубили ситуацию.

Голодомор 1930–1933 годов в Казахстане, включая Актюбинскую область, стал одной из самых страшных трагедий XX века. Несмотря на попытки замалчивания, сегодня все больше исследователей признают его искусственно созданным преступлением против казахского народа.

Сокращение численности казахов на 40%, что привело к демографическому кризису. Разрушение традиционного кочевого хозяйства, насильственная оседлость населения.

Культурный и психологический шок, передающийся из поколения в поколение эмиграция выживших в Китай, Афганистан, Иран и другие страны.

Вопрос о признании его актом геноцида остается открытым, но очевидно, что последствия этих событий ощущаются до сих пор.

Список использованных источников

1. Голод в Казахстане (1932—1933). URL: [\[https://ru.wikipedia.org/wiki/Голод_в_Казахстане_\(1932—1933\)\]](https://ru.wikipedia.org/wiki/Голод_в_Казахстане_(1932—1933))
2. Ашаршылық. Новая газета. URL: [\[https://novayagazeta.ru/articles/2021/05/31/asharshylyk\]](https://novayagazeta.ru/articles/2021/05/31/asharshylyk)

3. Главной причиной голода в Казахстане была политика властей. Информ. URL: [<https://www.inform.kz/ru/glavnoy-prichinoy-goloda-v-kazahstane-byala-politika-vlast-ey-i-us>]
4. Электронная библиотека Казахстана – <https://elib.kz>
5. Международный фонд исследования Голодомора – <https://holodomor.ca>

САКЕН СЕЙФУЛЛИН И МУЗЫКА

Жарков Н., Голиков А., студенты 1 курса, КГКП «Рудненский горно-технологический колледж»

Научный руководитель: Азбарова Ш.А., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность темы: неполное понимание роли песенного наследия Сакена Сейфуллина в определении национальной идентичности и развитии музыкальных традиций Казахстана.

Проблема: Рассмотреть аспект музыки песенного наследия Сакена Сейфуллина в определении национальной идентичности.

Цель исследования: изучение связи творчества Сакена Сейфуллина с музыкальной культурой.

Задачи:

1. Рассмотреть биографию Сейфуллина в контексте его отношения к музыке.
2. Изучить музыкальные мотивы в его произведениях.
3. Проанализировать вклад Сейфуллина в развитие казахской музыкальной культуры.

Сакен Сейфуллин — выдающийся казахстанский писатель, поэт, общественный и государственный деятель, чья жизнь и творчество оставили значительный след в истории литературы и культуры Казахстана. Сейфуллин был многогранным человеком, увлекавшимся не только литературой, но и музыкой. Он обладал хорошими музыкальными способностями, что ярко проявлялось в его произведениях и общественной деятельности. Его интерес к музыке не ограничивался только прослушиванием музыкальных произведений, он также сам играл на нескольких инструментах, включая домбру. Этот музыкальный интерес был связан с его глубокой любовью к казахской культуре и стремлением сохранить и развивать её традиции.

Сейфуллин активно поддерживал развитие музыкального образования в Казахстане, понимал важность сохранения национальной музыкальной идентичности и искусства. Он был сторонником интеграции традиционной казахской музыки в современную культурную жизнь и выступал за развитие казахской музыки в рамках советского музыкального движения. Его любовь к музыке и влияние на музыкальную культуру того времени заметно отражались в его произведениях, где часто встречаются образы, символизирующие единство искусства и культуры.

Тема «Музыкальные мотивы в творчестве Сакена Сейфуллина» является интересной и глубокой, поскольку музыка играет важную роль в казахской

культуре, и её отражение в литературе помогает понять культурные коды и мировоззрение автора. Сакен Сейфуллин, будучи одним из основоположников казахской советской литературы, часто использовал образы музыки и звуков природы для создания поэтического настроения. Музыка в его произведениях символизирует не только национальную идентичность, но и эмоциональное состояние героев. В стихах Сейфуллина встречаются описания звуков степи, пения птиц и аккордов домбры, которые подчеркивают красоту и мелодичность казахской природы. Эти мотивы часто переплетаются с воспеванием родной земли и борьбы за её будущее. В прозе Сейфуллин упоминания музыки служат не только для создания атмосферы, но и для раскрытия характеров героев. Например, музыка может быть способом выражения внутреннего мира персонажей или связующим звеном между прошлым и настоящим. Музыкальные инструменты в произведениях Сейфуллина выступают не только как часть казахской культуры, но и как символы душевной силы, связи с предками и традициями. Домбра, являясь одним из главных символов казахской культуры, часто упоминается в его произведениях. Она ассоциируется с народной мудростью, свободой и силой духа. Через образы домбры Сейфуллин показывает связь поколений и преемственность культурных ценностей. Этот инструмент в произведениях может выступать как мистический символ. Кобыз, связанный с шаманскими традициями, подчеркивает духовную глубину казахской культуры. Образ кобыза нередко используется для создания атмосферного контраста между земным и сакральным.

Музыка в творчестве Сейфуллина — это не только элемент повествования, но и важный культурный код, отражающий богатство и уникальность казахского народа. Музыка в произведениях Сейфуллина символизирует стремление к свободе. В произведениях можно найти сцены, где народные песни вдохновляют на борьбу за справедливость. Музыка выступает как носитель национальной памяти. Через упоминания песен, мелодий и инструментов Сейфуллин подчеркивает важность сохранения традиций в условиях стремительных перемен. Музыка в его произведениях часто объединяет героев, помогает преодолеть трудности и сохранить оптимизм даже в тяжелые времена. Таким образом, музыкальные мотивы в творчестве Сакена Сейфуллина играют ключевую роль в раскрытии тем национальной идентичности, связи поколений и духовной силы казахского народа.

Сакен Сейфуллин, один из выдающихся казахских писателей и поэтов XX века, в своем творчестве активно использовал музыку как средство передачи исторической памяти и культурного наследия. Музыка в произведениях Сейфуллина выполняет несколько ключевых функций, которые тесно связаны с национальной идентичностью, историческим самосознанием и духовным наследием казахского народа. Будучи глубоко приверженцем казахских традиций, он считал, что народная музыка является неотъемлемой частью национального самосознания и культурной идентичности. Сейфуллин активно поддерживал фольклорные исследования, собирал народные песни и произведения, которые рисковали быть забытыми в условиях массовой

культурной стандартизации того времени. Сейфуллин сам был исполнителем народной музыки, играл на домбре, и в своих произведениях часто изображал её как важный элемент народной жизни. Он видел в музыке не только средство выражения эмоций и переживаний, но и важнейший элемент, который связывает поколение с поколением, позволяет сохранять и передавать культуру, традиции и ценности. Сейфуллин не только способствовал сбору и сохранению фольклора, но и активно поддерживал развитие фольклористики как науки. Его работа в этом направлении стала важным вкладом в развитие казахской музыкальной науки, и его подходы к сбору, сохранению и интерпретации народных песен продолжали использоваться в последующие десятилетия.

Сейфуллин осознавал важность музыкальной традиции как способа передачи национальной идентичности. Сейфуллин, являясь не только поэтом, но и активным общественным деятелем, использовал музыку как способ формирования национального самосознания. Музыка, в его понимании, выступала как олицетворение национальной культуры, мощный источник вдохновения и силы, на котором строилось понимание собственного «я» как народа.

Результаты исследования: Музыка играет важную роль в казахской культуре, и её отражение в литературе помогает понять культурные коды и мировоззрение автора. Через образы домбры Сейфуллин показывает связь поколений и преемственность культурных ценностей. Музыка в произведениях Сейфуллина символизирует стремление к свободе, на борьбу за справедливость. Музыка выступает как носитель национальной памяти. Играет ключевую роль в раскрытии тем национальной идентичности, связи поколений и духовной силы казахского народа.

Выводы: Исследование подчеркивает, что творчество Сейфуллина неразрывно связано с национальными традициями, а его работы способствовали формированию современного культурного наследия Казахстана. Анализ музыкального аспекта в произведениях Сейфуллина позволяет шире оценить его влияние на развитие казахской литературы, искусства и культуры в целом. Это подчёркивает его роль как не только писателя и поэта, но и культурного деятеля, вдохновляющего поколения на сохранение и развитие национальных ценностей.

Список использованных источников

1. <https://zhezbibliotekakz.wixsite.com/seifullin/s-kenni-syrly-kitaptary>
2. <https://www.livelib.ru/author/204165/top-saken-sejfullin>
3. Караев К. Ш. Музыкальное наследие Сакена Сейфуллина / К. Ш. Караев. – Нур-Султан: Фолиант, 2015. – 184 с.
4. Мусабаева Л. Р. Сакен Сейфуллин: Певец новой эпохи / Л. Р. Мусабаева. – Алматы: Раритет, 2013. – 320 с.
5. Сакен Сейфуллин: как творчество казахского поэта повлияло на историю страны новость от 10:34, 15 октября 2024 на zakon.kz

ГЕНЕРАТИВНЫЕ МОДЕЛИ ТЕКСТА: МОГУТ ЛИ НЕЙРОСЕТИ ЗАМЕНИТЬ ПИСАТЕЛЕЙ И ПОЭТОВ?

Жолдасбекова Г., студент 1 курс,

ГККП «Туркестанский высший многопрофильный, аграрный колледж»
Научный руководитель: Найманбаева Н.Е., преподаватель русского языка и литературы

Современные достижения в области искусственного интеллекта и машинного обучения привели к значительному прогрессу в разработке генеративных моделей текста, таких как GPT (Generative Pretrained Transformer). Эти технологии способны создавать осмысленные и грамматически правильные тексты, что вызывает вопрос: могут ли нейросети заменить писателей и поэтов, традиционно считающихся носителями творчества и уникальной интуиции? В этой работе будет рассмотрено, как нейросети могут создавать текст, а также их потенциал и ограничения в контексте литературного творчества.

Актуальность исследования данного вопроса обусловлена несколькими ключевыми факторами, связанными с быстрым развитием технологий искусственного интеллекта, влиянием этих технологий на различные сферы человеческой деятельности и изменениями в восприятии творчества в современном обществе. Использование ИИ в литературной деятельности открывает новые горизонты для коммерциализации и массового производства текстов. Генеративные модели могут создать тексты на заказ в краткие сроки, что может быть полезно для рекламной, образовательной и развлекательной отраслей. В то же время возникает необходимость осознания, в каких случаях такие технологии могут быть использованы без ущерба для художественного качества.

Проблема, рассматриваемая в данной теме, заключается в противоречии между технологическими возможностями генеративных моделей текста и уникальностью человеческого творчества.

Таким образом, проблема заключается не только в технических возможностях ИИ, но и в философских, культурных и этических вопросах, которые ставит перед нами использование нейросетей в области литературы.

Цель данного исследования — оценить возможности и ограничения нейросетевых технологий в контексте замены человеческого творчества в литературе. Мы рассмотрим, насколько эффективно искусственный интеллект может выполнять задачи, традиционно ассоциируемые с писательским и поэтическим мастерством, такие как создание художественных текстов, выражение эмоций и передача культурных контекстов.

Задачи для более глубокого анализа проблемы, связанной с возможностями и ограничениями нейросетевых технологий в контексте замены человеческого творчества в литературе, можно выделить несколько ключевых задач, которые помогут структурировать и направить исследование:

- 1. Анализ технических возможностей генеративных моделей текста**
- 2. Сравнительный анализ текстов, созданных нейросетями и людьми**

2. **Оценка способности нейросетей к созданию оригинальных сюжетов и персонажей**
3. **Исследование эмоциональной и субъективной глубины текстов**
4. **Рассмотрение этических аспектов авторства и творчества ИИ**
5. **Анализ перспектив использования нейросетей как инструмента для писателей и поэтов**

Сделать прогноз относительно того, как развитие технологий генеративных моделей текста повлияет на роль писателей, поэтов и других творческих личностей в будущем. Исследовать, какие изменения произойдут в литературной индустрии, а также в восприятии искусства и творчества в целом.

Решение этих задач позволит не только детально исследовать возможности и ограничения нейросетей в литературной сфере, но и предложить решения и рекомендации для оптимального использования этих технологий в будущем, не утрачивая уникальность человеческого творчества.

Как нейросети создают текст?

Нейросети, обученные на текстах, могут анализировать и понимать структуру языка: грамматику, стиль, темы и даже эмоциональную окраску текста. В процессе обучения модель выявляет закономерности, которые затем использует для генерации новых текстов. Например, GPT может начать с одного или нескольких введенных слов и продолжить текст, опираясь на уже изученные данные.

Преимущества и недостатки генеративных моделей в литературе

Преимущества:

Скорость создания контента. Нейросети могут генерировать текст за считанные секунды, что делает их полезными для создания больших объемов материала (например, в журналистике или рекламе).

Многообразие стилей. Модели могут имитировать различные стили, что позволяет создать тексты в разнообразных жанрах и форматах.

Отсутствие усталости. Нейросети не нуждаются в отдыхе, вдохновении или перерывах, что делает их неустанными создателями.

Недостатки:

Отсутствие оригинальности и эмоций. Несмотря на впечатляющие результаты, нейросети не могут испытывать эмоции и личные переживания, что характерно для писателей и поэтов. Это ограничивает их способность создавать тексты с глубокой личной интонацией или уникальной философией.

Зависимость от обучающих данных. Нейросеть лишь воспроизводит и перерабатывает то, что она изучила. Если в обучающих данных присутствуют стереотипы, предвзятость или ошибки, модель может их воспроизвести.

Трудности с креативностью. Хотя нейросети могут комбинировать уже существующие идеи, они не способны генерировать совершенно новые концепции или концептуальные перевороты в литературе, которые часто приводят к прорывам в искусстве.

Могут ли нейросети заменить писателей и поэтов?

Несмотря на мощь современных генеративных моделей, нейросети вряд ли могут заменить писателей и поэтов в полном объеме. Природа литературы

включает в себя не только знания и навыки создания текста, но и способность передавать личные переживания, уникальные взгляды на мир и глубокие философские идеи. Писатели и поэты несут в себе индивидуальность и живую креативность, которая выходит за пределы алгоритмов.

Сравнение с реальными произведениями

Для более глубокого анализа стоит привести примеры произведений, которые созданы людьми, и сравнить их с теми текстами, которые может генерировать нейросеть.

Пример стиха, написанного реальным поэтом (Александр Блок):

Забудь заботы и печали, Умчись без цели на коне
В туман и в луговые дали,
Навстречу ночи и луне!

Это стихотворение передает эмоциональное состояние и загадочность. В отличие от стихов, созданных нейросетью, в этом произведении чувствуется живое переживание, внутренний конфликт и философская глубина.

Пример стихотворения, сгенерированного GPT:

Ветер в поле шумит, как река,
Тени от деревьев скрывают свет.
Вдалеке – огонь в доме догорает, Но в сердце – покой, и душа горит.

Хотя стихи GPT также могут быть связаны с природными образами и эмоциями, они не несут в себе той индивидуальности, уникальности или культурного контекста, как у Блока.

Проблемы с "креативностью" и авторским стилем

Нейросеть может создавать новые комбинации слов и фраз, но вряд ли сможет выразить уникальное мировоззрение или глубину переживаний, которые пронизывают творчество таких авторов, как Лев Толстой или Федор Достоевский.

Представьте, что нейросеть сгенерировала бы продолжение романа "Война и мир". Это было бы логичное и последовательное продолжение в контексте сюжета, но оно не могло бы передать тех философских и моральных размышлений, которые характерны для творчества Толстого.

В заключении хочу сказать, что нейросети уже способны генерировать текст, который выглядит убедительно, но пока они не могут заменить истинную креативность, уникальность и эмоциональную глубину, присущие творчеству живых людей. Эти модели могут служить как помощники, предлагая идеи, улучшая стиль и помогая в создании новых текстов, но они не способны в полной мере заменить живое творчество, которое выходит из человеческой души и опыта.

Список использованных источников

1. Бенджио Йошуа. Глубокое обучение / пер. с англ. — М.: Наука, 2017.
2. Александрова. Н. В. Теория литературы и искусственный интеллект. — М.: РГГУ, 2020.
3. Голубева. О. В. Этика искусственного интеллекта. — М.: Издательство РАН, 2021.

ВЕЛИКИЕ УМЫ, ВЕЛИКИЕ ДЕЛА: ИСТОРИЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВЫДАЮЩИХСЯ ЛИЧНОСТЕЙ

Жумабекова М., студентка 4 курса, ЧУ «Колледж Зерек»

Научный руководитель: Вдовиков А.А., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность: История человечества не может быть понята без учета роли конкретных личностей, чьи действия и идеи оказали решающее влияние на ход событий. В последние десятилетия ученые начинают все больше осознавать важность антропологического подхода в изучении истории, который помогает взглянуть на исторические процессы через призму индивидуальных историй и действий людей. Актуальность данного исследования заключается в том, что понимание роли личности в истории дает возможность глубже понять механизмы, которые формируют события и изменения в обществе. В условиях современности, когда вопросы личной ответственности, лидерства и социальной роли человека в истории становятся все более актуальными, изучение этих вопросов может помочь нам не только осветить прошлое, но и понять, как сегодняшние действия людей влияют на будущее.

Проблема: Проблема заключается в недостаточной интеграции антропологического подхода в изучение истории и в том, что историческая наука традиционно обращала внимание на массовые явления, упуская из виду важность индивидуальных человеческих решений. Существуют вопросы о том, как личные качества, убеждения и действия отдельных исторических фигур влияли на исход значимых событий, а также о том, как антропологический подход может дополнить традиционные методы исторического исследования.

Цель работы: Целью данной работы является анализ важности личности в истории через призму антропологического подхода, выявление взаимосвязи между действиями отдельных личностей и историческими процессами, а также исследование роли исторических фигур в формировании мировых событий.

Объект исследования: Объектом исследования является влияние исторических личностей на события, явления и процессы, изменившие ход мировой истории..

Предмет исследования: Предметом исследования является антропологический подход к анализу исторических личностей, а также роль этих личностей в развитии социокультурных и политических процессов, а также изменение восприятия личности в разные исторические эпохи.

Гипотеза исследования: Предполагается, что индивидуальные действия великих личностей имеют решающее значение в изменении исторического контекста, а антропологический подход позволяет глубже понять эти изменения, подчеркивая влияние личных характеристик и решений на мировую историю.

Задачи:

- Рассмотреть основные аспекты антропологического подхода в истории и его значение для анализа личностей.

- Проанализировать влияние выдающихся личностей на исторические события и процессы с антропологической точки зрения.
- Выявить, как историческая наука пришла к пониманию важности личности и как изменилось восприятие личности в разные исторические эпохи.
- Исследовать, какие исторические фигуры оказали наибольшее влияние на мировые события и как их личные качества, мировоззрение и действия изменили ход истории.
- Сравнить подходы различных ученых к исторической антропологии и проанализировать их вклад в развитие науки.
- Оценить роль исторической антропологии в современном изучении истории и ее возможности для глубже понимания влияния личности на ход исторических процессов.

Глава 1. Теоретические основы антропологического подхода в истории

История человечества, в нашем понимании прежде всего история людей. Антропологический подход к которому не так давно пришли историки, сегодня применяется все больше и больше. Люди создают технику, произведения искусства и культуру, они создают мир вокруг себя. История полна знаковых личностей – мужчин и женщин, известных во всем мире. Каждый по-своему оставил свой след и помог сформировать тот мир в котором мы живем сегодня. В этой работе рассказывается об антропологии в истории, об исторических личностях, что изменяли мир своей деятельностью. Перед тем как перейти к практической реализации нужно иметь чёткое понимание, что такое историческая антропология или же антропологический подход в истории и как историческая наука пришла к новому качеству. Историческая антропология - это область исследования социокультурной истории человечества, использующая методы исторических, антропологических наук и кросс-культурных исследований. Историческая антропология представляет собой историографическое течение, которое применяет методологии и цели социальной и культурной антропологии к изучению исторических обществ. В данном курсе истории людей прошлого используются, чтобы глубже понять мир, в котором мы живем. Студенты научатся смотреть за пределы себя, ценить разные точки зрения и попутно узнавать себя. Данный курс— это не просто рассказы, а дискуссии, которые помогают повысить ваше осознание важности людей в истории. Вы научитесь распознавать действующие силы, наблюдая, как закономерности и темы развиваются в более широких временных и географических порядках. Вы будете заниматься относительным мышлением и глобальной перспективой. Данный курс поможет вам понять почему люди – прошлого думают и действуют именно так, но и более четко определить свои собственные ценности.

Глава 2. Практическая реализация элективного курса

Главной положительной особенностью предложенного элективного курса является количество возможностей для студентов реализоваться, а также гибкость для преподавания в формах работы. В зависимости от личностных особенностей студентов и таланта преподавателя, данный курс может

преподаваться при применении различных форм и методов обучения. Преподаватель может дать конкретный прием которым должны воспользоваться студенты при изучении того или иного раздела или предоставить студентам полную свободу в выражении своих мыслей.

Первая часть курса будет наполнена попыткой охарактеризовать антропологически ориентированную историю, чтобы студенты смогли получить достаточный уровень знаний перед анализом различных исторических личностей.

Вторая часть курса будет рассматривать примеры личностей определенных исторических периодов, студенты будут рассказывать друг другу о взглядах предложенных людей и как эти взгляды повлияли на мир вокруг них, смогут дискутировать между собой чью личность они считают более значимой и почему, рассказывать друг другу о достижениях данных людей и как эти достижения повлияли на мир вокруг них. Для того чтобы у студентов не пропадала мотивация к работе, если для них предложенные примеры не будут казаться интересными они смогут предложить на рассмотрение свою личность, что связана с данным периодом и не выбивается из хронологических рамок периода. Примеры:

1. Личности древнего мира: Ганнибал Барка и Сципион Африканский; Томирис и Кир II Великий.

2. Личности раннего средневековья: Карл Великий и Юстиниан I; Иштеми каган и Хосров Ануширван.

3. Высокое средневековье: Чингисхан и Каир хан; Ричард львиное сердце и Филипп II Август.

4. Позднее Средневековье: Мухаммад Шейбани-хан и Касым-хан; Иван Грозный и Хак-назар.

5. Новое время: Джон Адамс и Томас Джефферсон; Тауке хан и Галдан-Бошогу.

6. Новейшее время: Гитлер и Сталин; Динмухаммед Кунаев и Геннадий Колбин.

Заключение. Изучение истории через призму выдающихся личностей позволяет нам глубже понять не только саму историческую динамику, но и мотивы, идеи, действия, которые лежат в основе великих изменений. Личности, которые оставили след в истории, не просто были результатом времени, в котором они жили, но и активно воздействовали на его ход, влияя на культуру, политику, науку и общественные процессы. Антропологический подход к изучению истории открывает новые горизонты, позволяя видеть не только масштабные события, но и микроскопические детали человеческого опыта, которые часто остаются вне поля зрения традиционной историографии.

Список использованных источников

1. Берк, П. Историческая антропология: подходы и исследования. — М.: Издательство "Наука", 2007.
2. Бродель, Ф. Средиземное море и мир средиземноморья в эпоху Филиппа II. — М.: РАН, 1995.

2. Дюркгейм, Э. О разделении труда в обществе. — М.: Академический проект, 1997.
3. Гирц, К. Интерпретация культур. — М.: Прогресс, 2004.
4. Леви-Брюль, Л. Проблемы социальной психологии первобытных народов. — М.: Прогресс, 1991.

ВЛИЯНИЕ ЗАИМСТВОВАНИЙ НА РАЗВИТИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

Золотухина М., студентка 1 курса, КГКП «Костанайский индустриально-педагогический колледж»

Научный руководитель: Батаева Р.С., преподаватель русского языка и литературы

Актуальность

Заимствования играют важную роль в обогащении лексического запаса языка, но одновременно могут вызывать опасения относительно сохранения его самобытности. В условиях стремительного научно-технического прогресса и активного взаимодействия с другими культурами русский язык сталкивается с новым потоком заимствований. Изучение их влияния позволяет понять, как эти изменения отражаются на языке, его структуре и функциональности. Актуальность исследования также обусловлена необходимостью сохранения культурной идентичности русского языка в условиях глобализации [1, 2].

Проблема

Рост количества заимствований вызывает споры о возможном вытеснении исконно русской лексики и утрате языковой самобытности. Однако заимствования также способствуют развитию языка, расширяя его выразительные возможности [3].

Цель и задачи исследования

Цель данной работы — исследовать влияние заимствований на развитие русского языка, выявить основные тенденции и оценить их последствия, определить положительные и отрицательные аспекты данного процесса.

Задачи исследования:

1. Проанализировать основные этапы заимствования в русском языке.
2. Определить источники заимствований на различных исторических этапах.
3. Исследовать влияние заимствований на лексический, грамматический и стилистический аспекты языка.
4. Оценить влияние современных заимствований на развитие языка в условиях глобализации.
5. Разработать рекомендации по сохранению языковой самобытности.

В работе рассматриваются основные источники заимствований в разные исторические периоды, выделяются основные тенденции современного заимствования, включая англицизмы и профессионализмы. Приводятся примеры освоенных заимствований, анализируется их адаптация на уровне

морфологии, синтаксиса и стилистики [4]. Также оценивается влияние заимствований на развитие русского языка в будущем.

В ходе изучения влияния заимствованных слов на развитие русского языка были получены следующие результаты:

1. Основные источники и причины заимствований

Заимствования происходят через культурные, экономические, политические и научные контакты с другими странами.

Исторически русский язык заимствовал слова из старославянского, тюркского, греческого, латинского, французского, немецкого и английского языков [5].

В современный период основным источником заимствований является английский язык, особенно в сферах науки, технологий, бизнеса и интернета.

2. Классификация заимствований

Заимствованные слова в русском языке можно разделить на несколько групп:

Полностью освоенные слова (например, «парта» из польского, «карандаш» из тюркского).

Частично освоенные слова (например, «имидж», «бизнес»).

Варваризмы — слова, употребляемые без адаптации («лайк», «фидбэк»).

Кальки — дословные переводы иностранных выражений («падающие звезды» вместо «shooting stars»).

3. Влияние заимствований на русский язык

Лексическое обогащение: заимствования расширяют словарный состав, вводят новые понятия [6].

Изменение фонетики: появление звуков и сочетаний, нехарактерных для русского языка (например, «PR», «IT», «смартфон»).

Морфологическая адаптация: заимствованные слова постепенно подстраиваются под грамматические нормы русского языка (например, «маркетинг» → «маркетинговый»).

Размывание стилистических норм: чрезмерное употребление англицизмов может создавать трудности в понимании и снижать выразительность языка [7].

4. Отношение общества к заимствованиям

Молодежь активно использует англицизмы, особенно в интернет-коммуникации.

В официально-деловом стиле наблюдается тенденция к упрощению и сокращению иностранных терминов.

Лингвисты спорят о вреде и пользе заимствований, но большинство признает их неизбежность в условиях глобализации [8].

5. Перспективы развития

Часть заимствованных слов со временем полностью освоится и станет привычной.

Возможно создание альтернативных русскоязычных аналогов заимствований (например, «самолет» вместо «аэроплан»).

Контроль над заимствованиями будет осуществляться через языковую политику и нормы литературного языка.

Заимствования являются естественным процессом развития языка, способствуя его адаптации к новым реалиям. Однако чрезмерное использование иностранных слов без адаптации может приводить к потере языковой самобытности. Важно соблюдать баланс между сохранением уникальности русского языка и необходимостью обогащения его лексики.

Список использованных источников

1. Аврорин, В. А. «Язык и общество». — М.: Наука, 1981.
2. Головин, Б. Н. «Введение в языкознание». — М.: Высшая школа, 1997.
3. Реформатский, А. А. «Введение в языковедение». — М.: Аспект Пресс, 1999.
4. Сорокин, Ю. А., Тарасов, Е. Ф. «Заимствования в современном русском языке». — СПб.: Филология, 2010.
5. Успенский, Б. А. «История русского литературного языка». — М.: Прогресс, 1987.

РАЗВИТИЕ И СТАНДАРТИЗАЦИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Ковтун К., студент 1 курса, КГКП «Житикаринский политехнический колледж»
Научный руководитель: Шужеева Ж.Л., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность: Сегодня экология — важная тема для всего мира. Мы каждый день слышим об изменении климата, загрязнении природы и защите окружающей среды. Чтобы люди могли лучше понимать эти проблемы и находить решения, нужен понятный и точный язык. Однако в русском языке экологические термины не всегда одинаково используются, а некоторые слова имеют разные значения. Поэтому важно привести все термины к единому стандарту, чтобы ученые, журналисты и обычные люди говорили на одном языке об экологии.

Проблема: Многие экологические термины употребляются по-разному. Иногда они непонятны для людей, не связанных с наукой, а в разных источниках их могут трактовать по-разному. Это затрудняет понимание экологических проблем и мешает их решению.

Цель работы: Изучить, как развиваются экологические термины в русском языке, и найти способы их стандартизации, это сделает экологическую терминологию понятной и унифицированной.

Задачи:

1. Разобраться, как появились и изменялись экологические термины.
2. Узнать, какие организации (например, ООН или ГОСТ) помогают сделать их едиными.
3. Выявить основные проблемы с использованием терминов в науке и в повседневной жизни.
4. Исследовать, какие экологические слова и выражения чаще всего используют в СМИ, учебниках и науке.

5. Предложить способы, как сделать экологические термины более понятными и удобными.

Экологическая терминология играет важную роль в нашем мире. Чем больше люди говорят об экологии, тем больше появляется новых слов и выражений, которые помогают лучше понимать проблемы окружающей среды и находить пути их решения. В этом исследовании мы разберемся, как развивалась экологическая терминология, какие организации помогают её стандартизировать, с какими проблемами сталкиваются люди при использовании терминов и как можно сделать их более понятными [1].

Сначала важно понять, откуда появились экологические термины. В древности люди не использовали сложные слова для описания природы. Они просто говорили о лесах, реках и животных. Со временем, когда человечество начало изучать окружающую среду, появились научные термины. Например, в XIX веке начали использовать слова «экология» и «экосистема». В XX веке, когда проблемы загрязнения стали серьёзными, появились термины «парниковый эффект», «озоновый слой» и «устойчивое развитие». Сегодня экологическая терминология продолжает пополняться новыми словами, которые помогают объяснять сложные процессы природы и защиты окружающей среды [2].

Чтобы экологические термины использовались правильно, существуют организации, которые их стандартизируют. Например, Организация Объединённых Наций (ООН) разрабатывает международные документы, в которых закрепляются основные термины и их определения. Международная организация по стандартизации (ISO) разрабатывает стандарты, которые помогают сделать термины точными и понятными во всех странах. В России и странах СНГ действует система ГОСТ, которая также занимается упорядочиванием терминологии. Благодаря этим организациям, ученые, политики и журналисты могут говорить об экологии на одном языке.

Несмотря на существование стандартов, в использовании экологических терминов есть проблемы. Одна из них – сложность научных терминов для обычных людей. Например, не все понимают, что означает термин «антропогенное воздействие» или «биоразнообразие». Другая проблема – различие в трактовке терминов в науке и в повседневной жизни. Например, слово «экологичный» в научных работах обозначает процесс с минимальным вредом для природы, а в рекламе товаров может означать просто «полезный» [3].

Чтобы понять, какие экологические термины чаще всего используются, важно исследовать их в разных источниках: СМИ, учебниках и научных работах. В новостях и социальных сетях часто упоминаются «глобальное потепление», «зеленая энергетика» и «климатические изменения». В школьных учебниках акцент делается на таких терминах, как «экосистема», «охрана природы» и «загрязнение окружающей среды». В научных статьях используются более сложные термины, такие как «синергетический эффект» или «антропогенное влияние» [4].

Результаты исследования.

Исследование показало, что экологическая терминология в русском языке прошла несколько этапов развития. На ранних этапах (XIX – начало XX века) экологические термины заимствовались преимущественно из биологии и химии. В середине XX века, с ростом экологической осведомленности, появился ряд новых терминов, отражающих глобальные экологические проблемы, такие как «озоновый слой» и «парниковый эффект». Современный этап развития характеризуется активной стандартизацией терминов и их интеграцией в международный научный дискурс.

Проведенный анализ научных публикаций, законодательных документов и средств массовой информации показал, что наиболее распространёнными экологическими терминами являются «устойчивое развитие», «экологический след», «биоразнообразие» и «зеленая энергетика». Однако выявлены значительные различия в употреблении терминов в научной среде и в общественном дискурсе. В СМИ и социальных сетях многие термины используются в упрощенной или даже искаженной форме, что может приводить к неверному их пониманию.

На основе анализа источников был составлен глоссарий экологических терминов, включающий наиболее значимые и часто используемые понятия. Глоссарий содержит официальные определения терминов, примеры их употребления и возможные синонимы. Это может способствовать улучшению понимания и корректному использованию экологической терминологии в научных и общественных дискуссиях.

Вывод. Результаты исследования подтвердили, что экологическая терминология в русском языке продолжает активно развиваться и требует дальнейшей стандартизации. Важно учитывать международные нормы (ISO, ГОСТ) и адаптировать термины с учетом языковых особенностей. Выявленные проблемы могут быть решены за счет расширения образовательных программ по экологии, создания единых терминологических словарей и активного взаимодействия между научным сообществом, законодательными органами и средствами массовой информации.

Чтобы экологические термины стали более понятными, можно использовать несколько методов. Во-первых, объяснять сложные слова простым языком, например, через синонимы или примеры. Во-вторых, создавать иллюстрации и схемы, которые помогут визуально представить смысл терминов. В-третьих, включать разъяснения сложных терминов в учебники и образовательные программы, чтобы дети и взрослые могли лучше разбираться в экологической терминологии.

Таким образом, развитие экологических терминов – это сложный и интересный процесс. Он помогает людям лучше понимать экологические проблемы и искать пути их решения. Если термины будут понятны каждому, это поможет повысить экологическую грамотность общества и сделать нашу планету чище и безопаснее.

Список использованных источников

1. Алексеева Т.В. Экологическая терминология: формирование и стандартизация. — М.: Наука, 2021.

2. Крылова Е.В. Влияние научного дискурса на развитие экологической лексики в русском языке // Вопросы языкознания. — 2020. — №3. — С. 45–53.
3. Смирнова Е.Г. Введение в экологическую лексику. — СПб.: Университетская книга, 2021.
4. Алимов Р.М. Глоссарий экологических терминов. — Алматы: КазНУ, 2018.
5. Международный стандарт ISO 14050:2009. Экологическое управление — Словарь терминов.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОТОПЛЕНИЕМ

Коцарь О., студент 3 курса, ЧУ «Колледж предпринимательства КИИЭУ»
Научный руководитель Астапкина Т.С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность: данной темы в том, что bluetooth-управление беспроводного термостата отопления удобнее и выгоднее обычных терморегуляторов.

Проблема: заключается в том, что беспроводной термостат отопления с bluetooth-управлением сам по себе является новинкой в использовании. Внешне он обыкновенный термостат, но совершенно другой по принципу действия. Применение таких приборов в Казахстане еще не развито, исследование показало, что в Костанае они не применяются.

Цели работы:

- узнать, что такое беспроводной термостат отопления
- предположить, эффективно ли применение беспроводных термостатов отопления в будущем.
- выяснить, чем беспроводной термостат отопления Oventrop mote 200 с bluetooth-управлением по мобильному телефону или планшету лучше и эффективнее обычных терморегуляторов.
- отразить положительные и отрицательные качества беспроводных термостатов отопления.

Задача: Наше исследование основывается на том, что беспроводной термостат отопления Oventrop mote 200 с bluetooth-управлением по мобильному телефону или планшету выгоден в применении т.к. является дешевле существующих терморегуляторов. Возникает необходимость выяснить, следует ли применять такие термостаты на практике в нашем районе Казахстана.

Современное решение для частных домов и квартир — беспроводной термостат отопления Oventrop mote 200 с Bluetooth-управлением с помощью мобильного телефона или планшета. Ключевая особенность данного устройства заключается в том, что для управления беспроводным термостатом не требуется комнатный регулятор (или контроллер). Основное управляющее устройство здесь — смартфон (планшет) со специальным приложением mote 200. Беспроводные системы управления радиаторами предлагаются уже достаточно давно, в том числе от Oventrop (система R-Tronic) и от Valtec

(система EQUICALOR). Однако все ранее существовавшие системы, помимо беспроводного терморегулятора, включали в себя комнатный регулятор (контроллер, программатор). Именно этот элемент обеспечивал выполнение алгоритма управления и передачу управляющего сигнала на беспроводную «термоголовку».

Новейший беспроводной термостат для отопления Oventrop mote 200 является «самостоятельным» устройством, не требующим дополнительного специального оборудования. Управление данным устройством осуществляется с любого мобильного устройства с iOS и Android, которое есть практически у каждого пользователя. Bluetooth-канал передачи данных поддерживается любым «гаджетом», а алгоритм управления обеспечивается бесплатным приложением mote 200.

Помимо удобства для пользователей (смартфоном пользуется каждый, он большую часть времени «с вами»), такое решение существенно снижает стоимость беспроводной системы управления отоплением.

В предыдущих версиях подобных систем комнатные программаторы стоили в два раза дороже самих «терморегуляторов».

Основные технические характеристики устройства Oventrop mote 200:

- Позволяет устанавливать температуру в помещении как с помощью смартфона по протоколу Bluetooth, так и с помощью сенсорных кнопок на самом приборе.
- Поддерживает программирование по временным интервалам и дням недели.
- Включает функции самообучения, защиты от детей, защиты от закисания штока вентиля и распознавания открытого окна.
- Содержит в приложении индикатор уровня заряда батареи.

Результаты исследования включают изучение информационных источников, обзор рынка, выявление эффективности применения, технико-экономические показатели (дисконтированный расчет).

Результаты исследования показывают, что данная технология дешевле и удобнее существующих аналогов и, по сути, является новым поколением беспроводных систем управления отоплением.

Скорее всего, беспроводные комнатные контроллеры в будущем уйдут в прошлое.

Список использованных источников

1. Апрельев Е. Сайт «Вентиляция ПРОФИ»
2. Боруцкий В. Интернет-энциклопедия по обустройству сетей инженерно-технического обеспечения

БЕКЕНҒАЛИ ЖАМАҚАЕВТЫҢ СЕМЕЙ ӨНДІРІНЕ ҚАТЫСТЫ АРХИВ ДЕРЕКТЕРІ

Студент Қажыкенова Д., 2 курс, «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Кожагулова Ж.Р., қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы

Тақырыптың өзектілігі: Алаштың тұңғыш білім ордасының түлектерінің өміріне қатысты деректерді қарастыру қашан да қажеттілік тудырады. 1947-1950 жылдары Семейдің қазақ педагогикалық училищесінде білім алған музыка каролі – Бекенғали Жұмабекұлы Жамақаев. Қазақ музыка мәдениетінде Бекенғали Жамақаевтың орны ерекше. Сазгердің жүрегінен жарып шыққан сазды әуендерінің лебі өнер айдынында самал жел болып есіп, есімі өнер сүйер қауымның жүрегінде мәңгіге сақталып қалды. Бірақ ғылыми айналымда Бекенғали Жамақаевтың білім алғандығын ресмилендіретін құжаттар кездесе бермейді. Композитордың студенттік кезеңі жайлы табылған архив құжаттары арқылы халық жадын аңыздардан арылтып, тарихи шындық негізінде қабылдауына ұйтқы болады. Оның шығармашылығы мен өмірлік ұстанымы қазақ музыкасына жаңа леп беріп, ұлттық өнердің дамуына зор үлес қосты. Жамақаевтың музыкалық мұрасы біз үшін мәңгілік өнеге ретінде сақталуда.

Зерттеудің мақсаты: Бекенғали Жамақаевтың Семей өңіріндегі тұлғалық қалыптасуына қатысты архив деректерін жинақтау, талдау.

Міндеттері:

- Б.Жамақаевтың Семей өңіріне қатысты архив құжаттарын жинақтау;
- Б.Жамақаевтың Семейде өткізген кезеңдеріне қатысты фотосуреттер, ресми құжаттар, т.б. іздестіру;
- Б.Жамақаев жайлы архив құжаттарын ғылыми айналымға ұсынып, қазақ музыкасының даму тарихын жаңа деректермен толықтыру.

Зерттеу әдістері:

- Архив деректерді талдау және синтездеу әдісі;
- Индукция;
- Модельдеу;

Жоспар:

1. Б.Жамақаев – Семейдің қазақ педагогикалық училищесінің түлегі
2. Б.Жамақаевтың Семей өңіріндегі шығармашылық қызметі
- 3.

Тамылжыған, мүлгіген айлы түнде,

Қызығамыз көктемнің суретіне.

Біз келеміз, Ертісте тербелеміз,

Көлеңкеміз түседі су бетіне.

Қазақ вальсінің каролі, қазақ өнерінде шоқтай жарқырап, жұлдыздай ағып түскен дарынды тұлғалардың бірі, саз әлемінің сайыпқыраны – Бекенғали Жамақаев.

Бекенғали Жамақаевтың әндері – классика. Қаншама жылдар өтсе де өміршендігін, дәм-тұзын жоймаған. Сазды әуен, сырлы сезімдерден құралған ән – тыңдарманының жүрегіне орнығып, тәтті сезімдер әлеміне елітуімен қатар, ерекше күй бесігін тербеп, қамыққан көңілдің қабағын ашып, торыққан

сезімнің пердесін түріп, саз ырғағына ден қойған әрбір жұмыр жүректі пендені ерекше бір күйге бөлейді, шаршағанын басады, ерекше дем беріп, ертеңгі күнге ұмтылдырады.

«Жаным деп маған үн қатқан
Жүрекпен сүйіп ұнатқан,
Бақытым менің,
Таппаспын теңін

Махаббат гүл атқан» – деп сахна төрінде шырқалатын әннің композиторы Семей педагогикалық училищесінің түлегі, композитор, диктор, актер Бекенғали Жамақаев екенін көпшілік біле бермейді. Бұл ән алғашында көптеген әншілерге ұсынылса да, Роза Бағланова орындағаннан кейін ерекше танымалдыққа ие болды. 1950 жылдары Брюссельдегі көрмеде Бағланова бұл шығарманы орындағанда, тіпті Бельгияның Бавария патшайымы Елизавета да композитордың туындысына тәнті болған. Әннің әуенін ұнатқанымызбен сазды әуеннің кімге тиесілі екенін біле бермейміз. Бекенғали Жамақаевтың педагогикалық училищеде білім алып, оны барлық пән бойынша үздік бітірді деген деректерді толықтыру мақсатында жұмысымызды ұсынамыз.

«Қазақстанның халық әртісі Әбілқасым Жаңбырбаев «Мен білетін Бекен» естелігінде: «Бекенді Семей театрына да алғаш алып келген мен едім. Ұмытпасам, оның тұңғыш ойнаған рөлі – «Қызжібектегі» - Сансызбай ғой деймін. Ол театрда жүріп, композиторлық қабілетін шыңдай берді. Сол жылдары әлі күнге дейін жұртшылық сүйіп айтар әннің бірі – «Махаббат вальсі» дүниеге келді» [1, 3-б.]. Ә.Жаңбырбаев Бекенді театр әлеміне әкеліп, алғашқы рөлдерінің бірін орындауына себепкер болған. Театрда жүргенде Бекеннің композиторлық қабілеті шындалып, ол халық арасында кең таралған және сүйікті «Махаббат вальсі» әнін жазды. Семей театры Бекен Жамақаев үшін тек сахна өнеріне емес, композиторлық шеберлігін дамытуға да мүмкіндік берген ерекше орта болды. Жаңбырбаевтың естелігі Бекеннің өнер әлеміндегі алғашқы қадамдары мен шығармашылығының қалыптасу кезеңіне куә болып, оның композитор ретіндегі жетістіктерін айқындайды.

«Мен мектепке баратын 1961 жылдың жазында ауылымызға ақын Әбдікәрім Ахметов пен композитор Бекен Жамақаев келді. Әкем елге келген өнер адамын қонақ қылмай жібермейтін әдетімен оларды үйге ертіп әкеліп, мал сойып, ұлан-асыр отырыс жасады. Әбдікәрім аққұба жүзді, ұялы көзі нұр шашқан жайдары, әзілқой кісі екен, ал бидай өнді, жағына пышақ жанығандай Бекен ағамыз сәл тұйықтау әрі мұндылау көрінді» [2].

«Абай облысы мемлекеттік архиві» КММ табылған құжаттардың бірі – 1949-1950 оқу жылындағы Семей каз пед училищесінің жұмысы туралы есеп (203 қор, 5-тізімдеме, 50-іс). Есепте Семей педагогикалық училищесінің толық атауы Семейдің Абай атындағы қазақ педагогикалық училищесі деп көрсетілген (о работе Семипалатинского Казахского педагогического училища имени «Абая» за 1949-50 учебный год). Есепте «Но среди впусников имеются такие отличники, как Варақбаев, Габдуллина, Жамақаев, Кусаинова, Искаков и другие которие не только по учебе, но и по педагогической практике доказали свою полную способность стать достойными учителями начальных школ» [1]

деген дерек келтіріледі. Бекен Жамақаев тек оқумен ғана шектелмей, педагогикалық тәжірибеде бастауыш сынып мұғалімі болуға лайық қабілеттерін дәлелдеп үздік шәкірттің бірі болған.

1949-1950 оқу жылындағы Семей каз пед училищенің жұмысы туралы есеп (203 қор, 5-тізімдеме, 50-іс) 9-пәндік үйірмелер бөлімінде оқу орнында 1949-1950 оқу жылында 7 пәндік үйірме жұмыс жасаған. Қазақ әдебиеті пәнінің үйірмесінде 80 білім алушы болған. Үйірмеге Бекенғали Жамақаевта қатысқан. Жыл көлемінде 15 сабақ өткізілген және білім алушылар қазақ әдебиетінің дамуы, зерттелуі, шығарма кейіпкерлері жайлы баяндама оқылған. Бекенғали Жамақаев үйірме отырысында «М.Әуезовтың «Абай» романындағы Абай бейнесі» (Образ Абая по роману Ауэзова «Абай») тақырыбында баяндама қорғаған.

Абай облысы мемлекеттік архивінде сақталған құнды суреттің бірі - Семей қазақ педагогикалық училищесін аяқтағандағы тіркеу журналында Бекенғали Жамақаевтың суреті. Книга №2 выдачи аттестатов и дипломов окончивших Казахское педучилище с 1950 года по 19... г. (203 қор, 5 тізімдеме, 280 іс) деп аталатын тіркеу кітабында Бекенғали Жамақаев №12 тіркелген. «Место для фотокарточки» бөлімінде Жамақаев Бекенғалидың суреті тұр. «Год рождения» бөлімінде 1931 жылы дүниеге келгендігі, «Год поступления в педучилище» - 1947 жыл, «Год окончания педучилище» - 1950 жыл, «Какое отделение окончил» - школьное. Тіркеу журналында бітіруші 85 білім алушы фотосуреттерімен тіркелген. Тіркеу кітабының №41 тізімінде Бейсенбаев Мұздыбайдың да деректері көрсетілген.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік архивінен табылған бағалы құжаттар Бекенғали Жамақаевқа арналған 2419 қордан табылды. Б.Жамақаевтың өмірбаяндық құжаттары: туу туралы куәлік (2419 қор, 1 тізімдеме, 25 іс). Туу туралы куәлік №617580. Толық аты-жөні Жамақаев Бекенғали Жумабекович, 1931 жылдың 17-наурызында туған. Куәлік Абай ауданының ЗАГС бюросында тіркеліп, 1949 жылдың 15 шілдесінде берілген. Ата-анасы туралы ақпараттар. Әкесі – Жамақаев Жумабек (қазақ), шешесі – Жамақаева Орынбала (қазақ). Деректер қазақ мәдениетінің алтын қорына еніп, Жамақаевтың өнер әлеміндегі орны мен рөлін айқындауға септігін тигізеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Жамақаев Б. Махаббат вальсі. – Алматы: Бюро Интеллсервис, 1997. – 147 бет.
2. Есдәулет Ұ. Өлең қуалау. // Әдебиет порталы. – 2024
3. Абай облысы мемлекеттік архиві, 203 қор, 5-тізімдеме, 50-іс.
4. ҚР ОММ. 2419 қор, 1 тізімдеме, 25 іс
5. Абай облысы мемлекеттік архиві, 203 қор, 5-тізімдеме, 280-іс.

«ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДӘУІРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ТІЛІ

Студент Қанатқызы З., 2 курс, Алматы энергетика және электронды технологиялар колледжі

Ғылыми жетекшісі: Ушурова Г.А., ф.ғ.к., қазақ тілі мен әдебиет пәнінің

Өзектілігі. Қазақ тілін цифрлық ортада тиімді пайдалану үшін заманауи ат-шешімдерді әзірлеу және бейімдеу болып табылады, бұл оның бірегейлігін сақтауға және оның жаһандық ақпараттық желіде қатысуын кеңейтуге мүмкіндік береді. Мәселе. Қазақ тілінің цифрлық өкілдігінің жеткіліксіздігінде және оның бірегей ерекшеліктерін ескеретін жасанды интеллекттің тиімді технологияларының жоқтығында жатыр, бұл оны жаһандық цифрлық ортада пайдалануды шектейді. Соңғы онжылдықтарда жасанды интеллект өмірдің әртүрлі салаларының, соның ішінде тіл білімі мен лингвистиканың дамуына айтарлықтай әсер етті. Қазақ тілі сияқты жаһандану жағдайындағы тілдерді қолдау мен дамытуға ЖИ енгізу аса маңызды болып табылады. Қазақ тілінің мемлекеттік және мәдени ресурс ретіндегі маңыздылығына қарамастан, оның Цифрлық ұсынылуы шектелген күйінде қалып отыр. ЖИ технологияларының дамуымен оны сақтау және танымал ету үшін жаңа мүмкіндіктер ашылады, соның ішінде автоматты аудармашылар, сөйлеуді тану және синтездеу жүйелері, сондай-ақ білім беру платформалары. Алайда, қазақ тілі үшін ЖИ қолдану морфологиялық ерекшеліктер мен цифрлық ресурстардың жетіспеушілігі сияқты белгілі бір қиындықтарға тап болады. Осылайша, зерттеудің өзектілігі АИ цифрландыру және жаһандану дәуірінде қазақ тілінің жағдайын жақсартуға қалай ықпал ететінін талдауда жатыр.

Мақсаты. Жасанды интеллект қоғамды цифрландыру жағдайында қазақ тілін сақтауға, дамытуға және танымал етуге қалай әсер ететінін, сондай-ақ бұл Қазақстан үшін ұзақ мерзімді перспективада қандай мүмкіндіктер мен синтегеуіріндерге әкеп соғатынын зерттеу.

Міндеттері:

- Қазақ тілінің цифрлық ортадағы ағымдағы жай — күйін талдау-интернетте, әлеуметтік желілерде және цифрлық платформаларда қазақ тілінің қолжетімділігі мен қолданылуын бағалау.
- Қазақ тілін өңдеуге арналған жасанды интеллект мүмкіндіктерін зерттеу-қазақ тіліндегі мәтінді автоматты түрде аудару, тану және синтездеу алгоритмдерін әзірлеу және бағалау.
- Қазақ тілін қолдау үшін технологияларды әзірлеу және енгізу — чат-боттар, виртуалды ассистенттер және қазақ тілінде жұмыс істейтін білім беру платформалары сияқты ЖИ құралдарын жасау.
- Қазақ тілінің цифрлық кеңістіктегі ағымдағы жай-күйін және оның ат-ресурстар арқылы қолжетімділігін бағалау. ЖИ-технологияларының жұмысына әсер ететін қазақ тілінің ерекшеліктерін зерделеу. Қазақ тілін қолдайтын қолданыстағы ЖИ-құралдарын зерттеу және олардың тиімділігін талдау. Қазақ тілін қолдауда ЖИ қолдануды жақсарту үшін ұсынымдар әзірлеу. Халықаралық тәжірибені және қазақ тілі үшін табысты ат-шешімдерді бейімдеудің ықтимал жолдарын зерттеу.

Зерттеу нәтижелері. Қазақ тіліне арналған модельдер мен алгоритмдерді әзірлеу: автоматты аударма, сөйлеуді тану және синтездеу жүйелерін, сондай-ақ

мәтіндік жіктеуіштерді қоса алғанда, қазақ тілін өңдеуге арналған мамандандырылған ЖИ-модельдер сериясы әзірленетін болады, бұл пайдаланушылардың қазақ тілімен цифрлық форматта өзара іс-қимылының анағұрлым жоғары сапасын қамтамасыз етеді.

Зерттеу объектісі. Жасанды интеллект технологияларының көмегімен оны қолдану және дамыту контекстіндегі қазақ тілі болып табылады. Зерттеу пәні Зерттеу пәні жасанды интеллекттің қазақ тілін цифрлық ортада қолдануға әсері, сондай-ақ оны автоматты аударма, сөйлеуді тану және білім беру платформалары сияқты әртүрлі ат шешімдеріне біріктіру тәсілдері болып табылады. Ақпараттық көздерді қысқаша талдау Зерттеуді дайындау барысында әртүрлі көздер, соның ішінде лингвистика, информатика және жасанды интеллект саласындағы ғылыми мақалалар мен зерттеулер қолданылды. Сондай-ақ, автоматты аудармашылар, сөйлеуді синтездеу және тану жүйелері сияқты қазақ тіліне арналған ЖИ саласындағы қолданыстағы әзірлемелер қаралды. Ағылшын немесе орыс сияқты кең таралған тілдермен салыстырғанда қазақ тілінің цифрлық инфрақұрылымы шектеулі екенін атап өту маңызды, бұл оны қазіргі заманғы ат-жүйелерде пайдалану үшін синтегеуріндер туғызады.

Зерттеу әдістері келесі әдістер қолданылды: Әдебиетті талдау-қазақ тілін қоса алғанда, тілдер үшін АИ қолдануға байланысты ғылыми еңбектер мен жобаларды зерделеу. Кейс-стади әдісі-автоматты аударма жүйелері және дауыстық ассистенттер сияқты қазақ тілін қолдайтын табысты ат-жобалардың нақты мысалдарын талдау. Модельдеу және эксперимент - қолданыстағы ЖИ-жүйелердің тиімділігін бағалау, сондай-ақ оларды қазақ тілі контекстінде жақсарту үшін ұсыныстар әзірлеу. Бұл әдістер қазақ тілі үшін АИ қолдану мәселелерін жан-жақты зерделеуге, проблемаларды анықтауға және оларды шешу жолдарын ұсынуға мүмкіндік береді.

Қорытындылар. «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақ тілі» зерттеуінің қорытындылары мынадай болуы мүмкін: Қазақ тілін цифрландыру белсенді күш-жігерді талап етеді: қазіргі уақытта қазақ тілі цифрлық өкілдіктің жеткіліксіздігі проблемасына тап болып отыр, бұл оны интернетте және цифрлық платформаларда пайдалануды шектейді. Алайда, жасанды интеллект мазмұнды құруды және процестерді автоматтандыруды жеделдету арқылы жағдайды жақсартуға айтарлықтай әлеуетке ие.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Петров, В. В., & Немчинова, О. В. (2018). Использование нейронных сетей для прогнозирования поведения пользователей в электронной коммерции. *Международный журнал экспериментального образования*, (3), 83–86.
2. Корнюхин, А. В., Солодских, В. В., & Тараканов, М. С. (2020). Применение нейронных сетей для прогнозирования пиковых нагрузок в электрических сетях.

ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ОСНОВОПОЛОЖНИКОВ КАЗАХСКОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ МАГЖАНА ЖУМАБАЕВА И АХМЕТА БАЙТУРСЫНОВА

Лебедев С., студент 1 курс, КГКП «Талдыкорганский высший политехнический колледж»

Научный руководитель: Турарбекова А.Е., преподаватель
общеобразовательных дисциплин

Актуальность: Материалы можно использовать на уроках литературы, истории и внеклассных мероприятий.

Цель: Исследовать эстетические взгляды основоположников казахской педагогической науки Магжана Жумабаева и Ахмета Байтурсынова с целью обогащения знаний студентов в области истории и литературы казахского народа.

Гипотеза: Если студент будет знать историю своего народа в сопоставлении с другой литературой, то это может повлиять на художественное воспитание молодого поколения и позволит формированию эстетического вкуса.

I. Введение

Эстетические воззрения одного из основоположников казахской педагогической науки, выдающегося казахского поэта Магжана Жумабаева (1893-1938) не изучены. В его научном и литературном творчестве поставлены следующие проблемы:

- 1) эстетического воспитания;
- 2) эстетической категории "трагическое";
- 3) эстетизации искусства.

II. Исследовательская часть

М. Жумабаев первым среди казахских учёных ввёл в научный оборот термин "эстетика".

Проблему эстетического воспитания как педагог, в работе "Педагогика" М. Жумабаев в первую очередь, связывает с необходимостью формирования чувства красоты (эстетического чувства) у детей, предлагая три основных способа его реализации, отобранных с учётом специфики казахской действительности его времени: 1) природу, 2) эстетику быта, 3) искусство и его виды. Прекрасные творения действительности и искусства пробуждают у человека чувство прекрасного.

Далее он поясняет, на какие органы осязания воздействуют различные виды и жанры искусства. Архитектура, живопись, скульптура и прочие пластические формы выражения красоты посредством созерцательной деятельности зрительных органов вызывают возвышенные чувства в душе человека. Музыка, песня, поэзия и прочие виды искусства гармоничного звучания путём слухового восприятия порождают ощущение сопричастности с прекрасным.

Жумабаев указал средство воспитания эстетического чувства через приобщение к миру прекрасного, прослушивание музыкальных мелодий,

просмотр картин, чтение стихов, обучение и игра на музыкальных инструментах, песнопение. Таким образом, он выдвигает проблему художественного воспитания и образования детей.

Природные явления, согласно Жумабаеву, вызывают собой эмоциональный настрой у казахского человека, порождаемый непосредственным сопереживанием виденному и ощущаемому в природе - журчанию ручья, шелесту листьев, всплеску морской волны, сиянию звёзд т.д. Воспитание чувства прекрасного средствами природы - процесс не эстетического обучения, а привития эстетического вкуса, запечатления в детском сознании моментов слияния с прекрасной действительностью!

«Вселенная прекрасна». Молодой человек должен находиться в объятиях этой вселенной, вследствие чего у него спонтанно рождается чувство прекрасного. Задача воспитателя в умении обратить внимание молодежи на прекрасные объекты природы.

Эстетика быта у Жумабаева включает в себя соблюдение личной гигиены, культуру речи и формирование красоты тела путём физического воспитания. В плане личной гигиены Жумабаев проводит грань между чистотой и стоимостью любой вещи или предмета, превознося ценность первой. Культура речи, по его мнению, - это искоренение из лексикона нецензурных слов и брани. Особый интерес представляют высказывания Жумабаева относительно красоты тела и походки. Отметим, что Жумабаев очень критичен к казахскому телосложению, охарактеризовав его как одно из самых дисгармоничных, независимо от возраста - с кривыми ногами, узкими лопатками, висячим животом: "На всей планете нет нации физически несовершенной чем казахи!"

Проблема трагического у Жумабаева выливается в концепцию пессимистического, связанного с вынесением поэтом трагического вердикта "сорлы" (несчастный) всей казахской нации в целом (Стих "Несчастный казах"), её угнетённым представителям - женщинам и бедноте - в частности ("Поистине несчастный", "Несчастливая красавица", "Печальная красавица", "Обманутая красавица" и др.), а также отдельной личности ("Я несчастный").

Жумабаев полон горечи и трагического раскаяния в связи с невежественным состоянием своего народа, отставшего от других наций из-за своей лени, нежелания двигаться по направлению к прогрессу через знания. "Двигайся, казах, настало время поиска знаний!"; "Не жалея свой скот ради получения образования, не спи, вставай вровень с другими цивилизованными народами", - призывает Магжан в стихотворении "Несчастный казах". Неверие в позитивное стремление своего народа звучит в данном стихотворении как неразрешимая антитеза трагического настоящего с "лежащим на боку казахом" и призрачного "цивилизованного будущего" нации в целом.

Поистине злополучной считает Жумабаев описанную им в стихотворении "Поистине несчастный" участь бедняка Оразкена, с раной в голове выброшенного баем в бурную ночь на улицу. Теперь его последняя надежда - упование на милость бога.

Большой вклад в развитие комического Байтурсынов внес переводом на казахский язык знаменитых басен И. Крылова, вошедших в сборник «Сорок басен», а также басен А. Сумарокова, В. Майкова, И. Хемпицера («Лошадь и осел»). Несмотря на то, что он являлся не непосредственным автором басен, а лишь их пересказчиком Байтурсынов использовал все свое поэтическое мастерство, чтобы усилить сатирический эффект басен в кратких авторских послесловиях. Сильнейшая сатира характерна для всех послесловий Байтурсынова, с проникновенным юмором и тонкой иронией в лаконичной форме намекающего на те или иные недостатки, присущие казахской действительности, что сближает его басни с эпиграммами. Его афористически меткие строки, благодаря своей краткости и непринужденности, а также злому юмору, стали средством нравственного воспитания казахского общества.

III. Заключение.

Таким образом, эстетические воззрения одного из основоположников казахской педагогической науки, выдающегося казахского поэта Магжана Жумабаева связаны со следующими эстетическими проблемами:

1. эстетического воспитания;
2. эстетической категории «трагическое»;
2. эстетизации искусства.

Эстетические взгляды литературоведа Ахмета Байтурсынова представляют особую ценность в вопросах классификации видов искусства, определения эстетической сущности художественного слова, развитии категории «комическое».

Результаты данного исследования могут быть использованы в курсе изучения дисциплин «История», «Казахская литература».

Выводы: В данной работе я сделал попытку исследовать эстетические взгляды в творчестве Магжана Жумабаева и Ахмета Байтурсынова и показать особенности казахской культуры. Думаю, что данный материал поможет в расширении кругозора в области литературы, истории и культуры разных народов, в том числе и казахов.

Список использованных источников

1. Жумабаев М. Педагогика (на казахском языке). – Алматы: Рауан.- 2003.
2. Жумабаев М. Произведения (на казахском языке). – Алматы: Жазушы.- 2011.
3. Жаксылыков А. Ж, Образы, мотивы и идеи с религиозной содержательностью в произведениях казахской литературы (типология, эстетика, генезис).- Алматы: Қазақ университеті.- 2003.
4. Сегизбаев О. Казахская философия 15-начала 20 века.- Алматы: Ғылым.- 2006.
5. Эстетика. Словарь.- Москва: Издательство политической литературы.- 2009.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНШЫҚТА - ҰЛТТЫҚ ИДЕОЛОГИЯ

Студенттер Мейрам Д., Утегенова Д., 1 курс, «ҚИНЭУ кәсіпкерлік колледжі»
ЖМ

Ғылыми жетекшісі: Бектасова А.А., қазақ тілі мен әдебиет пәні оқытушысы

Әйгілі жазушымыз Мұхтар Әуезовтің «Ел болам десең – бесігінді түзе» деген сөзінде сан-алуан астар бар. Кемеңгеріміздің бұл жерде «бесігінді түзе» деген сөзді «Ұрпағыңды түзе» деген сөздің баламасы ретінде қолданып отырғанын біреуіміз білсек, екіншіміз аңғара бермейміз. Ал сол ұрпақты түзу жолға салуға шарттардың бірі – ойыншық. [1] Ойыншық – ойыншы баланың мінез-құлқын, ойлау деңгейін бірден-бір дамытушы құрал. Ал қазіргі кезде дүкен сөрелерінде басқа елдің ойыншықтары, өзге елдің тәрбиесі, санасын қалыптастыратын ойыншықтар қаптап кетуі, ұлттық нақышы айқын ойыншықтардың өте аз мөлшерде шығуы алаңдатады. Сондықтан бұл тақырып өзекті мәселе болып табылады деп есептеймін.

Зерттеу жаңалығы – сатылымдағы ойыншықтардың арасындағы ұлттық ойыншықтардың үлесінің аздығы, ұрпақтың тәрбиесіне мән бермеуі, себебі ойыншық кез келген мәдениеттің маңызды құралы, ойыншық арқылы сол елдің мәдениетінің «бүктелген түрде» жағдайын көрсетеді.

Зерттеу мақсаты - ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастыруда ұлттық ойыншықтардың орнын анықтау, дәріптеу

Қойылған мақсатына сәйкес зерттеу міндеттері:

- ойыншықтардың тәрбиелік мәні;
- ұлттық нақыштағы отандық ойыншықтар өндірісін зерттеу;
- жергілікті сауда орнындағы ұлттық ойыншықтардың үлесін анықтау;
- жерлестеріміздің арасында сауалнама жүргізу;
- ұлттық нақыштағы ойын түрін жасау.

Зерттеу объектісі – ұлттық нақыштағы ойыншықтар

Зерттеу мәні: ойыншықтардың арасында ұлттық нақыштағы ойыншықтардың үлесі

Гипотезасы: Ұлттық ойыншықта – ұлттық идеология. Ұлттық болмысқа тұнып тұрған қазақы ойыншықтарды дамыту, жетілдіру арқылы қазақ тілінің мәртебесін көтеруге біршама үлес қосамыз. Ұлттық ойыншықтар арқылы өзге ұлт бүлдіршіндерінің бойына қазақылық болмыстың дәнін егеміз.

Зерттеу әдістері – ақпараттық көздерін зерттеу, сауалнама жүргізу, алынған деректерін талдау.

Зерттеу нәтижелері. Қазақстанға ойыншықтар шет елдерінен әкелінеді. Ұлттық нақыштағы ойыншықтарды шығарумен оңтүстік өңірлерінде жеке кәсіпкерлер ғана айналысады, ал солтүстік жағында, яғни жергілікті қалада табуға қиын. Шетелдік ойыншықтар балаларды мәдениетке, өнегелі дүниеге үйретері күмәнді. Сондықтан колледж студенттерінің ата-аналар арасында сауалнама жүргіздік. Сауалнаманың қорытындысы бойынша ұлттық қазақы ойыншықтары қажет екені түсіндік, болса сатып алар еді, бірақ сатылмайды, яғни олар да ұлттық ойыншықтар мұқтаж екеніне көз жеткіздік. Қазақи нақыштағы ойыншық жасауға байқап көрдік.

Қазақстанға ойыншықтар 30 жуық елдерден әкелінеді. Соның ішіндегі бірінші орында Қытай ойыншықтары. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, елде қазақстандық ойыншықтардың үлесі 1% - дан аспайды. [2] Елде тек 16 ойыншық шығаратын фирма бар, сегізі Алматыда, екеуі Астанада жұмыс істейді, тек алтауы басқа қалаларға тиесілі. Ең танымал компаниялар – Шымкент пен Қарағандыда. Біріншісі пластмассадан әртүрлі машиналарды шығарумен айналысады, екіншісі - тапсырыс бойынша жұмсақ ойыншықтар жасайды. Әзірге отандық өнімдердің елеулі бәсекелестігін импорттық өнімдер құрайды. [3] Қазақстанда ұлттық ойыншықтар шығаратын кәсіпкерлер бар, бірақ олар аз. Қыдырәлі Болманов «Бал-бала» балалар ойыншықтарын шығаратын алғашқы қазақстандық компанияның авторы және басшысы ретінде белгілі. [4]

Қазақы ойыншықтардың жеті бірдей түрін шығарып жүрген тағы бір компания - «Жеті өнер.kz» компаниясы. «Жеті ойыншық» жобасының авторы Сәкен Болысов, жобасы «Бөбек — домбыра», «Әсем үй», «Керемет үй», «Саз аспаптары», «Ойландырар оюлар», «Әуенді бесік», «Астана-Бәйтерек» деп аталатын жеті ойыншықтардан тұрады. Елімізде тек қазақ тілінде ертегі оқып, ән айтатын электронды ойыншықтар да шығып жатыр. Кәсіпкер Ғалымбек Қызырбекұлы шығаратын «Электронды киіз үйде» балаларға арналған 1200 шығарма жинақталса, Қанатхан Әбілғалиұлы мен Жанар Сайлаубекқызы бірлесіп өндіріп жатқан «Ақылды қоянда» 3000-нан аса, «Ақылды қаламда» 2500-дей балалар қазынасы қамтылғаны көңілге қуаныш ұялатады. [5]

Қостанай қаласында 76 ойыншық сататын сауда орны бар екен. Сайттарын қарап шыққанымда қазақтың ұлттық ойыншықтарын таба алмадық. Көзбен көріп шығайын деп қаланың бірнеше сауда орындарына барып араладық. Ойыншықтардың түр-түрі бар, бірақ дүкен сөрелеріндегі ойыншықтардың басым бөлігі – шетелдік тауарлар. Аралап шыққан дүкендерден қазақы ойыншықтарын таба алмадық, тек базарда ғана домбра ойыншығын таптық. Үлкен сауда үйлерінде арнайы қазақтың ұлттық киімдері мен бұйымдарын сататын бутиктеріне де бардық. Онда іздеген қуыршақтарымызды таптық, бірақ бағасын көріп шошып кеттік. Қарапайым қазағымыздың қалтасы мұндай ойыншықты сатып алуға қалтасы көтермейді. Сондықтан көзбен ғана ләззат алып, қазақы ойыншықтары бар екеніне мәз болдық. Біздің ойымызша, кез келген дүкен сөрелерінен түр-сипаты түсініксіз Шрек, Бэтмен, Спанч Боб, Өрмекші-адам, вампир-қанішерлер, түрлі роботтардың орынан Нұрсұлу, Айсұлу, Алпамыс атты қазақы қуыршықтары болса екен, бүлдіршендеріміз, жандарына серік етсең екен. Мұндай шетелдік мультфильмдердің кейіпкерлері ұрпақ санасын улап қана қоймай, баланың ұлтжанды, адамгершілігі мол азамат болып ер жетуіне кедергі болады. Ал бұған кедергі қоятын ата-аналар мән беру керек. Ойыншық тәрбиенің бастауы болса да, үлкендер оны баланы жұбату мен алдап, көңілін аулаудың құралы ретінде пайдаланып, «ойыншық қой» деп немқұрайлы қарамаса екен. Қазақ баласына қазақы ойыншықтың қажеті екендігін түсінетін уақыт әлдеқашан жеткен. Сондықтан колледж студенттерінің ата-аналар арасында сауалнама жүргіздік. Сауалнаманың қорытындысы бойынша ұлттық қазақы ойыншықтары қажет

екені түсіндік, болса сатып алар еді, бірақ сатылмайды, яғни олар да ұлттық ойыншықтар мұқтаж екеніне көз жеткіздім. Сондықтан қазақи нақыштағы ойыншық жасауға байқап көрдік. Қостанайдың бір ойыншық дүкенінен «Бизи борд «Выше-ниже» деген тақта ойыншығын сатып алдық. Бизи борд – танымал көпфункционалды дамытушы ойыншық. «Биік-аласа» атты бизи борд ойыншығы тақырыптық суреті бар ағаш планшет, оның үстінде сырғытпасы бар құлып, түрлі-түсті ілмек, шілтер және жылмымалы тетік бар. «Биік – аласа» автобус тақтасы арқылы бала орманды аралап шығады, онда жираф пен қоян «биік» және «аласа» нені білдіретінін өз мысалдарымен көрсетеді. Құс пен балапандар баланың шілтермен қалай күресетінін бақылайды. (Бұл үшін металл бекіткіштер мен жарқын шілтер бар). Құлып- ағаш діңіндегі сыдырма түймені ашуды- бекітуді және үстіңгі қай жерде екенін және астындағы жағын көрсетіуді үйретеді. Бизи борд тақтасы көмегімен ойындар мен әрекеттер ойлауды, есте қалуды, қиялды дамытады, ұсақ моториканы және қозғалысты үйлестіруді ынталандырады. Ойын процесінде баланың себеп-салдарлық байланыстары қалыптасады, дербестік, танымдық белсенділік дамиды. Бизи борд тақтасы баланы ұзақ уақыт бойы бос емес өтеді және көптеген жағымды эмоциялар әкеледі. Бұл ойыншықты ұлттық нақышта болу үшін суреттерді компьютерде өзгерттік, «Қаңбақ шал» қазақ ертегісінің кейпкерлерін алдық, жирафтың орнына Дәу суретін, ал қоянның орнына Қаңбақ шалды орнаттық. Компьютерден түрлі-түсті шығарып, тақтаның бетіне жабыстырдық. Орыс тіліндегі сөздерді қазақшаға өзгерттім, яғни «Выше-ниже» деген сөздерді «Биік-аласа» деп жаздық. Бұл тақта арқылы бала қазақ ертегілерінің кейпкерлерімен және «биік» және «аласа» сөздердерінің мағыналарымен танысады.

Тағы бір ойын- геометриялық фигуралар тақтасы. «Геометриялық фигуралар» 3 жастан асқан балаларға арналған. Тақта ағаштан жасалған-экологиялық таза және гипоаллергенді материал. Жинаққа мыналар кіреді: жақтаулары бар ағаш панель – геометриялық фигуралар. Панельде әртүрлі бөліктерге бөлінген, әртүрлі нұсқаларда және әртүрлі түстерде (сары, көк, күлгін, жасыл, қызыл, қызғылт сары) 7 пішін бар. Салымдар не үшін пайдалы? 1. Көзді, қол - көзді үйлестіруді дамытады 2. Ұсақ моторика дамиды. Геометриялық фигуралардың бөліктерін белгілі бір жолмен енгізе отырып, бала саусақтарын жақсы жаттықтырады. 3. Бала геометриялық фигураларды жинау арқылы жазықтықты бағдарлауды үйренеді. 4. Логикалық, жүйелік ойлауды, визуалды есте сақтауды, зейін мен табандылықты дамытады. 5. Шығармашылық пен тәуелсіздікті дамытады. 6. Бала «бөлік» және «бүтін» сияқты ұғымдарды, сондай-ақ бүтіннің бөліктерін әртүрлі тәсілдермен қосуға болатындығын қабылдай бастайды. 7. Бала геометриялық фигураларды оңай және қарапайым есте сақтайды. Сондай-ақ, бір объектінің немесе құбылыстың бірнеше нұсқаларының мүмкіндігін түсінуге үйренеді. Қалай ойнауға болады? Негізгі міндет-осы жақтауға кірістіруді таңдау. Балаға бір геометриялық фигураны әртүрлі тәсілдермен екі бөлікке бөлуге болатындығын айтыңыз. Бұл пішіндерді трафареттер сияқты айналдыруға болады.

Осы ойынды ұлттық құндылықты дәріптеу үшін фигуралардың үстіне түрлі қазақ ою-өрнектерін енгіздік. Оның ішінде «қошқар мүйіз», «қазмойын», «шынжара», «қыныр мүйіз», «қаз мойын» «түйөркеш», «сынық мүйіз». Осы бөліктерді жинай келе, қазақтың ою-өрнектерінің суреттері құрастырылады.

Кез келген бала сәби күнінен ұлттық құндылықтарды көзбен көріп, қолмен ұстап өсуге тиіс. Бұл орайда, ұлттық идеологиямызды насихаттап, балаларымыздың бойына ұлттық болмысты сіңіру қажет. Дүкендерде еліміздің ертеңі болар бәбектеріміздің таңдауын көргенде, көңілің қалады. Барлығы бірдей шетелдік мультфильмдердің кейіпкерлеріне құмар. Ал шетелдік ойыншықтар балаларды мәдениетке, өнегелі дүниеге үйретері күмәнді.

Ұлттық ойыншықтар арқылы жас буын алдындағы тіл мен дін мәселесінде жеңілдетуге, жеделдетуге әбден болады. Ұлттық ойыншықтарға бизнес ретінде емес, ұлттық идеология ретінде қарау қажет. Ұлттық болмысқа тұнып тұрған қазақы ойыншықтарды дамыту, жетілдіру арқылы балалардың бойына қазақылық болмыстың дәнін егер едік.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://egemen.kz/article/11204-urpaqtynh-ulttyq-dunietanymy-otandyq-oyynshyqtarsyz-dami-ala-ma>
2. <https://infourok.ru/oyinshi-oni-paydali-zhne-ziyandi-trleri-1494043.html>
3. <https://kz.kursiv.media/2019-12-17/v-kazakhstane-proizvoditsya-lish-1-prodavaemykh-v-strane-igrushek/>
4. https://www.inform.kz/kz/kydyrali-bolmanov-pen-karakat-abildina-kazakstanda-zhasalghan-akciyasyn-koldady_a2757288
5. <https://egemen.kz/article/164661-oyynshyqqa-da-oyly-kozqaras-qadget>

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРИЕМОВ В РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ

Мешкова А., студентка 1 курс, КГКП «Рудненский горно-технологический колледж»

Научный руководитель: Сафина С.Е., учитель русского языка и литературы

Глава государства Касым-Жомарт Кемелович Токаев объявил 2025 год Годом рабочих профессий, и одним из важных шагов в его реализации станет усиление взаимодействия бизнеса с колледжами, прежде всего в рамках Дорожной карты дуального обучения. Одной из главных составляющих бизнеса является реклама.

Тема моей научно-исследовательской работы «Использование художественных приёмов в рекламных текстах». Почему я выбрала для исследования именно эту тему? Исходя из последних тенденций в сфере образования и бизнеса, я думаю, что эта тема интересна и перспективна и представляет собой научный и практический интерес.

Актуальность: по моему мнению, изучение изобразительно выразительных средств языка, будет оставаться актуальным всегда, потому что

текст, насыщенный художественными приемами, получает более глубокий эмоциональный отклик, лучше запоминается, сильнее воздействует на читателя (слушателя).

Проблема: каким образом художественно-изобразительные средства могут быть использованы для создания эффективной рекламы.

Цель исследовательской работы: изучение художественных приемов, используемых в рекламных текстах производителей нашего региона и Республики Казахстан и в ходе исследований понять, какие языковые приемы наиболее часто употребляемы.

В рамках поставленной цели при написании исследовательской работы решаются **следующие задачи:**

- Изучение понятий «реклама» и «рекламный текст»;
- Ознакомление с историей развития рекламы;
- Исследование художественных приемов, используемых в рекламных текстах, а также умение выделять их в тексте;
- Изучение особенностей наиболее эффективных художественных методов в рекламных текстах;
- Анализ применения художественно-изобразительных средств на конкретных примерах.

Гипотеза: Можно предположить, что рекламный слоган формируется с использованием специфических лингвистических приемов.

Объект исследования: рекламные тексты производителей Костанайской области и Республики Казахстан

Методы исследования: анализ и обобщение полученной информации.

В практической части моей работы были исследованы лингвистические приемы создания рекламных слоганов производителей нашего региона и нашей Республики.

В ходе работы я проанализировала рекламные тексты производителей нашего региона и Республики Казахстан и выявила следующие художественно-изобразительные средства, которые встречаются в рекламных слоганах.

Эпитет-образное определение, дающее дополнительную художественную характеристику предмета. Эпитет использован в рекламе шоколада «Рахат»: «Нежный вкус традиций» - эпитет «нежный» подчёркивает мягкость и изысканность вкуса продукта.

Метафоры - перенос свойств с одного предмета на другой на основании их сходства, так же часто используются в рекламных слоганах минеральной воды «Асем-Ай»: «Чистая энергия природы». Метафора подчёркивает полезность и натуральность воды.

Олицетворение, где неодушевлённые предметы наделяются свойствами живых существ, я нашла в рекламе кондитерской фабрики «Рахат», например: «Рахат неизменно дарит нам настоящий вкус праздника!» и в рекламе производства бройлерной птицефабрики «Жас Канат», где говорится «Вкус, который покоряет!».

Перифраз - замена названия предмета или явления описанием их отличительных признаков или указанием на характерные черты. Используется

для того, чтобы избежать речевого повтора. Этот троп я выявила в рекламе производителя автомобилей под маркой «КІА» -«Наш товар для тех, для кого автомобиль стал домом».

Гипербола - это намеренное преувеличение тех или иных свойств изображаемого предмета. Например, реклама кондитерской фабрики «Баян Сулу», где говорится о том, что «Шоколад «Баян-Сулу»-самый натуральный!». Также, производитель минеральной воды «Сосновый бор» в своей рекламе использует этот прием: «Сосновый бор»-разливается непосредственно на источнике».

Также, я проанализировала рекламные тексты производителей товаров города Рудного и хотела бы остановиться на некоторых из них.

К примеру, в рекламе компании «Арасан» я нашла сравнение. Сравнения нужны для сопоставления в тексте двух предметов или явлений, чтобы пояснить один из них при помощи другого. В рекламе «Арасан», составитель этого текста хотел убедить покупателя таким сравнением: «Это не просто напиток - это искусство наслаждения. Каждый глоток – это история, переплетающаяся с традициями и современность»

Производитель кисломолочной продукции «Село лесное» в своем рекламном слогане использует прием градации, например: «Есть много продуктов «Село лесное» и каждый найдёт себе по вкусу, а завтра поменяемся!», «Село лесное» - натуральные молочные продукты для всей семьи.

Парфюмерно-косметическая компания «Аромика» в своей рекламе использует художественный прием «Олицетворение» - «Аромика новая линейка средств для стирки, которая заботится о ваших вещах» .

Таким образом, в ходе исследовательской работы были мною рассмотрены наиболее эффективные художественные приемы, к которым относятся такие тропы как: эпитет, сравнение, олицетворение, гипербола, метафора.

Вывод: в итоге, наша гипотеза подтвердилась: наиболее часто используемыми тропами в рекламных текстах являются метафоры, гиперболы, эпитеты, сравнения и олицетворения. Рекламный слоган строится с использованием особых лингвистических приемов, что способствует психологическому воздействию на потребителя.

Практическая значимость работы заключается в том, что её результаты могут быть использованы на уроках русского языка и литературы для изучения художественно-выразительных средств поэтической речи, а также на уроках основ предпринимательской деятельности при изучении маркетинга. Результаты исследования также могут быть интегрированы в учебный процесс, включая использование региональных компонентов. В рамках программы воспитания «Біртұтастарбие» можно организовать проектную деятельность, где молодёжь будет создавать собственные рекламные материалы, применяя художественно-изобразительные средства, что способствует развитию инновационных идей и практических навыков.

Список использованных источников

1. Бернадская Ю.С. «Текст в рекламе» (Глава: Синтаксис, п. 1).
2. Петров О.В. «Риторика». М.: Проспект, 2004. С. 92.
3. Мощева С.В. Статья «Фонетические особенности оформления печатных рекламных текстов (на материале английского и русского языков)».
4. Голованова Д., Михайлова Е. «Русский язык и культура речи», 2008. (Языковые средства и специальные приёмы создания рекламных жанров).
5. Бердышев С.Н. «Рекламный текст. Методика составления и оформления». Глава 4, п. Рекламные жанры. lib.rus.ec.

ЗАИМСТВОВАНИЯ В РЕЧИ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ. ВРЕД ИЛИ ПОЛЬЗА?

Мичуров М., студент 1 курса, ЧУ «Колледж предпринимательства КИиЭУ»
Научный руководитель: Гарбузова В.С., преподаватель иностранного языка

Актуальность исследования связана с тем, что заимствования – одно из составляющих процесса развития языка, его пополнения и многообразия.

Проблема состоит в том, что с одной стороны появление новых слов расширяет словарный запас носителей русского языка, а с другой - утрачивается его самобытность и неповторимая красота.

Цель работы изучить особенности англицизмов и выявить использование иноязычной лексики студентами ЧУ «Колледжа предпринимательства КИиЭУ»

Задачи

1. Определить причины заимствований английских элементов в русском языке;
2. Проанализировать теоретические материалы, связанные с заимствованиями;
3. Рассмотреть способы образования англицизмов;
4. Классифицировать наиболее употребляемые англицизмы по сферам общения;
5. Провести анкетирование и определить, какие англицизмы используются студентами ЧУ «Колледж предпринимательства КИиЭУ» наиболее часто.

Примеры англицизмов в русской речи можно услышать повсеместно. «Новомодные гаджеты и дивайсы пользуются особой популярностью среди покупателей молодого возраста. По ТНТ в субботу вечером зрители могут посмотреть танцевальный батл. Программа «Танцы» объявила очередной кастинг для профессиональных танцоров. Невезучего человека называют лузером. Фасады саманных домов часто отделывают немецким сайдингом. Есть психологические методики, направленные на измерение IQ учеников и студентов. Без промоушена трудно добиться успеха в трудовой деятельности. Туристы наслаждаются апельсиновым фрешем на отдыхе. Трансляции **саммитов** и репортажи с подведением их итогов вызывают большой интерес у зрительской аудитории зрелого и пожилого возраста. Сериалы обычно заканчиваются **хэппи-эндом** и т.д.»

У обычных людей на слуху многочисленные экономические и финансовые термины, такие как: бартер, брокер, дилер, дистрибьютер, маркетинг, инвестиция, кредиты и т.д. Для любителей спорта появляются новые виды спортивных занятий: виндсерфинг, армрестлинг, фристайл, скейтборд, сноуборд, кикбоксинг.

С развитием компьютеризации появились термины, относящиеся к компьютерной технике: не только само слово компьютер, а также дисплей, файл, интерфейс, принтер, сканер, ноутбук, драйвер, браузер, сайт и т.д. Ну а женская косметичка изобилует вещицами, для обозначения которых используются только английские лексические единицы: консилер (карандаш-корректор), пиллинг-крем, (убирающий мелкие ороговевшие частички кожи), лифтинг – крем (крем, подтягивающий кожу), парфюм (духи), лайнер для глаз (подводка для глаз) и т.д.

Заемствования из английского языка охватывают все сферы молодежной жизни. Сфера учебы представлена следующими лексическими единицами (тичер, инстительют, деп, инглиш, хостел, джим, ридинг рум, тест и т.д.)

Есть сленгизмы, относящиеся к сфере досуга – пати, тусовка, поинт, файтинг и т.д.; -заемствованные студентами из жаргона компьютерщиков и программистов – киборд, маус, мессидж и т.д. - заемствованные из жаргона музыкантов - рок, поп, джаз, блюз, рэп, драммер, клаббер, дансер, шоппер и т.д. - выяснение отношений - кипиш, бэтл и т.д.- межличностные отношения – френд, митинговать (зн. встречаться) - наименования одежды и аксессуаров - дрес, трузера, тишортка, пины, ринги и т.д. - части тела – фейс, тифы, хэнды, футы, фингеры, нейлы и т.д. наименования бытовой техники – тиви, фридж, комп. и т.д. - существительные, обозначающие деньги – мани, кэш и т.д.- названия членов семьи – паренты, фазер, анкл, анти и т.д. - оценочные наречия и прилагательные, заемствованные из английского языка, – грейт, бэд, кул и т.д.

Безусловно, в использовании англицизмов есть и свои плюсы. Заемствования из английского языка помогают учащимся изучить его максимально быстро. Иногда даже им легче выразить свою мысль и чувства с помощью английского, а не родного языка. Среди главных причин использования английских слов в речи подростки и молодые люди указывают – возможность передавать друг другу информацию, так, что, окружающие их преподаватели, родители не поняли, о чем идет речь.

Оправданным является заимствование, которое означает в языке то понятие, которого ранее в этом языке не существовало. Например, таких понятий, как "шоколад", "галоши", "телефон" и многих других, в русском языке не было. Эти вещи вошли в наш мир, и, соответственно, слова, их обозначающие, появились в языке. В основном, оправданные заимствования встречаются в медицине, науке и технике.

Неоправданным заимствованием является слово, которое вводится в язык из иностранного языка (и используется в нём) в качестве синонима для определения того или иного понятия, при том что русские слова, определяющие это понятие, уже имеются в наличии.

Однако многие считают, что такие слова, наоборот, обогащают русский язык. Используя такую логику, можно для каждого русского слова набрать тысячи синонимов из разных языков и "обогащать" русский язык в тысячи раз. Естественно, что результат мало кому понравится.

Ненужные английские заимствования употребляют сейчас все: политики, дикторы радио и телевидения, предприниматели, студенты. В речи молодежи можно насчитать около 1000 неоправданно-используемых английских слов, такие как "прессинг", "никнейм", "голкипер", "делит", "логин", "тренинг" и т.д. Даже иностранцы, хорошо владеющие русским языком, удивляются громадному количеству иноязычных слов в нашей прессе, журналах, книгах, рекламе. В настоящее время наблюдается процесс варваризации русского языка, то есть проникновение в речь иноязычных слов, имеющих в русском языке эквиваленты.

Результаты исследования показали, что 93% студентов колледжа используют английские заимствования в своей речи при общении со сверстниками.

Выводы: заимствования активно используются студентами ЧУ «колледж предпринимательства КИиЭУ» очень часто в повседневной жизни. В некоторых областях знаний заимствования необходимы, так как являются важным инструментом. Иногда англицизмы употреблять удобнее, так как они короче, четче выражают смысл. Англицизмы многим понятнее, чем длинный перевод на русском языке. Для того чтобы сохранить чистоту русского языка, нужно употреблять как можно меньше англицизмов.

Список использованных источников

1. Бегларян С.Г. Заимствование англицизмов в русском языке// Молодой ученый. – 2014 – URL: <http://www.philology.ru>
2. Брейтер М.А. Англицизмы в русском языке: история и перспективы: Пособие для иностранных студентов-русистов. - Владивосток: изд-во "Диалог".
3. М.А.Голденков. Современный активный английский. КАРО. СПб,2003.
4. English – Russian Dictionary of American Slang // Перевод и составление Т. Ротенберг и В.Иванова – М.: Инфосерв,1994
5. Дьяков А.И. Причины интенсивного заимствования англицизмов в современном русском языке. // Язык и культура.- Новосибирск, 2003.-С.35-43

ИСТОРИЯ ОДНОГО ГЕРОЯ

Молдажанов Е., студент 2 курс, КГКП «Колледж транспорта» г.Семей
Научный руководитель: Ашимжанова Ш.Н., преподаватель общественных дисциплин

Актуальность работы заключается в том, что раскрыть историю одного героя ВОВ, так как всё меньше остаётся в живых ветеранов, сбор, изучение, пропаганда уважительного отношения к ним, увековечивание памяти является главным в данной работе.

Цели работы: поисковая работа и изучение истории боевого пути ветерана; воспитание патриота малой Родины граждан Республики Казахстан; увековечивание памяти последнего героя ВОВ Косенкова Ивана Васильевича, расширение круга знаний о наших земляках и подвигах советского народа в годы войны;

Предмет исследования: воспоминания родных и знакомых, фотографии, архивные документы.

Задачи:

1. Организация поисковой деятельности по биографии героя Косенкова И.В.

2. Организация поисковой деятельности по сбору информации о родственниках ветерана,

3. Умение организовать поисковую работу в социальных сетях,

4. Формирование у учащихся активной гражданской позиции, ответственного отношения к истории своей малой родины.

4. Утверждение в сознании и чувствах учащихся патриотических взглядов и убеждений, уважения к историческому прошлому СССР.

Тема работы – «История одного героя». Считаю, что данная тема является актуальной по нескольким причинам.

Во-первых, каждый год 9 мая наш независимый Казахстан празднует День Победы, это тот самый день, когда советский народ ценой огромных потерь одержал великую Победу над фашистами в годы Великой Отечественной войны.

Во-вторых, к сожалению, всё меньше остаётся в живых ветеранов, поэтому наша задача – собирать, изучать и хранить материал о людях, защищавших нашу Родину.

В-третьих, считаю, что все должны знать о земляке – беззаветно любивших и защищавших родную землю и свои знания передавать будущим поколениям. Для нас очень важно, чтобы осталась память о ветеранах не только в виде нескольких фотографий и наград. Актуальность выбора данной темы в том, что мы пополняем наш музей историями о судьбах тех, кто воевал в годы Великой Отечественной войны.

Проблема исследования: очень мало информации о близких, в частности о судьбе Косенова И.В.

Результаты исследования:

К ожидаемым результатам исследовательской работы необходимо отнести, прежде всего: активизацию поисковой деятельности учащихся. Привлечение в данный проект: студентов, учителей и общественности. Через социальные сети, через общественность, через СМИ пропаганда уважительного и благодарного отношения к памяти ветеранов войны, гордость за Героев. Формирование у учащихся ответственного отношения к истории своей малой родины.

Была проведена работа по поиску информации о герое ВОВ Косенкова В.И.

Я, в интернете нашел координаты прокурора г.Уштобе Шойбекова К.М. Связавшись с ним, я очень многое узнал о последнем герое Косенкове И.В.

Был сделан запрос в Военкомат Бородулихинского района, где призывался Иван Васильевич на военную службу в 1941 г.

Было просмотрены и проанализированы видеорепортажи о герое. Проработаны вся литература и альбомы о героях и ветеранах- казахстанцах ВОВ.

Косенков Иван Васильевич родился 30 декабря 1923 года в селе Богословка (ныне село Боровое Бородулихинского района).

После окончания семи классов школы работал в колхозе. Иван осиротел слишком рано. Когда ему исполнилось 5 лет, умер отец. Они остались втроем: мать, сестра и он, еще совсем пацаненок, вдруг сразу повзрослевший и почувствовавший себя мужчиной, ответственным за женщин. Вместе с матерью вставал спозаранку, когда солнце еще лениво думало всходить над землей. Ох, как не хотелось ему покинуть нагретую за ночь постель, но нужно было успеть умыться, одеться, пока мать подоит корову и выгонит в табун.

Наскоро перекусив горбушкой хлеба с молоком из глиняной кринки, он спешил на работу, в поле.

Детство проходило мимо мальчика, оставляя в сердце какую-то вечную тревогу и боль, а на ручонках появлялись шершавые, как наждак, мозоли. Но, несмотря ни на что, ходил в школу, учился грамоте, чем мать несказанно гордилась, а во время летних каникул работал в колхозе, зарабатывал трудовни, которые учетчик записывал на мать. Так и жили в надежде на лучшее. Да что там говорить, казалось, оно совсем рядом и наступит не сегодня – завтра.

Война Ивана Васильевича застала, когда он окончил семь классов. Село как растревоженный улей, гудело, охало, стонало, наполняясь женскими причитаниями и людским горем. Мужчины уходили на фронт, сразу опустели дома, село затихло в ожидании, присмирели и мальчишки.

Провожали на войну всем селом. Собирались у сельсовета и женщины, и дети, и старики, искалеченные в первой мировой. Уходившие на фронт обещали разбить врага-захватчика, защитить Родину и близких от фашистской нечести, и прогнать туда, откуда пришел. А еще обещали вернуться домой, к своим детям и женам, в родные стены.

Косенков Иван Васильевич был призван Бородулихинским районным военкоматом в ряды Красной Армии в октябре 1941 года. В связи с военным положением учеба шла по ускоренной программе. Советские войска отступали по всей линии фронта, оставляя в тылу врага села и города, поэтому курсанты школы готовились к войне по 12-14 часов в сутки. Курсант Косенков проявлял завидное усердие в артиллерийской теории. И вот он уже в составе 1118-го стрелкового полка 333-й стрелковой дивизии 12-й армии Юго-Западного фронта.

Свое первое боевое крещение Герой получил в феврале 1942 года в Московской области, близ города Новомосковск. Звездой Героя его наградили за бои на Украине. Во время одного из них, после переправы через Днепр, в артиллерийском расчете осталось только двое – Иван Васильевич и его

товарищ по оружию Михаил Голяков. Шесть дней и ночей боевой дуэт вел ожесточенный бой с врагом, подбив три танка, машину со снарядами, бронетранспортер и много живой вражеской силы. Такой же случай произошел с ветераном в Запорожье, когда он вдвоем с боевым товарищем за весь расчет вели ожесточенный бой с наступающим врагом.

В марте 1944 года Ивану Косенкову и Михаилу Николаевичу Голякову были присвоены звания Героев Советского Союза. Косенков Иван Васильевич - кавалер ордена Золотой Звезды, орденов Великой Отечественной войны I и II степеней, ордена имени маршала Советского Союза Георгия Жукова, ветеран войны и труда живет в городе Уштобе Каратальского района Алматинской области с дочерью Ольгой. После ранения отправили на лечение в Днепропетровск, затем в Грузию. После выздоровления он вернулся в родные края. Односельчане с радостью встретили героя, гордясь подвигом земляка. Бравого фронтовика приняли на работу – высаживать лесозащитные насаждения вдоль железной дороги. Привыкший работать на земле, он рьяно взялся за дело. Здесь же, в родном селе, встретил Иван Косенков, ставшую его судьбой, Антонину. А в 1950 году семья Косенковых переехала на станцию Уштобе Талды-Курганской области, где Иван Васильевич продолжил работу мастером Алма-Атинской дистанции лесозащитных насаждений. За заслуги в труде ему присвоено звание «Почетный железнодорожник».

С 2016 года имя нашего Героя присвоено первичной партийной организации «Денсаулык» при партии «НурОтан» Каратальского района, в честь Ивана Васильевича названа одна из улиц города Уштобе.

Документы личного фонда Ивана Васильевича Косенкова находятся на хранении в Талдыкорганском государственном архиве. В частности такие документы, как статьи, почетные грамоты, воспоминания, поздравительные адреса, фотографии.

Выводы: данная работа может пополнить школьный музей, использоваться на уроках истории, как региональный компонент и на внеклассных часах, посвященных Великой Отечественной войне.

Результатом моей работы явилось создание банка данных о Косенкове И.В. в виде доклада «История одного героя» и создание презентации.

Список использованных источников

1. Александр Верт. Россия в войне 1941-1945гг
2. Фотоальбом «Родина награждает отважных» восточноказахстанцы - Герои Советского Союза
3. Боздақтар. Книга памяти Восточно-Казахстанской области 2003г.
4. У.Т. Нұрланұлы. Восточноказахстанцы на фронтах Великой Отечественной войны.

ЕР ШӘМІЛДІ ТАНИСЫЗ БА?

Мықтыбаева А., 1курс, Қостанай облысы білім басқармасының «Б.Алтынсарин атындағы Рудный әлеуметтік-гуманитарлық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Ибрагимов М.А., қоғамдық пәндер оқытушысы

Өзектілігі: Спорттың адам өмірінде алатын орны зор екендігін бәріміз білеміз. Мен ғылыми жобамда, күрес спорт түрінің қас шебері Шәміл Кемелұлы Серіковты жас, орта жастардың танымауы.

Мәселе: Менің осы тақырыпты алуыма түрткі болған жағдай, өзім оқитын колледж студенттерінің жауап берген сауалнамасы болатын. Ол сауалнамада әлем мойындатқан қазақ спортшыларының суреттері берілген болатын, толығырақ айта кетсек, Жақсылық Үшкемпіров, Қажымұқан Мұңайтпасов және Шәміл Серіков. Берілген жауаптары мені қанағаттандырмады. Себебі, Шәміл Серіковты студенттердің ешқайсысы танымады.

Жұмыс мақсаты: Қазақ елінің ұмытылып кеткен спортшыларын еске алу мақсатында іздену, зерттеу, насихаттау.

Міндеттері: Балuanың өмір жолын сипаттау, боз кілемдегі шеберлігін анықтау

Халықтың денсаулығы – ел дамуының аса маңызды тұтқасы, болашағымыздың кепілі. Спорт тек денсаулықты шыңдау үшін ғана емес, ел атағын олимпиядаларда және азияларда шығару үшін де қолданылады. Ал мен осы ғылыми жобамда, күрес спорт түрінің қас шебері Шәміл Кемелұлы Серіковты тандадым. Ал сіз ең танымал қандай күресшілерді таныйсыз?

Менің осы тақырыпты алуыма түрткі болған жағдай, өзім оқитын колледж студенттерінің жауап берген сауалнамасы болатын. Ол сауалнамада әлем мойындатқан қазақ спортшыларының суреттері берілген болатын, толығырақ айта кетсек, Жақсылық Үшкемпіров, Қажымұқан Мұңайтпасов және Шәміл Серіков. Берілген жауаптары мені қанағаттандырмады. Себебі, Шәміл Серіковты студенттердің ешқайсысы танымады.

Қазақтан шыққан қайталанбас тұлға Шәміл Серіковты біріміз білсек, енді біріміз білмей жатамыз. Дегенмен, бүгін сіздердің назарларыңызға грек-рим күресінен маңызды деген жүлделердің бәрін дерлік иеленген қазақтың ұлы Шәміл туралы азды-көпті мағлұматтарды ұсынғым келеді. Ең бастысы халқымызда осындай балуан болғанын және елімізде әзірше оның шыққан шыңына көтерілгенге ешкім жоқ екенін біле жүріңіз. Өмірден ерте озған қазақ балуаны Шәміл Серіков жайында қалың жұртшылық біле бермейді. Ол кім еді? Қандай додаларда топ жарды? Неге өмірі ерте үзілді? деген сан қилы сауалдар кімді болсын мазалары хақ. Осы сауалдарға жауап іздеу мақсатында мен осы ғылыми жоба барысында өзімнің оқитын колледж студенттерінен, яғни «Дене тәрбиесі және спорт» тобында оқитын 62 студенттен сауалнама алған болатынмын. Ол сауалнамада үш тұлға берілді: Жақсылық Үшкемпіров, Қажымұқан Мұңайтпасов және Шәміл Серіков. Студенттердің берген жауаптарымен қортындылай келсек, Жақсылық Үшкемпіров пен Қажымұқан Мұңайтпасовты студенттердің 100% біледі екен. Ал Шәміл Серіковты студенттердің 1%-да білмейді.

Осындай көрсеткіштен кейін өз бетімше ізденіп, сауалдарға жауап табуды жөн көрдім.

Шәмiл Керiмұлы Серiков 1956 жылдың 5 наурызында, Алматы қаласында дүниеге келген. Палуан, грек-рим күресiнен екi дүркiн әлем (1978,1979) және олимпиада чемпионы (1980), КСРО-ның еңбек сiңiрген спорт шеберi.Шәмiл аға жайында кiшкене тоқатала тұрып, қазақ олимп шыңдарын бағындырған замандастары жайында сыр шертуге бел будым.

Олимпиада ойындарына тұңғыш рет қатысқан спортшы — шаңғышы Александра Артаменко. Ол 1956 жылы Кортина Д/Ампеццо қаласында (Италия) өткен YII қысқы Олимпиадада шаңғымен төмен құлдылау спорт түрi бойынша бақ сынапты. Өкiнiшке орай КСРО-ның 12 дүркiн жеңiмпазы атанған қайсар қыздың Кортина Д/Ампеццода бағы жанбады.

Жоғарыда Шәмiл жайында ақпараты кейiнге шегерген едiк, ендi бала Шәмiлдiң , балуан Шәмiлеге қалай атанғаны жөнiнде мағлұмат берейiн. Қазақтан шыққан қайталанбас тұлға Шәмiл Серiковты бiрiмiз бiлсек, ендi бiрiмiз бiлмей жатамыз. Ең бастысы халқымызда осындай балуан болғанын және елiмiзде әзiрше оның шыққан шыңына көтерiлгене ешкiм жоқ екенiн бiле жүрiнiз. Ол туралы «Советский спорт» газетi: «Шәмiл Серiковтың әдiс-тәсiлдерiн оқу-жаттығу құралы етiп ұсынуға болады» деп жазған. Шәмiлдiң бапкерi Аянбек Алдабергенов кейiн басқа шәкiрттерiне чемпионның күрестерiнiң бейне таспасын үлгi ретiнде көрсететiн болған. Мәскеу Олимпиадасында елдi таң қалдырған Шәмiл туралы халықаралық күрес федерациясының президентiнен бастап небiр бiлiмпаздар: «Шәмiл фантастика! Мұндай дарынды балуанды көрерменге көрсетпеу күнә» деген. Және де 1 минуттың iшiнде белден асырып лақтыру әдiсiн 7 рет қайталап орындап әлемдiк рекорд орнаты.

Шебердiң аты – шебер «Стайка» спорттық базасында Мәскеу Олимпиадасына дайындықтың соңғы кезеңi өтiп жатқан. Аяқ астынан Шәмiлдiң қолына сыздауық шығады. Ол үшiн бұл жақсы белгi болатын. Өйткенi осыған дейiнгi бiрнеше жарыстардың алдында Шәмiлде сыздауық шығып, Шәмiл, бiрақ, бәрiбiр жеңiске жетiп жүрген. Ақкөңiл Шәмiл осы жараны кезектi жеңiстiң белгiсi деп сендi. Шәмiл қуанып жүрдi, бiрақ осы кеселдiң кесiрiнен ол төрт жаттығудан тыс қалды. Бапкерлер алаңдаулы, ал Серiковтың басты бәсекелесi Константинов Олимпиадаға қатысудан дәмелi. Осы кезде Серiковке дәригер Бакушев жақсы көмектескен. Күнделiктi бiр мазьдар жағып, жылытып, үш күннен кейiн оны қалпына келтiрдi. Бес күн өткен соң бапкерлiк кеңес Олимпиадаға қатысатын құрамды жариялады.

Шәмiлдiң күрестi жақсы көретiндiгi сонша олбоз кiлемге шығып, белдесуге асығып тұратын. Мысалға, Олимпиададағы алғаш белдесуiнде Шәмiл бельгиялық балуанды оңай жеңдi. Сол күнi Серiков: «Бiр-ақ айналым болғанына өкiндiм. Дұрыстап терлеп, бабыма келейiн деп едiм», - дептi.

Шәмiл Серiков бүкiл әлемдi аузына қаратты. Әлемнiң мықты деген спортшыларының өзi қазақ баласының осындай керемет белдесулерiне тәнтi болды. Мюнхен Олимпиадасының чемпионы Рүстем Казаков Шәмiл туралы: «Серiков - жартылай жеңiл салмақтың жаңа жұлдызы», - дептi.

Сонымен, 1980 жылдың 24-шiлдесiнде Шәмiл Серiков Олимпиада чемпионы атанды. Сол кездегi бүкiл одаққа тарайтын «Советский спорт»

сияқты газеттер бұл туралы тек шолып қана өтсе, қазақ газеттері қуаныштарын жасырмады. «Лениншіл жас» газетінің 26-шілде күнгі санының басты бетінде «Сүйінші!» деген айдар бірден көзге түседі. «Шәміл Серіков - Олимпиада чемпионы!». Шәміл Серіков Олимпиада чемпионы атағына бой үйретіп болды-ау дегенде журналистер ол кісімен телефон арқылы сөйлесіпті. «Олимпиадалық чемпион болған қалай екен?» деген сұраққа Шәміл ұялып: «Соны әзір түсінсем бұйырмасын, баяғы Шәмілмін ғой деймін», - деген екен.

Зерттеу нәтижелері: Шәмілді зерттей келе нағыз палуан болған екеніне көз жеткіземіз. Қазіргі таңда қоғам арасында шәміл ағаны білетіндер саусақпен санарлық.

Қорытындылар: Сонымен, қазақтан шыққан осындай тұлғамызға біз не істедік? Оның қазаққа жасалған еңбегіне орай біз лайықты сый жасай алдық па? Тіпті бұл мәселе айтылмай да жүрген жоқ. Шәмілдің жетістіктері туралы айтыла келіп, мынадай бастамаларды қолға алу ұсынылған: Шәміл Серіковтың атына көше беру, Шәміл Серіков тұрған үйге ескерткіш-тақта орнату, еліміздегі спорт мектептерінің біріне Шәміл Серіковтың есімін беру, Шәміл Серіковтың ескерткішін орнату, Шәміл Серіков туралы ескерткіш кітап шығару, Шәміл Серіковты еске түсіруге арналған дәстүрлі турнир ұйымдастыру және Шәміл Серіковтың өмір жолы туралы деректі фильм түсіру. Дәл осы ұсыныстардың газетте жарияланғанына, міне екі жылдан асты. Жекелеген жанашырлардың көмегімен Шәміл Серіковты еске алуға турнирі өткізілуде, жақында ғана Алматыдағы Алатау ауданының «Дархан» ықшам ауданындағы бір көшеге Шәміл есімі берілді. Ал, үндеудегі басқа ұсыныстар аяқсыз қалды.

Шәміл Серіков атындағы турнирдің алғашқы екеуі чемпионның жұмыс істеген жері ретінде Қонаев қаласында ұйымдастырылды. Үшінші турнир былтыр Алматыда жоғары деңгейде өтті. Бұл игі шараны ұйымдастыруда.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Б. Тоғысбаев, А. Сужиков. «Тарихи тұлғалар»/ — Алматы. «Алматыкітап» баспасы, 2011. — 349-350 бб. <https://e-history.kz/kz/biography/view/379>
2. Әбжанов Х. Қазақстан: Тарих. Тіл. Ұлт. Астана, 2007ry.kz
3. Қазақстан тарихы. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы, 2006.
4. «Жас қазақ», № 34, 5 қыркүйек 2014
5. Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Начальная школа и физическая культура», № 3 (34), 2012

ДОМБЫРА КҮЙЛЕРІ АРҚЫЛЫ ТАРИХИ ОҚИҒАЛАРДЫ ЖЕТКІЗУ

Студент Нәржу Е., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Шумақова Ш.А., арнайы пәндер оқытушысы

Зерттеу жұмысының тақырыбының өзектілігі: Қазақ халқының рухани мәдениетін жаңғырту мен сақтау қажеттілігінен туындайды. Қазіргі жаһандану заманында ұлттық мәдениет пен өнердің маңыздылығы артып, оны дамытудың жаңа жолдарын іздестіру қажеттілігі туындап отыр. Домбыра күйлерінің тарихи

оқиғаларды жеткізудегі рөлін зерттеу арқылы біз ұлттық тарихымыз бен мәдениетімізді тереңірек түсінуге мүмкіндік аламыз.

Зерттеу жұмысының тақырыбының негізгі мәселесі: Домбыра күйлерінің мазмұнындағы тарихи деректерді анықтау, олардың музыкалық және поэтикалық құрылымын талдау, сонымен қатар, бұл шығармалардың қазіргі мәдениеттегі орнын анықтау болып табылады. Шешілу жолдары ретінде күйлердің мәтіндік және музыкалық талдау әдістерін қолдану, архивтік материалдарды зерттеу, белгілі музыкатанушылар мен этнографтардың еңбектерін пайдалану ұсынылады.

Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты: Домбыра күйлері арқылы тарихи оқиғаларды жеткізудің ерекшеліктерін зерттеу және олардың қазақ мәдениетіндегі рөлін анықтау.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу талап етіледі:

- Домбыра күйлерінің тарихи дереккөз ретіндегі маңыздылығын анықтау;
- Тарихи оқиғаларды жеткізудегі күйлердің рөлін талдау;
- Белгілі күйшілердің шығармашылығы арқылы тарихи оқиғалардың музыкалық интерпретациясын зерттеу.

Зерттеу жұмысының негізгі міндеттері:

1. Домбыра күйлерінің тарихын зерттеу:
 - ✓ Домбыраның шығу тегі мен дамуы туралы мәліметтер жинау.
 - ✓ Қазақстандағы домбыра күйлерінің тарихи маңыздылығын анықтау.
2. Тарихи оқиғалардың күйлерде көрініс табуын талдау:
 - ✓ Белгілі бір тарихи оқиғаларға арналған күйлерді іріктеу.
 - ✓ Әр күйдің тарихи оқиғамен қалай байланысқанын және оны қалай жеткізетінін талдау.
3. Домбыра күйлерінің композиторларын зерттеу:
 - ✓ Күйлерді жазған композиторлардың өмірбаянын және олардың тарихи оқиғаларға әсерін зерттеу.
 - ✓ Композиторлардың шығармашылығын және олардың күйлерінің тарихи маңызын анықтау.
4. Музыкалық талдау жасау:
 - ✓ Күйлердің музыкалық құрылымын және олардың ерекше элементтерін зерттеу.
 - ✓ Музыкалық элементтердің тарихи оқиғаларды жеткізуге қалай ықпал ететінін анықтау.
5. Салыстырмалы талдау жүргізу:
 - ✓ Өртүрлі домбыра күйлерін тарихи оқиғаларды жеткізу тәсілдері бойынша салыстыру.
 - ✓ Басқа халықтардың музыкалық шығармаларымен салыстырмалы талдау жасау.
6. Қорытынды жасау:
 - ✓ Зерттеу нәтижелерін қорытындылап, домбыра күйлерінің тарихи оқиғаларды жеткізудегі рөлін анықтау.
 - ✓ Зерттеу барысында алынған мәліметтердің тарихи білімді арттырудағы ықпалын бағалау.

Зерттеу нысаны: Домбыра күйлері арқылы тарихи оқиғаларды жеткізу. Домбыра күйлері қазақ халқының мәдени мұрасының маңызды бөлігі болып табылады. Олар тек музыкалық шығармалар ғана емес, сонымен қатар өткен заманның куәгерлері, ұлт тарихының шежіресі.

Зерттеу нәтижелері:

1. Домбыра күйлері қазақ даласының ғасырлар бойғы тарихын жеткізу құралы болып табылады. Күйлер халықтың есінде сақталып, ұрпақтан ұрпаққа жеткізіледі. Олар тек қана эстетикалық құнды емес, сонымен бірге халықтың әлеуметтік және тарихи санасының қалыптасуына зор ықпал етеді.
2. Домбыра күйлері тек музыкалық өнер емес, сонымен бірге өзінше бір тіл, символизм жүйесі болып табылады. Әрбір күй өзінің әуені арқылы белгілі бір мағлұматты немесе жайтты көрсете алады. Мысалы, "Ақсақ құлан" күйі Жошы хан мен оның ұлын сипаттайды.
2. Домбыра күйлері тарихты жеткізуде ауыз әдебиеті сияқты маңызды болып келеді, бірақ олар музыкалық көркем формада жеткізіледі.
3. Зерттеу барысында күйлердің тек қазақ мәдениетіндегі орны емес, сонымен қатар оны ұрпақтар арасында жеткізудің маңызды құралдарының бірі екендігі анықталды.

Зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды:

- ✓ Домбыра күйлері қазақ халқының тарихын жеткізудің маңызды құралы болып табылады. Олар тарихи оқиғаларды, батырларды, ұлы тұлғаларды және халықтың өмірлік тәжірибелерін бейнелейді;
- ✓ Күйлер арқылы тарихи оқиғалар туралы білімді ұрпақтан-ұрпаққа жеткізу мүмкіндік береді;
- ✓ Домбыра күйлері музыкалық тіл арқылы маңызды ақпараттарды жеткізеді. Бұл музыканың эмоционалды және эстетикалық аспектілерін зерттеудің маңызды бағыты болып табылады;
- ✓ Әуен, ырғақ және динамика арқылы түрлі тарихи кезеңдер мен оқиғаларға байланысты сезімдерді жеткізуге болады;
- ✓ Музыкалық білім беру саласында домбыра күйлерін қолдану арқылы тарихи білімді арттыруға және мәдени мұраны сақтау мен дамытуға мүмкіндік береді;
- ✓ Күй дәстүрін зерттеу этномузыкатану және мәдениеттану салаларындағы ғылыми ізденістерді толықтырып, байыта алады;
- ✓ Практикада күй өнерін халық арасында насихаттау арқылы ұлттық сана-сезімді нығайтуға үлес қосуға болады;
- ✓ Домбыра күйлерін мектеп және жоғары оқу орындарында тарихи пәндермен бірге оқыту арқылы оқушылардың тарихи санасын қалыптастыру жолдарын ұсынады;
- ✓ Күйлерді жинақтап, зерттеп, олардың негізгі идеяларын талдап, мәдени мұра ретінде сақтайды;
- ✓ Домбыра күйлерінің халық арасында кеңінен таралып, жаңа ұрпаққа жеткізілуін қамтамасыз ету үшін түрлі мәдени іс-шаралар ұйымдастырылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қасымов, Қ. (2005). “Қазақ күйлері: тарих және мәдениет”. Алматы: Атамұра баспасы.
2. Сәрсенбаев, А. (2010). “Домбыра өнерінің шежіресі”. Астана: Фолиант.
3. Жұмағалиев, Н. (2012). “Қазақтың музыкалық мұрасы”. Шымкент: Отырар кітапханасы.
4. Ахметов, Р. (2018). “Күйдің құдіреті: Тарихи фактілер мен аңыздар”. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
5. Мұқатов, Е. (2015). “Күй өнері және оның тарихтағы рөлі”. Қарағанды: Болашақ баспасы.

КАК ВЛИЯЮТ СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ НА ЯЗЫК

Омар А., студент 1 курс, ГККП «Туркестанский высший многопрофильный, аграрный колледж»

Научный руководитель: Жуматаева А.М., преподаватель русского языка и литературы

Актуальность: В последние десятилетия социальные сети стали неотъемлемой частью жизни людей, изменив не только способы коммуникации, но и сам язык. Новые слова, сокращения, заимствования и неологизмы активно входят в речь пользователей, оказывая влияние на письменную и устную коммуникацию. Вопрос о том, как именно соцсети трансформируют язык, важен не только для лингвистов, но и для педагогов, журналистов и широкого круга пользователей. Изучение этих изменений поможет понять, как сохранить баланс между развитием языка и сохранением его нормативности.

Проблема: Современный язык подвергается значительным изменениям под влиянием цифровых технологий. Вопрос заключается в том, является ли это естественной эволюцией языка или же социальные сети способствуют его деградации. Некоторые специалисты считают, что интернет-коммуникация снижает уровень грамотности, другие утверждают, что она обогащает язык новыми формами выражения. Небрежной формы интернет-переписки очевидна и наблюдается уже достаточно давно; кроме того, остаётся актуальной и сегодня. Интересно было исследовать эту проблему и выяснить, влияют ли на язык социальные сети как инструмент современной коммуникации.

Цель работы: Изучить явление социальных сетей и других интернет-сервисов для онлайн коммуникации. Изучить явление языка интернет-переписки и других форм неформального общения. Сделать выводы по поводу влияния социальных сетей на язык.

Задачи:

1. Рассмотреть особенности языка в социальных сетях.
2. Выявить основные лексические, грамматические и стилистические изменения.
3. Определить положительное и отрицательное влияние соцсетей на письменную и устную речь.

4. Проанализировать отношение пользователей и специалистов к языковым изменениям, связанным с интернет-коммуникацией.

В данном разделе представлены ключевые аспекты исследования влияния социальных сетей на язык.

Для достижения поставленных целей использованы следующие методы:

- Анализ литературы: Изучены научные статьи и исследования, посвященные влиянию социальных сетей на язык и коммуникацию.
- Социологический опрос: Проведен опрос среди пользователей социальных сетей для выявления их мнений о влиянии онлайн-общения на языковую культуру.
- Лингвистический анализ: Проанализированы примеры сообщений из социальных сетей с целью выявления характерных языковых изменений и новообразований.

Результаты и обсуждение:

Анализ показал, что социальные сети оказывают значительное влияние на язык и коммуникацию. Среди основных тенденций выделяются:

- Упрощение языка: Наблюдается тенденция к сокращению словарного запаса и упрощению грамматических конструкций в онлайн-общении. Это может приводить к снижению языковой компетенции и обеднению речи.
- Распространение неологизмов и сленга: В социальных сетях активно появляются и распространяются новые слова и выражения, которые затем могут проникать в повседневную речь. Это способствует обогащению языка, но также может вызывать трудности в понимании между разными поколениями и социальными группами.
- Изменение норм правописания и пунктуации: В онлайн-общении часто игнорируются традиционные правила орфографии и пунктуации, что может негативно сказываться на грамотности пользователей, особенно молодых.

Результаты исследования. В ходе исследования было установлено:

- Социальные сети способствуют появлению новых слов, сокращений и заимствований, что делает язык более динамичным.
- Упрощение грамматических конструкций и игнорирование пунктуации могут привести к снижению уровня грамотности у молодежи.
- Интернет-коммуникация формирует особый стиль речи, который отличается краткостью, эмоциональностью и визуальным сопровождением (эмодзи, мемы).
- В устной речи активно используются слова, пришедшие из соцсетей, такие как «лайк», «хейт», «кринж», «шипперить».
- Несмотря на некоторые негативные последствия, язык соцсетей можно рассматривать как одну из форм его естественного развития.

Выводы: Социальные сети оказывают значительное влияние на язык, изменяя его лексику, стиль и нормы письменной речи. Важно осознавать эти изменения, уметь различать разговорный и официальный стиль и находить баланс между цифровыми новшествами и грамотной речью.

Список использованных источников

1. Винокур Т.Г. «Язык и культура общения». – М.: Наука, 2020.
2. Прохоров Ю.Е. «Современный русский язык: изменения и тенденции». – СПб: Питер, 2021.
3. Материалы интернет-ресурсов (аналитические статьи, форумы, исследования).

ҚАЗІРГІ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТАРИХ ПӘНІНДЕ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ САБАҚТЫҢ МАЗМҰНЫН АШУ ТИІМДІЛІГІ

Студент Оспан А., 3 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық
колледжі

Ғылыми жетекшісі: Нургазина Г.С., тарих пәнінің оқытушысы, ж.ғ.м., педагог-
сарапшы

Өзектілігі: Қазіргі заманның дамуымен қатар, білім беру саласында да жаңа технологиялар, жасанды интеллекттің маңызы артып келеді. Тарих пәні — қоғам мен мәдениеттің өткенін зерттейтін сала болғанымен жаңа әдіс-тәсілдер тарих пәнінде көп қолданысқа ие емес. Сондықтан әр тақырыптың мазмұнын түсіндіруде білім алушылар жеңіл, әрі қызықты, өз Отанының нағыз ұлтшыл азаматы болып өсу үшін қазіргі жаңа технологияларды, жасанды интеллект арқылы тарих сабағын тиімді өткізу өзекті мәселе деп біліміз.

Мәселе: Бір сарынды сабақ пен қазіргі жаңа әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып өткізілген сабақтардың айырмашылығын ашып, тиімді жолдарды қарастыру қазіргі күннің мәселесі.

Зерттеудің мақсаты: Қазіргі заманауи технологияларды тарих пәнінде қолдану мүмкіндіктері мен артықшылықтарын қарастыру

Міндеттері:

- ✓ оқу процесінде заманауи жаңа әдіс-тәсілдерді, жасанды интеллект, ақпараттық технологияларды пайдалану негізінде мамандарды даярлау сапасын арттырады;
- ✓ оқытудың белсенді әдістерін қолдану және нәтижесінде оқу қызметінің шығармашылық және зияткерлік компоненттерін арттыру;
- ✓ білім беру қызметінің әртүрлі түрлерін интеграциялау;
- ✓ оқытудың ақпараттық технологияларын білім алушының жеке ерекшелігіне бейімдеу;
- ✓ оқыту мен тәрбиелеудегі үздіксіздік пен сабақтастықты қамтамасыз ету;
- ✓ қашықтықтан оқытудың ақпараттық технологияларын әзірлеу;
- ✓ оқу процесін бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етуді жетілдіру

Өзім болашақ ұстаз ретінде жоғарыда көрсетілген зор мүмкіндіктерді өз жұмысымда қолдану білім беру неғұрлым кең мүмкіндіктер ашатындығын айтқым келеді.

Заманауи технологиялар – бұл біздің күнделікті өмірімізді және жұмыс процестерімізді айтарлықтай өзгертетін ғылыми жаңалықтар мен жаңа әдістер. ХХІ ғасырда бұл сала ерекше қарқынмен дамып, әртүрлі салаларда кеңінен қолданыс тапты. Қазіргі замандағы технологияларға ақпараттық технологиялар,

интернет, жасанды интеллект (AI), виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR), деректер базасы, робототехника және тағы да басқа көптеген жаңа құрылғылар мен жүйелер кіреді. Олардың негізгі ерекшелігі – адамның физикалық және интеллектуалды жұмыстарын жеңілдетіп, уақытты үнемдеу және шешім қабылдаудағы дәлдікті арттыру.

Заманауи технологиялар тарих пәніне интеграцияланса, білім беру сапасын айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді. Олардың тиімді жолдары мен пайдасы келесідей:

1. Қызығушылық пен мотивацияны арттыру

Білім алушыларға тарихты тек мәтіндерден емес, түрлі визуалды және аудио құралдар арқылы жеткізу оқудың тиімділігін арттырады. Мысалы, виртуалды экскурсиялар немесе тарихи оқиғаларды бейнемазмұндар арқылы көрсету обілім алушыларды көбірек қызықтырады.

2. Интерактивті оқыту әдістері

Жасанды интеллект және виртуалды шындық оқыту процесін интерактивті етеді. Оқытушылар мен білім алушылар тарихи кезеңдерде виртуалды саяхат жасап, сол заманның мәдениеті мен жағдайын тереңірек зерттей алады.

3. Деректерді визуализациялау

Тарихи деректерді графикалар, диаграммалар мен карталар арқылы көрсету білім алушылардың тарихқа деген қызығушылығын арттырады. Қазіргі технологиялар тарихи оқиғаларды кеңейтілген шындық (AR) арқылы көрсету мүмкіндігін береді, бұл оқыту процесін анағұрлым қызықты әрі түсінікті етеді.

4. Жасанды интеллекттің көмегімен аналитикалық жұмыстар

Тарихи мәтіндер мен деректерді анализдеу үшін жасанды интеллекттің алгоритмдерін қолдану арқылы оқушылар тарихи оқиғаларға жаңа көзқараспен қарауға мүмкіндік алады. AI мәтіндерді өңдеп, білім алушыларға түрлі тұжырымдар жасауға көмектеседі.

5. Қашықтан оқыту

Заманауи технологиялар қашықтан оқыту мүмкіндіктерін ұсынады, бұл әсіресе пандемия кездерінде маңызды болды. Білім алушылар тарихи тақырыптар бойынша видеосабактар мен онлайн сабақтарға қатыса алады.

Жасанды интеллект тарих пәнінде білім алушылар танымдық қабілеттерін арттырып, білім алуды жеңілдетуге көмектеседі. Мысалы:

1. Ақылды репетиторлар

Жасанды интеллектке негізделген виртуалды репетиторлар білім алушылардың сұрақтарына жауап беріп, олардың білім деңгейін бақылап, жеке оқу жоспарын құра алады. Бұл білім алушылардың өздеріне қажетті ақпаратты жылдам әрі тиімді алу мүмкіндігін береді.

2. Тарихи оқиғаларды симуляциялау

Жасанды интеллект арқылы тарихи оқиғалар мен тұлғалардың мінез-құлықтарын модельдеуге болады. Мысалы, білім алушылар белгілі бір тарихи кезеңді немесе оқиғаны қайта қалыптастыру арқылы, сол заманның әлеуметтік-саяси жағдайларын зерттей алады.

3. Мәтіндер мен деректерді сараптау

Жасанды интеллект тарихшыға немесе оқушыға тарихи құжаттарды тиімді түрде өңдеуге және маңызды ақпараттарды жедел табуға көмектеседі. Мұндай технологиялар тарихи материалдарды жан-жақты зерттеуге мүмкіндік береді.

4. Тарихи мазмұндағы ойындар мен квиздер

Тарихты оқыту үшін интерактивті ойындар мен квиздер құруға болады. Жасанды интеллект бұл ойындардың мазмұнын автоматты түрде жаңартып, білім алушылардың деңгейіне сай қиындықтарды реттей алады.

Тәжірибелік бөлімде, заманауи технологияларды тарих пәніне енгізу бойынша нақты мысалдар қарастырылады. Бұл үшін бірнеше әдістемелік тәсілдер қолданылды:

1. Интерактивті сабақ: Онлайн платформалар мен VR технологиялары арқылы тарих сабағында ортағасырлық жазбалар мен ежелгі Римнің қалаларын виртуалды экскурсия арқылы таныстыру.

2. Жасанды интеллект көмегімен тестілеу: Тарих пәні бойынша тест сұрақтарын AI арқылы автоматты түрде құру және білім алушылардың жауаптарын талдау.

3. Виртуалды тарихи ойын: Жасанды интеллект қолданылған тарихи оқиғаларға негізделген ойын ұйымдастыру. Білім алушылар түрлі тарихи кезеңдерді өтіп, маңызды шешімдер қабылдай алады.

Қорыта келгенде заманауи технологиялар тарих пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашады. Олар білім алушылардың қызығушылығын арттырып, білім алу процесін қызықты әрі тиімді етеді. Жасанды интеллект және виртуалды шындық секілді құралдар тарихты түсінуге және зерттеуге жаңаша көзқарас қалыптастырады. Бұл өз кезегінде, тарих пәніне деген сұранысты және білім сапасын арттыруға көмектеседі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Крис Басс. “Интернет және білім беру технологиялары”. Алматы: “Атамұра”, 2020.
2. Айтжанова, С. “Жасанды интеллект және білім беру жүйесі”. Шымкент: “Білім”, 2022.
3. Молдабекова, Г. “Тарих пәнін оқытудың заманауи әдістері”. Астана: “Қазақ университеті”, 2019.
4. Омарова, Ж. “Қазіргі заманғы білім беру технологиялары”. Алматы: “Ғылым”, 2021.

ПРОБЛЕМА ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ А. ДЕ СЕНТ-ЭКЗЮПЕРИ

Пак Д., студентка 1 курса, ГKKП «Актюбинский высший гуманитарный колледж»

Научный руководитель: Еркебаева Г.Т., преподаватель русского языка и литературы

Актуальность данной темы обусловлена несколькими факторами:

1. Моральный кризис современного общества. Многие люди утрачивают чувство ответственности за свои поступки, других людей и окружающий мир. Сент-Экзюпери напоминает нам о том что «мы в ответе за тех, кого приручили», подчеркивая важность заботы и верности.

2. Вопросы лидерства и ответственности за граждан. Сегодня, как и во времена Сент-Экзюпери, мир сталкивается с политическими кризисами. Его размышления о долге перед обществом и человечеством, выраженные в «Планете людей», помогают осознать, что истинный лидер – это не тот, кто стремится к власти, а тот, кто берет на себя ответственность за других.

3. Экологические и глобальные вызовы. В XXI веке вопросы экологии, войны, технологического прогресса и социальных неравенств требуют ответственного отношения со стороны каждого человека. Идеи Сент-Экзюпери перекликаются с концепцией устойчивого развития: забота о планете – это тоже форма ответственности.

Проблема философской сказки-притчи А. де Сент-Экзюпери заключается в осмыслении ответственности как важнейшего нравственного принципа человека.

В произведениях Сент-Экзюпери ответственность рассматривается в различных аспектах:

1. Ответственность за близких. В «Маленьком принце» эта идея выражена через образ Лиса, который учит Принца: «Ты навсегда в ответе за тех, кого приручил». Это подчеркивает, что любовь, дружба и любые отношения требуют заботы и верности.

2. Ответственность за будущее. В «Цитадели» подчеркивается мысль, что цивилизация рушится, если люди теряют чувство долга. Мир можно спасти только через осмысленный труд и ответственность за завтрашний день. Таким образом, проблема ответственности в творчестве Сент-Экзюпери заключается в поиске ответа на вопрос: как человеку осознать и принять свою ответственность перед собой, окружающими и всем миром? Писатель показывает, что именно это качество делает человека подлинно свободным и великим.

Цель работы: исследовать и раскрыть роль проблемы ответственности в произведениях Антуана де Сент-Экзюпери, определить, какую значимость имеет эта проблема для человека и общества.

Задачи: Для раскрытия данной темы необходимо решить следующие задачи:

1. Определить понятие ответственности и ее значение в философии и литературе.

2. Исследовать роль ответственности в мировоззрении А. де Сент-Экзюпери.

3. Рассмотреть ключевые произведения писателя («Маленький принц», «Планета людей», «Ночной полет», «Цитадель») и выявить, каким образом в них раскрывается тема ответственности.

Результаты исследования: проблемы ответственности в творчестве Сент-Экзюпери позволило выявить следующие ключевые результаты:

1. Ответственность как центральная нравственная ценность. В произведениях Сент-Экзюпери ответственность рассматривается не как внешняя обязанность, а как внутренний осознанный выбор человека.

2. Разнообразие форм ответственности в произведениях. Сент-Экзюпери выделяет несколько видов ответственности:

Личная ответственность – осознание своих решений и поступков.

Ответственность перед близкими – забота о тех, кого человек «приручил»

Социальная ответственность – долг перед обществом, профессиональная этика.

Ответственность за будущее человечества – размышления о сохранении цивилизации.

Выводы: проблема ответственности является центральной в творчестве А. де Сент-Экзюпери. Писатель рассматривает ее как осознанный нравственный выбор человека, определяющий его личность и взаимоотношения с окружающим миром. Идеи Сент-Экзюпери остаются актуальными и сегодня, напоминая о важности долга, заботы и верности, без которых невозможно построить гармоничное общество.

Список использованных источников

1. Сент-Экзюпери А. и др. Маленький принц: Сборник сказок / Перевод с французского Нора Галь, художник В. Лесников — М.: Эксмо, 2008 г.
2. Калинина, А.С. Проблема изучения сказки Антуана де Сент-Экзюпери «Маленький принц» в философском аспекте — М.: Эксмо, 2008 г.
3. Григорьев В.П. Антуан де Сент -Экзюпери. — Л.: Просвещение, 1993 г.

МӘШҮР – ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫНЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ ЖӘНЕ «МИҒРАЖ» ПОЭМАСЫНДАҒЫ АСЫЛ ОЙ

Студент Рысбек А., 1 курс, Түркістан жоғары көпсалалы, аграрлық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Қани К.Қ., тарих пәнінің оқытушысы, педагог зерттеуші

Өзектілігі: Халқымыздың ұлт перзенттерінің бірі Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлының шығармасындағы философиялық танымдық ойлары мен көзқарастары арқылы жас ұрпақты адамгершілік пен имандылыққа тәрбиелеу. Ақынның «Миғраж» поэмасында пайғамбарымыздың бейнесін сипаттай отырып, рухани имандылыққа тәрбиелеп, жастарға асыл ойдың алтын дінгегін сіңіріп, шығармалары арқылы халықты ізгілікке, саналылыққа шыншылдық пен ақиқатқа шақырып, ұлттық сананы оятуға бағытталған. Шығармаларындағы дін мәселелері мен пайғамбар бейнесін ашу, пайғамбар хадистерінің жас ұрпақты ғылым-білім алуға, дін тазалығын сақтау жолындағы үндестігі. Мәшһүр-Жүсіп шығармаларының басты тақырыбы – дін туралы түсінік. Ақын шығармасында мұсылман дініне деген құрмет және жаратқанға деген сүйіспеншілік көріністер басым болуы дәріптеледі.

Мәселе: Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлының шығармаларындағы философиялық ойлардың объективтілігін, дін тақырыбында қоғамға қажетті түсінікті ақиқатты баяндауы.

Мақсаты – Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлының шығармаларындағы философиялық ойы арқылы дін мәселесі мен ұлы есімдерді дәріптеу.

Міндеттері:

1. Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлының шығармаларын оқып ғибрат алу;
2. Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлының көтерген мәселесіндегі ақыл-кеңестерін оқу арқылы жас ұрпақты ізгілікке тәрбиелеу;
3. Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлының «Ғылым мен білім пайғамбардан жеткен мұра» деген өсиет сөзін үлгі тұтуға тәрбиелеу.

Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлы – қазақ әдебиетіндегі руханилық пен имандылықты қатар ұстаған Абайдан кейінгі ақындардың бірі. Ол қазіргі Павлодар облысы, Баянауыл ауданы, Найзатас деген жерде 1858 жылы дүниеге келген. Ата анасының азан шақырып қойған аты - Адам Жүсіп. Ақын шығармаларының желісіне қарап оның ойшылдығын, тарихшы және фольклортанушы екенін білуге болады. Жүсіптің білім алып дамуы үшін әкесі Баянауылға көшіп келген. Білімін шыңдау мақсатында Омбыдан келген Қамаретдин хазірет медресесінде және Мірараб медресесінде оқуын жалғастырады. Қарым қабілеті дамыған Жүсіп көп тілді араб, парсы, шағатай, өзбек, тәжік тілдерін меңгерген. Баянауылға келген Мұса Шорманұлы қонақта отырып, осы ауылда өткір тілді бір Жүсіп деген бала бар екен сол баланы алдырып неге тыңдамаймыз деп қолқа салады. Сол жердегі жиында оның әкесі Көпейде болады. Баласы Жүсіпті шақыртып өлең айтқызады сонда бұлбұлдай сайрап – «Ағайын» - деген өлеңді домбырамен термелеп айтып береді сонда.

Ауырыңды жеңіл ғып жоқтайтын да ағайын, Еркелетіп бетіңнен қақпайтын да ағайын – туған туыс бауырлар туралы ойын еркін жеткізеді. Риза болған Мұса Жүсіптің әкесі Көпей сопыға қарап: балаңның бас киіміне тіл көзден сақтасын деп үкі тақтырып қойыңыз деп кеңес берген. Алда өз заманында Мәшһүр танымал болатын бала екен! - деп айтқан соң есіміне Мәшһүр аты қоса айтылған екен. Үлкеннен бата алған Мәшһүр Жүсіп рухани құндылықтарды бойына сіңірген ақын болды.

Қазақ халқының рухани құндылықтарын дәріптеуде аға ұрпақтың берер тағылымдарын айтуға сөз жетпейді дер едім. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы – қазақ руханиятының қол жетпес өкілдерінің бірі және бірегейі. Ол жастайынан халық арасында белгілі болған ақын, шежіреші, ғалым және философ деп айта аламыз. Ақынның шығармалары қазақтың тарихи, мәдениеті мен танымдық рухани болмысын терең бейнелеп суреттейді. Ақынның еңбектеріндегі негізгі ойлар мен бастамалар түрлі бағытта қарастырылады.

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы қазақ әдебиетінің поэзия саласына елеулі үлес қосқан ақын. Оның өлеңдері діни-философиялық, әлеуметтік тақырыптарда жазылған. Атап айтар болсақ «Миғраж» поэмасында пайғамбарымыздың көкке көтерілуі туралы діни-философиялық ойын айтаса, – «Ажалмен ұрысу» шығармасында адамның тағдыры яғни өмір мен өлім жайында жазылған терең философиялық туынды деп айта аламын. Бұл екі шығармасындағы екі ұдайы

ой оқып отырған адамның имандылық пен қатыгездік арасындағы қатынасты бейнелеп адамды рухани бағытта тәрбиелейді. Рухани бағыттағы «Пайғамбарлар тарихы» шығармасы діни-ағартушылық көзқараспен яғни пайғамбарлардың исламдағы өмірі мен адамзатқа қалдырған өсиеттері туралы айтса, «Аспан әлемі және жұлдыздар туралы» шығармасында аспан әлемінің сырын ұғынуда астрономиялық таным мен исламдық көзқарастарды бірі-бірімен байланыстыратын діни ілімдерді халыққа түсінікті тілде жеткізуді мақсат еткен құнды еңбек дер едім.

Қазақтың шежірелік дәстүрін насихаттауда Мәшһүр Жүсіптің тарихи шежірелік еңбектері «Қазақ шежіресі» – қазақ халқының шығу тегі, түрлі рулардың тарихы мен ата-бабалар туралы жазбалар, «Орта жүз тарихы» – Орта жүз руларының таралуы мен тарихын сипаттайды, «Абылай хан туралы әңгімелер» – Абылай ханның өмірі мен ерліктері жайлы жазылған деректер. Ақынның «Ақырзаман» және «Хал-ахуал» шығармалары – қоғам өміріндегі заманның өзгеруі, қоғамдағы әділетсіздік, адамдар арасында діннің әлсіреуі және елдің жағдайын, халықтың тұрмысын, тағдырын суреттеп сипаттайтын шығармалар. Бұл шығармалар арқылы әділеттілік пен әділетсіздік арасындағы адам болмысын нығайтуға бағытталған шығарма деп бағалаймыз. Ақын шығармасында шындықтың объективті бейнесі, сол кездегі қоғамда орын алған басқа да өзекті мәселелерге мән беруіміз керек. М.Ж. Көпейұлыны «Хал-ахуал» өлеңінен мысал келтіретін болсақ

Көз салып бірін бірі шамаласқан?

Сүрініп ат аяғы кетер болса,

Дұшпан түгіл, досың да табаласқан.

Бұл жұртта сұмырай нәрсе толып жатыр,

Өтірік, ұрлық, өсек араласқан.- деп қай заманның болса да ащы шындығы: айтып оны қоғамның індеті деп түсінген. Абай шығармасында айтылған «Бес дұшпанымен» сәйкес келіп, екі ақын да келешек ұрпақтарына жаман әдеттен аулақ болуын ескертіп адамгершілікке тәрбиелейді.

Қазақ дәстүрін зерттеуде қаншама адам қалам тартса, солардың ішінде Мәшһүр Жүсіпте әдет-ғұрып пен салт-дәстүрді және этнографиялық жазбалары халықтың рухани байлығын дәріптеудегі асыл қазынасы деуге болады. «Қазақтың салт-дәстүрлері мен ғұрыптары» шығармасы ұлт тәрбиесі оның ішінде бала тәрбиесі, қыз ұзату, той жасау, жерлеу рәсімдері туралы айтып құнды деректерді жеткізеді. «Бес ғасыр бұрын өткен оқиғалар» еңбегінде – халқымыздың тарихи аңыз-әңгімелері туралы айтылады. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының шығармалары қазақ халқының тарихын, мәдениетін, әдебиетін, діни танымын, дүниетанымын және әлеуметтік жағдайын жан-жақты қамтиды. Оның еңбектері бүгінгі ұрпақ үшін рухани азық, тарихи құндылық, тәрбиелік мәні зор мұра болып саналады.

Ақынның «Миғраж» поэмасындағы Миғраж сөзінің негізгі түсінігі миғраж-хазіреті Пайғамбардың Ережеп айының жиырма жетінші жұлдызында Аллаһпен жүздесу түні. Миғраж сөзінің түсінігі араб тілінен аударғанда саты, баспалдақ деген мағынаны береді. Миғраж рухтың кемелденуін, Аллаһқа қарай көтерілуін айтады. Ғибадат кезінде рухани миғраждан үлес яғни миғраж

түнінде бес уақыт намаз парыз етілген болатын. Намаз оқу құлдың Аллаһқа ең жақын дәрежесі болып танылды. Жаратқан жеті пайғамбарға миғражды сыйлаған. Олар: Адам, Ыдырыс, Ибраһим, Мұса, Жүніс, Иса және Мұхаммед пайғамбар. Осы есімдердің ішінде ең ерекше миғраж Мұхаммед пайғамбардың басынан өткен сапары болған. Пайғамбар арқылы адамзаттың Алланың түзу, адал жолын ұстанғанын байқауға болады. Иінге мініп Аллаға барған кезінде Аллаға «Менен басқа пайғамбарларға кітап секілді құнды дүниелерді бердің, ал маған не бересің?» деуі қарапайым адамдарға тән мінез-құлықты пайғамбардың бейнесінен көруге болады. Ақын шығармасынан Мұхаммед пайғамбардың Аллаға адал қызмет етіп жүрген кіршіксіз, пәк бейнесін көреміз.

Жоғарыда айтылған Мәншүр - Жүсіптің күзқарасы тура қорыта айтсақ: шығармаларындағы пайғамбардың хадистерімен сәйкестігі, оның келешек ұрпақ үшін маңыздылығы орасан зор. Әулие адам Жаратушысының өзіне дарытқан нығметтерін негізгі жағдайларда ғана білдіреді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Тоқаев Қ-Ж. Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан–Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2020. –114 б.
2. Қазақ әдебиетінің тарихы. Он том. 6-том. -Алматы:ҚАЗАқпарат, 2006. –610 бет
3. Сүтжанов С. Мәншүр мұрасы. -Павлодар:НПФ «ЭКО»-2001.-104 б.
4. Марғұлан Ә. Қазақ әдебиеті газеті, No2, 5 қаңтар 1940 ж. 7Сүтжанов С.Қазақ-түркі әдеби байланыстары. Монография. –Павлодар: ПМПИ, 2005. –204 бет.
5. С.Керімбай «Әлдиден эросқа дейін» 2024 ж 232-274 бет

МІРЖАҚЫП ДУЛАТОВТЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНЫҢ ЖАҢҒЫРУЫ

Студент Садыбеков А., 1 курс, «Жетісу облысының білім басқармасы» ММ
«Талдықорған жоғары политехникалық колледжі» ШЖҚ МКК
Ғылыми жетекшісі: Саңқайбаева Г.Ж., химия пәнінің оқытушысы

Зерттеу жұмысының өзектілігі: Міржақып Дулатовтың ағартушылық қызметі және қазақ қоғамының жаңғыруы тақырыбы өте өзекті, себебі ол қазақ халқының рухани және әлеуметтік дамуы үшін үлкен мәнге ие болды. Дулатовтың ағартушылық қызметі тек өзінің уақытында ғана емес, сондай-ақ қазіргі қоғамда да маңызын жоймайды. М.Дулатовтың ұлттық идеологияға негізделген педагогикалық мұрасы бүгінгі жас ұрпақтың бойына жағымды қасиеттерді қалыптастыруда ең басты құрал болатыны сөзсіз. Оның бүкіл өмір жолындағы басты идеясы-қазақ халқының ұлттық санасын ояту, тұрмыс-жағдайын жақсарту, ол үшін халықты жаппай сауаттандыру, оқу-ағарту жұмыстарын дұрыс жолға қою болды. Ол қазақ халқының санасын оятып, білім мен ғылымға деген құштарлықты арттырды. Міржақып Дулатов қазақ ағартушыларының алдыңғы қатарында болды, оның шығармашылығы мен қызметі қазақ қоғамының мәдениеті мен білім деңгейін көтеруге бағытталды. Ол халықтың сауатын ашып, заманауи білім мен ғылымды ұсынуға тырысты. Бұл аспект қазіргі уақытта да маңызды, себебі білім мен ағартушылық қоғамды

жаңғыртудың басты құралы болып саналады. Дулатовтың шығармалары мен аудармалары қазақ тілінің дамуына үлкен ықпал етті. Оның қазақ тілінде жазылған әдеби шығармалары мен мақалалары қазіргі қазақ әдебиеті мен мәдениетінің қалыптасуына негіз салды. Бүгінгі таңда тілдің сақталуы мен дамуы, ұлттық мәдениеттің жаңғыруы маңызды тақырып болып отыр. Дулатов өз шығармаларында қазақ халқының ұлттық санасын оятуға және олардың тәуелсіздік идеясын қалыптастыруға көп көңіл бөлді. Оның қоғамды жаңғыртудағы көзқарастары, әсіресе білім мен ұлттық өзін-өзі тану мәселелері, бүгінгі тәуелсіз Қазақстанда да өзекті. Дулатовтың саяси қызметі де қоғамдағы әлеуметтік әділетсіздіктерді жоюға бағытталды. Бұл аспект бүгінгі қоғамда әлеуметтік теңсіздіктер мен құқық мәселелерін талқылағанда аса маңызды.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Міржақып Дулатовтың ағартушылық қызметінің қазақ қоғамындағы әлеуметтік, мәдени және білім беру жүйесінің жаңғыруына әсерін зерттеу, оның ұлттық сана мен ұлттық тілдің дамуына қосқан үлесін анықтау, сондай-ақ оның идеялары мен шығармашылығының қазіргі қоғам үшін маңыздылығын айқындау.

Зерттеу жұмысының міндеті: М.Дулатовтың ағартушылық қызметіне талдау жасай отырып, оған жоғарыдағы мақсатты айқындау үшін төмендегідей міндеттерді шешуді көздедеі:

- Дулатовтың ағартушылық қызметінің негіздері мен оның қазақ қоғамындағы білім беру жүйесіне тигізген ықпалына талдау жасау.

- Қазақ халқының ұлттық санасын оятуда, рухани жаңғыруда Міржақып Дулатовтың рөлі мен шығармашылық мұрасын қарастыру.

- Дулатовтың саяси көзқарастары мен оның әлеуметтік теңсіздікке қарсы күресін талдау.

Зерттеу жұмысының объектісі мен пәні: Міржақып Дулатовтың ағартушылық қызметі, оның шығармашылық мұрасы, педагогикалық идеялары және қоғамдық-саяси қызметі, сондай-ақ бұл қызметтердің қазақ қоғамының әлеуметтік, мәдени және интеллектуалдық жаңғыруына әсері.

Зерттеу нәтижелері:

1. Міржақып Дулатов кім? атты сауалнама тест түрінде алынды. Оның нәтижесі диаграмма түрінде ұсынылып, білім алушылардың Міржақып Дулатов туралы білім деңгейін көрсету мақсатында талданды. Диаграммада көрсетілген нәтижелер білім алушылардың ұлы ақын, жазушы және қоғам қайраткері М.Дулатовтың өмірі мен шығармашылығы туралы негізгі ақпараттарды білу деңгейін анықтауға мүмкіндік берді.

Сауалнама нәтижелері бойынша, білім алушылардың көпшілігі М.Дулатовтың әдебиеттегі орны, оның тәуелсіздік жолындағы күресі мен қоғамдық қызметі туралы жақсы деңгейде біледі. Бірақ кейбір білім алушылар үшін оның шығармашылығы мен тарихи рөлі туралы толық ақпараттың жоқтығы байқалды, бұл М.Дулатовтың мұрасына тереңірек көңіл бөлу қажеттігін көрсетеді.

2. М.Дулатов туралы колледж білім алушыларының ой өрісін бағамдау үшін сұхбат жүргізілді.

М.Дулатов туралы колледж білім алушыларының ой-өрісін бағамдау үшін сұхбат жүргізілді. Бұл сұхбат барысында білім алушылар ұлы қазақ жазушысы, ақын және қоғам қайраткері М.Дулатовтың шығармашылығына және оның қазақ әдебиетіне қосқан үлесіне деген көзқарастарын білдірді. Білім алушылар, әсіресе, Дулатовтың әдеби мұрасы мен оның тұлғалық ерекшеліктерін терең талқылады.

3. Колледж кітапханасындағы М.Дулатовтың шығармаларының тез арада қолжеткізу мақсатында QR код жасалып, кітапхананың цифрлануына үлес қостық.

Бұл бастама білім алушылардың білімге деген қызығушылығын арттыруға және кітапхананың ресурстарын тиімді пайдалану мүмкіндігін кеңейтуге бағытталған. QR код арқылы кітапхана пайдаланушылары М.Дулатовтың шығармаларына кез келген уақытта, кез келген жерде қолжеткізе алады, бұл өз кезегінде уақыт үнемдеуге және кітапхананың қызметін қолжетімді етуге мүмкіндік береді.

Міржақып Дулатовтың ағартушылық қызметінің қазақ қоғамының жаңғыруына қосқан үлесі.

Міржақып Дулатовтың ағартушылық қызметі қазақ қоғамының жаңғыруы мен дамуы жолындағы шешуші кезеңдерге айналды. Оның ұлттың білім алуына, мәдениетін жаңғыртуға, әлеуметтік теңсіздіктерге қарсы күресуге бағытталған іс-әрекеттері қазақ халқының ұлттық сана-сезімін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Дулатов қазақ қоғамының тарихи және әлеуметтік өзгерістерге бейімделуіне ықпал етіп, ұлттық тәуелсіздік пен қоғамдық теңдікті ұстанған ағартушы ретінде өз дәуірінің жетекші ойшылы болды. Дулатовтың білім беру саласындағы реформалары мен қазақ мектептерінің дамуына қосқан үлесі қоғамдағы сауатсыздықты жоюға және халықтың ұлттық болмысын сақтап қалуға бағытталды. Ол қазақ балаларына білім алу арқылы тек жеке тұлғаны ғана емес, тұтас ұлтты дамытуға болатынын көрді. Бұл идеялар оның шығармашылығы мен қоғамдық қызметінің негізін құрады.

Әлеуметтік әділеттілік, теңдік және ұлттық мәдениетті сақтау мәселелері Дулатовтың өмірлік ұстанымына айналды. Оның әдеби шығармалары мен қоғамдық қызметі қазақ халқын әлеуметтік теңсіздіктермен күресуге, ұлттық санасын оятуға, мәдени мұраны сақтауға шақырды. Бұл оның ағартушылық қызметінің негізгі мақсаты болды. Дулатовтың ұрпақ тәрбиелеудегі рөлі ерекше маңызды. Ол жастарды білім алуға, өз қоғамының даму жолына белсене қатысуға шақырды. Оның шығармашылығында жастардың бойында ұлттық рух пен патриотизмді қалыптастыруға үлкен мән берілген. Бұл үрдіс қазақ қоғамындағы жастардың әлеуметтік белсенділігін арттырды.

Қорыта айтқанда, Міржақып Дулатовтың ағартушылық қызметі қазақ қоғамының жаңғыруында зор ықпал етті. Ол тек білім мен мәдениетті дамыту арқылы ғана емес, сондай-ақ ұлттық сана мен әлеуметтік әділеттілікті насихаттау арқылы қазақ халқының рухани және қоғамдық жаңғыруына жол ашты. Дулатовтың қызметі бүгінде де өзектілігін жоғалтпайды, себебі ол ұлттың болашағы мен тәуелсіздігі үшін ұмтылу жолында бүгінгі ұрпаққа үлгі боларлық іс-әрекеттерді қалдырды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Әбсеметов М. Міржақып Дулатовтың өмірі мен шығармашылығы. – Алматы, 1995, – 215 б.
2. Әбсемет М. «Міржақыптың ағартушылық қызметі» // «Ақиқат» журналы 2003 ж. – № 7.
3. Иманбаева С.С. М. Дулатұлының азамат соғысы жылдарындағы қайраткерлік ұстанымы // Ғасырлар тоғысындағы алаш идеялары атты халықаралық ғылыми теориялық конференция материалдары. – Алматы, 2017. – 30-31 қазан.
4. Тулегенова А.Ж. Міржақып Дулатұлының қоғамдық саяси қызметі// «Заманауи әлемдегі ғылым мен білім» атты халықаралық ғылыми теориялық конференция материалдары.
5. Әбсемет М. «Міржақыптың ағартушылық қызметі» // «Ақиқат» журналы 2003 ж. – № 7.

СОЦИОЛЕКТ В РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ (НА ПРИМЕРЕ ЛЕКСИКИ СТУДЕНТОВ ТВПТК)

Стариков П., студент 1 курс, КГКП «Талдықорганский высший
политехнический колледж»

Научный руководитель: Турарбекова А.Е., преподаватель
общеобразовательных дисциплин

Актуальность: заключается в активном использовании сленга в речи нашего колледжа.

Проблема: засилье сленговых выражений в речи студенческой молодежи.

Цели работы: Изучить особенности речи студенческой молодежи. Проанализировать речь студентов нашего колледжа с точки зрения количественного и качественного использования ими молодежного сленга, выяснить лексическое значение употребляемых сленгов, частоту их употребления.

Задачи:

Изучить литературу по теме.

Определить понятие «социолект».

Изучить языковую среду подростков методом наблюдения.

Провести анкетирование учащихся

Составить словарь молодежного сленга, выяснить причины их появления.

Сформулировать соответствующие выводы.

I. Введение

1. Обоснование проблемы, цель работы, постановка задач, актуальность.

Сегодня наш язык болен. Он мучительно переживает нашествие «сленгов», с экранов телевизоров постоянно звучат американизм: «о'кей», «вау», «йес», магазинные вывески пестрят словом «шоп». Речь молодых людей щедро насыщена жаргонными выражениями, нецензурными словами.

Вседозволенность и свобода, распущенность во всём: в книгах, песнях, кинофильмах. Где же великий русский язык?

Сленг употребляет большая часть населения, довольно часто они звучат в нашей речи. Особенно широко используется сленг в речи молодёжи. Почему это происходит? К чему приведёт?

Я решил исследовать проблему на примере учащихся нашего колледжа. В наши дни как никогда актуальна проблема молодежного социолекта. Почему молодым людям легче объясняться на сленге, чем на нормативном русском литературном языке?

Задумавшись над этим вопросом, я решил провести свое исследование и в какой-то мере помочь взрослым лучше понимать речь своих детей и внуков. Поэтому я решил составить словарь молодежного сленга студентов Талдыкорганского высшего политехнического колледжа, в котором учусь.

Работая над темой «Социолект в речевой культуре студенческой молодёжи», я пришел к выводу, что однозначно относиться к этому явлению нельзя, запрещать употреблять их бессмысленно, но и невозможно не видеть опасной тенденции жаргонизации литературного языка.

II. Исследовательская часть

1. Теоретическое обоснование проблемы

Социолект – это комплексное по своему функционированию явление, обусловленное взаимодействием социальных и языковых факторов в языковой общности и термин «социолект» указывает на совокупность языковых особенностей, присущих какой-либо социальной группе (профессиональной, сословной, возрастной и т.п.).

Изучая литературу по данной проблеме, я выяснил, что в разные периоды истории человеческого общества, возникали сообщества людей, объединенных общим делом, интересами, которые изобретали свои, особые способы общения, используя при этом приемы шифрования, сокрытия информации. Именно так и возникает жаргонная лексика.

Жаргонизацию нашей речи учёный Скворцов Л. И. называет опасной болезнью, так как это прилипчивая манера речи, которая убивает мысль, отучает думать. «Каждый, кто гордится своим языком, кто по-настоящему любит его, -призывает известный лингвист,- должен активно бороться с жаргонизмами, тактично поправлять друзей, товарищей, не боясь и поспорить».

2. Практическая часть

2.1 Социологический опрос

Для решения поставленных задач мной было проведено анкетирование среди студентов Талдыкорганского высшего политехнического колледжа.

Я решил исследовать данную проблему на примере студентов Талдыкорганского высшего политехнического колледжа. Информантами послужили студенты I и II курсов. Сначала мной была подготовлена анкета - опросник для сбора материалов.

Напишите известные вам сленговые выражения и их значения.

1) Для чего вы их употребляете? а) Считаете, что это модно и современно
б) Нужны в речи для связи слов. в) Помогают преодолеть недостаток слов в моей речи. г) Делают речь понятной для друзей. д) Что-то другое.

2) Знаете ли вы значения сленговых выражений, которые вы употребляете?

а) Да. б) Нет в) Не всегда.

3) Могли бы вы обойтись без них? а) Да. б) Нет. в) Не думал об этом.

4) Стараетесь ли вы обойтись без них? а) Да. б) Нет. в) Не думал об этом.

5) Как вы считаете, нужен ли молодежный сленг в речи? а) Да. б) Нет. в) Не думал об этом.

По результатам онлайн-анкетирования на вопрос о том, употребляют ли они в своей речи жаргонизмы, большинство – 85% ответили положительно. 15% не употребляют их.

На вопрос, для чего употребляются студентами жаргонизмы, были получены следующие ответы: 94% учащихся ответили, что жаргонизмы делают речь понятнее друзьям; 2% -считают, что это помогает преодолеть недостаток слов; 4%-другое.

На вопрос: «Знаете ли вы значения жаргонных слов, которые вы употребляете?» - 54% студентов считают, знают; 17% -не всегда; 8% не знают.

На вопрос: «Могли бы вы не употреблять в своей речи жаргонизмы?»

«Да»- ответили 72% опрошенных; «Нет»- ответили 25%; «Не знают»- 3%.

На вопрос: «Стараетесь ли вы обойтись без жаргонизмов?» «Да»- ответили 68% учащихся; «Нет» - ответили 20%, 12% опрошенных не думали об этом.

Собрав воедино результаты анкетирования и обработав информацию, я получил следующую статистику: - 85% опрошенных используют жаргонные слова;- 15% не используют;- 56% чаще всего употребляют в речи всеми любые и всеми произносимые бранные слова – «блин» и «фиг», которые, скорее, относятся к грубому просторечию. Второе место разделили слова «круто», «супер», «отстой» - 35 %. Третье место занимает слово «чел» - 24%;

В результате исследования было выяснено, что обучающиеся активно используют сленг в своей речи. На вопрос: «для чего вы употребляете жаргоны?» - самым популярным был ответ - «делают речь понятнее для друзей», а также ребята написали и свои варианты ответов: -это привычка; - жаргоны проще и легче воспринимаются; -для прикола.

Проведённый обзор показал, что жаргонизмы, которые активно используют современные студенты – своего рода протест против окружающей действительности.

Основными факторами, влияющими на появление молодежного социолекта, являются развитие сотовой телефонной связи, компьютерных технологий, современной музыки.

Анализ ответов показал: 1.Учащиеся используют сленг как средство выразительности, считая его модным. 2. Некоторая часть опрошенных прибегает к сленговым выражениям в минуты жизненных неурядиц, так как на

нём (жаргоне) легче высказаться, он понятнее для друзей.3.К сожалению, немалая часть считает жаргонизмы необходимыми словами.

2.2 Наблюдение над устной речью. Далее я проанализировал устную речь студентов. Материал исследования получен путём письменной фиксации неподготовленной устной речи в естественных условиях, в колледже и вне колледжа. В качестве основного материала анализа я использовал тексты 6 диалогов общей протяжённостью 180 слов.

Мои наблюдения свидетельствуют о том, что спонтанная разговорно-обиходная речь студентов на лексическом уровне представляет собой результат взаимодействия литературного языка, просторечия (например: дубак, на фиг и т.д.), жаргона (например: домашка, не кисло, бодряжки, выёживаются, гонишь и т.д.).

Результаты исследования: Я думаю, что моя работа будет полезна для учащихся, которым интересны значения сленговых выражений, а также поможет преподавателям при проведении классных часов о культуре речевого поведения и родителям для лучшего взаимопонимания со своими детьми.

III. Заключение.

Подводя итог всему вышесказанному, необходимо отметить следующее.

Во-первых, 85% студенты Талдыкорганского высшего политехнического колледжа используют жаргонизмы. Во-вторых, чаще всего он употребляют слова близкие к просторечным- 56%. В-третьих, наблюдения над устной речью студентов показали, что спонтанная разговорно-обиходная речь студентов представляет собой результат взаимодействия литературного языка, просторечья, жаргона.

Я считаю, что необходимо бороться с грубыми словами студенческом жаргоне, как с проявлением насилия на речевом уровне. Жаргон студентов – дурная привычка, от которой очень трудно избавиться. Только поняв, что жаргон есть речь низкая, грубая, вульгарная, можно оценить высокую поэтику литературной речи.

Выводы:

Ученые, учителя-словесники убеждают нас, молодых, больше читать художественную классическую литературу, общаться не только друг с другом, но и людьми старшего поколения, ходить в театр на спектакли, в картинную галерею на выставки. А ответ на проблему: «Какой быть молодежной лексике?» наверное, можно сказать одно, что она будет, чтобы она была, но в меру!

Список использованных источников

1. К.С. Горбачевич - «Особенности молодежного жаргона» // РЯШ, 2001.
2. Ерофеева Е.В. К вопросу о природе подсистем языка / Е.В. Ерофеева // Проблемы социо- и психолингвистики: Сб. ст. / Отв. ред. Т. И. Ерофеева; Перм. ун-т. – Пермь, 2002. – Вып..
3. Скворцов Л.И. «Экология слова, или Поговорим о культуре русской речи» М., 2018.
4. И.А. Стенин – «Словарь молодежного жаргона». Воронеж. 2004

ПРОДВИЖЕНИЕ И ПОПУЛЯРИЗАЦИЯ ВИРТУАЛЬНОГО МУЗЕЯ ЫБРАЯ АЛТЫНСАРИНА

Стригина Е., студентка 1 курса, «Костанайский социально-технический колледж»

Научный руководитель: Камбаров Р.М., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность создания виртуального музея Ибрая Алтынсарина обусловлена современными трендами цифровизации культуры и образования, а также важностью сохранения и популяризации наследия выдающегося казахского просветителя.

Основные причины актуальности:

1. Сохранение историко-культурного наследия:

Ибрай Алтынсарин — ключевая фигура в истории просвещения Казахстана. Его вклад в развитие казахского алфавита, школьного образования и педагогики делает его личность важной для изучения и памяти.

2. Доступность для широкой аудитории:

Виртуальный музей позволит людям из любого уголка мира познакомиться с жизнью и деятельностью Алтынсарина, увидеть редкие документы и экспонаты, связанные с его наследием.

3. Интерактивное обучение:

Цифровые технологии, используемые в виртуальных музеях, делают образовательный процесс более увлекательным и доступным. Виртуальные туры, мультимедийные материалы и 3D-реконструкции помогут глубже понять эпоху и труды Алтынсарина.

4. Цифровизация культуры:

В условиях цифровой трансформации общества виртуальные музеи становятся эффективным инструментом популяризации культурных ценностей и истории.

Проблема создания виртуального музея Ибрая Алтынсарина.

Создание виртуального музея Ибрая Алтынсарина — важный и амбициозный проект, который сталкивается с рядом проблем и вызовов. Рассмотрим ключевые из них:

1. Оцифровка исторических материалов

- Необходимо собрать, оцифровать и систематизировать документы, рукописи, фотографии и другие артефакты, связанные с жизнью и деятельностью Ибрая Алтынсарина.

- Проблема заключается в том, что часть архивных материалов может быть утеряна или находится в неудовлетворительном состоянии.

2. Отсутствие единого информационного источника

- Информация о жизни и творчестве Алтынсарина разбросана по различным архивам и музеям.

- Для создания виртуального музея требуется координация работы различных научных учреждений и библиотек.

3. Технические и финансовые трудности

- Разработка качественного виртуального музея требует значительных финансовых вложений и использования современных технологий: 3D-моделирования, VR и AR-технологий.

- Найти квалифицированных специалистов и оборудование может быть сложно.

4. Авторские и правовые вопросы

- Важно урегулировать вопросы авторских прав на некоторые материалы, особенно если они принадлежат частным коллекциям или архивам.

Задачи проекта «Создание виртуального музея Ибрая Алтынсарина»

1. Сбор и оцифровка материалов

- Сбор исторических документов, рукописей, фотографий и других артефактов, связанных с жизнью и деятельностью Ибрая Алтынсарина.

- Оцифровка экспонатов и создание их высококачественных 3D-моделей.

2. Разработка структуры и контента музея

- Создание виртуальных экспозиций с тематическими залами (например, «Жизнь и творчество Ибрая Алтынсарина», «История казахского образования»).

- Подготовка мультимедийных материалов: видеороликов, аудиогидов и интерактивных элементов.

3. Техническая реализация

- Разработка платформы для виртуального музея с удобным интерфейсом и поддержкой разных устройств (компьютеры, планшеты, смартфоны).

- Внедрение технологий VR и AR для максимального погружения пользователей.

4. Образовательные задачи

- Создание образовательных модулей и интерактивных заданий для школьников и студентов.

- Разработка экскурсий и уроков по истории и педагогике с использованием материалов музея.

5. Популяризация музея

- Организация рекламных кампаний для привлечения внимания широкой аудитории.

- Интеграция с образовательными платформами и культурными учреждениями.

Список использованных источников

1. Алтынсарин И. "Киргизская хрестоматия" (1879)
2. Алтынсарин И. "Руководство к обучению киргизов русскому языку" (1884)
3. Ергалиев К. "Ибрай Алтынсарин: жизнь и деятельность"
4. Смагулова Г. "Педагогические идеи Ибрая Алтынсарина"

Ходжаев Я. студент 1 курса, КГКП «Житикаринский политехнический колледж»

Научный руководитель: Аханова Е.А., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность: в последние десятилетия в сфере филологии появилось новое направление — исследование языка интернета. Интернет как глобальная коммуникационная платформа изменил способы общения людей, способствовал развитию новых форм языковой практики, которые требуют внимательного изучения и анализа. Язык интернета стал значимой частью современной филологии, вливая в нее элементы неформальности, инноваций.

Проблема: появление новой формы общения, возникшего в виртуальном пространстве, ее быстрой адаптации к новым условиям и потребностям пользователей, приведение к нестандартным формам общения в цифровом пространстве, разрушение традиционной формы общения. **Цель работы:** работа является исследование влияния интернета на современный язык, выявление его характерных черт, а также анализ того, как интернет-коммуникация отражает культурные и социальные изменения в обществе.

Задачи:

1. Анализировать особенности языка интернета.
2. Оценить влияние интернета на традиционные языковые нормы.
3. Выявить перспективы и угрозы цифровой коммуникации для языковой культуры.

Результаты исследования показали, что язык интернета является сложным, многогранным и динамичным явлением, которое требует внимательного изучения и осознания его места в рамках современной филологии и общества в целом.

Выводы: Современная филология и язык интернета — это не просто исследование нового типа общения, но и изучение того, как меняются социальные, культурные и языковые практики в ответ на новые технологии. Язык интернета представляет собой гибрид письменной и устной речи, в котором используются инновационные элементы и стратегии для создания эффективной и быстро реагирующей коммуникации. Он также отражает значимые культурные и социальные изменения, происходящие в мире. В дальнейшем важно продолжить исследование этого феномена, чтобы понять, как язык интернета будет развиваться и какие новые формы общения появятся в будущем.

Список использованных источников

1. Бацевич, И. В. (2016). Язык интернета: синтаксис, стиль и типология коммуникации. М.: Наука.
2. Баканов, Ю. И. (2018). Язык цифровой эпохи: от сообщений до мемов. СПб.: Издательство СПбГУ.
3. Шмидт, М. М. (2017). Интернет-коммуникации и современный язык. Казань: Казанский университет.

ЗООЛОГИЧЕСКИЙ ТОТЕМИЗМ КАК КОД

Холод Т., студентка 2 курса Учреждение «Костанайский социально-технический колледж»

Научный руководитель: Жумасаева С.Т., преподаватель общественных дисциплин

Актуальность: проблема генезиса тотемизма до сих пор вызывает интерес и продолжает оставаться для науки одной из наиболее глубоких загадок – изучается в ряде наук; обусловлена важностью тотемных животных в жизни наших предков и тем, что в век технологий наблюдается тенденция перехода от тотемов-животных к тотемам в инновационной форме.

Проблема: тотемная фигура, с которой связан тотемизм, могла принимать разные формы. Ввиду своего первобытного мышления зачастую именно животным приписывали ложные качества и особенности, что налагало определённый отпечаток на их менталитет.

Цель работы: изучить понятие «тотемизм», определить отличия от его изначального состояния и формы существования тотемизма в наши дни.

Задачи: 1) показать, что следы и пережитки тотемизма сохранились в разной степени; 2) разъяснить, что бессознательные реакции на животных работают и в наши дни, поэтому зооморфные персонажи используются в рекламе и развиваются в сферах, связанных с технологиями вокруг человека.

Верования и мифы – важная часть культуры человечества на протяжении её развития. К ранним формам верований относятся: анимизм, фетишизм, тотемизм, магия, шаманизм. Тотемизм связан с представлением о родстве между группами людей, обычно родами, и тотемами – видами животных, растений или птиц (реже явлениями природы и неодушевлёнными предметами); каждый род носил имя своего тотема.

Факт тотемизма известен с конца XVIII в. Наиболее обстоятельно тотемизм был исследован в XIX-XX вв. В научный оборот понятие «тотемизм» ввёл шотландский юрист и этнолог Джон Фергюсон Мак-Леннон в книге «О почитании животных и растений» (1869-1870 гг.). Первая работа английского антрополога и религиоведа Джеймса Джорджа Фрейзера «Тотемизм», написанная в 1887 году, сразу привлекла внимание учёных к этой своеобразной форме первобытной религии как к особому явлению в культуре и психологии.

В 1910 году Дж.Фрейзер издал сводный четырёхтомный труд «Тотемизм и экзогамия», ожививший интерес учёных к вопросу. В журнале «Антропос» с 1914 г. в течение 10-ти лет в разделе «Проблемы тотемизма» печатались статьи крупных учёных разных стран. В 1920 г. фламандский учёный Арнольд ванн Геннеп попытался подвести итоги дискуссии в книге «Современное состояние тотемической проблемы». Среди современных исследователей интересен подход британского антрополога польского происхождения Бронислава Малиновского. Он культ животных и растений в тотемизме объясняет их необходимостью человеку в качестве пищи и находит вполне естественным интерес первобытной группы к ним.

Тотемизм имел место у всех народов. Тотемистические представления лежат в основе всех мифов и сказок. Наиболее развит и лучше всего изучен тотемизм австралийских племён.

Учение о тотемизме, как о стадии примитивной религии, впервые сформулировал и выдвинул в 1869 г. Дж.Мак-Леннон. Согласно теории Ф.Джевонса, предложенной в 1896 году, при однородности психологии первобытного человека и одинаковых условиях окружающей природы, соседние роды выбирают самый могущественный из окружающих объектов природы, каждый род – свой особый. Фрейзер и Джевонс главным виновником одомашнивания животных и культивирования растений считают тотемизм. Исследованием тотемизма в середине XX века занимался К.Леви-Стросс.

В роли тотема могли выбирать: животных, железо, солнце, дождь, вода, ветер, разные части растений или животных. Он выступал связующим звеном между природой и человеком. В различных странах тотемизм проявлялся по-разному. Австралию называют «классической» страной тотемизма.

Волк – тотемное животное многих племён и народностей мира. В зависимости от географического расположения племён менялось отношение к волку. Волк – символ тюркской цивилизации. На знамёнах тюрков изображалась волчья голова. Покорённые племена склонялись перед ней на знамени тюркского хана. Нападение белых волков на стадо считалось хорошей приметой, знаменующей умножение стада, обогащение. Голубой волк – священное животное для тюрков, «сын неба», посланник самого Бога неба Кёк Тенгри, спасшего их племена от гибели.

Для многих медведь и волк – единственные истинные символы первозданного мира природы. Медведь – довольно распространённый тотем на территории России. В христианстве медведю отвели роль злого, жестокого и жадного существа. Нам понятнее и ближе понимание медведя в греческом и латинском мире – положительный, с материнскими качествами. В знак почтения медведя в честь него называли одно из самых примечательных созвездий звёздного неба – Большую Медведицу.

Многие люди по всему миру взаимодействуют с жирафом, как с тотемом. Для привлечения денег люди делают тату жирафа на теле, верят в его силу как оберега.

В африканской культуре он всегда воспринимался как волшебное существо и до сих пор почитается как знак уникальности и достижений.

На Востоке жирафа дарили в подарок в знак выражения признательности и уважения к человеку, доказывали истинность чувств.

«Звериный стиль» в искусстве саков и тотемизм связаны. Тотемная теория не может объяснить многие особенности звериного стиля.

Тотемизм становится способом передачи информации и актуальным. Волк, медведь, жираф широко используются рекламными компаниями. Их образы привлекают внимание людей разного возраста, подразумевают экологический смысл, отражают природные особенности, могут принимать и отправлять голосовые сообщения. Они вызывают эмоциональную теплоту, нужную одиноким людям, могут образовать смешные ситуации, изображать

эмоции или состояния. Реклама стремится сыграть на желании человека быть в безопасности, активно использует их для создания чувства защищённости.

Тотем – прямое доказательство того, что древние духи и божества неустанно следили за своими двуногими сородичами. Даже в эпоху всемирного прогресса и технического бума есть те, кто по-прежнему остаётся верным древней системе ценностей.

Результаты исследования: Тотемизм сохранился и вне бытовой сферы, стал частью искусства.

а) чаще всего тотемами являлись и являются животные;

б) обращение к тотемным животным в наше время – это символ нашей связи с прошлым и будущим; тотемные образы пользуются спросом в рекламе и татуировках, будут развиваться в новых сферах, связанных с технологиями вокруг человека.

в) основной вопрос о генезисе тотемизма остаётся спорным;

г) религиозный тотемизм – прародитель тотемизма в рекламе;

д) тотемизм в век технологий видоизменился: роботы и компьютерные модели вытесняют животных;

е) тотемизм – прежде всего культ, т.к. первичные верования не вторгаются в моральные дилеммы и не диктуют нормы и правила поведения.

Выводы: 1) тотемизм сохранился и превратился из типа мировоззрения, религиозной и обрядовой системы в способ самоопределения, самовыражения и самоидентификации; 2) в первоначальном виде тотемизм сохранился только в изолированных племенах Австралии, Африки и Южной Америки; 3) в современном обществе также в качестве тотемов используют символы знаков зодиака, преобладает зоологический тотемизм.

Список использованных источников

1. Леви-Стросс К. Первобытное мышление. М.: Республика, 1994 г.

2. Медведева Е.И. Культ тотемизма в эпоху технических инноваций г. Санкт-Петербург, 2019 г.

3. URL: https://pbs.twimg.com/media/DSUFIUuVQAAAn_N3.jpg.

ОРГАНИЗАЦИЯ ЛЕЧЕНИЯ РАНЕННЫХ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ В Г. БАРНАУЛЕ. ВОИНСКОЕ КЛАДБИЩЕ Г. БАРНАУЛА

Четвергов А., студент 1 курса, КГБПОУ «Барнаулский лицей
железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Косоухова Н.В, преподаватель русского языка и
литературы

Над Алтайским краем не свистели пули, но огонь войны оставил свой след на нашей земле.

Цель работы: расширить и углубить знания об истории нашего города в годы войны, о героях и памятных местах нашего города

Задачи: подобрать и проанализировать информационные ресурсы по данной теме.

Объект исследования: организация лечения раненых во время Великой Отечественной войны, условия захоронений воинов, умерших от ран в госпиталях

Предмет исследования: организация лечения раненых во время Великой Отечественной войны в г. Барнауле, условия захоронений воинов, умерших от ран в госпиталях г. Барнаула.

Методы исследования: анализ исторических источников, материалов сайтов сети Интернет, интервью

В годы войны военные медики вернули в строй более 17 миллионов раненых и больных. С поля боя раненых доставляли на батальонный медпункт (до 2 км от передовой). Главная задача санитаров - эвакуация раненых с поля боя.

Далее раненого доставляли сначала на полковой медицинский пункт, а потом в дивизионный медсанбат, находящийся на расстоянии от двух до пяти километров от передовой. На полковых медпунктах шла первичная сортировка раненых по тяжести ранений и их виду. Те, кто получил легкие ранения, могли и не отправляться в тыл, они получали первую врачебную помощь и возвращались на передовую. Раненых, которым требовалась квалифицированная медпомощь отправляли в медсанбат, расположенный в дивизионных тылах, на расстоянии 6-8 км от передовой. Если ранение было тяжелое, то из МСБ отправляли в полевой подвижной армейский госпиталь.

Спасенных раненых врачи оперировали в полевых условиях. Полевые госпитали (ППГ) располагались в палатках в лесу, землянках, операции могли проводится под открытым небом. Тяжелораненые отправлялись на лечение в городские эвакуационные госпитали.

В годы Великой Отечественной войны на территории Алтайского края размещались 67 военных госпиталей. Большинство из них располагались в городах – 16 в Барнауле, 25 в Бийске (часть резервные), два в Рубцовске, два в Алейске, пять в Славгороде.

В Барнауле первые эвакогоспитали были сформированы в июне-ноябре 1941 г., для них строительные и монтажные организации за 7-15 дней приспособили здания средних школ №10, №28, №37, №42, №104, пединститута, ФЗО меланжевого комбината, дом санитарного просвещения, первый этаж здания «Красный магазин». Всего в Барнауле за годы войны работало 16 госпиталей на 5050 коек. Из них хирургического профиля было 8, один сортировочно-хирургического профиля, один хирургическо-терапевтический, неврологический, оториноларингологический, реабилитационный, резервный. **«В этом здании размещался госпиталь раненых на фронтах Великой Отечественной войны в 1941 - 1945 гг»** – такие таблички можно сегодня увидеть на некоторых зданиях в городе. С июня 1941 года в городе Барнауле разворачивается хирургический эвакогоспиталь № 1511 для долечивания бойцов, раненных на фронтах Великой Отечественной

войны. Госпиталь располагался в 3-х этажном кирпичном здании педагогического института на ул. Мало-Олонская, 5.

Здание на проспекте Социалистический, 60 было построено в 1939 г. для школы № 27. Школьники успели поучиться в нем около года, а с июля 1941 г. и до конца 1947 г. в здании был размещен госпиталь. Госпиталь имел номер 1509, затем ему был присвоен номер 3500.

Условия труда медиков были тяжёлыми. Многие врачи и медсёстры края были мобилизованы в армию, лечебные учреждения ощущали острый недостаток в медикаментах, перевязочном материале, специальной аппаратуре. На Алтай помимо раненых прибывали десятки тысяч эвакуированных из прифронтовых областей, больных и голодных детей Ленинграда. По результатам лечебной работы эвакогоспитали нашего города занимали одно из первых мест. Общий процент выписки в строй в 1943 году составил 46%, К концу войны процент хирургических операций в госпиталях вырос с 6,2% в 1941 году до 45,6% в 1945 году. Уровень квалификации врачей постоянно повышался и позволил расширить число хирургических мероприятий, проводить сложные операции. Задача госпиталей – это не только обеспечение качественного лечения и ухода, но и питания, быта, моральной поддержки тех, кому предстояло либо возвратиться на фронт, либо принять свое новое состояние. Не все могли вернуться к полноценной жизни, многим помогли освоить новые профессии и просто социализироваться.

Барнаул находился в глубоком тылу страны на расстоянии более 3500 км от линии фронта, к нам отправлялись самые тяжёлые раненые, которым требовалось более длительное лечение и послеоперационная реабилитация. Санитарные эшелоны с ранеными от линии фронта до г. Барнаула иногда шли два - три месяца. У многих тяжелораненых были перебиты кости, оставались в теле пули, осколки, образовывались долго не заживаемые свищи и раны, глубокие обморожения. Некоторые бойцы от ран умирали.

Умерших в госпиталях Барнаула военнослужащих хоронили на Булыгинском кладбище. В годы Великой Отечественной войны и на этом кладбище хоронили умерших в госпиталях бойцов. В народе кладбище носило название *Воинское*.

Подробной информации по захоронению красноармейцев, умерших в наших госпиталях, нет даже в архивах. Медперсоналу приходилось регулярно заниматься организацией похорон. По инструкциям народного комиссариата обороны умерших хоронили в братских могилах шириной 2 м и глубиной 1,5 м. Тела укладывали на дно траншеи на 0,5 м друг от друга. Между траншеями оставляли проход 1 м. Место могилы отмечали столбом с прикрепленной жестяной дощечкой, на которой масляной краской писали порядковый номер. По номеру регистрировали могилу в кладбищенских книгах и органах НКВД. Вместе с тем, из-за слабого учета, плохой организации похорон, из-за ненужной секретности, которая окружала смерть бойца, уже после войны исчезли ряд воинских могил. Вот почему многие бойцы, скончавшиеся в госпиталях, и до сегодняшнего дня считаются пропавшими без вести.

В 1975 году в ознаменование 30-летия Победы на месте захоронения сооружен мемориальный комплекс, который получил название «Памятник воинам, умершим от ран в госпиталях города Барнаула». На его стенах увековечено 420 имен погибших воинов. Архитекторы памятника Н. Н. Первушин и Б. П. Храбрых. На высоком холме установлена 12-метровая звезда, на шести стелах обозначены фамилии солдат, похороненных на этом месте. Завершает композицию трехметровый куб с барельефом «Медсестра и солдат» и посвящением «В память о защитниках Отечества».

В Общероссийской базе данных «Мемориал» найдены копии книг учёта умерших в эвакуогоспиталях Барнаула, (ЭГ 1511, ЭГ 2502, ЭГ 3707) выяснены имена, отчества 120 захороненных солдат, место их рождения, звание, причину их смерти. Среди умерших воинов есть и рядовые, и командиры батальонов различных войск, и женщины-медсёстры. Все они из разных уголков земли. Некоторые надписи содержат фактические ошибки.

Не все имена умерших в госпиталях высечены на плитах мемориала. Например, в учетных книгах есть записи; Власов Стефан Григорьевич, с. Новоалександровка. Призван в 1943 г. Рядовой. Погиб 19 января 1944 г. Похоронен в г. Барнаул. Этого имени на стеллах нет.

На Воинском кладбище были похоронены врачи, медсёстры. Например, могила Александра Чеглецова, знаменитого хирурга Алтая, организатора системы переливания крови в регионе, с 1941 по 1946 год работавшего во фронтовых госпиталях.

В ходе работы была организована встреча с руководителем поискового отряда Ольгой Братченко, которая рассказала о работе по восстановлению могил и имен захороненных в них воинов. Собранными материалами поисковики готовы поделиться с родственниками умерших солдат.

Во время Великой Отечественной войны Барнаул не остался в стороне и внёс свой вклад в достижение великой цели. Долг живущих сегодня помнить, какой ценой завоевана победа, и чтить память тех, кто не пожалел себя ради будущего.

Список использованных источников

1. <https://barnaul.press/news/barnaulskiy-evakogospital-1509>
2. <https://vesti22.tv/news/kak-rabotali-barnaulskie-gospitali-vo-vremya-voyny/>
3. Алтайский край. ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА: цифры и факты. Юбилейный статистический сборник: Стат.сб./ Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Алтайскому краю. - Б., 2015. – 104 с

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПЬЕСЫ МИРЖАҚЫША ДУЛАТОВА "БАЛҚИЯ" С ПЬЕСОЙ "БЕСПРИДАННИЦА" ОСТРОВСКОГО И СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РЕАКЦИИ ЗРИТЕЛЕЙ НА ПЬЕСЫ В ИХ ИСТОРИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ

Шипилова К, студент 2 курса, КГКП «Талгарский политехнический колледж»

Научный руководитель: Аманова С.Т. преподаватель русского языка и литературы

Актуальность:

Данная работа посвящена сравнительному анализу двух значимых пьес: "Балқия" казахского драматурга Міржақыпа Дулатова и "Бесприданница" русского классика Александра Островского. Оба произведения, созданные в конце XIX - начале XX века, отражают социальные и культурные реалии своих эпох, что делает их особенно интересными для исследования.

Актуальность данной работы заключается в необходимости глубокого анализа культурных и социальных процессов, происходивших в Казахстане и России в указанный период. Пьесы Дулатова и Островского поднимают важные вопросы, касающиеся роли женщины, семейных ценностей и социальных конфликтов, что позволяет выявить как общие, так и отличительные черты в подходах авторов к данным темам.

Проблема:

В условиях глобализации и культурного обмена важно исследовать, как казахская и русская драматургия взаимодействовали друг с другом. Пьесы "Балқия" и "Бесприданница" представляют собой разные культурные контексты, и их анализ может помочь понять, как они влияли друг на друга и как отражали социальные изменения в своих обществах.

Оба произведения поднимают важные вопросы, касающиеся роли женщины в обществе и социальных конфликтов. Однако подходы авторов к этим темам могут различаться. Важно понять, как исторические и культурные условия влияли на формирование этих тем и как они воспринимались зрителями.

Изучение реакции зрителей на обе пьесы в их историческом контексте представляет собой важный аспект исследования. Как публика воспринимала социальные и культурные изменения, отраженные в театре? Как критика и отзывы зрителей влияли на дальнейшее развитие театрального искусства? Эти вопросы требуют внимательного анализа и могут дать новые инсайты о роли театра в обществе.

Цель работы:

Определить основные темы и проблемы, поставленные в обеих пьесах. Уделить внимание вопросам социальной справедливости, роли женщин, семейных и общественных конфликтов. Исследовать стилистические и жанровые особенности обеих пьес, сопоставив методы и приемы, использованные авторами для передачи идей и эмоций. Анализировать пьесы в контексте исторических и культурных изменений, происходивших в России и Казахстане в конце XIX - начале XX века. Уяснить, как эти изменения повлияли на содержание и восприятие произведений. Изучить реакцию зрителей на каждую из пьес в их историческом контексте. Проанализировать отзывы критиков, публикации в прессе и общественное мнение, чтобы понять, как публика воспринимала выставленные на показ социальные проблемы и культурные ценности.

Задачи:

Изучить основные темы, поднимаемые в пьесах "Балқия" и "Бесприданница". Рассмотреть какие социальные и культурные проблемы отражены в пьесах, включая вопросы роли женщины и семейных ценностей. Описать общественно-политическую и культурную обстановку в России и Казахстане в конце XIX – начале XX века. Уяснить, как исторические события и социальные изменения повлияли на содержание и восприятие пьес. Изучить реакцию зрителей на каждую из пьес в их историческом контексте. Проанализировать отзывы критиков, публикации в прессе и общественное мнение, чтобы понять, как публика воспринимала выставленные на показ социальные проблемы и культурные ценности.

Исследование творчества Дулатова и Островского позволяет проследить эволюцию театрального искусства в Казахстане и России. Это важно не только для понимания драматургии, но и для изучения театральной практики и ее влияния на формирование национальной идентичности.

Данная работа вносит вклад в существующую литературу по казахской и русской драматургии, а также может стать основой для дальнейших исследований в области театроведения, культурологии и социологии. Сравнительный анализ пьес "Балқия" и "Бесприданница" в контексте реакции зрителей на них позволит не только выявить культурные и социальные аспекты, но и понять, как театральное искусство отражает и формирует общественное мнение.

Результаты исследования:

Обе пьесы поднимают важные социальные вопросы, такие как роль женщины в обществе, брак, семейные конфликты и борьба за справедливость. "Балқия" отражает специфические проблемы казахского общества того времени, тогда как "Бесприданница" акцентирует внимание на социальных неравенствах в русском контексте.

Были выделены характерные особенности стиля и жанра каждой пьесы. Островский использует реалистичный подход с акцентом на диалогах и психологической глубине персонажей, тогда как Дулатов применяет элементы национального колорита и фольклора, что придаёт его произведению уникальный оттенок.

Исследование показало, что исторические и культурные изменения в России и Казахстане в конце XIX - начале XX века играли значительную роль в формировании содержания обеих пьес и их восприятия. Социальные преобразования в России и казахском обществе отражали процессы, связанные с модернизацией и стремлением к национальному самосознанию.

Анализ отзывов зрителей и критиков выявил, что обе пьесы вызывали широкий резонанс среди публики. "Бесприданница" стала олицетворением социальных конфликтов в русском обществе, тогда как "Балқия" вызвала интерес к казахским традициям и проблемам, с которыми сталкивались женщины того времени. Обе пьесы способствовали общественным обсуждениям и изменениям в общественном сознании.

Исследование показало, что несмотря на различия в культурных контекстах, можно проследить взаимное влияние казахского и русского театра, что обогащает театральные традиции обеих стран.

Произведения Міржақыпа Дулатова и Александра Островского занимают ключевые места в театральной истории своих культур, формируя представление о социальных реалиях своих эпох и вдохновляя последующие поколения драматургов.

В целом, результаты работы подтверждают значимость проведенного анализа для понимания как особенностей самих пьес, так и их влияния на общество в контексте исторических условий.

Выводы:

Таким образом, данная научно-практическая работа является актуальной и необходимой для более глубокого понимания культурных и социальных процессов, происходивших в Казахстане и России в указанный период. Обе пьесы показывают, что несмотря на различия в культурных контекстах, женщины в обоих обществах сталкиваются с одинаковыми проблемами: ограничением свободы, невозможностью выбора и борьбой за собственное счастье. Сравнительный анализ пьес "Балқия" и "Бесприданница" в контексте реакции зрителей на них позволит выявить важные аспекты театрального искусства и его влияние на общество.

Список использованных источников

1. Дулатов, М. (1925). Балқия. Алматы: Издательство "Қазақ әдебиеті".
2. Островский, А.Н. (1878). Бесприданница. Санкт-Петербург: Издательство "Театр".
3. Кенжебаева, С. (2020). Сравнительный анализ казахской и русской драматургии: культурные и исторические аспекты. Алматы: Издательство "Мектеп".
4. Нурмухамбетова, А. (2021). Реакция зрителей на казахскую и русскую драму: исторический контекст. Караганда: Издательство "Болашақ".
5. Султанов, Р. (2018). Міржақып Дулатов: жизнь и творчество. Алматы: Издательство "Қазақ университеті".

ТЕМА МАЛОЙ РОДИНЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ПИСАТЕЛЕЙ САРЫКОЛЯ

Якубович В., студент 2 курс, КГКП «Сарыкольский колледж агробизнеса и права»

Научный руководитель: Горшенина Е.В., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность данной работы обусловила необходимость сохранения культурного наследия, популяризации региональной литературы и проявления образа малой родины в произведениях писателей Сарыколя.

Проблема исследования заключается в недостаточной изученности произведений писателей Сарыколя в контексте изображения малой родины.

Многие из этих произведений остаются малоизвестными широкой аудитории, а их художественная и культурологическая ценность требует дополнительного анализа. Важно выявить, какие ключевые образы и мотивы используют авторы, как они формируют восприятие малой родины у читателей и каким образом эти произведения могут способствовать сохранению регионального культурного наследия.

Цель работы: через знакомство с литературным наследием Сарыкольского района прививать любовь к своему родному краю.

Задачи исследования: воспитание у подрастающего поколения интереса к изучению своего родного края через литературное наследие писателей родного края, стремления к чтению, любви к книге.

Проект посвящен исследованию жизни и творчества писателей-земляков Валерия Васильевича Стародуба и Ивана Ивановича Панкратова. Данная работа дает возможность не только получить углубленные знания о жизни и творчестве наших земляков, но и узнать интересные факты о нашем районе.

Мы выдвинули гипотезу: Если изучить наследие наших писателей-земляков, приобретать знания о судьбе своего народа, его литературных талантах, обычаях прошлого, тогда человек будет обладать более глубокими знаниями об истории своего родного края.

В истории Сарыкольского района есть талантливые люди, внесшие в развитие краеведческой литературы большой вклад, их объединяет любовь к родному краю, красоте окружающего мира.

Объектом исследования являются произведения Валерия Васильевича Стародуба и Ивана Ивановича Панкратова о Казахстане в целом, о нашей «малой» родине, в частности, а также об историческом прошлом и замечательном настоящем.

В работе имеются краткие биографические данные авторов, рассматривается их творчество.

Средства достижения цели разнообразны: это изучение и детальный анализ произведений, сбор биографических данных, сопоставление произведений, использование справочной литературы, анкетирование.

Тема гражданственности, патриотизма, любви к своей Отчизне всегда актуальна. Вот и среди людей нашего небольшого села всегда были люди, душой болеющие за Родину. Они не получили мировую славу, но своими делами снискали любовь и уважение земляков. Мало мы о них знаем, так как у современной молодёжи другие интересы и ценности.

Все книги Стародуба Валерия Васильевича краеведческой направленности. Остановимся на сборнике «Письма из деревни». Некоторые очерки и рассказы из этого сборника написаны в лучших традициях современной деревенской прозы русской литературы. Валерий Васильевич включил в сборник воспоминания из детства о своей семье, попутно описывая все события, происходящие в большой, ныне не существующей, стране. В автобиографическом рассказе «Когда-то давно...», «Нездешние», «Мой брат Александр», В. Стародуб рассказывает о своем детстве. О своей судьбе, работе, о жизни Сарыкольского района, с которым Стародуб неразрывно связан,

написаны очерки «Что это было», «Возвращение в РОО», «Кадры решают все», «Мои учителя», «О пользе знаний», «О сельской интеллигенции». Очерки Валерия Васильевича пробуждают живой интерес к далекому прошлому нашего края, «дают пищу для глубоких размышлений скоротечности человеческого бытия и его предназначения» [2].

В произведениях В. Стародуба отражена тема Родины не только на основе нашего поселка. Здесь мы узнаем родной наш Сарыкольский район. Мы узнали много исторических моментов не только о нашем селе, но и о селах нашего региона, ныне живущих, а также тех, которые исчезли с карт Сарыкольского района.

Читая книги Валерия Васильевича, мы ещё раз совершили путешествие по родным местам. Мы увидели нашу Родину и узнали то, чего нам не расскажут ни в одном учебнике.

В двухтомнике Ивана Ивановича Панкротова «Во имя жизни» собраны повести и рассказы.

Тяготы войны, кровь, огонь, смерть и негасимое стремление к жизни описаны им в повести «Во имя жизни». Повесть во многом автобиографичная. Два тяжело раненых солдата, преодолевая боль, потерю крови, опасность попасть во вражеский плен, физические и моральные страдания, благодаря взаимоподдержке и неистребимой жажде жизни, выбираются из вражеского окружения.

Это настоящий гимн жизни, вере в победу над фашизмом, завоеванную ценой миллионов жизней многонациональной страны.

В рассказах Панкротова И.И. описаны персонажи и ситуации, реально существующие и происходившие в жизни.

Все рассказы Панкротова проникнуты любовью к родине, беспокойством о ее судьбе, гордостью за людей, которые трудятся на урицкой земле. Очень проникновенно автор пишет о простых людях села, жизнь которых всегда нелегка, но он умеет показать тяжелую работу крестьянина, передать радость человека, труд которого нужен всем.

В произведениях И. И. Панкротова отражена эпоха времени, когда люди разных национальностей в едином дыхании трудились на великих стройках века, боролись с фашизмом, верили в лучшее и светлое будущее своих детей и внуков.

Память о событиях тех пламенных лет, запечатленных в трудах Панкротова И.И. останется навсегда.

В рамках проекта провела опрос-анкету на тему «Что мы знаем о малой родине?», с целью выявить, знают ли студенты писателей -земляков, а также историю Сарыкольского района.

В опросе участвовали 26 студентов 1 курса нашего колледжа.

Анкетирование показало, что понятие Родина занимает важную роль в жизни каждого студента. Большинство опрошенных знакомы с историей своего родного края, и любят свою родину. К сожалению, только 30 % участников анкеты знают писателей Сарыкольского района. Из них слышали

только о Стародубе В.В., с творчеством Панкратова Ивана Ивановича не знакомы.

В ходе исследования были выявлены основные мотивы и художественные приемы, используемые писателями Сарыколя при изображении малой родины. Анализ произведений показал, что ключевая тема произведения- историческая память и уважение к предкам как основа национального самосознания. Также было установлено, что произведения писателей Сарыколя способствуют не только сохранению региональной культуры, но и формированию у читателей чувства гордости за свою малую родину. Они передают уникальный колорит региона, раскрывают его особенности и формируют устойчивый эмоциональный отклик у читателей.

Выводы:

1. Литературные произведения писателей Сарыколя играют важную роль в сохранении культурного наследия региона, передаче традиций и формировании локальной идентичности.

2. Исследование подтверждает, что литература способна выступать средством формирования патриотизма и уважения к культурным корням, особенно среди молодежи.

Таким образом, данное исследование подчеркивает значимость региональной литературы и необходимость дальнейшего изучения ее роли в сохранении историко-культурного наследия.

Список использованных источников

1. Стародуб В. В. Исторические, памятные, культурные места Сарыколя . – Костанай, 2011
2. Виниченко С.В. Искатели // Петропавловск NEWS, 02.01.2022
3. Стародуб В.В. Сарыколь. От чистого истока. – Костанай, 2015
4. Стародуб В.В. Сарыколь, - Костанай, 2014
5. Стародуб В.В. Память лыжни, -Костанай, 2017

4 СЕКЦИЯ

«ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ/ АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК»

ПЛАСТИКАЛЫҚ ЛАСТАНУДЫ 3D-ФИЛАМЕНТКЕ ҚАЙТА ӨНДЕУ АРҚЫЛЫ ШЕШУ

Студент Абатов Д., 4 курс, Халел Өзбекғалиев атындағы Маңғыстау жоғары политехникалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Бекова К.Б., арнайы пәндер оқытушысы, педагог-сарапшы

Өзектілігі:

Қазіргі таңда пластикалық қалдықтардың қоршаған ортаға тигізетін кері әсері өте өзекті мәселе болып табылады. Жыл сайын әлемде жүздеген миллион тонна пластик өндіріліп, оның айтарлықтай бөлігі дұрыс қайта өңделмейді.

Мұндай жағдай табиғи ортаның ластануына, биологиялық әртүрліліктің жойылуына және адам денсаулығына қауіп төндіруіне алып келеді. Сонымен қатар, 3D-баспа технологиясы ғылым мен өндіріс саласында кеңінен қолданыла бастады. Бұл технологияның дамуымен бірге, оның шикізаты ретінде пайдаланылатын филамент өндірісінің тиімділігі де маңызды болып отыр. Осы зерттеу жұмысы пластикалық қалдықтарды қайта өңдеп, оларды 3D-филамент ретінде пайдалану арқылы екі мәселені бірден шешуге бағытталған. Бұл тәсіл экологиялық таза болуымен қатар, 3D-принтинг технологиясын экономикалық тұрғыдан да тиімді етуге мүмкіндік береді.

Мәселе:

Пластикалық ластану ғаламдық экологиялық апатқа айналуға. Оның негізгі себептері:

Пластикалық қалдықтардың көптеп жиналуы және олардың дұрыс утилизацияланбауы;

Қайта өңдеу инфрақұрылымының жетіспеушілігі;

Халықтың экологиялық мәдениетінің төмендігі;

Өндіріс орындарының қалдықтарды қайта өңдеуге аз көңіл бөлуі;

Пластиктің ұзақ ыдырау уақыты мен қоршаған ортаға тигізетін зияны.

Бұл мәселені шешудің инновациялық жолдарының бірі – пластикалық қалдықтарды қайта өңдеу арқылы оларды жаңа өнімдерге айналдыру, соның ішінде 3D-принтингке арналған филамент дайындау.

Жұмыс мақсаты:

Пластикалық қалдықтардың қоршаған ортаға зиянын азайту үшін олардың қайта өңдеу әдістерін қарастыру және 3D-филамент өндіру арқылы қолдану мүмкіндігін зерттеу.

Міндеттері:

Пластикалық ластану жөнінде статистикалық мәліметтерді жинақтау және талдау;

3D-принтерлерде қолданылатын филамент түрлерін және олардың қасиеттерін зерттеу;

PET-пластикті қайта өңдеудің теориялық және практикалық әдістерін талдау;

3D-филамент жасауға арналған экструзиялық құрылғыны әзірлеу;

Бұл әдістің экономикалық және экологиялық тиімділігін бағалау.

Пластикалық ластану және оның салдары

Пластикалық материалдар қазіргі заманғы қоғамның ажырамас бөлігіне айналды. Олар тамақ өнеркәсібінен бастап, медицина, құрылыс және тұрмыстық техника салаларында кеңінен қолданылады. Алайда, пластикалық өнімдер дұрыс өңделмесе, олардың қоршаған ортаға тигізетін әсері өте үлкен. Зерттеулер көрсеткендей, пластиктің ыдырау мерзімі бірнеше жүз жылға дейін созылуы мүмкін. Бұл мәселе әсіресе мұхиттар мен өзендерде үлкен проблемаға айналып отыр, себебі пластикалық қалдықтар балықтар мен басқа да теңіз жануарларының жойылуына себеп болуда.

Пластиктің экологиялық және адам денсаулығына зияны:

- Пластикалық қалдықтар табиғи ортада ыдыраған кезде улы заттар бөлінеді;

- Микропластиктер азық-түлік тізбегіне енеді және адам ағзасына түседі;
- Бисфенол А және фталаттар сияқты химиялық қосылыстар эндокриндік жүйеге кері әсерін тигізуі мүмкін;
- Пластикалық өндіріс парниктік газдардың көбеюіне ықпал етеді.

РЕТ-пластик және оны қайта өңдеу

РЕТ (полиэтилентерефталат) – кеңінен қолданылатын термопластикалық материал. Ол беріктігі мен химиялық төзімділігі арқасында сусындар мен азық-түлік қаптамаларында қолданылады. РЕТ-пластикті қайта өңдеу арқылы оны 3D-принтерлерге арналған филамент жасауға пайдалануға болады. Бұл тәсіл экологиялық таза, экономикалық тиімді және технологиялық тұрғыдан қолжетімді.

РЕТ-пластикті қайта өңдеу әдістері:

1. **Физикалық қайта өңдеу** – пластик механикалық түрде ұсақталып, қайта балқытылып, жаңа өнімге айналады.

2. **Химиялық қайта өңдеу** – пластиктің полимерлік құрылымы өзгертіліп, жаңа материал алынады.

3. **Энергетикалық қайта өңдеу** – пластиктерден энергия алу мақсатында оларды арнайы қондырғыларда жағу.

Эксперименттік бөлім

Зерттеу барысында РЕТ-пластиктен 3D-филамент алу үшін бірнеше әдістер қарастырылды. Бастапқы кезеңде пластикалық бөтелкелер әртүрлі ені бар (6 мм, 8 мм, 10 мм) ленталарға кесіліп, олардың беріктігі мен икемділігі зерттелді. Эксперимент нәтижесінде 8 мм лента ең оңтайлы нұсқа ретінде таңдалды.

Автоматтандырылған экструзиялық жүйе: Қайта өңдеу механизмін автоматтандыру үшін Arduino негізінде басқарылатын экструдер жасалды. Бұл жүйеде:

- Nema 17 қадамды моторы;
- Термопара және қыздыру элементі;
- L293D мотор драйвері;
- МАХ6675 температура датчигі қолданылады.

Жүйе Bluetooth арқылы қашықтан басқарылып, температура мен экструзия жылдамдығын реттеу мүмкіндігі бар. Химиялық тест нәтижелері пластиктің қайта өңделгеннен кейін бастапқы қасиеттерін сақтайтынын көрсетті.

Зерттеу нәтижелері:

Зерттеу барысында РЕТ-пластиктен 3D-филамент алу әдісі сыналды және оң нәтижелерге қол жеткізілді. Эксперименттік зерттеулер көрсеткендей:

Қайта өңделген пластик өзінің негізгі механикалық және химиялық қасиеттерін сақтайды;

8 мм ені бар пластикалық ленталар ең тиімді экструзиялық материал болып табылады;

Arduino негізіндегі экструзиялық құрылғы пластикті сапалы және біркелкі жіпке айналдыра алады;

Жүйенің Bluetooth арқылы қашықтан басқарылуы процесті жеңілдетеді;

Экологиялық тұрғыдан бұл әдіс пластикалық қалдықтардың мөлшерін азайтуға ықпал етеді.

Қолдану салалары мен болашағы

Қайта өңделген пластиктен жасалған 3D-филамент түрлі салаларда қолданылуы мүмкін:

- Инженерлік жобалар;
- Білім беру мақсатындағы 3D-прототиптер;
- Экологиялық бастамалар;
- Қолжетімді протездер мен медициналық құралдар жасау.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, бұл әдіс пластикалық қалдықтарды азайтуға және 3D-баспа индустриясын дамытуға үлес қоса алады. Бұдан бөлек, қайта өңделген пластикті кеңінен қолдану үшін арнайы жинау пункттері мен эко-точкаларды көбейту қажет.

Қорытындылар:

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, PET-пластикті қайта өңдеу және оны 3D-филаментке айналдыру – экологиялық және экономикалық тұрғыдан тиімді шешім. Бұл әдіс табиғатты қорғауға, пластикалық ластанумен күресуге және 3D-принтинг технологиясының дамуына ықпал етеді. Болашақта осы зерттеу аясында үлкен өндіріс деңгейінде қайта өңдеу қондырғыларын жасау және бұл технологияны кеңінен тарату жоспарланып отыр.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Европейское агентство по окружающей среде [Электронный ресурс] / Торговля пластиковыми отходами в экономике замкнутого цикла - Режим доступа: <https://www.eea.europa.eu/publications/the-plastic-waste-trade-in>
2. Некоммерческий проект "Our world in data" [Электронный ресурс]: Загрязнение пластиком / статья Ханны Ритчи, Вероники Самборски и Макса Роузера - Режим доступа: <https://ourworldindata.org/plastic-pollution#probability-that-mismanaged-plastic-waste-gets-emitted-to-the-ocean>
3. Энциклопедия Britannica [Электронный ресурс] / Чарльз Мур / Животные и природа - Режим доступа: <https://www.britannica.com/science/plastic-pollution>
4. ЮНЕП [Программа от ООН по окружающей среде]/Пластиковая планета: как крошечные пластиковые частицы загрязняют нашу почву - Birguu Lamizana - Режим доступа: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/plastic-planet-how-tiny-plastic-particles-are-polluting-our-soil>
5. Waste 360 [Электронный ресурс] / Арлин Каридис / Новые технологии переработки пластмасс - Режим доступа: <https://www.waste360.com/plastics/emerging-plastics-recycling-technologies-where-are-they-headed-part-1>

ЭНЕРГЕТИКА САЛАСЫ: ҚОЛ ЕҢБЕГІНЕН ЦИФРЛЫҚ ШЕШІМДЕРГЕ КӨШУ

Студент Аманбаев Т., 2 курс, «Электротехника колледжі» КМҚК
Ғылыми жектекшісі: Шынарбек Ш.Ә., арнайы пәндер оқытушысы, Ахметов А.А., шебер

Өзектілігі

Заманауи цифрлы технологияға негізделген цифрлық трансформациялауға басымдық беру. Жүйе электр энергиясымен қамту сапасын арттыруға айтарлықтай әсер етеді. Бұл технологияларды жүзеге асыру электр торабының негізінде Семей қаласының интеллектуалды энергожүйесіне сай келетін платформаны құруға мүмкіндік береді.

Мәселе Кәсіпорынды цифрландыруды дамыту үшін жағдай жасау керек. Ол үшін өндірістік процестерді бақылауды жақсарту, шығынды азайту, өнімнің өзіндік құнын төмендету, еңбек өнімділігін арттыру, өндірістің тиімділігі мен қауіпсіздігін арттыру және бәсекеге қабілеттілігін көтеру.

Жұмыс мақсаты

Семей қаласының аумағындағы электр желілер кешеніне, энергетикалық нысандарға цифрлық трансформациялауды жүргізу.

Міндеттері

Цифрландыру – сәнге айналған үр-діске ілесу емес, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі құралы. Қоғамның барлық саласын цифрландыру маңызды міндет. Осы тұста, электр энергия саласын цифрландыруға басымдық беру.

Жобаның экологиялық негіздемесі Экологиялық жағынан қоршаған ортаға көп зиян келтірмейді. Айта кететін жағдай ПВХ материалынан жасалған QR кодты жарамдылық мерзімі аяқталғаннан кейін арнайы белгіленген жерге өткізу керек. Себебі пластиктің екі жүз жылға жуық уақытта ыдырайтындығы белгілі. ПВХ материалы жерге түскенде ұсақ бөлшектерге ажырайды да, өзінен қоршаған ортаға химиялық заттарды бөле бастайды. QR кодтың жарамдылық мерзімі 5 жыл.

Жобаның экономикалық негіздемесі Жобамызды іске асыруда қанша қаражат жұмсалатыны есептелінді. Есептеу жұмыстарын жүргізу үшін «Біріккен ЭнергоСервистік Компаниясы» АҚ-на қарасты Семей қаласында орналасқан Пригород аудандық электр желісі (АЭЖ) таңдалынып алынды.

Анықталғандай Пригород АЭЖ-не жалпы 15 355 дана QR-код жасаймыз. QR-кодтың мөлшері 5x5 см – ауданы 25 см²

ПВХ өлшемі 60x90 см – ауданы 5400 см²

ПВХ 60x90 см өлшемінен шығатын QR-код саны:

$5400 : 25 = 216$ дана

ПВХ 60x90 см өлшемінде басып шығаратын ПВХ саны:

$15355 : 216 = 71$

QR-кодты жасауға 425 500 теңге қаражат жұмсалады.

Электр желілік кешенін цифрлық трансформациялау бағдарламасы шеңберінде энергия объектілері, электр қоңдырғылары, электр желілері туралы ақпаратты QR-кодтау бойынша жоба ұсынылады.

Жобамыздағы QR-кодтың мөлшері 5x5 см етіп алынды. Бағдарламаны смартфонға жүктеп алуға қолайлы. Яғни, қалта телефонындағы App Store, Play Маркеттен «QR-код» қосымшасын жүктеп алып қолдануға мүмкіндік бар [1].

Электр қондырғыларының, электр желілерінің техникалық сипаттамалары, паспорты, қосылу схемалары, өндірістік нұсқаулықтар және өзге де нормативтік құжаттары туралы ақпараттарды бағдарламаға енгіземіз. Осы жобада қолданылған негізі бағдарлама STOR деп аталады. Бұл бағдарлама өте күрделі функцияларымен жабдықталған. Жобада динамикалық кодтау түрі қолданылды.

Бағдарламаның артықшылығы жабыстырылған QR-кодты ауыстырмай-ақ, STOR бағдарламасына кіріп, енгізілген мәліметтерге түзету жасауға болады. Электр желілеріне, қондырғыларына жасалатын тексеру жұмыстарын енгізіп отыруға өте тиімді.

Ұсынылып отырған жоба кәсіпорын үшін жаңа мүмкіндіктерге жол ашады.

Жоба арқылы келесі мәселелерді шешуге болады:

- Қарапайым механизм (QR-кодтау) арқылы қызметкерлердің уақытын үнемдеу және жұмыстарын жеңілдету;

- Кәсіпорынның жоспарлы - сақтық жұмыстарын жасау кезінде қаражат шығыны айтарлықтай азайады (электр желілерін және электр қондырғыларын нөмірлеу, атауын жазу жұмыстары жасалмайды);

- QR-кодтың көмегімен электр объектілері жайлы ақпаратты және жүктеуге арналған сілтемені де енгізуге мүмкіндік бар;

- Кәсіпорынды таныстырудың жақсы әдісі болып табылады.

Зерттеу нәтижелері

Жобамыз бірқатар артықшылықтарға ие:

Біріншіден, ол кез-келген электр жүйелерін оңай, тез және дәл анықтауға мүмкіндік береді;

Екіншіден, орналастырудың қарапайымдылығымен сипатталады – негізгі деректер әрқашан қолында, кез-келген мобильді құрылғылармен оқылады;

Үшіншіден, электр жүйелеріне тексеру жұмыстарын жүргізу барысында QR-кодтау өте тиімді. Себебі ұялы байланыс телефонына ақпараттарды сақтауға және STOR бағдарламасы арқылы түзету енгізуге болады.

Жобамызды «Біріккен ЭнергоСервистік компаниясы» АҚ-ның оқу-жаттығу полигонында зерттеу тәжірибесінен өткіздік (1-сурет) [2].

QR-коды бар тақтайшалар электр желілеріне, қосалқы станцияларға, трансформаторлық қосалқы станцияға, қондырғыларға орналастырылды. Мобильді құрылғымен сканерлеп, сілтемеге өтеміз. QR-кодқа электр қондырғыларының паспорты, принципиалдық сызбасы енгізілген. Күрделі және ағымдағы жөндеу туралы мәліметтер, ақаулары, зақымдануы және болған авариялар туралы мәліметтерді, мерзімін, жауапты тұлғаны енгізетін арнайы кесте STOR бағдарламасында жасалған. Осы бағдарлама арқылы соңғы мәліметтерді енгізіп отырамыз.

Қорытынды

«Біріккен ЭнергоСервистік Компаниясы» АҚ-мен бірігіп Семей қаласының аумағындағы электр жүйелеріне цифрлық трансформациялауды енгізу жұмыстары бірігіп атқарылуда. Зерттеу жұмыстары өз нәтижесін беруде. Цифрландыру кәсіпорындар үшін маңызды нәрсе екенін айтқымыз келеді. Бұл

уақыт өте келе энергетика мен өнеркәсіптің көп бөлігін қамтитын маңызды процесс.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Интернет ресурсы:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/QR-%D0%BA%D0%BE%D0%B4>.

2. Интернет ресурсы: <http://ekrec.kz/ru/about/2015-05-19-09-32-57>

ТҰРМЫСТЫҚ ҚАЛДЫҚТАРДЫ СҰРЫПТАУДЫ ҮЙРЕТУ

Студенттер Ануарбекқызы С., Сегізбай А., 3 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Тулеуова А.А., Тоқсанбаев Н.Т., жалпы білім беру пәндерінің оқытушылары

Зерттеудің өзектілігі: Бүгінгі жаһандану дәуірінде экологиялық мәселелердің күрделенуі қоршаған ортаны қорғаудың маңызды шараларын талап етеді. Тұрмыстық қалдықтардың күн санап көбеюі табиғатқа орасан зиян келтіріп қана қоймай, адам денсаулығына да кері әсер етеді. Қалдықтарды қайта өңдеу және сұрыптау қазіргі заманғы маңызды экологиялық міндеттердің бірі болып табылады. Дамыған елдерде қалдықтарды қайта өңдеу тәжірибесі сәтті енгізіліп, экологияны жақсартуға оң әсерін тигізіп отыр. Қазақстанда бұл жүйе енді ғана қалыптасып келе жатқандықтан, қалдықтарды сұрыптау мәдениетін насихаттау және оны тәжірибеде қолдану өзекті мәселеге айналды.

Сонымен қатар, тұрмыстық қалдықтарды құрылыс материалдары ретінде қолдану – экологиялық таза өндіріс технологияларын дамытудың бір жолы. Ағаш қиқымдары мен былғары қалдықтарын құрылыс плиталарына айналдыру арқылы өндіріс қалдықтарының көлемін азайтып, экономикалық тиімді өнімдер алуға болады. Бұл әдіс өндірістік қалдықтарды кәдеге жаратып, экологиялық қауіп-қатерді төмендетуге мүмкіндік береді.

Тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу және сұрыптауды үйрету экологиялық жағдайды жақсартуға, табиғи ресурстарды үнемдеуге бағытталған маңызды қадам.

Мәселе: Тұрмыстық қалдықтарды тиімді сұрыптау мен қайта өңдеу мәселесі қоғамда өзекті болып отыр. Оларды дұрыс басқармау табиғатқа зиян келтіріп, қоршаған ортаның ластануына әкеледі.

Жұмыстың мақсаты: Тұрмыстық қалдықтарды сұрыптаудың тиімді жолдарын анықтап, олардың қоршаған ортаға зиянын азайтуға және экономикалық пайдасын арттыруға мүмкіндік беретін шешімдерді ұсыну.

Міндеттері:

1. Тұрмыстық қалдықтардың түрлерін және олардың қоршаған ортаға әсерін зерттеу.
2. Полимерлер мен басқа да тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу әдістерін анықтау.
3. Ағаш және былғары қалдықтарын құрылыс материалдарын дайындауда қолданудың тиімділігін көрсету.

4. Қалдықтарды сұрыптау және қайта өңдеу әдістерін зерттеу және тиімді жолдарын ұсыну.

5. Экологиялық таза өндіріс технологияларының экологиялық және экономикалық артықшылықтарын бағалау;

Зерттеу барысында тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау және оларды шикізат ретінде пайдаланудың жолдары талданды. Полимерлерді қайта өңдеудің маңыздылығы, ағаш қиқымдары мен былғары қалдықтарын құрылыс плиталары ретінде пайдаланудың тиімділігі көрсетілді.

Қазіргі таңда тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау – қоғамның экологиялық және экономикалық дамуы үшін өзекті мәселелердің бірі. Тұрмыстық қалдықтардың дұрыс сұрыпталмауы мен өңделмеуі қоршаған ортаға үлкен зиян келтіріп, жер, су және ауа ластануына алып келеді. Әсіресе, пластикалық қалдықтар табиғатта ұзақ уақыт шірімей, топырақ пен суды улайды, ал органикалық қалдықтар шіру барысында зиянды газдар бөліп шығарады.

Зерттеу барысында тұрмыстық қалдықтардың түрлері, олардың сипаттамалары мен қайта өңдеу технологиялары талданды. Атап айтқанда, ағаш қиқымдары мен былғары қалдықтарын құрылыс материалдарын жасауға пайдалану тәсілдері қарастырылды. Эксперименттік бөлімде ағаш қиқымдары мен былғары қалдықтарынан экологиялық таза құрылыс плиталары жасалып, олардың физикалық қасиеттері зерттелді. Плиталардың ылғалға төзімділігі, серпімділігі және беріктігі тексерілді.

Зерттеу нәтижелері:

- Ағаш және былғары қалдықтарынан жасалған плиталар ылғалға төзімділігі мен беріктігі бойынша жоғары нәтижелер көрсетті.
- Экологиялық таза құрылыс материалдарын дайындау қалдықтарды тиімді пайдалануға және табиғи ресурстарды үнемдеуге мүмкіндік береді.
- Тұрмыстық қалдықтарды сұрыптауды насихаттау жастардың экологиялық мәдениетін арттыруға ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері ағаш және былғары қалдықтарынан жасалған құрылыс материалдарының экологиялық тұрғыдан тиімді әрі экономикалық жағынан үнемді екенін көрсетті. Бұл әдіс қалдықтарды қайта өңдеп қана қоймай, қоршаған ортаны қорғауға, ресурстарды үнемдеуге ықпал етеді. Мұндай технологиялар әсіресе құрылыс саласында үлкен сұранысқа ие болуы мүмкін.

Жастар мен қоғам арасында тұрмыстық қалдықтарды сұрыптауды насихаттау экологиялық мәдениетті қалыптастырудың негізгі жолы. Экологиялық тәрбиені ерте жастан бастап дамыту арқылы болашақта қоршаған ортаны қорғауға жауапкершілікпен қарайтын жаңа буын қалыптастыруға болады.

Қорытынды: Бұл жұмыс тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеудің экологиялық және экономикалық маңыздылығын дәлелдейді. Қалдықтарды тиімді пайдалану арқылы қоршаған ортаға зиянды әсерді азайтуға, ресурстарды үнемдеуге және экологиялық жағдайды жақсартуға болады. Жұмысты орындау барысында тұрмыстық қалдықтарды сұрыптау мен қайта өңдеудің экологиялық және экономикалық тұрғыдан маңыздылығы анықталды. Зерттеу көрсеткендей,

тұрмыстық қалдықтарды тиімді басқару-қоршаған ортаны қорғаудың және ресурстарды үнемдеудің маңызды жолы.

Ағаш қиқымдары мен былғары қалдықтарынан жасалған құрылыс материалдары экологиялық таза әрі үнемді өнім болып табылады. Олар құрылыс саласында кеңінен қолданылып, табиғи ресурстарды үнемдеуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсілдер қалдықсыз технологияларды дамытуға жол ашады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Колбасина Л.В. Роль семьи в воспитании ценностей у детей в условиях поликультурной среды / Л.В.Колбасина // Педагогическая наука и практика. – 2020. №3 (29). С. 134-137.
2. Қазақстан Ұлттық энциклопедиясы. Алматы, 2003 ж.
3. Mankins J.C. Fresh Look at Space Solar Power: New Architectures, Concept and Technologies. 1997.
4. Большая энциклопедия знаний. – Москва: «Эксмо», 2015 г.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АҚБӨКЕНДЕР ПОПУЛЯЦИЯСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Студент Ануарұлы М., 3 курс, «Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі» ШЖҚ МКК

Ғылыми жетекшісі: Имандинова А.А.

1. Гипотеза: Гипотеза: Қазақстандағы ақбөкендер популяциялары бір бірімен еркін будандасып, саны 5 миллионға дейін динамикалық дамып, отандық туризмнің дамуына үлес қосып, «Қазақстандық бренд» деген атпен өнімі экспортқа шығарылса.

2. Жобаның өзектілігі: Кейінгі 2-3 жылда Ақбөкен популяциясының өсуі шаруаларды алаңдатса, ғалымдар мен табиғат жанашырлары киелі жануардың популяциясына барынша жағдай жасау керек деп дабыл қағуда.

3. Мақсаты: Қазақстан жеріндегі ақбөкендер популяциясының адан әрі көбеюіне кедергілерді анықтап, ел экономикасына нұқсан келтірместен сақтап қалу.

4. Міндеттері:

1. Ақбөкендердің өмір циклімен, тыныс тіршілігімен танысу;
2. Ақбөкендердің аз уақыт көлемінде санының күрт азайып, көбеюінің себебін анықтау;
3. Болашақта ақбөкендер популяциясының ел экономикасына нұқсан келтірместен динамикалық дамып, негізгі кәсіптік жануарға айналып, биоалуантүрлілікті сақтап қалу жолдарын қарастыру.

5. Зерттеу нәтижесі.

Зерттеу барысында әдебиеттерге және ғаламторға шолу жасай отырып, киіктердің өздеріне ғана тән ерекшеліктері мен бір ғасыр көлемінде киік санының ауытқуларының себебін анықтадық.

Үй жануарларына қарағанда жабайы жануарлардың бір жыл ішінде биомасса жинауы 75-84% жоғары, өйткені олар жем-шөпті тиімдірек сіңіреді және құрамы нашар шөптерді жейді, күтімді қажет етпейді.

Олардың қазіргі уақыттағы еліміз бен әлемдегі мәртебесі жөніндегі мәліметтерден киік популяциясын динамикалық дамуына әкелер жолдарын түсіндік.

6. ҚОРЫТЫНДЫ

Еліміздің территориясында ақбөкендер популяциясы динамикалық дамып, ел экономикасына нұқсан келтірмей керісінше пайдасын тигізсін десек төмендегідей іс-шаралар жасалу керек:

1. Ақбөкендер популяциясына демэкологиялық зерттеулер жүргізу;
2. Қазақстандағы ақбөкендердің территориямызда бірінғай таралуын қамтамасыз ету үшін экодуктар жасау;
3. Үй жануарларында инвазиялық аурулардың алдын алып егіп, жайылымдардың таза болуын және киіктердің өрісімен араласпауын қадағалау;
4. Шөлейтті жерде өсетін құнарлы астық, бұршақ тұқымдастарының жабайы түрін ерте көктемде киік тұяғымен дымқыл топыраққа сіңірілуі үшін тік ұшақпен шашу;
5. Суатпен қамтамасыз ету үшін, артизан құдықтарын орнату;
6. Жетім қалған лақтарын қолға үйрету, күйек кезінде әлсіреген аталықтарын аман алып қалу;
7. Киіктерге «әуесқойлық аңшылық» ұйымдастырып, киік етін органикалық өнім ретінде «Қазақстандық брендпен» шетелге шығару, отандық туризмді дамыту
8. Киіктер Халықаралық СИТЕС конвенциясына енгізілген, экспортқа өнімін шығару үшін сирек кездесетін жануарлар қатарынан алғызып, квота алу;
9. Киік мүйізін тек шикізат ретінде сыртқа шығармай, отандық фармкомпаниялар киіктің дериватын зерттеу;
10. Африканың саваннасындағыдай кішігірім кемпинг-турлар ұйымдастырып, инфрақұрылымды оңтайластыру;

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Ковшарь А.Ф «Қазақстандағы жануарлары әлемі», Алматыкітап -2009 38бет
2. Оспанова Г.С., Бозшатаева Г.Т «Экология» Алматы-2011 127 б.
3. Б.Өтепов, Асанов Ш., Ысмаилов Б. Егіншілік негізінде мал азығын өндіру.Оқулық. Астана:Фолиант, 2009ж.336бет. 27-38 беттер
4. Грин Н., Стаут У., Тейлор Д. Биология В 3-х т. Мир, 1990-335с. Т. 2 78 стр
Ғаламтор мәліметтері: <https://kaz.inform.kz/news/kazakstanda-kikterdn-populyatsiyasina-ne-kederg-saken-dldahmetpen-suhbat-9c37bd/> ;
<https://eri.kz/ru/Mnenija/id=289>

**ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ СУСЫНДАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ АДАМ АҒЗАСЫНА
ӘСЕРІ**

Студент Ахат С., 2 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Каппасова Ш.Е., химия және биология пәнінің оқытушысы, ж.ғ.м., педагог-зерттеуші

Өзектілігі: Энергетикалық сусындар және олардың адам ағзасына әсері – қазіргі қоғамдағы өзекті мәселелердің бірі. Бұл сусындардың танымалдығы, әсіресе жастар арасында, күннен-күнге артып келеді. Олардың құрамындағы жоғары мөлшердегі кофеин, қант және басқа да стимуляторлар адам ағзасына әртүрлі әсер етуі мүмкін.

Мәселе: Энергетикалық сусындар және олардың адам ағзасына әсерін зерттеп, шешу жолдарын анықтау.

Зерттеудің мақсаты: Энергетикалық сусындардың құрамын, олардың адам ағзасына физиологиялық және психологиялық әсерлерін зерттеу, сондай-ақ осы сусындарды тұтынудың мүмкін болатын қауіптерін анықтау.

Міндеттері:

- Энергетикалық сусындардың құрамын талдау;
- Энергетикалық сусындардың физиологиялық әсерін зерттеу;
- Энергетикалық сусындардың психологиялық әсерін зерттеу;
- Энергетикалық сусындарды тұтынудың қауіптерін анықтау;
- Тұтынушылар арасында сауалнама жүргізу

Энергетикалық сусындардың құрамы

Энергетикалық сусындар тек химиялық қоспалардан дайындалады: кофеин, карнитин, таурин аминқышқылы, глюкоза, матеин, мелатонин. Энергетикалық сусындар (энергетиктер) — алкогольсіз немесе жарнамалық науқанында мыналарға назар аударылатын төмен алкогольді сусындар олардың адамның орталық жүйке жүйесін ынталандыру қабілеті немесе өнімділікті арттыру, сонымен қатар олар адамның ұйықтауына жол бермейді. Энергетикалық сусындардың құрамына гуарана, женьшень, глюкуронолактон, L-карнитин, D-рибоза, аскорбин қышқылы, никотин қышқылы, В тобындағы витаминдер С дәрумені кальций пантотенаты, пиридоксин, фолий қышқылы.[1]

Энергетикалық сусындардың адам ағзасына әсері

Орталық жүйке жүйесіне әсері:

Энергетикалық сусындарды тұтынуға байланысты сипатталған жағымсыз құбылыстарға бас ауруы, мазасыздық, ашуланшақтық, шиеленіс, бас айналу, тремор, сананың шатасуы, психоз, құрысулар және өзгерген психикалық күйлер жатады.

Жүрек-қантамыр жүйесіне әсері:

Энергетикалық сусындарды теріс пайдаланған кезде пайда болуы мүмкін жүрек-қан тамырлары ауруларына жүрек соғуы, кеудедегі ауырсыну, жүрек соғу жиілігінің жоғарылауы, жүрек ырғағының бұзылуы және гипертония жатады

Асқорыту жүйесіне әсері:

Энергетикалық сусындармен кофеинді шамадан тыс қабылдау ас қорыту жолдарының гиперстимуляциясына, жүрек айнуына, құсуға, диареяға және іштің ауырсынуына әкелуі мүмкін.

Тіс денсаулығы және артық салмақ:

Тіс денсаулығының нашарлауы және олардың эрозиясы энергетикалық сусындарды ішетіндер арасында жиі кездесетін құбылыс болып табылады, бұл олардың құрамындағы қанттың жоғарылауынан туындайды. Тістердің эрозиясы және олардың сезімталдығы энергетикалық сусындардың жоғары қышқылдығымен күшейеді.[2]

Білім алушылар сауалнамасы. Сауалнаманың мақсаты-жасөспірімдер ең көп тұтынатын сусынды анықтау. Сауалнама нәтижелері бойынша 15-16 жас аралығындағы жасөспірімдер арасында ең танымал энергетикалық сусындар туралы мәліметтер анықталды және жүйеленді. Gorilla - 85.7 % тұтынушы, Red - bull 33.3 % тұтынушы, Dizzy - 23.8 % тұтынушы, Monster - 42.9 % тұтынушы. [3]

№1 тәжірибе "Зерттелетін энергетикалық сусынның құрамында көмірқышқыл газының (CO₂) болуын анықтау"

Тәжірибенің мақсаты: сапалы реакциялар арқылы зерттелетін сусындарда көміртегі оксидінің болуын анықтау.

Бастапқы зат: «Gorilla»

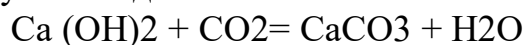
Реактивтер: әк суы (Ca(OH)₂)

Жабдық: өлшеуіш цилиндр, газ бұру түтігі бар түтіктер, штатив, спирт

Жұмыс барысы: Өлшеу цилиндрінің көмегімен біз шамамен 10 мл құйамыз. сусын пробиркаға құйылады, оны газ құбырымен тығынмен жауып, штативке бекітеміз. Басқа түтікке біз әк суын құйып, оған газ құбырының ұшын батырамыз. Зерттелетін сусынмен түтікті ақырын қыздырып, шығарылған газды әк суы арқылы өткізіңіз.

Бақылау: Реакция кезінде әк суының бұлттылығы байқалды.

Қорытынды: Осы сапалы реакцияның көмегімен зерттелетін сусындардың құрамында көмірқышқыл газының (CO₂) болуын сенімді түрде растауға болады

Тәжірибе №2 "Адсорбция әдісімен зерттелетін сусындардағы бояғыштарды анықтау"

Тәжірибенің мақсаты: зерттелетін сусынның құрамында бояғыштардың болуын растау Бастапқы зат:"Gorilla"

Жабдық: дөңгелек түбі бар колба, шпатель, белсендірілген көмір (адсорбент), шыны таяқша, спирт, шұңқыр, сүзгі қағазы

Жұмыс барысы: Дөңгелек түбіндегі колбаға шамамен 25 мл құйыңыз. сусын және ерітіндіде алдын-ала ұсақталған 2 шпатель қосыңыз, белсендірілген көмір (адсорбент). Алынған қоспаны шыны таяқшамен араластырып, шамды 10 минут бойы баяу отта қыздырыңыз. Осыдан кейін біз адсорбент пен сусын қоспасын шұңқыр мен сүзгі қағазымен сүземіз.

Бақылау: Сүзуден кейін зерттелетін сусынның көзге көрінетін түсі өзгереді.

Қорытынды: Зерттелетін сусынның құрамында бояғыштар бар № 3 тәжірибе "Энергетикалық сусындардан кофеинді шығару"

Тәжірибенің мақсаты: Зерттелетін сусынның құрамында кофеиннің болуын анықтау.

Бастапқы зат: «Gorilla»

Жабдық: Фарфор шыныаяқ, электр плиткасы.

Жұмыс барысы: Фарфор шыныаяққа 1:1 магний оксиді мен зерттелетін сусын салыңыз. Біз абсест торын электр плиткасына және оған Фарфор шыныаяқ қойдық. Біз оны 1-2 минут қыздырамыз, күйдіруге жол бермейміз.

Бақылау: Кофеиннің сублимациясы байқалады, ол ине тәрізді кристалдар түзеді.

Қорытынды: Кофеин зерттелетін сусынның құрамында болады. Біз энергетикада кейбір компоненттердің бар екенін дәлелдедік. [4]

Қорыта келе, энергетикалық сусындар адам ағзасына қалай әсер ететінін білдік. Сонымен қатар өзіміздің ортада оның пайдасынан зияны көп екенін түсіндік. Егер де сіз энергетикалық тонусыңызды жоғарылатқыңыз келсе денсаулығыңызға зияны келмейтін жолдарды іздестіріңіз. Сусын таңдау кезінде ұстанатын ұсыныстар:

- энергетикалық сусын орнына қарапайым ауыз су алыңыз;
- сусынды алатын кезде оның құрамына зер салыңыз;
- егер таза су іше алмасаңыз оған бір-екі тамшы лимон шырынын қосып ішіңіз;
- табиғи негізде жасалған сусындарды ішіңіздер;
- энергетикалық сусындарды көп мөлшерде және жиі тұтынбаңыздар.

Құрамында кофеин бар энергетикалық сусындардан бас тарту керек және 18 жасқа толмаған балаларға оларды тұтынуға рұқсат бермеу керек. [5]

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <http://akunb.altlib.ru/files/electr/006.pdf> (дата обращения: 10.01.2025; 15:30).

2. Дарья Токарева. Энергетические напитки — новые наркотики? Комсомольская правда. [Электронный ресурс]. – URL: <https://kp.ua/life/195150-enerhetycheskye-narytky-novye-narkotyky> (дата обращения: 10.01.2025; 16:20).

3. http://elib.usma.ru/bitstream/usma/5080/1/USMU_Sbornik_statei_2025_3_130.pdf

4. https://studbooks.net/1385396/bzhd/anketirovanie_uchaschihsya

5. Цветков Л.А. Органическая химия. - М.: «Владос», 2002

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ КӨМЕГІМЕН ТІЛДЕРДІ АВТОМАТТЫ ТҮРДЕ АУДАРУ

Студент Ашықбай Г., 2 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Халыкова Г.А., информатика пәнінің оқытушысы, педагог-сарапшы

Өзектілігі: Қазіргі әлемде түрлі тілдер арасында ақпарат алмасу қажеттілігі артты. Жасанды интеллект технологиялары:

- Мәтіндер мен ауызша сөздерді жылдам әрі тиімді аударуға көмектеседі.
- Тілдік және мәдени тосқауылдарды жоюға мүмкіндік береді.

Мәселе: ЖИ технологияларын қолдану арқылы жаһандық коммуникацияны жақсартуға үлес қосу.

Мақсаты: - Жасанды интеллект көмегімен тілдерді автоматты түрде аудару технологияларын зерттеу.

- Тілдерді аударудың дәстүрлі әдістерімен салыстырғанда ЖИ технологияларының артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау.
- Автоматты аударма жүйелерінің тиімділігін бағалау және олардың білім беру, бизнес және коммуникация салаларындағы қолдану мүмкіндіктерін талдау.

Міндеттері:

1. Жасанды интеллект технологиялары негізінде автоматты аударма жүйелерін зерттеу.
2. Заманауи аударма құралдарын (Google Translate, DeepL, Microsoft Translator) талдау.
3. ЖИ-дің көмегімен жасалған аудармалардың артықшылықтары мен шектеулерін анықтау.
4. Автоматты аударма сапасын нақты мысалдар арқылы тәжірибелік тұрғыдан тексеру.

4.1 Автоматты аударма дегеніміз не?

Автоматты аударма — бұл бір тілдегі мәтіннің мазмұны жағынан эквивалентті басқа тілге аудару. Автоматты түрде жүзеге асырылған бағдарлама бойынша компьютер арқылы жүзеге асады. [1]

Машиналық аударманың туған мерзімі 1947 жыл болып саналады.

Осы жылы Рокфеллер фондының жаратылыстану ғылымдары бөлімшесінің директоры Уоррен Уивер Норберт Винерге хат жазады, оның хатында аударманың міндеті мәтіндерді деширлеумен міндетімен теңестіріледі. Соңғысы сол кездері электромеханикалық құрылғыларда орындала басталған болатын. Аударма әдістерінің негізгі принциптері – бұл түпнұсқа мәтінді басқа тілге аударуда қолданылатын әртүрлі тәсілдер мен әдістер. Негізгі принциптерге төмендегілер жатады: 1. Сөзбе-сөз аударма; 2. Ережелерге негізделген аударма. 3. Статистикалық машиналық аударма (SMT). 4. Нейрондық машиналық аударма (NMT)

4.2 ЖИ-дің аудармадағы рөлі

Машиналық оқыту және нейрондық желілердің рөлі. Аудармада машиналық оқыту (ML) мен нейрондық желілердің (NN) рөлі ерекше маңызды, өйткені олар қазіргі заманғы машиналық аударма жүйелерінің негізін құрайды. Бұл технологиялар адам тілдерін тиімді түрде өңдеп, табиғи әрі дәл аударма жасауға мүмкіндік береді. [2]

Нейрондық машиналық аударма (Neural Machine Translation - NMT) және оның дәстүрлі әдістерден артықшылығы: 1. Контексті түсіну; 2. Грамматикалық дұрыстық; 3. Жалпы сөздік қор; 4. Жоғары сапа; 5. Үйрену және бейімделу.

4.3 ЖИ аудармасының артықшылықтары

Жасанды интеллект (ЖИ) негізіндегі аударманың артықшылықтары:

1. Табиғи және дәл аударма. 2. Көптілді қолдау. 3. Үздіксіз үйрену. 4. Қателіктерді азайту. 5. Үлкен деректерді өңдеу. 6. Адам тәрізді аударма. [3]

4.4. ЖИ аудармасының шектеулері

1. Контексті толық түсінбеу, Сөздердің көпмағыналылығы, Сирек тілдер мен сөздер, Грамматикалық және стильдік қателіктер, Үйрену деректерінің тапшылығы. [3]

5.1 Зерттеу құралы ретінде платформаларды таңдау

Google Translate - бұл Google компаниясы әзірлеген әлемдегі ең танымал автоматты аударма жүйесі. Ол 100-ден астам тілді қолдайды және мәтін, құжат, веб-беттер, тіпті дауыстық аударма қызметтерін ұсынады. Ерекшеліктері: Жүйе нейрондық машиналық аударма (NMT) технологиясын қолданады; Автоматты түрде мәтіннің тілін анықтай алады; Онлайн және офлайн режимде жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

DeepL — Еуропада әзірленген жоғары дәлдікке ие автоматты аударма құралы. Ол терең оқыту (deep learning) технологияларын қолдана отырып, мәтіндерді аударудың сапасын жақсартады. Ерекшеліктері: Әсіресе еуропалық тілдер арасындағы аудармада жоғары сапа көрсетеді; Контексті жақсы түсініп, грамматикалық және стилистикалық тұрғыдан табиғи аударма ұсынады; 30-ға жуық тілді қолдайды, бірақ оның сапасы Google Translate-ке қарағанда тар тілдік ауқыммен шектеледі; Пайдаланушыларға аудармаларды редакциялауға арналған интуитивті интерфейс ұсынады; Құжаттарды (PDF, Word) аударуға мүмкіндік береді.

Microsoft Translator — Microsoft корпорациясы жасаған аударма қызметі. Ол мәтін, сөйлем, веб-беттер және құжаттарды аудару үшін пайдаланылады.

Ерекшеліктері: 100-ден астам тілді қолдайды; Azure платформасына негізделген және API арқылы басқа қосымшаларға біріктіруге болады; Дауыстық аударма, сөйлем құрастыру, және нақты уақыттағы субтитр жасау мүмкіндігі бар; Skype және Microsoft Office сияқты бағдарламалармен оңай интеграцияланады; Офлайн режимде жұмыс істеуге қолдау көрсетеді. [4]

5.2 Тәжірибелік жұмыс

Қазақ тілінен ағылшын тіліне және керісінше мәтіндерді аудару тәжірибесін жүргізу.

1. *Қазақ тілінен ағылшын тіліне аударма* Мәтін: Қазақ тілінде: "Бұл әлемде бәрі өзгеріп жатыр. Жаңа технологиялар күн сайын дамып келеді, ал адамдар олардың әсерін сезінеді."

Аударма (GPT немесе NMT негізінде): Ағылшын тілінде: "The world is changing. New technologies are developing every day, and people feel their impact."

Талдау: Табиғи және түсінікті аударма: Аударма ағылшын тілінде табиғи және түсінікті көрінеді. "Жаңа технологиялар" және "күн сайын дамып келеді" сияқты тіркестер дұрыс аударылған. Грамматикалық дұрыстық: Аударма грамматикалық тұрғыдан дұрыс. Ағылшын тілінің құрылымына сәйкес келеді.

2. *Ағылшын тілінен қазақ тіліне аударма.* Мәтін: Ағылшын тілінде: "Technology is evolving rapidly, and it's shaping the future of our society."

Аударма (GPT немесе NMT негізінде): Қазақ тілінде: "Технологиялар жылдам дамып жатыр, және ол біздің қоғамымыздың болашағын қалыптастырып жатыр."

Талдау: Контексті түсіну: Аударма контексті дұрыс түсініп, ағылшын тіліндегі тіркестердің мағынасын сақтайды. "Shaping the future" тіркесі "қалыптастыру" деп аударылған, бұл дұрыс. Грамматикалық дұрыстық: Қазақ тіліндегі сөйлемнің грамматикалық құрылымы дұрыс сақталған. [5]

6. Жобаның нәтижелері

Жасанды интеллект негізінде жасалған аударма жүйелерінің артықшылықтары анықталды. Нақты мысалдар арқылы автоматты аударманың дәлдігі мен шектеулері зерттелді. ЖИ аудармасының білім беру, бизнес және саяхат салаларында қолдану мүмкіндіктері бағаланды.

7. Қорытынды

Жасанды интеллект тілдерді аударуда жаңа белестерге жеткенін көрсетті. Автоматты аударма жаһандық коммуникацияны жеңілдететін тиімді құрал екендігі дәлелденумен бірге болашақта ЖИ технологияларын жетілдіру қажеттілігі анықталды. ЖИ технологияларын кез-келген уақытта мәтінді жылдам уақытта аудару үшін қолдануға болатыны анықталды.

8. Ұсыныстар

1. Қазақ тілін қолдайтын аударма жүйелерін жетілдіру және көбейту.
2. Мәдени ерекшеліктерді ескеретін нейрондық желі алгоритмдерін дамыту.
3. Білім беру мен зерттеу салаларында ЖИ аудармаларын кеңінен қолдану.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Жұмағұлова, С. (2020). Жасанды интеллект және тілдерді автоматты аудару жүйелері: теориялық негіздер мен қолдану тәсілдері. Алматы: Қазақ университеті баспасы.
2. Қуандық, А. (2019). Жасанды интеллект негізінде тілдерді аудару жүйелерінің дамуы мен болашағы. Жоғары оқу орындары баспасы.
3. Мұхтарова, Р. (2021). Нейрондық машиналық аударма: Жасанды интеллект пен тілдерді аудару технологияларының өзара байланысы. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия университеті баспасы.
4. Тасмағамбетов, Н. (2020). Нейрондық желілер және тілдерді автоматты аударудың жаңа тәсілдері. Тіл білімі және ақпараттық технологиялар ғылыми-зерттеу институты.
5. Айтбаева, Ә. (2022). Жасанды интеллект және статистикалық машиналық аударма әдістерінің салыстырмалы талдауы. Қазақ ұлттық университеті.

ХИМИЯЛЫҚ КОРРОЗИЯ ЖӘНЕ ЭЛЕКТР ЖҮЙЕЛЕРІНІҢ ТӨЗІМДІЛІГІ

Студент Әбнұр Е., 1 курс, «Арқалық политехникалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Каржауова Г.К., химия пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Коррозияның алдын алу әдістерінің тиімділігін арттыру, материалдардың коррозияға төзімділігін зерттеу және жаңа анти-коррозиялық материалдарды жасау қазіргі ғылыми зерттеулердің басты бағыттарының бірі болып табылады. Бұл зерттеу жұмысы коррозияның механикалық әсерін және оны азайту жолдарын зерттеуге арналған.

Мақсаты: Коррозияның табиғатын және оның материалдардың механикалық қасиеттеріне әсерін зерттеу және оны азайту әдістерін әзірлеу.

Міндеттері:

1. **Коррозияның негізгі түрлерін зерттеу:** Коррозияның химиялық және механикалық түрлерін талдау, олардың пайда болу себептері мен механизмдерін анықтау.

2. **Коррозияның материалдарға әсерін зерттеу:** Әртүрлі материалдардың коррозияға ұшырау деңгейін зерттеп, олардың құрылымдық және механикалық қасиеттеріне әсерін бағалау.

3. **Коррозияның алдын алу әдістерін анықтау:** Коррозиядан қорғау әдістерін зерттеу, олардың тиімділігін салыстыру және қолдану салаларын анықтау.

4. **Эксперименттік зерттеулер жүргізу:** Коррозияның материалдарға әсерін зерттеу мақсатында тәжірибелік жұмыстар жүргізу және алынған нәтижелерді талдау.

Коррозия – бұл металдардың немесе олардың қорытпаларының сыртқы ортаның химиялық немесе электрохимиялық әсерінен тотығуы немесе бұзылу үдерісі. [1]

Коррозия түрлері

- Коррозияның әртүрлі түрлері бар, олардың ішінде ең кең тарағандары:
- **Беттік коррозия:** Металдың бүкіл беті біркелкі зақымдалады.
- **Жергілікті коррозия:** Металдың белгілі бір бөліктері зақымдалады, мысалы, пітірлі коррозия. [2]
- **Электрохимиялық коррозия:** Әр түрлі металдар арасында немесе бір металдың әр түрлі аймақтары арасында потенциалдар айырмашылығы болғанда орын алады.

Коррозиядан қорғаудың әдістері :

- **Қорғаныс қабаттары:** Металдың бетіне қорғаныс қабатын жағу арқылы, мысалы, бояу немесе пассивация арқылы коррозиядан қорғауға болады.
- **Катодтық қорғау:** Бұл әдіс металды электрохимиялық жолмен қорғауды қамтиды, мұнда металл катод ретінде әрекет етеді және анод ретінде басқа металл қолданылады.
- **Коррозияға төзімді материалдарды таңдау:** Құрылыс және өндіріс процесінде коррозияға төзімді қорытпаларды қолдану арқылы коррозияның алдын алуға болады.

Эксперименттің мақсаты

Коррозияның материалдарға механикалық әсерін зерттеу және әртүрлі орта жағдайларында коррозияның қарқындылығын анықтау.

Эксперимент әдісі

Материалдарды дайындау: Болат және алюминий үлгілері алынды.

Орта дайындау: Үлгілер әр түрлі ортада орналастырылды: Таза су, Теңіз суы/көл суы, Қышқыл ерітіндісі (мысалы, (тұз қышқылы HCl))

Уақыт аралығы: Үлгілер әрбір 5 күн сайын тексерілді.

Зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды

Коррозия – бұл техникалық объектілер мен құрылымдар үшін маңызды мәселе болып табылады. Коррозияның механикалық әсерлері құрылымдардың беріктігін, сенімділігін және ұзақ мерзімділігін төмендетеді. Сондықтан коррозияға қарсы қорғау шараларын қолдану және түсіну өте маңызды. Бұл зерттеу коррозияның негізгі түрлері мен олардың механикалық әсерлерін терең түсініп, олардың алдын алу және басқару әдістерін дамытуға бағытталған. [3]

Зерттеу барысында алынған нәтижелер коррозия процестерінің материалдардың механикалық қасиеттеріне айтарлықтай әсер ететінін көрсетті. Негізгі нәтижелер төмендегідей қорытындыланды:

1. **Коррозияның әсері:** Коррозия материалдардың құрылымына еніп, олардың беріктігін төмендетеді. Бұл әсіресе металл конструкцияларында анық байқалады. Коррозияның салдарынан металдар сынғыш болып, олардың қолдану мерзімі қысқарады.

2. **Механикалық әсері:** Коррозияның механикалық әсері материалдардың созылу, қысу және иілу қасиеттеріне ықпал етеді. Бұл өзгерістер материалдардың ұзақ уақыттық беріктігін төмендетіп, оларды ерте тозуға әкеледі.

3. **Практикадағы қолданысы:** Зерттеу нәтижелері коррозияға төзімді материалдарды әзірлеу және қолдану қажеттігін көрсетеді. Инженерлер мен материалтанушылар коррозияға қарсы арнайы қаптамалар, легирлеу әдістері және басқа да қорғау шараларын қолдану арқылы конструкциялардың ұзақ мерзімділігін қамтамасыз ете алады.

4. **Ғылымда қолданылуы:** Бұл зерттеу материалтану ғылымында коррозия процестерін тереңірек түсінуге көмектеседі. Зерттеу нәтижелері коррозияның алдын алу әдістерін жетілдіруге және жаңа, төзімді материалдарды жасауға ықпал етеді. [4]

Жалпы, коррозияның механикалық әсерін зерттеу нәтижелері өндірістік процестерде, құрылыс саласында және материалдарды таңдау кезінде маңызды рөл атқарады. Зерттеу нәтижелері инженерлерге материалдарды дұрыс таңдау және оларды тиімді пайдалану жолдарын анықтауға көмектеседі.

Әрине, «Химиялық коррозия және электр жүйелерінің төзімділігі» тақырыбы бойынша ұсыныстар мен болашақ зерттеулер бағыттары келесідей болуы мүмкін:

Ұсыныстар:

Жаңа коррозияға төзімді материалдар: Коррозияға қарсы тұра алатын жаңа материалдарды әзірлеу. Бұл материалдар экономикалық жағынан тиімді болуы керек және қоршаған ортаны қорғауға бағытталуы тиіс.

Коррозиялық агенттерді идентификациялау: Әртүрлі ортада кездесетін коррозия агенттерін анықтау және олармен күресу үшін арнайы әдістерді әзірлеу.

Экологиялық таза ингибиторлар: Қоршаған ортаға зиянсыз, бірақ тиімді коррозия ингибиторларын дамыту.

Коррозияны бақылау технологиялары: Коррозия процестерін нақты уақыт режимінде бақылауды қамтамасыз ететін жаңа технологияларды дамыту.

Болашақ зерттеулер:

1. **Наноматериалдарды қолдану:** Коррозияға қарсы наноматериалдарды зерттеу және олардың әсерлілігін арттыру жолдарын табу.

2. **Коррозияның биологиялық әсері:** Коррозияның тірі организмдерге әсерін зерттеу және биологиялық әдістер арқылы коррозияның алдын алу.

3. **Ақпараттық технологияларды қолдану:** Коррозия процестерін болжау және модельдеу үшін жасанды интеллект пен машиналық оқыту алгоритмдерін пайдалану.[5]

4. **Коррозияның әлеуметтік-экономикалық әсері:** Коррозияның экономикалық шығындарын және оның әлеуметтік әсерін талдау, сонымен қатар бұл мәселелерді шешу үшін стратегиялар әзірлеу.

Бұл ұсыныстар мен зерттеу бағыттары коррозия мәселелерін шешуге және болашақта химия саласының дамуына оң әсерін тигізуі мүмкін.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Иванов, А.А. (2020). Коррозия және оның алдын алу. Алматы: Химия баспасы.

2. Петров, В.В., & Смирнов, И. И. (2019). Металдардың коррозиясы және оның әсері. Журнал Химия, 12(3), 45-58.

3. Сидоров, Н.Н. (2018). Коррозияға қарсы жаңа технологиялар. Конференция материалдары. Мәскеу: Ресей Ғылым Академиясы.

4. АҚШ патент № 1234567. (2021). Коррозияға төзімді материалдар.

5. ChemWeb. (2022). Коррозия жаңалықтары. Алынып жатқан: <https://www.chemweb.com/corrosion-news>

МОДИФИЦИРЛЕНГЕН НАНОЦЕЛЛЮЛОЗАНЫ АЛУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ФИЗИКА-ХИМИЯЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Студент Бекен Н., 1 курс, «Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі» ШЖҚ МКК

Ғылыми жетекшісі: Кудайбергенова З.М, химия пәні оқытушысы

Жұмыстың өзектілігі. Ғылыми және патенттік әдебиеттерді талдау нәтижесі, соңғы жылдары дамыған елдердің көптеген зертханаларында полисахаридтерге, атап айтқанда, целлюлозаға деген қызығушылықтың айтарлықтай артуы байқалатынын көрсетеді. Бұл дерек 1994 жылдан бастап Лондондағы «Cellulose» арнайы халықаралық журналының басылымымен расталады. Биосферадағы экологияның кең танымал бұзылуы және целлюлозаны қолдану қажеттілігінің үнемі артып келуі оны тапшы өнімге айналдырды, осыған орай целлюлоза алудың балама көздерін зеріттеу, жалпыға бірдей қабылданған өнімдермен салыстырғанда біршама актуалды болып отыр. Бұл кезеңде артықшылық көбінесе наноденгейлі бактериялар өндіретін

бактериялық целлюлозаны зерттеуге беріледі (өсімдік целлюлозасына қарағанда бактериялық целлюлоза макромолекулаларын жинауы дискретті наноденгейде аяқталады). БЦ наноденгейлі дискреттілігі, нано үлдірдің механикалық беріктігіне (ішкі меншікті беті $500 \text{ м}^2/\text{г}$ кем емес) және оның өсімдік целлюлозасын атын емес жоғары адсорбциялық қасиетке ие болуына алып келеді. (нано үлдір мен су қатынасы $\sim 1/100$). Сонғы уақытта БЦ зеріттеуде биохимиялық, генетикалық, физика-химиялық және теориялық әдістерді қолдану арқылы оның жұқа құрылымдық ерекшеліктерін зерттеу жүзеге асырылуда.

Бұл жұмыстың мақсаты бактериялық целлюлозаны синтездеу арқылы нано гельді үлдір алу және оның физика химиялық, құрылымдық және морфологиялық сипаттамаларын зеріттеу.

Зерттеу нысаны: *Glucanacetobacter xylinus* үлгісінен, *Хестрин-Шрам* ортасында дақылдандырылған, құрамында 1% этанолы бар, 3,7–5,2 г/л (құрғақ салмағы) полимерлі гель үлдірлі бактериялық целлюлоза.

Жұмыс міндеттері:

- Хестрин-Шрам ортасында *Glucanacetobacter xylinus* үлгісінен бактериялық целлюлозаны синтездеп алу;
- GXЦ бастапқы және композитті нано гель үлдірінің морфологиясы мен құрылымын анықтау;
- Күміс нанобөлшектерін үлдірге қондыру арқылы GXЦ нано гель үлдірінің құрылымындағы өзгерістерді зерттеу;
- GXЦ нано гель үлдірінің алоэ шырыны мен бүлдірген эфир майы қатнасындағы сорбциялық қасиеттерін зеріттеу;

Жұмыстың ғылыми жаңалығы

- Алғаш рет GXЦ бастапқы нано-гель-үлдірінің морфологиясы мен құрылымында және GXЦ дезинтеграцияланған нано-гель-үлдірінің суспензиясын құрғату арқылы алынған үлдірінің айырмашылықтары анықталды;°
- Ag иондары бар ерітіндіні нано-гель-үлдіріне енгізу арқылы, бактериялық целлюлоза композитінде Ag нанокристаллдарының пайда болуына алып келді;
- GXЦ және ГАП композитін алудың жаңа әдісі ұсынылды: ерітіндіде бактериялық целлюлоза үлдірінің болуы ГАП нанокристаллдарын туғызды. Ерітіндідегі целлюлозаның массалық үлесінің өзгеруі ГАП нанокристаллдарының мөлшерін басқаруға мүмкіндік береді;
- Трансдермалды терапиялық жүйелер (ТТЖ) құру үшін, бактериялық целлюлоза гель үлдірін қолдану перспективалары бағаланды.

Зерттеу нәтижелері: Бұл жұмыста *Glucanacetobacter xylinus* (GXЦ) целлюлоза негізіндегі композиттерді алу үшін матрица ретінде, сатиткалық процессте өсірілген бастапқы нано-гель-үлдірі (құрғақ полимердің және судың арақатынасы 1:1000мл) және ыдыратылған сулы суспензияны пайдаландық. 1 – суретте Хестрин-Шрам сұйық қоректік ортада бактериялық целлюлозаны синтездеп алу схемасы көрсетілген.

БЦ дайындау үшін Хестрин-Шрам сұйық қоректік ортада (глюкоза -2%, пептон - 0,5%, ашытқы сығындысы - 0,5%, екі натрилі фосфорқышықылы - 0,27%, лимон қышқылы - 0,15) синтез жүргізілді. Қоректік орта автоклавта 30 минут 120⁰С температурасында зарарсыздандырылды. Биосинтез статикалық жағдайда 25-30⁰С температурада 5-7 күн ішінде жүргізілді. Хестрин-Шарм ортасына 1% этанолдың қосылуы БЦ синтезін ынталандырады, БЦ үлдірінің қалыңдығы едәуір артып, 20-25 мм жетеді. Лабораториялық жағдайдағы БЦ үлдірін алу процесі 2 – суретте көрсетілген.

БЦ *Glucanacetobacter xylinus* (GXЦ) үлдірін тазарту үшін 0,1% NaOH ерітіндісіне салынып, 80-100С температурада 30 минут қайнатылды. Синтездің соңында полимерлі үлдір сұйықтықтан шығарылды, тазартылған сумен жуылды, содан кейін үлдірдің боялған заттарын кетіру үшін 0,5% сірке қышқылының ерітіндісінде 80-100⁰С температурада 30 минуттай өңделді, содан кейін қабықша ортаның бейтарап реакциясына дейін тазартылған сумен жуылды және 60-80⁰С температурада тұрақты салмаққа дейін кептіріледі. Сірке қышқылы бактерияларының зерттелген культураларында полимер синтезіне әсер ететін факторлардың бірі - этанол концентрациясы.

ҚОРЫТЫНДЫ

Хестрин-Шрам ортасында БЦ үлдірі алынып, тазартылды. БЦ үлдірінің түзілуі үшін оптималды температура 25-27⁰С екені анықталды. Бактериалды целлюлозаның құрылымы «Specrtum 65 FT–IR Spectrometer» инфрақызыл спектрофотометрде KBr түйіршіктерінде зерттелді. БЦ-ның мөлдірлігі мен қалыңдығы БЦ-ны өсіру уақытына тәуелді екені анықталды. Ең оңтайлы өсіру уақыты 7 күнді құрады. БЦ үлдіріне күміс нанобөлшектері қондырылды. Күміс нанобөлшектері салынған бактериялық целлюлоза үлдірі бактерицидтік қасиеттерге ие, бұл мұндай полимерді медициналық мақсатта пайдалануға негіз береді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Kalia S., Dufresne A., Cherian B., Kaith B., Averous L, Njuguna J., Nassiopoulos E. Cellulose-based bio- and nanocomposites: a review// *Int. J. Polym. Science.* – 2011. - V. 2011. – P. 1-35.
2. Keshk S. Bacterial cellulose production and its industrial applications// *J. Bioprocessing and Biotechniques.* – 2014. – V.4. – P. 1-10.
3. Хрипунов А.К., Ткаченко А.А. Состав питательной среды культивирования *Acetobacter xylinum* для получения бактериальной целлюлозы. Патент РФ № 2189394. Оpubл. 20.09.2002.

ПРИМЕНЕНИЕ МАТЕМАТИКИ В ГЕОДЕЗИИ И КАРТОГРАФИИ

Божег О., студент 1 курс, КГКП "Житикаринский политехнический колледж"

Научный руководитель: Шармухамбетова А.Н., преподаватель
общеобразовательных дисциплин

Актуальность: Использование математических методов позволяет строить точные карты и проводить геодезические работы, что имеет важное значение для современных геоинформационных систем

Проблема: точность и сложность расчетов при преобразовании географических данных с трёхмерной поверхности Земли в двумерные карты.

Цель работы: Исследовать, как различные математические концепции применяются в геодезии и картографии, а также предоставить педагогам методические рекомендации для преподавания этого материала

Задачи: Применение математики в геодезии и картографии связано с решением множества задач, которые обеспечивают точность измерений, преобразований и создания карт. Вот несколько ключевых задач:

1. Преобразование координат:
 - Задача: Преобразовать координаты с одной системы в другую (например, с географической в прямоугольную систему координат).
 - Математика: Используются различные виды картографических проекций, такие как проекция Гаусса-Крюгера, Меркатора и другие.
2. Расчёт расстояний и углов:
 - Задача: Определение расстояний и углов между точками на поверхности Земли с учётом её кривизны.
 - Математика: Для этого применяются геодезические вычисления, например, с использованием формулы Гаверса или других методов вычисления длин дуг на эллипсоиде.
3. Моделирование формы градообразующих предприятий Житикаринского района:
 - Задача: Описание их формы для корректных вычислений.
 - Математика: Используя математические модели, требует применения дифференциальной геометрии и геодезических уравнений.
4. Геодезические измерения:
 - Задача: Вычисление точных координат объектов градообразующих предприятий Житикаринского района, определение высот и плановых координат.
 - Математика: Для этого применяются методы линейной алгебры, теория ошибок, методы наименьших квадратов для коррекции измерений.
5. Картографические проекции:
 - Задача: Преобразование трёхмерной поверхности градообразующих предприятий в двумерное изображение (карту).
 - Математика: Используются различные математические модели проекций, каждая из которых имеет свои особенности и искажения.
6. Создание цифровых карт и моделей:
 - Задача: Разработка и обработка цифровых карт, трёхмерных моделей рельефа и других картографических объектов.
 - Математика: Для этого применяются методы вычислительной геометрии и их алгоритмы.
7. Навигационные вычисления и спутниковая геодезия:

- Задача: Определение местоположения объектов с помощью GPS и других спутниковых систем.

- Математика: Математическое моделирование и обработка спутниковых сигналов, решение системы уравнений с использованием триангуляции и многократных измерений.

Эти задачи требуют использования различных математических методов, таких как линейная алгебра, дифференциальные уравнения, теории вероятностей и численные методы, что делает математику неотъемлемой частью геодезии и картографии.

Результаты исследования: Показывают, что математика является неотъемлемой частью геодезии и картографии. Она позволяет точно моделировать и анализировать геопространственные данные, разрабатывать методы для повышения точности измерений и картографирования, а также создавать высококачественные цифровые карты и модели местности.

Выводы: Благодаря математическим методам можно существенно улучшить качество геодезических работ и карты, обеспечивая более точные результаты для навигации, строительства и других областей.

Список использованных источников

1. Генералов, О.Г., Селиванова, Н.Ю. (2018). Геоинформационные технологии и математическое моделирование в картографии. – М.: Издательство “ФИЗМАТЛИТ”
2. Лепёшкин, С.Л., Савельев, А.М. (2016). Применение математических методов в геодезических измерениях и картографировании. – М.: Издательство “Прометей”.
3. Генин, С.В. (2013). Основы картографии. – М.: Геодезия и картография.
4. Иселёв, С.А. (2015). Математика в геодезии и картографии. Математические методы и их приложение в геодезии и картографии. – М.: Издательство МГУ
5. Романов, Ю.И. (2009). Геодезия и картография: Математические модели и методы. – М.: Издательство “Новые знания”.

ПОИСК ВЫГОДНОГО ТАРИФА СОТОВОЙ СВЯЗИ.

Вершинин С., студент 2 курса, КГБПОУ «Барнаульский лицей железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Нилова Г.В., преподаватель математики

В 1978 году в Чикаго начали испытывать первую опытную систему сотовой связи, которая распространялась тогда всего лишь на 2 тысячи абонентов. Испытания сотовой связи прошли успешно и тогда в мире появилась первая сотовая связь. За время после создания мобильной связи прошло уже 46 лет и за это время сотовая связь во многом модернизировалась. В 21 веке сотовая связь дошла до таких высот, что теперь люди могут даже видеть друг - друга, когда созваниваются, сказать в общем сотовая связь улучшилась и теперь можно звонить друг другу с разных углов мира. В зависимости от используемых средств передачи и распространения сигналов

различают проводную, беспроводную, радиорелейную, космическую, оптическую и другие виды связи.

Актуальность: Для меня наибольший интерес представляет мобильная связь, так как мобильные коммуникации стремительно вошли в нашу жизнь несколько лет назад, и сегодня большинство из нас уже не может обойтись без сотового телефона. Постоянно быть на связи, обмениваться информацией, без заботы о времени, просто иметь возможность позвонить близкому человеку, чтобы услышать его голос или удостовериться, что с ним все в порядке - все это мобильная связь, значение которой сложно переоценить, независимо от того, речь идет о серьезном бизнесмене или о школьнике. Естественно, чтобы связь была высокого качества и стабильной, необходимо надежное оборудование, другими словами, отличный мобильный телефон. Область использования этой технологии уже давно вышла за пределы простой трансляции звукового сигнала.

Проблема: Какие известные операторы есть в нашем регионе и в чем их особенности? Какой самый выгодный и лучший оператор мобильной связи в 2024 году?

Цель: Выявить самый выгодный тариф и оператора связи в 2024 году.

Задачи:

1. Рассмотреть первую мобильную связи и современную мобильную связь 2024 года.
2. Сравнить цены на сотовую связь разных операторов.

В истории развития сотовой связи существует много очень важных и ценных событий, без которых сам факт совершения телефонного звонка сейчас мог бы казаться просто фантастикой. А самое первое из этих событий связано с известным русским ученым Александром Степановичем Поповым. Именно наш соотечественник 7 мая 1895 года показал общественности прибор, по сути являющийся практичным радиоприемником. Названный гениальным физиком как «грозоотметчик», прибор позволял обнаруживать и регистрировать электромагнитные колебания в радиусе нескольких десятков километров. Более чем через год, Попов заменил метрологический регистратор телеграфным аппаратом Морзе и мир увидел первое и единственное пока устройство для беспроводной телеграфии. Параллельно с Поповым, над вопросом беспроводной передачи информации в то же время бились Маркони, которого западные страны и признают создателем радио, и другие известные ученые.

На сегодняшний день наше поколение относится к мобильным устройствам, коммуникаторам очень обыденно, буквально не представляя жизни без него. Мало кто может опровергнуть удобство этого изобретения, ведь можно довольно быстро нажать кнопки, чтобы услышать голос любимого человека, убедиться, что все у него в порядке. Несомненно, в современном общении социума сотовая связь заняла довольно прочную нишу. Не секрет, что есть люди, которые предпочитают общаться по телефону больше, нежели отдавать предпочтение общению в реальной жизни.

Из-за разнообразных потребностей, каждый из нас сталкивается с индивидуальным выбором оператора мобильной связи. Кому-то важен

доступный и быстрый мобильный интернет, другим нужно много минут для разговоров, а третьим необходимы недорогие международные звонки.

В своей работе я выделил трёх крупных операторов сотовой связи: МТС (Мобильные ТелеСистемы), Билайн (Вымпел-Коммуникации), МегаФон. Они имеют наибольшее число абонентов и работают во всех (или в большинстве) регионах страны. В отдельных регионах страны покрытие предоставляется за счет аренды сети местных операторов. Остальные сотовые компании имеют гораздо меньшую клиентскую базу и область покрытия на территории РФ.

МегаФон раньше других конкурентов начал установку вышек 4G, что плотно закрепило за ним звание оператора с самым быстрым мобильным интернетом, и это действительно так. Кроме того, личный кабинет МегаФона — это очень удобный сервис, обходящий по функционалу аналогичные приложения от других операторов. По частоте навязывания ненужных услуг МегаФон может сравниться с МТС. Впрочем, невнимательные абоненты, любящие кликать куда попало и не читать запросы о подтверждении, будут страдать везде. На сегодняшний день МегаФон хоть и не отличается самой выгодной ценовой политикой, предоставляет стабильно высокое качество связи и мобильного интернета. Примечательно что клиентов, желающих перейти со своим номером на обслуживание к другим операторам, компания пытается удержать, предлагая им 50% скидку на популярные тарифы.

Билайн, будучи когда-то одним из наиболее популярных операторов мобильной связи, вот уже несколько лет подряд теряет свою популярность. Сказываются и низкая скорость интернета, и посредственное качество связи, и менее выгодные тарифы на фоне конкурентов.

На конец 2024 года по данным Минцифры зарегистрировано более 80 компаний, предоставляющих услуги сотовой связи на территории России. По информации с сайтов операторов суммарное число абонентских номеров превышает 250 млн. Многие операторы сотовой связи в России являются публичными и предоставляют услуги связи населению на коммерческой основе. Любой гражданин может стать их клиентом. Малочисленные операторы созданы исключительно для обеспечения сотовой связи между сотрудниками государственных организаций и учреждений. Рядовой гражданин не может стать их клиентом.

Хочу порекомендовать несколько пунктов, как выбрать более выгодный и нужный именно вам тариф:

1. Определите свои потребности.
2. Изучите предложения операторов связи.
3. Оцените качество связи.
4. Сравните дополнительные услуги.
5. Проверьте возможность изменения тарифа.
6. Проверьте возможность переноса номера.
7. Прочитайте договор.
8. Оставайтесь внимательными.

Вопрос выбора оператора мобильной связи сугубо индивидуален изза различных требований каждого из нас: кому-то нужен максимально дешевый и

быстрый мобильный интернет, другому — много минут, а третьему вообще возможность недорого звонить за границу.

Проанализировав большое количество информации, связанное с рынком сотовых операторов, можно сделать небольшой вывод о развитии рынка в ближайшее время. Количество абонентов сотовой связи будет постоянно и стремительно расти. Операторам стоит сделать акцент на предоставление доступных тарифов и услуг.

Список использованных источников

1. Адаменко М.В. Мобильные телефоны или Секреты тайной радиосвязи/М.В.Адаменко- М:ДМК Пресс-296с ISDN 5-94074-408-7
2. Исаченко А.Г., Демешев Б.Б. Мобильная связь: протоколы и стандарты. - М.: ДМК Пресс, 2019. - 216 с.
3. Козлов В.Е. Технологии мобильной связи: От GSM к LTE. - М.: Техносфера, 2010. - 352 с.
4. Полищук И.М., Покатило А.С., Толмачев А.И. Методы обеспечения качества обслуживания в мобильных коммуникационных сетях // Вестник
5. https://m.vuzlit.ru/2239400/volny_straha_hochet_znat_pravdu_sotovyh_telefonah [Электронный ресурс]

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ПЕРИФРАЗЛАР

Губайдуллина А., 3 курс студенті, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Адилова Ж.М., арайы пән оқытушысы, п.ғ.м

Тақырыптың өзектілігі: Қазақ тілінде перифраза мәселесі жөнінде зерттеу болмағандықтан, оған байланысты көптеген мәселелер күні бүгінге дейін жұмбақ болып келеді. Біз алғаш рет перифразаның зерттелуі мен ұлы ақын - жазушы Абайдың шығармаларында олардың қолданылуын анықтадық.

Мәселе: Қазақ тілінде толық зерттелмеген көркемдеуіш құрал - перифраза мәселесін Абай шығармасы арқылы танып білу.

Мақсаты: Қазақ тілінде перифразалардың пайда болуы мен зерттелуі, Абай шығармаларында перифразалардың қолданылуы.

Міндеттері: Жұмыстың мақсаты қазақ тіліндегі перифразалардың пайда болуы мен зерттелуі, Абай шығармаларында перифразалардың қолданылуы.

1. Қазақ тіліндегі перифразалардың лингвистикалық сатусын анықтау үшін оның лингвистикалық стаусын белгілеу және оған сүйене отырып, оған ғылыми анықтама беру;

2. Қазақ тіліндегі перифразалардың зерттелуін талдау.

3. Ұлы ақын – жазушы Абайдың шығармаларындағы перифразалардың қолдану аясын талдау.

Гипотеза: Қазақ тілі ұлттың болмысын танытатын бейнелі тіркестерге бай. Ұлттың менталдық өрісінің ауқымы мен дамуына едәуір ықпал етеді. Дегенмен, перифразалар жазба әдеби тілдің қатталған беттерінде қалып бара жатыр, ал отырса, әбден қажыған кезін, өзінің бір жабырқау күйін ақынның "сұрғылт тартқан бейуақ" деп көрсетуі тіпті осының дәлелі іспетті. Шындап келгенде, зерттеу барысында мысалдарға сүйене отырып, Абай тіліндегі қазақ тілінің болмысын танытатын бейнелі тіркестерге бай. Осындай образды көркем

сөздердің қатарына перифразаларды да енгізуімізге әбден болады. Бірақ перифразалар жазба әдеби тілдің қатталған беттерінде қалып бара жатыр, ал бүгінгі ұрпақтың ауызекі сөйлеу тілінен жиі ұшырату қиын. Қазіргі қазақ ұлтының ойы терең болғанымен, тілі жұтаң. Ал жастар тілі қасаң тартып, қысқа қайырылатын сөздер мен тіркестерге ауысуда. Осындай қолданыстан шығып бара жатқан құндылықтарымыз келешек ұрпақтарымызға жетпей қалуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері. Абай шығармаларындағы кездесетін перифразалар мен олардың қолданылу сатылары өте ерекше. Перифраза затты, процесті, құбылыстың ең негізгі бір қасиетін келтірінді мағынада қолдана отырып, соны образды түрде сипаттау, анықтау»[8. 259] деп анықтама береді. Қазақ тіл білімінде перифраз мәселесінде кеңірек тоқталған профессор Р.Сыздықова көріктеу құралдарының ішінде көп айтылмайтыны перифраз деп, оның себебі біртектес троптық категорияларды бір-бірінен дәл ажыратушылықтың жоқтығынан деп көрсетеді. Перифраза арқылы өз шығармаларына эмоция, терең мағына, бейнелік сипат бергендей. Қазақ тіл білімінде перифраз мәселесінде кеңірек тоқталған профессор Р.Сыздықова көріктеу құралдарының ішінде көп айтылмайтыны перифраз деп, оның себебі біртектес троптық категорияларды бір-бірінен дәл ажыратушылықтың жоқтығынан деп көрсетеді. Өзінің «Абай шығармаларының тілі» деген еңбегінде перифраздарға талдау жасай келе, ұлы ақынның тіліндегі перифразды қолданумен қатар (өмірді «бұлдыр заман» деуі: «қайта айналмас, жаңғырған бұлдыр заман»), «сұм жалған», «қайран дәурен» деуі: Бір қызық ісім екен сұм жалғанда, Қалжыңдасып өткізген қайран дәурен), перифрастикалық тіркестердің небір ойға келмейтін түрлерін жасайтынын сөз етеді. Мысалы: «соқтықпалы, соқпақсыз жерде өстім» деп, Абай өзі өскен ортаны, өзін қоршаған сол кездегі әлеуметтік, қоғамдық ойпікірді айтып отырса, әбден қажыған кезін, өзінің бір жабырқау күйін ақынның «сұрғылт тартқан бейуақ» деп беруі тіпті әсерлі бейнелеу деп таниды. Проф. Р.Сыздықова, сонымен бірге Абайдың жаңаша жасалған перифраздарында Пушкин мен Лермонтовтың әсері байқалатынын дәлелдейді. Абайда затты не құбылысты перифраз амалымен бейнелеуде орыс поэзиясының ықпалы да бар сияқты. Мысалы, өзі сүйіп, жақсы танып оқыған Пушкиндерде өмірді жолға балау (путь, стезя, тропа, долина, юдоль, пустыня, степь: «Прости, печальный мир, Где темная стезя, Над бездной для меня лежала») болса, Абайдың өмірді соқтықпалы соқпақсыз жер деп бейнелеуі тегін емес. Белгілі бір сезімді сұйық затқа (сусын, у, шарап т.б.), отқа, жалынға ауыстырып атау да XVIII-XIX ғасырлардағы орыс поэзиясы тілінде кең тараған болатын. Абайдың махаббат сезімін бейнет сусыны деп атауы немесе іштегі жалынға балауы, өкініш сезімін өткен күннің улары деуі орыс тіліндегі образдармен үндесіп жатыр.

Абайдың өз өлеңдерінде қолданған перифраздарына мысал келтіріп өтейін:

1. Бірінен-бірі бөлек пе,
Иемнің әділ бендесі (Абай) [6.130]
2. Наданның көңілін басып тұр,
Қараңғылық пердесі (Абай). [6.130]

Перифраза затты, процесті, құбылыстың ең негізгі бір қасиетін келтірінді мағынада қолдана отырып, соны образды түрде сипаттау, анықтау»[8. 259]деп анықтама береді. Қазақ тіл білімінде перифраз мәселесінде кеңірек тоқталған профессор Р.Сыздықова көріктеу құралдарының ішінде көп айтылмайтыны перифраз деп, оның себебі біртектес троптық категорияларды бір-бірінен дәл ажыратушылықтың жоқтығынан деп көрсетеді. Шынында, зерттеу барысында мысалдарға сүйене отырып, Абай тіліндегі перифраздар өзіндік ерекшелігімен бой ұрып тұрған, бейнелі, көркем, жаңашыл – өте шебер жасалған және қисынымен қолдауын тапқан тіркестер екенін біле алдық.

Қорытынды. Абайдың махаббат сезімін бейнет сусыны деп атауы немесе іштегі жалынға балауы, өкініш сезімін өткен күннің улары деуі орыс тіліндегі образдармен үндесіп жатқанын байқадық. Перифраза туралы көптеген зерттеушілеріміз өз пікірлерін айтып өткен. Осы ғалымдардың айтқан тұжырымдарына сүйене отырып, перифраза ұғымына мынадай анықтама беруге болады: затты, құбылысты, процесті өз атымен атамай, басқаша атау, әрі соның негізінде сол заттың, процестің, құбылыстың ең негізгі бір қасиетін келтірінді мағынада қолдана отырып, өзгеше образды түрде сипаттау, анықтау.

Абайдың өз заманын соқтықпалы соқпақсыз жер деп атауын немесе ұлғайып қартаң тартқан шағын сұрғылт тартқан бейуақ деп бейнелеуін жатқызуға болады.

Перифраздар – қазақ поэзиясы тілінде Абайға дейін де қолданылып келген болатын, бірақ ең басты тәсіл емес еді. Абай бұрыннан қалыптасқан перифраздарды да пайдаланады. Мысалы, әлем, дүние дегенді он сегіз мың ғалам, шартарап деп атауы, қызды қызыл гүл, қалам қас, піскен алма деп ауыстырып атауы – бұрыннан келе жатқан үлгілер. Қазақтың байырғы әдеби тілінде өмір мен өлімді перифраздап атау жиірек кездесетін. Өмірді Абай да сұм жалған, сұм дүние, қайран дәурен, кемді күн, бұлдыр заман деп суреттеп атаса, бұл перифраздардың көбін өзіне дейінгі әдеби тілден алды. Дегенмен Абай перифраздарының басым көпшілігін өзі жасаған.

Ұлтты танытатын – тіл. Адамдар бір – бірімен пікірлесу, сөйлесу кезінде олардың сөздеріне қарап қандай екендіктерін айтып жатамыз. Өйткені біздің тіліміз сөзік қорының молдылығы жағынан араб тілі мен ағылшын тілінен кейінгі үшінші орында тұр. Осы бай тілімізді күнделікті өмірде қатынас құралы ретінде қолданып, көркем әдебиетпен ұштастыруымыз керек.

Міне, осылай өз ойымды ортаға сала келе айтатын ұсыныстарым мыналыр:

1. Перифраза тақырыбын мектеп бағдарламасына енгізілсе;
2. Абай оқуларын ұйымдастырғанда тек ақынның өлеңдерін оқытып қана қоймай, өлеңдеріне перифразалық тұрғыдан талдаулар жасатса;
3. Перифразалық тіркестердің жиі қолданылуын қолға алса.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қабдолов З. Сөз өнері. «Алматы», 1976 – 345 бет.
2. М.Балақаев, Е.Жанпейісов, М. Томановтар, Б. Манасбаев. Қазақ тілі. Алматы, «Ғылым» 1909-205.
3. Әдебиеттану. Теминдер сөздігі. Алматы «Ана тілі», 1998-210 бет

4. Сыздықова Р. Сөздер сөйлейді. Алматы «Санат»-1994-125 бет
5. Қазіргі қазақ тілі: Оқулық.- Алматы, «Ғылым» 2005-455 бет

ПРЕОДОЛЕНИЕ ДЕФИЦИТА БЕЛКА В ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТАХ

Гюнтер А., студент 3 курса, КГБПОУ «Барнаульский лицей железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Алешина Н.Ю., преподаватель биологии

Актуальность: Белки – важнейшие компоненты пищи человека и корма животных. Соответственно, дефицит белка – масштабная проблема. Нам стоит рассматривать эту тему и искать пути решения, так как это может отразиться не только на здоровье одного человека, но и далее в его поколении.

Проблема: Достаточно ли белка потребляют дети и подростки?

Цель работы: Установить, с помощью опроса, есть ли дефицит белка в питании школьников и студентов и найти пути преодоления этой проблемы

Задачи:

1. Изучить основную характеристику и классификацию белков.
2. Познакомиться с продуктами богатыми белками.
3. Выявить потребность белка в рационе детей.
4. Выяснить последствия дефицита белка у детей.
5. Провести опрос и анализ рациона питания студентов и школьников.

Белки - основная и необходимая составная часть всех организмов. Именно белки осуществляют обмен веществ и энергетические превращения, неразрывно связанные с активными биологическими функциями.

Потребность белка у детей повышена, особенно в животных белках.

В питании детей часто используется коровье молоко. Роль молока и молочных продуктов в питании детей велика, это связано с содержанием в нем всех питательных веществ, необходимых для гармоничного развития детского организма.

Суточная норма потребления белков отличается в зависимости от разных факторов: возраст, физическая нагрузка, телосложение, подвижность, качество питания.

Белковая недостаточность – это болезненное состояние человеческого организма, которое связано либо с усиленным распадом белка, либо с его недостаточным поступлением и последующим усвоением.

Результаты исследования: У большого количества студентов присутствует дефицит белка, связанный с несбалансированным питанием, несоблюдением режима питания.

Выводы: Суточная норма потребления белков отличается в зависимости от разных факторов: возраста, физических нагрузок, патологических состояний.

Белковая недостаточность – это болезненное состояние человеческого организма, которое связано либо с усиленным распадом белка, либо с его недостаточным поступлением и последующим усвоением.

Существует ряд профилактических мероприятий, которые предотвращают развитие дефицита белка в человеческом организме.

Людам, находящимся в группе риска, стоит внимательно следить за своим здоровьем и проходить регулярную диспансеризацию.

Список использованных источников

1. Гуляев В.Н. Ценный источник белка // Пищ. Промышленность. - 2008. - №12. - С. 31-35.
2. Пасечник В.В., Учебник Биология 10 класс Базовый уровень. – Москва «Просвещение» 2023г. – 223 с.
3. http://www.orgpage.ru/barnaul/молочные_заводы/
4. <https://www.супербелки.рф/nedostatok-belka-v-organizme.htm>

ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНАЙЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН БІЛІМ АЛУДА ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

Студент Жолдасов Д., 1 курс, Алматы экономикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Юнусова К.А., информатика пәні оқытушысы

Өзектілігі. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар білім беру үдерісін жетілдіруге мүмкіндік береді. Толықтырылған шындық (augmented reality - AR) технологиясы оқытуды көрнекі әрі интерактивті етеді.

Мәселе. Дәстүрлі оқыту әдістері күрделі пәндерді түсінуді қиындатады. AR технологиясының білім беру саласындағы қолданылу мүмкіндіктерін зерттеу өзекті.

Жұмыс мақсаты: AR технологияларын білім беру үдерісіне енгізудің тиімділігін қарастыру және оларды қолдану тәсілдерін анықтау.

Міндеттері:

- AR технологияларының білім берудегі рөлін талдау.
- AR құралдарын пайдалану мысалдарын қарастыру.
- Web-AR.Studio және Merge Cube мүмкіндіктерін сипаттау.
- Оқу үдерісінде AR технологияларын қолданудың артықшылықтарын көрсету.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қазіргі заманғы адам өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Білім алу тиімділігін арттыру үшін ақпараттық технологияларды қолдану өте маңызды. Қазіргі кезде интернет және жасанды интеллект білім беру үдерісінде кеңінен пайдаланылуда.

Сондай-ақ, менің ойымша білім беру саласында толықтырылған шындық (augmented reality - AR) технологиясының қолданылуы үлкен өзгерістерге алып келуде. AR технологиясы нақты әлемдегі объектілерге компьютерлік графика немесе мәтіндер қосуға мүмкіндік береді. Виртуалды шындықтан айырмашылығы, AR пайдаланушыларға виртуалды объектілерді нақты әлемде көруге және олармен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бұл технология білім алушыларға пәнді тереңірек түсінуге және кеңірек ойлауға көмектеседі.

AR технологиясы оқытуда көптеген мүмкіндіктер ұсынады. Мысалы, алгебралық беттерді визуализациялау арқылы студенттер математикалық

құрылымдарды нақты объектілер ретінде көріп, олармен өзара әрекеттесіп, параметрлерді өзгерту арқылы нәтижелерді бақылауға болады. Физика мен химия пәндерінде де AR технологиясының көмегімен диаграммаларды, атом орбиталарын және молекулалардың құрылымын тиімді көрсетуге болады. Осылайша, AR және VR технологиялары білім беру саласына жаңа серпін беріп, оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді.

Әлем бойынша білім саласында қолданылатын AR мобилді қосымшаларына мысал келтірсем:

- Star Chart - бұл қосымша қазірдің өзінде 20 миллионнан астам пайдаланушыларды қызықтырды. Студенттер шоқжұлдыздар туралы телефонды аспанға бағыттау арқылы біле алады. Қосымшада жұлдыздар, планеталар және ғарыштық оқиғалар туралы қосымша ақпаратты зерттеуге болатын қосымша функциялар бар.

- Earth AR - ғаламшарды әр түрлі нүктесінен көру мүмкіндігін қарастырады.

- Anatomy 4D - биолог студенттерге және ішкі организм жүйесіне қызығушылық танытатындарға өте ыңғайлы қосымша.

Қалай болғанда да, AR үшін қосымшалар мен жабдықтардың экожүйесі біртіндеп өсіп келеді. Мысалы, Pokemon Go қосымшасы, Apple-дің ARKit бағдарламасы, сонымен бірге Ziphius, Imagina Books сияқты жобаларға жаңа толықтыруларды қосу арқасында толықтырылған шынайылық саласы жаңа импульс алды.

Толықтырылған шынайылық технологиясын енгізу қымбат құралдар мен зертханалық жабдықтарды мультимедиялық компьютерлік модельдермен алмастыруға мүмкіндік бергені үшін өте тиімді деп ойлаймын.

Мен Web-AR.Studio құралдарын пайдалана отырып, бірнеше қызықты AR жобаларын жасап көрсетсем. Бұл құралдар AR жобаларын жаңадан бастаушылар мен тәжірибелі әзірлеушілер үшін де ыңғайлы әрі қолайлы болып табылады. Төменде мен жасаған кейбір жобаларымның мысалдарын ұсынамын:

1. **QR-кодты тану** – Бұл жоба арқылы мен виртуалды сценаларды QR-кодқа қосып, мысалы, мейрамхана мәзірін немесе визитканы AR түрінде көрсете аламын. QR-кодты сканерлеу арқылы қолданушы нақты уақыт режимінде мейрамхана мәзірін немесе визитканы өз телефонында көре алады. Бұл жоба бизнес пен маркетингте AR қолданудың тиімді жолдарының бірі болып табылады.

2. **Суретті тану** – Бұл технологияның көмегімен мен пайдаланушының суретіне виртуалды элементтерді қосып, оны «ойнатуға» мүмкіндік беретін жоба жасап отырмын. Камерамен суретті түсіргенде, телефонда сол суретке сәйкес келетін видео немесе анимация көрінетін болады. Мұндай қосымша әсіресе көркемөнер, білім беру немесе жарнама саласында қызықты болуы мүмкін.

3. **AR 360** – Мен 360 градус режимінде бөлме дизайнын көрсету үшін AR қолдануды да жоспарлап отырмын. Мысалы, пайдаланушы 360° көрінісінде жатын бөлмесінің дизайнын толық көруге мүмкіндік алады. Бұл жоба интерьер дизайнның ұсыну үшін өте тиімді болуы мүмкін, өйткені ол клиенттерге бөлмені

виртуалды түрде аралап көруге мүмкіндік береді.

Менің ойымша, осы жобалар AR технологиясын шығармашылық және практикалық тұрғыдан қолдану үшін тамаша мысалдар болып табылады, әрі оларды Web-AR.Studio құралдары арқылы іске асыру өте жеңіл әрі тиімді.

Сондай-ақ, **Merge Cube** туралы айтып бергім келеді. Бұл құралдың көмегімен цифрлық 3D объектілерін ұстау және зерттеу өте қызықты әрі интерактивті әдіс болып табылады. Merge Cube технологиясы арқылы студенттер мен қолданушылар шынайы әлеммен өзара әрекеттесе отырып, виртуалды әлемді зерттей алады. Мысалы, олар өз қолында ғаламшарларды, ежелгі артефактілерді, ДНК молекуласын немесе тіпті виртуалды лягушканы ұстай алады.

Менің ойымша, бұл құрал білім беру саласында зор мүмкіндіктер ұсынады. Merge Cube көмегімен әртүрлі пәндерді зерттеу әлдеқайда қызықты әрі терең болады. Мысалы, компьютерлік компоненттер коллекциясын алатын болсақ, студенттер компьютердің түрлі бөлшектерімен танысу үшін Merge Cube пайдалана алады.

Компьютерлік компоненттер коллекциясында студенттер процессорды, жедел жадты (RAM), қатты дискті (hard drive) және аналық платаны (motherboard) нақты үш өлшемді түрде көруге мүмкіндік алады. Бұл студенттерге әрбір компоненттің сыртқы түрін, жұмыс істеу принципін түсінуге көмектеседі.

Мысалы, қатты диск пен RAM-ды салыстыру арқылы олардың айырмашылықтарын түсінуге болады, сондай-ақ процессор мен GPU сияқты құрылғылардың ішкі құрылымын, жұмысын зерттеу мүмкіндігі туады. Мұндай визуализациялар білім алушылардың осы күрделі технологиялық компоненттерді оңай түсінуіне және олардың жұмыс істеу қағидаларын жақсы игеруіне мүмкіндік береді.

Менің ойымша, Merge Cube сияқты құралдардың көмегімен білім беру үдерісі өте қызықты және тиімді бола алады, әсіресе ғылыми және техникалық пәндерде. Бұл технологияның қолданылуы білім алушылардың тақырыпқа деген қызығушылығын арттырып, теорияны практикамен ұштастыруға зор мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, соның ішінде толықтырылған шындық (AR) технологиялары білім беру саласында зор өзгерістер мен жетістіктерге жол ашуда. Бұл технологиялар білім алушыларға білімді тереңірек меңгеруге, шығармашылық тұрғыдан ойлауға, сондай-ақ күрделі пәндерді жеңіл әрі қызықты түрде қабылдауға мүмкіндік береді. Web-AR.Studio мен Merge Cube сияқты құралдар AR технологиясын қолдануда үлкен мүмкіндіктер ұсынады, әрі бұл құралдардың көмегімен біз оқу процесін тағы да бір қадам алға жылжытып, білім беру жүйесін жетілдіре аламыз. Менің ойымша, бұл технологиялар болашақта білім алудың жаңа дәуіріне жол ашып, оқу үдерісін әрі қызықты, әрі тиімді ете түседі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Мамонтов Д.К. Обогащая реальность // Популярная механика. - 2009. № 9. С. 46-48.

2. Осколков И.А. Augmented Reality: вот такая дополненная реальность [Электронный ресурс] // Компьютерра. - Режим доступа: [http://www. Computerra.ru/terralab/softerra/448481/](http://www.Computerra.ru/terralab/softerra/448481/)
3. Лежебоков А.А., Пащенко С.В. Возможности технологии дополненной реальности // Труды конгресса по интеллектуальным системам и информационным технологиям «IS-IT'12». - М.: Физматлит, - 2012. - Т. 3. С. 196-203.
4. URL: <http://evtoolbox.ru/evtoolbox/education/>
5. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070001035>

КИБЕРГИГИЕНА: ЖЕЛІДЕ ҚАУІПСІЗДІК САҚТАУ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ДЕРЕКТЕРДІ ҚОРҒАУ

Студент Джұмабай С., 2 курс, Жаңаөзен политехникалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Алданов Б.Ж., арнайы пән оқытушысы

Бүгінгі цифрлық дәуірде ақпараттық технологиялардың дамуымен қатар, желідегі қауіпсіздік пен деректерді қорғау мәселелері бұрынғыдан да өзекті бола түсуде. Әрбір интернет қолданушысы, корпоративтік ұйымдар және мемлекеттік мекемелер деректерін, құпия ақпараттарын қорғау қажеттілігін түсініп, кибергигиенаға көңіл бөлуі тиіс. Кибергигиена дегеніміз – жеке және кәсіби ақпараттық жүйелерді қолдану кезінде қауіпсіздік ережелерін сақтау, зиянды бағдарламалардан, фишинг шабуылдарынан және басқа да кибершабуылдардан сақтану әдістері мен дағдыларының жиынтығы. Бұл мақалада желідегі қауіпсіздікті сақтау және деректерді қорғаудың негізгі әдістері, қолданылатын технологиялар мен ең жақсы тәжірибелер қарастырылады. Сонымен қатар, заманауи қауіп-қатерлерге қарсы тұру үшін кибергигиенаның маңыздылығы және оны қалыптастыру жолдары талқыланады.

Желіде қауіпсіздікті сақтау тек техникалық құралдарды қолдану ғана емес, сонымен қатар қолданушылардың ақпараттық сауаттылығын арттыруды да қажет етеді. Қазіргі кезде вирустар, трояндар, шпиондық бағдарламалар мен басқа да зиянды кодтар желідегі негізгі қауіп-қатерлердің бірі болып табылады. Қолданушылар өз құрылғыларына орнатылатын антивирустық бағдарламаларды, брандмауэрлерді және басқа да қауіпсіздік құралдарын пайдалану арқылы шабуылдарға қарсы тұруы керек. Бірақ бұның бәрі тек технологиялық шешім ғана емес, пайдаланушылардың кибергигиена ережелерін ұстануы – қауіпсіздік мәдениетін қалыптастырудың негізгі факторы болып табылады.

Кибергигиенаның негізгі элементтерінің бірі – жүйелі түрде жаңартулар мен патчтарды орнату. Қолданылатын бағдарламалық жасақтама мен операциялық жүйелердегі осал тұстарды уақытында түзету кибершабуылдардың алдын алуға мүмкіндік береді. Көптеген шабуылдар – ескірген жүйелердің осал тұстары арқылы жүзеге асырылады, сондықтан жүйені тұрақты түрде жаңарту және қауіпсіздік ережелерін жаңғырту аса маңызды. Сонымен қатар, қолданушылар өздерінің құпия сөздерін күрделі әрі

бірегей етуі, оларды жиі ауыстырып отыруы қажет. Бұл қарапайым, бірақ тиімді қауіпсіздік шараларының бірі.

Жеке және іскерлік ортада кибергигиенаны сақтау – бұл тек техникалық құралдарды қолдану емес, сонымен қатар ақпараттық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған. Көптеген елдер мен ұйымдар киберқауіпсіздік бойынша тренингтер мен семинарлар ұйымдастырып, пайдаланушыларды қауіпсіздік дағдыларымен таныстырады. Жас ұрпақтың цифрлық сауатын арттыру, мектептер мен жоғары оқу орындарында кибергигиена бойынша курстар енгізу – бұл болашақта қауіпсіздік инфрақұрылымын нығайтуға үлкен ықпал етеді. Кибергигиенаның маңыздылығы туралы қоғамда кеңінен түсінік қалыптасқан сайын, ақпараттық жүйелерді қорғау әдістері де жетілдіріледі.

Жеке деректерді қорғау және оның маңызы

Жеке деректерді қорғау - кибергигиенаның маңызды аспектілерінің бірі. Жеке мәліметтерді қорғау үшін жастарға келесі білімдер қажет:

- **Құпиялылық баптауларын пайдалану:** Әлеуметтік желілер мен басқа онлайн платформалардағы құпиялылық баптауларын дұрыс орнату жеке мәліметтерді қорғауға көмектеседі. Жеке ақпаратты тек сенімді адамдармен бөлісіңіз және көпшілікке ашық көрсетілетін ақпаратты шектеңіз.
- **Күшті және бірегей парольдерді пайдалану:** Құпиясөздеріңізді күрделі және бірегей етіп жасаңыз. Әр түрлі қызметтер үшін бірдей құпиясөзді пайдаланбаңыз және құпиясөздеріңізді тұрақты түрде өзгертіп отырыңыз.
- **Екі факторлы аутентификацияны пайдалану:** Екі факторлы аутентификация қосымша қорғау қабаты ретінде қызмет етеді. Бұл әдіс парольді енгізумен қатар қосымша кодты да талап етеді, сондықтан аккаунттардың қауіпсіздігі артады.

Зиянды бағдарламалардан және фишингтен қорғану

Интернеттегі зиянды бағдарламалар мен фишингтік шабуылдар қазіргі заманның негізгі киберқауіптерінің қатарына жатады. Жастарға бұл қауіптерден қалай қорғану керек екенін үйрету маңызды:

- **Антивирус бағдарламаларын пайдалану:** Антивирус бағдарламалары зиянды бағдарламаларды анықтау және олардан қорғауға көмектеседі. Жастарға антивирус бағдарламаларын үнемі жаңартып отыру қажеттілігін түсіндіру керек.
- **Фишингтік хаттарды анықтау:** Фишингтік хаттар көбінесе заңды ұйымдардан келгендей көрінеді, бірақ олар жеке мәліметтерді ұрлау мақсатында жасалады. Жастарды фишингтік хаттарды анықтау және күдікті хаттарды ашпау туралы ақпараттандыру қажет.

Құпиялылық баптауларын пайдалану

Құпиялылық баптауларын дұрыс орнату жеке мәліметтерді қорғауға көмектеседі. Әлеуметтік желілер мен басқа онлайн платформалардағы құпиялылық баптауларын тексеріп, келесі әдістерді қолданыңыз:

- **Құпиялылық баптауларын жаңарту:** Платформалардың құпиялылық баптауларын үнемі тексеріп, қажетті баптауларды жаңартыңыз. Жеке ақпаратты тек сенімді адамдармен бөлісіңіз.

- **Екі факторлы аутентификацияны пайдалану:** Екі факторлы аутентификация қосымша қорғау қабаты ретінде қызмет етеді. Бұл әдіс парольді енгізумен қатар қосымша кодты да талап етеді.

Қауіпсіз веб-сайттармен жұмыс істеу

Қауіпсіз веб-сайттарды пайдалану интернеттегі қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды бөлігі болып табылады. Мына әдістерді қолдану арқылы қауіпсіз веб-сайттармен жұмыс істей аласыз:

- **HTTPS байланысын тексеру:** Веб-сайттың мекенжайы HTTPS-мен басталуы керек. Бұл қауіпсіз байланыс орнатылғанын білдіреді.
- **Сенімді веб-сайттарды таңдау:** Белгісіз немесе күдікті веб-сайттарға кірмеңіз. Сенімді веб-сайттарды пайдаланыңыз және тексерілген ақпарат көздеріне ғана сеніңіз.

Қорытынды

Кибергигиена және цифрлық сауаттылық білімдері қазіргі заманда маңызды болып табылады. Қазақстан жастарына кибергигиена курстарын ұйымдастыру олардың интернеттегі қауіптерден қорғануына және саналы интернет қолданушылары болуына көмектеседі. Жасөспірімдер мен жастар интернеттегі жеке деректерін қорғау, зиянды бағдарламалардан және фишингтен қорғану, құпиялылық баптауларын пайдалану және қауіпсіз веб-сайттармен жұмыс істеу туралы білім алады. Бұл білімдер олардың интернеттегі қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, интернетті сенімді және қауіпсіз ортаға айналдыруға көмектеседі.

Жасөспірімдер мен барлық интернет қолданушылары кибергигиена дағдыларын меңгеріп, интернеттегі қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруы қажет. Бұл олардың жеке деректерін қорғауға және интернеттегі жағымсыз оқиғалардан сақтануға көмектеседі. Кибергигиена мәдениетін қалыптастыру арқылы біз интернетті қауіпсіз және сенімді ортаға айналдыруға үлес қосамыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Shandilya, S. K., Upadhyay, S., Kumar, A., & Nagar, A. K. (2022).** "AI-assisted Computer Network Operations testbed for Nature-Inspired Cyber Security based adaptive defense simulation and analysis." *Future Generation Computer Systems*, 127, 297-308.
2. Zafri, F. (2022).** "Ransomware Attacks in History of Cyber World." *International Journal for Research in Applied Science and Engineering Technology*, 10(1), 39-43.
3. Kerl, M., Bodin, U., & Schelén, O. (2025).** "Privacy-preserving attribute-based access control using homomorphic encryption." *Cybersecurity*, 8(5), 5.
4. Wu, G. L., & Wang, X. Y. (2025).** "A privacy-enhanced framework with deep learning for botnet detection." *Cybersecurity*, 8(9), 9.
5. Ma, Y. C., Shen, P. S., Tian, X., Lv, K. W., & Chen, C. (2025).** "Reusable and robust fuzzy extractor for CRS-dependent sources." *Cybersecurity*, 8(4), 4.

АЭС ЭНЕРГИЯНЫ ҚАЛАЙ ӨНДІРЕДІ?

Студент Еркінов Ә, 3 курс, «Геологиялық барлау колледжі» КМҚК АО ББ
Семей қаласы
Ғылыми жетекшісі: Сарымова М.С., химия, экология және арнайы пәндер
оқытушысы

Кіріспе. Атом энергетикасының болашағы зор екені байқалып отыр. Бұрын күмәнмен қараған көптеген елдер қазір өз көзқарастарын қайта қарап, оны жаңартылатын энергия көздеріне маңызды қосымша деп санайды. Атом энергетикасы осы салада жоғары деңгейдегі қауіпсіздікті қамтамасыз етеді, сонымен бірге таза экологиялық шешім болып табылады. АЭС құрылысы елімізге өз электр энергиясын өндіруге мүмкіндік береді және барлық өңірді энергиямен қамтамасыз ету деңгейін арттырады. Бұл - алға жасалған елеулі қадам болмақ. Атом энергиясы көмір мен газға қарағанда әлдеқайда қуатты, одан қалдық та аз шығады және қоршаған ортаны қорғауға да жәрдемдеседі. АЭС өңірлерді дамытуға және энергетикалық тәуелсіздігін нығайтуға ықпал етеді. [1]

Жұмыс мақсаты: АЭС-нан электр энергиясы қалай өндірілетінін зерттеп, студенттерге түсіндіру, ақпаратпен бөлісу

Мәселенің өзектілігі:

АЭС құрылысы туралы қазан айында өткен референдумда атом энергетикасының келешегі мен еліміздің энергетикалық қауіпсіздігіндегі мән-маңызы талқыланды. Демек, мемлекеттің тұрақты дамуы мен өркендеуіне ықпал ететін атом электр станциясының стратегиялық, экологиялық, экономикалық және ғылыми артықшылықтары бар екені сөзсіз. Мұны еліміздің болашағы - қазіргі жастар арасында талқылап, ой бөліскенді жөн көрдім.

Студенттердің әлеуметтік сауалнамасы

Колледжіміздің 2-3 курс студенттері арасында атомдық энергетика жайлы жүргізілген сауалнама деректерін талдағаннан кейін мен АЭС құрылысын, оның жұмыс принципін зерттеуді шештім. Студенттерге «АЭС-тен электр энергиясы қалай өндірілетінін білесіз бе?» деген сұрақ қойылды.

Сауалнамаға қатысқан 16-17 жас аралығындағы студенттердің көпшілігі әртүрлі жауаптар берді. Олардың 28 пайызы АЭС-тен электр энергиясы қалай өндірілетінін білсе, 72 пайызы білмейтіні анықталды. Сондықтан мен осы зерттеу жобасын іске асыра отырып, студенттерге АЭС жұмысы туралы айтып беруді шештім.

Зерттеу нысаны:

Атом электр станциялары

Зерттеу әдістері:

- өздігімен ізденіс жүргізу
- ақпаратты өңдеу
- бейнеролик түсіру

1. Теориялық бөлім

Ядролық энергетикалық реакторлар тұрақты ядролық тізбекті реакцияны бастау және одан кейін басқару арқылы энергия шығарады. Қазіргі уақытта 30 елдегі 400-ден астам осындай реакторлар әлемдік электр энергиясының

шамамен 11 пайызын қамтамасыз етеді. МАГАТЭ әртүрлі реакторлық технологиялар үшін технологиялық инновациялар бойынша халықаралық ақпарат алмасуға және ынтымақтастыққа жәрдемдеседі. [2]

Ядролық энергия - ядродан, протондар мен нейтрондардан тұратын атомдардың орталық бөлігінен бөлінетін энергия түрі.

Бүгінгі күні бүкіл әлемде электр энергиясын өндіру үшін қолданылатын ядролық энергия ядролық ыдырау арқылы өндіріледі, ал синтезге негізделген электр энергиясын өндіру технологиясы әлі де зерттеу және тәжірибелік әзірлеу сатысында.

2 Тәжірибелік бөлім

АЭС-тен электр энергиясы қалай өндіріледі? Зерттеп көрейік!

Ядролық ыдырау дегеніміз не? Ядролық бөліну – атом ядросының екі немесе одан да көп кіші ядроларға бөлініп, энергия бөлетін реакциясы.

Мысалы, уран-235 атомының ядросы нейтронмен соқтығысқанда барий ядросы мен криптон ядросына және тағы екі немесе үш нейтронға бөлінеді. Бұл қосымша нейтрондар жақын маңдағы басқа уран-235 ядроларымен соқтығысады, олар да бөлінеді және көбейту әсері бар қосымша нейтрондар шығарады, нәтижесінде бір секунд ішінде тізбекті реакция жүреді.

Атом электростанциясы қалай жұмыс істейді?

Атом электр станциясының реакторында ядролық тізбекті реакцияны локализациялау және басқару үшін сәйкес жабдық пайдаланылады, көбінесе уран-235 отыны пайдаланылады, оның бөлінуі жылу шығарады. Бұл жылу бу шығару үшін реактордың салқындатқышын, әдетте суды жылыту үшін пайдаланылады. Содан кейін бу турбиналарға жіберіледі, бұл олардың айналуын тудырады және электр генераторын іске қосады, осы арқылы көміртегісіз электр энергиясын шығарады.

Сурет 2. АЭС құрылысы

Шикізат көзі: уран.

Уранды өндіру, байыту және кәдеге жарату

Уран - дүние жүзіндегі тау жыныстарында кездесетін металл. Уранның бірнеше табиғи изотоптары бар, олар массалық және физикалық қасиеттері бойынша ерекшеленетін, бірақ химиялық қасиеттері бірдей элементтің формалары болып табылады. Уранның екі негізгі изотопы бар: уран-238 және уран-235. Уран-238 дүние жүзіндегі уранның көп бөлігін құрайды, бірақ ыдырау тізбегі реакциясына түсе алмайды, ал уран-235 бөліну энергиясын өндіру үшін пайдаланылуы мүмкін, бірақ әлемдік уран қорының 1 пайызынан азын құрайды. [1]

Экологиялық аспект

Ядролық қалдықтар. Атом электр станцияларын пайдалану кезінде әртүрлі деңгейдегі радиоактивті қалдықтар түзіледі. Инновациялық жетілдірілген реакторлар негізінде атом электр станцияларының келесі буынын пайдалану кезінде қазіргі реакторларға қарағанда ядролық қалдықтар әлдеқайда аз түзілетін болады. Мұндай станциялардың құрылысы 2030 жылға таяу басталады деп күтілуде.

Ядролық энергетика және климаттың өзгеруі

Атом энергиясы төмен көміртекті энергия көзі болып табылады, өйткені көмірді, мұнайды немесе табиғи газды жағатын электр станцияларынан айырмашылығы, атом электр станциялары жұмыс істеген кезде іс жүзінде CO₂ шығармайды. Атом электр станциялары әлемдегі көміртегісіз электр энергиясының үштен бір бөлігін өндіру үшін пайдаланылады және климаттың өзгеруіне қарсы мақсаттарға жету үшін маңызды. [2]

Зерттеу жұмысының нәтижесі

Осы зерттеу жұмысының нәтижесі ретінде мен барлық ақпаратыммен бөлісе отырып, АЭС жұмысын жеңіл түрде түсіндіре отырып, студенттерге арналған бейнеролик түсірдім. Өзім сауалнама жүргізген топ студенттеріне жібердім. Осылайша, алдыма қойған мақсатыма жеттім.

Қорытынды: Атомдық электр станциясы (АЭС) – қазіргі заманғы электр энергиясын өндірудің тиімді әрі экологиялық таза әдістерінің бірі. Бұл біздің елімізге экономикалық және экологиялық тұрғыдан энергия өндіруге тиімді. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін АЭС құрылысы мен жұмысы халықаралық стандарттарға сәйкес жүзеге асырылады. Заманауи технологиялар мен қауіпсіздік шаралары радиацияның таралуын болдырмауға және апаттардың алдын алуға мүмкіндік береді. Осылайша, АЭС еліміздің болашағы және еліміздің энергетика саласының тірегі деуге болады. АЭС – тің елімізде салынуы - үлкен мүмкіндіктерге алып келеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. «Қазақстанның энергетикалық тәуелсіздігінің кілті- – ядролық энергетика» <https://egemen.kz/article/373142-qazaqstannynh-energetikalyq-tauelsizdigininh-kilti>
2. Ядролық энергетикалық реакторлары, реакторлы технологиялар, МАГАТЭ <https://www.iaea.org/ru/temy/yadernye-energeticheskie-reaktory>

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Студент Жақсылық С., 1 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Халыкова Г.А., информатика пәнінің оқытушысы, педагог-сарапшы

Өзектілігі: Жасанды интеллекттің қарқынды дамуы білім беру саласына үлкен өзгерістер әкелуде. ЖИ технологиялары оқыту үрдісін жекешелендіру, оқу материалдарын тиімді ұйымдастыру, білім сапасын бақылау және оқушылардың үлгерімін арттыру мүмкіндіктерін ұсынады. Сондықтан ЖИ-ды білім беру саласына тиімді енгізудің жолдарын зерттеу маңызды.

Мәселе: ЖИ технологияларын қолдану арқылы жаһандық коммуникацияны жақсартуға үлес қосу.

Мақсаты: Білім беру саласында жасанды интеллектті (ЖИ) қолдану мүмкіндіктерін зерттеу, оның тиімділігін талдау және болашақтағы ықтимал бағыттарын анықтау.

Міндеттері:

1. Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы негізгі қолдану бағыттарын анықтау.
2. ЖИ технологияларын енгізудің артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау.
3. Жасанды интеллектке негізделген заманауи құралдар мен платформаларды қарастыру (мысалы, ChatGPT, Khan Academy, Grammarly, т.б.).
4. Қазақстанда білім беру жүйесіне ЖИ технологияларын енгізу мүмкіндіктерін зерттеу.
5. Болашақта ЖИ қолдану перспективаларын болжау.

I. Зерттеудің мақсаты мен міндеттері.

Жасанды интеллекттің жалпы сипаттамасы. Жасанды интеллект (ЖИ) – бұл компьютерлердің адамның ойлау, шешім қабылдау және үйрену қабілеттерін еліктеуге арналған технологиясы.

Негізгі сипаттамалары: Деректерді талдау және өңдеу; Машиналық оқыту арқылы өзін-өзі жетілдіру; Жылдамдық және тиімділік. Қолдану салалары: Медицина, көлік, қаржы, білім беру, өндіріс, сауда және т.б. Артықшылықтары: Уақыт үнемдеу, қателіктерді азайту, үлкен деректермен жұмыс жасау. [1]

Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы маңыздылығы.

Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында оқу процесін тиімдірек, жеке оқытуға негізделген және қолжетімді етеді. Оның маңыздылығы төмендегі аспектілерде көрінеді: 1. Жеке оқыту. 2. Оқушылардың прогресін бақылау. 3. Уақыт үнемдеу. 4. Ақылды оқыту құралдары. 5. Қолжетімділік. 6. Келешекке дайындық. 7. Әлеуметтік теңдік.

ЖИ білім беру саласында оқу сапасын жақсарту, әдістерді жаңартуға мүмкіндік жасауға маңызды ықпал етеді. [4]

II. ЖИ технологияларын қолдану бағыттары.

Оқытуды жекешелендіру. Жасанды интеллект (ЖИ) оқыту процесін жекешелендіруде бірнеше тәсілдермен қолданылады: 1. Оқушылардың қабілеттерін бағалау. 2. Оқу бағдарламасын бейімдеу. 3. Жеке оқу материалы. 4. Кері байланыс және бақылау. 5. Интерактивті оқу құралдары. 6. Виртуалды көмекшілер. 7. Қолжетімділік және икемділік. [3]

Автоматтандырылған бағалау жүйелері.

Жасанды интеллект (ЖИ) автоматтандырылған бағалау жүйелерінде білімді бағалауды тиімді етеді: 1. Автоматты тапсырма бағалау, 2. Натуралды тілдерді өңдеу (NLP). 3. Кері байланыс, 4. Адаптивті бағалау, 5. Уақытты үнемдеу, 6. Жалпы анализ. [3]

Оқу материалдарын құру және бейімдеу.

Жасанды интеллект (ЖИ) оқу материалдарын құру және бейімдеуде тиімді әдістер ұсынады:

1. Автоматты оқу материалдарын құру, 2. Жекеленген мазмұн, 3. Интерактивті құралдар, 4. Жаттықтыру тапсырмалары, 5. Қосымша ресурстар, 6. Автоматты аударма. [3]

Виртуалды ассистенттер мен чат-боттар.

Жасанды интеллект (ЖИ) виртуалды ассистенттер мен чат-боттарда оқу процесін жақсарту үшін қолданылуы мүмкін:

1. 24/7 қолдау, 2. Жекеленген көмек, 3. Оқу прогресін бақылау, 4. Сұрақтарға жауап беру, 5. Кері байланыс және мотивация. 6. Ақпаратты талдау. [3]

III. ЖИ-дың артықшылықтары мен шектеулері:

Артықшылықтары: 1. Жоғары тиімділік. 2. Автоматтандыру. 3. Жекелендіру. 4. 24/7 қолжетімділік. 5. Үздіксіз даму. 6. Қолжетімділік.

Шектеулері: 1. Технологиялық шектеулер. 2. Адамдық фактордың жоқтығы. 3. Құқықтық және этикалық мәселелер. 4. Мамандардың қажеттілігі. 5. Қателіктер мен қате шешімдер. 6. Жоғары құн. [2]

IV. Қазіргі қолданыстағы ЖИ құралдары.

Қазіргі уақытта қолданылып жүрген бірнеше ЖИ құралдары мен жүйелері бар:

1. Duolingo: Тіл үйрену платформасы ЖИ негізінде жұмыс істейді, оқушылардың жетістіктерін бақылап, олардың білім деңгейіне сәйкес тапсырмаларды ұсынады.

2. Socrative: Бұл бағалау платформасы мұғалімдерге оқушылардың білімін тексеру үшін тесттер мен сауалнамаларды жасауға мүмкіндік береді.

3. Knewton: Жекеленген оқу платформасы, ол әрбір оқушының оқу стиліне, жылдамдығына және қажеттіліктеріне сәйкес бейімделген оқу материалдарын ұсынады.

4. Grammarly: Жазбаша жұмыстарды тексеру үшін қолданылатын ЖИ құралдарының бірі. Ол грамматикалық қателерді тауып, оқушыларға дұрыс жазу үшін кеңес береді. 5. DreamBox: Математика пәнін үйрететін онлайн платформа. ЖИ оқушылардың білім деңгейін бағалап, олардың қиындықтары мен жетістіктеріне сәйкес тапсырмалар береді.

6. Quizlet: Оқушыларға карточкалар мен тесттер арқылы оқу материалдарын жаттауға көмектесетін платформа.

7. Cleverbot: Чат-бот оқушыларға сұрақтарға жауап беріп, білімін тексеруге көмектеседі. Бұл құрал білімді анықтауға және оқушылардың сұрауларына жедел жауап беруге арналған. [3]

V. Зерттеу нәтижелері.

Сауалнама мақсаты: Бұл сауалнама білім беру саласындағы жасанды интеллекттің (ЖИ) қолданылуын, оның мүмкіндіктері мен болашағын зерттеу үшін жүргізіледі.

1. *Жеке мәліметтер (анкеталық бөлім)* Сауалнамаға жалпы 200 респондент қатысты, олардың ішінде: Жас ерекшелігі: 18-25 жас – 30%, 26-35 жас – 40%, 36-50 жас – 20%, 50 және одан жоғары – 10%. - Білім деңгейі: Жоғары білім – 70%, Орта білім – 15%, Мектеп – 10%, Басқа – 5%.

2. *Жасанды интеллект туралы түсінік:* Жасанды интеллект туралы білім деңгейі: Жақсы білемін – 35%, Орташа білемін – 40%, Аз білемін – 15%, Мүлде білмеймін – 10%.

3. *Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы маңыздылығы:* Өте маңызды – 50%, Маңызды – 35%, Орташа маңызды – 10%, Маңызсыз – 5%.

Респонденттер ЖИ технологияларының болашағы туралы оң пікірлер білдірді, бірақ деректер қауіпсіздігі мен этикалық мәселелерге қатысты алаңдаушылықтарын жеткізді. Сонымен қатар, кейбір респонденттер ЖИ-дің оқытушылар мен студенттердің қарым-қатынасына және шығармашылық қабілеттеріне ықпал етуі мүмкін деп ескертті. Сауалнама нәтижелері бойынша, респонденттер ЖИ-дің білім беру саласында үлкен әлеуетке ие екендігін және оның болашақта маңызды рөл атқаратынын атап өтті.

Білім беру саласында ЖИ қолданудың болашағы.

Жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласында зор әлеуетке ие. Ол оқыту процесін жекешелендіру, оқу материалдарын бейімдеу және оқушылардың прогресін бақылау арқылы білім сапасын арттыра алады. ЖИ автоматты бағалау жүйелері арқылы мұғалімдерге уақыт үнемдеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ЖИ технологиялары қашықтан білім алу мен әлемдік деңгейдегі білім жүйесіне интеграцияны қамтамасыз етеді. [5]

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Алимбекова, Г. (2020). Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы қолданылуы. Қазақ ұлттық университеті баспасы. 28-29б.
2. Құрманова, А. (2021). Білім берудегі цифрлық трансформация және жасанды интеллекттің рөлі. Алматы: Қазақ университеті. 11-13б.
3. Сейітқалиева, Б. (2019). Жасанды интеллект және білім беру: мүмкіндіктер мен перспективалар. Астана: Парасат баспасы. 25-28б.
4. Омарова, Ж. (2020). Жасанды интеллекттің білім беру саласындағы ықпалы. Қазақ педагогика ғылыми-зерттеу институты. 85-86б.
5. Тасмағанбетова, М. (2021). Жасанды интеллект пен білім беру технологияларының болашағы. Білім және ғылым министрлігі баспасы. 55-56б.

АҒАШТЫҢ ЕКІ ҰШЫНДА ҚАМТЫҒАН «АТОМДЫҚ ЭЛЕКТР СТАНЦИЯСЫ»

Студенттер Жетпісова Ж., Қажиақберова А., «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК, Абай облысы, Семей қаласы

Ғылыми жетекшісі: Орынтаева Н.Е.

Жұмыстың өзектілігі: «Атомдық электр станциясы» тақырыбы қазіргі заманда өте өзекті. Себебі, атом энергетикасы елдің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, энергия тәуелсіздігін арттырады. Сонымен қатар, дәстүрлі энергия көздеріне қарағанда экологиялық таза, көмірқышқыл газының шығарылуын азайтады, яғни климаттың өзгеруімен күресуге үлес қосады. Экономикалық тұрғыдан алғанда, АЭС ұзақ мерзімді және тиімді энергия көзі болып табылады.

Зерттеу мақсаты: Атомдық электр станцияларының пайдасы мен кемшіліктерін зерттеу. Бұл зерттеу атом энергетикасының тиімділігі мен қауіпсіздігін бағалауға, сондай-ақ оның болашақ дамуына әсер ететін негізгі факторларды анықтау.

Кіріспе: Кіріспе: Қазақстан уран өндіру көлемі бойынша әлемде бірінші орында, ал уран қоры жағынан екінші орында тұр. 2018 жылдан бастап еліміз уран сату бойынша да әлемде көшбасшы болды. Жыл сайын Қазақстан 20 мың тоннадан астам уран өндіреді, бұл әлемдегі жалпы уран өндірісінің шамамен 40 пайызын құрайды. [2] Бұл мүмкіндіктерге қарамастан, елімізде әлі күнге дейін атом электр станциясы жоқ, бірақ оны салу үшін көптеген негіздер бар. Атом энергетикасы – атом электр станциясында ядролық реакция арқылы пайда болған энергияны электр қуатына айналдыру процесі. Реакторда бөлінген жылу суды буға айналдырып, турбогенераторды іске қосады, нәтижесінде электр энергиясы өндіріледі. [1] Қысқаша айтқанда, атом электр станцияларының жұмыс принципі жылу электр станцияларының жұмысына ұқсас, бірақ мұнда жылу көзі ретінде органикалық отынның орнына ядролық отын қолданылады. [4] Атомдық энергетика ұзақ мерзімді энергиямен қамтамасыз етуді кепілдендіреді және үлкен көлемдегі электр қуатын өндіреді, ал реакторлар жоғары орташа қуат коэффициенттеріне жетеді. Сонымен қатар, атом электр станциялары 60-100 жылға дейін жұмыс істей алады. Атом энергетикасы — бұл негізгі тұрақты энергия көзі. [3] Қазақстанда атом электр станциясын салу мәселесі бойынша 2024 жылдың 6 қазан күні референдум өтті, оның нәтижесінде халықтың басым бөлігі бұл бастаманы қолдады. Орталық референдум комиссиясының мәліметінше, дауыс беру құқығына ие 12284487 азаматтың 7820204-і (63,66%) референдумға қатысты. Оның ішінде 5561 937 адам немесе 71,12% Қазақстанда АЭС салуға келісімін білдірді. Бұл көрсеткіш атом энергетикасын дамытуға деген қоғамның жоғары қызығушылығын және қажеттілігін көрсетеді. [5]

Негізгі бөлім: Ғаламдық мәселелер Қазақстанды да айналып өтпеді. Елдің энергетикалық жүйесі 70%-ға көмірге тәуелді, ал жылу электр станцияларындағы жабдықтардың тозуы орта есеппен 66%-ды құрайды. Сонымен қатар, электр энергиясына деген сұраныс артып келеді: 2023 жылы электр тұтыну алдыңғы жылмен салыстырғанда 1,9%-ға өсті. Болжам бойынша, 2024 жылдың қазанынан 2025 жылдың наурызына дейін электр қуатының тапшылығы 1,025 ГВт болады, ал 2030 жылға қарай 6,2 ГВт-қа дейін жетуі мүмкін. Энергия тапшылығы елдегі өндіріс саласына да әсер етуде. Қазіргі уақытта еліміздегі энергияның негізгі бөлігі жылу электр станцияларынан (ЖЭС) алынады. Алайда, бұл станциялардың бірнеше маңызды кемшіліктері бар. Біріншіден, ЖЭС қоршаған ортаны ластайды. Отын жағу барысында ауаға күкірт, азот, көміртек оксидтері, сондай-ақ күл мен шаң таралады, бұл экологияға зиян келтіріп, халық денсаулығына кері әсер етеді. Екіншіден, жылу электр станцияларын пайдалану қымбатқа түседі. Олар тұрақты түрде отын сатып алуды қажет етеді, ал жабдықты жөндеу мен күтіп ұстауға да айтарлықтай қаражат жұмсалады. Сонымен қатар, қазба отындарының қоры шектеулі болғандықтан, ЖЭС-тің ұзақ мерзімді тұрақтылығы күмән тудырады. Үшіншіден, бұл станциялардың тиімділігі төмен. Олардың пайдалы әрекет коэффициенті (КПД) әдетте 30-40% аралығында ғана, яғни өндірілген энергияның көп бөлігі ысырап болады. Осы мәселелерді ескере отырып,

елімізге тұрақты әрі экологиялық таза энергия көздеріне көшу қажет. Бұл бағытта атом электр станциясын салу – балама шешімдердің бірі. [6]

Осы тұста атом электр станцияларының артықшылықтары мен кемшіліктері туралы айта кету керек. Ең маңызды артықшылықтарының бірі АЭС жұмысына қажет уранды тасымалдау оңай әрі шығынсыз болуы. Мысалы, қуаты 1000 МВт болатын станцияға жылына 27 тонна дайын ядролық отын жеткілікті, ал осындай көлемдегі электр энергиясын өндіру үшін көмірден 2,5 миллион тоннадан астам қажет болар еді.

Тағы бір маңызды ғаламдық мәселе — климат өзгерісі мен парник газдарының жоғары деңгейі салдарынан пайда болатын ауа райы аномалиялары. Ал атом электр станцияларының табиғатқа тигізетін зияны әлдеқайда аз. Бекберген Керейдің айтуынша, атом энергетикасы тарихында әлемде барлығы 370 мың тонна пайдаланылған ядролық отын жиналған, оның $\frac{1}{3}$ бөлігі қазірдің өзінде қайта өңделген.

Сарапшылардың пікірінше, атом электр станциялары тұрақты энергия көзіне айналып, ЖЭК жүйесін қауіпсіз түрде біріктіруге көмектесуі керек. Бекберген Керейдің айтуынша, АЭС-тің ең маңызды артықшылығы — оның тұрақтылығы. Атом станциясы тәулік бойы, күн мен маусымға тәуелсіз, 90% тиімділікпен электр энергиясын өндіреді.

АЭС салу және бұл станцияларда қызмет көрсету көптеген жаңа жұмыс орындарын ашып, өңір экономикасының дамуына ықпал етеді. Құрылыс жұмыстарының шарықтау кезеңінде үлкен АЭС 10 мыңға дейін адамды жұмыспен қамтуы мүмкін. Бұл көрсеткіш күн және жел станцияларымен салыстырғанда төмен болғанымен, статистика бойынша АЭС қызметкерлерінің жалақысы саладағы ең жоғары деңгейде. [3]

Келесі кезекте АЭС кемшіліктері.

Оның бірі — АЭС салу үшін үлкен ресурстар қажет. Бұл АЭС құрылысын Қазақстанда жүзеге асыруды ұсынатындардың пікірлері. Екі реакторлы, жалпы қуаты 2,4 гигаватт болатын АЭС-тің алғашқы құрылыс құны 10 миллиард долларды құрайды. Оған қоса, тағы 5 миллиард доллар — Қазақстанға құрылыс үшін қажет несиенің пайыздары. Бұл сома Беларусьтегі атом электр станциясын салуға жұмсалған қаражатпен шамалас. Бұл нақты көрсеткіш болып табылады және Қазақстандағы есептеулердің негізіне алынған. Бұл ақша ақталуы үшін көптеген жылдар керек болады.

Келесі кемшілік — АЭС құрылысының ұзақтығы. Атом электр станциясын салу ұзақ мерзімді жоба болып табылады. Жоспарлау және жобалау жұмыстарын қоса алғанда, АЭС-ті Қазақстанда іске қосу үшін кем дегенде 10 жыл қажет болады. Бұл тағы бір маңызды кемшілік — ұзақ құрылыс кезеңі мен үлкен қаржылық шығындар жобаны сыбайлас жемқорлыққа бейім етеді.

Үшінші кемшілік — АЭС құрылысының қаржыландыруы тек мемлекеттердің қолынан келеді. Бұл Қазақстанды АЭС құрылысын жүзеге асыратын донор-мемлекетке тәуелді етеді. Коммерциялық банктер үшін атом энергетикасы жобаларының көлемі мен қаржыландыру мерзімі қабылданбайды. Дүниежүзілік банк, Еуропалық қайта құру және даму банкі, Азия даму банкі

сияқты халықаралық қаржы институттары атом энергетикасы жобаларын қаржыландырмайды.

Атом энергетикасының маңызды кемшілігі — реакторларды салқындату үшін үлкен мөлшерде су қажет. Сондықтан АЭС көбінесе үлкен су қоймаларының жанында салынады, ал бұл станцияларда апаттар орын алғанда су қоймалары ластануы мүмкін. Олардың жұмысы уақытқа және маусымға тәуелсіз болса да, су тапшылығына немесе ыстық ауа райында АЭС жұмысы тұрақсыз болуы мүмкін, бұл реакторлардың уақытша өшірілуіне және электр энергиясының өндірілмеуіне әкеледі. [7]

Қорытынды: Атом энергетикасының артықшылықтары мен кемшіліктерін талдай отырып, оның Қазақстан үшін тиімді болуы мүмкіндігі айқын. АЭС тұрақты және экологиялық таза энергия көзі ретінде ұсынылады, өйткені ол жылу электр станцияларына қарағанда аз зиянды заттарды шығарады. Сонымен қатар, уранның көзі Қазақстанда бар, бұл еліміздің өз ресурстарын пайдаланып, энергия тәуелділігін азайтуға мүмкіндік береді. Бірақ, АЭС құрылысының ұзақтығы мен үлкен қаржылық шығындары жобаның іске асуын қиындатуы мүмкін. Сонымен қатар, оның экологиялық қауіптері мен су тапшылығы мәселелері де бар. Құрғақ градиендерді қолдану: Кейбір АЭС жобаларында дәстүрлі суық градиендердің орнына құрғақ градиендер пайдаланылады, бұл су қажеттілігінен толық босатады. Бұл әсіресе су жетіспейтін аймақтар үшін тиімді. АЭС жобасының табысты болуын қамтамасыз ету үшін, осы факторлар мен оларды шешудің жолдарын мұқият қарастыру қажет. АЭС бізге міндетті түрде қажет деп санаймыз, тек бұған аса жауапкершілікпен қарау қажет. Біздің ұсыныс: Қазақстанда АЭС салу үшін барлық жағдайды мұқият зерттеу керек. Қауіпсіздік шараларын сақтау, халықтың пікірін ескеру және экологиялық таза шешімдерді қарастыру маңызды. Сонымен қатар, баламалы энергия көздерін дамыту да назардан тыс қалмауы тиіс. Егер барлық қауіптер ескеріліп, дұрыс жоспарланса, АЭС ел үшін тиімді жоба бола алады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Электр станциялары мен қосалқы станциялар: Оқулық /Хожин Г. - Алматы, 2014.- 9
2. <https://inbusiness.kz/kz/news/kazakstandagy-uran-ondirisi-zhajly-ne-bilemiz>
3. <https://factcheck.kz/analitika/aes-v-kazahstane-plyusy-i-minusy/>
4. <https://qaragandyhabary.kz/atom-elektr-stantsiyalaryny-zh-mys-printsipi/>
5. <https://rus.azattyq.org/amp/33148844.html>

ТАБИҒИ ЭКО ЖҮЙЕЛЕРДІҢ МАҢЫЗЫ

Студент Жұбанова Н., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Төрежанқызы Ж., арнайы пән оқытушысы, п.ғ.магистрі

Өзектілігі: «Жаңа Қазақстан» экология тұрғысынан алғанда тұрақты даму және табиғатты сақтау идеясын жүзеге асыруды мақсат етеді. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл

кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Қоршаған ортаны қорғау және экологиялық даму» еліміз үшін алдыңғы кезекте тұрған мәселе екенін мәлімдеді. Бүкіл өркениетті әлем жұртшылығы осы мәселемен айналысуда және бізге де мындай жаппай үрдістен шет қалуға болмайды»-деп атап өтті.

Президент «ерте жастан бастап балаларда қоршаған ортаға деген жауапкершілік сезімін тәрбиелеуді» ұсынды. Қазақстанның «жасыл» экономикаға көшу тұжырымдамасы Қазақстан Республикасын білім беру жүйесіне кіріктіру арқылы - энергия, ауа, су, жер, биологиялық әркелкілік және тұрмыстық қатты қалдықтарды жинау тәрізді алты маңызды бағытты айқындайды. Қазіргі кезде ғалымдардың психологиялық-педагогикалық зерттеулерінде мазмұны мен сипаттамасы бойынша балалардың әртүрлі экологиялық білім мен түсініктерді меңгеру мүмкіндігі дәлелденді.

Мәселе: Табиғат пен қоғам арасында тепе- теңдікті сақтап, болашақ ұрпаққа таза және қауіпсіз орта қалдыруға мүмкіндік береді. Ендеше болашақ ұрпақ мектепке дейінгі бала. Балабақша - үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы буыны. Осы кезеңде баланы ұтымды идеялар арқылы баулу, оның кемшіліктерін түзету жеңіл болып келеді. Қазіргі кезеңде мектеп жасына дейінгі балаларға экологиялық тәрбие беру экологиялық тұрғыда ойлай алатын, қоршаған ортаға қатысты өз әрекеттерінің салдарын түсінуге қабілетті және табиғатпен үйлесімді түрде өмір сүре алатын адамды қалыптастыру үшін жүйелі шаралар кешенін қамтамасыз ету.

Мақсаты: мектепке дейінгі балалық шақта танысатын өзін қоршаған табиғаттың құбылыстары мен нысандарына саналы түрде оң көзқарасын қалыптастыру.

Міндеттері:

- тәрбиеленушілердің бойында табиғатқа қамқорлықпен қарау және мінез-құлық мәдениетінің қарапайым дағдыларын қалыптастыру;
- туған өлкенің табиғатымен танысу арқылы өңірлік компонентті іске асыру;
- еңбек дағдыларына баулу, қарапайым тапсырмаларды орындауға үйрету;
- тәрбиеленушілердің әдеби шығармаларды қабылдау және талдау қабілеттерін дамыту, сезімдерін білдіруге үйрету, сөздік қорды байыту;
- балалардың игі істер жасауына ата-аналардың бағыт беруі, балаларға туған өлке табиғатының сұлулығын көре білуге көмектесу.

Зерттеу болжамы: Мектепке дейінгі ұйымның тәрбиелеу - білім беру процесінде экологиялық орта жоспарланса, балаға өзінің бақылауларына, тәжірибелеріне, заңдылықтарға және т. б. негізделген әлемнің бейнесін өз санасында модельдеуге мүмкіндік береді.

Мектеп жасына дейінгі балалардың экологиялық тәрбиесі - бұл балаларды қоршаған ортаны қабылдауға, оған ұқыпты қарауға тәрбиелеу. Қажет емес заттарды немесе қоқысты пайдалану мәселесін шешуді балалардың табиғи және қалдық материалдардан (кәмпиттердің қағазы, қораптар, қақпақтар және т.б.) жасалған жұмысынан көруге болады. Ересек адамның пікірінше, бұл қажет емес заттар, ал бала үшін бұл жай ғана қазына болып табылады. Күн сайын үйде көптеген бос пластикалық бөтелкелер, йогурт банкалары, түрлі қораптар және тағы басқалар жинақталады. Қажет емес заттар-бұл лақтыруға

болатын заттар, бірақ оны балалардың шексіз қиялына ерік беру арқылы қолдануға болады, олар балалар шығармашылығы үшін кәптеген мүмкіндіктерге ие. Өйткені, баланың қолына түскен барлық зат оның көруге, ұстауға, зерттеуге деген ұмтылысын тудырады.

Пластикалық бөтелкелер мен йогурт банкаларынан көп заттар жасауға болады. Күнделікті өмірде көзге түспейтін заттар балалардың қолында өзгеріп, жана түрге енеді, бөтелкелер су бүркетін құрал, құмыралар, кеглилер және «городки» ойындары үшін нысана болуы мүмкін. Олардан күрек пен құммен ойнауға арналған қалыптар, қайықтар, сондай-ақ, ойындар мен театрландырылған қойылымдар үшін әртүрлі қуыршақтар жасауға болады. Ересектің көмегімен балалар ойлауды, қарапайым заттарды ерекше қолдануды үйренеді, бала эксперимент жасай бастайды. Қажет емес заттарды қолдана отырып, балалар оларды керемет ойыншықтарға айналдырады. Қолдан жасалған ойыншықтар баланың ең сүйікті ойыншығына айналады және оған пайдасын тигізеді. Осылайша, қажетсіз заттар, қалдық материалдар, олардан жасалған бұйымдар балаларға барлық ұсақ-түйектерді көруге және оларды бағалауға көмектеседі. Қажетсіз заттарға екінші өмір беріп, олардан керемет сәндік заттар мен бұйымдар жасай отырып, ғаламшарды қоқыстардан тазартуға болады.

Тұлғаның экологиялық мәдениетінің компоненттері: экологиялық білім, экологиялық ойлау, жағымды мінез-құлық пен табиғатқа деген сүйіспеншілік сезім. Экологиялық тәрбие адамның рухани мәдениетінің бөлігі болып табылады. Бұл процесті іске асыруда мектепке дейінгі білім беру саласының педагогтері маңызды рөл атқарады.

Зерттеу пәні: Мектепке дейінгі ұйым жағдайында түрлі жас кезеңдерінде тәрбиеленушілерді экологиялық мәдениетке тәрбиелеу бойынша жұмыстың негізгі бағыттары берілген.

Күтілетін нәтиже:

- бала экологиялық мәдениет негіздерін меңгереді, барлық табиғи нысандардың өзара байланысы мен өзара әрекетін саналы түрде түсінеді;
- балалардың тірі және өлі табиғат құбылыстарына танымдық қызығушылығы, байқағыштық қабілеті дамиды;
- топтардағы табиғат бұрыштары жабдыкталады;
- бала табиғатқа жауапкершілікпен және қамқорлықпен қарайды;
- балалардың рухани-адамгершілік құндылықтары қалыптасады.

Экологиялық мәселелерді шешу жолдары:

- қоқыс пен басқа да зиянды қалдықтарды тиімді өңдеу; - атмосфераны ластанбайтын экологиялық қауіпсіз отынды пайдалану;
 - халық арасында ағарту жұмыстары және әлеуметтік жарнама жасау.
- Әдетте, лақтырылатын заттардан қолөнерге негіз бола отырып, қайтадан қолданысқа ие бола алады.

Зерттеу әдістері: Мектепке дейінгі білім берудің нормативтік құжаттары мен оқу-әдістемелік құралдарына талдау, негіздеу, модельдеу

Қорытынды: экологиялық білім беру Қазақстанның тұрақты дамуының мемлекеттік стратегиясының басым бағытына айналуға.

Экологиялық тәрбие – бұл балалар мен ересектерде экологиялық мәдениеттің негіздерін қалыптастыруға бағытталған жүйе. Мектепке дейінгі жаста танымдық салада маңызды өзгерістер болады, баланың зияткерлік, адамгершілік, эмоционалды дамуы қалыптасады. Экологиялық мәдениет негіздерінің қалыптасуы бұл табиғатты қорғап, қамқорлық жасайтын, сондай-ақ табиғаттың байлығы негізінде материалдық немесе рухани құндылықтарды дарытатын адамдарға саналы түрде оң көзқарасты қалыптастыру. Сонымен қатар, табиғаттың бір бөлшегі ретінде адамның өзіне деген көзқарасы, өмір мен денсаулықтың құндылығын және олардың қоршаған орта жағдайына тәуелділігін тнсінуі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы).
3. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі». 2020 жылғы 1 қыркүйек.
4. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің міндетін атқарушының 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 қыркүйектегі № 412 бұйрығы.

ЭЛЕКТРОНДЫ ТЕМЕКІНІҢ ДЕНСАУЛЫҚҚА ЗИЯНЫ

Студенттер Жұбат Ж., Аққуанова А., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Құдайберген С.П., география пәні оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі

Тақырыптың өзектілігі: Электронды темекінің зияны туралы кеңінен ақпараттандыру және оны жасырын сатуды Қазақстан Республикасында саналы түрде тоқтатуға ықпал ету.

Жұмыстың негізгі мақсаты: Электронды темекінің құрамын зерттеп, оны пайдаланушылардың санын азайту, ағзаға келтіретін зиянын жастармен бірге талдау жүргізу.

Міндеттері:

1. Электронды темекі шегу өскелең ұрпақтың моральдық, физикалық және психикалық денсаулығына теріс әсер ететін қауіптіліктерін дәлелдеу;
2. Жасөспірімдердің физикалық және психоәлеуметтік әл-ауқатына ықпал ететін салауатты ортасын қалыптастыруға көмектесу.

«Ұрпақ саулығы – ұлт саулығы» деп балалар үшін алаңдайтын болсақ, уақыт өткен сайын жас ұрпақтың денсаулығына қауіп төндіретін қатерлі заттардың қатары көбейіп бара жатыр, сондықтан осыған қоғамның назарын аударғым келеді. Абыройдан айыратын алкоголь мен естен тандыратын

есірткіден арыла алмай жүргенде ұрпақ санасын улайтын тағы бір тұйыққа тап болудамыз. Мерейімізді өсіре ме деп жүрген жастарымыздың жасырын ендігі ермегі – электронды темекі болуда. Вейп -аккумулятор және буландырғыштан тұратын электронды сигареттің бір түрі. Ол ағылшынның «vape» - «буды жұту және шығару» сөзінен шыққан. Прибор сыртынан қарағанда сигараны немесе темекі тартатын түтікшені еске салады. Оны көбінесе шылыммен алмастыру үшін немесе есірткі заттарсыз хош иістендірген буды жұтуды қалайтындар қолданады.

Вейптің қауіптері:

- Ақыл-сананың зақымдануы, әсіресе есейіп келе жатқан балалардың зейін қою қабілеті мен көңіл-күйлерінің бұзылуы;
- Қызыл иек пен ауыз қуысының қабынуы;
- Өкпенің созылмалы қабынуы мен жүрек ауруы;
- Демікпе ауруы, асқазан ауруы мен жүрек айнуы.

Электронды темекі дегеніміз - ішінде сұйықтығы, арнайы ауыстыратын картриджі бар, өкпеге тыныс алу жолдары арқылы никотин жеткізетін темекінің бір түрі. Жасанды темекінің құтысы кішкентай болады, әрі жағымсыз иіс шықпайды. Керісінше, түрлі тәтті иісі бар электронды темекі жастарды еліктіреді. Сөйтіп, жасөспірімдер шылымның шырғауына түседі. Сондай-ақ жаңадан темекіге әуес болып жүргендер электронды темекінің құрамында күл мен зиянды шайырлар жоқ екендігін алға тартады. Үлкендер жағы мұны темекіні қою үшін тартамыз деп ақталады. Алайда сәнді құрылғының құрамында никотин картриджі немесе оны алмастырғыш, түтін шығаратын ультрадыбыстық бүріккіш, ауа ағынының сенсоры, электронды чип, өкпенің күшін алмастыратын литий батареясы және жарық диоды болады. [1, 56]

Осыншама зиянды электронды темекіге жастар неліктен қызығады?

Әдетте балалар мен жасөспірімдер ересек болуға асығады. Тіпті кейбірі өзгелерге ержеткенін дәлелдеу үшін темекі шегуді ерте бастайды. Көп жағдайда олар электронды темекіні мүлдем қауіпсіз және зиянсыз деп санайды. Сөйтіп, қалайша белсенді темекі шегушіге айналғанын білмей қалады. Расында, соңғы жылдары «Вейп», «IQOS» (Айкос), «Снюс», «Паучи» деп аталатын электронды темекілер әсіресе жасөспірімдер арасында сәнге айналып, оны қолданатындар қатары көбейіп барады. Мұндай құрылғы өндірушілер жастарды жарнама беру, бейнеролик түсіру секілді түрлі тәсілмен қызықтырды. Сондай-ақ осы өнімдердің қауіпсіздігі туралы иллюзия жасайды, тартымдылықтың жалған визуалды әсерін тудырады: бу бұлты, жарқын қаптама, әртүрлі дәм. Бұл хош иістер темекі түтініне қарағанда жұмсақ сезіледі. Адамдар мұндай темекі тыныс алу жолдарын тітіркендірмесе, зиянды емес деп ойлайды, бұл өзін-өзі алдау. Егер ата-ана баласының «вейпқа» тәуелділігін байқаса, арнайы медицина мекемелеріндегі психологтер мен наркологтарға жүгінгені жөн. Себебі, жастарға білікті мамандар ғана көмек көрсете алады [1,56]

Электронды темекі шегу - никотинге тәуелділіктің ең көп таралған көрінісі. Түтіктегі темекі гипоксияны тудырады, яғни ағзаға оттегі жетпейді. Оттегі жетіспеушілігі бар кез келген организм әлдеқайда нашар дамиды. Егер ұзақ уақыт бойы денеде оттегі жеткіліксіз болса, онда орталық жүйке жүйесіне

зақым келіп, есте сақтау қабілеті, зейіні нашарлайды, жиі басы ауырып, ашуланшақ болады, айналаның бәріне немқұрайды қарайды. Егер сұйықтыққа есірткі заттары араласса, онда психологиялық жағынан да зиян болады. Мұндай құрылғылардың тағы бір қаупі - жұқпалы ауруларды таратады. Себебі «вейп» құрылғысын сатып алу, оның картриджін қайта толтыру қымбат. Бұл әр жасөспірімге қолжетімді емес. Сондықтан олар көбіне бес-алты балаға ортақ бір құрылғыны пайдаланады. Бұл жұқпалы аурулардың таралуына жол береді, мәселен, жасанды темекіні ортақ түтіктен тартқандар гепатит пен туберкулезді жұқтырады [1, 56]. Темекіге тәуелді мінез-құлықтың психикалық салдары. Темекіге тәуелділік шылым шегушінің психикалық жағдайына теріс әсер етеді. Мұндай кезде жасөспірім ашуланшақ болады, демалу мен оқудың қалыпты режимі бұзылады. Өйткені жасөспірім бос уақытында үнемі ата-анасы мен таныстарынан тығылып, темекі шегуге ыңғайлы, оқшауланған орынды қайдан табуға болатындығы туралы ойлап жүреді. Мінезі тұйықталып, күйзеліске түседі. Осындай сәтте балаға ата-ананың қолдауы өте қажет. Сөйлесіп, темекі шегудің зияны мен салдары туралы айтып, балаға өз бетінше шешім қабылдауға мүмкіндік берген абзал [1,56]. Жасөспірімдер арасында электронды темекіні пайдаланудың алдын алу шаралары. 2024 жылдың 24 қаңтарда ҚР Парламент мәжілісі кейбір заңнамалық актілерге денсаулық сақтау мәселелері бойынша өзгерістер енгізу туралы заңды екінші оқылымда қабылдады. Қазақстанда вейптерді әкелуге және таратуға тыйым салынды [1,226].

Біздің қоғамның қазіргі бағыты-балаларды осындай қауіп-қатерден, денсаулығына зиян келтіретін індеттен сақтау. ҚР Парламент мәжілісі денсаулық сақтау мәселелері бойынша түзетулер аясында темекі өнімдерін тұтынуды шектеу стандарттарын қабылдады. Вейптер саудасы үшін қылмыстық жауапкершілік енгізілді. Қабылданған заң вейптерді әкелуге, өндіруге, сатуға және таратуға тыйым салады. **Оларды саудалағаны үшін қылмыстық жауапкершілік енгізді:**

- Сату үшін ең жоғары айыппұл – 50 тәулікке дейін қамауға алу;
- Әкелгені және таратқаны үшін-2жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру;
- Қылмыстық топ жасаған не аса ірі мөлшерде не бірнеше рет жасалған әрекеттер үшін 5 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айырылады.

Зерттеу нәтижелері:

- Колледждің 16-18 жас аралығындағы 100 студентке сауалнама жүргізу арқылы вейп тартатындар санын және көзқарастарын анықтау жұмысы;
- «Вейп пен жасөспірімдер» тақырыбында тәрбие сағаттарын өткізіп, топтармен біріге отырып вейп тақырыбында толық талдау жасау мақсатында SWOT – талдау жұмыстары;
- Вейп шегетін жастардың электронды темекіге қайдан, қалай алатындығы анықталды.

Қорытынды. Қазіргі кезге дейін бейресми ақпаратқа сүйенсек вейптердің таралуы 200 есеге өскен. Сондай-ақ жуырда "Балалар қоры" атты қоғамдық ұйымның кішігірім әлеуметтік зерттеуі бойынша алматылық балалардың 80%-ы, астаналық балалардың 83%-ы вейп қолданады деген ақпарат шықты. Бұл өте қауіпті үрдіс.

Бұл мәселені шешуге тек дәрігерлер ғана емес, балалар психологтары, құқық қорғау органдары, педагогтер, ата-аналар, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі бөлімдердің қызметкерлері де қатысуға тиіс. ***Вейпқа тыйым салудан бөлек түсіндірме жұмыстарын жүргізу өте маңызды.*** Алдағы уақытта алдын алу шараларын, көмек қолын созу жұмыстарын жалғастыра береміз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Ақтөбе газеті, 22-қыркүйек, 2023жыл, 5-бет
2. Sputnik Қазақстан
3. Aikyn.kz, 28-желтоқсан 2021жыл, 6-бет
4. Уникеева Д.Д. Жасөспірімдерде алкогольизм мен нашақорлықтың алдын-алу жолдары. - М., 1999.5. Шилова Т.А. Балалар мен жасөспірімдердің психологиялық және әлеуметтік бейімделуінің диагностикасы. - М. Ирис-пресс, 2005

КЛИМАТТЫҢ ӨЗГЕРУІ, БИОЛОГИЯЛЫҚ ӘРТҮРЛІЛІКТІҢ АЗАЮЫ ЖӘНЕ АУА ЛАСТАНУЫНЫҢ ЭКОЖҮЙЕЛЕР МЕН АДАМ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ӘСЕРІ

Студент Ізбан Ақгуль, 1 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Амантаева З.Т., шетел тілі пәнінің оқытушысы

Ғылыми жұмыстың өзектілігі: Қазіргі таңда экологиялық мәселелер адамзаттың ең өзекті және қауіпті проблемаларының бірі болып табылады. Климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліліктің азаюы және ауа ластануы экожүйелердің тепе-теңдігін бұзып, адамзаттың өмір сүру сапасына тікелей қауіп төндіреді. Осыған байланысты бұл тақырыптың маңыздылығы артып отыр.

Зерттеу жаңалығы: Жаңартылатын энергия көздерін дамыту, ормандарды сақтау және зиянды шығарындыларды азайту бойынша нақты ұсыныстар жасау. Қазіргі экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған кешенді іс-шаралар жоспарын құру. Экожүйелерді қалпына келтіру және болашақ ұрпақ үшін қолайлы өмір сүру жағдайын қамтамасыз етудің жаңа әдістерін анықтау.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Қоршаған ортаға кері әсер ететін жаһандық экологиялық мәселелерді анықтап, оларды шешу жолдарын ұсыну. Әсіресе климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліліктің азаюы және ауа ластануының салдарын азайтуға бағытталған шараларды анықтау.

Зерттеу жұмысының міндеттері:

- Климаттың өзгеру себептерін және оның салдарын талдау.

- Биологиялық әртүрліліктің азаю факторларын анықтау және оның табиғатқа тигізетін әсерін зерттеу.
- Ауа ластануының негізгі көздерін анықтап, олардың адам денсаулығына әсерін зерттеу.
- Жаһандық экологиялық мәселелерді шешуге арналған тиімді шараларды ұсыну.

Зерттеу жұмысы қанша кезеңнен тұрады:

1. Бірінші кезең: Жаһандық экологиялық мәселелерге қатысты ғылыми деректерді жинау.

2. Екінші кезең: Климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліліктің азаюы және ауа ластануы мәселелерін терең зерттеу.

3. Үшінші кезең: Экологиялық мәселелерді шешу жолдарын ұсыну және олардың тиімділігін бағалау

Зерттеу барысында күтілген нәтиже:

- Жаһандық экологиялық мәселелердің себеп-салдарын нақты анықтау. Қоршаған ортаға тигізетін кері әсерді азайтуға арналған кешенді шараларды анықтап, олардың іске асырылу жолдарын ұсыну. Климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрлілікті сақтау және ауа ластануы мәселелерін шешуге көмектесетін нақты ұсыныстар әзірлеу.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Джигирей В.С. Экология және қоршаған ортаны қорғау / В.С. Джигирей. М.: Білім, 2000. 203-210 беттер.
2. Егошин А.В. Жаһандық жылыну: фактілер, гипотезалар, түсініктемелер
3. Мелешко, П. және т.б. Солтүстік Еуразиядағы ХХІ ғасырдағы климаттың антропогендік өзгерістері. Метеорология және гидрология. 2004, № 7, 5-26.
4. "Дүние жүзі бойынша" журналы No7, шілде 2006 ж.

ИЗУЧЕНИЕ ОБЪЕКТОВ ПРИРОДНОГО НАСЛЕДИЯ ОРЕНБУРГСКОЙ ОБЛАСТИ И РАЗВИТИЕ СТУДЕНЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Каньшина В., студентка 1 курс, Оренбургский техникум железнодорожного транспорта - структурное подразделение Оренбургского института путей сообщения – филиала ФГБОУ ВО «Самарский государственный университет путей сообщения»

Научный руководитель: Патлахова Т.И., преподаватель, высшая категория

Цель работы: Познакомить студентов ОТЖТ с памятниками природы Оренбургской области, показать их уникальность и необходимость охраны от уничтожения, приобщить к движению экологического туризма.

Актуальность работы: В настоящее время уделяется большое внимание понятию природное наследие, которое представляет собой природные памятники - уникальные, невозполнимые, ценные в экологическом, научном, культурном и эстетическом отношении природные комплексы, а также объекты естественного и искусственного происхождения. Сохранение и эффективное использование этой уникальной зоны позволяет сформировать

среду обитания, которая обладает культурным и природным разнообразием, характерными для данного региона и территории. Социальное значение темы выражено, в привлечении интереса студентов к экологическим и природным объектам своего края, к развитию экологического и краеведческого туризма, к сохранению культурно-исторических ценностей.

Задачи:

- дать характеристику наиболее известным памятникам природы Оренбургской области, находящимся вблизи г.Оренбурга и представляющим интерес для широкой публики;
- разработать примерные маршруты для самостоятельного посещения объектов природного наследия с целью их изучения и отдыха;
- ознакомить студентов ОТЖТ с результатами работы.

В настоящий момент на территории Оренбургской области действует 336 особо охраняемых природных территорий (ООПТ). Из них 3 ООПТ относятся к объектам федерального значения – государственные природные заповедники «Оренбургский» и «Шайтан-тау», а также национальный парк «Бузулукский бор». 333 объекта – отнесены к ООПТ областного значения: 330 памятников природы, биологический заказник «Светлинский» и заказники «Карагай-Губерлинское ущелье» и «Губерлинские горы». Только в одном Оренбургском районе насчитывается 10 памятников природы.

Прежде всего мы провели анкетирование среди первокурсников, с целью проверить насколько они информированы об особо охраняемых природных территориях Оренбургской области. Большинство ребят, ответило, что ничего не знают о таких территориях. Только два человека назвали национальный парк «Бузулукский бор».

Оренбургская область отличается уникальным своеобразием природных комплексов, как общепризнанных, так и малоизвестных. Мы подготовили информацию о памятниках природы и живописных уголках, расположенных недалеко от Оренбурга, которые студенты могут посетить самостоятельно. Объекты, которые мы описываем в нашей статье расположены недалеко от города Оренбурга (в пределах 30-40 км). Их можно посетить отдельно в рамках маршрута выходного дня, можно совместить посещение нескольких объектов, так как они расположены рядом. Добраться до указанных объектов можно как на общественном транспорте, так и на личном, даже вело- транспорте.

Гора Гребени – эта небольшая гора, высотой около 100 метров является, пожалуй, самой известной и близкой к городу Оренбургу. Примерно в 3 километрах от гребенской горы расположена ее "соседка" гора Верблюжья. Две горы образуют так называемые Гребенские ворота, через которые проходит железная дорога Оренбург-Орск.

С Гребенской горой связано несколько легенд, связанных с восстанием Пугачева. У подножья горы проводился обжиг известняков для получения из них негашёной извести, сохранились обжиговые печи. В досоветское время известняки разрабатывались и использовались в виде тесанных блоков при строительстве Оренбурга.

Еще в 1982 году на горе была открыта зимняя туристическая база. В 2018 г. начался процесс реализации современного проекта, и турбаза была полностью реконструирована. Сейчас это современный центр активного отдыха, который в перспективе будет развиваться и совершенствоваться. С 2018 г. в центре активного отдыха работают 2 горнолыжные трассы, предназначенные для спуска опытных лыжников, и одна учебная трасса. Для катания на тюбингах есть отдельная зона. Под горой Гребени проложено 2 беговые трассы протяжённостью 1,5 км и 3 км, сделана зона катания на снегоходах и открыт сноуборд-парк.

Пороги на реке Каргалка. Недалеко от Оренбурга в сторону Татарской Каргалы на реке Средняя Каргалка можно увидеть необычные для нашей равнинной местности водопады и пейзажи в стиле Дикого запада – именно это зрелище неожиданно открывается перед нашими глазами в 30 км. от Оренбурга. Река, проходя по степи, вскрывает пласты красного песчаника, образуя пороги. Из-за особенностей климата наиболее полноводны они весной или в начале лета. Именно тогда сочная и яркая зелень вокруг создает контраст с породой. Если приехать в конце лета или осенью, водопады будут скромнее, но пейзаж вокруг все больше будет походить на «марсианский». Небольшая удаленность от Оренбурга позволяет добраться до места не только на машине, но и на велосипеде.

Урочище Крутой обрыв в окрестностях села Подгородняя Покровка. Хотите на пару часов ощутить себя героем американского вестерна? Для этого не нужно перелетать океан, достаточно посетить Оренбургский район и окрестности села Подгородняя Покровка. Самый глубокий участок называется Большой овраг. Находясь там, вполне можно представить себя путешественником по другому континенту: уж очень похоже это место на американские каньоны. Особенно, жарким солнечным днем. В этом же овраге были найдены кости крупных хищных звероподобных рептилий пермского периода учениками школы № 41 Оренбурга.

Водопад у села Черноречье. Водопад находится на Чёрной реке рядом с селом Черноречье недалеко от города Оренбурга (28 км). Черноречье является одним из старинных поселений Оренбургской области (1736 год), одной из первых крепостей, заложенных экспедицией по реке Яик (Уралу). Здесь был берег старого русла Урала, а сейчас бежит маленькая речка Чёрная, впадающая в старицу Урала. Именно тут по каменистым выступам и образует река небольшие, но очень живописные водопады. Чернореченские водопады напоминают пороги на р. Каргалка и являются излюбленным местом отдыха для семей с детьми летними жаркими днями.

Большие возможности открываются для экологического туризма в Оренбургской области. Оренбуржье вошло в число регионов, которые получили грантовую поддержку от Ростуризма в 2023 году на развитие туристической отрасли в рамках нацпроекта «Туризм и индустрия гостеприимства». Студенты ОТЖТ также заинтересовались возможностями экотуризма в окрестностях г. Оренбурга. Нами были предложены варианты наиболее интересных для посещения мест и разработано несколько маршрутов.

Результаты исследования и выводы: Оренбургская область обладает историческими, культурными, спортивными традициями, имеет очень живописные ландшафты, памятники природы и уникальные природоохранные зоны. Всё это даёт возможность для развития популярных сегодня направлений туризма: культурно-познавательного, спортивного и экологического. Нами были разработаны туристические маршруты с целью посещения памятников природы, даны рекомендации по их охране. Изучение красот родного края - это не просто осмотр достопримечательностей. Во-первых, это активный отдых. Во-вторых, это единение с природой, умиротворение. Всё это приводит не только к развитию физического здоровья, но и духовному развитию.

Список использованных источников

1. Семенов Е.А. Экономическая и социальная география Оренбургской области: учебное пособие / Е. А. Семенов, Т. И. Герасименко, Р. Ш. Ахметов; Оренбургский гос. ун-т. – Оренбург: ОГУ, 2011. – 134 с.
2. Чибилёв А.А., Павлейчик В.М., Чибилёв А.А. (мл.) Природное наследие Оренбургской области: особо охраняемые природные территории Вступительное слово: Коннов М.Ф. – Оренбург: УрО РАН, Печатный дом «Димур», 2009. – 328 с.
3. Чибилёв А.А. Оренбуржье - край благословенный. Атлас-альбом наследие Оренбургской области. / А.А. Чибилёв; Оренбургское книжное издательство. - Оренбург, 2008. - 256 с.: ил., карты.
4. Официальный сайт центра отдыха Гребени - URL: <https://grebeni.ru/> GREBENI - Центр активного отдыха.

ВЛИЯНИЕ БОРОНОВАНИЯ ПОСЛЕ ПОСЕВА НА РОСТ И РАЗВИТИЕ ЯРОВОЙ ПШЕНИЦЫ

Кокухин В., студент 4 курса, КГКП «Сарыкольский колледж агробизнеса и права» Управления образования акимата Костанайской области
Научный руководитель: Ближенский П.С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность: Решение проблем такой естественной науки как «Растениеводство» является важнейшим сегментом сельскохозяйственного производства. Добиться появления весной на полях дружных всходов сельскохозяйственных культур – актуальная проблема в полеводстве, на которую многие сельхозтоваропроизводители не обращают внимания и не задумываются о последствиях. Однако именно начальная стадия развития культурных растений во многом определяет будущий урожай и соответствующий технологический цикл. Необходимо выбрать такой способ обработки почвы, чтобы он соответствовал агрономическим требованиям и был экономически выгоден. Данная работа отражает практический метод решения этого вопроса.

Проблема: Большинство полеводов не проводят боронование после посева в нашем районе, экономя материальные ресурсы. Поверхностный

контроль, за прорастанием культуры, отсутствие анализа состояния растений в этот период на самом деле является важной проблемой, влияющей на конечный результат.

Целью проведённых испытаний является поиск наиболее эффективного способа получения полноценных всходов яровой пшеницы.

Задачей опыта является выбор наиболее эффективного агрономического приёма по созданию оптимальных условий для прорастания семян и дальнейшего развития культуры.

Современная система земледелия требует от аграриев внедрения прогрессивных интенсивных технологий выращивания сельскохозяйственных культур. Конкуренция на рынке сбыта продукции растениеводства в настоящее время достаточно высока и высокое качество производимого продукта является основным критерием получения максимальной прибыли сельскохозяйственными формированиями.

Период между закрытием влаги и началом посевной кампании составляет от 15-ти до 20-ти дней. Ежедневно повышается температура воздуха и прогревается почва, что позволяет прорасти различным видам сорной растительности. На полях, не обработанных с осени начинают вегетировать зимующие сорняки, такие как ярутка полевая и пастушья сумка, трогаются в рост многолетние корневищные и корнеотпрысковые растения. В этот же период проводятся различные виды промежуточных механических и химических обработок для очистки полей от сорняков. Для исследования были выбраны поля, на которых была проведена глубокая осенняя обработка почвы плоскорезами-глубококорыхлителями. Закрытие влаги проводилось в начале мая боронами БЗТ-1 в два ряда сцепки СГ-21. На обоих полях 23 и 24 мая высеяна яровая мягкая пшеница одного сорта Омская 35 сеялками СЗС 6/12, глубина посева 7 см. В настоящей работе для исследования представлены два поля № 32-354 га и №44-327 га, первое подверглось боронованию после посева, на втором боронование не проводилось. Растениеводство как наука описывает морфологические особенности культурных растений, биологические особенности культур, технологию производства. Каждый этап жизненного цикла растений важен и соответственно условия, создаваемые человеком, для культур должны находиться в оптимальном режиме. Поля, на которых проводился опыт, расположены в Чеховском сельском округе Сарыкольского района. Почвы этого округа – это одни из самых плодородных в районе, представлены чернозёмами обыкновенными и южными. Мощность плодородного слоя доходит до 60-ти см. На протяжении многих лет полеводы, проводя посевную кампанию, в режиме ухода за посевами, не всегда применяют такой агрономический приём, как боронование после посева. Если он применяется, то только тогда, когда после прохода посевного агрегата на поверхности поля появляются комки и проведение боронования позволяет их разрушить. Состояние семян культуры, в нашем случае яровой мягкой пшеницы, не анализируется и не делаются выводы по срокам прорастания.

Результаты исследования. Первая и основная проблема заключается в распределении семян культуры на глубине посева по отношению к поверхности

поля. После прохода сеялок на поверхности поля образуются гребни от работы катков, напоминающие «шифер». Семена при севе сеялками СЗС 6/12 распределяются под землёй лентой, шириной до 3-х см. Соответственно, часть семян попадает при прорастании под склон гребней и им для выхода на поверхность поля необходимо преодолеть расстояние большее, чем тем, что попали под центр катка.. Уничтожались растения овсюга в как в фазе всходов, так и в фазе кущения. Кроме того, наблюдение за развитием овсюга из почвенных горизонтов показало, что при проведении такого вида механической промежуточной обработки на третий день после обработки не наблюдалось отрастание никакой однолетней сорной растительности. Вторая проблема заключается в наличии на поле после прохода сеялок подрезанных и прижатых катками к поверхности почвы частей вегетативной массы многолетних корнеотпрысковых сорняков, успевших прорасти к началу сева. Третья проблема, отмеченная во время исследования – это сохранность влаги на глубине посева. Некоторые полеводы, не проводящие боронование поле посева, ссылаются на посевные комплексы разных модификаций, мотивируя тем, что после прохода комплексов не проводят боронование. Для проведения эксперимента, на поле № 44- 327 га (в дальнейшем 2-е поле) боронование после посева не проводили. Наблюдение за всходами показало, что прорастание пшеницы, выход ростков на поверхность поля, проходило в течение 4-х дней с разной интенсивностью, и с разным состоянием. За катками всходы появились первыми и выглядели достаточно здоровыми, крепкими, с хорошей зелёной пигментацией. Последние же всходы, выходящие из гребней на три дня позже, отличались бледным окрасом и слабым видом. На погонном метре, в рядке было насчитано 78 ростков в среднем при ожидаемой норме 92 растения.

На поле № 32 – 354 га (в дальнейшем – 1 -е поле) сразу после посева провели боронование боронами БЗТ-1 поперёк направления сева. В работе участвовали четыре агрегата борон, что обеспечило проведение работ за один день. Поверхность поля выровнялась и имела более презентабельный вид, чем на первом поле. Наблюдение за всходами показало, что прорастание пшеницы прошло за два дня. Все растения выглядели здоровыми, с хорошим зелёным пигментом и устойчивым состоянием. Разница появления всходов в один день через несколько дней наблюдений нивелировалась, все растения выглядели одинаково. При норме в 92 растения на погонный метр было насчитано 88 ростков, что максимально приблизило фактическое наличие к плановой норме высева.

Экономическая эффективность работ.

На поле №1 проведение контрольного обмолота показало 27 ц/га. По завершению обмолота всех 354 га урожайность составила 26, 5 ц/га.

На поле №2 проведение контрольного обмолота показало 24 ц/га. По завершению обмолота всех 327 га урожайность составила 22 ц/га.

Проведение уборочных работ доказало, что даже после созревания на поле №2 растения пшеницы располагались неравномерно по площади. Разница в урожайности составила 4,5 ц/га в пользу поля № 1, или 5400/га.

Выводы и предложения

Подводя итоги проведённого эксперимента можно сделать следующие выводы:

1. Проведение боронования после посева является гарантированным агрономическим приёмом, позволяющим получить максимальную урожайность.

2. Агротехническое преимущество заключалось в создании наиболее оптимальных условий для роста и развития культурных растений.

3. Экономическое преимущество в 5400 тенге на один гектар позволяет рассчитать, что на 10000 га посева яровой пшеницы могло быть получено 54.000.000 тенге, что является существенной суммой для любого предприятия.

4. Проведённый эксперимент показал, что данный вид ухода за посевами можно рекомендовать полеводам для внедрения в технологию возделывания сельскохозяйственных культур.

Список использованных источников

1. Методика определения сроков начала и завершения посевных работ на соответствующей территории в разрезе регионов и природно-климатических зон РК по каждому виду продукции растениеводства. - Астана, 2007.

2. Ермохин Ю.И. Программирование урожая в Западной Сибири. Учебное пособие. – Омск, 2002.

3. Список пестицидов (ядохимикатов), разрешённых к применению на территории РК на 2003-2012 годы. – Астана 2003.

4. Минкевич И.А., Борковский В.Е. Масличные культуры. – 3-е издание. – М., 1955.

5. Пустовойт П.П. Руководство по селекции и семеноводству М., 1967

БӨДЕНЕ ЖҰМЫРТҚАСЫНЫҢ ПАЙДАСЫ

Студенттер Қабимоллаева Т., Қажыкенова Д., 2 курс, «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК, Абай облысы, Семей қаласы

Ғылыми жетекші: Куспанова Л.У., жаратылыстану пәндерінің оқытушысы

Зерттеудің мақсаты:

- ✓ жұмыртқаның құрылысын зерттеу және тірі ағза үшін маңызын бағалау.
- ✓ ағзада кездесетін макроэлементтің бірі кальцийдің жұмыртқа қабығында болатынын тәжірибе арқылы зерттеп көз жеткізу.

Зерттеудің міндеттері:

- ✓ жұмыртқаның шығу тарихы, құрылысы;
- ✓ жұмыртқа туралы қызықты деректер;

Зерттеу нысаны: бөдене жұмыртқасы

Жұмыстың нәтижесі және қорытындысы: Іздену нәтижесінде жұмыртқаның құрамында ең алдымен денсаулыққа пайдалы кальций элементінің бар екенін білдім. Сонымен қатар шаш күтімі, бет күтімі сияқты косметология саласында да пайдасы өте зор екендігін анықтадым.

Зерттеу жұмысының дереккөздері: зерттеудің материалы ретінде деректер, түсіндірме, суреттер, фотодеректер алынды.

Зерттеудің әдіс-тәсілдері: ақпарат көздерін зерттеу, эксперимент, бақылау, талдау және синтез.

Жұмыртқаның шығу тарихы, құрылысы

Жұмыртқа (бөдене жұмыртқасы) — дәмді де нәрлі тағам. Қабығы аршылған жұмыртқаның орташа химиялық құрамы: 73,6% судан, 12,8% ақуыздан, майлардан, көмірсулардан, минералдық заттардан (кальций, фосфор, т.б.) тұрады. Сонымен бірге жұмыртқаның құрамында тіршілік үшін маңызы зор амин қышқылдарының бүкіл жиынтығы да бар.[1] Жұмыртқаның неғұрлым құнды бөлігі — сарыуызы. Ол майлар мен ақуыздарға, көмірсулар мен минералды заттарға ғана емес; сонымен бірге витаминдерге (А, В, Д, Е, т.б.) де бай. Әдетте, Жұмыртқа жұмыртқа қабықтарымен (жұқа және сыртқы қатты қабық) қапталып тұрады.[2] Жұмыртқаның сарыуызы ақуыздан аз болады, оның түсі құрамындағы ксантофиль мен каротин пигменттеріне байланысты. Сарыуыздың құрамында 51% су, 16% ақуыз, 31,5% май, әртүрлі мөлшерде В1, В2, Д1, Е витаминдері мен минералдық заттар, т.б. бар. Ақуызда 85% су, 13% ақуыз бар, май, көміртек, минералды заттар өте аз, тек В витамині болады. Жұмыртқаның қалыптасуы (оогенез), әдетте, аналық безде өтеді.[4] Жануарлардың көпшілік түрінде Жұмыртқа дөңгелек не сопақ, сирегірек ұзынша (жәндіктерде) пішінді келеді.[3] Жұмыртқалардың үлкендігі цитоплазмадағы сарыуыз мөлшеріне қарай өзгеріп отырады.

Эксперименттік бөлім

Тәжірибелерге қажетті құрал-жабдықтар: жұмыртқа қабықтары, тұз қышқылы, сіркесу, күкірт қышқылы, әк суы, сілті ерітіндісі, жандырғы, заттық шыны, стақан, ұстағыш қысқыш, пипетка, микроскоп, сүзгі қағаз.

№1 Тәжірибе «Сірке суында жұмыртқа қабығының еруі»

Жұмыртқаны стақанға салып, ол батып тұратындай сірке суын құямыз. Нәтижесінде жұмыртқаның бетінде көпіршіктер пайда болды, олардың саны біртіндеп көбейе түсті. Бұл көмірқышқыл газы.

Қорытынды: Кальций карбонаты мен сірке суы арасында пайда болған химиялық реакциядан кальций еріп кетті. Жұмыртқа резина доп сияқты жұмсақ болды.

№2 Тәжірибе «Жұмыртқа қабығының жануы»

Бақылаулар: жұмыртқа қабығы күйіп кетеді және сынғыш болады.

Қорытынды: жұмыртқа қабығының құрамы бейорганикалық заттардан тұрады. Бірнеше тәжірибе барысында біз кальций карбонаты жұмыртқа қабығының құрамында екеніне көз жеткіздік, ол біздің ағзамыз үшін кальцийдің табиғи көзі болып табылады.

Химиялық тәжірибелер жұмыртқа қабығындағы кальций карбонатын анықтау.

№3 тәжірибе «Жанып тұрған шырпыны сөндіру»

Тұз қышқылының әсерінен қабық газ шығара бастайды. Алынған газ жануды қолдамайды.

Қорытынды: Бұл көмірқышқыл газы. Көмір қышқылының тұздарынан бөлінеді. Сонымен қабықта көмір қышқылы - кальций карбонаты болады.

№4 «Жалын түсінің өзгеруі» Жұмыртқа қабығындағы кальцийді анықтау. Жұмыртқа қабығына тұз қышқылын құямыз. Реакция жүріп біткен соң, пинцет арқылы қабықты алып жалынға ұстаймыз, жалынның түсі өзгерме соған көңіл бөліп бақылаймыз.

Қорытынды: Жалынның түсі кірпіштей қызыл түске боялғанын көрдік. Бұл қабықта кальций барын көрсетеді.

№ 5. Тәжірибе «Жұмыртқаның балғындығын қалай анықтауға болады?»

Жұмыртқаның балғындығын сындырып, иісі арқылы анықтауға болады. Жұмыртқа таңдаған кезде оның сыртқы қабығына мән беріңіз. Егер де қабықшасы кедір-бұдыр, түсі өзгешелеу болса оны алмаған жөн. Мұндай жұмыртқаның мерзімі өтіп кеткен. Бірнеше жұмыртқаны суық суға ыдысқа салып бақылау жүргізуге болады. Ішіндегі ауа неғұрлым көп болса, ол соғұрлым жоғары жүзеді.

Қорытынды: Су бетіне қалқып шыққан жұмыртқа балғын емес, сақталу мерзімі өтіп кеткендігін білдіреді. Мұндай жұмыртқаны тағамға қолданбауды ұсынамын [3]

Деніңіз сау болсын!

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://nsportal.ru/ap/library/drugoe/2015/04/27/issledovanie-skorlupy-kurinogo-yaytsa>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=sgDHRSTdOk> Бөдене қабығы 10 жылға жасартады
3. https://www.youtube.com/watch?v=2uEH23Vn6_U – жұмыртқаның бұзылмағанын анықтау
4. <https://www.youtube.com/watch?v=GyBT2dmzVKE> –жұмыртқаның балғын екенін 7 түрлі жолмен анықтау

ХИМИЯ ПӘНІНДЕ «СУДЫ ТАЗАЛАУ» ТАҚЫРЫБЫ

Студент Қошқарбек Е., 1 курс, Алматы Экономикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Асан Н.О., педагог

Өзектілігі: Қазіргі заман талабына сай адам іс-әрекетінің барлық салаларында еркін қолданысқа енген ақпараттық технологиялар біздің күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта әлемде төртінші технологиялық революция болып жатыр: ақпараттың қарқынды ағыны, жоғары технологиялық инновациялар мен әзірлемелер біздің өміріміздің барлық салаларын өзгертіп жатыр. Қоғам сұранысы да, жеке тұлғаның қызығушылықтары да өзгеріп жатыр. Өзгерістердің негізінде мектептегі білім беру жұмыстарына STEM технологиясын ендіріп, оқу жұмыстарын тиімділігін арттыру.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Колледжде «Су. Суды тазалау» бөліміне STEM технологиясының элементтерін интеграциялап, оқыту процесінің тиімділігін арттыру мақсатында қолдану.

Міндеттері:

1. STEM технологиясы және судың сапасына сай әдебиеттік шолу жасау;
2. Қазіргі уақытта білім беру саласындағы STEM технологиясын қолданудың қажеттілігін анықтау;
3. Химия пәнін оқыту үшін STEM технологиясының элементтерін интеграциялау;
4. Ластанған суды фильтрлеу бойынша толық ақпарат беру;
5. Суды тазартқыш фильтрді қолдан құрастыру;
6. Фильтрация нәтижесінде тазартылған судың құрамын зерттеу.

STEM ұғымына түсініктеме

STEM (science, technology, engineering and mathematics) - оқытудың біріктірілген тәсілі. Яғни, бұл тәсіл аясында академиялық ғылыми-техникалық тұжырымдамалар шынайы өмір контексінде зерттеледі. "STEM" аббревиатурасын алғаш рет американдық бактериолог Р.Колуэлл 1990 жылдары ұсынған. STEM аббревиатурасы 2001 жылы АҚШ-тың Ұлттық ғылым қорының (АҚШ үкіметі жанындағы тәуелсіз агенттік, медицинадан басқа ғылымның барлық салаларында фундаменталды зерттеулер мен білім беруді ұсынатын) ғалымдары білім беру және кәсіптік салалардағы тенденцияны белгілеу үшін ұсынылған.

STEM әлемдік жүйесінің жаңа тренді білім беру робототехникасы болды, ол бағдарламалау және құрастыру дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, STEM төрт компонентінің интеграторы болып табылады.

STEM- технологиясының артықшылығы:

- сыни тұрғыдан ойлау,
- ғылыми-техникалық білімді күнделікті өмірде пайдалану,
- белсенді қарым-қатынас құру және командалау жұмыс жасау,
- техникалық пәндерге қызығушылықты арттыру,
- жобаларға креативті және жаңашыл көзқарас,
- оқу мен карьераның ұштасуы.

Су сапасының табиғи көрсеткіштері

Су сапасының көрсеткіштері:

1. *Физикалық:* температура, түсі, иісі, дәмі.

2. *Химиялық:* ионды құрамы, рН ортасы, ерітілген газдардың құрамында болуы.

3. *Биологиялық:* Коли-индекс, бактериялардың саны *e.coli*

Ағынды суларды тазарту тәсілдері:

1. Механикалық тазалау
2. Физика-химиялық тазалау
3. Биологиялық тазарту

Зерттеу нәтижелері:

Зерттеу нысаны ретінде құм(кварц), қиыршық тастар, белсендірілген көмір

Қажетті құрал-жабдықтар: пластикалық шырын бөтелкесі; колба немесе стакан; қиыршық тастар; таза құм; белсендірілген көмір; мақта, кішкене шүберек және фильтр қағазы; ластанған су; қайшы.

Зертханалық жұмыстың мақсаты және құрал-жабдықтары нақтыланып, ластанған суды тазартатын фильтр құрастыруға кіріседі. Фильтр құрамындағы әр бөлшектің атқаратын қызметі таныстырылады. Фильтр құрастырылады.

Ластанған су «Қайнар бұлақ» көлінен алынып, құрастырылған фильтрден тазартудан өткізілді.

Ластанған суды тазарту нәтижесінде ең алдымен физикалық көрсеткіштері бойынша салыстырылды.

Фильтрация нәтижесінде тазартылған суды түрлі датчиктер арқылы ластанған су және тазартылған судың арасындағы айырмашылығы анықталды

Қорытынды

Зерттеу жұмысының қорытындысы ретінде келесі жұмыстар жасалынды:

1. STEM-технологиясының негізінде оқушыларға табиғаттағы су, судың табиғи сапасы жайындағы ақпараттарды толық анықталынып, судың экологиясы жайында көзқарасы мен функционалды сауаттылығы қалыптастырылды.

2. Оқушыларға заманауи әдіс-тәсілдерді қолдану негізінде сабақ жоспары әзірленіп, сабақ өткізілді. Оқушыларға суды тазартудың әдістерін, фильтр құрамы таныстырылды. Алынған ақпараттардың негізінде білім алушылар өз қолдарынан фильтр құрастырды.

3. Нәтижесінде білім алушылар су экологиясын жақсарту мақсатында өз ойларын және идеяларын ұсынды.

4. Оқушылардан STEM-технологиясы жайлы түсіндірме жұмыстары, өткізілген сабақтар және эксперименттік жұмыстардан соң сауаланма алынып, оған талдау жасалынды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Онтагарова Д.Р., Жолымбаев О.М. «STEM оқытудың әдістері мен формалары» \ Оқу құралы (6), 2023ж.
2. Шағраева Б.Б., Рахматулла М.Д., Тынабек Б.Ф., Арзимат А., Атом орбитальдерінің гибридтенуі тақырыбына STEM технологиясын қолдану.
3. Г.Ногайбаева, С.Жумажанова. «Развитие STEM-образования в мире и Казахстане» \ «Білімді ел — Образованная страна» №20 (57), 25.10.2016ж.
4. Интернет ресурс: <https://kk.wikipedia.org.>
5. Интернет ресурс: <https://bilim-all.kz/jospar/3026-Agyndy-sulardy-tazalau-adisteri>

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТПЕН МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫП ҮЙРЕНУ

Студент Құрманбай Т., 2курс, Халықаралық бизнес және коммуникация колледжі

Ғылыми жетекшісі: Кунишева Д.А., математика пәнінің оқытушысы

Өзектілігі. Қазіргі заманғы технологиялар қарқынды дамып жатқан кезеңде жасанды интеллект (ЖИ) білім беру саласына елеулі өзгерістер енгізуде. Әсіресе, математиканы оқып-үйренуде ЖИ-дің маңызы зор. Бұл

технология есептерді шешу процесін жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың жеке қабілеттеріне бейімделген оқыту әдістерін ұсынуға мүмкіндік береді.

Мәселе. Көптеген оқушылар үшін математиканы түсіну қиындық тудырады, әсіресе күрделі тақырыптарды меңгеру кезінде. Дәстүрлі оқыту әдістері кейбір оқушылар үшін жеткіліксіз болуы мүмкін, сондықтан жеке бейімделген тәсілдер қажет

Жұмыс мақсаты. Жасанды интеллект технологияларының математиканы оқытудағы рөлін зерттеу. ЖИ көмегімен математикалық есептерді шешу әдістерін талдау. Оқушылар үшін тиімді білім беру платформаларын анықтау.

Міндеттері. Жасанды интеллектке негізделген оқыту құралдарын зерттеу. ЖИ қолдану арқылы математиканы меңгерудің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау. Студенттердің білімін жетілдіруге арналған ұсыныстар жасау.

Қазіргі таңда жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары білім беру саласында кеңінен қолданыла бастады. Математиканы оқып-үйренуде ЖИ-дің артықшылықтары айқын көрінеді, себебі ол оқушыларға жеке бейімделген оқыту әдістерін ұсынуға мүмкіндік береді. ЖИ-ді математикада қолдану бірнеше бағытта жүзеге асырылады:

1. Адаптивті оқыту платформалары

Қазіргі уақытта Khan Academy, Photomath, Wolfram Alpha, Mathway сияқты платформалар ЖИ-ді қолданып, математикалық есептерді шешудің тиімді жолдарын ұсынады. Бұл платформалар оқушылардың білім деңгейін талдап, олардың қажеттіліктеріне сәйкес тапсырмалар береді.

2. Чат-боттар мен виртуалды оқытушылар

ChatGPT, Socratic сияқты жасанды интеллект модельдері оқушыларға нақты есептерді шешуге көмектесіп, түсіндірулер бере алады. Бұл оқушыларға өз бетінше оқуға мүмкіндік жасап, мұғалімнің жүктемесін азайтады.

3. Графикалық талдау және визуализация

Математиканың кейбір тақырыптары, мысалы, геометрия немесе жоғары математиканың кейбір бөлімдері, виртуалды түрде түсіндірілгенде жақсы меңгеріледі. ЖИ негізіндегі GeoGebra, Desmos сияқты құралдар графиктерді автоматты түрде құрастырып, олардың қасиеттерін интерактивті түрде көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу барысында ЖИ технологияларын қолданатын студенттер мен дәстүрлі әдіспен оқитын студенттер арасындағы айырмашылықтар талданды. Нәтижелер келесідей болды:

1. Оқу үлгерімінің жақсаруы

ЖИ қолданатын студенттер күрделі есептерді шешуде 25-30% жылдам нәтиже көрсетті. Бұл олардың материалды тезірек меңгеруіне көмектесті.

2. Математикаға деген қызығушылықтың артуы

Интерактивті платформалар мен чат-боттар оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, мотивацияны күшейтті.

3. Қателерді талдау және түзету

ЖИ негізіндегі жүйелер оқушылардың жиі жіберетін қателерін анықтап, оларға арнайы ұсыныстар берді. Бұл әдіс қателерді қайталамауға көмектесті.

Қорытынды

Жасанды интеллект технологиялары математиканы оқытуда маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың білімін жақсартуға, пәнге деген қызығушылығын арттыруға және жеке оқыту тәсілдерін ұсынуға көмектеседі. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ қолдану арқылы оқу процесі тиімді және ыңғайлы бола алады. Сондықтан болашақта білім беру жүйесінде ЖИ технологияларын кеңінен енгізу маңызды болып табылады

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Колбасина Л.В. Роль семьи в воспитании ценностей у детей в условиях поликультурной среды / Л.В. Колбасина // Педагогическая наука и практика. – 2020. – № 3 (29). – С. 134–137.
2. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. Pearson Education.
3. Woolf, B. P. (2010). *Building Intelligent Interactive Tutors: Student-Centered Strategies for Revolutionizing E-Learning*. Morgan Kaufmann.
4. Heffernan, N. T., & Heffernan, C. L. (2014). The ASSISTments Ecosystem: Building a Platform that Brings Scientists and Teachers Together for Minimally Invasive Research on Human Learning and Teaching. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, 24(4), 470–497.
5. Йерусалимский, И. Д. (2019). *Искусственный интеллект в образовании: перспективы и вызовы*. Москва: Издательство «Просвещение».
6. Mishra, S., & Bhatnagar, R. (2021). *Artificial Intelligence in Education: The Promise, Challenges, and Future Perspectives*. Springer.

ПЛАСТИКАЛЫҚ ҚАЛДЫҚТАРҒА ЕКІНШІ ӨМІР СЫЙЛАУ

Студент Мергенбай Қ., 2 курс, Халел Өзбекғалиев атындағы Маңғыстау жоғары политехникалық колледжі

Ғылыми жетекшісі :Еркебай Г.С., магистр, арнайы пәндер оқытушысы

Өзектілігі: Бұған пластикалық қалдықтарды жаңа өнімдерге немесе материалдарға жинау, сұрыптау және қайта өңдеу кіреді, бұл қоршаған ортаға теріс әсерді азайтады. Бұл пластмассаны қайта өңдеу мәселені шешудің өзектілігі болып табылады.

Мәселе: Пластмасса ұзақ өмір сүру және баяу ыдырау арқылы қоршаған ортаға зиян келтіреді. Пластмассаны қайта өңдеу мәселені шешудің негізгі әдісі болып табылады.

Жұмыс мақсаты: Қоршаған ортаның ластануын азайту, ресурстарды тұрақты пайдалануға жәрдемдесу және экономикалық тиімді бизнес құру мақсатында пластикалық қалдықтарды тиімді қайта өңдеу үшін инновациялық жабдықтар мен технологияларды құру және енгізу.

Міндеттері: Қайта өңдеу жүйесін дамыту үшін бірнеше қиындықтарды шешу қажет:

1. Пластиктің әртүрлі түрлерін ажырату қиын.
2. Қайта өңдеуге арналған инфрақұрылым кейбір елдерде жеткіліксіз.
3. Халықтың экологиялық сауаттылығы әлі де төмен деңгейде.

Пластик өндірістен бастап кәдеге жаратылғанға дейін қоршаған ортаға елеулі зиян келтіреді. Пластикалық өнімдерді өндіретін зауыттар жылына атмосфераға 400 миллион тоннаға дейін көмірқышқыл газын шығарады. Бүгінде жануарлардың шамамен 800-дей түріне пластикалық заттарды жеп қою және пластикпен улануы салдарынан жойылып кету қаупі төніп тұр. Біздің жоспар сол палстикті қайта өңдеп әлемге пайда тигізерлік технология жасау болып табылады. "Plastic Road" және "VolkerWessels" жобалары, Нидерланд Қайта өңделген пластиктен Жолдар салу идеясы Нидерландыдан келген "пластикалық жол" шағын құрылыс компаниясына тиесілі. Бұл компанияның мамандары 2015 жылы алғашқы сынақ өнімдерін шығаруға уақыт таппады, өйткені оларда қарапайым асфальт жабынына қарағанда көптеген артықшылықтар болды, олар қымбатырақ, улы және төсеу қиынырақ. Пластикалық жолдар арзанырақ және оңай болды, өйткені қайта өңделген материал модульдері салмағы аз, бір-біріне жақсы бекітілген және бірнеше ондаған жылдар бойы әсерлі қызмет ету мерзіміне ие. Қызмет мерзімі аяқталғаннан кейін оларды қайта өңдеуге болады. Ішінде қуыстардың болуына байланысты оларға құбырлар мен коммуникациялар салуға болады, бұл жолдардың су тасқынын едәуір азайтады. "Lightweight Tiles LTD", Ұлыбритания Бұл британдық компания қайта өңделген пластиктен шатыр жабынын жасайды. Шатыр жеңіл, дыбыс сіңіруді және жылу оқшаулауды қамтамасыз етеді, берік және ультрафиолет сәулелеріне төзімді. Ол бастапқы түсін жоғалтпайды және коррозияға ұшырамайды. Кішкентай үйді осындай тақтайшалармен жабу үшін шамамен 2500 доллар қажет. "Trashpresso by Miniwiz", Қытай Қытайдағы "Trashpresso" зауыты-күн энергиясымен жұмыс істейтін жылжымалы құрылым. Ол қайта өңделген пластик қалдықтарынан жасалған қабырғалар мен едендерді әрлеу үшін плиткалар жасайды. Мұндай зауытты құру идеясы "Miniwiz" компаниясының негізін қалаушы Артур Хуангқа тиесілі, ол қазіргі уақытта екі Trashpresso аппаратын салған. Бір қызығы, осындай мобильді зауыттардың бірінің демеушісі актер Джеки Чан болды.

Бұл шағын жобамыз әлемге бірнеше жағынан баға жетпес көмек көрсетеді:

1. Қоршаған ортаның ластануын азайту: пластикалық қалдықтар әлемдегі су объектілерін, топырақ пен атмосфераны ластаудың негізгі көздерінің бірі болып табылады. Пластмассаны қайта өңдеу машинасы қоршаған ортаға жағымсыз әсерлерді азайтуға көмектесетін шығарылатын пластик қалдықтарын айтарлықтай азайтуға көмектеседі

2. Бастапқы ресурстарды пайдалануды азайту: пластмассаны қайта өңдеу қалдықтардан құнды ресурстарды алуға және оларды жаңа тауарлар өндірісінде қайта пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл табиғи ресурстарды тұтынуды азайтуға және экожүйелерге жағымсыз әсерлерді азайтуға көмектеседі

3. Жұмыс орындарын құру және экономиканы дамыту: мұндай Жобамыздың іске қосу және дамыту технология, инженерия, өндіріс және жабдыққа қызмет көрсету саласында жаңа жұмыс орындарын құруға әкеледі. Бұл экономиканың өсуіне ықпал етеді және жобамыздың қызметі жүзеге асырылатын өңірлерде әлеуметтік тұрақтылыққа жәрдемдеседі.

4. Инновацияларды ынталандыру және тұрақты технологияларды дамыту: Осы сияқты жобамыз қалдықтарды басқару және материалдарды қайта өңдеу саласындағы жаңа технологиялар мен инновацияларды дамытуды ынталандырады. Бұл экологиялық тұрақты тәжірибені дамытуға ықпал етеді және тұрақты экономикаға көшуге ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері: Бұл жобамызда бірнеше жолмен ақша табуға болады:

Жабдықты сату арқылы сіз пластикалық қайта өңдеу машиналарын басқа компанияларға немесе жеке пластикалық қайта өңдеу өндірісін бастауға мүдделі кәсіпкерлерге сата аласыз. Қайта өңдеу қызметтерін ұсыну: пластикалық қалдықтарды қайта өңдеу қызметтерін өз жабдықтарыңызбен ұсына аласыз.

Бұл басқа компаниялар үшін пластикалық қалдықтарды өңдеу қызметі де, соңғы тұтынушылардан пластикті жинау және қайта өңдеу қызметі де болуы мүмкін.

Технологияны лицензиялау: егер сіздің пластикті қайта өңдеу технологияңыз бірегей болса және сұраныс көп болса, оны басқа компанияларға ақылы түрде лицензиялауға болады.

Қайта өңделген өнімдерді сату: пластмассаны қайта өңдеу процесінде сіз түйіршіктер немесе қайта өңделген пластиктен жасалған дайын өнімдер сияқты әртүрлі қайталама өнімдерді ала аласыз. Бұл өнімдерді пластикалық өнімдер өндірушілеріне сатуға болады.

Кеңес беру және оқыту қызметтері: егер сіздің компанияңыз пластмассаны қайта өңдеу бойынша сараптамалық білімге ие болса, сіз бизнестің осы саласын игергісі келетін басқа компанияларға немесе кәсіпкерлерге кеңес беру және оқыту қызметтерін ұсына аласыз.

Сонымен қатар біздің жоба өңделген пластиктен баламалы энергия көздеріне арналған пластикалық бөлшектер жасауға ұсынады

Бұл күн батареялары мен жел қондырғылары сияқты баламалы энергия көздерін орнатуға және сақтауға қажетті бөлшектер мен компоненттерді жасау үшін қайта өңделген пластикті пайдалануға бағытталған. Бұл қазба отындарына тәуелділікті азайтуға және парниктік газдар шығарындыларын азайтуға көмектеседі

Қорытынды: Пластикалық қайта өңдеу машинасын жасау бұл бизнес жоба ғана емес, сонымен қатар болашақ ұрпақ үшін таза, сау планета құрудың маңызды қадамы. Біз қоршаған ортаны қорғауға деген құштарлығымызбен бөлісетін және осы асыл миссияны жүзеге асыруға қаражат салуға дайын инвесторлар мен серіктестерді іздейміз. Қазақстан халқы үшін бірге әлемді жақсартуға бар күшімізді салайық.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. KazEcoPatrol, ЭКО Мектеп, Eco Network сияқты ұйымдардың сайттары.
2. "Экологиялық таза өмір сүру және пластикті қайта пайдалану жолдары" – Қазақ ұлттық университетінің ғылыми мақалалары.
3. Қалдықтарды сақтау, қайта өңдеу және кәдеге асыру: оқу құралы" – Абдибаттаева М.М. 2020 жыл. 22-24 б.
4. "Пластикалық қалдықтарды қайта өңдеу мәселелерін қарастыру" – Кибишева Ботакоз Шинадиловна 2024 жыл. 4-5 б.
5. "Пластикалық қалдықтарды қайта өңдеу бойынша нұсқаулық" – Марк Лалланилла

ГАЗДАЛҒАН СУСЫНДАРДЫҢ адам ағзасына әсері

Студент Мырзагелді А., 1 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Каппасова Ш.Е., химия және биология пәнінің оқытушысы, ж.ғ.м., педагог-зерттеуші

Өзектілігі: Газдалған сусындар бүгінгі таңда көпшілік тұтынатын сусындардың біріне айналған. Олардың құрамындағы қанттың, қышқылдардың, қоспалардың көп мөлшері адам денсаулығына зиянды әсер етуі мүмкін. Сондықтан да, бұл тақырыптың зерттелуі өте маңызды.

Мәселе: Газдалған сусындар және олардың адам ағзасына әсерін зерттеп, шешу жолдарын анықтау.

Зерттеудің мақсаты: Газдалған сусындардың адам ағзасына тигізетін қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді әсерлерін анықтау. Газдалған сусындардың ас қорыту жүйесіне, тістерге, сүйектерге және жүрек-қан тамырлары жүйесіне әсерін зерттеу.

Міндеттері:

1. Зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми–көпшілік әдебиеттермен танысып, газдалған сусындардың қандай ерекшеліктері бар екенін білу;
2. Қантты газдалған сусындардың әртүрлі заттарға (шарлар, бауыр, қара тиындар және т.б.) әсерін анықтау;
3. Колледж білім алушыларының қантты газдалған сусындарға деген көзқарасын зерттеу.

Газдалған сусындардың құрамы

Өндірушілер газдалған тәтті сусындардың бояғыштардан, хош иісті эссенциялардан, қышқылдан (консерванттан), көмірқышқыл газынан және кәдімгі судан тұратынын жасыруды ойламайды. Адамдар бұл қоспаны ішкен кезде тілдегі рецепторлар ләззат пен шөлді қандыратын алдамшы серпін алады. Психологиялық тұрғыдан алғанда, адам сұйықтық ішетінін біледі. Шындығында, қорқынышты қоспа ағзаға енеді, ол шөлді қандырып қана қоймайды, сонымен қатар оны бейтараптандыру үшін көп мөлшерде таза суды қажет етеді. Газдалған сусындардың құрамына көмірқышқыл газы қант, аспартам кіреді.[1]

Газдалған сусындардың адам ағзасына әсері

Тәтті газдалған сусындар ұйқы безінің қатерлі ісігін қоздырады

Ғалымдар мұны былай түсіндіреді: кола мен соған ұқсас сусындардың құрамында қант өте көп, соның салдарынан ұйқы безінде инсулин өндірісі артады. Бұл қатерлі ісік ауруын қоздырады. Сонымен қатар, газдалған сусындарды ұнататындар әдетте басқаларға қарағанда нашар тамақтанады және бұл ұйқы безіне де кері әсер етуі мүмкін.

Қантты газдалған сусындар жүректі өлтіреді

Кардиологтар қантты сода дұрыс таңдау емес екенін және оны тұтынуды барынша азайту керектігін еске салады. Сонымен қатар, дәрігерлер кофеині бар коланы да, құрамында қант бар газдалған сусындарды да, тәттілендіргіштерді, табиғи немесе жасанды хош иістендіргіштерді қамтитын газдалмаған калориялы сусындар мен жеміс шырындарын да жүрекке зиянды сусын деп атайды. Зерттеушілер соңғы 30 жылда мұндай сусындарды тұтыну жиілігі, әсіресе жасөспірімдер мен жастар арасында екі еседен астам өскенін атап өтті.

Қантты газдалған сусындар тістерді бұзады

Қантты газдалған сусындарды жиі тұтыну тіссіз қалу қаупін айтарлықтай арттырады, дейді Жалпы стоматология академиясының мамандары. Газдалған жеміс суының құрамындағы лимон қышқылы тіс эмальының эрозиясына және соның салдарынан тістің түсуіне әкеледі. Сондықтан мамандар мұндай сусындарды тұтынудан бас тартып, оларды кәдімгі шай мен шырындармен алмастыруға кеңес береді.

Газдалған суды қолдануға қарсы көрсеткіштер

Созылмалы аурулары бар адамдарға (аллергия, артық салмақ, гастрит, асқазан жарасы, колит және т.б.) газдалған қантты сусындарды көп мөлшерде тұтыну ұсынылмайды. 3 жасқа дейінгі балаларға тәтті газдалған сусындарды бермеген жөн.

Білім алушылар сауалнамасы. 1) Сауалнаманың бірінші сұрағына "Сіз газдалған су ішесіз бе?" келесі жауаптар алынды: "Иә" - 72% (31); "Жоқ" - 14 % (6); "Сирек" - 14 % (6).

2) Сауалнаманың екінші сауалнамасында "Су, сіз қай брендті жақсы көресіз?" келесі нәтижелерге қол жеткізді: "Кокс" 42% (18); "Пепси" - 18% (8); "Мереке" - 12% (5); "Фанта" - 2% (1); "Лимонад" - 12% (5); минералды су – 14 %.

3) Үшінші сұрақты қоя отырып, біз "Газдалған суды қаншалықты жиі ішесіз?" дегенді білгіміз келді. Бұл біз алған жауаптар: "Сирек" - 79 % (34); "Жиі" - 16 % (7); "жиі емес" - 5 % (2).

Зерттеу бөлімі. Газдалған судың ағзамызға зияны бар-жоғын анықтау үшін мен 5 тәжірибе жүргіздім. Тәжірибелер үшін мен әр түрлі түсті және өндірушілердің газдалған суының үш түрін алдым: жасыл – "Sprite", "Юникс" ЖШС, Қазақстан Республикасы, апельсин – "Mirinda", "RG Brands Kazakhstan" ЖШС және қоңыр – "Coca - Cola" БК "Кока - Кола" ЖШС, Қазақстан Республикасы.

№1 тәжірибе Мен жаңа ғана ашылған бөтелкенің мойнына шар қойдым. Доптың әп-сәтте үрленіп кеткенін көрдім. **Қорытынды:** сода құрамында газ бар. Көмірқышқыл газының өзі зиянды емес, бірақ ол кекіруді, ісінуді, газды

және асқазан қышқылының бөлінуін тудырады. Бұл әсіресе асқазан-ішек жолдарының аурулары бар адамдарға қатысты.

№2 Тәжірибе Мен газдалған суды стақандарға құйдым. Мен бауырдың бөліктерін сол жерге қойдым.

12 сағаттан кейін мен бір стақан кока-колада қорқынышты суретті көрдім: сұйықтық екі қабатқа бөлінді, үстіңгі жағы мөлдір, ал төменгі жағында үлпектер. Бауыр кесектерін тәрелкеге салғанда, олардың түсі өзгеріп, тығызырақ болып кеткенін көрдім.

№3 Тәжірибе Мен газдалған суды стақандарға құйдым. Мен ол жерге ескі қара тиындарды салдым.

12 сағаттан кейін мен жарқыраған тиындарды алып шықтым.

Қорытынды: Тәжірибеде көрсетілген сусындардың құрамында монеталарды тазартатын қышқыл бар.

№4 тәжірибе Мен сода бояғыштарының қаншалықты табиғи екенін тексеремін. (Әдіс тек түрлі-түсті сусындар үшін жұмыс істейді.) Бақылау үшін мен табиғи жеміс сусындарын алдым.

Содаға 1 ас қасық сода саламыз.

Сусынның түсі өзгерген жоқ – бұл химия.

Сусынның түсі өзгерді – қоңыр түсті – табиғи өнім.

Қорытынды: менің жағдайымда химия болып шықты, өйткені сода түсін өзгертпеді (бақылау

Тәжірибе № 5. Мен соданың тұрақты ластануға қалай әсер ететінін тексеремін. Мен сусындарды стакандарға шайдан жасалған жабынмен құйдым. 2 сағаттан кейін ішіндегісін төгіп тастадым. "Кока-кола" мен "Мереке" стақанды тазалады. " Миринда" оны жуып қана қоймай, бояғышын да қосты.

Қорытынды: "Coca - Cola" және "Holiday" құрамында ең агрессивті компоненттер бар.

Қорытынды: Атқарылған жұмыстардың нәтижесінде газдалған су ағзамызға зиянын тигізеді деген қорытындыға келдім. Бұл менің қантты газдалған сусындардың адам ағзасына кері әсерін тигізетіндігі туралы гипотезамды білдіреді, өйткені оларды жиі қолданған кезде әртүрлі аурулар пайда болады. [5]

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстандық ғылыми журналдар мен басылымдар: Медициналық, биологиялық, гигиеналық журналдар.
2. Galeone, C., Pelucchi, C., Turati, F., Talamini, R., Montella, M., Franceschi, S., ... & La Vecchia, C. (2009). 634-640. (Газдалған сусындарды тұтыну және қатерлі ісік қаупі: қол жетімді дәлелдерге шолу)
3. Vartanian, L. R., Schwartz, M. B., & Brownell, K. D. (2007). Effects of soft drink consumption on nutrition and health: a systematic review and meta-analysis. *American Journal of Public Health*, 97(4), 667-675. (Газдалған сусындарды тұтынудың тамақтануға және денсаулыққа әсері туралы жүйелі шолу және мета-талдау)
4. Халықаралық және ұлттық ғылыми конференциялардағы газдалған сусындардың әсеріне арналған баяндамалар мен тезистер.

5. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің басылымдары, есептері, статистикалық мәліметтері.

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ, ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ РОЛІ

Студент Сабыр А., Түркістан жоғары көпсалалы, аграрлық, пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Кәсіптік білім беретін оқу орындарындағы жалпы білім беретін пәндерде цифрлық технологияларды қолдану білім берудің жалпы оқу жүйесін жетілдіруде цифрлық құралдар мен технологияларды қолдану мүмкіндіктерін қамтиды. Жасанды интеллект жүйелерін мамандандырылған адам мүмкіндіктеріне жақындатып байланыстырумен, олардың адам табиғаты арқылы жүзеге асырылатын интеграциясымен байланысты мәселелерді шешу қызметі қарастырылады.

Мәселе: Бүгінгі білім беру ұйымдарында кәсіптік білім алушылардың сапалық деңгейін көтерудегі цифрлық технология мен жасанды интеллектінің қажеттілігінің баяндалуы.

Мақсаты Кәсіби білім беруде оқу процесінің сапасын арттырып, білім алушылардың табысты әлеуметтенуі болып табылады.

Міндеттері: 1. Кәсіптік білім беруде цифрлық технологияның мүмкіндіктерін пайдалану мен шығармашылық дамуға жол ашу,

2. Жасанды интеллектіні пайдалану қызметтері.

Электронды білім беру ресурстарын құру цифрлық білім беру технологиялары - көрнекілікті қамтамасыз ететін электрондық жүйелерді пайдалану, оқу процесін ұйымдастырудың инновациялық тәсілі болып табылады. Цифрлық технология оқыту бағдарламаларын және оқу ресурстарының маңыздылығы арқылы, оқыту процесін жетілдіруге көмектеседі. Бүгінгі уақытта өзік технологияның қарқынды дамуы білім беру жүйесінде жүйелі орын алып келеді. Цифрлық технологиялар білім беруде мұғалімдерге, оқушыларға, оқу орталықтарына, жалпы оқу жүйелеріне қол жетімді болады. Мысалы: Веб-сайттар, Оқу жазбалары, Онлайн оқу платформалары, Мобильді қолданбалар, Интерактивті тақталық медиа құралдары, Виртуалды оқу кабинеттері, Оқу кредиттері, Ағылшынша оқу мазмұндары, Онлайн тесттер жасауға қолданамыз. Осы цифрлық технологиялар арқылы білім беруде жаңа оқу әдістерін, тақырыптық мазмұндарды, мәліметтерді басқаруын, оқу процесін жетілдіру үрдісінде көмек көрсетіп демеу береді. мысалы Оқу жұмыстарын жоспарлауға, Оқушылардың бір-бірімен байланыстарын жақсартуға, Мәліметтер базасын бағалау, талдау үрдісін жетілдіруге қолданылады.

Қоғамның негізгі салаларына еніп отырған цифрландыру, экономиканың және әлеуметтік өмірдің барлық салаларының дамуында шешуші рөл атқаруда. Кәсіптік білім беру ұйымдары цифрландыру үрдісін жаңғырту жүйесінен қалмауы тиіс. Заман талабына сай сұранысқа ие заманауи технологияларды енгізу арқылы кәсіптік оқу орындарының тиімділігін арттыру, білім беру

сапасын жақсарту және еңбек нарығының талаптарына сай мамандар даярлау мүмкіндігі пайда болады. Бұл мүмкіндікті дер кезінде кәсіптік оқу орындарында іске қосу еліміздің болашағына қызмет ететін жұмысшы мамандықтарының сапасын арттыра түсетіндігі сөзсіз.

Кәсіптік білім беру жүйесіндегі цифрландырудың маңыздылығына сапалы білім беру ресурстарына қолжетімділігін яғни цифрлық платформалар мен онлайн-курстар студенттерге әлемнің кез келген жерінен сапалы білім алуға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе шалғай аймақтардағы оқу орындары үшін маңызды.

- **Цифрлық технологиялық мүмкіндіктер:**

- Білім алушылардың материалдарды зерделеу және тапсырмаларды орындау шеберлігін арттыру;
- Берілген материалдардың көрнекілігін арттыру;
- Білім алушылардың ынтасын арттыру;
- Білім алушылармен кері байланыс орнату;
- Білім алушылардың тапсырмадан өткеннен кейінгі нәтижеге қол жеткізуі.

Оқытудың индивидуалды тәсілдері арқылы заманауи цифрлық құралдар білім алушылардың білім алу үрдісін дербестендіруге мүмкіндік береді. Әрбір білім алушының қабілеті мен қызығушылығына сай бағдарламаларды әзірлеу арқылы оқу тиімділігін арттыруға болады. Цифрландыру кәсіптік білім беру бағдарламаларын еңбек нарығының сұраныстарына сәйкес бейімдеуге көмектеседі. Бұл жұмыс берушілермен тығыз байланыс орнатып, дуальды оқыту жүйесін енгізуге жол ашады. Бүгінгі күні колледжімізде дуальді оқыту жүйесімен білім алып отырған қаншама топтар бұл сөзіміздің дәлелі болмақ. Білім алушыларға тек теориялық білім берумен шектелмей, оларды цифрлық құралдар мен бағдарламаларды пайдалануға үйрету арқылы болашақ мамандардың құзыреттіліктерін дамытып, бәсекеге қабілеттілігін арттыруда тиімділігі жоғары деп білемін. Кәсіптік білім беру ұйымдарын цифрландыруды енгізудің негізгі бағыттары инфрақұрылымды дамыту яғни оқу орындарын заманауи компьютерлермен, интерактивті тақталармен және жоғары жылдамдықты интернетпен қамтамасыз ету – цифрландырудың алғашқы қадамы болса, цифрлық білім беру платформаларын әзірлеу. Мысалы, Moodle, Google Classroom сияқты жүйелерді пайдалану арқылы оқыту үрдісін тиімді басқаруға болады. Оқытушылардың цифрлық құзыреттілігін арттыру жана технологияларды пайдалануға үйрету мақсатында семинарлар мен тренингтер ұйымдастыру қажеттілігі әдістемелік тұрғыдан дамудың нәтижесі. Білім алушылардың оқу жетістіктерін бақылау жүйелерін автоматтандыру және электрондық журналдар мен бағалау жүйелерін енгізу арқылы әкімшілік үрдістерді жеңілдетуге болады.

Колледжіміз бүгінгі күні заман талабына сай үлгідегі білім беру саласындағы мемлекеттік қызметтерді автоматтандыру және бизнес-процестерді цифрландыруға арналған Smart Nation платформасы арқылы цифрланған. Сонымен қатар қызметкерлер мен білім алушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында FaceID тұлғаны анықтауға арналған

биометриялық шешім орнатылған. Заман талабына сай компьютерлік сыныптар жасақталған. Колледж аумағында жылдамдығы 100 мбит/с-ты қамтамасыз ететін тегін WiFi орнатылған. Кәсіптік білім беру ұйымдарында цифрландыру жүйесін жаңғыртуға мүмкіндік береді, бірақ бұл үрдістің өз қиындықтары да бар. Білім беру сапасының артуы, білім алушылардың оқуға деген қызығушылығының жоғарылауы, жұмыс берушілердің сұранысына сай мамандар даярлау. Артықшылығы мен қатар қиындықтары қаржылық шығындардың көптігі, оқытушылардың жаңа технологияларды игеруіне уақыт қажеттігі, аймақтық теңсіздіктер интернет пен құрылғылардың жетіспеушілігі болып отыр.

Қорыта айтарым кәсіптік оқу орындарын цифрландыру – бұл білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды кезеңі. Білім сапасын арттырып қана қоймай, экономиканың түрлі салаларына жоғары білікті мамандарды даярлауға жол ашады. Мемлекет, бизнес және білім беру мекемелері арасында тығыз ынтымақтастық орнату арқылы ғана бұл мақсаттарға қол жеткіземіз.

Жасанды интеллект даму қызметінің негізгі екі бағыты бар: Адамзат мәселелерін шешуге қабілетті бір жүйеге біріктіруді білдіретін жасанды интеллект құру қызметін бұрыннан жасалған жасанды интеллект жүйелерімен байланыстыру.

Қоғамның алға қарыштап дамуы өркениет көшіне ұмтылысы, білім беру саласындағы заманауи кеңістіктегі жасанды интеллект, цифрландыру деген ұғымсыз елестете алмайтын болдық. Қазіргі заманғы қоғам сұранысына айналған түсінік қана емес, біз өмір сүріп отырған қоғамда өміріміздің бір бөлшегіне айналды. Өмірлік серігімізге айналған смартфонның түрлі қызметтері мен дыбыстық көмекші құрылғылары, стриминг платформасының ұсыным жүйелері, түрлі қызмет көрсетудің автоматтандырылған чат-боттарын айтсақ болады. Заман көңінен қалмай білім берудің өзін үлгілерін өз тәжірибемізде қолдану тиімділігі артып отыр.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. [Дереккөз: "EDUNEW.S.KZ" ақпарат агенттігі]
2. [MARTEBE.KZ Жасанды интеллектіні қолдану саласы [Сымбат Айдархан](#) 25.10.2020]
3. [2017. 5.12 Егемен Қазақстан Сұңғат Әліпбай]
4. Интернет материалдары

ТАҢҒАЖАЙЫП МОБИУС ЖОЛАҒЫ ДЕГЕНІМІЗ НЕ?

Студент Сапаева Г., 1 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Жубанышева Г.И., математика пәнінің оқытушысы,
математика, магистрі

Тақырыптың өзектілігі: Мобиус таспасы бір ғасыр бұрын ашылған болса да, оның өзектілігі ешқашан төмендеуі екіталай. Қазіргі әлемде ерекше заттарды, пішіндерді, фигураларды зерттеу өзекті, ал Мобиус таспасының

қасиеттері ерекше, бұл өмірдің әртүрлі салаларында онымен не істеуге болатындығы туралы қиялға ерік береді.

Көптеген адамдар Мобиус парағы(Мобиус таспасы) топологиялық объект екенін біледі, қарапайым үш өлшемді Евклид кеңістігінде бір жақты, шеті бар қарапайым бағдарланбаған бет. Осы беттің бір нүктесінен кез-келген басқа нүктеге шеттерін кесіп өтпей-ақ жетуге болады.

Мобиус таспасын 1858 жылы неміс математиктері Август Фердинанд Мобиус пен Иоганн Бенедикт листинг дербес ашты. Мобиус таспасының моделін оңай жасауға болады. Мұны істеу үшін Сіз жеткілікті ұзартылған қағаз жолағын алып, олардың біреуін аударғаннан кейін жолақтың ұштарын қосуыңыз керек. Евклид кеңістігінде бұралу бағытына байланысты Мобиус жолақтарының екі түрі бар: оң және сол.

Жобаның зерттеу мақсаты: Мобиус парағын зерттеу. Мобиус таспасы тек ғылыми қызметте ғана емес, қарапайым өмірде де қажет екенін дәлелдеу. Оның бұрын қайда қолданылғанын және қандай салаларда қолдануға болатындығын біліңіз.

Жобаның зерттеу міндеттері:

- Мобиус жапырағы топологиялық фигура екенін дәлелдеңіз.
- Лист Мобиустың өнертапқышы кім?
- Мобиус парағы не үшін қажет?
- Мобиус жапырағының қасиеттері немесе оның бірегейлігі неде.

Мобиус таспасы дегеніміз не?

Мобиус таспасы (немесе Мобиус парағы, Мобиус ілмегі) – бұл топологиялық объект, қарапайым үш өлшемді Евклид кеңістігіне салынған кезде бір жақты, шеті бар қарапайым бағдарланбаған бет. Сондай-ақ, математикалық-психоделикалық өнердің өшпес туындысы.

Топология (грек тілінен. τόπος-орын) - геометрияның сабақтастық құбылысын, сондай-ақ жалпыланған геометриялық объектілердің қасиеттерін зерттейтін бөлігі. Топология қазіргі геометрияның ең жас бөлімдерінің бірі болып табылады, онда мұндай фигуралардың қасиеттері зерттеледі, егер олар бүгілсе, созылса, қысылса, бірақ желімделмесе және жыртылмаса, яғни деформация кезінде өзгермейді. Мобиус таспасын жасау үшін сізге жеткілікті ұзын қағаз жолағын алып, жолақтың қарама-қарсы ұштарын сақинаға жабыстыру керек, олардың біреуін аударғаннан кейін.

Мобиус Таспасының Ашылуы

Ашық таспа ерекше болды. 1858 жылы өз зерттеулерінде тіпті байланысы жоқ екі математик оны бір уақытта ашты. Сонымен қатар, бұл ғалымдардың екеуі де бір ұлы математик - Иоганн Карл Фридрих Гаусстың шәкірттері болды. Бірақ таспа өз атауын неміс математигі Август Фердинанд Мобиустың атымен алды. Бір кездері таспаның ұштарын қате тігіп, ұлы математикке өз парағын ашуға көмектескен қызметшінің сәтсіздігіне негізделген деген пікір бар.

Мобиус Таспасының Қасиеттері

Мобиус таспасы, өзінің ерекше ерекшелігіне байланысты, үйде де оңай жүзеге асырылатын таңқаларлық қасиеттерге ие.

Мобиус таспасы бір жақты

Егер сіз Мобиус таспасын алып, кез-келген жерге нүкте қойсаңыз, оны оңай тексеруге болады, содан кейін оны шеттерін баспай-ақ бетіндегі кез-келген басқа нүктеге қосуға болады. Осылайша, бұл объектінің беті үздіксіз болып шығады.

Мобиус таспасының беті үздіксіз

Біз таспаның бір жақты екенін дәлелдейміз, барлық басқа фигуралардан айырмашылығы, қарындашты алып, таспаны кез-келген жерден айналдырмай бояй бастаңыз, содан кейін таспа толығымен боялады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. "Математика" Газеті. № 3, 2007ж. "Бірінші қыркүйек"
2. "Мобиус парағы" сайты [электрондық ресурс] - кіру режимі: https://kopilkaurokov.ru/matematika/prochee/proiect_list_miebiusa, тегін (20:34, 04.02.20)

КӨТЕРУ-ТАСЫМАЛДАУ МАШИНАЛАРЫ ҮШІН ЭНЕРГИЯНЫ ҮНЕМДЕЙТІН ЭЛЕКТР ЖЕТЕГІН ЖАСАУ

Студент Саясатов Қ., 2 курс, Х.Өзбекғалиев атындағы Маңғыстау жоғары
политехникалық колледжінің

Ғылыми жетекшісі: Толеубаева А.Б., арнайы пән оқытушысы, магистр

Жұмыстың жалпы сипаттамасы

«Физика» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы бойынша оқытудың мақсаты – оқушылардың ғылыми көзқарасының негізін қалыптастыру. Әлемнің жаратылыстанымдық-ғылыми бейнесін тұтастай қабылдауды, бақылау қабілеттерін дамыту, табиғат құбылыстарын талдау және талдау арқылы өмірге қажетті практикалық есептердің шешімдерін таба білуге дағдыландыру.

“Жалпы физика” курсының оқыту мақсатына жету үшін білім алушыларға:

- негізгі физикалық құбылыстармен таныстырып оларды бақылау және эксперименттік зерттеу әдістеріне үйрету керек;

- физикалық шамаларды өлшеудің әдістерімен, физикалық аспаптармен, сондай-ақ эксперимент нәтижелерін математикалық өңдеу және талдау әдістерімен, электронды есептеу машиналарын қолдану жолдарымен және физикалық экспериментті автоматтандыру принциптерімен таныстыру керек;

- Оқып жатқан мамандығына қарай бағыттау керек.

Осындай мақсатпен «Электростатика» бөліміне сәйкес «Автоматтандыруды басқару», «Автокөліктерге техникалық қызмен көрсету, жөндеу» мамандықтарына бағыттап «**Көтеру-тасымалдау машиналары үшін энергияны үнемдейтін электр жетегін жасау**» тақырыбындағы зерттеу жұмысын жүргіздім.

Жұмыстың мақсаты және міндеті:

1) Қолданыстағы жүк көтеру және көлікті басқару жүйелерін, талдаулар мен кемшіліктерді қарап шығу және талдау.

2) Көтергіш-көлік механизмдерінің электр жетектерінің жылдамдығын реттеу бойынша ұсыныстар.

3) Көпірлі кранның қозғалу механизмінің екі қозғалтқышты электр жетегін есептеу.

Зерттеу объектісі. Зерттеу жұмысында электротехниканың теориялық негіздерінің негізгі заңдылықтары, жалпыланған электр машинасының теориясы, имитациялық математикалық модельдеу әдістері қолданылды.

Қазіргі уақытта машина жасау кәсіпорындарында және кран жасау зауыттарында заманауи электр жетекті басқару жүйелері өндіріске кеңінен енгізілуде. Атап айтқанда, жиілік түрлендіргіштері жатады, олар асинхронды электр жетегінің жұмысын тиін торлы ротормен басқаруға арналған. Заманауи крандарды басқару кранның барлық механизмдерін іске қосу және тоқтатудың жоғары тегістігін, жүкті көтеру, түсіру және кең ауқымда жылжыту жылдамдығын реттеуді қамтамасыз етуі керек. Қазіргі уақытта реттеудің жоғары тегістігін алу міндеті микроконтроллерлердің бағдарламаларын жетілдіру және электр жетегінің басқару параметрлерін оңтайландыру арқылы жүзеге асырылады. Басқаша айтқанда, кран жұмысын автоматтандыру дәрежесін арттыру кранның қуат және жылдамдық мүмкіндіктерін барынша тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандарға сәйкес, тек басқару әдісін ғана емес, сонымен қатар идеалды үдеу процесін жүзеге асыруды қамтамасыз ететін электр қозғалтқышының моментін өзгертудің ұтымды заңдылығын анықтау мәселесін шешу қажет. Өз кезегінде, көпірлі кранның үдеуінің идеалды процесі жүктің ауытқуының максималды амплитудасы сияқты кейбір негізгі шамалармен сипатталады; металл конструкцияға максималды динамикалық жүктеме; механикалық сипаттаманың тұрақсыз тармағында электр қозғалтқышының жұмысы кезінде жетектегі және металл құрылымдардағы қарқынды серпімді тербелістер; жеделдету уақыты және басқалары ең қолайлы мәндерді қабылдайды.

Үдеу заңын қозғалтқышты автоматты басқарумен ғана жүзеге асыруға болады, мысалы, ротордың тоғын түзету арқылы іске қосу жүйесін уақыт функциясы ретінде пайдалану. Қазіргі уақытта қозғалу механизмдерінің жабдықтарында кеңінен таралып жатқан неғұрлым прогрессивті және заманауи – жиілікті басқару жүйесі бар тиін торлы роторы бар асинхронды электр жетегі. Жиіліктерді басқару жүйесіне келесі талаптар қойылады: қозғалыс жылдамдығы мен дәлдігі, тиімділік және автоматтандырылған жүйелерге біріктіру мүмкіндігі. Электр жетегінің кіріс деректері негізінде жеделдету процесін модельдеу және соның нәтижесінде жылдамдық, үдеу, жол, жүк арқандарының вертикальдан ауытқу бұрышы, үдеу уақыт сияқты негізгі динамикалық сипаттамаларды алу мүмкіндігі ерекше маңызға ие.

– көпірлі кранның екі қозғалтқышты электр жетегіне қойылатын талаптар және оның даму тенденциялары жинақталған, оның негізінде қазіргі заманғы технологиялық және пайдалану шарттарына сәйкес келетін ЖТ-АҚ жүйесі бойынша көпірлі кранның екі қозғалтқышты электр жетегінің басқару құрылымы ұсынылған және негізделген;

– жиілік түрлендіргіш – асинхронды қозғалтқыш жүйесі бойынша көпірлі кран қозғалу механизмінің екі қозғалтқышты электр жетегінің энергияны үнемдеуіне сапалық және сандық баға берілген.

Ұсынылған зерттеу жұмысы энергетика, көлік салаларға маңыздылығы жоғары.

Қорытындылай келе, жүргізілген зерттеулер статикалық және динамикалық жүктемелер кезінде, сондай-ақ айналу үйкеліс коэффициентінің ықтимал өзгеруін және оның жүйенің жұмысына және қарастырылатын параметрлерге әсерін қарастыру арқылы нақты жағдайларға жақындаған кезде жүйенің тиімділігін көрсетілді. Нәтижесінде көпірлі крандарды қауіпсіз және тиімді пайдалану үшін көпірлі кранның қозғалу арналған екі қозғалтқыш механизмінің жылдамдығын реттеуді шешудің ықтимал нұсқаларының бірі ұсынылды.

Жарияланымдар туралы мәлімет. Зерттеу жұмысының негізгі ережелері Павлодар Торайғыров атындағы университеттің хабаршысында жарияланды.

Зерттеу нәтижесіндегі ұсыныстарды әдістерді электр жетегінің моделін білім беру процесіндегі жалпы білім беру пәндерде (физика, математика) базалық модульдерде (экономикалық тиімділігі) және кәсіптік модульдерде (энергетика, автоматика және көлік салаларында) қолдануда кең мүмкіншілік береді.

Қорытынды

Бұл жұмыстарды орындау барысында көпірлі крандардың негізгі ерекшеліктері, олардың қолданылуы және қазіргі уақытта қолданыстағы басқару жүйелері қарастырылды. Көпірлі кран қозғалысының математикалық моделі зерттелді, оның негізінде кран қозғалу механизмінің электр жетек жүйесінің жылдамдығын реттеу арқылы қозғалысты тұрақтандыруды жүзеге асыратын басқару жүйесі жасалды. Ол үшін қолданылатын жүйе жеңілдетілді және қажетті сипаттамаларды алу үшін реттегіш есептелді.

Жүргізілген зерттеулер статикалық және динамикалық жүктемелер кезінде, сондай-ақ айналу үйкеліс коэффициентінің ықтимал өзгеруін және оның жүйенің жұмысына және қарастырылатын параметрлерге әсерін қарастыру арқылы нақты жағдайларға жақындаған кезде жүйенің тиімділігін көрсетті.

Нәтижесінде көпірлі крандарды қауіпсіз және тиімді пайдалану үшін көпірлі кранның қозғалу арналған екі қозғалтқыш механизмінің жылдамдығын реттеуді шешудің ықтимал нұсқаларының бірі ұсынылды. Орындалған жұмыстардың нәтижелері көпірлі крандарды автоматтандыру саласындағы одан әрі зерттеулер үшін пайдаланылуы мүмкін немесе әзірленген жүйені кейіннен қолданумен техникалық енгізу үшін негіз болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

- 1 Александров М.П., Колобов Л. Н., Лобов Н. А. Грузоподъемные машины : учебник для вузов. – М. : Машиностроение, 1986. – 400 с.
- 2 Браславский И.Я., Ишматов З. Ш., Поляков В. Н. Энергосберегающий асинхронный электропривод. – М. : Academia, 2004. – 202 с.

3 Драчёв Г.И. Теория электропривода : учебное пособие. – Челябинск : Издание ЮУрГУ, 2002. – 137 с.

4 Фираго Б.И. Теория электропривода : учебное пособие. – Минск : Техноперспектива, 2007. – 585 с.

5 Герман-Галкин С.Г. Matlab&Simulink. Проектирование мехатронных систем на ПК: учебное пособие. – СПб. : Корона-Век, 2008. – 368 с.

ҚАРАҒАЙ ШАЙЫРЫНЫҢ ЕМДІК ҚАСИЕТІ

Студенттер Серікқызы Р., Құмарбек Е., 2 курс, М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Куспанова Л.У., оқытушысы, педагогика ғылымдарының педагог шебері

Зерттеу өзектілігі: Бұл жоба табиғи өнімдер мен баламалы медицинаға қызығушылықтың артуы, сондай-ақ спорттық қажеттіліктер тұрғысынан өзекті. Қарағай шайыры – бактерицидтік қасиеттері бар бірегей табиғи өнім. Біз оның медицинадан спортқа дейінгі қолдану салаларын, тарихи және заманауи аспектілерін зерттейміз. Сонымен қатар, қарағай шайырының жараларды емдеудегі және аурулардың алдын алудағы тиімділігіне эксперименттік зерттеулер жүргізіп, әртүрлі рецепттер мен технологияларды талдаймыз. Зерттеу мақсаты: қарағай шайырының емдік қасиеттерін зерттеу.

Мәселе: Қарағай шайырын заманауи қолдану және оның денсаулыққа пайдасы туралы толық ақпараттың болмауы.

Зерттеу мақсаты: Қарағай шайырының және оның Қосымшаларының әртүрлі салалардағы қасиеттерін зерттеу.

Зерттеу міндеттері:

1. *Қарағай шайырының химиялық құрамы мен пайдалы қасиеттерін зерттеу.*

2. *Қарағай шайырының медицинада және күнделікті өмірде қолданылуын зерттеу.*

3. *Шайырдың бактерицидтік қасиеттері бойынша эксперименттік зерттеулер жүргізу.*

Ресурстар: материалдық: қарағай шайыры, зерттеу жабдықтары;

Өнім: Зерттеу нәтижелері туралы есеп, әртүрлі салаларда қарағай шайырын қолдану бойынша ұсыныстары бар буклет.

Практикалық маңызы: жиналған материалдар мен алынған нәтижелер салауатты өмір салтын насихаттау мақсатында пайдаланылады.

Қарағай – керемет ағаш.

Абай облысының өсімдіктері өте әдемі және алуан түрлі: мұнда бүкіл

Ресейге белгілі көптеген өсімдіктер өседі. Олардың көпшілігі емдік қасиеттерге ие. Қарағай ағашы Абай облысының Бесқарағай ауданында кең таралған ең танымал және таңғажайып дәрілік өсімдіктердің бірі.

Адам денсаулығын сақтау – өзекті мәселе. Кейбір аурулардың алдын алу және емдеу үшін табиғи шөптен жасалған дәрілерді қолдану пайдалы. Біздің жұмысымыздың өзектілігі – суық тию мен вирустық аурулардың алдын алу үшін қарағайдың емдік қасиеттерін ұсыну. Қарағай – мәңгі жасыл қылқан жапырақты ағаш, құмды топырақта өскенді ұнатады. Ол кең таралуы мен қолжетімділігіне байланысты медицинада жиі қолданылады. Ағаштың барлық бөліктері (шайыр, инелер, бүршіктер) және оның туындылары (шайыр, скипидар, канифоль) емдеуде пайдаланылады.

Менің зерттеулерімнің нәтижелері

Мен керемет қарағайларға бай ауылда тұрамын. Олардың жіңішке, алтын діндеріне қарап, шайырдың иісі бар таза ауамен тыныс алу өте керемет. Адамдар өздерін жақсы сезінеді. Кәдімгі қарағай-биіктігі 50 м-ге дейін қылқан жапырақты ағаш. Қабығы қызыл-қоңыр, жарылған, тәжі кең, инелер жұптасқан, қатты. Қарағайға жарық өте қажет. Дәрілік зат ретінде қарағай инелері өте ұзақ уақыт бойы қолданылған. Инелер бірлескен ауруларға, суық тиюге пайдалы. Қарағай инелерінен паста жасалады, ол күйіктер мен жараларды емдейді. Қарағай-мәңгі жасыл өсімдік. Әрі қарай, мен қарағай инелерінде С витаминінің бар-жоғын тәжірибе арқылы тексеруге қызығушылық таныттым.

Ерітіндіде мен инелерді сүртіп, дәке арқылы сығып, шырын алдым. Йодтың бір тамшысына зерттелетін ерітінді қостым. Түсі көк түске өзгерді. Бұл С витаминінің болуын растайды.

Қарағай шайыры денсаулыққа пайдалы.

Қарағай шайыры тірі өсімдіктерден жиналады және "шайыр" деп аталады. Қарағай шайыры сағыздың орнына бұрыннан қолданылған. Оның құрамында көптеген дәрумендер, биологиялық белсенді заттар, эфир майлары болғандықтан, ол дәрумендердің жетіспеушілігімен байланысты аурулармен, сондай-ақ ауыз қуысы мен тамақтың қабыну процестерімен күресуде қолданылған.

Шайыр негізіндегі сағызды өзіңіз жасай аласыз. Мұны істеу үшін ағаш қабығының бетінен тұтқыр шайырды (елдегі төсеніш) жинап, оны қант ұнтағымен араластырып, сағыз кеуіп кетпес үшін фольгаға орау керек болды. Дәріханадан қарағай шайырын сатып алып, оны қызыл иек пен тісті нығайтатын құрал ретінде шайнаңыз. Скипидар шайырдан алынады, ол суық тию үшін қолданылады. Қарағай косметологияда танымал, өйткені қарағай ағаштарының эфир майларына негізделген препараттар шашты нығайтады, теріні белсенді қалпына келтіруге, оны жасартуға және қайызғақтан арылуға көмектеседі.

Қарағайдың емдік қасиеттері. Қарағай – керемет табиғи дәрігер.

Қарағай ежелден суық тиюді емдеу, микробтардан қорғау және қызыл иек ауруларын жеңілдету үшін қолданылған. Қарағайлы орманның ауасы мұрынның ағуы, бронхит және тіпті туберкулезді емдеуге көмектеседі. Оның иісі есте сақтау қабілетін жақсартып, депрессияны жеңілдетеді.

Қарағай ауаны зиянды бактериялардан тазартады: жапырақты орманмен салыстырғанда, қарағайлы орманның ауасында бактериялар 10 есе аз. Дәрілік мақсатта бүршіктері, инелері, тозаңы, шайыры қолданылады.

Қарағайдың қасиеттері:

- Қақырық түсіретін, диуретиктік әсері – бронхит, өкпе қабынуын емдеуге көмектеседі.
- Анальгетикалық қасиеті – жарақаттарға таза шайырды қолдануға болады.
- Бактерияға қарсы әсері – шайыр түтіні бөлмелер мен ыдыстарды залалсыздандыруға пайдаланылады.
- Эфир майлары – қан айналымын жақсартып, қысымды реттейді.

Шайырдың емдік қасиеттері

Қарағай шайыры – табиғи емдеуші құрал, оны әртүрлі ауруларды емдеуде тиімді қолдануға болады. Қарағай шайыры ежелден емдік қасиеттерімен танымал. Оны “өсімдіктердің тірі қаны” деп атайды, өйткені ағаш өзін-өзі емдеу үшін жарақаттанған жерлерден емдік сұйықтық бөледі. Шайыр қышқылдары мен эфир майлары күшті бактерицидтік әсерге ие, сондықтан тері ауруларын емдеуге және жараларды дезинфекциялауға қолданылады. Шайырдан алынатын скипидар антисептикалық қасиетке ие, бұлшықет пен қабыну ауруларын емдеуге арналған жақпа майларда қолданылады. Халықтық медицинада шайырды ішкі және сыртқы қолданады.

Қарағайдың емдік қасиеттері:

- Бұтақ үгінділері – бел мен буын ауруларын жеңілдетеді.
- Өркен қайнатпалары – тыныс алу жолдары ауруларын емдейді.
- Шайыр – тері ауруларын емдеуге арналған (Вишневский жақпасына кіреді).
- Белсендірілген көмір – улану кезінде қолданылады.

Танымал рецепттер:

1. Қарағай бүршігінен бал – бүршіктер суға қайнатылып, қант қосылады.
2. Қарағай инесі джемі – инелерді ұнтақтап, қайнатады.
3. Қарағай тозаңынан бал – тозаң ара балымен араластырылады.
4. Шайыр балы – ерітілген шайырға прополис пен өсімдік майы қосылады.

Қорытынды

Гипотеза расталды. Қарағай көптеген аурулардың дәрігері ғана емес, құрылыста музыкалық аспаптарға арналған материал ретінде қолданылады. Қарағай туралы көптеген мақал-мәтелдер, өлеңдер, суреттер салынды. Гипотеза расталды. Қарағай-көптеген аурулардың дәрігері. Қарағай С дәруменіне бай. Қарағай инелерді біртіндеп өзгертеді, инелер жұп болып орналасады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Атлас - "Жерден аспанға" анықтаушы А. А. Плешаков.
2. Әлімбаева п. К. "Айналамыздағы дәрі-дәрмектер"
3. Дәрілік өсімдіктердің атласы: yandex.ru/video
4. Липин П. В. Солтүстіктің дәрілік өсімдіктері: халықтық медицинада және күнделікті өмірде қолдану
5. Мартыненко В. А. Тайга дәріханасы

ВЛИЯНИЕ КОФЕИНА И ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ НАПИТКОВ НА ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ ОРГАНИЗМА СТУДЕНТА

Сисенова Ж., 1 курс, ЧУ «Актюбинский технико-технологический колледж»
Научный руководитель: Сағиева А.Ж., преподаватель биологии

Актуальность: В условиях интенсивной учебной нагрузки студенты часто прибегают к употреблению кофеина и энергетических напитков для повышения концентрации внимания и работоспособности. Однако их влияние на физиологические процессы организма требует детального изучения, так как чрезмерное или неправильное употребление может привести к негативным последствиям для здоровья.

Проблема: Недостаточная осведомленность студентов о влиянии кофеина и энергетических напитков на организм, а также отсутствие четких рекомендаций по их рациональному употреблению в условиях учебного процесса.

Цель работы: Изучить влияние кофеина и энергетических напитков на физиологические процессы организма студента и разработать рекомендации по их безопасному употреблению.

Задачи:

1. Провести анализ научной литературы по теме воздействия кофеина и энергетических напитков на организм.
2. Исследовать физиологические реакции организма студентов на употребление кофеина и энергетиков.
3. Выявить потенциальные риски и преимущества употребления данных продуктов.
4. Разработать рекомендации для студентов по рациональному использованию кофеина и энергетических напитков.

Результаты исследования:

- Установлено, что умеренное употребление кофеина временно повышает работоспособность и концентрацию внимания.
- Чрезмерное употребление энергетических напитков приводит к нарушениям сна, повышенной раздражительности и учащению сердцебиения.
- Разработаны рекомендации по безопасному употреблению кофеина и энергетиков, включая допустимые дозы и временные интервалы.

Выводы: Кофеин и энергетические напитки могут быть полезны для студентов в условиях повышенных учебных нагрузок, однако их употребление должно быть строго дозированным. Необходимо информировать студентов о возможных рисках и способах минимизации негативного воздействия на организм.

Список использованных источников

1. Влияние кофеина – механизм действия, фармакологические эффекты. [Электронный ресурс]. URL: <https://nasrf.ru/baza-znaniy/voprosotvet/deystvie-kofeina> (дата обращения 18.04.2023).
2. Кофеин (Caffeinum): сайт РЛС – Регистр лекарственных средств России. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.rlsnet.ru/activesubstance/kofein-458> (дата обращения 16.04.2023).

3. Н.Н. Иванец, Ю.Г. Ткшышн, В.В. Чирко, М.А. Кинкулышна. Психиатрия и наркология: учебник. Токсикомании, вызванные стимуляторами (кофеином). 2006, с. 752-753.

4. Мелентьева, Г. А. Фармацевтическая химия. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Медицина, 1976. — Т. 2 . С. 440-441.

ИЗУЧЕНИЕ ВЛИЯНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА НА СОСТОЯНИЕ ОЗОнового СЛОЯ ЗЕМЛИ

Таженова А., Саксина Я., студентки 1 курса, КГКП «Костанайский
строительный колледж»

Научный руководитель: Геря В.Г., преподаватель общеобразовательных
дисциплин

Актуальность темы исследования. В последнее время внимание ученых сосредоточено на проблеме загрязнения атмосферы и состояния озонового слоя. Под загрязнением атмосферы понимают изменение её состава при поступлении примесей. **Проблема** исследования состоит в том, что антропогенные факторы несут большой вред состоянию озонового слоя нашей планеты. Ведь истощение озонового слоя может непредсказуемо изменить климат Земли.

Цель работы: обобщение материала о глобальных проблемах; оценка состояния воздуха, степени влияния деятельности человечества на проблему разрушения озонового слоя.

Согласно поставленной цели, были осуществлены следующие **задачи:**

- изучить литературу по данной проблеме;
- определить загрязненность воздуха по состоянию хвои сосны;
- выяснить урон, наносимый источниками загрязнений;
- проанализировать результаты исследований и составить рекомендации.

Практическая значимость работы заключается в определении степени загрязненности территории на выбранных участках города Костаная.

Основные составные части воздуха можно подразделить на три группы: постоянные, переменные и случайные. Содержание постоянных веществ, практически не меняется в любой порции сухого воздуха. Вторую группу составляют углекислый газ и водяной пар. Непостоянное содержание углекислого газа обусловлено неравномерностью его поглощения из воздуха растительностью в зависимости от интенсивности этой растительности, времени года, суток и т.д., а также деятельностью человека, ежегодно сжигающего миллиарды тонн углесодержащих веществ. Содержание случайных частей воздуха целиком обусловлено местными причинами. Это и природные явления, например, деятельность вулканов и грозы, и деятельность человека, которая стала главным источником случайных примесей в настоящее время. [1]

С ускорением развития производства автомобилей увеличивается количество машин, что в свою очередь приводит к резкому росту массового количества токсичного дыма, выходящего из автомобилей и оказывает вредное воздействие на здоровье человека и окружающую среду. В выхлопных газах содержится около 220 вредных веществ, в том числе окись углерода (CO), углеводороды (C_xH_y), оксид азота (NO_x) и другие газы. Наиболее опасны для здоровья человека: оксид углерода, диоксид азота, которые оказывают отрицательное влияние на сердечно-сосудистую и дыхательную системы. В течение суток автомобиль выбрасывает до 1 кг выхлопных газов. Химический состав выхлопных газов опасен не только для здоровья человека, но и животных, растений, почвы, воды.

Кроме того в республиках СНГ в связи с засушливостью погоды в атмосферном воздухе в течении 8-9 месяцев содержится пыль, частицы которой так же вредны для организма человека и являются причиной болезни дыхательных путей, дерматитов, конъюнктивитов и др. заболеваний. В отработавших газах может содержаться свинец, который опасен для умственного развития людей и особенно губителен для детей. Содержащаяся в выбросах сера окисляется и образуются два соединения - диоксид серы (SO₂) и триоксид (SO₃) серы. При растворении в воде диоксид серы образует кислотные дожди, которые губят растения, увеличивают кислотность озер. [3]

Результаты исследования. Определение загазованности исследуемого участка проводили с помощью подсчета количества автомобилей, проезжающих на прилегающей территории выбранного участка длиной 300 метров в течение 1 часа. Наблюдения проводились на улицах - Воинов Интернационалистов (место расположения колледжа), Победы (место расположения парка), проспект Абая (ТЦ Емшан). Рассчитали приблизительно количество выхлопных газов, которое выбрасывают автомобили. Изучив интенсивность и структуру автотранспортного потока, выяснили, что на исследуемых участках наблюдается достаточно интенсивное транспортное движение разных видов транспортных средств. Ситуация осложняется еще и тем, что вблизи расположены временные автостоянки, которые также являются источником загрязнителей, количество которых не учтено в данном эксперименте.

Природная среда под влиянием деятельности человека претерпевает большие изменения. Растения, чутко реагируют на состояние природной среды, являются важным элементом биологического мониторинга. Поэтому исследователи рассматривают растения как наиболее чувствительные и надежные индикаторы загрязненности атмосферы. Растения рано стареют, редуют и уродуется их крона, преждевременно желтеют и опадают листья и хвоя. Индикатором загрязненности атмосферы может служить сосна обыкновенная. Периодическое воздействие окислов азота и серы вызывает у сосны обыкновенной опадение хвои, которая сохраняется лишь на побегах последнего года. При обследовании состояния хвои определяется степень её повреждения и усыхания, а также продолжительность жизни. [2]

На исследуемых участках улиц и парка выбрали молодые сосны высотой 1-1,5 м, при этом объектом обследования является верхушечная часть ствола. У каждого дерева осмотрели хвоинки участка центрального побега предыдущего года (второго сверху). Определили класс повреждения и усыхания (по шкале), а также продолжительность жизни хвои. Для этого обследовали верхушечную часть ствола за последние годы. Некоторые деревья на исследуемых участках улиц по жизненному состоянию находятся в неудовлетворительном состоянии: сохнут ветви, концы хвоинок приобретают бурый оттенок, хвоя буреет и опадает, что связано с большой антропогенной нагрузкой.

В исследовании отразили значение выращивания сосны обыкновенной для очистки воздуха. Наиболее высокая производительность кислорода отмечена у дуба и лиственницы (6,7 т/га), у сосны и ели (4,8-5,9 т/га). Кислород, образуемый в лесных насаждениях, насыщен ионами отрицательного заряда. Количество отрицательных ионов зависит от состава лесов: больше всего их образуется в лиственничных и сосновых лесах.

Ежегодно 1 га средневозрастного (60-летнего) соснового леса поглощает 14,4 т углекислоты и выделяет 10,9 т кислорода. Для обеспечения поглощения нормы кислорода 1 человеком в год (400 кг) необходимо иметь площадь лесов на 1 человека 0,1- 0,3 га. Одно крупное дерево выделяет столько кислорода, сколько нужно 1 человеку в сутки для дыхания. [4]

Выводы. Проведенный анализ литературных источников показал, что антропогенные факторы несут большой вред состоянию озонового слоя нашей планеты. Высотная авиация, глобальное истребление лесов, применение фреонов, а также загрязнение воздуха – факторы, разрушающие озоновый слой Земли. Фактором, сильно воздействующим на состояние атмосферы, является извержение вулканов. Все эти факторы могут нарушить нормальное функционирование озонового слоя Земли. Глобальное загрязнение атмосферы фреонами, оксидами азота и другими веществами – возможно уменьшить.

Оценку состояния воздушной среды проводили в условиях города Костаная с использованием биоиндикационных методов исследования. Из биоиндикационных методов использовали определение степени чистоты воздуха по хвое сосны обыкновенной.

Результаты проведенного анкетирования показали, что одним из факторов, влияющих на состав атмосферного воздуха, является транспорт, причем наибольшая доля загрязнения атмосферы выхлопными газами приходится на легковые автомобили. Большинство опрошенных считают, что состояние воздуха можно улучшить и одним из методов является высадка зеленых насаждений.

Более устойчивыми видами в условиях урбанизированной среды являются лиственница и сосна, менее устойчивыми – ель и пихта, что необходимо учитывать при озеленении районов агломерации в зависимости от степени действия неблагоприятных факторов и устойчивости к ним хвойных.

Список использованных источников

1. Алексеев С.В., Груздева Н.В., Муравьев А.Г., Гущина Э.В. Практикум по экологии. Москва, АО МДС, 1996.
2. Ашихмина Т.Я. Экологический мониторинг / Т.Я. Ашихмина. - М.: АГАР, 2002.
3. Каримходжаев Н., Нумонов М.З., Сравнительный анализ токсичности выхлопных газов автомобилей и пути ее снижения, *Universum: технические науки*, №11(80), 2020г., стр.13
4. Энциклопедия живой природы/ под. Ред. Чубарьян А.О. и др. Москва, «ОЛМА-ПРЕСС Экслибрис», 2006

МЕТОКСИ-4 -{3-[N-МЕТИЛ-N-(2-ГИДРОКСИЭТИЛ)АМИНО]-1-ПРОПИН-1-ИЛ}- ПИПЕРИДИНА И ЕГО ДИФЕНИЛМЕТИЛОВОГО ЭФИРА

Тулегенова Г., студент 1 курса, Мангистауский высший политехнический колледж имени Халела Узбекгалиева

Научный руководитель: Науырызова Б.Ж., преподаватель, к.х.н.

На биологические свойства соединений большое влияние оказывает присутствие в их структуре насыщенной или ненасыщенной группировки. Продукт исчерпывающего гидрирования аналога соединения (2) (рис.1) с этоксигруппой в положении 4 проявил высокую антибактериальную и противоаллергическую активность [1] и рекомендуется для лечения колибактериоза животных. Кроме того, этот препарат обладает мембраностабилизирующей и спазмолитической активностью [2]. Чтобы проверить, как отразится на биологических свойствах препаратов замена этоксигруппы в положении 4 на метоксильную, 1-(2-этоксиэтил)-4-метокси-4-{3-[N-гидроксиэтил)амино]-1-пропин-1-ил}-4-метоксипиперидин (1) (рис.1) был исчерпывающе прогидрирован на катализаторе никеля Ренея в спиртовой среде при атмосферном давлении.

Соединение (2) выделялось в виде маслообразного основания, которое затем превращалось в кристаллическую соль – диоксалат 1-(2-этоксиэтил)-4-метокси-4-{3-[N-метил-N-(2-гидроксиэтил)амино]-1-пропин-1-ил}пиперидина (2, ДОК). Выходы, физико-химические данные и результаты элементного анализа основания (2) и его диоксалата (2, ДОК) приведены в таблице 1.

В спектре ПМР соединения (2), записанном DMSO-D₆ имеются два триплетных сигнала группы CH₂O в области 3,42 м.д. и 3,43 м.д. Это, по-видимому, связано с образованием внутримолекулярной водородной связи:

Протон группы ОН дает широкий сигнал с центром 3,33 м.д. В спектре диоксалата (2, ДОК) уширенный синглетный сигнал при δ 6,23 м.д. дают протоны щавелевой кислоты.

Введение в структуру эфира дифенилметильного остатка, входящего в молекулу димедрола [3] и некоторых других антигистаминных препаратов [4, 5], может увеличить его антигистаминную активность.

Для синтеза такого «аналога» димедрола соединение (1) (рис.1) обработкой свежеперегнанным хлористым тиоилом в абсолютном

хлороформе превращалось в хлорэтиламинопроизводное (3) (рис.1), которое выделялось и характеризовалось в виде дигидрохлорида (3, ДГХ).

В спектре ЯМР ^{13}C , записанном в CH_3OH , для соединения (3, ДГХ) сделаны следующие отнесения (δ м.д.): 14,3(C^{10}); 32,4 и 33,8 ($\text{C}^{3,5}$); 37,4(C^{15}); 40,0(C^{17}); 45,8(C^{14}); 47,2(C^{16}); 50,8($\text{C}^{2,6}$); 51,1(C^7); 56,6(C^{11}); 64,2(C^9); 66,8(C^8); 67,6(C^4); 74,2(C^{13}); 76,9(C^{12}).

Реакцией хлориэтиламинопроизводного (3, ДГХ) с бензгидролом в присутствии избытка NaOH получен дифенилметилловый эфир 1-(2-этоксиэтил)-4-метокси-4-{3-[N-метил- N-(2-гидроксиэтил)амино]-1-пропин-1-ил}пиперидина (4) (рис.1).

В спектре ЯМР ^{13}C диоксалата этого соединения (4, ДОК) сделаны следующие отнесения сигналов (δ м.д.): 14,3(C^{10}); 32,6 ($\text{C}^{3,5}$); 40,5(C^{15}); 45,6(C^{14}); 49,3 ($\text{C}^{2,6}$); 51,2 (C^{16}); 54,8 (C^7); 55,6(C^{11}); 58,1 (C^{17}); 64,3(C^9); 66,4(C^8); 68,8 (C^{18}); 76,4 (C^4); 83,6 (C^{13}); 87,8 (C^{12}); 126,8($4\text{C}^{\text{o}}_{\text{ap}}$); 127,5 ($2\text{C}^{\text{n}}_{\text{ap}}$); 128,3 ($\text{C}^{\text{m}}_{\text{ap}}$); 141,5 (C^1_{ap}); 164,9 (4C щавелевой кислоты).

Контроль за ходом реакций и индивидуальность синтезированных соединений осуществлялся с помощью тонкослойной хроматографии на пластинках “Silufol UV-250” (элюент: изопропанол – 20% раствор аммиака 9,3:0,7) и “Alufol” (изопропанол – бензол 1:10) с проявлением пятен парами йода. Все температурные данные приведены в $^{\circ}\text{C}$.

ИК-спектры соединений записаны на приборе “Specord M-80” в таблетках KBr для кристаллических образцов и в тонком слое для жидких. Спектры ПМР сняты на приборе “Mercury - 300” (300 МГц). Спектры ЯМР ^{13}C получены на приборе “Bruker WP-80” (20,155 МГц) и “Mercury - 300” (75 МГц). Внутренний или внешний стандарт – ГМДС.

Список использованных источников

1. Предпатент РК. №11316. Дималеат 1-(2-этоксиэтил)-4-{3-[4-N-метил- N-(2-гидроксиэтил)амино]пропил}-4-этоксипиперидина, обладающий противоаллергической и антибактериальной активностью // Пралиев К.Д., Ботбаева К.А., Поплавская И.А., Бактыбаева Л.К, Ихсанова З.А., Шин С.Н. Оpubл. Б.И. -2002. -№3.
2. Предпатент РК. №9114. Дималеат 1-(2-этоксиэтил)-4-{3-[N-метил-(2-гидроксиэтил)амино]пропил}-4-этоксипиперидина, обладающий мембраностабилизирующей и спазмолитической активностью // Пралиев К.Д., Ботбаева К.А., Поплавская И.А., Бактыбаева Л.К, Шин С.Н., Тен ВБ. Оpubл. Б.И. -2000. -№6.
3. Машковский М.Д. Лекарственные средства. –М. Медицина, 1994. –ч.1. -624с.
4. Заявка Франции. №2770520. Procédé d'hydrogenation selective des composés insaturés // Didillon Blaise, Le Peltier Fabienne. –РЖХим. -2000. -19Н18П.
5. Науырызова Б.Ж. Синтез, структура и свойства продуктов трансформации 1-(2-этоксиэтил)-4-этинил-4-гидроксипиперидина. Дисс...канд.хим.наук. – Алматы, 2003. – 132с.

Өзектілігі: шаш бояуларының құрамында көптеген химиялық қосылыстар бар, олар түрлі химиялық реакциялар арқылы шаштың түсін өзгертеді. Бұл реакциялардың кейбіреулері терінің тітіркенуіне, аллергиялық реакцияларға немесе шаш құрылымының зақымдануына әкелуі мүмкін. Осы мәселелерді шешу үшін шаш бояуларындағы химиялық реакцияларды түсіну және олардың тиімділігі мен қауіпсіздігін арттыру маңызды.

Мақсаты: шаш бояуларындағы химиялық реакцияларды зерттеу, олардың түрлерін, әсер ету механизмдерін және ағзаға ықтимал әсерлерін түсіну.

Міндеттері:

1. *Шаш бояуларының құрамын зерттеу:*

- Шаш бояуларында қолданылатын негізгі химиялық қосылыстарды анықтау.
- Әрбір қосылыстың химиялық қасиеттерін және олардың шашқа тигізетін әсерін зерттеу.

2. *Химиялық реакциялардың механизмдерін талдау:*

- Шаш бояуларының құрамындағы химиялық заттардың араласуы кезінде жүретін реакциялардың түрлерін анықтау.
- Бұл реакциялардың нәтижесінде қандай өнімдер түзілетінін және олардың шаш құрылымына әсерін зерттеу.

3. *Шаш бояуларының қауіпсіздігін бағалау:*

- Шаш бояуларының құрамындағы химикаттардың адам денсаулығына және қоршаған ортаға зиянын бағалау.
- Қауіпсіздік стандарттарына сәйкес келетіндігін тексеру.

4. *Альтернативті бояу әдістерін зерттеу:*

- Табиғи компоненттер негізінде жасалған шаш бояуларының тиімділігін зерттеу.
- Химиялық қосылыстарды азайту арқылы қауіпсіздікті арттырудың әдістерін ұсыну. [1]

Шаш бояулары — бұл адамдардың шашының түсін өзгертетін өнімдер, олар әдетте косметикалық мақсатта қолданылады. Шаш бояуларының құрамында әртүрлі химиялық компоненттер бар, олардың әрқайсысы белгілі бір рөл атқарады. Бұл компоненттер арасында негізгі рөлді бояғыштар, тотықтырғыштар және тұрақтандырғыштар ойнайды.

Шаш бояуларындағы негізгі химиялық реакциялар мыналарды қамтиды:

Оксидативті бояу реакциясы: Бұл процесс барысында бояу құрамындағы бояғыш прекурсорлар (мысалы, пара-фенилендиамин) тотықтырғыш агентпен (мысалы, сутегі пероксиді) әрекеттесіп, тұрақты бояғыш молекулаларға айналады. Реакция нәтижесінде түсті пигменттер шаш қыртысына енеді және түрлі түсті реңктер береді.

Амоняқтың рөлі: Амоняк шаш қыртысын ашуға көмектеседі, бұл бояғыш молекулалардың оңай енуіне мүмкіндік береді. Ол сондай-ақ рН деңгейін көтереді, бұл реакциялардың тиімді өтуін қамтамасыз етеді.

Тұрақтандыру агенттері: Бұл агенттер реакцияның тұрақтылығын қамтамасыз етеді және бояудың ұзақ мерзімділігін арттырады. Олар сондай-ақ тотығу процесінде пайда болатын бос радикалдарды бейтараптайды. [2]

Химиялық процестердің сипаттамасы

- **Түсті таңдау және тұрақтылық:** Түстердің тұрақты болуын қамтамасыз ететін химиялық процестер шаш бояуында маңызды рөл атқарады. Бұл процестер бояудың шаш қыртысында ұзақ сақталуын қамтамасыз ететін молекулалық байланыстардың түзілуін қамтиды.
- **Қауіпсіздік және аллергиялық реакциялар:** Шаш бояуларындағы кейбір химиялық компоненттер терінің тітіркенуін немесе аллергиялық реакцияларды тудыруы мүмкін. Сондықтан бояуларды қолданбас бұрын, оларды қауіпсіздік сынақтарынан өткізу маңызды.

Шаш бояуларының химиялық реакциялары үш негізгі кезеңнен тұрады:

1. Дайындық кезеңі: Бұл кезеңде шаштың кутикула қабаты ашылып, бояу компоненттері шаштың ішіне енеді.

2. Бояу кезеңі: Пигменттер мен тотықтырғыштар арасындағы химиялық реакциялар нәтижесінде шаштың түсті өзгеруі орын алады.

3. Тұрақтандыру кезеңі: Бұл кезеңде бояу компоненттері шаштың ішінде тұрақтанып, түс ұзақ уақытқа сақталады.

Зерттеу мақсаты: Шаш бояуларындағы химиялық реакцияларды зерттеу және олардың шаш құрылымына әсерін анықтау.

Қажетті құралдар мен материалдар

- **Шаш бояуларының түрлері:** Аммиак негізіндегі және аммиаксыз бояулар
- **Шаш үлгілері:** Табиғи шаш үлгілері
- **Лабораториялық жабдықтар:** Колбалар мен пипеткалар, рН метр, Спектрофотометр, Электрондық таразы

Қолданылған әдістер

1. Дайындау процедурасы:

- Шаш үлгілері алдын ала жуылып, кептіріледі.
- Әр түрлі шаш бояулары арнайы колбаларға дайындалады.

2. Бояу процесі:

- Шаш үлгілері бояу ерітінділеріне салынып, белгілі бір уақыт аралығында ұсталады (мысалы, 30 минут).
- Бояу процесі аяқталған соң, шаш үлгілері жуылып, кептіріледі.

3. Химиялық талдау:

- Шаш үлгілерінің рН мәні бояудан бұрын және кейін өлшенеді.
- Спектрофотометр көмегімен шаштың түсі анықталады, бояудан кейінгі өзгерістер тіркеледі.

4. Механикалық талдау:

- Шаш құрылымы мен беріктігі арнайы механикалық тестермен тексеріледі.
- Электрондық таразы арқылы шаштың салмағы өлшеніп, өзгерістер анықталады. [3]

Зерттеу нәтижелері: Шаш бояуларының құрамында әртүрлі химиялық қосылыстар бар, олар бояу процесі кезінде химиялық реакцияларға қатысады. Бұл зерттеуде әртүрлі шаш бояуларының химиялық реакциялары зерттеліп, олардың нәтижелері талданды.

Қорытындылар: Шаш бояуларындағы химиялық реакциялар тақырыбына арналған зерттеулердің нәтижелері түсімді және практикалық маңызы бар бірнеше маңызды қорытындыларды ұсынады:

1. Химиялық реакциялар механизмі: Шаш бояуларының құрамында аммиак, пероксид, және әр түрлі бояғыштар сияқты химиялық заттар бар екені анықталды. Бұл компоненттер өзара әрекеттесіп, шаштың табиғи пигментін өзгертеді. Аммиак шаштың кутикуласын ашуға көмектеседі, ал пероксид табиғи пигментті бұзады. [4]

2. Шаштың құрылымына әсері: Химиялық реакциялар шаштың құрылымына елеулі әсер етеді. Ұзақ мерзімді пайдалану шаштың әлсіреуіне, құрғатылуына және сынғыш болуына әкелуі мүмкін. Сондықтан шаш күтіміне арналған қосымша өнімдерді қолдану ұсынылады.

3. Қауіпсіздік және теріге әсері: Кейбір химиялық қосылыстар (мысалы, парафенилендиамин) тері аллергиясын қоздыруы мүмкін. Зерттеу нәтижелері тері тесттерін жасау қажеттілігін көрсетеді, әсіресе жаңа өнімдерді қолданбас бұрын.

4. Экологиялық әсері: Шаш бояуларының құрамындағы химиялық заттар қоршаған ортаға да әсер етуі мүмкін. Зауыттардың қалдықтары және жеке пайдаланушылар тарапынан шығарылатын қалдықтар су ресурстарын ластауы ықтимал.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Smith, J. (2010). "The Chemistry of Hair Dyes". *Journal of Cosmetic Science*, 15(4), 220-230.
2. Brown, A. & Lee, K. (2015). "Innovations in Hair Dyeing Techniques". *Hair Science Review*, 8(2), 45-56.
3. Jones, L. (2018). "Environmental Impact of Hair Dye Chemicals". *Green Chemistry Letters and Reviews*, 11(3), 88-99.
4. Taylor, M. (2022). "Safety and Regulations of Hair Dyes". *International Journal of Cosmetic Regulations*, 5(1), 14-25.

ӨСІМДІКТЕРДІ ӨНДІРУ ҚАЛДЫҚТАРЫНЫҢ СОРБЦИЯЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ

Студент Хуршидов И., 1 курс, Алматы Экономикалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Нариманова А.Ж., педагог

Өзектілігі: "Жасыл химия" деп аталатын перспективалық бағыттардың бірі қайта қолдануға болатын өсімдік қалдықтарын пайдалана отырып, аз сатылы технологиялық процестерді әзірлеу болып табылады. Қазіргі таңда қоршаған ортаның экологиясын жақсартуға және су ортасының әртүрлі, соның ішінде радиоактивті металдардың иондарымен техногендік ластануымен

байланысты проблемаларды шешуге арналған материалдар мен өнімдерді өндіруде жаңартылатын шикізатты қолдану мүмкіндігі ерекше қызығушылық тудыруда.

Сорбциялық материалдарды таңдау кезінде сорбция мөлшері, құны, қол жетімділігі, тиімділігі, қайталама материалдық ресурстарды қолдану мүмкіндігі, қаныққан сорбенттерді жоюдың экологиялық қауіпсіздігі сияқты параметрлерді негізге алу керек. Аталған критерийлерге сәйкес қолданылатын сорбенттердің тиімділігіне талдау жасалған.

Осыған байланысты өсімдік негізіндегі қалдықтарды қолданып оларды түрлендіру арқылы оңтайлы құрамды жасақтап, оны әртүрлі салада қолдану мүмкіншілігін зерттеу өзекті болып табылады. Өсімдік қалдықтарының қасиетінің ішінен сорбциялық қасиетіне ерекше көңіл бөлу ғылыми және практикалық тұрғыдан маңызды, әрі экологиялық мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Жұмыс мақсаты. Өсімдік қалдықтарының негізінде сорбент алу үшін материал ұсыну және іс жүзінде оның тиімділігін дәлелдеу, осы сорбенттің эффективті екенін дәлелдеу үшін оңтайлы жағдайларды таңдау.

Міндеттері:

- Зерттеу мәселесі бойынша ғылыми әдебиеттерге талдау жүргізу, өсімдік қалдықтарының түрлерін сорбент ретінде қолдану мүмкіншілігін анықтау, сорбенттерді қолданудың салаларын зерттеу;
- Өсімдік қалдықтарының негізінде сорбенттерді қолданудың мүмкіншілігін зерттеу үшін химиялық эксперимент жүргізу әдістемесін әзірлеу;
- Өсімдік қалдығы негізіндегі сорбентті қолданудың оңтайлы құрамын белгілеу және оның физика-химиялық көрсеткіштерін талдау.

Зерттеу нәтижелері:

Соңғы жылдары судағы қоспаларды тазарту үшін өсімдік қалдықтарына негізделген сорбциялық материалдар сәтті қолданылуда, әрі оны зерттеу ғалымдардың қызығушылықтарын тудыруда. Себебі мұндай сорбенттердің құны белгілі өнеркәсіптік үлгілерге қарағанда әлдеқайда аз, бұл өз кезегінде қол жетімді және арзан материалды кеңінен қолдану арқылы су экожүйелерінің экологиялық жағдайын айтарлықтай жақсартады. Осылайша, зерттеу жұмысын жүргізу барысында ғылыми жарияланымдарға, мақалаларға шолу өсімдік қалдықтарынан жасалған материалдар ауыр металдар мен басқа да поллютанттарды тазалауға тиімді сорбенттерді өндіру үшін әлеуетті шикізат ретінде барлық жерде зерттелетінін көрсетеді.

Өсімдік қалдықтарын сорбент ретінде қолдану мәселесі бойынша әдеби мәліметтерді анализдеу және жүйелендіру көрсеткендей, отандық және шет елдік зерттеулер негізінен түрлі тиімді әдістері іздестіруге негізделінген. Әртүрлі өсімдік қалдықтарының құрамы, қасиеттері және түрлі сипаттамаларын зерттеуге бірнеше ғана ғылыми жарияланымдар жасалған. Сондықтан да ғылыми-зерттеу жұмысы ретінде осы тақырыпты таңдау уақытылы және өзекті.

Ғылыми-зерттеу әдебиеттерінен зерттеу жұмысы бойынша материалдар жинақталғаннан кейін, өсімдік қалдықтарының негізінде сорбенттерді қолданудың мүмкіншілігін зерттеу үшін химиялық эксперимент жүргізудің

кешенді әдістемесі жасалды. Ол бойынша зерттеу нысаны ретінде ағаш үгіндісі, күнбағыс күнжарасы (жмых), жүгері қабығы, үйеңкі жапырақтары алынды. Тәжірибе жүргізу барысында йод бойынша адсорбциялық белсенділік, ылғалдылық, суды сіңіру көрсеткіші, мұнай сыйымдылығы бойынша көрсеткіш және т.б. қасиеттер анықталып оларды сорбент ретінде қолдануға болады деген түйін жасалды. Қол жетімді қайталама өсімдік шикізаты негізінде жасалған жана сорбенттер жоғары тиімділікті көрсетті. Сорбенттерді өндіру үшін әлеуетті жергілікті шикізат болып табылатын материалдарды пайдалану экологиялық қызметті жақсатуға толықтай мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады.

Өсімдік қалдығы негізіндегі сорбентті қолданудың оңтайлы құрамын белгілеу және оның физика-химиялық көрсеткіштерін талдау үдерісі жүргізілігеннен кейін, Жайық суының құрамындағы мыс иондарының көрсеткіші анықталып, оны өсімдік қалдықтарына негіздеген сорбенттер көмегімен тазалау барысында сорбенттердің эффективтілігі дәлелденді. Тәжірибелер арқылы еңжоғарысорбцияланудәрежесі $T=300^{\circ}C$ өңделген ағаш үгіндісінде екені анықталды.

Қорытынды

Алынған нәтижелер негізінде келесідей қортынды жасауға болады, яғни өсімдік қалдықтары негізіндегі сорбенттер химиялық және физика-химиялық параметрлерге ие және олардың үлесі шекті жіберілетін концентрациядан аспайды. Сорбцияны зерттеу нәтижелері бойынша сорбенттер су ерітіндісінен мыс иондарын сорбциялауда белсенді болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бурмистрова Т.И. Исследование свойств торфа для решения экологических проблем / Т.И. Бурмистрова, Т.П. Алексеева, Л.Д. Стахина, В.П. Середина //
2. Химия растительного сырья. – 2009. – № 3. – С.157–160. Владимиров В.А. Разливы нефти: причины, масштабы, последствия / В.А. Владимиров //
- Стратегия гражданской защиты: проблемы и исследования. – 2014. – Т. 4. – № 1. – С.217–229.
3. Кахраманлы Ю.Н. Пенополимерные нефтяные сорбенты. Экологические проблемы и их решения / Ю.Н. Кахраманлы. – Баку: «Элм», 2012. – 305с.
4. Воробьев Ю.Л. Предупреждение и ликвидация аварийных разливов нефти и нефтепродуктов / Ю.Л. Воробьев, В.А. Акимов, Ю.И. Соколов. – М.: Ин-октаво, 2005. – 368с.
5. Абдурахманов Г.М. Загрязнение западной части Среднего Каспия нефтяными углеводородами и биологическое разнообразие / Г.М. Абдурахманов, Г.А. Ахмедова, А.Г. Гасангаджиева // Вестник Астраханского государственного технического университета. – 2006. – № 3. – С.151–158.

ВЫБОР ЛАМП ОСВЕЩЕНИЯ

Шумарин Д., студент 2 курса, КГКП «Рудненский горно-технологический колледж»

Научный руководитель: Козаченко Л.В., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность исследования:

Как никогда, и в данное время, актуально бережно использовать энергоресурсы. К этому призывают не только эксперты Казахстана, но и эксперты других стран. Лидерами, по длительности ежедневного использования среди электронных приборов и устройств являются осветительные приборы, в сравнении с другими. Об осветительных лампах пойдёт речь в моей работе.

Цель работы заключается в изучении свойств осветительных ламп, и выяснить какая из ламп является надежным показателем качества работы.

Исходя из цели исследования, мною были выдвинуты следующие **задачи**:

1. Провести анкетирование одноклассников, чтобы узнать какие типы ламп они используют дома.
2. Взять интервью у работников магазинов деревни и города о спросе и покупке осветительных ламп.
3. Изучить историю, выбранных типов ламп, их устройство и принцип работы.
4. Выяснить достоинства и недостатки каждой из ламп.
5. Провести сравнительный анализ по выбранным параметрам.
6. Составить рекомендации по применению ламп в быту и при покупке.
7. Сравнить экономическую составляющую исследования.

Объект исследования:

Достоинства и недостатки работы каждой из применяемых ламп.

Предмет исследования:

Классическая лампочка накаливания, энергосберегающая лампа и светодиодная лампа.

Гипотеза:

Действительно ли, что только энергосберегающие лампы следует использовать в быту, а лампы накаливания изжили себя.

Краткий анализ информационных источников:

Изучены отдельные главы Горкина А. «Полная энциклопедия школьника» и Петрова В.И. «Азбука освещения» по теме работы, применяемых в соответствии с этапами исследования. Так же выбор необходимой информации в Интернете.

Методы исследований:

Сбор и обработка данных, изучение, сравнительный анализ, обобщение экспериментального и теоретического материала.

2.1 Постановка задачи

Мы задались вопросом - Действительно ли, что только энергосберегающие лампы следует использовать в быту, а лампы накаливания изжили себя.

2.2. Решение задачи

2.2.1 Изучим данные опроса студентов (Таблица 1.). В анкетировании

Результаты опроса:

1. Лучшими лампами, по мнению опрошенных являются энергосберегающие(светодиодные лампы и люминесцентные) лампы

–считают 70,6%,

лампы накаливания также применяются – почти 29%.

2. На вопрос: Знаете ли вы рекомендации по размещению разных видов лампочек освещения в квартире?

- 79% ответили «нет»

-4 % затрудняются ответить

- и только 17% ответили положительно

3. Какие лампы, по вашему мнению, лучше?

- 79% ответили - «Энергосберегающая лампа, т.к. она более безопасна, экономична, для нее действует гарантия по ее длительностью работы»

-остальные ответили, что затрудняются ответить

2.2.2 Интервью у работников магазинов.

Продавцам отделов магазинов д. Константиновка и г. Лисаковск были заданы вопросы:

1. Какие лампы имеют большой спрос?

2. Говорите ли вы о вредных парах ртути, которые содержатся в энергосберегающих (люминесцентных) лампах? Нет, потому что никто еще не спрашивал.

3. Обращаются ли к вам покупатели, с вопросом утилизации испорченных компактных энергосберегающих ламп?

4. Что вы можете сказать о вредном мерцании светодиодных ламп?

5. Какие лампы, по вашему мнению лучше?

2.2.3 Сравним экономическую составляющую исследования.

Расчет потребления электроэнергии ламп в своей квартире. Найти:

- стоимость работы энергосберегающей лампы и лампы накаливания и использованной электроэнергии за год;
- сравнить получившиеся стоимости с учетом стоимостей ламп;
- сделать вывод об экономии электроэнергии при замене ламп.

Мы получили, что при покупке 8-ти энергосберегающих ламп и их эксплуатации в течении года потребуется около 15-х тысяч тенге, тогда как на обычные лампы пришлось бы потратить примерно 41 тысяч тенге.

Таким образом, энергосберегающие лампы, несмотря на высокую стоимость, действительно экономичнее почти в 3 раза (!)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Цель моего исследования заключалась в изучении свойств осветительных ламп, и выяснении какая из ламп является надежным показателем качества работы.

Выполняя данную исследовательскую работу, я сначала изучил историю возникновения, строение тех и других ламп, изучил преимущества и недостатки всех видов ламп. По данному материалу составил **Рекомендации по применению ламп всех видов.**

Если посмотреть на первую и вторую таблицу, то увидим, что предпочтение отдаётся энергосберегающим лампам.

Выполняя практическую часть работы, я провел эксперименты по вычислению оплаты электроэнергии, узнал мнение своих знакомых о новых энергосберегающих лампах.

Так же результаты опроса показали, что энергосберегающие лампы являются востребованными и действительно экономичнее.

Результаты исследований отвергли мою гипотезу частично. Из моего опыта получается лампочки разного вида можно использовать в доме. Сказать, что все лампы должны быть энергосберегающими я не могу. У всех ламп есть достоинства и недостатки, ответить однозначно какие лампы лучше для дома – невозможно.

Область практического применения: Автор надеется, что его исследования найдут практическое применение на уроках физики при прохождении темы: «Лампа накаливания» и на занятиях физического кружка. А так же дадут возможность использования полученных результатов в жизни и практической деятельности человека.

Список использованных источников

1. История происхождения лампы накаливания.

<https://10pix.ru/istoriya-proishozhdeniya-lampyi-nakalivaniya.html>

2. Конструкция, преимущество и недостатки ламп накаливания

<http://electry.ru/elektrolampyi/lampa-nakalivaniya.html>

3. Компактная люминесцентная лампа – технические характеристики, достоинства и недостатки.

<http://electromontaj-st.ru/statia/162-kompaktnaya-lyuminestsentnaya-lampa-kll-tekhicheskie-kharakteristiki-dostoinstva-i-nedostatki.html>

4. Как выбрать лампочку для дома?

<https://blog.eldorado.ru/publications/kak-vybrat-lampochku-dlya-doma-38811>

5. Петров В.И. Азбука освещения // Каф.светотехники Моск. энергет. ин-та, Балаших. муницип. гимназия. — Москва: ВИГМА, 1999. — 67 с. : ил., табл.: 29 см.; ISBN 5-89366-006-4.

ЭКСКУРСИЯ ПО ДЕМИДОВСКИМ МЕСТАМ РУДНОГО АЛТАЯ

Щербинина А., студентка 2 курса, КГБПОУ «Барнаулский лицей
железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Тикото Л.А., преподаватель общеобразовательных
дисциплин

Актуальность учитывая, интерес туристов нашей страны к привлекательной природе Рудного Алтая, возникла необходимость разработать экскурсионный туристический маршрут познавательного вида туризма с включением в маршрут малопосещаемых объектов в формате семейного автомобильного путешествия. Маршрут проходит по уникальным и интереснейшим Демидовским местам горно - рудного производства Алтайского

края. Проект направлен на развитие интереса к истории и культуре региона, а также на поддержку семейного туризма.

Проблема в наше время одним из самых популярных видов отдыха в Алтайском крае является туризм. Наряду с популярностью среди туристов туристических объектов горной Колывани, недостаточно развит экскурсионный туризм в Локтевском районе, как одном из мест бывших Демидовских рудников, сереброплавильного производства и камнерезного дела. Для решения проблемы предлагается дополнить известный туристический маршрут в горную Колывань еще одним объектом - с. Локоть Локтевского района, находящийся в 96 км от Змеиногорска.

Цель: разработать экскурсионную программу, посвященную культуре и истории Алтайского края, связанной с деятельностью Акинфия Демидова, привлечение туристов к малоизвестным туристическим объектам.

Задачи:

- 1) собрать информацию для изучения развития Демидовского горнорудного производства на территории Рудного Алтая;
- 2) обработать собранную информацию, сделать описание экскурсионных объектов, скомплектовать «портфель экскурсовода»;
- 3) составить экскурсионный туристический маршрут из исследуемых объектов: «Барнаул - Колывань - Змеиногорск - Локоть – Барнаул»;
- 4) разработать технологическую карту экскурсии;

Туристско-экскурсионный маршрут - это проложенный на местности путь перемещения туристов, определяющий последовательное посещение исторических и природных памятников, рассчитанный на учащихся и взрослых ценителей природы и истории.

Рудный Алтай обладает огромным рекреационным потенциалом: любителей путешествий здесь ждут не только сказочные виды природы, но и богатая история Демидовского освоения рудных богатств и зарождения горнорудной промышленности Алтая. Предлагаемый маршрут «По Демидовским местам рудного Алтая» - это путешествие с целью ознакомления с памятниками истории и культуры 18-19 веков, природными достопримечательностями, музеями Рудного Алтая.

В основу нашего маршрута положена существующая дорожная автомобильная сеть, связывающая все намеченные в проекте объекты. Доступность информации об объектах достигается путем рассказов экскурсоводов при посещении музеев и достопримечательностей, а также наличием материалов в «Портфеле экскурсовода».

Результаты исследования разработан Паспорт и расчёт стоимости туристического маршрута.

Вывод результатов работы

1. Собран и изучен комплексный фактический материал, отражающий историческое прошлое горнорудного производства на территории Курьинского, Змеиногорского и Локтевского районов.

2. Сделано описание некоторых объектов исторических достопримечательностей данной территории.

3. Обозначены малоизвестные исторические объекты Локтевского района, связанные с зарождением и развитием горно - рудного дела на Алтае.

4. Разработан экскурсионный маршрут и расчет стоимости туристического маршрута

Заключение В процессе изучения исторических достопримечательностей Рудного Алтая были определены интересные объекты, отражающие историческое наследие Акинфия Демидова на территориях Курьинского, Змеиногорского и Локтевского районов. Содержание туристического экскурсионного маршрута базируется на архивных документах и фотографиях, записках краеведов и воспоминаниях местных жителей.

Список используемых источников

1. Сайт «Весь Алтай» <https://altlib.ru/>

2. Красная книга Алтайского края. Том.1. Редкие и находящиеся под угрозой исчезновения виды растений Администрация Алтайского края. Департамент по охране окружающей среды. Алтайский государственный университет. Барнаул: ОАО «ИПП „Алтай“», 2006. 262 с.

5 СЕКЦИЯ **«ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ/ ПЕДАГОГИКА И** **ПСИХОЛОГИЯ»**

5-8 СЫНЫПТАРДА ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУДЫҢ ИНОВАЦИЯЛЫҚ **ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ** **(АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ БОЙЫНША)**

Айтқазина Н., Ә.Марғұлан атындағы Павлодар Педагогикалық Университеті
магистранты

Ғылыми жетекші Әміренов: Ә.Д., филология ғ.к, қауымдастырылған
профессор

Қазіргі өмір оқыту әдістемесіне өзі өзгерістерін енгізуде. Бүгінде мұғалімдер өзі оқушыларымен қызықты, әсерлі, эмоциялы қарым-қатынас және ең бастысы – оқушылардың әлемдік көзқарасы мен дүниетанымын қалыптастырғысы келмейтін мұғалім жоқ. Жана ойлау жүйесін қалыптастыру оқушының өмір сүретін, қоршаған әлемді танып білетін және белсенді әрекет ететін ақпараттық кеңістігімен тығыз байланысты.

Біздің ойымызша, мектептегі әдебиетті оқытудың міндеті көркем шығарманы түсіндіру емес, оны оқушыға түсінуге көмектесу. Көркем шығарманың зерттеу объектісіне айналуына әкелетін түсіндіруге деген ұмтылыс.

Оқу жоспарын талдай келе, әдебиетті оқуға аптасына 4 сағат қана бөлінгенін көреміз, Біз қарастырып жатқан Абай шығармаларына 5-сыныпта 2 сағат, 6-сыныпқа 8 сағат, 7-сыныпта – 2 сағат, ал 8-сыныпта – 2 сағат бөлінген. Біздің ойымызша, бұл оқушының тақырыпты толыққанды меңгеруі үшін

жеткіліксіз. Демек, мұғалімнің міндеті - оқытудың жаңа түрлерін қарастыру және қолдану, соның арқасында Абай өлеңдерін оқытудың инновациялық технологияларын қолдану. Сонда ғана оқушылар өз кезегінде сабақтарға қызығушылық танытып, жоғары нәтиже көрсете бастайды.

Абай өлеңдері 5-8 сыныптарда оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес шығармалар іріктеліп, ақынның келесі шығармашылығын оқыту үшін жан-жақты және күрделі көркемдік құбылыс ретінде қабылдауға дайындайды.

Абай шығармашылығын зерттеуге арналған сабақтар жүйесі әр мұғалім үшін жеке дайындықты талап ететін жұмыс, өйткені оның барлық жұмысын жинақтап, қандай да бір анықталған жүйеге сыйғызу мүмкін емес. Сондықтан біз Абай шығармашылығын зерттеген кезде жұмыстың кейбір аспектілеріне толығырақ тоқталамыз.

Біздің мақсатымыз: А.С. Пушкин шығармашылығын оқытудағы әдебиет сабақтарында қолданған түрлі инновациялық технологияларды көрсету.

Әдебиетті оқытудың дәстүрлі әдістемесі материалмен танысудың белгілі бір ретін анықтайды:

1. Ақын өмір сүрген тарихи дәуірдің жалпы сипаттамасы;
2. Шығармашылық өмірбаянымен танысу;
3. Көркем шығармаларды мәтіндік талдау;
4. Көркем шығарманың басқа өнер түрлеріндегі (бейнелеу өнері, театр, кинематография және т.б.) әртүрлі интерпретацияларымен танысу.

Әр кезеңнің өзіндік мақсаттары мен міндеттері бар екені анық, және осы мақсаттар мен міндеттер материалды іріктеуді талап етеді. Тарихи дәуірмен танысу белгілі бір уақыт кезеңін сипаттайтын деректі материалдарды кеңінен тартуды талап етеді. Жазушының өмірбаянын зерттеу «орын рухын» сезінуге мүмкіндік беретін әдеби экскурсиялармен байланысты. Жазушының өмірін бейнелейтін атмосфераны оның, туыстарының, достарының, жақындарының және замандастарының фотосуреттері, сондай-ақ шығармашылық қызметімен байланысты естелік орындардың суреттері жеткізеді. Көркем шығарманы оқу және талдау оқушылар жазушының шығармашылық зертханасына үңіліп, көркем сөз шеберлерінің орындауындағы мәтін үзінділерін тыңдай алса, әлдеқайда тиімді болады.

Жұмыста компьютерлік технологияларды қолдана отырып, олардың Абайдың өмірбаянын зерттеу сабақтарында бай иллюстрациялық материалды пайдалану арқылы да, ойын технологияларын қолданатын қорытынды сабақтарда да қолдануға болатынын көреміз. Кез келген презентацияны анимациялауға болады, ал анимацияның көмегімен материалды түсіндіруге мүмкіндік туады.

Біз өз сабақтарымызда «Әдебиет» оқулығына қоса берілген фонохрестоматияны да қолданамыз. Оны келесі мақсаттарда пайдалануға болады:

- үлгілі оқу ретінде қолдануға болады, оған ұмтылу керек;
- иллюстрация ретінде беруге болады;
- танымдық мақсатта, атақты жазушылар мен актерлердің дауыстарымен танысу үшін пайдалануға болады.

Сырттай экскурсиялар – деректі фильмдер жасау біздің жұмысымыздағы маңызды кезең болып табылады. Әдебиет сабақтарында сырттай экскурсиялар не үшін қажет? Біріншіден, олар оқушылардың дүниетанымын кеңейтеді. Екіншіден, қазіргі уақытта бағдарлама бойынша әр әдебиет сыныбында белгілі орындарға сырттай экскурсиялар жасау ұсынылады. Осылайша, мұндай фильмдер – осындай сабақтардың бейнеқолдауы болып табылады. Үшіншіден, Қарауыл сияқты алыс жерлерге әрқашан бару мүмкін емес, сондықтан мұндай экскурсиялар «тірі» экскурсияларды алмастырады.

Біздің қоржынымызда Абай шығармашылығына арналған бірлескен жобаларды жасау тәжірибесі бар. Оқушылар топтарға бөлінеді: суретшілер, музыканттар, мәнерлеп оқушылар және олар өлеңдерді талдауға дайындалады. Бұл шығармаларды интерпретациялау шығарма түрінде емес, шығармашылық жұмыс ретінде жүзеге асырылады. Суретшілер өлеңді жол-жолымен бейнелеп, көркем образдар арқылы анимациялық қатар жасайды. Музыканттар өлеңді оқуға үйлесетін музыканы таңдап, өз таңдауын негіздейді. Мәнерлеп оқушылар өлеңді барынша дәл оқуға ұмтылады. Содан кейін барлық жұмыс біріктіріліп, бір жоба – фильм жасалады (суреттер сканерленіп, презентацияға қосылады).

Оқушылар сонымен қатар деректі фильмдер, сырттай экскурсиялар, жазушылар туралы әңгімелер, эсселер, анықтамалықтар, көмекші жазбалар жасайды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Абай. Қалың елім, қазағым: шығармалары. Алматы: Жалын, 1995ж.
2. Абайды оқы, таңырқа... Алматы: Ана тілі, 1993ж.
3. Ә.Қ.Бітібаева. Мектепте Абайды танытудың жаңашыл әдістемесі мен технологиясы. Өскемен: «Рекламный Дайджест» баспасы, 2013ж.
4. М.Оразбек. Ақындық тұлға табиғаты. Астана: Ана тілі, Филиант, 2002ж.
5. Қ.Өмірәлиев. Абайдың нақыл сөздерін оқыту – тәрбие ісінде пайдалану. Алматы: Өнер, 1995ж.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СЕНСОРИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ М.МОНТЕССОРИ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Студент Алибекова Е., 3 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Төрежанқызы Ж., арнайы пән оқытушысы, п.ғ.магистрі

Өзектілігі: Білім беру жүйесіне жаңа инновациялық технологияларды енгізу арқылы оқыту үрдісін жетілдіру, балалардың танымдық қабілетін дамыту, саналы деңгейге көтеру – бүгінгі күнгі күрделі мәселе.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен білім беру дамуының қазіргі заманғы тенденциялары балабақшада балаға қанық және қауіпсіз өмірге жағдай жасайтын бірегей білім беру кеңістігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Бұл Монтессори ортасы деп аталады. Бұл ортада психологиялық жайлылық, таңдау еріктілігі және педагогтің сабырлы адамгершілігі құрылады. Бұл жүйені ұзақ жылдар бойы пайдаланып келе жатқан АҚШ, Жапония, Қытай,

Сингапур, Германия т.б. мемлекеттерде интеллектуалды дамыған адамдардың көптігі осыған байланысты екеніне біртіндеп көз жеткізіп келеміз.

Мақсаты: сенсорлық тәрбиені дамытудағы Монтессори дидактикалық құралының тиімділігін теориялық-әдіснамалық тұрғыда негіздеп, талдау.

Зерттеу міндеттері:

1. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың сенсорлық қабілетін ойын арқылы дамытуды теориялық – әдіснамалық тұрғыда негіздеу;

2. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың сенсорлық қабілетін ойын арқылы дамытудың педагогикалық шарттарын анықтау.

Зерттеу объектісі: мектепке дейінгі ұйымның жоғары тобындағы тәрбиелеу-білім беру үдерісі.

Зерттеу пәні: Баланың сенсорлық сезімдерін дамытуға арналған ойын түрлері.

Зерттеу әдістері:

- тақырып бойынша әдебиеттер зерттеу.

- материал мазмұнын іріктеу, жүйелеу;

- салыстыру, талдау, пайымдау, қорытындылау.

Қорытынды. Мектеп жасына дейінгі балалардың белсенділігін арттыру, оқу материалына баланы қызықтыратындай мәселе тудыру, бала материалды сезім мүшелері арқылы ғана қабылдап қоймайды, білімге деген қажеттілігін қанағаттандыру мақсатында меңгереді, бала оқытуды өмірмен және еңбегімен байланыстырады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Bilim jáne Gylym!» атты тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзі 16.08.2019 ж.

2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты ҚР Оқу-ағарту министрінің 03.08.2022 ж. №348 бұйрығы.

3. Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды сыныптарында 2022-2023 оқу жылында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хат

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ЖӘНЕ ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМДІ ТӘРБИЕЛЕУ

Студент Аманболганова К., 4 курс, «Қостанай жоғары педагогикалық колледж»

Ғылыми жетекшісі: Елеусизова Д.А., жалпы пәндердің оқытушысы

Өзектілігі: Ұлттық тәрбие беру және патриоттық сезімді математика пәнінде тәрбиелеу жолы көрсету. ХХІ ғасыр Қазақстан Республикасы болашақ буын ұрпаққа білім беру мен тәрбилеудің жаңа тұстарын қалыптастыруды алдыңғы кезекте міндеті етіп отыр. Жаһандану заманында жастар арасында шетелдік мәдениет пен салт-дәстүрлердің ұмтылуына алып келуі мүмкін. Осы орайда, мектеп оқушылардың бойында математика пәнінде ұлттық тәрбие беру арқылы олардың рухани негізін нығайту маңызды міндет болып саналады. Қазіргі таңда біртұтас тұтас тәрбие бағдарламасы іске асып жатыр. Осы бағдарлама арқылы біздің қазақи салт-дәстүрлерімізді, отанға деген

сүйіспеншілігімізді одан әрі арттып жатырмыз. Соған байланысты ұлттық тәрбиені дәріптеуге арналған өнім түрі.

Мәселе: Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – ұлттық тәрбие беру мен патриоттық сезімді қалыптастыру. Ұлттық құндылықтарды, салт-дәстүрлерді, тіл мен мәдениетті құрметтейтін жас ұрпақты тәрбиелеу еліміздің болашағы үшін маңызды. Бұл мақсатқа барлық пәндер, соның ішінде математика пәні арқылы да қол жеткізуге болады. Математика – нақты ғылым болғанымен, оны оқыту барысында оқушылардың азаматтық және патриоттық санасын қалыптастыруға мүмкіндік мол.

Жұмыс мақсаты: Ұлттық тәрбиені математикада қолданатын әдіс-тәсілдер қолдану, тәрбиелеу ерекшеліктерін зерттеп көрсету.

Міндеттері:

- 1) Математика пәнінде Ұлттық тәрбие берудің түсінігі және тәрбиелеудің негізгі жолдарын негізінде айқындау.
- 2) Математика пәні арқылы «Ұлттық тәрбие беру», «Патриоттық сезімдерін ояту» сипат беру.
- 3) Математика сабағында өткізілген әдістер арқылы тиімділігін айқындау, өнімнің тиімділігін көрсету, оны сабақта қолдануға болатынын тиімділігін көрсету.

Мағжан Жұмабеу «Педагогика» еңбегінде: «**Әрбір тәрбиеші баланы ұлт дәстүрімен тәрбиелеуге міндетті**» Ұлттық құндылыққа қанығып өскен танымы терең болады деп бекер айтпаған. Ұлттық құндылықтарды насихаттау: Оқушыларға қазақ халқының салт-дәстүрлерін, мәдениетін, ұлттық мұрасын математика арқылы таныту. Есептер мен тапсырмаларда ұлттық элементтерді қолдану (киіз үйдің құрылымы, ою-өрнектердің симметриясы, ұлттық ойындар). Тарихи тұлғаларды дәріптеу:

Қазақтың ұлы математиктері мен ғалымдарының еңбектерімен таныстыру. Олардың жетістіктерін мысал ретінде келтіріп, оқушыларға үлгі ету. Туған жерге сүйіспеншілік тәрбиелеу: Жергілікті аймақтың табиғи, экономикалық, тарихи ерекшеліктеріне қатысты есептер құрастыру. Оқушылардың туған жерінің байлығын тануына ықпал ету. Ұлттық бірегейлікті қалыптастыру: Ұлттық символика, мемлекеттік рәміздер, ұлттық мерекелер туралы математикалық мәліметтер арқылы ұлттық сана-сезімді арттыру. Қазақ халқының тарихындағы маңызды даталарға байланысты тапсырмалар енгізу. Өз елінің болашағына жауапкершілік сезімін дамыту: Қазақстанның экономикалық даму көрсеткіштері немесе халық санына қатысты есептер арқылы елдің дамуына үлес қосу идеяларын ұсыну. Елді дамыту жолында білімнің маңыздылығын түсіндіру.

Зерттеу нәтижесі: Ұлттық құндылық осы өнімдер арқылы дәріптеп оқушылардың сабаққа да біздің тарихымызға назар аудара алады. Оқушылардың қызығушылық деңгейі жоғары болды. Тапсырмалар ұшықтарда берілге отырып жасанды интелектпен жүргізіледі бұл олардың іздемпаздық қабілеттерін арттырды. Тек сабақ бойынша емес біздің қазақ ұлтының салт-

дәстүрлеріне балаларды баулаймыз. Осы өнім арқылы барлық балаларды ұлттық тәрбиені математика пәнінде іске асыра аламыз.

Қортынды: Математика сабағында ұлттық тәрбие беру тарихи, географиялық және мәдени ерекшеліктерімізді есептер мен тапсырмалар арқылы байланыстыру арқылы жүзеге асады. Бұл оқушылардың тек математикалық сауаттылығын арттырып қана қоймай, олардың туған жеріне, халқына деген құрметін нығайтады. Сонымен қатар, тарихи тұлғаларды дәріптеу, ұлттық мәдени элементтерді пайдалану, еліміздің жетістіктері туралы деректерді сабақта қолдану – патриоттық тәрбиенің маңызды тәсілдері.

Осылайша, математика пәні тек нақты ғылым емес, сонымен бірге жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеудің тиімді құралына айналады. Бұл бағыттағы жұмыстар оқушыларды саналы, ұлтжанды, ел болашағына жауапкершілікпен қарайтын тұлға ретінде қалыптастыруға ықпал етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының “Білім туралы” заңы.
2. Назарбаев Н.Ә. “Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру” бағдарламалық мақаласы.
3. Ахметова Г.К. “Мектептегі тәрбие жұмысының әдістемесі.” – Алматы: Мектеп, 2014.
4. Құдайбергенова К.С. “Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық тәрбие беру жолдары.” – Алматы, 2018.
5. Мұханбетжанова Ә.К. “Оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудың педагогикалық негіздері.” – Астана: Фолиант, 2016.

ВЛИЯНИЕ ПСИХОТИПОВ НА УСПЕВАЕМОСТЬ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Арцыбасова В., студент 2 курс, КГКП «Профессионально-технический колледж имени Камшат Доненбаевой» Управления образования акимата Костанайской области

Научный руководитель: Кожуховская О.Ю., преподаватель общеобразовательных дисциплин; Кожуховский В.Б., мастер производственного обучения.

Актуальность данной темы заключается в неизменном стремлении родителей и образовательных учреждений предоставить подросткам качественное образование. В ходе образовательного процесса ключевую роль играют два его участника: преподаватель и студент. Преподаватели совершенствуют свои методы, приемы и инструменты преподавания, чтобы обеспечить каждому студенту возможности для успешного обучения. Тем не менее, не всегда перечисленные выше факторы могут одновременно быть полезными для всех студентов в рамках одной группы. Ведь каждый человек уникален и имеет свой собственный психотип. Осознание своего психотипа является важным аспектом для студентов, поскольку знание собственных

особенностей помогает понять возможные трудности, с которыми они могут столкнуться в процессе обучения, а также найти пути их преодоления.

Анализируя литературу, было выявлено противоречие между описанием психотипов личности и их характеристик, которые раскрывают отношение психотипов к обучению в колледже. Но нет советов преодоления возможных трудностей.

Проблема: Студенты колледжа не знают свои акцентуируемые психотипы, что вытекает в проблемы с успеваемостью в обучении и общении со сверстниками.

Цель данного исследования: заключается в выявлении психотипа на успеваемость обучающихся и в разработке комплекса рекомендаций, которые помогут устранить отрицательное воздействие психотипов личности на процесс обучения. Для достижения этой цели были поставлены следующие

Задачи:

1. Проанализировать и изучить понятие "психотип" с целью получения полного представления о его сущности и особенностях.

2. Исследовать и описать характеристики различных психотипов личности, включая их особенности, тенденции и специфические черты.

3. Провести анкетирование в группе с целью определения психотипов обучающихся.

4. Проанализировать сводную ведомость учета успеваемости обучающихся проанкетированной группы.

5. Выявить и проанализировать воздействие различных психотипов личности на процесс обучения, определить, какие из них могут стать препятствиями или факторами успеха в образовательном процессе.

В результате выполнения данных задач будет сформулирован пакет рекомендаций и предложено решение для устранения негативного влияния психотипов личности на процесс обучения.

Результаты исследования:

Мы провели исследование среди обучающихся в возрастной категории 15-16 лет, в количестве 18 человек. Проведя анкетирование, выяснилось, что из них 4-имеют в акцентуации истероидный психотип(22%), 6-паранойяльный психотип(33%), 3- 2 и более акцентуации(16%), 5- не имеют выраженных акцентуаций(27%). Проанализировав сводные ведомости успеваемости и зная психотип каждого обучающегося, можно сделать следующие выводы, что студенты, которые не имеют выраженных акцентуаций имеют больше хороших оценок по дисциплинам, нежели студенты с выраженными акцентуациями. Однако, следует отметить, что студенты с истероидным психотипом показали наилучшие результаты. Подробнее сделав предметный анализ можно сделать заключение, что люди с истероидным психотипом более склонны к естественно-математическим предметам, это люди с четко выраженными целями и задачами, которым не стоит препятствовать в их достижении. Личности с паранойяльным психотипом берутся и изучают те задачи, которые считают наиболее актуальными для себя, даже если это касается не конкретно их профессии, а потребностям и желаниям внутреннего я. У подростков с

невыраженными акцентуациями процесс обучения проходит в разносторонних сферах обучения и деятельности, они чувствуют себя адаптировано как в точных науках, так и в гуманитарных и имеют творческий подход к различным ситуациям. Это люди, которые могут адаптироваться при любых обстоятельствах и трудностях, чувствуя себя достаточно уверенно и раскрепощено. Обучающиеся имеющие две и более акцентуации обостряют свое внимание и интерес на конкретной определенной для них тематике, отодвигая на задний план все остальное, которая может уходить далеко от реальных целей. Такой человек, может отставать в учебе, в взаимоотношениях со сверстниками и родителями.

Вывод:

Существует множество методов и инструментов обучения, которые нацелены на достижение качественного образования студентов. Однако, стоит обратить внимание на тему данного проекта «Влияние психотипов на успеваемость в процессе обучения». Которая тесно связана с нашей профессией. Ведь мы как будущие педагоги должны уметь разбираться в подходах к обучающимся и методике преподавания.

Проведя данное исследование вывод приходит сам собой, что психотипы влияют не только на процесс обучения, но и на образ жизни и поведение данной личности.

Имея знания, связанные с этой темой, мы сможем выявить потенциальные проблемы, с которыми студенты сталкиваются в процессе обучения и устранить их со временем.

Лучше зная себя, мы сможем найти правильный путь к успеху в наших учебных достижениях в колледже. Ведь наш психотип имеет значительное влияние на процесс обучения.

Конечно, нет точных определений для людей, которые однозначно соответствуют определенному психотипу. Черты могут проявляться из различных характеристик психотипов. Кроме того, стоит помнить, что некоторые черты могут развиваться со временем, а не сразу. На это влияют семейное воспитание, социальная среда, профессиональная деятельность и физическое здоровье.

Подведя итог можно сказать, чтобы улучшить наши результаты, нам необходимо работать над собой и осознавать свои особенности.

Список использованных источников

1. Григорьева Н. 13 психотипов личности: от параноика до циклоида. Медицинский вестник, 31 июля 2014.
2. Рамзаева М. 10 золотых советов школьникам по тайм-менеджменту. Учёба.ру. Старшекласснику, абитуриенту. 2019.
3. [<https://infourok.ru/test-opredelenie-psihotipa-lichnosti-2361960.html>]
4. [https://spravochnick.ru/psihologiya/psihotip_lichnosti_s_yarko_vyrazhennymi_chertami_haraktera/]
5. Акцентуации личности по К.Леонгарду: сайт. URL: [<https://blog.studyliie.ru/klassifikacija-k-leongarda/>]

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ МЕНЯЕТ ОБУЧЕНИЕ И ПРЕПОДАВАНИЕ

Аскарова К., студентка 4 курса, ЧУ «Колледж ЗЕРЕК»

Научный руководитель: Айнабаева А.С, преподаватель специальных дисциплин иностранного языка, педагог-модератор, магистр

Современное образование переживает значительные изменения, и одним из наиболее влиятельных факторов, способствующих этим трансформациям, является развитие искусственного интеллекта (ИИ). В последние десятилетия ИИ стал неотъемлемой частью различных сфер жизни, включая медицину, бизнес и, конечно же, образование. Его влияние на учебный процесс и методы преподавания становится все более ощутимым, открывая новые горизонты для учащихся и педагогов. Искусственный интеллект предлагает уникальные возможности для адаптации образовательных программ, улучшения взаимодействия между учениками и преподавателями, а также оптимизации процессов обучения. А также, искусственный интеллект (ИИ) играет все большую роль в системе образования, влияя на методы обучения, преподавания и администрирования. Внедрение ИИ повышает эффективность учебного процесса, персонализирует обучение и облегчает работу педагогов.

Актуальность исследования: «ИИ в образовании: как искусственный интеллект меняет обучение и преподавание» является особенно актуальным в условиях стремительного внедрения технологий в образовательный процесс. В свете глобальных изменений, вызванных цифровизацией, понимание развития и применения искусственного интеллекта в образовательной среде становится ключевым для педагогов, студентов и образовательных учреждений.

Проблема: Многие преподаватели предпочитают традиционный метод обучения. Не все учителя обладают необходимыми знаниями и навыками для эффективного использования ИИ в обучении. Без должной подготовки и повышения квалификации преподаватели могут столкнуться с трудностями при внедрении ИИ в свою практику.

Целью исследования является анализ влияния технологий искусственного интеллекта на образовательный процесс, а также выявление их преимуществ и вызовов.

Задачи:

1. Изучить развитие и применение ИИ в образовательной среде, исследование технологий и методов;
2. Рассмотреть преимущества и перспективы внедрения ИИ в учебный процесс;
3. Определить направления для будущих исследований и возможность внедрения инновационных решений в образовательную практику.

Основные направления применения ИИ в образовании

Адаптивные образовательные платформы (Coursera, Duolingo, Khan Academy) используют ИИ для подстройки учебного материала под уровень ученика. Автоматизированная проверка домашних заданий и тестов (Turnitin, Grammarly, автоматизированные тесты). ИИ-ассистенты помогают в подготовке

материалов, поиске информации и анализе результатов. Программы с ИИ могут заменять репетиторов, объясняя сложные темы и отвечая на вопросы студентов. Чат-боты используются для поддержки учащихся и предоставления ответов на часто задаваемые вопросы.

Преимущества использования ИИ в образовании:

- Доступность обучения – онлайн-курсы с ИИ доступны круглосуточно из любой точки мира.
- Эффективность – автоматизация рутинных задач позволяет преподавателям сосредоточиться на методике и взаимодействии с учениками.
- Объективность – ИИ помогает устранить предвзятость при оценке знаний.

Результаты исследования: Нейросети и искусственный интеллект (ИИ) - это сфера, которая стремительно развивается и играет важную роль в образовании. Использование нейросетей на уроках представляет собой прорыв в образовательной технологии.

Во время практики на базе КГУ «Средняя общеобразовательная школы №19», были проведены уроки английского языка с использованием ИИ, нейросетей и учебных интерактивных игр, такие как Wordwall, Educarplay и т.д. Исходя из исследования, занятия иностранного языка 4 Г класса с внедрением ИИ в обучении анкетирование учащихся. Для этого в классе были созданы все необходимые условия – доброжелательная психологическая атмосфера, наличие вовлеченности к совместной работе, индивидуальной деятельности и двигательной активности обучающихся.

Анкетирование показало, что высокий процент учащихся были заинтересованными современным уроком. 96% опрошенных, положительно относятся к деятельности образовательного учреждения посредством информационных технологий. Сильные учащиеся утверждают в своих способностях, слабые получают возможность испытывать учебный успех, повышается уровень мотивации. Сравнивая полученные средние показатели качества знаний учащихся 4 Г класса двух групп иностранного языка, первая группа успешно выполнила задания на повторение, в то время как у второй группы были небольшие трудности с грамматикой предложения. Использование методов, основанных на создании проблемных ситуаций и активной познавательной деятельности учащихся, позволяет нацелить обучающихся на поиск и решение сложных вопросов, требующих актуализации знаний. Проблемную ситуацию на уроке создаю с помощью активизирующих действий, вопросов, подчеркивающих новизну и важность.

Вывод: ИИ оказывает значительное влияние на образовательный процесс, повышая его эффективность и доступность. Несмотря на вызовы, грамотное внедрение технологий ИИ может значительно улучшить качество обучения и преподавания. Необходим баланс между автоматизацией и сохранением роли живого преподавателя для полноценного образовательного опыта.

Список использованных источников

1. Браймер, Р. Искусственный интеллект в образовании: возможности и вызовы. — Москва: Альпина Паблишер, 2022.

2. Сельвин, Д., Буллок, С. Образование в эпоху ИИ: персонализация обучения и цифровые технологии. — Cambridge University Press, 2021.
3. Тобин, Дж. Машинное обучение в образовании: как технологии трансформируют преподавание. — Springer, 2020.
4. Luckin, R. Towards Artificial Intelligence-Based Assessment Systems in Education. — AI & Society, 2020.
5. Holmes, W., Bialik, M., Fadel, C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. — OECD Education Working Papers, 2019.

РАЗВИВАЮЩИЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аткина А., студентка 3 курса, ЧУ «Колледж Зерек»

Научный руководитель: Юупова А.М., преподаватель спец.дисциплин
дошкольного образования

Актуальность. Развивающие игры являются важным элементом системы дошкольного образования, способствуя формированию познавательной активности, коммуникативных навыков и творческих способностей детей. В условиях обновления образовательных стандартов растет необходимость внедрения интерактивных методов обучения, среди которых ведущая роль отводится развивающим играм.

Проблема: современные методики обучения дошкольников требуют поиска эффективных способов развития их интеллектуальных, речевых и социальных навыков. Развивающие игры позволяют гармонично сочетать процесс обучения с игровыми формами, делая образовательный процесс более интересным и продуктивным.

Цель работы: исследовать влияние развивающих игр на процесс обучения детей дошкольного возраста, определить их эффективность и возможности интеграции в образовательную среду.

Объект исследования: процесс обучения детей дошкольного возраста с использованием развивающих игр.

Предмет исследования: развивающие игры как средство формирования познавательной активности, коммуникативных и когнитивных навыков у дошкольников.

Гипотеза исследования: если систематически применять развивающие игры в образовательном процессе дошкольных учреждений, то это повысит уровень познавательной активности детей, улучшит их коммуникативные навыки и сформирует устойчивый интерес к обучению.

Задачи:

1. Изучить теоретические основы использования развивающих игр в дошкольном обучении.
2. Определить основные виды развивающих игр и их функции.
3. Провести апробацию методик на базе дошкольной организации.

4. Оценить эффективность развивающих игр в обучении дошкольников.

5. Провести констатирующий эксперимент с использованием диагностической методики.

Глава 1. Теоретические основы развивающих игр

1.1 Понятие и значение развивающих игр

Развивающие игры занимают важное место в системе дошкольного образования и рассматриваются как эффективное средство формирования интеллектуальных, социальных и творческих способностей ребенка. Основные теоретические подходы к использованию развивающих игр были сформулированы в трудах таких ученых, как Л.С. Выготский, Д.Б. Эльконин и Ж. Пиаже. Эти исследования подчеркивают значимость игры как ведущего вида деятельности в дошкольном возрасте. Согласно Л.С. Выготскому, игра является зоной ближайшего развития ребенка, способствуя овладению новыми формами поведения и мышления.

Д.Б. Эльконин выделял структурные элементы игры, включая игровую задачу, правила, игровые действия и ролевое поведение. Он считал, что игра способствует формированию произвольности поведения, социальных навыков и познавательной активности. Ж. Пиаже рассматривал игру как процесс адаптации ребенка к окружающему миру, связанный с развитием интеллекта через сенсомоторную и символическую деятельность.

1.2 Классификация развивающих игр

Развивающие игры можно разделить на несколько категорий, каждая из которых выполняет определенные функции:

1. **Познавательные игры** – направлены на развитие логического мышления, внимания и памяти. Они включают в себя головоломки, логические задачи, настольные игры, конструкторы. Примером является игра "Сложи узор", развивающая пространственное мышление и координацию.

2. **Сенсомоторные игры** – способствуют развитию координации движений, мелкой моторики, сенсорного восприятия. В их число входят игры с песком, водой, мозаики, пальчиковые игры. Сенсорные коробки с различными наполнителями помогают развивать тактильное восприятие.

3. **Ролевые игры** – формируют социальные и коммуникативные навыки, развивают воображение и эмпатию. Сюжетно-ролевые игры, такие как "Магазин", "Больница", позволяют детям проигрывать социальные роли и взаимодействовать друг с другом.

4. **Игры на развитие речи** – способствуют расширению словарного запаса, формированию связной речи, улучшению фонематического слуха. В эту группу входят загадки, считалки, рифмовки, рассказы по картинкам. Например, игра "Составь рассказ" помогает ребенку учиться выстраивать логичное повествование.

5. **Игры на развитие математических представлений** – формируют основы математического мышления, помогают освоить базовые математические понятия, такие как числа, формы, сравнения. Например, игры с

карточками "Найди пару" или "Сосчитай предметы" учат ребенка базовым арифметическим действиям.

Таким образом, развивающие игры являются неотъемлемой частью образовательного процесса дошкольников, способствуя их всестороннему развитию.

Глава 2. Практическое применение развивающих игр

2.1 Апробация методик в детском саду

Исследование проводилось на базе дошкольного образовательного учреждения, где в течение трех месяцев применялись развивающие игры различных видов. В рамках апробации были организованы занятия, включавшие использование логических задач, ролевых игр и математических игр. Основное внимание уделялось развитию когнитивных способностей, коммуникативных навыков и эмоционального интеллекта детей.

Для исследования были сформированы две группы: экспериментальная и контрольная. В экспериментальной группе регулярно применялись развивающие игры в процессе обучения, тогда как в контрольной группе использовались традиционные методы обучения без акцента на игровые технологии.

В ходе апробации применялись следующие методы:

Наблюдение – фиксировались изменения в поведении детей, их вовлеченность в игровую деятельность, активность в познавательной деятельности.

Анкетирование воспитателей и родителей – позволило получить обратную связь о влиянии развивающих игр на уровень познавательной активности детей.

Тестирование детей – использовались методики оценки уровня развития мышления, памяти и речи детей.

2.2 Анализ результатов исследования

На основании наблюдений, педагогических интервью и анкетирования воспитателей и родителей были получены следующие результаты:

У 80% детей повысился уровень познавательной активности и интереса к обучению;

75% воспитанников продемонстрировали улучшение коммуникативных навыков, стали активнее взаимодействовать со сверстниками;

У 70% детей были отмечены улучшения в развитии логического мышления и памяти;

Родители отметили повышение самостоятельности детей в игровой деятельности и решении задач.

Выводы. Таким образом, результаты исследования подтверждают эффективность развивающих игр как средства обучения дошкольников. Их систематическое применение способствует формированию познавательных способностей, социального взаимодействия и эмоционального интеллекта у детей дошкольного возраста.

Развивающие игры являются неотъемлемой частью образовательного процесса в дошкольных учреждениях. Они позволяют детям учиться в

комфортной игровой среде, способствуют развитию их мыслительных, речевых и социальных навыков. Практическое исследование показало, что включение развивающих игр в образовательный процесс значительно повышает интерес детей к обучению, развивает их познавательные и коммуникативные способности.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИЗАЙН

Студент Ахатова А., 4 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Табинбаева Г.М., педагогика және психология пәнінің
оқытушысы, п.ф.м.

Өзектілігі. Мемлекеттің білім беруді дамыту саласындағы басым міндеттерінің бірі-әр баланың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың сапалы білімге тең қол жетімділігін қамтамасыз ету. Қазіргі уақытта білім берудің барлық деңгейлерінде инклюзивті білім беру жүйесін дамыту бойынша жұмыстар белсенді жүргізілуде. Инклюзивті білім беру сапалы білімге қол жетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған білім беру жүйесін тарату үдерістерінің бірі болып табылады. Инклюзивті білім - балалардың дене, психикалық, зияткерлік, мәдени этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, сапалы білім беру ортасына айрықша білім алу қажеттіліктері бар балаларды қосуды, барлық кедергілерді жоюды, олардың сапалы білім алуы үшін және әлеуметтік бейімделуін, социумға кірігуін көздейді. Кең мағынадағы инклюзивті білім беру – кедергілерді жоюға және оқыту процесіне ерекше оқытуды қажет ететін барлық адамдарды қосу мен сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында оларды әлеуметтік бейімдеуге бағытталған білім беру үдерісі.

Мақсаты: Инклюзивті білім берудің теориялық негіздерін зеттеу, практикамен ұштастыру кезінде дизайын ойлау әдісінің эмпатия стадиясы арқылы өз бойымызда сезіну.

Зерттеу пәні мен объектісіне сәйкес біз келесідей **міндеттер** қойдық:

1. Инклюзивті білім беруді теориялық тұрғыдан түсіну.
2. Инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі үш аспектісі.
3. Инклюзивті білім беруді пәнінде дизайын ойлау әдісін қолдану.

Зеттеу пәні: білім беру ортасында инклюзивті білім беру.

Зеттеу нысаны: Ақтөбе қаласындағы арнайы мектептер және қоғамдық ұйым.

Инклюзивті білім беру түсінігі. Инклюзивті білім беру – әр балаға тең мүмкіндік сыйлайтын, оның ерекше қажеттіліктерін құрметтейтін, кемсітушілікке жол бермейтін ізгілік пен білімнің тоғысқан жүйесі. Бұл ұғым тек оқу процесімен шектелмейді, ол – әр баланың жүрегіне сенім ұялататын, оның қабілеттерін ашып, қоғамға бейімделуіне жол көрсететін жарқын әлем.

Инклюзивті мәдениет инклюзивті білім берудің негізгі үш аспектісінің - инклюзивті саясатты әзірлеу, инклюзивті мәдениетті дамыту, инклюзивті

практиканы жүзеге асырудың маңызды құрамдас бөлігі болып саналады. Инклюзивті саясатты әзірлеу барлығына арналған білім беруді дамыту.

Инклюзивті мәдениетті дамыту. Қоғам мүшесі ретінде, сіз бен біз болып ерекше жандар үшін тең мүмкіндіктер мен қолжетімділікті қамтамасыз ету.

Үшінші аспект, бұл бізде инклюзивті практика. Практика ұйым мәдениетін де, инклюзия саясатын да топ деңгейінде қамтамасыз етуді білдіреді.

Инклюзивті білім берудегі педагогикалық дизайн. Инклюзивті білім беру пәнін игеру барысында тек теориялық білім және тек бір пәнмен шектелу мүмкін емес. Сол себепті біз теориялық білім алу кезінде Жаңа педагогикалық технология пәнінде “Дизайн ойлау” әдісін меңгердік. Дизайн ойлау технологиясы 6-кезеңнен тұратындығын анықтадық (Эмпатия – Шоғырлану - Генерация идея - Идея таңдау - Прототип жасау- Тестілеу). Осы әдістің бірінші кезеңі Эмпатия ұғымын толық түсіну үшін психология пәнінен зерделеп, инклюзивті білім беру пәнінде теория барысында ерекше білімді қажет ететін балалардың педагогикалық-психологиялық ерекшеліктерін меңгере отырып, Ақтөбе № 7 - арнайы түзету мектебі, РАСтемка, Ақтөбе білім инновация лицейлерінде алған білімімізді тәжірибе жүзінде ұштастырдық.

Ең алдымен, ерекше қажеттіліктері бар оқушылардың жағдайын терең түсініп, зерттеу жүргіздік. Олардың қажеттіліктерін, қызығушылықтарын, қиындықтарын зерттеу үшін бақылау, сұхбат жүргізу, сауалнама алу сияқты әдістер қолданылды. Эмпатия мұғалімге оқушының көзімен қарап, олар үшін қолайлы оқу ортасын қалыптастыруға көмектеседі. Келесі кезең, бұл бізде – Шоғырлану. Бұл кезеңде алынған ақпараттар негізінде нақты мәселелер анықталады. Мұғалім оқушылар қандай қиындықтарға тап болатынын, қандай дағдыларды дамыту қажет екенін нақтылайды. Мысалы, кейбір оқушыларға оқу материалын визуалды түрде түсіну жеңілрек болуы мүмкін, ал басқалары аудио немесе кинестетикалық әдістерді қажет етеді. Әрі қарай білім алушыларға қолайлы жағдай жасау мақсатында, шығармашылық әдістер қажет. Ол үшін бізге Идея Генерациялау көмекке келеді. Мұғалімдер мен мамандар инклюзивті білім беру үшін әртүрлі идеяларды ұсынады. Әртүрлі әдістер (мозайка әдісі, «миға шабуыл», кластерлеу) арқылы жаңа тәсілдер ойлап табылады. Жалғасында, 4-кезеңде Идея таңдау яғни, мұғалімдер мен мамандар инклюзивті білім беру үшін әртүрлі идеяларды ұсынады. Әртүрлі әдістер (мозайка әдісі, «миға шабуыл», кластерлеу) арқылы жаңа тәсілдер ойлап табылады. Нақты әдіс түрі таңдалғаннан кейін, біз Прототип жасадық. Бұл кезеңде таңдалған идея негізінде нақты оқыту әдісі немесе құрал әзірленеді. Мысалы, оқушыларға арналған бейімделген тапсырмалар, арнайы оқыту материалдары, мультимедиялық ресурстар жасалады. Бұл кезеңде әдісті шағын топта немесе жеке оқушылармен сынақтан өткізіп көруге болады. Атқарылған жұмыстың нәтижесі үшін, соңғы кезең Тестілеуге көшеміз. Жасалған прототип оқыту процесінде қолданылады және оның тиімділігі бағаланады. Мұғалімдер мен оқушылардың кері байланысы негізінде әдістемеге түзетулер енгізіледі. Бұл үдеріс үздіксіз жүреді, яғни мұғалім әрдайым оқыту құралдары мен әдістерін жетілдіріп отырады. Осылайша, дизайн ойлау әдісі арқылы біз

нәтижелі, сапалы білімге қол жеткіздік. Инклюзивті білім беруде педагогикалық дизайн әдісін қолдану ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін қолайлы оқу ортасын құруға көмектеседі. Бұл тәсіл оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеріп, оларды оқытудағы кедергілерді азайтуға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Инклюзивті білім беру – әрбір баланың білім алу құқығын қамтамасыз ететін, теңдік пен әділеттілікке негізделген жүйе. Оның маңызы – әртүрлілікке ашық қоғам қалыптастыру, барлық оқушыларға сапалы білім беру және олардың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік жасау. Инклюзивті орта балалардың өзара түсіністігін арттырып, толеранттылық пен бір-бірін қолдау мәдениетін дамытады.

Бұл жүйе тек ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін емес, жалпы білім беру сапасын жақсарту үшін қажет. Инклюзивті білім беруді тиімді жүзеге асыру үшін оқыту әдістерін жаңарту, мұғалімдерді дайындау және оқу ортасын барынша ыңғайлы ету маңызды. Дизайн ойлау әдісі осы мақсаттарға жетуге көмектесіп, оқыту процесін шығармашылық тұрғыдан ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Қоғамның дамуында білім беру шешуші рөл атқарады, сондықтан инклюзивтілік қағидаларын енгізу – әділетті әрі тең мүмкіндіктерге негізделген болашақтың кепілі. Инклюзивті білім беру арқылы біз балалардың өзін-өзі бағалауына, дербестігіне және әлеуетін толық ашуына жағдай жасаймыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Аймағамбетова Қ.Қ. Инклюзивті білім беру: теориясы және практикасы. – Алматы: «Ғылым» баспасы, 2018.
2. Сүлейменова Р.А. Инклюзивті білім берудің педагогикалық негіздері. – Астана: Фолиант, 2020.
3. Тыңдаушыға арналған нұсқаулық. – Алматы: «Білім» баспасы, 2022.
4. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. – Paris: UNESCO Publishing, 2009.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ

Студент Байдаулетова М., 3 курс, Тараз инновациялық көпсалалы
колледжі

Ғылыми жетекшісі: Рахаева Э.Т., директордың оқу – өндірістік ісі
жөніндегі орынбасары

Ғылыми жұмыстың жалпы сипаттамасы. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың оқу мотивациясын арттыру – білімнің сапасын жоғарылатудың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Әлемдік білім беру үрдісінде цифрлық технологиялар кеңінен қолданылып, оқыту әдістерін жаңғыртуда маңызды құралға айналды. Бұл технологиялар оқушыларға материалды интерактивті түрде меңгеруге, өз бетінше ізденуге және шығармашылық ойлауды дамытуға мүмкіндік береді. [1]

Осыған қоса, цифрлық технологиялар арқылы әрбір оқушының жеке оқу траекториясын құру мүмкіндігі туындайды, бұл білім алудың дербестендірілуіне ықпал етеді. Индивидуалды қажеттіліктерді ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыру оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, білімді терең меңгеруге жағдай жасайды.

Тақырыптың өзектілігі: Осы себептерден «Оқушылардың оқу мотивациясын арттырудағы цифрлық технологиялардың педагогикалық тиімділігі» тақырыбы өзекті болып табылады, себебі ол заманауи білім беру үрдісін жетілдіруге, инновациялық әдістерді енгізуге және оқушылардың табысты болашағына негіз қалауға бағытталған өзекті мәселелерді қамтиды.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың оқу мотивациясының төмендеуі өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Дәстүрлі оқыту әдістері кейбір оқушылар үшін қызықсыз әрі тиімсіз болуы мүмкін, бұл олардың білімге деген ынтасының төмендеуіне және оқу жетістіктерінің нашарлауына алып келеді. Сонымен қатар, ақпараттық технологиялар ғасырында оқушылардың назарын ұзақ уақыт бойы ұстап тұру қиынға соғуда. [2]

Тақырыптың мәселесі: Цифрлық технологиялар білім беру үдерісін жаңғыртып, оқушылардың оқу мотивациясын арттырудың маңызды құралына айналып келеді. Зерттеудің басты мәселесі – цифрлық технологияларды оқу мотивациясын арттыру құралы ретінде тиімді пайдалану жолдарын анықтау. Бұл оқушылардың білімге деген қызығушылығын жоғарылатып қана қоймай, оларды белсенді әрі саналы білім алуға ынталандыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Осы зерттеу жұмысының мақсаты – оқушылардың оқу мотивациясын арттыруда цифрлық технологиялардың педагогикалық тиімділігін анықтау және оларды білім беру үдерісінде тиімді қолданудың әдістерін ұсыну. Зерттеу нәтижелері білім беру үдерісінде цифрлық технологияларды оңтайлы пайдалану арқылы оқушылардың оқу мотивациясын арттыруға ықпал етуге бағытталады.

Зерттеу барысында келесі міндеттер қойылады:

1. Теориялық негіздерді зерделеу
2. Оқу мотивациясына әсер ететін факторларды талдау
3. Цифрлық технологиялардың педагогикалық тиімділігін бағалау артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау.
4. Практикалық зерттеу жүргізу
5. Цифрлық технологияларды тиімді қолдану бойынша ұсыныстар әзірлеу

Зерттеу нәтижелері: «Оқушылардың оқу мотивациясын арттырудағы цифрлық технологиялардың педагогикалық тиімділігі» тақырыбы бойынша жүргізілген зерттеу нәтижелері төмендегідей қорытындылар жасауға мүмкіндік берді:

Цифрлық технологияларды қолдану арқылы оқушылардың өз бетінше ізденуі мен оқу процесіне белсенді қатысу деңгейі жоғарылауға, онлайн тесттер, ойын элементтері және виртуалды зертханалар оқушыларға өзін-өзі бағалау және өз нәтижелерін талдау мүмкіндігін береді.

Сандық білім беру ресурстары (Google Classroom, Moodle, Kahoot, Quizizz және т.б.) мұғалімдерге оқу материалдарын әртүрлі форматта ұсынуға және оқу

процесін тиімді басқаруға және мұғалімдер оқушылардың оқу үлгерімін нақты уақыт режимінде бақылай алады, бұл жедел кері байланыс беруге жағдай жасайды

Зерттеу нәтижелері цифрлық технологиялардың оқушылардың оқу мотивациясына оң әсер ететінін және олардың білім алу процесіне белсенді қатысуына ықпал ететінін көрсетті. Дегенмен, цифрлық оқыту құралдарын тиімді пайдалану үшін мұғалімдерге арнайы дайындық қажет, сондай-ақ техникалық инфрақұрылымды жақсарту маңызды. Осыған байланысты, цифрлық технологияларды білім беру процесіне ойластырылған және жүйелі түрде енгізу қажет.

Қорытынды: Цифрлық технологиялардың педагогикалық тиімділігі олардың дұрыс таңдалып, мақсатты түрде қолданылуына байланысты. Технологияларды пайдалану барысында педагогикалық тәсілдердің маңыздылығын ұмытпау қажет. Цифрлық құралдар – білім беруді жақсартатын қосымша ресурс, ал басты назар оқушының жеке ерекшеліктеріне, танымдық қажеттіліктеріне және оқу үдерісіне белсенді қатысуына бағытталуы тиіс. Осылайша, цифрлық технологиялар мен тиімді педагогикалық әдістерді үйлестіру – білім алуға деген мотивацияны арттырудың ең нәтижелі жолдарының бірі болып табылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. UNESCO. Education in a post-COVID world: Nine ideas for public action. – 2020.
2. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Цифрлық білім беру ресурстары мен олардың қолданылуы туралы әдістемелік нұсқаулар. – Нұр-Сұлтан, 2021.

НЕДОСТАТОК КАДРОВ И ВЫСОКАЯ НАГРУЗКА НА ВОСПИТАТЕЛЕЙ

Бақберген А., студент 3 курс, ТОО «Педагогический колледж АЛТ»
Научный руководитель: Шарипова Н.Х., педагог информатики

Актуальность темы исследования заключается в том, что в последние годы в системе образования наблюдается существенный дефицит кадров, а также высокая нагрузка на воспитателей, что оказывает влияние на качество образовательного процесса и психоэмоциональное состояние педагогов. Эти проблемы становятся всё более острыми в условиях быстро развивающихся образовательных стандартов и увеличивающегося числа детей в группах. Нехватка квалифицированных специалистов и чрезмерная рабочая нагрузка могут негативно сказываться не только на профессиональном благополучии воспитателей, но и на воспитательном процессе в целом. Важно выявить основные причины этих проблем и предложить возможные пути их решения, чтобы обеспечить улучшение условий труда педагогов и повысить качество образования.

Проблема исследования заключается в недостаточном количестве квалифицированных кадров в сфере дошкольного образования, что приводит к

перегрузке воспитателей. Высокая рабочая нагрузка и дефицит специалистов негативно влияют на качество образовательного процесса, эффективность воспитания и развития детей, а также на психоэмоциональное состояние педагогов. В условиях повышенных требований к образовательному процессу и растущего числа детей в группах воспитатели сталкиваются с трудностями в выполнении своих обязанностей, что может привести к профессиональному выгоранию и снижению качества предоставляемых образовательных услуг. В связи с этим необходимо определить причины данной проблемы и предложить пути её решения для улучшения ситуации в сфере образования.

Цель работы заключается в исследовании влияния недостатка кадров и высокой нагрузки на воспитателей на качество образовательного процесса и психоэмоциональное состояние педагогов, а также разработке рекомендаций для оптимизации трудовых условий и повышения эффективности работы воспитателей.

Задачи исследования:

1. Проанализировать текущее состояние кадровой ситуации в системе дошкольного образования.
2. Исследовать влияние высокой нагрузки на психоэмоциональное состояние воспитателей.
3. Оценить влияние дефицита кадров на качество образовательного процесса.
4. Выявить ключевые проблемы, воспитателей в условиях кадрового дефицита.
5. Разработать рекомендации по улучшению условий труда воспитателей и оптимизации их профессиональной деятельности.

Результаты исследования будут заключаться в выявлении основных факторов, влияющих на недостаток кадров и высокую нагрузку на воспитателей, а также в анализе влияния этих факторов на качество образовательного процесса и психоэмоциональное состояние педагогов. Ожидается, что результаты покажут наличие корреляции между дефицитом кадров и ухудшением условий труда воспитателей, что в свою очередь может негативно сказаться на профессиональной деятельности и качестве воспитания детей. Также в процессе исследования будут предложены конкретные меры для улучшения ситуации, включая оптимизацию рабочих процессов и повышение квалификации кадров.

Причина, по которой я выбрала эту тему, заключается в моем личном опыте, приобретённом во время практики в детском саду. Я наблюдала, как тяжело приходится воспитателям справляться с их обязанностями. По законодательству в каждой группе должно быть два воспитателя, однако на практике нередко бывало, что в группе работал только один. В случаях, когда этот воспитатель не мог выйти на работу по личным причинам, нагрузка перераспределялась на других сотрудников, что значительно увеличивало их рабочее время и физическое напряжение.

Например, в одном из детских садов Алматы из-за нехватки кадров нагрузка на воспитателей увеличилась вдвое, что привело к частым случаям

профессионального выгорания. Аналогичная ситуация наблюдается в большинстве дошкольных учреждений региона.

Выводы из проведённого исследования показывают, что дефицит кадров и высокая нагрузка на воспитателей значительно влияют на качество образовательного процесса, а также на психоэмоциональное состояние педагогов. Основными проблемами являются перегрузка воспитателей, недостаток времени для подготовки и реализации образовательных программ, а также высокий уровень стресса, что приводит к снижению эффективности работы. Для решения этих проблем необходимо повысить квалификацию педагогов, оптимизировать кадровую политику и улучшить условия труда воспитателей. Реализация предложенных рекомендаций поможет улучшить качество образования и создать более благоприятную среду для профессиональной деятельности воспитателей.

Список использованных источников

1. Иванова, Т.А. (2020). Проблемы кадрового обеспечения дошкольного образования в России. Москва: Издательство «Образование».
2. Петров, А.И. (2018). Социально-психологическое состояние педагогов в условиях высокой нагрузки. *Журнал психологии образования*, 35(4), 42-50.
3. Министерство образования и науки Республики Казахстан. (2023). Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы. Алматы: МОН РК.
4. Смирнова, Е. В. (2019). Методы повышения качества образования в условиях кадрового дефицита. *Вестник педагогических наук*, 45(2), 12-18.
5. Федеральный закон Российской Федерации от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации».

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Балхаева Г.Н., арнайы пән оқытушысы
Маңғыстау облысы, Жаңаөзен политехникалық колледжі

Білім – әрбір адамның негізгі құқығы. Бірақ ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБК) бар балалар үшін сапалы білім алу кейде қиындық тудырады. Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру жүйесін дамыту – тек білім саласындағы ғана емес, тұтастай қоғамның әлеуметтік бейімделуіндегі маңызды қадам. Менің ойымша, инклюзивті білім беруді дамыту үшін инновациялық тәсілдерді енгізу қажет, өйткені жаңа технологиялар мен заманауи әдістер ерекше балалардың оқыту үдерісін жеңілдетіп, олардың әлеуетін толықтай ашуға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беруде инновациялық технологиялардың қолданылуы білім беру сапасын арттыруға және ерекше қажеттіліктері бар балалардың оқуға деген қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялар мұғалімдер мен оқушылар үшін

жаңа мүмкіндіктер ашып, оқу процесін жеңілдетеді және жекелендірілген оқыту әдістерін дамытуға ықпал етеді.

Онлайн платформалар мен цифрлық ресурстар

Онлайн платформалар ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқытуда маңызды рөл атқарады. Олар оқушыларға өз қарқынымен білім алуға мүмкіндік беріп, оқу процесін интерактивті және тартымды етеді:

- Google Classroom, BilimLand, Kahoot, Quizlet – мұғалімдерге оқу материалдарын әзірлеуге, оқушылардың білімін тексеруге және жеке оқу жоспарларын құруға көмектеседі. Бұл платформалар білім алушының оқу жетістіктерін бақылауға және түзету енгізуге мүмкіндік береді.
- Udey, Coursera, Khan Academy – қашықтан білім алуға және оқытудың қосымша материалдарын пайдалануға жағдай жасайды.
- Microsoft Teams, Zoom – қашықтан оқытуды ұйымдастыруға арналған платформалар. Олар ерекше балалардың мұғалімдермен және құрдастарымен байланысын жеңілдетіп, олардың әлеуметтік интеграциясын қолдайды.

Мобильді қосымшалар және бейімделген оқу құралдары

Ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін арнайы әзірленген мобильді қосымшалар олардың сөйлеу, есте сақтау, зейін қою дағдыларын дамытуға көмектеседі:

- Lingokids, Special Words, Speech Blubs – сөйлеу қабілетін дамытуға бағытталған. Бұл қосымшалар дислексия, сөйлеу бұзылыстары және басқа да коммуникациялық қиындықтары бар балаларға қолайлы.
- ABA Flash Cards & Games, Proloquo2Go – аутизм спектрі бұзылыстары (АСБ) бар балаларға арналған бейімделген оқыту құралдары. Бұл қосымшалар олардың қарым-қатынас жасау дағдыларын дамытуға көмектеседі.
- Epic!, Starfall – ерекше балаларға оқу дағдыларын жетілдіруге арналған қосымшалар.
- Жасанды интеллект (AI) және бейімделген оқыту жүйелері
- Жасанды интеллект (AI) мүмкіндіктері білім алушыларға дербес оқыту әдістерін ұсынуға мүмкіндік береді:
- AI негізінде бейімделген оқыту – оқушылардың оқу үлгерімін талдау арқылы олардың әлсіз жақтарын анықтап, жеке оқу бағдарламасын жасайды[2].
- Мәтінді дауыстап оқу бағдарламалары (Text-to-Speech) – көру қабілеті шектеулі немесе дислексиясы бар балаларға арналған. Microsoft Immersive Reader, Natural Reader сияқты құралдар мәтінді оқып беруге мүмкіндік береді.
- AI-мен басқарылатын аудармашылар – ымдау тілін танитын бағдарламалар, есту қабілеті бұзылған балаларға арналған мәтіндік аудармашылар.

Виртуалды және толықтырылған шындық (VR/AR) технологиялары

Виртуалды және толықтырылған шындық (VR/AR) технологиялары ерекше балалар үшін оқу процесін қол жетімді жәнеқызықты ете алады:

- VR құралдары – көру немесе есту қабілеті шектеулі балаларға арналған баламалы оқыту әдістерін ұсынады. Олар 3D модельдер арқылы қоршаған орта туралы түсінік қалыптастыруға көмектеседі[3].
- Quiver, MergeCube, GoogleExpeditions – оқушыларға виртуалды экскурсиялар ұйымдастыруға және олардың кеңістіктік түсінігін дамытуға мүмкіндік береді.
- EyeGazeTechnology – қозғалыс мүмкіндігі шектеулі балаларға көзбен басқару арқылы компьютерлік интерфейсті пайдалануға көмектесетін құрал.

Инклюзивті білім беру үшін инновациялық педагогикалық әдістер

Инновациялық технологиялар мен қатар, инклюзивті білім беру үдерісінде арнайы педагогикалық әдістер де маңызды рөл атқарады:

- Дифференциалды оқыту – оқушылардың қабілеті мен қажеттіліктеріне қарай жеке оқужоспарларын құру.
- Геймификация – ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру.
- Кооперативті оқыту – топтық және жұптық жұмыстарарқылы инклюзивті орта құру.
- Тьюторлық және менторлық жүйе – ерекше балаларды оқу процесіне бейімдеу үшін оларға жеке көмек көрсету.

Менің ойымша, инклюзивті білім беруді дамыту үшін жаңа технологияларды белсенді түрде енгізу қажет. Бұл тек ерекшеқажеттіліктері бар балаларға ғана емес, бүкіл білім беру жүйесінің тиімділігіне оң әсер етеді. Мұғалімдер цифрлық құралдарды шебер пайдалана білсе, ерекше балалардың оқу үлгерімі мен әлеуметтік бейімделу деңгейі артады. Сондықтан инклюзивті білімберуді жетілдіру – тек педагогтардың ғана емес, бүкіл қоғамның ортақ міндеті.

Инклюзивті білім беруде қолданылатын педагогикалық әдістер

Технологиялардан бөлек, менің ойымша, педагогикалық әдістерді дұрыс таңдау өте маңызды. Дифференциалды оқыту арқылы әрбір баланың қабілетіне қарай жеке тәсіл қолдану керек. Бұл әдіс әр оқушыға ыңғайлы қарқынмен білім алуға мүмкіндік береді[1]. Сонымен қатар, кооперативті оқыту мен геймификация тәсілдері ерекше балалардың білім алуын жеңілдетеді. Ойын арқылы оқыту – олардың мотивациясын арттырудың ең тиімді әдістерінің бірі [4].

Инклюзивті білім берудегі халықаралық тәжірибе

Көптеген дамыған елдерде инклюзивті білім беру жүйесі жоғары деңгейде дамыған.

- Финляндия – барлық мектептер инклюзивті білім беруге бейімделген, ал мұғалімдер арнайы дайындықтан өтеді.
- Канада – ерекше қажеттіліктері бар балалардың ата-аналары оқу бағдарламасына белсенді қатысады.
- Жапония – технологиялық инновациялар ерекше балалардың оқыту үдерісін қолдау үшін кеңінен қолданылады [5].

Қазақстандағы инклюзивті білім беру жүйесі қарқынды дамып келеді, бірақ әлі де көптеген қиындықтар бар. Менің ойымша, халықаралық тәжірибеден үлгі алып, оны біздің ұлттық ерекшелігімізге бейімдеу қажет.

Инклюзивті білім беруді дамытудағы негізгі қиындықтар мен оларды шешу жолдары

Қорытынды

Инклюзивті білім беру – тек ерекше балалар үшін ғана емес, бүкіл қоғам үшін маңызды үрдіс. Ол тең мүмкіндіктерге негізделген әділетті білім беру жүйесін қалыптастыруға бағытталған. Бүгін де инновациялық технологиялар мен заманауи оқыту әдістерін қолдану арқылы ерекше қажеттіліктері бар балаларға сапалы білім беруге толық мүмкіндік бар.

Менің ойымша, инклюзивті білім беруді дамыту үшін білім беру мекемелері, педагогтар, ата-аналар және қоғам бірлесіп жұмыс істеуі қажет. Егер біз бұл бағытта жүйелі түрде жұмыс жасасақ, онда ерекше балалар қоғамның толыққанды мүшесі ретінде өз әлеуетін жүзеге асыра алады. Инклюзивті білім – бұл тек арнайы оқыту әдісі емес, бұл – болашаққа бағытталған маңызды қадам.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Ахметова Г. «Ерекшебілім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған педагогика». – Алматы, 2022.76-б.
2. Исаева М. «Инклюзивті білім берудегі инновациялық технологиялар». – Нұр-Сұлтан, 2023.64-б.
3. Құрманов Л. «Цифрлық білім беру және арнайы педагогика». – Шымкент, 2022.116-б.
4. Сүлейменова А. «Инклюзивті білім беру әдістері». – Қарағанды, 2021.58-б.
5. UNESCO. "Inclusive Education: Key Principles and Strategies". – Paris, 2021.

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Бергалиева А., студент 4 курс, КГКП «Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж имени Абая»

Научные руководители: Вольф Р.Т., преподаватель психологии; Полякова Н.М., преподаватель педагогики

Актуальность данной темы обусловлена тем, что дети дошкольного возраста находятся на этапе интенсивного развития, и использование технологий в этот период может оказывать как положительное, так и отрицательное воздействие на их психику. Цифровая среда оказывает влияние на когнитивные, эмоциональные и социальные аспекты развития ребёнка, и важно понимать, как это воздействие происходит, чтобы минимизировать возможные риски и эффективно использовать положительные возможности технологий.

Проблема исследования заключается в противоречии между возможностями современных технологий для когнитивного развития дошкольников и рисками их негативного влияния на эмоциональную и социальную сферу, что требует определения оптимального баланса их использования.

Цель исследования – изучить влияние современных технологий на психическое развитие детей дошкольного возраста, выявив как положительные, так и отрицательные аспекты этого процесса.

Для достижения цели исследования поставлены следующие **задачи**:

1. Проанализировать понятие и особенности психического развития детей дошкольного возраста, выделив ключевые аспекты, такие как когнитивное, эмоциональное и социальное развитие.

2. Исследовать влияние современных технологий на когнитивное развитие детей дошкольного возраста, оценив их воздействие на внимание, память, мышление и речь.

3. Рассмотреть влияние технологий на эмоциональную и социальную сферу детей, включая взаимодействие с окружающими, формирование эмпатии и самооценки.

4. Изучить существующие риски, такие как зависимость от устройств, снижение мотивации к живому общению и повышенная раздражительность.

5. Разработать рекомендации для родителей и педагогов по использованию современных технологий в воспитании и обучении детей дошкольного возраста.

Влияние современных технологий на психическое развитие детей дошкольного возраста

Современные технологии активно проникают в жизнь детей, включая дошкольников, и оказывают влияние на их психическое развитие. Цель данной работы – выявить положительные и негативные аспекты использования цифровых технологий в этом процессе. [1, 78]

Теоретические основы психического развития дошкольников

Психическое развитие в дошкольном возрасте характеризуется активным формированием когнитивных, эмоциональных и социальных функций. Согласно теории Л. С. Выготского [2, 24], развитие происходит через взаимодействие с окружающей средой, в том числе с цифровыми технологиями. Когнитивная сфера включает мышление, память, восприятие, речь и внимание, эмоциональная – формирование саморегуляции и эмпатии, а социальная – развитие коммуникативных навыков и взаимодействия с другими детьми.

На сегодняшний день психологи и педагоги ведут активные исследования влияния цифровой среды на развитие детей. В частности, современные технологии меняют характер познавательной деятельности ребенка, способствуя развитию визуального восприятия, но при этом ослабляя способности к длительной концентрации внимания. [4, 56]

Влияние технологий на развитие дошкольников

Современные технологии могут способствовать развитию детей, но также представляют определённые риски.

Положительное влияние:

➤ Интерактивные образовательные приложения развивают внимание, память, логическое мышление (например, «Жирафики», «Логика и мышление», и т.д.).

➤ Обучающие мультфильмы способствуют расширению словарного запаса и развитию речи.

➤ Видеозвонки позволяют поддерживать социальные связи, способствуя развитию коммуникации.

➤ Программы по развитию эмоционального интеллекта помогают детям осознавать и выражать свои чувства.

➤ Использование технологий в дошкольном образовании позволяет персонализировать учебный процесс, делая его более доступным для разных категорий детей.

Негативное влияние:

➤ Чрезмерное использование гаджетов снижает уровень живого общения, что может привести к социальной изоляции.

➤ Быстрая смена кадров в мультфильмах и видеороликах формирует клиповое мышление, снижая концентрацию внимания.

➤ Дети, привыкшие к постоянному использованию гаджетов, могут проявлять раздражительность при ограничении экранного времени.

➤ Повышенное воздействие цифровых технологий может вызывать тревожность и эмоциональную нестабильность.

➤ Долговременное воздействие экранов может способствовать снижению мелкой моторики, так как дети реже занимаются традиционными развивающими играми.

Практические рекомендации

Для эффективного использования технологий в развитии дошкольников важно соблюдать баланс:

- Ограничение экранного времени – ВОЗ [3] рекомендует не более 1 часа в день для детей 2–5 лет.
- Выбор качественного контента – предпочтение образовательным приложениям и мультфильмам.
- Чередование онлайн и офлайн активностей – гаджеты не должны заменять традиционные игры и живое общение.
- Родительский контроль – активное участие взрослых в цифровом обучении детей.
- Развитие цифровой грамотности – обучение детей правильному использованию технологий, включая безопасное поведение в интернете и понимание возможных рисков.

Анализ показал, что современные технологии могут как положительно, так и отрицательно влиять на развитие дошкольников. При умеренном и контролируемом использовании они способствуют развитию познавательных навыков, речи и эмоционального интеллекта. Однако чрезмерное и

бесконтрольное применение технологий может привести к зависимости, снижению концентрации, проблемам с социализацией и эмоциональной стабильностью.

Дополнительные исследования подтверждают, что формирование критического мышления у детей требует сочетания цифровых технологий с традиционными методами обучения, такими как чтение книг, ролевые игры и физическая активность.

Современные технологии стали неотъемлемой частью жизни дошкольников. Они могут быть полезны при правильном применении, но важно контролировать экранное время, подбирать качественный контент и сочетать цифровые технологии с традиционными методами воспитания. Родители и педагоги играют ключевую роль в обеспечении гармоничного развития детей в цифровую эпоху.

Таким образом, разумный подход к использованию цифровых технологий в жизни детей может минимизировать риски и усилить их положительное влияние на психическое развитие.

Список использованных источников

1. Борисова Н.В. Влияние технологий на когнитивные процессы у детей дошкольного возраста // Вопросы психологии. – 2021. – №3. – С. 45–59.
2. Выготский Л.С. Обучение и развитие в дошкольном возрасте. – М.: Педагогика, 1956. – 245 с.
3. Всемирная организация здравоохранения. Рекомендации по экранному времени для детей младшего возраста. – URL: <https://www.who.int> (дата обращения: 01.02.2025).
4. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
5. Смирнова Е.О. Развивающие игры и цифровая среда: влияние на детей. – М.: Просвещение, 2020. – 198 с.

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Бергер А., студентка 3 курса, ГККП «Актюбинский высший гуманитарный колледж»

Научный руководитель: Исабаева С.Б., преподаватель педагогики и психологии

Актуальность: Формирование социально-эмоциональных компетенций младших школьников становится всё более значимой задачей в условиях современной школы. Социально-эмоциональное развитие является важным компонентом успешной социализации и эмоционального благополучия, способствуют развитию коммуникативных навыков, эмпатии и умения взаимодействовать с окружающими.

Проблема: Современные дети часто сталкиваются с трудностями в выражении эмоций, установлении доверительных отношений и управлении конфликтами. Эти проблемы могут быть вызваны недостаточной интеграцией

социальных и эмоциональных навыков в образовательный процесс и отсутствием системного подхода к их формированию.

Цель работы: исследовать и разработать педагогические условия, способствующие эффективному формированию социально-эмоциональных компетенций у младших школьников.

Задачи:

1. Изучить теоретические подходы к формированию социально-эмоциональных компетенций младших школьников.
2. Изучить современные методы обучения и воспитания, направленные на развитие социальных и эмоциональных навыков.
3. Разработать практические рекомендации для педагогов и родителей по развитию социально-эмоциональных компетенций у младших школьников.

Для выживания ребенка критически важно, чтобы между ним и тем, кто о нем заботится, возникла сильная эмоциональная связь. Эмоции служат как невидимая нить, связывающая мать и ребенка, и именно через них формируется привязанность, которая обеспечивает безопасность и поддерживает развитие ребенка. Не обладая эмоциями, то есть, не умея испытывать радость и печаль, гнев и вину, нельзя стать в полной мере людьми. Эмоции стали одним из признаков человечности. Не менее важна и наша способность сопереживать чужим эмоциям, способность к эмпатии, равно как и способность выразить эмоцию словами, рассказать о ней.

Термин «социально-эмоциональная компетентность» изучается и интерпретируется различными исследователями. Даниэль Гоулман определяет эмоциональную компетентность как навык тонкого распознавания собственных переживаний и умение улавливать эмоциональные состояния других людей [2]. С.Ю. Головин подчеркивает, что социально-психологическая компетентность — это навык успешного общения и взаимодействия с людьми. В ее основе лежит способность понимать социальные ситуации, распознавать эмоции и особенности других людей, а также подбирать и применять подходящие способы общения.

Анализ теоретических исследований и научных трудов (Д. Гоулман, Р. Бар-Он, Д.В. Люсин, Н.Н. Найденова, К.С. Кузнецова и др.) позволил выделить ключевые категории социально-эмоциональных компетенций, которые определяют успешность межличностного взаимодействия и эмоционального интеллекта:

- Коммуникативные компетенции — способность к эмпатии, умение начинать и поддерживать диалог, ясно и точно формулировать свои мысли, устанавливать и поддерживать конструктивные социальные связи.
- Рефлексивные компетенции — осознание и анализ причин возникновения эмоций, понимание собственного эмоционального состояния и его влияния на окружающих.
- Когнитивные компетенции — идентификация и интерпретация своих эмоций и переживаний других людей, владение лексическим запасом эмоциональных выражений.

- Поведенческие компетенции — способность контролировать эмоциональные реакции, адаптивно использовать эмоциональную информацию в общении и демонстрировать просоциальное поведение.

Мир ребенка формируется через общение с окружающими, где эмоции помогают ему понимать свои потребности и предугадывать, будут ли они удовлетворены. В младшем школьном возрасте чувства играют особую роль, влияя на поведение, общение и восприятие мира. Регулирование эмоций – это естественная сторона детского психического развития, особенно в первые семь лет жизни: дети должны научиться устанавливать отношения с окружающими их людьми, они должны найти выход чувству любви и радости, страха и тревоги, горю и гневу. У детей, которые не понимают, что можно делать, а чего нельзя, не могут справиться со своими переживаниями и контролировать свои эмоции, возникают проблемы и конфликтные ситуации. Дети младшего школьного возраста зачастую испытывают трудности с контролем своих эмоций, проявляя их спонтанно и открыто. Они выражают чувства не только словами, но и через мимику, жесты, а также эмоциональные реакции, такие как смех или плач. Для формирования социально-компетентного поведения важным является развитие следующих способностей ребенка: понимание эмоционального состояния других по выражению лица, жестам, позе; понимание желаний и предпочтений другого, принятие его позиции; понимание причины изменения настроения другого в зависимости от ситуации; выражение эмоциональных состояний в социальных контактах адекватными вербальными и невербальными средствами [4].

В рамках исследования были проанализированы различные практики и подходы к формированию СЭК, включая игровые методы, групповую работу, обучение через сотрудничество и моделирование ситуаций. На основе проведенного анализа были разработаны мероприятия, включающие тренинги для детей. Тренинги способствуют развитию и осмыслению испытываемых ребенком чувств и эмоций. Дети учатся не только правильно распознавать эмоции своих партнеров по игре и общению, но и правильно демонстрировать свои чувства и контролировать эмоциональные импульсы. Благодаря работе мышц лица и тела обеспечивается активная разрядка эмоций.

Результаты исследования: Проведение разработанных мероприятий в начальной школе показало следующие результаты:

- Повышение уровня эмпатии и способности к саморегуляции у учащихся.
- Улучшение навыков работы в команде.
- Снижение конфликтности в детских коллективах.
- Повышение общей удовлетворённости образовательным процессом.

Выводы: Формирование социально-эмоциональных компетенций у младших школьников является необходимым условием их успешного развития и социализации. Включение в образовательный процесс специально разработанных мероприятий позволяет достичь значительных положительных результатов. Необходима дальнейшая работа по систематизации и внедрению данных подходов в школьную практику.

Список использованных источников

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. — М.: Изд-во «Педагогика», 1984.
2. Гоулман, Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем Ю. - М., 2013.
4. Гурова Т.В. Социально-эмоциональное развитие детей младшего школьного возраста. — СПб.: Речь, 2019.
5. Шишкова, Т. А. Развитие эмоциональной сферы у ребенка младшего школьного возраста / Т. А. Шишкова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2022. — № 49 (444). — С. 301-304. — URL: <https://moluch.ru/archive/444/97345/> (дата обращения: 28.01.2025).

ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛОЖИТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ КАК ЗНАЧИМОГО ФАКТОРА УСПЕШНОГО ОБУЕНИЯ

Бердыгали И., студент 4 курс, ГККП «Мангистауский высший педагогический колледж» имени Мурын жырау Сенгирбекулы»

Научный руководитель: Жанабаева А.Б., преподаватель педагогики

Введение

Актуальность изучения методов создания позитивной учебной мотивации обусловлена психологическими характеристиками современного школьника. В условиях информационного прогресса и глобализации учащиеся сталкиваются с большим объемом информации и изменяющимися образовательными условиями. Психологические особенности, такие как повышенная уязвимость к стрессу, трудности с концентрацией внимания и потребность в постоянной стимуляции, требуют разработки эффективных методов для поддержания интереса к учебе. Современные ученики нуждаются в методах преподавания, которые учитывают их индивидуальные психологические и эмоциональные особенности. Поддержка учебной мотивации становится важным аспектом успешного обучения, так как мотивированные ученики показывают высокие академические достижения, лучше усваивают материал и проявляют заинтересованность в учебном процессе. Поэтому исследование эффективных методов мотивации учащихся важно для современной педагогической практики.

Цель работы: изучить методы формирования положительной учебной мотивации.

Задачи:

- Раскрыть различные методы формирования положительной учебной мотивации, включая мотивационные стратегии и приемы;
- Изучить влияния методов обучения на уровень мотивации учеников;

Объект исследования: учебная мотивация.

Предмет исследования: методы формирования и развития положительной учебной мотивации учащихся, психологические факторы и их влияние на мотивацию.

Гипотеза: формирование положительной учебной мотивации может существенно повысить академические результаты и устойчивый интерес к обучению, если методически грамотно, систематически применять методов и стратегий положительной учебной мотивации, обуславливающие повышение академических результатов и устойчивого интереса к обучению.

Мотив — причина побуждения личность к действию или бездействию. Мотивы влияют на поведение учащихся, направляя их к определенным целям, придавая деятельности смысл и направленность. Мотивация - это внутреннее состояние, которое побуждает человека двигаться к своей цели, несмотря на возможные трудности и препятствия. Это сила, которая помогает активировать внутренние ресурсы и направить их на эффективное решение задач.

Учебная мотивация — это процесс изменения отношения личности, к чему-либо, кому-либо основанный на мотивах. Мотивированные учащиеся активнее участвуют в учебной деятельности и достигают лучших результатов. Мотивация бывает положительной и отрицательной. Положительная мотивация включает интерес к учебе, желание узнавать новое и достигать успехов. Отрицательная мотивация основана на страхе, например, перед родителями или низкими оценками, и может снижать качество учебной деятельности. Мотивация бывает внутренними и внешними. Внутренняя мотивация исходит из интереса к предмету и желания овладеть знаниями. Внешняя-стимулируется внешними факторами, такими как оценки или награды. Оба типа мотивации важны для учебного процесса и требуют управления для достижения оптимальных результатов.

Положительная учебная мотивация играет ключевую роль в образовательном процессе, побуждая учащихся к активному обучению и самосовершенствованию. Для ее формирования на мой взгляд наиболее значимыми являются такие факторы как: индивидуальный подход и создание поддерживающей учебной среды.

Основные пути формирования положительной учебной мотивации:

1. Индивидуальный подход и учёт индивидуальных особенностей.

Индивидуальное обучение адаптирует учебный процесс к уникальным потребностям и способностям каждого ученика. Учитель учитывает такие особенности, как темп усвоения материала, интересы, уровень подготовки и эмоциональное состояние учащегося. Индивидуальная работа может включать персонализированные задания, консультации и дополнительные занятия.

Для дифференцированных заданий можно использовать три уровня сложности, чтобы учитывать индивидуальные особенности учеников:

➤ Базовый уровень: для учеников, которым требуется больше времени на освоение материала.

Задание: Прочитайте текст и найдите в нём ключевые понятия. Запишите их и дайте краткие определения.

➤ Средний уровень: для учеников с уверенными знаниями.

Задание: Прочитайте текст, выделите ключевые понятия и объясните их связь друг с другом. Приведите примеры из реальной жизни.

➤ Продвинутый уровень: для учеников, которые могут работать с материалом более глубоко.

Задание: Прочитайте текст, сформулируйте тезисы на его основе и подготовьте небольшой аналитический комментарий. Дополнительно предложите альтернативную точку зрения.

Такой подход позволяет учитывать уровень подготовки, скорость усвоения информации и индивидуальные особенности учеников.

2. Создание поддерживающей учебной среды.

Создание поддерживающей учебной среды включает в себя организацию пространства, использование разнообразных методов обучения и создание атмосферы доверия и уважения. Важно, чтобы учащиеся чувствовали себя комфортно и уверенно, что способствует их активному участию в учебном процессе.

Принципы Дейла Карнеги помогают повысить мотивацию учащихся. Ключевые моменты:

1. Искренний интерес к учащимся: Преподаватели укрепляют мотивацию, проявляя интерес к личным достижениям и интересам студентов.
2. Признание достоинств: Отметив успехи учащихся, преподаватели повышают их самооценку и желание развиваться.
3. Создание положительной атмосферы: Соблюдение уважения и доброжелательности формирует среду, где учащиеся чувствуют себя ценными и мотивированными.

Для повышения мотивации учащихся по принципам Карнеги важно проявлять искренний интерес к их достижениям, поддерживать уверенность и создавать позитивную атмосферу. Одним из способов является вовлечение обучающихся в интересные и значимые задания, например, предложить проект, связанный с их личными интересами, или включить разнообразные игровые элементы в процесс обучения.

Для создания положительной атмосферы можно использовать следующие игры и упражнения:

- «Снежный ком» – участники по очереди называют свои имена, повторяя имена предыдущих и передавая их друг другу. Это помогает запомнить имена всех участников, способствует развитию внимания и памяти, а также разряжает обстановку, создавая непринужденную и комфортную атмосферу.
- «Запрещенное движение» – ведущий показывает движения, которые все повторяют, кроме одного «запрещенного».
- «Крестики-нолики» с вопросами по теме – класс делится на две команды: одна играет крестиками (X), другая – ноликами (O). Команды по очереди выбирают клетку на игровом поле 3×3. Чтобы занять выбранную клетку, команда должна правильно ответить на вопрос, связанный с изучаемой темой. Если ответ неверный, ход переходит к другой команде. Побеждает команда, первой составившая непрерывный ряд из своих символов по горизонтали, вертикали или диагонали.

Такие игры помогают сплотить коллектив, повысить мотивацию и сделать обучение комфортным.

Вывод: положительная учебная мотивация оказывает значительное влияние на успех в обучении, воздействуя на активность учащихся, их самооценку, эмоциональное состояние и долгосрочные результаты.

1. Активное участие в учебном процессе

Мотивированные учащиеся проявляют повышенный интерес к учебному материалу, активно участвуют в обсуждениях и выполняют задания, что способствует более глубокому пониманию предмета и развитию критического мышления.

2. Повышение самооценки

Поддержка и признание достижений учащихся укрепляют их уверенность в себе, что ведет к улучшению самооценки и более высоким результатам в обучении.

3. Эмоциональное состояние и психические факторы

Интерес к учебе способствует положительным эмоциям, снижению стресса и тревожности, что благоприятно влияет на психическое здоровье учащихся.

4. Долгосрочные результаты

Положительная мотивация формирует у учащихся позитивное отношение к обучению, что способствует их успеху в дальнейшей учебе и профессиональной деятельности.

Таким образом, создание условий для формирования положительной мотивации является основой для успешного и гармоничного развития учащихся.

Список использованных источников

1. Гликман И. З. Основы мотивации учения // Инновации в образовании. – 2007 - № 3. – С. 64–81..
2. Леонова Н. А. Изучение мотивационной сферы младших школьников // Там же. – 2008. – № 2. – С. 6–7.
3. Скороходова Н. Мотивация к учению: как управлять ее развитием // Народное образование. -2006г.
4. Фролова Н. А. Приемы активного мотивированного овладения учащимися системой знаний и способами деятельности // Нач. школа – 2006. – № 2. – С. 50–51.
5. Шпика И. В. Учебная мотивация как показатель качества обучения младших школьников // Там же. – 2007. – № 2. – С. 18–19.

МІРЖАҚЫП ДУЛАТОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ТІЛДІҢ ӨРНЕГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Студент Бердымуратова С., 3 курс, Текелі кәсіптік колледжі
Ғылыми жетекшісі: Жумагельдинова А.К., қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің
оқытушысы

Тақырыптың өзектілігі: Қазіргі қазақ тілінің жағдайы мен оны сақтау мәселелері бүгінгі таңда аса өзекті болып отыр. Тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ұлттың мәдени коды, рухани мұрасы және тарихи жадының негізі. Сондықтан оның қоғамдағы орны, ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлі және дамуы туралы мәселелер көптеген зерттеушілердің назарында. Бұл жұмыста Міржақып Дулатовтың шығармалары, әсіресе «Оян, қазақ!» еңбегі, ұлттық тілдің маңыздылығын айқындап, оны сақтап, дамыту қажеттігін көрсетеміз. Оның тілдік өрнектері мен ойлары бүгінгі қазақ тіл білімімен салыстырыла отырып, қазақ тілінің даму жолындағы жаңа мәселелерді анықтауға мүмкіндік береді.

Мәселе: Дулатов шығармаларындағы тілдік ерекшеліктер мен стильдік тәсілдер бүгінгі қазақ тілінің нормаларымен салыстырғанда кейбір мәселелерді туындатуы мүмкін. Оның тілінде сол кезеңдегі қоғамдық, саяси жағдайларды сипаттайтын архаизмдер, көне сөздер мен тұрақты тіркестер кездеседі. Бұл кейбір сөздердің қазіргі қазақ әдеби тілінің нормаларынан айырмашылығы болуы мүмкін екенін көрсетеді. Дегенмен, бұл ерекшеліктер қазақ тілінің тарихи дамуын зерттеуде маңызды дереккөз болып табылады. Сонымен қатар, Дулатовтың шығармаларындағы ұлттық тілдің өрнегі мен қазіргі тіл мәдениетінің арасында сабақтастық байқалады, бұл қазақ тілінің эволюциясын зерттеуге негіз болады.

Жұмыстың мақсаты: Міржақып Дулатовтың шығармаларындағы ұлттық тілдің көркемдік қолданысын зерттеу, оның қазіргі қазақ тіл білімімен байланысын анықтау – қазақ тілінің даму заңдылықтарын түсінуге көмектеседі. Бұл зерттеулер қазақ тілінің стилистикасы, әдеби нормалары және тіл мәдениеті тұрғысынан маңызды. Сондай-ақ, оның еңбектерін қазақ тілі пәнінде оқытудың маңыздылығын көрсету, оқушылар мен студенттерге ұлттық тілдің көркемдік және тарихи құндылығын ұғындыру қажеттігі туындайды. Дулатов шығармалары – тек әдеби мұра ғана емес, қазақ тілінің тарихи дамуын зерттеуде құнды дерек көзі болып табылады. Оның еңбектері арқылы тілдің ұлттық сана мен мәдениетті қалыптастырудағы рөлін тереңірек түсінуге болады.

Міндеттері:

- Міржақып Дулатовтың шығармаларындағы тілдің ерекшеліктері мен стильдік ерекшеліктерін талдау;
- Дулатов шығармаларында ұлттық тілдің өрнегін анықтап, оның тіл мәдениетіндегі рөлін көрсету;
- Қазіргі қазақ тіл білімі тұрғысынан Дулатов шығармаларындағы тілдік ерекшеліктерді зерттеу;
- Қазақ тілінің дамуындағы Дулатовтың әсерін талдап, оның бүгінгі тіл біліміндегі маңызын көрсету;
- Тілдің қазіргі ахуалында ұлттық тілдің орнын анықтау.

Міржақып Дулатовтың шығармалары қазақ әдебиетінде ұлттық тіл мен ұлттық сана туралы терең ойлар ұсынатын еңбектер болып табылады. Оның шығармаларында тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, халықтың рухани

әлемін, мәдени болмысын бейнелейтін негізгі фактор ретінде қарастырылады. Дулатов қазақ халқының мәдениеті мен тарихын сақтап қалуда тілдің ерекше рөліне назар аударып, оны ұлттық бірегейліктің ажырамас бөлігі ретінде сипаттайды. Оның «Оян, қазақ!» шығармасы қазақ халқын өз ұлтының болашағы үшін күресуге шақырумен бірге, тілдің маңыздылығын да ерекше көрсетеді. Сол кезеңдегі отаршылдық саясат жағдайында тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ұлттың өзіндік келбетін сақтаудың, рухани тұтастығын қамтамасыз етудің маңызды құралы болды. Дулатовтың шығармаларындағы бай сөздік қор, терең метафоралар мен әдеби тәсілдер ұлттық рухты оятудың бірден-бір құралына айналды. Оның шығармаларында сол кездегі қазақ қоғамының әлеуметтік жағдайы мен халықтың рухани дүниесі кеңінен көрініс тапқан. Сонымен қатар, ол тілдің қоғамдық қызметін, әсіресе тілдің ұлттық сананы қалыптастырудағы рөлін ерекше атап өткен. Ұлттық сана қалыптаспаған жағдайда тілдің өз маңызын жоғалту қаупі бар екенін ол сол кезде-ақ түсініп, халықты оянуға, ана тілін қадірлеуге шақырды.

Қазіргі қазақ тілінің нормалары мен стилистикасы тұрғысынан алғанда, Дулатов шығармаларындағы кейбір тілдік құрылымдар мен сөз қолданыстары заманауи өзгерістерді қажет етуі мүмкін. Дегенмен, оның тіліндегі ұлттық бояулар мен халықтық элементтер қазақ тілінің табиғи ерекшелігін сақтауға деген қажеттілікті көрсетеді. Қазіргі қазақ тіл білімі мен мәдениетінде Дулатов шығармаларына қайта үңілу, оларды бүгінгі тілдік ахуалмен салыстыру маңызды міндеттердің бірі.

Дулатов шығармаларында көтерілген тіл мен ұлт бірлігі, ұлттық сана мәселелері бүгінгі күнде де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Ғаламдану дәуірінде тілдің ұлттық болмыс пен мәдениетті сақтаудағы рөлі бұрынғыдан да маңызды бола түсуде. Сондықтан Дулатов идеяларын жаңаша зерттеп, оны қазіргі қоғамның тілдік саясатына бейімдеу – қазақ тілінің дамуы мен сақталуына үлкен ықпал етері анық. Тіл – тек қарым-қатынас құралы ғана емес, ұлттың рухани өзегі, оның мәдени мұрасы, тарихи жады екенін әрбір қазақ жастары ұғынуы қажет. Дулатовтың шығармалары бүгінгі ұрпақ үшін де үлкен маңызға ие, себебі олар ұлттық рух пен тілдің құндылығын насихаттайды. Оның идеялары қазіргі қазақ қоғамының мәдени және рухани дамуына әсер етіп, ұлттық сананың нығаюына ықпал етеді. Бүгінде қазақ тілінің мәртебесін көтеру және оны күнделікті өмірде кеңінен қолдану мәселелері өзекті болып отыр, сондықтан Дулатов сынды тұлғалардың еңбектерін терең зерттеу қажет. Оның шығармаларынан алынатын негізгі сабақ – тіл мен ұлттың ажырамас байланысы және оны сақтаудың маңыздылығы. Сондықтан Дулатовтың ұлттық сана мен тіл туралы ойлары бүгінгі қоғам үшін де бағыт-бағдар бола алады.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу нәтижесінде Дулатов шығармаларындағы тілдік ерекшеліктердің қазіргі қазақ тіл білімімен тығыз байланысын анықтадық. Оның еңбектерінде қазақ тілінің қоғамдық қызметі мен ұлттық санадағы маңызы ерекше көрсетіліп, бұл идеялар бүгінгі күнде де өзекті болып отырғанын көреміз. М. Дулатов ұлттық тілдің дамуына сүбелі үлес қосып, оның бірегейлігін сақтауға және заман талабына сай жетілдіруге негіз қалады. Сонымен қатар, оның шығармаларындағы кейбір тілдік ерекшеліктер қазіргі тіл

білімінде жаңаша бағытта зерттелуі тиіс. Бұл зерттеулер қазақ тілінің тарихи даму жолын тереңірек түсінуге және оның болашағын айқындауға көмектеседі.

Қорытынды: Міржақып Дулатовтың шығармаларындағы ұлттық тілдің бейнесі – қазақ тілінің байлығы мен терең мағынасын ашып көрсету арқылы қазіргі тілдік үрдістерді бағамдауға мүмкіндік береді. Оның тілдік қолданыстары мен стильдік ерекшеліктері қазақ әдеби тілінің қалыптасуына айтарлықтай ықпал етті. Дулатов шығармаларындағы тілдік құрылымдар мен көркемдік тәсілдер қазіргі тіл білімінде маңызды зерттеу нысаны болып қала береді. Бүгінгі қазақ тілінің дамуы мен қолданысын нығайтуда Дулатовтың көзқарастары мен шығармашылық мұрасын жаңаша зерделеу аса қажет. Оның ұлттық тіл мен сана туралы ойлары – болашақ ұрпаққа бағдар беретін құнды мұра.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Дулатов М. //Оян, қазақ!// – Алматы: «Жазушы», 1991. – 288 б.
 2. Қайдаров Ғ. //Қазақ тілінің тарихы.//– Алматы: «Арыс», 2010. – 412 б.
 3. Ақанов А. //Қазақ тілінің грамматикасы.// – Алматы: «Мектеп», 2006. – 320б
 4. //Қазақ тілінің стилистикасы.// – Алматы: «Ғылым», 2014. – 348 б.
- Көккөзова Ә. Қазақ тілінің лексикасы мен фразеологиясы. – Алматы: //Қазақ университеті//, 2012. – 280 б

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ОРНЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Берікболова А., 2 курс, Семей қ-сы М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Керімбаева А.Д.

Өзектілігі: Жасанды интеллекттің білім беру саласында қолданылуы әлемдегі көптеген елдерде қарқынды дамып келе жатқан үрдіс болып табылады. Ол оқыту процесін түбегейлі өзгертуі мүмкін, өйткені оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген, жеке оқу жолын ұсынатын мүмкіндіктер жасалады. Мысалы, әр оқушының оқыту қарқыны мен деңгейіне қарай жеке бағдарламалар қалыптастыру арқылы оқу сапасы арттырылып, әр баланың білім алуы оңтайландырылуы мүмкін. Осыған байланысты, жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі орны мен болашағы қазіргі таңда өте өзекті болып отыр.

Мәселе: Жасанды интеллекттің білім беру жүйесінде қолданылуы кезінде бірқатар мәселелер туындауы мүмкін. Біріншіден, бұл технологияның қолданылуы білім беру жүйесіндегі теңсіздік пен әділдік мәселелерін көтереді. Мысалы, әртүрлі әлеуметтік және экономикалық жағдайы бар оқушыларға технологиялық құралдар мен мүмкіндіктердің тең қолжетімділігін қамтамасыз ету қиындық тудыруы мүмкін. Сонымен қатар, жеке деректердің қауіпсіздігі және оқушылардың жеке өміріне қатысты сұрақтар да туындайды. Жасанды интеллектті қолдану кезінде оқушылардың деректерін жинау, сақтау және пайдалану мәселелері қоғамда алаңдаушылық тудырады.

Жұмыс:

Мақсаты: Жасанды интеллекттің білім беру саласында негізгі мақсаты – оқыту процесін тиімді әрі икемді ету, оқушылардың қажеттіліктеріне сай дербес оқу жолдарын ұсыну. Сонымен қатар, ол оқу материалдарын автоматтандыру, бағалау жүйелерін жеңілдету және мұғалімдерге уақыт үнемдеуге мүмкіндік береді. AI жүйелері оқушылардың білім деңгейін нақты бағалап, оларға тиісті қосымша материалдар ұсынып, оқу бағдарламаларын баптауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде білім беру жүйесінің сапасын арттырып, оқушылардың табысты оқуына ықпал етеді

Міндеттері: Жасанды интеллекттің білім беру жүйесінде жүзеге асыратын міндеттері де маңызды болып табылады. Оның басты міндеттерінің бірі – оқушыларға жеке оқу жолын ұсыну. Бұл олардың оқу стилі мен деңгейіне сәйкес оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, AI оқушылардың нәтижелерін дер кезінде бағалап, мұғалімдерге оқу процесінде кездесетін қиындықтарды алдын ала көруге көмектеседі. Әрине, бұл процеске мұғалімдердің қолдау көрсетуі және олардың рөлі өзгермейді. Жасанды интеллект білім беру саласында мұғалімдердің жұмысын жеңілдететін құрал болмақ.

1. Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі орны

Жасанды интеллект қазіргі білім беру жүйесінде зор мүмкіндіктерге ие. Оның ең маңызды артықшылықтарының бірі – оқу процесін дербестендіру. AI оқушының жеке қажеттіліктеріне, білім деңгейіне және оқу қарқынына сәйкес оқыту әдістерін бейімдеуге мүмкіндік береді. Мысалы, Duolingo сияқты тіл үйрену платформаларында жасанды интеллект оқушының прогресін бақылап, олардың әлсіз жақтарына назар аудара отырып, арнайы тапсырмалар мен жаттығулар ұсынады. Бұл оқушының білім алу қарқынын жылдамдатып, оқу нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Одан бөлек, AI автоматты бағалау жүйелері арқылы оқушылардың білімін бағалауды жеңілдетеді. Мұғалімдер тест нәтижелерін жылдам әрі тиімді бағалап, өздерінің уақытын тиімді пайдалана алады. Сонымен қатар, AI оқыту бағдарламалары оқушының жеке ерекшеліктеріне сәйкес бейімделіп, оқу жоспарын үнемі жаңартып отырады. Бұл оқу процесінің тиімділігін арттырып, оқушылардың білім алу нәтижелерін жақсартуға ықпал етеді.

2. Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі мәселелері

Жасанды интеллект білім беру саласында үлкен мүмкіндіктерге ие болса да, оның қолданылуы бірқатар мәселелерді де туындатуы мүмкін. Біріншіден, бұл технологияның қолданылуы білім беру жүйесінде әлеуметтік теңсіздік мәселелерін көтереді. Жаңа технологияларға қол жеткізу әр оқушы үшін бірдей болмауы мүмкін. Әсіресе, дамушы елдерде немесе төмен әлеуметтік жағдайы бар отбасыларда тұратын оқушылар үшін қажетті құрал-жабдықтар мен интернетке қолжетімділік болмай қалуы ықтимал. Бұл жағдай жасанды интеллекттің білім беру жүйесінде тең дәрежеде қолданылуына кедергі келтіреді.

Екінші мәселе – оқушылардың жеке деректерінің қауіпсіздігі. Жасанды интеллект білім беру үдерісінде оқушылардың деректерін жинайды, бұл жеке

ақпараттың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесін көтереді. Оқушылардың жеке мәліметтері мен оқу нәтижелері дұрыс қорғалмаса, бұл олардың құпиялылығы мен құқықтарына нұқсан келтіруі мүмкін. Осыған байланысты деректерді қорғаудың заңды және этикалық аспектілерін ескеруге ерекше назар аудару қажет.

Үшіншіден, жасанды интеллект мұғалімдердің рөлін алмастыра алмайды. AI оқу материалдарын ұсынса да, оқушылармен әлеуметтік және эмоциялық байланыс орнату мұғалімдерге тән қасиет болып қала береді. Оқытушының педагогикалық дағдылары мен оқушылардың тұлғалық дамуына ықпал ету қабілеті жасанды интеллектпен алмастырылмайды. Осы себептен, AI мұғалімдердің көмекшісі ретінде ғана қолданылуы тиіс, олардың жұмысына толық алмастыру емес.

3. Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі болашағы

Жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі болашағы айтарлықтай кең және көп мүмкіндіктерге толы. Болашақта AI оқу процесін толықтай жаңарта алады. Қашықтан оқыту мүмкіндіктерінің артуы арқылы оқушылар кез келген уақытта, кез келген жерден білім ала алады. Бұл білім беру теңдігін қамтамасыз ете отырып, барлық оқушыларға бірдей білім алу мүмкіндігін береді.

Болашақта AI виртуалды және кеңейтілген шындық сияқты жаңа технологияларды оқу процесінде кеңінен қолдана алады. Бұл оқушыларға теориялық біліммен қатар нақты тәжірибе алуға мүмкіндік береді. Мысалы, тарих сабағында оқушылар көне дәуірлерді виртуалды түрде зерттеп, ғылыми тәжірибелерді кеңейтілген шындық арқылы орындап көреді. Бұл білім беру жүйесінің тиімділігін арттырып, оқушылардың қызығушылығын оятады.

Жасанды интеллект білім беру процесінде оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген жаңа оқыту әдістерін енгізу арқылы оқыту сапасын арттырады. Оқушылардың нәтижелерін жылдам бағалап, оларды дамыту жолдарын көрсететін AI жүйелері білім алу процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл жүйелер мұғалімдерге уақыт үнемдеуге және оқушылардың жеке қажеттіліктеріне көбірек көңіл бөлуге жағдай жасайды.

Қорытынды

Қорыта келе, жасанды интеллекттің білім беру жүйесіндегі орны мен болашағы кең. Бұл технология оқыту әдістерін жаңартуға, оқушылардың білім деңгейін жақсартуға және оқу процесін дербестендіруге мүмкіндік береді. Дегенмен, жасанды интеллектті қолдану барысында әлеуметтік теңсіздік, жеке деректердің қауіпсіздігі және мұғалімдердің рөлі сияқты мәселелерді ескерген жөн. Бұл мәселелерді шешу үшін білім беру жүйесінде дұрыс саясаттар мен технологиялық инфрақұрылымдарды дамыту қажет.

Болашақта жасанды интеллект білім беру саласын түбегейлі өзгертуге және оны барлығына қолжетімді, тең мүмкіндіктер ұсынатын жүйеге айналдыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Фадель. Ч. – Төртінші білім беру революциясы.
2. Ли. К.Ф. – Жасанды интеллект супердержавалары: Қытай, Кремний алқабы және жаңа әлемдік тәртіп.

3. Ричи. Р.К., және Ли. М.Л. – Білім берудегі жасанды интеллект.
4. Шарма. С.К., және Джайн. М.К. – Білім беру 4.0: Білім берудегі жасанды интеллект революциясы.

МҰҒАЛІМНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ КҮЙІП КЕТУ СИНДРОМЫ: АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

Студенттер Берікқанова А., Каримханова Д., 3 курс, М.О. Әуезов
атындағы педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Мавлитаева Г.А., математика және информатика
пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі заманғы білім беру жүйесіндегі өзгерістер, мұғалімдерге қойылатын жоғары талаптар, жұмыс жүктемесінің артуы және эмоциялық қысым мұғалімнің эмоционалды күйіп кету синдромының жиі кездесетін құбылысқа айналуына әкеліп отыр. Бұл мәселе мұғалімдердің кәсіби тиімділігіне, психологиялық және физикалық денсаулығына тікелей әсер етеді. Эмоционалды күйіп кету – ұзаққа созылған стресс, шаршау, жұмысқа деген мотивацияның төмендеуі және өз ісіне немқұрайлы қараудың салдары. Бұл құбылыс педагогикалық қызмет сапасының төмендеуіне, оқыту процесінде қиындықтардың туындауына және жалпы білім беру жүйесіне кері әсерін тигізуі мүмкін. Сондықтан мұғалімдердің эмоционалды күйіп кетуін алдын алу жолдарын зерттеу – білім беру саласы үшін аса маңызды және өзекті мәселе.

Мәселе: Мұғалімнің эмоционалды күйіп кету синдромы: алдын алу жолдары

Жұмыс мақсаты: Мұғалімнің эмоционалды күйіп кетуінің себептерін анықтау, оның алдын алу жолдарын қарастыру

Міндеттері: Эмоционалды күйіп кету, стресс ұғымдарын қалыптастыру; мұғалімнің эмоционалды күйіп кету мәселесін қарастыру; алдын алу жолдарын анықтау

Қазіргі заман - тұрақты, толассыз даму үстіндегі, әр адам баласы өмірдегі әрбір минуттың бағалылығын түсінетін заман. Осы шақтағы уақыттың бағалылығы адамдардың жан-жақтылыққа ұмтылуына, әрдайым қозғалыс үстінде болуына әсер етеді. Есейе келе, бала кездегі армандар ұмытылып, олардың орнын күнделікті өмірдегі бір бейнелі әрекеттер алмастырады, адам стресске ұшырап, өзінің сүйген ісіне, өзінің ортасына, тіпті хоббиларына да қызығушылығын жоғалтады. Бұндай қызығушылықты жоғалту былайша күйіп кету деп аталады.

Шетелдік әдебиеттерде күйіп кету синдромын burnout (ағылшынша) терминімен атайды - жану, сөну, күйіп кету. Бұл терминді алғаш рет Фрейденбергер (1974) деморализацияны, фрустрацияны және қатты шаршауды сипаттау үшін енгізді. Оны психиатриялық мекемелердегі жұмысшылар арасында байқаған. Америка ғалымдары Маслах пен Джексон осы синдромның сипаттамалық сипаттамаларын жүйелеп, оны сандық бағалауға арналған сауалнаманы әзірлегеннен кейін күйіп кету синдромын зерттеуге қызығушылық

арта түсті (Maslach, Jackson, 1986). Сауалнама авторларының пікірінше, күйіп кету синдромы тәжірибенің үш тобында көрінеді: эмоционалды сарқылу – бос және күшсіздік тәжірибесі; деперсонализация - басқа адамдармен қарым-қатынастың гуманизациялануы (шақырлықтың көрінісі қатыгездік, цинизм немесе дөрекілік); жеке жетістіктердің төмендеуі – өз жетістіктерін жете бағаламау, мағынасын жоғалту және жеке күш-жігерін жұмыс орнында инвестициялауға ұмтылу. Адам өміріндегі шамадан тыс тітіркендіргіштер адамда көбінесе қолайсыз эмоциялар туғызады. Кісі ұдайы қинала берсе, оның діңкесі құрып, берекеті кетеді. Психологияда бұл стресс терминімен белгіленеді. “Жантану негіздері” кітабында Қ.Жарықбаев стресс үш түрлі жағдайда байқалып отыратынын атап өтті. Оның алғашқы көрінісі мазасыздану кезеңі деп аталады. Организмнің күшті тітіркендіргіштермен айқасқа түсуін күш салу, немесе зорлану кезеңі деп атайды. Стресске ұшыраған адам титықтап, әрекет жасаудан қалады. Ал толассыз стрессте өмір сүретін адам тез күйіп кетуі мүмкін.

Қазіргі заманда әр адам ерте жастан қандай да бір іске қызығушылық танытып, сол арқылы өзі сүйетін мамандықты тандайды. Мамандықты игеру үшін оқиды, үйренеді, іс-тәжірибеден өтіп, мамандық иесі атанады. Қазіргі таңдағы өзекті, қоғамға аса қажетті мамандықтардың бірі - мұғалім мамандығы. Әрбір мұғалім алдына келген шәкірттерін оқытып, тәрбиелейді, олардың бойына адамгершілік қасиеттерін сіңіріп, жан-жақты тұлға ретіне қалыптастыру үшін әрекет етеді, оқушының қамын жеп, оны тура жолдан тайдырмай өсіруге тырысады. Бүгінгі күндегі білім беру ісінің жоғары талаптары, жұмыс тығыздығының жоғарлылығы, оқушылар үшін уайымдау мұғалім өміріндегі күйіп кету синдромына әкеліп соғады. Мұғалімнің психикалық шаршауы- ұзақ уақыт бойы жұмыс барысында жиналған стресс салдарынан туындайтын жағдай.

Мұғалімнің күйіп кету синдромына ұшырауының өзіндік себептері бар:

1. Жұмыс жүктемесінің көптігі. Сабақты жоспарлау, үй тапсырмаларын тексеру, ата-аналар, мектеп басшылығы алдында есеп беру, жиналыстарға қатысу, оларды ұйымдастыру секілді міндеттердің шамадан тыс көп болуы.

2. Эмоционалдық шаршау. Оқушылар, ата-аналар, әріптестері мен мектеп басшылығымен тығыз байланыста болу, қарым-қатынастағы түсініспеушіліктер, қиындықтар.

3. Мотивацияның төмендеуі. Мұғалім еңбегінің тиісті деңгейде оқушылар тарапынан, ата-аналар тарапынан бағаланбауы, тиісті сыйластықтың көрсетілмеуі, мектеп басшылығы тарапынан қолдаудың жетіспеушілігі.

4. Жеке өмір мен жұмыс арасындағы тепе-теңдіктің бұзылуы. Мұғалімнің өзіне, өзінің отбасына уақытының жетпеуі, демалыс кезінде де ата-аналармен тығыз байланыста болу, жұмыс жасау.

Күйіп кетудің белгілері:

- Тұрақты түрдегі шаршау сезімі;
- Ұйқының бұзылуы;
- Жұмысқа деген ынта, қызығушылықтың азаюы;
- Тітіркенгіштік, ашуланшақтық;

- Дене аурулары (бас ауруы, омыртқа жотасының ауруы).

"Синдром выгорания" кітабында Е.Старченкова мен Н.Водопьянова стресстің жағымсыз әсерлерін атап өтеді:

- көрсеткіштерінің төмендеуі, сапалық және сандық көрсеткіштердің нашарлауы;
- дененің бейімделу қабілетінің төмендеуі;
- тұлғаның деформациясы және стресс синдромдары (жалғыздық, күйзеліс, депрессия, созылмалы шаршау және т.б.);
- түрлі аурулар (асқазан жарасы, миокард).

Күйіп кету синдромының алдын алу шараларын жекеленген топтарға бөліп қарастыруға болады: жеке деңгейдегі алдын алу шаралары, ұжымдық және ұйымдық шаралар, мемлекеттік деңгейдегі шаралар.

1. Жеке деңгейдегі алдын алу шаралары. Бұл топқа адамның жеке өзі ғана атқаратын, физикалық және эмоционалдық жағдайын қалпына келтіруге жағдай жасайтын шараларды жатқызамыз:

- 1) Тұрақты түрде дұрыс ұйқы режимін сақтау
- 2) Дұрыс тамақтану
- 3) Дене белсенділігі

2. Ұжымдық және ұйымдық деңгейдегі шаралар:

- 1) Жұмыс жүктемесін дұрыс тағайындау
- 2) Психологиялық қолдау жүйесін қалыптастыру
- 3) Кәсіби дамуды ынталандыру

3. Қоғамдық және мемлекеттік деңгейдегі шаралар:

- 1) Әлеуметтік қолдау
- 2) Демалыс уақытын оңтайландыру.

Зерттеу нәтижелері: Жүргізілген сауалнама нәтижелері мұғалімдердің (мектеп және колледж деңгейінде) күйіп кету синдромына қаншалықты ұшырайтынын анықтауға бағытталды. Сауалнама барысында мұғалімдердің стресс деңгейі, жұмыс жүктемесі, эмоционалдық жағдайы және күйіп кетудің негізгі себептері туралы сұрақтар қойылды. Негізгі қорытындылар: 1. Күйіп кету деңгейі: Жауап берген мұғалімдердің басым бөлігі (70%) өздерін үнемі немесе жиі шаршаңқы сезінетіндерін айтты. Бұл күйіп кету синдромының кең таралғанын көрсетеді. 2. Стрестің негізгі себептері: Көпшілік мұғалімдер (82%) жұмыс жүктемесінің көптігін, қағазбастылықты, оқушылармен және ата-аналармен қарым-қатынастағы қиындықтарды негізгі стресс факторлары ретінде атады. 3. Демалыс пен жеке уақыт: Мұғалімдердің 85% жұмыс пен жеке өмір арасындағы тепе-теңдікті сақтау қиын екенін мойындады, ал 75% жеткілікті демалыс ала алмайтынын атап өтті. 4. Күйіп кетудің әсері: Күйіп кету синдромына шалдыққан мұғалімдерде эмоционалдық шаршау, мотивацияның төмендеуі, денсаулыққа байланысты мәселелер (ұйқының бұзылуы, бас ауруы, көңіл-күйдің тұрақсыздығы) жиі байқалатынын анықталды. 5. Алдын алу шаралары: Көптеген мұғалімдер (70%) стресс пен күйіп кетуді азайту үшін қолдау көрсету тетіктері қажет екенін айтты. Әсіресе, жұмыс

жүктемесін оңтайландыру, кәсіби қолдау көрсету және психологиялық көмек көрсету сияқты шаралар сұранысқа ие.

Қорытындылар: Сауалнама нәтижелері мұғалімдердің күйіп кету синдромына бейім екенін және бұл олардың кәсіби және жеке өміріне кері әсер ететінін көрсетті. Бұл мәселені шешу үшін мұғалімдердің жүктемесін азайту, психологиялық қолдау көрсету, кәсіби дамуды ынталандыру және жұмыс пен жеке өмір арасындағы тепе-теңдікті сақтау маңызды. Мұғалімдердің психологиялық әл-ауқатын жақсарту білім беру сапасының артуына да оң әсер етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Жантану негіздері жоғары және арнаулы орта оқу орындарының, пединституттарының педагогика және бастауыш мектеп әдістемесі факультеті студенттеріне арналған оқулық/ Қ.Жарықбаев - Алматы, 2002.
2. Педагогтардың кәсіби-эмоциялы «күйреуінің» психологиялық алдын алу: оқулық / К.Г.Ельшибаева - Алматы, Альманахъ, 2022-63 б.
3. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. 2-е издание/Е. Старченкова, Н.Е. Водопьянова - Питер; Спб.; 2008.

МЕКТЕПТЕГІ БУЛЛИНГ: СЕБЕПТЕРІ МЕН АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ ТӘЖІРИБЕСІ

Студент Бибетова А., 3 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекші: Булебаева Р.Т., педагогика және психология пәнінің
оқытушысы, п.ғ.м.

Өзектілігі. Буллинг мәселесі әрқашан болған және қоғамда өзектілігі артқан мәселелердің бірі. Оқушылардың арасында орын алатын буллинг жағдайлары мектептерде тәрбие процесінің сапасына, балалардың психологиялық және физикалық денсаулығына, жалпы мектептің білім беру ортасына теріс әсерін тигізетіндігі белгілі.

Мәселе. Буллинг – тек оқушылардың ғана емес, жалпы қоғамның мәселесі. Мектептердегі тәрбие жұмыстары арқылы буллингтің алдын алу және оған қарсы тұру мәдениетін қалыптастыру – болашақ ұрпақ үшін маңызды қадам.

Жұмыс мақсаты: Мектепте әрбір баланың сәтті әлеуметтенуі мен дамуы үшін және физикалық, психикалық және әлеуметтік денсаулығын сақтау үшін тиімді профилактикалық бағдарлама құру.

Міндеттері

- Педагогтар мен ата-аналарға кәсіби көмек көрсету;
- Оқушыларда ауытқушы мінез-құлықтың пайда болуын алдын алу;
- Жасөспірімдерде жауапкершілік сезімін қалыптастыра отырып, коммуникативтік дағдыларды дамыту;
- Қақтығыстарды бейбіт жолмен шешу дағдыларын үйрету.

Буллинг түрлі физикалық және психологиялық қысым көрсету арқылы көрінеді. Бұл кейбір балалар үшін - сыртқы келбет немесе жеке қасиеттеріне

қатысты жүйелі түрде мазақтау, ал басқалары үшін - жеке заттарын жою, партаға итеру, қақпақылдау. Кейбіреулер үшін бұл - адамдық қадір-қасиетін қорлайтын ашық қорлаулар.

Буллингтің және оның басқа көріністерінің алдын алу білім беру ортасында кешенді әрі жүйелі тәсілді талап етеді. Бұл мәселемен профилактикалық жұмыс нақты білім беру ортасындағы буллингтің себептері мен салдарын анықтаудан басталады, өйткені олар тығыз байланысты және жасөспірімдердің девиациялық асоциалды факторларының жиынтығын құрайды. Ең көп тараған себептер: оқушылар ұжымындағы қақтығыстар және мұғалім тарапынан топтағы жағдайға тиісті бақылаудың болмауы, осы себептен жасөспірімдер психологиялық тұрғыдан қолайлы жағдайда физикалық және моральдық жағынан дамуға мүмкіндік алмайды.

Сонымен, буллинг — бір адамды немесе адамдар тобын жүйелі түрде қорлау, оларға қысым көрсету, мазақ ету, физикалық немесе психологиялық зақым келтіру деп түсінеміз.

Буллингтің түрлері көп, оның ішінде:

1. Физикалық буллинг – қасақана итеру, ұру, тепкілеу, соққы беру және басқа да дене жарақаттарын жасау және т.б. Сондай-ақ, сексуалдық буллинг те болуы мүмкін, ол сексуалдық сипатты әрекеттерді қамтиды.
2. Психологиялық буллинг – баланың психикасына әсер ету арқылы зорлық-зомбылық көрсету, үнемі қорлау, қорқыту, үрей салу арқылы психологиялық жарақаттар жасау.
3. Кибербуллинг – ұялы телефондар, әлеуметтік желілер арқылы қорлау, екіұшты суреттерді, фотосуреттерді және қауесеттерді тарату, мазақтау және т.б.

Буллингтің салдары тек құрбан болған оқушыларға ғана емес, жалпы мектеп ұжымына да әсер етеді. Қорланған оқушыларда өзіне сенімсіздік, депрессия, оқуға деген қызығушылықтың жоғалуы, тіпті кейде суицидтік ойлар пайда болуы мүмкін. Сонымен қатар, буллинг оқушылардың арасындағы сенімділік пен достықты бұзады, мұғалімдер мен ата-аналарға да стресс тудырады.

Буллингтің алдын алу үшін жүйелі түрде бірқатар жұмыстар мен шаралар жүргізу қажет. Бұл жұмыстарды әртүрлі деңгейде, яғни мектепте, ұйымдарда, қоғамда және отбасында жүргізу маңызды. Қазіргі таңдағы зерттеулер мен тәжірибелерге сүйене отырып, буллингтің алдын алу үшін ұсынылатын негізгі шараларды төмендегідей топтастыруға болады:

1. Қоғамдық және білім беру бағдарламаларын іске асыру

- **Ақпараттандыру және білім беру:** Буллинг туралы адамдарды ақпараттандыру, оның зиянды әсерлерін түсіндіру үшін семинарлар, тренингтер ұйымдастыру. Мектептер мен жұмыс орындарында арнайы бағдарламалар жүргізу.
- **Сенім телефондары мен жедел көмек қызметтерін ұсыну:** Буллингке ұшыраған адамдарға көмек көрсету үшін сенім телефондары мен кеңес беру қызметтерін ұсыну.

2. Мектептерде және оқу орындарында шаралар

- **Мұғалімдер мен оқушылардың қатысуымен психологиялық тренингтер өткізу:** Мұғалімдерге буллингті анықтау және алдын алу жолдары туралы тренингтер ұйымдастыру.
- **Қолдау жүйесін дамыту:** Оқушылар мен қызметкерлерге қолдау көрсету үшін психологтар мен кеңесшілерді тарту.
- **Қатыгездікке қарсы ережелер жасау:** Мектептер мен оқу орындарында нақты буллингке қарсы ережелер мен жазалау шараларын белгілеу. Бұл ережелерді оқушылар мен мұғалімдерге жүйелі түрде түсіндіру.

3. Әлеуметтік дағдыларды дамыту

- **Эмпатия мен өзара құрметке үйрету:** Оқушылар мен жастарды өзара құрмет пен түсіністікке тәрбиелеу, эмпатияны дамыту. Бұл үшін рөлдік ойындар мен топтық жұмыстарды пайдалану.
- **Конфликтіні шешу дағдыларын үйрету:** Конфликт жағдайларын тиімді шешу жолдарын үйрететін тренингтер өткізу.

4. Қатыгездікке қарсы қолдау топтарын құру

- **Қолдау топтары мен клубтар:** Қатыгездікке қарсы арнайы топтар мен клубтар ұйымдастыру, онда адамдар өз тәжірибелерін бөлісіп, бір-біріне қолдау көрсете алады.
- **Жеке кеңес беру:** Буллингке ұшыраған баларға жеке психологиялық кеңес беріп, олардың өзін-өзі бағалауы мен сенімділігін арттыру.

5. Отбасылық қолдау және тәрбие

- **Отбасылармен жұмыс:** Ата-аналармен сөйлесу, оларды балаларының мінез-құлқына қатысты мәселелерге көбірек назар аударуға шақыру.
- **Үйде өзара құрмет пен түсіністік тәрбиесін беру:** Балаларға үйде әділдік, теңдік және бір-біріне құрмет көрсету мәдениетін үйрету.

6. Қоғамдық ақпараттық науқандар

- **Жарнамалық науқандар:** Қоғамда буллингке қарсы мәдениетті қалыптастыру үшін бұқаралық ақпарат құралдарында науқандар өткізу, адамдарға буллингтің зиянды салдарын түсіндіру.
- **Желіде қауіпсіздік шаралары:** Онлайн буллингке қарсы арнайы саясаттар мен шараларды әзірлеу, әлеуметтік желілерде қауіпсіздік үшін арнайы ережелер жасау.

7. Технологиялық шешімдер

- **Бағдарламалар мен қосымшалар:** Мектептер мен ұйымдар үшін арнайы буллингті анықтау және алдын алу бағдарламаларын немесе мобильді қосымшаларды енгізу.
- **Интернеттегі қауіпсіздік шараларын күшейту:** Онлайн кеңістікте буллингке қарсы мониторинг жасау, жауапкершілікті арттыру, құқық бұзушыларға қарсы шаралар қабылдау.

8. Құқық қорғау және құқықтық шаралар

- **Заңды шаралар мен ережелерді орындау:** Буллингке қарсы арнайы заңдар мен ережелер қабылдау, құқық қорғау органдарын бұл мәселеге қатысты белсенді етіп жасау.

- **Жауапкершілік пен жазалау:** Буллинг жасаған адамдарға қатысты жазалау шараларын қолдану, бірақ сонымен қатар оларды дұрыс тәрбиелеу мен саналы түрде өзгертуге мүмкіндік беру.

Буллингтің алдын алу – бұл кешенді, ұзақ мерзімді жұмыс, ол тек білім беру мекемелерінде ғана емес, жалпы қоғамда жүргізілуі тиіс. Әр адамның өз құқығын құрметтеу, өзара құрмет пен түсіністікке негізделген қатынас құру буллингтің алдын алуда маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидалары. Қазақстан Республикасы Оқуағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы.
2. Буллинг в школе: практика оказания психологической помощи пострадавшим детям: учебно-методическое пособие / авт-сост: Чурсинова О.В., Ярошук А.А.– Ставрополь: СКИРО ПК и ПРО, 2021 – 86 с.

МАНСАПТЫ НЕГЕ МЕКТЕП ҚАБЫРҒАСЫНАН БАСТАУ КЕРЕК?

Студенттер Браим Е, Темирова Д., 1 курс, «Лисаков техникалық колледжі»

КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Байменова Т.И., қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы

Бұл тақырапты алған мақсатымыз, курстастарымызбен араласып жүргенімізде, байқадық, олардың көбісі мамандықтарын кездейсоқ таңдаған. Содан соң, сауалнаманың сұрақтарын ғылыми жетекшімен бірге таңдап, өзіміздің тобымызда сауалнама өткіздік. Сауалнаманың нәтижелері қуантпады. Сауалнамаға қатысқандар көбінесе мамандықты ата-аналардың, достардың, мектептің кеңесі бойынша таңдаған. «Сіз неге бұл оқу орнын таңдадыңыз?» деген сұраққа - осы елді мекенде жалғыз немесе үйге жақын орналасқан деп жауап берген. «Ал, алатын мамандығы бойынша болашақта жұмыс жасайсыз ба?» - деген сұраққа сенімсіз жауап берген. Осыған орай мектеп бітірушілер болашақ мамандық таңдау мәселесінен мүлдем хабары жоқ деген қорытынды шығаруға болады.

Бітіруші сыныптарының балалары ерекше қиындықтарға тап болады. Оларға өздерін еңбек нарығындағы тауар ретінде елестету қиын. Бірақ жұмыс іздеуде сіз сонымен қатар түлектердің болашағы тәуелді болатын сұранысқа ие мамандық алу үшін оқу орнын қалай табуға болатындығын көре аласыз. Сондықтан оқушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысы қажет, бұл үшін жұмыспен қамту қызметінің мамандары мектептердің психологтары мен әлеуметтік педагогтарына, яғни жасөспірімдердің кәсіптік бағдарлау проблемаларына тікелей айналысатындарға арналған ісшаралар өткізу керек.

Көптеген ата-аналар мен олардың өсіп келе жатқан балалары орта мектепте болашақ мамандық туралы, ҰБТ мен университетті таңдау уақыты келгенде ғана ойланады. Ал оқу орнын таңдау баланың өміріндегі негізгі мансаптық шешімдердің бірі болып саналады. «дұрыс» университетке түсу - табысты мансаптың кепілі екеніне бәрі сенімді. Бірақ іс жүзінде бәрі оңай емес.

Көптеген түлектер университетте (мүмкін беделді де) магистратура мен бакалавр дәрежесін бітірген соң, көптеген түлектер бұл олар жасағысы келетін

жұмыс емес екенін және өздерін осы мамандықта көрмейтінін түсінеді. Мұның бәрі оқуға өздерінің болашақ мансабы мен даму жоспарын егжей-тегжейлі ойластырғандықтан емес, «мәжбүр болғандықтан» оқуға түскендері.

Мансап жайлы ойлануды мектептен бастау керек. Ешкім ешкімді балалық шағынан айырмайды. Бірақ, біз 21 ғасырда өмір сүріп жатырмыз, ал қазіргі жастар бәрі өздігінен болады деп, ешқандай іс-әрекет жасағысы келмейді. Керісінше, табысқа жету қиындай түседі, еңбек нарығында бәсекелестік артып келеді. Мектеп қабырғасында жүргенде жаңа кәсіптер мен бизнесті дамыту бағыттары туралы білу мүмкіндігін жіберіп алмауға шақырамын.

Егер сізде жинақталған тәжірибе болған кезде мансапқа көтерілуді бастау әлдеқайда оңай. 2022 жастағы жұмыс іздеушілер мен қазіргі ЖОО студенттерін салыстырайық. Біреуі жазғы демалыста менеджер лауазымында, ал басқасы жұмыс тәжірибесіз тағылымдамадан өтеді. Біріншісі қазірдің өзінде жұмыстың көлемі мен сапасына қатысты қандай болатынын түсінеді және оған нақты бағасын бере алады, ол осы жаз айларында жұмыс істеп, бәрінен өтті. Ал, екіншісі өзін керемет маман деп санайды және өз мүмкіндіктерін жеткіліксіз бағаламауы мүмкін. Мұндай стратегиялық қателіктер жас кезінде оларды мансап сатысынан бірнеше сатыға төмен түсіруі мүмкін. Сондай-ақ маңызды нәрсе, әдетте, стажер студентке немесе тіпті мектеп оқушысына алғашқы жұмысқа орналасу әлдеқайда оңай - жұмысқа орналасу кезінде оған күрделі сынақтардан өту қажет емес. Өйткені, оның талаптары әлі де болса білікті маманның немесе жұмыс тәжірибесі жоқ жай ғана түлектердің талаптарымен салыстыруға келмейтіндей төмен. Бірақ, сіз алғашқы жұмысқа орналасып, өзіңізді ұқыпты орындаушы екеніңізді дәлелдегеннен кейін, сіз компанияда орын ала аласыз және мансап сатысына көтерілу мүмкіндігіңіз айтарлықтай артады.

Өмір тәжірибесінен. Менің апамның анасы шағын супермаркетте менеджер болып жұмыс істеді. Апам 6-сыныптан бастап, бірнеше жыл, жаздың демалысында, екі ай оның жұмысында таңертеңнен кешке дейін жүретін. Бұл оның анасының стратегиялық ойластырылған жоспары ма, білмеймін... Әрине, апам ол жерде бірден «өз адамы» болып кетті, сұхбат немесе ешқашан тестілеуден өткен жоқ. Анасының әріптестері қалай жұмыс істейтінін оған өте қызықты болды, олар апамға тауарларды орналастыруды, баға белгілерін жабыстыруға үйретті.

Апам анасының жұмысында істемегені жоқ: курьер де болды (аудан орталығына қағаздар, басшының кеңсесіне төмендегі қабатқа ресми қағаздар), бухгалтер де болды (шоттар мен келісімшарттар тігіп, чектерді тексеріп, қолма-қол ақшаны санадым), хатшы де болды (қоңырауларға жауап берді, кофе мен шай да жасады, гүлдерді суарды). Апам айтатын, мен олардың барлық тапсырмаларын мұқият орындадым және менен нақты пайда бар екендігіне көзім жетті.

«Ұжымның не екенін, кез-келген жұмыс маңызды және құрметті екенін, егер қасындағы әріптесіңе қиын болса, «бірге жабылып», оның мәселесін шешу керек екенін түсіндім. Бұл өте маңызды бірақ, университеттерде бұған үйретпейді», дейтін.

Жалақы жөнінде. Стажер мен кәсіпқойдың табысы таңқаларлық ерекше көрінеді. Стажер жалақысын 22-жаста немесе 14-17 жаста алудың айырмашылығы бар, солай ма? Мектепте оқып жүргенде «көңіл үшін» жұмыс істеу, шағын жалақы алу немесе мүлдем тегін жұмыс істеу ұят емес. Ал, 20-23 жасқа жетіп, қажеттіліктері өсіп, ата-анасынан тәуелді болмау, ата-анасынан бөлек тұруға деген құштарлық пайда болып, бөлек өмір сүруге ұмтылыс пайда болған кезде, шағын жалақы алу немесе ақысыз жұмыс жасау – бұл мүлдем басқа мәселе. Мысалы, жастар ақша жұмсағысы келеді, ал қыздар әріптестерінен қалғысы келмейді, әдемі брендтегі киім кигісі келеді және т.т.. Сондықтан жұмыс жасау өмірінде неғұрлым ерте басталса, соғұрлым тәжірибе, өзіне деген сенімділік және тұрақты табыс тез келеді.

Таңдау оңай. Біз жас кезімізде ата-анамыздың алдында ешқандай міндеті жоқ кезде (мысалы білім алуға жұмсалған ақша үшін) біз өзімізді әртүрлі салаларда оңай және еркін сынай аламыз. Мысалы, бүгін біз менеджерміз, бір-екі айдан кейін шағын компанияда PR-мен айналысамыз, ал жарты жылдан кейін флористикамен айналысуды шешіп, флорист көмекшісі болып жұмысқа тұрамыз. 20 жастағы адам үшін мұндай нәрселер қалыпты жағдай, бірақ, әр әрекетті өзгерткен сайын мансапқа көтерілу кейінге қалады. Ертерек, мектеп жасынан әрекет етуді бастау керек. Сонда, едәуір тәжірибе жиналып қалады да, және немен айналысқымыз келетінін ертерек байқаймыз.

Өмір тәжірибесінен. Апам колледж бітірген соң супермаркетте 2 жыл кассир болып жұмыс істегеннен кейін - бұл жұмысты жаратпайтынын түсінді. Осылайша ол өзі ұнататын ісіне - келді. Қағаздар және сандармен жұмыс істеу оған үлкен қанағат әкелді. Сонымен, 19 жасында ол өмірінде қандай іспен айналасуды ұнататынын және өзіне қандай мақсат қою керек екенін нақты түсінді. Сырттай қаражат институтында оқыды. 22 жасында ол ірі банктің несие бөлімінің бастығы болды. Ал, 26 жасында, ол сол банктің бас бухгалтері болып, тағайындалды.

Апам айтатын, басшы ретінде жұмысқа орналасу кезінде көптеген сұхбаттар мен тесттер өткіздім. Жұмыс жолын басқалардан бұрын бастаған жұмыс іздеп келген талапкерлер арасындағы айырмашылықты көрдім. Бұл тәжірибе, жастар өздерін нақты жұмыста ерте бастаған жөн деп, сеніммен айтуға мүмкіндік береді.

Осы мәселені көтерген жайіміз, мектеп бітірушілер мамандық таңдағанда, жақсы ойланып, таңдаған кәсібіне 100% сенімді болуына. Сондай-ақ, оқу орнын аяқтаған соң, осы ұнатқан мамандығы бойынша жұмыстарын жасап, қанағат болса деген мақсатымызды жүзеге асыру.

Қорыта келгенде, осы мәселелер жөнінде мынадай тұжырымға келдік. Бала ересек өмірде саналы түрде таңдау жасауы үшін оны жақын ортадан бастап мамандықтардың максималды санымен таныстыру керек. Бұл жұмысымыздың ең бірінші кезені деуге болады. Жоспарымызда жұмысымызды жалғастыру. Осы тақырып бойынша жоба жасап, кәсіптік бағдар беру жұмысын жоспарлау. Оқып жатқан оқу орнымызға аз болса да көмек бергіміз келеді. Сонымен бірге, еліміздің болашақ жастары, тандап алған мамандықтарын сүйе

білетіндей маман, жұмыс орындарында жанып, Отанымызға пайдасын көрсете алатын дәрежеде болсын деген мақсатта осы жұмыспен айналысамыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің доценті Алмагүл Құрманбаева. Мамандық таңдаудың машақаты немесе жастар өз болашағына неге немқұрайлы қарайды.
2. «Абай атындағы ҚазҰПУ» КеАҚ Басқарма төрағасы, ректор Дархан Біләлов – «Мамандық таңдау – адам өміріндегі маңызды қадам».
3. Марья Айдарбаева. Кәсіптік бағдарлау: мамандық таңдаудың машақатын қалай шешуге болады.
4. Мейіргүл Оңғарова. Мамандық таңдау - өміріңіздің бір кірпішін дұрыс қалау.
5. Мәдина Советбекқызы. Мансап жоспары дегеніміз не?

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЛАТФОРМАЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

Студент Габдулланова Д., 4 курс, Абай атындағы Шығыс Қазақстан
гуманитарлық колледжінің

Ғылыми жетекші: Вакасова А.С., психология және арнайы пәндер оқытушысы,
педагогика және психология магистрі

Өзектілігі: Мектепке дейінгі білім беру саласында ЖИ технологиялары тәрбиешілердің жұмысын жеңілдетіп, балалардың оқу үдерісін қызықты әрі тиімді етуге көмектеседі. ЖИ платформалары әр баланың қабілеті мен қызығушылығына сәйкес бейімделген оқу материалдарын ұсыну арқылы олардың танымдық, шығармашылық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді. Қазіргі таңда көптеген балабақшаларда балалардың жеке ерекшеліктерін ескеретін, оларға икемді әрі тиімді оқыту жүйелерін қажет ететін мәселелер туындауда. Дәстүрлі оқыту әдістері кейбір балалардың қажеттіліктерін толық қамтымай, олардың оқу процесіне қызығушылығының төмендеуіне әкелуі мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, ЖИ технологияларын енгізу балабақша деңгейіндегі білім беруді жаңа деңгейге көтерудің тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Мәселе: Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында білім беру мен тәрбиелеу үдерісін жекелендіру қажеттілігі артып келеді. Бірақ дәстүрлі әдістер бұл талаптарға толықтай жауап бере алмайды. Әр бала жеке тұлға болғандықтан, оларды оқыту мен дамытуда ерекше тәсіл қажет. Оған қоса, тәрбиешілер балалардың даму деңгейін бақылау, олардың оқу қарқынын реттеу және қызығушылығына қарай материалдарды ұсыну сияқты күрделі міндеттермен бетпе-бет келеді. ЖИ технологиялары бұл мәселелерді шешуде тиімді құрал бола алады. Дегенмен, мектепке дейінгі білім беру саласында ЖИ қолдану тәжірибесі әлі де аз, ал оның мүмкіндіктерін толық пайдалану үшін тәрбиешілер мен ата-аналарға қосымша білім қажет. Сонымен қатар, ЖИ-дің қауіпсіздік мәселелері, жеке деректерді қорғау және балалардың экран алдында өткізетін уақыты секілді факторларды да назардан тыс қалдыруға болмайды.

Мақсаты – жасанды интеллект платформаларын балабақша деңгейінде қолданудың тиімділігін зерттеу және олардың балалардың когнитивті, шығармашылық және әлеуметтік дамуына әсерін анықтау. Сонымен қатар, тәрбиешілердің кәсіби құзыреттілігін арттыру үшін ЖИ құралдарын пайдаланудың артықшылықтарын көрсету.

Міндеттері: 1) Жасанды интеллект технологияларының мектепке дейінгі білім беру саласындағы қолдану ерекшеліктерін анықтау; 2) Балабақшаға арналған ЖИ платформаларының (StoryJumper, Pixverse, Gamma, CoSpaces Edu) функционалдық мүмкіндіктерін талдау; 3) Тәрбиешілер мен балалардың ЖИ платформаларымен жұмыс істеу тәжірибесін зерттеу; 4) ЖИ-дің баланың танымдық, шығармашылық және әлеуметтік дағдыларына ықпалын бағалау.

Зерттеу нәтижелері: Балабақша деңгейінде ЖИ технологияларын қолданудың тиімділігін анықтау мақсатында Өскемен қаласындағы «№3 Балбөбек балабақша-бөбекжайында» шеберлік сағаты өткізілді. Тәрбиешілерге ЖИ негізіндегі платформалармен жұмыс істеу жолдарын пориялық және практикалық жағынан көрсеттім.

Шеберлік сағаты барысында келесі нәтижелер анықталды:

- StoryJumper платформасы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектесті. Балалар өз әңгімелерін жазып, оларды иллюстрациялап, жеке кітаптарын жасау арқылы қиялын дамыта алды.
- Pixverse платформасы балаларға логикалық ойлау дағдыларын дамытуға, сонымен қатар бағдарламалау негіздерін түсінуге мүмкіндік берді.
- Gamma платформасы интерактивті оқыту әдістерін пайдаланып, балалардың танымдық белсенділігін арттырды.
- CoSpaces Edu платформасы виртуалды және кеңейтілген шындық (VR/AR) технологияларын қолдану арқылы балаларға 3D модельдерді зерттеу мүмкіндігін берді. Бұл олардың кеңістіктік ойлау қабілетін дамытуға оң әсер етті.

Тәжірибелік зерттеулер көрсеткендей, ЖИ платформалары балабақшада:

- Балалардың танымдық белсенділігін арттырады.
- Оқу процесін жекелендіруге мүмкіндік береді.
- Тәрбиешілердің жұмысын жеңілдетеді және олардың кәсіби құзыреттілігін арттырады.
- Балалардың оқу процесіне деген қызығушылығын жоғарылатады.

Қорытындылар: Жасанды интеллект мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында балалардың дамуын бақылау және оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыру үшін ерекше құрал болып табылады. Ол әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, танымдық, шығармашылық және әлеуметтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

ЖИ технологияларын қолдану арқылы:

- Оқу материалдары әр баланың қабілетіне қарай бейімделеді.
- Ойын арқылы оқыту әдістері тиімді жүзеге асады.

- Балалардың жаңа білім мен дағдыларды игеруіне шығармашылық тұрғыдан қарау мүмкіндігі беріледі.
- Тәрбиешілердің күнделікті жұмысын автоматтандыру арқылы олардың жүктемесі азаяды.

Дегенмен, ЖИ технологияларын енгізу кезінде қауіпсіздік мәселелерін назарда ұстау қажет. Балалардың жеке деректерінің құпиялылығын сақтау, олардың экран алдында өткізетін уақытын бақылау және ЖИ платформаларының мазмұнын мектепке дейінгі білім беру стандарттарына сәйкестендіру маңызды.

ЖИ платформаларын мектепке дейінгі білім беруде кеңінен пайдалану – болашақта балалардың интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар тәрбиешілердің жұмысын жеңілдетіп қана қоймай, балалардың білім алу үдерісін барынша қызықты әрі тиімді етуге ықпал етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Бейсенбекова, Р.А. (2020). Жасанды интеллект және оның даму бағыттары. Алматы: «Ғылым»;
2. Жанайдаров, М.Н. (2022). Ақпараттық технологиялар және жасанды интеллекттің қолдану салалары. Алматы: «ҚазҰТУ баспасы»;
3. Есжанова, Г.Қ. (2022). Балабақшада ақпараттық технологиялар мен жасанды интеллектті енгізу жолдары. Алматы: «ҚазҰПУ»;
4. Кузнецова, Л.И. (2021). Информационные технологии и искусственный интеллект в дошкольном образовании. М.:Издательство МГУ;
5. Жанғазина, А.М. (2020). Ақпараттық технологиялар мен жасанды интеллекттің білім саласындағы қолданылуы. Алматы: «Ғылым».

СОЦИАЛЬНЫЙ ПРОЕКТ

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МАСТЕРСКАЯ: «УЧИТЬСЯ, СОЗДАВАЯ БУДУЩЕЕ»

Грибовская П., 2 курс, КГКП «Костанайский индустриально-педагогический колледж»

Научный руководитель: Стаценко Н.Н., преподаватель спец.дисциплин

Актуальность проект акцентирует внимание на актуальной задаче подготовки будущих педагогов к профессиональной деятельности, сфокусировавшись на сохранении и укреплении их психологического здоровья. В рамках проекта определены роли, направления работы, содержание и методики в области сохранения здоровья студентов, обучающихся на педагогических специальностях в учебных заведениях.

Проблема развитие внутреннего стимула и благоприятных убеждений в отношении будущей педагогической деятельности у студентов, изучающих педагогические специальности

Цель проекта по схеме SMART

S (Конкретность) – Разработка совокупности упражнений, методов и рекомендаций, направленных на смягчение негативного воздействия

образовательного процесса, на психологическое благополучие будущих педагогов.

М (Измерительность) – диагностирование, апробирование упражнений и методик.

А (Достижимость) – наблюдение и оценка эмоциональных и психологических состояний студентов 2 курса обучающихся по специальности «Физическая культура и спорт», квалификация «Учитель физической культуры».

Р (Релевантность) – совершенствование навыков стрессоустойчивости и приспособления организма будущих педагогов к стрессовым ситуациям во время образовательной деятельности.

Т (Ограниченность во времени) – проект рассчитан на 10 месяцев.

Задачи работы:

1. Сформировать у студентов, изучающих педагогические специальности, позитивное отношение к учебному процессу и усилить их внутреннюю мотивацию в отношении будущей профессиональной карьеры.
2. Улучшить взаимодействие со своими педагогами и сверстниками.
3. Разработать комплекс мероприятий и рекомендаций для предупреждения эмоционального истощения, предоставляя необходимую информацию для выбора собственных стратегий, способствующих сохранению психологического благополучия.

Вид проекта: Практико-ориентировочный.

Практическая значимость данного проекта заключается в выборе диагностических материалов, разработке и подготовке занятий, включающих тренинги, семинары и упражнения, создании информационных материалов, а также предоставлении консультаций по вопросам культивирования позитивного отношения к педагогической профессии и профилактике эмоционального истощения среди будущих педагогов.

Риски (SWOT-анализ и таблица работы с рисками)

Внешние.

- Стимулирование интереса и мотивации будущих педагогов к работе в сфере образования.
- Привлечение внимания студентов.
- Значимость задачи.
- Не требует финансовых вложений.
- Разработка универсальных упражнений и рекомендаций для предотвращения эмоционального выгорания.

Возможности:

- Помогает избежать нервных кризисов и стрессов у студентов.
- Содействует улучшению психологического состояния студентов.
- Способствует привлечению студентов к освоению педагогической деятельности.

Внутренние.

Слабые:

- Трудности в сфере организации.

- Уникальные и типичные черты каждого отдельного студента.
- Недостаток четких критериев для регистрации и анализа исследовательских данных.

Угрозы:

- Неожиданные события и обстоятельства.
- Сопротивление студентов внесению изменений в свою жизнь.
- Неправильное формирование и выбор упражнений и рекомендаций.

Одной из главных задач обеспечения психологической поддержки для поддержания профессионального здоровья будущих специалистов является предупреждение синдрома эмоционального истощения на ранних этапах, а также проведение коррекционной работы с теми, кто уже находится на разных стадиях этого состояния. Психическое выгорание обычно возникает в результате долгосрочных стрессов.

В начале нашего исследования, мы осуществили диагностирование студентов.

Результаты проекта.

Для улучшения взаимоотношений в коллективе и с целью эмоционального разгруза студентов, мы разработали проект под названием "Педагогическая мастерская: 'Учись, создавая будущее'"

Результаты нашего исследования показали, что проблема эмоционального истощения среди студентов педагогических специальностей на данный момент остается актуальной. Все студенты групп ФК 22 и ФК 1-22, участвующие в эксперименте, подвержены эмоциональному выгоранию в разной степени. Участие студентов в исследовании принесло следующие положительные результаты:

1. Помогло получить новые знания в области эмоционального выгорания.
2. Содействовало гармонизации взаимоотношений в группе.
3. Повысило мотивацию к будущей педагогической деятельности.
4. Способствовало профилактике и коррекции эмоционального выгорания, и сохранению психологического здоровья.

Хотя из-за ограничений по времени не удалось полностью отследить, как разработанный комплекс упражнений "Анти-стресс" повлиял на студентов, однако при его внедрении в учебную деятельность заметно улучшилось общее настроение в группе. Студенты проявили повышенный интерес к учебе, стали менее усталыми и меньше страдали от эмоционального истощения.

Выводы: В результате проекта было достигнуто следующее:

1. Расширились знания студентов о "Синдроме эмоционального выгорания", и они начали более заботиться о своем психологическом здоровье.
2. В коллективе улучшились взаимоотношения, и студенты стали более добрыми и терпимыми друг к другу.
3. Мотивация и интерес к учебе значительно возросли.
4. Студенты почувствовали себя лучше, были в лучшем настроении и менее раздражительны по отношению к одноклассникам.
5. Сформировались адекватные отношения, установки и эмоциональные реакции на будущую профессиональную деятельность.

Список использованных источников

1. Акиндинова И.А. Эмоциональное выгорание в профессиональной деятельности педагога: проявления и профилактика / И.А.Акиндинова, А.А.Баканова // Педагогические вести. - 2003. - №25.
2. Анциферова Л.И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования /
3. Л.И.Анциферова // Психологический журнал. -1980. - №2.- С.52-60.
4. Безносков С.П. Профессиональная деформация личности / С.П.Безносков. - СПб.: Речь, 2004. - 272 с.
5. Бикеева А. Уроки психологии для школьного учителя: советы усталому педагогу / А.Бикеева. - Ростов н/Д: Феникс, 2005. - 348 с.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Студент Демесін Д., 2 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Нағашыбай С.Ш., арнайы пәндер оқытушысы

Өзектілігі Педагогикалық технологиялардың әр алуан түрлерін оқу – тәрбие үрдісінде ұтымды қолдануды, педагогикалық технологияларды қолдану тәжірибесіне талдау жасау.

Мәселе Педагогикалық технология - тәрбиленушілерді оқыту, тәрбиелеу дамыту үшін берілген жағдайлардың жиынтығын қалыптастыратын оқу – тәрбие үрдісін ұйымдастырудың өзара байланысқан тәсілдерінің, формалары мен әдістерінің жүйесі. Оқыту формаларын оңтайландыру ретіне қоя отырып, техника және адам ресурстарын, олардың өзара әрекеттесуін ескеріп оқыту.

Жұмыс мақсаты Болашақ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі үшін де білім – оның шығармашылық қабілетін дамыту.

Міндеттері Заманау инновациялық техникалық құралдарды қолдана отырып нәтижелі жұмыс жасау. Жаңа технология үрдісінің талабы балаға білім беруде мақсатқа жеткізу іс-әрекеттері арқылы ойлау дағдыларын, таным белсенділігін арттыра отырып, баланың жан-жақты дамуына және жаңалықты тез қабылдауына әсерін тигізеді.

Инновация - қазіргі ойлау үлгісі мен дәстүрлі таным ерекшелігіне ұқсамайтын жаңа ойлау жүйесін тауып, кезектегі білім мен материалдық мүмкіндіктерді пайдалана отырып жаңа нәрсені тапқырлау, тың нәрсені байқау, жаңа зат, жаңа әдіс, жаңа жол, жаңа орта жаңалығымен өмірді жаңарту. Педагогикалық үдеріске қатысты инновация термині оқыту мен тәрбиелеудің әдістері мен формаларына жаңа нәрсе енгізу мағынасында қолданады. Педагогикадағы инновациялардың пайда болуы қоғам мен білім беруді дамытудың қалыптасқан жағдайларына байланысты. Инновация сөзін ағылшын тілінен аударғанда "жүйе ішіндегі өзгерістер" деген мағынада. Құрал мен үрдіс ретінде инновация қандай да бір жаңалық енгізу дегенді білдіреді. Инновациялық білім беру қызметі - бұл білім беру процесінің жүйелі дамуы арқасында жүзеге асатын қызмет болып саналады. Технология - грек сөзінен алынғанда “техно” өнер, қолөнер, ғылым және “логотиптер” тұжырымдама, оқыту деген мағынаны білдіред.

Қазіргі мектепке дейінгі ұйымдарда қолданыста жүрген инновациялық технологияларды бөліп көрсетуге болады:

1. Дамыта оқыту әдістмесі;
2. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы;
3. ТРИЗ технологиясы;
4. Денсаулық сақтау технологиясы;
5. Ақпараттық-коммуникациялық технологиясы;
6. Ойын технологиясы;
7. Монтессори технологиясы және т.б.

Дамыта оқыту технологиясы - баланың жалпы танымдық қасиетін, сөздік қоры мен байланыстырып сөйлеу дағдысын қалыптастыруға, эмоциясы мен сезімін білдіруге, шығармашылық дағдысын өз бетімен дамыту құралы. Бұл технологияның негізін қалаушылар - В. Давыдов, В. Эльконин, В. Занков, т.б.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы - балалардың зерттеу, бақылау, өз ойынн еркін жеткізу, сынау, талдау сияқты қасиеттерін дамыту.

ТРИЗ технологиясы - бұл технологияны балабақшада қолданудың мақсаты, баланы шығармашылық тапсырмаларды орындауға үйретеді және оның бойында шығармашылық қабілеттерді дамыта отырып, оның қызығушылығына арттырады, шығармашылыққа тәрбилейді.

Денсаулық сақтау технологиясы - Тәрбиеленушілердің денсаулығын сақтау және нығайту, оларды салауатты өмір салтына баулу.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиясы - білім берудің басым бағыттарының бірі болып табылады. Балабақшаның оқу-тәрбие үдерісіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттырады. Оның басты мақсаты - білім беру ұйымының бірыңғай ақпараттық кеңістігін, білім беру процесінің барлық қатысушылары қатысатын жүйе құру.

Ойын технологиясы - оқыту әдісі ретіндегі дербес дидактикалық іс-әрекет. Ойын балалардың негізгі іс-әрекеті болғандықтан, мектепке дейінгі ұйымдарда ұйымдастырылған іс-әрекеттер ойын түрінде өткізіледі. Ойын арқылы оқыту технологиясының мақсаты дидактикалық, тәрбиелік, дамытушылық қасиеттерін дамытады. Ойын технологиясының ерекшелігі баланың бойындағы білімділік, танымдық, шығармашылық қасиеттерін аша түсуді. Баланың жеке тұлғасын қалыптастыруда ойынның маңызы зор.

Монтессори технологиясы - ХХ ғасырдың бірінші жартысында итальяндық педагог, сол елдегі медицина докторы дәрежесін алған алғашқы әйел. М.Монтессори тарапынан ұсынылған тәрбиелеу, дамыту жүйесі. М.Монтессори: «Бала дүниеге келгеннен бастап өзін-өзі дамытуға және жеке адам ретінде қалыптасуға қабілетті деп тұжырымдаған.

Монтессори әдісінің негізгі мақсаттары: Балаларды еркін тәрбиелеп, өмірге бейімдеу. Өмірде өз мақсаты бар екенін қалыптастыру. Балалардың өзінің үйреніп, дамытуына жаңа мүмкіндіктер береді.

Зерттеу нәтижелері

Инновациялық технологиялар педагогикалық іс-әрекет үдерісінде өзінің тиімділігін дәлелдеген білім берудің прогрессивті технологиялар мен стереотиптік элементтерін біріктіреді. Модельдеу, жобалық-зерттеу, интеллектуалдық-ойын тәсілдері негізінде құрылған интеллектуалдық технологиялар айрықша қызығушылық тудырады отырып олардың интеллектуалды балаларды мәдениетке, тілдерге, логикаға жан-жақты дамытуға бағытталады. Мектепке дейінгі ұйымдардың білім беру үдерісіне инновациялық технологияларды енгізу әрбір баланың интеллектуалдық сұраныстарын барынша тиімді шешуге мүмкіндік бере отырып, білім берудегі ғылыми және оқу-әдістемелік білімін қамтамасыз етіу, тереңдету. Ақпараттық технологиялар жеке тұлғаға бағытталған тәсілді қамтамасыз ете отырып, компьютердің мүмкіндіктері көруге ұсынылатын материал көлемін ұлғайтуға мүмкіндік береді. Материалдық-техникалық базаны жаңарту және кеңейтуге, білім беру бағдарламалары мен қызметтерінің кең таңдауын қамтамасыз етеді. Инновациялық технологияларды қолдану оқу-тәрбие және әдістемелік жұмысты жетілдірудің тиімді құралы болып саналады.

Қорытынды

Бұл балалар мен ересектерді оқыту процесін қызықты әрі тиімді өткізуге мүмкіндік береді. Инновациялық педагогикалық қызмет нәтижелерімен таныстырудың негізгі формалары – бұл мастер-кластар, мұғалімдерге арналған конференциялар, кәсіби мерзімді ашық іс-шаралар, ғылыми-практикалық конференцияларда. Ойын түрінде түсіндіру мен анықтаудың жаңа ерекше әдістерін қолдану балалардың еріксіз зейінін арттырады, еріксіз зейіннің дамуына әсер етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Павлова, Л.Н. Ерте жастағы балаларды тәрбиелеу және оқыту. / Л.Н. Павлова. - М.: Ағарту, 2012. - 176 б.
2. Биекенов К., Садырова М. Әлеуметтанудың түсіндірме сөздігі. — Алматы: Сөздік-Словарь, 2007. — 344 бет.
3. Атаева Г.И., Ақобирова Л. Қазіргі білім берудегі ақпараттық технологиялардың рөлі // Жас ғалым, 2016. № 10. Б. 1165-1166.
4. Василенко А.В. Мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі интерактивті технологиялар. - 20.08.2020.
5. Рубинштейн С.Л. Жалпы психология негіздері. // С-Пб.: Питер, 2013. 712 б.

М. ДУЛАТУЛЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙ-ПІКІРЛЕРІ

Студент Диханбаева А., 1 курс, Алматы көлік және логистика колледжі
Ғылыми жетекшісі: Ақылшаева А.Б., оқытушы, педагогика және психология
ғылымдарының магистрі

Өзектілігі: Міржақып өзінің әдістемелік нұсқауларында бастауыш сыныптағы білім беру жүйесінің ерекшеліктерін аша келіп, миссионерлердің, ұлы державалық шовинистердің неден аса сақтанғандығын да батыл ашып көрсетіп, болашақ мұғалімдерге кеңес береді.

Мәселе: Бастауыш мектепте алған тәрбиенің әсері күшті, сіңімді болуы қай халықтың мектебінде болса да оқу кітапшасы ана тілінде өз ұлтының тұрмысынан һәм табиғатынан жазылып, баяндап оқытуды. осылай біліп, баяндап оқытқанда, жас баланың ойына, қанына, сүйегіне ұлт рухы сіңісіп, ана тілін анық үйреніп керекті мағлұмат алып шығады.

Жұмыс мақсаты: М. Дулатов - мектептегі оқу-тәрбие үрдісі, оқытудың түрлері мен әдістері туралы соны ой-пікірлерін зерттеу.

Міндеттері: 1. Ынталану- жемісті іске көңілдің көтеріңкі бір халі. Адамдағы бар ынта жетіліп, тәрбиелене берсе, жаңа ынта туа бермек. 2. Әр нәрсеге ынталанушылық адам өміріндегі бұлақтың көзі.

Ұлтына «Оян, қазақ!» деп ұран салған қайраткер, ақын, жазушы, ғалым-педагог М. Дулатұлы Ы. Алтынсариннің ағартушылық идеялары тамыр жая бастаған құнарлы топырақта дүниеге келген. Торғайдағы екі жылдық орыс-қазақ мектебінде бес жыл (1897-1902) оқып, білім алады. Ерте жетім қалған, екі жаста шешеден, он екі жаста әкеден айырылған Міржақыптың бұдан кейінгісінің бәрі өз талпынысымен тапқан олжасы.

Ауыл мектептерінде мұғалімдікпен өткен алты-жеті жыл ішінде оң мен солын танып, өмір күресі, тірлік тартысына түсіп, ұлт қамы үшін ширығып, соын сүрлеу іздеген Міржақып алдындағы ақыл-ой ағалары Алихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсыновтарды тауып, олармен пікірлес, ниеттес болады.

Міржақыптың математика жөніндегі еңбегі 1921 жылы Ташкентте «*Есеп құралы*» деген атпен басылып шығады. Ол кітаптың алғашқы нұсқасы 1914 жылы Орынборда шыққан болатын. Қазақ тіліндегі тұңғыш математика құралы есептер мен мысалдар жинағы түрінде дайындалған. Бірінші кітапқа 400 есеп, 128 мысал, ал екінші кітапқа 350 есеп, 240 мысал енгізілген. М. Дулатұлының «*Есеп құралы*» арифметиканың дайындық курсы материалдарын қамтиды. «Есеп құралдарында» мұғалімге қажетті әдістемелік нұсқаулар берілген.

1. Мұғалім балаларға 10-нан бастап 100-ге дейін ондықтарды жатқа санатады: 10, 20, 30 деп, онан кейін сол сандарды жаздырып үйретеді. Балалардан 20-да неше ондық, неше бірлік, 40-та, 50-де неше ондық, неше бірлік бар екені сұралады.

2. Мұғалім балаларға асық, қалам, қарындаш, кескен ши секілді нәрселерді беріп, санатуы керек. «Есеп құралында» жас балаларға есеп үйретуде көрнекілік әдісі басшылыққа алынған және қажет болғанда ережелер де беріп отырған. Ережелер, әсіресе, ауызша және жазбаша есептеу тәсілдерін баяндауда жас балаға ұғынықты тілмен беріледі. Кітаптың жаңа басылымында бүкіл үнді цифрлары араб цифрларымен алмастырылған. Бұл оқулықтың жетістігі. Сол кезде қазақ мектебінің сұранысы мен қазақ баласының ұлттық, психологиялық және т.б. ерекшеліктері жан-жақты ескерілген толық мағынадағы төл оқулық.

3. Жоғары математикалық білімі болмағанымен және математиканы оқытудың әдістемелік мәселелеріне арналған арнайы еңбек жазбағанымен, М. Дулатұлын Қазақстанда бастауыш мектеп математикасын оқыту әдістемесі ғылымының негізін салушылардың бірі деп кесіп айтуға болады.

Міржақып қазақ педагогикасында алғаш рет қазақ оқушыларының гигиена мен әдеп, мінез-құлықтары жөніндегі шарттарды жазды. Өзінің «Қирағат» оқулығының «Денсаулық жайынан» атты тарауы осы мәселелерге арналған. 1914 жылы «Қирағат» оқулығы екінші рет басылып шығады. Кітаптың алғы сөзінде М. Дулатұлы былай деп жазады: «Сүйікті қазақ мұғалімдері, міне, сол сіздер керексінген қазақ тіліндегі оқу кітабының бірі осы кітап. Кемшілігі болса, көрсеткендеріңізге шын көңілмен рақмет айтамын». [1]

Одан әрі ол мұғалімдердің назарын бастауыш мектептің маңызына аударады: «яғни балаларды оқыту өз алдына бір ғылым-педагогика. Орыста учительский институт, учительская семинария, педагогический курстар көп. Сондықтан орыс учительдері көп жапа шекпейді. Біздің қазақ, ноғай мұғалімдері өздерінің тырысуымен тәжірибе қылып жүр. Мектеп бағдарламасында бірінші орын алған нәрсе қирағат, баяндап оқыту. Оқудан мақсат жалғыз құрғақ білім үйрету емес, біліммен бірге жақсы тәрбиені қоса беру. Тәрбие беру үшін қирағат кітабын оқытқанда құр қарасын ғана оқытпай, жоғарыда айтқанымыз секілді ішкі мағынасын да түсіндіру тиіс. Баяндап оқытудың мәнісін білмеген тәжірибесіз жас мұғалімдер қирағат оқытудан мақсат харфін танып, көрмей оқып кету деп біледі». [2]

Политическое кредо Дулатова четко определилось, когда он в 1909 году выпустил свой первый поэтический сборник "Оян, казак!" (Проснись, казах!) под псевдонимом Аргын:

"Kozindi ash, oyan, qazaq, koter basty,
Otkizbej qarangyda beker jasty.
Jer ketti, din nasharlap, xal haram bop,
Qazagym, endi jatu jaramas-ty".

Книжка была немедленно конфискована. Он сумел переиздать её в 1911 году и вернулся в Тургай. В промежутке Миржакип опубликовал свою дебютную повесть "Бахытсыз Жамал" (Несчастливая Жамал) в 1910 году. История угнетенной казахской женщины стала первым произведением прозы в современной казахской литературе. Одновременно Дулатов становится одним из лидеров казахского реформизма и национального движения. Из-за своих публикаций он попадает под наблюдение полиции и в поле зрения царской охранки. Попав в черный список, он долго не может устроиться на работу в городе. А в 1911 году арестован в Семипалатинске и проводит полтора года в заключении.

После освобождения, Дулат-улы начинает регулярно печататься в журнале "Айкап" и газете "Казак", которую он основал в 1913 году с А. Байтурсиновым, тоже только вышедшим из семипалатинской тюрьмы, и депутатом Госдумы I созыва А. Букейхановым, пока она не была закрыта осенью 1918 года правительством Керенского. В своих поэмах и статьях он критикует социально-экономическое и политическое положение казахского народа под гнетом имперской администрации. В 1913 году он публикует поэму "Азамат" (Гражданин). [3]

Ж. Аймауытов та мектептегі оқу-тәрбие үрдістері туралы арнайы еңбек жазып, мол мұра қалдырған жан. Ол кешенді оқыту мәнін «Бұл өмірдегі

құбылыстарды, нәрселерді, бір тақырыпты, бір пікірдің төңірегіне жинап, қосып түйіндеп, біріктіріп оқыту-комплексік оқыту дегеніміздің мәні де осы», - деп дәйектеп түсіндіреді. Оқыту үрдісінің жай-жапсарына орай «Оқыту баланың табиғатына, жеке дара ерекшелігіне орай жүргізілуі тиіс. Ол сонда ғана шәкірттің жай қуаттарының өсіп, жетіліп, қалыптасуына жағдай жасайды.», - деп талдау жасады.

Тәрбие жұмысы қандай бағытта жүргізілуі керек деген сауалға былай деп дұрыс жол сілтейді: «Әрбір ұлттың бала тәрбиесі туралы ескіден келе жатқан жеке-жеке жолы бар. Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналып көп буын қолданып келе жатқан тақтай жол болмағандықтан, әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиісті. Және әрі әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан тәрбие қылуға міндетті». [4]

Қорыта келгенде, М. Дулатұлының еңбектері көбінесе саяси, тарихи, әдеби жағынан зерттеу болғанымен, педагогикалық қызметі, оған жасаған ұшан-теңіз еңбектері әлі де өз зерттеушісін күтуде. Әдебиеттің барлық жанрында бірдей қалам тартқан қаламгер, қоғамдық-әлеуметтік іске жанын салып араласқан қайраткер М. Дулатұлының өмірлік мақсатының биік нысанасы, тапжылмас темірқазығы – бір күндік даңқ, өтпелі дәулет, баянсыз шен емес, туған халқының бостандығы болғаны күмәнсіз. Өйткені ол қуғын-сүргін көріп, түрмелер азабын тартып жүрген азапты күндердің өзінде де ақтық демі біткенше бұл жолдан тайған жоқ.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Әбсеметов С. М. Дулатовтың өмірі мен шығармашылығы. Алматы, 1995, 215 б.
2. Қ. Аманжолов. М. Дулатовтың жариялаған естеліктері. Алматы, 2003 ж. 19-20 бб.
3. Галиев В.З. Книга, разбудившая народ. Разыскания о Мыржакыпе Дулатове и его сборнике "Проснись, казах!". Алматы, 1996.

СОЗДАНИЕ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ЭМОЦИОНАЛЬНОГО НАСТРОЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Ержанова Г., студент 4 курс, ЧУ «Колледж ЗЕРЕК»

Научный руководитель: Айнабаева А.С., преподаватель специальных дисциплин иностранного языка, педагог – модератор, магистр

Актуальность: Современное образование направлено не только на передачу знаний, но и на развитие личности учащихся, их эмоционального интеллекта и позитивного мировоззрения.

Проблема: Педагогам с каждым годом все сложнее замотивировать учащихся в связи с их эмоциональным фоном, который обладает и варьируется индивидуальными характеристиками.

Целью исследования является определение эффективных способов создания позитивного настроения и поднятия уровня мотивации в процесс

обучения иностранному языку, и оценить их влияние на уровень владения языком и эмоциональное состояние учащихся.

Задачи исследования:

1. Провести анкетирование и опрос среди учащихся для выявления их восприятия эмоционального климата на уроках.

2. Изучить влияние эмоционального состояния учащихся на процесс изучения иностранного языка;

3. Определить эффективные методы и приемы создания положительного эмоционального настроения на уроках иностранного языка.

4. Применить интерактивные задания, направленные на повышение мотивации и снижение уровня тревожности учащихся.

5. Оценить влияние использования эмоционально окрашенных материалов (музыка, видео, творческие задания) на вовлеченность учащихся.

6. Проанализировать изменения в мотивации и активности обучающихся при использовании различных эмоционально ориентированных методик.

Тестируются и активно используются методические приемы, такие как обсуждение пословиц и поговорок, составления краткого диалога, прослушивание детских песен и просмотр видеофрагментов, проведение ролевых игр. Практическая часть включает опрос учащихся о том, какие задания вызывают у них интерес и мотивируют к изучению языка, а также наблюдение за их вовлеченностью в учебный процесс.

Результаты исследования

Педагогическая практика является неотъемлемой частью подготовки будущих учителей. В начальных классах, где учёба ещё не связана с глубокими теоретическими знаниями, мною применялись практические подходы, которые позволили развивать у учеников не только когнитивные, но и эмоциональные способности. Создание положительного эмоционального настроения на уроках иностранного языка в педагогической практике позволило мне как будущему учителю развивать у школьников позитивное отношение к учебе и формировать эмоциональную устойчивость.

Практика показывает, что при активном вовлечении детей в позитивные обсуждения и игры на иностранном языке у них улучшается мотивация к обучению, появляется больше уверенности в своих силах, а также развивается социализация и способность работать в группе. Использование положительного эмоционального настроения позволяет педагогу наблюдать за развитием учеников не только в языковой, но и в эмоциональной сфере.

- Использование методических приемов (разработка сюжетного рассказа, создание схем и наглядностей и др.) на уроках иностранного языка повышает уровень мотивации учащихся.
- Включение культурных и межъязыковых сравнений помогает лучше понимать особенности языка и его связь с национальной картиной мира.
- Игровые, творческие и проектные методики (ролевые игры, работы в парах, создание легких диалогов) способствуют развитию речевой активности и коммуникативных навыков. [1]

Выводы: Создание положительного настроения на уроках иностранного языка является эффективным методом, способствующим не только повышению уровня владения языком, но и развитию эмоционального интеллекта учащихся. Методики, основанные на позитивных темах, помогают сделать образовательный процесс более увлекательным и продуктивным, способствуют формированию позитивного мышления и межкультурного понимания. Внедрение таких подходов в учебную практику может повысить общий уровень мотивации студентов и сделать изучение иностранного языка более осмысленным и интересным. [3]

По результатам опроса учащихся о методиках проведения заданий, наиболее эффективными оказались:

- **Аудирование песен**, поскольку музыкальный контент способствует повышению концентрации внимания обучающихся, а также стимулирует эмоциональную вовлеченность в процесс изучения языка через воспроизведение мелодии и текста;

- **Интерактивные и дидактические игры**, так как они способствуют повышению мотивации к изучению иностранного языка. Даже учащиеся, испытывавшие ранее коммуникативные барьеры или страх перед устной речью, проявляют большую активность благодаря игровым элементам, таким как накопление баллов или бонусных фишек;

- **Составление кратких диалогов по заданной тематике**, что позволяет обучающимся легче адаптироваться к устному взаимодействию. Наличие образцов фраз упрощает процесс выполнения задания, способствует развитию речевой активности и эффективному взаимодействию в парах;

- **Ролевые игры**, которые предоставляют возможность обучающимся примерить на себя различные социальные роли (например, продавец, полицейский и др.). Данный метод не только развивает коммуникативные навыки, но и способствует раскрытию актерских способностей и творческого потенциала учащихся в рамках учебных постановок. [2]

Список использованных источников

1. Абишева А. А. «Методы обучения иностранному языку»
<https://plani.kz/metody-obucheniya-inostrannomu-yazy-ku/>
2. Солонцова Л.П. Современная методика обучения иностранным языкам / Л.П. Солонцова // Современные технологии обучения иностранным языкам 2015. С.35- 40
3. Немов Р.С. Психология. /Р.С, Немов //Роль эмоций в жизни человека и их виды 2014. С.442-453

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ШАҚТА ОЙЫН БАЛАНЫҢ БАСТЫ ІС - ӘРЕКЕТІ

Студент Ерлан Г., 3 курс, Нәзипа Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Аубакирова Т.У., педагогика ғылымының магистрі,
оқытушы

Өзектілігі. Ойын – бала қызығушылығына негізделген оқыту тәсілдерінің бірі. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын баласы екенін ескере келе, дидактикалық ойындардың жүйелі қолданылуы жақсы нәтиже береді. Дидактикалық ойындарды пайдалану мәселесі педагогикалық теорияда кеңінен қарастырылған. Атап айтсақ, Ахметов С., Алдабергенов А., Ахметов Н.К., Хайдаров Ж.С., Кларин М.В., Қайырбекова А., Төлтаева Г., Әбселемова А., Әбішова А. т.б. ғалымдар дидактикалық ойындардың маңызын, түрлерін қолдану жолдарын көрсеткен[1]. Педагогикалық процесте ойын балалар іс-әрекетінің басқа да түрлерімен, бәрінен бұрын еңбекпен, оқу үстіндегі оқытумен өзара тығыз байланыста болады.

Мәселе: зерттеу мәселесі бойынша ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге, білім стандартына, оқу бағдарламаларға теориялық талдау, мұрағат құжаттарын зерделеу, талдау жинақтау, қорыту және жүйелеу, балабақша тәжірибесінен жинақталған материалдарға салыстырмалы талдау жасау, іріктеу, тұжырымдау, сауалнама жүргізу, эксперимент нәтижелерін өңдеу, бақылау, әңгіме, анкета, т.б. әдістері қолданылды.

Жұмыстың мақсаты: Ойын іс-әрекетінің мектеп жасына дейінгі балаларға педагогикалық әсерінің ерекшеліктерін, оның ішінде қиял процессінің дамуына әсерін зерттеу.

Жұмыстың міндеттері:

1. Ойынның педагогикалық-тәрбиелік мәні жан-жақты ашу.
2. Ойын іс-әрекетінің баланың психологиялық дамуына әсерін көрсету.
3. Ойын іс-әрекетінің баланың қиялын дамытуда алатын рөлін айқындау.

Адам іс әрекетінің ерекше бір түрі – ойынның пайда болуын зерттеушілердің біразы өз еңбектерінде өнер және ойын көркемдік іс-әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіреді. Ойында шындықтың көрінісі, оның бейнелі сәулесі қылаң береді. Жалпы ойынға тән нәрсе өмірдің әртүрлі құбылыстары мен үлкендердің түрлі іс-әрекеттеріне еліктеу екені белгілі. Ойынның шартты түрдегі мақсаты бар, ал сол мақсатқа жету жолындағы іс-әрекеттер бала үшін қызықты. Сондықтан да педагогикада бала ойынына ерекше мән беріледі, өйткені ойын үстінде қалыптасатын барлық шақтың түйсігі мен әсері адамның көңіліне өмірбақи өшпестей із қалдырады. Бала ойын арқылы өзін толқытқан қуанышын немесе ренішін, асқақ арманын, мұрат-мүддесін бейнелесе, күні ертең сол арман қиялын өмірде жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Сөйтіп, бүгінгі ойын, бейнелі әрекет ертеңгі шындық ақиқатқа айналатын кезі аз емес [2, б.32].

Күнделікті тәжірибе көрсетіп жүргендей, алты жасар балалар ойындарына дұрыс басшылық жасалған жағдайда, олардың ақыл-ойы, тіл байлығы, сөздік қоры дамиды. Баланың талғамын, қызығушылығын, тілін дамыту барлығы ойын арқылы жүзеге асырылады. Сонымен, мектепалды даярлық тобында балалардың тілін дамытуда ойынның рөлі басым бола түседі. Ойын әрекетінің қызықты болуын қамтамасыз ететін, баланың танымдық қызығушылығы сапаларын дамытатын басты нәрсе: білім, әрекет, қарым-

қатынас. Міне, осы жағдайларды ескере отырып, балалар тіл байлығын дамытуда пайдаланатын ойын түрлерін төмендегідей жүйелеуге болады:

1. Мазмұнды бейнелі ойын: отбасы, балабақша, мектеп, аурухана, ұшқыштар, мал фермасы, құрылысшылар, мұнайшылар, темір жол, теңізшілер;

2. Қимыл-қозғалыс ойындары: ақ серек, көк серек, ұшты-ұшты, аңшылар, сиқырлы таяқ, жаяу көкпар, ақбайпақ, ормандағы аю, мысық пен торғайлар, бақташы мен қозылар, қуыспақ, қасқыр қақпан, соқыр теке, жырадағы қасқыр.

3. Дидактикалық ойындар: заттардың түсін анықта, қуыршақты серуенге дайында, орныңды тап, ойлан тап, ұзын-қысқа, аласа-биік, әр құстың мекенін тап, түсті лото, дәл тауып айт, тігін шеберханасы, тез ретке келтір, мына заттарды сипатта, сандардың орнын тап, жоғары төмен, дүкен, көршілер, аралар, телеграф;

4. Құрылыс ойындары: лото және басқа конструкторларды пайдалану;

5. Спорттық ойындар: футбол, воллейбол, теннис, хоккей, баскетбол;

6. Рөлді-сюжетті ойындар: адамгершілік тәрбиесі тақырыбына оқылған ертегі, әңгімелерді рөлдерге бөле отырып орындау.

Зерттеу нәтижесі: Өндірістік тәжірибе барысында балалардың танымдық қабілеттерін дамыту мақсатында түрлі дидактикалық ойындарды ұйымдастырдым. Ойындар балалардың қызығушылығын арттырып, олардың ойлау, есте сақтау және қол моторикасын дамытуға оң ықпалын тигізді. Мен тәжірибе барысында балаларға бәрнеше ойындар жүргіздім. Сол ойындарға тоқтала кетсем, “Түстерді тап” балаларға түрлі-түсті заттарды көрсетіп, олардың түсін атауды және бөлмеден сәйкес түсті заттарды тауып алып келуді тапсырдым. Бұл ойын балалардың түстерді ажырату және есте сақтау қабілеттерін дамытуға көмектесті. “Суретті құрастыр” пазлдар арқылы балаларға суретті бөліктерден құрастыруды ұсындым. Балалар бұл тапсырманы ынтамен орындап, логикалық ойлау қабілеттерін көрсетті. “Сандар әлемі” сандар жазылған карточкаларды пайдаланып, балаларды санауға үйреттім. Олар сандарға сәйкес ойыншықтарды санап, көрсетті. Бұл ойын олардың сандарды тануына және санау дағдыларын дамытуға ықпал етті. “Жануарлардың дауысын тап” балалар жануарлардың дауыстарын тындап, сол жануарларды суреттен тапты. Бұл ойын есту қабілеттерін жақсартуға және жануарлар туралы білімдерін кеңейтуге көмектесті. “Сиқырлы дорба” дорба ішіндегі әртүрлі заттарды сипап, олардың қандай зат екенін анықтау тапсырмасын орындадық. Балалар өз түйсіну қабілеттерін жетілдіріп, ойынға белсене қатысты. “Не артық?” балаларға 3-4 зат көрсетіп, олардың қайсысы артық екенін табуды тапсырдым. Бұл ойын заттарды салыстыру және талдау қабілеттерін дамытуға ықпал етті. “Дұрысын ата” суреттер арқылы жемістер, көкөністер және киім атауларын қайталадық. Мен қате атаған суреттердің дұрыс атауын балалар анықтап, ойынға қызығушылық танытты. Ойындар барысында балалар белсенділік танытып, топпен жұмыс жасауды үйренді.

Қорыта айтқанда ойындағы жетістіктер баланың сабақтарда жүйелі білім алу мүмкіндігіне маңызды әсер етеді, құрбы-құрдастары мен ересектердің ортасында оның шынайы адамгершілік-эстетикалық бағытының әбден жетілуіне мүмкіндік туғызады. Балабақшада тәрбиеленушілердің танымдық іс-

әрекетін қалыптастыруда негізгі жұмыс түрі - ойын әрекеті. Бала саналы, мәдениетті, адамгершілігі мол болып, жан-жақты дамуы үшін және тілін дамытып, сөз байлығын дамыту үшін және айналадағы өмір құбылысын ұғыну үшін пайдаланудың маңызы зор.

Ойын әрекеті мазмұнынан әлеуметтік сипаты баланың қоғамдық өмір сүретіндігімен байланысты. Ол алғашқы айлардан бастап- ақ маңайындағылармен қарым-қатынас жасауға ұмытылады, соның арқасында жасау құралы, күш қуаты тілді біртіндеп меңгереді.

Ойын- бала әрекетінің негізгі түрі. Ойын ойнағанда бөлме теңіз де, ұшақ та темір жол вагоны да болуы мүмкін. Балалар ойын кезінде тыныш отыра алмайды. Тіпті жалғыз баланың өзінде де сөйлесіп жүреді. Сондықтан, ойын барысында тілдесім үлгісі қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың зейіні тұрақсыз, импульсивті болғанымен, қабылдау есте сақтау мүмкіндіктері жақсы дамыған.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Аймауытов Ж. Психология.- Алматы, 1995.
2. Алдамұратов Ә. Қызықты психология.- Алматы, “Қазақ университеті”, 1992.
3. Алдамұратов Ә. Жалпы психология.- Алматы, “Білім” 1996.
4. Әбдірахманов А., Жарықбаев Қ. Психологиялық орысша- қазақша сөздік.- Алматы, “Мектеп”, 1976.
5. Елеусізова С. Қарым- қатынас психологиясы.- Алматы, 1995.

РАЗВИТИЕ МУЗЫКАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Ефремова Д., студентка 3 курса ЧУ «Колледж Зерек»

Научный руководитель: Юсупова А.М., преподаватель спец.дисциплин
дошкольного образования

Актуальность данной работы определяется необходимостью в раннем выявлении и развитии музыкальных способностей, а также значимостью воспитания детей средствами музыкального искусства. Музыкальные способности играют важную роль в общем развитии личности: они способствуют развитию слуха, памяти, речи и творческого мышления. В последние годы, наряду с увеличением программ музыкального воспитания, наблюдается потребность в научно обоснованных методиках и программах, адаптированных под возрастные и индивидуальные особенности дошкольников. Диагностическая программа, разработанная Черных Е.А., представляет собой одну из таких программ, направленных на выявление музыкальных способностей у детей дошкольного возраста.

Практическая значимость данной работы заключается в возможности применения результатов исследования в дошкольных образовательных учреждениях, что позволит улучшить методику музыкального воспитания и обеспечить полноценное развитие музыкальных способностей у детей.

Проведенное исследование среди дошкольников детского сада «Ясли-сад № 3» нацелено на выявление текущего уровня музыкальных способностей.

Мотив выбора данной темы обусловлен стремлением изучить, какие методы и подходы наиболее эффективны для музыкального развития дошкольников, и провести практическое исследование, позволяющее оценить успех применения данных методик в условиях дошкольного образовательного учреждения.

Методологическая основа работы базируется исследовании с помощью программы Черных Е.А., которая направлена на комплексную диагностику выявления музыкального развития дошкольников.

Объект исследования — процесс музыкального развития детей дошкольного возраста.

Предмет исследования — методы и приёмы, используемые в процессе развития музыкальных способностей дошкольников.

Гипотеза исследования: если в процессе музыкального воспитания дошкольников будут систематически применяться научно обоснованные методики, учитывающие возрастные и индивидуальные особенности детей, то это приведет к улучшению их музыкальных способностей, так как специализированные методы способствуют более глубокому развитию слуха, ритмики, музыкальной памяти и творческого мышления.

Целью работы является исследование особенностей развития музыкальных способностей детей дошкольного возраста и разработка рекомендаций по их улучшению на основе анализа программы Черных Е.А.

Задачи работы:

1. Изучить научно-теоретические основы развития музыкальных способностей у дошкольников.
2. Проанализировать особенности музыкального развития детей дошкольного возраста.
3. Рассмотреть методы и приёмы, применяемые для развития музыкальных способностей.
4. Описать программу Черных Е.А. и её основные методики.
5. Провести исследование на базе детского сада «Ясли-сад № 3» для выявления уровня музыкальных способностей у дошкольников.
6. Разработать рекомендации по повышению эффективности музыкального воспитания детей дошкольного возраста.

Таким образом, данная курсовая работа направлена на исследование и применение современных методик музыкального воспитания, которые могут помочь педагогам и воспитателям максимально развивать музыкальные способности у детей, способствуя их гармоничному и всестороннему развитию.

Результаты исследования. Исследование, посвящённое выявлению и развитию музыкальных способностей у дошкольников, позволило сформировать целостное представление о том, как комплексная диагностика может влиять на качество образовательного процесса в детском саду. Теоретическая часть работы показала, что музыкальные способности включают в себя эмоциональную, слуховую, ритмическую, интеллектуальную и

творческую составляющие, каждая из которых вносит свой вклад в общее музыкальное развитие ребёнка. На практике же было подтверждено, что целенаправленная диагностика помогает педагогу своевременно выявлять индивидуальные особенности дошкольников, определять их уровень и корректировать методику занятий.

Полученные в ходе исследования результаты свидетельствуют о том, что большинство детей проявляет средний или высокий уровень музыкальных способностей, особенно в плане эмоционального отклика и восприятия. Однако у некоторых воспитанников были обнаружены определённые трудности – в основном они касаются чувства ритма и точности интонирования. Эти данные дали возможность выделить детей, которым необходимо уделять больше внимания, и подобрать для них специальные упражнения, направленные на устранение обнаруженных пробелов. Индивидуализация образовательного маршрута в музыкальной сфере оказывается эффективным средством, позволяющим повысить результативность занятий и расширить возможности ребёнка.

Вместе с тем диагностический процесс дал ценные материалы для самоанализа деятельности музыкального руководителя. Стало очевидно, что отдельные формы работы и методы можно дополнительно оптимизировать, уделяя больше внимания ритмическим упражнениям, распевкам и элементам творческой импровизации. Важно также разнообразить формы подачи материала, сочетать фронтальные занятия с малыми группами и индивидуальными тренировками, где ребёнок чувствует себя более раскованно. Кроме того, необходимо вовлекать в процесс развития музыкальных способностей родителей, которые могут поддерживать интерес ребёнка дома через совместное слушание музыки и несложные музыкальные игры.

Выводы. Таким образом, благодаря комплексному подходу к диагностике музыкальных способностей и грамотно организованному педагогическому сопровождению можно эффективно выявлять, поддерживать и развивать дарования детей, помогая им осознавать собственную ценность в творчестве и пробуждая стойкую мотивацию к дальнейшему участию в музыкальной культуре. Это не только укрепляет музыкальную составляющую образовательной среды, но и формирует у дошкольников общую культуру чувств, гибкость мышления и навыки взаимодействия, столь важные в современном мире.

«БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАМУ ШАРТТАРЫ»

Студент Жақан А., 2 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық
колледжі

Ғылыми жетекшісі: Нургазина Г.С., қоғамдық пәндер оқытушысы, педагогика
ғылымдарының магистрі

Зерттеудің өзектілігі: Кәсібіміз білім беру саласы болғандықтан, ел

болашағына осы тұрғыдан үлес қосу негізгі міндетіміз.

Әлемдік өркениетке кірігуіне қатысты білім беру саласына қойылып отырған заман талабының бірі - педагогикалық кәсіби қарым-қатынасты меңгерген, бәсекеге қабілетті маман тәрбиелеп қалыптастыру. Бұл мәселе Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасында да көрнекті орын алған.

Білім туралы заңда білім берудің басты міндеті - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау. Ол үшін «оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деген міндеттер қойылады. Демек, оқу-ағарту саласында өзекті мәселенің бірі - болашақ маман иелерін сапалы қарым-қатынасқа даярлап, олардың кәсіби құзыретін қалыптастыру.

Көпшілік алдында сөйлеу үшін қарапайым қарым-қатынасты барынша жаттықтыра түсу қажет. Тек осындай кәсіптік-педагогикалық қарым-қатынаста, оған қоса балаларды шынайы жақсы көргенде ғана педагогикалық процестің бүкіл мәні айқындала түседі. В.А.Сухомлинский айтқандай, тәрбиеші өнері ең алдымен сөйлеу өнерімен, адам жүрегін баурап алу өнерімен көрінеді.

Қарым-қатынас мәселесі бұл әлеуметтік психологияның негізгі проблемалары. Бұл мәселелермен тек психологтар, педагогтар ғана айналысып қоймайды, оны философтар, социологтар, политологтар да жан-жақты зерттеуде. Мектеп оқушыларымен жұмыс істейтін мұғалімдер вербальді (сөз) және вербальді емес (ым не ишара) қарым-қатынасының түрін пайдаланады. Қарым-қатынастың қай түрі болмасын ол мұғалімнің шеберлігіне, тәжірибесіне байланысты дейміз. Психологтар педагогикалық қарым-қатынастың нәтижесі мұғалімнің баланы біліп, тануына және әр баламен диалогқа түсуіне байланысты деген. Әрине, қанша тәжірибелі мұғалім болса да, балалармен қарым-қатынас жасау, әр баланы білу, оларды тану, әр баланы іс-әрекетке кірістіру, оларды сөйлеттіру мұғалімдерге оңай жұмыс емес.

Мұғалімнің сөзі әсерлі, тартымды, сенімді, сондай-ақ дауыс ырғағымен мимикасы мәнерлі және бай болғаны қажет. Мұғалім балалармен сөйлескенде ашуланбай, күйгелектенбей, сабырлықпен сөйлеп, шұбалаңқы сөздермен керексіз терминдерді қолданбастан әрбір затты ықыласпен, қарапайым тілмен түсіндіру керек».

Білім беру жүйесін реформалау негізінде шығатын педагогқа қойылатын жаңа талаптар болашақ мамандарды кәсіби даярлау жүйесі алдына инновациялық іс-әрекетке дайын, зерттеу іс-әрекетіне белсенді қатысуға даяр маман қалыптастыру міндетін қояды.

Дегенмен, ғылыми әдебиеттерді талдау болашақ мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттерінің педагогикалық дамуы мәселесінің жеке зерттеу пәні болмағандығы анық байқалады. Яғни, болашақ мұғалімдерінің коммуникативтік қабілеттерін дамыту негізінде педагогикалық даярлауға практиканың сұранысы мен оның педагогика теориясында жеткілікті қарастырылмағаны арасында қайшылық туындап отыр. Осы қайшылықтың

шешімін табу оны қалыптастырудың арнайы әдістемесін жасау қажеттігін айқындаған біздің зерттеу жұмысымыздың **проблемасын** анықтап, зерттеу жұмысының тақырыбын «Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттерінің педагогикалық даму шарттары» деп алдық.

Зерттеу мәселесі – мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынастарды жетілдіру.

Зерттеудің мақсаты - болашақ мұғалімдерінің коммуникативтік қабілеттерін дамытуды әдіснамалық-теориялық тұрғыда негіздеу және оны жүзеге асыруды әдістемелік жүйемен қамтамасыздандыру.

Зерттеу міндеттері:

1. «Қарым-қатынас», «қарым-қатынас мәдениеті», «қарым-қатынас стилі» «педагогикалық қарым-қатынас» ұғымдарының мәнін ашылды.

2. Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттерін дамытудың педагогикалық шарттарының әдіснамалық негіздері айқындалды.

3. Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттерді меңгеру моделі мен құрылымдық моделі жасалып, өлшемдері мен көрсеткіштерін анықталды.

4. Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттерінің педагогикалық шарттарын дамытудағы қарым-қатынас түрлерінің әдістемелік жүйесі жасалып және оның тиімділігі тәжірибелі-эксперимент жүзінде тексерілді.

Қорыта келгенде педагогикалық қарым-қатынас өте күрделі процесс. Тәрбие әдістері педагогикалық қарым-қатынас арқылы іске асады. Оған көптеген адамдардың қатынасы балаға ықпалы жатады. Ұстаздық қызмет қызметті ұйымдастыру, балаларды ұжымда тәрбиелеу, балалардың өзара қарым-қатынасын ұйымдастыру, балалардың өзара қатынасы бала тәрбиесіндегі қолданылатын әдіс, тәсілдері, құралдары болып табылады. Мұның бәрі педагогикалық қатынас арқылы іске асады, ұстаз баланы соған тәрбиелейді. Шындығында, педагогикалық қатынас ұстаздың шәкіртке қатынасты дұрыс жүргізу үшін ынта керек. Ынта – дегеніміз белгілі бір іске адамның ықыласпен кірісіп, оны нәтижелі орындауы, алдына қойған мақсатты жете түсінуі. Ұстаздың ынтасы оқу-тәрбие процесінде дамиды.

Ұстаздық педагогикалық қатынасты жүргізу үшін бейімділік керек, яғни мұғалімдік мамандыққа бейімділік, баладармен қарым-қатынас жасау, олармен ойнау, жұмыс істеу процесінде білінеді.

Педагогикалық қатынасқа ұстаздың қабілеті де керек. Белгілі іске бейімділік және адамның қабілетіне байланысты. Ал жеке адамның белгілі іс-әрекетінің нәтижесін танытатын психикалық қасиетті қабілет дейді [49].

Сонымен, педагогикалық қатынас жасау ұстаздың балаға сүйіспеншілігі, қызметіне ынтасы, бейімділігі, қабілеті, ұстаздық нышаны, дарындылығы болуы керек. Педагогикалық қарым – қатынас – коммуникацияны орнату, дамыту, ұйымдастыруға бағытталған, ортақ іс – әрекеттің мақсаты мен мазмұнына байланысты туындайтын педагог пен оқушы арасындағы өзара түсіну және өзара әсер ету процесі.

Педагогикалық қарым – қатынас – бұл педагог пен оқушылардың өзара әрекеттесуінің әлеуметтік нормативті формасы.

Педагогикалық тәжірибені талдай отыра, тәрбие және оқыту міндеттерін шешуде туындайтын қиындықтар қарым – қатынасты дұрыс орната алмаудан туындайтынын көрсетеді.

«Болашақ мұғалімдердің коммуникативтік қабілеттерінің педагогикалық даму шарттары» атты диссертациялық жұмысты барынша жан-жақты зерттелді деуге болады, бірақ болашақта бұл жұмыс өз дамуының жалғасын табады деген сенімдеміз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары.- Алматы. «Ғылым», 1994.
2. Бәшірова Ж.Р. Болашақ педагогтардың коммуникативтік біліктілігінің басты мәселелері // Менеджмент в образовании. – 2006. – № 3. – С. 83-90.
3. Березовин Н.А., Коломинская Я.Л. Учитель и детский коллектив. М., 1975.
4. Джадрина М.Ж. Ориентация на результат как условие реализации компетентностного подхода // Открытая школа №3 2006.- 16стр.
5. Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы» Алматы, Литера 2007.

СОВРЕМЕННЫЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЬ ГЛАЗАМИ СТУДЕНТОВ

Жауынбаев А., Чейдуков Р., студенты 3 курса, ОТЖТ - структурное подразделение ОрИПС филиала СамГУПС

Научный руководитель: Долгушина Т.Ю., преподаватель

Актуальность: в современном обществе преподаватели играют все более важную роль и уже не являются просто передатчиками знаний и информации. Преподаватели должны быть психологами, исследователями и новаторами. С первой встречи обучающиеся формируют образ преподавателя, который состоит из ряда элементов, таких как стиль общения, уважение к обучающимся и доверие к тому, что говорит преподаватель. Восприятие обучающихся к преподавателю играет важную роль в определении их отношения к предмету.

Проблема: Сложность преподавательского труда в том, что нужно найти подход к каждому студенту. Создать условия для развития способностей, заложенных в каждом. Самое главное – преподаватель должен помочь студенту осознать себя личностью, пробудить потребность в познании себя, жизни, мира, воспитать в нём чувство человеческого достоинства, составляющая которого – осознание ответственности за свои поступки перед собой, товарищами, обществом.

Цель работы: изучить образ, модели поведения преподавателя, манеру передачи информации, и ответить на вопрос «каким его видят нынешние студенты?».

Задачи:

- Изучение различной литературы;
- Исследование методики невербального общения
- Проведение опроса среди студентов
- Обработка и анализ данных, полученных в ходе опроса.

Современный преподаватель - это человек, который в первую очередь должен быть заинтересован в учащих, должен не только диктовать инструкцию, но и вдохновлять, модернизировать. Талантливый и бесталаный ученик - зависит от педагога.

Невербальное общение - это передача информации посредством любых каналов коммуникации, отличных от словесных.

Знать виды невербального общения и понимать невербальные сигналы важно по нескольким причинам. Во-первых, они выполняют функции точного выражения чувств, ведь очень часто мы испытываем чувства настолько сложные, что просто не в состоянии подобрать для их описания нужные слова, но это можно сделать, используя невербальные средства и методы. Во-вторых, они выполняют функции более глубокого взаимопонимания.

Важной характеристикой профессионально-педагогического общения является стиль. Стиль – это индивидуально-типологические особенности взаимодействия педагога и обучающегося. Стиль общения – индивидуальная стабильная форма коммуникативного поведения человека, проявляющаяся в любых условиях взаимодействия, в деловых и личных отношениях, руководстве, обучении и воспитании, способах принятия и осуществления решений, в избираемых приемах психологического влияния на людей, в методах разрешения межличностных и деловых конфликтов.

Методы обучения - это способы организации учебного материала и взаимосвязанной деятельности преподавателя и обучающихся в процессе обучения. Как говорил известный педагог М.Н. Скаткин, метод - это путь, которым учитель ведет ученика от незнания к знанию, от неумения к умению, путь развития его умственных сил. Любой метод обучения предполагает цель и систему действий, средства обучения по ее достижению, намеченный результат.

В данной работе проведено микроисследование методом анкетирования студентов на тему: «Каким должен быть современный преподаватель глазами студентов?».

В опросе, проведенном на различных курсах нашего учебного заведения, приняли участие 856 студентов.

На основании анализа анкетирования мы можем увидеть портрет современного преподавателя. Это человек, который, прежде всего умеет доступно объяснить материал и поставить себя на место обучающегося. Это может быть опытный преподаватель или более молодой коллега. Студентам нужен преподаватель, который хорошо владеет материалом, умеет находить общий язык с обучающимися и объективно оценивать их личные достижения.

Выводы: Подводя итоги проделанной работы, в первую очередь хотелось бы отметить то, насколько важна профессия преподавателя в современном мире. Ведь все мы, по завершению обучения, несем с собой во взрослую жизнь не только ценные знания, но и бесценный жизненный опыт, который передают нам именно преподаватели.

В работе мы рассмотрели невербальное общение преподавателя, как способ передачи информации, посредством изучения таких вопросов, как

основы невербального взаимодействия; виды невербального общения и их влияние на обучающихся. Также было проведено исследование факторов эффективности деятельности преподавателя посредством анкетирования среди опрашиваемых студентов.

Благодаря проведенному анкетированию, анализу исследуемых вопросов и задач, мы смогли ответить на самый главный вопрос - «Каким должен быть современный преподаватель глазами студентов?».

Путем подведения итогов анкетирования, удалось понять принцип мышления студентов и получить ответы на вопросы: «На что обращают внимание студенты при первой встрече с преподавателем?»; «Какой стиль педагогического общения приемлем?»; что важно «Умение объяснять учебный материал, знание предмета, человечность и такт?»; «Какой стиль речи должен использовать современный преподаватель?»; «Должен ли современный преподаватель владеть знаниями в области информационных технологий?» и сформировать портрет современного педагога.

Что же касается рекомендаций по применению данного исследования, то это, в первую очередь, можно рассматривать как один из эффективных инструментов при проектировании и внедрении системы менеджмента качества, который позволяет своевременно выявлять положительные и негативные моменты в организации учебного процесса и вовремя принимать необходимые решения для улучшения образовательной деятельности.

Список использованных источников

1. «Педагогическая психология. Учебное пособие. Стандарт третьего поколения» / Ругуш Людмила Александровна, Орлова А.В.
2. «Практикум по педагогической психологии» / Молодцова Наталья Геннадьевна.
3. Исаев, Е.И. Педагогическая психология: учебник для вузов / Е.И. Исаев. - Москва: Издательство Юрайт, 2023. - 347 с.
4. «Педагогическая психология» / Лев Семёнович Выготский.
5. «Педагогическая психология» / Наталья Молодцова.
6. «Педагогическая психология: схемы и тесты» / Бронюс Айсмонтас.

ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТКЕ ДАЯРЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Студент Жетпісбай А., 4 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Назарова Гу.К., арнайы пәндер оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі

Өзектілігі: Қазіргі таңда білім беру мәселелері жалпы әлемдік қоғамдастықтың өзекті мәселелердің бірі болуы өркениет дамуының білім беру сапасымен бірден-бір байланысты. ҚР «Білім беру» мемлекеттік бағдарламасында білім беруді жетілдіру мен оқыту үдерісіне жаңа акпараттық

технологияларын енгізу арқылы сапалы кәсіби мамандарды даярлауды қамтамасыз ету мәселесі қарастырылған.

Мәселе: Қазіргі жағдайда жоғары мектеп дамуында уақыт талабына сай жоғары білікті маман даярлайтын оқыту әдістерін зерттеу, болашақ кәсіп иелерін тәрбиелеу басты мәселелердің бірі болып отыр. Болашақ педагог мамандарға қойылатын мақсат-міндеттердің күннен-күнге өсуі жоғары оқу орнындағы оқу

үдерісінің тиімділігін арттыру үшін үлкен ізденіс пен шығармашылық қалыптасу жолын талап етеді.

Жұмыс мақсаты - жоғары оқу орнындағы болашақ педагог мамандарды кәсіби іс-әрекетке даярлау мәселелерінің ғылыми-теориялық негіздерін айқындау және зерттеу әдістемесін ұсыну.

Міндеттері:

- ЖОО педагог мамандарды даярлаудың теориялық мәселелерін айқындау;

- ЖОО педагог мамандарды даярлаудың педагогикалық шарттарын, өлшемдері мен көрсеткіштерін анықтау;

студенттердің кәсіби құндылық бағдары қалыптасуын диагностикалық тұрғыда зерттеу, әдістемесін ұсыну. Қазақстанның оқу орындарында мыңдаған мамандықтар бойынша *кәсіби білім беру* жүзеге асырылады. Ал, қоғам тарапынан білімге қойылатын талап күн сайын артып келеді. Бұл білім беру бағдарламаларындағы, оқу жоспарларындағы, пәндердің мазмұнындағы, жалпы, қоғамдық қатынастардағы қарқынды *өзгерістерден* көрінеді. Осы үдерісте, әсіресе, *ғылымның* маңызды рөл атқаратыны белгілі. Ғылым рухани мәдениеттің, материалдық дүниенің, бәрінен бұрын, тұлғаның білім деңгейінің артуын қамтамасыз етеді. Сонда, ғылымның және оның қоғамдағы қызметінің дамуы білімді, зиятты зиялы қауымның дамуымен ажырамастай байланыста болады. Қазақстанда білімнің дамуы елдегі жалпы білім жүйесінің және ғылым салаларының дамуымен астасып жатқан мәселе болып табылады. Сондықтан философиялық, жаратылыстану, гуманитарлық ғылым негіздері мен қазақ жерінде білім беру жүйесінің дамып, жетілу жағдайлары, тарихи жолы Қазақстандағы қазіргі білімнің жетілуінің алғышарттары болады. Қазіргі кезде кез келген кәсіп орасан зор әлеуметтік мәнге ие, болашақ маман иелеріне қойылатын мемлекеттің дамуын қамтамасыз ететін мамандықты игеру кезіндегі жауапкершілік әрқашан бірінші орынға шығады. Зерттеу тақырыбының өзектілігі кәсіпке бейімделудегі құндылықты бағдарлар мәселелерінің жүйелік сипатымен негізделеді. Кәсіпке бейімделуді қарастыру жағдайы өте маңызды, себебі ол тұлғаның өмір бойы қалыптасатын негізгі жағдайларының бірі, әрі тұлғаның өмірлік даму жолдарына әсер етеді. Психология ғылымында кәсіби бейімделу үдерісін, бейімделу кезіндегі студенттердің тұлғалық ерекшеліктерін, жоғары оқу орнындағы оқу үдерісінің ерекшеліктерін зерттеу ерекше мәнге ие бола тұрса да, бұл мәселе әлі күнге дейін толық қанды зерттелінбеген. Сондықтан, студенттердің кәсіби бейімделуі мен кәсіби мәнді құндылықты бағдарлары заман талабына сай зерттеуді, жүйелеуді қажет етеді. Осыған байланысты, біздің зерттеуіміздің негізгі мәселесі туындайды. Студенттердің

кәсіби бейімделуін зерттеу жастық динамиканы тереңірек түсінуге және жастық, кәсіби дағдарыстардың болу өлшемдерін анықтауға әсер етеді. Қоғам тарапынан болашақ мамандарға қойылатын талаптардың өсуімен тақырыптың өзектілігін тығыз байланыстыруға болады. Студенттердің кәсіби бейімделуі мен құндылықтық бағдарларының негізгі компоненттерін анықтау үшін зерттеу жұмысының алғашқы бастамасында тестік және ауызша сұқбаттар арқылы тұлғаның кәсіби бейімделу үлгісін құрастырдық. Кәсіби бейімделу кезінде студенттердің бойында адамгершілік, білімділік, алғырлық және т.б. адами тұлғалық қасиеттермен қатар іскерлік, ізденушілік, қызығушылық, шеберлік қалыптастыру қажеттілігіне көз жеткіздік. Сол себептен кәсіптік бейімделу мен құндылықтық бағдарларды анықтау үшін төмендегідей параметрлерді бөліп шығардық.

Біріншіден: студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделуі мен кәсіби бейімделуінің негізгі өлшемдері- өзіне деген қатынас, ұжымды бағалауы және оқуға деген қатынасы т.б;

Екіншіден: тұлғаның бейімделушілік қабілеттерінің даму деңгейі және мамандыққа қатынасының ерекшеліктері;

Үшіншіден: студенттердің құндылық бағыттары, оны анықтайтын мақсаттар мен мағыналар және белсенділік аумағының негізгі параметрлері - дербестік, спонтандылық, танымдық қажеттіліктер, жауапкершілік, өз-өзіне деген сенімділік және т.б;

Төртіншіден: студенттердің кәсіпке бейімделуі мен кәсіби мәнді құндылықтық бағдарларды қалыптастыру.

Ғылыми зерттеу жұмыстарының барысын төменгі кезендерге бөлдік.

1. Диагностикалық кезең - зерттеу мәселесі бойынша (тест, сауалнама, сұхбат) әдістерді қолдану арқылы қарама-қайшылықтарды айқындап, аталмыш мәселенің өзектілігін айқындау.

2. Болжамдық кезең - зерттеу мақсаты қойылып, мақсатқа сәйкес болжамдар жасалынды, алынатын нәтижелер айқындалып, эксперименттік-эмпирикалық зерттеулер бағдарламасы мен жүргізілу бағыттарын ұсыну.

3. Ұйымдастырушылық кезең - зерттеу жұмысының бағдарламасын жүзеге асыру үшін қажетті жағдайлар туғызу және зерттеу жұмысын жүргізу.

4. Тәжірбиелік кезең - негізделген іс-шараларды жүргізу, бағдарлама мазмұнында сипатталған кезендер бойынша нәтижелер алу, құрылған әдістемелік кешеннің тиімділігін анықтау.

5. Қорытындылау кезеңі - алынған мәліметтер сәйкестігін байқау және сарапталған нәтижелерді ғылыми зерттеу жұмысының мазмұнында бейнелеу.

Бірінші жүргізілген зерттеу әдісінде студенттердің әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін анықтау мақсатында *К. Роджерс - Р. Даймондпен құрастырылған әлеуметтік-психологиялық бейімделу ерекшеліктері* атты сауалнама жүргіздік.

Сауалнама студенттердің әлеуметтік ортаға, тұлғааралық қарым-қатынас жүйесіндегі бейімделушілік-бейімделмеушілік сатысын анықтайды. Берілген сауалнама жалпы білім беру ордасында студенттердің эмоциялық мінез-құлық бұзылыстары мен курстан курсқа өту кезіндегі қиындықтарды анықтауға және

жоғары оқу орнына бейімделу мен бейімделе алмаушылықтың дара ерекшеліктерін анықтау мақсатында қолданылады.

К. Роджерс - Р. Даймондтың әлеуметтік-психологиялық бейімделу сауалнамасында бейімделушілік тұлғаның өзін-өзі және басқа адамдарды дұрыс, адекватты қабылдай алуы, еркіндігі, басқалардан тәуелсіз және т.б. жағдайлар кезінде болатыны дәлелденген. Ал, бейімделмеушіліктің себебі өзін-өзі және басқа адамдарды қабылдаудың төменгі деңгейлерінен, басқа адамдармен қарым-қатынасқа түсу кезіндегі қиындықтардан, эмоциялық қолайсыздықтан (дискомфорт), басқа адамдарға деген тәуелділіктен және т.б. көптеген жағдайлар әсерінен туындайды.

Зерттеу нәтижесі

Осы әдістемені басшылыққа алып жүргізген кездегі зерттеулер нәтижесі көрсеткендей, адам өміріндегі болатын қиындықтардың бірі -олардың жана ортаға түсуі, оны қабылдаулары және бейімделулері деп айтсақ артық болмас еді.

Қорытынды Әдістеменің қорытындыларын сараптағанымызда студенттердің кәсіби психологиялық бейімделу деңгейлерін бағалаулары жайлы мәліметтер алып, зерттеуді толықтыруға септігі тиетіне көз жеткіздік.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Аспект - Пресс,1997.-376с.
2. Асмолов А.Г. Психология личности. -М.: Изд-во МГУ, 1990. -367 с.
3. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. - М., 1991. - 256 с.
4. Артемов С.Д. Социальные проблемы адаптации молодого. рабочего на промышленном предприятии // Молодежь и труд. - М., 1970.- С. 135-136.
5. Аристотель. Сочинения. -М.: Мысль, 1984. - 830 с.

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІЗДЕНІСТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Студент Жолаушибаева А., 1 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай
гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Ақылбекова Л.Б., арнайы пән оқытушысы, п.ғ.м., педагог-
сарапшы

Зерттеудің өзектілігі: Қазіргі қоғам талабына сай жаңа технологиялардың пайдалану жолдарын айқындау барысында пән бойынша ақпараттардың қолжетімділігі және күнделікті қысқа мерзімді сабақ жоспарын жазуда қалыптастырушы бағалау саны мен тапсырмалары туралы сауалнамалар жүргізіліп, қалыптастырушы бағалау тапсырмаларын құрастырудағы мәселелер анықталып, шешімдеріне талдау жасалынып, тұжырымдар келтірілді. Қазіргі таңда ақпараттандыру жүйесінің белең алып жатқан кезеңдерінде білім беру мәселелері уақытылы шешіліп, жаңа әдістер, жаңа жобалар мен оқу-әдістемелік нұсқаулықтар құрастырылып жатыр. Олардың тиімді немесе тиімсіз тұстары мұғалімдердің қысқа мерзімді жоспарында бекітілген мақсаттарын сай

құрастыратын қалыптастырушы бағалау тапсырмаларының сапасында болуын көздейді.

Зерттеудегі мәселе: Білім берудің мақсаты негізінде ұстаздардың шығармашылық құзыреттіліктерін қалыптастыруымен жалғаса бастады. Негізгі құзыреттіліктің бірі-цифрлық білім беру жүйесі арқылы қалыптастырушы бағалауды құрастыру болып табылады, өйткені қазіргі қоғамның дерті онлайн формат арқылы оқушылардың білімге деген қызығушылық сана-сезімін арттыру болып табылады, ал оқушылардың шығармашылық, дарындық қасиетінің дамуы бұл оқу үрдісінің сапасын жаңғыртуға алып келеді. Сан алуан түрлі іс-қимылдарда оқушылар өздерінің ойлау қабілеттіліктерін айқын түрде жеткізе алмай, оқу үрдісі процесінде көптеген қиындықтарға душар бола бастайды. Сондықтан оқу үлгерімінде оқушылардың ойлау деңгейлерін ұштастыру, сабаққа деген ынта-сезімдерін ұялата білу, жетілдіру процесі ынталандыру бағыттарының бірі болып табылады.

Зерттеу мақсаты: педагогикалық бағыт арқылы бастауыш сынып оқушыларының ақпараттық құрылғылар арқылы сабақ жоспарын құра біліп, оқу бір сарынды болып кетпеу мақсатында цифрлық әлемге жол ашу.

Зерттеу міндеттері:

- Шығармашылық құзыреттілік туралы тереңірек жүйе қалыптастыру;
- Цифрлық әлемге жол ашу;
- Проблемалық ситуациялар құрылған кезде шешімін табу;
- Зерттеу жұмысын жұмысын ұйымдастырып, талдаулар жүргізу.

Шығармашылық құзыреттілік — адамның жаңа идеялар мен шешімдер табуға, өз пікірін білдіруге және оларды жүзеге асыруға қабілеттілік. Бұл адамның шығармашылық ойлауын, қиялын, мәселе шешу дағдыларын және инновацияға деген талпынысын қамтиды. Шығармашылық құзыреттілік көбінесе білім беру жүйесінде оқушыларға жаңа тәсілдер мен идеяларды дамытуға көмектесу мақсатында қарастырылады, бірақ ол әр түрлі салаларда, мысалы, өнер, ғылым немесе кәсіпкерлікте де маңызды болып табылады. Оқушы оқу субъектісі болғандықтан, педагог тек ойлау үрдісін басқаруды емес, сонымен бірге оқушы арасында тығыз қарым-қатынас жүргізіп, олардың шексіз шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, оқу үрдісін тиімді жолдарын қарастырған жөн. Бастауыш оқытуда цифрлық білім беру — оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттыру, олардың заманауи технологияларды тиімді пайдалана білуін қамтамасыз ету мақсатында қолданылатын әдістер мен құралдар жиынтығы. Бұл бағыттағы білім беру оқушылардың білім алу процесін жеңілдетіп, қызықты әрі тиімді етеді. Цифрлық білім беру бастауыш сыныптарда бірнеше негізгі бағытта жүзеге асырылады:

1. Цифрлық құралдарды қолдану Бастауыш мектеп оқушылары үшін цифрлық құралдар мен құрылғыларды (компьютерлер, планшеттер, интерактивті тақталар) тиімді пайдалану маңызды. Оқушылар интернет арқылы білім алуға, әртүрлі тапсырмалар мен ойындар орындауға, білімдерін тексеруге мүмкіндік алады. Сонымен қатар, мұғалімдер сабақтарда интерактивті тақта

арқылы ақпаратты визуализациялап, оқушыларға материалды нақты әрі қызықты түрде түсіндіре алады.

2. Цифрлық оқулықтар мен ресурстар. Цифрлық оқулықтар — дәстүрлі оқулықтарға қарағанда оқушыларға көп мүмкіндіктер ұсынады. Мысалы, олар анимация, бейнемазмұн, дыбыстық және визуалды қосымша ақпараттарды қамтиды. Оқушылар осылайша тақырыпты тереңірек түсініп, материалды жақсы меңгереді. Мұндай ресурстарды пайдалану оқу процесін жеңілдетіп, оқушылардың қызығушылығын арттырады.

3. Оқу платформалары мен қосымшалар. Цифрлық білім беру платформалары мен арнайы қосымшалар арқылы балалардың білімін тексеру, тапсырмалар беру және нәтижелерін бағалау оңай болады. Мысалы, "Google Classroom", "Khan Academy", "Learning Apps" секілді платформаларда балалар сабақтарды оқып, тапсырмаларды орындап, өзара пікір алмаса алады.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу жұмысы Кейкі батыр атындағы №4 жалпы білім беретін мектебінде жүргізілді. Зерттеу барысында түрлі әдіс-тәсілдер жүйесі қолданылып отырды. Шығармашылық құзыреттілік бірден туындамайды, ол дағдылана отырып пайда болады. Тәжірбие процесінде цифрлық платформалар арқылы жаңа тақырып үрдістерін түсіндіру мақсатында тапсырмалық жүйелер құрастырылып, оқушылардың оқуға деген танымдық қызметінаша білдік. Бастауыш сыныптағы барлық пәндерден цифрлық білім беру жүйесі арқылы көптеген әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың дидактикалық қабілеттерін арттыруға болады. Осы әдес-тәсілдерді, онлайн, тиімді платформаларды қолдана отырып, үлкен нәтежиеге жетуге болатына көз жеткіздік. Педагогикалық бағытта бастауыш білім беру жүйесінде қалыптастырушы бағалау процесінде әдіснамалар жүйелері қолданылынды.

Қорытынды

Анықтау зерттеу нәтежиелеріне сүйене отырып, мынадай қорытынды жасадық, қазіргі заман талабы цифрлық жүйе арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дағдыландыру. Бастауыш сыныптарда оқытудың маңызды міндеті-оқушылардың шығармашылық қабілеттерін ұштастыра білу. Бастауыш сынып мұғалімдері оқушылардың алғаш сабақ өткен күннен бастап, оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыру мақсатында түрлі әдіс-тәсілдер жүйесін ойлап таба бастайды. Мұғалімдер сабақ үстінде оқу үрдісі бір сарынды болып кетпес үшін түрлі дидактикалық ойын тәжірбиелер іс жүзінде іске қоса бастайды. Бос сөзбен, күнделікті жиі қайталанатын тақырыптарды өткізе бері ол өте қиын іс. Оқытушы өзінің шығармашылық қиялын іске қоса отырып, әр сабақ қызықты өті үшін жаңа заман талабына сай тапсырмалар жинағын іске қосып, оқушылардың қызығушылығын арттыруға ат салысады. Зерттеу жұмысында педагогтың шығармашылық құзыреттілігін арттыру маңызды рөл атқарады. Осы мақсатта мен өзімнің зерттеу жұмысымда оң нәтежиеге жете алдым. Мектеп-білім мен тәрбиенің басын құрайтын үлкен шаңырақ болса, ұстаз-сол шаңырақтың негізін қалыптастырушы болып табылады. Әсіресе бастауыш сынып мұғалімі оқушыларға өте жақын бейнеде қалыптасуы керек. Өзім болашақта бастауыш мамандығының білікті маманы

болатындықтан, көп кедергілерге төтеп беріп, деңе білуге, оқушыларды алғаш білім ұясын аттаған сәтте-ақ, білім нәрімен сусындату керек екендігін толыққанды көз жеткіздім. Болашақ білікті ұстаз ретінде түрлі зерттеулер мәселесін сараоай отырып, білім мен тәрбие қос ұғымында оқушы бойына сіңіру үшін талай еңбек жеміс ағаштарын зор еңбекпен сіңіру екендігіне біршама көзім жеткендей.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Мажидбаева Г.М., Рсалина Н. (2024). Білім берудегі цифрлық технологиялар: оқу-әдістемелік құрал. Алматы: «Дарын».
2. Абильдина С.К., Копбалина К.Б., Южел Г. (2023). Бастауыш сынып оқушыларының цифрлық сауаттылығын қалыптастыру. Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдарының сериясы, 70(3).
3. Әлқожаева Н.С., Төлешова Ұ.Б. (2023). Білім берудегі педагогикалық технологиялар: оқу-әдістемелік құрал. Алматы: «Дарын».
4. Сардарова Ж.И., Кисметова Г.Н., Турежанова Г.А., Саркулова Д.С. (2022). Білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ педагогтардың цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану даярлығын қалыптастыру. ҚазҰУ хабаршысы. Педагогикалық серия, 70(1), 47–5
5. Байменова Б.С., Габдуллина К.М. (2023). Цифрлық білім беру ортасында болашақ педагог-психологтердің даярлау ерекшелігі. *Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Педагогика. Психология. Социология сериясы, 141(4), 43–50.

МҰХТАР ӘУЕЗОВТІҢ ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЫ МЕН ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТКЕ ҚОСҚАН ЫҚПАЛЫ

Студент Жумақанова А., 2 курс, «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Орынтаева Н.Е., шет тілі мұғалімі

Жұмыстың өзектілігі: Мұхтар Әуезов қазақ әдебиетінің ғана емес, бүкіл түркі әлемінің ұлы классигі ретінде танылған тұлға. Оның шығармалары қазақ фольклоры мен ұлттық әдебиетінің дамуына үлкен ықпал еткен. Әуезовтің фольклорды зерттеудегі еңбектері мен шығармашылығында ұлттық мұраны жаңаша көзқараспен көрсетуі қазіргі әдебиеттану ғылымында өзекті мәселе болып табылады. Әсіресе, оның «Қазақ эпосы мен әдебиетінің тарихы», «Абай жолы» романы сынды шығармаларындағы фольклорлық ерекшеліктер ұлттық әдебиеттің жаңғыруында айрықша орын алады.

Мәселе: Мұхтар Әуезовтің қазақ фольклоры мен ұлттық әдебиетті зерттеудегі рөлі кең, бірақ оның нақты ықпалы мен мұрасының қазіргі қазақ әдебиетіндегі орны толық зерттеліп, жеткілікті деңгейде бағаланды ма?

Жұмыстың мақсаты: Мұхтар Әуезовтің қазақ фольклоры мен ұлттық әдебиетке қосқан ықпалын жүйелі түрде қарастыра отырып, оның фольклорлық дәстүрлерді сақтаудағы рөлін, ұлттық әдебиеттің дамуына әсерін зерттеу.

Негізгі міндеттері: Қазіргі қазақ әдебиетінде Әуезовтің идеяларының жалғасын қарастыру және оның ұлттық әдебиетті дамытуға қосқан үлесін талдау.

Кіріспе: Қазақ әдебиеті ғасырлар бойы ауызша дәстүрде дамып, халықтың тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрлерін сақтап, ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп келеді. Қазақ фольклоры – ұлттық әдебиеттің бастау көзі, ал халықтың рухани байлығын жас ұрпаққа жеткізу, оны жетілдіру әрі дамыту әдебиеттің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл жолда Мұхтар Әуезовтің еңбегі орасан зор. Мұхтар Әуезов қазақ фольклорын зерттеу жұмыстарын алғашқылардың бірі болып қолға алды. Оның фольклорды зерттеудегі алғашқы қадамдары 1920-1930 жылдары жасалды. Қазақ фольклортану ғылымында Әуезов және фольклор – бұл екеуі егіз ұғым. Әуезовті фольклордан, фольклорды Әуезовтен бөліп қарауға болмайды. Фольклор туралы келелі мәселелер қозғалған жағдайда міндетті түрде ой санамызда фольклордың асқан бірлігі, өзінің ғылыми еңбектері мен көркем шығармалары арқылы оған ешқашан ескірмейтін қолдан келмес ескерткіш орнатып, мәңгілікке сара жол салып беріп кеткен ғұлама ғалым, кемеңгер жазушы М.О.Әуезов еріксіз еске оралады. Әуезов қазақ фольклорының бай мұрасын сақтап қана қоймай, оны жаңаша қырынан танытып, ұлттық әдебиетті жаңа белеске көтерді. Сонымен қатар Мұхтар Әуезов өзінің шығармашылық және ғылыми қызметінде қазақтың ауыз әдебиетін терең зерттеді. Фольклорды зерттеу барысында ол халықтың тұрмысын, салт-дәстүрін, дүниетанымын көркемдік тұрғыдан түсінуге тырысты.

Негізгі бөлім: Әуезовтің фольклорды зерттеу барысындағы басты жетістігі – эпостық жырларды терең талдау және олардың қазақ әдебиетінде алатын орнын айқындау. Қазақ халқының эпосы, батырлық жырлар мен аңыздар оның халықтық мәдениетін, өмір салтын, дүниетанымын, тілін, тарихын танытуда маңызды рөл атқарды. Әуезовтің пікірінше, қазақ фольклоры – халықтың рухани өмірінің айнасы, ал фольклорлық шығармаларда халықтың ішкі жан дүниесі, ерлікке деген құрметі, өшпес дәстүрлері мен салт-санасы жатыр. Мысалы, Әуезовтің «Манас» эпосын зерттеуі оның ғылыми жұмыстарының ерекше бір шыңы болып табылады. Ол бұл еңбекте эпостың құрылымы, образдары мен сюжет желісін талдап, оның тарихи-мәдени маңызын анықтады. Сонымен қатар, Мұхтар Әуезов эпостар, ертегілер, аңыздар мен айтыстар секілді ауыз әдебиеті жанрларын жүйелеп, қазақ халқының ұлттық мұрасын сақтап қалуға зор үлес қосты.

Мұхтар Әуезов және қазақ эпосы: Әуезов қазақ эпосын тек ғылыми тұрғыдан зерттеп қана қоймай, оны өзінің көркем шығармаларында да пайдаланған. Қазақ эпосы, әсіресе батырлар жыры мен халық аңыздары Әуезовтің шығармаларының негізін құрады. Әуезовтің «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Ер Төстік» сияқты батырлық жырларды зерттеп, олардың тарихын, поэтикасын, идеялық мазмұнын ашып көрсетуі қазақ фольклорының әдебиетке әсерін түсінуге мүмкіндік береді.

Мұхтар Әуезовтің еңбегінде батырлар жырының үлгілері тек тарихи шындықтың айнасы ғана емес, сонымен қатар олардың әлеуметтік, моральдық-

этикалық мәнін де терең зерттеген. Осылайша Әуезов қазақ фольклорын зерттеуде оның тек әдеби құндылығын емес, халықтың дүниетанымындағы маңызын да көрсеткен.

Мұхтар Әуезовтің фольклорды көркем әдебиетке бейімдеуі: Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романы қазақ әдебиетінің шыңы ғана емес, фольклорлық элементтерді көркем шығармашылықтың биігіне көтерудің айқын үлгісі. «Абай жолы» романы қазақ әдебиетінің әлемдік деңгейге шығуына себеп болды. Бұл роман арқылы қазақ халқының рухани және мәдени байлығын, оның тарихы мен дәстүрлерін бүкіл әлемге танытты. Романда қазақ тұрмысының барлық қырлары – әдет-ғұрпы, дастарқан әдебі, ауызекі шешендік өнері мен халықтық дүниетаным көрініс тапқан. Ауыз әдебиетінен алынған бейнелі сөздер, мақал-мәтелдер, жырлар романның көркемдік құрылымын байытып, оның шынайылығын арттырды. «Абай жолы» романында қазақтың ауыз әдебиетінің барлық түрлері кездеседі: халықтың өлеңдері, айтыстары, батырлар жыры мен ертегілері, шешендік сөздер мен мақал-мәтелдер. Әуезов бұл фольклорлық элементтерді романның оқиғаларымен ұштастырып, оларды халықтың рухани өмірін суреттеуде қолданады. Мысалы, романдағы Абайдың әкесі Құнанбай мен Бөжей арасындағы дау-дамай шешендік өнер арқылы беріліп, қазақтың билер дәстүрінің көрінісі ретінде суреттеледі.

Мұхтар Әуезовтің фольклорға негізделген драматургиясы: Мұхтар Әуезовтің «Еңлік-Кебек» пьесасы қазақтың халықтық поэзиясымен тығыз байланыста жазылған. Бұл пьесадағы оқиғалар мен кейіпкерлердің мінез-құлқында фольклорлық элементтер анық көрінеді. Әуезов қазақтың халықтық шығармашылығының мұрасын заманауи пьесаларда қолдана отырып, халықтың әдеби мұрасын жаңа формада көркемдеп ұсынды.

Қорытынды: Мұхтар Әуезовтің қазақ фольклоры мен ұлттық әдебиетке қосқан үлесі оның шығармашылығы мен ғылыми-зерттеу еңбектерінде айқын көрінеді. Ол халық ауыз әдебиетінің асыл мұраларын жинақтап, олардың көркемдік құндылығын танытып қана қоймай, қазақ әдебиетін әлемдік деңгейге шығаруға жол ашты. Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясы қазақ халқының тарихи өмірін, ұлттық болмысын әлемге танытатын тендесі жоқ туынды болып табылады. Әуезовтің фольклорды жүйелі зерттеуі мен оны ғылыми айналымға енгізуі қазақтың рухани мұраларын сақтауға зор ықпал етті. Ол халық шығармашылығын жаңа әдебиетпен үндестіре отырып, ұлттық әдебиетті байыта түсті. Бүгінгі таңда оның еңбектері жас ұрпақ үшін мәдениет пен әдебиеттің шынайы үлгісі ретінде қызмет етеді. Мұхтар Әуезовтің мұрасы қазақ әдебиеті мен фольклорын зерттеу және насихаттау саласында жаңа зерттеулерге шабыт беріп, ұлттық мәдениетімізді дәріптеудің негізін қалады. Сондықтан оның шығармашылығы мен еңбектері әлі де өзектілігін жоғалтпай, болашақта да зерттелетін құнды байлық болып қала береді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Н.Рахманова. Әуезовтану дәрістері. Оқу құралы. Алматы, 2010. «Кітап» баспасы. 68б.
2. Ә.Молдаханов. Әуезов және фольклор. Монография. Ақтөбе, 2005. 40б.
3. Тоқпанов Ғ. Әдебиет және сын мәселелері. Қызылорда, 1929.

4. Бердібаев Р. Қазақ эпосы /жанрлық және студиялық мәселелер/. Алматы, 1982. 676.

БАЛАНЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ОТБАСЫНЫҢ ӘСЕРІ

Студент Зебер Д., 3 курс, Тараз инновациялық көпсалалы колледжі
Ғылыми жетекшісі: Рахаева Э.Т., директордың оқу –өндірістік ісі жөніндегі
орынбасары

Ғылыми жұмыстың жалпы сипаттамасы. Таңдаған тақырыбымыз «Баланың тұлғалық дамуына отбасының әсері» деп аталады. Бұл тақырыпты таңдаудың себебі, отбасылық тәрбиенің бала психологиясына әсері қазіргі қоғамда маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бала тұлғасының қалыптасуына ата-ананың тәрбие әдістері мен отбасының әлеуметтік жағдайы айтарлықтай ықпал етеді, ал бұл зерттеу баланың психологиялық дамуының дұрыс жолға қойылуына үлес қосады деп есептеймін.

Зерттеу жұмысының өзектілігі: Қазіргі қоғамда кейбір отбасыларда дұрыс тәрбие берілмеуінің салдарынан балаларда сенімсіздік, агрессия немесе тәуелділік сияқты мәселелер туындауда. Отбасындағы тәрбиенің баланың тұлғалық дамуына оң немесе теріс әсер етуі мүмкін. Ата – ананың балаға деген қарым – қатынасы баланың мінез-құлқы мен болашақтағы өзіндік орнын табуына кедергі келтіруі мүмкін. Сондықтан ата-аналардың бала тәрбиесіндегі рөлін, тиімді тәсілдерін зерттеу өзекті болып табылады.

Ғылыми жұмыстың мақсат-міндеттері: Баланың тұлғалық дамуына отбасының тигізетін ықпалын зерттеп, отбасындағы тәрбиелік стильдердің бала психологиясына әсерін талдау және баланың үйлесімді дамуына ықпал ететін тәрбиелік модельдерді анықтау. Осы мақсатты орындау барысында төмендегідей міндеттерді шешу алға қойылды:

1. Отбасының бала дамуына әсерін ғылыми тұрғыдан қарастыру;
2. Тәрбиелік стильдердің ерекшеліктері мен олардың балаға ықпалын анықтау;
3. Баланың эмоционалдық және әлеуметтік дамуына әсер ететін негізгі факторларды зерттеу.

Тақырыптың зерттелу деңгейі: «Отбасылық тәрбие және баланың психологиялық дамуы» тақырыбы соңғы бірнеше жылда көптеген ғылыми зерттеулер мен мақалаларға негіз болған. Бұл мәселеге байланысты әлемдік және отандық ғалымдар бірнеше теориялар мен әдістер ұсынды. Л.С. Выготскийдің «Әлеуметтік өзара әрекеттестік теориясы» мен Ж.Пиаже мен Э.Эриксонның жас ерекшеліктері теориялары бала дамуына отбасының әсерін түсінуге үлкен ықпал етті. Қазақ ғалымдары арасында да бұл тақырып зерттеліп, Тәжібаев Т. мен Қожахметова К. сияқты авторлар бала тәрбиесінің психологиялық аспектілеріне терең көңіл бөлген. Атап айтқанда, Тәжібаев Т. өз еңбектерінде отбасы мен мектептің бала тәрбиесіне әсерін айқындаса, Қожахметова К. баланың психологиялық дамуы мен тәрбиесінің отбасылық ықпалына ерекше назар аударды. Осылайша, аталмыш тақырыпқа көптеген

ғылыми зерттеулер жүргізілгенімен, оның әртүрлі аспектілерін зерттеу әлі де өзекті болып отыр.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Выготский Л.С. – «Психология развития ребенка». Бұл жұмыс баланың дамуына әлеуметтік ортаның әсерін зерттейді. Л.С. Выготскийдің теориясы бойынша, бала психологиясы тек биологиялық емес, сонымен қатар әлеуметтік факторларға да байланысты қалыптасып, дәлелденді.

Сейткулова Н. – «Педагогикалық психология». Бұл еңбекте педагогика мен психология саласындағы теориялар мен зерттеулер біріктіріліп, баланың отбасында және мектепте психологиялық дамуы туралы талқылаған.

Бұл зерттеулер мен еңбектер отбасылық тәрбие мен баланың психологиялық дамуын әртүрлі қырынан қарастырып, бұл саладағы ғылыми білімді кеңейтуге зор үлес қосқан. Әрбір автор өз жұмысы арқылы баланың психологиялық дамуының өзекті мәселелерін зерттеп, отбасының тәрбие беру әдістерінің балаға әсерін терең талдаған.

Ғылыми жұмыстың құрылымы. Ғылыми жұмыс кіріспеден, екі тараудан, қорытындыдан, зерттеу нәтижелері мен әдебиеттер тізімінен тұрады.

Зерттеу нәтижелері:

Жоба барысында ата-аналардың тәрбиелік стильдері мен олардың бала дамуына әсері талданды. Нәтижесінде:

- Демократиялық тәрбиеде өскен балалардың өзін-өзі бағалауы жоғары, қарым-қатынаста белсенді келетіні анықталды;
- Авторитарлық стильмен тәрбиеленген балалардың көпшілігі өз ойын ашық жеткізуде қиындықтарға тап болатыны байқалды;
- Эмоционалды қолдау көрсетілмейтін отбасыларда өскен балаларда сенімсіздік пен күйзеліске бейімділік жоғары екені анықталды.

Қорытынды

Баланың тұлғалық дамуы – күрделі әрі көпқырлы процесс, оның қалыптасуына биологиялық факторлармен қатар, әлеуметтік орта, ең алдымен, отбасы әсер етеді. Отбасы – баланың алғашқы әлеуметтік институты, онда ол қарым-қатынас орнатуды, өз эмоциясын басқаруды, жауапкершілік алуды және қоршаған ортаға бейімделуді үйренеді. Осы ғылыми жұмысты зерттеу барысында баланың тұлғалық дамуына отбасы тәрбиесінің маңыздылығы жан-жақты қарастырылды.

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ МОЛОДЕЖИ: ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Исатай А., Шамоқ Д.

Научный руководитель: Канибекова А.М., преподаватель математики и информатики

Актуальность темы. Современный мир требует от молодежи не только адаптации к быстрым изменениям, но и способности к инновационной деятельности. В этом процессе важную роль играют педагогические и

психологические основы, которые формируют креативность, критическое мышление и умение работать в команде. Исследование инновационного потенциала молодежи является актуальной задачей, так как развитие данной сферы способствует формированию конкурентоспособных специалистов будущего.

Цель работы: анализ педагогических и психологических факторов, влияющих на развитие инновационного потенциала молодежи, а также определение эффективных методов его формирования.

Задачи исследования:

- Определить понятие «инновационный потенциал молодежи» и его составляющие.
- Изучить влияние педагогических методик на развитие креативного мышления у молодежи.
- Рассмотреть психологические аспекты, влияющие на инновационную активность молодежи.
- Выявить эффективные подходы к развитию инновационного потенциала через образование и самореализацию.

Результаты исследования: инновационный потенциал молодежи определяется рядом факторов, включая личностные качества, уровень образования и социальную среду. Современные педагогические технологии, такие как проектное обучение и STEM-подход, способствуют развитию творческого мышления. Психологические аспекты, включая мотивацию, уверенность в своих силах и поддерживающую среду, играют ключевую роль в формировании инновационного поведения. Создание благоприятных условий в образовательных учреждениях способствует раскрытию инновационного потенциала молодежи и повышению их активности в научной и предпринимательской сфере. Развитие инновационного потенциала молодежи является важной задачей современной образовательной системы.

Список использованных источников

1. Асаубаева, А. Б. «Психология инновационной деятельности молодежи» – Алматы, 2020.
2. Братко, А.Н. «Креативность и инновации в образовании» – М.: Просвещение, 2021.
3. Гришина, Н.В. «Формирование инновационного мышления у молодежи» – СПб.: Питер, 2019.
4. Иванов, С.А. «Методы развития инновационного потенциала» – М.: Альпина Паблишер, 2022.
5. <https://science-innovation.ru/articles/innovacii-v-obrazovanii/>

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕРІНІҢ СТУДЕНТ ПСИХОЛОГИЯСЫНА ӘСЕРІ

Студент Кабулова Н., 3 курс, Мұрын жырау Сеңгірбекұлы атындағы
Маңғыстау жоғары педагогикалық колледжі
Ғылыми жетекші: Жаймаганбетова Г.Е., психология пәнінің оқытушысы

Мақсаты: Заманауи оқыту тәсілдерінің студенттердің психологиялық жағдайына ықпалын анықтау.

Міндеттері: Қазіргі білім беру әдістерінің ерекшеліктерін қарастыру. Балабақшада қолданылатын инновациялық әдістерді талдау. Заманауи оқыту тәсілдерінің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау.

“Білімдіден шыққан сөз,

Талаптыға болсын кез.” – деп ұлы Абай айтқандай, нағыз білім әр адамның жүрегіне ұялауы керек. Ал ол үшін білім беру жүйесі заман ағымына сай болуы тиіс. Қазіргі кезде дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар жаңа технологиялар да енгізілуде. Әрине, бұл жаңашылдық студенттерге де, оқытушыларға да әсер етеді.

Көптеген студенттер сабақтың қызықты, интерактивті өткенін қалайды. Ал кейбіреулері бұрынғыдай қағаз кітаптармен, мұғалімнің тікелей түсіндіруімен оқуды жөн көреді. Бірақ барлығын ортақ бір нәрсе байланыстырады – олар сапалы білім алғысы келеді. Менің зерттеуім осы заманауи білім беру әдістерінің студенттер психологиясына қалай әсер ететінін қарастырады.

Кіріспе:

1. Заманауи білім беру әдістері және оның студенттерге әсері

Білім беру – бұл тек ақпарат беру емес, сонымен қатар тұлғаны қалыптастыру үдерісі. Қазіргі таңда төмендегідей оқыту әдістері кең таралған:

Геймификация – оқытуды ойынға айналдыру. Бұл әдіс студенттер үшін қызықты, олар сабақты ойын арқылы оңай қабылдайды.

Жобалық оқыту – студенттер өздері зерттеу жүргізіп, шығармашылық ізденіс жасайды. Бұл әдіс оларға жауапкершілік пен дербестікті үйретеді. **Қашықтан оқыту** – технологияның арқасында білім алу мүмкіндігі кеңейді, бірақ бұл оқыту түрі студенттердің әлеуметтік қарымқатынастарын әлсіретуі мүмкін.

Интерактивті оқыту – топтық жұмыс, дебаттар, рөлдік ойындар арқылы студенттердің логикалық ойлау қабілеті дамиды.

Осы әдістер студенттердің оқу процесіне қызығушылығын арттырады. Бірақ кейде тым көп технологиялар мен цифрлық құралдар жастардың шынайы өмірмен байланысын әлсіретіп, психологиялық күйзеліске әкелуі мүмкін.

Бауыржан Момышұлының *“Тәртіпке бағынған құл болмайды, тәртіпсіз ел болмайды”* дегеніндей, оқыту әдістері қанша жерден өзгерсе де, басты нәрсе – білім алушының өз бетінше ізденуі мен тәртібі

2. Практикалық бөлім: Балабақшада қолданылған заманауи әдістер

Мен педагогикалық практикадан өткен Хиуаз балабақшасында балалармен жұмыс істеген кезде, олардың танымдық және психологиялық дамуына оң әсер ететін заманауи білім беру әдістерін қолдандым.

Балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты **ойын арқылы оқыту**.

Монтессори әдісі, STEAM және интерактивті әдістер өте тиімді болды.

Осы әдістерді қолдана отырып, мен балалардың қызығушылығы мен танымдық белсенділігі артқанын, олардың өз бетінше шешім қабылдау дағдылары қалыптасқанын байқадым. Әр әдістің ерекшелігін, оны қалай қолданғанымды және қандай нәтиже бергенін төменде көрсетемін.

2.1 Монтессори әдісі

Монтессори әдісі – италиялық педагог **Мария Монтессори** ұсынған, баланың өз бетінше дамуына негізделген оқыту тәсілі. Бұл әдіс бойынша тәрбиеші бағыттаушы рөл атқарады, ал балалар өздерінің қызығушылығына қарай әрекет етеді.

Монтессори әдісінің ерекшеліктері:

- ✓ Балалар өздері шешім қабылдайды, тәрбиеші тек бағыт береді.
- ✓ Қателіктерін өздері тауып, түзетеді.
- ✓ Дәстүрлі ойыншықтардан гөрі, арнайы дамытушы материалдар қолданылады.
- ✓ Балалар күнделікті өмір дағдыларын үйренеді.

Практикадан алынған мысал:

- ✓ “Өзіңе қызмет ет” әдісі
Балаларға өздері киініп, аяқ киімдерін байлап, үстелге ыдыс қоюды үйреттім.

- ✓ “Қателіктерден сабақ алу” әдісі

1. Балаларға арнайы тапсырмалар берілді, мысалы, пішіндерді сәйкес ұяшықтарға орналастыру.
2. Егер бала қателік жіберсе, оны бірден түзетпей, өз бетімен қайтадан ойлануына мүмкіндік берілді.
3. Нәтиже: балалардың логикалық ойлауы дамыды, қателіктерден сабақ алуға дағдыланды.

2.2 STEAM-оқыту әдісі

STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) – бұл ғылым, технология, инженерия, өнер және математиканы біріктіретін инновациялық оқыту әдісі. Бұл тәсіл балалардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға, ойлау қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі.

STEAM әдісінің ерекшеліктері:

- ✓ Балалар ғылым мен техниканы тәжірибе арқылы үйренеді.
- ✓ Логикалық ойлау, шығармашылық қабілет дамиды.
- ✓ Эксперименттер мен тәжірибелер жасауға мүмкіндік береді.

Практикадан алынған мысал:

- ✓ “Магнит күші” тәжірибесі

1. Балаларға магнит пен әртүрлі заттар берілді.
2. Олар магниттің қандай заттарды тартатынын, қайсысын тартпайтынын өздері анықтады.

Нәтиже: балалардың танымдық қызығушылығы дамыды, олар физикалық заңдылықтарды түсіне бастады.

2.3 Интерактивті оқыту әдісі

Интерактивті оқыту әдісі- балаларды оқу процесіне белсенді қатыстыру арқылы олардың қызығушылығын арттыру тәсілі. Бұл әдіс диалог, ойын, топтық жұмыс, рөлдік тапсырмалар арқылы жүзеге асады.

Интерактивті оқыту әдісінің ерекшеліктері:

- ✓ Балалар сабаққа белсенді қатысады, тек тыңдап қана отырмайды.
- ✓ Ойындар мен практикалық тапсырмалар арқылы ақпаратты жақсы меңгереді.
- ✓ Қарым-қатынас жасау және бірлесіп жұмыс істеу дағдылары дамиды.

Практикадан алынған мысал:

✓ **“Түстер әлемі” ойыны**

1. Интерактивті тақтадан әртүрлі түстерді көрсете отырып, балалардан олардың атауын сұрадым.
2. Кейін балаларға сол түстерге сәйкес заттарды тауып, көрсету тапсырмасы берілді.

Нәтиже: балалар түстерді ажыратуды үйренді, визуалды есте сақтау қабілеті дамыды.

Қорытынды

Менің педагогикалық практикама барысында заманауи әдістерді қолдану балалардың танымдық және психологиялық дамуына үлкен әсер етті.

- ✓ Балаларға оқу процесі қызықты болды.
- ✓ Логикалық және шығармашылық ойлау қабілеттері артты.
- ✓ Эмоционалдық интеллект дамып, өзара қарым-қатынас жақсарды.

Заманауи әдістерді дұрыс қолдану – баланың жан-жақты дамуына жол ашады. Сондықтан болашақта да мұндай әдістерді тиімді пайдалану маңызды деп есептеймін.

Адамның білімі өзіне таяныш.

Өнері оны асқар шыңға шығарады.” – деп Шәкәрім Құдайбердіұлы айтқандай, бізге қандай әдіс болмасын, ең бастысы – сапалы білім мен саналы ой қажет.

“Балаға берілген тәрбие – болашаққа салынған инвестиция.” Қорыта айтқанда, білім беру әдістерін таңдағанда студенттердің психологиялық жай-күйін ескеру керек. Өйткені білім беру – тек ақпарат беру емес, ол – тұлға қалыптастыру үдерісі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Абай Құнанбаев. «Қара сөздер». – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
2. Шәкәрім Құдайбердіұлы. «Үш анық». – Алматы: Атамұра, 2018.
3. Бауыржан Момышұлы. «Ұшқан ұя». – Алматы: Жазушы, 2017.
4. Жұмабаева Ә.Н. «Монтессори әдісінің ерекшеліктері». – Алматы: Білім, 2020.
5. Сатыбалдиев Ә. «Оқыту психологиясы». – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.

ВЛИЯНИЕ МОЛОДЕЖНЫХ МУЗЫКАЛЬНЫХ СУБКУЛЬТУР НА ПСИХОЛОГИЮ И МИРОВОСПРИЯТИЕ ПОДРОСТКОВ

Каппазова А., Катасонова А., студентки 2 курс, ЧУ «Колледж
предпринимательства КИНЭУ»

Научный руководитель: Солонская Б.В., преподаватель спецдисциплин

Актуальность темы. В современном обществе молодежные музыкальные субкультуры оказывают значительное влияние на формирование личности подростков. Казахстан, являясь страной с богатыми культурными традициями, в то же время подвержен глобальным тенденциям, в том числе влиянию субкультур, таких как рэп, панк, эмо и готика. В условиях цифровизации и доступности информации через социальные сети данные субкультуры приобретают все большую популярность среди молодежи, что делает актуальным исследование их воздействия на психологическое развитие подростков.

Проблема. Многие родители и педагоги обеспокоены влиянием музыкальных субкультур на психику подростков, их социальное поведение и формирование жизненных ценностей. В связи с этим важно определить, каким образом данные субкультуры воздействуют на подростков и какие психологические последствия они могут вызывать.

Цель работы. Проанализировать популярность молодежных музыкальных субкультур в Казахстане и их влияние на психологическое состояние подростков.

Задачи работы. Определить наиболее популярные молодежные музыкальные субкультуры в Казахстане, охарактеризовать влияние каждой из субкультур на психологию подростков. А так же выявить как позитивные, так и негативные аспекты влияния музыкальных субкультур и рассмотреть способы адаптации подростков в обществе с учетом их принадлежности к музыкальным субкультурам.

Казахстан, как и многие другие страны, является местом, где молодежь активно ищет способы самовыражения через музыку и связанные с ней субкультуры. Эти субкультуры не только формируют вкусы подростков, но и влияют на их мировоззрение, поведение и социальные связи. В этом рассказе мы рассмотрим популярные музыкальные субкультуры, такие как хип-хоп, рэп, панк, ЭМО, готик, а также К-рор, рок, металл, электронную музыку и индикультуру, и их влияние на психологию подростков.

Исходя из анализа проделанной работы мы пришли к следующему выводу:

- важная часть развития личности (3.66%)
- отрицательное явление в жизни общества (2.44%)
- необходимость (1.22%)
- стиль жизни (7.32%)
- способ самовыражения (24.39%)
- свобода -(3.66%)
- игра -(2.44%)
- возможность адаптироваться в жизни (2.44%),
- способ найти друзей, удовлетворить жизненные потребности (9.76%),

- попытка самоутвердиться (15.85%),
- стиль одежды и музыки (14.63%),
- выражение идеологии подростков, а так же их нужд (12.20%).

Кроме того, были заданы следующие вопросы:

1. Какая из нижеперечисленных музыкальных субкультур действует на общество наиболее отрицательно?

2. Как вы полагаете, какая из нижеперечисленных музыкальных субкультур положительно влияет на общество?

3. По вашему мнению, представителей какой субкультуры в Костанае больше всего?

Обобщенный анализ по этим ответам следующий:

1. Отрицательное влияние на общество

Наибольшее отрицательное влияние, по мнению респондентов, оказывают субкультуры ЭМО (18,18%), Готик (15,58%), Репперская (14,7%) и Металл (14,69%).

Наименьшее – Электронная музыка (0,3%), Инди-культура (1,1%), J-роп (5,33%).

2. Положительное влияние на общество

Наиболее положительно воспринимаются Хип-хоп (16,48%), К-роп (15,83%), J-роп (14,28%), Электронная музыка (16,44%) и Металл (12,73%).

Наименее положительно – Готик (0,5%), ЭМО (1,3%), Панк (4,56%).

3. Наибольшее количество представителей в Костанае

Ведущие субкультуры по численности: Хип-хоп (34,27%), К-роп (32,66%), Репперская (29,14%).

Наименее представленные – Рок (0,5%), Металл (0,5%), J-роп (1,3%), Электронная музыка (1,63%).

Выводы:

1. Субъективность восприятия. Разница в оценке отрицательного и положительного влияния некоторых субкультур (например, Металл и Хип-хоп одновременно вызывают как положительные, так и отрицательные реакции) говорит о субъективности восприятия. Электронная музыка практически не ассоциируется с негативным влиянием, но высоко оценивается за позитивный вклад.

2. Популярность азиатских направлений. Высокий процент представителей К-роп (32,66%) и J-роп (1,3%) свидетельствует о влиянии корейской и японской музыкальных сцен.

3. Тенденции в Костанае. Город характеризуется высокой популярностью Хип-хопа и К-роп, в то время как субкультуры Панк, Готик и ЭМО либо утратили актуальность, либо изначально были менее распространены.

Молодежные музыкальные субкультуры в Казахстане — это не просто увлечение музыкой, а целый мир, который помогает подросткам найти себя, выразить свои чувства и найти единомышленников. Однако их влияние на психологию подростков неоднозначно: с одной стороны, они способствуют развитию творчества и критического мышления, с другой — могут

провоцировать рискованное поведение и уход от реальности. Родителям, педагогам и психологам важно понимать эти процессы, чтобы поддерживать подростков и помогать им находить баланс между увлечениями и реальной жизнью.

Список использованных источников

1. <https://www.redbull.com/kz-ru/kazakh-hiphop-history>
2. <https://m.ok.ru/group/51719253590161/topic/66106753207185>
3. <https://teslenko.kz/ru/молодежная-культура-в-республике-каз/музыкальные-субкультуры-в-казахстан/>

ДИНАСТИИ. ВЛИЯНИЕ РОДИТЕЛЕЙ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ ПОДРОСТКОВ

Кашапова Н., студентка 2 курса, КГКП «Рудненский горно-технологический колледж»

Научный руководитель: Алтыбаева А.Ж., мастер производственного обучения

Актуальность: семья – это то пространство, где формируется отношение ребёнка к работе, к профессиональной деятельности вообще и к своему будущему выбору профессии, в частности. Очень важно, чтобы ответственность выбора родители разделили между собой и своим ребёнком. Родители хотят обеспечить благополучное будущее своим детям, чтобы дети получили достойную, высокооплачиваемую профессию. У каждого родителя также есть определённые представления о характере и потребности своего ребёнка, поэтому считают, что наиболее правильный путь – самим решить, какая профессия будет для сына или дочери оптимальной. Однако, в этом родительском решении есть отрицательная сторона: выбор подразумевает ответственность за его последствия. Кто выбирает, тот и отвечает. И если подростку кажется, что профессию за него выбрали взрослые, значит и учится он не для себя, а для родителей. Учёба для него будет в тягость, он воспринимает её, как скучную обязанность. Подросток должен быть уверен, что сделанный им выбор профессии – это его самостоятельное решение, его «профессиональное самоопределение», что значительно стимулирует его к продвижению по пути профессионального развития.

Эта работа поможет понять, как родители влияют на выбор профессии своих детей.

Цель проекта: исследовать влияние профессиональной сферы родителей на формирование профессиональных ориентаций и предпочтений у студентов Рудненского горно-технологического колледжа.

Задачи работы:

- Изучить основные мотивы выбора профессии
- Выявить особенности влияния родителей на профессиональный выбор подростков
- Провести анкетирование среди студентов и их родителей
- Проанализировать полученные результаты анкетирования

- Разработать профориентационный буклет для содействия профессиональному самоопределению старшеклассников.

В течение своей жизни каждый человек, обычно в молодости, задает себе вопрос о своем предназначении. Выбирать профессию - дело сложное и важное, от которого во многом зависит будущая судьба. Выбор профессии у каждого человека индивидуален, и не секрет, что часто родительские желания оказывают сильное влияние на выбор профессии ребенка.

Родители могут желать, чтобы их дети продолжили семейную традицию или выбрали профессию, близкую родительской, а также чтобы дети реализовали их собственные несбывшиеся надежды и мечты. Множество факторов влияет на выбор профессии, включая семейный контекст. Мы нередко ориентируемся на своих родителей и их ожидания, осознанно или подсознательно. Некоторые из нас стремятся оправдать родительские надежды, чтобы доказать свою независимость и любовь, в то время как другие просто следуют примеру старших. Есть также те, кто выбирает профессию, не имеющую ничего общего с предпочтениями родителей, чтобы проявить свою независимость и автономию. Каждый человек, выбирая себе будущую профессию, руководствуется разными мотивами: доступностью обучения, легкостью поступления в учебное заведение, ее престижностью, высокой заработной платой, ориентируются на хорошие условия труда или следуют указаниям родителей и т. д. Иными словами, задача для человека заключается в том, чтобы найти себе профессию, которая интересна и привлекательна для него, соответствует способностям и пользуется спросом на рынке труда. И тогда его выбор будет удачным.

В данной работе будет исследоваться влияние профессиональной сферы родителей на формирование профессиональных ориентаций и предпочтений у студентов Рудненского горно-технологического колледжа.

Список использованных источников

1. Династия // Википедия URL: <http://wiki-org.ru/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%8F> (дата обращения: 18.12.2024).
2. Высшее образование в Республике Казахстан (на начало 2022-2023 учебного г.) // Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан URL: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-edu-science-inno/publications/3921/> (дата обращения: 21.12.2024).
3. Более 3,3 тыс. лет общего трудового стажа насчитывают лучшие трудовые династии Казахстана // Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/enbek/press/news/details/853954?lang=ru> (дата обращения: 21.12.2024).
4. Выбор профессии – дело серьезное // Главная Тема. URL: <https://glavnayatema.com/?p=44050> (дата обращения: 03.01.2024).
5. Как родители влияют на карьеру ребенка // Проза.ру URL: <https://proza.ru/2011/03/20/1888> (дата обращения: 15.02.2024).

ЗАМАНАУИ МУЛЬТФИЛМДЕРДІҢ БАЛА ПСИХИКАСЫНА ӘСЕРІ

Студент Кенжеғали А., 3 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МҚК
Ғылыми жетекшісі: Табинбаева Г.М., педогогика және психология пәнінің
оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі уақыттың талабына сай бірнеше анимациялық мультфильмдер жасалуда. Егер біз оларды бұрын жасалған мультфильмдермен салыстыратын болсақ онда олардың арасында көптеген айырмашылықтар мен ерекшеліктер бар. Шынында да, бұрын суретшілер өздерінің ерекше туындыларын жасады, олар балалардың ойлауы мен тәрбиесін дамытуға ықпал етті. Ал қазіргі мультфильмдер кішкентай балалардың жақсы өсуі мен дамуына аз әсер етеді.

Жұмыстың мақсаты: Заманауи мультфильмдердің психология мен бала тәрбиесіне әсерін анықтай отырып, оларды талдау және сыни тұрғыдан түсіну

арқылы қазіргі мультфильмдердің пайдалы және зиянды аспектілерін анықтау.

Міндеттері:

1. Мультфильмдер құрастыру, олардың пайда болу тарихын сипаттау;
2. Балалардың жеке қасиеттерін дамытудағы рөлін анықтау, олардың маңыздылығын ашу;
3. Қазіргі мультфильмдердің балалар психологиясына теріс әсерін анықтау;
4. Оның зиянды аспектілері туралы біліп, олардан аулақ болуды үйрену;
5. Балалар психологиясына сәйкес келетін мультфильмдерді зерттеу.

Мультфильм немесе **мультипликациялық фильм** (лат. mult, лат. Iplicatio - көбейту, ағылш. Film - таспа) - көптеген суреттерден және олардың әрекеттерінің ең жақсы туындыларынан тұратын фильм. Бір экранда балалардың назарын аударатын таңғажайып туындылар жасайтын суретшіні мультипликатор деп атайды.

Балалардың тұлғалық қасиеттерінің дамуына мультфильмдердің рөлі. "Қазақстан 2050" Стратегиялық бағдарламасында "толыққанды өркениет елі болу үшін біз алдымен мәдениетімізді, тарихымызды игеріп, содан кейін басқа әлемді игеруге ұмтылуымыз керек" деп көрсетілген, бұл бүгінде өскелең ұрпақты тәрбиелеудің басты мақсаты болып табылады.

«Ел болам десең, бесігінді түзе» деп кемеңгер Мұхаң нұсқаған сара жолдан қанша ауытқымауға тырыссақ та, телеар-наны қосып қалсаң, «Спанч-боб», «Шрэк», «Батуган» сияқты тәлімі күдікті, өнегесі зиянды өнімдер сол бесігімізді майыстырып, сындыруға шақ қалды. Бүгінде көгілдір экранның, яғни бұқаралық ақпарат құралдарының адамзат баласы үшін маңызы зор. Алайда бұл біздің жастарымыздың психологиясына және тәрбиесіне теріс әсерін тигізеді. Қазіргі таңда бала тәрбиесіне еркеше мән беріліп отыр, әсіресе телеарналардан беріліп жатқан бағдарламалар мен мультфильмдер.

Заманауи мультфильмдердің бала психологиясына және тәрбиесіне кері әсері

Жиырма жыл бойы балалар психикасын зерттеген неміс психологы Райнер Пацлаф теледидар баланың дамуына әсер етеді деп жазды. Өндірушілер ұсынатын мультфильмдердің барлығы сапалы емес. Сондықтан сіздің балаңыз не көретінін күнделікті қадағалап отырған жөн. Неліктен екенін білу үшін төмендегі ақпаратқа назар аударыңыз:

1. Жапон елін шулатқан «Пакемоны» мультсериалдарын көрген 688 жапон баласы эпилептикалық құлау симптомдарымен емханаға түскен. Психологтардың айтуынша, балалардағы бұл жағдай кадрлардың өте тез ауысуына байланысты. Бұл бағдарламаны көрген баланың психикасына кері әсер бергендігі анықталып, психологтардың дабылынан соң мультфильмді көрсетуге тыйым салған.

2. Британдық мультсериалдарының бірі – «Телепузики» бүкіл әлемге жағымсыз атпен танылған. Бұл мультфильмнің авторы Сара Грэмнің сұхбатынан кейін шу шықты, өйткені бұл бағдарлама галлюциногендердің әсерінен жасалған. Психологтар бұл мультфильмді көріп отырған баланың дамуында ауытқулар бар екенін анықтады.

3. Қазіргі мультсериалдардың көрсетілімдерінен соң балалардың мінез-құлқында агрессия және түрлі қорқыныштар пайда болатыны байқалған. Бұл мультсериалдарды көрген балаларда қорқыныш пен үрей сезімі басымдық танытады. Мысалы, бүгінде балалар арасында танымал, Маша мен аю туындысын Ресей мен Украинада көрсетуге тыйым салынды. Балаларды өзіне тартатындай бұл сериялдың қандай сыры бар? Графикасы мен сапасына қояр мін жоқ. Кейіпкерлері де сондай шынайы шыққан. Алайда Машаның өзіне бір қарадыңыз ба? Бірбеткей, бұзақы, бетпақ. Білетіні – бұзықтық, бүлдіру. Яғни, бұл мультсериалдың көздеген жас жеткіншектерге өмір сүрудің барлық ережелерін бұзып, өзің қалағандай өмір сүр деп дәріптейді. Әр түрлі құбылыстарды тез сіңіретін нәресте Маша әрекетін қайталау оңайға соғады.

Бала психологиясына қонымды мультфильмдер. Кейіпкерлері көңілді, адал, ажарлы мультфильмдерді көрген дұрыс.

Абай атаның жазуында бұл үшеуінің дауының үкімін ғылым шығарушы еді ғой. Ғылым келіп «Құдайшылық сонда, қалпыңды таза сақта» дейтін. Ал «Басқатырғыдағы» басты кейіпкер – Мұң.

Мультфильм, негізінен Райли деген бас кейіпкердің санасындағы эмоциялық қасиеттердің таласына құралған. Көпшіліктің көңілінен шыққан 2009 жылғы АҚШ қоржынындағы тағы бір әсерлі мульт туынды – «Вверх». Жұбайына деген адал махаббаты мен арманына сенген мейірімді жүрегі – басты кейіпкерге деген сүйіспеншілік пен қолдауды кішкене көрерменнен бастап ересек адамға дейін аудитория көлеміне шек қойған жоқ.

Шын мәнінде осы сынды мейірімге толы, сыйластық пен кішіпейілділікке үйрететін, арманға адал болуға, қайтпас қайсар болуға бағыттайтын туындылар мультфильм жанрының негізгі мақсатын айқындайды, міндетін орындайды. Балаңа жаманын көрсетсең, тәрбиесінде қара дақ қалады. Жақсысын көрсетсең, жүрген жері шат болады. Қалау – өзіңізде!

Қорытынды. Мультфильм-өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі ең қажетті құралдардың бірі. Қазақ халқы ғасырлар бойы армандаған тұлғасы мен даралығын, ұлттық дәстүрлерін, ұлтын, тәуелсіздігін тек болашақ ұрпақтың арқасында ғана қорғай алады. Сондықтан ұрпақты тәрбиелеу әрқашан алдыңғы қатарда болуы керек. Сондықтан Қазақстан мультфильмдер индустриясына назар аударуы керек. Өкінішке орай, анимация жанры - біз әлі шешімін таппаған салалардың бірі. Мультфильм – мейірімге толы болуы керек. Себебі оның басты аудиториясы жас бүлдіршін. Ал бүлдіршіннің өз кезегінде санасы, ойлау қабілеті қалыптаспаған. Ол барлық іс-қимылдарды, қозғалыстарды айтылған сөздерді көргеніне қарап қайталайды. Осы жағынан мультфильмдердің бала психологиясына, ол тұрмақ жастар психологиясына нұқсан келтіру қаупі бар.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» стратегиясы-қалыптасқан мемлекеттік жаңа саяси бағыты жолдауы. // Егемен Қазақстан, 2012.www.multfilm.kz.
2. «Бала тәрбиесі» журналы №2, 2010.
3. М.Безруких (Ред.колегия). Педагогический энциклопедический словарь. М., 2002. С-79.
4. Қазақ Совет энциклопедиясы №8 том, 1999 ж.
5. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогика институтының Хабаршысы №4 (2), 2007жыл, 61–92 б.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА КЕҢІСТІКТІ ОЙЛАУЫН ДАМУДА LEGO ҚҰРАСТЫРУДЫ ҚОЛДАНУ

Студент Кәдірбаева Ж., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»

МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Султанова М.О., арнайы пәндер оқытушысы, педагогика және психология магистрі

Өзектілігі. Бастауыш сынып оқушыларының кеңістіктік ойлау қабілеттерін дамыту білім беру үдерісіндегі маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Олардың кеңістіктік қабылдау қабілеттері дамыған сайын, олар физикалық әлемді түсіну, математикалық және ғылыми тапсырмаларды шешу, сондай-ақ түрлі пәндер бойынша теориялық және практикалық білімдерді қолдану қабілетіне ие болады.

Мәселе. LEGO құрастыру — бұл қолданыстағы оқу әдістерінің бірі, ол балаларды белсенді түрде ойлауға, кеңістікті елестетуге және оны модельдеуге үйретеді. Сондықтан бұл әдістің тиімділігін зерттеу қазіргі білім беру жүйесінде маңызды мәселе болып табылады.

Жұмыс мақсаты: Бастауыш сынып оқушыларының кеңістіктік ойлау қабілеттерін дамытуда LEGO құрастыру құралдарын қолдану әдісін зерттеп, оның тиімділігін көрсету.

Міндеттері

- LEGO құрастырудың кеңістіктік ойлау қабілетіне әсерін зерттеу;
- LEGO ойындарын пайдалану арқылы бастауыш сынып оқушыларының логикалық және кеңістіктік дағдыларын дамыту жолдарын анықтау;
- Оқушылардың кеңістіктік ойлауын дамыту үшін LEGO құрастыруды қолданудың тиімді әдістерін ұсыну;
- LEGO ойындары арқылы оқушылардың шығармашылық дағдыларын дамыту.

LEGO құрастыру - бастауыш сынып оқушыларын математикалық дағдыларды дамытуда қолдануға болатын өте тиімді әдіс. LEGO ойындары балаларға түрлі математикалық ұғымдарды ойын түрінде үйренуге мүмкіндік береді. LEGO құрастыру арқылы балалар геометрия, есептер шешу, өлшеу, симметрия, пропорция, және басқа да математика пәнінің негіздерін меңгереді.

1. Геометриялық фигуралармен жұмыс. Геометриялық пішіндер құрастыру

LEGO блоктары арқылы оқушылар түрлі геометриялық пішіндер жасай алады. Бұл тапсырма балаларға фигуралардың қасиеттерін және оларды кеңістікте орналастыруды түсінуге көмектеседі. Әсіресе, үш өлшемді геометриялық фигураларды құрастыру кезінде кеңістіктік ойлау дағдылары да дамиды. Мысал:

- Оқушыларға квадрат, үшбұрыш, тікбұрышты параллелепипед немесе басқа фигураларды LEGO арқылы құрастыру тапсырмасын беру.

- Әр фигураның қасиеттерін талқылау: қанша қабырғасы бар, қандай бұрыштары бар, қандай өлшемде болуы керек.

- Симметрия және симметриялық фигуралар. LEGO арқылы симметрияны зерттеу балаларға симметриялық объектілер мен пішіндерді танып білуге мүмкіндік береді. Оқушылар бір бөлшекпен симметриялы пішіндер жасау арқылы олардың құрылымын түсінеді.

- LEGO-дан симметриялық фигураларды құрастыру. Мысалы, айнаға қарап, конструкцияның екі жағы бірдей болатындай етіп жасау.

Өлшеу және пропорциялар. Өлшемдермен жұмыс

LEGO бөлшектерінің ұзындығы мен өлшемдерін есептеу арқылы балалар өлшеу дағдыларын дамыта алады. LEGO блоктарын белгілі бір ұзындықты, биіктікті немесе көлемді өлшеу үшін қолдануға болады.

Мысал:

- Оқушыларға нақты өлшемдермен берілген құрылымды жасау тапсырмасы беріледі. Мысалы, "10 см биіктігі бар мұнара құрастырыңыз". Бұл тапсырма балалардың өлшеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

- LEGO-ның әр түрлі өлшемдегі бөлшектерін пайдаланып, ұзындықтарды салыстыру, ұзындық пен ені туралы түсініктерді қалыптастыру.

2. Пропорциялар және ауқымды масштабтар

LEGO көмегімен пропорциялар мен масштабтар түсініктерін дамытуға болады. Бұл ұғымдарды ойын арқылы түсіну балалар үшін оңай болады. Мысал:

- LEGO блоктары көмегімен түрлі заттарды құрастыру арқылы балалар ауқымды жобалар жасауға үйренеді. Мысалы, олар қала құрылысын жасай отырып, белгілі бір масштабта объектілерді құрастырады.

Сандармен және амалдармен жұмыс. Қосу және азайту амалдары

- LEGO арқылы сандарды қосу мен азайту дағдыларын жетілдіруге болады. LEGO бөлшектерін санап, қосу немесе азайту операцияларын жүргізу балалардың арифметикалық дағдыларын дамытуға көмектеседі.

- Оқушыларға LEGO бөлшектерін пайдаланып қосу және азайту тапсырмаларын беру. Мысалы: "10 LEGO бөлшегінен 4-ті алып тастау, қалған бөлшектерді санау".

- Әр бөлікті немесе бөлшекті бір санға қосып, оны салыстырып, нәтижесін табу.

Көбейту және бөлу амалдары. LEGO көмегімен көбейту және бөлу операцияларын да үйренуге болады. Бұл оқушыларға топтастыру, реттеу және есептеу амалдарын орындауды үйретеді.

- Оқушыларға белгілі бір топтағы LEGO блоктарының санын көбейту және бөлу тапсырмаларын беру. Мысалы, "Әрбір қатарда 5 LEGO бөлігі бар, 4 қатардан қанша бөлшек болады?"

Теңдеулер мен үлгілер. LEGO арқылы оқушылар математикалық үлгілерді құрастыруды үйренеді. Олар түрлі геометриялық және сандық үлгілерді қолдана отырып, математикалық заңдылықтарды түсінеді.

- Оқушыларға белгілі бір үлгі бойынша LEGO бөлшектерін орналастыру тапсырмасын беру. Мысалы, "Жолдардағы бөлшектерді екі есе көбейту" немесе "Үш бөлшекті бір-біріне қосып, жаңа үлгі жасау".

Теңдеулер және теңдікпен жұмыс. LEGO бөлшектерін теңдеулер мен теңдіктерді шешу үшін пайдалану оқушылардың есептік дағдыларын нығайтады. Мысал:

- LEGO бөлшектерімен қарапайым теңдеулерді шешу. Мысалы, LEGO блоктарымен « $5 = ? + 3$ » теңдеуін шешу.

Шеңбер және бұрыштар. LEGO блоктары арқылы оқушылар шеңбердің, бұрыштың құрылымын және олардың орналасуын зерттей алады.

- LEGO-дан шеңберді немесе бұрышты құрастыру тапсырмасы беріледі. Мысалы, балаларға 90° бұрышты жасау немесе шеңбердің әрбір бөлшегін біріктіру тапсырмасы беріледі.

Бұрыштарды өлшеу

Оқушылар LEGO бөлшектерімен бұрыштарды құрған кезде бұрыштар мен олардың өлшемдерін өлшеуді үйренеді. LEGO-дан құрастырылған бұрыштарды анықтау және өлшеу тапсырмалары беріледі. LEGO-дан құрастырылған бұрыштарды анықтау және өлшеу тапсырмалары беріледі.

Геометриялық тұрғызу. LEGO ойындары балаларға геометриялық пішіндер мен құрылымдарды дұрыс тұрғызуды үйретеді, бұл олардың математикалық дағдыларын арттырады.

- Балаларға жоспар бойынша үй немесе көпір құрастыру тапсырмасы беріледі. Бұл тапсырма оқушыларға объектіні үш өлшемде құрастыруды үйретеді.

Қорытынды: LEGO құрастыру арқылы бастауыш сынып оқушылары математикадан түрлі дағдыларды дамыта алады. Оларға геометрия, арифметика, өлшеу, пропорциялар, математикалық үлгілер мен теңдеулерді қолдану арқылы білім беру қызықты әрі тиімді болмақ. LEGO ойындары балалардың шығармашылық ойлауын дамыта отырып, оларды математикаға деген қызығушылықтарын арттырады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Гарфилд, Дж. (2016). LEGO: Ағартушы құрал ретінде. Бұл кітап LEGO құрастыру ойындарының білім беру процесіндегі рөлі мен маңыздылығын қарастырады.
2. Автор LEGO арқылы балалардың шығармашылық қабілеттері мен кеңістіктік ойлауын дамытуға арналған әдістерді сипаттайды.
3. Келлер, С. (2018). Бастауыш сыныпта STEM білім беру: LEGO және басқа да ойындар . Бұл жұмыс LEGO құрастырудың STEM (ғылым, технология, инженерия, математика) пәндеріндегі ролін талқылайды. Келлер LEGO арқылы балалардың кеңістіктік ойлау дағдыларын қалай дамытатындығы туралы деректермен бөліседі.
4. Петрова, Т. (2019). Оқушылардың кеңістіктік ойлауын дамытуда ойындар мен технологиялардың қолданылуы . Оқушылардың кеңістіктік ойлауын дамыту үшін әртүрлі ойындар мен техникаларды қолдану мәселелерін зерттейді. LEGO құрастырудың балалардың кеңістіктік түсінігін жақсартудағы тиімділігін нақты мысалдармен түсіндіреді.

РАЗРАБОТКА ИНФОРМАЦИОННОГО БУКЛЕТА ДЛЯ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖЕЙ: ПОДДЕРЖКА ОДНОКУРСНИКОВ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА (РАС)

Козенко В., студент 3 курс, ЧУ «Колледж предпринимательства КИИЭУ»
Научный руководитель: Солонская Б.В., преподаватель спецдисциплин

Актуальность. Расстройства аутистического спектра (РАС) — это группа нейроразвитийных нарушений, которые влияют на социальное взаимодействие, коммуникацию и поведение. В Казахстане все больше внимания уделяется вопросам инклюзивного образования, включая среднее профессиональное образование в колледжах. Одним из эффективных инструментов поддержки таких студентов может стать информационный буклет, который поможет их сверстникам лучше понять их потребности и научиться оказывать помощь.

Проблема. Студенты с РАС, обучающиеся в колледжах, часто сталкиваются с трудностями в адаптации к новым условиям, что требует особого внимания со стороны преподавателей и однокурсников.

Цель работы. Разработать информационный буклет для студентов колледжей, который поможет им лучше понять особенности своих однокурсников с РАС и научиться оказывать им поддержку в учебной и социальной жизни.

Задачи:

1. Изучить особенности студентов с РАС и их потребности в образовательной среде колледжей.
2. Разработать структуру и содержание информационного буклета.
3. Подготовить примеры и рекомендации для студентов, основанные на реальных ситуациях из казахстанских колледжей.
4. Оформить буклет в доступной и привлекательной форме.

Особенности студентов с РАС в колледжах

Студенты с РАС в колледжах могут сталкиваться с рядом специфических трудностей:

- **Переход из школы в колледж:** для многих студентов с РАС это большой стресс, так как меняется привычная обстановка, расписание и круг общения.
- **Групповые задания:** в колледжах часто требуется работа в команде, что может быть сложно для студентов с РАС из-за трудностей в коммуникации.
- **Практические занятия:** некоторые студенты с РАС могут испытывать трудности на лабораторных работах или производственной практике из-за сенсорной чувствительности.
- **Социальная изоляция:** студенты с РАС могут чувствовать себя одиночками, так как им сложно заводить друзей.

Примеры из казахстанских колледжей

В Казахстане уже есть положительные примеры поддержки студентов с РАС в колледжах. Например, в Алматинском колледже строительства и менеджмента был запущен проект по инклюзивному образованию. В рамках проекта студенты с РАС получают индивидуальные консультации, а их однокурсники проходят тренинги по пониманию аутизма. Один из студентов с РАС поделился, что благодаря поддержке однокурсников он смог успешно адаптироваться к новым условиям и даже участвовать в студенческих мероприятиях.

Еще один пример — Карагандинский гуманитарный колледж, где для студентов с РАС создали специальную зону для отдыха. Это тихое место, где студенты могут отдохнуть от шума и суеты, что помогает им справляться с сенсорной перегрузкой.

Структура информационного буклета

Буклет должен быть структурирован таким образом, чтобы информация была доступной и легко усваиваемой. Предлагаемая структура:

1. **Введение:** краткое объяснение, что такое РАС и почему важно поддерживать студентов с этим расстройством.
2. **Особенности студентов с РАС:** описание ключевых характеристик, которые могут проявляться в учебной среде колледжей.
3. **Как помочь:** практические рекомендации для однокурсников, такие как:
 - Как начать разговор с студентом с РАС.
 - Как помочь в групповых заданиях.
 - Как реагировать на необычное поведение.
4. **Примеры из жизни:** реальные истории студентов с РАС из казахстанских колледжей.

5. **Ресурсы:** список организаций и сайтов, где можно получить дополнительную информацию о РАС.

Содержание буклета

1. Введение

В этом разделе важно объяснить, что РАС — это не болезнь, а особенность развития. Студенты с РАС могут быть талантливыми и успешными, но им нужна поддержка, чтобы раскрыть свой потенциал. Например, в Павлодарском колледже информационных технологий студент с РАС стал победителем республиканской олимпиады по программированию благодаря поддержке преподавателей и однокурсников.

2. Особенности студентов с РАС

Здесь можно привести примеры, как РАС может проявляться в колледже. Например, студент с РАС может избегать шумных студенческих мероприятий, но при этом быть экспертом в своей области знаний. В Шымкентском колледже туризма и сервиса студент с РАС, который не любил участвовать в групповых обсуждениях, смог блестяще выполнить индивидуальный проект по дизайну интерьеров.

3. Как помочь

- **Начать разговор:** предложить простые темы для общения, такие как общие интересы или учебные задания. Например, в Актюбинском колледже транспорта и коммуникаций однокурсники помогли студенту с РАС найти друзей, обсуждая его увлечение железнодорожным моделированием.
- **Групповые задания:** распределить роли в группе так, чтобы студент с РАС мог сосредоточиться на той части работы, которая ему ближе. В Костанайском колледже автомобильного транспорта студенты с РАС успешно работали над проектами, связанными с техническими расчетами, в то время как их однокурсники занимались презентацией.
- **Реакция на поведение:** если студент с РАС ведет себя необычно, не стоит делать замечания. Лучше спросить, нужна ли ему помощь. В Уральском колледже газа и нефти однокурсники помогли студенту с РАС справиться с тревогой перед экзаменом, просто поговорив с ним и объяснив, что его переживания нормальны.

4. Примеры из жизни

В этом разделе можно привести истории студентов с РАС, которые успешно адаптировались в колледже благодаря поддержке однокурсников. Например, история студента из Астаны, который благодаря помощи друзей смог участвовать в конкурсе профессионального мастерства. Или пример из Талдыкорганского колледжа сервиса и технологий, где студент с РАС, который раньше избегал общения, стал активным участником студенческого совета.

5. Ресурсы

Здесь можно указать контакты казахстанских организаций, таких как "Асыл Мирас" или "Дом надежды", которые занимаются поддержкой людей с РАС. Также можно добавить ссылки на онлайн-ресурсы, где можно узнать больше о РАС.

Оформление буклета

Буклет должен быть визуально привлекательным и удобным для чтения.

Рекомендуется использовать:

- **Крупный шрифт** (14 кегль) для основного текста.
- **Иллюстрации:** простые и понятные изображения, которые помогут визуализировать информацию. Например, можно использовать схемы, показывающие, как правильно взаимодействовать с студентом с РАС.
- **Цветовое оформление:** мягкие, неяркие цвета, чтобы не вызывать сенсорного дискомфорта у студентов с РАС.

Заключение

Разработка информационного буклета для студентов колледжей — это важный шаг к созданию инклюзивной образовательной среды. Такой буклет поможет студентам лучше понять своих однокурсников с РАС, научиться оказывать им поддержку и способствовать их успешной интеграции в учебную и социальную жизнь колледжа. В Казахстане уже есть положительные примеры такой работы, и важно продолжать развивать это направление.

Список использованных источников

1. <https://asylmiras.astana.kz/pages/o-nas.html>
2. Результаты опроса ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»

ЭМОЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ: КЛЮЧ К УСПЕШНОМУ ОБУЧЕНИЮ И РАЗВИТИЮ

Котляренко К., студентка 4 курса, ЧУ «Колледж ЗЕРЕК»

Научный руководитель: Айнабаева А.С., преподаватель специальных дисциплин иностранного языка, педагог-модератор, магистр

Актуальность: Одними из актуальных проблемы современных школ являются недостаточное внимание к эмоциональному состоянию обучающихся в образовательном процессе и отсутствие у учащихся эмоционального интеллекта. Высокий уровень тревожности, страх перед ошибками, эмоциональное выгорание и отсутствие положительного подкрепления могут существенно снижать эффективность обучения. Более того, традиционные методы преподавания часто не учитывают индивидуальные эмоциональные особенности детей, что может привести к утрате интереса к учебной деятельности.

Гипотеза: Эмоциональное состояние учащихся оказывает значительное влияние на их учебную активность и успеваемость. Позитивные эмоции способствуют лучшей концентрации, мотивации и усвоению знаний, тогда как негативные переживания, такие как тревожность и страх, могут затруднять когнитивные процессы.

Цель: Рассмотреть влияние положительных и отрицательных эмоций на восприятие информации и мотивацию учащихся.

Задачи:

1. Рассмотреть теоретические концепции эмоционального интеллекта, а также мотивацию и восприятие учебного материала учащимися;

2. Проанализировать интервью учителей включая педагогов-психологов, для того чтобы узнать их восприятие эмоционального интеллекта учащихся;

3. Изучить эффективные методы обучения и то, как они влияют на эмоциональный настрой учащихся.

Эмоции играют ключевую роль в образовательном процессе, оказывая значительное влияние на когнитивные функции, мотивацию и социальное взаимодействие обучающихся.

Положительные эмоции, такие как интерес и радость, способствуют повышению концентрации внимания, улучшению памяти и усилению мотивации к обучению. Например, исследование, опубликованное на платформе CyberLeninka, подчеркивает, что эмоции оказывают сильнейшее влияние на все составляющие учебного процесса, повышая его эффективность. [1]

В то же время **негативные эмоции**, такие как тревога и страх, могут снижать внимание и препятствовать усвоению нового материала. Например, исследование, опубликованное на портале Umedp.ru, указывает, что тревога может быть непосредственной причиной когнитивной дисфункции, влияя на процессы восприятия и памяти. [2]

Социальные эмоции, возникающие в процессе взаимодействия с окружающими, также играют важную роль в обучении. Окружающие люди могут как положительно, так и отрицательно влиять на эмоциональное состояние обучающихся, что, в свою очередь, отражается на их успеваемости. [3]

Кроме того, социальные эмоции, возникающие в коллективной учебной среде, также оказывают влияние на успеваемость. Окружающая атмосфера, поддержка сверстников и учителей, а также эмоциональный интеллект самого обучающегося определяют его академические достижения и психологическое благополучие.

Проведённое мной исследование в рамках педагогической практики позволило проследить взаимосвязь между эмоциональным состоянием учащихся и их поведением на уроке. Анализируя настроение детей и их вовлеченность в образовательный процесс, что привело меня к доказательству того, как эмоциональное состояние обучающихся и их вовлеченность в урок могут быть связаны.

Результаты исследования:

В ходе педагогической практики было выявлено, что эмоциональный настрой на уроке играет ключевую роль в вовлеченности обучающихся в образовательный процесс. Положительная эмоциональная атмосфера способствует не только активному участию учеников в учебной деятельности, но и более эффективному усвоению нового материала. Одним из важнейших факторов поддержания положительного эмоционального фона стало использование игровых методов обучения.

Игровые технологии позволяют создать интерактивную среду, способствующую повышению интереса к предмету, развитию креативного мышления и командной работы. В процессе наблюдений было отмечено, что

учащиеся, вовлеченные в игровые формы взаимодействия, проявляют больше инициативы, активнее задают вопросы и легче справляются с выполнением учебных заданий.

Кроме того, исследование показало, что положительный эмоциональный настрой снижает уровень тревожности и страха перед неудачами. Дети, которые ощущают поддержку со стороны учителя и одноклассников, демонстрируют более уверенное поведение на уроке.

Таким образом, результаты практики подтверждают, что создание эмоционально благоприятной среды является важнейшим условием успешного обучения. Использование игровых методов таких как: метод «Веселый старт», метод «Эмоциональный словарь», метод «Эмоциональное колесо» помогает не только поддерживать интерес к предмету, но и формирует у обучающихся устойчивую мотивацию к обучению, что в перспективе положительно сказывается на их академической успеваемости и личностном развитии.

Так же был проведен анализ интервью учителей, в котором демонстрируется многообразие точек зрения и опыта, что позволяет глубже понять сложность педагогической работы. Каждое из этих высказываний представляет собой не просто личное мнение, а значимый вклад в общее понимание проблем и успехов в сфере образования. Но в одной из сфер социальной эмоции, такой как - зависть, вызывает дискуссию. Одни педагоги считают ее деструктивным фактором, другие - мотивирующим стимулом, способным побуждать учащихся к достижению высоких результатов. В то же время, поддержка со стороны сверстников однозначно оценивается как положительное явление, оказывающее благоприятное влияние на учебный процесс.

Выводы:

Эмоции играют решающую роль в образовательном процессе, оказывая существенное влияние на различные его аспекты, включая мотивацию, память и когнитивные функции.

Научные исследования подтверждают, что позитивная эмоциональная обстановка в классе способствует более глубокому усвоению знаний. Обучающиеся, чувствуя себя комфортно и уверенно, испытывают меньший стресс и тревогу, что позволяет им сконцентрироваться на учебном процессе и расширять свои познавательные горизонты. Когда обучающиеся испытывают интерес или удовольствие от изучаемого материала, они проявляют большую вовлеченность в учебный процесс и стремление к новым знаниям. Уроки, насыщенные эмоциями, стимулируют активное участие учащихся и способствуют формированию прочных связей между изучаемым материалом и личным опытом каждого обучающегося.

Список использованных источников

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-funktsiy-emotsiy-v-uchebnoy-deyatelnosti-uchenikov/viewer>
2. <https://science-education.ru/ru/article/view?id=33341>

3.

https://umedp.ru/articles/stress_trevoga_i_kognitivnye_rasstroystva.html?utm_source=chatgpt.com

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИЧИН БЕССОННИЦЫ НА ЗДОРОВЬЕ СТУДЕНТОВ 1 КУРСА

Кресс Д., студентка 1 курса, КГКП «Аркалыкский политехнический колледж»
Научный руководитель: Алибаева С.А., педагог-психолог

Актуальность. Студенты 1 курса колледжа находятся в периоде адаптации к новой учебной среде, что связано с повышенными стрессами, переутомлением и изменениями в режиме дня. Эти факторы могут привести к нарушениям сна, что негативно отражается на их физическом и психическом здоровье, а также успеваемости.

Проблема. Современные студенты страдают недосыпом в связи с неправильной организацией дня и с большим количеством нагрузок. Улучшение качества сна способствует высокой умственной активности и помогает повысить работоспособность.

Цель: Исследование причин бессонницы здоровье на студентов 1 курса.

Задачи:

1. Ознакомиться с причинами расстройств сна.
2. Изучить литературу по теме исследования.
3. Провести анкетирование студентов 15-17 лет на тему: «Бессонница – одна из проблем студентов».
5. Провести 7-дневный эксперимент в домашних условиях.
6. Проанализировать полученные данные.
7. Составить рекомендации.

Сон – это физиологическое состояние организма, характеризующееся потерей связи с окружающим миром. Для нормального функционирования человека необходимо соблюдать баланс между сном и бодрствованием.

Потребность во сне зависит от возраста: младенцы спят до 22 часов, а взрослые – около 8 часов в сутки. Бессонница или инсомния связаны с трудностями засыпания, частыми пробуждениями и плохим качеством сна, что может негативно сказываться на здоровье и качестве жизни человека. Механизмы бессонницы в настоящее время не изучены до конца.

Влияние факторов на сон:

Студенты часто подвергаются эмоциональной нагрузке, что может привести к бессоннице. Нормой для подростков считается 8-9 часов сна, а его недостаток может вызвать различные отклонения в физическом и психологическом состоянии.

Качество сна человека зависит от различных внешних факторов, таких как:

Питание. Процесс переваривания пищи стимулирует нервную систему, что мешает мозгу полноценно отдохнуть, из-за этого процесса качество сна может снизиться.

Психоактивные вещества. Кофеин влияет на аденозиновые рецепторы, блокируя чувство усталости, расширяя сосуды и понижая давление, что сказывается на естественных ритмах организма.

Температура в помещении. По результатам множества исследований, было установлено, что более низкая температура в помещении стимулирует выработку мелатонина.

Освещение. Яркие источники света препятствуют выработке мелатонина, из-за чего засыпания усложняется.

Гаджеты. Использование электронных устройств напрямую связано с освещением и стрессом. Экраны гаджетов излучают так называемый «синий свет», который не позволяет организму полноценно вырабатывать мелатонин, а информация, полученная из интернета, может вызвать яркие эмоции или стресс, что помешает засыпанию.

Стресс. Напряжение и нездоровый сон связаны очень тесно и часто влияют друг на друга. Стресс вызывает заболевания сердечно-сосудистой системы, психические нарушения, становится предпосылкой к набору веса, нарушениям дыхания и многим другим последствиям, негативно влияющим на сон.

Хороший сон и вредные привычки – вещи несовместимые. Курение провоцирует пересыхание слизистой оболочки, ухудшение работы легких, вызывает храп и приводит к частым ночным пробуждениям. Алкоголь также нарушает структуру сна, дополнительно нагружая сердечно-сосудистую и нервную систему, которые ночью должны «отдохнуть».

Некомфортная обстановка в комнате – неудобная кровать, подушка, синтетическая пижама, раздражающая кожу.

Шум в комнате, у соседей, в соседнем помещении, на улице.

В основе инсомнии может лежать физиологическая предрасположенность, психогенные расстройства, заболевания нервной системы и внутренних органов. Часто инсомния возникает у лиц, страдающих неврозами и неврозоподобными состояниями: психозами, депрессией, паническими расстройствами и т.д.[4]

Результаты исследования. В анкетировании участвовало 50 студентов 1 курса Аркалыкского политехнического колледжа, возрастом 15-17 лет. Результаты показали, что большинство студентов спят менее 6 часов в сутки, 54% редко высыпаются, а 64% испытывают трудности с восстановлением режима после каникул.

Экспериментальное исследование бессонницы:

Мною проведен 7-дневный эксперимент, который помог выяснить, какие внешние факторы влияют на качество моего сна. В ходе эксперимента я использовала такие методы, как проветривание комнаты, прослушивание классической музыки, употребление молока или чая на ночь, и чтение перед сном. Результаты показали, что проветривание и тёплое молоко или чай

помогают улучшить сон, а использование гаджетов перед сном, напротив, ухудшает качество сна.

На основе полученных данных я предлагаю следующие рекомендации:

- Ложитесь и просыпайтесь в одно и то же время.
- Ложитесь спать до 23:00.
- За пару часов до сна избегайте тяжелой пищи, предпочитая лёгкие закуски.
- Читайте спокойную литературу или слушайте медленную музыку перед сном.
- Проветривайте комнату и выключайте свет перед сном.
- Избегайте использования гаджетов за 2 часа до сна.

Выводы: изучены факторы, способные повысить качество сна, и предупредить различные заболевания сна. При выполнении всех необходимых для сна требований, наступает здоровый и полноценный сон.

Проведенный мной социологический опрос помог выяснить, что не всем студентам удастся выспаться, что в дальнейшем это может привести к серьезным проблемам, а единицы студентов уже страдают заболеваниями в столь раннем возрасте.

Опрос студентов 1 курса, а также эксперименты со моим сном помогли мне выявить основные правила здорового сна, соблюдение которых позволит сделать сон исключительно полезным для здоровья.

В ходе исследовательской работы подтверждена гипотеза о том, что современные студенты страдают бессонницей в связи с неправильной организацией дня и большим количеством нагрузок. Цель работы была достигнута, задачи решены в полном объеме.

Список использованных источников

1. Апноэ сна. Интернет-ресурс: [https:// probolezny. ru / apnoe - vo - sne /](https://probolezny.ru/apnoe-vo-sne/)
2. Бессонница или инсомния. Интернет-ресурс: [https://probolezny.ru/bessonnica /](https://probolezny.ru/bessonnica/)
3. Гиперсомния. Интернет-ресурс: https://www.krasotaimedicina.ru/diseases/zabolevaniya_neurology/hypersomnia
4. Значение сна. Интернет -ресурс: [https://buzunov.ru/articles/sleep-wellness-gigiena-sna/chto-takoe-son-i-zachem-on-nuzhen-fiziologiya-struktura-funktsii-sna /](https://buzunov.ru/articles/sleep-wellness-gigiena-sna/chto-takoe-son-i-zachem-on-nuzhen-fiziologiya-struktura-funktsii-sna/) <https://rehabscience.ru/son-s-tochki-zreniya-fiziologii>
5. Нарколепсия. Интернет-ресурс: [https://arbat 25.ru/myi - lechim / psichicheskie - rasstrojstva /narkolepsiya - bolezn – mistika](https://arbat25.ru/myi-lechim-psichicheskie-rasstrojstva/narkolepsiya-bolezn-mistika)

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН ДАМУ

Студент Қайратқызы Қ., 4 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Әждарова Б.С., арнайы пәндер оқытушысы

Өзектілігі Болашақ мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін дамыту.

Мәселе Шығармашылық ойлаудың бір түрі-ойлау жаңа субъективті өнімнің пайда болуымен және оны жасау бойынша танымдық қызметте жаңа әзірлемелермен сипаттау.

Жұмыс мақсаты Болашақ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі үшін де білім – оның шығармашылық қабілетін дамыту.

Міндеттері Қазіргі білім беру технологияларының мақсаты-міндетті білім деңгейін қалыптастыру арқылы оқушыларды шығармашылық деңгейге шығару.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытуда жаңа технологияларды енгізу, білім беруді ақпараттардыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу – деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделген [1]. Бұл міндеттерді шешуде әрбір білім беру мекемесі, әрбір мұғалімнің күнделікті ізденісі арқылы, барлық жаңалықтар мен қайта құру өзгерістерге батыл жол ашатын жаңа практикаға, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды.

Кез келген құралдың жаңашылдығы тұлғалық және уақыттық тұрғыдан салыстырмалы түрде болады. Жаңашылдық әрқашан нақты тарихи сипатқа ие. Нақты бір уақытта туылып, нақты бір тарихи кезең міндеттерін дұрыс шеше отырып, жаңашылдық көпшіліктің жетістігі болуы мүмкін немесе дамуға тежеуші болып, ескіруі мүмкін. Мәселен, сонау ХҮІ ғасырда Я.А. Коменский ойлап тапқан сыныптық-сабақтық оқыту жүйесі, А.С. Макаренко немесе В.А. Сухомлинскийдің тәжірибесі, Ростовтық үлгерімнің алдын-алу тәжірибесі, сабақтардың алуан түрлі құрылымдары бойынша липецкілік тәжірибе, мәселелік оқыту тәжірибесі, оқу-тәрбие ндерісін тиімділеу тәжірибесі В.Ф.Шаталовтың тірек конспектілері және басқалардың жаңалықтары өз дәуірінің көрнекті идеялары болып табылады. Оларды тарихтан тыс қарастыруға және бағалауға болмайды. Осыларды негізге ала отырып, инновацияны жаңалық, жаңа әдіс, өзгеріс, әдістеме, жаңашылдық, ал инновациялық үдерісті жаңа әдістеме құралы деп ұғамыз. Қоғамның дамыған шығармашылық ойлауға ие, өндірістік және әлеуметтік өмірге жаңа мазмұн енгізетін адамдарға өскелең қажетсінуі болашаққа қатысты, кәсіби қызметке жоғары талапты белгіледі және тұрақтандыруға берік ағымға ие болып отыр. Әрбір маманның кәсіби шығармашылық белсенділігін қалыптастырудың мәні объективті түрде өсті. Кәсіби шығармашылық қабілет жоғары деңгейлі болашақ маманның бәсекеге қабілеттілігі мен біліктілігін арттырады. Бүгінгі таңда білім беру саласындағы жаңа технологияларды меңгермейінше, сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес, өйткені ақпарат мәселесі қоғамдағы түйінді мәселелер қатарынан орын алады. Сұрақ–жауап, баяндау, топтық жұмыс түріндегі семинар сабағында тақырып бойынша мынадай сұрақтар талдауға ұсынылады:

- 1) Балалар әдебиетіне жататын қандай шығармаларды атауға болады?
- 2) Балалар әдебиеті тәуелсіздік жылдарында қандай бағытта дамып келеді? Шығармашылық жұмыс ретінде «ЖИГСО» әдісімен топтық жұмыс ұйымдастырылады. Әр топқа тапсырма беріледі.

1-топ: Қазіргі таңда оқырманы көп балаларға арнап жазылған шығарманы атаңыз? Жауаптарыңызды ғылыми тұжырымдармен дәйектеп айтып беріңіздер.

2-топ: Қазіргі балалар әдебиетінің әлеуметтік мәселе ретінде әңгіме, повестерге тән тән проблемалық жағдаяттарды «Топтастыру стратегиясы» бойынша жазыңыздар.

3-топ: Қазақ балалар әдебиетіндегі повестерді тақырыптық жіктеп, кесте түрінде көрсетіңіздер.

Студенттердің эстетикалық танымдық әрекеті арқылы көркем шындық пен ақиқат өмірдің байланысы, қоршаған ортаға, әлемге деген көзқарасы, ұғым-түсініктерімен пайымдаулары, пікірлері мен өзіндік тұжырымдары қалыптасады. Студенттің қазіргі балалар әдебиетін кәсіби тұрғыдан игеруі практикалық тәжірибенің жинақталуы нәтижесінде, көркем шығарманы талдау, сараптап-пайымдаудың негізінде жүзеге асады. Мәселен, Б.Сокпақбаевтың «Менің атым Қожа», «Жекпе-жек» повестерін оқып, талдауда мынадай тапсырмалар студентті мәтіндік білімді мазмұндық тұрғыдан иегере отырып, ақиқат өмірмен байланыстыруға дағдыландырады:

- Повестер неліктен «Менің атым Қожа», «Жекпе жек» деп аталған.

- Повестердің тақырыптық атауының мәні неде?

Зерттеу нәтижелері

Бұл арқылы балалар әдебиеті контексіндегі ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың адамға дұрыс бағыт бере алатын ең маңызды идеалдарын игереді. Болашақ мамандардың ақыл-ой мәдениетін жоғары деңгейге дамыту көзделеді. Сондықтан балалар әдебиетін оқытуда жай мазмұндық тұрғыдан игеру аздық етеді, оның ішкі жандүниесіне, әдеби иірімнің астарындағы адамдық немесе адамзаттық проблемаға, құндылықтарға үңіле отырып, әлемді тануға ұмтылу кәсіби әдебиетші мамандарды даярлауда ерекше маңызды орын алады. Нәтижеге бағдарлай оқыту ұстанымы бұл кезкелген салада жаппай бағыт алған тенденция десе де болады. Себебі, кезкелген әрекеттің нәтижесі болуы өмірлік заңдылық, аталған ұстаным сол заңдылықтардың педагогика ғылымында ерекше мән беруіне байланысты туындап отыр. Жоғары оқу орнында қазақ тіл мен әдебиет мамандарын даярлауда балалар әдебиетін, оның ішінде әңгіме, повест жанрларын оқытуда жалпы ортақ жалпыдидактикалық заңдылықтардың ішінде қазақ тілі мен әдебиетін оқытудың инновациялылығы ұстанымы басты назарға алынады.

Қорытынды

Заманауи сөздік қорымызға педагогикалық технология ұғымының берік енуіне қарамастан, оны түсіну мен пайдалануда қазірге дейін әртүрлі көзқарастар кездеседі. Педагогикалық технологиялар заманауи оқытудың әдістерінің, формаларының, тәсілдерінің барлық құралдары, әсіресе оқытудағы ақпараттық технологияларды пайдалану саласындағы мүмкіндіктер бойынша пайдалану қажет. Инновациялық педагогикалық технологияларға өнер табыстарын, жаңа технологияларды жасау, тарату, ендіру, пайдалану және коммерциализациялау технологиялары жатқызылып жүр. Алдағы уақытта осы мәселелер жөнінде ізденістер жасау жоспарлануда.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана; Ақорда, 2007. №3,19-III ҚРЗ.

2. Нұрлыбекова А.Б. Инновациялық білім: теориялық және әдістемелік негіздері. Шымкент, 2019. 133 б.
3. ҚР Білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Астана, 2011
4. Т.Тәжібаев. К.Д.Ушинскийдің психологиялық жүйесі. Халық мұғалімі. 1946, № 1-2
5. Қатаев Н.С. Студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру барысында мультимедиялық технологияларды пайдалану біліктілігін қалыптастыру. ПФКД. Алматы, 2010. 144 б. 32 бет

БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫН БЕЙІМДЕУДЕГІ ЧАТ-БОТТАРДЫҢ ОРНЫ
Студенттер Қайырлықызы Г., Қайырлықызы Н., 4 курс, Абай атындағы Шығыс
Қазақстан гуманитарлық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Сләмғалиева Н.А., информатика және арнайы пәндер
оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі заманғы білім беру технологияларының дамуы оқыту процесін жекелендіруге және тиімді етуге бағытталған. Цифрлық технологиялардың ішінде чат-боттар ерекше орын алады, себебі олар оқу материалдарын автоматтандыруға, студенттерге жедел жауап беруге және оқу бағдарламаларын бейімдеуге мүмкіндік береді. Білім берудегі чат-боттарды қолдану оқытушылар мен оқушылардың уақытын үнемдейді, білім беру мазмұнын әрбір оқушының қажеттілігіне қарай бейімдеуге ықпал етеді. Осы себепті, білім беру жүйесінде чат-боттардың рөлі мен мүмкіндіктерін зерттеу өзекті мәселе болып табылады.

Мәселе: Көптеген білім беру жүйелерінде оқушылардың жеке ерекшеліктері мен оқу қарқыны толық ескерілмейді. Мұғалімдердің жүктемесінің көптігі оқушыларға жекелендірілген оқыту ұйымдастыруға мүмкіндік бермейді. Сонымен қатар, оқу материалдарын меңгеру деңгейі әр оқушыда әртүрлі болғандықтан, бірдей әдістер барлық оқушылар үшін бірдей тиімді бола бермейді. Осы мәселелерді шешуде чат-боттар оқыту процесін жекелендіруге және білім мазмұнын бейімдеуге көмектесе алады.

Жұмыс мақсаты: Білім беру мазмұнын бейімдеуде чат-боттарды қолданудың тиімділігін зерттеу және оларды оқыту процесіне енгізудің оңтайлы әдістерін ұсыну.

Міндеттері:

- Білім беру жүйесінде қолданылатын чат-боттардың түрлерін талдау.
- Чат-боттардың білім мазмұнын бейімдеу мүмкіндіктерін зерттеу.
- Чат-боттарды қолдану арқылы оқыту сапасын арттыру әдістерін анықтау.
- Чат-боттарды білім беру процесіне енгізудің практикалық ұсыныстарын жасау.

Чат-боттардың білім беру жүйесіндегі рөлі

Чат-боттар – жасанды интеллект пен машиналық оқыту технологияларына негізделген бағдарламалар. Олар пайдаланушылардың сұраныстарына сәйкес ақпарат беріп, сұрақтарға жауап беріп, оқу

материалдарын ұсына алады. Білім беру саласында чат-боттардың келесі артықшылықтарын атап өтуге болады:

- ✓ **Жекелендірілген оқыту** – Чат-боттар әр оқушының білім деңгейіне сәйкес оқу материалдарын бейімдей алады.
- ✓ **Жылдам кері байланыс** – Оқушылар кез келген уақытта сұрақ қойып, жедел жауап ала алады.
- ✓ **Мұғалімдердің жүктемесін азайту** – Рутиналық сұрақтарға жауап беру, үй тапсырмасын тексеру сияқты жұмыстарды автоматтандыру арқылы мұғалімдердің жұмысын жеңілдетеді.
- ✓ **Оқушылардың мотивациясын арттыру** – Интерактивті және ойын элементтері арқылы оқыту қызықты әрі тартымды болады.

Чат-боттарды білім беру процесіне енгізу тәжірибесі

Дүниежүзінде көптеген білім беру ұйымдары чат-боттарды қолдана бастады. Мысалы, кейбір университеттер мен онлайн оқыту платформалары чат-боттарды оқушылардың сұрақтарына жауап беру, оқу жоспарын құру және тестілеу мақсатында пайдаланады.

Практика жүзіне мысал ретінде өзіміз әзірлеген чат боттарды төменде көрстеміз:

Абай атындағы ШҚГК абитуриенттеріне кәсіби бағдар беру мақсатында әзірлеген «Zerek» чат бот.

Ол Telegram қолданушыларының барлығына қолжетімді: @shkgk_oskemen

Маңыздылығы:

- ✓ **Абитуриенттерге көмек** – колледжге түсу туралы толық ақпарат беріп, үміткерлердің сұрақтарына тез жауап береді.
- ✓ **Қолжетімділік** – тәулік бойы жұмыс істеп, кез келген уақытта ақпарат алуға мүмкіндік береді.
- ✓ **Процесті жеңілдету** – құжат тапсыру, мамандық таңдау және оқу ақысы туралы ақпаратты бір жерден алуға болады.

Мүмкіндіктері:

- ✓ **Қабылдау шарттары** – қажетті құжаттар мен емтихандар туралы ақпарат.
- ✓ **Мамандықтар туралы мәлімет** – әрбір мамандықтың сипаттамасы, оқу ұзақтығы.
- ✓ **Қаржылық мәселелер** – оқу ақысы, гранттар, стипендиялар туралы кеңес беру.
- ✓ **Құжаттарды қабылдау жүйесімен интеграция** – құжаттарды онлайн тапсыру мүмкіндігі.
- ✓ **Қарым-қатынас** – тікелей колледж өкілдерімен байланысуға арналған функциялар.

Жасанды интеллект технологиясына негізделген виртуалды бот: SmartAssist_Nur

Бұл чат-бот – оқушыларға сабақ орындауда көмектесетін виртуалды көмекші. Ол мектеп оқушыларының сленгін пайдаланып, қарапайым әрі түсінікті тілде түсіндіреді. Бот үй тапсырмасын орындауға бағыт-бағдар беріп,

қиын тақырыптарды сатылай түсіндіреді. Сондай-ақ, әңгімелесу барысында эмодзилер қолданып, оқушыларға достық қарым-қатынаспен жауап береді.

Telegram қолданушыларының барлығына қолжетімді. @SmartAssist_Nur *Абай атындағы ШҚГК "Информатика мұғалімі" мамандығының студенттеріне арналған көмекші бот.*

Telegram қолданушыларының барлығына қолжетімді. @Shkgk_Im_Bot

Боттың мүмкіндіктері:

- ✓ Күнделікті сабақ кестесі. Студенттер сабақ кестесін оңай қарап, маңызды өзгерістер туралы хабарлама ала алады.
- ✓ Педагогтердің білімін бағалау" (ПББ) тестіне дайындық каналы.

Маңыздылығы:

- ✓ **Жүйелі дайындық** – Тест сұрақтарына алдын-ала дайындалуға көмектеседі, нәтижесінде мұғалімдер жақсы нәтижеге қол жеткізе алады.
- ✓ **Уақытты үнемдеу** – Барлық қажетті материалдар бір жерде жиналғандықтан, іздеуге уақыт кетірмей, бірден оқуға кірісуге болады.
- ✓ **Өзін-өзі бағалау** – Тестілеу арқылы өз деңгейін анықтап, қай тақырыптарды қосымша оқу керектігін түсінуге мүмкіндік береді.
- ✓ **Қолжетімділік** – Кез келген уақытта, кез келген жерде дайындалуға мүмкіндік береді.

Психологиялық көмек және кибербуллинг мәселелері бойынша көмек көрсететін "Сенімен" боты

Мақсаты:

- ✓ Кибербуллингке ұшыраған адамдарға жедел көмек көрсету
- ✓ Оларға психологиялық қолдау мен дұрыс әрекет ету жолдарын ұсыну
- ✓ Қауіпсіздік шаралары туралы ақпарат беру
- ✓ Құқықтық кеңес пен қорғану жолдарын көрсету
- ✓ Қолдау тобы мен мамандарға бағыттау

Telegram қолданушыларының барлығына қолжетімді: @SenimenBot

Зерттеу нәтижелері:

- Білім беру саласында қолданылатын заманауи чат-боттар әзірленді, мүмкіндіктері қарастырылды.
- Чат-боттарды білім беру процесіне енгізудің тиімді тәсілдері ұсынылды.
- Чат-боттардың білім мазмұнын бейімдеу мүмкіндіктері зерттелді.

Қорытындылай келе чат-боттар білім беру мазмұнын бейімдеуде маңызды рөл атқарады. Олар оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес жекелендірілген білім беру ортасын қалыптастырып, оқыту тиімділігін арттыруға көмектеседі. Сонымен қатар, оқытушылардың уақытын үнемдеуге, оқушылармен үздіксіз байланыс орнатуға және оқу процесін икемді етуге ықпал етеді. Болашақта білім беру жүйесінде чат-боттарды кеңінен қолдану олардың мүмкіндіктерін арттырып, оқыту сапасын жаңа деңгейге көтере алады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://robochat.io/docs/kak-sozdat-chat-bota/>
2. <https://docs.radist.online/radist.online-docs/nashi-produkty/radist-web/podklyucheniya/telegram-bot/instrukciya-po-sozdaniyu-i-nastroiki-bota-v-botfather>

3. <https://chatbot.kz/index.php/use/chatbots-education>
<https://malim.kz/article/society/bullingke-usyragan-balalarga-qandai-komek-beremiz-19461>

Қ.ЖҰБАНОВТЫҢ «АБАЙ - ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ КЛАССИГІ» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНДЕГІ ЖАЛПЫХАЛЫҚТЫҚ БЕЙНЕЛІ ТІРКЕСТЕР
Студент Қайырова Г., 4 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Балгазиева Л.Т., қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің оқытушысы

Құдайберген Жұбановтың “Абай – қазақ әдебиетінің классигі” атты зерттеу еңбегіндегі жалпыхалықтық бейнелі тіркестер тақырыбы қазақ әдеби тілінің қалыптасуындағы халықтық тіл байлығының маңыздылығын айқындаумен өзекті. Абай шығармаларындағы бейнелі тіркестерді талдау арқылы Жұбанов халықтық тіл мен көркем әдебиеттің өзара байланысын көрсетеді.

Тақырыптың өзектілігі: ХХ ғасырдың 20 — 30 жылдарында қазақ тіл білімінің ғылыми негізін қалаған, тіл білімінің тұңғыш профессоры Құдайберген Қуанұлы Жұбанов ерекше қызмет атқарды. Профессор Құдайберген Жұбановтың зерттеулерінде қазақтың жалпы халықтық тілінің әдеби үлгісі мен оның белгілі бір жүйеге түсуі тым ерте замандардан басталғандығы айтылады.

Профессор Қ.Қ.Жұбановтың пікірінше, бұл үлгі – қазақ ауыз әдебиетінің үлгісі. Себебі, жазба әдеби секілді пайда болу сәтінде қағаз бетіне түспегенімен, халық ауыз әдебиетінің дәстүрі де өзінің тұрақталған нормаларын мейлінше сақтап, қоғамдық сана ретінде қоғам мүшелерімен бірге жасасып келеді. Соның бірі өзінің дәстүрін, тілдік нормаларын сақтап қана қоймай, Абай тілі сөз өнерінің айрықша бір саласы ретінде кейінгі жазба әдебиеттің, тіпті, бүкіл әдеби тіліміздің қалыптасуына қажетті мол азық болғаны мәлім деп тұжырымдайды.

Профессор Қ.Жұбановтың «Абай – қазақ әдебиетінің классигі» еңбегінің маңыздылығы және қазіргі заманмен үндестігі арқылы Абайдың қазақ халқының тарихынды, қазақ әдеби тіліндегі алатын орнының ерекшелігін айта келіп, қазіргі жазба әдеби тілімізді қалыптастырудағы ролі өте жоғары деңгейде екенін аса бір білімдарлықпен жазып қалдырған. Ғалым Абай шығармаларындағы ауыз әдебиетінің әр алуан нұсқаларына талмай көз тігіп, оларды халықтың сөз өнерінің ең шынайы үлгілері деп бағалайды. Профессор Қ.Жұбанов аталмыш еңбегінде тіл білімінің белгілі бір мәселелерін талдау үстінде Абай шығармаларынан алынған лингвистикалық деректер де мол қамтылады, сондай-ақ лексикографиялық еңбектер мен оқулықтарда да фольклор үзінділері басқа тілдік материалдармен тең дәрежеде ұсынылады. Профессор Қ.Жұбанов маңыздылығы және қазіргі заманмен үндестігін хакім Абайдың шығармалары мен оның мұрасының негізгі көздері көне шығыстың әдеби мұрасы мен оған тіл ұстартқаны ерекше болғанын атап көрсетеді.

Қ.Жұбановтың «Абай – қазақ әдебиетінің классигі» еңбегінің маңыздылығы және қазіргі заманмен үндестігі – халық әдебиетінің тарихи шындыққа көзделе тұрса да, сол тарихи болмысқа халықтың танымдық қатынасын білдіреді, сонымен бірге Абай шығармаларының тілі бәлгілі бір тарихи дәуірдің ғана тілі емес, сонымен бірге қоғамдағы шындықтарға негізделеді деп есептейміз.

Қ. Жұбановтың «Абай – қазақ әдебиетінің классигі» еңбегінің маңыздылығы және қазіргі заманмен үндестігі – Абай тілінің ерекшелігін, стилін, көркемдеу құралдарын әрі лингвистикалық, әрі танымдық мақсаттан зерттегенін айқын көреміз.

Зерттеудің мақсаты: Абайдың шығармаларындағы жалпыхалықтық бейнелі тіркестерді анықтау және талдау.

Абай поэзиясының қазақ әдеби тілінің дамуына қосқан үлесін айқындау.

Бейнелі тіркестердің көркемдік және стильдік қызметін көрсету.

Зерттеудің міндеттері: Абай шығармаларындағы халықтық тұрақты тіркестер мен бейнелі сөздерді жинақтау.

Олардың мағыналық, құрылымдық ерекшеліктерін талдау.

Абай тіліндегі фольклорлық және жалпыхалықтық элементтердің орнын анықтау.

Қазақ әдеби тілінің дамуындағы Абайдың жаңашылдығын негіздеу.

Нәтижесі: Абай шығармаларында қазақ халқының тұрмысынан, әдет-ғұрпынан, дүниетанымынан туындаған бейнелі тіркестердің кеңінен қолданылғаны дәлелденді.

Абай жалпыхалықтық қолданыстарды тереңдетіп, оларды поэтикалық деңгейге көтергені көрсетілді.

Қазақ әдеби тілінің қалыптасуында халықтық тіл мен тұрақты сөз тіркестерінің маңызы зор екені айқындалды.

Жұбанов зерттеуі арқылы Абай тілінің ұлттық сипатымен қатар, оның жеке ақындық шеберлігі де ерекшеленетіні анықталды.

Бұл зерттеу қазақ әдеби тілінің даму тарихында Абайдың рөлін тереңірек түсінуге және оның шығармаларындағы жалпыхалықтық бейнелі тіркестерді жүйелі түрде зерттеуге негіз болады.

Қ. Жұбановтың әдебиеттану ғылымына қосқан құнды ғылыми мұрасы - «Абай – қазақ әдебиетінің классигі» деген еңбегі. Бұл еңбекті профессор Қ. Жұбанов ұлы ақынымыз Абай Құнанбаевтың қайтыс болуына 30 жыл толуына байланысты 1934 жылы жариялады. Бұл еңбекте ғалым өткен ғасыр ақындарының шығармаларынан Абай туындыларының шоқтығы биік тұрғанын эстетикалық таным тұрғысынан бағалайды. Ұлы ақын өлеңдерінің мазмұны мен құрылысын, көркемдік ерекшелігін талдап түсіндіріп береді. Аяқталмай қалған әдеби – публицистикалық еңбегінде Абайдың қазақ әдеби тілін дамытудағы, әлеуметтік ой- санадағы орнын, ақындық шеберлігін, композиторлығы мен өлең құрылысына енгізген жаңалығын тұңғыш көрсетіп, әділ бағалады. Сонымен қатар, Абай өлеңдерінің сұлулығы мен мазмұндылығын таныту үшін Абайдың өлең- сөзге қатысты талғамын түсіндіреді. Ғалымның бұл еңбегі тек

жарық көрген кезінде ғана емес, күні үгінге дейін әрі теориялық, әрі практикалық мәнін жоймай келе жатқан құнды дүниетаным.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қ. Жұбанов “Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер”. Алматы - 2010

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУДА КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Студент Қалибекова А., 4 курс, Абай атындағы Шығыс Қазақстан
гуманитарлық колледжінің

Ғылыми жетекші: Вакасова А.С., психология және арнайы пәндер оқытушысы,
педагогика және психология магистрі

Өзектілігі: Білім беру жүйесінде үздіксіз жаңғыру мен жаңартулардың жүзеге асырылуы қазіргі заман талабымен тығыз байланысты. Қазақстанның әлеуметтік және экономикалық дамуы, ғылым мен техниканың прогресі, білім беру саласындағы жаңа реформалар әлемдік деңгейде бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауды талап етеді. Бұл талаптардың аясында білім берудің кәсіби құзіреттілікке негізделген жүйесі маңызды роль атқарады. Әсіресе, колледждерде білім алушылардың кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыру мәселесі болашақ мамандардың сапалы білім мен дағдыларды меңгеруіне әсер ететін басты фактор болып отыр. Жас маманның білімді әрі бәсекеге қабілетті болуы үшін тек теориялық білім жеткіліксіз. Сондықтан да қазіргі білім беру жүйесі жеке тұлғаның жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге, кәсіби құзіреттіліктерді қалыптастыруға бағытталуы керек. Кәсіби құзіреттілік – бұл өз ісінің шебері болуға бағытталған білім, дағды мен жеке қасиеттердің жиынтығы, ол болашақ мамандардың еңбек нарығында табысты болуына ықпал етеді.

Мәселе: Қазақстанда кәсіби құзіреттілікті қалыптастыру мәселесі қазіргі уақытта өзекті болып отыр. Колледждерде білім беру үдерісінің маңызды бір бағыты – болашақ мамандардың біліктілігін арттыру және оларды еңбек нарығының талаптарына сай дайындау болып табылады. Бірақ көптеген оқу орындарында кәсіби құзіреттілікті қалыптастыру үдерісі жеткілікті деңгейде жүзеге аспайтын жағдайлар кездеседі. Оқу орындарының бірқатарында теория мен практиканың арасындағы байланыс әлсіз, ал кейбір жағдайда білім беру үдерісі дәстүрлі әдістермен шектеліп қалады. Бұл мәселелер болашақ мамандардың кәсіби құзіреттіліктерін қалыптастыруға теріс әсерін тигізеді.

Жұмыс мақсаты: Зерттеу жұмысының мақсаты – болашақ мамандарды кәсіби құзіреттілікке даярлау үдерісін тиімді ұйымдастырудың жолдарын анықтау және кәсіби құзіреттілікті қалыптастыруда қолданылатын әдістемелер мен технологиялардың тиімділігін зерттеу болып табылады. Оқу орындарында кәсіби құзіреттілікті қалыптастырудың жүйелі моделін ұсыну және оны жүзеге асырудың тәжірибелік аспектілерін қарастыру.

Міндеттері: 1) Кәсіби құзіреттіліктің теориялық негіздерін зерттеу және оны қалыптастырудағы негізгі талаптарды анықтау; 2) Колледждерде кәсіби

күзiреттiлiктi қалыптастырудағы қолданыстағы әдiстер мен технологияларды талдау; 3) Болашақ мамандарды кәсiби күзiреттiлiкке даярлауда оқу орындарында қолданылатын инновациялық құралдар мен әдiстердi анықтау; 4) Колледждердегi оқу процесiн жаңарту және кәсiби күзiреттiлiктi арттыру үшiн тиiмдi педагогикалық тәсiлдер мен әдiс-тәсiлдердi зерттеу; 5) Кәсiби күзiреттiлiкке негiзделген оқу бағдарламаларын жасау және олардың жұмыс нәтижелерiн бағалау.

Зерттеу әдiстерi: Зерттеу барысында әртүрлi әдiстер қолданылды, оның iшiнде теориялық талдау, педагогикалық эксперименттер, сауалнамалар мен интервьюлер, сондай-ақ бiлiм беру мекемелерiнiң iс-тәжiрибесiн зерттеу сияқты әдiс-тәсiлдер болды. Зерттеу нәтижелерi нақты бiлiм беру мекемелерiнде студенттер мен оқытушылар арасында кәсiби күзiреттiлiктi қалыптастыру әдiстерiнiң қандай деңгейде жүзеге асырылып жатқандығын көрсетуге мүмкiндiк бердi.

Мәтiн: Бiлiм беру жүйесiнiң жаңғыртылуы – бұл тек теориялық бiлiммен шектелмей, мамандардың практикалық дағдылары мен өмiрлiк күзiреттерiн қалыптастыруды да талап етедi. Қазақстандағы бiлiм беру жүйесiнде кәсiби күзiреттiлiктi қалыптастырудың маңызды аспектiсi – бұл қазiргi заманғы технологияларды қолдану. Өйткенi жаңа құралдар мен әдiстер бiлiм алушылардың қызығушылығын арттырып, олардың өздерiнiң кәсiби әрекеттерiн тиiмдi ұйымдастыруға мүмкiндiк бередi. Қазiргi таңда оқу орындарында кәсiби күзiреттiлiктi қалыптастыру мақсатында инновациялық әдiс-тәсiлдер мен жаңа технологиялар кеңiнен қолданылуда. Мысалы, интерактивтi оқыту технологиялары, проблемалық оқыту, жобалау әдiсi және модульдiк оқыту жүйесi бiлiм алушылардың шығармашылық ойлау қабiлеттерiн дамытып, бiлiмдi тәжiрибе жүзiнде қолдануға мүмкiндiк бередi. SMART үстелi, интерактивтi құм жәшiгi, «Ақылды алаң» сияқты құралдар оқыту үдерiсiн жаңартып, балалардың ойлауын, танымдық қабiлеттерiн және әлеуметтiк дағдыларын дамытуға ықпал етедi. Колледждерде кәсiби күзiреттiлiктi қалыптастыруда бiлiм алушылардың өздiгiнен жұмыс iстеу қабiлетiн дамыту маңызды рөл атқарады. Өзiндiк жұмыстар арқылы студенттер дағдыларын шыңдап, практикалық тапсырмаларды орындау арқылы өз бiлiмдерiн тереңдетедi. Бұл үдерiс оқу мен жұмыс арасындағы байланысты нығайтып, студенттердi нақты еңбек жағдайларына дайындайды.

Зерттеу нәтижелерi: Зерттеу барысында анықталғандай, кәсiби күзiреттiлiктi қалыптастырудың тиiмдi жолдары – бұл оқытудың интерактивтi және инновациялық әдiстерiн қолдану, бiлiм алушылардың шығармашылық қабiлеттерiн дамыту және олардың практикалық дағдыларын жетiлдiру. Колледждерде қолданылатын жаңа технологиялар мен әдiс-тәсiлдер бiлiм алушылардың бiлiм деңгейiн арттырып, оларды еңбек нарығына дайын етуде үлкен рөл атқарады. Кәсiби күзiреттiлiктi қалыптастырудың тиiмдi жолдарын анықтауда арнайы пәндердi оқытуда жобалау әдiсiнiң маңызы зор. Жобалау әдiсi бiлiм алушыларға нақты кәсiби мәселелердi шешу дағдыларын қалыптастырады және олардың практикалық тәжiрибесiн арттырады. Сонымен қатар, оқытудың бұл әдiсi студенттердiң сын тұрғысынан ойлау қабiлеттерiн

дамытуға, сондай-ақ оларды өзгермелі жағдайларда тиімді шешімдер қабылдауға үйретеді.

Қорытындылар: Қорыта келгенде, білім беру жүйесінде кәсіби құзіреттілікті қалыптастыру үдерісінде инновациялық әдістер мен технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер білім алушылардың практикалық дағдыларын дамытуға, шығармашылық қабілеттерін арттыруға және оларды еңбек нарығына бейімдеуге мүмкіндік береді. Болашақ мамандарды кәсіби құзіреттілікке даярлау – бұл білім беру жүйесінің басты міндеті, әрі осы міндетті жүзеге асыру үшін оқу орындары жан-жақты жаңартулар мен инновациялық өзгерістер енгізуді қажет етеді. Қазақстанда кәсіби құзіреттілікті қалыптастыру жүйесін жетілдіру үшін оқу орындарының оқыту бағдарламалары мен әдіс-тәсілдері нақты еңбек нарығының сұраныстарына сай болуы керек. Бұл үдеріс колледждерде білім алушылардың болашақ маман ретінде сапалы дайындығын қамтамасыз етіп, оларды өз ісінің шебері болуға бағыттайды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Мұхаметжанова С.Т., Жартынова Ж.Ә. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008 ж.
2. Сарбасова Қ. Инновациялық педагогикалық технологиялар. Алматы, 2006 ж.
3. Б.П.Никитин «Ступеньки творчества или развивающие игры» Москва «Просвещение» 1988 г.
4. Б.Бөрібаев, Е.Балапанов «Жаңа ақпараттық технологиялар». – Алматы, 2001 ж.
5. Сенкибаева А.Т. Мұғалімнің кәсіби құзырлығын дамыту//Білім

А.БАЙТҰРСЫНҰЛЫ ҰСЫНҒАН САУАТ АШУ ӘДІСТЕРІ

Студенттер Қойшыман З., Смагулова А., 3 курс,
«Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК-нің
Ғылыми жетекшісі: Аманова Н.Б., арнаулы пәндер оқытушысы

Өзектілігі: Ахмет Байтұрсынұлы - қазақ балаларының өз тілінде сауат ашуына арналған «Әліппе» оқулығының авторы, сауат ашу әдістемесінің алғашқы ғылыми негізін салушы. Ахмет Байтұрсынұлының ұсынған сауат әдістері балалардың қиналмай оқу мен жазуға үйретуіне негізделген. Бүгінде балаларды оқу мен жазуға үйретуде сауат ашу әдістерін қайта қарастыру қажет деп санаймыз.

Мәселе: Қазақ тілін оқыту мен сауат ашудағы ұлттық әдістеменің тарихи дамуын талдау, ұлттық педагогика мен білім беру саясатына жаңа серпін беруі мүмкін. Осылайша, Ахмет Байтұрсынұлының сауат ашу әдістерін зерттеу – ұлттық білім беру жүйесінің дамуын, тілдік бірегейлікті сақтау мен заманауи оқыту әдістерін жетілдіру тұрғысынан аса маңызды ғылыми мәселе.

Жұмыс мақсаты: Ахмет Байтұрсынұлының сауат ашу әдістерін зерттеп, олардың балаларлы алғаш оқу мен жазуға үйретудегі маңызын анықтау.

Сонымен қатар, оның әдістерін қазіргі білім беру жүйесіне бейімдеу мүмкіндіктерін талдау.

Міндеттері:

- А.Байтұрсынұлының сауат ашу әдістері туралы жазылған мақалаларын талдау;
- А.Байтұрсынұлының «Баяншы» еңбегіндегі әдістерін қарастыру;
- А.Байтұрсынұлының «Әліппелері» мен жаңа тұрпаттағы «Әліппе» оқулықтарын салыстыра талдау;
- 2021 жылы жарық көрген "Әліппе" оқулығының Байтұрсынұлы әдістемесімен байланысын зерттеу.

Ахмет Байтұрсынұлының сауат ашу әдістерін қазіргі білім беру үрдісіне енгізу жолдарын ұсыну.

Қазақ тілі әдістемесінің ең ежелгі түріне сауат ашу әдісі жатады. Оқу алу, жаза білу халықтардың жалпы білім алу жолындағы ғасырлар бойы ізденісінің қайнар бұлағы іспетті өте маңызды рөл атқарды. Оқу мен жазудың өмірдегі сан алуан қажеттілігіне қарай қоғам дамуының әр кезеңінде оқытудың әдіс-тәсілдерін іздестіріп, оны бірте-бірте жетілдіре, жеңілдетіп түсу амалы қарастырылып отырған.

А.Байтұрсынұлы сауат ашу әдістемесінің негізін қалады. Ұлт ұстазы: «Жалғыз әліпбиді үйретудің өзінде толып жатқан әдіс бар. Сол әдістерді әр әдісқой өзінше өзгертіп қолданған түрлерін сөз қылсақ, әдіс түрлерін айтып түгесе алмас едік. Әдіс – керекшіліктен шығатын нәрсе. Әдістің жақсы-жаман болмағы жұмсалатын орнының керек қылуына қарай», дей отырып, баланың сауатын ашуда қандай әдіс дұрыс екенін айқындап берді [1,357].

«Әліппе» пәнінің үлгілік оқу бағдарламасында әліппеге дейінгі кезеңде А.Байтұрсынұлының *шағын сөзді әдісі, дыбыспен жаттығу әдісі*, әліппе кезеңінде А.Байтұрсынұлының *дыбысты әдісі, жалқылаулы-жалпылау әдісі, жазу-оқу әдісі*, әліппеден кейінгі кезеңде *жалқылаулы-жалпылау әдісі, тұтас сөзді әдісі, жазу-оқу* әдістері оқыту керектігі көрсетілген[2].

А.Байтұрсынұлы ұсынған сауат ашу әдістері туралы қарастырғанда, мақалаларына ерекше көңіл бөлу керек.

1913 жылы жариялаған "Қазақ" газетінде жариялаған «Қазақша оқу жайынан» деген мақаласында дыбыспен жаттығу әдісі, 1927 жылы «Жаңа мектеп» журналында «Жалқылау» (айырыңқы әдіс) мақаласында жалқылау әдісі, 1928 жылы "Жаңа мектеп" журналында «Жалқылаулы-жалпылау әдісі» мақаласында жалқылаулы-жалпылау әдісі туралы жазды.

Жоғарыдағы мақалаларды саралай келе, А.Байтұрсынов ұсынған сауат ашу әдістері атасақ: *шағын сөзді әдісі, дыбыспен жаттығу әдісі, дыбысты әдісі, жалқылаулы-жалпылау әдісі, жазу-оқу әдісі*.

Дыбыспен жаттығу әдісін "Бұл -усул сотиенің (төте жазудың) ең жақсы жолы. Мұны түсініп, біліп істесе, бұл үйретудің ауырлығын көп жеңілдетеді"- деп, төмендегідей қолдану жолдарын көрсетеді:

- әуелі балаларға әр түрлі дыбыс бар екенін білдіру;
- екінші балаларға таныс сөздерді алып, олардың ішінде қандай дыбыстар барын айырту;

- үшінші бөлек-бөлек дыбыстарды тіздіріп сөз айтуды білдіру.
- мұны білген соң, балаларға харіп көрсетіп оқытса, оларды құрастырып, сөз етіп айтуға балалар қиналмайды.

Жалқылау әдісі туралы: «Жалқылау әдіс - жалпылау әдіске қарсы жөндегі әдіс. Жалпылаудың асылы ұсақтан ірілету болса, жалқылаудың асылы - іріден ұсақтату», - деді.

Жалпылау әдісі француз оқытушысы Жакото екендігін айта отырып, өзі тұжырымын пайымдайды. «Бір жерде жалпылау, бір жерде жалқылау әдісі жүріп, ақырында екеуі жалқылаулы-жалпылау әдісі болып бірігеді» деп, жалқылаулы-жалпылау әдісін болып шығады» дей келе, жүзеге асыру жолдарын көрсетеді. А.Байтұрсынұлының жоғарыдағы аталған мақаларынан ағартушының сол кезеңдегі әлемге тарап жатқан оқыту әдістерін саралап, талдай отырып, солардың ішінде қайсысы ана тілінде тілінде сауат ашуға қолайлы екенін анықтады.

А.Байтұрсынұлы тұтас сөз әдісінің тиімді, тиімсіз тұстарын да жазып: «бір жұрттың сауаттау ісіне қолайлы болған әдіс екінші жұрттың да сауаттау ісіне қолайлы болуға тиіс деп айтуға болмайды», шағын сөзді әдісі туралы «Шағын сөзді әдіс мәдениетті елдердің бәріне жайылды, аз сөз оқып, көп сөзді оқуға жаттығып кетеді» деген.

Дыбысты әдісті үйретуде істелетін істің бес түрін көрсетеді: балалармен әңгімелесу; оқу үйретуге даярлайтын жұмыстар; сөзден дыбыстарды айырып шығару; әріптермен таныстыру; берілген әріптерінен сөз құрау, соны оқу [1,434].

Зерттеу нәтижесі:

- Ахмет Байтұрсынұлы ұсынған сауат ашу әдістерінің атауын қайта жаңғырту, теория мен тәжірибеде кеңінен қолдану;
- Бастауыш сынып жаңа тұрпаттағы «Әліппе» пәнін оқытуда жүзеге асыру.

Қорытынды: Егер Ахмет Байтұрсынұлының сауат ашу әдістері қазіргі заманғы оқыту технологияларымен үйлестірілсе, онда бастауыш сынып оқушыларының оқу мен жазу дағдыларын меңгеруі тиімдірек болар еді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы, Алматы "Ана тілі" баспасы, 1992
2. Бастауыш білім беру деңгейінің 1-сыныбына арналған «Әліппе» пәнінің үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде)
3. Жұмабаева Сабденова Ә. Е., Құрман Б.А., Әліппе Жалпы білім беретін мектептің 1-сыныбына арналған оқулық Алматы "Атамұра" 2021
4. Қазыбаев С. Қазақ тілі методикасы, Алматы "Рауан" 1990
5. Жұмабаева Ә.Е., Сабденова Б.А., Жұмабаева Ж.А., Жамалова І.К. Әліппе оқыту әдістемесі жалпы білім беретін мектептің 1-сынып мұғалімдеріне арналған, Алматы "Атамұра" 2021

«КИБЕРБУЛЛИНГ ЖАСӨСПІРІМДЕР АРАСЫНДАҒЫ ҚАУІПТІ ФАКТОР»

Студент Қонысбекқызы Б., 3 курс, «Арқалық политехникалық колледжі»
КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Исакова М.Б., әлеуметтік педагог

Өзектілігі: кибербуллинг — бұл интернет немесе әлеуметтік желілер арқылы басқа адамды қудалау, мазақтау немесе қорлау. Жасөспірімдер арасында бұл мәселе ерекше қауіпті, себебі олар әлі психологиялық тұрғыдан толық қалыптаспаған және виртуалды әлемде өздерін қауіпсіз сезінуі мүмкін, бірақ шын мәнінде оларға психологиялық зиян келуі мүмкін.

Мәселе: бұл жасөспірімдер мен жастар арасында интернет, әлеуметтік желілер немесе басқа да онлайн платформалар арқылы жасалатын қудалау мен қорлау әрекеттері. Колледжде бұл мәселе әсіресе қазіргі заманда, жастардың көп уақытын интернетте өткізетіндіктен, өзекті болып табылады.

Мақсаты: Қоғамда орын алып отырған жасөспірімдер арасындағы қорлау, мазақтау, намысқа тию секілді жағдайлардың алдын алу. Ұжымында сыйластыққа, бір-біріне қолдау көрсете білуге тәрбиелеу.

Келесі *міндеттерді* шешу қажет:

1. 15-18 жас аралығындағы студенттер арасында «Әлеуметтік желілердегі кибербуллинг» сауалнамасын жүргізу.
2. Кибербуллинг тақырыбы бойынша ақпарат көздерін зерттеңіз.
3. Кибербуллинг қауіпі туындаған кездегі әрекеттер туралы жадынама дайындаңыз

Кибербуллингтің жасөспірімдер арасындағы қауіпті факторлары:

1. Психологиялық зиян: кибербуллинг зардап шеккен адамда өзіне деген сенімділіктің төмендеуіне, депрессияға, тіпті суицидтік ойларға алып келуі мүмкін. Жасөспірімдер эмоционалды тұрғыдан осал болып келеді және олар интернетте жазылған теріс пікірлер мен қорлауларды ауыр қабылдайды.
2. Әлеуметтік желілердің көп қолданылуы: жасөспірімдер күн сайын әлеуметтік желілер мен интернетті қолданатындықтан, олар үшін кибербуллингтің ықтималдығы жоғары. Әлеуметтік желілерде жасөспірімдер өз пікірлері мен өмірін бөліседі, бірақ оларды қорлау немесе теріс пікірлерге ұшырау мүмкіндігі де артқан.
3. Анонимдік пен жасырындық: интернеттің анонимдік сипаты буллерлерге қорлауды оңай жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Олар өздерінің жеке басын жасырып, құрбандарын қорлауды жеңіл көреді.
4. Өзіне деген сенімсіздік: жасөспірімдер кибербуллингтің құрбаны болғанда, олар өзіне деген сенімділігін жоғалтып, қоғамнан оқшаулануы мүмкін. Бұл олардың әлеуметтік қарым-қатынастарына, оқуға және болашаққа деген көзқарасына теріс әсер етеді.
5. Құқықтық жауапкершіліктің төмен болуы: кибербуллинг көбінесе заңмен толық реттелмеген болуы мүмкін, бұл қудалаушыларға өз әрекеттерін жазасыз жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері. Алдын алу шаралары:

- Ата-аналар мен мұғалімдердің назарында болу: жасөспірімдермен ашық сөйлесу, олардың интернетте не істеп жүргенін бақылау, кибербуллингтің белгілерін уақытында анықтап, тиісті шаралар қолдану.

- Құқықтық білім беру: жасөспірімдерге кибербуллингтің заңды және психологиялық салдары туралы түсіндіру.

- Әлеуметтік желілерде қауіпсіздік шаралары: жасөспірімдерге интернет қауіпсіздігі туралы білім беру және оларды жеке деректерін қорғауға үйрету.

Кибербуллингтің алдын алу — жасөспірімдердің психологиялық және әлеуметтік дамуы үшін өте маңызды, себебі оның теріс әсерлері ұзақ мерзімді болуы мүмкін.

Кибербуллингтің практикалық бөлімі жасөспірімдер арасында осы құбылысты сауалнама арқылы анықтап, жадынама таратылып, бейнематериал жасау, осының барлығы алдын алу және зардаптарын жою жолдарын қарастыруды мақсат етеді. Бұл бөлімде кибербуллингтің нақты жағдайларына қалай әрекет ету керектігін, сондай-ақ оның алдын алу үшін қолданылатын әдістер мен құралдарды көрсетуге болады.

Кибербуллингтің белгілерін анықтау

Кибербуллингтің басталғанын анықтау үшін жасөспірімдер мен олардың ата-аналары мен мұғалімдері келесі белгілерді бақылауы керек:

- Теріс пікірлер мен қорлау: жасөспірімнің әлеуметтік желілерде немесе онлайн-ойындарда қорлауға ұшырауы.

- Интернетке деген қызығушылықтың төмендеуі: құрбандар интернетті немесе әлеуметтік желілерді пайдалану кезінде күйзеліс немесе үрей сезінуі мүмкін.

- Мазасыздық немесе депрессия: құрбандарда психологиялық өзгерістер, мысалы, тұйықталып кету, көңіл-күйдің төмендеуі, оқуға қызығушылықтың азаюы.

- Анонимді аккаунттар арқылы қорлау: кибербуллингтің ең тән белгісі — буллерлердің өз тұлғасын жасырып, анонимді түрде қорлау жасауы.

Құрбандарға көмек көрсету әдістері

- Қолдау көрсету: құрбаны болған жасөспірімдерге психолог немесе кеңесші арқылы эмоционалды қолдау көрсету маңызды. Бұл оларды өздеріне сенімді болуға, проблеманы дұрыс шешуге ынталандырады.

- Дәлелдерді жинау: құрбаны болған жасөспірімдердің әңгімелері мен қорлау жазбаларын сақтап, қажет болған жағдайда құқық қорғау органдарына немесе колледж әкімшілігіне көрсету маңызды.

- Кибербуллингтің заңды салдары: жасөспірімдерге кибербуллингтің заңға қайшы екенін түсіндіру және буллерлердің құқықтық жауапкершілігін атап көрсету.

Алдын алу шаралары

- Жасөспірімдермен жұмыс: оларға интернет қауіпсіздігі туралы білім беру, әлеуметтік желілерде жеке ақпараттарын қорғауды үйрету. Оларды кибербуллингтің құрбаны болмауға, сондай-ақ өздері де басқаларға қиянат жасамауға тәрбиелеу.

- Отбасылық байланыс: ата-аналар жасөспірімдермен ашық әңгімелесіп, олардың интернеттегі белсенділігін бақылауы керек. Сонымен қатар,

интернетте қандай адамдармен байланысатындары туралы ақпарат алу маңызды.

- Колледждерде тренингтер өткізу: колледждерде кибербуллингке қарсы тренингтер мен семинарлар ұйымдастыру, оқушыларға қауіпсіз интернет қолданудың жолдарын түсіндіру.

4. Құқықтық және әлеуметтік аспектілер

- Құқық қорғау органдарының қатысуы: кибербуллингтің заңды түрде жазаланатыны туралы жасөспірімдерге түсінік беру. Құқық қорғау органдарының интернеттегі қудалау әрекеттеріне әрекет етуі маңызды.

- Колледж ішінде бақылау жүргізу: мұғалімдер мен колледж әкімшілігі кибербуллингтің алдын алу және анықтау бойынша арнайы бағдарламалар мен шаралар ұйымдастыруы қажет. Құқықтық, әлеуметтік және психологиялық көмек көрсету керек.

5. Технологиялық құралдар

- Блоктау және хабарлау: әлеуметтік желілер мен чаттарда кибербуллинг жасаған адамдарды блоктау және олар туралы хабарлау үшін арнайы құралдар бар.

- Мониторинг бағдарламалары: ата-аналар мен колледждер үшін интернет белсенділігін бақылауға арналған бағдарламалар арқылы балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге болады.

6. Жасөспірімдерге арналған психологиялық тренингтер:

- эмоционалды тұрақтылықты дамыту: жасөспірімдерге кибербуллингке қарсы тұру үшін эмоционалды тұрақтылықты дамыту бойынша тренингтер мен тренажерлер ұйымдастыру.

- қарым-қатынас дағдыларын үйрету: жасөспірімдерге қарым-қатынас орнату, дау-дамайдан қашу және конфликттерді шешу жолдарын көрсету.

Қорытынды: кибербуллингтің алдын алу және оның зардаптарын жою үшін кешенді көзқарас қажет. Ол тек құқықтық, педагогикалық, психологиялық аспектілерді ғана емес, сондай-ақ әлеуметтік тұрғыдан да назарға алынуы тиіс. Бұл үшін ата-аналар, мұғалімдер, психологтар мен құқық қорғау органдары бірігіп жұмыс істеуі қажет.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Андреева, А.О. Манипулирование в сети Интернет / А.О. Андреева // Информационная безопасность и вопросы профилактики киберэкстремизма среди молодежи (сборник статей). - Магнитогорск: МаГУ. – 2015. – С. 21-28.

2. Бенгина Е.А. Кибербуллинг как новая форма угрозы психологическому здоровью личности подростка / Е.А. Бенгина // Вестник университета. Современные тенденции в психологии. – 2018. - № 2. – С. 153-156.

3. Березина, О.С. Социальная профилактика кибербуллинга среди подростков / О.С. Березина // Информационная безопасность и вопросы профилактики киберэкстремизма среди молодежи (сборник статей). - Магнитогорск: МаГУ. – 2015. – С. 63-67.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

Студент Қоштай Б., 3 курс, Түркістан жоғары көпсалалы, аграрлық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Тәңірберген А.М., шетел тілі пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі қоғамда білім беру жүйесі барынша инклюзивті болуға ұмтылуда. Бұл өз кезегінде барлық балаларға, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балаларға да сапалы білім беру мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Әлеуметтік теңдік, әділеттілік және баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру — қазіргі заманның маңызды талаптарының бірі. Қазақстанда инклюзивті білім беру жүйесінің дамуы білім беру жүйесінде маңызды өзгерістерге әкеліп, барлық балалардың бірдей білім алу құқығын жүзеге асыруды көздейді. Инклюзивті білім берудің өзектілігі оның әлеуметтік әділеттілік, даму және қоғамға бейімделу тұрғысынан маңыздылығында жатыр.

Мәселе: Инклюзивті білім беру жүйесін іске асырудағы негізгі мәселе — мүмкіндігі шектеулі балалардың оқуына қажетті арнайы жағдайлар мен құралдардың жеткіліксіздігі. Бұл мәселе инклюзивті білім беру бағдарламаларының тиімділігін арттыру үшін жүйелі өзгерістер мен реформаларды қажет етеді. Сонымен қатар, мұғалімдердің арнайы дайындық деңгейінің жетіспеушілігі, мектептердің қажетті ресурстармен қамтамасыз етілмеуі, қоғамның инклюзивті білім беруге деген толық түсінігінің болмауы сияқты мәселелер де кездеседі.

Жұмыс мақсаты: Осы зерттеудің мақсаты — қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті білім берудің өзектілігін, негізгі мәселелерін талдап, тиімді әдіс-тәсілдерді анықтау, инклюзивті білім беру жүйесінің Қазақстандағы жағдайын зерттеу және оның даму бағыттарын ұсыну болып табылады.

Міндеттері:

1. Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті білім берудің мәнін, қағидаттарын және мақсаттарын анықтау.
2. Инклюзивті білім берудің әлемдік тәжірибесін зерттеу.
3. Қазақстандағы инклюзивті білім беру жүйесінің қазіргі жағдайын талдау.
4. Инклюзивті білім берудің дамуына кедергі келтіретін негізгі мәселелерді анықтау.
5. Инклюзивті білім беру жүйесінің тиімділігін арттыру үшін ұсыныстар мен шешімдер ұсыну.

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті білім беру тұжырымдамасы барлық балалардың, оның ішінде ерекше қажеттіліктері бар балалардың да білім алуына тең мүмкіндік беру мақсатында енгізілген. Бұл жүйе барлық балалардың әлеуметтенуіне және дамуына жағдай жасайды, олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыруды көздейді.

Инклюзивті білім беру әлемнің көптеген елдерінде маңызды әлеуметтік құндылық ретінде қабылдануда. Бұл жүйе тек мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана емес, барлық балаларға, оның ішінде жынысы, ұлты немесе әлеуметтік жағдайы бойынша ерекшеленетін балаларға да тең мүмкіндік береді. Әрбір бала

өзінің толық әлеуетін ашып, білім алу барысында өзіне сәйкес жағдайды талап етеді.

Қазақстанда инклюзивті білім беру бастамалары соңғы жылдары кеңінен дамып келеді. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі еліміздегі мектептерде инклюзивті білім беруді енгізу мақсатында арнайы бағдарламалар мен жобаларды қолға алды. Мысалы, мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін мектептерде оқыту үшін арнайы әдіс-тәсілдер мен түзету бағдарламалары қолданылады.

Дегенмен, инклюзивті білім беруді жүзеге асыруда бірқатар мәселелер бар. Мектептерде инклюзивті білім беру үшін қажетті арнайы педагогтар мен мамандардың жетіспеушілігі, арнайы оқу құралдарының тапшылығы және бұл бағыттағы қоғамдық түсініктің әлі толық дамымауы басты мәселелер ретінде анықталды. Сонымен қатар, мұғалімдердің инклюзивті білім беру бойынша арнайы дайындық деңгейі жеткіліксіз болуы да бұл жүйенің тиімділігін төмендетеді.

Инклюзивті білім берудің артықшылықтары:

1. Әлеуметтік теңдік пен әділеттілік. Инклюзивті білім беру жүйесі балаларға тең құқықты білім алу мүмкіндігін ұсына отырып, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етеді. Бұл жүйе балаларды қоғамнан бөліп, ерекшеліктері бойынша кемсітпей, олардың барлығына бірдей мүмкіндіктер береді.

2. Балалардың әлеуметтік және психологиялық дамуы. Инклюзивті білім беру балалардың бірлесіп оқуы арқылы өзара түсіністік пен құрметті қалыптастырады. Әр түрлі қажеттіліктері бар балалар бір ортада оқу барысында бір-бірімен араласып, бірі-бірінің ерекшеліктерін түсінуге үйренеді. Бұл олардың эмоционалдық интеллектін арттырып, әлеуметтік дағдыларын дамытады.

3. Жеке қабілеттерін дамыту. Әр баланың жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктері ескерілгенде, оның жеке дамуында ілгерілеу байқалады. Инклюзивті білім беру ерекше қажеттіліктері бар балаларға да жоғары деңгейде білім алуға, дамытуға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу барысында инклюзивті білім берудің тиімділігін арттыру үшін бірнеше нәтижелер мен қорытындылар анықталды:

1. Инклюзивті білім беру жүйесін жүзеге асыруда арнайы педагогтардың біліктілігін арттыру маңызды. Мұғалімдер инклюзивті оқыту әдістерін меңгеру арқылы балалардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту процесін ұйымдастыруға қабілетті болады.

2. Мектептерде инклюзивті білім беру үшін қажетті ресурстар мен құралдардың болуы, оның ішінде арнайы оқыту материалдары мен түзету бағдарламаларының қолжетімділігі қажет.

3. Инклюзивті білім беру жүйесі арқылы балалардың әлеуметтік бейімделуі жақсарып, олардың қоғамда белсенді азамат ретінде қалыптасуына көмектеседі.

4. Қоғамның инклюзивті білім беру туралы түсінігін арттыру, сондай-ақ ата-аналар мен педагогтарды осы бағытта оқыту арқылы инклюзивті білім беру жүйесінің тиімділігі арттырылуы мүмкін.

Қорытынды

Қазіргі білім беру жүйесінде инклюзивті білім берудің маңызы зор және оның өзектілігі тек мүмкіндігі шектеулі балаларға ғана емес, жалпы қоғамға да тиімді. Бұл жүйе әрбір баланың толыққанды дамуына, тең білім алуына жағдай жасау арқылы қоғамның әлеуметтік әділеттілік принциптерін жүзеге асырады. Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту үшін білім беру саласында жүйелі реформалар қажет. Әлеуметтік қолдау, арнайы құрал-жабдықтар мен мамандарды даярлау, мұғалімдердің біліктілігін арттыру — бұл бағыттағы негізгі қадамдар болып табылады.

Инклюзивті білім берудің дамуы әрбір баланың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді, сонымен қатар қоғамның дамуына үлкен үлес қосады. Инклюзивті білім беру саясаты арқылы барлық балалардың тең құқықтары мен мүмкіндіктері қамтамасыз етіледі, және бұл өз кезегінде қоғамның дамуына ықпал етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің ресми сайты. (2023). «Инклюзивті білім беру жүйесі туралы». Қолжетімді: <https://edu.gov.kz>
2. Жумабаева, С. Ж., & Бекбаева, А. Ж. (2019). «Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы». Алматы: «Қазақ университеті» баспасы.
3. Көшімова, Н. С. (2018). «Инклюзивті білім беру мәселелері: теориялық негіздер мен тәжірибелер». Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті баспасы.
4. Дейсенбаева, Г. Т. (2020). «Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған инклюзивті білім беру». Алматы: Мектеп.
5. Бейсембаева, М. (2021). «Қазақстандағы инклюзивті білім беру: жағдайы мен даму болашағы». Халықаралық білім беру журналы, 3(2), 45-53.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИКТ В НЕОРГАНИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДОО С ТРЕВОЖНЫМИ ДЕТЬМИ

Мазенова А., Катарбаева А., студентки 3 курса, ЧУ «Колледж Зерек »
Научный руководитель: Нургалиева У.М., преподаватель специальных дисциплин, педагог-эксперт

Актуальность: В условиях цифровизации и расширения возможностей ИКТ, применение современных технологий в неорганизованной учебной деятельности предоставляет уникальный шанс адаптировать образовательный процесс под индивидуальные потребности таких детей. Использование ИКТ способствует формированию комфортной, интерактивной и поддерживающей образовательной среды, помогает смягчить проявления тревожности, улучшить эмоциональное состояние и развивать социальные и познавательные навыки. Таким образом, данная тема является актуальной для повышения качества

дошкольного образования и создания условий для успешной адаптации тревожных детей в образовательном процессе.

Проблема исследования: Данное исследование направлено на изучение того, как применение ИКТ может способствовать развитию и коррекции тревожности у детей в дошкольных учреждениях. Тревожные дети часто испытывают трудности в социализации и адаптации к учебной среде, что может оказывать негативное влияние на их обучающие и развивающие процессы. Проблема заключается в недостаточном изучении влияния ИКТ на снижение уровня тревожности, а также на создание условий для более комфортной учебной деятельности в неструктурированных ситуациях, когда ребенок самостоятельно выбирает формы взаимодействия с образовательными ресурсами.

Цель исследования:

- Исследовать влияние информационно-коммуникационных технологий в неорганизованной учебной деятельности на эмоциональное состояние и познавательное развитие тревожных детей в ДОО, а также разработать рекомендации по оптимизации использования ИКТ для улучшения их адаптации и снижения уровня тревожности.

Задачи исследования:

- Изучить особенности тревожности у дошкольников и их влияние на образовательный процесс.
- Разработать методику применения ИКТ в неорганизованной учебной деятельности для тревожных дошкольников.
- Провести экспериментальное исследование эффективности использования ИКТ в работе с тревожными детьми.
- Организовать и провести занятия с применением ИКТ в неорганизованной учебной деятельности.

ИКТ – это обобщающее понятие, которое включает в себя различные механизмы, устройства и способы обработки информации. Одним из важных современных устройств ИКТ является компьютер, на котором установлено необходимое программное обеспечение. На сегодняшний день в образовательной среде наиболее широкое распространение имеют такие средства ИКТ, как текстовые редакторы, электронные таблицы, программы подготовки презентаций, системы управления базами данных, органайзеры, графические пакеты и т.д.

Тревожность – индивидуальная психологическая особенность, которая заключается в повышенной склонности испытывать беспокойство в самых различных жизненных ситуациях, в том числе и в таких, которые к этому не располагают. Тревожность является переживанием эмоционального дискомфорта, связанным с ожиданием неблагоприятного исхода, с предчувствием грозящей опасности. Различают тревожность как эмоциональное состояние и как устойчивое свойство, черту личности или темперамента.

По определению Р.С.Немова: «Тревожность – постоянно или ситуативно проявляемое свойство человека приводить в состояние

повышенного беспокойства, испытывать страх и тревогу в специфических социальных ситуациях». Использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в неорганизованной учебной деятельности в дошкольном образовании способствует снижению уровня тревожности у детей за счет создания комфортной образовательной среды, повышения интереса к обучению и формирования у них положительного эмоционального опыта.

Результаты исследования: Исследование показало, что применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в неорганизованной деятельности (свободной игровой деятельности) оказывает положительное влияние на тревожных дошкольников. Эмоциональная разгрузка – спокойные анимационные программы и игры с элементами релаксации (виртуальные прогулки, сенсорные приложения) помогли детям быстрее адаптироваться и расслабиться. Развитие социальных навыков – интерактивные игры способствовали улучшению коммуникации с другими детьми, снятию напряженности при взаимодействии.

Выводы: таким образом, ИКТ в неорганизованной деятельности могут быть эффективным инструментом для коррекции тревожности у дошкольников, способствуя их комфортной адаптации в образовательной среде.

Список использованных источников

1. Плаксина Л.И. “Комплексная коррекционно-развивающая программа: Содержание коррекционной работы в специальных дошкольных (коррекционных) образовательных организациях III и IV видов”. В данной работе рассматриваются методики и авторские программы коррекционной работы с детьми с нарушением зрения, включая использование ИКТ.
2. Решетова А. “Техника ‘Создание книги’. Арт-методы в работе с тревожными детьми”. Статья описывает применение арт-методов, включая создание цифровых книг, в работе с тревожными детьми. [06]
3. Смирнова Е.О. “Психологические особенности тревожных детей и методы коррекции”. В книге рассматриваются психологические аспекты тревожности у детей дошкольного возраста и предлагаются методы коррекции, включая использование ИКТ.
4. Иванова Т.Н. “Использование информационно-коммуникационных технологий в коррекционной работе с детьми дошкольного возраста”. Работа посвящена применению ИКТ в коррекционной педагогике, с акцентом на работу с тревожными детьми.
5. Петрова М.С. “ИКТ как средство снижения тревожности у детей дошкольного возраста”. Статья исследует влияние ИКТ на уровень тревожности у дошкольников и предлагает практические рекомендации по их использованию.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПРОФИЛАКТИКЕ ПРАВОНАРУШЕНИЙ И ТРАВМАТИЗМА СРЕДИ ДЕТЕЙ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА МОЛОДЕЖИ

Манжанов И., студент 3 курса, ГККП «Актюбинский высший гуманитарный колледж»

Научный руководитель: Канибекова А.М., преподаватель математики и информатики

Детский возраст — это период активного познания окружающего мира, формирования ценностей и усвоения норм поведения. Однако недостаточный контроль со стороны взрослых, негативное влияние окружающей среды и отсутствие знаний о безопасности могут привести к правонарушениям или физическим повреждениям. Для предотвращения таких ситуаций необходим комплексный подход, включающий воспитательную работу, обучение основам безопасности и создание благоприятных условий для развития ребенка.

Основные причины правонарушений и травматизма:

1. Семейные обстоятельства: недостаток внимания и заботы со стороны родителей; чрезмерно строгие или, наоборот, излишне мягкие методы воспитания; отсутствие четких границ дозволенного поведения.

2. Окружающая среда: влияние асоциальных групп и неблагополучного окружения; недостаток положительных примеров для подражания; воздействие деструктивного контента в интернете и социальных сетях.

3. Низкий уровень правовой грамотности: незнание законодательства и возможных последствий его нарушения; непонимание степени опасности противоправных действий; отсутствие навыков самоорганизации и безопасного поведения.

4. Опасные условия в быту и на улице: использование неисправных игровых площадок и небезопасного оборудования; плохое освещение и отсутствие надзора в местах массового пребывания детей; доступ к потенциально опасным объектам: строительным зонам, заброшенным зданиям, водоемам.

Способы профилактики правонарушений среди детей:

1. Развитие правосознания; проведение интерактивных занятий о правах, обязанностях и законах; разбор реальных случаев, помогающих осознать последствия противоправных действий.

2. Формирование моральных ориентиров: воспитание уважения к окружающим и ответственности за свои поступки; продвижение положительных примеров поведения через литературу, кино, образовательные программы.

3. Организация полезного досуга: вовлечение детей в спорт, творчество, общественную и волонтерскую деятельность; создание возможностей для самореализации через кружки и образовательные инициативы.

Как предотвратить физические повреждения у детей:

1. Создание безопасной среды

Регулярный контроль за состоянием игровых площадок, спортивных зон и пешеходных дорожек. Обеспечение освещения и видеонаблюдения в местах скопления детей.

2. Формирование навыков безопасного поведения

Обучение правилам дорожного движения, основам пожарной безопасности и действиям в экстренных ситуациях. Проведение практических тренировок по предотвращению несчастных случаев.

3. Родительский контроль и вовлеченность

Открытое общение с ребенком, обсуждение его переживаний и опасений. Формирование ответственного отношения к личной безопасности, в том числе при взаимодействии с незнакомцами и использовании интернета.

Профилактика правонарушений и несчастных случаев среди детей требует комплексного подхода. Важно не только разъяснять нормы поведения, но и обеспечивать условия, исключая возможность их нарушения. Родители, педагоги и общество в целом должны совместными усилиями формировать у детей осознанное отношение к своим поступкам и собственной безопасности, что позволит значительно снизить уровень преступности и случаев нанесения вреда здоровью несовершеннолетних.

Список использованных источников

1. Калиев С.Ж., Кожахметова К.Ж. – Воспитательная система школы: теория и практика. – Алматы: РБК, 2017.
2. Алимханова Г.К. – Психолого-педагогические аспекты профилактики правонарушений среди несовершеннолетних. – Астана: Фолиант, 2020.
3. Есимова А.А. – Ювенальная юстиция в Казахстане: правовые основы защиты детей. – Алматы: Қазак университеті, 2019.
4. Программа "Балаларды қорғау" – Государственная программа по защите прав детей в Казахстане, 2021.
5. Сейдуманов А.Е. – Социально-психологическая работа с молодежью: проблемы и перспективы. – Алматы: Нур-Пресс, 2022.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ДЕТСКОМ САДУ

Матвеева А., студентка 4 курса, Учреждение «Костанайский Гуманитарный колледж»

Научный руководитель: Дитаева Д.М., преподаватель специальных дисциплин

Актуальностью работы является то, что исследования различных учёных, таких как Л.С. Выготский, В.В. Давыдов, С.Л. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин, О.М. Дьяченко и другие, указывают на то, что методы, используемые в воспитании и обучении дошкольников, играют не только роль в эффективном усвоении учебного материала, но и способствуют творческому преобразованию уже имеющихся знаний у детей.

Проблема исследования: заключается в *несистематическом* применении инновационных технологий в обучении и воспитании детей дошкольного возраста.

Цель работы: Изучить, обобщить, систематизировать и применить на практике инновационные технологии в образовательной деятельности детского сада.

Задачи исследования:

1. Проанализировать психолого – педагогическую литературу, изучить виды, формы и особенности современных подходов к организации образовательного процесса в детском саду.

2. Повысить интерес детей к образовательной деятельности в детском саду.

3. Применить на практике инновационные подходы в организации.

Перед проведением экспериментальной части работы нами была изучена психолого-педагогическая литература таких авторов как Выготский, Давыдов, Эльконин. Данные авторы отмечали, что методы, используемые в воспитании и обучении дошкольников, играют не только роль в эффективном усвоении учебного материала, но и способствуют творческому преобразованию уже имеющихся знаний у детей. Таким образом, эти методы в значительной мере определяют эффективность образовательной работы в дошкольных учреждениях.

Также многие авторы отмечают не готовность специалистов дошкольных организаций к работе с инновационными подходами, это обуславливается тем, что у многих не хватает навыков в применение инновационных технологий.

Практическая часть нашей работы, не посредственно исследование проходило на базе ТОО детский сад «Антошка». Нами были отобраны две группы детей старшего дошкольного возраста, контрольная и экспериментальная. Экспериментальная группа «Улыбки» из 10 человек и контрольная группа «Лучики» из 12 детей.

Перед началом работы нами были отобраны методики для выявления уровня развития детей дошкольного возраста.«Домик» Н.И.Гуткиной, «Вопрошайка» М. Б. Шумаковой и «Выбор сюжетно-тематических картинок» Н. В. Пророк. После проведения первичной диагностики результаты показали, что у детей в двух группа преобладает низкий и средний уровень развития.

Для повышения уровня развития нами были отобраны инновационные технологии такие как: ИКТ технологии, ТРИЗ технология и STEM технология.

С помощью STEM технологии нами была проведена игровая деятельность «К какой фигуре приедет мышка?»

Цель: активизация и стимуляция движения глаз, закрепление умения двигать мышку по словесным пространственным указаниям, выделять и словесно обозначать величину предметов.

Применяя технология ТРИЗ нами был выбран для работы метод мозгового штурма «Раньше позже».

Цель: учить детей составлять логическую цепочку действий, закреплять понятия «сегодня», «завтра», «вчера», развивать речь, память.

Для проведения ОД с использованием ИКТ технологий нами был проведен интерактивный квест на тему«**Помоги Незнайке стать Знайкой**»

Цель: продолжать учить детей быть отзывчивыми и доброжелательными, повышать уровень заинтересованности детей в выполнении предложенных заданий посредством ИКТ технологий.

Задачи: развивать у детей ориентацию в пространстве и внимательность, воспитывать чувство долга и желание довести начатое дело до конца, продолжать обучать детей работе в коллективе.

Результаты исследования. Таким образом после проведения экспериментальной работы нами была проведена повторная диагностика которая показала, что отмечается положительная динамика высокий уровень развития у детей в экспериментальной группе увеличился с 30% до 50%, а низкий снизился с 20% до 10%.

Вывод. Таким образом следуем сделать вывод, что систематически используя инновационные технологии в режимных моментах детского сада у детей в большей степени развивается познавательная активность, и дошкольник становится более заинтересованным в образовательном процессе.

Список использованных источников

1. Государственный Образовательный Стандарт Республики Казахстан дошкольного воспитания и обучения от 3 августа 2022 года №348
2. Аверин С.А., Муродходжаева Н.С., Методические рекомендации по реализации парциальной модульной программы «STEM образование детей дошкольного возраста». Методическое пособие. -2022
3. Атемаскина Ю.В., Богославец Л.Г. Современные педагогические технологии в ДО: Учебно-методическое пособие. -СПб.: Детство-пресс, 2016
4. Губанова Н.Ф. Игровая деятельность в детском саду: Учебное пособие. - М.: Мозаика - Синтез, 2015
5. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики. Опыт разработки теории инновационных процессов в образовании. -М.: Просвещение, 1991

БАЛА МЕН АТА-АНА АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ЖАҚСARTУ ӘДІСТЕРІ

Студент Мендіғаринов Қ., 3 курс, «Шалқар көпсалалы колледжі» КММ
Ғылыми жетекшісі: Жолмырзина А.Р., психолог

Өзектілігі: Қазіргі таңда бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынас отбасылық тәрбиенің маңызды аспектісі болып табылады. Бұл байланыс баланың тұлғалық қалыптасуы мен эмоционалдық жағдайына тікелей әсер етеді.

Мақсаты: Бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынасты жақсарту әдістерін зерттеу және олардың тиімділігін анықтау.

1. Отбасының бала тәрбиесіндегі алатын орны
 2. Ата-анамен бала арасындағы қарым-қатынас
 3. Отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас кезіндегі кездесетін кемшіліктер
- Отбасының бала тәрбиесіндегі алатын орны, ата-анамен бала арасындағы қарым-қатынас, отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас кезіндегі кездесетін кемшіліктер, ата-аналарды балаларға

жауапкершілікпен қарауға шақыру. Баланың бүгінгі істеген қадамы ертеңгі тұлға ретінде қалыптасуына үлкен әсер ететіндігін атап өту.

Міндеттері:

Тақырып бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау.

Отбасындағы қарым-қатынастың ерекшеліктерін зерттеу.

Балалар мен ата-аналар үшін қарым-қатынас жақсарту әдістерін ұсыну.

Отбасындағы қарым-қатынас ұғымы:

Отбасындағы қарым-қатынас – бұл отбасы мүшелері арасындағы өзара түсіністікке, сыйластыққа, қолдауға, және бір-біріне деген жауапкершілікке негізделген байланыстар жүйесі. Бұл қарым-қатынастар отбасының іргетасын құрап, оның беріктігін қамтамасыз етеді.

Отбасындағы қарым-қатынас бірнеше негізгі аспектілерден тұрады:

1. Сыйластық пен сенім: Отбасы мүшелері бір-бірінің пікірі мен сезімдерін құрметтеуі және сенім білдіруі маңызды.
2. Коммуникация: Ашық және шынайы сөйлесу, эмоцияларды бөлісу қарым-қатынастың тұрақтылығын арттырады.
3. Мейірімділік пен қолдау: Мейірімді қарым-қатынас отбасындағы махаббат пен жылулықты нығайтады.
4. Рөлдер мен міндеттерді бөлісу: Әр адамның өз жауапкершілігін түсінуі отбасының үйлесімділігіне ықпал етеді.
5. Конфликттерді шешу: Қақтығыстарды дұрыс шешу, түсіністікке келу арқылы отбасы мүшелері арасындағы қарым-қатынас күшейеді.

Отбасындағы қарым-қатынас үлгісі көбінесе ата-ананың өзара әрекеттестігі мен олардың балаларымен қарым-қатынасынан қалыптасады. Бұл байланыстар баланың болашақта қоғаммен өзара әрекеттесу қабілетіне тікелей әсер етеді.

Отбасындағы жауапкершілік түрлері

1. Материалдық жауапкершілік

Отбасын асырау, қаржылай қамтамасыз ету әдетте ата-ананың мойнына жүктеледі.

2. Тәрбиелік жауапкершілік

Балаларға тәрбие беру, олардың білім алуына, мәдени және моральдық дамуына жағдай жасау ата-ананың басты міндеті.

3. Эмоционалдық қолдау

Отбасындағы әрбір мүше бір-біріне мейірімділік көрсетіп, қиын сәттерде қолдау білдіруі керек.

4. Үй шаруасына жауапкершілік

Үй тазалығы, тамақ дайындау, басқа да тұрмыстық міндеттер отбасы мүшелері арасында әділ бөлінеді.

5. Бір-бірін қорғау

Қарым-қатынасқа әсер ететін негізгі факторлар:

1. Психологиялық факторлар
2. Әлеуметтік факторлар
3. Коммуникативтік факторлар
4. Жеке факторлар

5. Сыртқы факторлар

6. Конфликттер мен тосқауылдар

Ата-ана тәрбиесінің стильдері баланың тұлғалық дамуына, мінез-құлқына және өмірге деген көзқарасына тікелей әсер етеді. Ғалымдар ата-ана тәрбиесінің бірнеше негізгі стилдерін анықтаған, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері мен балаға тигізетін ықпалы бар.

Жанжалды шешу жолдары

1. Компромисс: Екі жақ өзара келісімге келіп, ортақ шешім табады.
2. Диалог: Ашық сөйлесу арқылы мәселені анықтау және шешім іздеу.
3. Жанжалдың алдын алу: Эмоцияларды басқару, өзара сыйластық, түсіністік қалыптастыру.
4. Медиация: Жанжалды шешуге бейтарап үшінші тараптың көмегі.
5. Эмоцияны бақылау: Қарым-қатынаста сабыр сақтау және өз сезімдерін дұрыс жеткізу.

Эмоционалдық жағдайлар мен жанжалдар адамдардың қарым-қатынасында маңызды рөл атқарады. Эмоцияны түсініп, басқару, сондай-ақ жанжалды тиімді шешу тұлғааралық қарым-қатынастың сапасын жақсартып, жалпы өмір сапасына оң әсер етеді.

3. Зерттеу әдістемесі

Зерттеу әдістері:

Сауалнама (ата-аналар мен балалар арасында қарым-қатынас деңгейін анықтау).

Интервью (ата-аналар мен балалардың бір-біріне көзқарасын анықтау).

Байқау (отбасының күнделікті қарым-қатынасы).

Зерттеу кезеңдері:

1. Қатысушыларды таңдау (ата-аналар мен 8-15 жас аралығындағы балалар).
2. Сауалнама мен интервью өткізу.
3. Нәтижелерді талдау.
4. Практикалық бөлім

Қорытынды

Зерттеудің негізгі нәтижелері:

Отбасындағы қарым-қатынасты жақсартудың тиімді әдістері.

Отбасындағы қарым-қатынас – отбасы мүшелерінің бір-бірімен түсінісуі, қолдауы және сыйластығының негізі. Отбасындағы қарым-қатынасты жақсарту үшін төмендегі тиімді әдістерді қолдануға болады:

1. Ашық және шынайы қарым-қатынас

Отбасы мүшелері бір-бірімен ашық сөйлесіп, ойларын, сезімдерін және тілектерін еркін білдіруі қажет.

2. Белсенді тыңдау

Тыңдап отырған кезде әңгімелесушінің сөзіне шынайы қызығушылық таныту.

Әңгіме барысында сөзін бөлмей, оның пікірін құрметтеу.

3. Бірлескен уақыт өткізу

Барлық отбасы мүшелеріне ортақ қызықты іс-шараларды ұйымдастыру (демалыс, саяхат, ойындар, фильм көру).

Бұл әдіс отбасы мүшелерінің бір-біріне жақын болуына көмектеседі.

Мысалы: Жексенбі күнін бірге серуендеуге немесе үйде отбасылық ойындар ойнауға арнау.

4. Сыйластық пен түсіністік

Әрбір отбасы мүшесінің пікірін, сезімін және шешімін құрметтеу.

Жанжал немесе келіспеушілік туындаған жағдайда бір-бірін кінәламай, сабырлы шешім іздеу.

Мысалы: Біреу қателік жасағанда, оны жазғырудың орнына қолдау көрсету.

5. Эмоцияларды бақылау

Ашуды, ренішті және басқа да теріс эмоцияларды басқара білу.

Өз сезімдерін дұрыс жеткізу арқылы қарым-қатынасты сақтап қалу.

Мысалы: Ренішті тыныш жағдайға келгенде талқылау

6. Ортақ мақсаттар мен құндылықтарды анықтау

Отбасы мүшелерінің ортақ құндылықтары мен мақсаттары қарым-қатынасты нығайтады.

Мысалы: Бірге мақсаттар қою (үй сатып алу, баланың білім алуын қолдау).

7. Кешірімді болу

Кемшіліктер мен қателіктерді кешіріп, оларды қайтадан еске алмау.

Реніштерді жинақтамау, керісінше, түсіністік таныту.

Мысалы: Ұсақ-түйек мәселелерге назар аудармай, маңызды нәрселерге көңіл бөлу.

8. Мақтау және қолдау

Отбасы мүшелерін жақсы істері үшін жиі мақтап, олардың жетістіктеріне қуану.

Мысалы: Баланы немесе жұбайды кішкентай жетістігі үшін де мақтап, қолдау.

9. Жанжалдарды дұрыс шешу

Жанжал туындағанда оны шешудің сабырлы әрі конструктивті жолдарын іздеу.

Бір-бірін кінәламай, мәселені бірге талқылау.

Мысалы: "Сен дұрыс істемедің" деудің орнына, "Мен бұл жағдайға басқаша қараймын" деп айту.

10. Психологиялық қолдау көрсету

Қиын сәттерде бір-біріне моральдық қолдау көрсету.

Отбасы мүшелерінің өзін жалғыз сезінбеуіне жағдай жасау.

Мысалы: Біреу қиындыққа тап болғанда, оның жанында болу, кеңес беру.

Отбасындағы қарым-қатынасты жақсарту – үздіксіз күш-жігер мен шыдамдылықты қажет ететін процесс. Жақсы қарым-қатынас отбасы мүшелерінің өзара сыйластығы, түсіністігі және бір-біріне деген махаббаты негізінде қалыптасады.

Практикалық ұсыныстар:

Бұл әдістерді басқа отбасыларға енгізу жолдары.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Ян Амос Коменский – "Ұлы дидактика" Дидактиканың (оқыту теориясының) негіздерін қалаған, білім беру принциптерін жасаған.
2. К.Д. Ушинский – "Адам – тәрбиенің нысаны". Тұлғаның тәрбиесі мен білім беру процесіндегі адамның рөлін зерттеген.
3. Л.С. Выготский – "Оқу және даму". Әлеуметтік-мәдени даму теориясын және "жақын арадағы даму аймағы" ұғымын енгізген.
4. Джон Дьюи – "Тәжірибе және білім беру". Прогрессивті білім беру теориясын дамытқан.
5. А.С. Макаренко – "Педагогикалық поэма"

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ЫҚПАЛДАСТЫРА ҚОЛДАНУ

Студент Молдаспанова С., 2 курс, Абай атындағы Шығыс Қазақстан
гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Кудайбергенова Г.К., арнайы пәндер оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі таңда «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы іске асырылуда. Бұл құжат жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде өскелең ұрпақты тәрбиелеу сапасын арттыруға бағытталған. «Жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеу» деп айтылғандай «Біртұтас тәрбие» бағдарлама мақсатын іс-жүзіне асыру барысында колледждің «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» мамандығының білім алушылары мектеп асына дейінгі балалардың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру үшін әр түрлі жұмыстар мен құралдар жасап жатырмыз.

Ұлттық құндылықтар дәріптейтін дамытушы ойындар мен құралдар кәсіби

Іс - тәжірибелерде әр жас ерекшелік балаларға ұтымды қолдану арқылы олардың ұлттық құндылықтар туралы түсінігін кеңейтіп, балалардың зияткерлік қабілеттерін дамытудағы білім берудің ұлттық нақыштағы жаңа материалдарымен жұмыс жасау белсенділігін арттырады.

Мәселе: «Адамзат ұрпағымен мың жасайды», дегендей ұрпақ тәрбиесі - қай кезде де халықтың мәселесіне айналған. Әр бала атаның қанымен, ананың сүтімен келетін туа бітті қасиеттер сияқты ұлттық рухани құндылықтарды да ең алдымен отбасында ата-ананың тәрбиесімен бойына сіңіретіні анық. Болашақ қоғам иелерін жан - жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени ғылыми өрісі озық азамат етіп тәрбиелеу біздің, әсіресе аға буынның қоғам алдындағы зор міндеттерінің бірі болып табылады.

Жұмыс мақсаты: Мектепке жасына дейінгі ұйымның тәрбиелеу мен оқыту процесіне ұлттық құндылықтарды заманауи технологиялармен үйлестіре отырып енгізу; инновациялық технология мен ұлттық құндылықты ықпалдастыра қолданудағы мүмкіндіктерін анықтау

Міндеттері:

- Ұлттық нақышта еліміздің тарихын, мәдениетін ойындар арқылы ұштастыру:

- Баланың даралығы мен субъективтілігін қолдауға бағытталған заттық дамытушы орта қалыптастыру:

- Ұлттық құндылықтарды ұштастыра қолдану арқылы балалардың бойында негізгі дағдылардың қалыптасу деңгейін анықтау критерийлері мен әдістемелерін негіздеу

Қазақ халқы - рухани зор байлықтың мұрагері. Ежелгі ата-бабаларымыздың күмбірлеген күміс күйі, сыбызғы –сырнаының үні, асқақтата салған әсем әні, мақал-мәтел шешендік сөз, айтыс өлеңдері сан ғасыр бойы өз ұрпағын «сегіз қырлы, бір сырлы», өнегелі де өнерлі, адамгершілік ар-ожданы жоғары, намысқой азамат етіп тәрбиелеп келгені тарихи шындық. Тәуелсіздік туы желбіреген егеменді еліміздің болашақ ұрпағын тәрбиелеуде, олардың бойына ізеттілік, қарапайымдылық, кішіпейілділік, әдептілік, елін-жерін, Отанын сүйшілік секілді ең асыл қасиеттерді қан мен жанына сіңіруде осы ата-бабамыздың салт-дәстүр негізін ұстансақ өте ұтымды болар еді.

Қазақ халқы «Атадан бала тусайшы, ата жолын қусайшы» деп, атадан балаға мұра болып келе жатқан жақсы қасиеттерді келер ұрпақтың бойына сіңіріп, ізгілікке тәрбиелеуге тырысқан.

Ұлттық тәрбие - біздің ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін асыл қазынамыз. Ұлттық тәрбиемен сусындап өскен әрбір жас ұрпақтың дені сау, білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор,сыпайы, кішіпейіл болып өсетініне күмән жоқ. Ұлы Абай атамыз былай деген екен:«Балаға көбіне үш алуан түрлі мінез жұғады, біріншісі- ата-анадан, екіншісі-ұстаздан, үшіншісі қоғамдық ортасынан». Кез-келген ұлттың сипаты бес қағидаға келіп тіреледі. Біріншісі - тілі, екіншісі - діні, үшіншісі - дәстүрі, төртіншісі - тарихы, бесінші-атамекені. Құндылықтар - шынайы ғана болады, ол адамға тәуелді емес дей тұрғанмен ол ең алдымен адам санасында орын алады.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне жаңа ортаға икемді бейімделіп қана қоймай, оны белсенді түрде өзгерте алатын заманауи білім беру технологияларын меңгерген, білікті болашақ маман қажет. Мұндай кадрларды даярлаудың оңтайлы нысаны - болашақ мамандарды колледж бен балабақша арасындағы өзара серіктестік іс-қимылы негізінде тәжірибеге бағытталған ортада оқыту.

*Зерттеу нәтижелері:*Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің №1 «Балапан» балабақша-бөбекжайы» ҚМКҚ мен «Абай» атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі арасындағы серіктестік жұмысы көлемінде бірқатар бірлескен жобаларды жүзеге асырды. Балабақша колледждің «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» мамандығының білімалушыларының тәжірибеден өтетін алаңына айналған. Колледжде меңгерген кәсіби біліктер мен дағдыларды, іскерліктерді тікелей іс тәжірибе алаңында қолдану, жан-жақты кәсіби дамуына мүмкіндік беріп, өзара кірігуін қамтамасыз ету арқылы кәсіптік білім беру жүйесінің сапасын арттыратындығы сөзсіз. Колледждің педагогикалық шеберханаларында балаларға арналған ұлттық құндылықты дамыту үшін түрлі құралдар кешені жасалды. Бұл құралдарда да бала бойында

ұлттық тәрбиені қалыптастыруға бірден бір үлесін қосады деп ойлаймын. «Даналық қоржыны», «Ұлттық құндылықтар керуені», «Асықтар» дидактикалық құралдар балаларға тек мағлұмат қана беріп қоймай, сонымен қатар түрлі тапсырмалармен ұсынылған, балаларды ойнай отырып өз ұлтының құндылықтарына қызықтыра алады. Тапсырмалар мен ойындарды орындау арқылы балалардың таным процестері, логикалық ойлаулары, сенсорикалық сезімдері дами түседі.

«Төрт түлік – ұлттық қазына» ойыны

«Асықтар баспалдағы» ойыны

«Қазан асық» ойыны

Қазіргі таңда ұлттық құндылықтарды балалардың бойында дәріптеу етене қолға алынған. Мектептерде, балабақшаларда осы ұлттық тәрбиені, құндылықты қалыптастыру үшін түрлі жұмыстар атқарылуда. Сондай жұмыстардың біріне өзім де қатысып тәжірибе жинақтадым. Өскемен қаласының № 15 «Рахат» балабақша-бөбекжайынан практикадан өту барысында ұлттық құндылықтардың аясында жасалынған «Бестемше» бөлмесін көріп, балалармен қызықты сәттерді өткіздім. «Бестемше» ұлттық ойыныда қазіргі сәтте қарқынды дамып келе жатыр. Бұл ойын құрылысы жағынан тоғызқұмалақ ойынына ұқсайды. «Бестемше» ойынын ойнауда балалардың ең алдымен ойлау қабілеттері дамиды. Сонымен қатар, санау әрекетіне, ұсақ қол моторикасына пайдалы. Ең маңыздысы балалардың ұлттық құндылыққа деген қызығушылықтары арта түседі.

Қорытындылар. Қазіргі өзгермелі қоғамдағы заманауи өзгерістерге тез бейімделе алатын жан-жақты тұлғаны дамыту үшін, білім беру саласының барлық сатыларының сабақтастығы мен үздіксіздігі қадағалануы тиіс екендігіне көз жеткізуге болады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды дамытуда ойын әдістерін қолданудың маңызы зор, өйткені баланың негізгі іс-әрекеті ойын болып табылады. Сондықтан баланы шаршатпай, оның танымдық қызығушылығын оятатын ойындар жүйесін құрып, ойын технологиясын енгізу қажеттігі дәлелденді.

Ұлттық нақыштағы дамытушы ойындар мен дидактикалық құралдар сан алуан және балабақша балаларына да, колледждің болашақ мамандарына да қол жетімді. Балалардың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, балалардың білім, білік, дағдыларын қалыптастыруда тиімді қолдануға мүмкіндік беретін ұлттық ойындар мен құралдар заманауи талаптарына сай келетін ғажап әдістемелік құралдар болып табылады.

Ең маңыздысы, колледж білім алушылары мен педагогтардың ұлттық дамытушы құралдарын «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы міндеттерімен ұштастыра қолдана алуында. Аталған жоба жұмысын жүзеге асыру барысында колледж бен балабақша серіктестігі арасындағы жұмыстың бірнеше маңызды міндеттері шешілді. Мектепке дейінгі мекемеде жобаны іске асыру барысында колледж білім алушылары мен балабақша педагогтері арасында жүйелі жұмыс жүйесін құруға мүмкіндік берді. Екіншіден, колледж білім алушыларына болашақ мамандығының қыр-сырын меңгеруге, тәрбиеші қызметіне жұмысқа орналасқанда ұжымға тез бейімделуге, балалармен қарым-қатынас орнату

шеберлігінің артуына, тәрбиелеу-білім беру процесінде инновациялық технологияларды қолданудың тиімділігіне көз жеткізуге жағдай жасалды.

Тәрбие беруде ұлттық құндылықтарымыз арқылы жол көрсетер болсақ, болашақ мамандар қазақстан қоғамының әлеуметтік-мәдени өзгерістеріне жоғары мәдениетті деңгейде бейімделе алады деп айта аламын.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. «Білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын бекіту туралы» ҚР Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 30 маусымдағы № 194 бұйрығы.
2. Қабылова Қ. Халықтық педагогиканың бала тәрбиесіндегі рөлі //Бала тәрбиесі. – 2005. - №4. С.33-34
3. Қосақова Г. Баланың бас ұстазы – ата-анасы //Бала тәрбиесі. – 2005. -№5. С.21-23
4. Қалиев С., Молдабеков Ж. «Этнопедагогика» - Астана. 2005 ж.
5. С.Әбішқызы, Ж.Сарманов.«Ұлттық тәрбие–құндылығы мол дүние ». 2008 ж.

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНЕ ЫҚПАЛЫ МҮМКІНДІКТЕР МЕН ҚАУШТЕР

Студент Мулдаақынова Ж., 2 курс, Семей қ-сы «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі»

Ғылыми жетекшісі: Керимбаева А.Д.

Өзектілігі: Бүгінгі таңда болашақ педагогтерді цифрлық білім беру ресурстарын пайдалануға даярлау – жоғары мектептің ең өзекті мәселесі. Олар қазіргі ақпараттық қоғам талабына сай оқу-тәрбие үдерісінің тиімді ұйымдастырылуына ықпалын тигізумен бірге, білім алушылардың тез өзгермелі ақпараттық қоғамға үйлесімді бейімделуінің, кәсіби тұрғыдан өзін-өзі жүзеге асыра алатын құзыретті маман тұлғасын дайындаудың әмбебап құралына айналып отыр. Ең алдымен, цифрлық білім беру ресурстары дидактикалық мақсатқа жетуге немесе белгілі бір оқу міндеттерін шешуге бағытталған дайын интерактивті мультимедиялық өнім болып табылады. **Қазіргі таңда оларды пайдалану тиімділігі – бұл ақпараттық білім беру ортасына қызығушылықты тудырумен қатар ақпаратқа қолжетімділік дәрежесін қамтамасыз ету және білім сапасын арттыру.**

Мәселе: Цифрландыру, бір жағынан, біріктіруші және кіріктіруші бастама ретінде әрекет етсе, екінші жағынан, педагогтер қауымы және жалпы қоғамның әрбір мүшесі үшін мүлдем жаңа оқыту құралы болғандықтан, оны меңгеруде үлкен қиындықтар туындап отыр. **АҚШ және Еуропа елдерінде AR/VR құралдары, сонымен қатар платформалар (Socrative, Kahoot, Nearpod) оқытуды қызықты әрі бейімделген етеді. Бұл оқушылардың материалды тереңірек түсінуіне ықпал етеді.**

Жұмыс: Цифрлық технологияны пайдалану мектептерде көптеген оң нәтижелер көрсетіп отыр. Олардың ішінде ең маңыздысы: Оқушылардың үлгерімін арттыру – Интерактивті платформалар (мысалы, Kahoot, Google Classroom, BilimLand) оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып,

күрделі тақырыптарды жеңіл түсінуге көмектеседі. Жекелеген оқыту мүмкіндіктері – Цифрлық құралдар әр оқушының жеке қажеттіліктеріне бейімделуге мүмкіндік береді. Мысалы, бейне сабақтар, онлайн тапсырмалар немесе адаптивті оқыту бағдарламалары оқу қарқынын жеке реттеуге мүмкіндік береді. Дегенмен, кейбір қиындықтар да бар. Интернетке қолжетімділіктің төмендігі, техникалық құралдардың жетіспеушілігі және мұғалімдердің цифрлық сауаттылығын арттыру қажеттілігі кейбір мектептерде технологияны тиімді енгізуге кедергі келтіруде. Бірақ жалпы алғанда, цифрлық технологияны пайдалану мектептерде білім сапасын жақсартуға ықпал етуде.

Мүмкіндік: Мектеп оқушыларына арналған Kahoot платформасын қолдану. Бұл платформа интерактивті сұрақтар арқылы оқушылардың білімін тексеруге мүмкіндік береді. Сабақ барысы қызықты әрі тиімді өтеді.

Қауіп: Егер мұғалім интернетке тәуелді платформаларға толық арқа сүйесе, техникалық ақаулар сабақтың тиімділігін төмендетуі мүмкін. Мысалы, интернет болмаған жағдайда сабақ тоқтап қалуы ықтимал.

Мақсаты: Қазақстан Республикасының «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының мақсатын – цифрлық технологияларды пайдалану мен дамыту арқылы мемлекет экономикасының бәсекелестігін арттыруды жүзеге асырудың басты бағыты ретінде қарастыра аламыз (Мемлекеттік бағдарлама..., 2017) [1]. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж. Тоқаев 2021 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына Жолдауында білім беру саласындағы қазіргі пандемия кезіндегі өзекті проблемалардың бірі есебінде онлайн білім беру платформасын атап өткен болатын (Тоқаев, 2020) [2].

Міндеттері:

- Финляндияда цифрлық технологияларды қолдану білім берудің негізгі бөліктерінің бірі болып табылады. Олар оқытудың жекелендірілген тәсілдерін қолдану арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыруға бағытталған. Әрбір оқушы заманауи құралдармен жабдықталған және мұғалімдер үнемі кәсіби біліктілігін арттырып отырады. Бұл елде критикалық ойлау мен цифрлық сауаттылықты дамыту басты назарда.

- Білім беру сапасын арттыру;

- Технологиялар арқылы оқыту материалдарының интерактивтілігі мен көрнекілігін арттыру.
- Оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімделген оқыту әдістерін енгізу.
- Тиімді басқару және бақылау жүйесін құру
- Білім беру нәтижелерін жылдам тексеру және деректерді талдау мүмкіндіктерін қамтамасыз ету.
- Автоматтандырылған жүйелер арқылы оқу үлгерімін бақылауды жақсарту.

- Кең қолжетімділік пен икемділік;

- Оқу ресурстарын кез келген уақытта және кез келген жерде пайдалануға жағдай жасау.
- Оқу процесін оқушының жеке қарқынына бейімдеу.

- **Инновациялық әдістерді енгізу;**

- STEM білім беру, робототехника, бағдарламалау сияқты жаңа технологиялар арқылы креативті және техникалық ойлауды дамыту.
- Цифрлық зертханалар мен платформаларды қолдану арқылы эксперименттер жасау мүмкіндігі.

- **Цифрлық сауаттылықты дамыту;**

- Оқушылар мен мұғалімдерді заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалануға үйрету.
- Сыни ойлау мен ақпаратты талдау қабілеттерін арттыру.

Зерттеу нәтижелері: Жекелендірілген оқыту: Цифрлық технологиялар әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді, оқыту процесін бейімдеп, кері байланыс орнатуды жеңілдетеді. Бұл оқыту нәтижелілігін арттырады және шығармашылық әлеуетті дамытуға ықпал етеді.

Ақпаратқа қолжетімділік: Білім алушылар үшін кез келген уақытта және кез келген жерде оқуға мүмкіндік береді. Онлайн курстар мен ресурстар білім берудің жаһандық деңгейге шығуына жол ашады.

Көрнекілік пен интерактивтілік: Виртуалды құралдар, анимациялар және графикалар оқу материалын жеңіл қабылдауға көмектеседі.

Қорытынды: Цифрлық технологияларды қолдануда тиімді саясат пен әдістемелерді енгізу арқылы олардың оң әсерін күшейтіп, қауіптерді азайтуға болады. Цифрлық технологияларды мектептерде қолдану – қазіргі заманғы білім беруді жетілдірудің маңызды бағыты. Ол оқушылардың оқу үлгерімін жақсартып, сабаққа деген ынтасын арттырады, сондай-ақ мұғалімдерге оқыту процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Жеке оқыту траекториясын құру, шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамыту, білімге кең қолжетімділік сияқты мүмкіндіктер білім беру сапасын жаңа деңгейге көтереді. Дегенмен, цифрлық технологияларды сәтті енгізу үшін интернетке қолжетімділік, техникалық жабдықтау және мұғалімдердің цифрлық сауаттылығы сияқты мәселелерді шешу қажет. *Осы сын-қатерлерге қарамастан, цифрлық технологиялардың мектептерде қолданылуы – білім берудің болашағы үшін маңызды қадам. Ең бастысы, оны тиімді пайдалану арқылы оқыту процесін барынша қолжетімді, қызықты және нәтижелі етуге болады.*

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Молодой ученый ғылыми журналы/Білім берудің цифрлық трансформациясы жағдайында оқыту әдістемесінің өзгеруі./Журнал: Молодой ученый, 2021 жыл, №23 (389)./[<https://moluch.ru/>]
2. Республикалық білім порталы/Цифрлық технологиялардың білім беру саласына әсері./[<https://bilimger.kz/>]
3. Сардарова Ж.И., Кисметова Г.Н., Турежанова Г.А., Саркулова Д.С. Білім беруді цифрландыру жағдайында болашақ педагогтердің цифрлық білім беру ресурстарын пайдалану даярлығын қалыптастыру. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ.; М. Өтемісұлы атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал қ./[e-mail:

[sardar.Zh@mail.ru/https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/download/1218/683/3302\]](https://bulletin-pedagogic-sc.kaznu.kz/index.php/1-ped/article/download/1218/683/3302)

4. Т. Хасенқызы/Цифрлық педагогика – Z ұрпақты кәсіби даярлаудың негізі ретінде. әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан./ [\[https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/download/614/414/7415\]](https://bulpedps.enu.kz/index.php/main/article/download/614/414/7415)

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ҮРДІСІН ЖЕТІЛДІРУ

Студент Мұратқанқызы Ж., 4 курс, Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Тюлекпаева С.Е., педагогика және арнайы пәндер оқытушысы

Жұмыстың өзектілігі: Қазіргі уақытта қоршаған цифрлық кеңістік ерте жастан бастап бала өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Баланың қоршаған әлем, жалпыадамзаттық құндылықтар, адамдар арасындағы қарым-қатынас туралы түсініктерін қалыптастырудың қайнар көзі тек ата-аналар, әлеуметтік орта және білім беру ұйымдары ғана емес, сонымен қатар медиа ресурстар болып табылады.

Мәселе: Қазіргі заманғы балалар үшін компьютерлік құралдарды қолдану арқылы танымдық, зерттеушілік, ойын әрекеттері күнделікті, тартымды іс-әрекет, жаңа білім мен тәжірибе алудың қолжетімді тәсілі болып табылады. Планшеттер мен телефондардың арбада және ата-анасының тізесінде отырған балалардың ойыншықтары екені бізді таң қалдырмайды. Ерте жастан бастап балалар электронды құрылғыларды меңгереді, қандай батырманы басу керектігін біледі.

Жұмыстың мақсаты: Балалардың қажеттіліктері мен қызығушылықтарын дамытуда, заманауи цифрлық білім беру кеңістігін ұйымдастыру арқылы білім берудің сапасы мен қолжетімділігін арттыру.

Жұмыстың міндеттері: - Мектепке дейінгі білім беру ұйымында заманауи цифрлық ортаны ұйымдастыру интерактивті оқыту ойындары әртүрлі қабілеттері мен мүмкіндіктері бар балаларды бір мезгілде оқытуды ұйымдастыру;

- Әр баланың жеке жас ерекшеліктеріне қарай тәрбиелік іс-әрекетті қалыптастыруға мүмкіндік беру;

- Цифрлық технологиялар дамытушылық оқыту мәселелерін шешудің және іс-әрекеттік тәсілді жүзеге асыру.

Виртуалды білім беру мәселелерін шешу барысында балалардың шығармашылық қабілеті, бастамашылдығы, ізденімпаздығы, табандылығы, еңбекқорлығы, жауапкершілігі дамиды.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының тәрбиеленушілері болашақ мектеп оқушылары болып табылады және олардың дайындығы басқалармен қатар дәстүрлі оқыту әдістемелерінен сапалық артықшылығы бар цифрлық

технологиялармен байланысты болуы керек. Цифрлық технологиялар заманауи білім беру ортасын қалыптастырады, классикалық әдістер мен әдістерге жаңа мүмкіндіктер береді, мұғалімдерге жаңа құралдармен қамтамасыз етеді.

Педагогтардың өз дағдыларын жетілдіруге, білімдерін жаңартуға және Интернет-технологиялардың көмегімен үздіксіз өз бетінше білім алуға және біліктілігін арттыруға қолдау көрсетуге мүмкіндіктері бар (оларға бейнеконференциялық байланыс, вебинарлар, онлайн конференциялар, шеберлік сыныптары, біліктілікті қашықтықтан арттыру және қайта даярлау, кәсіби шеберлік конкурстары, әдістемелік әзірлемелер, тестілеу жатады). Тәрбиеші жұмысының маңызды аспектісі сонымен қатар мұғалімнің де, тәрбиеленушілердің де өзін-өзі бағалау деңгейін арттыратын әртүрлі педагогикалық жобаларға, қашықтықтан өткізілетін байқауларға, викториналарға, олимпиадаларға қатысу болып табылады. Мұндай іс-шараларға күндізгі қатысу көбінесе аймақтың шалғай орналасуына, қаржылық шығындарға және басқа себептерге байланысты мүмкін емес. Ал қашықтықтан қатысу барлығына қолжетімді.

Зерттеу нәтижелері: Қазіргі уақытта мектеп жасына дейінгі балаларға арналған компьютерлік ойын бағдарламалық жасақтамасын таңдау айтарлықтай кең.

Мультимедиялық қолдаумен сабақ.

Мультимедиялық презентацияны қолдану сабақты эмоционалды түрде түрлі-түсті, қызықты етуге мүмкіндік береді, сабақтың жақсы өтуіне ықпал ететін тамаша көрнекі құрал және көрнекі материал болып табылады.

Диагностикалық сабақ.

Мұндай сабақтарды өткізу үшін арнайы бағдарламалар қажет, бұл кейбір жалпы білім беретін бағдарламаларда аз немесе мүлдем жоқ. Бірақ мұндай компьютерлік бағдарламаларды әзірлеу - уақыт талабы. Қолданбалы бағдарламалар құралдарының көмегімен тест тапсырмаларын құрастыруға және оларды диагностика үшін пайдалануға болады.

Ата-аналармен жұмыста қолдану.

Қазіргі ата-аналар ақпараттық папкаларға - топтардағы қозғалыстарға аз көңіл бөле бастады, тәрбиешілермен қарым-қатынас жасауды және балалары туралы ақпаратты заманауи құралдар арқылы алуды жөн көреді: балабақша сайты, Viber, WhatsApp чаттары және т.б.

Мектеп жасына дейінгі балаларды цифрлық технологиялармен оқытуда көптеген әдістер, құралдар қолдануға болады. Мысалы менің қазіргі таңда білім алып жүрген ШҚО, Абай атындағы гуманитарлық колледжінде мектеп жасына дейінгі білім беруде көптеген цифрлық құралдар қолданылады. Мен солардың арасынан «Робот-тышқан» ұсынғым келеді.

«Робот-тышқан» көптеген функцияларды орындайды: арнайы пластикалық панельдер мен қабырғаларды пайдалана отырып, далада әртүрлі конфигурациядағы лабиринттерді салу; Роботтың әрбір қадамы белгілі бір объектіні іздеуге бағдарламаланған; балаға санау негіздерін, «сол-оң-артқа-алға» қарапайым түсініктерді үйрету; лабиринтте жоғалған нысанды іздеу және роботқа дыбыс және жарық сигналдарын жіберу; арнайы карталар арқылы

орындалған жұмыстарды бірлесіп талдау. Бұл құралдарды қолдану арқылы балалардың қызығушылықтарын, қарапайым түсініктерін, ойлау т.б қабілеттерін дамытуға болады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуды ойын-сауық ойындарынсыз, тапсырмаларсыз және ойын-сауықсыз елестету мүмкін емес. Сонымен, математика сабағында даярлық тобының балалары STEM – «Робот-тышқан» жиынтығымен танысып, оны пайдаланады.

Бұл жинақ балаларды жас кезінен ғылымға, технологияға, инженерияға және математикаға қызықтыру және қызықтыру үшін арнайы әзірленген.

Робот-тышқан жинағы қадамдық бағдарламалауды меңгеруге көмектеседі және сыни ойлау мен логикалық дағдыларды дамытады.

Мақсаты: «Робот-тышқан» сияқты интерактивті құрал-жабдықтармен жұмыс істеуге және оны дұрыс бағдарламалауға үйрету.

Тапсырмалар:

1. Интерактивті құрал-жабдықтармен жұмыс істеу дағдылары мен дағдыларын дамыту.

2. Баланың ұсақ моторикасын дамыту.

4. Табандылық пен ұқыптылыққа баулу.

5. Өз еңбегіне, басқа адамдардың еңбегіне және оның нәтижелеріне құндылық көзқарасты тәрбиелеу; ынтымақтастық дағдыларын дамыту: топта, топта, шағын топта (жұпта) жұмыс істеу.

Қорытындылар: Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелердің бірі – оқытуды ақпараттандыру, яғни оқу үрдісінде цифрлық технологияларды пайдалану болып табылады. Сол себепті мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиешілердің негізгі міндеті: әдіс тәсілдерді дұрыс тандау, жаңаша педагогикалық технологияларды дұрыс қолдана білу, жеке тұлғаның дұрыс дамып қалыптасуы үшін ыңғайлы жағдай жасау. Яғни, заманауи цифрлық білім беру кеңістігін ұйымдастырып, білім берудің сапасы мен қолжетімділігін арттыратын болсақ, онда балалардың қажеттіліктері мен қызығушылықтары арта түседі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту. Алматы-2017

2. Елеубай С. Білім беру технологиясының қазіргі проблемалары. Алматы, 2010.[270б.]

3. Тәрбиешілерге арналған нұсқаулық.

4. Айтмамбетова Б.Р, Бейсенбаева А.А. Жеке адамның дамуы, тәрбиесі. - Алматы. КазПИ, 2016

КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРГЕ ӘСЕРІ

Студент Мұхамед Ұ., 4 курс, «Алматы қаласының Инновациялық техникалық колледжі»

Ғылыми жетекшісі: Тобықбаев А.К., дене тәрбиесі пәнінің оқытушысы

Компьютер қазіргі өмірде маңызды рөл атқарады. Компьютерлік ойындардың балалардың денсаулығына әсері туралы мәселе өзекті болып табылады

Жобаның мақсаты мен міндеттері:

- Компьютердің колледж студенттерінің психологиялық жағдайына әсерін зерттеу
- Қалыпты психологиялық жағдайды сақтау бойынша ұсыныстар әзірлеу
- Зерттеу әдістері
- Талдау, сауалнама, тестілеу
- Теориялық бөлім
- Компьютерлік ойындардың шығу тарихы
- Компьютерлік ойындардың түрлері: аркадалар, басқатырғыштар, жарыстар, квесттер, MMORPG, RPG, тренажерлар, стратегиялар, атқыштар, экшн ойындары

Компьютердің денсаулыққа әсері

- Компьютерлік ойындар шаршау мен ауырсынуды тудыруы мүмкін
- Оң жақтары: технологияға қызығушылық, зейін мен шешімді дамыту

Практикалық бөлім

- 1 курс студенттер арасында әлеуметтік сауалнама жүргізілді
- Зиянды факторлар мен жасөспірімдер компьютерге тәуелділігі анықталды

Ұсыныстар

- Ойын уақытын шектеңіз
- Монитордан қашықтықты басқарыңыз
- Ойын мазмұнын сүзіңіз
- Уақытты басқару үшін арнайы бағдарламаларды пайдаланыңыз

Президент жастардың құмар ойындарға тәуелділігіне алаңдады. «Балаларды және құмарпаздарды ойынға тартқан заңды тұлғалар әкімшілік жауапкершілікке тартылуы тиіс», - деді Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев. "Соңғы кезде жастар арасында құмар ойындарға тәуелділік белең алды. Бұл кеселден құмарпаздардың өздері ғана емес, олардың отбасы, туыстары мен жақындары зардап шегеді. Жасөспірімдер заманауи технологиялардың ықпалымен құмар ойындарына оңай шырмалатын болды. Букмекерлер мен казинолар интернетте толассыз жарнама жасап, жұртты еріксіз еліктіруде. Мемекет бұған шектеу қою үшін бірқатар маңызды шара қабылдады. Бірақ бұл шаралар, әрине, жеткіліксіз", - деді Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің отырысында.

Президент жас ұрпақты құмар ойынның зиянды ықпалынан жан-жақты қорғау қажет екенін айтты. Мәселені шешу үшін жаңа тәсілдер қолдану қажет деп есептейді. "Балаларды және құмарпаздарды ойынға тартқан немесе сондай жағдайға жол берген заңды тұлғалар әкімшілік жауапкершілікке тартылуы тиіс. Қажет болса, оларды лицензиясынан айырамыз", - деді Президент.

Айтуынша, қазір осындай заңсыз қызметі үшін жеке тұлғаларға 200 АЕК көлемінде ғана айыппұл салынады. Президент шетелдіктердің ел аумағында құмар ойындарды заңсыз жүргізіп, лотерея ұйымдастыру арқылы табыс

табуына тыйым салуды тапсырды. Президенттіміз құмар ойындарына тосқауыл қою үшін заңнамалық шаралармен шектеліп қалуға болмайтынын айтты. Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев заңсыз ойын бизнесімен күресу үшін қоғамдық бақылауды күшейту керек деп санайды. Бұл міндетті орындауға құзырлы органдар белсенді атсалысуы керек. Жаупкершілікке тартылуы тиіс. Қажет болса, оларды лицензиясынан айырамыз", - деді.

Жобаның өзектілігі.

Қазіргі өмірді компьютерсіз елестету мүмкін емес. Ол балаларды тәрбиелеу мен оқытудан бастап ең маңызды әскери нысандарды бақылауға дейінгі — әртүрлі мақсаттарына қызмет етеді.

Қазіргі уақытта компьютерлер салыстырмалы түрде арзан және көпшілікке қолжетімді. Үйде компьютердің пайда болуымен отбасы мүшелері барған сайын жаңа компьютерлік ойындарды меңгере бастайды, мұнда ең белсенді қатысушылар балалар болып табылады.

Бүгінгі күннің басты мәселесі - компьютерлік ойындардың адам денсаулығына әсері. Компьютерлік ойындар нарығы жаңа өнімдермен қуанта отырып, өте жылдам қарқынмен дамып келеді. Жастар үшін ойында өз жетістіктерін құрдастарымен бөлісу және ойнау сәнге айналған.

Бірақ бұл "ақылды қорап" баланың денсаулығы үшін қауіпсіз бе? Бұл мәселе бойынша сарапшылардың пікірлері екіге жарылды. Көптеген психологтар мен дәрігерлер ата-аналарға компьютерлік сәулеленудің денеге зиянды әсері және ойынның баланың психикасына теріс әсері туралы ескерту арқылы дабыл қаға бастады.

Дәрігерлерден ойынға тәуелділік синдромы туралы жиі естуге болады. Көптеген емханалар психологиялық көмек көрсету бойынша қосымша қызметтерді енгізді (әсіресе балалар мен жасөспірімдер). Олар басқалардың ықпалына қатты бейім, осал психикасы бар және бәріне сезімтал. Мұндай балалар үшін компьютерлік ойын виртуалды әлемде күш пен сәттілік елесін жасай отырып, ең жақсы досқа айналады. Психологтар ойынға жиі ұшырайтын балалардың түрін құрастырды.

Біз IT колледжінде оқимыз және көптеген құрдастарымыздың, жалпы балалардың компьютерлік ойындарға қызығушылық танытатынын байқаймыз, олардың шамамен 90% -ы «белсенді ойын ойнайды - танктер, атқыштар. Бізді бұл мәселе қызықтырды: белсенді компьютерлік ойындар жасөспірім денсаулығына қалай әсер етеді?

Бейне ойындарға тым құмар жігіттер тез арада тұрақты әдетке ие болып, оларға тәуелді болады. Сондықтан бұл тақырып, біз ойлағандай, қазіргі уақытқа қатысты.

Жобаның мақсаты:

- компьютердің колледж студенттерінің психологиялық жағдайына әсерін зерттеу, қалыпты психологиялық жағдайды сақтау бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Жобаның міндеттері:

1. Осы тақырып бойынша ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау жүргізу.

2. Жасөспірімдердің психикалық жағдайына компьютердің әсерін зерттеу.

3. 1 курс студенттерімен әлеуметтік сауалнама жүргізу.

4. Ата-аналарға арналған ұсыныстар мен студенттерге арналған нұсқаулықтарды әзірлеу, компьютерге тәуелділіктің алдын алу.

Зерттеу әдісі: талдау, сауалнама, тестілеу.

Зерттеу пәні: Жасөспірімнің психикалық жағдайының ерекшеліктері.

Зерттеу гипотезасы: Компьютерде ұзақ оқу, компьютерлік ойындарға және Интернетке деген құштарлық тәуелділіктің қалыптасуына ықпал етеді.

Практикалық маңыздылығы: материалды сынып сағаттарында және күнделікті өмірде қолдану.

Компьютерлік ойындар біз көріп отырғандай психикаға ғана емес, жалпы денсаулыққа да теріс әсер етеді. Көптеген балалар мен жасөспірімдер ойыннан кейінгі шаршауға, қолдың, жамбас мүшелерінің, мойын мен бастың артқы жағындағы ауырсынуға шағымданады, сонымен қатар ас қорытуға, бірақ көру қабілетіне әсер етеді.

Қорытынды:

- Тақырып бойынша ақпарат жиып, оны талдадым.

- Әлеуметтік сауалнама кезінде студенттер денсаулығына компьютердің зияны екені туралы қорытындыға келдім. Бірақ егер де біз компьютермен жұмыс істеу ережесін сақтайтын болсақ компьютер біздің өмірімізді жеңілдететін құралға айналады. Компьютерді дұрыс пайдаланып жаңа технологияны дамытып, сапалы бағдарламалар жасауымыз қажет екенін түйіндедім.

- Студенттер мен ата-аналарға ұсыным жасадым.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Войскунский, А.Е. Феномен зависимости от Интернета [Текст] / А.Е. Войскунский // Гуманитарные исследования в Интернете / Под ред. А.Е. Войскунского. М, 2015. С 100-131.

2. Минакова А.В. Психологические особенности лиц, склонных к Интернет – зависимости. <http://nedug.ru>

3. Эльконин Д.Б. Психология игры. М., 2001.

4. Фомичева Ю.В., Шмелев А.Г., Бурмистров И.В. Психологические корреляты увлеченности компьютерными играми // Вестник МГУ. Сер 14. Психология. 2003. №3.

5. Интернет-ресурс <http://atmeclub.com.ua/articles/kak-vyzhit-za-komputerom-skazaniya-ob-ergonomik>

ТРИЗ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ДАМУ

Студент Мұхан А., 3 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Ниетбаева К.Т., география және арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі кезде тұлғаны жан-жақты білімді, ізденімпаз, ойы ұшқыр, саналы, зерек, жауапкершілігі зор, қоғам талаптарын қанағаттандыратындай етіп қалыптастыру ең маңызды мәселелердің бірі. Оны шешу үшін білім берудің мазмұны жаңартылып, оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдері қолданылуда [10]. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда көп нұсқалық қағидасы бекітілген, бұл білім беру мекемелірінің педагогтарына педагогикалық процесті кез-келген оңтайлы нұсқамен құруға мүмкіндік береді [1]. Осыған сәйкес Генрих Саулович Альтшуллер жасаған ӨТШТ (ТРИЗ) технологиясын оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында қолдануға болады. ТРИЗ технологиясын қолдану дарынды, тамаша оқушыларды іздеуде емес, олардың шығармашылық қабілеттерін, әлемге стандартты емес көзқарасын, жаңаша ойлауын мақсатты түрде қалыптастыруды көздейді [2].

Мәселе: Бастауыш мектеп тәжірибесінде оқушыларды білім алуға, шығармашылығын дамытуға ынталандыруда ТРИЗ технологиясын инновациялық технологиялардың бірі ретінде қолдану қажеттігінен туындайды.

Мақсаты: ТРИЗ технологиясының теориялық негізіне талдау жасай отырып, оқу процесінде қолдану арқылы оқушылардың икемді, ұтқыр, жүйелі, сыни ойлау қасиеттері мен ізденімпаздыққа ұмтылу, сөйлеуі мен шығармашылық елестету қабілеттерін дамытуға болатынын көрсету.

Міндеттері:

- ТРИЗ технологиясының теориялық негізі мен әдістері;
- Бастауыш мектеп тәжірибесінде ТРИЗ технологиясын қолдану жолдары.

Креативтілік сөзі - ағылшынның “Creativity” сөзінен аударғанда шығармашылық деген мағынаны береді. Қазіргі заманауи психология мен педагогика саласында шығармашылық аясындағы зерттеулер белең алуда. Өйткені шығармашылық жетістік тұлғалық емес, әлеуметтік мағынаға ие болуда және ол психологиялық-педагогикалық ойларды шығармашылыққа аударуға мәжбүр етуде. Оқушылар жүйелі түрде өзбетімен жұмыс жасауы, олардың тұлғалық орындау дағдысын дамыту үшін, ғылыми және адамгершілік тәрбиенің бірлігін арттыру үшін, мектептің өмірмен, прогресспен байланысын байқату үшін, білім мен дағдыны меңгеруіне ықпал ету үшін оқушыларға жабық және ашық тапсырмалар ұсынылады.

Жабық тапсырмалар – педагогика мен психологияда кең қолданылатын тапсырмалардың түрі. Мұндай тапсырманы құрастыру оңай және олар оқушылардың түсінуіне жеңіл болады. Жабық тапсырмаларда барлық қажетті дерек анық түрде қамтылады, шешу әдісі белгілі және формальды операцияларды тізбек түрінде ұсынады және сөзсіз дұрыс жауабы болады. Жабық тапсырмалардың дидактикалық мазмұнын, ішкі құрылымын түрлендіре отырып бірнеше тапсырма дайындауға болады. Алайда оқу процесінде үнемі жабық тапсырмаларды қолданған жағдайда оқушылардың білім, білік, дағдылары толық жинақталмаған, шектеулі болады [3].

Ал ашық тапсырмалар жоғары деңгейлі танымдық дағдыларды тексеруге, дәлелдер келтіруге, қойылған проблемаға қатысты өзінің жеке көзқарасын білдіруге, сыни ойлауға арналған. Ашық тапсырмаларғы зерттеу,

өнертапқыштық, болжау, құрастырушылық және бағалау тапсырмалары жатады. Ашық тапсырманың көптеген шешімдері, ықтимал (нақты емес) жауабы болуы мүмкін стандартты емес шығармашылық тапсырмалар. Қазіргі кезде сарапшылардың пікірінше және сұраныс деңгейі бойынша оқушылардың ашық тапсырмалар орындау қабілеті маңызды болып отыр.

Ашық типтегі тапсырмалардың жабық типтегі тапсырмалардан артықшылығы: жауаптың қысқалығы және бір мәнді тұжырымы; тапсырмалар қызықты және мазмұны жағынан алуан түрлі; дұрыс жауапты жадтан жаңғырту арқылы есте сақтау қажеттілігі; дұрыс жауапты болжау ықтималдығы төмен болуы. Ашық типтегі тапсырмалардың кемшіліктеріне: тапсырма шешімінің анық еместігі; тапсырма тұжырымының түсініксіз болуы және тапсырманы құрастыру мен іріктеу уақыт пен ойлануды қажет етеді [3].

Оқу процесінде ашық тапсырмаларды қолдануда және оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, шығармашылық іс-әрекетке қызығушылықтары мен бейімділіктерін арттыруда ТРИЗ технологиясын қолдану маңызды. ӨТШТ (ТРИЗ) - өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы (теория решения изобретательских задач) дегенді білдіреді. XX ғасырда кеңестік инженер-өнертапқыш Генрих Саулович Альтшуллер өнертапқыштық есептерді шешудің теориясын жасады. Ол 1946 жылы теориямен жұмыс жасай бастады. ТРИЗ атауы 1970 жылдары пайда болды. Г.С. Альтшуллер ТРИЗ технологиясын өнертапқыштық тапсырмаларды шешу теориясы деп қарастырды. Өнертапқыштық тапсырмаларды орындау адамның шығармашылық мүмкіндіктерін дамытудың жаңа әдістемесі үшін негіз болып табылады деп түсіндірді. ТРИЗ технологиясын қолданудағы негізгі мақсат қандай? Көбінесе ТРИЗ кездейсоқтық элементтерін жоя отырып, өнертапқыштық процесті жылдамдату және оңтайландыру үшін қолданылады. Оқу процесінде ТРИЗ технологиясын қолдана отырып, мұғалім оқушылардың бір жағынан икемділік, ұтқырлық, жүйелілік, сыни ойлау қасиеттерін, екінші жағынан ізденімпаздық, жаңалыққа ұмтылу, сөйлеу, қиял және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Сонымен бірге ТРИЗ технологиясын қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытады, себебі бала бір нәрсені ойлап таба алады, жасай алады, шеше алады, іздейді, жасайды және жасағанын дәлелдейді. ТРИЗ оқу нәтижесінде бала өз тәжірибесін жаңғыртып қана қоймай, оны жаңа және қызықты идеяларға қолдануға үйренеді [4].

ТРИЗ технологиясының артықшылықтары:

- мәселенің түп-тамырын жаңа қырынан көруге көмектеседі;
- әдеттегі әдістерді қолданбайды;
- ең жақсы әсер береді;
- ақпаратты ыңғайлы ұйымдастыруға көмектеседі;
- шығармашылықты ынталандырады;
- жиі байқамайтынын қарапайым өнертапқыштардың шығармашылық ізденісті дұрыс түсінетінін көрсетеді;
- логиканы дамытады, жүйелі ойлауға үйретеді;
- жаңа ғылыми көкжиектер ашады;
- мәселені тезірек және жақсырақ шешуге көмектеседі.

ТРИЗ технологиясының кемшіліктері:

- процеске енгізу және оқушылардың үйренуі ұзақ уақытты қажет етеді.

ТРИЗ технологиясында заттық, кеңістіктік, ақпараттық, функционалдық ресурстар қолданылады. Мен «Инновациялық технологияларды қолданып сабақтар өткізу» атты өндірістік практикада ТРИЗ технологиясының заттық және ақпараттық ресурстарын қолдандым. Мысалы, жаратылыстану пәнінде «Ауаның қандай қасиеттері бар?» тақырыбын өткен кезде қорапқа жасырылған ауа сөзін табу үшін «Иә-Жоқ» әдісін қолдандым. Балалар, қорап ішінде бір нәрсе бар, оны табу үшін сендер маған сұрақ қоясындар, ал мен сендердің сұрақтарыңа «ия немесе жоқ» деп жауап беремін. Оқушылар: Қораптағы зат қатты ма? Жейтін зат па? Бүгінгі сабақпен байланысты ма? Түсі ақ па? Пішіні домалақ па? т.с.с. сұрақтар қою арқылы жасырылған сөзді, затты тапты. Бұл әдісті қолдануда сыныпта қанша оқушы болса, сонша оқушы сұрақ қояды, кейбір оқушылар бір емес, бірнеше сұрақтар қояды, сұрақ қою үшін ойланады, бірін-бірі тыңдайды және мұғалімнің «ия» деген жауаптарына сүйене отырып тапсырманың шешімін анықтайды. «Иә-Жоқ» әдісін қолдану арқылы оқушылардың сыни ойлауын, сөздік қорын, қиялын, шығармашылығын дамытуға ықпал ететініне көз жеткіздім. Сонымен бірге «Иә-Жоқ» әдісінің заттық түрінен басқа, оның сандық және жағдаяттық түрін қолдану арқылы да оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға болады [4].

Зерттеу нәтижелері: ТРИЗ технологиясын қолданудың түпкілікті нәтиже - қажетті әрекетті орындайтын және жағымсыз әсерлерге жол бермейтін жағдайдың болуы.

Қорытынды: ТРИЗ технологиясы шығармашылық процесті оңтайландыруға және мәселені аз күш жұмсап шешуге көмектесетін бірегей алгоритм болып табылады. ТРИЗ технологиясында әдістеменің қатаң анықталған қағидаттарға негізделуіне, тек қазіргі уақытта бар ресурстарды қолдануға және тағайындалған мәселелерді шешу үшін оның әдістерін пайдалануға көңіл бөлу керек.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы және оны жүзеге асыру жөніндегі негізгі құжаттар. – Астана, 2000.
2. Альтшуллер Г.С. Найти идею. Введение в теорию решения изобретательских задач. - Новосибирск: Наука, 1991.
3. Гин А.А. Фактор успехов: учим нестандартно мыслить. – Москва: Вите-Пресс, 2021
4. Гин А.А. ТРИЗ-педагогика для малышей. – Москва: Галактика, 2021
5. Гин С.И. Мир логики. - Москва, 2001.

ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ, КАК ОСНОВА ИНТЕГРИРОВАННЫХ ЗАНЯТИЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Нурман И., студент 2 курса, ЧУ «Актюбинский техно-технологический колледж»

Научный руководитель: Исангулов И.Н., преподаватель физической культуры

Актуальность: В последнее время в начальном обучении идут поиски оптимальных вариантов преподавания отдельных учебных дисциплин.

Особо актуальной становится задача формирования целостного взгляда на окружающий мир и место человека в нем, начиная с младшего школьного возраста. Одним из путей решения данной проблемы является интегрированное обучение.

Предметная система обучения, в том числе в начальных классах, предполагает автономное рассмотрение отдельных сторон действительности и ориентирует учащихся на частное усвоение знаний в той или иной области, слабо связанных между собой.

Актуальность исследования объясняется необходимостью перестройки всего содержания физического воспитания и его преобразования в развивающуюся и открытую систему, в которой высшей ценностью становится студент с его индивидуальными особенностями.

В работе рассматривается образовательный процесс, содействующий формированию мотивации к регулярным занятиям физической культуры и спорта, основам здорового образа жизни и формированию культуры личности человека.

Психолого-педагогическая работа заключается в развитии методов самоконтроля, саморегуляции, познавательных процессов, а также волевых качеств, умения управлять собственным поведением в условиях учебного педагогического процесса физкультурно-спортивной деятельности.

Физическая культура – это та часть общечеловеческой культуры, которая представляет собой совокупность материальных и духовных ценностей.

Таким образом, актуальность исследования определена необходимостью повышения образовательной эффективности уроков физической культуры в учебном заведении на основе межпредметных связей.

Проблема: Получение образования – это не только освоение новых знаний, но и эмоциональная нагрузка, а также «сидение за компьютером». Все это отрицательно сказывается на самочувствии студентов и становится большой проблемой. Критично опасные вредные привычки и ухудшение экологии наносят серьезный ущерб качеству жизни студентов, вызывают потерю потенциала и мотивации.

Обучение в учебном заведении сказывается на здоровье студента, поскольку обучающий получает огромное количество умственной нагрузки. Малоподвижный стиль жизни приводит к негативным изменениям в организме, превращающийся затем в заболевания хронического характера.

Цель работы: разработать и обосновать технологию формирования физической культуры личности студентов с точки зрения педагогического и психологического аспектов.

Положительный эффект, оказываемый на здоровье обучающихся на занятиях физической культуре в учебном заведении, зависит от формирования положительных мотивационно-ценностных отношений к физической культуре

[Васильков, 2008]. Психолого-педагогические аспекты физического воспитания студентов являются значимыми в нашем обществе, так как физическая культура является одним из главных факторов психологического и физического развития.

Задачи:

1. Изучить психолого-педагогические аспекты физического воспитания студентов.
2. Проанализировать интегрированный подход к построению учебного процесса.
3. Сделать заключение о положительных результатах педагогических и психологических условий, обеспечивающие эффективную реализацию межпредметных связей на уроке физической культуры.

Текст: Главной целью физического воспитания в учебном заведении является формирование культуры личности, прежде всего физической.

Данная цель существует во многих отраслях науки, связанных с физической культурой: педагогике, психологии, физиологии, медицине, теории физической культуры и др.

Исторический опыт показывает, что потребность общества в физически развитом и работоспособном населении и заложена в основу для создания системы образования в области физической культуры.

Психолого-педагогическое развитие подрастающего поколения представляет собой целенаправленную работу с обучающимися. Данная работа направлена на развитие навыков самоконтроля, саморегуляции, познавательных процессов, развитие волевых качеств, постановку целей в спорте, умение управлять собственным поведением в условиях учебно-педагогического процесса.

В последнее время все больше школьников, а впоследствии и студентов имеют частичное или полное освобождение от занятий по физической культуре.

Следует отметить, что у современных студентов проявляется нарушение здорового режима сна и питания, тенденция к снижению физических нагрузок, которое отрицательно отражается на общем состоянии здоровья.

Большинство студентов, обучающихся в учебном заведении, подвержены повышенному уровню стресса, что также опасно для здоровья. Отсутствие или недостаток физической активности может способствовать увеличению жировой массы, появлению отдышки, ослаблению организма и подверженности простудным заболеваниям.

Все занятия, кроме физической культуры, проходят в аудиториях. После занятий студент идет домой, дома самостоятельно занимается подготовкой к завтрашнему дню (*сидя за компьютером или, по крайней мере, за столом*), затем играет в компьютерные игры или посещает страницы социальных сетей. Исходя из этого, современный студент ведет малоподвижный образ жизни. Это в свою очередь является одной из главных причин, по которой **спорт** должен стать неотъемлемой частью жизни студента.

Результаты исследования позволяют сделать вывод о том, что предусмотренных учебным планом занятий недостаточно для решения задачи по укреплению здоровья студентов.

Такую задачу может решить лишь комплекс как учебных, так и самостоятельных, силовых физических упражнений. Для формирования здорового образа жизни у студента необходима осознанная система образования в вузах.

Посещение занятий физической культуры, выполнение небольшой зарядки дома и даже легкий бег помогут студентам сформировать позитивные привычки, избавиться от перенапряжения и стресса, получаемого во время образовательного процесса [Гришина, 2014].

Выводы: Любая регулярная физическая активность благоприятно влияет на весь организм, изменяет мозг и разум человека, показывает важность ведения здорового образа жизни не только как средства получения рельефных мышц и подтянутого тела, а как комплекса факторов, помогающих студенту быть здоровым.

Для мотивации к спорту необходимо учитывать различные психолого-педагогические условия: желание и физическую возможность студентов к занятию определенным видом спорта, советы преподавателя по питанию и коррективке веса, которые стимулируют студентов на достижение собственной цели.

Проанализировав полученные данные, пришли к выводу, что положительный эффект, оказываемый на здоровье обучающихся на занятиях по физической культуре в учебном учреждении зависит от формирования мотивационно-ценностных отношений к физической культуре, которые образуются путем проведения различных конференций и семинаров, на которых студенты могут открыто поговорить о проблемах физического воспитания и предложить свои идеи и пути решения проблем.

Список использованных источников

1. Бальсевич В.К. Физкультура для всех и для каждого / В.К. Бальсевич // М.: Физкультура и спорт, 1988. 208 с.
2. Васильков А.А. Теория и методика физического воспитания. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. 381 с.
3. Гришина Ю.И. Общая физическая подготовка. Знать и уметь. Ростов-на-Дону: Феникс, 2014. 256 с.

ТҰТЫҚПАСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҚ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Студенттер Нұрланбекқызы А., Асқарбекова А., 3 курс, «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Нургазы М.Т., психология пәнінің оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

Өзектілігі: Қазіргі таңда баланың тұтықпаға шалдығу мәселесі жан-жақты зерттелініп, тұтығудан сақтану жұмыстары жүргізіліп жатқанымен, әлі де логопедияның өзекті мәселелерінің бірі болып саналады. Тұтығуды басталған мерзімінен көп уақыт өткен сайын, баланың мінез-құлқының өзгеруіне себепкер болатын ауыр да, тұрақты кемістікке айналады.

Мектеп – бала ортасының дамуы, балалардың қарым-қатынастық сөйлеу әрекетін қалыптастыруда маңызы зор.

Мәселе: Егер тұтықпасы бар балалармен психологиялық-педагогикалық жұмыс неғұрлым ерте жүргізілсе, онда педагогикалық ықпал ету бала дамуын болжауға және нақты қажеттіліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Атап айтқанда:

- ерте балалық шақта қарым-қатынастық сөйлеу тілінің жетілуі;
- баланың жеке бас ерекшеліктерін ескере отырып, тұлға дамуының жағымды жақтарын қарастыру;
- тұтықпасы бар баланың өзге балалармен еркін араласуының тез арада жүруі;

Жұмыс мақсаты:

Тұтықпасы бар балалардың қарым-қатынастық сөйлеу әрекетін қалыптастыруды теориялық тұрғыдан талдап, зерттеу.

Жұмыс міндеттері:

1. Еліміздегі тұтығатын балаларда қарым-қатынастық сөйлеу әрекетін қалыптастыру жолдарының мәселелерін ғылыми және теориялық тұрғыдан зерттеу.
2. Тұтығатын балаларда қарым-қатынастық сөйлеу әрекетінің даму ерекшеліктерін анықтау.
3. Тұтықпасы бар балалармен жүргізілетін түзету шаралары барысында, қарым – қатынастық сөйлеу тілін қалыптастыру кезінде логопедиялық әр түрлі жұмыстарының тиімділігін анықтау.

Мектеп жасындағы балалардың тұтығудың теориялық аспектілері, пайда болу белгілері.

Тұтықпа - бұл сөйлеу аппаратының әр түрлі бөліктерінде болатын тырысулардан туындайтын сөйлеудің бірқалыптылығының, ырғағының, темпінің бұзылуы [3].

Тұтығу – симптом да синдром да емес, ол орталық жүйке жүйесінің ауруы. Үлкен жарты шарлар қабығындағы жүйке күйзелісі бір жағынан жүйке жүйесінің жағдайына, оның қалыпты кезінен ауытқуға дайын болумен шартталған болуы мүмкін. Екінші жағынан күйзеліс жағымсыз экзогенді факторлардан туындауы мүмкін.

Тұтықпасы бар балалардың сөйлеу әрекетін қалыптастыру дағдыларын зерттеу.

Баланың асықпай, яғни тұтықпай дауыс ырғағының анық естілуін және оның дұрыс сөйлеуі үшін арнайы әдістер мен тәсілдер бар. Соларды тізбектеп өтелік. Ең бірінші баланың психологиясына мән беру қажет. Бірінші сатыда мінезінің қандай екенін анықтап алу. Оның өз ортасында және көпшілік ортада ұялу сезімінен арылту, болмашыға бола тұтығып қысылып қалуынан

сақтандыру қажет. Баланы үнемі тежеп немесе тоқтатып отыруға болмайды. Сонымен қатар қатты дауыс шығарып ұрсып немесе бар дауысыңызбен айқайлауға мүлдем болмайды. Баланың өзіне деген сенімділігін арттыуға тиістісіз.

Тұтықпаны түзетуде мұғалімнің орны ерекше деп білеміз. Мұғалім тұтығушының отбасымен тығыз байланыс жасайды, сыныптағы балалардың тұтығушыға ықыласпен қарауын қадағалайды, сыныптағы, мектептегі қоғам жұмысына тартып, баланы сөйлеуін түзетуге қызығушылығын белсендірілуіне жағдай жасайды. Түзету жұмысының негізгі міндеттеріне: жалпы, ұсақ, артикуляциялық моторикасын, фонациялық тыныс алуын, сөз қорын молайту т.б. жатады.

Тұтықпасы бар мектеп жасындағы балаларда тілдік қатынасты қалыптастыру бойынша жүргізілетін түзету жұмыстары.

Бүгінде тұтықпасы бар балалармен қандай жұмыс жасалып жатыр?, Балалар қай жасында жиі тұтықпаға шалдығады және неліктен?.

Осы сауалдарға жауап іздеп, арнайы логопедия мамандарынан сұхбат, кеңес алдық.

Баланың ойлау қабілеті, қарым-қатынасқа түсуі, өзіне жауап бере алу, қоршаған ортадағы орнаған дүниелерді қабылдау, жылдам қимыл қозғалыс жасау білу, сөйлеуде сөз мағынасын бұзбай анық жеткізу т.б мәселенің алдын алуда Семей қаласының Нейрологопедиялық орталығы «Зерде» жұмыс жасауда.

Орталықта 1 жастан бастап 8 жасқа дейінгі балалар бар. Орталық толығымен заманауи жабдықпен қамтамасыз етіліп, заманауи әдістерді қолданады.

Арнайы мамандар: СИ, АФК, логопед, дефектолог, нейропсихолог.

Логопед - бұл балалар мен ересектердегі сөйлеуді зерттеу, алдын-алу және түзетумен айналысатын маман. Логопедтің жұмысы қазіргі қоғамда маңызды және қажет, мұнда сөйлеу қарым-қатынастың маңызды құралдарының бірі болып табылады [2].

Дефектолог - **дефектология саласының маманы**. Кең мағынада алғанда - дамуында ауытқушылығы бар балаларды әлеуметтендіру, тәрбиелеу, оқыту, үйрету маманы [5].

Адаптивті дене шынықтыру (қысқаша. **АФК**) — мүгедектерді оңалтуға және қалыпты әлеуметтік ортаға бейімдеуге, толыққанды өмір сүруге кедергі келтіретін психологиялық кедергілерді еңсеруге, сондай-ақ қоғамның әлеуметтік дамуына өзінің жеке үлесін қосу қажеттілігін түсінуге бағытталған спорттық-сауықтыру шараларының кешені.

Нейропсихология — мидың танымдық процестерінің қалыптасуы мен дамуын, оның қасиеттерін, ақпаратты тез немесе ұзақ есте сақтау қабілетін, мысалы, сандық жаттығуларды және шет тілін зерттейтін ғылымдағы жас бағыт.

Орталықта түрлі арнайы балалар үшін қызық-сауық күндер, таныстырылым т.б әдеби-өнегелі іс-шараларды ұйымдастырады. Ата-аналар ондағы балаларының нәтижесін көріп өз алғыстарын білдіреді. [4].

Зерттеу жұмысында «Зерде» нейрологопедиялық орталығына арнайы барып, топ балаларына жаттығулар, тапсырмалар орындатқыздық.

Топ 4 баладан құралған. Берілген тапсырма: суреттегі жануарлардың басы мен дене бөлшектерін табу арқылы дұрыс сәйкестендіру. Жануарлардың түрлерін ажыратып айту, сипаттау т.б жұмысын жүргізу.

2-тапсырма: Жеміс-жидектердің бөлшегін тауып, толықтыру. Жеміс-жидектердің пішінін, түрін, атауын, түсін, ұқсастығын т.б сипаттап айтады.

3-жаттығу: Алдыңғы тіске тілді тірейміз, зейінді тілдегі қысымға аударамыз. Екі қолымызды алдыға созып тілімізбен бірдей айналдыра қадағалаймыз.

Тапсырманы орындау балалар үшін өте қызықты және зейіндерін аудара алды. Балалар тез ұғып, тапсырманы орындауда жарыса бастап кетті.

Қорытындылай келе, мемлекетімізде қазіргі таңда ерекше балалармен даму мүмкіндігі шектеулі болып отыр. Бұл жандарға айрықша назар аударып, қамқорлық көрсетіп, қамқорлықтың бәрін барша адамзатқа жүктеген.

Тұтықпаға шалдыққан балаларда логопедиялық ритмика жалпы қозғалыстардың координациясына, жеңіл ерікті моторикаға бет мимикасының дамуына әсер етеді. Қозғалыс координациясының дамуы баланы немесе ересектік қозғалыс дағдысын меңгеруді шамалайды. Тұтығу халықтың 2-5%-ы зардап шегетін сөйлеудің ауыр бұзылысы болып табылады. Тұтығу мәселесінің өзектілігі әлеуметтік және педагогикалық жоспарда өте жоғары. Сөйлеу бұзылысы қоршаған адамдармен қалыпты коммуникативті қарым-қатынасты қалыптастыруда, мамандықты таңдауда кедергі келтіреді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Арипкулова Г. Тұтықпаны болдырмау және оны түзетудің жолдары. - Алматы: 2021.
2. Айтбаева А.Б. Арнайы педагогика негіздері. –Алматы: 2021. – 42-60 бет.
3. Оспанбаева М.П. Инклюзивті білім беру мазмұны және әдістемесі. -Алматы: «Дарын» баспасы ЖШС, 2023. – 188 бет.
4. К.Жұмасова., Л.Есенова. Психология. - Алматы: «Фолиант» баспасы, 2017. – 372 бет.
5. Тебенова К.С. Дамуында ауытқуы бар балалар. // Әдістемелік құрал. Қарағанды: 2003.

ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ 4К В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ В ОСНОВНОЙ ШКОЛЕ

Нұрсұлтанова А., студент 4 курс, КГКП «Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж имени Абая»

Научные руководители: Полякова Н.М., преподаватель педагогики,
Вольф Р.Т., преподаватель психологии

Актуальность исследования заключается в необходимости интеграции технологии 4К (коммуникация, критическое мышление, креативность, кооперация) в процесс обучения иностранным языкам, что способствует

всестороннему развитию учащихся и подготовке их к будущей профессиональной деятельности. Согласно прогнозам Всемирного экономического форума, к 2030 году 4К-навыки станут одними из ключевых компетенций на рынке труда. [1,98].

Специалист будущего должен иметь четкие моральные ориентиры, понимать свою ответственность перед обществом и осознавать свои возможности. Также он должен развивать культурный интеллект и быть открытым к восприятию традиций и обычаев других культур, а также к различным способам познания мира – как научным, так и художественным.

Цель исследования - определение эффективных методических приемов для формирования 4К-компетенций на уроках английского языка.

Для достижения этой цели были поставлены следующие задачи:

1. Исследовать научную литературу по вопросам формирования soft skills и их классификации.

2. Разработать и апробировать комплекс упражнений для развития 4К-компетенций.

3. Провести диагностическое исследование уровня сформированности этих навыков у учащихся до и после применения предложенных методик.

4. Проанализировать полученные результаты и предложить рекомендации по их внедрению в образовательную практику.

Проблемы и вызовы:

Недостаток подготовки учителей: В процессе работы педагоги не достаточно информированы о технологиях 4К. Необходимы курсы повышения квалификации и тренинги.

Технические ограничения: В некоторых школах недостаточно оборудования и программного обеспечения для эффективного использования возможностей 4К.

Сопротивление изменений: Некоторые педагоги и родители могут быть скептически настроены к внедрению новых технологий, предпочитая традиционные методы обучения.

Индивидуальные различия учащихся: Каждому ученику требуется индивидуальный подход, и технологии 4К не всегда могут учесть все особенности учащихся.

Образование столкнулось с ситуацией, когда в ряде сфер знания, умения и навыки устаревают быстрее, чем заканчивается нормативный срок обучения. Именно поэтому требуется совершенно новый подход к составляющим компетентности будущего профессионала, которые должны лечь в основу образовательных программ.

Проблема, которую предстоит решить, не ограничивается определением нового набора профессиональных компетентностей или обновлением передаваемых знаний.

Применение технологии 4К в учебном процессе:

Внедрение технологии 4К в учебный процесс требует не только изменения подходов к обучению, но и подготовки учителей. Педагоги должны быть готовы использовать современные инструменты и методики, которые

помогут развивать указанные компетенции. Это может включать в себя обучение работе с интерактивными досками, программами для создания презентаций и мультимедийных проектов. [4,23]

Методика формирования 4К-компетенций:

1. Коммуникация – ролевые игры, дискуссии, ведение блогов.
2. Критическое мышление – метод фишбоун, анализ верных и неверных утверждений.
3. Креативность – метод шести шляп, друдлы, фрирайтинг.
4. Кооперация – групповая работа, проектная деятельность. [5, 78]

Результаты исследования:

Исследование показало, что интеграция технологии 4К в процессе обучения способствует формированию у учащихся ключевых компетенций XXI века: коммуникации, критического мышления, креативности и кооперации. В ходе исследования, нами были проведены диагностические тестирования, практические занятия и наблюдения за динамикой развития навыков учащихся.

Результаты диагностики до и после внедрения методик показали, что уровень сформированности компетенций 4К заметно увеличился.

1. Коммуникация

- До внедрения методик: ученики испытывали трудности в выражении мыслей на английском языке, неохотно вступали в диалог, часто избегали общения.
- После внедрения: учащиеся стали увереннее выражать свои идеи, участвовать в дебатах и коллективных обсуждениях, расширили словарный запас и улучшили произношение.
- Методы, оказавшие наибольший эффект: ролевые игры, дебаты, написание эссе и ведение блогов.

2. Критическое мышление

- До внедрения: учащиеся в основном заучивали материал, не умея анализировать информацию и аргументировать свою точку зрения.
- После внедрения: повысилась способность к анализу, самостоятельному поиску информации, выявлению логических ошибок.
- Наиболее эффективные методы: анализ текстов, метод «фишбоун», дискуссии на проблемные темы.

3. Креативность

- До внедрения: ограниченность в поиске нестандартных решений, страх перед ошибками.
- После внедрения: учащиеся стали предлагать оригинальные идеи, проявлять творческий подход к выполнению заданий.
- Эффективные методики: метод шести шляп, сторителлинг, создание видеопроектов.

4. кооперация

- До внедрения: сложности в распределении обязанностей в группах, отсутствие навыков коллективной работы.

- После внедрения: учащиеся научились эффективно взаимодействовать, распределять роли, принимать совместные решения.
- Лучшие результаты дали: групповая работа, кейс-методы, проектная деятельность.

Выводы

Таким образом, технология 4К – это не просто инструмент, а новый подход к образованию, который помогает подготовить учащихся к вызовам XXI века. Интеграция 4К-модели в преподавание иностранного языка способствует развитию учащихся как самостоятельных, критически мыслящих и креативных личностей. Современная образовательная система должна учитывать технологические и социальные изменения, создавая условия для всестороннего развития обучающихся.

Список использованных источников

1. Зайцева, М. В. (2022). Интерактивные методы обучения и их влияние на развитие soft skills у учащихся. Казань: Издательство "КазГТУ"
2. Иванова, И. В. (2019). Софт скилс как основа профессиональной компетенции специалиста нового века. Москва: Издательство "Педагогика"
3. Кузнецова, Т. В. (2020). Креативность и кооперация в обучении: методы и практики. Санкт-Петербург: Издательство "Наука"
4. Петрова, Н. А. (2018). Развитие 4К-компетенций в образовательном процессе: теория и практика. Екатеринбург: Издательство Уральского университета
5. Смирнов, В. П. (2021). Методика преподавания иностранных языков с использованием технологий 4К. Ростов-на-Дону: Издательство "Ростовская академия"

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫНА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ КЕРІ ӘСЕРІ

Студент Нұртаза Ә., 2 курс, №1 Алматы қазақ гуманитарлық педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Байсбаев Е.А., оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі, педагог-сарапшы

Өзектілігі: Қазіргі заманда жаңа технологиялардың қарқынды дамуы оқушылардың күнделікті өміріне елеулі өзгерістер әкелді. Смартфондар, әлеуметтік желілер, онлайн ойындар және виртуалды шынайылық құралдары оқушылардың ойлау қабілетіне, эмоционалды жағдайына және әлеуметтік дағдыларына әсер етеді. Бұл зерттеу технологиялардың оқушылар психологиясына тигізетін теріс ықпалын анықтап, оны азайтудың жолдарын қарастырады

Мәселе: Жаңа технологиялардың дамуы мен қолжетімділігі мектеп оқушыларының психологиялық жағдайына қалай әсер етеді? Артық

технологиялық пайдалану олардың эмоционалды, когнитивті және әлеуметтік дамуына қандай кері әсерін тигізеді?

Жұмыс: Бұл зерттеу оқушылардың жаңа технологияларды пайдалану деңгейін анықтап, олардың психологиялық денсаулығына тигізетін кері әсерлерін талдайды. Сондай-ақ, технологияны тиімді пайдалану әдістерін ұсыну арқылы оқушылардың психологиялық әл-ауқатын жақсарту жолдарын ұсынады.

Мақсаты:

- Жаңа технологиялардың мектеп жасындағы оқушылар психологиясына тигізетін кері әсерін анықтау.
- Оқушылардың технологияларды пайдалану деңгейін талдау.
- Теріс әсерлерді азайту жолдарын ұсыну.

Міндеттері:

1. Жаңа технологиялардың анықтамасы мен оның оқу процесіне әсерін зерттеу.

2. Оқушылардың психоэмоционалдық жағдайына жаңа технологиялардың әсерін зерттеу.

3. Жаңа технологиялардың оқушылардың әлеуметтік дағдыларына ықпалын анықтау.

4. Оқушыларды жаңа технологиялардың теріс әсерінен қорғау шараларын ұсыну.

5. Ғылыми-зерттеу жұмысын қорытындылап, ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері: Жаңа технологиялардың теріс әсері мектеп оқушылары арасында байқалады. Бұл әсерлер, негізінен, ұзақ уақыт бойы экран алдында отырудың нәтижесінде пайда болатын көру қабілетінің төмендеуі, денсаулықтың нашарлауы, ұйқының бұзылуы, сондай-ақ әлеуметтік оқшаулану мен виртуалды әлемге тәуелділіктің артуы түрінде көрінеді. Сонымен қатар, әлеуметтік желілерде және басқа да онлайн платформаларда қарым-қатынастың көбеюі оқушылардың шынайы өмірдегі әлеуметтік дағдыларын төмендетеді. Жаңа технологиялар балалардың оқу үлгеріміне де кері әсерін тигізіп, назар мен ойлау қабілетінің бұзылуына себеп болады.

Қорытындылар: Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, жаңа технологиялар мектеп жасындағы оқушыларға теріс әсер етуі мүмкін, әсіресе олардың психоэмоционалдық жағдайына, әлеуметтік қатынастарға және оқу процесіне. Бұл мәселені шешу үшін балаларға технологияларды дұрыс пайдалану дағдыларын үйрету, психологиялық қолдау көрсету және ата-аналар мен мектептің бірлескен жұмысын ұйымдастыру қажет. Оқушыларға жаңа технологияларды тиімді пайдалану жолдарын көрсету, олардың физикалық және психоэмоционалдық денсаулығын сақтау үшін қажетті шараларды қабылдау өте маңызды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. Әбдіғалиева, Г. Т. "Жас ерекшелік психологиясы" – Алматы: Білім, 2019.
2. Мұқанов, М. "Жас және педагогикалық психология" – Алматы: Мектеп, 2018.
3. Жалпы редакциясын басқарған Құнантаева, К. "Педагогикалық психология" – Алматы: Қазақ университеті, 2020.

4. Тәжібаева, С. "Балалар психологиясы" – Алматы: Раритет, 2017.

5. Қойбағаров, Қ. "Ақпараттық технологиялардың білім беру үдерісіне әсері" – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021.

ДОМБЫРА АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСҚАН ТӘРБИЕЛІК ҚАҒИДАЛАР

Студент Омарова А., 4 курс, « Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Шумақова Ш.А., арнайы пәндер оқытушысы

Зерттеу жұмысының тақырыбының өзектілігі: Домбыра қазақ халқының ұлттық мәдениетінің бірегей символы болып табылады. Домбыра арқылы берілетін тәрбиелік қағидалар бүгінгі күннің өзекті мәселелеріне жауап береді және әртүрлі бағыттарда жастарды дамыту үшін ерекше құрал болып табылады. Бұл аспапты үйрену арқылы жеткіншек ұрпақ классикалық мәдениетке дайындық жасайды, болашақтағы мәдени-рухани қоғамның негізін қалауға үлес қосады. Оның музыкасын тыңдау және ойнау өскелең ұрпақты ұлттық құндылықтарға жақындатады, сәндік өнер мен қолөнердің құпиясын ашады..

Зерттеу жұмысының тақырыбының негізгі мәселелері:

1. Домбыраға арналған сабақтардың қазіргі оқу бағдарламаларында тиісті деңгейде орын алмауы. Музыка пәнінде домбыра арқылы тәрбиелік қағидалар қалай жүзеге асырылатыны және олардың қазіргі білім беру жүйесіне қаншалықты интеграцияланғанын зерттеу қажеттілігі.
2. Ұлттық музыкалық мұраны сақтауға, оны жаңа буынға жеткізуге және домбыра арқылы берілетін тәрбиелік қағидалардың қоғамдағы маңыздылығын айқындауға бағытталған.
4. Ұлттық мәдени құндылықтар ретінде домбыраны насихаттау, оның әдістері мен тәсілдерін кеңінен қолдану.
5. Домбыра арқылы берілетін тәрбиелік қағидалардың әлеуметтік және психологиялық ықпалы. .

Зерттеу жұмысының негізгі міндеттері:

- Домбыраның қазақ халқының мәдениеті мен тарихындағы рөлін зерттеу. Ол арқылы өткен ұрпақтардың өмір салты, құндылықтары және дүниетанымы туралы білімді қалыптастыру.
- Домбыра күйлерінің және оларға байланысты әңгімелердің тәрбиелік әсерін және оларды пайдалану арқылы тәрбие жұмысының тиімділігін зерттеу.
- Музыка және өнер арқылы тәрбиелеудің балалар мен жасөспірімдердің дамуындағы рөлін анықтау.
- Домбыра үйрету процесінде қолданылатын жаңа әдістер мен тәсілдерді енгізу арқылы оқыту сапасын арттыруға бағытталған зерттеулер жүргізу.
- Домбыра ойнау арқылы жеке адамда эмоционалды интеллект пен шығармашылық ойлауды дамыту барысында сәйкес оқыту әдістемелерін қалыптастыру.
- Домбыраның қоғамдағы адамдар арасында өзара түсіністік пен бірігушілікке әсер ететін құрал ретінде рөлін зерттеу.

Ұлттық музыка баға жетпес құндылығымыз.Ежелден бері атадан балаға мұра болып,сан ғасырлық тарих қойнауынан өтіп, бүгінде жоғалмай, өлмей осы күнге жеткен асыл қазынамызды,біз де ары қарай өсіп келе жатқан ұрпаққа мұра ғып жеткізуіміз керек.Бұл біздің жер бетінде қазақты елдің өмір сүретінінің айқын дәлелі.Біз өзіміздің ұлттық мәдениетіміз бен дәстүрлерімізді осы әр алуандығымен және ұлылығымен қосып қорғауымыз керек ,мәдени игілігімізді бөлшектеп болса да жинастыруымыз керек»,- деп айтқан сөзі болатын.

Келешекке апаратын-әр заманның өскелең жас ұрпақтың тәрбиелі де тәлімді, салауатты да сауатты болмағы- сіз бен бізге байланысты. Тұрымтай тұсына, балапан басына кеткен небір алмағайып заманда да бесігі мен домбырасын, шаңарағын арқалай жүрген бабаларымыздың ең биік , қасиетті мұрасы да, алтын арқау аманатыда сол бесік, домбыра мен шаңырақ болатын. Тәлім тәрбиенің басты құралы – домбыра аспабы десек, қателеспейміз. Сондықтан да, жалпы білім беретін мектептерде домбыра негізінде қалыптасып жеткен тәрбие көзі эстетикалық әсемділікке жетелейді.

Зерттеу нысаны: Домбыраны ойнау техникасы мен оны үйрету әдістемелері. Бұл аспект домбыраның тек музыкалық қана емес, сонымен бірге тәрбие құралы ретіндегі орнын анықтайды..

Зерттеу нәтижелері:

- Домбыра үйрену және күйлерді тыңдау қазақ жастарында ұлттық мәдениет пен тарихты құрметтеуге, өзіндік ұлттық сәйкестілігін тануға ықпал етеді;
- Домбыра арқылы берілетін күйлер мен әңгімелердің мазмұны моральдық және этикалық қағидаларды күшейтеді, балалар мен жасөспірімдерде дұрыс өмірлік құндылықтарды қалыптастыруға көмектеседі;
- Домбыра ойнау зейін шоғырландыру, есте сақтау, логикалық ойлау және шығармашылық қабілеттерді дамытады. Сонымен қатар, музыка адамның эмоционалды дамуына оң әсер етеді;
- Домбыра тарту арқылы бір-бірімен танысу, өзара түсіністік пен арқашықтық сезімін жоюға болатын әлеуметтік орта құруға мүмкіндік туады;
- Музыка терапия ретінде қолданылғанда, домбыра күйі стрессті жеңілдетіп, релаксацияға ықпал етеді. Бұл әсіресе эмоционалдық тұрақтылық пен психологиялық жарақаттар болған жағдайларда пайдалы;
- Домбыраға ғашық болған балалар оқу барысында өздерінің зейінін арттырып, басқа пәндердегі жетістіктеріне оң әсер етуі мүмкін;

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Тарихи және мәдени әдебиеттер:
2. Ахмет Жұбанов - "Ғасырлар пернесі".
3. Базарбай Демеуов. "Қазақтың музыкалық аспаптары".
4. Алиби Жаңбыршин. "Құрманғазы".
5. Сергей Гениусов. "Дина Нұрпейісова"

ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАЛАР ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ

Студент Сабырғали Д., 3 курс, Мұрын жырау Сеңгірбекұлы атындағы
Маңғыстау жоғары педагогикалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Жаймағанбетова Г.Е., психология пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі қоғамда балалардың эмоционалды интеллектін дамыту – өзекті мәселелердің бірі. Өйткені, эмоцияларды дұрыс түсініп, реттей алу қабілеті олардың болашақта әлеуметтік ортаға бейімделуіне, жанжалдарды шешуіне және психологиялық тұрақтылығына әсер етеді.

Көптеген зерттеулер көрсеткендей, эмоционалды интеллекттің төмендігі балалар арасындағы жанжал мен агрессия деңгейінің жоғарылауына әкелуі мүмкін. Әсіресе, қазіргі замандағы ақпараттық жүктеме, әлеуметтік желілердің әсері және отбасылық қарым-қатынастардың өзгеруі балалардың эмоцияларын басқаруын қиындатады.

Осыған байланысты, мен бұл зерттеуімде балалардың эмоционалды интеллектінің қалыптасу ерекшеліктерін анықтап, оны дамыту әдістерін қарастыруды мақсат еттім.

Мақсаты: Балаларда эмоционалды интеллекттің қалыптасу ерекшеліктерін зерттеу және оны дамыту әдістерін талдау.

Міндеттері:

1. Эмоционалды интеллекттің маңызын анықтау.
2. Балалардың эмоционалды интеллектін дамыту әдістерін қарастыру.
3. Тәжірибелік жұмыс жүргізіп, оның нәтижелерін талдау.

Кіріспе

Баланың тұлғалық қалыптасуы өмірінің алғашқы жылдарында басталады. Осы кезеңде ол қоршаған ортадан эмоцияларды сезінуді, оларды тануды және өз мінез-құлқын соған сәйкес бейімдеуді үйренеді. Бұл қабілеттер жиынтығы **эмоционалды интеллект (EI)** деп аталады.

Эмоционалды интеллект ұғымын алғаш рет Питер Саловей мен Джон Майер (1990) ғылыми айналымға енгізді. Кейін Дэниел Гоулман (1995) оны кеңінен зерттеп, адамның жетістігі тек IQ-ға емес, эмоционалды дағдыларға да тікелей байланысты екенін дәлелдеді.

Балалар үшін эмоционалды интеллектті дамыту – олардың қарым-қатынас жасау, өз сезімдерін білдіру және жанашырлық таныту қабілеттерін қалыптастырудың негізгі факторы. Бұл зерттеу эмоционалды интеллекттің балалар өміріне әсерін талдауға бағытталған.

1. Эмоционалды интеллект ұғымы және оның құрамдас бөліктері

Эмоционалды интеллект – адамның өз эмоцияларын түсінуі, оларды реттей алуы, сонымен бірге басқа адамдардың эмоциясын сезініп, дұрыс әрекет ете білуі. Гоулман (1995) теориясы бойынша, EI бес негізгі қабілеттен тұрады:

1. **Өзін тану** – бала өзінің эмоцияларын түсінеді, оларды атай алады.
2. **Өзін реттеу** – эмоцияларын басқаруды үйренеді, сабырлыққа бейімделеді.
3. **Ішкі мотивация** – бала өз мақсаттарына жетуге талпынады.
4. **Эмпатия** – өзгенің сезімін түсіну және оларға жанашырлық таныту қабілеті.

5. **Әлеуметтік дағдылар** – адамдармен дұрыс қарым-қатынас орнату қабілеті.

Зерттеулер көрсеткендей, бұл қабілеттері жоғары дамыған балалар болашақта эмоционалды тұрақты, жанашыр және табысты тұлға болып қалыптасады (Goleman, 1995).

2. Эмоционалды интеллектің бала өміріне әсері

2.1. Баланың психологиялық денсаулығы

Гарвард университетінің (2021) зерттеуіне сәйкес, эмоционалды интеллект деңгейі жоғары балалардың күйзеліске ұшырау ықтималдығы төмен, ал олардың өзін-өзі бағалауы жоғары болады. Мектепке дейінгі жаста эмоцияларын басқара алатын балалар кейінгі өмірінде стресс пен қиындықтарға төзімді келеді.

2.2. Қарым-қатынас жасау қабілеті

Колумбия университетінің (2020) зерттеулері көрсеткендей, ЕІ жоғары деңгейдегі балалар өзара жанжалдарды оңай шешіп, достық қатынастарын ұзақ сақтайды. Олар өз сезімдерін ашық білдіріп, құрдастарымен сенімді қарым-қатынас орнатады.

2.3. Академиялық жетістік

Йель университетінің (2020) зерттеулеріне сәйкес, эмоцияларын дұрыс басқара алатын балалардың есте сақтау қабілеті жақсырақ дамиды, бұл олардың оқу үлгеріміне оң әсер етеді. Себебі эмоциялық тұрақтылық – зейін мен когнитивті процестердің тиімділігін арттырады.

3. Практикалық бөлім

3.1. Тәжірибе сипаттамасы

Зерттеу балабақша жасындағы 20 балаға жүргізілді. Олардың эмоционалды интеллектін дамыту үшін арнайы ойындар мен әдістер қолданылды. Бақылау нәтижелері балалардың эмоциясын тану және реттеу қабілеттерінің жақсарғанын көрсетті.

3.2. Ойын арқылы дамыту әдістері

1. “Эмоцияларды таны” ойыны

- Балаларға эмоцияларды білдіретін суреттер көрсетіледі.
- Олар эмоциялардың атауын атап, осындай жағдайды бастан өткерген кездерін бөліседі.

2. “Кейіпкердің сезімін түсін” әдісі

- Балаларға қысқа әңгімелер оқылады.
- Кейіпкерлердің қандай эмоция сезінгенін талдайды.

3. “Тыныштандыратын тыныс алу” жаттығуы

- Балалар ашуланғанда немесе уайымдағанда, оларға **терең тыныс алып, баяу шығару** ұсынылады.

3.3. Тәжірибелік мысалдар

1. Эмоцияны тану

Айлин ойыншық көлігін жоғалтып, жылап отыр.

Тәрбиеші: “Айлин, сен қапаланып тұрсың ба?”

Айлин: “Иә, мен ренжідім.”

Бұл әдіс балаға эмоциясын сөзбен жеткізуге көмектеседі.

2. Эмпатия

Санжар сүрініп, жарақат алды.

Мадина оны жұбатып, ойыншығын ұсынды.

Бұл эмпатияның қалыптасқанын көрсетеді.

3. Эмоцияны реттеу

Али достарымен ойнап жүріп, ашуланып кетті.

Тәрбиеші: “Үш рет терең дем алып, онға дейін сана.”

Али тынышталып, сабыр сақтады.

Бұл әдіс баланың өзін-өзі бақылауына ықпал етеді.

4. Қорытынды және ұсыныстар

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, эмоционалды интеллект баланың психологиялық тұрақтылығына, әлеуметтік дағдыларына және академиялық жетістігіне оң әсер етеді. Сондықтан ЕІ дамытуға ерекше көңіл бөлінуі тиіс.

Ұсыныстар:

- Балабақша бағдарламасына эмоционалды интеллектті дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар енгізу.
- Тәрбиешілер мен ата-аналарға ЕІ-дің маңыздылығы туралы тренингтер ұйымдастыру.
- Балалардың эмпатия мен эмоцияны басқару дағдыларын дамытуға көмектесетін арнайы әдістемелер қолдану.

Уильям Шекспир:

“Адамның шын күші – оның эмоциясын бақылау қабілетінде.”

Бұл ой Дэниел Гоулманның эмоционалды интеллект теориясымен үндеседі, өйткені адам жетістігі тек ақыл-ой қабілетіне ғана емес, эмоцияларын басқару қабілетіне де байланысты.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Гарвард университетінің зерттеуі. Ерте балалық шақтағы даму және эмоционалды интеллект. Гарвард білім баспасы, 2021. – 215 б.
2. Гоулман, Д. Эмоционалды интеллект: Неліктен ол IQ-дан маңыздырақ болуы мүмкін. Нью-Йорк: Bantam Books, 1995. – 352 б.
3. Саловей, П., & Майер, Дж.Д. Эмоционалды интеллект теориясы. Нью-Йорк: Cambridge University Press, 1990. – 280 б.
4. Йель университетінің зерттеуі. Эмоционалды интеллект және академиялық жетістік. Йель университетінің баспасы, 2020. – 198 б.

15-17 ЖАС АРАЛЫҒЫНДАҒЫ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Студент Сабырова С., 1 курс, «С. Жандосов атындағы Қаскелең кәсіптік-техникалық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Досжанова М.С., өндірістік оқыту шебері

Өзектілігі: Девиантты мінез-құлықты балаларға қол ұшын беріп, ішкі жан дүниесін түсінуге, ынта - ықыласына, жалпы жеке ерекшеліктеріне орай өмірде өз орнын табуға көмектесу.

Мәселе: Қазіргі таңда суицидтің таралуы, өздігінен өлу, өзіне-өзі қол жұмсау, ішімдікке, нашақорлыққа, темекіге қызығушылық, тәуелділік, алкогольге тойып алып, есін білмей қылмыс жасап қоюы, бірімен-бірі байланысып қалу, төбелесу, құмар ойындарына тәуелділік т.б. барлығы жасөспірімдердің арасында өте көп кездеседі.

Мақсаты: Жасөспірімдердің мінез-құлқындағы ауытқушылықты әлеуметтік, педагогикалық талдау, сонымен қатар Қазақстан Республикасындағы жасөспірімдердің ортасындағы девиантты мінез-құлықтың жалпы күйін және ауытқушылықтардың дамуындағы факторлар мен бағыттарын сипаттау.

Міндеттері:

- девиантты мінез-құлықты жасөспірімдер туралы зерттелген ғылыми еңбектерді талдау;
- жасөспірімдердің әлеуеттену процесін сипаттау;
- девиантты мінез – құлықты болу себептерін анықтау;
- девиантты мінез – құлықты жасөспірімдерге арнайы әлеуметтік әдістер мен технологиялар қолдану.

Еліміздің нарықтық қатынастар кезеңінде болашақта бүкіл әлемдік өркениет аренасында өз орны бар мемлекет деңгейінде дамуы халқымыздың ұлттық менталитетінің болмысына әсіресе жас ұрпақтың тәлім-тәрбиесіне тікелей байланысты.

Дегенмен, бүгінгі таңда ұлттық болмысымызға керектісі, келеңсіз құбылыстардың жастар арасында кең етек алуы, жас ұрпаққа қажетті заман талабына сай тәлім-тәрбие жүйесін жаңартуға, ұстаздардың сонымен қатар ата-аналардың алдына аса маңызды міндеттер қоюға тиіс. Бұл міндетке халқымыздың ғасырлар бойы ұрпақ өсірудегі ұлттық тәрбие, дәстүрлер тәжірибесі негізінде адамгершілік қадір қасиеттері тағылымды, рухани дүниесі бай, мінез-құлық мәдениеті еліміздің болашағы үшін қызмет етуге дайын азаматты қалыптастыру арқылы жетуге болады.

Жасөспірімдердің әлеуметтік проблемаларына деген қызығушылықтың өзектілігі әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси өзгеру кезеңін басынан кешіп отырған қоғамдарда күшейіп отыр. Қазақстан үшін жас ұрпақ жасөспірімдердің әлеуметтік проблемаларын зерттеу, әлеуметтік жұмыстың механизмін, технологияларын зерттеу қазіргі қазақстандық жастар үшін – жас ұрпақтық нарық заңдарына кездесіп, бұрынғы ұрпақтарға қарағанда қатал бейімделу жолдарын таңдау алдында қалуымен де байланысты. Балалар мен жасөспірімдер қараусыздығы, жасөспірімдер арасындағы қылмыс, нашақорлық және т.б. сол сияқты өтпелі кезеңде байқалған. Мұндай құбылыстардың ауқымы жасөспірімдерді әлеуметтік жұмыстың әлеуетті объектілеріне айналдырып отыр.

Зерттеу жұмыстары:

Біздің зерттеуіміздің алғашқы қадамы жасөспірімдердің девиантты мінез-құлыққа бейімділігін психологиялық тексеру болды. Мен А.Н.Орелдың "Девиантты мінез-құлыққа бейімділікті анықтау" (Определение склонности к отклоняющемуся поведению (СОП)) әдісін қолдандым.

<https://psytests.org/family/osopFf.html> [5] сілтемесі арқылы 15-17 жас аралығындағы жасөспірімдерге онлайн түрде сауалнама жүргіздім. Сауалнаманы жүргізуге мен 25 адамды алған болатынмын, олардың 13-ы ұл бала, 12-ы қыз бала болды. Себебі, бұл сауалнама қыздарға арналған, ұлдарға арналған деп бөлінеді. Қыздарға арналған сауалнама 108 сұрақтан, ұлдардықы 98 сұрақтан тұрады, ("иә", "жоқ") деген жауаптар арқылы жауап береді.

Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауының деңгейін анықтау үшін С.В.Ковалёвтің «Определение уровня самооценки» тест-сауалнамасын <https://banktestov.ru/test/60566> [6] сілтемесі арқылы онлайн түрде 25 адамға жүргіздім. С.В.Ковалёв әзірлеген әдіс жеке тұлғаның өзін-өзі бағалау деңгейін анықтауға арналған. Бұл ұсынылған жауап нұсқаларымен өз көзқарасын білдіру қажет 32 пайымдауды білдіреді.

Қорытынды: Девиантты мінез-құлықты жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы төмен болуы мүмкін. Олар өздерін басқалардан төмен деп санайды, қоғамның күткендеріне жауап бере алмайтындай сезінеді және өздерін қорғайды. Девиантты мінез-құлық жасөспірімдердің отбасы, достары, мектептегі әріптестерімен қарым-қатынасына теріс әсер етуі мүмкін, бұл олардың өзін-өзі бағалауына әсер етеді.

Девиантты мінез-құлықтың алдын алу және жасөспірімдерге қолдау көрсету маңызды. Ата-аналар мен педагогтар жасөспірімдерге деректер беріп, олардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға тырысуы керек. Олар жасөспірімдермен сенімді қарым-қатынас орнатуға тырысуы керек, олардың проблемаларын тыңдап, қолдау көрсетуі керек. Олар жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауын жоғарылатуға көмектесуі керек, олардың қабілеттерін дамытуға және өз жетістіктерін мойындауға көмектесуі керек.

Қазіргі таңда суицидтің таралуы, өздігінен өлу, өзіне өзі қол жұмсау, ішімдікке, нашақорлыққа, темекіге қызығушылық, тәуелділік, алкогольге тойып алып, есін білмей қылмыс жасап қоюы, бірімен-бірі байланысып қалу, төбелесу, құмар ойындарына тәуелділік т.б. барлығы жасөспірімдердің арасында өте көп кездеседі. Сондықтан да, мен тақырыбымды осылай жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқына қатыстырып алдым.

Зерттеу барысында біз А.Н.Орелдың «Девиантты мінез-құлыққа бейімділікті анықтау», С.В.Ковалёвтің «Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалау деңгейі»тест-сауалнамасының көмегімен 15-17 жас аралығындағы жасөспірімдерге психологиялық тексеру жүргіздік. Әр адам осы проблемамен күресіп, өзі үшін мұндай мінез-құлықтың үлкен зиянын түсініп, онымен үнемі күресуге тырысуы керек.

«Жақсылық етсең, жетерсің мұратқа, жаманға ерсең қаларсың ұятқа» т.б – осындай нақылды сөздерді оқи отырып, мінез-құлықтың үлгі нормасы ретінде қабылданады. Отбасы жағдайында мұндай ізгі өмірлік мәні зор кез келген мәселені шешуде өзара түсінушілігі мен бірлігін нығайтады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. М.Құдиярова. «Жасөспірімдердің мінез-құлық ауытқышылық себептері.» Алматы, 2006.
2. Девиантное поведение подростков как форма проявления дефицита морального и нравственного развития личности. Пашкова Елена Николаевна. <https://urok.1sept.ru/articles/578777>
3. Н.В. Кулагина. Девиантное поведение подростков: современное состояние и проблемы. Газет «Психология и педагогика». DOI: 10.7256/2070-8955.2016.2.18823
4. Самоотношение подростков с девиантным поведением. С.Н. Панцырь. Электронный журнал «Психологическая наука и образование» www.psyedu.ru/ ISSN: 2074-5885 /. file:///C:/Users/1/Downloads/psyedu_ru_2012_1_2800.pdf
5. [tps://psyttests.org/family/osopFf.html](https://psyttests.org/family/osopFf.html)

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

Студент Сағинбай Д., 4 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекші: Султанова М.О., арнайы пәндер оқытушысы,
педагогика және психология магистрі

Өзектілігі. Қазіргі таңда білім беру саласындағы маңызды бағыттардың бірі – инклюзивті білім беру. Ол әртүрлі қажеттіліктері бар балалардың тең мүмкіндіктерге ие болуын қамтамасыз етеді. Бұл тақырыптың өзектілігі қоғамның әлеуметтік теңдігі мен әділеттілік қағидаттарына негізделген. Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту мемлекеттік саясаттың маңызды бағыты ретінде қарастырылып, түрлі бағдарламалар мен заңнамалық актілер қабылдануда. Алайда инклюзивті білім беру саласында көптеген мәселелер әлі де шешімін таппаған.

Инклюзивті білім беру әлемдік білім беру жүйесінің ажырамас бөлігіне айналып отыр. Бұл үрдіс балалардың қажеттіліктеріне қарамастан бірдей білім алу мүмкіндігін қамтамасыз етуге бағытталған. Қоғамның әлеуметтік құндылықтарының өзгеруі және білім беру жүйесінің жаңартылуы инклюзивті білім берудің өзектілігін арттыруда. Қазақстанда білім беру жүйесін модернизациялау барысында инклюзивті білімге ерекше назар аударылуда. Алайда бұл салада белгілі бір қиындықтар мен шешілмеген мәселелер сақталуда.

Инклюзивті білім берудің өзектілігі мына факторлармен анықталады:

- **Қоғамдағы әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету:** Әр балаға білім алуға тең мүмкіндік беру арқылы әлеуметтік теңсіздікті азайту.
- **Халықаралық стандарттарға сәйкестендіру:** Қазақстанның білім беру жүйесін әлемдік тәжірибеге бейімдеу қажеттілігі.
- **Ерекше қажеттіліктері бар балалар санының артуы:** Денсаулық сақтау және диагностиканың жақсаруы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды ерте анықтауға мүмкіндік береді.

- **Қоғамның толеранттылық деңгейін арттыру:** Инклюзивті білім беру арқылы балалар арасындағы өзара түсіністік пен сыйластық қалыптасады.
- **Экономикалық тиімділік:** Ерекше қажеттіліктері бар балаларды қоғам өміріне ертерек бейімдеу олардың болашақта өзін-өзі қамтамасыз етуіне ықпал етеді.

Қазақстандағы қазіргі жағдай. Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту мақсатында бірқатар заңнамалық және нормативтік құжаттар қабылданды, соның ішінде “Білім туралы” заңға өзгерістер енгізілді. Дегенмен, елдегі көптеген мектептер мен балабақшалар инклюзивті білім беру талаптарына толықтай сәйкес келмейді. Материалдық база, кадр жетіспеушілігі және қоғамның дайын еместігі бұл бағыттағы негізгі кедергілер болып табылады.

Инклюзивті білім берудің жаһандық маңызы. ЮНЕСКО деректеріне сәйкес, инклюзивті білім беру әрбір елдің тұрақты дамуына ықпал етеді. Ол тек ерекше қажеттіліктері бар балаларға ғана емес, барлық балаларға қолайлы білім беру ортасын қалыптастырады.

Мәселе. Инклюзивті білім беру саласындағы негізгі мәселелер мыналар:

- Мектептерде инклюзивті білім беру үшін қажетті материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі.
- Мұғалімдердің инклюзивті оқыту әдістерін білмеуі және арнайы дайындықтың болмауы.
- Ата-аналардың инклюзивті білімге деген сенімсіздігі мен ақпараттың жетіспеуі.
- Әлеуметтік стигматизация және балалар арасындағы түсініспеушіліктер.

Жұмыстың мақсаты: Инклюзивті білім берудің мүмкіндіктері мен мәселелерін зерттеу арқылы оның тиімділігін арттыру жолдарын ұсыну. Инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайын талдап, оның тиімділігін арттыру жолдарын анықтау және білім беру мекемелерінде инклюзивті білім беру жүйесін енгізу бойынша ұсыныстар жасау.

Міндеттері

- Инклюзивті білім берудің теориялық негіздерін зерттеу.
- Қазақстандағы инклюзивті білім берудің қазіргі жағдайын талдау.
- Инклюзивті білім беруді дамытудағы кедергілерді анықтау.
- Мектептерде инклюзивті білім беруді жетілдіру бойынша ұсыныстар жасау.
- Халықаралық тәжірибені зерттеу және оны Қазақстан жағдайында қолдану мүмкіндіктерін қарастыру.
- Инклюзивті білім беруді жетілдіру бойынша практикалық ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері

- **Материалдық база:** Зерттеу барысында мектептердің шамамен 30%-ы инклюзивті білім беру стандарттарына сәйкес келетіні анықталды. Алайда көп мектепте арнайы құрылғылар мен ресурстар жеткіліксіз.
- **Мұғалімдердің біліктілігі:** Мұғалімдердің 70%-ы ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге арнайы дайындықтан өтпеген.

- **Ата-аналардың көзқарасы:** Сауалнама нәтижелері бойынша ата-аналардың 60%-ы инклюзивті білім берудің тиімділігіне күмән келтіреді. Олардың негізгі алаңдаушылығы – балалардың теңсіздікке ұшырауы және сапалы білім алуға кедергілердің болуы.
- **Оқушылар арасындағы қарым-қатынас:** Оқушылар арасында түсініспеушіліктер орын алатыны байқалды, бірақ арнайы психологиялық тренингтер бұл мәселені азайтуға көмектеседі.
- **Халықаралық тәжірибе:** Финляндия мен Жапонияның тәжірибесі көрсеткендей, инклюзивті білім беру жүйесін тиімді енгізу үшін мұғалімдерді тұрақты түрде қайта даярлау және ата-аналарды ақпараттандыру маңызды.

Қорытындылар. Инклюзивті білім беру балалардың әлеуметтенуіне, қоғамға бейімделуіне және сапалы білім алуына мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Қазақстанда бұл бағытта бірқатар жетістіктерге қол жеткізілгенімен, шешімін таппаған мәселелер де бар.

Инклюзивті білім беруді дамыту үшін ұсыныстар:

- Мұғалімдерді даярлау: Инклюзивті білім беру әдістемелері бойынша тұрақты курстар мен тренингтер ұйымдастыру.
- Материалдық-техникалық базаны жақсарту: Мектептерде ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған арнайы жабдықтар мен оқу құралдарын қамтамасыз ету.
- Қоғамдық ақпараттандыру: Ата-аналар мен қоғам арасында инклюзивті білім берудің маңыздылығы туралы ақпараттық науқандар өткізу.
- Оқушыларды қолдау: Балаларға психологиялық және әлеуметтік қолдау көрсету қызметтерін ұйымдастыру.
- Заңнамалық жетілдіру: Инклюзивті білім беру туралы заңнамаларды жетілдіріп, олардың орындалуын қадағалау.
- **Салыстырмалы талдау:** Инклюзивті білім беру жүйесі дамыған елдердегі тәжірибені Қазақстан жағдайымен салыстыру.
- **Интервью:** Инклюзивті сыныптарда жұмыс істейтін мұғалімдермен сұхбат жүргізу.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңы (24-бап, инклюзивті білім туралы бөлім). <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. ЮНЕСКО-ның инклюзивті білім беру бойынша нұсқаулықтары (3-тарау, 45-бет). <https://unesco.org>
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің ресми деректері (2023 жылғы есебі). <https://edu.gov.kz>
4. Финляндия мен Жапонияның білім беру жүйелеріне арналған зерттеулер. Қолжетімді академиялық платформа: Scopus немесе ResearchGate.
5. А.Н. Савченко. "Инклюзивті білім беру негіздері" оқулығы, Алматы: Білім баспасы, 2019. (124-бет).

ҚАЗАҚ ФОЛЬКЛОРЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРЫНА ТАЛДАУ ЖҮРГІЗУ ТӘЖІРИБЕСІ: ЗЕРТТЕУЛЕР МЕН ҚОРЫТЫНДЫЛАР

Студент Садуллаева З., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекші: Калиева А.Т., қазақ тілі мен әдебиеті оқытушысы

Қазақ фольклорлық шығармалары – халқымыздың рухани байлығы мен тәрбиелік мәні зор мұрасы. Қазақ халқының әрбір елді мекені, шағын ауылында ғасырлар бойы жинақталған шежіре мен фольклорлық мұралардың көздері сақталған. Әдебиеттің бұл түрі ұрпақтан ұрпаққа жалғасу арқылы ұлттық құндылықтарды сақтаудың, патриоттық сезімді қалыптастырудың маңызды құралы болып келеді. Фольклорлық шығармаларды оқыту арқылы халқымыздың мәдениетін, салт-дәстүрін терең таныту, жастарға ұлттық сана-сезімді сіңіру және тарихи мұраны болашаққа аманаттау мүмкіндігі артады.

Өзектілігі: Фольклор – ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі, рухани құндылықтардың қайнар көзі. Аңыздар, ертегілер, батырлық жырлар мен мақал-мәтелдер арқылы ата-бабаларымыз жас ұрпаққа адамгершілік, әділдік, еңбекқорлық, елін, туған жерін сүю және оны қорғау сынды қасиеттерді насихаттаған. Бұл шығармалар ұрпақтан ұрпаққа жалғасып, ұлттық тәрбие беру жүйесінде маңызды рөл атқарып келеді. Қазіргі таңда қазақ фольклорының тәрбиелік әлеуетін зерттеп, оны білім беру мен тәрбие процесіне енгізу қажеттілігі артауда. Бұл ұлттық құндылықтарды ұрпаққа жеткізіп, тарихи-мәдени мұраны сақтап, жастардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру үшін маңызды.

Мәселе: Қазіргі қоғамда жастар арасында ұлттық құндылықтардың жоғалуы мен дәстүрлі тәрбиенің әлсіреуі өзекті мәселе болып отыр. Шетелдік мәдениет пен ақпараттық технологиялардың әсерінен, жас ұрпақты тәрбиелеу, ұлттық сана-сезімді қалыптастыруда қиындықтар туындауда. Қазіргі таңда қазақ ауыз әдебиеті үлгілерін педагогикалық мақсатта тиімді пайдалану арқылы жастардың ұлттық санасын қалыптастыру маңызды мәселелердің бірі деп ойлаймын.

Жұмыс мақсаты: «Қазақ фольклорлық шығармаларына талдау жүргізу тәжірибесін» өту барысында зерттеген, жинаған материалдарымды жинақтау арқылы оларды мектеп оқушыларына ұлттық тәрбие беру мақсатында қолдану жағдайын қарастыру.

Міндеттері:

1. Қазақ фольклорлық шығармаларын талдау әдістерін зерттеу, тәжірибесін жинақтау.
2. Фольклорлық шығармалардың мәдени және тәрбиелік құндылықтарын ашу.
3. Қазіргі қоғамдағы қазақ фольклорының өзектілігін жаңғырту және насихаттау жолдарын ұсыну.
4. Ауыз әдебиеті үлгілерін білім беру процесіне енгізу тәжірибесін зерделеу және тәрбие құралы ретінде ұсыну.

Қазақ фольклорлық шығармаларын талдау және жүйелеу халықтың рухани құндылықтарын сақтаудың негізі болып табылады. Фольклордың әртүрлі жанрларын зерттеу оның құрылымын, мазмұнын және тәрбиелік мәнін терең түсінуге мүмкіндік береді. Фольклорлық шығармалар халықтың дүниетанымы мен өмір сүру салтын бейнелей отырып, рухани құндылықтарды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ертегілер, аңыздар, эпостар мен мақал-мәтелдер ұрпақтан-ұрпаққа жеткен тәлім-тәрбие құралдары ретінде қызмет етеді. Мысалы, қазақ ертегілерінде жақсылық пен жамандықтың күресі, әділдік пен адалдық секілді ұғымдар басты идея ретінде көрініс табады. Осылайша, фольклор тек халықтың өткенін сипаттап қана қоймай, қазіргі ұрпаққа өнеге беретін маңызды тәрбие құралы болып табылады.

Тәрбиелік мәні:

- Ертегілерде – жақсылық пен жамандықтың күресі, әділдік, батырлық идеялары көрініс табады (мысалы, «Ер Төстік»).
- Батырлар жыры – тарихи тұлғалар мен оқиғалар арқылы ұлттық сана қалыптасады (мысалы, «Қобыланды батыр» жыры).
- Мақал-мәтелдер – қысқа әрі нұсқа түрде өмірлік тәжірибе мен даналықты жеткізеді.

Қазіргі кезде фольклорды ғылыми тұрғыдан талдау әдістері жетілдіріліп, фольклор мен мәдениеттің өзара байланысы терең зерделенді десе де болады. Бұл зерттеулер қазіргі білім беру саласында фольклорды тиімді қолданудың әдіснамалық негізін құрайды. Дегенмен қазіргі заманғы жастардың бойында неге ұят, обал, кішіпейілдік, үлкенді сыйлау сияқты әдеттердің кездесуі сиреп бара жатыр деген ой туындайды.

Фольклорды білім беру процесіне тереңірек енгізу тәжірибесі арқылы:

- Оқушылардың тіл байлығы артады;
- Шығармашылық қабілеттері дамиды;
- Халқымыздың салт- дәстүрін жетік біледі.
- Жастардың бойында ұлттық сана- сезім қалыптасады.
- Тәрбие беру процесі жетіледі.

Зерттеу нәтижелері: Қазақ фольклоры – ұлттық мәдениетіміздің аса құнды байлығы, рухани негізіміздің қайнар көзі. Оның шығармалары, әсіресе ертегілер мен аңыздар және рухани-мәдени мұра жас ұрпақтың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда және ұлттық сананы нығайтуда, ұлттық мұраны сақтап, насихаттауда, кейінгі ұрпаққа жеткізуде маңызды рөл атқарады. Өткен тәжірибемнен практикалық мысал келтіретін болсам, мен қазақ ертегілеріндегі ұлттық құндылықтарды зерттеп, олардың жастарға әсерін көрдім. Яғни: Қамыстыбас ауылының тұрғынынан жазып алған «Етікші» ертегісі адал еңбек, қайырымдылық пен жақсылықтың қайтарымы сияқты моральдық құндылықтарды дәріптей отырып, оқушыларға, жастарға тәрбие бере алатынын жеткізгім келеді. Бұл ертегілерде қозғалатын тақырыптар қай уақытта да өзекті болып, оны ұлттық тәрбие беруде пайдалануға болады.

Нәтижесінде қазақ ауыз әдебиетінің тәрбиелік және мәдени құндылықтарын сақтау және оны білім беру процесіне енгізу ұлттық сана-сезім

мен тарихи мұраны сақтау, жастарды ұлттық құндылықтарға баулу үшін аса маңызды қадам болып табылады.

Ұсыныс:

1. Білім беру бағдарламаларына енгізілген ауыз әдебиеті үлгілерінен басқа әр сыныпта арнайы курстар немесе элективті пәндер енгізу.
2. Қазақ фольклорын насихаттау үшін әлеуметтік желілер мен заманауи технологияларды қолдану (әр түрлі жасқа арналған мультфильмдер, ұлттық ойын қосымшаларын жасау).
3. Мектептерде тек жұма күні емес, күнделікті ұлттық киім киюге мән беру, тәрбие сағаттарына ұлттық нақыш беру.

Қорытынды: Қазақ фольклоры – ұлттың рухани байлығы мен мәдениетін сақтап, ұлттық құндылықтарды ұрпақтан ұрпаққа жеткізудің басты құралы болып табылады. Зерттеу барысында қазақ фольклорлық шығармаларының тәрбиелік мәні, адамгершілік, патриотизм және ұлттық сананы қалыптастырудағы рөлі тереңірек қарастырылды. Бұл шығармалар қазіргі қоғамда жастардың рухани дамуында маңызды орын алып, ұлттық тәрбие мен мәдениетті жаңғыртуға ықпал етеді. Фольклорды білім беру процесіне енгізу арқылы оның тәрбиелік әлеуетін тиімді пайдалану, сондай-ақ цифрлық технологиялар мен шығармашылық әдістерді қолдану фольклордың өзектілігін сақтап, жаңа форматта жастарға ұсыну мүмкіндігін ашады.

Мәселен, өткен зерттеу тәжірибемдегі сол өңірдің көрнекті жазушысы Нұрбай Жүсіп өз шығармаларында фольклордың ұлттық құндылықтарды сақтаудағы рөлін ерекше атап өткен. Ол фольклордың заманауи қоғамдағы өзектілігін, оның тәрбиелік және мәдени қызметін айқындауға зор үлес қосты. Жүсіптің еңбектері қазақ фольклорын терең түсінуге жол ашып, оның болашақ ұрпақ тәрбиесіндегі маңызын көрсетті. Бұл зерттеулер қазіргі білім беру жүйесінде фольклордың пайдаланылу мүмкіндігін арттырып, жастарды адамгершілікке, ұлттық сана-сезімге тәрбиелеуде жаңа әдіс-тәсілдерді қолданудың маңыздылығын айқындайды.

Қазіргі жаһандану заманында қазақ фольклорының өзектілігін жаңғырту маңызды. Жастар арасында батыстық мәдениеттің ықпалы басым болғанымен, ұлттық құндылықтарды сақтау қажеттілігі артып келеді. Фольклордың әлеуметтік желілерде, мәдени фестивальдерде насихатталуы оны танымал етіп, жаңа форматта қайта жаңғыртуға көмектеседі. Бұл әдіс жастардың ұлттық мұраға деген қызығушылығын арттырып, олардың ұлттық сана-сезімін нығайтуға бағыттайды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Ғабдуллин М., Қазақ халқының ауыз әдебиеті, А., 1972
2. Қазақ фольклоры арқылы эстетика тәрбие берудің мазмұны [\\https://articlekz.com/kk/article/17663](https://articlekz.com/kk/article/17663)
3. Халық педагогикасының асыл арналары [\\https://articlekz.com/kk/article/17663](https://articlekz.com/kk/article/17663)

АҒЫЛШЫН ТІЛІН МУЛЬТФИЛЬМДЕР АРҚЫЛЫ ҮЙРЕНУ

Студент Сайфулла А., 1 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекші: Амантаева З.Т., шетел тілі пәнінің оқытушысы

Кіріспе: Ағылшын тілі бүгінгі күнде әлемдік коммуникацияның маңызды құралына айналған. Алайда тіл үйренудің дәстүрлі әдістері кейде жалықтырып, студенттердің ынтасын жоғалтуға әкеледі. Мультфильмдер арқылы ағылшын тілін үйрену – қызықты әрі тиімді тәсіл. Бұл тәсіл балалар мен жасөспірімдер үшін ерекше танымал, себебі олар үшін мультфильмдер ақпаратты оңай қабылдауға, тілдік дағдыларды дамытуға және сөздік қорын кеңейтуге көмектеседі.

Ғылыми жұмыстың өзектілігі: Ағылшын тілін жетік меңгерген адамның алдында жақсы жұмысқа орналасу, әлемнің түкпір-түкпіріне саяхаттау толық мүмкіндігі болғандықтан, жұмыстың тақырыбы өзекті болып табылады. Қазіргі таңда заманауи әлемде өзіңді нық сенімді сезіну үшін ағылшын тілін үйрену қажет. Сол себепті оқушыларға 2-3 сыныптан бастап үйренуге тура келеді. Мектепте, әсіресе бастауыш мектепте 7-10 жас аралығы – ағылшын тілін үйрену үшін ең тиімді уақыт болып табылады.

Тіл үйрену процесі қиын, дегенмен оны мультфильмдердің көмегімен меңгеру балаларға қызықты әрі қол жетімді. Мультфильмдер арқылы балалардың ағылшын тілінде сөздік қорын көбейту, ағылшын тілінде тыңдап түсіну және ағылшын тіліне қызығушылығын арттыруға болады.

Мәселе: Ағылшын тілін үйрену процесінде балалар мен ересектердің мотивациясының жеткіліксіздігі.

Мақсаты: Ағылшын тілін мультфильмдер арқылы үйренудің тиімділігін анықтау. Мультфильмдерді оқу және тыңдау әдістері арқылы тіл үйренудің негізгі артықшылықтарын көрсету.

Зерттеу міндеттері:

1. Мультфильмдер мен классикалық оқыту әдістерінің тиімділігін салыстыру.
2. Ағылшын тілін мультфильмдер арқылы үйренудің психологиялық және педагогикалық аспектілерін зерттеу.
3. Мультфильмдердің баланың сөздік қорын дамытуға, сөйлеу қабілетін арттыруға әсерін анықтау.
4. Әр түрлі жас топтары үшін мультфильмдердің тиімділігін бағалау.

Зерттеу объектісі: Ағылшын тілін үйренуші балалар мен жасөспірімдер, мультфильмдердің оқу үдерісіндегі орны.

Бастауыш мектеп оқушыларына мультфильмдер арқылы ағылшын тілін үйрету — бұл өте тиімді әрі қызықты тәсіл. Мультфильмдер оқушылардың қызығушылығын оятуға және жаңа тілді есте сақтауға көмектеседі. Бұл әдіс әсіресе балалар үшін өте қолайлы, себебі олар мультфильмдер арқылы табиғи түрде тіл үйрене алады. Мультфильмдер арқылы ағылшын тілін үйретудің бірнеше артықшылығы бар:

1. Көрнекілік және динамикалық элементтер

Мультфильмдер көбінесе түрлі түстермен, көңілді персонаждармен және динамикалық оқиғалармен толы. Бұл балалардың назарын аударуға, сонымен қатар сөздердің мағынасын түсінуге көмектеседі.

2. Қысқа және қарапайым сөйлемдер

Көптеген мультфильмдерде қолданылатын тіл қарапайым және түсінікті, бұл бастауыш мектеп оқушылары үшін өте ыңғайлы. Балалар оңай түсінетін сөздер мен фразаларды көреді және оларды қолдануды тәжірибе жүзінде үйренеді.

3. Жаңа сөздер мен сөз тіркестерін үйрену

Мультфильмдер балаларға жаңа сөздер мен сөз тіркестерін үйренуге көмектеседі. Мысалы, «colors», «animals», «numbers», «family» сияқты тақырыптар арқылы балалар күнделікті өмірде жиі кездесетін сөздерді жаттай алады.

4. Шет тілін тыңдауды және түсінуді дамыту

Мультфильмдер ағылшын тіліндегі дыбыстарды тыңдауға және дұрыс естуге көмектеседі. Балалар ағылшын тіліндегі акценттер мен сөйлеу ритмдерін қабылдай алады, бұл олардың тілді дұрыс айту дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

5. Қызықты оқыту әдісі

Бастауыш мектеп оқушылары үшін мультфильмдер арқылы оқыту өте қызықты және мотивациясын арттырады. Балалар мультфильмдердегі кейіпкерлермен байланыс орнатуы мүмкін және олар жаңа сөздер мен фразаларды үйрен

Қандай фильмдер мен мультфильмдерді көруге болады?

1. **Peppa Pig** – Бұл мультсериал балаларға арналған және өте қарапайым тілмен айтылады.
2. **Finding Nemo** – Бұл фильм балалар мен ересектерге де қызықты, сонымен қатар, көптеген пайдалы сөздер мен тіркестерді үйренуге мүмкіндік береді.
3. **Toy Story** – Әр түрлі кейіпкерлердің қызықты диалогтары мен жеңіл тілін естуге болады.
4. **Frozen** – Бұл мультфильмде әдемі әндер мен түсінікті сөйлемдер бар.
5. **Dora the Explorer** – Бұл мультсериал балаларға ағылшын тілін үйретуге арнайы жасалған, әртүрлі тапсырмалар мен сөздермен таныстырады.

Қорытынды: Мультфильмдер арқылы ағылшын тілін үйрену – тиімді әдіс. Бұл әдіс тек сөздік қорды ғана емес, сонымен бірге тыңдау, сөйлеу және түсіну қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Қазіргі заманғы технологиялардың көмегімен бұл әдісті балалар мен жасөспірімдер арасында кеңінен таратуға болады, сондықтан оқу үдерісінде мультфильмдерді қолдану маңызды деп саналады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://www.maam.ru/detskijasad/rol-multfilmov-v-izucheni-inostranyh-jazykov.html> - Мультфильмдердің шет тілдерін үйренудегі рөлі.
2. <https://englex.ru/how-to-learn-english-with-cartoons/>
Мультфильмдерден ағылшын тілін қалай үйренуге болады: кеңестер мен пайдалы сілтемелер.
3. Кожаспирова Г.М., Петров К.В. Оқытудың техникалық құралдары және оларды колдану әдістемесі.- М.: ИЦ академиясы, 2008.
4. Каменецкая Н.П., Мятова М.И. Орта жалпы білім беретін мектепте шет тілін

оқытуда бейнефильмдерді колдану. //Мектептегі шет тілдері, 2006. №4
5. Каменецкая Н.П., Смирнов И.Б. Шынайы көркем фильм негізінде оқушылардың ауызша сөйлеуін дамыту. // Мектептегі шет тілдері, 2006. №6.- б.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА ЗАТТЫҚ ОРТАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗЫ МЕН ТАЛАПТАРЫ

Студент Сапашева А, 4 курс, Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Тюлекпаева С.Е., педагогика және арнайы пәндер оқытушысы

Жұмыстың өзектілігі: Мектепке дейінгі балаларды дамыту үдерісін оңтайлы қамтамасыз ететін заттық-дамытушы ортаны құру моделін іздеу, дайындау және меңгеру қажеттілігінен туындайды.

Мәселе: Мәселеге қатысты зерттелген әдебиеттер талдауы ерте жастағы балалардың балабақшада өмірін ұйымдастыру мәселесімен Н.М. Аксарина, Л.Н. Павлова, К.Л. Печора және басқалары айналысқанын көрсетті. Балабақшада заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыру мәселесі бірқатар белгілі психологтар мен педагогтармен дайындалды (О.В. Артамонова, Т.Н. Доронова, Л.М. Кларина, В.И. Логинова, С.Л. Новоселова, Г.Н. Пантелеев, Л.Н. Пантелеева, Л.А. Парамонова, В.А. Петровский, Л.А. Смывина, Л.П. Стрелкова).

Жұмыстың мақсаты: Әр баланың психофизиологиялық мүмкіндіктерін жағымды дамытуға мүмкіндік беретін заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыру.

Жұмыстың міндеттері: - Балаларды жан-жақты және үйлесімді дамыту үшін жағдайлар жасау;

- Білім берудің бес бағыты бойынша жұмыстарды ұйымдастыруда түрлі үлгілерді жасауға мүмкіндік беру, педагогтардың шығармашылық әл-ауқатын жетілдіру.

Мектепке дейінгі балалардың тұлғасын дамытудың негізгі құралдарының бірі – орта. Себебі бала заттық ортада ойнау арқылы білім алады. Жалпы заттық – орта деген не ? анықтама беретін болсақ, - «Заттық-дамытушы орта – бұл баланың рухани және дене дамуының функционалдық үлгідегі мазмұны, оның іс-әрекетінің материалдық объектілерінің жүйесі», - деп аталады. Баланы әлеуметтендіруде дамытушы заттық ортаны құрудың педагогикалық талаптарға сәйкестігі болашақтың зерттеу мәселесі деп есептейміз.

Мектеп жасына дейінгі балалар түсінгенін, қабылдағанын, көргенін, қиялын, ойын тіл арқылы жеткізеді. Сондықтан бала тілі өз ана тілінде даму үшін ұлттық сананы оята отырып, қазақ салт-дәстүрлерінің озығымен тәрбиеленуі керек. Тәрбиенің негізі – ұлттық тәлім-тәрбие. Тәрбие - халықтың ғасырлар бойы жинақталып, іріктеліп алынған озық тәжірибесінен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңірту, баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, соған сай мінез-құлқын қалыптастырады.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу жұмыстары әр баланың психофизиологиялық мүмкіндіктерін жағымды дамытуға мүмкіндік беретін заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыруда балаларды жан-жақты және үйлесімді дамыту үшін жағдайлар жасау, заттық-дамытушы ортаны ұйымдастырудың педагогикалық барысын формалармен және әдістермен жетілдіру, білім берудің бес бағыты бойынша түрлі үлгілерді жасауға мүмкіндік беру, оны баланың жас ерекшелігіне қарай қолдану, баламен қалай қарым-қатынас жасау жөнінде арнайы мамандандырылған кеңестермен қамтамасыз ету.

Зерттеу жұмысы Өскемен қаласы бойынша білім бөлімінің №100 балабақша-бөбекжайы КМҚК. «Балапан» ересек тобында жүргізілді. Оған 25 бала қатысты. Зерттеу жұмысының тәжірибелік бөліміне I-топ (Балапан) эксперимент тобы, II-топ (Балдырған) тобын бақылаушы топ ретінде салыстырмалы түрде алдым. Зерттеу барысында сіздерге мектеп жасына дейінгі балаларды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеуде Қазақстан брендігіндегі «Бала Бом» дамытушы ойыншықтары мен «Саналы ұрпақ» Ұлттық өндірушілер қауымдастығымен бірлесе отырып, Қазақстан өнімдерінен шығарған ойыншықтар кешенің екі тілде ұсынамын. Кешеннің авторы : ШҚО, Глубокий ауданы, Осипов Михайл Анатольевич. Аймақтық компоненттерге байланысты Шығыс өңірінде қандай жан -жануарлар, құстар, жәндіктер мекендейтіні және олардың тіршілігі жайлы мағұлмат алуға болады. Мектеп жасына дейінгі балалардың ең қарапайым математикалық түсініктерін кеңейтуде, кеңістікті бағдарлауға байланысты үстел – үсті дамытушы ойындарын ұйымдастыруға болады. Мысалы: «Менің Қазақстаным», «Мемори», «Киіз үй» понарамасы т.б

Жалпы дамытушы ойыншық кешені ұлттық нақышта жасалынған. Баланың ұлттық сана-сезімін, ұлттық рухын дамыту, отбасылық тәрбиедегі туысқандық қарым-қатынас ерекшеліктерін үйрету, бала тәрбиесіне байланысты қалыптасқан ұлттық салт-дәстүрлердің мәнін ашып көрсету болып табылады.

Олай болса, мектеп жасына дейінгі балаларды жан-жақты тәрбиелеуде заттық-дамытушы ортаны қалыптастырудың педагогикалық маңыздылығын нығайту.

Қорытындылар: Заттық-дамытушы орта – бұл уақыт пен кеңістікте жүйелі түрде ұйымдастырылған, қажетті ойын заттары мен құралдарымен қамтамасыз етілген эстетикалық, әлеуметтік-эмоционалдық, психологиялық және педагогикалық жағдайлар кешені. Мұндай ортада бала белсенді танымдық-зияткерлік, шығармашылық іс-әрекетпен айналысады, оның қызығушылығы артады, елестету, ақыл-ой және бейнелеу қабілеттері дамиды, коммуникативті дағдылары мен физикалық қабілеттері артады, ең бастысы үйлесімді тұлға қалыптасады. Яғни, «Егер де, тәрбиеші заттық-дамытушы ортаның көптеген мүмкіндіктерін ашып, тәрбиелеу-білім беру үдерісінің барлық құраушыларын қамтамасыз ететін болса, онда көпфункционалды ортада әр баланың психофизиологиялық мүмкіндіктері дамиды» деген зерттеу жұмысының болжамы дәлелденді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Ф.Н.Жұмабекова.«Мектепке дейінгі педагогика».Астана «Фолиант». 2008 ж.
2. С.Қалиев, Ж.Молдабеков, Б.Иманбекова. «Этнопедагогика». Фолиант. 2007ж.
3. Ұзақбаева С.А. «Тамыры терең тәрбие». Алматы. Білім. 1995ж.
4. Ұзақбаева С.А. «Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі». Алматы. 1990.
5. Жарықбаев Қ. «Қазақ тәлім -тәрбиесі». Алматы. Санат.1994.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПТЕ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ЗЕРТТЕУ

Студент Сардар С., 1 курс, Н.Құлжанова атындағы Торғай гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Ақылбекова Л.Б., арнайы пән оқытушысы, п.ғ.м., педагог-сарапшы

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастыру мәселесі ерекше маңызға ие. Себебі мотивация – білім алудың негізгі қозғаушы күші, ол баланың мектептегі үлгеріміне, оқу процесіне қатысуына және болашақта білімге деген көзқарасына тікелей әсер етеді. Әсіресе, бастауыш сынып кезеңі баланың оқу іс-әрекетіне деген қызығушылығы мен ынтасының қалыптасуындағы шешуші кезең болып табылады.

Алайда зерттеу нәтижелері көрсеткендей, бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясы 1-2-сыныптарда жоғары болғанымен, 3-4-сыныптарға қарай төмендейді. Бұл құбылыс әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін, соның ішінде оқыту әдістері, мұғалімнің оқушымен қарым-қатынасы, ата-ананың қолдауы, оқу тапсырмаларының күрделілігі, құрдастарымен әлеуметтік өзара әрекеттесу деңгейі және тағы басқалар бар.

Осы зерттеудің басты мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясының деңгейін анықтау, оған әсер ететін негізгі факторларды талдау және оқушылардың білімге деген қызығушылығын арттыруға бағытталған тиімді әдістерді ұсыну.

Зерттеудің көкейтестігі: Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясы олардың оқу үдерісіне белсенді қатысуының негізгі факторы болып табылады. Мотивацияның жоғары деңгейі оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың білім алуына деген қызығушылығын сақтауға көмектеседі. Алайда зерттеулер көрсеткендей, оқу мотивациясы уақыт өте келе төмендеуі мүмкін, әсіресе бастауыш мектептің жоғары сыныптарына көшкенде.

Бұл құбылыстың алдын алу және оқу мотивациясын тұрақты түрде дамыту үшін мұғалімдер мен ата-аналарға тиімді әдістер ұсыну қажет. Бастауыш сыныптағы оқу мотивациясының өзгеруін зерттеу арқылы

оқушылардың оқу үлгеріміне әсер ететін факторларды анықтап, оқу процесін қызықты әрі тиімді етуге мүмкіндік туады.

Осы зерттеу бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттырудың ғылыми негіздерін анықтауға бағытталған.

Зерттеу объектісі: Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыру және дамыту процесі, оған әсер ететін педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік факторлар жиынтығы.

Зерттеу пәні: Оқушылардың оқу мотивациясын арттыруға бағытталған педагогикалық және психологиялық әдістер жүйесі, оның ішінде мұғалімнің оқыту тәсілдері, оқу тапсырмаларының ерекшеліктері, мектептегі психологиялық ахуал, ата-ананың тәрбиелік ықпалы, сыныптағы әлеуметтік қарым-қатынас және оқушылардың жеке ерекшеліктері.

Зерттеу мақсаты: Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясының деңгейін зерттеу, оның төмендеу себептерін анықтау, мотивацияны арттыруға ықпал ететін факторларды талдау және оқу мотивациясын жоғарылатуға арналған тиімді педагогикалық және психологиялық әдістерді ұсыну.

Зерттеу міндеттері:

- Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясының қазіргі жағдайын бағалау үшін сауалнама жүргізу.
- Оқу мотивациясының төмендеу себептерін анықтау мақсатында оқушылардың мінез-құлқын, оқу процесіне қатысу деңгейін бақылау.
- Оқу мотивациясын арттыруға ықпал ететін педагогикалық және психологиялық факторларды жүйелеу.
- Мұғалімдерге оқу мотивациясын арттыруға арналған әдістемелік ұсыныстар әзірлеу.
- Ата-аналарға оқу мотивациясын қолдауға бағытталған стратегияларды ұсыну.
- Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын дамытудың тиімді әдістерін тәжірибеде сынақтан өткізу.

Зерттеудің ғылыми болжамы: Егер бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын қалыптастыруға бағытталған кешенді педагогикалық және психологиялық әдістер жүйелі түрде қолданылса, онда:

- Оқушылардың танымдық белсенділігі мен оқу процесіне қызығушылығы артады.
- Оқу үлгерімі жақсарады.
- Мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас нығаяды.
- Оқушылардың өзін-өзі бағалау деңгейі жоғарылайды.
- Оқу мотивациясының төмендеуінің алдын алуға мүмкіндік туады.

Зерттеу әдістері:

1. Сауалнама әдісі – оқушылардың оқу мотивациясының деңгейін анықтау үшін қолданылады.
2. Бақылау әдісі – оқушылардың сабақтағы белсенділігі мен мінез-құлқын зерттеу үшін пайдаланылады.

3. Салыстырмалы талдау әдісі – оқу мотивациясының жас ерекшеліктеріне байланысты өзгеруін зерттеу үшін қолданылады.
4. Педагогикалық эксперимент әдісі – мотивацияны арттыруға бағытталған әдістердің тиімділігін тексеру үшін жүргізіледі.
5. Статистикалық талдау әдісі – зерттеу нәтижелерін өңдеу және интерпретациялау үшін қолданылады.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

1. Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттыруға арналған кешенді әдістер жүйесі ұсынылды.
2. Оқу мотивациясының төмендеу себептері мен оған әсер ететін факторлар анықталды.
3. Мұғалімдер мен ата-аналар үшін оқу мотивациясын қолдауға бағытталған нақты ұсыныстар жасалды.
4. Оқу мотивациясын дамытуға арналған инновациялық педагогикалық технологиялар қарастырылды.
5. Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын бағалау үшін кешенді диагностика әдістемесі жасалды.

Зерттеудің тәжірибедегі мүмкіндігі: Зерттеу нәтижелері бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын арттыру мақсатында білім беру мекемелерінде, мұғалімдерге арналған әдістемелік құралдарда және педагогикалық тәжірибеде қолданылуы мүмкін. Сонымен қатар, зерттеу барысында алынған әдістемелік ұсыныстар бастауыш мектеп бағдарламасына енгізіліп, оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға үлес қоса алады.

Зерттеу материалдары педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттеріне, бастауыш сынып мұғалімдеріне, білім беру саласындағы мамандарға, психологтарға және ата-аналарға пайдалы құрал ретінде ұсынылады.

Қорытынды

Бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясын дамыту – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл зерттеу нәтижелері мұғалімдер мен ата-аналарға оқушылардың оқу мотивациясын қолдау және арттырудың тиімді жолдарын ұсынуға бағытталған. Зерттеу барысында алынған ғылыми деректер оқу үдерісін жетілдіруде құнды материал болып табылады және оны білім беру жүйесінде кеңінен қолдануға болады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Алтынбекова А.Қ. Оқушылардың оқу мотивациясын қалыптастыру жолдары // Бастауыш мектеп. – 2015. – №3.
2. Божович Л.И. Тұлғаның қалыптасуы және дамуы. – Алматы: Мектеп, 2002.
3. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995.
4. Ильин Е.П. Мотивация және мотивтер. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
5. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Білім, 2002.
6. Мұқанова Б. Оқушылардың мотивациясын арттыру әдістері // Қазақстан мектебі. – 2018. – №2.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТАБИҒАТПЕН ТАНЫСТЫРУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Студент Сарсекова Т., 4 курс, КМКК «Абай атындағы Шығыс Қазақстан
гуманитарлық колледжі»

Ғылыми жетекшісі: Мұратова Ә.М. «Мектепке дейінгі арнайы пән» оқытушысы

Өзектілігі. Тәрбие-қоғамның негізгі қызметінің бірі, жеке адамды мақсатты, жүйелі қалыптастыру процес, аға ұрпақтың тәжірибесін буынға меңгертіп, олардың сана сзімін, жағымды мінез-қылқын дамытушы. Ересек буын қоғамды тарихи өмірде жинақталған тәжірибені, білімді жас буынға тәрбие процесі арқылы беріледі.

Мектепке дейінгі балаларды оқытып - тәрбиелеу мәселесі барлық кезендерде де өзектілігін жоймай, үнемі педагогика ғылымының зерттеу нысаны болған.

Жаңа кезеңдегі білім беруді өзекті мәселесі жас ұрпаққа – адамгершілік – рухани тәрбие беру. Құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Халық «Ағаш түзу өсу оған қажет кезінде көмек тесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жасынан ізгілік, мейрімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар арасында табысты болатынынан сенуге болады.

Мәселе. Білімалушылар кәсіби құзіреттілігін қалыптастыруда, дидактикалық ойындарды баланы дамыту бағытында дұрыс жүйелі қолданылмаса, оны ұйымдастырудың тиімді жолдары, әдіс тәсілдері дұрыс айқындалмаса, балалардың ойлау қабілеттерін қалыптастыру жұмысының бірізділігі сақталмаса кері әсерін тигізеді.

Жұмыстың мақсаты. Мектеп жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыруда дидактикалық ойындарды қолдану маңыздылығын дамыту.

Келесі міндеттер қойылды:

- Мектеп жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыруда дидактикалық ойындарды әдіс – тәсілдерін көрсету.

-Мектепке жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыруда дидактикалық ойындарды қолдану әдіс – тәсілдерінің критерийлері мен мүмкіндіктерін анықтау.

- Дидактикалық ойындар арқылы баланы дамыту бағытындағы жұмыстарды жүйелендіру, оны ұйымдастыру.

Дидактикалық ойындардың тиімді пайдалану сабақтың әсерлілігін, тартымдылығын, белсенділігін, баланың ынтасын күшейтеді. Ойын ережесі балалардың түсінуіне онай, қарапайым, әрі қысқа болуы керек. Кейде ойынның мазмұны, ережесі балаларға дұрыс түсіндірілмейді де, балалар оған қызықпайды, зейін қойып тыңдамайды. Оның үстіне дидактикалық материалдар мен көрнекіліктерге жеке көңіл бөлу ерек. Балалардың таным қабілетін, логикалық ой-өрісін кеңейтіп, сабаққа ынтасын арттыруда,

балалардың қоршаған заттар, олардың сапасы мен қасиеті, қолданылуы туралы түсініктерін жүйелеу және қалыптастыруда, адамдардың қоғамдық өмірі мен қоршаған әлемнің тұтастығы туралы түсінігін, оқиғалар мен құбылыстардың бір-бірімен байланысы мен тәуелділігін анықтай білу іскерлігін дамыту, балалардың танымдық белсенділігін, ақыл-ой қабілеттері мен білуге құштарлығын арттыру, өмірдегі қауыпсіздік ережелерінің негіздерімен таныстыру үшін сабақта және сабақтан тыс уақытта ойналатын дидактикалық ойындардың маңызы зор. Ойын шарттары мен көрнекіліктерін пайдалану арқылы баланың жеке басын, ойын әрекетін дамытуға болады.

Дидактикалық ойындар баланың ақыл-ойын дамытуға, ойлауын, қабылдауын, есте сақтауын, зейінін, салыстыру, жіктеуге, өзін-өзі бақылауға үйретеді.

Дидактикалық ойындарды қоршаған ортамен таныстыру сабақтарында пайдаланудың тиімділігін тәжірибе көрсетіп отыр. Сабақты бекіту, сабақта меңгерген материал туралы түсінігін кеңейту, баланың шығармашылығын дамыту үшін, ол ойындар сабақтың тақырыбына, мақсатына сай таңдалып алынады.

Сабақтың қызықты, тартымды өтуі үшін дидактикалық ойындарды дұрыс ұйымдастыру керек. Ойынға керекті құралдар әр балаға жеткілікті болсын. Сонда ғана балаларға түсінікті болады. Дидактикалық ойындардың құралдары ұзақ уақыт сақталу үшін эстетикалық гигиеналық талаптарға сай, әдемі қораптарда, қалталарда тұрғаны жөн.

Дидактикалық ойындарға қойылатын талаптар:

1. Ойынға берілген уақыт баланы жалықтырмайтындай болуы
2. Тақырып аясынан ауытқымай, оның мазмұнын ашуы қатаң ескеріледі
3. Ойынға қажетті материалдар алдын ала даярлануы
4. Ойынның балаға беретін білімдік және тәрбиелік мәні болуы
5. Баланың жан-жақты дамуына, танымдық қызметінің артуына әсер етуі керек

Дидактикалық ойындардың мазмұны мыналарды қамтуы тиіс:

1. Топтағы бағдарлама материалға, оның ішінде нақты сабақтың мазмұнына сай болып, тапсырманың мәнін ашу керек
2. Ойындардағы тапсырмалардың әр түрлі тәсілмен орындауын қадағалау және олардың тәрбиелік ықпалын күшейтуге ықпал ету керек
3. Дидактикалық Ойындар нақты, қысқа, қызықты, тартымды болуы міндетті
4. Дидактикалық ойындарда қолданылатын материалдар мен көрнекіліктер қарапайым болып, олардың жасалуы мен дайындалуы тез әрі жеңіл болуы шарт.
5. Дидактикалық ойындардың нәтижелері, тапсырма жауаптары қортындылануы тиіс.

Дидактикалық ойынды қолдану үшін үлкен педагогикалық шеберлік қажет. Ойынды таңдап алған соң, ойынның көмегімен қандай тапсырманы орындайтынын анықтау керек және ойынды өткізу үшін алдын ала дайындалуы және балаларға түсінікті, анық, жас ерекшеліктеріне сай болуы тиіс. Мысалы: табу, көрсету, белгілеу орта топқа лайықты, ал ересек балаларда салыстыру басым болады.

Зерттеу нәтижелері. В.А. Сухомлинскийдің осы сөзі ойын арқылы баланың ойлау қабілеті шыңдалатынын дәл көрсетеді. Дидактикалық ойындарды қолдану іс-әрекетін әсерлігін арттырып, балалардың ойлауын, жалпы қабілеттерін дамытады. Іс-тәжірибе барысында ойындарды шығармашылықпен түрлендіре отырып, балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеріп, жаңа тақырыпты өткенде бұрынғы материалды қайталағанда, білімді тиянақтау негізінде топтағы барлық балалармен жүргізілетін бағдарламалар арасында жұмыс жүргізіліп, қортынды шығарылды. Нәтижесінде дидактикалық ойындар балаларды өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландырады, олардың ойлау қабілеттерінің, іздемпаздылығын арттырады, сөз қорын молайтуға көмектеседі, сабақта дидактикалық ойындарды пайдалану балалардың сол пәнге белсенділігін арттырады, бағдарламалық материалдарды қажет деңгейде меңгеруге ықпал ететініне диагностика, практикалық жұмыстар арқылы көз жеткізілді.

Қорытындылар. Ойымызды қорытындылай келе, дидактикалық ойындар арқылы баланы дамыту бағытындағы жұмыстар жүйеленсе, оны ұйымдастырудың тиімді жолдары, әдіс тәсілдері айқындалады, ол өз ретінде, балалардың ой қабілеттерін қалыптастасатынын дәлелдей алдық. Жаңа ғасырда табиғатсыз баланы тәрбиелеуді көз алдымызға елестете алмаймыз. Сондықтан да бала бақшамыздағы тәрбие ісіне негізгі міндеттерінің бірі «балаларды айналамен таныстыра отырып, оларға экологиялық тәрбие беру» болып табылады.

Бала дүниеге келгеннен бастап табиғатпен байланыста болады. Табиғат - баланың ақыл-ойының балалық деңгейден нақты түсініктер бойынша қалыптасқан жоғары деңгейге жеткізетін қор болып табылады. Ол әр түрлі табиғи құбылыстарды жете түсінуді өз ойын жеткізе білу өнерін бірге дамытады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Ыдырысова Ж. Табиғатқа ынтызарлық сезімді ояту. // Отбасы және балабақша. – 1997. № 4 - 6. 70 – 71б.
2. Қонақбаева Р. Д. Балаларды эстетикалық тәрбиеге баулу. // Отбасы және балабақша. – 2008. № 2. 29 – 30б.
3. Құлшанова С. Табиғатты қорғау. // Отбасы және балабақша. – 1993. № 6. 6.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАҒДАРЫС КЕЗЕҢІНДЕГІ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫЛАРЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ОҚЫТУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Студент Серікқажы А., 2 курс, «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі»

Ғылыми жетекшісі: Орынтаева Н.Е., шет тілі мұғалімі

Өзектілігі: Қазіргі қоғамда жасөспірімдер арасындағы эмоционалдық тұрақсыздық, өзін-өзі бағалаудың төмендігі және оқу мотивациясының төмендеуі өзекті мәселеге айналып отыр. Оқыту процесінде мұғалімдер мен ата-аналар жасөспірімдердің психологиялық дағдарыстарын ескермеген

жағдайда, олардың оқу үлгерімі нашарлап, мінез-құлқында ауытқулар байқалуы мүмкін. Осы себепті, заманауи білім беру жүйесінде жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктеріне негізделген оқыту әдістерін енгізу маңызды.

Бұл мәселенің өзектілігі төмендегі аспектілерден туындайды:

1. Жасөспірімдік кезеңдегі психологиялық тұрақсыздықтың білім беру процесіне әсері;
2. Эмоционалды және мінез-құлықтық ерекшеліктерді ескеретін тиімді оқыту әдістерінің қажеттілігі;
3. Мұғалімдер мен ата-аналардың жасөспірімдердің дағдарыстық кезеңдерін дұрыс түсініп, қолдау көрсету жолдарын іздеуі. [1]

Мақсаты: Жасөспірімдердің психологиялық дағдарысы кезіндегі мінез-құлық ерекшеліктерін талдап, олардың оқу процесіне әсерін анықтау. Осыған негізделе отырып, білім беру жүйесінде тиімді оқыту стратегияларын ұсыну.

Міндеттері:

1. Жасөспірімдік дағдарыстың негізгі себептері мен көріністерін талдау;
2. Дағдарыс кезеңіндегі жасөспірімдердің мінез-құлық ерекшеліктерін анықтау;
3. Оқыту процесінде қолдануға болатын тиімді стратегияларды ұсыну;
4. Мұғалімдер мен ата-аналарға жасөспірімдерді қолдаудың әдістерін әзірлеу.

Кіріспе: Жасөспірімдік кезең – адам өміріндегі ең күрделі және өзгерістерге толы уақыт. Бұл кезеңде тұлғаның өзін-өзі тану процесі қарқынды жүреді, ал психологиялық дағдарыстар мінез-құлықтың күрт өзгеруіне себепші болуы мүмкін. Эмоциялық тұрақсыздық, қарым-қатынас мәселелері, өзіне деген сенімсіздік, ересектермен қақтығыстар және қатарластармен өзара түсіністіктің қиындауы – жасөспірімдік дағдарыстың негізгі көріністері. Осы орайда, білім беру жүйесі жасөспірімдердің ерекшеліктерін ескеріп, тиімді оқыту стратегияларын әзірлеуі қажет.

Бұл зерттеу жұмысы психологиялық дағдарыс кезеңіндегі жасөспірімдердің мінез-құлқына ықпал ететін факторларды анықтап, білім беру үрдісінде қолдануға болатын стратегияларды ұсынуды мақсат етеді. [2]

Негізгі бөлім:

1. Жасөспірімдік дағдарыс және оның мінез-құлыққа әсері

Жасөспірімдік дағдарыс – бұл физиологиялық, эмоционалдық және әлеуметтік өзгерістердің күрделі үйлесімі. Бұл кезеңде адам өзін-өзі іздейді, жаңа құндылықтар қалыптастырады және өзінің қоғамдағы орнын анықтауға тырысады. Осы процестер барысында келесідей мінез-құлық өзгерістері байқалады:

- Өзіне деген сенімсіздік немесе шамадан тыс сенімділік;
- Агрессия немесе оқшаулану;
- Мотивацияның төмендеуі;
- Эмоциялық тұрақсыздық, көңіл-күйдің күрт өзгеруі;
- Ересектермен қақтығысқа түсу. [3]

2. Психологиялық дағдарыс кезіндегі оқыту стратегиялары

Жасөспірімдермен жұмыс істеуде дәстүрлі оқыту әдістері көбінесе тиімсіз болуы мүмкін. Сондықтан мұғалімдер мен ата-аналар төмендегі стратегияларды қолдануы қажет:

2.1 Эмоциялық қолдау көрсету

Жасөспірімнің сезімдерін түсініп, оның пікірін құрметтеу;

Оны тыңдап, ойларын еркін айтуына мүмкіндік беру;

Эмоциялық тұрақтылықты сақтай отырып, қиындықтардан шығу жолдарын бірге іздеу.

2.2 Жеке тұлғаға бағытталған оқыту

- Әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалын бейімдеу;
- Оқытудың шығармашылық әдістерін пайдалану;
- Өзін-өзі бағалау және рефлексия жасау мүмкіндігін ұсыну.

2.3 Қарым-қатынасты жақсарту

Мұғалімдер, ата-аналар және жасөспірімдер арасында ашық диалог орнату;

Құрдастарымен жағымды қарым-қатынас орнатуға көмектесу;

Топтық жұмыстар мен ұжымдық жобаларды пайдалану.

2.4 Мотивацияны арттыру

- Жасөспірімнің қызығушылықтары мен қабілеттеріне негізделген оқу тапсырмаларын беру;
- Жетістіктерін атап өтіп, өзін-өзі бағалауын арттыруға көмектесу;
- Оқу процесін ойын элементтерімен байыту.

2.5 Өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту

- Эмоцияларды басқару тәсілдерін үйрету;
- Стресті жеңу әдістерін меңгерту;
- Өзін-өзі бақылау мен уақытты тиімді басқару дағдыларын қалыптастыру. [4]

1. Медитация және релаксация әдістері

«Эмоция суреті» әдісі

Мақсаты: Жасөспірімнің өз эмоцияларын саналы түрде түсінуін және бақылауын дамыту.

Қадамдары:

1. Оқушыға ақ парақ пен түрлі-түсті қарындаштар беріледі.
2. Ол дәл қазіргі сәтте қандай эмоцияны сезініп тұрғанын ойлап, сол эмоцияға сәйкес түстерді таңдайды.
3. Көзін жұмып, терең тыныс алып, 2 минут ішінде сол эмоцияны бейнелейтін абстрактілі сурет салады.
4. Сурет салу аяқталғаннан кейін, ол өз суретін қарап, эмоцияның қалай өзгергенін сезінеді.
5. Мұғалім немесе психолог оқушымен бірге эмоцияның шығу себебін талқылайды.

«Қуатты айналым» әдісі

Мақсаты: Стресті басқаруды үйрету және энергияны дұрыс бағыттау.

Қадамдары:

1. Жасөспірімдер екі топқа бөлінеді. Әрбір топ қағазға стрессті тудыратын жағдайларды жазады.
2. Барлығы өз стресс көзіне 2 минут бойы ойша назар аударады.
3. Содан кейін әр жасөспірім стресс энергиясын басқа нәрсеге бағыттауы үшін қарапайым физикалық әрекет жасайды (секіру, жұдырығын қысу, алақанын ысқылау).
4. Жаттығу соңында барлығы өздерін қалай сезінгенін бөліседі.
«Күнделікті энергия картасы» әдісі
Мақсаты: Жасөспірімнің күнделікті белсенділік деңгейін талдау және уақытты тиімді жоспарлау қабілетін дамыту.

Қадамдары:

1. Бір күннің ішінде әрбір сағаттағы өзінің энергия деңгейін 1-ден 10-ға дейін бағалайды.
2. Кешке сол күндегі ең өнімді және ең төмен энергиялы уақыттарын талдайды.
3. Келесі күн үшін ең тиімді уақыттарын негізгі тапсырмаларға жоспарлайды.

Қорытынды: Жасөспірімдік кезеңдегі психологиялық дағдарыстар оқу процесіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Сондықтан мұғалімдер мен ата аналар жасөспірімдердің эмоциялық және мінез-құлықтық ерекшеліктерін ескере отырып, тиімді оқыту стратегияларын қолдануы қажет.

Бұл зерттеуде жасөспірімдердің дағдарыстық кезеңдерінде кездесетін қиындықтар және оларды еңсеру жолдары қарастырылды. Эмоциялық қолдау көрсету, тұлғаға бағытталған оқыту, мотивацияны арттыру және өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту – жасөспірімдердің оқу үлгерімін жақсартуға және олардың психологиялық жағдайын тұрақтандыруға көмектесетін маңызды стратегиялар.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Утепбергенова З.Д. Педагогикалық психология: оқу құралы. – Алматы, «Alash Book», 2024. - 186 б.
2. Жарықбаев, Қ. (2018). Жас ерекшелік психологиясы. Алматы: Білім.
3. Бастунов, В.А. (2014). Методы работы с трудными подростками в школе. Москва: Юрайт.
4. Захарова, Е.И. (2005). Психология подросткового возраста: Теория и практика. Москва: Академия.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ Қ. ЖҰБАНОВ ІЛІМІМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ

Студент Сермұханова З., 4 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Балгазиева Л.Т., қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің
оқытушысы

Қазақ тілін оқыту әдістемесінің Қ. Жұбанов ілімімен сабақтастығы – тіл білімі мен педагогиканың маңызды мәселелерінің бірі. Бұл тақырып қазақ тілін

оқытудың ғылыми негіздерін қалыптастырудағы Құдайберген Жұбановтың рөлін, оның идеяларының қазіргі әдістемемен байланысын және олардың тиімділігін талдауға бағытталған.

Жұмыстың өзектілігі: Қ.Жұбанов қазақ тілін оқыту әдістемесіне үлкен үлес қосқан ғалым, тіл білімінің негізін салушы ретінде танымал. Оның ілімі қазақ тілінің құрылымын терең зерттеп, оны оқытуда жаңа бағыттар мен тәсілдер ұсынған. Қ.Жұбановтың қазақ тілін оқытудағы көзқарастары бүгінгі күні өзекті болып табылады. Бұл жұмыста Қ.Жұбановтың ілімі қазіргі оқыту жүйесінде, оның ішінде қазақ тілін оқыту әдістемесінде қолданылуын салыстыра талдау жұмыс жүргізілді. Сонымен қатар ғалым тіл үйретудің жүйелі және кезең –кезеңімен іске асырылуы тиіс екенің ұсынды. Қазақ тілін оқытуда әрбір тілдік единицаны (дыбыс, сөз, сөйлем) өзіндік ерекшеліктерімен қатар, біртұтас жүйе ретінде түсіну керектігін айтқан болатын. Қ.Жұбанов қазақ тілінің дамуына және оны оқытудағы қиындықтарға ерекше көңіл бөлгенін білеміз. Және қазақ тілін оқытудағы қиындықтарды анықтап, оларды шешу жолдарын іздестіріп біршама еңбектер жазды. Қ.Жұбанов оқыту жүйесінде қалдырған әдістемелік ұсыныстары қазіргі қазақ тілін оқытуда да қолданыс тауып, жаңа технологиялар мен әдістермен үндестік табуда.

Тақырыптың мәселесі:

Қ. Жұбановтың тіл біліміне қосқан үлесі:

Қазақ тілін оқытудағы жүйелілік пен ғылыми негізділік мәселелері.

Қазіргі қазақ тілін оқыту әдістемесі:

Интерактивті, коммуникативті әдістердің қолданылуы.

Тілді меңгертудің психолінгвистикалық аспектілері.

Жұбанов еңбектерінің әдістемемен сабақтастығы:

Ғалымның фонологиялық жүйені оқытуға қатысты ойларының қазіргі дыбыстық талдау әдістерімен байланысы.

Оқушылардың тілдік дағдыларын қалыптастыруда оның еңбектерінің маңыздылығы.

Жұмыстың мақсаты: Қ.Жұбановтың қазақ тілін оқыту әдістемесіндегі теориялық тұжырымдары мен зерттеулерінің қазіргі қазақ тілін оқыту әдістемесіне әсерін талдап, ғалымның ілімі мен бүгінгі күнде қолданылып жүрген әдістемелік тәсілдер арасындағы сабақтастықты анықтау

Міндеттері: **Қ.Жұбановтың қазақ тілін оқыту әдістемесіне қосқан үлесін зерттеу:** Ғалымның тіл біліміндегі негізгі идеялары мен әдістемелік ұсыныстарын талдау, олардың қазіргі әдістемелік ғылымға қаншалықты ықпал еткенін анықтау.

Қ.Жұбанов ілімінің қазақ тілін оқыту әдістемесіне байланысты негізгі тұжырымдарын көрсету: Тіл үйретудегі жүйелілік, тілдің құрылымдық ерекшеліктері, практикалық әдістер сияқты маңызды аспектілерді зерттеу.

Қазақ тілін оқытуда Қ.Жұбановтың әдістемелік тәсілдерін тиімді пайдалану жолдарын ұсыну: Оның ұсынған әдіс-тәсілдерін қазіргі мектептер мен жоғары оқу орындарында қолдану үшін нақты ұсыныстар жасау.

Қ.Жұбановтың қазақ тілін оқытудағы қиындықтарға қатысты пікірлерін қазіргі жағдаймен салыстыру: Ол кезіндегі тілі мәселелері мен бүгінгі тілдің даму ерекшеліктерін салыстыра отырып, қазақ тілін оқытудың болашақта даму бағыттарын анықтау.

Нәтижесі: Қ. Жұбановтың қазақ тіл біліміндегі жаңашыл идеялары қазіргі әдістемелік жүйенің негізін қалағандығы анықталады.

Ғалымның грамматика, фонетика және сөзжасам мәселелеріне қатысты тұжырымдары қазіргі тіл оқыту әдістерімен үндес екені дәлелденеді.

Жұбанов еңбектерін қазақ тілін оқыту процесінде қолдану оқушылардың тілді терең меңгеруіне көмектесетіні көрсетіледі.

Қазақ тілін үйретудің заманауи әдістерін Жұбанов ілімімен ұштастыру тиімді педагогикалық тәсіл болатыны тұжырымдалады.

Бұл зерттеу қазақ тілін оқыту әдістемесін жетілдіруге, оның ғылыми-теориялық негізін терең түсінуге және Жұбанов ілімінің құндылығын қайта қарастыруға ықпал етеді.

Қорытынды: Профессор Қ.Жұбанов – еліміздің тұңғыш білім ордасы Қазақтың педагогикалық институтының қазақ тілі кафедрасының тұңғыш меңгерушісі бола отырып, қазақ тілінің жеке-дара ілімі болып алғаш оқытылып, зерттеліп, танылып, қалыптасуына да өз үлесін қосқан ірі тұлға, көрнекті тілші-ғалым, ұлағатты ұстаз, тәжірибелі әдіскер. Әдіскер-ғалым қазақ тілін жеке ғылым саласы ретінде оқу жүйесіне ұсына келіп, оны дамытудың, жетілдірудің жолдары мен бағыттарын белгіледі. Қ.Жұбановтың ғылымдағы зерттеулері, ғылыми еңбектерінің бастау көзі 1929-1930 жылдардан, яғни ҚазПИ-дің шаңырағына ғылыми қызметкер болудан бастала келіп, осы қабырғада ұстаздық, ғылыми, қайраткерлік, ағартушылық, педагогтық, қоғамдық қызметтерді қатар алып жүруімен ұласады. Қ.Жұбанов 1932-1937 жылдар аралығында Қазақ КСР Халық ағарту комиссариатының Ғылым және оқу-методика кеңесінің председателі, оқу программасы және методика бөлімінің меңгерушісі бола жүріп, оқу бағдарламаларын жетілдіру, оқулықтардың сапасын арттыру барысында да көп іс тындырды.

Қ.Жұбановтың қазақ тілін оқыту әдістемесіндегі ілімдер қазіргі таңда да өз маңыздылығын жоймай, ғылыми зерттеулер мен оқыту процесінде қолданылуда. Оның еңбектері қазақ тілін тереңірек түсініп, оны тиімді оқытуға бағытталған маңызды негіз болып табылады. Бұл мақсат пен міндеттер Қ.Жұбановтың қазақ тілін оқыту әдістемесіндегі ғылыми мұрасын қазіргі уақытта қолданудың маңыздылығын көрсетуге бағытталған

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Қ.Жұбанов “Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер”. Алматы - 2010
2. М.О. Милов “Құдайберген Жұбанов публицистикасы (көсемсөзі): оқыту аспектілері”. Алматы – 2002
3. М.Қ. Жұбанова «Құдайберген Жұбанов ұлттық дидактика проблемалары хақында» Алматы-2002

ПРАКТИЧЕСКОЕ РЕШЕНИЕ: ВОЗМОЖНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ НЕЙРОСЕТИ В РАЗРАБОТКУ УЧЕБНОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ

Скачкова А., студент 2 курс, ЧУ «Колледж предпринимательства КИиЭУ»

Научный руководитель: Мукумов А.А., преподаватель спецдисциплин

Актуальность. Развитие нейросетей в интернете открыло возможности ускорения и улучшения процессов во всех сферах деятельности, в том числе минимизирование ошибок и повышения эффективности работы. Повседневная работа преподавателя включает в себя значительный объем разработки учебной документации, которую можно облегчить с использованием возможностей нейросетей.

Проблема. Подготовка методической документации к организации учебного процесса требует высоких затрат времени, что затрудняет повышение эффективности образовательного процесса.

Цель работы. Разработать решение по уменьшению времени на подготовку учебной документации, путем совершенствования процесса, используя возможности нейросети. Следствием, которого является, повышение эффективности работы преподавателя.

Задачи:

- 1) Провести опрос среди профессорско-преподавательского состава по вопросам затрачиваемого времени на разработку учебно-методического материала и использования нейросетей;
- 2) Проанализировать полученный результат, вывести средние показатели;
- 3) Поиск решения среди имеющихся программных продуктов на рынке, изучение имеющихся нейросетей и их возможностей;
- 4) Использование сервиса UMO.KZ с интегрированной нейросетью ChatGPT, индивидуализация под утвержденные требования к разрабатываемой документации;
- 5) Тестирование полученного решения, поиск ошибок, доработка;
- 6) Составление сравнительного анализа подготовки учебно-методической документации с использованием предложенного решения и без;
- 7) Оценка полученных результатов.

В ходе исследовательской работы был проведен опрос среди преподавательского состава с целью выявления времени, затрачиваемого на разработку учебно-методических материалов. Полученные результаты были проанализированы, что позволило вывести средние показатели временных затрат и определить основные затруднения, с которыми сталкиваются преподаватели при подготовке документации.

Анализ проведенного опроса показал, что:

- на разработку только одного поурочного плана в среднем затрачивается около одного или двух часов (62,5% опрошенных преподавателей);
- на разработку одного МУ по выполнению практической работы в среднем затрачивается около 60 минут (71,5% опрошенных преподавателей);

- на разработку одной рабочей программы преподавателем в среднем затрачивается около двух недель (63% опрошенных преподавателей);

При этом все опрошенные преподаватели ответили, что знакомы с нейросетями, и 75% из них, активно используют возможности нейросетей при разработке учебной документации.

Среди основных проблем при работе с нейросетями было отмечено:

- ограниченность функций при бесплатной версии и предоставляемый объем информации;
- требуется некоторое время для правильного формулирования запроса и получения желаемого результата.

Кроме того, полученные результаты показывают длительную работу преподавателя с документацией. Так, при средней нагрузке преподавателя, на каждый день необходимо подготовить 3 поурочных плана и одно МУ по выполнению практической работы, на что потребуется в среднем 5,5 часа.

Отсюда исходит актуальность поиска решения для уменьшения затрачиваемого времени на подготовку учебной документации и оптимального его использования.

В ходе работы был проведен анализ имеющихся сервисов по предоставлению использования нейросетей, и составлена сравнительная таблица, которая показала преимущество нейросети ChatGPT по сравнению с другими имеющимися на рынке. Одно из важных преимуществ нейросети ChatGPT – наличие API (Application programming interface) [1][2], что позволяет его интегрировать в отдельные сервисы и персонализировать под необходимые нужды. Это позволяет: настроить его быстрым и качественным ответам, возможностям построить диалог, персонализировать параметры для своего удобства [3].

На основе автоматизированного сервиса UMO.KZ, в который интегрировано платная версия ChatGPT, было разработано решение, которое формировало индивидуальный поурочный план, соблюдая обязательные требования по структуре и содержанию [4].

В требования разрабатываемого поурочного плана было заложено:

- наименование учебного заведения;
- название документа;
- тема занятия;
- наименование дисциплины;
- ФИО преподавателя;
- дата составления;
- общие сведения (курс, группа, тип занятия, цели, задачи, ожидаемые результаты, необходимые ресурсы, ход занятия, рефлексия по занятию, домашнее задание).

Среднее время готовности поурочного плана, соответствующего всем указанным требованиям, с помощью разработанного решения составило около 2-х минут, что в 45 раз быстрее традиционного способа разработки. Результат работы указывает на колоссальное соотношение и разрыв во времени.

При этом предложенное решение позволяет моментально получать поурочный план в нужном формате, для дальнейшего изучения, доработок и использования в учебном процессе.

Сравнительный анализ позволил выявить преимущества автоматизированного подхода, такие как сокращение временных затрат, улучшение структуры и качества материалов, а также снижение когнитивной нагрузки на преподавателей [5].

На заключительном этапе была проведена итоговая оценка полученных результатов, которая продемонстрировала целесообразность использования интегрированных нейросетевых решений в образовательной сфере, а также их потенциал для дальнейшей оптимизации работы профессорско-преподавательского состава.

Использование нейросетей в учебном процессе, в том числе в разработке учебной документации значительно повышает эффективность образовательного процесса. Нейросети помогают автоматизировать рутинные задачи, такие как создание тестов, анализ успеваемости студентов и генерация обучающих материалов. Кроме того, они могут адаптировать учебный контент под индивидуальные потребности учащихся, предлагать персонализированные рекомендации и ускорять процесс разработки методических материалов. Всё это способствует более качественному обучению, снижению нагрузки на преподавателей, повышению вовлеченности и успеваемости студентов.

Список использованных источников

1. Минаков А. Искусственный интеллект и нейросети в образовании / А. Минаков — М.: DirectMedia, 2021. — 256 с.
2. Как нейросети влияют на казахстанское образование [Электронный ресурс]// EL.KZ. URL: https://el.kz/ru/kak-neyroseti-vliayut-na-kazahstanskoe-obrazovanie_75834/
3. Болотова, Л.С. Системы искусственного интеллекта: модели и технологии, основанные на знаниях: Учебник / Л.С. Болотова. - М.: Финансы и статистика, 2012. - 664 с.
4. Черняк, В.З. Системы искусственного интеллекта: модели и технологии, основанные на знаниях: Учебник / В.З. Черняк. - М.: Финансы и статистика, 2012. - 664 с.
5. Развитие искусственного интеллекта [Электронный ресурс] // GeekBrains. URL: <https://gb.ru/blog/razvitie-iskusstvennogo-intellekta/>

БІЛІМ АЛУШЫДАН КӘСІБИ МАМАНҒА: ҚАДАМДАР МЕН МҮМКІНДІКТЕР

Студент Сұлтанбай Н., 1 курс, «Санжар Жандосов атындағы Қаскелең кәсіптік - техникалық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекші: Кулахметова А.С., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: «Білім алушыдан кәсіби маманға» көшу процесі өте маңызды кезең болып табылады, өйткені бұл жеке тұлғаның кәсіби дағдыларды,

тәжірибені және білімді дамытуына көптеген мүмкіндіктер береді. Білімалушылардың бейімделуі – бұл әлеуметтік, психологиялық және физикалық өзгерістерге жауап ретінде олардың жаңа жағдайларға (қоршаған орта, мектеп, колледж, жоғары оқу орны, отбасы, қоғам) қалай бейімделетінін білдіретін процесс. Бұл кезең білімалушылар немесе жасөспірімдердің өмірінде маңызды роль атқарады, өйткені олар өмірдің жаңа кезеңіне аяқ басады. Білімалушылардың бейімделуі әртүрлі факторларға байланысты өзгеріп отырады. Әртүрлі жас ерекшеліктеріне байланысты білімалушылар арасында әлеуметтік, психологиялық, физиологиялық және мәдени тұрғыдан түрлі ерекшеліктер болады.

Мәселе: Білім алушылардың кәсіби маман ретінде қалыптасуындағы бейімделулер мен мүмкіндіктер және қиындықтар болып табылады.

Жұмыс мақсаты: Білім алушылардың кәсіби маман ретінде қалыптасуына, бағыт бағдар, алға қойылған мақсаттарына маман ретінде жету жолында кездесетін әртүрлі қиындықтар мен кедергілердің болу себептері мен салдарын болдырмау.

Міндеттері: Теориялық білімнің жетілдірілуімен қатар, кәсіби дағдыларды қалыптастыру үшін тәжірибеде теорияда алған білімдерімен ұштастыру.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу барысында бірнеше маңызды аспектілерді қарастырылды, төмендегі 5 қадам арқылы кәсіби маман болып қалыптасу мүмкіндігі.

1. Білім алу кезеңі

Білім алу – кәсіби маман болудың алғашқы қадамы десек те болады. Себебі, бұл кезеңде білім алушы теориялық білімдер мен негізгі дағдыларды меңгере отырып бейімделеді. Оқу бағдарламалары, курстар мен пәндер арқылы білімді тереңдету, кеңейту және негіздерді игеруді қажет етеді.

• Қадамдар:

- Теориялық білімді терең меңгеру;
- Негізгі дағдыларды үйрену;
- Қазіргі білім беру әдістемелерін тәжірибеде пайдалану;

• Мүмкіндіктер:

- Жоғары білікті оқытушылармен бірігіп жұмыс істеу
- Қазіргі заманғы зерттеулер мен ғылыми жұмыстар арқылы жетістіктерге қол жеткізу
- Әлемдік тәжірибені зерттеуге үйрену;

2. Практикалық тәжірибе

Теориялық білімнің жетілдірілуімен қатар, кәсіби дағдыларды қалыптастыру үшін тәжірибе жинау өте маңызды. Бұл кезеңде білім алушы ретінде айтатын болсам, оқу барысында немесе практикалық тәжірибе арқылы нақты жұмыс тәжірибесін алады деп ойлаймын.

• Қадамдар:

- Стажировкаларға немесе тағылымдамаларға қатысу;
- Практикалық дағдыларды дамыту;
- Арнайы жұмыс орнында нақты жағдайларда шешімдер қабылдау;

- **Мүмкіндіктер:**
 - Жұмыс тәжірибесін алу;
 - Жаңа кәсіптік дағдыларды меңгеру;
 - Кәсіби қоғамдастықтармен байланыс орнату болып есептеледі.

3. Тұлғалық даму

Кәсіби маман болудың тағы бір маңызды аспектісі – бұл тұлғалық даму деп ойлаймын. Кәсіби этика, коммуникативтік дағдылар, жауапкершілік және өзіне деген сенімділік білім алушының кәсіби өмірінде үлкен рөл атқаратыны сөзсіз.

- **Қадамдар:**
 - Өз-өзін дамыту және мотивация;
 - Эмоционалдық интеллектті дамыту;
 - Командалық жұмыс пен көшбасшылық дағдыларын үйрену;
- **Мүмкіндіктер:**
 - Жеке тұлғаның өзіндік көзқарасын қалыптастыру
 - Тұлғалық дағдыларды жақсарту
 - Өздігінен шешім қабылдау дағдыларын дамыту

4. Үздіксіз білім алу және өзін-өзі жетілдіру

Әлемде заманауи білім мен технологиялар тез өзгеріп жатқандықтан, кәсіби маман өз білімін үздіксіз жетілдіріп отыруы керек. Осыған орай білім алушы өз кәсібіне сай жаңа ақпаратты меңгеріп, заманауи трендтер мен жаңалықтарды бақылап отыруы керек.

- **Қадамдар:**
 - Үздіксіз білім алу
 - Кәсіби даму курстарынан өту
 - Жаңа білім мен дағдыларды өз жұмысында немесе тәжірибесінде пайдалану
- **Мүмкіндіктер:**
 - Жаңа бағыттарды зерттеу
 - Ғылыми немесе кәсіби олимпиадаларға, чемпионаттарға қатысу
 - Маман ретінде жұмыс орнында жаңашылдық енгізу

5. Кәсіби біліктілікті растау және мансапты дамыту

Білім алушы кәсіби маман ретінде өзінің біліктілігін растап, мансаптық өсу үшін кәсіби сертификаттарды, дипломдарды және жоғары деңгейдегі бағалауларды алуы қажет.

- **Қадамдар:**
 - Кәсіби сертификаттарды алу
 - Өз саласында танымал болу
 - Мансаптық өсу мүмкіндіктерін жүзеге асыру
- **Мүмкіндіктер:**
 - Өз саласында кәсіби жетекші болу
 - Мансаптық тұрғыда өсу және жаңа мүмкіндіктерге жол ашу
 - Өзінің мамандығы бойынша кәсіптік көзқарасын қалыптастыру

Қорытындылар: «Білім алушыдан кәсіби маманға: Қадамдар мен мүмкіндіктер» тақырыбы – білім алушының маман ретінде қалыптасуындағы негізгі кезеңдер мен сол кезеңдердің ықпал ету мүмкіндіктерін зерттеуге

мүмкіндік береді. Бұл тақырып әр білім алушыға өзінің кәсіби жолын анықтап, мақсатты түрде даму жоспарын құруға көмектесетіндігіне сенімім мол.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Карл Ньюпорт, «Deep Work: Rules for Focused Success in a Distracted World»;
2. LinkedIn – Кәсіби байланыстарды орнатуға және өз саласында маман болу үшін қажетті кеңестер мен тренингтерді табуға болатын ғаламдық желі;
3. Skillshare – Кәсіби дағдыларды үйренуге арналған онлайн білім беру платформасы, әсіресе шығармашылық салаларда.

ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТ: ОНЫ ОҚУШЫЛАР МЕН МҰҒАЛІМДЕР АРАСЫНДА ДАМУ

Студент Тагибергенова Ж., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Султанова М.О., арнайы пәндер оқытушысы, педагогика және психология магистрі

Өзектілігі: Эмоционалдық интеллект (ЭИ) – адамның эмоцияларын тану, түсіну және басқару қабілеті, сондай-ақ, басқа адамдардың эмоцияларына эмпатия таныту. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушылар мен мұғалімдер арасындағы қарым-қатынас, эмоциялық жағдай және олардың психологиялық күйі өте маңызды орын алады. Эмоционалдық интеллектті дамыту оқушылардың оқу процесінде тиімді жұмыс істеуіне, мотивациясын арттыруға және мұғалімдердің оқу-тәрбие процесін басқарудағы тиімділігін арттыруға көмектеседі. Бұл тақырыптың өзектілігі жоғары, өйткені ЭИ оқушылар мен мұғалімдер арасында сенімді қарым-қатынас орнатуға және білім беру сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Мәселесі: Білім беру үдерісінде оқушылар мен мұғалімдер арасында эмоционалдық интеллектінің даму деңгейі, олардың бір-біріне деген қарым-қатынасы, эмоцияларды дұрыс басқару қабілеті оқу нәтижелеріне әсер етеді. Осыған орай, эмоционалдық интеллектінің даму деңгейін арттыру әдістерін іздеу мәселесі маңызды болып табылады. Зерттеу мақсатында оқушылар мен мұғалімдер арасындағы ЭИ деңгейінің байланысын анықтап, оның дамуындағы кедергілерді қарастыру қажет.

Жұмыс мақсаты: Эмоционалдық интеллектті дамыту арқылы оқушылар мен мұғалімдер арасындағы өзара қарым-қатынасты жақсарту және білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру жолдарын анықтау.

Міндеттері:

- Эмоционалдық интеллекттің анықтамасын және оның білім беру үдерісіндегі маңызын талдау.
- Оқушылар мен мұғалімдер арасындағы эмоционалдық интеллект деңгейін зерттеу.
- Эмоционалдық интеллектті дамытуға арналған әдістемелер мен тренингтерді зерттеу.

Түсінік және теориялық негіздер: Эмоционалдық интеллект теориясы алғаш рет Питер Саловей мен Джон Майердің жұмысында сипатталды. Олар эмоционалдық интеллектіні адамның өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын түсініп, басқару қабілеті ретінде анықтаған. Бұл теория бойынша ЭИ төрт негізгі компоненттен тұрады:

1. Өз эмоцияларын тану - адам өзінің эмоцияларын түсініп, оларды дұрыс бағалауы қажет.
2. Эмоцияларды басқару - жеке эмоцияларын бақылап, оларды тиімді түрде басқару.
3. Әлеуметтік дағдылар — басқалардың эмоцияларын түсіну және тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті.
4. Эмпатия — басқалардың эмоцияларына сезімтал болу және оларға жауап беру.

Зерттеу нәтижелері:

Зерттеу барысында алынған нәтижелер төмендегідей болуы мүмкін:

- Оқушылар мен мұғалімдер арасында эмоционалдық интеллекттің даму деңгейі әртүрлі, бірақ бұл деңгейлердің арттыруы оқушылардың оқу мотивациясын және жеке дамуында үлкен рөл атқаратыны анықталды.
- Эмоционалдық интеллектті дамыту бойынша жүргізілген тренингтер мен арнайы жаттығулардың әсері оң нәтиже көрсетеді, олар оқушылар мен мұғалімдердің өзара қарым-қатынасын жақсартуға және түсіністік деңгейін көтеруге көмектеседі.
- Оқушылардың эмоциялық сауаттылығын арттыру оқуға деген қызығушылығын арттырады, олар өздерінің және басқалардың эмоцияларын тануды үйренеді.
- Мұғалімдерде эмоционалдық интеллектінің дамуы оқушыларға үлгі болып табылады және оқу процесінің тиімділігін арттырады.

Қорытынды: Эмоционалдық интеллектті дамыту оқу процесінде маңызды рөл атқарады. Бұл дағды оқушылардың психологиялық әл-ауқатын жақсартып, олардың академиялық жетістіктеріне тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, мұғалімдердің эмоционалдық интеллектінің жоғары деңгейі олардың кәсіби шеберлігін арттырады, оқу ортасында жағымды климат қалыптастырады және оқушылармен тиімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Эмоционалдық интеллектін дамыту үшін түрлі тренингтер, шеберлік сыныптары, топтық жұмыстар мен жеке жұмыс әдістерін енгізу арқылы мұғалімдер мен оқушылардың арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға болады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Гоулман Д. «Эмоциональный интеллект», 1995.
2. Саловей П., Майер Дж. «Эмоциональный интеллект и его развитие», 1990.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің ресми деректері.

**МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ШАҚТА ОЙЫН БАЛАНЫҢ БАСТЫ ІС -
ӘРЕКЕТІ**

Студент Тұрғынбай А., 2 курс, Торғай гуманитарлық колледжі атындағы
Нәзипа Құлжанова
Ғылыми жетекшісі: Аубакирова Т.У., педагогика ғылымының магистрі,
оқытушы

Өзектілігі. Ойын – бала қызығушылығына негізделген оқыту тәсілдерінің бірі. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын баласы екенін ескере келе, дидактикалық ойындардың жүйелі қолданылуы жақсы нәтиже береді. Дидактикалық ойындарды пайдалану мәселесі педагогикалық теорияда кеңінен қарастырылған. Атап айтсақ, Ахметов С., Алдабергенов А., Ахметов Н.К., Хайдаров Ж.С., Кларин М.В., Қайырбекова А., Төлтаева Г., Әбселемова А., Әбішова А. т.б. ғалымдар дидактикалық ойындардың маңызын, түрлерін қолдану жолдарын көрсеткен[1]. Педагогикалық процесте ойын балалар іс-әрекетінің басқа да түрлерімен, бәрінен бұрын еңбекпен, оқу үстіндегі оқытумен өзара тығыз байланыста болады.

Мәселе: зерттеу мәселесі бойынша ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге, білім стандартына, оқу бағдарламаларға теориялық талдау, мұрағат құжаттарын зерделеу, талдау жинақтау, қорыту және жүйелеу, балабақша тәжірибесінен жинақталған материалдарға салыстырмалы талдау жасау, іріктеу, тұжырымдау, сауалнама жүргізу, эксперимент нәтижелерін өңдеу, бақылау, әңгіме, анкета, т.б. әдістері қолданылды.

Жұмыстың мақсаты: Ойын іс-әрекетінің мектеп жасына дейінгі балаларға педагогикалық әсерінің ерекшеліктерін, оның ішінде қиял процессінің дамуына әсерін зерттеу.

Жұмыстың міндеттері:

1. Ойынның педагогикалық-тәрбиелік мәні жан-жақты ашу.
2. Ойын іс-әрекетінің баланың психологиялық дамуына әсерін көрсету.
3. Ойын іс-әрекетінің баланың қиялын дамытуда алатын рөлін айқындау.

Адам іс-әрекетінің ерекше бір түрі – ойынның пайда болуын зерттеушілердің біразы өз еңбектерінде өнер және ойын көркемдік іс-әрекеттің алғашқы қадамы деп түсіндіреді. Ойында шындықтың көрінісі, оның бейнелі сәулесі қылаң береді. Жалпы ойынға тән нәрсе өмірдің әртүрлі құбылыстары мен үлкендердің түрлі іс-әрекеттеріне еліктеу екені белгілі. Ойынның шартты түрдегі мақсаты бар, ал сол мақсатқа жету жолындағы іс-әрекеттер бала үшін қызықты. Балаларға ақыл-ой, адамгершілік, дене шынықтыру және эстетикалық тәрбие берудің маңызды тетігі ойында жатыр. Ойын барысында балалар өзін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық әрекет байқатады. Сезіну, қабылдау, ойлау, қиялдау, зейін қою, ерік арқылы түрлі психикалық түйсік пен сезім әлеміне сүңгиді.

Сондықтан да педагогикада бала ойынына ерекше мән беріледі, өйткені ойын үстінде қалыптасатын барлық шақтың түйсігі мен әсері адамның көңіліне өмірбақи өшпестей із қалдырады. Бала ойын арқылы өзін толқытқан қуанышын немесе ренішін, асқақ арманын, мұрат-мүддесін бейнелесе, күні ертең сол арман қиялын өмірде жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Сөйтіп, бүгінгі ойын, бейнелі әрекет ертеңгі шындық ақиқатқа айналатын кезі аз емес[2, б.32].

Күнделікті тәжірибе көрсетіп жүргендей, алты жасар балалар ойындарына дұрыс басшылық жасалған жағдайда, олардың ақыл-ойы, тіл байлығы, сөздік қоры дамиды. Баланың талғамын, қызығушылығын, тілін дамыту барлығы ойын арқылы жүзеге асырылады. Сонымен, мектепалды даярлық тобында балалардың тілін дамытуда ойынның рөлі басым бола түседі. Ойын әрекетінің қызықты болуын қамтамасыз ететін, баланың танымдық қызығушылығы сапаларын дамытатын басты нәрсе: білім, әрекет, қарым-қатынас. Міне, осы жағдайларды ескере отырып, балалар тіл байлығын дамытуда пайдаланатын ойын түрлерін төмендегідей жүйелеуге болады:

1. Мазмұнды бейнелі ойын: отбасы, балабақша, мектеп, аурухана, ұшқыштар, мал фермасы, құрылысшылар, мұнайшылар, темір жол, теңізшілер;

2. Қимыл-қозғалыс ойындары: ақ серек, көк серек, ұшты-ұшты, аңшылар, сиқырлы таяқ, жаяу көкпар, ақбайпақ, ормандағы аю, мысық пен торғайлар, бақташы мен қозылар, қуыспақ, қасқыр қақпан, соқыр теке, жырадағы қасқыр.

3. Дидактикалық ойындар: заттардың түсін анықта, қуыршақты серуенге дайында, орныңды тап, ойлан тап, ұзын-қысқа, аласа-биік, әр құстың мекенін тап, түсті лото, дәл тауып айт, тігін шеберханасы, тез ретке келтір, мына заттарды сипатта, сандардың орнын тап, жоғары төмен, дүкен, көршілер, аралар, телеграф;

4. Құрылыс ойындары: лото және басқа конструкторларды пайдалану;

5. Спорттық ойындар: футбол, воллейбол, теннис, хоккей, баскетбол;

6. Рөлді-сюжетті ойындар: адамгершілік тәрбиесі тақырыбына оқылған ертегі, әңгімелерді рөлдерге бөле отырып орындау.

Зерттеу нәтижесі: Өндірістік тәжірибе барысында балалардың танымдық қабілеттерін дамыту мақсатында түрлі дидактикалық ойындарды ұйымдастырдым. Ойындар балалардың қызығушылығын арттырып, олардың ойлау, есте сақтау және қол моторикасын дамытуға оң ықпалын тигізді. Мен тәжірибе барысында балаларға бәрнеше ойындар жүргіздім. Сол ойындарға тоқтала кетсем, “Түстерді тап” балаларға түрлі-түсті заттарды көрсетіп, олардың түсін атауды және бөлмеден сәйкес түсті заттарды тауып алып келуді тапсырдым. Бұл ойын балалардың түстерді ажырату және есте сақтау қабілеттерін дамытуға көмектесті. “Суретті құрастыр” пазлдар арқылы балаларға суретті бөліктерден құрастыруды ұсындым. Балалар бұл тапсырманы ынтамен орындап, логикалық ойлау қабілеттерін көрсетті. “Сандар әлемі” сандар жазылған карточкаларды пайдаланып, балаларды санауға үйреттім. Олар сандарға сәйкес ойыншықтарды санап, көрсетті. Бұл ойын олардың сандарды тануына және санау дағдыларын дамытуға ықпал етті. “Жануарлардың дауысын тап” балалар жануарлардың дауыстарын тыңдап, сол жануарларды суреттен тапты. Бұл ойын есту қабілеттерін жақсартуға және жануарлар туралы білімдерін кеңейтуге көмектесті. “Сиқырлы дорба” дорба ішіндегі әртүрлі заттарды сипап, олардың қандай зат екенін анықтау тапсырмасын орындадық. Балалар өз түйсіну қабілеттерін жетілдіріп, ойынға белсене қатысты. “Не артық?” балаларға 3-4 зат көрсетіп, олардың қайсысы артық екенін табуды тапсырдым. Бұл ойын заттарды салыстыру және талдау қабілеттерін дамытуға ықпал етті. “Дұрысын ата” суреттер арқылы жемістер, көкөністер және киім

атауларын қайталадық. Мен қате атаған суреттердің дұрыс атауын балалар анықтап, ойынға қызығушылық танытты. Ойындар барысында балалар белсенділік танытып, топпен жұмыс жасауды үйренді.

Қорыта айтқанда ойындағы жетістіктер баланың сабақтарда жүйелі білім алу мүмкіндігіне маңызды әсер етеді, құрбы-құрдастары мен ересектердің ортасында оның шынайы адамгершілік-эстетикалық бағытының әбден жетілуіне мүмкіндік туғызады. Балабақшада тәрбиеленушілердің танымдық іс-әрекетін қалыптастыруда негізгі жұмыс түрі - ойын әрекеті. Бала саналы, мәдениетті, адамгершілігі мол болып, жан-жақты дамуы үшін және тілін дамытып, сөз байлығын дамыту үшін және айналадағы өмір құбылысын ұғыну үшін пайдаланудың маңызы зор.

Ойын үстінде баланың түрлі қасиеттері, қабілеті мен белсенділігі де көрінетіні туралы аса көрнекті педагог А. С Макаренко былай дейді: «Ойында бала қандай болса, өмірде кәсіби қызмет саласында, көбінесе сондай болады». Сондықтан келешекке адамды тәрбиелеу- бәрінен бұрын ойын арқылы жүзеге асыралады. Ойын- балалар үшін айналадағы танып, білу тәсілі.

Ойын әрекеті мазмұнынан элеуметтік сипаты баланың қоғамдық өмір сүретіндігімен байланысты. Ол алғашқы айлардан бастап- ақ маңайындағылармен қарым-қатынас жасауға ұмытылады, соның арқасында жасау құралы, күш қуаты тілді біртіндеп меңгереді.

Ойын- бала әрекетінің негізгі түрі. Ойын ойнағанда бөлме теңіз де, ұшақ та темір жол вагоны да болуы мүмкін. Балалар ойын кезінде тыныш отыра алмайды. Тіпті жалғыз баланың өзінде де сөйлесіп жүреді. Сондықтан, ойын барысында тілдесім үлгісі қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың зейіні тұрақсыз, импульсивті болғанымен, қабылдау есте сақтау мүмкіндіктері жақсы дамыған.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Аймауытов Ж. Психология.- Алматы, 1995.
2. Алдамұратов Ә. Қызықты психология.- Алматы, “Қазақ университеті”, 1992.
3. Алдамұратов Ә. Жалпы психология.- Алматы, “Білім” 1996.
4. Әбдірахманов А., Жарықбаев Қ. Психологиялық орысша- қазақша сөздік.- Алматы, “Мектеп”, 1976.
5. Елеусізова С. Қарым- қатынас психологиясы.- Алматы, 1995.

ВЛИЯНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА НА УСПЕШНОСТЬ В ОБУЧЕНИИ

Успанов Н., студент 1 курс, «Рудненский горно-технологический колледж»
Научный руководитель: Карпенко Е.В., мастер производственного обучения

Актуальность. Психологические особенности личности, в большей степени, влияют на успешность в учебе и на выбор своей будущей профессии. Ведь правильно выбранная профессия – это залог успеха на всю жизнь.

Проблема. Влияют ли психологические особенности личности на успешность в обучении? Выявление личностных качеств студента, его темперамента, влияющего на учебную деятельность?

Цель работы.

- Определить влияние психологических особенностей личности студентов на успех и успеваемость в учебном процессе.

- Ознакомить студентов моей группы, с взглядами на психологические особенности личности и понять, что значит личность, для них самих, при помощи анкетирования.

Задачи. Изучить и проанализировать информацию о влиянии особенностей личности студентов на успешность в обучении, связать успешность в правильном выборе будущей профессии.

Тема моей работы в научно – практической конференции, по секции 5 Педагогика и психология – «Влияние психологических особенностей личности на успешность в обучении» тесно связана со мной, так как я являюсь студентом колледжа, являюсь хорошистом, старостой группы.

Обычно, при поступлении, абитуриенты, мало задумываются о плюсах и минусах своего характера. И как результат, после получения диплома, и полученной специальности в колледже, попадают в невыгодные для них условия. Условия, когда большая и лучшая часть дня, которую человек проводит на работе, превращается в муку, а оставшееся время уходит на восстановление сил.

От выбора профессии зависит многое в жизни. Удовлетворенность работой, уровень дохода, здоровье, самореализация. Человек, который занимается нелюбимым делом, рано или поздно начинает жаловаться, что «работа не приносит интереса» или хотят получить еще одно образование, чтобы наконец, найти работу - по душе. Чтобы не попасть в такую ситуацию, стоит выбрать специальность интересную, которая будет приносить удовлетворение и хорошее настроение. Успех или неудача в выборе специальности, после школы, влияет на самостоятельность и уверенность в себе, и конечно же на успешность в обучении в целом.

Именно поэтому я считаю, что тема моей исследовательской работы является **актуальной** для всех тех студентов, которые задумываются о том, что психологические особенности личности влияют на успешность в учебе и на выбор будущей профессии. Ведь правильно выбранная профессия – это залог успеха на всю жизнь.

Психологические особенности личности, в большей степени, влияют на успешность в учебе и на выбор своей будущей профессии. Ведь правильно выбранная профессия – это залог успеха на всю жизнь.

Целью моей работы было определить влияние психологических особенностей личности студентов на успех и успеваемость в учебном процессе, ознакомить студентов моей группы, с взглядами на психологические особенности личности и понять, что значит личность, для них самих, при помощи анкетирования.

Было очень интересно изучить и проанализировать информацию о влиянии особенностей личности студентов на успешность в обучении, связать успешность в правильном выборе будущей профессии.

Я думаю, что моя работа станет примером для других обучающихся колледжа и возможно откроет перед ними новые понятия о себе – как о личности и окружающих. Я с большим интересом провел социологическое исследование, на определение того, как в наше время студенты моей группы, осведомлены о понятии личности, и ее психологических особенностях, влияющих на успешность в обучении. Исследование заключается в том, чтобы определить преобладающий тип темперамента и выявления представления о нем, различных психологических особенностей личности. Я провел тестирование использованием методики «Определение типа темперамента» Г. Айзенка. (опросник из 60 вопросов, адаптированный к подростковому возрасту, позволяющий выявить ведущий тип темперамента, а также эмоциональную устойчивость, склонность к экстраверсии или интроверсии), которое позволило определить преобладающий тип темперамента в нашей группе из 20 человек.

Результаты исследования. Моя работа станет примером для других обучающихся колледжа и возможно откроет перед ними новые понятия о себе – как о личности и окружающих.

Выводы. Мы не можем изменить характер человека, поскольку это врожденная особенность человека, но можем способствовать формированию профессионально важных качеств личности, склонностей и интересов, успешности в обучении и дальнейшей карьере. Иначе говоря, в одинаковых условиях люди с разными типами темперамента могут [по-разному добиваться одинаково успешных результатов](#).

Список использованных источников

1. Аграшенков В.А. Психология на каждый день. Советы, рекомендации, тесты. – М.: Вече, АСТ 2013.
2. Рогов Е.И. Психология человека. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.
3. Преображенская Н.А. Потенциал вашей личности. – Екатеринбург: У-Фактория, 2016.
4. Реан А.А., Гатанов Ю.Б., Баранов А.А. Психология 8-11 класс. Учебник. – СПб: Издательство «Питер», 2000.
5. Ресурсы Сети Интернет.

ВЛИЯНИЕ ЦВЕТА НА НАСТРОЕНИЕ

Фертих А., студент 2 курса, КГПОУ «Барнаульский лицей железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Алешина Н.Ю., преподаватель биологии

Актуальность: Цвет помогает нам выражать свои чувства, привлекать внимание других людей, выражает собственную точку зрения. Было проведено множественное исследование, подтверждающее тот факт, что цвет оказывает

воздействие на настроение, мысли, чувство человека. Изучение данной темы поможет пониманию психологии человека и психологической обстановке вокруг него

Проблема: Влияет ли цвет на настроение человека?

Цель: Определить влияние цветов на состояние и настроение человека.

Задачи:

1. Узнать значение настроения и цвета в психологии?
2. Определить влияние цвета на настроение человека
3. Выявить, самый комфортный цвет с точки зрения психологов

Настроение - это одно из ключевых понятий психологии, которое описывает эмоциональное состояние человека в определенный момент времени. Настроение может быть положительным, отрицательным или нейтральным и влияет на поведение, мышление и общее самочувствие человека.

Цвет – это визуальное восприятие, которое возникает у нас, когда свет попадает на наши глаза и различные длины волн этого света стимулируют наши зрительные рецепторы. Цвет является одним из основных аспектов нашего восприятия окружающего мира. В основе цветового восприятия лежит физический процесс, который происходит в глазах. Человеческий глаз содержит специальные клетки, называемые конусами, которые реагируют на различные длины волн света. У нас есть три типа конусов, которые чувствительны к красному, зеленому и синему свету. Когда свет попадает на эти конусы, они генерируют электрические сигналы, которые затем передаются в мозг для обработки.

Мозг интерпретирует эти электрические сигналы, чтобы создать впечатление о цвете. Например, когда наши конусы, чувствительные к красному и зеленому свету, активируются одновременно и в равной степени, мы видим желтый цвет. Если только красные конусы активны, мы видим красный цвет, а если только зеленые конусы активны, мы видим зеленый цвет.

В области **дизайна**, цвета могут создавать различные ассоциации и эмоции у людей. Например, теплые цвета, такие как оранжевый и красный, могут вызывать чувство радости, энергии и страсти. С другой стороны, холодные цвета, вроде голубого и зеленого, могут ассоциироваться с покоем, спокойствием и гармонией. При создании дизайна помещения или логотипа, важно учитывать, какие эмоции и ассоциации хочется вызвать у целевой аудитории, чтобы цветовое решение соответствовало задачам.

В **маркетинге** цветовая палитра также играет важную роль. Бренды используют цвета для создания узнаваемого образа и ассоциаций у потребителей. Например, желтый цвет часто ассоциируется с радостью и оптимизмом, поэтому его используют в рекламе товаров для детей. Синий цвет, в свою очередь, часто ассоциируется с доверием и профессионализмом, что делает его популярным среди компаний, предоставляющих финансовые или медицинские услуги.

В **психологии** цветовая терапия используется для улучшения эмоционального благополучия и психического здоровья. Цвета могут оказывать

сильное воздействие на настроение человека и вызывать определенные эмоции. Например, желтый цвет ассоциируется с радостью и оптимизмом, синий цвет способствует релаксации, а красный цвет усиливает агрессию и стимулирует активность. Использование определенных цветов в психотерапии может помочь пациентам регулировать свои эмоции, улучшить настроение и повысить самооценку.

Результат исследования: Веер Пантонов

Вывод: В рамках данного индивидуального проекта было определено влияние цвета на состояние и настроение человека. Важно отметить, что в современном мире, где стресс и эмоциональное напряжение становятся всё более распространёнными проблемами, понимание влияния цвета на настроение становится особенно актуальным.

В своем проекте я провела исследование влияния разных цветов на эмоции обучающихся в лицее. Проанализировав полученные результаты и сделала вывод, что изучение влияния цвета на настроение является важным аспектом жизни современного студента. Оно помогает улучшить эмоциональное благополучие, развить творческие способности и повысить эффективность обучения. Обучающиеся, изучающие различные дисциплины, часто сталкиваются с большим количеством информации и испытывают давление со стороны общества и преподавателей. Знания влияния цвета, помогают справиться с эмоциональными трудностями, позволяет научиться выбирать цвета, которые способствуют повышению настроения и снижению стресса. Например, использование тёплых и ярких тонов в интерьере или одежде может помочь создать ощущение уюта и комфорта, что положительно скажется на самочувствии.

Использование определённых цветов в оформлении учебных помещений может способствовать улучшению концентрации внимания и запоминанию информации. Можно использовать эти знания для создания комфортной и продуктивной учебной среды.

Список использованных источников

1. Кузьмина Галина. "Цветоведение: искусство цвета". Москва: КДУ, 2019. - 168 с.
2. Такая Елена. "Влияние цвета окружения на психическое состояние человека". Журнал "Психология. Сознание. Диалог", № 3, 2020, с. 45-52.
3. Филиппова Люси. "Психология цвета". Москва: Эксмо, 2015. - 224 с.
4. Сафонова Лидия. "Цветовая терапия: влияние цвета на психическое здоровье". Журнал "Психология здоровья", № 1, 2020, с. 14-18.
5. Ильина Марина. "Цветовая психология". Санкт-Петербург: Питер, 2018. - 320 с.

**МІРЖАҚЫП ДУЛАТОВТЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ
ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНЕ ӘСЕРІ**

Студент Халидоллина Н., 4 курс, №2 Алматы гуманитарлық-педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Орынбаева Э.Е., оқу өндірістік практика жөніндегі
директордың орынбасары

Зерттеудің өзектілігі: Міржақып Дулатов – қазақтың аса көрнекті ағартушысы, қоғам қайраткері, ақын, жазушы, жалынды көсемсөз шебері. Оның педагогикалық мұрасы қазақ білім беру жүйесінің қалыптасуына зор ықпал етті. Оқушыларды өз халқының тарихы мен дәстүрлерін білуге, ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға бағытталған білім беру әдістері қазіргі қоғамда өте маңызды болып отыр. Бұл ғылыми жобада Дулатовтың педагогикалық көзқарастары талданып, олардың қазіргі білім беру жүйесіне әсері қарастырылады.

Мәселе: Қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды сақтау және дамыту, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыру мәселелері өзекті болып отыр. Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастары осы мәселелерді шешуге бағытталған.

Ғылыми жұмыстың мақсаты: Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастарын зерттеу және олардың қазіргі білім беру жүйесіне ықпалын анықтау.

Ғылыми жұмыстың міндеттері:

- Дулатовтың педагогикалық көзқарастарының теориялық негіздерін анықтау.
- Оның шығармаларында білім беру мәселелерінің қалай көтерілгенін талдау.
- Дулатовтың педагогикалық идеяларының қазіргі білім беру жүйесіне әсерін бағалау.

Міржақып Дулатов қазақ халқының ұлттық құндылықтарына ерекше назар аударған. Ол жастарды өз халқының тарихын, мәдениетін, дәстүрлерін білуге, ұлттық тілін құрметтеуге тәрбиелеуді мақсат тұтқан. Бұл көзқарас бүгінгі білім беру жүйесіне де өзекті, себебі қазіргі уақытта білім беру процесінде ұлттық тәрбие мен рухани құндылықтарды сақтау қажеттілігі туындайды. Дулатов өзінің педагогикалық көзқарастарында білім беру жүйесіне білім мен тәрбие бірлігіне ерекше мән берген. Ол балаларды тек біліммен қаруландырып қана қоймай, оларды тәрбиелік құндылықтар негізінде өсіру керектігін ұсынды. Ол оқу-тәрбие ісінде баланың жан-жақты дамуын, оның ойлау, сезім және шығармашылық қабілеттерін дамытуға аса мән берген. Бүгінгі бастауыш білім беру жүйесінде осы көзқарастардың маңызы арта түсуде, себебі балаларға тек пәндік білім беру ғана емес, олардың тұлғалық дамуы да басты назарда.

Дулатов балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға үлкен көңіл бөлген. Ол оқушыларды жеке тұлға ретінде дамытуға, олардың өз ойын еркін жеткізуіне, ойлау дағдыларын жетілдіруге баса назар аударған. Бұл идеялар қазіргі білім беру жүйесінде шығармашылықты, сыни ойлауды дамыту мақсатында қолданылуда. Мысалы, әдебиеттік оқу пәні бойынша 2-сыныпта оқытылатын “Мектепке” өлеңі арқылы М. Дулатұлы оқушыларды білім алуға, тәрбиелі болуға, ұлттық құндылықтарды сақтап, еңбекқор әрі шығармашыл болуға шақыруда. “Байлық” шығармасы адамды тек материалдық байлыққа ғана емес, рухани байлыққа да мән беруге шақырады. Дулатовтың бұл

шығармасы жастарға адал еңбекпен, моральдық құндылықтармен өмір сүрудің маңызды екенін көрсетеді.

4-сыныпта оқытылатын Міржақып Дулатовтың “Наурыз” өлеңі ұлттық мерекені дәріптеп, оның адам өміріндегі маңызын ашады. Сонымен қатар, өлеңде табиғаттың жаңаруы мен халықтың бірлігін, рухани байлықты дәріптейтін терең тәрбиелік мән жатыр.

Бүгінгі таңда Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастары бастауыш білім беру жүйесінде балалардың жан-жақты дамуына әсер етіп, қазіргі заманғы оқыту әдіс-тәсілдерімен үндеседі.

Мектептерде оқу бағдарламасында қазақ халқының мәдениеті, әдебиеті мен тарихын оқыту арқылы балаларға өз халқының мұрасын таныту бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Зерттеу нәтижелері: Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастарының қазіргі бастауыш білім беру жүйесіне әсері туралы жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша келесідей қорытындыларға қол жеткізілді:

1) Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастарын зерттеу үшін оның шығармалары, мақалалары мен еңбектеріне талдау жүргізілді. Осылайша, оның білім беру жүйесіндегі ролі мен мәні туралы түсінік қалыптасты.

2) Бастауыш сынып мұғалімдеріне және оқушыларға сауалнама жүргізілді. Мұғалімдерден қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық тәрбие, шығармашылық дамытуды жүзеге асыру туралы пікірлер мен тәжірибелер алынды. 85%-ы Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастарының қазіргі мектеп оқыту жүйесінде маңызды және тиімді екенін атап өтті.

3) Дулатовтың педагогикалық көзқарастарын қазіргі білім беру жүйесінің әдістемелерімен салыстырып, олардың арасындағы үйлесімділік пен айырмашылықтарды зерттеу жүргізілді.

Қорытынды: Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастары қазіргі білім беру жүйесінде маңызды орын алады. Оның ұлттық құндылықтарды сақтау және оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған идеялары қазіргі білім беру жүйесінің негізі болып табылады.

Мектепте оқушыларды тек біліммен ғана емес, сондай-ақ еңбекқорлық, шығармашылық қабілеттерін дамытуға, өз еліне және халқына адал қызмет етуге тәрбиелеуге көңіл бөлінеді. Бұл идеялар бүгінгі таңда ұлттық тәрбие, шығармашылық дамыту және еңбекке тәрбиелеу бағытында үлкен маңызға ие.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Дулатов М. “Оян, қазақ!” – Алматы: Жазушы, 1991. – 160 б.
2. Сейітов С. “Міржақып Дулатовтың педагогикалық көзқарастары” – Алматы: Білім, 2005. – 245 б.
3. Қоңыратбаев Ә. “Ұлттық педагогика және Міржақып Дулатов” – Алматы: Мектеп, 2003. – 200 б.
4. Мырзахметов М. “Міржақып Дулатов: тұлға және мұра” – Алматы: Ғылым, 2008. – 320 б.

РОЛЬ ПЕДАГОГА В ГАРМОНИЗАЦИИ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЙ ШКОЛЬНИКОВ КАК ВАЖНОГО ФАКТОРА В СОЗДАНИИ КОМФОРТНОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Экезбаева Э., студент 4 курс, ГККП «Мангистауский высший педагогический колледж имени Мурын жырау Сенгирбекулы»
Научный руководитель: Жанабаева А.Б., преподаватель педагогики

Введение

Актуальность исследования: современная школа выполняет важнейшую функцию не только в образовательном процессе, но и в воспитании личности. Гармонизация межличностных отношений школьников является ключевым фактором в создании комфортной среды, которая способствует полноценному развитию учащихся. Роль педагога в этом процессе становится все более значимой, поскольку учитель является тем звеном, которое связывает образовательные и воспитательные процессы, регулируя взаимодействие школьников и создавая условия для их личностного и социального развития.

Цель исследования: выявить и проанализировать роль педагога в гармонизации межличностных взаимодействий школьников как значимого фактора в создании комфортной воспитательно-образовательной среды.

Задачи исследования:

1. Изучить систему личностных и профессиональных качеств педагога, обуславливающих успех в межличностных отношениях с участниками учебного процесса
2. Определить основные условия комфортного взаимодействия между педагогом и воспитанниками, между воспитанниками.
3. Применить в рамках экспериментальной работы методы, влияющие на создание комфортной воспитательно-образовательной среды.

Объект исследования: воспитательно-образовательная среда и роль педагога в её гармонизации

Предмет исследования:

1. Влияние личностных качеств педагога на межличностные отношения с учащимися.
2. Оценка факторов, способствующих комфортному взаимодействию в учебной среде.
3. Эффективность применения методов и средств для создания комфортной образовательной среде.

Гипотеза исследования: воспитательно-образовательная среда будет комфортной, благополучной, а также будет способствовать гармонии в отношениях между участниками учебного процесса, если педагог будет грамотно применять во взаимодействии с воспитанниками метод медиации /метод открытого диалога/ для разрешения спорных, проблемных ситуаций, без конфликтов и агрессии.

Межличностные взаимодействия являются важным элементом благополучной социализации детей в школьной среде. Взаимоотношения

между учащимися формируют основу для их дальнейшего взаимодействия в обществе. Конфликты и недопонимания могут негативно сказаться на учебной мотивации и эмоциональном состоянии детей, поэтому важной задачей педагога является своевременное вмешательство в проблемные ситуации и их грамотное разрешение с психологической, моральной, социальной точки зрения. В педагогике и психологии существует много разнообразных методов и приёмов разрешения конфликтных ситуаций, но в своей работе я хотела бы остановиться на методе медиация.

Метод медиации — это способ разрешения конфликтов или споров с участием нейтрального посредника (медиатора), который помогает сторонам прийти к взаимоприемлемому решению. Медиацию на мой взгляд необходимо активно применять в школьной образовательной среде для гармонизации межличностных взаимодействий среди учеников, между учениками и учителями, а также между родителями и образовательным учреждением.

Обучая детей медиативному подходу, мы формируем уважение к себе и другим, ответственность за поступки и активную жизненную позицию. Они учатся правильно реагировать на конфликты, сопереживать, понимать чужие чувства и проявлять человечность.

Целью применения метода «школьная медиация» и медиативного подхода является:

- формирование безопасной среды, обеспечивающей ребенку уверенность, спокойствие, отсутствие страха за свою жизнь, знание того, что никто не останется безучастным к его проблемам,
- возможность обеспечить родителям уверенность в том, что их ребенку ничего не угрожает в школе со стороны учителей и сверстников,
- создание в школьном пространстве комфортной и безболезненной в психологическом, моральном и физическом плане среды.

Принятие Закона РК «О медиации» от 28 января 2011 года дало возможность трансформации метода медиации как примирительной процедуры в школьную образовательную среду.

Этапы осуществления медиации в школе.

Эффективность медиации в разрешении споров также достигается соблюдением определенных этапов подготовки и осуществления медиации:

1 этап - диагностика

На этом этапе педагог использует эмпирические методы психолого-педагогического исследования для изучения особенностей участников конфликта и оптимизации его разрешения. Для этого можно в работе применить следующие диагностические тесты.

Тест 1 «Уровень конфликтности личности»

Тест 2. «На определение уровня конфликтности»

Тест 3. «Мой стиль общения»

Тест 4. «Оценка собственного поведения в конфликтной ситуации»

Список использованных источников

1. Анцупов, А.Я. Конфликтология: учеб. для вузов / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – СПб: Питер, 2007.

2. Бабосов, Е.М. Конфликтология : учеб. пособие / Е.М. Бабосов. – Минск: Тетрасистемс, 2000.
3. Гришина, Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб: Питер, 2006
4. Луговцова, Е.И. Организация школьной службы медиации: пособие для педагогов учреждений общ. сред. образования с белорус. и рус. яз. обучения / Е.И. Луговцова, Ю.Н. Егорова. – Минск, 2017.
5. Медиация в образовании: учеб.-метод. пособие / М.А. Юферова [и др.]. – Ярославль, 2018.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Энгельгардт Е., Журавлева С., студентки 3 курса, ЧУ «Колледж ЗЕРЕК»

Научный руководитель: Нургалиева У.М., преподаватель специальных дисциплин, педагог-эксперт

Актуальность: Развитие речи является важным этапом формирования личности ребенка и оказывает значительное влияние на его дальнейшее обучение, социализацию и успешность в жизни. В дошкольном возрасте закладываются основы устной речи, формируются коммуникативные навыки и речевая культура. Однако современные условия, такие как недостаток живого общения, распространение гаджетов и цифровых технологий, а также нехватка времени у родителей, приводят к снижению речевой активности детей. Многие дошкольники имеют ограниченный словарный запас, трудности в построении предложений, нарушения звукопроизношения и связной речи. Поэтому изучение эффективных методов развития речи у детей дошкольного возраста представляет собой важную научную и практическую задачу.

Проблема:

Несмотря на значительное количество методик, используемых в дошкольном образовании, не все из них дают ожидаемые результаты. Вопрос заключается в том, какие именно методы являются наиболее эффективными, в каких условиях они лучше работают и как их можно комбинировать для достижения максимального эффекта. Также существует проблема недостаточной мотивации детей к речевой активности и взаимодействию, что требует разработки новых, более увлекательных и действенных подходов к развитию речи.

Цель работы: Изучить, проанализировать и обосновать наиболее эффективные методы развития речи у детей дошкольного возраста, определить их влияние на формирование речевых навыков и предложить практические рекомендации по их применению в образовательном процессе.

Задачи:

1. Изучить теоретические основы речевого развития детей дошкольного возраста, определить основные этапы и факторы, влияющие на формирование речи.
2. Рассмотреть современные методики и технологии, применяемые в дошкольных учреждениях и семейном воспитании для развития речи.

3. Провести сравнительный анализ различных методов и определить их эффективность в зависимости от возраста и индивидуальных особенностей детей.

4. Разработать и апробировать комплексную методику, включающую игровые, логопедические, литературные и интерактивные технологии.

5. Оценить результаты применения различных методов и дать практические рекомендации для воспитателей, логопедов и родителей.

Результаты исследования:

В ходе исследования были выявлены и апробированы различные методики развития речи у дошкольников, включая: игровые методы (дидактические игры, ролевые игры, театрализация); логопедические упражнения (артикуляционная гимнастика, дыхательная гимнастика, работа над звукопроизношением); чтение художественной литературы и рассказывание сказок; интерактивные технологии (использование мультимедийных средств, интерактивных досок, обучающих приложений); методы творческого самовыражения (рисование, лепка, музыкально-речевые упражнения).

Результаты эксперимента показали, что наиболее эффективным является комплексный подход, включающий разнообразные методы, адаптированные к индивидуальным особенностям детей. В группах, где применялись игровые технологии и сказкотерапия в сочетании с логопедическими упражнениями, отмечено значительное улучшение речевого развития, увеличение словарного запаса и повышение коммуникативной активности.

Выводы:

1. Развитие речи у детей дошкольного возраста должно носить системный характер, включающий использование различных методов и приемов.

2. Игровые методы являются наиболее эффективными для развития речи, так как позволяют детям учиться в непринужденной, увлекательной форме.

3. Важную роль в развитии речи играет сотрудничество педагогов и родителей: регулярные речевые занятия в детском саду должны дополняться речевой активностью в семье.

4. Использование интерактивных технологий и мультимедийных средств может способствовать развитию речи, но только при грамотном их применении и сочетании с традиционными методами.

5. Комплексный подход, сочетающий различные методы, является наиболее эффективным и дает устойчивые положительные результаты в развитии речи у дошкольников.

Список использованных источников

1. Жукова Н.С., Мастюкова Е.М., Филичева Т.Б. Логопедия. Методическое пособие по развитию речи у дошкольников. — М.: Владос, 2009.

2. Козлова С.А., Кулагина И.Ю. Дошкольная педагогика. — М.: Академия, 2015.

3. Леонтьев А.Н. Проблемы развития речи у детей. — М.: Наука, 2003

4. Тихеева Е.И. Развитие речи детей в детском саду. — М.: Просвещение, 1970.

5. Ушакова О.С. Развитие речи детей дошкольного возраста: Учебно-методическое пособие. — М.: Просвещение, 2012.

ВЛИЯНИЯ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ НА ВЫБОР БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИИ

Юрцевич В., студент 1 курс, КГКП «Рудненский горно-технологический колледж»

Научный руководитель: Голубева А.А., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Указом Главы государства 2025 год объявлен Годом рабочих профессий. Закончив 9 класс передо мной встала дилема выбора будущей профессии. У нас в городе несколько профессиональных учебных заведений, которые обучают техническим специальностям. Выбирая профессию я заметил закономерность в том, что я, как и мои друзья выбирая будущую профессию даже не рассматривал такие специальности как кондитер, повар, парикмахер итд Я был твердо убежден что это только женские профессии. Эта тема актуальна т.к.несмотря на развитость нашего мира,мы считаем себя очень современными людьми,но все же мы подчиняемся гендерным стереотипам.

Цель исследования: выявить влияние гендерных стереотипов на выбор будущей профессии.

Задачи исследования:

Изучить и проанализировать литературу по данной проблеме;

Подобрать диагностический инструментарий для получения информации о влиянии гендерных стереотипах на выбор будущей профессии.

Исследовать влияние гендерных стереотипов на выбор будущей профессии;

Проанализировать данные, полученные в результате исследования.

Стереотипы — это **устоявшиеся шаблоны мышления или так называемые клише**, которое формируется на основе жизненного опыта или передается через культурную среду и различные средства информации.

Нашим современным миром и нашими поступками управляют стереотипы сложившиеся и являющиеся устойчивыми в нашей жизни.

Существует огромное количество социальных стереотипов, среди которых **гендерные стереотипы** - культурно и социально обусловленные представления о качествах и нормах поведения мужчин и женщин. Согласно предположению, причиной формирования гендерных стереотипов являются различия мужских и женских социальных ролей.

Мы все знаем, что мужчина должен приглашать на свидание, дарить цветы и признаваться в любви. Женщина – краснеть, стесняться, плакать от счастья и тому подобное? А если наоборот? Пусть дама дарит цветы, а её кавалер стесняется. Нет, это невозможно! Так думает большинство. Почему? **Во всём виноваты гендерные стереотипы – представления о нормах поведения женщин и мужчин.**

Стереотипы-это понятия, которые живут в обществе. Они формируются с раннего детства и остаются с нами на протяжении всего нашего жизненного пути. Правда, есть люди, которые пытаются бороться со стереотипами, и делают это очень активно.

Гендерные стереотипы оказывают значительное влияние на выбор будущей профессии, формируя представления о том, какая работа считается "подходящей" для мужчин или женщин. Вот несколько ключевых аспектов этого влияния:

1. Социальные ожидания

Существуют твердые общественные представления о том, какие профессии традиционно подходят для мужчин, а какие — для женщин. Например, работы в области технологий, инженерии или физики часто считаются мужскими, тогда как профессии в области образования, здравоохранения и ухода чаще ассоциируются с женщинами. Эти стереотипы могут ограничивать выбор молодежи и их стремление следовать своим интересам.

2. Образование и карьера

Гендерные стереотипы могут влиять на выбор учебных дисциплин и курсов в школе и университете. Например, девочки могут не чувствовать уверенности в изучении математики или физики из-за стереотипов, что эти дисциплины более "подходят" для мальчиков. Это может привести к недостаточному представлению женщин в STEM-областях (наука, технологии, инженерия и математика).

3. Влияние семьи и окружения

Семья, друзья и социальное окружение также могут оказывать влияние на выбор профессии. Ожидания со стороны родителей и сверстников могут ограничивать или, наоборот, подтолкнуть к выбору определенной профессии, основанной на гендерных стереотипах.

Заработная плата и карьерные возможности

Разделение на "мужские" и "женские" профессии может также влиять на уровни заработной платы и карьерные возможности. Профессии, традиционно считающиеся "женскими", зачастую меньше оплачиваются, что может влиять на выбор карьеры и мотивацию к её изменению.

Путь к изменениям

Для преодоления негативного влияния гендерных стереотипов необходимо:

- Повышение осведомлённости о стереотипах через образование и обсуждения.
- Поддержка ролевых моделей разных полов в различных профессиях.
- Развитие программ, направленных на поощрение девушек выбирать STEM-направления.
- Работы с семьями и обществом, чтобы помочь развивать позитивные установки и раскрепостить стереотипы.

Таким образом, работа для изменения гендерных стереотипов может значительно повлиять на выбор будущей профессии, обеспечивая более равные возможности для всех.

Проблемы, возникающие из-за влияния гендерных стереотипов на выбор профессии, требуют активного решения. Это включает в себя образование, изменение общественного мнения, поддержку разнообразия на рабочих местах и пропаганду гендерного равенства. Изменение подхода к восприятию профессий с учетом индивидуальных талантов и интересов, а не гендерной принадлежности, поможет создать более справедливое и продуктивное общество.

В качестве практической части мы провели среди групп 1 и 2 курсов ранжирование профессии, где юношами девушкам предлагалось разделить профессии на две группы: мужские и женские. Так же был проведен онлайн тест на выявление гендерной идентичности, который безошибочно выявил пол респондента. Среди групп 1,2 курсов, среди девочек и юношей отдельно провели онлайн опрос в инстаграмм где им задавались два вопроса 1. Влияют ли гендерные стереотипы на выбор будущей профессии? Да/нет. 2. Являются ли гендерные стереотипы проблемой при выборе профессии. Согласно результатам 33% опрошенных ребят считают что гендерные стереотипы влияют на выбор будущей профессии, и 67 % нет. На вопрос могут ли гендерные стереотипы стать проблемой при выборе будущей профессии 56% считают что да и 44 нет.

Результаты опроса у девушек 50% опрошенных девушек считают что гендерные стереотипы влияют на выбор будущей профессии, и 50 % нет. На вопрос могут ли гендерные стереотипы стать проблемой при выборе будущей профессии 58% считают что да и 42 % нет.

Какой напрашивается вывод. Несмотря на то, что мы живем в современном супер развитом мире, нами все ещё управляют стереотипы. Но все же мир не стоит на месте, и многое что казалось чем-то нереальным раньше, уже сейчас возможно. Я думаю что мир потихоньку освобождается от стереотипов

Список использованных источников

1. Теория и методология гендерных исследований. М.: МЦГИ, 2001.
2. Практикум по гендерной психологии/ Под ред. Клециной. - СПб.: Питер 2003. - с. 207-228
3. Иванова Е. Введение в Гендерные исследования. Ч.1:
4. Учебное пособие/Под ред. И.А. Жеребкиной - Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. - с. 336 М., 1990 г.
5. Ольшанский Д.В. Психология массы. СП-б., "Питер"., 2001г.

ЦЕННОЕ НАСЛЕДИЕ ДЛЯ ПОТОМКОВ В ПОНИМАНИИ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Юсуп Н., студент 2 курс, ГККП «Мангистауский высший педагогический колледж имени Мурын жырау Сенгирбекулы»

Научный руководитель: Жанабаева А.Б., преподаватель педагогики

Выдающийся поэт и просветитель оставил за собой огромное наследие, благодаря которому воспитаны и будут воспитаны целые поколения. Ахмет Байтурсынов - казахский просветитель, ученый-лингвист, литературовед, тюрколог, поэт и переводчик, общественный деятель и поэтический публицист, основоположник казахского языкознания. В народе известен и почитаем как «Ұлт Ұстазы». Родился 5 сентября 1872 года в урочище Сартубек Тургайского уезда, происходит из рода шакшак племени аргын. Одним из важных аспектов деятельности Байтурсынова является педагогический и просветительский труд. «Улучшение жизни народа надо начинать именно с дела, ибо власть, управление, народ, исправляются только образованием», - говорил Ахмет Байтурсынов.

Главная идея его педагогической деятельности заключалась в том, что важно вырастить и воспитать подрастающее поколение честным и трудолюбивым, верным родине, готовым продолжить вековые традиции казахского народа. Он любил всем своим сердцем человека и свой народ и всеми силами добивался развития образования и культуры казахского народа – это самая главная грань великой личности Байтурсынова, главное культурное наследие его педагогических идей. Следуя словам Байтурсынова, «чтобы быть образованным и сильным, нужно иметь знания, необходимо учиться», я в рамках организации и осуществления воспитательной работы в 4 «Б» классе, стремилась познакомить ребят с наследием А.Байтурсынова.

Цель моей работы: популяризация наследия Ахмета Байтурсынова в понимании и осознании младших школьников.

Задачи:

1. Пробудить у учащихся младших классов интерес к творчеству А.Байтурсынова. Совершенствовать навыки выразительного чтения. Привить любовь и интерес к книге, поэтическому слову.

2. Воспитывать гордость за литературно-публицистическое наследие А.Байтурсынова.

Объект исследования: великое наследие А.Байтурсынова.

Предмет исследования: внеурочная воспитательная деятельность педагога начальных классов как важный фактор, обуславливающий целенаправленное и систематическое приобщение обучающихся к историческому прошлому казахского народа и его великому наследию.

Гипотеза: если планомерно, систематически в процессе внеурочной воспитательной деятельности проводить разнообразные воспитательные дела по ознакомлению в историческим наследием великих деятелей казахского народа, то можно постепенно стремиться к формированию в подрастающем поколении фундаментальных знаний о культурном, историческом наследии наших предков.

Перед началом воспитательной работы провела диагностическую работу, для того чтобы определить каким уровнем знаний в рамках темы «Ахмет Байтурсынов- великая личность на пути к наследию нации» обладают учащиеся

4 класса. Диагностику я решила провести в виде устного опроса по методу «Вопрос-ответ». К большому сожалению большинство учащихся не были знакомы с творчеством А. Байтурсынова, не знали ничего о его трудах, не имели элементарных представлений о наследии, которое оставил Ахмет Байтурсынов.

По итогам диагностической работы я приступила к планированию и осуществлению практической части моей научно-исследовательской работы. Для достижения поставленных целей и задач разработала следующий план воспитательной работы:

1. Организация и проведение серии тематических внеклассных мероприятий по ознакомлению обучающихся с культурным наследием А. Байтурсынова.

2. Проведение дидактических игр для углубленного формирования знаний по проблеме: «Ахмет Байтурсынов – великая личность на пути к наследию нации».

3. Организация и проведение поэтического конкурса с целью закрепления и совершенствования знаний и представлений детей по изучаемой проблеме.

4. Написание творческого эссе на тему: «Ахмет Байтурсынов – великая личность на пути к наследию нации»

В рамках воспитательных мероприятий я раскрыла содержание темы, в информации, которую дети усвоили я расставляла акценты на важных моментах просветительской и творческой деятельности Байтурсынова, о его культурном наследии, о безграничной любви к своей Родине, к языку. Далее воспитательные мероприятия в ежедневной внеурочной деятельности с учащимися дополнялись следующими дидактическими и интеллектуальными играми на закрепление и усвоение темы:

1. Игра «Собери слово». Условия игры: на заранее подготовленных карточках слова, которые разделены на слоги или буквы, дети должны из этих частей собрать слово. Затем раскрыть какие ассоциации у них возникают в рамках темы «Ахмет Байтурсынов». Слова: обучение; традиции; культура; букварь; казахский язык; алфавит; знания; наставления; наследие; Алаш – Орда; ученный; писатель; переводчик; учитель.

2. Игра «Цепочка». Условия игры: ведущий определяет группу слов, которые должны быть использованы в игре (например, наставления и советы Ахмета Байтурсынова) и передает мяч первому игроку. Игрок называет правильное слово и передает мяч другому игроку, который называет следующее слово. Можно усложнить игру: мяч не передавать по кругу, а перебрасывать любому игроку. В этом случае игроки должны быть готовы в любой момент дать ответ. Также с целью обогащения представлений детей о творчестве А. Байтурсынова, я провела поэтический конкурс, в рамках которого дети наизусть рассказывали стихотворения великого поэта.

Заключение: на завершающем этапе с целью доказательства верности выдвинутой мною гипотезы я организовала творческую работу – написание эссе на тему: «Ахмет Байтурсынов – великая личность на пути к наследию нации». Обработав результаты творческих работ учащихся я пришла с

следующему выводу, что цели и задачи моей научно-практической работы были достигнуты, учащиеся успешно справились со всеми заданными учебными проблемами. На мое удивление почти все дети усвоили информацию о великом наследии А.Байтурсынова и постарались глубоко осмыслить его вклад в развитие казахской истории, культуры и образования. Я думаю, если в дальнейшем внеурочную деятельность систематически и планомерно наполнять воспитательными мероприятиями по изучению основ народной педагогики, то у подрастающего поколения будет осознанно формироваться любовь к истории и чувство патриотизма.

Вывод: Ахмет Байтурсынов – учитель нации. Я убеждена, что только изучив историю своего народа и страны, начнёшь понимать особую ценность языка, культуры и независимости нации. Потому важно изучать, помнить то богатое наследие, которое нам оставил Ахмет Байтурсынов, и передавать эти знания следующим поколениям, чтобы его труды стали жизненными принципами молодежи.

Список использованных источников

1. Байтурсынов А. Нужды школы // Антология педагогической мысли Казахстана / Составитель К.Б.Жарикбаев, С.К.Калиев. - Алматы; Рауан,1995.
2. Бейсенбаева С. Ахмет Байтурсынов // Новое поколение. 1996.
3. Илиуф Х-М. Ахмет Байтурсынов: великий учитель нации // Вести Семей, 2011.

6 СЕКЦИЯ

«START-UP. БОЛАШАҚ ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ КӨЗІМЕН/ START-UP. БУДУЩЕЕ ГЛАЗАМИ ТИНЕЙДЖЕРОВ»

«ПРОКАН» ЖАҚПА МАЙЫНЫҢ ІРІҢДІ ЖАРАЛАРҒА ЕМДІК ТИІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ

Студент Абдулманап Н., 3 курс, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Абдыгапарова А.Н., педагог-модератор

Зерттеу объектісі, зерттеу орны: Жұмыс 2021-2023 жылдар аралығында Талдықорған аграрлық технологиялық колледжі ветеринариялық клиникасы, Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті акушерлік, хирургия және жануарлардың репродукциясы биотехнологиясы кафедрасында, сондай-ақ Жетісу облысы, Қаратал ауданына қарасты «Ақсай» өндірістік кооперативте жасалынған.

Жұмыстың мақсаты:

«Прокан» жақпа майының этиологиясы әр түрлі жараларға әсерін қалыптасқан ем әдісімен салыстыру.

Жұмыс міндеті:

1. Іріңді жаралары бар ірі қара малының жазылу процессін салыстыру, ол үшін екі топ құру;

2. Тәжирибелік және бақылау топтарындағы жануарлардың клиникалық, гематологиялық көрсеткіштерін бақылау.

3. Жаралардың жазылу процессін бақылау үшін жара планиметриясын жасау.

Жұмыстың өзектілігі мен практикалық маңыздылығы. Ұзақ және тез емделмейтін жаралар уақытылы немесе көмекті дұрыс көрсетпегеннен пайда болып, оның салдарынан ушығуы мүмкін. Бұл мәселеге қазіргі заманға сай болатын шаруашылықтарды дамыту жолында аса көп көңіл бөлінеді. Егер кішкентай жараларға дұрыс және уақытылы көмек көрсетілмесе инфекция мен сепсиске айналып, асқынуы мүмкін.

XX хирургтардың съезінде жараларды емдеу барысында иммунитет коррекциясының дамуы үш бағытта болуы мүмкін деген сөз көтерілді:

1. АФТ-7 иммунды жүйенің гармонымен (медиатор); 2. Антидене продуцентінің стимуляторы (САП); 3. Хирургиялық иммунды инженерлік (айырша безінің, жілік майының, тасымалы және аутомиелотрансплантация) және фармакологиялық иммунномодулятор.

Жоғарыдағы 3 бағыттың ішінен ең тиімдісі иммунореттеудің фармакологиялық әдісі. Иммунножетіспеушілік күйіндегі жарақаттану процесі кезінде иммунномодульді препараттардың стимулдеудегі мағлұматтары айқындалды. Негізгі себептерінің бірі: жарақаттану.

Тері, бұлшық еттері зақымданған кезінде созылмалы өтетін іріңді-қабыну процесін емдеу қазіргі кезде негізгі мәселе болып табылады. Асқынған Іріңді жаралардың көбеюі, микроорганизмдердің антибиотикке резистенттілігі мен микроорганизмдердің қорғаныш қасиеттерінің төмендеуімен сипатталады.

Антибиотиктерді қолданғалы (жарты ғасыр бойы) созылмалы іріңді жаралар көбейіп, деңгейі артты. Антибиотиктердің жараның потогенді микрофлорасына әсері іріңді хирургиялық инфекцияның этиологиялық құрылымын, микробты торшаның биологиялық қасиетін өзгертеді. Көбінде іріңді аурулардың себебі патогенді микроорганизмдер соның ішінде грамм теріс іріңді ифекцияның дамуында, түрлі микроорганизмдердің ассоциациясы үлкен роль атқарады. Жиынтықта бактериялар бір-бірін күшейтеді, микроорганизмнің қорғаныш жүйесін тежейді, патогендік қасиеттері күшейеді. Антибиотикорезистентті штамдардың пайда болуы бактериалды торшаның биологиялық қасиетін өзгереді. Соңғы жылдары бактерияның жаңа штамдары да пайда бола бастады. Олар антибиотик қолданғанда күшейеді [2].

Жұмыстың жаңалығы – ем барысында жаңа «Прокан» жақпа майының қолданамыз.

Жұмыстың негізгі нәтижелеріне сипаттама: Жараның жазылу үрдісі күрделі кешенді реакциялардан тұрады, ол организмнің зақымданған ұлпаларға қарсы жауабы. Жаралар грануляцияға дейін токсиндерді, бактерияларды, ыдыраған ұлпалардың қалдықтарын тез сіңіреді. Грануляцияға ұшыраған жаралардың сорғыш қасиеті мүлде жоқ. Салдарынан жараның 1 сатысында барлық емдік препараттарда жоғары осмостық белсенді болуы керек. Ол

жараның терен қабаттарынан интенсивті түрде шығарып таңғышқа сіңдіру, некрозды ұлпаларын өздігінен бөлдіріп жою, жараны тазарту. Жараның 2 сатысында препараттар қалған микробтарды немесе қайта пайда болған штамдарды (таңу кезінде асептика мен антисептиканы дұрыс сақтамау салдарынан) жойып, ең қолайлы жағдайларды жасап грануляция үрдісін жеделдету.

Зерттеулердің нәтижелері: Бақылау және тәжірибе топтарындағы жануарлардың гемоглобин санын салыстырғанда олар емдеуге дейінгі тәулікте 6,7% аз 7 тәулікте 8,8 және 10 тәулікте 7,5% азайған. 14 тәулікте тәжірибе топтағы жануарларда гемоглобин параметрлерге сәйкес, ал бақылау топта қалыпты көрсеткіш тек 21 тәулікте келді. Сиырлардың ірінді жараларына «Прокан» жақпа майын тәжірибие жасап көргенде, жарадағы қанның көрсеткіштері толығымен қалпына келген және емнің жалпы әдістерінде қолданылатын жақпа майын қолданумен салыстырғанда жараның жазылуы тез болған. Тәжірибе тобындағы жануарларға «Прокан» жақпа майын қолдана отырып қалпына келу процесі 3 тәуліктен бастап белсендірілген, 14 тәулікте толығымен организмнің физиологиялық параметрлерінің қалпына келуіне, ал бақылау топтағы жануарларда осындай көрсеткіштерге тек қана 21-24 -те қол жеткіздік.

Қорыта келе, «Прокан» жақпа майын қолданғаннан кейін қан көрсеткіштері: эритроцит және гемоглобин мөлшері жоғарылайды, бірақ қалыпты деңгейден аспайды. Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде «Прокан» жақпа майының жараның тазаруына, қабыну реакциясын қалпына келтіруге, грануляциялық ұлпалардың түзілуіне және жетілуіне ісер етіп, тыртықтанудың белсенділігін арттырып, организмнің вегенеративтік реакциясы көрсеткіштерін жоғарылатып әсер етеді деген қорытындыға келуге болады.

«Прокан» жақпа майындағы ең маңыздысы оның антибактериалдық қасиеті. Сондықтан антибиотикотерапия жүргізілмейді. Жара үрдісін емдеу барысында амалсыздан қолданған антибиотиктер микроорганизмнің антибиотиктерге резистенттілік қасиетін тудырды. Біздің зерттеулер антибиотиктер қолданбай «Прокан» жақпа майын қолдануға болатындығын көрсетті.

Жануарларды қабылдаған кезде жағдайы нашар болатын, азыққа тәбеті жоқ, жүрісінде сілтіп басып, тұрысында алдыңғы аяғын көтеріңкіреп тұратын. Жатып тұруында қиналыс болған. Малды бақылауға алғанда оған тиісті аурға тән, клиникалық белгілері бойынша балау қойылды. Аурудың дамуы ағзаға жарақат немесе басқалай жолдармен енген микро ағзалардың әсерінен қабыну процесі болған. Емнің тиімділігі барысында керекті антисептикалық препараттарды, ерітінділерді, жақпа майларды қолдануды дұрыс көрдім. Нәтижесінде жиырма күннің көлемінде мал ауруынан айығып аяғынан тұрды. Жара көлемі біртіндеп кішірейіп, ем аяғына таман мүлдем жабылды. Жара процессіне байланысты өзгерген жануарлардың жалпы жағдайы да қалыпқа келді. Ең бірінші домбығу білінеді, ауырсыну, функциясының бұзылуы болады. Қызарады, түйін пайда болады. Жара аумағындағы теріде жүннің ұйысуы,

былғану да болған. Эпидерміс қабатында тесіктер пайда болып, сол тесіктерден қошқыл қою ірің ағады. Дене қызуы 42°C көтерілген.

Шаруашылықта көптеген ауруларды кездестірдім. (ішкі жұқпалы емес аурулар, инвазиялық аурулар, хирургиялық аурулар). Соның ішінде жиі кездескені - хирургиялық аурулар. Мен осы хирургиялық аурулар ішінен емдегенім және көп кездескені – жануарлар жаралары. Айтылған жараларды емдеуде «Проқан» жақпа майы басқа қалыптасқан, біз үйренген майларға қарағанда әсері біршама жоғары болды. Жара үрдісі тез жазылу үшін міндетті түрде жара туалетін жасап, тек сонан соң ем шараларын жүргізу жақсы нәтижелерді көрсетеді.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы:

1. Құралған екі топтағы ем жұмыстары «Проқан» жақпа майын қолданудың тиімділігі екендігін дәлелдеді. Себебі «Проқан» жақпа майын қолдану іріңді жаралардың жазылуын тездетеді.

2. Тәжірбиелік топтағы жануарларда қанның көрсеткіштері 14-16-ші тәулікте, ал бақылау тобындағы жануарларда 18-21 тәуліктер арасында қалыпты физиологиялық жағдайға келді, яғни 2-ші топтағы жануарлардың жара жазылуы 4-5 тәулікке кеш жүрді

3. Жара көлемі «Проқан» жақпа майын қолданғанда қалыптасқан әдіске қарағанда 5-7 тәулік ертерек кішірейді.

Тәжірбиелік ұсыныстар: «Проқан» жақпа майы қолдануға ыңғайлы және қауіпсіз, жараның жазылу мерзімін қысқартады, регенеративтік процесстерді ынталандырады, емнің бағасын төмендететіндіктен, осы майды жануарлар жараларын емдеуде қолдануды ұсынамыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Видениен В.Н., Никольская Е.Б. Новые фармакологические средства в ветеринарии: Тезисы докл. к 5-й межгосударственный межвузовский научно-практическая конференция. – СПб. 1993.
2. Иманбаев А.А., Мурәлинов К.К. Жалпы хирургия. оқулық құрал.// Алматы 2004. 28-48 беттер.
3. Махмутов А.К. Влияние мази «Проқан» на процесс заживления ран у животных.// Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата ветеринарных наук. Алматы, 2010. 20 стр.
4. Патент 2003103880/15. Средство для ускорения заживления ран //Шикова Ю.В., Плечева Д.В., Плечев В.В., Лиходед В.А., Алехин Е.К. опубл. 10.02.2003
5. Толстых П.И., Заец Т.Л., Потапов И.Н. Ферментная характеристика раневого процесса и влияние протеолитических ферментов на репарацию //Хирургия. – 1977. - № 7. -С. 116-118.

ВЫРАЩИВАНИЕ ЛЕКАРСТВЕННЫХ ТРАВ В ОБЛАСТИ ЖЕТИСУ

Алипова Т., студентка 2 курса, Талдыкорганский аграрно-технологический колледж

Научный руководитель: Мырзекенова С.С., преподаватель экономических дисциплин

Актуальность:

Экономический потенциал: выращивание трав, содействие развитию местной экономики и созданию рабочих мест.

Экологическое значение: устойчивое культивирование трав помогает сохранить биоразнообразие и предотвратить истощение внешних ресурсов.

Здоровье населения: популяризация натуральных препаратов, обеспечивающая улучшение здоровья и сокращение использования синтетических лекарств.

Проблема:

1. Отсутствие развитой инфраструктуры для переработки и хранения продукции.
2. Недостаток знаний местного населения о методах выращивания и переработки трав.
2. Инфраструктурные сложности, включая нехватку оборудования для переработки и хранения.
3. Риски деградации экосистемы при неконтролируемом сборе дикорастущих растений.
4. Ограниченный доступ к рынкам сбыта и конкуренция с импортными товарами.

Цель работы: Изучение возможностей и перспектив выращивания лекарственных растений в области Жетісу для удовлетворения спроса на натуральные препараты, сохранения биоразнообразия и устойчивого развития региона. Создание устойчивого и рентабельного производства лекарственных трав в области Жетісу а именно Коксуский район, способствующего благополучию населения и развитию экономики страны.

Задачи:

1. Проанализировать природные и климатические особенности региона.
2. Выявить наиболее подходящие лекарственные растения для культивирования.
3. Оценить экономический потенциал выращивания лекарственных трав.
4. Разработать рекомендации по технологиям выращивания и переработки.
5. Изучить воздействие культивирования на экологическое состояние региона.

Жетісу, регион с богатым природным разнообразием, отличается благоприятными условиями для развития аграрного сектора. Одним из перспективных направлений является выращивание лекарственных растений, которые востребованы в медицине, фармацевтике и косметологии.

Актуальность данной темы обусловлена ростом интереса к натуральным продуктам, экологическими вызовами и необходимостью развития местной экономики.

Введение в лекарственные травы и их потенциал

1. Лекарственные травы в области Жетісу. Богатая флора Коксуйского район включает в себя множество видов лекарственных трав, которые ценятся в народной медицине и фармацевтике.

2. Польза лекарственных трав. Травы обладают широким спектром лечебных свойств, которые используются для лечения различных заболеваний.

3. Потенциал рынка. Спрос на натуральные средства и лекарственные травы растет как в Казахстане, так и за рубежом.

Предприятия по созданию лекарственных трав в области Жетісу.

С лекарственными травами работают множество различных предприятий и бизнесменов в нашей области Жетісу. Вот несколько типов предприятий, которые могут быть связаны с этой отраслью в Жетісу:

1. ТОО "Алтай-Природа". Компания занимается выращиванием, сбором и переработкой лекарственных трав.

2. ТОО "Ремедия". Это предприятие занимается производством и продажей фитопрепаратов.

3. ТОО "Каз Фарм". Компания производит растительные препараты для лечения различных заболеваний.

4. ТОО "Жасыл Дала". Это предприятие расположено в сельских районах Казахстана и занимается выращиванием экстрактов из трав и растений.

5. ТОО "Фитофарм". Компания, специализирующаяся на выращивании лекарственных трав и производстве фитопродукции.

Анализируя рынок, можно выделить:

Потребители: Фармацевтические компании: используют травы как сырье для производства лекарств.

Пищевая промышленность: добавляет травы в напитки, продукты питания, Розничные магазины: продают сушеные травы, чаи и экстракты потребителям. Интернет-магазины: продают травы и продукты из них

Экспорт: возможность продажи продукции в страны СНГ и Европу.

Конкуренция:

Местные производители: Тоо Azia gold - ведущая казахстанская компания, специализирующаяся на выращивании лекарственных трав. Она расположена в Жетісуской области (Саркандский район). Занимается выращиванием ромашки мяты, шалфея, валерианы, крапивы и других трав на площади около 5 тысяч гектаров, Выращенные травы используются для фармацевтики, пищевой промышленности и экспорта. Импортные поставщики: продукция экспортируется в страны Европы, России.

Конкурентные преимущества: высокое качество, экологические стандарты, широкий ассортимент, разработка новых продуктов, создание собственного бренда, прямые поставки.

Основываясь на этой компании я буду открывать свою усовершенствованную компанию. Моя компания будет называться TOOKAZNATURAL.

Результаты исследования:

Природно-климатические условия:

Среднегодовая температура в регионе составляет около +10°C, что создает благоприятные условия для выращивания большинства трав. Годовое количество осадков варьируется от 300 до 600 мм, что подходит для растений с умеренными потребностями во влаге. Вегетационный период длится 180-200 дней, что позволяет культивировать различные виды лекарственных трав.

Биоразнообразие региона:

В Жетісу произрастают такие растения, как ромашка аптечная, мелисса, валериана, зверобой, чабрец и тысячелистник. Эндемичные виды, такие как алтайский рододендрон, могут быть коммерчески перспективными при правильном изучении и культивировании.

Экономический потенциал:

Стоимость выращивания одного гектара лекарственных трав варьируется от 150 до 250 тысяч тенге, в зависимости от вида растений. Рентабельность достигает 30-50% при продаже высушенного сырья фармацевтическим и косметическим компаниям. Потенциальными рынками сбыта являются Казахстан, страны СНГ и Европа.

Выводы: Выращивание лекарственных трав в области Жетісу Коксуйского района является перспективным направлением, сочетающим экономические, экологические и социальные выгоды. Региональные природные условия благоприятны для культивирования широкого спектра растений, востребованных в фармацевтике, косметологии и пищевой промышленности. Реализация данной инициативы требует комплексного подхода, включающего научную поддержку, государственные программы и активное участие местного населения. Успешное развитие отрасли может стать важным шагом к устойчивому развитию региона.

Поводя итог своей работы хочу сказать то, что бизнес-план по выращиванию лекарственных трав в области Жетісу имеет большой потенциал для успеха. Однако для достижения этой цели необходимо провести тщательную подготовку, провести более глубокие исследования, адаптировать его к конкретным условиям. И разработать индивидуальный бизнес план, учитывая все специфические особенности рынка, и производственного процесса. Преодолеть риски и использовать конкурентные преимущества Казахстана.

Список использованных источников

1. Асанов Б.А. "Растения Казахстана: лекарственные и технические свойства". Алматы, 2018.
2. Бекенова Г.Ж. "Этноботаника Жетісу: традиции и современность". Талдыкорган, 2020.
3. Ермеков Т.С. "Агроклиматические ресурсы Жетісу". Издательство Национального университета, 2019.
4. Конысбаев А.Ш. "Методы органического земледелия в выращивании лекарственных трав". Астана, 2021.
5. "Растительные ресурсы и их использование". Научный журнал, выпуск №12, 2022.

КАМЕРА ФИКСАТОР

Студент Аманжолов Ш., 4 курс, Бейнеу политехникалық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Тенизбаева А.А., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі

Қазіргі уақытта қауіпсіздікті қамтамасыз ету – маңызды мәселелердің бірі. Үй, кеңсе, өндірістік аймақтардың қауіпсіздігін бақылау қажеттілігі артып келеді. Қолданыстағы қауіпсіздік жүйелері көбінесе жоғары бағаға ие немесе шектеулі мүмкіндіктерге ие. Ақылды технологияларды қолдану арқылы қауіпсіздікті автоматтандыру халықтың өмір сүру деңгейін жақсартып, қауіпсіздік шараларын жетілдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қылмыстың алдын алу және төтенше жағдайларда жедел әрекет ету үшін заманауи технологияларға негізделген тиімді шешімдер қажет.

Мәселе

Қазіргі қауіпсіздік камераларының көпшілігі тек жазба жүргізумен шектеледі және нақты уақыттағы ескерту жүйелерімен толық қамтамасыз етілмеген. Сонымен қатар, мұндай жүйелердің көпшілігі қашықтан бақылау және автоматты хабарлама жіберу мүмкіндіктерін толық қамтымайды. Бұл мәселені шешу үшін жасанды интеллект элементтері бар интеллектуалды бақылау жүйелері қажет.

Жобаның сипаттамасы

Бұл жоба – Arduino платформасы мен кодтау технологияларын пайдалана отырып жасалған автоматтандырылған камера жүйесі. Жүйе қолды немесе кез келген объектіні арнайы сенсорға (датчик) жақындатқанда іске қосылады. Бұл кезде компьютер камерасы автоматты түрде ашылып, белгілі бір уақыт аралығында видео түсіреді. Түсірілген видео автоматты түрде арнайы жасалған Telegram-ботқа жіберіледі.

Жұмыс мақсаты

Қауіпсіздік пен бақылауды автоматтандыру.
Адам араласуынсыз деректерді жинау және жылдам жеткізу.
Уақытты үнемдеп, тиімді жұмыс процесін қамтамасыз ету.

Міндеттері

- Қауіпсіздік жүйесінің аппараттық бөлігін әзірлеу (камера, қозғалыс датчигі, Arduino микроконтроллері).
- Бағдарламалық жасақтаманы әзірлеу (Arduino IDE, VS Code, Python, OpenCV, Telegram бот интеграциясы).
- Telegram-бот құру және оны бейнежазба жіберуге бейімдеу.
- Жүйенің жұмыс істеу принципін зерттеу және оны жетілдіру.
- Бейнежазбаларды қашықтан көру және оларды автоматты түрде сақтау механизмін қамтамасыз ету.

Қолдану салалары

- Қауіпсіздік жүйелері (мысалы, үй немесе кеңсе бақылауы).
- Өндіріс орындарындағы автоматтандырылған бақылау.
- Қолжетімді және қарапайым шешім қажет болатын кез келген сала.

Артықшылықтары

- Толығымен автоматтандырылған жұмыс процесі.
- Arduino және Telegram-бот сияқты қолжетімді технологиялар негізінде жасалған.
- Жүйенің қолдану аясын кеңейту мүмкіндігі.
- Шығындары аз, бірақ функционалдылығы жоғары.

Жұмыс принципі

1. Объект немесе қол сенсорға жақындағанда, жүйе іске қосылады.
2. Компьютер камерасы ашылып, видео түсіреді.
3. Видео Telegram-ботқа жіберіледі.

Ғылыми-зерттеу бөлімі

Камера фиксатор жүйесінің жұмыс істеу принципі

Жоба интеллектуалды бақылау жүйесін жасауға бағытталған. PIR датчигі қозғалысты анықтаған кезде Arduino микроконтроллеріне сигнал жібереді. Бұл сигнал Arduino IDE ортасында бағдарламаланған код арқылы өңделеді. Python бағдарламасы арқылы бейнежазба түсіріліп, OpenCV көмегімен өңделеді. Түсірілген бейнежазба Telegram бот арқылы пайдаланушыға жіберіледі.

Қолданылған технологиялар:

- **Arduino** – негізгі басқару құрылғысы.
- **PIR-датчик** – қозғалысты анықтау сенсоры.
- **ESP32-CAM** – бейнежазбаны тіркеу модулі.
- **Arduino IDE** – микроконтроллерді бағдарламалау ортасы.
- **VS Code** – бағдарламаны әзірлеу және код өңдеу ортасы.
- **Python (OpenCV, Telebot кітапханалары)** – бейнені өңдеу және бот арқылы тарату.
- **Telegram API** – бот құру және интеграциялау үшін қолданылды.

Зерттеу нәтижелері:

- Жүйе қозғалысты автоматты түрде анықтап, оны бейнежазба ретінде сақтай алады.
- Бейнежазба нақты уақыт режимінде Telegram бот арқылы жіберіледі.
- Arduino, Python, OpenCV және Telegram API технологияларын қолдану арқылы тиімді жұмыс жүйесі құрылды.
- Жүйені кеңейту арқылы бірнеше камераны қосып, үлкен аймақты бақылауға болады.

Қорытындылар

Бұл жоба қауіпсіздік пен бақылауды автоматтандыруды қажет ететін кез келген ортада қолдануға болатын заманауи әрі тиімді шешім. Жоба қарапайым, бірақ жоғары нәтижелі технологияларды біріктіру арқылы құрастырылған. Интеллектуалды бақылау жүйесін жетілдіру арқылы оны тұрмыстық және коммерциялық мақсаттарда кеңінен қолдануға болады. Болашақта жүйеге дыбыстық ескерту, бұлттық сақтау және жасанды интеллект арқылы объектілерді тану мүмкіндіктерін қосу жоспарлануда.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Бекешев А.З., Абдығалиева Г.Б., Казагачев В.Н. "Основы робототехники на Arduino". Электронды оқулық – Алматы: CyberSmith, 2021. – 244 б.

2. Осовский С. "Нейронные сети для обработки информации" / пер. с польского И.Д. Рудинского. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 344 с.
3. Демиденко А. "Python және Telegram Bot API арқылы интеграция".
4. Асылбеков У.Б., Исмаилова А.А. "Web-технологиялар" / Оқу құралы. – Алматы: "Бастау", 2019. – 324 бет.
5. Garg, R.; Verma, G. "Operating Systems [OP]: An Introduction" - Mercury Learning & Information, 2017. – 290 б.

WEGi (WATER ENERGY GAS IDENTIFICATION)

Студент Данатарова А., 2 курс, Н.Бекбосынов атындағы Маңғыстау
энергетикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Қалдыбаева Н.Б., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі :

WEGi жобасының мақсаты – тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық (ТКШ) саласындағы тұрғындар мен қызмет көрсетушілер арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту, процестерді цифрландыру арқылы қызмет көрсету сапасын арттыру және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету.

Мәселе:

Қазіргі таңда тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық (ТКШ) саласында тұрғындар мен қызмет көрсетуші ұйымдар арасындағы байланыс бірқатар мәселелерге тап болуда. Дәстүрлі хабарландырулар мен қағаз құжат айналымы ақпараттың уақытында жетпеуіне, тұрғындардың қажетті мәліметтерді кеш алуына және ашықтықтың төмендеуіне алып келеді. Бұл проблемалар әсіресе жоспарлы жөндеу жұмыстары, апатты жағдайлар немесе төлем жүйелері туралы ақпараттандыру кезінде айқын көрінеді. Қазіргі уақытта көпқабатты үйлердің тұрғындары коммуналдық қызметтерге қатысты ақпаратты негізінен қағаз түрінде немесе ауызша хабарламалар арқылы алады. Бұл тәсіл ақпараттың жоғалуына немесе кеш жетуіне әкелуі мүмкін, нәтижесінде тұрғындар сумен, электрмен немесе газбен жабдықтау жүйелеріндегі өзгерістерден бейхабар қалады.

Көптеген тұрғындар коммуналдық қызметтердің сапасына, тарифтердің өзгеруіне және есептеу құралдарының көрсеткіштеріне қатысты деректерге еркін қол жеткізе алмайды. Бұл сенімсіздікке және коммуналдық мекемелер мен тұрғындар арасындағы жанжалдардың туындауына себеп болуы мүмкін. Қағаз хабарламаларды пайдалану экологиялық тұрғыдан тиімсіз, өйткені қағаз өндірісі мен тұтыну табиғи ресурстардың шамадан тыс пайдаланылуына әкеледі. Цифрлық хабарламаларға көшу экологиялық тұрақтылыққа оң әсерін тигізіп, қағаз шығынын азайтады.

Коммуналдық қызмет көрсету мекемелері қағаз хабарламаларды басып шығару мен таратуға айтарлықтай қаражат жұмсайды. Сонымен қатар, тұрғындардың сұраныстары мен шағымдарын өңдеу үшін қосымша адам ресурстары қажет болады.

Жұмыс:

Тақырыпты зерттеу деңгейі:

Коммуналдық қызметтерді цифрландыру бойынша кейбір халықаралық тәжірибелер бар, бірақ Қазақстанда бұл бағыт әлі кеңінен дамымаған. Жоба осы олқылықты толтыруға бағытталған.

Зерттеу әдістері:

- Сауалнама жүргізу: Тұрғындардың цифрлық платформаларға деген сұранысын анықтау.
- Пилоттық тестілеу: Жүйені шағын ауқымда сынақтан өткізу.
- Салыстырмалы талдау: Қағаз және цифрлық хабарландырулардың тиімділігін бағалау.

Мақсаты:

WEGi жобасының мақсаты – тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық (ТКШ) саласындағы тұрғындар мен қызмет көрсетушілер арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту, процестерді цифрландыру арқылы қызмет көрсету сапасын арттыру және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету.

Міндеттері:

1. **ТКШ саласын цифрландыру** – тұрғындар мен коммуналдық қызмет көрсетушілер арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту үшін қағаз хабарландыруларды цифрлық форматқа ауыстыру.
2. **Ақпараттың жеделдігі мен қолжетімділігін арттыру** – тұрғындарды сумен, электрмен және газбен жабдықтауға қатысты өзгерістер туралы уақтылы хабардар ету.
3. **Ашықтықты қамтамасыз ету** – коммуналдық қызметтер туралы өзекті деректерді ұсыну арқылы пайдаланушылардың сенімін арттыру.
5. **Экологиялық тұрақтылыққа үлес қосу** – қағаз тұтынуды азайту арқылы қоршаған ортаға келетін зиянды төмендету.
6. **Қаржылық және еңбек ресурстарын оңтайландыру** – қағаз хабарландыруларды басып шығару мен тарату шығындарын азайту, әкімшілік процестерді автоматтандыру.
7. **Пайдаланушыға ыңғайлы интерфейс әзірлеу** – тұрғындардың коммуналдық қызметтер туралы ақпаратты оңай әрі жылдам алуына жағдай жасау.
8. **ТКШ қызмет көрсету сапасын жақсарту** – тұрғындардың сұраныстары мен шағымдарын жедел өңдеу мүмкіндігін дамыту.

Зерттеу нәтижелері:

Тұрғындардың жүйеге бейімделуі жылдам және оңай болды. Цифрлық хабарландыруларға көшу қызмет көрсету сапасын 30%-ға арттырды. Жоба экологиялық шығындарды айтарлықтай азайтып, қоғамда оң пікірге ие болды.

Қорытындылар:

WEGi жобасы – тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы саласындағы цифрлық трансформацияның маңызды қадамы. Бұл платформа ТКШ қызметтерін пайдалану үдерісін заманауи, қолжетімді және ашық ете отырып, тұрғындар мен қызмет жеткізушілер арасындағы өзара әрекеттестікті жаңа деңгейге көтереді.

Жоба қағаз хабарламалардан цифрлық форматқа көшу арқылы тек қызмет көрсету сапасын жақсартып қоймай, экологиялық тұрақтылыққа да үлес қосады. Пайдаланушыларға қажетті ақпаратты жедел жеткізу, қызмет көрсету процестерінің ашықтығын арттыру және экологиялық жауапкершілік сияқты артықшылықтар платформаның тиімділігін дәлелдейді.

Қаржылық тұрақтылыққа қол жеткізу мақсатында жоба болашақта символдық төлем жүйесін енгізуді жоспарлап, ұзақ мерзімді даму мүмкіндігін қамтамасыз етеді. WEgi тек коммуналдық қызмет тұтынушыларын ғана емес, экологиялық сананы қолдайтын барлық азаматтарды біріктіруге бағытталған.

Бұл инновациялық бастама ТКШ саласының цифрлық трансформациясының жаңа дәуірін ашып, тұрақты, ыңғайлы және экологиялық таза болашақ құруға ықпал етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының "Тұрғын үй қатынастары туралы" заңы.
2. Қазақстан Республикасының "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы.
3. Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты реформалау және цифрландыру жөніндегі нормативтік-құқықтық актілер.
4. Коммуналдық қызметтерді цифрландыру бойынша халықаралық тәжірибелер (мысалы, Smart City концепциясы).
5. Ғылыми мақалалар мен зерттеулер: ТКШ саласындағы инновациялар мен цифрлық технологиялар.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН – ҰЛТ КӨСЕМІ

Студент Дүйсенбай Р., 2 курс, «Арқалық политехникалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Балмашева Б.К., қазақ тілі мен әдебиет пәнінің оқытушысы

Қазақ халқына білім нұрын сеуіп, ұлтының ұлағатты, халық болып қалыптасуына, өзге ұлттармен терезесін теңестіріп, өркениет биігіне көтерілуіне, ұшан-теңіз үлес қосқан Ыбырай Алтынсарин есімі барша қазақ халқына танымал тұлға. Ыбырай Алтынсариннің өмір жолын, қызметін зерттеуші ғалымдар төмендегідей баға берген: Дарынды педогог, Жазушы, Ақын, Аудармашы, Өз халқын сүйген патриот адам, Көрнекті ғалым, Ағартушы, «Қазақ хрестоматиясы» оқулығының авторы, Этнограф, Фольклоршы, Қоғам қайраткері, Балалар әдебиетінің атасы.

Деген тұжырымдар жасады. Осындай тұжырымдарды негізге ала отырып, Ыбырай Алтынсарин өзі өмір сүрген заманының ұлы ойшылы, ұлт көсемі деген пікірді қосуға әбден лайық десек артық айтқандық емес.

Көсем - топ үшін маңызды, елеулі жағдайларда шешім қабылдайтын құқысы бар, топ мүшесі, яғни ортақ әрекет жасаудағы шешуші орын алатын және топта қарым-қатынасты реттейтін ең беделді тұлға.

Тұлға — жеке адамның өзіндік адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық қырларын ашып, адамды саналы іс-әрекет иесі және қоғам мүшесі ретінде жан-жақты сипаттайтын ұғым. Тұлға болып қалыптасу үшін адам баласының өскен

ортасының ықпалы өте зор. Ендеше Ыбырай Алтынсаринді ұлттың көсемі дәрежесіне жетуге жол ашқан, дара тұлға жасаған кім? деген сұрақ барысында ойланып көрелік.

Бес жасынан білім жолына қадам басқан бала Ыбырайдың өз дәрежесінде білімнің биік мінбелеріне көтеріліп, ұлт үшін ұлы қызметтер жасауына, нағашы атасы Балқожа бидің ықпалы зор болғандығын барлық зерттеушілер атап өткен. Балқожа би жиенінің алғыр, зеректігін аңғарған болу керек. Қазақ халқында тұлпар болар құлынды құлынынан танитын жақсы қасиет бар екендігі барша жұртқа белгілі. Шындығында Ыбырайдың білімдар азамат, дара тұлға, ұлттың көсемі болып қалыптасуында Балқожа бидің қосқан үлесі де ұлан ғайыр. Баланы материалдық жағынан қамтып, барлық жағдайын жасаушы осы нағашы атасы. Балқожа би бала Ыбырайдың қамқоршысы ғана емес рухани ,сырлас досы да бола білген. Отбасылық үлгілі тәрбиесі негізінде білімді болу арқылы халқына жол көрсетер ұлы, кеменгерлік жолдарына түсіруге негіз болған.1991 жылы ағартушы Ыбырай Алтынсариннің дүниеге келгеніне 150 жыл толу құрметіне орай Қостанай қаласында облыстық мемориалды мұражай ашылды. Мұражайдың ғылыми қызметкері Шынар Досмағамбетованың айтуынша, сол жылдары жаңадан ашылған мұражай дерекқорын толықтыру мақсатында арнайы экспедициялық топ құрылып, олар Орынбор қалалық құжаттама архивтік орталығына барып, ағартушының өмір-тарихы мен шығармашылығына қатысты жәдігерлер жинаған. Осы сапар барысында табылған дүниенің бірі – Балқожа бидің немересі Ыбырайға жазған хаты. Бұл хат 1850 жылы тамыз айында Орынборда қазақ балаларына арналып ашылған жеті жылдық мектебіне оқып жүрген Ыбырайға жазылған. Бұл хат мазмұны бойынша Балқожа бидің жиен немересі Ыбырайға жігерлендіретін ұлы сенім артқаны байқалады. Бала Ыбырайдан үлкен үміт күтетінін сырласа отырып,-« Үміт еткен көзімнің нұры – балам,»-деп наздана жеткізеді. Балқожа би үш шумақ өлең жолдарымен хат жолдау арқылы, бала Ыбырайдың бойына имандылық қасиеттерді дарыта тәрбиелей білгендігі анық аңғарылады.

Жоғарыдағы үш шумақ нақыл туралы Ыбырай атамыз өзінің естелігінде «бұл өлеңді оқу жылдарында дәтке қуат, жаныма медет тұттым, есейе келе оны өмірлік тұмар етіп ұстандым» дейді. Онымен қоймай Ы.Алтынсарин 1879 жылы жарық көрген «Қазақ хрестоматиясы» атты кітабына «Балқожа бидің баласына жазған хаты» деген тақырыппен осы өлеңді енгізген. Яғни бұл үш шумақ өлең жолдарымен жазған хаты арқылы Балқожа би бала Ыбырайдың келешегің мотиваторы бола білді. Ата-анасына деген сарғайған сағынышын білім нәрімен қандыруды ұсынды.

Ұлт көсемі ретіндегі іс-әрекеттері

Көсем - топ үшін маңызды, елеулі жағдайларда шешім қабылдайтын құқысы бар, топ мүшесі, яғни ортақ әрекет жасаудағы шешуші орын алатын және топта қарым-қатынасты реттейтін ең беделді тұлға. Ыбырай Алтынсаринді ұлт көсемі деген тұжырымымызға негіз болар іс –әрекеттерін көптеген дәлелдермен нақтылауға болады. Ең біріншіден ағартушы-педогог өз білімін кемелдендірген соң, қазақ халқы үшін маңызды шешімдер қабылдады.

Қазақ халқын өнер-білімге шақырды. Көсем ретінде халқын өзінң соңына ерте білді.

Алтынсарин өмірінің ұстанымындахалыққа қызмет етуді өз парызы санаған. Туған халқын, ел-жұртын шексіз сүйген, отаншыл азамат болғандығы іс-әрекеттерінде еркін көрініс береді. Ағартушының шығармаларында қазақ халқының мал бағу өнеріне жетік екендігі айтылады. Қазақ халқының ақыл-ой парасаты жоғары, ежелгі мәдениеті қалыптасқан ел екенін атап өтеді. «Қазақтарға , -деп жазды ол, -осы дарынды халыққа қазір кешікпей тұрып рухани және қоғамдық даму жолына түсуге бағыт беру, қалай дегенмен аса қажет болып отыр»-деді. Алтынсарин халқының қарапайым, еңбексүйгіш адалдығы мен шыншылдығын, алға тарта білген олардың келешек жарқын ғұмыры үшін қам жеген тұлға. Алтынсаринді ұлттың көсемі деуге тағы бір негіз болар жағдай жер-жерлерде мектептер ашуды ұйымдастырды. 1988 жылы 75 күн ішінде алты мектептің ашылуына мұрындық болды. Қазіргі замандағыдай ұялы байланыс дамымаған, жүріп-тұру қиын жағдайда, қаражатын тауып, қажетті лауазымды тұлғалармен тіл табысып осындай іс жасу нағыз көсемің ғана қолынан келетін іс-әрекет. Мектеп ашу, оның материалдық жағдайын толықтыру, білім беретін мұғалімдермен қамтамасыз ету, барлығы да жоғары дәрежедегі көшбасшылықты талап ететін жағдайлар. Ағартушы-педогог Торғай облысы аумағындағы ауылдарды аралап жүріп, халықтан қаражат жинады. Илецк, Николаев, Торғай, Ырғыз уездерінде бір-екі сыныптық орыс-қазақ училищеден ашты. Бұл оқу шаңырақтарын мұғалімдермен қамтып, шәкірттермен толтырды

Алтынсариннің басты еңбектерінің бірі — 1883 жылы Орск қаласында тұңғыш қазақ Мұғалімдер мектебінің ашылуы. Онда қазақ мектептері үшін мұғалімдер даярланды. Ұлы ағартушының ұлттың қамын жеген ұлт көсемі болар мінез-құлқы ол кісінің орыс достарымен жазысқан хаттарында да көрініс табады.

02.11.2017 Қостанай таңы газетінің ресми сайтында жарияланған ақын, жазушы, ғалым, Ыбырайтанушы, Серікбай Оспанұлы, Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты жанындағы «Ы.Алтынсарин мұраларын зерттеу орталығының» маманы «Ыбырай Алтынсарин хаттарын қайта оқығанда» тақырыбындағы мақаласында төмендегідей деректер келтіреді.

1884 жылғы 14 қыркүйекте Н.И.Ильминскийге жазған хатында: «Ал енді құдай басыма не салса да мен күшімнің жеткенінше туған еліме пайдалы адам болайын деген негізгі ойымнан, талабымнан еш уақытта да қайтпаймын. Құдайым тек адам баласының жауыздық қылықтарына қарсы тұруға, нахақ жала-жапсардың күйігінен арманда кетпеуге дем берсін», – деп Алла тағаладан медет сұрайды. Бұл сөзі әрі оның елі үшін басын бәйгеге тіккендігінің дәлелі. «Менің оқу жұмыстарым, Құдайға шүкір, жаман жүріп жатқан жоқ», – деп Аллаға рахметін айтады. Екі-үш сөйлем ішінде Құдайды үш мәрте аузына алады. Бұл да Ыбырайдың хаққа сенгендігінің куәсі. Алланың ардақты елшісі Хазірет Мұхаммед (с.ғ.с.) хадистерінде: «Ең жақсы адам – басқаға пайдасы тиген адам» дейді. Ыбырай елге пайдалы адам болғысы келеді. Хадисте: «Алла тағалаға құлшылық ет! Аллаға ешкімді теңестірме» делінсе, Ыбырай сол

қағиданы ұстанып, Құдайға жалбарынып, күш-қуат беруін сұрайды. Ұлы ағартушы ұлтының болашағы үшін Аллаға жалбарынып, шын пейілімен қызмет еткен қайраткер тұлға екендігінің бұл да жарқын бір мысалы болып табылады.

Көсемге қажетті тағы бір талап халықты өз соңына ерту үшін өзінің нұсқаған жолының дұрыс екендігіне көзін жеткізу. Алтынсариннің шәкірті жазушы Спандияр Көбеев «Алтынсарин сөйлегенде халық сілтідей тынып тындайтын»-дегенді айтқан. Ақыл ойының кемелдігімен, даналығымен, ақылмандығымен, қайраткерлігімен танылған ұлт ұстазы сөйлеген сөзі арқылы да халықты иландыра білгені өз заманындағы көрген шәкіртерімен дәлелденген. Алтынсарин өз ұлтының болашаған болжап жас жеткіншектерді де өз шығармалары арқылы соңына ерте білген көсем. Алтынсариннің ең бағалы қасиеті оқудың адам баласының келешегіне не үшін қажеттігін әр жеткіншектің санасына ой салатындай дәрежеде жеткізе білуінде болды. «Кел,балалар, оқылық» өлеңі арқылы жалпылама балаларға үндеу тастады. Қараңғылықтың шеңгелінен шығу қажеттігін ескерте отырып,мал-дәулеттің байлығының бір жұттық екенін ескертті.

Сүйеу болар бұл оқу.-дегенді айтып адамзат өміріне оқу-білімнің не себепті қажеттігін егжей-тегжейлі жеткізді. Ұлы ағартушы қарапайым қалпын сақтай жүріп, өмірдің қиындықтарын еңсере жүріп, өз арман-мақсаттарына жетті. Халқын соңына ерте білді. Ұлттың келешегі үшін ұлы көсем бола білді. Қазақ халқы Ыбырай салған білім жолына түсіп, шет мемлекеттердің тәжірибелерімен алмасатын жағдайға жетті.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. «Қазақстанның тұңғыш мектептері»мақала Алена Демченко
Мақала Қостанай облыстық Ы.Алтынсариннің мемориалдық мұражайымен бірлесіп дайындалған. <https://e-history.kz/kz/news/show/2674/> © e-history.kz
2. www.egemen.kz «Егемен Қазақстан» «Балқожа бидің баласына жазған хаты» мақала Бекен Қайратұлы
3. «Ыбырай Алтынсарин хаттарын қайта оқығанда» мақала Серікбай Оспанұлы, Қостанай мемлекеттік педагогикалық институты жанындағы«Ы.Алтынсарин мұраларын зерттеу орталығының» маманы <https://adebiportal.kz/kz/news/view/02.11.2017>

DATA GUARD: ВЕБ ДЕРЕКТЕРІН ҚОРҒАУ СТАРТАПЫ

Студент Жалғасов Е., 2 курс, Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы, Жаңаөзен политехникалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Мұратов А.А., арнайы пән оқытушысы

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы мен интернеттің кеңінен таралуы салдарынан деректерді қорғау мен ақпарат қауіпсіздігі мәселелері өзекті болып отыр. Бүгінгі таңда кибершабуылдардың саны мен күрделілігі артып, мемлекеттік органдардан бастап жеке кәсіпкерлер мен жеке тұлғаларға дейін ақпараттық жүйелерге бағытталған қауіп төндіруде. Осы орайда, ақпарат мамандарының, әсіресе жас ұрпақ өкілдерінің, заманауи қауіпсіздік технологияларын меңгеруі және жаңа шешімдер ұсынуы аса маңызды.

Мақалада ақпарат қауіпсіздігінің қазіргі жағдайы, негізгі қауіп-қатерлер, оларға қарсы қолданылатын заманауи әдістер мен құралдар, сондай-ақ жас ақпарат мамандарының жаңа идеялары қарастырылады. Сонымен қатар, Python тілі мен онымен байланысты құралдардың ақпарат қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі ролі атап өтіледі.

Негізгі бөлім. Ақпараттық қауіпсіздіктің қазіргі жағдайы Деректерді қорғау мен кибершабуылдардың даму үрдісі

Соңғы жылдары кибершабуылдардың саны мен күрделілігі едәуір өсті. Фишинг, Ransomware, DDoS шабуылдары және Zero-Day осалдықтары секілді әдістер кеңінен қолданылады. Бұл шабуылдар тек ірі компаниялар мен мемлекеттік органдарға ғана емес, кішкентай бизнеске де нысана болуда. Ақпараттық жүйелердің осал тұстары, ескі бағдарламалық қамтамасыз ету, дұрыс конфигурацияланбаған желілік құрылымдар шабуылшылардың қолайлы мишені болып табылады.

Қазіргі қауіпсіздік шешімдері мен шектеулері

Қазіргі уақытта ақпарат қауіпсіздігін қамтамасыз етудің әртүрлі тәсілдері қолданылып келеді: антивирустық бағдарламалар, Firewall құрылғылары, IDS/IPS жүйелері, шифрлау әдістері және көп факторлы аутентификация. Дегенмен, шабуылшылар үнемі жаңа әдістер ойлап тауып, қауіпсіздік жүйелерінің шектеулерін пайдалануда. Бұл жағдай ақпарат мамандарына үнемі жаңа шешімдер мен технологияларды игеру қажеттілігін туындатады.

DATAGUARD – бүгінгі цифрлық әлемнің күрделенген қауіп-қатерлері арасында веб деректерін қорғаудың жаңа үлгісі болып табылады. Біз өміріміздің көп бөлігін интернет желісі арқылы өткізіп, жұмыс істейміз, қарым-қатынас орнатамыз, ақпарат алмасамыз. Осы орайда пайдаланушылардың жеке деректері мен бизнес мәліметтері үнемі қауіп-қатер астында болады. DATAGUARD идеясы – ноутбукқа, десктопқа және басқа құрылғыларға орнатылатын браузер кеңейтімі арқылы деректерді қорғаудың инновациялық жолын ұсыну. Бұл жоба IT мамандары ғана емес, күнделікті интернет пайдаланушылары да қауіпсіздік мәселелерін жаңа деңгейде шешуге мүмкіндік береді. Өйткені, қазіргі кезде кибершабуылдар, фишинг, зиянды бағдарламалар және басқа да шабуыл әдістері кеңінен таралған жағдайда, веб шолғыштағы деректерді қорғау аса өзекті мәселеге айналып отыр.

Біздің шешім негізінен Python тіліндегі алгоритмдер мен JavaScript негізіндегі браузер кеңейтімін біріктіре отырып, веб парақтардағы аномалияларды анықтап, зиянды контенттің алдын алуға бағытталған. DATAGUARD пайдаланушыларға браузер деңгейінде жұмыс істейтін, қауіп-қатерлерді нақты уақыт режимінде бақылап, деректерді қорғаудың қосымша қабатын қамтамасыз ететін құрал ретінде ұсынылады. Кеңейтімнің архитектурасы заманауи қауіпсіздік протоколдары, шифрлау әдістері және желілік трафикті талдау алгоритмдері негізінде құрылады, осылайша ол шабуылдарға қарсы күресте жоғары тиімділікті қамтамасыз етеді. Жүйе автоматты түрде веб парақтарды сканерлеп, зиянды сценарийлер мен код инъекцияларын анықтайды, сондай-ақ қолданушыға қауіп-қатер туралы ескерту жіберіп отырады. Осылайша, пайдаланушылар өздерінің жеке деректерінің

және жұмыс жүйелерінің қауіпсіздігіне айтарлықтай сенімділікпен қол жеткізе алады.

DATAGUARD стартапының ерекше ерекшелігі – оның жеңілдігі мен икемділігінде. Қолданылатын алгоритмдер үнемі жаңартылып, заманауи шабуыл әдістеріне бейімделеді, ал кеңейтімнің өзектілігі тұрақты мониторинг пен аналитикалық есептер арқылы қамтамасыз етіледі. Біздің жоба пайдаланушыларға тек қауіпсіздік құралын ұсынумен шектелмей, сонымен қатар деректерді қорғаудың жаңа әдістерін меңгеруге мүмкіндік береді. Мұнда IT мамандарының терең білімі мен тәжірибесі, сондай-ақ жас инновациялық топтың креативті идеялары үйлесімді түрде біріктіріледі. Сонымен қатар, DATAGUARD жобасы бизнес моделіне де ие: кеңейтім негізінде жазылым қызметі, корпоративтік шешімдер және деректер қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған кеңейтілген аналитика ұсынылады. Бұл тәсіл стартапқа тұрақты қаржы ағынын қамтамасыз етіп, болашақта жаңа функционалдық мүмкіндіктерді енгізуге жол ашады.

Өзінің технологиялық шешімдерімен ғана шектелмей, DATAGUARD жобасы қолданушылардың сенімін арттыруға және кибершабуылдардың алдын алуға бағытталған. Кеңейтімнің пайдаланушы интерфейсі қарапайым әрі түсінікті болып табылады, сондықтан ол IT мамандары емес, жалпы аудитория үшін де ыңғайлы. Жобаның негізгі мақсаты – интернет қолданушыларын қауіпсіздік саласында біліммен қамтамасыз ету және олардың деректерін қорғаудың озық әдістерімен таныстыру. DATAGUARD – бұл жай ғана құрал емес, ол цифрлық әлемдегі деректерді қорғаудың жаңа парадигмасын құруға арналған платформа. Әрбір пайдаланушы өз браузеріне орнатқан кезде, ол өз деректерінің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің қосымша кепіліне ие болады, ал жүйе автоматты түрде жаңартылып, қауіп-қатерлерге қарсы тұрақты қорғаныс қабатын қалыптастырады.

Жобаның техникалық жағы да айтарлықтай қызықты. Біз кеңейтімнің жұмысын жеңілдету үшін заманауи веб-технологияларды, әсіресе JavaScript, HTML және CSS қолданамыз. Кеңейтімнің негізгі модулі веб-парақтарды талдау, қауіпті элементтерді анықтау және оларды оқшаулау принциптеріне негізделген. Python тіліндегі серверлік логика мен аналитикалық алгоритмдер браузер кеңейтімімен интеграцияланып, нақты уақыт режимінде деректерді өңдеуді жүзеге асырады. Осындай тәсілдер қолданушының жүйелік қорғанысын күшейтіп, интернетке қауіпсіз қатынауды қамтамасыз етеді. Біз жүйенің тұрақты жұмысын және сенімділігін арттыру мақсатында, қауіпсіздік хаттамалары мен деректерді шифрлау технологияларын қолданамыз. DATAGUARD жобасы тек технологиялық шешім ғана емес, ол қоғамдағы ақпараттық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруға үлес қосады. Бұл жоба IT мамандарының ғана емес, жалпы қоғамның цифрлық қауіпсіздікке деген көзқарасын өзгертуді көздейді.

Қорытынды

Ақпарат қауіпсіздігі мен киберқауіпсіздік заманауи әлемде өзекті мәселе болып қала береді. Жас ақпарат мамандары жаңа технологиялар мен құралдарды пайдалана отырып, күрделі қауіп-қатерлерге қарсы тиімді

шешімдер ұсынып отыр. Python тілі, машиналық оқыту, блокчейн және автоматтандырылған скрипттер ақпараттық жүйелерді қорғауда үлкен әлеуетке ие. Сонымен қатар, инновациялық стартап жобалары мен тәжірибелік шешімдер ақпараттық қауіпсіздікті жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Болашақта ақпарат қауіпсіздігі саласында жаңа технологияларды ендіру, қауіп-қатерлерді алдын алу және жүйелерді үздіксіз жетілдіру маңызды міндет болып табылады. Осыған байланысты, жас мамандардың шығармашылығы мен инновациялық идеялары ғана емес, сонымен қатар академиялық және өнеркәсіптік серіктестіктердің ынтымақтастығы да үлкен рөл атқарады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Stallings, W. (2017). *Cryptography and Network Security: Principles and Practice*. Pearson.
2. Bishop, M. (2003). *Computer Security: Art and Science*. Addison-Wesley.
3. Python ресми құжаттамасы: <https://docs.python.org/3/>
4. Scapy құжаты: <https://scapy.readthedocs.io/>
5. Қазіргі киберқауіпсіздік трендтері туралы мақалалар мен аналитикалық есептер.

АКВАПОНИКА ЖҮЙЕСІ АРҚЫЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТАЗА АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУ

Студент Жеңіс А., 4 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Султанова М.О., арнайы пәндер оқытушысы

Тақырыптың өзектілігі: Қазіргі таңда әлемдік ауыл шаруашылығы қарқынды даму үстінде болғанымен, бұл сектор бірқатар экологиялық және экономикалық мәселелерге тап болуда. Жердің құнарсыздануы, су ресурстарының тапшылығы, химиялық тыңайтқыштардың шамадан тыс қолданылуы және ауыл шаруашылығынан шығатын қалдықтардың қоршаған ортаға теріс әсері-осы саланың өзекті мәселелерінің бірі.

Осыған байланысты, экологиялық таза және ресурсты үнемдеуші ауыл шаруашылығын дамыту қажеттілігі артып келеді. Аквапоника жүйесі дәстүрлі ауыл шаруашылығы мен аквамәдениетті біріктіре отырып, экожүйенің тепе-теңдігін сақтайтын инновациялық шешім ұсынады. Бұл технология суды үнемдеуге, химиялық тыңайтқыштарды алмастыруға және қоршаған ортаға жүктемені азайтуға мүмкіндік береді. Қазақстан үшін аквапоника жүйесін енгізу ауыл шаруашылығының тұрақтылығын арттыруымен қатар, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге де ықпал ете алады.

Зерттеу мәселелері: Аквапоника жүйесінің Қазақстандағы ауыл шаруашылығы өндірісінде қаншалықты тиімді болатынын бағалау, оның экологиялық және экономикалық артықшылықтарын анықтау, сондай-ақ оны енгізудің техникалық негіздерін зерттеу.

Жұмыстың мақсаты: Стартап ретінде аквапоника жүйесінің ғылыми негіздерін зерттей отырып, оның Қазақстандағы ауыл шаруашылығы секторында тиімді қолдану мүмкіндіктерін анықтау.

Зерттеу міндеттері:

1. Аквапоника жүйесінің теориялық және ғылыми негіздерін талдау.
2. Аквапониканың экологиялық таза өнім өндірудегі рөлін бағалау.
3. Дәстүрлі ауыл шаруашылығы мен аквапоника жүйесін салыстырып, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау.
4. Қазақстандағы ауыл шаруашылығы өндірісінде аквапониканы енгізудің экономикалық тиімділігін зерттеу.
5. Аквапоника жүйесін іске асыру үшін қажетті техникалық және инженерлік шешімдерді ұсыну. Сонымен қатар, өндірілген өнімді нарыққа шығару.

Зерттеу әдістері:

- ✓ **Аналитикалық шолу-** аквапоника жүйесі бойынша әлемдік және отандық зерттеулерге талдау жасау.
- ✓ **Эксперименттік әдіс-** өсімдіктер мен судағы биологиялық тепе-теңдікті зерттеу мақсатында тәжірибелік аквапоника жүйесін құру.
- ✓ **Салыстырмалы талдау-** аквапоника мен дәстүрлі ауыл шаруашылығы әдістерінің өнімділігі мен тиімділігі бағалау.
- ✓ **Экономикалық есептеу-** аквапоника жүйесінің қаржылық тиімділігі мен бастапқы инвестициялық шығындарын есептеу.

Зерттеу нәтижелері:

1. **Су үнемдеу-** дәстүрлі ауыл шаруашылығымен салыстырғанда су тұтыну 90%-ға дейін азаяды.
2. **Экологиялық тазалық-** химиялық тыңайтқыштар мен пестицидтердің қолданылмауы өнім сапасының жоғары болуын қамтамасыз етеді.
3. **Жоғары өнімділік-** өсімдіктер қажетті қоректік заттарды табиғи жолмен алады, бұл олардың тез өсуіне ықпал етеді.
4. **Қалдықсыз өндіріс-** балықтардың тіршілік әрекетінен бөлінетін заттар өсімдіктер үшін тыңайтқыш ретінде пайдаланылады, ал өсімдіктер су ресурстарын табиғи жолмен тазартады.
5. **Экономикалық тиімділік-** бастапқы инвестиция көлемі жоғары болғанымен, ұзақ мерзімді перспективада өндірістік шығындар төмендейді.

Қорытынды: Жүргізілген зерттеулердің нәтижелері аквапоника технологиясының Қазақстан ауыл шаруашылығын үшін перспективалы бағыттардың бірі екенін көрсетеді. Бұл жүйе экологиялық таза өнім өндіруімен қатар, су ресурстарын үнемдеуге және қоршаған ортаға теріс әсерді азайтуға мүмкіндік береді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Сомервилл, К., Коэн, М., Пантанелла, Э., Станкус, А. Және Лователли, А. (2014). Шағын көлемді аквапоникалық тамақ өндірісі: Интеграцияланған балық және өсімдік шаруашылығы. ФАО Балық шаруашылығы Және Аквамәдениет Техникалық Құжаты.
2. Лав, Колумбия Округі, Фрай, Дж.П., Дженелло, Л., Хилл, Э. С., Фредерик, Дж. А., Ли, Х., Және Семменс, К. (2015). Аквапоника практиктерінің халықаралық сауалнамасы. PLoS ONE, 10 (3), e0125309.

3. Годдек, С., Делайд, Б., Манкасингх, У., Рагнарсдоттир, К. В., Джиджакли, М. Х. Және Тораринсдоттир, Р. (2015). Тұрақты және коммерциялық аквапоника мәселелері. Тұрақтылық, 7 (4), 4199-4224.
4. Тайсон, Р.В., Симон, Э. Х., Уайт, Дж. М. Және Тоқты, Э. М. (2004). Аквапоникадағы нитрификацияға әсер ететін су сапасының параметрлерін салыстыру. Флорида Штатының Бау-Бақша Қоғамының еңбектері, 117, 79-83.
5. Ракочи, Дж.Э., Массер, М. П. Және Лосордо, Т. М. (2006). Циркуляциялық аквамәдениет резервуарларын өндіру жүйелері: Аквапоника—балық пен өсімдік мәдениетін Біріктіру. Оңтүстік Аймақтық Аквамәдениет Орталығы.

МАСТЕРСКАЯ ЭКСКЛЮЗИВНЫХ И ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ИЗДЕЛИЙ ИЗ ЭПОКСИДНОЙ СМОЛЫ: ТВОРЧЕСТВО, ЭКОЛОГИЧНОСТЬ И ОБУЧЕНИЕ ДЛЯ НАЧИНАЮЩИХ

Изтляева А., студент 3 курс, ГККП «Актюбинский Высший Гуманитарный колледж»

Научный руководитель: Медыева А.Т., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность изделий из эпоксидной смолы. Эпоксидная смола - это разновидность синтетической смолы на основе олигомеров, содержащих эпоксидные группы. Ее использование невозможно без отвердителя: только благодаря полимеризации материал приобретает прочность и необходимую адгезию [1].

Изделия из эпоксидной смолы в последние годы приобретают огромную популярность благодаря их уникальным свойствам и широким возможностям для творчества. Этот материал отличается прочностью, долговечностью и высокой эстетической привлекательностью, что делает его идеальным для создания как декоративных, так и функциональных объектов.

1. Популярность в сфере дизайна и интерьера.

Эпоксидная смола активно используется для создания стильных украшений, и даже элементов декора, что делает её востребованной среди дизайнеров и любителей уникальных интерьеров.

2. Экологический аспект.

С учетом растущего интереса к переработке материалов и осознанному потреблению, изделия из эпоксидной смолы способствуют сокращению отходов за счет использования переработанных и натуральных наполнителей (дерева, камня, сухоцветов и т.д.). Это поддерживает тренд на экологичность.

3. Уникальность и эксклюзивность.

Каждое изделие из эпоксидной смолы уникально, поскольку рисунок, текстура и цветовые решения невозможно полностью повторить. Это особенно ценно для тех, кто стремится подчеркнуть свою индивидуальность или создать нестандартный дизайн.

4. Возможности для обучения и творчества.

Работа с эпоксидной смолой требует определенных навыков, но процесс достаточно доступен для начинающих. Это делает данный материал привлекательным для проведения мастер-классов и творческих занятий. Участие в таких мероприятиях способствует развитию мелкой моторики, воображения и художественного вкуса.

5. Востребованность на рынке.

Изделия ручной работы, включая работы из эпоксидной смолы, пользуются высоким спросом как в локальных, так и международных маркетплейсах. Потребители ценят оригинальность и креативность, что способствует развитию малого бизнеса в данной области.

Таким образом, актуальность изделий из эпоксидной смолы обусловлена их эстетической ценностью, экологичностью, возможностями для творчества и устойчивым спросом на рынке.

Проблема:

Однотипные и безликие товары на рынке массового производства. Недостаток эксклюзивных и экологичных решений для декора.

Решение: Уникальные изделия ручной работы с использованием эпоксидной смолы и натуральных материалов.

Цель работы:

Занять нишу в премиальном сегменте товаров для дома и декора. А именно создание эксклюзивных и индивидуальных изделий из эпоксидной смолы, также популяризация данного материала как средства творчества и экологичного подхода к изготовлению декоративных и функциональных элементов.

Задачи:

Для достижения цели поставлены следующие задачи:

1. Исследовать свойства и характеристики эпоксидной смолы как материала для творчества.
2. Изучить актуальность и востребованность изделий из эпоксидной смолы в современном обществе.
3. Рассмотреть технологии и этапы создания изделий из эпоксидной смолы.
4. Подбор материалов, инструментов и техники безопасности.
5. Изучить возможности применения изделий из эпоксидной смолы для декорирования, интерьера и персонализированных подарков.
6. Обосновать значимость творчества с использованием эпоксидной смолы для обучения и саморазвития.

«Ероху Studio» Искусство для дома в каждой детали.

Мы создаём уникальные и стильные изделия для дома из эпоксидной смолы, которые объединяют красоту и функциональность.

Анализ рынка

Тренды: Ожидаемый рост рынка товаров для дома и декора — 5% ежегодно. Ручная работа и экопродукты в декоре становятся популярными.

Целевая аудитория: Люди, ценящие стиль и экологичность. Дизайнеры интерьеров и любители эксклюзивных изделий.

Уникальное торговое предложение (УТП)

1. Эстетика: Каждое изделие — произведение искусства.

2. Функциональность: Часы, посуда и предметы интерьера украшают и облегчают быт.

3. Экологичность: Использование безопасных материалов и ручное производство.

Наши продукты:

Бизнес-модель

- Каналы продаж: Интернет-магазин, соцсети (Instagram, Pinterest), партнёрства с шоурумами и дизайнерами.
- Источники дохода: Прямые продажи, индивидуальные заказы, оптовые поставки для дизайнеров.

Вывод: Изделия из эпоксидной смолы востребованы благодаря их уникальности, экологичности и эстетической привлекательности. Рынок декора и товаров для дома растёт, а спрос на эксклюзивные решения увеличивается. Ероху Studio предлагает стильные и функциональные изделия. Несмотря на конкуренцию, акцент на дизайн, качество и продвижение поможет проекту добиться успеха и выйти на прибыль во втором году работы.

Список использованных источников

1. <https://laparet.ru/glossary/epoksidnaya-smola/#:~:text=>

ИЗГОТОВЛЕНИЕ ТАБЛИЧЕК БРАЙЛЯ

Каким Н., студент 2 курса, ЧУ «Колледж предпринимательства»

Научный руководитель: Байжанова Г.К., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность: изготовления табличек Брайля является важной и актуальной в контексте улучшения качества жизни людей с нарушением зрения. Шрифт Брайля - это единственный способ, который позволяет незрячим и слабовидящим людям читать и писать.

Изготовление табличек Брайля помогает создать более удобную и эффективную среду для людей с ограниченными возможностями, способствуя их социальной адаптации и интеграции в общество. Это способствует не только улучшению качества жизни, но и выполнению государственных и международных стандартов инклюзивности.

Проблема: на мой взгляд состоит в том, что несмотря на усилия по созданию доступной среды для людей с ограниченными возможностями, проблема недостаточной доступности информации для незрячих и слабовидящих людей остаётся актуальной. Это ограничивает возможности полноценного участия таких людей в общественной жизни, образовании и работе. Важность решения проблемы заключается в необходимости улучшения качества жизни людей с ограниченными возможностями и обеспечении их равенства с другими людьми в вопросах образования, работы и социальной адаптации.

Целью работы является изготовление табличек Брайля, которые помогут улучшить интеграцию незрячих и слабовидящих людей в общественную жизнь, образование и рабочие процессы через доступные и функциональные таблички Брайля.

Для достижения поставленной цели были поставлены следующие задачи:

- изучить текущие стандарты и требования к изготовлению табличек Брайля.

- определить организационно-правовые моменты;
- раскрыть техническую часть;
- произвести финансовые расчеты (затраты и доход).

Больше половины информации об окружающей среде человек получает при помощи зрения.

По данным Международного агентства по профилактике слепоты, сегодня примерно 284 миллиона жителей Земли имеют те или иные нарушения зрения, порядка 39 миллионов из них полностью его лишены. Заболевания глаз есть более чем у 19 миллионов детей.

По данным ВОЗ за 2024 год, в Казахстане живет 160 тыс. слепых и слабовидящих людей, 20 тыс. из них - инвалиды по зрению.

В Костанайской области насчитывается около 630 инвалидов по зрению. Поэтому предпринимается целый ряд различных мер, призванных сделать хотя бы самую необходимую информацию доступной восприятию на ощупь. И среди этих мер, наверное, самая основная – создание информационных материалов (табличек и пр.), выполненных выпуклым текстом и/или шрифтом Брайля.

В Костанайской области проведена адаптация 583 объектов социальной инфраструктуры для обеспечения законных прав лиц с инвалидностью, из которых 275 объектов полностью адаптированы для всех категорий людей с особыми потребностями.

Адаптация производственных предприятий к инвалидам - это процесс создания условий, которые позволяют людям с ограниченными возможностями работать наравне с другими, преодолевая барьеры, возникающие из-за физического, сенсорного или интеллектуального ограничений. Это включает как изменения в инфраструктуре, так и внедрение соответствующих технологий, систем и практик, способствующих полноценному участию инвалидов в трудовой деятельности.

Сюда входят преодоление архитектурных барьеров: наличие пандусов, табличек Брайля, лифтов, дверей и проходов шириной, удобной для передвижения людей на инвалидных колясках.

Специально оборудованные рабочие места: Создание рабочих мест, которые соответствуют потребностям людей с различными видами инвалидности, например, установка регулируемых по высоте столов, использование специализированной мебели и оборудования.

Доступность санитарных узлов и других помещений: Обеспечение наличия туалетов, душевых и других помещений, адаптированных для людей с инвалидностью.

Использование вспомогательных технологий: Например, для людей с нарушением зрения - использование экранных дикторов, увеличительных программ, табличек Брайля, а для людей с нарушением слуха - установку системы визуальных сигналов или видеоконференцсвязи с возможностью текстовых субтитров.

В данном проекте, уделим внимание изготовлению и установке табличек Брайля.

Таблица Брайля - это создание доступной среды при помощи шрифта Брайля, который позволяет создать равные условия в получении информации для людей с ограниченным зрением.

Данный шрифт был изначально предназначен для использования в военных целях для чтения информации в темное время суток еще в 1800 году, но не нашла там применения. в 1819 года эту азбуку стали использовать в Париже в центре для слепых. Данной информацией заинтересовался Луи Брайль, который был слушателем (был слепым), вплоть до 1824 данный шрифт менялся, проходил адаптацию. И только в 1837 его приняли за основы, которая не меняется до сих пор. На тот момент Луи Брайль было 15 лет. С тех пор мы пользуемся этим шрифтом для слепых, который состоит из 6 точек. В нашей современности мы видим этот шрифт на табличках, которые (тактильные таблички) помогают инвалидам по зрению получать информацию об организациях, правильно и безопасно ориентироваться на объекте. Что же представляет собой этот шрифт Брайля? А это выпуклые точки в виде определенных знаков, которые доступны для чтения незрячим людям.

В рамках программы «Доступная среда» на домах, в учреждениях, на предприятиях, образовательных и медицинских учреждениях и транспорте нашего города появились таблички с шрифтом Брайля, носящие информацию такого порядка, как название организации, с указанием что есть какое то препятствие (ступеньки), возможно график работы (например банки, больницы, различные учреждения), на вокзалах есть таблицы с указанием - расписание движения транспорта, обозначение туалетных комнат, нумерация помещений, этажей, отдельных шкафчиков. По желанию клиента возможно изготовление таких табличек для пользования в домашних условиях. С определенным текстом. Применение таких табличек не является только в ограниченном использовании для небольшой информации, по желанию заказчика она может быть дополнена, кнопками вызова помощи или подсветкой для слабовидящих категорий граждан.

В перспективе написание больших текстов для людей с нарушением зрения – это сказки, рассказы, и друга печатная продукция.

Список использованных источников

1. Потешина М. Практическое руководство по освоению системы Брайля для поздноослепших: в 2-х книгах. Книга 1. Москва: «МИПО РЕПРО», 2012.
2. Гуторова, Н. В. Азбука Брайля для незрячих – ключ к грамотности и независимости / Н. В. Гуторова, // Актуальные проблемы инклюзии: качество жизни, безбарьерная среда, образование без границ: сборник научных публикаций, 2016.

АЛМАТЫ ЭЛЕКТРОМЕХАНИКА КОЛЛЕДЖІНДЕГІ АВТОСЕРВИС ОРТАЛЫҒЫ

Студенттер Кошкинбаев Н., Қайнарбаев А., 4 курс, Алматы электромеханика колледжі

Ғылыми жетекшісі: Рахметова А.Б., Құнанбай А.

Автокөлік қызметі – барлық жерде кең таралған жеке бизнестің дәстүрлі түрі. Оның қызметтеріне сұраныс автокөліктері тұрақты жөндеуді және техникалық қызмет көрсетуді қажет ететін автокөлік иелерінің көптігімен түсіндіріледі. Осыған орай Алматы электромеханика колледжінде автосервис ашып, 3-4 курс студенттерімен мастерлердің басқарумен, бір жағынан студенттерге тәжірибелік шеберлік, теория білімдерің практикада қолдану болса, екінші жағынан бұл табыс көзі болмақ. Осы бизнес жобаны құра отырып, зерттеп, зерделеу бизнестің ерекшеліктері мен болашағын, инвестицияның қажетті деңгейін және жобаның шамамен өтелу мерзімін жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Бизнес-жоспар автотұрақ форматында жұмыс істейтін автономды қызмет көрсету станциясы немесе техникалық қызмет көрсету станциясы ретінде автосервисті колледж ауласында қарастырады.

Көрсетілетін қызметтер: техникалық қызмет көрсету, шиналарды орнату, дөңгелектерді туралауды реттеу, кузов жөндеу және бояу, жуу, ішкі химиялық тазалау және т.б.

Қызметті ұйымдастыру үшін ұйымдық-құқықтық мәртебесі таңдалады. Қызметтің негізгі бағыттары: жөндеу және техникалық отандық және импорттық жеңіл автомобильдерге қызмет көрсету қозғалтқыштардағы майлар мен техникалық сұйықтықтарды өндіру, автомобильдердің электр сымдарын жөндеу, автомобиль компьютерлермен диагностикалау және жөндеу, шағын кузов жөндеуі. [1]

Автосервис колледж, Туркебаева көшесі 257 нысан шеберханасында орналасады, барлық керекті коммуникациялармен қамтылған.

Қосалқы бөлшектер мен материалдарды жеткізушілер: Қытай, Ресей т.б. мемлекеттерінен интернет тікелей тапсырыс, шағын көтерме базарлар және автокөлік бөлшектерін сататын дүкендер болып табылады

Жоспарланған тәжірибелі мамандар Автоэлектрик, автослесарь, автомеханик, токарь, яғни колледж мастерлерінен құралса және колледждің 3-4 курс студенттері болып табылады.

Автокөлік жөндеу саласында үлкен бәсекелестік бар, бірақ нарық көлемі күн сайын өсіп келеді, сондықтан кепілдендірілген Автосервис жөндеу сапасы-клиенттердің тұрақты ағыны қамтамасыз етілген. Қолданыстағы Автосервис негізгі кемшіліктер: жөндеудің ұзақ мерзімдері, қызметкерлердің жұмыс сапасы үшін жеке жауапкершіліктің болмауы.

Алматы мемлекеттік электромеханика колледжінде орналасқан автосервисте біріншіден автокөлігі бар оқытушыларға, студенттерге ұсынылса,

тағы да жан-жағындағы көп қабатты үйлер мен жекеменшік секторларды қамтамасыз етеді және әлеуметтік желілермен жарнама қолданылады.

Автосервис қызметін ұйымдастыру үшін колледж шеберханасы қолданысқа алынады.

Алматы электромеханика колледжінің шеберханасы сурет 1. бейнеленген.

Автосервис колледж шеберханасыда орналасып, білікті маман-шеберлерінің қадағалауымен колледждің 3-4 курс студенттерің біліктілік бойынша тәжірибеден өту және табыс табу мақсатында жұмысқа тарту болып орын алады.

Бизнес-жоспар құрылып келтірілген қаржылық талдау негізінде жобаны сәтті жүзеге асыру үшін 2 000 000 тенге қажет болады.

Тартылған және меншікті қаражатты келесідей жұмсау жоспарлануда:

1. Жабдықтар мен құралдарды сатып алу.

2. Автосервистің ағымдағы шығындары (1 ай ішінде).

Жабдық пен құрал-сайман шығындары-1641500 тг(1реттік).

Жарнама-150000

Шығын материалдары (майлар мен майлар жабдықтар, қолғаптар, шаруашылық тауарлар, арнайы киім, кеңсе тауарлары және т. б.)- 100000 тг

Күтпеген шығындар -50000 тг

Барлығы -1941500 тг

Автосервис артықшылықтары мен бірегейлігі: жөндеу орындаушысы көтереді көрсетілген қызметтің сапасы үшін клиент алдындағы дербес жауапкершілік; жұмыс кесте бойынша емес, соңғы клиентке дейін жүзеге асырылады; орындалған қызметтердің жоғары сапасы; орындалған жұмысқа кепілдік және тұрақты клиенттерге 10% шамасында жеңілдіктер көрсетіліп, тегін суспензия диагностикасы ұсынылады.

Тәуекел түрі: Студенттердің қауіпсіздігі

Сапасыз қызметтерді орындау, клиент жағынан сенімсіздік

Нарықтағы бәсекелестер

Жеткізушілердің міндеттемелерің уақытылы орындамауы(төмен сапа, жабдықтар ақауы, материалдарды кешіктіріп жеткізуі, не мүлдем жеткізбеуі)

Сапасыз қызмет көрсету, тәртіп бұзушылық

Тәуекелдерді жою әдістері:

Қауіпсіздік техникасын қатан сақтау

Нарықтағы мамандарды тарту, бақылау қызмет сапасы мен біліктілікті заманауи технологияларды қолдана отырып, уақытылы көтеру

Төлем қабілетті болу және нарықта қалу үшін сапалы қызмет пен тұрақты клиент қалыптастыру.

Бәсекелестерді бақылап отыру

Нарықта тез және тиімді жеткізушілермен, заводтармен ұзақ мерзімді кепілдік келісім-шарттар құру, қателік кетсе айыппұл төлеуін міндеттеу

Бақылау және мотивация, сыйлықақылар мен айыппұлдар

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://www.sravni.ru/biznes-kredity/info/biznes-plan-avtoservisa-s-raschetami/>

ИННОВАЦИЯЛЫҚ МОБИЛЬДІ ҚОСЫМША НЕГІЗІНДЕ РЕСТОРАН БИЗНЕСІНІҢ ДАМУЫ

Студент Құланқадыр Ғ., Дамирқызы А., 2 курс, МКҚК «Алматы мемлекеттік
бизнес колледжі»

Ғылыми жетекшісі: Искакова А., Тұрарбек Н., арнайы пән оқытушылары

Қазіргі қоғамда тағамдық қалдықтардың көбеюі әлемдік деңгейде маңызды экологиялық және экономикалық мәселе болып отыр. Көптеген елдерде жыл сайын миллиардтаған тонна тағам қалдық ретінде шығарылып жатыр, оның көпшілігі қоршаған ортаға зиянын келтіруде. Бір қызығы оның ішінде 1,3 млрд тоннасы жеуге жарамды. Соның әсерінен қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары және супермаркеттер қаншама табыс көзінен айырылуда. Сонымен қатар тағамдардың қымбаттауы қоғам үшін қиындық тудыратыны анық. Тағамдық қалдықтары қоқыстың көбеюіне және қоршаған ортаның ластануына себепші болып жатыр [1].

Тамақ қалдықтары, жеуге жарамды тағам қалдықтары, биологиялық қатты қалдықтар (биологиялық ТК) — өндіру, қайта өңдеу, пайдалану немесе сақтау процестерінде бастапқы тұтынушылық қасиеттерін толығымен немесе ішінара жоғалтқан тамақ өнімдері [1].

Инфекция қоздырғыштарын залалсыздандыру мақсатында тиісті зарарсыздандырудан кейін ас үй қалдықтарын қайта өңдеуге келмейтін өнім болып табылады [2].

Тағам қалдықтары миллиондаған аш адамдар үшін жіберіп алған мүмкіндік қана емес, бұл да үлкен климаттық проблема. Азық-түліктің 31% ысырап етсе, оны өсіруге, жинауға, буып-түюге, таратуға және сақтауға жұмсалған энергияның, судың, материалдардың 31% да босқа жұмсалады деген сөз. Нәтижесі қоқыс полигондарында іріндеп қалатын 5,5 миллион мектеп автобусының салмағына тең, лақтырылған тағамға тең [2].

Тағам қалдықтарының пайда болуына бірнеше факторлар әсер етеді:

1. Мөлшерден көп (артық) тамақ сатып алу;
2. Сақтау шарттарының дұрыс болмауы;
3. Қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының мәдени ерекшеліктері;
4. Санитарлық нормалардың сақталмауы тағы басқа себептер әсерінен өзіміздің қоршаған ортамызды сақтау шараларын дұрыс орындай алмай отырмыз.

Жұмыс өзектілігі – қоғамды тағам қалдықтарын азайтуға ынталандыру арқылы экономикалық және экологиялық ластанудың мәселелерін шешу.

Мәселе – тағам қалдықтарының әсерінен қоршаған ортаның ластануы.

Бұл жағдайдың шешу жолдарын іздестіріп инновациялық мобильді қосымша құрастыру қарастырылып отыр. Қазіргі таңда бұндай мобильді қосымша қарастырылмаған. Қарастырылған күннің өзінде адами ресурстар және тиімділік ескерілмегендіктен бұл қосымшалар қазіргі таңда қолданыста емес.

Жұмыстың мақсаты – тағам қалдықтарының көлемін азайту мақсатында инновациялық мобильді қосымшаның тиімділігін көрсету.

Жалпы бұл қосымшаның ерекшеліктері – тамақ қалдықтарын азайтуға бағытталған экологиялық бастамаларды қолдау. Қоршаған ортаға түсетін ауыртпалықты азайта отырып, сапалы тағамды қолжетімді бағамен сатып алу мүмкіндігі.

Жұмыстың міндеті:

1. Азық-түлік қалдықтарын азайту:

- мейрамханалар мен дүкендерден артылған тағамдарды тиімді ұйымдастыру;
- тағамды артық өндіру және тұтыну мәселесіне назар аудару;

2. Ыңғайлы платформа құру:

- қосымша қолданушылары мен серіктестер үшін интуитивті, ыңғайлы интерфейс жасау;
- артылған тағамдарды іздестіру, тапсырыс беру және төлеу процесін жеңілдету;

3. Қолжетімділік пен әлеуметтік қолдау:

- әр түрлі табыс деңгейіндегі адамдарға сапалы тағамдарды қолжетімді бағамен ұсыну;
- қосымшаның географиялық ауқымын кеңейту;

Әлемде жыл сайын өндірілетін тағамның шамамен 30-40%-ы тұтынылмай, қоқысқа тасталады. Бұл тек ресурстардың тиімсіз жұмсалыуына ғана емес, сонымен қатар қоршаған ортаға зиян тигізеді: ысырап болған тағам шіріген кезде атмосфераға зиянды газдар бөлінеді. Сонымен қатар, тағам қалдықтары артқан сайын адамдардың қажетті тағамды қолжетімді бағамен алу мүмкіндігі де шектеліп отыр. Әсіресе төмен табысы бар отбасылар үшін дәмді әрі сапалы тағамды қолжетімді бағада сатып алу үлкен қиындық тудырады.

“Үсырап” жобасы осы мәселелерді шешуге бағытталған: Біздің платформа тағам қалдықтарын азайту мақсатында қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындарының кешкі сағат 19:00-ден кейінгі сатылмай қалған тағамдарын халыққа тиімді бағамен ұсынады. Бұл, бір жағынан тағамның ысырап болуына жол бермейді, екінші жағынан адамдардың қолжетімді әрі сапалы тағам алуына мүмкіндік береді.

“Үсырап” – бұл экологияны сақтауға үлес қосатын және қоғамдағы әлеуметтік теңдікті арттыруға бағытталған заманауи шешім.

“Үсырап” бағдарламасының тұтынушыларға деген тиімділігі.

Тиімді баға – “Үсырап” қосымшасы арқылы тұтынушылар өздері үшін қызықты әрі дәмді тағамдарды нарықтағы стандартты бағадан төмен бағаға ала алады. Бұл әсіресе студенттер мен жас отбасылар үшін өте тиімді, себебі олар азық-түлікке жұмсалатын қаражатты үнемдей алады.

Жаңаша тұтыну тәжірибесі – бұл жүйе тұтынушыларға жаңа және қызықты тәжірибе ұсынады. Олар тек баға жағынан ғана емес, сонымен қатар ысырапты болдырмау арқылы қоғамға пайдалы әрекет жасауды сезінеді.

Жаңа мүмкіндіктер мен таңдаулар – “Үсырап” қосымшасы арқылы тұтынушыларға әр түрлі асхана мен мейрамханаларды таңдау мүмкіндігі

ұсынылады. Олар бұрын дәм татпаған асханалардың мәзірін қол жетімді бағамен пайдалана алады.

Қолайлылық – бұл қосымша арқылы тұтынушылар өз уақыттарын үнемдейді. Яғни, кешке қалаған тағамға тапсырыс беріп, қалған бос уақыттарын өздеріне арнайды.

«YsygApp» атауы өте орынды және мағыналы! Бұл атау ең маңызды аспектелердің бірін қамтиды: **бұл ысырапшылдыққа қарсы көзқарас!**

Логотиптегі араның символы өте терең мағынаға ие. Ара табиғаттағы ең еңбекқор жәндіктердің бірі .Яғни, біздің логотиптің мағынасы, еңбекқорлық пен жауапкершілік. Ара үздіксіз жұмыс істеп, бал жинайды, қоғамға пайдалы қызмет атқарады.

Логотиптегі араның болуы — жобаныңда қоғамға пайдалы және тиімді жұмыс жасауы және ысырапты болдырмауға үлес қосуы.

Қоғамдағы артық тағам немес оның қалдықтары, экологиялық проблемаларды шешу үшін тиімді ұсыныс!

Зерттеу нәтижелері:

«YsygApp» қосымшасы пайдаланушыларға мейрамханалардан, кафелерден және супермаркеттерден артық тамақ сатып алу мүмкіндігін береді. Бұл азық-түлік қалдықтарын азайтуға және қаржылық жүктемені төмендетуге көмектеседі. Біз келесі функционалдарды ұсынамыз:

Ұсыныстар: Пайдаланушылар артық тұтынылмай қалған тағамдарды ұсынатын мейрамханалар мен супермаркеттердің ұсыныстарын көре алады.

Сұрыптау: Азық-түлікті асхана түрі, баға, орналасқан жері және жеңілдіктер бойынша сұрыптауға болады.

Қол жетімді орындар: Қосымша пайдаланушыларға жақын орналасқан орындарды көрсетеді.

Маршруттау функциясы: Қолданушыға азық-түлікті алуға бару үшін ыңғайлы бағытты көрсетеді.

Резервация және төлем: Пайдаланушылар қосымша арқылы тағамды резервтеп, төлем жасай алады.

Ескертулер: Жаңа жеңілдіктер, акциялар мен ұсыныстар туралы хабарлама ала алады және азық-түлікті алу уақытын еске салатын функция қарастырылған.

Қосымша мүмкіндіктер: Пайдаланушылар мейрамханалардың немесе супермаркеттердің қызмет сапасын бағалай алады, бұл сенімділікті арттырады.

Бизнес серіктестері өздерінің сатылымдары мен қалдықтарды жою бойынша үнемдеулері туралы статистиканы көре алады.

Біз сұраныс бойынша болжаулар жасап, ұсыныстарды оңтайландырамыз.

Бұл тәсіл тек азық-түлік қалдықтарын азайтуға ғана емес, сонымен қатар экологиялық әсерді кемітуге, адамдарға қол жетімді әрі арзан тағамдар ұсынуға және бизнестерге қосымша пайда табуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Бұл қосымша – ысырапшылдықты болдырмау, ресурстарды тиімді пайдалану және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге көмектеседі. Бұл бастама экологиялық мәдениетті қалыптастырып, адамдардың саналы тұтыну

әдеттерін дамытуға ықпал етеді. Мұндай жоба біздің ортақ болашағымыз үшін өте маңызды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Жандаулетова Ф.Р. Техника и технология утилизации промышленных отходов: «Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды»)/ Ф.Р.Жандаулетова. - Алматы: АУЭС, 2017 - 155 с.
2. Хорошавин, Л.Б., Основные технологии переработки промышленных и твердых коммунальных отходов: Л.Б. Хорошавин, В.А. Беляков, Е.А. Свалов; 2016 – 220 б.
3. <https://olioex.com> Olio
4. <https://www.yindii.com> Yindii
5. <https://kk.techconfronts.com/17359409-biological-waste-is-the-concept-classification-rules-for-collection-and-disposal> Биологиялық қалдықтар

ОТ АМБИЦИЙ К ДЕЙСТВИЯМ: РОЛЬ СТАРТАПОВ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Михайлова П., студентка 1 курс, «Мангистауский высший педагогический колледж им. Мурын Жырау Сенгирбекулы»

Научный руководитель: Макарова В., преподаватель специальных дисциплин английского цикла, педагог-исследователь

Актуальность: Пазвитие студенческих стартапов становится все более важным, так как проектная деятельность играет значительную роль в современном образовании. Студенты, обладая управленческими навыками, могут успешно разрабатывать стартап-проекты, которые соответствуют современным тенденциям и потребностям молодежи. Поэтому изучение особенностей молодежных стартапов и способов их продвижения имеет практическое значение.

Проблема: Наличие трудностей, которые затрудняют реализацию молодежных стартапов. Такие как нехватка опыта, отсутствие финансовой поддержки, недостаточные знания о ведении бизнеса и ограниченный доступ к профессиональному наставничеству.

Цель работы: Проанализировать, как стартапы могут способствовать развитию молодежного бизнеса и определить условия их успешного запуска и продвижения.

Задачи:

- Выявить ключевые факторы, способствующие успешному развитию молодежных стартапов и предложить эффективные механизмы поддержки для преодоления существующих препятствий.
- Рассмотреть основные проблемы, с которыми сталкиваются молодые предприниматели.
- Разработать рекомендации по созданию благоприятных условий для развития молодежного предпринимательства

Стартап — это новый, быстроразвивающийся бизнес, который часто связан с инновационными идеями, технологиями или необычными подходами к решению существующих проблем. Стартапы обычно начинают с малого, но благодаря большому потенциалу роста и уникальности могут значительно развиваться за короткий период времени. В отличие от традиционного бизнеса, стартапы часто работают в условиях неопределенности, тестируют новые продукты или услуги и стремятся быстро адаптироваться к изменяющимся условиям рынка.

Стартапы отличаются от традиционных компаний тем, что они работают в условиях высокой неопределенности и рисков, а их основная цель — не стабильный доход на первых этапах, а быстрое развитие и захват рынка. Чтобы добиться успеха, стартапы часто используют нестандартные подходы, гибкость и адаптивность.

В условиях динамичного развития экономики и технологий стартапы становятся важным инструментом для реализации инновационных идей. Особенно значимую роль в этом процессе играет молодежь, обладающая креативным мышлением, высокой адаптивностью и стремлением к самореализации. Развитие молодежного предпринимательства, в частности студенческих стартапов, позволяет не только формировать новое поколение бизнес-лидеров, но и способствует технологическому прогрессу и экономическому росту.

К примеру, особое внимание уделяется IT-сфере, где студенты могут разрабатывать программные продукты, мобильные приложения и информационные системы. Молодежь, активно осваивающая современные технологии, не боится экспериментировать и пробовать новые методы. Это делает их идеи уникальными и принципиально новыми. В сочетании с предпринимательским мышлением и поддержкой со стороны образовательных программ, наставников и инвесторов, молодежные стартапы могут становиться не только успешными, но и социально значимыми.

Молодые предприниматели часто обладают техническими навыками или глубокими знаниями в своей области, но им может не хватать управленческих, маркетинговых, финансовых и юридических компетенций. Отсутствие понимания основ ведения бизнеса может привести к серьезным ошибкам и краху проекта. Значимую роль в успехе стартапа играют опытные наставники, способные поделиться знаниями и связями. Однако, молодым предпринимателям часто трудно найти таких менторов. То же самое касается и поиска надежных партнеров, инвесторов и первых клиентов. Отсутствие развитой сети контактов серьезно затрудняет развитие бизнеса.

В связи с этим необходимо развивать системы образовательной поддержки, включающие в себя мастер-классы, тренинги и программы профессиональной переподготовки, создание эффективной системы менторства и *networking*. Молодые предприниматели нуждаются в поддержке и советах опытных бизнесменов, инвесторов и экспертов. Необходимо создавать платформы для общения и обмена опытом, организовывать мероприятия, способствующие установлению деловых контактов и привлечению партнеров.

Сокращение доступных источников финансирования стартап-проектов ограничивает возможности студентов в развитии и реализации их идей. Студенческий бизнес, как правило, не располагает значительными первоначальными накоплениями, в итоге команды стартапов вынуждены искать различные способы привлечения финансирования.

Поэтому, одним из перспективных подходов к запуску студенческих стартап-проектов является привлечение финансирования от заинтересованных организаций. В этом случае стартап может рассматриваться как часть внутренней стратегии развития образовательного учреждения, способствуя достижению его целевых показателей. Такой формат не только помогает реализовать ключевые задачи организации, но и способствует вовлечению инициативных команд в предпринимательскую деятельность, открывая возможности для формирования и развития собственных внутренних практик.

Результаты исследования: По проведенному анализу можно определить, что молодежные стартапы обладают высоким потенциалом для развития предпринимательства и инновационной экономики, однако их реализация сталкивается с рядом существенных проблем. Одной из ключевых трудностей является ограниченный доступ к финансированию, что значительно сужает возможности студентов по запуску и масштабированию своих проектов. Отсутствие собственных накоплений и недостаточная поддержка со стороны банков и инвесторов вынуждают команды искать альтернативные источники финансирования, включая гранты, венчурные фонды и краудфандинг.

Выводы: Молодежные стартапы – это не только возможность для самореализации молодых предпринимателей, но и важный фактор экономического развития. Они способствуют внедрению инноваций, созданию новых рабочих мест и повышению конкурентоспособности страны. Однако для успешного развития стартапов необходимо преодолеть существующие барьеры, связанные с финансированием, образованием и поддержкой со стороны государства и бизнеса.

Создание благоприятной среды для молодежного предпринимательства должно стать приоритетной задачей для образовательных учреждений, государственных структур и частного сектора. Только так амбиции молодежи смогут превратиться в реальные действия, ведущие к успешным бизнес-проектам и технологическим прорывам.

Список использованных источников

1. Стартапы: как создать и развить свой бизнес / Б. Трейси; пер. с англ. Л. Г. Третьяк. – Минск: Попурри, 2020.-256 с.
2. [<https://cyberleninka.ru/article/n/startapy-kak-instrument-razvitiya-studencheskogo-biznesa>]
3. [<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BF>]

ЖАСЫЛ ЭНЕРГИЯ

Студент Мукашев Б., 3 курс, «Электротехника колледжі» КМҚК

Ғылыми жектекшісі: Шынарбек Ш.Ә., арнайы пәндер оқытушысы,
Саньязова А.Б., математика пәнінің оқытушысы

Жоба өзектілігі

Экономикалық, экологиялық және энергетикалық жағынан тиімді болып табылатын, биоэнергетиканы өндіретін, биогаз қондырғыларын энергия тапшылығы байқалатын, мал шаруашылығымен айналысатын ауылдарға (қыстауларға, жайлауларға) орнату.

Мәселе

Ұсынылып отырған жобадағы биогаз қондырғысының көмегімен энергияға жұмсалатын шығындарды айтарлықтай қысқарту.

Жоба мақсаты

Малдардың шымынан қолжетімді биогаз өнімін алу.

Жобаның міндеттері:

- Жобаны құрастыру, техникалық жобаны сәйкестендіру;
- Қажетті құрал-жабдықтармен қамтамасыз ету;
- ARDUINO UNO платформасы мен программасын қолдану, экран бетіне шығару (датчик MQ4, датчик DHT11, LCD дисплей);
- сынақтан өткізу.

Жоба нысаны

Абай облысы, Үржар ауданы, Науалы ауылы (Усатова көшесінің тұрғындары).

Ауыл шаруашылығының тиімділігін арттыруға, қосымша пайда алуға нақты мүмкіндік пайда болады. Бірқатар кәсіпорындар үшін биогаз алу тек энергетикалық проблеманы ғана емес, сонымен қатар экологиялық және экономикалық мәселені ішінара шешуге мүмкіндік береді. Бұл мәселе әсіресе ауыл тұрғындары үшін өзекті, мұнда көптеген органикалық қалдықтар бар. Қол жетімді биогаз бүгінгі күні өзекті және органикалық қалдықтарды өңдеу процесі экономика үшін де, тұтастай алғанда ғылыми ілгерілеу үшін де үлкен практикалық құндылыққа ие.

Біздің мақсатымыз «Жасыл энергия» жобасын ауылды жерлерде іске асыру. Бұл жобаны біз сынақтан өткізіп қана қоймай, эксплуатацияға енгізуге жұмыстар жасалуда.

Қазақстандағы биогаз қондырғыларының нарығы

Биогаз: электрқуат, жылу ретінде қолданылады. Биогаз қондырғыларын тазалағыш құралы ретінде шаруа қожалықтарында, құс фабрикаларында, спирт зауыттарында, қант зауыттарында, ет комбинаттарында орналастырылуға болады. Биогаз қондырғысын басқа қондырғылармен салыстырғанда ауыл тұрғындары үшін ең таңдаулы, ең тиімдісі болып табылады.

1-кесте. Бәсекелестерді талдау

«Жасыл энергия» жобасын коммерцияландыру мүмкіндігі бар.

Биогаз қондырғысының толық жиынтығы оның қуаттылығына, жылу немесе электр энергиясына, алынған шикізат түріне байланысты әр түрлі болады. Усатова көшесіндегі 72 тұрғын үйге керекті биогаз көлемі 1080 м³ биогаз қондырғысына кететін шығын, негізгі бөліктері төмендегі 4-кестеде

сипатталған. Жобаны іске асыру кезінде барынша қол жетімді матермалдарды және ең жаңа технологияларды қолданамыз.

2-кесте. Биогаз қондырғысының құрамдас бөліктері

Зерттеу нәтижелері

Энергетикалық тәуелділік азайды, парниктік газдар шығарындылары төмендеді, қоршаған ортаның мал шаруашылығы өндірісінің қалдықтарымен ластануы жойылды, ауылды жерде жағымсыз иістің болмауы.

Қорытынды

«Жасыл энергия» жобасын іске асыру арқылы қоршаған ортаны ластанмайтын альтернативті энергия көздерінің, биогаз энергиясының артықшылықтарын көрсете білдік. Ауыл тұрғындарына биогазды алу әдістерін және биогазды энергия үнемдеудің басты қайнар көзі ретінде түсіндіріп, биогаз қондырғыларының маңыздылығын көрсетіп, қолданысқа енгізуге әрекеттер жасалды. Биогаз энергияның баламалы көзі ретінде ауыл шаруашылығы деңгейінде ғана емес, бүкіл ел үшін үлкен маңызға ие.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. М.В. Голицын, А.М. Голицын, Н.В. Пронина. «Альтернативные энергоносители» Изд. Наука, Москва, 2004 г.
2. Л.М. Четошникова. «Нетрадиционные возобновляемые источники энергии» Издательский центр ЮУрГУ, учебное пособие, 2010 г.
3. Gevorkian P. «Альтернативные источники энергии в проектировании зданий» The McGraw-Hill, 2009 г.
4. Баадер В. Биогаз: теория и практика. – М: Колос, 2011 г.
5. Малофеев В.М. Биотехнология и охрана окружающей среды: Учебное пособие. М.: Издательство Арктос, 2011 г.

БИЗНЕС-ПРОЕКТ. ОРГАНИЗАЦИЯ КОФЕЙНИ-ПЕКАРНИ «СКАЗКА»

Мұратбек П., студент 3курс, ГККП "Кентауский многопрофильный колледж"
Научный руководитель: Батыршаева З.С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность. Во время неустойчивого экономического положения как во всем мире, так и в Казахстане, когда даже мои сверстники из нашего города в целях хорошего заработка и в поисках себя, стараются уехать в большие города или в другие страны, я хотела бы показать пример, что и в Кентау можно начать свое дело и процветать и, в будущем, по мере расширения бизнеса, обеспечить работой и других жителей этого города. В нашей кофейне-пекарне мы намерены производить и предоставлять не только кондитерские изделия, но и модную и *актуальную на сегодняшний день ПП - продукцию* (правильное питание), а именно выпечка бездрожжевых хлебных изделий и кофе без кофеина.

Этот вид бизнеса ищет новые способы оставаться гибким в данных условиях и в то же время оставаться верным своей миссии. На базе кофейни-пекарни можно организовать доставку готовых блюд в офисы. Как

начинающий бизнесе, я должна учесть, что сейчас мы находимся в эпоху услуг по доставке, когда меняться надо быстро и «еще вчера».

Проблема. В последние годы в Казахстане большое значение придается развитию и поддержке предпринимательства. Однако в условиях повышенной конкуренции особенно в таких малых городах, как Кентау, молодые предприниматели на старте часто сталкиваются с проблемой: как запустить проект в условиях нехватки ресурсов? Одним из эффективных методов решения проблемы является разработка правильно составленного бизнес-плана и привлечение финансирования, которое может быть осуществлено с помощью таких программ как "Дорожная карта - 2025", поддерживающая начинающих предпринимателей из *моногородов как наши Кентау*, "Бастау Бизнес", направленного на обучение основам предпринимательства и развития навыков ведения собственного дела среди молодых предпринимателей.[4]

Цель бизнес – проекта.Целью проекта является участие в программе "Дорожная карта - 2025" или в программе "Бастау Бизнес" и возможность получения безвозмездного финансирования до 3000000 (три миллиона) тенге или получение гранта в размере 400 МРП. Став участником программы, надеюсь приносить пользу устойчивому развитию бизнеса в Казахстане.

Задачи. Проанализировать рынок и конкурентов, исследовать целевую аудиторию, разработать маркетинговый план, определить план производства, составить технологический план производства, описать организационно-производственный план, изучить финансовый план, установить степень возможных рисков. [3]

Кофейня - пекарня «СКАЗКА»— это заведение общественного питания и магазин, производящий и торгующий кулинарными изделиями. Состоит из торгового зала и кулинарного помещения, где и производится продукция. В кофейне-пекарне предусмотрена возможность не только купить еду навынос, но и перекусить на месте. В нашей кофейне всегда есть клиенты, благодаря спросу *ПП- продукции (кофе без кофеина, бездрожжевой хлеб)* свежим изделиям, стабильному «домашнему» качеству и честным ценам.

Бизнес нельзя отнести к простым, как и любое дело, связанное с общественным питанием. Как правило, его открывают люди с опытом в индустрии: менеджеры, повара, технологи, однако возможность предоставляется и молодым бизнесменам при такой большой поддержке от государства, тем более как раз- таки *тинэйджеры сейчас стремятся к здоровому образу жизни*. Производство кулинарных изделий — трудоемкое дело, поэтому в команде должен быть опытный кулинар, с которым можно разработать технологические карты и подобрать необходимое оборудование.

Кофейня-пекарня «СКАЗКА»— не работает на поток, а обслуживает несколько прилегающих кварталов, ориентируясь на постоянных покупателей. Количество заказов рассчитывается точно под этот спрос, поэтому они постоянно свежие, большая часть продукции хранится менее суток.

Результаты. Бизнес - анализ этого проекта устанавливает показатели эффективности - прибыльность, окупаемость и производительность труда, существующие активы и пассивы. Проанализировав поставленные задачи, мы

достигаем конкретных показателей, что дает нам возможность с наименьшим риском принимать управленческие решения [1]

Сумма первоначальных инвестиций — 4200 тыс.тенге, в т.ч 3000 тыс.тенге - грантовые средства;

Срок окупаемости — 12 месяцев

Ежемесячная прибыль — 586210 тенге

Выводы.Открытие **кофейни-пекарни «СКАЗКА»** — нельзя назвать простым делом. Без составления четкого бизнес- плана не обойтись даже опытным предпринимателям. Много времени, денег и сил потребуется на оформление всех документов и получение лицензий, сертификатов, разрешений. Но если бизнесмен сможет выстроить четкую концепцию, обеспечить высокое качество продукции, составить эффективную систему продаж и продвижения, то он сможет получать высокий доход уже через несколько месяцев после открытия собственного предприятия. [4]

Список использованных источников

1. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан.Кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 года № 375-V ЗРК;
2. "Бизнес планирование: учебное пособие/ Л. А. Баев, М. Г. Литке - 2017. С. 25-37.
3. О внесении изменений и дополнений в постановления Правительства Республики Казахстан от 24 декабря 2019 года № 968 "Об утверждении Государственной программы поддержки и развития бизнеса "Дорожная карта бизнеса-2025" и от 31 декабря 2019 года № 1060 "О некоторых мерах государственной поддержки частного предпринимательства" <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000736/history>
4. Постановление Правительства Республики Казахстан от 13 октября 2021 года № 736. Утратило силу постановлением Правительства Республики Казахстан от 18 января 2024 года № 18.
5. НПП РК АТАМЕКЕН, Основы предпринимательской деятельности –Нур-Султан 2020 г. С. 35-53.

ПРОИЗВОДСТВО АЛЮМОЦЕМЕНТА

Нурмихаметов Р., студент 3 курс, КГКП«Аркалыкский политехнический колледж» Управления образования акимата Костанайской области

Научный руководитель:Тургаев Б.Б., преподаватель экономических дисциплин, магистр экономических наук

Актуальность - в настоящее время вопросы занятости населения, развитие частного предпринимательства, охраны окружающей среды, рациональное использование бытовых отходов и отходов связанных с добычей сырья металлургического производства, экологическая безопасность и чистота города , открытие нового производства, открытие новых рабочих мест, увеличение налоговых поступлений и прочих обязательных платежей в бюджет являются актуальными вопросами решение которых безусловно повысит благосостояние

населения. [1.21.] В 2021 году крупное предприятие филиал АО "Алюминий Казахстана" Торгайское бокситовое рудоуправление (ТБРУ) города Аркалыка остановила работу. Наше предложение открыть производство алюмоцемента тем самым решить вопрос охраны окружающей среды, рационального использования отходов связанных с добычей сырья металлургического производства, экологической безопасности и чистоты города ,открытие нового производства, создание новых рабочих мест, увеличение налоговых поступлений и прочих обязательных платежей в бюджет, привлечение к проекту субъектов предпринимательской деятельности, решить вопрос занятости населения, улучшить экологическое состояние города.

Проблема - закрытие Торгайского бокситового рудоуправления градообразующего предприятия города Аркалыка, загрязнение окружающей среды бытовыми отходами и отходами добычи боксита сырья для производства алюминия, малое количество производственных предприятий, отсутствие постоянной работы у трудоспособного населения, малое количество субъектов предпринимательской деятельности в отрасли производства. [2.7.]

Цель исследования – открытие производства алюмоцемента и в процессе производства как дополнительное производство выпуск углекислого газа и негашенной извести. Углекислый газ может быть использован для газированных напитков, известь в строительных целях, тем самым решить вопросы занятости населения, развитие промышленного предпринимательства, охраны окружающей среды, рациональное использование бытовых отходов и отходов металлургической промышленности, благоустройство и чистота города , открытие нового производства и новых рабочих мест, увеличение поступления налогов и других обязательных платежей в бюджет.

Задачи:

1. Теоретическое изучение специальной литературы производства алюмоцемента.
2. Разработка технологии производства алюмоцемента.
3. Изготовление алюмоцемента с использованием глины и известняка Торгайского региона.
3. Анализ экономического положения в данной сфере.
4. Составление бизнес плана.

Для производства алюмоцемента в качества сырья используется отходы производства боксита (карьерная глина и известняк).

Результаты исследования: изготовлены пробные образцы алюмоцемента, разработана пошаговая технология производства продукции, выполнены точные расчеты производства, рассчитана себестоимость продукции, был проведен поиск необходимого оборудования, проведен анализ рентабельности производства и составлен бизнес план по производству алюмоцемента. Нами проведен поиск подходящей глины на окрестностях города Аркалыка. Для получения желаемого результата по изготовлению пробных образцов алюмоцемента были проведены несколько экспериментов и только пятый образец привел нас к желаемому результату. [3.11.]

Выводы: в процессе работы нами изучена необходимая литература, разработана технология производства изделий, изучены технические характеристики оборудования и цены на них, произведены расчеты себестоимости продукции, рентабельности производства и составлен бизнес план по производству алюмоцемента, учтены возможные форс – мажорные особенности производства. [5.1.]

Положительные стороны это открытие производственных предприятий, улучшение экологической безопасности, открытие новых рабочих мест, налоговое и другое обязательное финансовое поступление в бюджет привлечение инвестиций. Рентабельность производства в первый месяц 46 процентов, начиная со второго месяца работы мини завода по производству алюмоцемента рентабельность может подняться на 50 процентов. Оборудование для производства алюмоцемента, мини завод по производству алюмоцемента стоимостью около 60000000 тенге можно приобрести, затраты по возврату финансов оборудования включены при расчете рентабельности на пять лет. По истечении пяти лет с полным выкупом оборудования рентабельность производства может возрасти до 80 процентов. [4.1.]

В перспективе мы планируем расширить производства алюмоцемента это послужит открытию дополнительных рабочих мест , повышению отчисления налогов и прочих отчисления в бюджет. В процессе изготовления пробных образцов алюмоцемента были произведены точные расчеты затрат на материалы и прочие расходы. Все компоненты производства алюмоцемента в достаточном количестве имеются в наличии на территории города Аркалыка , следовательно транспортные расходы сведены к минимуму. Конкурентов по производству алюмоцемента в городе Аркалыке нет, продукция на сегодняшний день имеет спрос.

Мы с уверенностью можем сказать то-что производство алюмоцемента является практически возможным, экономический выгодным, экологический безопасным и технологический приемлемым. [5.21.]

Список использованных источников

1. Рос, Долорс Керамика. Техника. Приемы. Изделия / Долорс Рос. - М.: АСТ-Пресс Книга, 2010. - 144 с
2. Аксельрод Л.М. Развитие производства цемента в мире и в России, новые технологии / Л.М. Аксельрод // Новые огнеупоры. – 2011. – №3. – С.106 – 119.
3. Потудин Д.В. Сценарий развития индустрии огнеупорных материалов – мир и Китай / Д.В. Потудин // Огнеупоры и техническая керамика. – 2003. – № 7. – С. 31 – 37.
4. Черняк В.З., Черняк А.В., Довдиенко И.В. Бизнес-планирование. Учебно-практическое пособие. – М.: изд. РДЛ, 2002. – 272 с.
5. Дипломный проект выпускника Аркалыкского педагогического института Тургаева Б.Б.1993 г.

БӨДЕНЕ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДЫҢ БИЗНЕС ЖОСПАРЫ, БӨДЕНЕ ҚҰСЫН ӨСІРУДІҢ ТИІМДІЛІГІ.

Студент Нұртілеу М., 2 курс, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі
Ғылыми жетекшісі: Кубентаева А.Б., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Соңғы жылдары салауатты тамақтануға көшетіндердің саны артып келеді және осыған байланысты бөдене бизнесі тиімді идея болып көрінеді.

Мәселе: Ферма бөдене өнімдерін Ешкіөлмес ауылының тұрғындарын ғана емес, сонымен қатар облыс көлемінде, балабақша, мектеп, қарттар үйі, жақын маңдағы ауылдардың тұрғындарын, сонымен қатар көтерме және бөлшек сауда дүкендерін қамтамасыз етуге арналған. Бұл жобаның табыстылық деңгейі жоғары, себебі бөдене өнімдеріне сұраныс біртіндеп артып келеді. Сондықтан, бөдене өсіруге арналған шағын ферманы ұйымдастыру бизнесі, дұрыс көзқараспен, шығындар минималды болған жағдайда жақсы пайда әкеледі.

Жұмыстың мақсаты: Халыққа таза, пайдалы өнім ұсыну, халықты жұмыспен қамту, оқытушылар мен студенттер бірлесе зерттеу жұмыстарын орындау, бұл бизнес-жоспар колледжіміздің материалдық-техникалық базасын жақсарту үшін қосымша пайда табу мақсатында Жетісу облысы, Ескелді ауданы, Ешкіөлмес ауылындағы бөдене өсіруге арналған ферма ашу.

Міндеттері:

- Бөдене өсіру материалын оқып үйрену;
- бөденелерді күту және күтіп-бағу шарттарымен танысу;
- бөдене шаруашылығы өнімдерін өткізу тәсілдерін зерттеу.

Бөдене фермасын ұйымдастыру жобасы перспективалы бағыт болып саналады.

Зерттеу нәтижелері: Бизнес-жоба бойынша жұмыс барысында біз бөденелерді күтіп-бағу және күту жағдайларын, сондай-ақ бөдене жұмыртқасы мен етінің пайдасын білетін боламыз. Жалпы құны жоба – 1 млрд теңгені құрайды. Дұрыс көзқараспен, таза табыс үшін 350000 т біз алты айда шығамыз.

1 КЕЗЕҢ. Мал басын жоспарлау. Көрсеткіштер: Ұрғашы- 2021 жыл- 4500, 2022 жыл- 9000, 2023 жыл - 16500, 2024 жыл - 22500, 2025 жыл - 25000. Еркектер: 2021 жыл - 500, 2022 жыл - 1000, 2023 жыл - 1500, 2024 жыл - 2500, 2025 жыл - 5000. Барлығы: 2021 жыл - 5000, 2022 жыл - 10000, 2023 жыл - 18000, 2024 жыл - 25000, 2025 жыл - 30000.

Бөдене шаруашылығы үшін бөдененің – Фараон, Жапондық, Манжур және Техас түрлерін сатып алу жоспарлануда. Жапон бөденелері ерте жұмыртқалай бастайды, бір айдан бір жылға дейін 300-ге дейін жұмыртқа сала алады. 8-12 айға толғаннан кейін бөдененің өнімділігі төмендейтінін ескеру қажет, сондықтан оларды етке жіберген дұрыс. Ұшаның салмағы шамамен 200 г. Жапон бөденелері өнімді түрлердің бірі болып табылады және бастау үшін өте қолайлы тұқым болып табылады. Манжурлік және Техас бөденелерін шағылстыру нәтижесінде жаңа Жетісулық тұқым алынды. Жетісулық тұқым – құс және жұмыртқа ірі болады, белгілері мен қасиеттерінің көрініс дәрежесі

бойынша будандардың бірінші ұрпағының ата – ана формасының әрқайсысынан ерекше басым болуы. Ет өнімдерін сату үшін Манжур бөденесін сатып алу жоспарлануда. Ұшаның салмағы шамамен 320 грамм немесе одан да көп. Бастапқыда 5000 дана аналық бөдене сатып алу жоспарлануда. Бес жыл ішінде 30000 басқа көбейту жоспарлануда.

Кесте 1.Бастапқы шығындар: Шығындар тізімі: 5000 басқа арналған бөдене торы. Өнім бірлігінің бағасы (теңге.) - 10. Сатып алу құны (теңге.) - 120000. Жұмыртқа инкубаторы. Өнім бірлігінің бағасы (теңге.) - 1. Сатып алу құны (теңге.) - 450 000. Құстардың аналық басын сатып алу. Өнім бірлігінің бағасы (теңге.) - 100. Сатып алу құны (теңге.) - 30000. Алғаш рет жем (50 кг қап). Өнім бірлігінің бағасы (теңге.) -10. Сатып алу құны (теңге.) - 90000. Басқа шығындар. Өнім бірлігінің бағасы (теңге.) - 20 000. Сатып алу құны (теңге.) - 20 000. Барлығы - 710000.

Кесте 2.Өнім өндіру көлемі. Өнім. Жұмыртқа дана - 2021 жыл - 5000, 2022 жыл - 10000, 2023 жыл - 15000, 2024 жыл - 25000, 2025 жыл - 30000. Бөдене ұшасы, кг - 2021 жыл - 5, 2022 жыл - 10, 2023 жыл - 15, 2024 жыл - 20, 2025 жыл - 25.

Кесте 3.Өнімді сатудан түскен пайда.Көрсеткіштер. Жұмыртқаларды сату - 2021 жыл-

5000, күн -175000, ай -5 250000. 2022 жыл - 10000, күн - 350000, ай - 10500000. 2023 жыл-15000, күн - 525000, ай -15 750 000. 2024 жыл -2 5000, күн - 750000, ай - 22 500000. 2025 жыл - 30000, күн - 1 050 0000, ай - 31 500000. Етті сату - 2021 жыл - 5 кг, күн - 17500, ай -525000. 2022 жыл - 10, күн - 35000, ай - 1 050000. 2023 жыл – 15, күн - 52500, ай -1575000. 2024 жыл - 20, күн - 70000, ай - 2100000. 2025 жыл - 25, күн - 87500, ай - 2625000. Барлығы - 2021 жыл - күн-192500, ай - 5775000, жыл - 69300000. 2022 жыл - күн - 385000, ай - 11550000, жыл - 138600000. 2023 жыл - күн - 577000, ай -17325000, жыл - 207900000. 2024 жыл – күн - 820000, ай - 24600000, жыл - 295200000. 2025 жыл - күн 1137500, ай - 34125000, жыл - 409500000.

Кесте 4.Жылдық шығындар. Шығындар тізімі. Еңбекке ақы төлеу - 2021 жыл - 144000 (1 адам), 2022 жыл - 432000 (3 адам), 2023 жыл - 1008000 (7), 2024 жыл - 2016000 (14), 2025 жыл - 2880000 (20). ЖК аударымдары - 2021 жыл - 50000, 2022 жыл - 50000, 2023 жыл - 60000, 2024 жыл - 60000, 2025 жыл - 60000. Электр энергиясы - 2021 жыл - 25200, 2022 жыл - 25200, 2023 жыл - 25200, 2024 жыл - 50000, 2025 жыл - 50000, Жалпы шаруашылық шығындар - 2021 жыл -180000, 2022 жыл - 360000, 2023 жыл - 540000, 2024 жыл - 720000, 2025 жыл - 900000. Күтпеген шығындар-2021 жыл - 10000, 2022 жыл - 15000, 2023 жыл - 15000, 2024 жыл - 20000, 2025 жыл - 20000. Барлығы - 2021 жыл - 409200, 2022 жыл - 882200, 2023 жыл -1648200, 2024 жыл - 2866000, 2025 жыл - 3910000.

Кесте 5. Жоба нәтижелері. Көрсеткіштер. Сатудан түскен кіріс күн. 2021 жыл- күн -192500, ай - 5775000, жыл - 69300000. 2022 жыл- күн - 385000, ай - 11550000, жыл - 138600000. 2023 жыл - күн - 577000, ай -17325000, жыл - 207900000. 2024 жыл- күн - 820000, ай 24600000, жыл - 295200000. 2025 жыл – күн - 1137500, ай - 34125000, жыл - 409500000. Барлық шығындар. 2021 жыл -

ай 409200, жыл - 4910400. 2022 жыл - ай - 882200, жыл - 10586400, 2023 жыл- ай -1648200, жыл -19778400. 2024 жыл - ай - 2866000, жыл - 34392000. 2025 жыл - ай 3910000, жыл - 46920000. Айлық таза пайда - 5365800, 2022 жыл - 10 667800, 2023 жыл - 19778400, 2024 жыл - 34392000, 2025 жыл - 46920000. Жылдық таза пайда - 2021 жыл - 64389600, 2022 жыл - 128013600, 2023 жыл - 237340800, 2024 жыл - 2024 жыл, 412704000, 2052 жыл - 563040000.

Қорытынды: Материалды зерделеу және жүргізілген есептеулер барысында бөдене өсіруге арналған ферма табысты және болашағы зор кәсіп деген қорытындыға келдік. Шағын ферманың табысты жұмыс істеуінің басты шарты - кезеңдік жоспардың орындалуы.

Бөдене бизнесінің бірқатар артықшылықтары бар:

- ✓ минималды алаң;
- ✓ бөдененің тез өсуі және жұмыртқаның ерте өндірілуі;
- ✓ күтім мен күтімнің қарапайымдылығы;
- ✓ ауруларға төзімділік;
- ✓ қалдықсыз өндіріс, қоқысты да, қауырсынды да сатуға болады;
- ✓ бәсекелестік әлсіз;
- ✓ денсаулыққа пайдалы өнімдер.

Көптеген артықшылықтарға қарамастан, әрине, кемшіліктер де бар. Алайда, олардың саны онша көп емес:

- ✓ шуға, температураға және жарыққа сезімталдық;
- ✓ бөдене сату нарығының жеткілікті деңгейде дамымағандығына байланысты тұрақсыз сұраныс. Сондықтан өнімді сатуда қиындықтар туындауы мүмкін. Нәтижесінде өтелімділік мерзімі артады.
- ✓ Жобаны қорытындылай келе, бөдене фермасы перспективалы бағытқа ие деген қорытындыға келеміз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. Б.М.Махатов, А.Мелдебеков, В.И.Абрикосова, М.К.Байбатшанов «Бөдене өсіру ерекшеліктері», «Нур-Принт» 2014ж.
2. Бөдене жұмыртқасын әртүрлі аурулары <http://plushealth.ru/blog/kak-upotrebyat-perepelinye-yaitsa-pri-razlichnykh-zabolevaniyakh-i-v-profilakticheskikh-tselya>
3. Бөдене етінің пайдасы мен зияны – <https://fermerok.info/polza-i-vred-myasa-perepelov>
4. Бөдене көңін тыңайтқыш ретінде пайдалану ерекшеліктері – <https://4ptic.com/perepel/primenenie-pometa-kak-udobreniya/>
5. Жапон бөденелерінің ерекшеліктері – <https://4ptic.com/perepel/yaponskij/>
<https://egemen.kz/article/342831-bodene-osiru---berekeli-biznes>
<https://7-su.kz/news/cat-17/16806/>

БУДУЩЕЕ ГЛАЗАМИ СОВРЕМЕННОГО ПОКОЛЕНИЯ

Позднякова Е., Есболкызы Е., студенты 1курс, Актюбинский высший гуманитарный колледж

Научный руководитель: Канибекова А.М., преподаватель математики и информатики

Актуальность темы

Подростковый возраст — это особенный этап жизни, когда происходит активное формирование личности, мировоззрения и социальных навыков. Современный мир развивается стремительно, технологии меняют привычные модели поведения и общения, а подростки становятся активными участниками этих изменений. Изучение восприятия мира подростками важно для понимания их потребностей, интересов и проблем, а также для формирования благоприятной среды для их развития.

Цель работы

Исследовать, как современные подростки воспринимают окружающий мир, какие факторы оказывают на них влияние, и каким образом можно наладить взаимопонимание между поколениями.

Задачи исследования

1. Определить ключевые особенности восприятия мира подростками.
2. Изучить влияние цифровых технологий на формирование личности подростка.
3. Рассмотреть социальные и психологические аспекты подросткового возраста.
4. Выявить методы эффективного взаимодействия между подростками и старшими поколениями.

Результаты исследования

- Подростки воспринимают мир через призму эмоций, что делает их более чувствительными к событиям и мнениям окружающих.
- Влияние цифровых технологий значительно ускоряет процесс адаптации к информации, но одновременно может вызывать трудности в живом общении.
- Социальные сети и интернет играют важную роль в коммуникации подростков, облегчая поиск единомышленников, но также создавая риски зависимости от виртуального мира.
- Старшему поколению важно учитывать особенности мышления подростков, проявлять терпение и уважение к их точке зрения, что способствует лучшему взаимопониманию.

Заключение

Подростковый возраст — это период открытий, изменений и поиска своего места в обществе. Современные подростки активно адаптируются к цифровой среде, стремятся к независимости, но в то же время нуждаются в поддержке и понимании со стороны взрослых. Взаимное уважение, доверие и открытость в общении между поколениями помогут создать гармоничное общество, где каждый найдет свое место.

Список использованных источников

1. К.Ж. Кожаметова. «Социальная адаптация подростков в Казахстане»
2. Г.Е. Байжуманова. «Психология подросткового возраста»

3. Гиппенрейтер, Ю.Б. «Общаться с ребёнком. Как?» — М.: АСТ, 2020.
4. Франкл, В. «Человек в поисках смысла» — М.: Альпина Паблишер, 2019.
5. <https://ynpress.com/archives/117084>

«ҮЙРЕНІҢІЗ. ЖАСАҢЫЗ. ПАЙДАЛАНЫҢЫЗ». 1С БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІС ЖҰМЫС

Студент: Сабиқан Е., 3 курс, «Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі»
МКҚК

Ғылыми жетекші: Токтабаева А.Б., арнайы пән оқытушысы

“Үйреніңіз. Жасаңыз. Пайдаланыңыз” ұраны 1С бағдарламасының мәнін дәл көрсетеді. Бұл бағдарламалық кешен теориялық білімді практикалық дағдыларға айналдыруға және оны күнделікті жұмыста тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда 1С бағдарламасы Қазақстандағы және ТМД елдеріндегі ең танымал автоматтандыру жүйелерінің бірі болып табылады. Осыған байланысты, 1С бағдарламасын зерттеу, оны қолдану аясын кеңейту және оның мүмкіндіктерін тереңірек ашу өте өзекті мәселе. Қазіргі таңда ақпараттық технологиялар қарқынды дамып келе жатқан кезеңде, кез келген салада, соның ішінде білім беру саласында да, автоматтандырылған жүйелерді қолданудың маңызы зор. Әсіресе, қаржы-шаруашылық қызметін автоматтандыруда 1С бағдарламасы кеңінен қолданыс тауып отыр. Бұл бағдарламалық кешен өз кезегінде колледждегі оқу процесін тиімді ұйымдастыруға, қаржылық есептілікті жүргізуге және басқа да шаруашылық жұмыстарды оңтайландыруға мүмкіндік береді.

"Үйреніңіз. Жасаңыз. Пайдаланыңыз." – бұл білім беру, тәжірибелік қолдану және инновацияларды дамытуға бағытталған кешенді бағдарлама. Бағдарлама оқушыларға, студенттерге және жас кәсіпкерлерге ғылым мен технологияның көмегімен нақты мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Нарықты талдау. Мақсатты аудитория. Мектеп және колледж оқушылары (12-18 жас), университет студенттері жас ғалымдар мен стартапшылар, STEM бағытына қызығатын кез келген адам. Бәсекелестік талдау Coursera, Udemy, Khan Academy (онлайн білім беру платформалары). Ғылыми хабтар мен инновациялық орталықтар. Университеттердің зертханалары. Біздің басты айырмашылығымыз – білімді тек теориялық тұрғыда ғана емес, практикалық жобалар арқылы да бекіту және нақты өнім жасауға мүмкіндік беру.

Үйреніңіз (Learn). Онлайн курстар (STEM, кәсіпкерлік, технологиялар) Ғалымдар мен сарапшылардың вебинарлары. Интерактивті оқу материалдары (видео, симуляторлар)

Жасаңыз (Make). Ғылыми зертханалар мен жабдықтарға қолжетімділік практикалық эксперименттер мен жобалар. Хакатондар мен ғылыми-техникалық жарыстар

Пайдаланыңыз (Use) Стартап акселератор бағдарламалары. Менторлық және коучинг қызметтері. Инвесторлармен және компаниялармен байланыс орнату.

Кең таралғандығы және сұраныстың жоғарылығы: ІС бағдарламасы шағын, орта және ірі кәсіпорындарда кеңінен қолданылады. Осыған байланысты, ІС бағдарламасын жетік меңгерген мамандарға деген сұраныс үнемі жоғары. Ғылыми ізденіс жұмысы аясында ІС бағдарламасының жаңа мүмкіндіктерін зерттеу және оларды қолданудың тиімді әдістерін әзірлеу мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

Автоматтандырудың артуы: Қазіргі заманғы кәсіпорындардың қызметі автоматтандыру деңгейінің жоғарылауымен сипатталады. ІС бағдарламасы бизнес-процестерді автоматтандырудың қуатты құралы болып табылады. Ғылыми зерттеулер арқылы ІС бағдарламасының көмегімен автоматтандырудың жаңа бағыттарын анықтауға және оны енгізудің тиімді жолдарын табуға болады.

Үздіксіз даму: “ІС” компаниясы үнемі жаңа бағдарламалық өнімдер мен шешімдерді шығарып, қолданыстағыларын жетілдіріп отырады. Ғылыми ізденіс жұмысы жаңа өнімдер мен шешімдерді зерттеуге, олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтауға және оларды тәжірибеде қолдану бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік береді.

Импортты алмастыру саясаты: Қазақстанда жүргізіліп жатқан импортты алмастыру саясаты аясында отандық бағдарламалық жасақтамаларды, соның ішінде ІС бағдарламасын қолдану өзекті болып отыр. Ғылыми зерттеулер осы бағдарламалық жасақтаманы жергілікті жағдайларға бейімдеуге және оның функционалдығын кеңейтуге бағытталуы мүмкін.

Білім беру саласындағы қажеттілік: ІС бағдарламасы тек кәсіпорындарда ғана емес, сонымен қатар колледждер мен жоғары оқу орындарында да оқу процесін ұйымдастыру үшін кеңінен қолданылады. Ғылыми ізденіс жұмысы аясында ІС бағдарламасын білім беру саласында тиімді қолданудың әдістемелерін әзірлеуге болады.

Тәжірибелік бағдар: “Үйреніңіз. Жасаңыз. Пайдаланыңыз” ұраны ғылыми ізденіс жұмысының тәжірибелік бағыттылығын көрсетеді. Зерттеу нәтижелері нақты мәселелерді шешуге және ІС бағдарламасын қолданудың тиімділігін арттыруға бағытталуы тиіс.

Жоғарыда аталған факторлар ІС бағдарламасы бойынша ғылыми ізденіс жұмысының өзектілігін дәлелдейді. Бұл зерттеулер ІС бағдарламасын тереңірек түсінуге, оны қолдану аясын кеңейтуге, жаңа шешімдер әзірлеуге және отандық ІТ нарығының дамуына үлес қосуға мүмкіндік береді. “Үйреніңіз. Жасаңыз. Пайдаланыңыз” ұраны осы зерттеулердің негізгі бағытын айқын көрсетеді – теориялық білімді тәжірибе жүзінде тиімді қолдану.

ІС бағдарламасының теориялық негіздерін терең зерттеу, оның мүмкіндіктерін тәжірибе жүзінде қолдану дағдыларын қалыптастыру және нақты кәсіпорындардың/мекемелердің қызметін автоматтандыру үшін тиімді шешімдер әзірлеу және енгізу.

ІС платформасының терең талдауы: Зерттеу нәтижесінде ІС платформасының архитектурасы, жұмыс істеу принциптері, негізгі компоненттері (технологиялық платформа, конфигурациялар, метадеректер,

объектілер, модульдер) және олардың өзара әрекеттесуі туралы терең түсінік қалыптасады.

1С бағдарламалау тілінің ерекшеліктері айқындалады: Синтаксисі, семантикасы, негізгі операторлары, кіріктірілген функциялары мен процедуралары, объектіге бағытталған бағдарламалау мүмкіндіктері зерттеледі.

Әртүрлі конфигурациялардың салыстырмалы талдауы: Зерттеу барысында әртүрлі 1С конфигурацияларының (мысалы, “1С:Бухгалтерия”, “1С:Жалақы және Кадрларды басқару”, “1С:Сауданы басқару”) функционалдық мүмкіндіктері, артықшылықтары мен кемшіліктері салыстырылып, олардың белгілі бір салаларда қолдану тиімділігі бағаланады.

“Үйреніңіз. Жасаңыз. Пайдаланыңыз” ұранына негізделген ғылыми ізденіс жұмысының зерттеу нәтижелері 1С бағдарламасының теориясы мен практикасын тереңдетуге, оның қолдану аясын кеңейтуге және отандық ІТ нарығының дамуына үлес қосуға бағытталуы тиіс. Бұл нәтижелер ғылыми жаңалық ретінде қарастырылуы, ғылыми мақалалар мен баяндамалар түрінде жариялануы, сондай-ақ оқу процесінде және кәсіпорындардың/мекемелердің қызметінде қолданылуы мүмкін.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Харитонов С.А. “Бухгалтерский учет в “1С:Предприятии 8””.
2. Гладкий А.А. “1С:Предприятие 8.3. Практическое пособие разработчика”.
3. Радченко М.Г. “1С:Предприятие 8.3. Программирование”.
4. Селищев Н.В. “1С: Бухгалтерия 8.3. Понятный самоучитель для начинающих”.
5. 1С конфигурациялары бойынша әдістемелік құралдар, нұсқаулықтар.

НАРОДНОЕ СРЕДСТВО ДЛЯ УКРЕПЛЕНИЯ ВОЛОС (СМЕСЬ ТРАВ)

Студент: Сагындыкова К., 1 курс, КГКП «Аркалыкский политехнический колледж»

Руководитель: Дюсюкова А.Т., мастер производственного обучения

Актуальность темы

Создание лосьона из травяной настойки отвечает современному тренду на натуральные средства для ухода за волосами. Использование трав позволяет минимизировать риски аллергических реакций и химического повреждения, делая уход безопасным и эффективным.

Проблема

Несмотря на богатство природных ресурсов Казахстана, потенциал местных лекарственных растений в косметологии используется недостаточно. Народные рецепты, проверенные временем, теряют популярность из-за недостатка научных исследований, современных технологий переработки сырья и промышленного производства натуральных средств.

Цель исследования

Разработка лосьона для ухода за волосами на основе травяной настойки.

Задачи исследования:

1. Изучить лекарственные травы, подходящие для ухода за волосами, и их свойства.
2. Разработать рецепт травяной настойки для использования в составе лосьона.
3. Изучить процесс приготовления и хранения настойки.
4. Провести тестирование лосьона и оценить его влияние на состояние волос.
5. Сравнить свойства разработанного средства с готовыми косметическими продуктами.

Здоровые и ухоженные волосы всегда были символом красоты и здоровья человека. В современном мире, несмотря на обилие косметических средств, многие сталкиваются с такими проблемами, как ломкость волос, их сухость, потеря блеска и выпадение. Это обусловлено воздействием неблагоприятной экологии, неправильного питания, стрессов и использования агрессивной химической косметики.

Целью данной работы является создание лосьона для ухода за волосами на основе настойки из лекарственных трав. Такой продукт сочетает в себе натуральные компоненты, способные оказывать благотворное воздействие на структуру волос, улучшать их состояние и стимулировать рост.

Данная работа посвящена разработке натурального лосьона для волос на основе трав (крапивы, календулы, берёзы, Melissa), масла облепихи, эфирных масел лаванды и мяты, воды и спирта. Каждый из этих компонентов был выбран не случайно: они обладают питательными, укрепляющими и восстанавливающими свойствами, а их сочетание создаёт комплексное воздействие на волосы и кожу головы.

Практическая часть

Для разработки лосьона использовались исключительно аптечные травы, которые прошли соответствующую обработку и сертификацию для использования в косметических и фармацевтических целях. Эти растения известны своими полезными свойствами и широко применяются в традиционной медицине и косметологии для ухода за волосами и кожей головы.

Процесс приготовления лосьона

Для создания лосьона был выбран метод экстракции полезных веществ из трав с использованием спиртово-водной настойки. Процесс приготовления лосьона включает несколько этапов:

1. Изготовление настоек из трав:

Использовались высушенные лекарственные травы (крапива, календула, берёза, Melissa), приобретённые в аптеке. Это гарантировало качество сырья, соответствие требованиям безопасности и стандартам хранения. Травы применялись в готовом виде без дополнительной сушки, что упростило процесс подготовки ингредиентов для создания лосьона

Для приготовления настойки травы были залиты смесью воды и спирта в пропорции 1:1, после чего смесь настаивалась в темном месте в течение 10-14 дней. Этот процесс позволяет извлечь из растений все активные компоненты, которые оказывают влияние на кожу головы и волосы.

2. Смешивание настойки с маслами:

Затем к настойке добавлялись масла облепихи и эфирные масла лаванды и мяты. Все компоненты тщательно перемешивались до получения однородной массы. Масло облепихи и эфирные масла лаванды и мяты добавляются в небольших количествах для того, чтобы усилить эффект, улучшить консистенцию и аромат лосьона.

3. Фильтрация и упаковка:

Готовая смесь фильтровалась через несколько слоев марли для удаления остаточных твердых частиц и обеспечения чистоты продукта. Затем лосьон был помещен в стерильные упаковки для дальнейшего использования. Продукт был готов для тестирования и использования.

Результаты исследования

Результаты были получены в ходе тестирования и наблюдения за состоянием волос и кожи головы после применения лосьона.

4.1. Эффективность лосьона для укрепления волос

После регулярного использования лосьона (2-3 раза в неделю в течение 4 недель) была зафиксирована положительная динамика:

Укрепление корней волос: после первого месяца использования волосы стали выглядеть более крепкими, заметно уменьшилось их выпадение, особенно у людей, страдающих от сезонного выпадения. Это связано с тем, что компоненты лосьона стимулируют кровообращение в коже головы, что способствует лучшему снабжению волосяных фолликулов питательными веществами.

Улучшение роста волос: В группе испытуемых, использующих лосьон, наблюдался заметный рост новых волос в области лба и затылка, где обычно выпадение наиболее выражено. Это связано с активизацией работы волосяных фолликулов под воздействием экстрактов крапивы.

Заключение

Разработанный лосьон на основе аптечных трав и натуральных компонентов показал свою эффективность в уходе за волосами и кожей головы. В настоящее время мы находимся на стадии научных исследований и экспериментальной разработки, что позволяет нам продолжать оптимизировать состав и улучшать свойства продукта.

Кроме того, несмотря на то что продукт все еще находится в стадии тестирования, в будущем мы рассматриваем возможность ограниченной продажи лосьона с целью проверки реакции потребителей и дальнейшего улучшения продукта в соответствии с их потребностями. В рамках этого этапа мы также планируем провести дополнительное тестирование, чтобы убедиться в эффективности и безопасности средства, а также собрать отзывы от пользователей для дальнейшей корректировки состава.

Процесс разработки включает сбор отзывов от пользователей и проведение испытаний с ограниченным количеством людей. В будущем, в случае подтверждения эффективности и безопасности, продукт может быть предложен более широкому кругу потребителей.

Наши предки веками использовали целебные травы, которые буквально растут у нас под ногами, для поддержания здоровья и красоты.

В условиях богатства природных ресурсов Казахстана возникает вопрос: почему мы не используем лечебные травы, которые окружают нас? Эти дары природы могут стать основой для создания натуральных и эффективных средств. Возвращение к традициям использования трав – это шаг не только к укреплению здоровья, но и к сохранению нашего культурного наследия.

Список использованных источников

1. "Лекарственные растения. Большая иллюстрированная энциклопедия"
2. Книга, Татьяна Валериановна Ильина "Русский травник" Горецкий
3. "Лекарственные травы. большой атлас" Сафонов
4. "Натуральные средства против выпадения волос. Народные методы, рецепты, растения" Юлия Лаврова

СҮТ ӨНІМДЕРІНІҢ БИЗНЕСТЕГІ РӨЛІ

Студент Тәнірберген Д., 1 курс, «Шалқар көпсалалы колледжі» КММ
Ғылыми жетекшісі: Бекмурзина С.Е., информатика пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Сүт өнімдері Қазақстан экономикасында маңызды орын алады, әсіресе ауыл шаруашылығы мен тамақ өнеркәсібінде. Сиыр, қой, ешкі, бие және түйе сүтінен әртүрлі өнімдер өндіріліп, ішкі нарықта тұтынылып, экспортқа шығарылады. Сүт өндірісі мал шаруашылығының негізі болып табылады. Малдың сауылуы мен сүт өнімдерін өндіру ауыл тұрғындарының табысын арттырады және ауыл шаруашылығының жалпы өнімінің өсуіне ықпал етеді. Сүт өнімдері, мысалы, айран, қатық, ірімшік, құрт, сары май, балмұздақ сияқты тағамдар өндірісі тамақ өнеркәсібінің маңызды бөлігін құрайды. Бұл өнімдер ішкі нарықта сұранысқа ие және экспортқа шығарылуы мүмкін.

Мәселе: Сүт өнімдерін өндірушілер мемлекеттік қолдауға ие, бұл бизнестің дамуына және жаңа мүмкіндіктердің ашылуына ықпал етеді. Мемлекет ауыл шаруашылығын дамытуға бағытталған бағдарламалар арқылы қаржылық қолдау көрсетеді.

Мақсаты: Табиғи сүт өнімдерінің денсаулыққа тигізетін пайдасы, құнарлығы мен құрамы туралы мағлұматтарды ашып толық түсіндіру. Жеке шағын бизнеске айналдыру, есеп жүргізуді білу, оның кірісі мен шығысын бақылай отырып, пайдасы бар екендігін зерттеу. Сүт өнімдерін әлемдік деңгейде маңыздылығы бар екенін іспен дәлелдеу.

Міндеттері: Сүт өнімдері бизнесі әрқашан табысты болуы мүмкін, себебі сүт – қажетті азық-түлік түрі, әрі адамдарға көп түрлі өнімдер қажет. Бұл нарықта түрлі нұсқалар бар, бірақ бизнесіңізді бастау үшін бірнеше идеяларды қарастыруға болады. Бұл идеялар – нарықта сіздің бизнесіңізді ерекшелеуге және қажетті аудиторияны тартуға мүмкіндік береді. Аймағымызға сәйкес келетін өнімдер мен қызметтерді таңдасақ, сүт өнімдері бизнесі табысты бола алады. Сүт өнімдері — бұл сүттен жасалған түрлі тағамдар мен сусындар. Олар адам ағзасына қажетті көптеген пайдалы заттар, соның ішінде кальций, витаминдер, ақуыздар мен майлар береді.

Сүт өнімдерінің шығу тарихына зер сала отырып, күнделікті өмірімізде қолдануға ұсыныс білдіру. Халыққа сүт өнімінің адам ағзасына пайдасымен қоса, қосымша пайда көзі екенін есептеп көрсету.

Зерттеу нәтижелері: Ауданымыз тұрғындары күнделікті өмірде дүкеннен қораптағы дайын өнімді сатып алғанша, денсаулыққа пайдалы сүттен жасалған құнарлы табиғи өнімдері қол жетімді болу үшін сүт өнімінің шағын бизнес көзі көбірек қолданылса екен деген тілекпен зерттеу тақырыбымды ұсынғым келеді.

Қорытындылар: Сүт өнімдеріндегі витаминдер мен минералдар теріге пайдалы. Атап айтқанда, сүттің құрамындағы лактоза мен дәрумендер теріні ылғалдандырып, оны серпімді әрі сау етіп сақтайды. Бұл жұмысымның мақсаты- сүт өнімінен шағын бизнес ашу арқылы қазақ халқының табиғи тағамды қажет етуіне жол сілтеу және де пайдалы жақтарын ашып көрсету.

Менің алдымда келесі мақсаттар тұрады:

- Сүт өнімінің пайдалы жақтарын тұжырымдау;
- Сүт өнімдеріне есептеулер жүргізіп, пайдасын жүйелеп көрсету.

Базалық зерттеу жұмыстары – бұл құжаттар, әңгімелер, есеп жүргізу журналы және өлшеу жұмыстары.

Бұл практикалық зерттеу жұмыстарының мәні сүт өнімдерінің шағын бизнес көзіне айналдыру арқылы мол табысқа жету және күнделікті өмірде сүт өнімдерін үнемі қолдануды ұсыну, жас ұрпаққа пайдалы жақтарын көрсету.

Сүт өнімінің шағын бизнесін насихаттау арқылы пайдаға да кенелуге болады.

Қазақтың барлық ерлігі де, жеңісі мен жемісі де осы сүт өнімдерін пайдалану арқылы дарыған деп білемін. Жалпы алғанда, сүт өнімдері біздің денсаулығымызды жақсартып, сүйектердің және бұлшықеттердің нығаюына көмектеседі.

Осы жобамды қортындылайтын болсам, адам үшін маңызын жоғалтпаған, осы күнге дейін жалғасын тауып келе жатқан сүт өнімі деп білемін. Осы ой менің ғылыми жобамды жазып шығуға үлкен мақсат болды. Сол мақсатқа жету үшін маған көп ізденуге тура келді. Шынымен де адам өзіне не керектігін білмесе, яғни ненің пайдалы ненің зиянды екенін білмесе, өз организміне зиянын тигізеді. Сондықтан әр адам салауатты өмір салтын ұстанғаны жөн. Салауатты өмір салтын ұстануға сүт өнімінің пайдасы өте зор.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Нуртаева А.Б., А.Ж.Бекқожин. Сүт және сүт өнімдері
2. Диханбаева Ф. Сүт және сүт өнімдерінің маңызы.
3. Casebook. Сүт туралы кітап.
4. Интернет дереккөздері.

ЖАСТАР МЕН START-UP ӘЛЕМІ

Студент Төлепова С., 3курс, №15 колледж МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Жунисова И.У., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Қазақстандағы жастардың кәсіпкерлік бастамаларын қолдайтын бағдарламалар мен стартап экожүйесінің дамуы бұл үрдісті жеделдетуде. Сонымен қатар, жастардың стартаптарға қатысуы олардың болашақта инновациялық идеяларды жүзеге асырып, әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті болуына мүмкіндік береді. Бұл олардың жеке тұлға ретінде дамуына, сонымен қатар қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуына қосатын үлестеріне ықпал етеді. Сондықтан, болашақ жастардың көзімен start-up тақырыбын зерттеу қазіргі жастардың кәсіпкерлік әлеуетін түсіну, дамыту және оларды қолдау шараларын қарастыру тұрғысынан өте маңызды әрі өзекті болып табылады.

Мәселе: қарсылық ресурстық шектеулер, тәжірибе мен білімнің жетіспеушілігі, құқықтық және әкімшілік кедергілер, қоғамның қолдауының аздығы, бәсекеге қабілеттілік және нарыққа кіру.

Жұмыс

Мақсаты:

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты — болашақ жастардың стартаптарға деген көзқарасын, олардың стартап әлеміндегі мүмкіндіктер мен қиындықтарды қалай түсінетінін, сондай-ақ қазіргі уақытта жастар үшін маңызды болып саналатын инновация, шығармашылық және әлеуметтік жауапкершілік мәселелерін талдау. Жұмыс арқылы жастардың кәсіпкерлікке деген қызығушылығын және стартаптар әлеміндегі жаңа трендтерді зерттеу көзделеді.

Міндеттері:

1. Стартаптардың негізгі түсініктерін анықтау.
2. Жастардың стартаптарға деген көзқарасын зерттеу.
3. Инновация мен технологияның рөлін талдау.
4. Әлеуметтік жауапкершілік мәселелерін қарастыру.
5. Стартаптардағы тәуекелдер мен қиындықтарды анықтау.
6. Көшбасшылық және командалық жұмыс дағдыларын зерттеу.
7. Стартап әлеміндегі жаңа трендтерді анықтау.

1. Стартаптардың болашағы: Болашақ тинейджерлер стартаптарды әлемді өзгерту мен жаңа мүмкіндіктер ашу алаңы ретінде қарастырады. Олар үшін стартаптар — тек ақша табудың жолы емес, шығармашылық пен инновацияларды жүзеге асыратын алаң.

2. Технология және цифрлық дәуір: Жастар цифрлық әлемде өскендіктен, стартаптардың негізі көбінесе технологияларға, жасанды интеллектке және интернетке сүйенеді. Бұл оларға өнімдер мен қызметтерді жылдам әрі тиімді түрде нарыққа шығаруға мүмкіндік береді.

3. Жастардың әлеуметтік жауапкершілігі: Болашақ тинейджерлер үшін стартаптардың басты мақсаты тек экономикалық табыс емес, қоғамға пайда әкелу. Әлеуметтік жауапкершілік, экологиялық таза өнімдер мен тұрақты даму – жастар үшін маңызды құндылықтар.

4. Қателіктер мен тәуекелдер: Тинейджерлер стартаптарда тек сәттілікке емес, қиындықтар мен қателіктерге де дайын. Бұл олардың тәжірибе жинап, өсуіне мүмкіндік береді.

5. Командалық жұмыс пен көшбасшылық: Стартаптар жастарға топпен жұмыс істеп, көшбасшылық дағдыларын дамытуға көмектеседі. Жас кәсіпкерлер үшін әрбір жаңа бастама – өз идеяларын іске асырудағы тәуелсіздік пен жауапкершілік.

6. Инновация мен шығармашылық: Болашақ тинейджерлер стартаптардың басты қозғаушы күші – жаңа идеялар мен шығармашылық екенін түсінеді. Олар өздерінің құндылықтарын және қызығушылықтарын стартап арқылы көрсетуге ұмтылады.

Зерттеу нәтижелері;

Зерттеу нәтижелері бойынша, болашақ жастар стартаптарды шығармашылық және инновация алаңы ретінде көреді. Олар технологияның маңыздылығын түсініп, экологиялық және әлеуметтік жауапкершілік мәселелеріне назар аударады. Стартаптарда кездесетін тәуекелдер мен қиындықтардан үйреніп, көшбасшылық дағдыларын дамытуды маңызды деп санайды. Сонымен қатар, олар жаңа трендтер мен нарықтарды игеруге дайын.

Қорытынды

1. Болашақ тинейджерлер стартаптарды тек бизнес құрудың жолы емес, шығармашылықты жүзеге асыру және қоғамға оң өзгеріс енгізу алаңы ретінде қабылдайды.

2. Технология мен инновацияның рөлі стартаптардың табысты болуына маңызды әсер етеді, сондықтан жастар цифрлық әлемде жұмыс істеуге бейім.

3. Әлеуметтік жауапкершілік пен экологиялық тұрақтылық мәселелері болашақ кәсіпкерлер үшін басты назарда болады, бұл олардың бизнес моделдеріне енуі тиіс.

4. Стартаптарда кездесетін қиындықтар мен тәуекелдер жастарды тәжірибе жинап, өз дағдыларын дамытуға ынталандырады.

5. Жастар үшін көшбасшылық, командада жұмыс істеу және жаңа нарықтарға шығу дағдылары маңызды болып табылады.

6. Болашақ стартаптар жастар үшін жаңашылдық пен әлеуметке пайдалы идеяларды біріктіретін алаң болуға тиіс.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Карлсон, М. (2020). Startups: From Idea to Launch. New York: Entrepreneur Press.

2. Смит, Л. (2019). Innovations in Youth Entrepreneurship. London: Routledge.

3. Джеймс, А., & Робертс, Т. (2021). "Тинейджерлердің кәсіпкерлікке деген көзқарасы". Journal of Youth Entrepreneurship, 12(3), 45-59.

4. Шевченко, А. (2022). "Болашақ кәсіпкерлер: жас ұрпақтың стартаптарға деген қызығушылығы". Қазақстанның жастар мәселелері бойынша зерттеу, 3(2), 34-41.

5. Назарбаев Университеті. (2023). "Жастардың кәсіпкерлікке қызығушылығы". <https://nu.edu.kz>

Студент Турдыбеков А., 1 курс, «Рудный тау-кен технологиялық колледжі»
КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Жақсылықова Б.А., қазақ тілі мен әдебиет пән оқытушысы

Зерттеудің өзектілігі

Стартаптар жастардың кәсіпкерлік белсенділігін арттырып, қоғамның экономикалық дамуына ықпал етеді. Жастардың инновациялық идеяларды жүзеге асыруға ұмтылысы бұл тақырыптың өзектілігін айқындайды.

Мәселе

Жасөспірімдер үшін Start-up – бұл тек бизнес ашу ғана емес, сонымен қатар жаңа технологияларды қолдану, шығармашылық идеяларды жүзеге асыру, өз ісін бастау мүмкіндігі. Жасөспірімдердің Start-up-қа қызығушылығы көбіне олардың жаңа идеяларға ашық болуымен және әлеуметтік желілер мен технологиялар әлемінде өскендерімен байланысты. Бұл кезеңде олар өздерінің болашақ кәсіпкерлік идеяларын құруға, тәуекелдерге баруға дайын. Бірақ барлық стартап пайдалы ма, тиімді ме, қауіпсіз бе?

Зерттеудің мақсаты және әдістері

Менің ғылыми жұмысымның мақсаты – жастарды стартап түсінігімен таныстыру, олардың осы саладағы қызығушылықтарын зерттеп, идеяларын жүзеге асыру жолдарын көрсету.

Бұл мақсатқа жету үшін мен бірнеше әдіс қолдандым:

1. Сауалнама арқылы жасөспірімдердің стартаптарға деген көзқарасын зерттедім.
2. Жүйелеу және талдау әдістерін пайдаланып, алынған мәліметтерді қорыттым.
3. Практикалық эксперимент арқылы ұсынылған идеялардың өміршеңдігін бағаладым.

Міндеті

- ✓ Стартап жайлы жалпы түсінік беру.
- ✓ Стартаптар туралы білім мен ақпараттың жастарға қолжетімділігін зерттеу.
- ✓ Стартаптарға қатысатын жастардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын талдау.
- ✓ Жастардың стартаптарға қатысуына әсер ететін кедергілер мен мүмкіндіктерді анықтау.

Стартаптардың маңызы және түрлері

Стартаптар – бұл қоғамдағы нақты мәселелерді шешуге бағытталған жобалар. Олар үш негізгі түрге бөлінеді:

1. Көшірме стартаптар – шетелдік идеяларды бейімдеу.
2. Новаторлық стартаптар – тың идеялар мен шешімдер.
3. Күмәнді стартаптар – болашағы белгісіз, бірақ қызықты жобалар.

Сауалнама нәтижелері: жастардың пікірі

Біз стартаптардың жастар үшін маңыздылығын, олардың болашаққа көзқарасындағы ролін, табысты мысалдарды және идеяларды жүзеге асырудың артықшылықтары мен қиындықтарын қарастыра отырып, шағын сауалнама

жүргіздік. Менің сауалнамама 50-ден астам жасөспірім қатысты, және олардың жауаптары мынаны көрсетті:

60% респондент стартап құруды армандайды,

Ал 40%-ы нақты әрекетке дайын.

65% жастар олар үшін стартаптың ең танымал саласы ол – IT дейді

Жастар үшін ең үлкен кедергілер:

70% бастапқы капиталдың жоқтығын айтты.

67% Жасөспірімдер кәсіби менторлардың болмауын негізгі қиындық деп айтты.

Бұл деректер жастардың стартаптарға қызығушылығы жоғары екенін дәлелдейді, бірақ оларға қажетті қолдау жетіспейтінін де көрсетеді.

Практикалық эксперимент: фоторамкалар жобасы

Зерттеу барысында мен фоторамкалар жасау технологиясын тәжірибеде сынадым.

Эксперименттің негізгі кезеңдері:

Фоторамкаларды жасау үшін қарапайым, қолжетімді материалдар (ағаш, фото, пластик, желім,) пайдаланылды.

2. Бірнеше дизайн үлгілері дайындалып, оларды достарым мен таныстарыма ұсындым.

3. Адамдар дизайн мен идеяға қызығушылық танытып, осындай өнімдерге сұраныс бар екенін көрсетті.

Артықшылықтары:

Шығармашылық әрі сәнді өнімдер.

Жеке тапсырыстар арқылы тұрақты табыс.

Мерекелерге арнайы рамкалар жасау мүмкіндігі.

Кемшіліктері:

Қолмен жұмыс көп уақытты талап етуі мүмкін

Кейде материалдар құны жоғары болуы мүмкін.

Бұл идея шығармашылықты дамытып, қарапайым өнім арқылы табыс табуға жол ашады.

1 фоторамкаға керек материалдардың бағасы мына жерде жазылған

Зерттеу нәтижелері

Жасөспірімдер стартаптарды өз болашағын қалыптастырудың тиімді жолы деп санайды. Олар бұл арқылы өз идеяларын жүзеге асырып, қаржылық тәуелсіздікке қол жеткізе алады. Жастардың стартаптарға қатысуына мүмкіндік беру үшін бірнеше ұсыныстар жасалды:

- стартап мектептерін ұйымдастыру;
- гранттар мен инвестициялар бөлу;
- менторлық бағдарламалар арқылы қолдау көрсету.

Егер жастарға қажетті жағдай жасалса, олардың идеялары қоғамның дамуына үлес қосатын нақты жобаларға айналады. Осылайша, стартаптар жасөспірімдердің тек жеке дамуына ғана емес, жалпы ел экономикасының өркендеуіне де ықпал етеді

Қорытынды

Стартап – бұл тек бизнес бастамасы ғана емес, арманды шындыққа айналдырудың жолы. Менің ғылыми жұмысым жастардың идеялары тек қиял емес екенін дәлелдейді. Оларға нақты қадамдар жасап, сенімділікпен әрекет ету керек. Әрбір стартап – қоғамды жақсартуға арналған мүмкіндік. Ендеше, біз өз идеяларымызға сенейік және болашақты бірге жасайық!

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Лекция №11- СТАРТАП [23,24]
2. <https://astanahub.com/kk>
3. <https://almatysite.kz/startup-degen-ne/>
4. <https://stud.kz/referat/show/115812>

БЕЙНЕУ АУДАНЫНЫҢ РЕСМИ САЙТЫ

Студент Халилаева Н., 3 курс, Бейнеу политехникалық колледжі
Ғылыми жетекші: Атчыбаева И.Д., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі

Қазіргі таңда аудандық және қалалық әкімдіктердің ресми сайттары қоғамдық қызметтер мен ақпараттарды халыққа қолжетімді ету үшін маңызды рөл атқарады. Бейнеу ауданының ресми сайты да аудан тұрғындары мен қонақтарына ақпарат беру, мемлекеттік қызметтерді көрсету және ауданның әлеуметтік-экономикалық дамуын насихаттау үшін қажетті құрал болып табылады.

Мәселе

Қазіргі уақытта Бейнеу ауданында ресми интернет-ресурсқа қажеттілік артып келеді. Аудандағы азаматтар үшін әкімшілік қызметтер, ауданның мәдениет және экономика саласындағы жаңалықтар мен жоспарлар туралы ақпаратты уақытында алу маңызды. Осыған байланысты, заманауи және интерактивті сайтты жасау қажеттілігі туындады.

Жұмыс мақсаты

Бейнеу ауданының ресми сайтының дизайнын және функционалдығын жасап шығару. Бұл сайт аудан тұрғындарына және басқа пайдаланушыларға ақпарат алуға, түрлі қызметтерді пайдалануға, жаңалықтармен танысуға мүмкіндік береді. Сайтты әзірлеу барысында **HTML**, **CSS**, және **JavaScript** тілдері қолданылды.

Міндеттері

1. **Сайттың құрылымын әзірлеу:**
 - Бейнеу ауданының ресми мәліметтері мен қызметтерін орналастыру.
 - Пайдаланушыларға қажетті ақпараттарды интерактивті түрде ұсыну.
2. **Дизайн мен интерфейсті жасау:**
 - Сайттың қарапайым әрі қолданушыға ыңғайлы интерфейсін құру.
 - Динамикалық элементтерді қосу үшін JavaScript қолдану.
3. **Мазмұнды басқару және жаңарту:**
 - Сайттың әртүрлі бөлімдеріне жаңалықтар мен ақпараттарды тұрақты түрде қосу.

- Әкімдік қызметтеріне арналған бөлімдерді ыңғайлы етіп құру.
4. **Құрылымдық кодты жазу және орындау:**
- **HTML** – Сайттың құрылымдық негізін құрастыру.
 - **CSS** – Сайттың стилін және визуалды дизайнын қалыптастыру.
 - **JavaScript** – Сайттың динамикалық әрекеттерін, мысалы, слайдерлерді, формалармен жұмыс істеуді, интерактивті карталарды қосу.

Жүйе архитектурасы

Сайттың басты бетінде Бейнеу ауданының тарихы, мәдениеті, экономикасы туралы мәліметтер, жаңалықтар, байланыс ақпараттары, әкімшілік қызметтер мен байланыс формалары орналастырылған. Әр бөлімде келесі негізгі функционалдар бар:

- **Жаңалықтар бөлімі** – ауданның ағымдағы оқиғалары мен ақпараттары.
- **Қызметтер бөлімі** – мемлекеттік қызметтер мен тұрғындар үшін қажетті ақпараттар.
- **Галерея бөлімі** – ауданның көрікті жерлерінің суреттері мен бейнемазмұны.
- **Карталар мен байланыс** – ауданның картасы, байланыс телефондары мен мекенжайлары.

Технологиялар

1. HTML (HyperText Markup Language) – сайт құрылымын құру

HTML – бұл веб-беттегі мазмұнды ұйымдастыратын негізгі белгілеу тілі. Ол сайттың құрылымдық элементтерін анықтайды, бірақ оның көрінісі мен функционалдығына әсер етпейді.

HTML-дің негізгі құрылымдық элементтері:

<html> – Беттің негізгі контейнері

<head> – Метаақпараттар (тақырып, кодировка, CSS қосу және т.б.)

<title> – Беттің атауы

<body> – Беттің негізгі мазмұны

<header> – Беттің шапкасы (логотип, мәзір)

<nav> – Навигациялық бөлім

<section> – Мазмұндық блок

<article> – Жеке мақала немесе жазба

<footer> – Сайттың төменгі бөлігі (байланыс, авторлық құқық)

2. CSS (Cascading Style Sheets) – сайттың дизайнын құру

CSS сайттың сыртқы келбетін басқаруға арналған. Ол түстерді, шрифтерді, анимацияларды, орналасуды және бейімделгіш (responsive) дизайнды анықтайды.

CSS-тің негізгі ерекшеліктері:

Түс пен фонды басқару: color, background-color

Қаріптер: font-family, font-size

Орналасуы: margin, padding, display, flexbox, grid

Анимация: transition, animation

3. JavaScript – сайттың интерактивті элементтерін жасау

JavaScript веб-бетті динамикалық етіп жасау үшін қолданылады. Ол қолданушымен өзара әрекеттесу, оқиғаларды өңдеу (event handling), анимациялар жасау, деректерді өңдеу және басқа да функцияларды атқарады.

JavaScript қолдану мысалдары:

- Мәзірді ашу/жабу
- Форма валидациясы
- Динамикалық мазмұн жүктеу (AJAX, Fetch API)
- Анимациялар мен слайдерлер

Нәтижелер

1. Сайттың қарапайым әрі ыңғайлы интерфейсі.
2. Аудан туралы толық ақпараттарды қамтитын бөлімдер.
3. Пайдаланушының қажетті ақпаратты тез табуына мүмкіндік беретін навигация.
4. JavaScript арқылы сайтқа динамикалық элементтер қосу (слайдерлер, анимациялар, форма бақылауы).

Қорытынды

Бұл жоба Бейнеу ауданының тұрғындары мен қонақтарына қажетті барлық ақпаратты беріп қана қоймай, ауданның дамуын көрсетуге, халықпен тиімді байланыс орнатуға бағытталған. **HTML**, **CSS**, және **JavaScript** тілдері арқылы сайтты дамыту барысында қолданушылардың қажеттілігі мен үмітін ескере отырып, заманауи веб-технологиялар қолданылды. Бұл жобаның нәтижелері арқылы ауданның интернет ресурсы барынша ыңғайлы және кеңейтілген болады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. W3Schools. (HTML, CSS, JavaScript туралы ақпарат).
2. "HTML & CSS: Design and Build Websites" кітабы, Джон Дукетт.
3. Книга "Веб-мастеринг. HTML, CSS, JavaScript, PHP, CMS, AJAX, раскрутка "
4. Веб-компоненты в действии, PDF, 2020
5. Билл Кеннеди, Чак Муссиано. "HTML и XHTML. Подробное руководство (HTML & XHTML. The Definitive Guide)"

ЗЕФИР И ТВОРЧЕСТВО: ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КУЛИНАРНЫХ ЭКСПЕРИМЕНТОВ И СОЗДАНИЯ УНИКАЛЬНЫХ ДЕСЕРТОВ

Чумак А., студент 1 курса, КГКП «Житикаринский политехнический колледж»

Научный руководитель: Кушкинбаевой М.Ж, мастер производственного обучения

Актуальность: Современные подростки все больше интересуются здоровым образом жизни и правильным питанием. Зефир, как относительно низкокалорийный десерт, может быть привлекательным для этой аудитории, особенно если разрабатывать рецептуры с пониженным содержанием сахара и добавками натуральных ингредиентов.

Зефир - это не просто сладость, это целая культура, которая может стать объектом научных исследований и инноваций. Взгляд тинэйджера на будущее зефира может быть очень интересным и перспективным, ведь именно молодое

поколение будет определять тренды и потребительские предпочтения в будущем.

Проблема: Молодое поколение все больше осознает важность экологической ответственности. Производство зефира с использованием экологически чистых ингредиентов и упаковки может стать конкурентным преимуществом.

Цель работы: Создать зефир с учетом индивидуальных предпочтений клиентов (например, по цвету, вкусу, форме) может стать успешным стартапом.

Задачи: Разработка рецептов зефира с использованием натуральных подсластителей, фруктовых и ягодных пюре, растительных добавок (например, коллагена или протеина) может привлечь внимание подростков, следящих за своим здоровьем.

Новые технологии в пищевой промышленности открывают возможности для создания зефира с улучшенными характеристиками - более нежным, воздушным, с разнообразными вкусами и формами.

Зефир является одним из популярных десертов в мире, который обладает не только превосходным вкусом, но и уникальной текстурой. Он был известен еще в Древнем Египте, однако современный зефир появился благодаря развитию пищевой промышленности в XVIII веке. Технологический процесс его производства включает несколько ключевых этапов, таких как подготовка сырья, взбивание, сушка и упаковка. В данной работе рассматриваются основные аспекты, связанные с технологией приготовления зефира, а также их влияние на конечное качество продукта.

Зефир как продукт имеет богатую историю. Он появился благодаря использованию природного сырья (плодов и ягод) и последующей обработке с добавлением сахарного сиропа и яичного белка. С развитием технологий производства зефир начал широко производиться в промышленности, что позволило снизить цену и увеличить доступность продукта.

Основными ингредиентами зефира являются пектин, сахар, яичный белок и кислота (чаще всего лимонная). Пектин, получаемый из плодов, играет ключевую роль в образовании желеобразной текстуры, а сахар придает сладость. Яичный белок используется для создания воздушной консистенции, а кислота служит для стабилизации продукта.

Процесс приготовления начинается с приготовления сахарного сиропа и получения пектинового раствора. Далее добавляется яичный белок, который взбивается до образования пены. Полученная масса тщательно смешивается с пектином, после чего масса проходит через этап сушки и охлаждения. На заключительном этапе зефир обрабатывается сахарной пудрой и упаковывается.

Одним из ключевых этапов в приготовлении зефира является взбивание. Этот процесс требует точного контроля над временем и интенсивностью работы миксера. Важно достичь правильной консистенции массы, которая будет достаточно легкой и воздушной, но в то же время плотной, чтобы сохранить форму.

Сушка зефира является важным технологическим этапом, который влияет на его конечную текстуру. Применяются различные методы сушки, такие как горячий воздух или вакуумная сушка. Контроль температуры и влажности на этом этапе имеет большое значение для предотвращения растрескивания и улучшения структуры продукта.

Зефир должен обладать определенными органолептическими свойствами: мягкостью, воздушностью и хорошей текстурой. Для этого важно следить за качеством исходных ингредиентов, точностью соблюдения технологии, а также условиями хранения. Для продления срока хранения зефира используется упаковка, которая защищает его от влаги и внешних загрязнений.

С развитием пищевых технологий, в производстве зефира применяются новые виды пектинов, улучшены рецептуры для повышения его питательной ценности. В последние годы в производстве зефира также наблюдается тренд на использование натуральных красителей, ароматизаторов и добавок для повышения его полезных свойств.

Выводы

Зефир — это не только вкусный, но и технологически интересный продукт. Современные методы производства позволяют получать зефир с идеальной текстурой, который может быть адаптирован под различные предпочтения потребителей. Внимание к качеству сырья, соблюдение технологии приготовления и контроля за процессами взбивания и сушки — это ключевые факторы, обеспечивающие успех производства зефира.

Эта работа охватывает основные аспекты приготовления зефира, его технологический процесс, а также новейшие тренды в производстве.

Список использованных источников

1. Андреева, Е.В. Технология кондитерских изделий / Е.В. Андреева. — М.: КолосС, 2016. — 320 с.
2. Абрамова, Л.В. Технология пищевых продуктов/ Л.В. Абрамова. — СПб.: Питер, 2018. — 352 с.
3. Савельева, Н.И. Кондитерское производство / Н.И. Савельева. — М.: Дашков и К°, 2019. — 280 с.
4. Нечаев, С.А. Пищевые добавки и их использование в производстве кондитерских изделий/ С. А. Нечаев. — М.: Физкультура и спорт, 2017. — 192 с.
5. 5.Технология кондитерских изделий. Под ред. П.И. Левина. — М.: Агропромиздат, 1984. — 452 с.

ОРГАНИЗАЦИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ОТДЫХА НА ВЫХОДНЫЕ НА НЕБЛАГОУСТРОЕННЫХ БЕРЕГАХ РЕКИ ТОБОЛ В ПРЕДЕЛАХ КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

Шаер А., студентки 3 курс, ЧУ «Колледж предпринимательства КИНЭУ»

Научный руководитель: Солонская Б.В., преподаватель спецдисциплин

Актуальность.

- **Развитие экологического туризма:** В последние годы наблюдается рост интереса к экологическому туризму, который сочетает в себе отдых на природе с бережным отношением к окружающей среде.
- **Природный потенциал региона:** Река Тобол и её берега обладают уникальными природными красотами, которые пока недостаточно используются для туристических целей.
- **Спрос на локальный туризм:** В условиях глобальных ограничений на путешествия (например, пандемия COVID-19) всё больше людей предпочитают отдых в пределах своего региона.

Проблема. Несмотря на природные богатства Костанайской области, отсутствуют организованные туристические услуги, которые могли бы предложить комфортный отдых на неблагоустроенных берегах реки Тобол. Многие жители региона и туристы из других областей не знают о потенциале этих мест для отдыха. Неорганизованный туризм может привести к загрязнению окружающей среды, что требует внедрения экологически ответственных практик.

Цель работы. Создание устойчивого и прибыльного бизнеса в сфере экологического туризма, который будет предлагать комфортный отдых на природе, способствовать сохранению окружающей среды и популяризации природных красот Костанайской области.

Задачи:

1. Организовать инфраструктуру для комфортного отдыха (палатки, спальники, мангалы и т.д.).
2. Разработать маршруты и программы для туров, включая экологические и образовательные элементы.
3. Провести маркетинговую кампанию для привлечения клиентов.
4. Обеспечить высокий уровень сервиса и безопасность для туристов.
5. Внедрить экологические практики для минимизации воздействия на природу.

Проект предполагает организацию туров на выходные для семей и небольших групп на неблагоустроенных берегах реки Тобол. Туристам будет предоставлено всё необходимое оборудование (палатки, спальники, мангалы и т.д.), а также услуги гида. Программа туров будет включать пешие прогулки, наблюдение за природой, вечерние посиделки у костра и другие активные виды отдыха.

Целевой аудиторией будут как сами жители Костанайской области, ищущие активный отдых на природе, так и желающие их других регионов, интересующиеся экологическим туризмом.

Организация отдыха будет состоять из нескольких этапов:

1. Исследование и выбор локаций

- Провести исследование берегов реки Тобол в пределах Костанайской области.
- Выбрать 3-5 мест для организации временных кемпинговых зон.
- Учесть доступность локаций, наличие природных достопримечательностей (леса, озера, скалы).

2. Организация кемпинговых зон

- Установить временные палаточные лагеря с минимальным вмешательством в природу.
- Обеспечить базовые удобства:
 - Туалеты (биотуалеты).
 - Мусорные контейнеры для раздельного сбора отходов.
 - Места для костров (с соблюдением правил пожарной безопасности).
 - Питьевая вода (бутилированная или привозная).
- Организовать аренду палаток, спальников и другого туристического снаряжения.

3. Разработка маршрутов

- Создать пешие, велосипедные и водные маршруты вдоль реки Тобол.
- Разработать карты маршрутов с указанием достопримечательностей, мест для отдыха и кемпинга.
- Организовать экскурсии с гидами, которые расскажут о природе и истории региона.

4. Привлечение местных жителей

- Привлечь местных жителей в качестве гидов, поваров (для приготовления блюд национальной кухни) и ремесленников (для продажи сувениров).
- Провести обучение для местных жителей по основам экологического туризма и гостеприимства.

5. Маркетинг и продвижение

- Создать сайт и мобильное приложение с информацией о кемпингах, маршрутах и услугах.
- Провести рекламную кампанию в социальных сетях (Instagram, Facebook, TikTok).
- Организовать фестивали и мероприятия на берегах Тобола для привлечения туристов (например, «День реки Тобол»).

Результаты исследования. На основе проведённых расчётов, проект может выйти на прибыльность при увеличении количества туров до 6 в месяц и повышении стоимости тура до 70 000 тенге за семью.

- **Потенциальная прибыль:** При реализации комбинированного подхода (6 туров по 70 000 тенге) ежемесячная прибыль составит **115 722 тенге**.

- **Социальный эффект:** Проект способствует развитию локального туризма, созданию новых рабочих мест и повышению осведомлённости о природных богатствах региона.

- **Экологический эффект:** Внедрение экологических практик поможет сохранить природу и минимизировать негативное воздействие туризма.

Рекомендации.

1. **Маркетинг:** Использовать социальные сети, сарафанное радио и недорогие рекламные материалы (флаеры) для привлечения клиентов.

2. **Качество услуг:** Обеспечить высокий уровень сервиса и проводить опросы для улучшения услуг.

3. **Расширение:** В будущем добавить новые локации, увеличить количество групп и ввести дополнительные услуги (например, рыбалка, фотосессии).

Этот проект не только имеет коммерческий потенциал, но и способствует развитию экологического туризма, сохранению природы и популяризации природных красот Костанайской области.

Список использованных источников

1. <https://silkadv.com/en/content/reka-tobol-v-kazahstane>
2. https://vk.com/wall-7673307_39625

7 СЕКЦИЯ

«БОЛАШАҚТАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ЭНЕРГОТИІМДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР/ ИННОВАЦИОННЫЕ И ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ - ТЕХНОЛОГИИ БУДУЩЕГО» КҮН ГИВРИДТІ ЖҮЙЕЛЕРІНДЕГІ БАТЕРЯНЫ АВТОМАТТЫ БАСҚАРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Студенттер Арманұлы А., Кәрім А., 2 курс «Алматы электромеханикалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Хунанбай А., Рахметова А., арнайы пән оқытушысы

Күн энергиясы — әлемде ең кең тараған жаңартылатын энергия көздерінің бірі. Экологияда таза тиімділігі жағынан болашақтағы әлемдік энергетикада маңызды көп мөлшерде пайдасы тиеді. Қазіргі таңда күн панельдері арқылы электр энергиясын өндіру кеңінен пайдаланылып келе жатыр, ал оның тиімділігін арттыру мақсатында түрлі технологиялар қолданылуда. Күн энергиясын жинақтау жүйелерінде батареялардың рөлі ерекше, себебі олар күннен алынған энергияны сақтап, оны қажетінше пайдалануға мүмкіндігі көп. Күн гибриді жүйелерінде батареяны автоматты басқару технологиялары күн энергиясын тиімді жинақтау және тарату мәселелерін шешуге мүмкіндік беріп келеді. Бұл жүйелерде автоматты басқару жүйелері батареяның жұмысын, қуаттың жинақталуын және таралуын тиімді бақылайды, бұл өз кезегінде энергияның жоғалуын азайтады, батареяның ұзақ өмір сүруін қамтамасыз етеді және жалпы жүйенің өнімділігін арттырады. Күннен энергияны кез келген жерде тау тастарда жиі қолданып пайдамызға жаратып келеміз. Мысал ретінде ауылды жерлерге қуат көзінен тұрмыстық техникаларды пайдаланамыз. Биіктік пен азимут бұрыштарын пайдалану фотоэлектрлік қондырғыларда (PV) күн энергиясын электр энергиясына максималды түрлендіру процесінің өте маңызды бөлігінде пайдаланамыз. Фотоэлектрлік жүйелердің шығыс қуатын барынша арттырудың бір жолы-бір осьті бақылау жүйесін әзірлеу және «Sun position calculator» қолданбасы арқылы азимут пен күннің көтерілу бұрыштарын есепке аламыз. Бір осьті

бақылау жүйесі PV бетінің көлбеу бұрышының 45° позициясына, содан кейін 90° бұрышқа және 135° көлбеу бұрышына негізделген.

Күннің көкжиектен жоғары орналасуының бұрышы стандарт бойынша сәуленің шашылу. Күннің орта нүктесі мен бақылаушының көзімен қарағандағы көкжиек арасындағы бұрыштан шыққан сәуленің энергия көзіне түсуі. Күннің азимуты – бағытталған тік сызық пен Күннің орталық нүктесі арқылы өтетін шеңбер арасындағы бұрыштан күн сәулесі тікелей емес, көп жағдайда шашыраңқы күйде жердің бетіне түседі. Атмосферадағы бөлшектердің әсерінен сәуле көп бұрыштармен әртүрлі бағытқа таралады. Азимут компастың көмегімен анықталады. Содан кейін фотоэлектрлік жүйенің сенімділігін сақтау үшін батареяны басқару жүйесін пайдалану бұлтты ауа-райында және батареяны шамадан тыс пайдаланған кезде батарея кернеуі 12 В-тан төмен түскенде автоматты түрде электр қуатын өшіреді себебі 12В-тан төмен қуат көзін бере алмай қалады. Pzem-017 модулін батареямен біріктіру нақты уақыт режимінде батарея шығынын бақылап отыруға мүмкіндік береді. Фотоэлектрлік деректерді түрлендіру кезінде 12:00-де 631,72 Вт тұрақты токқа жететін максималды қуатты және 18:00-де 56,02 Вт тұрақты токқа жететін минималды қуатты қамтамасыз ететін бір осьті трекер технологиясы қолданылады. Осы жағдайда, 12:00-де күннің ең биік нүктесінде тұрғанын және күн сәулесінің панельдерге тікелей түсетінін байқауға болады. Кәзір 16:00-де, күн төмен түсіп, сәуле жер бетіне көлбеу түседі. Батареяларды автоматты басқару жүйесі күн энергиясын өндіру мен тұтынудың нақты жағдайларына негізделген. Бұл жүйе энергияны нақты уақытта аккумуляторға жинақтап, қажеттілік туындағанда оны тұтынушыға жеткізеді. Батарея заряды мен разряды автоматты түрде бақыланады, бұл артық энергияның жоғалуы мен жүйе жұмысының тиімділігін азайтуға мүмкіндік береді.

Материалдар мен тәсілдер.

Алматы қаласында PV-grid гибриді жүйесімен шығарылатын бір осьті трекер технологиясының көмегімен осы станцияның координаттарда орналасқан жерін көрсете отырып, деректерді алу. Деректерді жинау материалдары алынған зерттеу нәтижелерін растау үшін қолданылатын бірнеше негізгі компоненттер бар. Күн энергиясын пайдалану кезінде түске дейін немесе жаңбырлы күндерде энергия өндіру деңгейі төмен болуы мүмкін. Автоматты басқару технологиясы энергия өндіру мен тұтыну арасындағы айырмашылықты тиімді басқарып, артық энергияның ысырабына жол бермейді. Батареяның толық зарядталуы немесе разрядталуы автоматты түрде бақыланады, бұл оның қызмет мерзімін ұзартады.

Нәтижелер мен талқылау.

Гибриді жүйенің оңтайлы өнімділігін қамтамасыз ететін жүйенің конверсиясы мен сенімділігін бақылау үшін бір осьті фотоэлектрлік трекерді, аккумуляторды және қуат көздерін пайдалану. Қолданылатын 650 Вт панель поликристалды материалдан жасалған және параллель орналасқан. Бақылау жүйесінде PV панель бетінің 3 түрлі позициясын қолдану арқылы жүзеге асырылады, содан кейін оны оңтайлы ету үшін азимут бұрышы мен биіктік бұрышын есептеу арқылы қолдауға болады. Автоматты басқару жүйелері күн

энергиясын ең тиімді уақытта пайдалануды жоспарлайды. Бұл тұтынушыларға қуаттылық шығындарын азайтуға мүмкіндік береді. Мысалы, жүйе күн сәулесі көп түсетін уақыттарда энергияны көп өндіруге мүмкіндік берсе, ал тұтыну пиктері төмен уақытта сақтау үшін энергия жинақталады.

Қорытынды.

Күн гибриді жүйелеріндегі батареяны автоматты басқару технологиясы энергияның тиімділігін арттырып, батареялардың ұзақ мерзімді қызмет етуін қамтамасыз етеді. Бұл технология энергия тұтынудың төмендеуіне, шығындардың азаюына, сондай-ақ қоршаған ортаға жағымды әсер етуге мүмкіндік береді. Мұндай жүйелер әсіресе күн энергиясын пайдаланатын жеке үйлер мен кәсіпорындар үшін өте пайдалы. Автоматты басқару жүйелері энергияны тиімді пайдалану арқылы табиғи ресурстардың шығыны мен зиянды эмиссиялардың төмендеуіне ықпал етеді. Бұл қоршаған ортаға оң әсерін тигізеді, әсіресе күн энергиясын пайдалану кезінде көмірқышқыл газын азайту мақсатында.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Р.Фахризал, У. Х. Рамадхани, Дж. Мунхаммар және Дж. Уайден, "Ақылды электромобильдерді зарядтау және фотоэлектрлік жүйелерді шектеу арқылы тұрғын үй электр станцияларын тарату желісі үшін фотоэлектрлік құрылғыларды орналастыру қуатын Біріктірілген бағалау", Тұрақты энергия, желілер және желілер, том. 26 Маусым. 2021, doi: 10.1016 / дж.сеган.2021.100445.
2. Э.Вартиайнен, Г. Массон, К. Брейер, Д. Мозер және Э. Р. Медина, "Капиталдың орташа өлшенген құнының, күрделі шығындардың және басқа параметрлердің электр энергиясының болашақ коммуналдық масштабтағы фотоэлектрлік шығындарына әсері", Фотоэлектрлік Прогресс: Зерттеулер және қолдану, том. 28, № 6, 439-453 беттер, Тамыз. 2019, doi:

ЖАҢАРТЫЛҒАН ЭНЕРГИЯ КӨЗДЕРІН ПАЙДАЛАНУ

Студент Атажанов А., 2 курс, Ақтөбе Жоғары политехникалық колледж
Ғылыми жетекшісі: Тоймагамбетова А.М., Айтказиева Г.С., арнайы пән оқытушылары

Өзектілігі: Жаңартылған энергия көздері қазіргі уақытта өте өзекті мәселе сондықтан олардың маңыздылығы бірнеше факторларға байланысты болады.

Мәселе: Бұл энергия көздерінің дамуының көптеген артықшылықтары болса да, олармен байланысты кейбір мәселелер де бар. Бұл мәселелер олардың кең көлемде қолданысқа енгізілуін тежейді.

Мақсаты: баламалы таза энергия көздерінің негізгі мақсаты — энергия өндірудің экологиялық таза, тұрақты және тиімді жолдарынмен қамтамасыз ету.

Міндеттері: Жаңартылған энергия көздерінің міндеті — экологиялық, экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан тиімді және тұрақты энергетикалық жүйені қалыптастыру.

Қазіргі әлемде энергия мәселесі күн тәртібінен түспейтін маңызды тақырыпқа айналды. Әсіресе қоршаған ортаға тигізетін зиянды әсері мен қалпына келмейтін энергия көздерінің шектеулігі оны шешуді талап етеді. Бұл тұрғыда жаңартылған энергия көздері (Күн, Жел, Су, Биомасса және т.б.) адамзаттың энергетикалық болашағы үшін маңызды шешім ұсынады. Жаңартылған энергия көздерінің тиімділігі — тек экологиялық тұрғыдан ғана емес, экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан да үлкен маңызға ие.

Жаңартылған энергия көздерінің басты артықшылығы — олардың экологиялық таза болуы. Қалпына келмейтін энергия көздері, мысалы, көмір, мұнай және табиғи газ сияқты ресурстар атмосфераға зиянды парникті газдар мен басқа да ластаушы заттарды шығарады, бұл климаттың өзгеруіне және табиғи апаттарға себепші болады. Ал жаңартылған энергия көздері бұл мәселелерді шешуге көмектеседі.

Күн энергиясын алу үшін күн панельдері қолданылады, олар ешқандай зиянды шығарындыларды шығармайды. Жел энергиясы да атмосфераға зиянды заттар шығармайды. Су энергетикасы өз кезегінде судың ағысын пайдалануды қажет етеді, бұл да экологиялық тұрғыдан тиімді. Биомасса энергиясы да табиғи процестер арқылы алынғандықтан, қоршаған ортаға төмен деңгейде зиян келтіреді.

Жаңартылған энергия көздері көмірқышқыл газын азайтуға және атмосфераның ластануын төмендетуге мүмкіндік береді, бұл жер шарындағы климаттың өзгеруін болдырмаудың маңызды қадамы болып табылады. Сонымен қатар, жаңартылған энергия көздері табиғи экожүйелерге әсер етпейді, табиғаттың өз ресурстарын қалпына келтіру процесіне қатысады.

Жаңартылған энергия көздерінің экономикалық тиімділігі де айтарлықтай ол:

Біріншіден, жаңартылған энергия саласына инвестициялар экономика үшін тиімді болады. Күн панельдерін, жел генераторларын және басқа да жаңартылған энергия жүйелерін орнату үшін жергілікті өндіріс пен құрылыс саласы дамиды, бұл жұмыс орындарын қалыптастыруға әкеледі. Осы арқылы экономикада жаңа нарықтар қалыптасып, халықтың тұрмыс деңгейі жақсарады.

Екіншіден, жаңартылған энергия көздері тұрақты және ұзақ мерзімді энергия көздерін ұсынады. Күн мен жел сияқты ресурстар табиғатта шексіз қол жетімді болғандықтан, оларды пайдалану уақыт өте келе дәстүрлі энергия көздерінен әлдеқайда тиімді болады. Күн панельдері мен жел генераторлары бастапқыда үлкен инвестицияларды талап етсе де, ұзақ мерзімде энергия өндірісінің құны төмендейді. Сонымен қатар, жаңартылған энергия жүйелері өздігінен жұмыс істей алады, яғни сыртқы көздерден энергия тасымалдауға тәуелді болмайды.

Үшіншіден, жаңартылған энергия көздерін пайдалану елдің энергетикалық тәуелсіздігін қамтамасыз етеді. Көптеген елдер қазірдің өзінде шетелден мұнай, газ және көмір импорттайды. Бұл энергетикалық қауіпсіздікке

қатер төндіреді. Жаңартылған энергия көздері көмегімен, елдер өздерінің энергетикалық қажеттіліктерін ішкі көздермен қамтамасыз ете алады, бұл ұзақ мерзімді перспективада экономикалық пайда әкеледі.

Жаңартылған энергия көздерінің әлеуметке тигізетін пайдасы да зор. Әсіресе дамушы елдер үшін бұл технологиялар энергияға қол жеткізу мәселесін шешудің маңызды құралы болып табылады. Күн энергиясы мен жел энергиясы көптеген шалғай ауылдар мен өңірлерде қуат көзі ретінде қолданыла алады. Бұл аймақтарда электр энергиясы әдетте қымбатқа түседі немесе мүлдем жоқ болады. Ал жаңартылған энергия жүйелері орнату арқылы бұл мәселелер шешілуі мүмкін, бұл жергілікті тұрғындардың өмір сапасын арттырады.

Сонымен қатар, жаңартылған энергия көздері экологиялық таза болғандықтан, қоғам денсаулығына да оң әсер етеді. Өйткені, көмір немесе мұнайдан алынған энергияның зиянды шығарындылары адамдардың денсаулығына, әсіресе тыныс алу жолдарына теріс әсер етеді. Ал жаңартылған энергия көздері осы мәселелерді болдырмауға көмектеседі.

Жаңартылған энергия көздерінің әлеуметке тигізетін тағы бір маңызды пайдасы жергілікті қоғамдастықтардың дамуына ықпал етуі. Күн немесе жел энергиясының жобалары жергілікті тұрғындарды жұмысқа тартады, олардың білімін арттырады және өзекті дағдыларды үйретеді, бұл жергілікті экономиканы нығайтады.

Технологиялық тиімділік - Жаңартылған энергия көздерінің тиімділігі тағы бір маңызды аспект — технологиялардың үнемі жетілдірілуі мен жаңаруы. Мысалы, аккумуляторлар мен энергия сақтау жүйелері арқылы күн мен жел энергиясын тиімді сақтау мүмкіндіктері артып келеді. Бұл жаңартылған энергия көздерінің тиімділігін арттыруға және олардың тұрақты энергия көзі болуына мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, жаңартылған энергия көздерін пайдалану экологияға зиян келтірмейтін, технологиялық тұрғыдан озық шешімдерді енгізуді ынталандырады. Қазіргі уақытта зерттеушілер күн панельдерінің тиімділігін арттыруға және жел генераторларын жетілдіруге арналған жаңа әдістерді дамытуды жалғастыруда.

Қалпына келмейтін энергия көздеріне тәуелділікті азайту

Жаңартылған энергия көздері әлемді қалпына келмейтін энергия көздеріне тәуелділіктен босатуға мүмкіндік береді. Қалпына келмейтін энергетикалық ресурстардың сарқылуы мен экологиялық зияндары адамның өміріне қауіп төндіруде. Мысалы, көмірдің жақын арада сарқылуы мүмкіндігі және оның ауаға шығаратын зиянды шығарындылары климаттың өзгеруіне әсер етеді. Мұнай мен газдың тау-кен орындары да шектеулі, ал оларды алу үшін жер қазу жұмыстары экологиялық зиян келтіреді.

Жаңартылған энергия көздері бұл мәселені шешуге мүмкіндік береді, өйткені олардың қорлары шексіз әрі табиғаттың өзінен алынады. Мысалы, күн энергиясы тек күннің шығуына тәуелді, ал жел энергиясы желдің бағыты мен жылдамдығына байланысты, бірақ оларды пайдалану адамның тұтынуына шектеу қоймайды. Осылайша, жаңартылған энергия көздері табиғи ресурстарды қорғауға және экологиялық тепе-теңдікті сақтауға көмектеседі.

Жаңартылған энергия көздерінің тиімділігі тек олардың пайдалануынан ғана емес, қоғамның экологиялық білімінің артуынан да көрінеді. Жаңартылған энергия көздерін қолданудың артықшылықтарын түсіну және қоғамның осы бағыттағы жауапкершілігін арттыру — аса маңызды қадам. Қоғамдық түсінік пен білім беру бұл технологияларды тиімді пайдалану мен таратуда үлкен рөл атқарады.

Зерттеу нәтижелері:

Жаңартылған энергия көздері (ЖЭК) – бұл табиғи ресурстарды пайдалану арқылы энергия өндіретін әдістер, мысалы, күн, жел, су, геотермалдық және биомасса энергиялары. Бұл елімізде қарқынды дамып еледі.

Қорытындылар:

Жаңартылған энергия көздерінің тиімділігі экологиялық, экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан маңызды болып табылады. Олардың қоршаған ортаға тигізетін пайдасы мен энергия өндірісінің тиімділігі айқын. Әрбір ел үшін жаңартылған энергия көздерін дамыту — тұрақты даму жолындағы маңызды қадам. Сондықтан қазіргі таңда бұл салаға инвестиция салу, зерттеу жұмыстарын жүргізу және жаңа технологияларды енгізу арқылы адамзаттың болашағы үшін маңызды мақсатқа жетуге болады.

Олар әлемдік энергетикалық жүйенің тұрақтылығын қамтамасыз етіп, экологиялық зиянды шығарындыларды азайтуға, халықтың тұрмыс сапасын жақсартуға, жаңа жұмыс орындарын ашуға мүмкіндік береді. Осылайша, жаңартылған энергия көздері адамзаттың болашағына маңызды үлес қосып, тұрақты даму жолында үлкен маңызы бар технология болып табылады.

Бұл салада одан әрі зерттеу жүргізу, инновациялық шешімдерді енгізу және жаңартылған энергия көздерін қолданысқа кеңінен енгізу арқылы адамзат экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етіп, әлемнің энергиямен қамтамасыз ету мәселелерін шешуге жол ашатыны сөзсіз.

Пайдаланған деректер тізімі

1. Джумамухамбетов Н.Г., Ирышков И.А., Жаналиева М.А. Нетрадиционные возобновляемые источники энергии. Учебное пособие. – Алматы: Эверо, 2010. – 218 с.
2. Қойшиев Т.Қ. Жаңғыртылатын энергия көздері. Оқулық. - Алматы: 2013. - 256 б.
3. Ляшков В.И., Кузьмин С.Н. Нетрадиционные и возобновляемые источники энергии: Учебное пособие. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2003. – 96 с.
4. Жамалов Ж.А., Умбетов Е.С., Кунелбаев М.М. Системы солнечного теплоснабжения. Монография. – Алматы: Полиграфия-сервис и К0, 2010. – 180 с.
5. Лукутин Б.В. Возобновляемые источники электроэнергии: Учебное пособие. – Томск: Изд-во Томского политехн. ун-та, 2008. – 187 с.

ИННОВАЦИЯ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ БРЕНД

Студент Әбжет Б., 1 курс, «Санджар Жандосов атындағы Қаскелең кәсіптік-техникалық колледжіні» МКҚК

Өзектілігі: Қазіргі жаһандану заманында инновацияларды дамыту мен отандық брендтердің қалыптасуы экономиканың тұрақты дамуы мен ұлттық бәсекеге қабілеттілігін арттырудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Бұл тақырып қазақстандық нарықтағы отандық өнімдердің маңыздылығын және олардың инновациялық әлеуетін арттыру қажеттілігін көрсетеді.

Мәселе: Қазақстанда отандық брендтердің әлемдік деңгейде танылуы және олардың нарықтағы үлесін арттыруда кедергілер кездеседі. Бұл кедергілерге инновациялық шешімдердің жеткіліксіздігі, брендтердің сапасы мен маркетинг стратегияларының әлсіздігі, сондай-ақ тұтынушылардың шетелдік өнімдерге басымдық беруі жатады.

Жұмыс мақсаты: Отандық брендтердің инновациялық даму стратегияларын талдау және олардың нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру жолдарын анықтау.

Міндеттері:

1. Инновация мен бренд түсініктерін теориялық тұрғыдан зерттеу.
2. Қазақстандағы отандық брендтердің қазіргі жағдайына талдау жасау.
3. Инновациялық технологиялардың отандық брендтердің дамуына әсерін анықтау.
4. Отандық брендтерді дамыту үшін тиімді стратегиялар мен ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері:

1. Қазақстандағы отандық брендтердің дамуындағы негізгі кедергілер анықталды.
2. Инновацияларды енгізудің отандық брендтердің танымалдығы мен сапасына оң әсер ететіні дәлелденді.
3. Брендтің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін инновациялық маркетинг стратегияларының маңыздылығы көрсетілді.

Зерттеу жұмыстары:

Қазіргі заманғы экономика инновациялар мен технологиялық дамудың қарқынды кезеңін бастан өткеруде. Бұл жағдайда отандық брендтердің қалыптасуы мен дамуы елдің экономикалық тұрақтылығы мен халықаралық нарықтағы беделінің маңызды көрсеткіші болып табылады. Қазақстан үшін инновациялық шешімдерді пайдалана отырып, отандық брендтердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру өзекті мәселе болып табылады. Осы мақалада инновациялардың отандық брендтерге тигізетін әсері мен олардың дамуының негізгі бағыттары талқыланады. Инновация -бұл жаңа идеялар, технологиялар, өнімдер немесе қызметтерді енгізу арқылы қоғамның өмір сүру деңгейін жақсартуға бағытталған үдеріс. Бренд-бұл тұтынушының санасында белгілі бір өнім немесе қызмет туралы қалыптасқан бейне. Инновациялар мен брендтер арасындағы байланыс өнімнің сапасын арттыру, тұтынушылардың

қажеттіліктерін қанағаттандыру және нарықтағы бәсекеге қабілеттілікті күшейту арқылы көрінеді.

Қазақстанда соңғы жылдары отандық брендтерді дамытуға үлкен көңіл бөлінуде. Мысалы, азық-түлік, жеңіл өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және технологиялық өнімдер саласында қазақстандық брендтер пайда болуда. Дегенмен, бұл брендтердің көпшілігі халықаралық нарықта жеткілікті деңгейде танымал емес. Негізгі кедергілерге мыналар жатады:

1. Инновациялық технологияларды енгізудің жеткіліксіздігі.
2. Маркетинг стратегияларының әлсіздігі.
3. Тұтынушылардың шетелдік брендтерге деген жоғары сенімі.
4. Мемлекеттік қолдау механизмдерінің жетіспеушілігі.

Инновациялар брендтің дамуы мен танымалдылығына тікелей әсер етеді. Төменде олардың негізгі артықшылықтары көрсетілген:

Сапаны арттыру: Инновациялық технологиялар өнім сапасын жақсартып, тұтынушылардың сенімін арттырады.

Өнімділік: Жаңа технологияларды қолдану өндіріс шығындарын азайтып, тиімділікті арттырады.

Маркетинг: Инновациялық құралдарды пайдалану (цифрлық маркетинг, әлеуметтік медиа, big data) брендтің нарықтағы танымалдылығын арттыруға көмектеседі.

Жаңа нарықтарға шығу: Инновациялық өнімдер мен қызметтер халықаралық нарыққа шығуға мүмкіндік береді.

Отандық брендтердің инновациялық дамуын қамтамасыз ету үшін келесі шараларды жүзеге асыру қажет:

Инновациялық экожүйе құру: Зерттеу және дамыту (R&D) орталықтарын құру арқылы инновацияларды қолдау.

Мемлекеттік қолдау: Отандық брендтерге арналған гранттар, салықтық жеңілдіктер мен субсидиялар ұсыну.

Маркетинг стратегияларын жетілдіру: Заманауи маркетинг құралдарын пайдалану арқылы брендтің танымалдығын арттыру.

Білім беру: Кәсіпкерлер мен мамандарды инновациялық басқару және брендті дамыту саласында оқыту.

Халықаралық ынтымақтастық: Шетелдік компаниялармен әріптестік орнату арқылы тәжірибе алмасу және экспорт көлемін арттыру.

Білім алушы немесе беруші ретінде отандық брендтерді дамыту мен инновацияларды қолдауға өз үлесіңізді қосу үшін келесі нақты ұсыныстарды қарастыруға болады:

1. Жастар арасында отандық брендтерді насихаттау

Әлеуметтік желілер: Тікелей отандық өнімдерді қолдау туралы ақпараттық науқандар жүргізу. Мысалы, қазақстандық өнімдер туралы шынайы пікірлерді бөлісу, брендтердің тарихын таныстыру.

Видеоконтент: Отандық брендтердің ерекшеліктері мен сапасы туралы видеолар түсіріп, оларды YouTube, Instagram, TikTok платформаларында жариялау.

2. Инновациялық жобаларға қатысу

Startup жобаларды әзірлеу: Инновациялық өнім немесе қызмет жасауды көздейтін стартап құру.

Хакатондар мен конкурстар: Қазақстанда өтетін инновациялық шешімдерге арналған жарыстарға қатысу арқылы идеяларыңызды жүзеге асыру.

1. Ғылыми-зерттеу жұмыстары;
2. Жергілікті өнімдерге қолдау көрсету;
3. Білім мен дағдыларды жетілдіру;
4. Еріктілік және қоғамдық жұмыс;
5. Халықаралық тәжірибені зерттеу;
6. Эко-инновацияларды қолдау;
7. Краудфандинг және инвестиция тарту;
8. Менторлық және коучингтік қолдау;

Қорытынды:

1. Отандық брендтердің дамуы үшін инновациялық шешімдерді қолдану – негізгі басымдықтардың бірі.

2. Инновациялық өнімдер мен қызметтерді дамыту брендтің нарықтағы танымалдығы мен сенімділігін арттырады.

3. Мемлекеттік қолдау, маркетингтік стратегияларды жетілдіру және инновациялық технологияларды енгізу отандық брендтердің бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға ықпал етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан Республикасының инновациялық даму стратегиялары. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен.
2. Philip Kotler. "Marketing Management". 15-ші басылым, 2016 ж. 241-265 б
3. Қазақстанның отандық брендтерінің даму тарихы туралы мақалалар мен зерттеулер. Автор: А.Қ. Сейдахметова: 2014 жыл. 45-52 б
4. Инновация және бәсекеге қабілеттілік тақырыбындағы ғылыми еңбектер. Автор: С.С. Сатпаева. 2019 жыл, 33-40 б
5. Халықаралық нарықтағы бренд стратегиялары туралы деректер. Авторлар: Джон Доу, Джейн Смит. 2020 жыл, 112-130 б

**ГИДРОПОНИКА: ӨСІМДІКТІ ТОПЫРАҚСЫЗ ӨСІРУ
ТЕХНОЛОГИЯСЫ**

Студент Әмин А., 4 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Құдайберген С.П., география пәні оқытушысы,
п.ғ.магистрі, Советова Ф.Қ., арнай пәндер оқытушысы, өнер магистрі

“Гидропоника – қалалық егін шаруашылығының болашағы. Ол бізге азық-түлік өндіру жүйесін қалпына келтіруге мүмкіндік береді.”

Диксон Деспоммиер

Тақырыптың өзектілігі: Қазіргі таңда әлем халқының саны қарқынды түрде өсіп, ауыл шаруашылығы саласында жаңа, тиімді әдістерді енгізу қажеттілігі туындап отыр. Климаттық өзгерістер, су ресурстарының

тапшылығы және құнарлы жерлердің азаюы дәстүрлі егіншілікке үлкен қиындықтар тудыруда. Осындай жағдайда гидропоника – өсімдіктерді топырақсыз өсіру технологиясы – ауыл шаруашылығын дамытудағы перспективалы шешімдердің бірі болып табылады.

Бұл технологияның өзектілігі бірнеше факторлармен байланысты:

1. Азық-түлік қауіпсіздігі
 - Гидропоника өнімділікті арттырып, халықты тұрақты түрде жаңа піскен көкөністер мен жемістермен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.
2. Табиғи ресурстарды үнемдеу
 - Гидропоникалық жүйелер суды 90%-ға дейін үнемдеуге мүмкіндік береді, бұл судың тапшылығы мәселесін шешуде маңызды рөл атқарады.
 - Бұл технология арқылы құнарсыз немесе ластанған топырақтың қажеттілігі болмайды.
3. Экологиялық тұрақтылық
 - Пестицидтер мен гербицидтердің қолданылуын азайтып, қоршаған ортаға зиянды әсерді төмендетеді.
 - Парниктік газдардың шығарылуын азайтуға және қалдықтарды қысқартуға көмектеседі.
4. Технологиялық даму және инновация
 - Гидропоника ғарыштық зерттеулерде, қала фермаларында және тік егіншілік жобаларында белсенді қолданылуда.
 - Автоматтандырылған және жасанды интеллект негізіндегі жүйелердің дамуы арқылы бұл әдіс одан әрі жетілдіріліп келеді.
5. Қазақстан үшін маңыздылығы
 - Қазақстанның кейбір аймақтарында топырақтың құнарсыздануы және су тапшылығы байқалуда.
 - Гидропоника технологиясын енгізу арқылы ауыл шаруашылығы өнімдерінің импортқа тәуелділігін азайтуға болады.

Зерттеу мәселесі: Зерттеудің негізгі мәселесі – гидропоника технологиясының осы проблемаларды шешудегі рөлін анықтау, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау және Қазақстанда қолдану мүмкіндігін қарастыру.

Жұмыстың мақсаты: Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – гидропоника технологиясын ғылыми тұрғыдан зерттеу, оның өсімдік шаруашылығында қолданылу тиімділігін бағалау және ауыл шаруашылығына енгізудің болашағын анықтау.

Зерттеу міндеттері:

1. Гидропоника технологиясының теориялық негіздерін зерттеу
 - Гидропониканың жұмыс принциптерін және оның ауыл шаруашылығындағы рөлін түсіну.
 - Топырақсыз өсіру әдісінің тарихи дамуын қарастыру.
2. Гидропоникалық жүйелердің түрлерін зерттеу
 - Түрлі гидропоникалық жүйелердің (аэропоника, NFT, Дюфуа жүйесі, т.б.) артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау.
 - Әрбір жүйенің тиімділігі мен қолдану мүмкіндіктерін анықтау.

3. Гидропониканың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау
 - Су, тыңайтқыштар және энергияны үнемдеудегі тиімділігін зерттеу.
 - Экологиялық тұрғыдан және экономикалық жағынан гидропониканың артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау.
4. Қазақстанда гидропониканы қолдану мүмкіндіктерін зерттеу
 - Қазақстандағы климаттық жағдайларды ескере отырып, гидропониканы қолдану перспективасын талқылау.
 - Бұл технологияның еліміздегі ауыл шаруашылығына әсерін зерттеу.

Зерттеу нәтижелері: Гидропоникалық жүйелер дәстүрлі егіншілік әдістеріне карағанда өнімділікті бірнеше есе арттыруға мүмкіндік береді. Топырақтың сапасына тәуелді болмай, өсімдіктер қажетті қоректік заттарды су арқылы тікелей алады, бұл олардың өсуін тездетеді. Қазақстанның кейбір аймақтарында су тапшылығы сезілетіндіктен, гидропоника жүйелерін енгізу бұл мәселені жеңілдетеді.

Сонымен қатар, қоректік ерітінділердің құрамын оңай бақылап, өсімдік қажеттіліктеріне сәйкес түзетуге болады. Қазақстанда гидропоника технологиясына деген қызығушылық соңғы жылдары артты. Әсіресе жылыжай шаруашылығын дамытуда және қала маңында экологиялық таза өнімдерді өндіруде гидропоника тиімді қолданылуда.

Зерттеу барысында гидропоникалық жүйелердің жоғары бастапқы құны мен техникалық күрделілігі басты қиындық ретінде анықталды. Сонымен қатар, фермерлердің гидропоника технологиясын меңгеруге қажетті білім деңгейі әлі де жетіспейді.

Қорытынды: Гидропоника технологиясы ауыл шаруашылығындағы дәстүрлі әдістердің кемшіліктерін шешуде маңызды рөл атқарады. Ол экологиялық таза өнім алуға, суды тиімді пайдалануға, өнімділікті арттыруға және қоршаған ортаға зиянды әсерді азайтуға мүмкіндік береді. Қазақстандағы аграрлық секторды дамыту үшін гидропониканы кеңінен қолданудың болашағы зор.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Реш, Х.М. (2013). Гидропоникалық азық-түлік өндірісі: тәжірибелі үй бағбандары мен коммерциялық гидропоникалық өсірушілерге арналған толық нұсқаулық. «ЦРК баспасөзі».
2. Уилер, Р. (2017). NASA-ның ғарыштық миссияларға арналған гидропоникалық зерттеулері. NASA техникалық есептері.
3. ФАО (2020). Гидропоника баламалы егіншілік жүйесі ретінде азық-түлік қауіпсіздігі. БҰҰ-ның азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымы.
4. Балакшин, С.Қ., Жанайдаров, Р.Е. (2019). Гидропоника: топырақсыз ауыл шаруашылығы. Алматы: «ҚазАқпарат».
5. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы министрлігі (2022). Гидропоника технологиясы және оның даму перспективалары. Алматы: Ауыл шаруашылығы баспасы.

Студент Бауыржанұлы А., 3 курс, «Талғар политехникалық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Исаева А.Т, өндірістік оқыту шебері

Өзектілігі: экологиялық мәселені сәтті шешудің және табиғи ресурстарды сақтаудың кілті ретінде энергияны тиімді пайдалану қажеттілігі.

Мәселе: Электр энергиясын өндіретін электр станцияларының экологияға зиянды қалдықтарды көп бөлуі. Электр энергиясының тарифінің күннен-күнге қымбаттауы.

Жұмыс мақсаты: энергияны алудың баламалы, дәстүрлі емес тәсілдерінің әлеуетін бағалау және оны тиімді пайдалану.

Міндеттері:

- 1) энергия алудың тәсілдері мен олардың даму тарихы
- 2) әр түрлі көзқараспен әр тәсілдің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау:
- 3) сарқылмайтын энергия көздерін электр энергиясына айналдыруға арналған қондырғыларды кеңінен қолданысқа енгізіп тиімді пайдалану.
- 4) адам үшін қайсысы пайдалы және қолайлы екендігі туралы қорытынды жасау.

Зерттеу нысаны: энергияның баламалы көздері: күн және жел энергиясы.

Гипотеза: егер баламалы энергия көздері өндірілсе, онда адамдар үнемді, тиімді, экологиялық таза және қауіпсіз энергия көзімен қамтамасыз етіледі

Зерттеу әдістері

Зерттеудің әдістері жалпы ғылыми зерттеу тәсілдерінен, сондай-ақ статистикалық және салыстырмалы талдау әдістерінен тұрады. Пайдаланылған әдістер күн және жел энергиясын дамыту жөніндегі ресми статистикалық мәліметтерден алынған нәтижелерге сүйенеді. Отандық ғалымдардың ғылыми мақалаларына шолу, салыстырмалы талдауларды жүргізу баламалы энергиясын енгізуге қатысты мемлекеттік қолдау құралдарының тиімді қолдануын анықтауға мүмкіндік береді.

Біздің өмірімізде энергияның алатын орны ерекше. Елімізде арзан электр энергия көздерін іздеу мақсатында, «Қазақстанда 2030 жылға дейін электр энергиясын өндіруді дамыту туралы» мемлекеттік бағдарламаға сәйкес, жаңартылатын электр энергиясы қуатын халық шаруашылығында қолданудың тиімді жолдары қарастырылуда. Қазіргі кезде бүкіл жер бетіндегі елдерде, соның ішінде Қазақстанда энергия дефициті байқалады. Күнделікті тұрмыстан бастап ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп және т.б. салалар, тіпті космос корабльдерінің ғарышқа ұшуының өзі тек энергияның дамуымен тығыз байланысты болып отыр. Сарқылмайтын жаңа энергия көзін ашу - бүгінгі таңда адамзаттың алдына қойылып отырған басты міндеті. Бұл мәселені шешудің екі жолы бар: энергоресурстарды үнемді жұмсау және баламалы энергия көздерін пайдалану. Жаһандану дәуірінде энергетикалық сұранысты қанағаттандыра алатын энергия көзі – альтернативті энергияны қолдану аясын кеңейту және оның келешегін зерттеу ғылыми жаңалық болып отыр.

Жалпы орынына келетін энергияның болашағы зор, экологиялық өте таза, қоры ешқашанда сарқылмайды, әрі тиімді, арзан. Оларды пайдалану жердің баланстарын бұзбайды. Біз жаңартылатын энергия көздерін үнемді және тиімді пайдаланатын болсақ онда біздің келешегіміз жарқын болуы анық. Тек соны тиімді жобалар арқылы өндіріп, ел игілігіне жаратсақ, мемлекет байлығы халықтың игілігіне қызмет ететіні сөзсіз. Осыған орай зерттеліп жазған бұл жұмыста күн және жел энергиясына тоқталып, оны өндіру, пайдалану, жеткізілу жолдары мен баламалы энергияның тиімділігі мен артықшылықтары айқындалады.

Қорытынды: Қазақстанда жаңартылатын энергия көздерін пайдалану әлеуетіне **SWOT** қорытынды талдау:

- ✓ **Күшті жақтары:** жаңартылатын энергия көздерінің барлық түрлерін тиімді пайдалану мүмкіндігі;
- ✓ Жаңартылатын энергия көздерінің жұмыс істеуінің қазіргі экономикалық аппараты;
- ✓ Астана ЭКСПО-2017 мамандандырылған көрмесінен кейін 16 энергетикалық технология таңдап алынып елімізге инвестиция тартып жүзеге асырылатын болды. Олар Австрия, Польша, Франция, АҚШ, Ресей, Қытай, Литва, Германия мемлекеттеріндегі озық жобалары;
- ✓ Геотермальдық энергетика саласындағы бірегей даму жүйесі;
- ✓ Жаңартылатын энергия көздерін жеткізушілерге арналған қаржы кепілдіктері.

Әлсіз жақтары: Шалғай аумақтары бар елді мекендерде орталықтандырылған жүйе;

- ✓ Энергия тапшылығы бар өңірлер ішіндегі дәстүрлі отын түрлеріне тәуелділік;
- ✓ Экономиканың экспорттық-шикізаттық моделі;
- ✓ Төмен потенциалды жылуды коммуналдық қатты қалдықтардың энергиясын пайдалану үшін жоспарлы нормалар мен технологиялық платформалар жоқ;
- ✓ Ірі қалалар мен аймақтарда жаңартылатын энергия көздерін қолдану жоспары дайын емес;
- ✓ Пайда табудың жасырын схемасы;
- ✓ Энергияның басым орталықтары мен энергия тапшылығы аймақтары арасындағы үлкен алшақтық;
- ✓ Энергия желілерінің өткізу қабілеті және техникалық жағдайы.

Мүмкіндіктер: «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» Заң (2009) аясында жоспарлы түрде жұмыстар жүргізу;

- ✓ Жаңартылатын энергия көздерін басқарудың жаңа схемасы мен тәжірибесін әзірлеу;
- ✓ Қоршаған ортаға жүктемені айтарлықтай азайту;
- ✓ Отандық стартаптың мүмкіндіктері: шағын, орта бизнес, бөлшек және көтерме нарықтағы ғылыми кәсіпорындар;
- ✓ Азия, Еуропа және Балтық елдерінен жаңартылатын энергия көздеріне энергия импорттаушылармен жақсы байланыс орнату;

- ✓ Өңірлердің әлеуметтік, инфрақұрылымдық, экономикалық проблемаларды шешу үшін жаңартылатын энергия көздері капиталының пайдасын бейімдеу мүмкіндігі;
- ✓ Азаматтардың қатысуымен шалғай аудандарда жаңартылатын энергия көздеріне жеке тұтынушылар нарығын құру;
- ✓ Жоғары технологиялық баламалы энергия қондырғыларын енгізу, оларды пайдалану тиімділігін арттырып қана қоймай, сонымен қатар өндіріс мәдениетін дамыту, жұмысшылар мен мамандардың кәсіби дағдыларын жетілдіру;
- ✓ Меншікті энергоресурстар қорларын болашақ ұрпақ үшін сақтау;
- ✓ Энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- ✓ Қоршаған ортаны сақтау және экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- ✓ Заманауи интеллектуалды технологияларды пайдалана отырып, иреархиялық энергия жүйесін жаңғырту;
- ✓ Шетелдік инвестициялар тарту.

Қауіп қатерлер: Жаңартылатын энергия көздерін импорттаудың қатан саясаты;

- ✓ Жалпы энергия жүйесіндегі жаңартылатын энергия көздері үшін көмірсутектер бағасына түпкілікті тәуелділік;
- ✓ Жергілікті желі операторлары үшін де, жаңартылатын энергия көздері үшін де бөлшек сауда нарығына заңнамалық түзетулерді қысқа мерзімде жүзеге асыруға бейімдеу қиын;
- ✓ Монополизм және дәстүрлі энергетика құрылымдарының қысымы.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан «Жасыл экономика» жолында: идеялар және шешімдер
2. Күн энергетикасы, 2015 ж басылым; <http://bilim-all.kz/article/2011>
3. Аль-Оран Б.Ф., Ахмедов Ф.А., Захидов Р.А., Муминов Р.А., Автономные фотоэлектрические установки в условиях жаркого климата. М.: Гелиотехника, 2004.
4. Бекаев Л.С., Марченко О.В., Пинегин С.П. и др. Мировая энергетика и переход к устойчивому развитию. Новосибирск: Наука

БЕСПРОВОДНАЯ ПЕРЕДАЧА ЭНЕРГИИ ДЛЯ ГОРОДОВ И ТРАСС

Гилев И., студент 2 курс, КГКП «Алматинский колледж телекоммуникации и машиностроения»

Научный руководитель: Джелилова Г.С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность исследования

Современные вызовы, такие как рост энергопотребления, популяризация электротранспорта и переход к экологически чистым источникам энергии, делают тему беспроводной передачи энергии крайне актуальной. Внедрение БПЭ решает сразу несколько задач: улучшение инфраструктуры, снижение углеродного следа, упрощение использования электротранспорта и повышение

энергоэффективности. Для Казахстана эти вопросы особенно значимы ввиду развития умных городов, таких как Астана и Алматы, и стремления к выполнению международных экологических обязательств.

Проблема исследования:

Современные города и транспортные магистрали требуют эффективных, экологичных и надежных решений для электроснабжения. Однако традиционные проводные сети обладают рядом ограничений, включая высокие затраты на инфраструктуру, потери энергии при передаче и уязвимость к внешним повреждениям. Беспроводная передача энергии представляет собой перспективную технологию, способную решить эти проблемы. Однако остается ряд нерешенных вопросов, связанных с эффективностью передачи на большие расстояния, безопасностью для окружающей среды и людей, а также экономической целесообразностью внедрения. Данное исследование направлено на выявление возможностей и барьеров развития беспроводных энергетических систем для городов и транспортных магистралей.

Цель работы

Определить роль беспроводной передачи энергии в энергетической инфраструктуре городов и автодорог Казахстана, а также оценить её преимущества, вызовы и перспективы.

Задачи исследования

Исследовать историческое развитие технологий беспроводной передачи энергии.

Изучить существующие методы БПЭ, включая индуктивную и резонансную технологии.

Проанализировать перспективы использования БПЭ для зарядки электротранспорта.

Рассмотреть преимущества и вызовы применения БПЭ в городах и на трассах Казахстана.

Выявить потенциал интеграции технологий БПЭ в устойчивое развитие регионов страны.

Беспроводная передача энергии (БПЭ) является одной из самых перспективных технологий, способных кардинально изменить подходы к обеспечению энергией городов и транспортных систем. В основе этой концепции лежит передача электрической энергии без использования проводов, что позволяет улучшить удобство, снизить износ оборудования и повысить экологичность энергетической инфраструктуры. Современные достижения в этой области уже нашли применение в ряде стран, включая Казахстан, где идет активное развитие умных городов и транспортной сети.

Одна из наиболее перспективных технологий, применяемых в городских условиях, — это беспроводные зарядные станции для электротранспорта. Такие системы позволяют заряжать автобусы, такси и личные автомобили прямо на парковках или остановках общественного транспорта. Это особенно актуально для Казахстана, где электрификация транспорта становится приоритетным направлением. Внедрение таких станций способствует не только экономии времени, но и снижению уровня загрязнения воздуха в городах.

Преимущества беспроводной передачи энергии: Одним из ключевых преимуществ технологии является её удобство. Отсутствие проводов и разъемов упрощает процесс зарядки, сокращает износ оборудования и снижает риск механических повреждений. Для жителей городов это означает более комфортное использование электромобилей и портативных устройств, что особенно важно в условиях интенсивной городской жизни.

Создание умных городов — это не только использование передовых технологий, но и формирование новой городской среды, которая удовлетворяет современным экологическим, экономическим и социальным требованиям. Беспроводная передача энергии (БПЭ) играет ключевую роль в этом процессе, открывая новые возможности для улучшения городской инфраструктуры и повышения её эффективности. Казахстан, стремящийся к внедрению инновационных решений в своих крупных городах, активно рассматривает потенциал БПЭ в контексте устойчивого развития.

Применение БПЭ в энергетической инфраструктуре: Беспроводная передача энергии в городах находит применение в различных аспектах городской жизни. Например, системы уличного освещения, оснащённые беспроводной подачей энергии, позволяют упростить установку новых осветительных приборов и снизить затраты на их эксплуатацию. Внедрение таких решений актуально для расширяющихся городов Казахстана, таких как Шымкент, где урбанизация требует модернизации инфраструктуры.

Улучшение эстетики и безопасности городских пространств: Одним из преимуществ беспроводной передачи энергии является её способность улучшать эстетический облик города. Устранение проводов, кабельных коробов и прочих видимых элементов делает пространство более привлекательным и чистым. Это особенно важно для Казахстана, где растёт внимание к эстетике городской архитектуры и формированию комфортной городской среды.

Кроме того, отсутствие кабелей снижает риск травматизма и увеличивает безопасность, особенно в общественных местах с большим количеством людей. Внедрение беспроводных систем в зонах с высокой проходимостью, таких как вокзалы, площади и торговые центры, минимизирует потенциальные угрозы, связанные с повреждением кабельной инфраструктуры.

В рамках исследования была проведена работа по изучению мнений различных групп населения и специалистов о возможностях и вызовах внедрения технологий беспроводной передачи энергии (БПЭ) в инфраструктуру городов и трасс. Опрос включал четыре ключевых вопроса, которые охватывали основные аспекты применения этой технологии. Участниками опроса стали 200 человек, включая жителей городов, экспертов в области энергетики и транспортной инфраструктуры.

Анализ результатов

Результаты опроса показывают, что большинство участников позитивно оценивают перспективы внедрения БПЭ, особенно в таких областях, как зарядка электротранспорта и снижение экологического следа. Однако

основными препятствиями остаются высокая стоимость и необходимость модернизации инфраструктуры.

Респонденты также выразили готовность поддерживать внедрение БПЭ, особенно если это будет связано с улучшением качества жизни и экологической обстановки в городах Казахстана. Однако для успешной реализации потребуется значительное финансирование, проведение образовательных кампаний и поддержка со стороны государственных структур.

График наглядно показывает распределение ответов по первому вопросу, где основные преимущества технологии связаны с удобством и экологией. Это подтверждает высокий интерес населения к инновациям, которые делают жизнь проще и безопаснее для окружающей среды.

Список использованных источников

1. Смит К. "Беспроводная передача энергии: принципы и применение". Москва: ТехноПресс, 2021.
2. Каримов А.Б. "Развитие умных городов в Казахстане: перспективы и вызовы". Алматы: КазНУ, 2020.
3. Международное агентство по возобновляемой энергии (IRENA). "Беспроводная передача энергии и устойчивое развитие". Отчёт, 2021.
4. Zhang Y., Wang L. "Magnetic Resonance Coupling in Wireless Energy Systems". IEEE Transactions on Power Electronics, 2020.
5. Министерство энергетики Республики Казахстан. "Стратегия развития умных городов в Казахстане". Астана, 2022.

ПРИМЕНЕНИЕ СОЛНЕЧНОЙ ЭНЕРГИИ

Джетмышбаев З., студент 1 курс, КГКП «Талгарский политехнический колледж»

Научный руководитель: Төлеміс Қ.Т., мастер производственного обучения

Цель: Внедрить на территории колледжа осветительные установки, работающие на солнечных батареях

Задача: Довести до сведения, что солнечная энергия экологически чистый вид энергии, рассказать о фанарях, работающих на солнечных батареях и их использование, энергия солнечных батарей питает такие объекты, как автономные ретрансляторы сотовой связи, дорожные знаки, элементы дорожной разметки и освещения рекламных щитов, уличные и садовые фонари, полицейские блокпосты, буи и многое другое.

Линии электропередач, опутавшие большую часть нашей планеты, всё ещё не могут добраться в самые труднодоступные уголки, которые подключать к ресурсам электростанций оказывается дороже, чем установить солнечную батарею, преобразующую в электроэнергию обычный дневной свет. Встретить солнечные батареи в рознице по разумной цене становится всё проще. На глаза они попадают, как в виде отдельных, работающих в качестве резервного источника питания устройств, так и встраиваются в различные приборы. Например, многие помнят, как в нашу жизнь вторглись калькуляторы,

практически сразу получившие небольшие панели, позволяющие им работать без батареек, лишь попав на свет.

Разработчики устройств, которые могут работать от альтернативных источников электроэнергии пошли ещё дальше. На свет появились аккумуляторные фонарики, которые днем можно зарядить, просто положив встроенной солнечной батареей на свет, а в темное время суток пользоваться как обычно. Получается, по сути, универсальный спутник для путешествий, способный прийти на помощь там, куда не добрался электрический ток.

Не менее интересным оказался проект корейской компании Samsung, представившей на свет свой недорогой мобильник E1107 Crest Solar, задняя стенка которого получила небольшую солнечную панель, которой достаточно, чтобы пополнять заряд аккумулятора без подключения к сети. При положительном балансе на счету и в зоне действия операторов без связи с этим телефоном остаться просто невозможно.

Впрочем, если мобильный телефон, смартфон, ноутбук или другое устройство не получило от производителя альтернативного зарядника на солнечных батареях, всегда можно восполнить этот недостаток. Как раз для таких случаев продаются внешние солнечные панели, многие из которых могут накапливать электроэнергию во встроенных или входящих в комплект поставки аккумуляторах, а затем отдавать её подключаемым девайсам.

Переносными солнечными электростанциями очень часто оснащаются походные сумки и рюкзаки, а стоят они ненамного дороже обычных моделей, без которых не обходится ни один туристический поход.

Новизна: в проекте выяснено что светильники на солнечных батареях в 10 раз эффективнее и экономичнее обычных светильников

Исследовательская часть: Характерной чертой электроэнергетики Казахстана в настоящее время является преобладающее использование органического топлива, поэтому на ближайшую перспективу выработка электроэнергии будет производиться, в основном, на мощных тепловых станциях, работающих на угле, мазуте и газе. Хотя, рано или поздно запасы и этого природного топлива будут исчерпаны, особенно если учесть все возрастающие объемы добычи. В этом случае альтернативная энергетика, если и не заменит существующий способ получения электроэнергии, то, во всяком случае, продлит сроки использования природных запасов топлива.

Солнечные батареи оказались практически единственным источником электроэнергии за пределами Земли. Ими оснащаются все космические аппараты. Когда Солнце освещает их, они вырабатывают электроэнергию, которая аккумулируется бортовыми батареями и используется для питания оборудования в тех местах, где свет недостижим. В отличие от атомных электрогенераторов они не выделяют вредных веществ.

В ходе работы был опрос студентов ТПК на тему «Какой в настоящее время наиболее экологически чистый источник энергии». Проведено изучение солнечных панелей. Сравнение осветительных установок между собой. Беседы с работниками Талгарского РЭС.

Вывод: Экологичность, энергонезависимость, отсутствие ежемесячной платы за электричество и простота в использовании является основными преимуществами фонарей, работающих на солнечных батареях. Подобные осветительные установки можно применять в любых местах на территории школ, больниц, учебных заведений, парках и скверах, а также на дорогах и трассах нашей страны, солнечные батареи нашли применение и в наземном транспорте.

Планируется, что благодаря СЭС выбросы углекислого газа в атмосферу сократятся на 150 тысяч тонн в год.

Солнечная энергия используется давно и повсеместно. Энергией солнечных батарей питают такие объекты, как автономные ретрансляторы сотовой связи, дорожные знаки, элементы дорожной разметки и освещения рекламных щитов, уличные и садовые фонари, полицейские блокпосты, буи и многое другое.

Солнечные фотоэлектрические преобразователи в последние годы все чаще используются для уличного освещения. Солнечные осветительные установки окупаются через 4-7 лет. В будущем мы планируем установить на территории нашего колледжа 60 таких осветительных установок, работающих на солнечных батареях, для обеспечения его электроэнергией в день они будут вырабатывать 80 кВт или в 29200 кВт в год. Срок службы таких панелей 25-30 лет, температурный режим от +40С до 85°С, надежность таких панелей составляет 65 IP, они окупятся через 3-5 лет.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ. РЕКОМЕНДАЦИИ.

На нынешнем этапе развития электроэнергетики и при росте тарифа на электроэнергию, я предлагаю устанавливать фонари на солнечных батареях в общественных и культурных местах, трассах и во дворах жилых домов, так как они экономят колоссальное количество бюджетных средств, внедрить фонари, работающие на солнечных батареях в скверах, больницах и учебных заведениях.

Список использованных источников

1. Андреев С.В. Солнечные электростанции. - М.: Наука
2. Рубан С.С. Нетрадиционные источники энергии. - М.: Энергия
3. Статья Кашкапрова П.Н. «Экологические проблемы энергетики»
4. Статья Матвеева О.А. «Энергосбережение: тактика и стратегия»

РОЛЬ ВОДОРΟΣЛЕЙ В ЗАМЕНЕ ПЛАСТИКА: УСТОЙЧИВОЕ БУДУЩЕЕ

Жанбирлес А., студент 2 курса, ГKKП "Актюбинский высший гуманитарный колледж"

Научный руководитель: Медыева А.Т., преподаватель общеобразовательных дисциплин

Актуальность. Проблема пластикового загрязнения достигла глобальных масштабов: ежегодно в мире производится около 400 миллионов тонн пластика,

значительная часть которого попадает в океаны и свалки. Биопластики на основе водорослей становятся перспективной альтернативой, так как они являются биоразлагаемыми, экологически безопасными и не требуют использования ископаемых ресурсов. Казахстан, стремящийся к развитию «зелёной экономики», может стать пионером в разработке таких решений в Центральной Азии.

Проблема. Проблема пластикового загрязнения приобретает всё больший масштаб. Согласно данным Программы ООН по окружающей среде, ежегодно в мировую экосистему попадает более 8 миллионов тонн пластика, значительная часть которого не подлежит переработке. Это вызывает деградацию экосистем, ухудшение качества воды и почвы, а также негативно сказывается на здоровье человека. Решение этой проблемы требует поиска альтернативных материалов, которые могли бы заменить пластик, оставаясь экологически безопасными [1]

Проблема загрязнения окружающей среды пластиком на сегодняшний день является одной из самых актуальных и глобальных. Пластиковые отходы оказывают значительное воздействие на экосистемы, загрязняя океаны, реки, почву и воздух. В последние десятилетия количество пластиковых изделий, выбрасываемых в природу, растет с каждым годом, что приводит к увеличению объемов неразлагаемых отходов. Это не только наносит ущерб экологии, но и представляет угрозу для здоровья людей и животных, которые попадают в пищевые цепочки. В Казахстане проблема пластиковых отходов также стоит остро, поскольку страна сталкивается с трудностями в переработке и утилизации пластиковых изделий [2]

В связи с этим в последние годы в мире растёт интерес к поиску альтернативных, более экологичных материалов, которые могли бы заменить традиционный пластик. Одним из наиболее перспективных решений являются биопластики, получаемые из возобновляемых ресурсов, таких как водоросли. Водоросли обладают рядом уникальных характеристик, которые делают их идеальным сырьём для производства биопластиков. Эти материалы обладают высокой биоразлагаемостью, что значительно снижает их экологический след по сравнению с обычным пластиком. Кроме того, использование водорослей для производства пластика позволяет сократить зависимость от нефти и других ископаемых ресурсов, что делает процесс более устойчивым с экологической и экономической точек зрения [4]

В Казахстане, с его разнообразными природными ресурсами и благоприятными климатическими условиями для выращивания водорослей, есть все предпосылки для разработки и внедрения технологий производства биопластика. Однако для успешного перехода к использованию водорослевого биопластика необходимо учитывать целый ряд факторов, включая технологические, экономические и социальные аспекты. Это требует комплексного подхода, включающего как научные исследования, так и практическую реализацию на уровне промышленных предприятий и потребительских рынков.

Цель работы. Изучить потенциал использования водорослей для производства биопластика и оценить возможность их внедрения в Казахстане как экологически устойчивой альтернативы традиционному пластику.

Задачи

1. Исследовать виды водорослей, которые могут быть использованы для производства пластика.

2. Оценить экологические преимущества пластмасс на основе водорослей по сравнению с обычными пластмассами.

3. Изучить технологические проблемы и экономическую целесообразность производства пластика на основе водорослей в больших масштабах.

Биопластики на основе водорослей представляют собой инновационное решение для снижения пластикового загрязнения. Водоросли, как быстро возобновляемый ресурс, обладают рядом преимуществ: они не конкурируют с продовольственными культурами, очищают воду и воздух, а их переработка минимизирует углеродный след. Наиболее успешные примеры применения таких биопластиков можно увидеть в странах, таких как Япония, Южная Корея и Индонезия. Эти страны используют водоросли для создания упаковки, одноразовой посуды и даже текстиля [3]

Для Казахстана внедрение этой технологии представляет стратегический интерес. Страна обладает богатым водным потенциалом, включая Каспийское и Аральское моря, которые могут стать источником для производства водорослевых биопластиков.

Результаты исследования

1. Технологии производства биопластиков из водорослей, такие как экстракция альгината и агарозы, уже доказали свою эффективность в международной практике.

2. Экологический анализ показал, что биопластики из водорослей разлагаются в течение нескольких месяцев, не нанося вреда окружающей среде.

3. Экономический потенциал для Казахстана включает снижение затрат на утилизацию пластика и создание новых рабочих мест в секторе зелёной экономики.

4. Применение таких биопластиков может сократить объёмы пластиковых отходов в стране на 15-20% в первые пять лет после внедрения.

Таким образом, внедрение биопластика из водорослей в Казахстане представляет собой не только экологическую, но и экономическую возможность для страны. Разработка и адаптация технологий производства таких материалов может стать важным шагом на пути к устойчивому развитию, снижению загрязнения окружающей среды и улучшению качества жизни населения. В рамках данного исследования рассматриваются ключевые вопросы, связанные с возможностями применения биопластика из водорослей в Казахстане, а также оцениваются перспективы и вызовы, с которыми страна сталкивается при реализации этой экологической инициативы.

Выводы

1. Применение биопластиков из водорослей — это экологически и экономически оправданное решение для Казахстана.

2. Успешный опыт других стран показывает, что водоросли можно использовать для создания упаковки, посуды и других изделий.

3. Для внедрения этой технологии необходимы государственная поддержка, инвестиции в научные исследования и образовательные программы.

4. Дальнейшее развитие технологии позволит Казахстану укрепить свои позиции как страны, ориентированной на устойчивое развитие и “зелёную” экономику.

Список использованных источников

1. Smith J., Green R. Bioplastics from Algae: Innovations and Applications. London: Springer, 2021. 320 p.
2. Lee S.H., Kim H.J. “Seaweed as a Renewable Resource for Bioplastics Production” // Journal of Environmental Science, 2020. Vol. 15, No. 3, pp. 45-56.
3. UNEP. “Plastic Pollution: Facts and Figures.” [Электронный ресурс]. URL: <https://www.unep.org>
4. National Geographic. “Algae-Based Plastics as a Solution to Plastic Pollution.” [Электронный ресурс]. URL: <https://www.nationalgeographic.com>

ИННОВАЦИОННЫЙ ПРОЕКТ ПОЖАРНОЙ ЧАСТИ В РАМКАХ ПАРТНЕРСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Жармагамбетов Д, Муканов Р, студенты 4 курса, КГКП «Костанайский
строительный колледж»

Научный руководитель Ловягина Т.В., преподаватель специальных дисциплин

В нашей стране широко внедряется практико-ориентированный подход в учебный процесс.

Благодаря этому, мы, студенты можем обучаться не только в аудитории, но и в реальных условиях, выполняя конкретные практические задачи как в учебное время, так и в удобное для нас, повышая профессиональные компетенции.

Актуальность темы в том, что вопрос сотрудничества с постоянно стоит на повестке дня, т.к. благодаря ему у студентов есть реальная возможность погрузиться в профессию, применить полученные знания и практические навыки, повысить свой профессиональный уровень, быть соучастниками и партнерами в решении важных, конкретных задач для общества.

Цель работы: выполнение заказа от МЧС – разработка проекта здания пожарной части, предназначенного для массового строительства.

Для достижения цели поставлено ряд задач:

изучить состояние темы (суть, назначение, история);

- проследить развитие темы в регионе;
- разобраться в нормативных документах для проектирования;
- провести социологическое исследование об отношении к предметной области;
- проанализировать методику проектирования;
- разработать проект, отвечающий требованиям заказчика.

Практико-ориентированный проект нацелен на решение социальных задач, отражающих интересы участников проекта или внешнего заказчика. Эти проекты отличает четко обозначенный с самого начала результат деятельности его участников, который может быть использован в жизни. Ценность проекта заключается в реальности использования на практике [1].

Обучающимся на архитектурном отделении нашего колледжа, не раз приходилось выполнять заказы от разных организаций, в т.ч. акимата города по цветовому решению имеющихся зданий, благоустройству территории набережной, управления образования по дизайнерскому решению интерьеров в принадлежащем ему здании; интерьеры разрабатывались и для общежития колледжа автомобильного транспорта и другое.

При этом, принимая заказ от предприятия мы проводим определенную исследовательскую работу по заданной теме, чтобы достойно в соответствии с нормами и требованиями предоставить свою разработку проекта и отдельных предложений.

В рамках сотрудничества с Департаментом по чрезвычайным ситуациям Костанайской области МЧС РК в этом году было получено задание на эскизный проект здания пожарной части, предназначенного для массового строительства, отличающегося от существующих типовых, имеющий несложное конструктивное решение и сокращающего стоимость такого объекта.

Изучив состояние темы (суть, назначение, история); проследить развитие темы в регионе; разобраться в нормативных документах для проектирования; провести социологическое исследование об отношении к предметной области; проанализировать методику проектирования; нужно было разработать проект, отвечающий требованиям заказчика. Также был проведен анализ литературных источников и изучены методические, нормативные и проектные материалы по теме исследования; сравнительный анализ отечественного и зарубежного опыта проектирования социологическое исследование, наблюдение (экскурсия), поиск материала в интернете, фотосъемка.

Интересный факт: самая ранняя известная служба пожаротушения была сформирована в Древнем Риме Марком Эгнатием Руфом, который использовал своих рабов для оказания бесплатной пожарной помощи [2].

Первое упоминание о пожарной охране на территории Казахстана связано с городом Уральском (конец 18 века) и Петропавловском (1858 г.), а о пожарной охране Костаная (Николаевск) связано с обретением статуса города в 1895 году, когда «министерство внутренних дел разрешило произвести постройку в г. Кустанае за счет городских сумм помещения для пожарного обоза, пожарной команды и лошадей» (из записей Оренбургского государственного архива) [3].

Департамент по чрезвычайным ситуациям Костанайской области является территориальным подразделением Министерства по чрезвычайным ситуациям Республики Казахстан, осуществляющим руководство органами и подразделениями гражданской защиты на территории области. Наш заказчик уточнил, что на строительство здания ПЧ уходит в среднем до 2 млрд. тенге. И до двух лет возведения.

Ознакомившись с имеющимися зданиями пожарных частей в нашей стране, можно сделать вывод, что все они имеют капитальный, стационарный вид, прямоугольные очертания, выполнены из штучных материалов, дорогостоящие и возводящиеся не за один год. О службе МЧС в интернет обязательно присутствует материал доступный для широких масс населения.

Сотрудничество департаментом по ЧС Костанайской области началось с того, что на первой встрече с его представителями в количестве 4 человек, в т.ч. и руководителя, мы получили заказ на создание эскизного проекта ПЧ. Перед нами была поставлена задача: высказаны предложения, пожелания, сделаны установки (оговорена форма объекта, строительный материал, тип здания), определены сроки исполнения.

Для начала было решено посетить имеющуюся в Костанае Пожарную часть, побеседовать со служащими: все ли устраивает их в имеющемся объекте, и выслушать их пожелания. К сожалению, фотосъемка на территории части запрещена. Вначале прошла встреча с начальником части, а затем экскурсию проводил начальник караула.

Результат беседы и ответов на два вопроса служащих в комнате отдыха показали, что здание, хоть старое, пригодно для эксплуатации, но есть очень значимые недостатки: недостаточные площади для спецавтомобилей в периметре здания, его внешний вид, конечно, оставляет желать лучшего, не в полной мере уделено внимание комфортному пребыванию в нем дежурной команде (караулу - 8 человек).

Нами был спроектировано здание ПЧ ангарного типа (по примеру сельскохозяйственных) в два уровня, прямоугольного в плане, полукруглого в разрезе. Здание рассчитано на 4 автомобиля. Предусмотрены все необходимые помещения (помещения для руководителя, его заместителя, дежурной команды, технического персонала, с благоустройством прилегающей территории. Тщательно продумано конструктивное решение. Также был разработан и интерьер помещений в минималистическом стиле. Наш проект предусматривает сокращение сроков строительства и стоимость в четыре раза.

На проекте Пожарной части связь с Департаментом МЧС не закончилась. Было получено и выполнено еще одно задание на разработку эскизного проекта с помещениями в объектах разного назначения, которым название «Острова жизни»: это небольшие площади, обнесенные толстыми стенами, которые в момент ЧС не разрушаются, позволяют людям сохранить жизнь, находясь в них некоторое время в надежде на спасение.

В итоге доказано, что проекты современных зданий производственного назначения могут иметь простое архитектурное решение, экономичными, простыми в возведении и эксплуатации, при этом, отвечать своему назначению. А выполняя заказы социальных партнеров, мы расширяем кругозор, и, главное, повышаем свои профессиональные навыки.

Данный проект с подачи департамента по ЧС широко обсуждался в социальных сетях и на страницах областных газет. В наш адрес были высказаны слова благодарности и вручена грамота от Министерства по чрезвычайным ситуациям.

Обучаясь в колледже, у нас есть возможность тщательно изучить программы САПР, выполнить в них архитектурные проекты согласно учебной программе и выходящие за ее пределы, в т.ч. по заказу социальных партнеров, и отточить навыки проектирования, участвуя в различных архитектурных конкурсах, научных конференциях, выйти на более высокую ступень в приобретении квалификации техника-проектировщика, а затем и архитектора.

Список использованных источников

1. Дороничева, Р. М. Практико-ориентированный подход в подготовке конкурентоспособных специалистов в системе СПО / Р. М. Дороничева, Г. А. Иващенко. — Санкт-Петербург: Свое издательство, 2016. — С. 167-170. — URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/209/11392> / (дата обращения: 25.09.2024).
2. Зарождение пожарного дела в древнем Риме. URI: <https://fireman.club/statyi-polzovateley/zarozhdenie-pozharnogo-dela-v-drevnem-rime/> (дата обращения: 02.10.2024)
3. История становления и развития противопожарной службы Костанайской области- Костанай и костанайцы. URL: https://kostanay1879.ru/index.php?id=118&option=com_content&task=view / (дата обращения: 03.10.2024)

ЭНЕРГОТИІМДІ ҚҰРЫЛЫС ЖӘНЕ СМАРТ ҚАЛАЛАР: БОЛАШАҚҚА ЖОЛ

Студент Ильяс С., 4 курс, «Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі»
ШЖҚ МКК «Жетісу облысының Білім басқармасы» ММ
Ғылым жетекшісі: Қойшинова А.А., арнайы пән оқытушыс

Кіріспе

Қазіргі таңда әлемдегі қалалар жыл сайын қарқынды өсіп келеді, ал бұл өз кезегінде энергия тұтынудың артуына, экологиялық ластанудың көбейуіне және табиғи ресурстардың таусылуына әкелуде. Әсіресе, құрылыстың дамуында энергияның көп мөлшерде шығынына себеп болатын мәселелер туындауда. Осы тұрғыда әлемдік қоғамдастық «энерготіімді құрылыс» және «смарт қалалар» тұжырымдамаларына ерекше назар аударуда. Энерготіімді құрылыс дегеніміз — ғимараттардың энергия тұтыну деңгейін төмендету мақсатында жаңа технологиялар мен құрылыс әдістерін қолдану, ал смарт қалалар ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, қалалық инфрақұрылымды тиімді басқаруды көздейді.

Энерготіімді құрылыс және смарт қалалар концепцияларының өзектілігі бүгінгі күннің басты экологиялық және экономикалық мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Олардың негізгі мақсаты — энергияны үнемдеу, ресурстарды тиімді пайдалану және қала тұрғындарының өмір сапасын арттыру. Осы тұрғыда құрылыс саласындағы жаңа технологиялар мен инновациялық шешімдер қалалардағы экологиялық ахуалды жақсарту, энергияны үнемдеу және қалалық инфрақұрылымды цифрландыру жолында үлкен рөл атқаруда.

Бұл жұмыс өз кезегінде энерготіімді құрылыс және смарт қалалар тұжырымдамаларын зерттеп, олардың даму мүмкіндіктері мен экологиялық тиімділігін бағалауға бағытталған. Зерттеу барысында осы екі ұғымның

байланысы мен өзара тиімділігін талдай отырып, болашақ қалалардың дамуында маңызды орын алатындығын анықтауға тырысамыз.

Өзектілігі:

Қазіргі таңда әлемде экологиялық дағдарыс, климаттың өзгеруі, табиғи ресурстардың сарқылуы сияқты мәселелер айтарлықтай өзекті болып отыр. Қалаларда энергия тұтыну деңгейі артып, қоршаған ортаға әсер етуі күшейді. Бұл жағдайларды шешу үшін энерготииімді құрылыс және смарт қалалар тұжырымдамалары маңызды рөл атқарады. Энерготииімді құрылыс экологиялық таза әрі үнемді ғимараттар салуды көздейді, ал смарт қалалар ақпараттық және цифрлық технологияларды пайдалану арқылы қаланың ресурстарын тиімді басқаруды қамтамасыз етеді. Осыған байланысты, энерготииімді құрылыс пен смарт қалалардың дамуы болашақтың тұрақты қалаларын құруда негізгі шешімдер болуы мүмкін.

Мәселе:

Қалалардағы энергия тұтыну деңгейінің жоғары болуы, экологиялық ластанудың артуы, климаттың өзгеруі және табиғи ресурстардың шектеулігі сияқты мәселелер қалалық ортаның дамуына кедергі келтіруде. Энергияның тиімді пайдаланылмауы, ғимараттардың жылу оқшаулау мәселелері және қала инфрақұрылымдарының дамуына қажетті инновациялар жетіспейді. Бұл мәселені шешу үшін құрылыс индустриясында жаңа технологияларды енгізу және қала инфрақұрылымын цифрландыру талап етіледі.

Жұмыс мақсаты:

Бұл жұмыстың мақсаты — энерготииімді құрылыс пен смарт қалалардың дамуын зерттеу, олардың экологиялық және экономикалық тиімділігін анықтау, сондай-ақ осы жүйелердің болашақтағы қалаларды дамытудағы рөлін бағалау.

• Міндеттері:

1. Энерготииімді құрылыс технологиялары мен әдістерін зерттеу.
2. Смарт қалалардың даму негіздерін және негізгі принциптерін талдау.
3. Смарт қалалардың энергия тұтынуды азайту және ресурстарды үнемдеу мүмкіндіктерін зерттеу.
4. Энерготииімді құрылыс және смарт қалалар арасындағы байланысты анықтау.
5. Смарт қалалар мен энерготииімді құрылыс жүйелерінің экономикалық және экологиялық артықшылықтарын бағалау.

• **Энерготииімді құрылыс** дегеніміз — энергияны үнемдеу мақсатында ғимараттарда қолданылатын құрылыс технологияларын және материалдарды тиімді пайдалану. Мұнда ғимараттың жылу оқшаулау қасиеттері, жарықтандыру жүйесі, терезе жүйелері және энергия көздерін жаңартылатын ресурстардан алу сияқты тәсілдер қолданылады. Энерготииімді құрылыс арқылы ғимараттардың жылу шығыны азайып, энергия тұтыну деңгейі төмендейді. Сонымен қатар, экологиялық тұрғыдан таза құрылыс материалдарын қолдану табиғатқа зиянды әсерді төмендетеді.

Смарт қалалар — бұл технологияларды, әсіресе ақпараттық және цифрлық жүйелерді пайдалану арқылы қалалардың инфрақұрылымын басқару

концепциясы. Смарт қалаларда барлық жүйелер (су, энергия, көлік, қауіпсіздік) цифрлық платформа арқылы бақылауда болады, бұл өз кезегінде қаланың ресурстарын тиімді пайдалануға, экологиялық жүктемені азайтуға мүмкіндік береді. Смарт қалалардың маңызды ерекшелігі — олардың инфрақұрылымы ашық және интеграцияланған болып келеді, бұл қалалық басқару жүйесін жақсартуға және тұрғындардың өмір сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Энерготииімді құрылыс пен смарт қалалардың интеграциясы бүгінгі таңда үлкен мәнге ие. Мысалы, қалаларда энергия тиімділігі жоғары ғимараттарды салу, электр энергиясын үнемдеу үшін смарт жарықтандыру жүйелерін енгізу, көлік қозғалысын цифрландыру — бұл мәселелердің барлығы экологиялық таза әрі ресурстарды үнемдейтін қала дамуына ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері:

Зерттеу нәтижелері бойынша смарт қалалар мен энерготииімді құрылыс технологияларының бірлескен қолданылуы қаланың экологиялық ахуалын жақсартуға, энергия тұтынуды азайтуға және тұрмыс сапасын арттыруға зор ықпал етеді. Смарт қалаларда энергия мен ресурстарды басқару жүйелері автоматтандырылған, сондықтан оларды тиімді пайдалану оңай әрі нәтижелі болады. Сонымен қатар, энерготииімді құрылыс технологиялары ғимараттардың энергия тұтыну деңгейін төмендетіп, жылу шығынын азайтуға көмектеседі. Осы жүйелерді енгізу арқылы қалалар өздерінің экологиялық іздерін азайтып, қаржылық шығындарды үнемдей алады.

Қорытындылар:

Қорытындылай келе, энерготииімді құрылыс пен смарт қалалар концепцияларының дамуы қалалық өмірді жақсартуға және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл технологиялар қоршаған ортаны қорғау, энергияны үнемдеу және қалалық инфрақұрылымды басқарудың жаңа тәсілдерін енгізу жолында маңызды қадам болып табылады. Смарт қалалар мен энерготииімді құрылыс әдістерін біріктіру болашақ қалаларын дамытудың маңызды құралы болып, тұрғындардың өмір сапасын арттыруға мүмкіндік береді. Сондықтан, бұл салаларға инвестиция салу, жаңа технологиялар мен әдістерді енгізу болашақтың қалалары үшін қажетті қадам болып табылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Асаулова, М.Р., & Бейсенова, А. М. (2020) .Энерготииімді құрылыс және орн. Құрылыс және экология журнал, 3(12), 45-57.
2. Казбеков, С. Ә. (2018). Смарт қалалар: даму тенденциялары мен болашағы. Қазақстан экономикасы: дамудың жаңа бағыттары,9(5), 82-93.
3. Құнанбаев,Т. Ә. (2017). Энергия тиімді құрылыс технологиялары. Алматы. Қазақ университеті.
4. Бендер, С. (2019). Смарт қалалар мен энергия тиімді құрылыс жүйелері.. Жасыл экономика және қалалар (5-басылым). Нью-Йорк: Green Tech Publishing.
5. Graham, P., & Newell, J. (2021). Smart Cities and Sustainable Urban Development: A Global Perspective. Urban Studies Journal, 58(7), 1254-1272. <https://doi.org/10.1177/0042098021101149>

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ОТХОДАМИ SMART TRASH

Лобазов Д., Колитко Я., студенты 3 курса, КГКП «Костанайский строительный колледж»

Научные руководители: Блажко К.С., преподаватель специальных дисциплин;
Вдовыдченко М. С., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность исследования заключается в правильном обращении с отходами. Неправильное хранение, размещение или транспортировка наносят непоправимый вред экологии, что прослеживается в настоящее время по всему миру, в нашей стране и нашем городе, в частности.

Проблема:

1. переполнение мусорных контейнеров и урн;
2. непрезентабельный вид мусорных площадок;
3. модернизация устаревшей системы сбора и транспортировки твердых бытовых отходов;
4. улучшение качества предоставляемых услуг по сбору и транспортировке ТБО.

Цель работы заключается в решении глобальной экологической проблемы мусора. Контроль за отходами позволяет планировать сбор и транспортировку отходов, экономя затраты, и вырабатывая природосберегающий подход к окружающей среде и к более высокому уровню чистоты в городах.

Задачи:

1. Динамическая маршрутизация: оптимизация маршрутов и расписание сбора отходов в режиме реального времени.
2. Снижение эксплуатационных затрат: экономия топлива, рабочей силы и затрат на автомобильный парк.
3. Повышение уровня чистоты: недопущение переполнения контейнеров
4. Снижение выбросов углекислого газа.

Результаты исследования: разработка проекта программы для оптимизации работы компании по вывозу мусора в нашем городе.

Выводы: внедрение подобного программного комплекса в управление системой ТБО способствует более устойчивому развитию города, позволяя эффективно использовать ресурсы и минимизировать негативное воздействие на окружающую среду. Если учесть развитие технологий, таких как Интернет вещей (IoT) и большие данные (Big Data), возможности подобных программ будут расширяться, позволяя более точно и эффективно управлять ТБО.

Список использованных источников

1. Экологический кодекс Республики Казахстан от 2 января 2021 года № 400-VI ЗРК.
2. Программа модернизации системы управления твердыми бытовыми отходами на 2014 - 2050 годы
3. Концепции по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике» (утв. Указом Президента РК от 30.05.14г. №577

4. Национальный Проект «Жасыл Казахстан»
5. Егоров В.И., Михайлов А.В., Мельберт А.А. Разработка программы для планирования маршрутов мусоровоза // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 2.

ЖАҢА ИНФРАҚҰРЫЛЫМ: ПЛАСТИК НЕГІЗІНДЕГІ ЖОЛДАР

Студент Максұтова Б., 4 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Наменова Г.Ж., арнайы пән оқытушысы, гуманитарлық ғылымдарының магистрі

Өзектілігі: Пластик қалдықтарының қоршаған ортаға зиянын азайту, қалдықтарды экономикалық айналымға енгізу және экологиялық тұрақты жол құрылысы технологияларын енгізу қажеттілігімен анықталады. Бұл тәсіл Қазақстанның тұрақты даму мақсаттарына және экономиканың “жасыл” трансформациясына сәйкес келетіндігімен өзекті.

Мәселе: Пластик қалдықтарының көп мөлшерде жиналуы экологияға үлкен зиян келтіруде. Сонымен қатар, қазіргі жол құрылысының әдістері қоршаған ортаға зиян келтіретін көміртегі қалдықтарын көптеп шығарады. Асфальт және бетон жолдар уақыт өте келе жарықтар мен шұңқырлар пайда болуына бейім. Ауа райының өзгеруі (аптап ыстық, қатты аяз) жол сапасына теріс ықпалын тигізеді. Дәстүрлі жолдарды жасау кезінде көміртегі шығарындылары көп бөлінеді. Асфальт өндірісі мұнай өнімдеріне тәуелді, бұл қоршаған ортаға қолайсыздық туғызады. Пластик қалдықтарының жиналуы мен қайта өңдеудің жеткіліксіздігі – жаһандық экологиялық мәселе. Жолдардың сапасыз салынуы мен жылдам тозуы – инфрақұрылымдық дамудың басты мәселелердің бірі.

Жұмыс мақсаты: Пластик қалдықтарын жол құрылысына пайдалану арқылы экологиялық тиімділікті арттыру және тұрақты жаңа инфрақұрылым құру. Пластик негізіндегі жолдардың құрылыс технологиясын зерттеу, сондай-ақ Қазақстанда, оның ішінде Ақтөбе қаласында қолдану мүмкіндіктерін айқындау.

Міндеттері:

- Пластик негізіндегі жолдардың құрылымын және олардың өндіріс технологиясын зерттеу.
- Пластик жолдардың экологиялық және экономикалық артықшылықтары мен кемшіліктерін талдау.
- Дәстүрлі жолдармен салыстырғанда пластик жолдардың ұзақ мерзімділігі мен төзімділігін анықтау.
- Әлемдік тәжірибені зерттеу және Қазақстанда бұл технологияны қолданудың мүмкіндіктерін бағалау. [1. 45-50]

Қазіргі таңда қоршаған ортаның ластануы және инфрақұрылымның тозуы – әлемдік деңгейдегі маңызды мәселелердің бірі. Жыл сайын миллиондаған тонна пластик қалдықтары жиналып, экологиялық қауіп төндіреді. Сонымен қатар, дәстүрлі асфальт жолдар экологияға кері әсер етеді. Пластик негізіндегі

жолдар – осы екі мәселенің шешімін ұсынатын инновациялық технология. Олар: біріншіден, пластик қалдықтарын қайта өңдеу арқылы экологиялық жүктемені азайтады. Екіншіден, дәстүрлі жолдарға қарағанда төзімді әрі ұзақ мерзімді балама ұсынады; үшіншіден, салу процесі жеңіл әрі экономикалық тұрғыдан тиімді. Егер, пластик қалдықтары жол материалы ретінде қолданылса, онда бұл экологиялық мәселелерді азайтып, жол құрылысында шығындарды қысқартуға мүмкіндік береді. [2. 30-35] Қоршаған ортаны қорғау және тұрақты даму мақсатында инженерлер мен ғалымдар жаңа инфрақұрылымдық шешімдерді іздеуде. Пластиктен жасалған жолдардың ең үлкен *артықшылықтарының бірі* – қоршаған ортаға зиянсыз. Пластик жолдары су өткізбейтін қасиетке ие, бұл жол жабынының ұзақ мерзімділігін арттырады және ауа райына төзімділігін күшейтеді. Тағы бір маңызды фактор – пластик жолдарының беріктігі.

Пластиктен жасалған жолдар әлемнің бірнеше елдерінде сынақтан өтті. Нидерланд, Үндістан және Ұлыбритания сияқты мемлекеттерде бұл технология сәтті қолданылып, жақсы нәтижелер көрсеткен. Қазақстанда да мұндай инновациялық шешімдер инфрақұрылымды жаңғыртуда маңызды рөл атқара алады. Олардың салмағы жеңіл болғандықтан, құрылыс процесі де жеңілдейді, уақыт пен шығын үнемделеді. 2018 жылы Зволле және Гитхорн қалаларында PlasticRoad жобасы аясында қайта өңделген пластиктен жасалған велосипед жолдарының алғашқы 30 метрлік учаскелері салынған. Әрбір учаске шамамен 218 000 пластикалық шыныаяққа баламалы пластиктен тұрғызылған. Бұл жолдар дәстүрлі асфальтқа қарағанда үш есе берік болып шыққандығы дәлелденген. 2021 жылдан бастап Нидерландыда PlasticRoad технологиясын өнеркәсіптік ауқымда қолдану жоспарланған. [4.15-20] Осы зерттеулер көрсеткендей, мұндай жолдар дәстүрлі асфальтпен салыстырғанда 2-3 есе ұзақ қызмет етеді. [5] Бұл бастама пластик қалдықтарын тиімді пайдаланып, экологиялық таза инфрақұрылым құруға бағытталған. Болашақта пластик жолдарын кеңінен қолдану – экологиялық мәселелерді шешуге және тұрақты инфрақұрылым қалыптастыруға үлкен қадам. Бұл әдіс қоршаған ортаға оң әсер етіп қана қоймай, жол құрылысының тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. [3.15]

Пластик жолдарының құрылымдық ерекшеліктеріне тоқталатын болсақ, пластик жолдары қайта өңделген пластиктен жасалған модульдерден немесе арнайы пластикалық қоспалардан құралады. Бұл қоспаларға полиэтилен, полипропилен және басқа да берік пластик түрлері кіреді. Кейбір технологияларда пластик ұсақталып, битуммен араластырылады, ал басқа әдістерде пластиктен дайын модульдік блоктар жасалып, жол төсенішіне орналастырылады. Пластик жолдары жеңіл, бірақ өте мықты. Олар дәстүрлі асфальтқа қарағанда 60%-ға дейін жеңіл болуы мүмкін, бұл құрылыс жұмыстарын жеңілдетіп, шығындарды азайтады. Сонымен қатар, мұндай жолдарда қуыс құрылым болуы мүмкін, бұл су өткізгіштігін арттырып, су тасқыны қаупін азайтады. [3.25]

Пластик жолдарын қолдану арқылы бірнеше маңызды мәселелерді шешуге болады. Біріншіден, бұл әдіс қоқыс ретінде жинақталып, табиғатқа

зиян келтіретін пластик қалдықтарын қайта өңдеуге мүмкіндік береді. Мысалы, бір шақырым пластик жол салу үшін жүздеген мың пластикалық бөтелкелер мен пакеттерді пайдалануға болады. Олар жарықтар мен шұңқырлардың пайда болуына төзімді, өйткені пластик икемді материал болғандықтан, температура өзгерістеріне жақсы бейімделеді. Қазіргі таңда пластик жолдары бірнеше мемлекетте сынақтан өтіп, жақсы нәтижелер көрсетіп келеді. Үндістанда мұндай жолдар кеңінен қолданылады, ал Нидерландта толықтай пластиктен жасалған алғашқы жолдар іске қосылды. Қазақстанда да бұл технологияны қолдану, әсіресе, пластик қалдықтарының көп мөлшерде жиналатынын ескерсек мүмкіндігі жоғары. *Болашақта* пластик жолдарын салу кеңінен таралып, оларды ақылды технологиялармен үйлестіру мүмкіндігі туындауы мүмкін. Мысалы, пластик жолдарына сенсорлар орнату арқылы жол жағдайын бақылау және жөндеу жұмыстарын уақытында жүргізу жоспарлануда. Сонымен қатар, бұл материал болашақта күн энергиясын жинайтын инновациялық жабындармен біріктірілуі мүмкін.

Қазақстанның климаттық ерекшеліктері мен инфрақұрылымдық жағдайын ескеріп, пластик негізіндегі жолдарды енгізу мүмкіндігі бар. Бұл технология жол сапасын арттырып, қоршаған ортаға пайдалы әсер етеді. Дегенмен, енгізу кезінде бастапқы шығындар мен технологиялық қиындықтар туындауы мүмкін, сондықтан тиісті заңнамалық және техникалық талаптарды жетілдіру қажет.

Зерттеу нәтижелері: Пластик негізіндегі жолдарды зерттеу мен іске асыру барысында ең бірінші дайындығымды пластик қосылған асфальт туралы шетелдік және отандық зерттеулерді қарастырудан басталды. Нидерланд, Ұлыбритания, Үндістан сияқты елдердегі табысты жобаларды талданды. Зерттеу барысында, полиэтилен, полипропилен, поливинилхлорид сияқты пластиктердің қасиеттерін зерттелді. Жолдың тұрақтылығы, беріктігі, және экологиялық қауіпсіздігі бойынша алынған нәтижелерді қарап, Ақтөбе қаласының жол сапасы туралы мәліметтер жинақталды. *Практикалық тұрғыда колледжішілік оқу процесінде* білім алушылардың soft skills құзыреттерін дамытуға бағытталған топтық технологияларды қолдану негізінде «ProEco» экологиялық жобалар конкурсына жобамды ұсына отырып, нәтижесінде 1-орынға ие деп бағалады. Пластик негізінде жасалынған жолдарға қызығушылығымызды білдіре отыра, Ақтөбе қаласының әкімі Асхат Шахаровтан пікір алынды. Ол өзінің сұхбатында: «Биыл жалпы ұзындығы 288 шақырымды құрайтын 101 жобаны жүзеге асыруға 44,7 млрд теңге бөлінген. Олардың ішінде 21 жергілікті жолдар мен 80 қалааралық және ауылшілік жолдарға қатысты жобалар бар. Ерекше назар аудан мен ауылдарды байланыстыратын жолдарды жөндеуге бөлініп отыр. Жол мәселелерін ескеретін болсақ, пластик негізінде жасалған жолдарды жасау жобасының қолдайтынын айтты».

Қорытындылай келе, пластик негізіндегі жолдар экологиялық, экономикалық және техникалық тұрғыдан болашағы зор шешім болып табылады, әрі Қазақстанда оны қолдану тиімді болар еді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Бойко В. Пластиковые дороги: экологическая альтернатива асфальту / Экологические технологии 2021. 45-50 б.
2. Кузнецова А. Влияние использования пластиковых материалов на дорожное строительство / Журнал строительных технологий. 2020. 30-35 б.
3. Канатбаев С. Қазақстанда жол инфрақұрылымын дамыту: жаңа технологиялар / Құрылыс және архитектура журналы. 2022. 15-20 б.
4. Jha R. & Patel P. Use of recycled plastic in road construction/ International Journal of Civil Engineering and Technology. 2020. 178-185 б.
5. https://blog.wavin.com/en-gb/plastic-road-launch?utm_source=chatgpt.com.

ПЛАСТИКАЛЫҚ ҚАЛДЫҚТАРҒА ЕКІНШІ ӨМІР СЫЙЛАУ

Студент Мергенбай Қ., 2 курс, Халел Өзбекғалиев атындағы Маңғыстау жоғары политехникалық колледжі

Ғылыми жетекшісі :Еркебай Г.С., магистр, арнайы пәндер оқытушысы

Өзектілігі: Бұған пластикалық қалдықтарды жаңа өнімдерге немесе материалдарға жинау, сұрыптау және қайта өңдеу кіреді, бұл қоршаған ортаға теріс әсерді азайтады. Бұл пластмассаны қайта өңдеу мәселені шешудің өзектілігі болып табылады.

Мәселе: Пластмасса ұзақ өмір сүру және баяу ыдырау арқылы қоршаған ортаға зиян келтіреді. Пластмассаны қайта өңдеу мәселені шешудің негізгі әдісі болып табылады.

Жұмыс мақсаты: Қоршаған ортаның ластануын азайту, ресурстарды тұрақты пайдалануға жәрдемдесу және экономикалық тиімді бизнес құру мақсатында пластикалық қалдықтарды тиімді қайта өңдеу үшін инновациялық жабдықтар мен технологияларды құру және енгізу.

Міндеттері: Қайта өңдеу жүйесін дамыту үшін бірнеше қиындықтарды шешу қажет:

1. Пластиктің әртүрлі түрлерін ажырату қиын.
2. Қайта өңдеуге арналған инфрақұрылым кейбір елдерде жеткіліксіз.
3. Халықтың экологиялық сауаттылығы әлі де төмен деңгейде.

Пластик өндірістен бастап кәдеге жаратылғанға дейін қоршаған ортаға елеулі зиян келтіреді. Пластикалық өнімдерді өндіретін зауыттар жылына атмосфераға 400 миллион тоннаға дейін көмірқышқыл газын шығарады. Бүгінде жануарлардың шамамен 800-дей түріне пластикалық заттарды жеп қою және пластикпен улануы салдарынан жойылып кету қаупі төніп тұр. Біздің жоспар сол палстикті қайта өңдеп әлемге пайда тигізерлік технология жасау болып табылады. "Plastic Road" және "VolkerWessels" жобалары, Нидерланд Қайта өңделген пластиктен Жолдар салу идеясы Нидерландыдан келген "пластикалық жол" шағын құрылыс компаниясына тиесілі. Бұл компанияның мамандары 2015 жылы алғашқы сынақ өнімдерін шығаруға уақыт таппады, өйткені оларда қарапайым асфальт жабынына қарағанда көптеген артықшылықтар болды, олар қымбатырақ, улы және төсеу қиынырақ. Пластикалық жолдар арзанырақ және оңай болды, өйткені қайта өңделген

материал модульдері салмағы аз, бір-біріне жақсы бекітілген және бірнеше ондаған жылдар бойы әсерлі қызмет ету мерзіміне ие. Қызмет мерзімі аяқталғаннан кейін оларды қайта өңдеуге болады. Ішінде қуыстардың болуына байланысты оларға құбырлар мен коммуникациялар салуға болады, бұл жолдардың су тасқынын едәуір азайтады. "Lightweight Tiles LTD", Ұлыбритания Бұл британдық компания қайта өңделген пластиктен шатыр жабынын жасайды. Шатыр жеңіл, дыбыс сіңіруді және жылу оқшаулауды қамтамасыз етеді, берік және ультрафиолет сәулелеріне төзімді. Ол бастапқы түсін жоғалтпайды және коррозияға ұшырамайды. Кішкентай үйді осындай тақтайшалармен жабу үшін шамамен 2500 доллар қажет. "Trashpresso by Miniwiz", Қытай Қытайдағы "Trashpresso" зауыты-күн энергиясымен жұмыс істейтін жылжымалы құрылым. Ол қайта өңделген пластик қалдықтарынан жасалған қабырғалар мен едендерді әрлеу үшін плиткалар жасайды. Мұндай зауытты құру идеясы "Miniwiz" компаниясының негізін қалаушы Артур Хуангқа тиесілі, ол қазіргі уақытта екі Trashpresso аппаратын салған. Бір қызығы, осындай мобильді зауыттардың бірінің демеушісі актер Джеки Чан болды.

Бұл шағын жобамыз әлемге бірнеше жағынан баға жетпес көмек көрсетеді:

1. Қоршаған ортаның ластануын азайту: пластикалық қалдықтар әлемдегі су объектілерін, топырақ пен атмосфераны ластаудың негізгі көздерінің бірі болып табылады. Пластмассаны қайта өңдеу машинасы қоршаған ортаға жағымсыз әсерлерді азайтуға көмектесетін шығарылатын пластик қалдықтарын айтарлықтай азайтуға көмектеседі

2. Бастапқы ресурстарды пайдалануды азайту: пластмассаны қайта өңдеу қалдықтардан құнды ресурстарды алуға және оларды жаңа тауарлар өндірісінде қайта пайдалануға мүмкіндік береді. Бұл табиғи ресурстарды тұтынуды азайтуға және экожүйелерге жағымсыз әсерлерді азайтуға көмектеседі

3. Жұмыс орындарын құру және экономиканы дамыту: мұндай Жобамыздың іске қосу және дамыту технология, инженерия, өндіріс және жабдыққа қызмет көрсету саласында жаңа жұмыс орындарын құруға әкеледі. Бұл экономиканың өсуіне ықпал етеді және жобамыздың қызметі жүзеге асырылатын өңірлерде әлеуметтік тұрақтылыққа жәрдемдеседі.

4. Инновацияларды ынталандыру және тұрақты технологияларды дамыту: Осы сияқты жобамыз қалдықтарды басқару және материалдарды қайта өңдеу саласындағы жаңа технологиялар мен инновацияларды дамытуды ынталандырады. Бұл экологиялық тұрақты тәжірибені дамытуға ықпал етеді және тұрақты экономикаға көшуге ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері: Бұл жобамызда бірнеше жолмен ақша табуға болады:

Жабдықты сату арқылы сіз пластикалық қайта өңдеу машиналарын басқа компанияларға немесе жеке пластикалық қайта өңдеу өндірісін бастауға мүдделі кәсіпкерлерге сата аласыз. Қайта өңдеу қызметтерін ұсыну: пластикалық қалдықтарды қайта өңдеу қызметтерін өз жабдықтарыңызбен ұсына аласыз.

Бұл басқа компаниялар үшін пластикалық қалдықтарды өңдеу қызметі де, соңғы тұтынушылардан пластикті жинау және қайта өңдеу қызметі де болуы мүмкін.

Технологияны лицензиялау: егер сіздің пластикті қайта өңдеу технологияңыз бірегей болса және сұраныс көп болса, оны басқа компанияларға ақылы түрде лицензиялауға болады.

Қайта өңделген өнімдерді сату: пластмассаны қайта өңдеу процесінде сіз түйіршіктер немесе қайта өңделген пластиктен жасалған дайын өнімдер сияқты әртүрлі қайталама өнімдерді ала аласыз. Бұл өнімдерді пластикалық өнімдер өндірушілеріне сатуға болады.

Кеңес беру және оқыту қызметтері: егер сіздің компанияңыз пластмассаны қайта өңдеу бойынша сараптамалық білімге ие болса, сіз бизнестің осы саласын игергісі келетін басқа компанияларға немесе кәсіпкерлерге кеңес беру және оқыту қызметтерін ұсына аласыз.

Сонымен қатар біздің жоба өңделген пластиктен баламалы энергия көздеріне арналған пластикалық бөлшектер жасауға ұсынады

Бұл күн батареялары мен жел қондырғылары сияқты баламалы энергия көздерін орнатуға және сақтауға қажетті бөлшектер мен компоненттерді жасау үшін қайта өңделген пластикті пайдалануға бағытталған. Бұл қазба отындарына тәуелділікті азайтуға және парниктік газдар шығарындыларын азайтуға көмектеседі

Қорытынды:Пластикалық қайта өңдеу машинасын жасау бұл бизнес жоба ғана емес, сонымен қатар болашақ ұрпақ үшін таза, сау планета құрудың маңызды қадамы.Біз қоршаған ортаны қорғауға деген құштарлығымызбен бөлісетін және осы асыл миссияны жүзеге асыруға қаражат салуға дайын инвесторлар мен серіктестерді іздейміз. Қазақстан халқы үшін бірге әлемді жақсартуға бар күшімізді салайық.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. KazEcoPatrol, ЭКО Мектеп, Eco Network сияқты ұйымдардың сайттары.
2. "Экологиялық таза өмір сүру және пластикті қайта пайдалану жолдары" – Қазақ ұлттық университетінің ғылыми мақалалары.
3. Қалдықтарды сақтау, қайта өңдеу және кәдеге асыру: оқу құралы" – Абдибаттаева М.М 2020 жыл, 22-24 б.
4. "Пластикалық қалдықтарды қайта өңдеу мәселелерін қарастыру" – Кибишева Ботакоз Шинадиловна 2024 жыл. 4-5 б.
5. "Пластикалық қалдықтарды қайта өңдеу бойынша нұсқаулық" – Марк Лалланилла

ЛИТЕРАТУРНЫЕ УТОПИИ И АНТИУТОПИИ О БУДУЩЕМ ЭНЕРГЕТИКИ – СРАВНЕНИЕ ФАНТАСТИЧЕСКИХ ПРОГНОЗОВ С РЕАЛЬНОСТЬЮ

Мирошников И., студент 1 курс, «Алматинский технологическо-финансовый и инновационно технический колледж»

Научный руководитель: Сайлауова Д.А, магистр технических наук

Актуальность:

Энергетика играет ключевую роль в развитии цивилизации, и её будущее остаётся предметом многочисленных прогнозов, как научных, так и художественных. Литературные утопии и антиутопии, созданные в разное время, предлагали разные сценарии развития энергетики – от неограниченных источников энергии до катастрофических последствий её использования. Сравнение этих фантастических прогнозов с реальностью позволяет лучше понять, какие идеи оказались верными, а какие остались в рамках художественного вымысла. Множество вещей о которых писали многие авторы антиутопичных произведений в той или иной мере проявляются в современной жизни человека. Также интересно рассуждать над возможными возможностями будущего основываясь на великих произведениях прошлого

Проблема:

Многие научно-фантастические произведения описывали будущее энергетики с позиций своего времени, однако не все предсказания сбылись. Некоторые идеи, казавшиеся реалистичными, оказались несостоятельными, тогда как другие – неожиданные и фантастические – получили научное подтверждение. Важно понять, какие аспекты литературных утопий и антиутопий оказались близки к реальности, а какие остались вымышленными. Много различных обстоятельства тех книг оказались неверными, но не стоит отрицать вероятность появления этих вещей в будущем

Цель работы:

Сравнить прогнозы, представленные в научной фантастике, с реальным состоянием современной энергетики и выявить закономерности в их совпадении или расхождении. Также посмотреть вероятность развития будущего

Задачи:

Изучить представления о будущем энергетики в утопиях и антиутопиях XX-XXI века.

Проанализировать, какие из этих представлений реализовались, а какие нет.

Выявить факторы, повлиявшие на точность прогнозов.

Рассмотреть возможные сценарии будущего развития энергетики на основе реальных тенденций и фантастических идей.

Литературные прогнозы и реальность:

Фантастическая литература предлагала различные модели будущего энергетики. В утопиях, таких как « О дивный новый мир» Олдос Хаксли или «Солнечный ветер» Артура Кларка, предполагалось, что человечество откроет неограниченные источники энергии – солнечную, термоядерную, антиматерию. В антиутопиях, таких как «1984» Джордж Оруэлл, «451 градус по Фаренгейту» Рэя Брэдбери или «Мы» Евгения Замятина, энергетика рассматривалась как инструмент контроля над обществом или причина катастроф.

Реальность показала, что развитие энергетики оказалось сложнее, чем предсказывали писатели. Несмотря на прогресс в солнечной и термоядерной

энергии, человечество всё ещё зависит от ископаемых ресурсов. Тем не менее, идеи из фантастики вдохновили учёных: концепция солнечного ветра нашла отражение в разработках солнечного паруса, а термоядерные исследования продолжаются, приближая нас к источнику практически бесконечной энергии. Также можно рассматривать контроль с помощью технологий и прогресса над обществом и влияем на повседневную жизнь.

Результаты исследования:

Анализ литературных утопий и антиутопий показал, что:

Оптимистические прогнозы относительно возобновляемых источников энергии частично оправдались, но их массовое внедрение оказалось медленнее, чем ожидалось, что является довольно неплохим результатом в сравнении с антиутопиями

Опасения о глобальном энергетическом кризисе также имели основания, особенно в связи с истощением традиционных ресурсов. Также появление новых экологических и технологических проблем

Некоторые фантастические идеи, такие как солнечные космические станции, находятся на стадии научных исследований.

Выводы:

Литературные утопии и антиутопии сыграли важную роль в формировании общественных представлений о будущем энергетики. Они не только отражали научные ожидания своего времени, но и мотивировали исследования в реальном мире. Сравнение предсказаний с реальностью показывает, что, хотя многие фантастические идеи ещё не реализованы, они вдохновляют на разработку новых технологий. Возможно, именно художественная литература однажды предскажет следующее великое открытие в энергетике.

Список использованных источников:

1. Оруэлл Д. 1984. – М.: АСТ, 2021. – 320 с.
2. Хаксли О. О дивный новый мир. – М.: Эксмо, 2020. – 320 с.
3. Кларк А. Солнечный ветер и другие истории. – М.: АСТ, 2018. – 416 с.
4. Брэдбери Р. 451 градус по Фаренгейту. – М.: Эксмо, 2022. – 320 с.
5. Международное энергетическое агентство. Перспективы мировой энергетики – 2023 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023] (https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook

ЖАРЫҚТАНДЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ

Студент Нұрмұхан А., 2 курс, Алматы телекоммуникация және машина жасау колледжі

Ғылыми жетекшісі: Бапанова А., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Ақылды түрде аяқталған жоба үшін көп қаражат қажет екені түсінікті. Егер сіз жарық дизайнын жасау үшін беделді компанияларға артық төлем жасағыңыз келмесе, dialux қосымшасын қолдануды ұсынамын. Бұл

бағдарлама акысыз тылады және практикалық есептеулерді кәсіби деңгейде жүргізуге мүмкіндік береді, өйткені оны қолданбалы жарықтандыру институтының мамандандырылған неміс мамандары жасаған. Бағдарлама 1994 жылы пайда болғаннан бері бүкіл әлемдегі дизайнерлерде сәтті қолданылып келеді.

Мәселе: Көптеген адамдар жарықтандырудың қолайлы ортасын жасау үшін осы факторлардың маңыздылығын елемейді, алайда адамның әлауқатының алғы шарттарын жасайтын дәл осы. Интерьерге жарамды шамдарды таңдау санитарлық талаптарға сәйкес келмейді.

Жұмыс мақсаты: Осы қосымшаның көмегімен қолданушы фотографиялық реализммен безендірудің соңғы нәтижесін ала алады. Бағдарлама жарықтың барлық көздерден: төбеге, бүйірге, еденнен геометриялық дұрыс шашырауына байланысты табиғи көрініске қол жеткізуге мүмкіндік береді. Әзірленген жобаның үш өлшемді визуализациясы шығады. Ыңғайлы, жарық дизайнының «суретін» жасау кезінде сіз барлық сәйкессіздіктерді көре аласыз және оларды екі рет басу арқылы алдын-ала жоюға болады.

Міндеттері: Есептеуді болдырмауға болмайтындықтан, өз саласының мамандары ұсынған дайын шаблондық шешімдерді қолданған дұрыс. Содан кейін, мысалды негіз ретінде қолдана отырып, сіз өзіңіздің ерекше жобанызды жасай аласыз. Dialux бағдарламасы қолдануға ыңғайлы және интуитивті, бастапқыда ол кәсіби дизайнерлер үшін ресурс ретінде орналастырылған. Дегенмен, тіпті жаңадан келген адам өз үйінде жарықтандырудың негізгі дизайнын жасауға қарсы болады бастысы, отыруға және оны анықтауға деген ынта бар.[2]

Пайдалануға dialux-тің екі түрлі нұсқасы ұсынылған Light немесе Evo. Бағдарлама жарықтандыру жобаларын тек үй ішінде ғана жасауға мүмкіндік бермейді, сонымен қатар сыртқы жарықтандыруды жоспарлау үшін өте жақсы. Онда жасанды немесе табиғи жарықтандырудың барлық соңғы аймақтық және әлемдік стандарттары (ережелер, ережелер, ұсыныстар) бар.

Барлық қиындықтармен моделін таңдаумен де, бағдарламаның ережелерімен де, бекітілген анықтамалық көмекші сізді жеңуге көмектеседі. Бағдарламадағы бөлме параметрлерінің негізгі жиынтығы Paint-пен жұмыс істеуге ұқсас. Тек бір уақытта диалоктарда шамдардың санын олардың қуаты мен жарықтың бағытын ескере отырып есептеу табылады.

Жобаны қалыптастыру процесі бөлменің параметрлерін енгізуден бастап, беткі әрлеу мен жиһазды орнатуға дейін басталады. Содан кейін, қолданыстағы жағдайлардан бастап, әр түрлі деңгейдегі жарықтандыру нүктелері таңдалады.

Қосымша сізге ең аз қуат тұтынатын тиімділігі жоғары жарықтандыру жүйелерін таңдауға көмектеседі. Жарықтандыру құрылғыларының көптеген ірі өндірушілері (және бұл жүзден астам компания) автоматты түрде бағдарламаға біріктірілген өз серверлерінен плагиндерді жүктеуді ұсынады. Осының арқасында dialux өндірушіден қол жетімді арматуралардың қазіргі заманғы мәліметтер базасын құрайды.[4]Таңдалған өндірушінің мүмкіндіктеріне сәйкес

кез-келген аумақ үшін шамдардың санын және қуатын есептеуді оңай жасай аласыз.

Нәтижесінде, бәрі бақытты өндірушілер өз өнімдерін жарнамалайды, ал сатып алушыға барлық жағынан қолайлы жарықтандыру құрылғыларын таңдау оңайырақ. Филипс, Осрам, Юниел компаниялары айқын мысал бола алады олардың сыртқы немесе табиғи жарықтандыруға арналған бейімделген шам негіздері үнемі жаңарып отырады. Төменде осы қосымшаның көмегімен жасалған жұмыстардың мысалдары келтірілген.

Көріп отырғаныңыздай, сіз жобаның функционалдығын арттыруға және уақытында есептеуді түзетуге түрлі эффектілерді қолдана аласыз.

Мысал ретінде алынған суретте лампалар беретін жаркыл беріледі. Беттердің жарқырауын қамтамасыз ету және азайту маңызды.

DiaLux бағдарламасын ең оңай тәсілмен үйренудің 10 қадамы.[1]

Бірінші қадам. DiaLux бағдарламасын іске қосыңыз. Экранда жана есептеу формасы бар бағдарлама терезесі пайда болады

Сипаттама батырмасы терезенің сол жақ төменгі бөлігінде орналасқан, ол жасалатын жоспардың атауы мен сипаттамасын енгізу үшін терезе шығарады (бұл мәліметтер бірнеше себептерге байланысты жасалмайтын толық басып шығарылған есепті шығару үшін қажет).

Сипаттама батырмасының оң жағында бөлме пішіндері тобына біріктірілген төрт батырма бар (бөлме түрлері). Осы батырмалардың бірін басу біз жұмыс істейтін бөлменің пішінін белгілейді: тікбұрышты (Төртбұрыш), L-тәрізді (L), U-тәрізді (U) немесе еркін (полигон).

Екінші қадам. Біз орнатқан бөлме түріне сәйкес Rectangle түймесін басыңыз. Экранда бөлменің параметрлерін орнату керек терезе пайда болады.

Үшінші қадам. Параметрлер түймесін басыңыз (қосымша параметрлер). Бөлме терезесінің қасиеттері екі қойындыда пайда болады.

Бесінші қадам. Экранда жаңа терезе пайда болады, оның жоғарғы жағында жасалған бөлменің жоспары, ал төменгі жағында бағдарлама сипаттарын өндеуге арналған түймелер бар бағдарламаның негізгі панелі орналасқан.

Алтыншы қадам. Біз жұмыстың негізгі бөлігіне көшеміз жарықтандыру.

Жетінші қадам. Арматураларды орналастыруды бастауға болады.

Сегізінші қадам. Біздің кеңсенің негізгі (жұмыс) жарықтандыруын жасай отырып, біз жұмыс үстелінің үстіне бірнеше екпінді лампаларды қоямыз.

Тоғызыншы қадам. Есептеу түймесін басыңыз. Экранда жарықтандыруды есептеуді бастау терезесі пайда болады

Онныншы қадам. Есептеудің ең танымал нәтижелері - бұл жұмыс үстіндегі жарықтың таралуының графикалық бейнесі және жарықтандырылған бөлменің жалпы үш өлшемді көрінісі.

Зерттеу нәтижелері: Нәтижелер терезесінің төменгі жағында 5 бағаннан тұратын кесте көрсетіледі: орташа жарықтандыру (Эм), максимум және минималды жарықтандыру (Emax, Emin) және жарықтандыруды үлестірудің біркелкілігін сипаттайтын екі катынас: орташа Emin / Et дейін минималды жарық және минималды жарықтандыру. максималды Emin / Emax.

Енді жарықтандырылған бөлменің көрінісіне назар аударайық. Ол үшін нәтижелер терезесінің сол жақ мәзірінде 1-бөлімді таңдаңыз, ал оң жақ мәзірде «3D rendering» таңдаңыз. Экранда жарықтандырылмаған бөлменің үш өлшемді көрінісі бар терезе пайда болады. Жарықтандырылған көріністі көрсету үшін Render түймесін басыңыз.[3]

Қортындылар: біздің есептеу нәтижелерін шығарыңыз. Iso-Line терезелерінің бірінде, сұр шкала немесе 3D кескінінде, Жоба мәзіріндегі Алдын ала қарау элементін таңданыз. Пайда болған алдын-ала қарау терезесінде есептеу нәтижесінің таңдалған түрі көрсетілген бет нөміріне назар аударыңыз.

Парақ нөмірі беттің жоғарғы оң жақ бөлігінде, жоба жасалған күннің астында орналасқан. Қажет болса, масштабтау батырмасымен суреттің көлемін үлкейтуге болады. Парақтың нөмірін есте сақтағаннан кейін экранның жоғарғы сол жағындағы Басып шығару түймесін басып, оның нөмірін пайда болатын диалогтық терезеге қойыңыз. Есептеу нәтижелерімен жұмысты аяқтағаннан кейін, жоғарғы оң жақ бөлігіндегі крестті басып, нәтижелер терезесін жабыңыз. Экранда жоба ағашына арналған экран пайда болады. Егер сіз біздің бөлмеміздің параметрлерінде бірдеңе өзгерту керек болса, объектілер тізіміндегі Room1 жолын таңдап, Өңдеу түймесін басыңыз. Бөлменің қасиеттерін өңдеп болғаннан кейін, бағдарламаның негізгі құралдар тактасы тағы да бізге қол жетімді болады (Бөлме, Жиһаз, Таңдау ... Біздің алдымызда алғашқы он есе қарапайым қадамдармен орындалған жарықтандырудың алғашқы есебі. Бірақ бұл «ұзақ жолдың» бастамасы ғана. DiaLux бағдарламасының мүмкіндіктері шектеулі, бір қарағанда, сіз балкондармен, баспалдақтармен және дөңгелек қабырғалармен күрделі интерьерлердің жарығын есептей аласыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Расчетный практикум для проектирования осветительных установок/Т.В. Гречкина, В.Д.Никитин//-2009. №1 С.12-13
2. Жарықтандырғыш техника және жарықтандыру/ Живаева О.П// -2017.№7 С. 26
3. Электрическое освещение: учебник / В.Б. Козловская, В.Н. Радкевич, В.Н. Сацукевич. – Минск: Техноперспектива, 2011 – 543 с.
4. Применение светодиодов в освещении / В.Б. Козловская, Д.А.Гаврилович, О.Н. Перемотова // Главный энергетик. – 2009. – № 4. – с. 51-57.
5. Светодиоды: тенденция и проблемы внедрения / Ю.В. Трофимов, С.И.Лишик // Энергоэффективность.-2013. – № 4. – с.24-26.

ДОПОЛНЕННАЯ РЕАЛЬНОСТЬ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ГОРНОМ ДЕЛЕ

Павлович Д., Синельников А., студенты 2 курса, КГКП «Житикаринский политехнический колледж» Управления образования акимата Костанайской области

Научный руководитель: Испулова ЕЕ, преподаватель общеобразовательных дисциплин

Технологии дополненной реальности (AR) и искусственного интеллекта (ИИ) становятся мощными драйверами инноваций в горнодобывающей отрасли, значительно превосходя традиционные методы работы. Их применение меняет представление о планировании, мониторинге и управлении горными процессами, предоставляя уникальные возможности для повышения точности измерений, ускорения операций, оптимизации использования ресурсов и повышения уровня безопасности.

Прежде всего, интеграция AR и ИИ позволяет существенно сократить время выполнения ключевых горных операций. Например, процессы бурения, планирования и контроля с применением этих технологий сокращаются на 20–30% по сравнению с устоявшимися методами. Такая экономия времени приводит не только к росту производительности, но и к быстрейшему принятию управленческих решений, что особенно важно в условиях динамично изменяющейся обстановки на производстве.

Благодаря возможностям дополненной реальности, специалисты получают возможность визуализировать геодезические данные и картографическую информацию в режиме реального времени. Это позволяет мгновенно оценивать состояние горных выработок, выявлять потенциальные риски и оперативно реагировать на изменения в окружающей среде. При этом ИИ, анализируя большие объемы данных, выявляет закономерности и предсказывает возможные отклонения от нормы, что снижает вероятность ошибок, связанных с человеческим фактором. Повышение точности измерений и анализа данных на 15–20% позволяет минимизировать риск дорогостоящих ошибок в проектировании и эксплуатации горных объектов.

Кроме того, применение AR и ИИ способствует оптимизации использования ресурсов. Технологии позволяют более эффективно управлять запасами материалов, планировать маршруты транспортировки и рационально распределять энергию на производстве. Такая оптимизация не только снижает операционные затраты, но и способствует более устойчивому использованию природных ресурсов, что особенно актуально в условиях возрастающих требований к экологической ответственности предприятий.

Не менее важным аспектом является повышение безопасности горных работ. Системы AR и ИИ в режиме реального времени отслеживают риски и потенциальные угрозы, оперативно информируя персонал о возможных опасностях. Это приводит к снижению количества аварийных ситуаций и улучшению условий труда для маркшейдеров, инженеров и горняков. Визуализация сложных данных с помощью AR позволяет работникам быстро ориентироваться в сложной обстановке, а алгоритмы ИИ помогают прогнозировать развитие аварийных сценариев, что делает процессы добычи не только более эффективными, но и безопасными.

Сравнительный анализ традиционных методов и современных цифровых технологий демонстрирует ощутимые экономические выгоды от внедрения AR

и ИИ. Сокращение времени на проведение измерений и проектирование, снижение затрат на аварийные ремонты и повышение оперативности реагирования на изменяющиеся условия производства приводят к значительному улучшению финансовых показателей горнодобывающих предприятий. Несмотря на то, что начальные инвестиции в новые технологии могут быть достаточно высокими, долгосрочные выгоды в виде сокращения операционных расходов и повышения производительности делают такие вложения стратегически оправданными.

Перспективы применения AR и ИИ выходят за рамки непосредственного производства. Эти технологии находят применение в образовательных программах для горных инженеров, где AR используется для создания симуляторов и тренажеров, позволяющих готовить специалистов к работе в реальных условиях. Кроме того, они активно применяются в экологическом мониторинге горнодобывающих объектов, что способствует более точному контролю за соблюдением природоохранных норм и улучшению процесса восстановления окружающей среды.

Таким образом, применение технологий дополненной реальности и искусственного интеллекта в горном деле представляет собой не просто технологическую новинку, а фундаментальный сдвиг в подходе к организации и управлению горными операциями. Эти технологии обеспечивают более высокую точность, сокращают время выполнения работ, оптимизируют использование ресурсов и существенно повышают безопасность производственных процессов. Внедрение AR и ИИ открывает новые горизонты для повышения конкурентоспособности горнодобывающих предприятий, позволяя им адаптироваться к современным вызовам и устойчиво развиваться в условиях глобальной цифровизации экономики.

Список использованных источников

1. О СГУГиТ — О СГУГиТ test1.sgugit.ru/upload/geosibir/2022/results-2022...
2. Картография и геоинформатика geocartography.ru/sites/default/files/sgugit/...
3. Современные технологии для автоматизации маркшейдерских работ <https://www.mwork.su/markdelo/nomer-1/stati/87-sovremennye-tekhnologii-dlya-avtomatizatsii-markshejderskikh-rabot>

ИННОВАЦИОННЫЕ И ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ БУДУЩЕГО

Подрыга.А, студент 1 курс, ЧУ “Международный колледж бизнеса и коммуникаций”

Научный руководитель: Дюсенбаева Р.А, преподаватель русского языка и литературы

ИССЛЕДОВАНИЯ: в данных тезисах мы исследуем цифровые технологии как внедрение в будущую цивилизацию, результаты исследований приведут к тому, что оно сыграет важную роль в обеспечении саму жизненную

деятельность людей, чтобы проводить исследования необходимо анализировать данные тезисы и проявлять результаты нынешних действующих на данный момент цифровых технологий.

Искусственный интеллект (ИИ): 1. Автономные машины, умные помощники и продвинутые системы анализа данных. 2. *Квантовые вычисления:* Революционные способы обработки информации, значительно превышающие возможности классических компьютеров. 3. *Интернет вещей (IoT):* Сеть умных устройств, которые связываются и обмениваются данными для повышения эффективности. 4. *Биотехнологии:* Прорывы в генетической инженерии, медицинских технологиях и персонализированной медицине. 5. *Возобновляемые источники энергии:* Более эффективные солнечные панели, ветряные турбины и технологии хранения энергии. 6. *Электромобили и автономные транспортные средства:* Революция в транспорте, снижении выбросов и повышении безопасности. 7. *Виртуальная и дополненная реальность (VR/AR):* Новые способы взаимодействия с цифровым миром, образовательные и развлекательные приложения. 8. *3D-печать:* Производство сложных объектов из различных материалов с минимальными затратами. 9. *Блокчейн и криптовалюты:* Децентрализованные финансовые системы и защищенные транзакции. 10. *Нанотехнологии:* Манипулирование материей на атомарном уровне для создания новых материалов и устройств. 11. *Генная терапия:* Лечение генетических заболеваний на уровне ДНК. 12. *Робототехника:* Интеллектуальные роботы для промышленности, медицины и повседневной жизни. 13. *Искусственная кожа и органы:* Прорывы в регенеративной медицине и трансплантологии. 14. *Цифровое здравоохранение:* Умные устройства для мониторинга здоровья, удаленные консультации и телемедицина. 15. *Умные города:* Использование данных и технологий для улучшения инфраструктуры и качества жизни горожан. 16. *Климатическое инженерство:* Технологии для предотвращения и смягчения последствий климатических изменений. 17. *Синтетическая биология:* Создание новых форм жизни и искусственных организмов. 18. *Космические исследования и колонизация:* Новые миссии на Марс, создание космических баз и поиск инопланетной жизни. 19. *Образование будущего:* Использование технологий для индивидуализированного обучения и доступа к знаниям. 20. *Этические и социальные аспекты инноваций:* Обсуждение моральных и правовых вопросов, связанных с новыми технологиями. 21. *Автономные дроны:* Использование для доставки, исследования и спасательных операций. 22. *Биометрическая идентификация:* Усовершенствование методов безопасности и идентификации на основе отпечатков пальцев, распознавания лиц и ДНК. 23. *Экзоскелеты:* Усиление физических возможностей человека и помощь в реабилитации. 24. *Нейронные интерфейсы:* Прямое соединение мозга с компьютерами для улучшения когнитивных способностей и лечения заболеваний. 25. *Технологии виртуальных помощников:* Усовершенствование голосовых и текстовых помощников для улучшения взаимодействия с пользователями. 26. *Программируемая материя:* Материалы, которые могут изменять свои свойства по команде. 27. *Умные ткани:* Одежда и материалы, которые могут изменять

форму, цвет и свойства в зависимости от условий. 28. *Гиперзвуковые самолеты*: Быстрое и эффективное транспортное средство будущего. 29. *Регенеративная медицина*: Лечение повреждений и заболеваний путем стимуляции роста тканей и органов. 30. *Цифровые близнецы*: Создание виртуальных копий объектов и систем для их моделирования и оптимизации. 31. *Сетевые технологии 6G*: Следующее поколение беспроводной связи с более высокой скоростью и низкой задержкой. 32. *Цифровая валюта центральных банков (CBDC)*: Государственные цифровые валюты для улучшения финансовых транзакций. 33. *Технологии для увеличения продолжительности жизни*: Исследования и разработки для продления активного долголетия. 34. *Автоматизация умного дома*: Интеграция всех устройств и систем в доме для повышения комфорта и безопасности. 35. *Ресурсосберегающие технологии*: Методы и устройства для более эффективного использования природных ресурсов. 36. *Искусственный интеллект в образовании*: Персонализированное обучение и автоматизация образовательных процессов. 37. *Технологии кибербезопасности*: Усовершенствованные методы защиты данных и систем от кибератак. 38. *Автоматизированное сельское хозяйство*: Использование роботов и ИИ для повышения эффективности и урожайности. 39. *Технологии переработки отходов*: Усовершенствованные методы переработки и утилизации для защиты окружающей среды. 40. *Бионические импланты*: Протезы и импланты, улучшающие функциональность тела. 41. *Технологии виртуальных рабочих мест*: Усовершенствование средств для удаленной работы и взаимодействия. 42. *Нейросетевые алгоритмы для диагностики заболеваний*: Усовершенствованные системы анализа медицинских данных для раннего выявления заболеваний. 43. *Технологии персонализированной медицины*: Лечение и профилактика заболеваний на основе генетических данных. 44. *Электронные правительственные системы (e-government)*: Улучшение взаимодействия граждан с государственными услугами через цифровые платформы. 45. *Технологии адаптивного обучения*: Использование ИИ для создания учебных материалов, адаптированных под нужды каждого ученика. 46. *Умные ассистенты для пожилых людей*: Устройства и системы, помогающие в повседневной жизни и уходе за здоровьем. 47. *Умные сельскохозяйственные системы*: Автоматизация процессов выращивания и ухода за растениями и животными. 48. *Роботы для удаленных операций*: Использование роботов для выполнения задач в опасных или труднодоступных местах. 49. *Генная инженерия в сельском хозяйстве*: Создание устойчивых и продуктивных сортов растений и пород животных. 50. *Технологии для улучшения качества воды*: Новые методы очистки и опреснения воды для обеспечения доступа к чистой воде и другие.

Актуальность: В современном обществе актуальна тема будущих технологий, так как мы все больше погружаемся в цифровой мир и используем большинство новых, реализованных технологий.

Проблема: Выявление проблемных результатов с помощью анализирование тезисов и научного доклада.

Цель работы: Показать насколько наш мир быстро прогрессирует в создании новых технологий для будущего мира и человечества.

Задачи: 1. Рассмотреть разработку технологий. 2. Выявить какая польза для общества. 3. Анализировать информацию связанную с темой доклада. 4. Выявить развитие деятельности для обеспечения будущего мира.

Результаты исследования: Исходя из тезисов, каждая сфера продуктивного, разработанного инструмента для технологий играет важную роль в развитии будущего мира. К примеру, исследуя внедрения Виртуальной реальности, чтобы получить больше эмоций и к тому же цифровых технологий которые будут показывать исследования новых технологий как будущее нашей страны и нашего мира. Исследовательская часть заключается в том, что мы исследуем специализацию разработки цифровых систем, проектов для легкости к полным доступным методам их внедрения

Выводы: По итогу подведем вывод по проделанной работе тезисов, основная роль внедрения цифровых технологий в нынешнее время способствует верному развитию во вклад мирового, будущего мира, так как актуальность проведения конференций и референдумов на данную тематику с каждым годом увеличивается и покоряет масштабы других годов.

Список использованных источников

1. [<https://developers.sber.ru/help/business-development/future-technologies>]
2. [<https://habr.com/ru/companies/sberbank/articles/584714/>]
3. [<https://www.mka.ru/categories/91/18096/>]
4. [<https://blog.skillfactory.ru/tehnologii-buduschego/>]
5. [<https://invlab.ru/tehnologii/tehnologii-budushchego/>]

СОВРЕМЕННАЯ ЭНЕРГЕТИКА И ЕЕ АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ БЕЗВРЕДНЫЕ АНАЛОГИ

Сабыров Канат, студент 2 курс, Каскеленский профессионально-технический колледж имени Санжар Жандосова

Научный руководитель: Уксикова М.П., мастер производственного обучения

Актуальность. Электричество является основой современной цивилизации человечества. Его роль в обеспечении промышленности, транспорта и быта просто невозможно переоценить. Все вокруг работает от электричества, либо создается на заводах и фабриках, которые также в основном зависят от него. И одна из важнейших целей человечества в области современной энергетики – добиться максимальной эффективности в получении электрической энергии, при этом не допустив негативного влияния на окружающую среду.

Проблема. Нынешняя современная энергетика в основе своей базируется на использовании традиционных методов получения электроэнергии, таких как сжигание нефти и угля, для дальнейшего получения водяного пара и использование его для вращения турбин. Эти процессы, то есть сжигание ископаемого топлива, сопряжены с высокими затратами ресурсов, сильными

выбросами углекислого газа и зависимостью от ограниченных природных запасов. Альтернативные источники энергии, такие как солнечные батареи и ветряки, имеют свои ограничения: нестабильность выработки, зависимость от погодных условий и сложность хранения энергии. Из-за этих ограничений, полностью перейти на альтернативные источники затруднительно – время максимальной эффективности данных генераторов совсем не совпадает с временем максимального потребления электроэнергии людьми.

Цель работы. Исследовать и показать методы эффективного и экологически безопасного получения, хранения и переработки электрической энергии. А также, обосновать использование новых технологий и подходов, таких как *Power-to-X*, для повышения эффективности в получении электроэнергии, минимизации экологического ущерба, улучшения распределения энергии и для почти 100% -ной переработки отходов.

Задачи. На сегодняшний день традиционные методы производства электричества хоть и полностью удовлетворяют наши потребности в электроэнергии, они сопровождаются значительными выбросами углекислого газа. Альтернативные источники энергии не наносят прямого вреда окружающей среде, однако их эффективность ограничена: они не могут обеспечить стабильное и достаточное количество энергии в нужный момент.

Технология *Power-to-X* объединяет традиционные и альтернативные методы производства электроэнергии, заставляя их работать в симбиозе. По этой технологии, излишки энергии от солнечных и ветряных станции используются для электролиза воды с целью получения водорода. Этот водород затем соединяется с углекислым газом, выделяющимся на заводах и фабриках, что позволяет производить:

Удобрения для сельского хозяйства

Полезные химикаты (метанол)

Топливо для ТЭЦ (метан)

А также, водород можно отложить, чтобы использоваться его как топливо для транспортных средств с водородными двигателями, что также способствует снижению выбросов парниковых газов.

Учитывая все это, как же достичь максимальной эффективности? Там, где есть подземные источники тепла, можно установить гео-термальные электростанции (ГТЭС), в районах с реками – гидроэлектростанции (ГЭС), а в местах, где нет других источников энергии – атомные электростанции (АЭС) и теплоэлектростанции (ТЭЦ), при этом топливом для ТЭЦ будет служить метан, взамен нынешнего угля.

Такой комбинированный подход гораздо эффективнее, чем использование каждой технологии по отдельности. **Power-to-X** берет лучшее от обеих методов, устраняя их недостатки. Кроме того, это позволяет избежать излишних затрат на строительство большого количества ветряков и солнечных батарей, которые требуют значительных ресурсов и содержат элементы, которые трудно утилизировать. Например, лопасти ветряков из стеклопластика.

Результат исследования. В результате исследования были выявлены наиболее перспективные технологии и методы получения и хранения электрической энергии. Также были сформулированы три значимых аргумента, почему нам стоит взять данный подход на вооружение:

Снижение выбросов парниковых газов. Технология Power-to-X позволит существенно уменьшить выбросы углекислого газа за счет улавливания с промышленных заводов и его переработке в полезные вещества. Водородные двигатели и использование метана в ТЭЦ также существенно снизят углеродный след.

Устойчивость энергосистемы. Комбинированный подход к этому делу, который включает в себя использование разных источников энергии (ГТЭС, ГЭС, АЭС и ТЭЦ), повысит надежность электроснабжения. То есть, избыточная энергия с возобновляемых источников, будет сохранена в виде водорода, что позволит обеспечить стабильное энергоснабжения даже в периоды низкой выработки солнечных ветряных станций.

Экономическая выгода. Несмотря на начальные затраты на установку необходимых технологий и инфраструктуры, долгосрочные выгоды от снижения выбросов, повышения энергоэффективности и использования местных ресурсов (метана и водорода) могут многократно компенсировать эти затраты.

Вывод. Проведенный анализ показал, что технология Power-to-X обладает высоким потенциалом для улучшения энергетической инфраструктуры. Цель работы была достигнута, а для устранения проблем были предложены идеи для реализации. Это означает, что нам нужны дальнейшие исследования и внедрение инновационных подходов в энергетике.

Список использованных источников

1. «Мировая энергетическая революция: Как возобновляемые источники энергии изменят наш мир». Автор: В. Сидорович
2. «Источники энергии – современность и будущее». Автор: Тимур Юнусов

ЖАҢАШЫЛДЫҚ – БОЛАШАҚҚА БАСТАР ЖОЛ

Студент Сатыбалды Ш., 1 курс, Санжар Жандосов атындағы Қаскелең кәсіптік-техникалық колледжі МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Ильясова З.Ж., ағылшын тілі пәнінің оқытушысы

Зерттеу жұмысының өзектілігі. Білім беру жүйесі әлем бойынша жылдам өзгеруде. Цифрландыру, жаңа технологиялар мен әдістемелер білім беру саласын жаңартуға және дамытуға үлкен мүмкіндік беріп отыр. Осы өзгерістердің негізгі қозғаушы күші — білім саласындағы стартаптар. Олар білім беру процесін тиімдірек, қолжетімді және қызықты етіп жасауға үлкен мүмкіндік береді.

Білім саласындағы стартаптардың өзектілігі бірнеше факторға байланысты:

1. Жаңа технологияларды енгізу

Стартаптар білім беру саласына жаңа технологиялар мен әдістерді енгізуге бағытталған. Жасанды интеллект, үлкен деректерді талдау, мобильді қосымшалар мен онлайн платформалар — мұның бәрі білім беру процесін тиімдірек әрі интерактивті етеді. Бұл технологиялар оқушыларға жеке оқыту жолдарын ұсынып, оқу материалдарын жеңілдетеді.

2. Қолжетімділік пен инклюзивтілікті арттыру

Стартаптар білім алуды кең ауқымда, бүкіл әлем бойынша қолжетімді етеді. Онлайн курстар, мобильді қосымшалар және басқа да технологиялар білім алушылардың географиялық немесе әлеуметтік жағдайына қарамастан білім алуына мүмкіндік береді. Мысалы, шалғай ауылдарда немесе ресурстары шектеулі елдерде білімге қолжетімділік артатын болады.

3. Дәстүрлі білім беру әдістерін жаңарту

Стартаптар дәстүрлі оқу жүйесіне балама ретінде жаңа оқыту әдістерін ұсынады. Олар оқу бағдарламаларын жаңартып, геймификация, интерактивті оқыту әдістері, деректерді талдау және өзге де инновациялық тәсілдер арқылы оқушыларды ынталандырады. Бұл оқыту процесін қызықты әрі тиімді етуге ықпалын тигізеді.

4. Жеке оқыту қажеттіліктерін ескеру

Стартаптар оқушылардың жеке ерекшеліктеріне, білім алу қарқынына және оқыту әдісіне қарай бейімделген шешімдер ұсынады. Жасанды интеллект және басқа технологиялар арқылы әрбір оқушының оқу деңгейі мен қажеттіліктеріне сәйкес жеке оқу жоспарлары жасалады. Бұл оқытудың тиімділігін арттырады.

5. Теңсіздіктерді жою

Стартаптар білім беру саласында теңсіздікті азайтуға көмектеседі. Олар әртүрлі әлеуметтік топтар мен мәдениеттер арасындағы білім алу мүмкіндіктерін теңестіруге бағытталған шешімдер ұсынады. Мысалы, мүмкіндігі шектеулі адамдарға арналған арнайы білім беру бағдарламалары немесе әлеуметтік тұрғыдан әлсіз отбасылар үшін арнайы курстар болуы мүмкін.

6. Жаңа білім беру формаларын құру

Стартаптар өзара онлайн оқу, жоба негізіндегі оқыту, виртуалды зертханалар мен тәжірибелер арқылы білім алудың жаңа түрлерін енгізеді. Бұл форматтар дәстүрлі білім беру әдістерінен айырмашылығы бар және студенттердің тәжірибе мен шығармашылық дағдыларын дамытуға бағытталған.

Мәселе. Білім саласындағы бұл стартаптар білім беру жүйесіне жаңалықтар әкеліп, қоғамның дамуында маңызды рөл атқарса да, олар бірнеше мәселелермен бетпе-бет келеді. Бұл мәселелерді шешу стартаптардың толыққанды дамуы мен білім беру жүйесінде тиімділікке қол жеткізу үшін маңызды. Стартаптарға инвестиция салу жоғары тәуекелдікті тудырады, бірақ болашақта айтарлықтай табыс пен нарық артықшылықтарын ұсынады, сондықтан кейбір инвесторлар стартаптарды қаржыландыруға қызығушылық танытады.

Мақсаты.

Білім беру сапасын арттыру: Жаңа технологиялар мен әдістерді пайдалана отырып, білім беру процесін тиімдірек және қолжетімді ету.

Инновациялық шешімдер енгізу: Жасанды интеллект, онлайн платформалар немесе адаптивті оқу жүйелері сияқты заманауи құралдарды қолдану арқылы білім беру саласына жаңашылдық енгізу.

Оқушылардың мотивациясын арттыру: Оқушылардың қызығушылығын тудыратын немесе оларды өз білімдерін жетілдіруге ынталандыратын жаңа әдістемелер мен ресурстар жасау.

Білім алуға қолжетімділікті арттыру: Әртүрлі әлеуметтік және экономикалық топтар үшін білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету.

Міндеттері:

Қолданыстағы білім беру әдістемелерін зерттеу және жаңарту: Оқытудың дәстүрлі әдістері мен жаңа тәсілдерін салыстыру, оларды жетілдіру.

Жаңа технологияларды интеграциялау: Оқу процессіне заманауи технологияларды енгізу (мысалы, цифрлық оқыту құралдары, онлайн курстар, мобильді қосымшалар).

Оқушылардың қажеттіліктерін анықтау: Әрбір оқушының білім алу тәсілдері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жеке бағдарланған бағдарламаларды әзірлеу.

Мұғалімдер мен оқытушыларды қолдау: Жаңа әдістер мен технологиялар арқылы мұғалімдердің кәсіби дамуына көмек көрсету.

Қоғамдық және мемлекеттік серіктестіктермен жұмыс істеу: Білім беру саласында өзгерістер енгізу үшін мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдармен бірге жұмыс істеу.

Қорытынды. Стартаптың білім беру саласындағы маңызы зор, себебі ол қазіргі қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес жаңа тәсілдер мен технологияларды енгізу арқылы білім алу процесін тиімдірек, қолжетімді әрі қызықты етеді. Қорытындылай келе, білім берудегі стартаптар тек білім беру әдістемелерін жаңартумен шектелмей, білімге қолжетімділікті арттыру, оқушылардың қызығушылығын ояту, сондай-ақ мұғалімдер мен білім беру мекемелерінің жұмысына қолдау көрсету арқылы білім сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік береді. Бұл стартаптар қоғамдағы әртүрлі мәселелерге жауап бере отырып, білім беру жүйесіндегі теңсіздікті жоюға, инновациялық шешімдер арқылы оқу процесін өзгертуге және әрбір адамның потенциалын толық ашуға ықпал етеді. Сондықтан білім берудегі стартаптар білім алу саласында маңызды өзгерістер мен оңтайлы дамудың қозғаушы күші болуы мүмкін.

Кәсіптік білім беру саласындағы стартаптар Қазақстанда және әлемде үлкен сұранысқа ие. Олар білім алушылардың қажетті дағдыларын нарық талаптарына сай әзірлеуге және жұмыс күшінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған. Стартаптар инновациялық технологияларды, онлайн және офлайн оқыту модельдерін енгізу арқылы кәсіптік білім беруді қолжетімді әрі тиімді ете отырып, болашақта еңбек нарығындағы негізгі ойыншыларға айналады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Мұхамедханов, С.Ж. (2020). Қазіргі білім беру жүйесі: мәселелері мен даму перспективалары. Алматы: "Қазақ университеті" баспасы.
2. Көшербаев, М.Қ. (2019). Білім беру мен ақпараттық технологиялар: Жаңа тәсілдер мен инновациялар. Алматы: "Раритет" баспасы.
3. Сарбасова, А.Е., & Жақыпов, А.Б. (2022). Қазақстанда білім беру стартаптарының дамуы: проблемалар мен перспективалар. Ғылыми-зерттеу журналы "Білім берудегі инновациялар", 3(4), 78-85.
4. Исаева, Г.Т. (2021).* Қазақстанда білім беру саласындағы цифрландыру және стартаптардың рөлі. "Қазіргі қоғамдағы білім беру" ғылыми журналы, 15(2), 120-130.
5. "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы (2018) – Қазақстанның білім беру жүйесінде цифрландыру мен стартаптарды дамыту бойынша бағдарлама.

АҚЫЛДЫ ҚАЛАЛАР: ЭНЕРГОТИІМДІ ИНФРАҚҰРЫЛЫМ ҚАЛАЙ ДАМУДА?

Студент Сұлтанмұрат Т., 2 курс, №1 Алматы қазақ гуманитарлық педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Бижанов Н.И., оқытушы

Өзектілігі: Ақылды қалалар экологиялық мәселелерді шешу мен қала инфрақұрылымын тиімді пайдалану үшін маңызды. Энерготиімді инфрақұрылым, жаңартылатын энергия көздері, көлік жүйелерін оңтайландыру және цифрлық технологиялар қалалардың тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. Қазақстандағы қалалар үшін бұл өзекті.

Мәселе: Энергия тұтынудың артуы, экологиялық ластану, көлік кептелісі және қалдықтарды өңдеу мәселелері қалалардың тұрақты дамуына кедергі келтіреді. Ақылды қала тұжырымдамасын енгізуде инфрақұрылым мен қаржылық қиындықтар туындауы мүмкін. Энергия тұтынудың артуы, экологиялық ластану, көлік кептелісі және қалдықтарды өңдеу мәселелері қалалардың тұрақты дамуына кедергі келтіреді.

Жұмыс мақсаты: Энергия тұтынудың артуы, экологиялық ластану, көлік кептелісі және қалдықтарды өңдеу мәселелері қалалардың тұрақты дамуына кедергі келтіреді. Ақылды қала тұжырымдамасын енгізуде инфрақұрылым мен қаржылық қиындықтар туындауы мүмкін.

Міндеттері:

1. Ақылды қалалардағы энерготиімді инфрақұрылым элементтерін талдау.
2. Технологиялық шешімдердің тиімділігін анықтау.
3. Энерготиімді инфрақұрылымды дамыту үшін қажетті саясат пен заңнамалық өзгерістерді ұсыну.
4. Қазақстандағы ақылды технологияларды енгізу перспективаларын бағалау.
5. Халықаралық тәжірибені зерттеп, Қазақстанда қолдану мүмкіндіктерін қарастыру.

Қазіргі таңда урбанизация процесі қарқынды жүріп жатыр, бұл қалалардағы энергия тұтынудың артуына алып келеді. Энергия тапшылығы, экологиялық ластану және көлік кептелісі – әлемдік мегаполистер үшін өзекті мәселелердің бірі. Осыған байланысты “ақылды қалалар” (smart cities) тұжырымдамасы пайда болды. Оның негізгі мақсаты – цифрлық технологиялар мен энерготімді шешімдер арқылы қалалық инфрақұрылымды оңтайландыру. Қазіргі таңда урбанизация процесі қарқынды жүріп жатыр, бұл қалалардағы энергия тұтынудың артуына алып келеді. Энергия тапшылығы, экологиялық ластану және көлік кептелісі – әлемдік мегаполистер үшін өзекті мәселелердің бірі. Осыған байланысты “ақылды қалалар” (smart cities) тұжырымдамасы пайда болды. Оның негізгі мақсаты – цифрлық технологиялар мен энерготімді шешімдер арқылы қалалық инфрақұрылымды оңтайландыру. Ақылды қала – бұл технологияларды пайдалану арқылы тұрғындардың өмір сапасын жақсартатын қала. Мұндай қалаларда:

1. Қайта жаңартылатын энергия көздері кеңінен қолданылады.
2. Қоршаған ортаға зиян келтірмейтін көлік жүйелері енгізіледі.
3. Смарт ғимараттар арқылы энергия тұтыну оңтайландырылады.
4. Су және қалдықтарды басқару жүйелері автоматтандырылады.

Энерготімді инфрақұрылым – қалалар мен елді мекендердің тұрақты дамуы үшін маңызды фактор. Бұл жүйе энергияны тиімді пайдалануға, экологиялық жүктемені азайтуға және экономикалық шығындарды төмендетуге бағытталған. Оның негізгі компоненттеріне жасыл энергетика, ақылды жарықтандыру, ақылды көлік, қалдықтарды басқару және су мен жылу жүйелерін оңтайландыру жатады. Жасыл энергетика – жаңартылатын энергия көздерін пайдалану арқылы қоршаған ортаға теріс әсерді азайтатын энергия жүйесі. Оның негізгі көздері:

- Күн энергиясы: Күн батареялары электр энергиясын өндіруге мүмкіндік береді. Бұл технология ғимараттардың шатырларында, жер бетінде және тіпті көше шамдарында қолданылады.

- Жел энергиясы: Жел генераторлары тұрақты және экологиялық таза энергия көзі болып табылады. Қазақстанда жел энергетикасын дамытуға үлкен мүмкіндік бар, әсіресе Жоңғар қақпасы мен Каспий маңы аймағында.

- Су энергетикасы: Су электр станциялары (СЭС) өзендер мен су қоймаларында электр энергиясын өндіруге қолданылады. Бұл – тұрақты және сенімді энергия көзі.

- Биогаз энергиясы: Органикалық қалдықтардан алынатын биогаз ауыл шаруашылығы мен коммуналдық секторда қолданылуда. Ол қалдықтарды қайта өңдеуге мүмкіндік береді және парниктік газдар шығарындыларын азайтады. Германиядағы Feldheim қаласы тек жаңартылатын энергия көздерімен жұмыс істейді.

Ақылды жарықтандыру жүйесі электр энергиясын үнемдеу мақсатында датчиктер мен энергия тиімді технологияларды қолданады. Оның негізгі элементтері:

- LED жарықтандыру: Қарапайым шамдарға қарағанда 80%-ға дейін аз энергия тұтынады.

- Қозғалыс сенсорлары: Көше шамдары мен ғимарат ішіндегі жарық адам қозғалысын анықтағанда ғана қосылады.

- Күн панельдерімен жабдықталған шамдар: Электр желісіне тәуелсіз, күндізгі уақытта энергия жинап, түнде жарық береді. Копенгаген қаласында ақылды көше шамдары энергияны 50%-ға дейін үнемдейді.

Қалалардағы көлік жүйесінің дамуы энергияны үнемдеуге және экологиялық жағдайды жақсартуға ықпал етеді. Электрлі көліктер: Жанармаймен жүретін көліктерге қарағанда экологиялық таза және үнемді. Қоғамдық көлікті оңтайландыру: Метро, трамвай, электробустарды пайдалану қалалық инфрақұрылымды жеңілдетеді. Велосипед инфрақұрылымы: Веложолдар мен велосипедтерді жалға алу жүйелері қалаларда кеңінен енгізу маңызды.

Қалдықтарды дұрыс басқару энергия үнемдеудің және қоршаған ортаға әсерді азайтудың маңызды бөлігі болып табылады. Пластик, қағаз, әйнек және металды қайта пайдалану арқылы табиғи ресурстарды үнемдеу. Қатты тұрмыстық қалдықтардан биоотын өндіріп, электр энергиясын алу. Суды және жылуды үнемдеу экологиялық тұрақтылыққа ықпал етеді. Негізгі әдістер:

- Ақылды су есептеуіштер: Тұрғын үйлер мен кәсіпорындардағы суды тұтынуды бақылау және азайтуға көмектеседі.

- Жаңбыр суын жинау: Суды қайта пайдалану арқылы коммуналдық шығындарды төмендету.

- Қызуды қалпына келтіру жүйелері: Өндіріс орындары мен үйлердегі артық жылуды қайта пайдалану.

Қорытынды: Энерготімді инфрақұрылымның дамуы болашақ қалалардың өмір сүру сапасын айтарлықтай жақсартады. Технологиялар мен инновациялар тұрақты дамудың негізі болып, ақылды қалаларды дамытуға қоғамның белсенді қатысуы олардың тиімділігін арттырады.

Пайданылған дереккөздер тізімі

1. [<https://abai.kz/post/136604>]

2. [<https://www.gov.kz>]

3. [Nurgaliyev, S., & Tynybekov, M. (2022). Smart city development in Kazakhstan: Challenges and opportunities. *Journal of Urban Technology*, 29(1), 81-95.]

4. [Kyzylorda, T., & Zhubanov, N. (2021). Sustainable urban development in Kazakhstan: The role of smart technologies. *Sustainable Cities and Society*, 64, 102521.]

5. [Liu, Y., Zhang, X., & Yu, F. R. (2020). 5G network and its applications in smart cities. *IEEE Access*, 8, 120907-120920]

КӘСІПОРЫНДАРДАҒЫ ЭЛЕКТР ЭНЕРГИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ

Студент Тажибаев С, 2 курс, «Талғар политехникалық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Нуртаза А.К., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Ғылыми жұмыста баламалы энергия көздерін пайдалану көмегімен «Талғар политехникалық колледж» базасында «Наубайхана» цехын және «Тігін цехын» электрмен жабдықтау мүмкіндігі қарастырылған. Баламалы энергия көздерінің потенциалын бағалау, күн электр станциясын таңдау қарастырылған.

Қарастырылатын мәлесе: Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 қаңтардағы № 541-IV Заңы. [1]

Осы Заң энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді және жеке және заңды тұлғалар қызметінің құқықтық, экономикалық және ұйымдастырушылық негіздерін айқындайды.

Энергия тиімділігін арттыру және энергия үнемдеу мәселелерін шешпей, Қазақстан экономикасын дамытатын тұрақты модель құру мүмкін емес. Осы саладағы шаралар жаңа технологиялар мен инновацияларды қолдана отырып ынталандыру арқылы өнеркәсіп, электр энергетикасы, тұрғын үй-коммуналдық және көлік секторларын жаңартуға мүмкіндік береді. Осыған байланысты Қазақстан билігі елдегі энергия ресурстарының қомақты қорына және дамыған энергетикалық инфрақұрылымға қарамастан, энергетикалық саясаттың негізгі басымдықтары дәрежесінде энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру бағытын таңдап отыр.

Зерттеу мақсаты: Баламалы энергия деп қоршаған ортаға зиянын тигізбейтін табиғи таза энергия өндіру көздерін айтамыз. Мұндай энергия көздері экологияға еш зиянын тигізбейді, керісінше мұнай мен көмірдің орнын басып, оларды өндіру қажеттілігін жояды. Алайда адамзатқа қаржылық жағынан тиімді, әрі экологиялық табиғилығы басым энергия көздерін игергені әлдеқайда дұрыс. Баламалы энергия көздерінің бірнеше артықшылықтарын зерттеу мақсаты ретінде қарастырсақ:

Экологиялық тазалық:

Парниктік газдардың шығарылуын азайтады;

Жойылмайтын қалдықтар қалдырмайды.

Ресурстардың сарқылмауы:

Күн, жел және су секілді табиғи құбылыстар жойылмайды, яғни бұл табиғи ресурс көздері белгілі бір циклден өтіп отырады;

Экономиканың артуы:

Бастапқы шығындар жоғары болғанымен, пайдалану шығындары аз болады, яғни баламалы энергия көздеріне керек жабдықтарды орнатуға кеткен шығын жоғары болады. Ал оны пайдалану қиынға соқпайды, сонымен қатар жоғары нәтиже алып келеді. Баламалы энергияның түрлері көп. Негізгі және көп қолданылатын баламалы энергия көздеріне: Су электрстанциясы(СЭС), Ядро немесе Атомдық электрстанциясы(АЭС), Күн электрстанциясы(КЭС), Жел электрстанциясы(ЖЭС), Геотермальды электрстанциясы(ГеоЭС), Толқынды электрстанциясы(ТЭС) және т.б. электрстанциялары жатады. Жалпы зерттеу мақсаты табиғат пен энергия көзін сақтай отырып, Талғар политехникалық колледж маңында орналасқан тігін және наубайхана цехтарын

күн батареяларымен жабдықтап, жалпы қуаты 90 кВт күн электр станциясы орнатылып, цех желісі үшін электр энергиясын өндіруге пайдалану.

Зерттеу нәтижелері: Күн планшеттерін қолдана отырып, цех ішілік күн станциясының бізге берер мүмкіндіктері:

- Өндірістік оқытуды тереңдетіп, жоғары нәтижеге жетуге;
- «Наубайхана» және «Тігін» цехтарында сатылымға білім алушылар өз өнімдерін шығаруға;
- Өнімді сатылымға шығарған соң, оның сапасын жақсартуға; Бәсекеге қабілеттілігін арттыруға;
- Әр білім алушы жеке табыс табуға.

Қазіргі ғылым мен техниканың дамыған заманында электр энергиясына деген сұраныс жыл сайын артып келеді. Оның салдары электр энергиясының қорының азаюына алып келеді. Ал электр энергиясын ең көп тұтынатын ол өнеркәсіп орындары. Егер осы өнеркәсіп, цех тағы да басқа кәсіпорындарда кішігірім электр станцияларын орнатсақ, осы сырттан тұтынып отырған электр энергиясының қорын өздері өндіріп, энергия тапшылығын азайтар едік. Осы мақсатта Талғар политехникалық колледждің цехтарында күн планшеттерін қолданып, «Күн станциясын» орнатып, осы цехқа қажетті энергияны өзіміз өндіріп, өзімізді электр энергиясымен қамтамасыз етеміз.

Бұл өндірілген энергия қандай мақсатта қолданылады:

- Жарықтандыруға
- Жылуға
- Жылы суға.

Қорытындылай келе, баламалы энергия көздері әлемдік энергетика саласында үлкен маңызға ие болып отыр. Олардың дамуы қоршаған ортаға зиянды әсерді азайтып қана қоймай, табиғи ресурстарды үнемдеуге және климаттың өзгеруін тежеуге мүмкіндік береді. Жел, күн, гидроэнергия және биомасса сияқты энергия көздері шексіз әрі жаңартылатын сипатқа ие, бұл оларды дәстүрлі энергия көздеріне тиімді балама етеді.

Дегенмен, бұл процесті жеделдету үшін мемлекет пен жеке сектордың ынтымақтастығы, ғылыми-зерттеу жұмыстарын қолдау және халықтың экологиялық сауаттылығын арттыру маңызды. Баламалы энергия көздерін дамыту – қоршаған ортаны қорғау мен тұрақты болашақ құру жолындағы ең негізгі қадамдардың бірі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000541>

2 Ауыл шаруашылығы күштік, жарықтандыру және автоматтандырылған электр қондырғыларын монтаждау, техникалық қызмет көрсету, жөндеу және баптау: Оқу құралы / Е.А. Кыдыргожаев, З.Т. Кайыркулова, З.К.

3. Жанибекова, А.С. Жумагулова.Ж.У. Жубандыкова, З.А. Баймаханова Ауыл шаруашылығын электрмен жабдықтау/ Е.Умбеткулов, О.Долдаев., «Foliant» баспасы, Астана – 2016

4. Г.С.Айтказиева, М.Ө.Төреш «Электр тізбектерінің электр жабдықтарын монтаждау, пайдалану, жөндеу және баптау» ©«холдинг «кәсіпқор» КЕАҚ, Астана, 2018 ж.

5. Нысандарды Эктрмен жабдықтау: орташа кәсіптік білім беру мекемелерінің студенттеріне арналған оқулық. / Е.А. Конюхова.

ТАБИҒАТТАН ШАБЫТТАНҒАН ТЕХНОЛОГИЯЛАР (БИОМИМЕТИКА)

Студент Шайхов Ж., 1 курс, «Алматы технологиялық-қаржы және
инновациялық техникалық колледжі»

Ғылыми жетекші: Сайлауова Д.А., магистр

Өзектілігі

Қазіргі таңда технология дамуы мен экологиялық мәселелердің өзектілігі биомиметика ғылымының маңыздылығын арттыруда [1].

Табиғат миллиондаған жыл бойы оңтайлы құрылымдар мен процестерді қалыптастырып, экожүйелердің тұрақтылығын қамтамасыз еткендіктен, оның үлгілерін технологияға бейімдеу болашақтағы инженерлік шешімдердің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді [2].

Мәселесі

Табиғаттағы күрделі және үнемі өзгеріп отыратын жүйелерді жасанды ортада дәл көшіріп алу қиындық туғызады [3].

Биомиметика саласында табиғи үлгілерді технологияға интеграциялау кезінде материалдардың мінез-құлық ерекшеліктері, масштабтау мәселелері және өндірістік процестердің икемділігі сияқты өзекті мәселелер шешуді талап етеді [4].

Зерттеу мақсаты

Табиғаттағы тиімді құрылымдар мен процестерді талдап, олардың қазіргі заманғы технологияларда қолданылу мүмкіндіктерін зерттеу [1].

Міндеттері

- Табиғаттағы ерекше үлгілер мен процестерді анықтау [1].
- Биомиметикалық технологиялардың робототехника, материалтану және медицина салаларындағы қолданылуын талдау [2].
- Табиғи үлгілерді технологияға бейімдеу барысында кездесетін қиындықтарды зерттеу [3].
- Биомиметиканың болашақтағы даму перспективалары мен инновациялық бағыттарын ұсыну [4].

Негізгі мәтін

Биомиметика – табиғаттан алынған шабыт негізінде жаңа технологиялар мен материалдарды жасау ғылымы [1].

Мысалы, лотос жапырағының су өткізбейтін қасиеті табиғи гидрофобтық беттерді жасауға ықпал етіп, өзін-өзі тазарту технологиясын дамытуға негіз болды [2].

Мұндай үлгілер материалдардың ұзақ қызмет ету мерзімін қамтамасыз етіп, олардың экологиялық таза болуына септігін тигізеді [2].

Геккондардың аяқтарының микроструктурасы ерекше назар аударады [3].

Бұл жануарлар тегіс беттерде мықты ұстау қасиетіне ие, себебі олардың аяқтарының бетінде арнайы микроскопиялық құрылымдар орналасқан [3].

Осы құрылымдарды зерттеу нәтижесінде желілік адгезивтік материалдар мен жабындар әзірленіп, олар робототехника мен микроэлектроника саласында қолданылуда [4].

Тағы бір қызықты бағыт – акуланың терісіндегі құрылымдарды талдау [5]

Акуланың терісі судың ағымын өзгертіп, тасымалдау кезінде кедергілерді азайтады [5].

Осы табиғи үлгіні ескере отырып, су көліктерінің корпусын жобалау барысында отын шығынын төмендететін технологиялар дамытылуда [4].

Сонымен қатар, биомиметикалық әдістер медицинада жасанды тіндер мен импланттарды әзірлеуде қолданылып, пациенттердің өмір сүру сапасын арттыруға мүмкіндік береді [2].

Биомиметика технологиялық процестердің экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз етуге, өндірістік шығындарды азайтуға және инновациялық материалдар жасауға зор үлес қосады [1].

Табиғаттың өзекті үлгілерін зерттеу және оларды технологияға бейімдеу арқылы заманауи инженерия мен ғылымның көптеген салаларында жаңа серпін туындауда [4].

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу нәтижелері биомиметиканың тиімділігін растайды [1].

Табиғаттағы құрылымдар мен процестерді технологияға интеграциялау инновациялық материалдар мен өнімдердің сапасын арттыруға, энергия тиімділігін жақсартуға және өндірістік шығындарды азайтуға мүмкіндік береді [3].

Сонымен қатар, биомиметикалық шешімдердің экологиялық таза болуына байланысты, олар тұрақты даму мен қоршаған ортаны қорғау стратегияларында маңызды рөл атқаратыны анықталды [4].

Қорытынды

Биомиметика табиғаттың мыңдаған жылдық эволюциясынан алынған тиімді үлгілерді заманауи технологияларға енгізудің тиімді әдісі болып табылады [1].

Табиғи құрылымдарды зерттеу мен олардың технологиялық шешімдерге бейімделуі инженерлік, материалтану және медицина салаларындағы прогресті қамтамасыз етеді [2].

Болашақта биомиметика саласындағы ғылыми зерттеулер экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ете отырып, инновациялық технологиялардың дамуына серпін беріп, адамзат өмірінің сапасын арттыруда маңызды рөл атқаратыны сөзсіз [3].

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Әли, М. «Биомиметика: Табиғаттан шабыттанған технологиялар». Алматы: Қазақ университеті, 2019.
2. Жұмабаев, Н. «Табиғаттың инженерлік үлгілері». Астана: Ғылым академиясы, 2020.

3. Қарабаев, Т. «Инновациялық технологиялар және табиғат». Шымкент: Технополис, 2018.
4. Сұлтанова, Г. «Биомиметиканың ғылым мен технологиядағы рөлі». Алматы: Инновациялық орталық, 2021.
5. Омаров, Р. «Жасанды материалдар мен табиғи құрылымдар». Нұр-Сұлтан: Техникалық басылым, 2017

ПРОЕКТ УМНЫЙ ДОМ С АВТОНОМНЫМ ЭЛЕКТРОСНАБЖЕНИЕМ НА БАЗЕ ARDUINO UNO

Янчук Н., Лапчук Н., студенты 4 курс, КГКП «Лисаковский технический колледж»

Научный руководитель: Беседнова И.Ю., мастер производственного обучения

Введение

На сегодняшний день, мы имеем ситуацию, когда повсеместно происходит автоматизация, а также попытки перехода к альтернативным источникам электроэнергии. И такие технологии до определенной поры считались чем-то недостижимым для житейского пользования, но, как это обычно и бывает, все подобное со временем становятся доступнее, и поэтому появляется возможность самому производить усовершенствования в обеих сферах.

Проблематика

1. Даже при наличии таких возможностей, как относительно дешевые микроконтроллеры, типа Arduino UNO, люди не пользуются ими в повседневной жизни.

2. Наши потребности растут, поэтому нужда в альтернативной электроэнергии гораздо выше, чем даже в последние 10-15 лет, не говоря уже про 20 век.

Актуальность

Использование ПЛК, работающего автономно от общей сети электроснабжения в повседневной жизни имеет большой потенциал, который будет развиваться еще больше, если увеличится количество заинтересованных в улучшении данной технологии пользователей.

Цели работы

1. Изучить потенциал такой технологии, как микроконтроллеры Arduino UNO

2. Показать возможности использования микроконтроллеров в повседневной жизни

3. Популяризировать использование микроконтроллеров в повседневной жизни

4. Повысить уровень понимания альтернативных источников питания

5. Показать возможности таких систем на примере макета

Основная часть

Реализация проекта “Умный дом” началась с создания плана работы. Он состоял из следующих пунктов:

1. Разработка электрической схемы подключения датчиков и индикаторов.
2. Разработка автономного электроснабжения системы
3. Проведение электрической проводки и вывод проводов на плату
4. Написание программы в Arduino IDE
5. Пусконаладка всей схемы

После создания плана приступили к реализации проекта.

Сборка электрической части проекта на специализированном веб ресурсе Tinkercad. **Тинкеркад (Tinkercad Circuits Arduino)** – Это бесплатный эмулятор Arduino, который позволяет собирать электрические цепи и проверить работоспособность, смоделировав процесс.

Стандартные провода Arduino UNO оказались слишком короткими, поэтому их пришлось заменить большей длины. Выбор пал на проводники сечением 0.15 мм², т.к. они максимально приближены по своим проводящим свойствам и толщине к исходным. После, произвел пайку всех индикаторных светодиодов, которые в схеме являются предполагаемыми потребителями малой мощности. В результате, я получил готовую электрическую схему на макете.

Подключив макет к плате Arduino UNO, появилась возможность манипулировать датчиками, управляя через них индикаторами. Для корректной работы платы было применено конкретно разработанное для платы программное обеспечение с открытым кодом “Arduino IDE”. Написание кода происходило на языке C++ с фреймворком Wiring. После написания кода, тест на оптимизацию и необходимые проверки ее работоспособности.

По окончании работ, отладка и проверка работоспособности всего проекта, тесты выявили определенные ошибки кода, но я благополучно с ними справился.

Подключить напрямую источник электроснабжения в виде солнечной панели просто так нельзя, ибо в таком случае есть риск колебаний электричества, что недопустимо с точки зрения как удобства, так и безопасности оборудования. Исходя из этого, после расчетов и углубленного изучения темы альтернативной энергии мы пришли к выводам, что схема снабжения нуждается в доработке. В нее были добавлены следующие элементы: контроллер заряда TP4056, аккумулятор 18650 3.7В 2600mAh, для стабилизации питания и накопления электроэнергии включенных параллельно для большего времени автономной работы без подзарядки (2 штуки), повышение до номинального значения платы обеспечивалось с помощью DC/DC преобразователя. Эти введения позволили нам привести в рабочее состояние макет. Для реального дома это работало бы по-другому принципу, а значит требовало бы другого оборудования, ибо там переменный ток, что требует включения в схему инвертора, но общие принципы энергоснабжения остаются неизменными.

В результате вся система состоит энергоснабжения строится на принципе экономичности при наивысшем качестве. Экономичность автономного электроснабжения достигается за счет относительно дешевого и доступного оборудования для работы с платформой Arduino UNO. Качество – за счет сборки специальной схемы, рассчитанной для работы, как при отсутствии энергоснабжения, так и при неподходящих условиях, обеспечивая тем самым наивысшую защиту от природных явлений.

Вывод: Прделанная работа показала, что данная технология имеет большой потенциал, т.к. является очень доступной в виду низкой цены, если мы говорим про небольшие масштабы, к примеру одного или нескольких датчиков на дом, в другом случае это может требовать дополнительные расходы на источники питания в виде панелей и оборудования для их нормального функционирования. Также данный проект показывает, что круг применения такой технологии достаточно обширен и то, что для использования такого инструмента не нужно обладать навыками высококвалифицированных специалистов, ибо ознакомиться с тонкостями данной технологии легко можно на просторах сети Интернет или используя соответствующую литературу.

Технология, как и было сказано, не является панацеей, но её использование и развитие существенно повысит ее пользу и значимость для человека, а также качество оборудования при небольшой цене, что и происходит на практике.

Список использованных источников

1. Виктор Александрович Петин, «Создание умного дома на базе Arduino», 2019 год.

8 СЕКЦИЯ **«ЭКОНОМИКА ЖЭНЕ МЕНЕДЖМЕНТ/ ЭКОНОМИКА И МЕНЕДЖМЕНТ»**

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ДРАЙВЕР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Вениченко Е., студент 3 курс, НУО «Экибастузский колледж инженерно-технического института имени академика Сатпаева»

Научный руководитель: Ерёменко Ю.В., преподаватель специальных дисциплин

В условиях глобализации и технологических изменений человеческий капитал становится одним из ключевых факторов обеспечения устойчивого экономического роста. Современная экономика всё больше ориентируется на знания, инновации и креативность, что подчеркивает важность развития человеческих ресурсов. Исследование роли человеческого капитала как драйвера экономического роста актуально для разработки эффективной экономической политики, направленной на устойчивое развитие.

Проблема заключается в выявлении и анализе факторов, препятствующих эффективному использованию человеческого капитала.

Цель работы определить влияние человеческого капитала на экономический рост и выявить механизмы, через которые его развитие способствует повышению производительности и конкурентоспособности экономики.

Задачи исследования включают такие аспекты как рассмотрение теоретических подходов к понятию человеческого капитала и его роли в экономике, оценка основных факторов, влияющих на формирование и развитие человеческого капитала, и разработка рекомендации по улучшению стратегии управления человеческим капиталом в контексте экономического развития.

По определению Г. Беккера, человеческий капитал — это имеющийся у каждого запас знаний, навыков и мотиваций. Инвестициями в него могут быть образование, накопление профессионального опыта, охрана здоровья, географическая мобильность, поиск информации [1, с.49].

Производительность труда – один из базовых индикаторов, по динамике которого можно судить не только об эффективности функционирования и конкурентоспособности хозяйственной системы той или иной страны, но и о состоянии ее социума в целом [2, с. 11].

Инновационное развитие невозможно без высококвалифицированных специалистов, технологической адаптивности работников, развития стартапов и поддержки предпринимательства.

Для формирования конкурентных преимуществ страны необходимо уделять внимание уровню подготовки специалистов, росту национального дохода и уровню жизни.

Основные проблемы развития человеческого капитала в Казахстане: утечка мозгов: миграция квалифицированных специалистов, неравномерный доступ к образованию и медицине, недостаток инвестиций в образовательную и научную инфраструктуру, нехватка рабочих мест для высококвалифицированных специалистов.

Важнейшими приоритетами должны стать: создание благоприятных условий для удержания квалифицированных кадров; снижение регионального неравенства в доступе к образованию и медицине; увеличение инвестиций в образовательную и научную инфраструктуру; оптимизация образовательных программ с учетом потребностей рынка труда.

На данном этапе государство работает над доступностью и инклюзивностью образования, повышением академической свободы и общественного участия, расширением государственно-частного партнерства и привлечение частных инвестиций в сферу образования. Активно модернизируется национальный проект «Модернизация сельского здравоохранения».

Результаты исследования. Развитие человеческого капитала играет ключевую роль в обеспечении устойчивого экономического роста и конкурентоспособности Казахстана. В последние годы страна активно инвестирует в образование, науку, здравоохранение и социальную сферу, что

создает прочную основу для формирования высококвалифицированной рабочей силы и инновационной экономики. Однако остаются вызовы, требующие дальнейшего внимания.

Человеческий капитал — стратегический ресурс. Инвестиции в образование и профессиональную подготовку способствуют повышению производительности труда, созданию новых рабочих мест и развитию инновационного потенциала страны. А увеличение расходов на образование и социальные программы уже дает положительный эффект. Развитие человеческого капитала оказывает мультипликативный эффект, способствуя росту ВВП, снижению уровня бедности и повышению качества жизни населения.

Выводы. Для дальнейшего развития требуется: развитие программ, ориентированных на потребности рынка труда, усиление подготовки специалистов в сфере IT, инженерии, науки и технологий; укрепление системы здравоохранения; увеличение финансирования исследований и разработок, поддержка стартапов и технологических предпринимателей; снижение социального неравенства: адресная поддержка уязвимых слоев населения, обеспечение равного доступа к образованию и трудоустройству.

Исследования в области человеческого капитала должны продолжаться с акцентом на анализ эффективности текущих программ и выявление новых направлений развития. Важно изучать международный опыт, адаптируя лучшие практики к казахстанским реалиям. Дальнейшая работа может включать мониторинг ключевых индикаторов (уровень образования, качество жизни, производительность труда) и разработку инновационных стратегий для их улучшения.

Таким образом, устойчивое развитие человеческого капитала в Казахстане требует комплексного подхода, включающего активное участие государства, бизнеса и общества. Только в этом случае можно достичь долгосрочного экономического роста и повышения благосостояния граждан.

Список использованных источников

1. Беккер, Гэри С. Человеческое поведение Экон. подход: Пер. с англ. / Гэри С. Беккер; [Сост., науч. ред. пер., авт. послесл. Р. И. Капелюшников]. — Москва: ГУ ВШЭ, 2003. — 670с
2. Krugman P. The Age of Diminishing Expectations. Cambridge (Mass.), The MIT Press, 1994. – 244p
3. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливый Казахстан: закон и порядок, экономический рост, общественный оптимизм» от 2 сентября 2024 года [Электронный ресурс]. - URL: <https://pnd-sko.kz/>

СПИЧКИ: ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ В ЭКОНОМИКЕ

Кравец Р., Ковалевская С., студентки 2 курс, КГКП «Лисковский технический колледж»

Научный руководитель: Байтурсынова А.Ж., преподаватель

Быт это неотъемлемая часть жизни каждого человека. Подготовка пищи тоже является неотъемлемой частью быта, для удовлетворения человеческих потребностей. В наше время готовка еды стала более простой и удобной благодаря сегодняшним технологиям. Существуют множество разных плит, печей, духовок, мультиварок и т.д. У многих людей в наше время дома есть газовая плита. Это довольно удобный, недорогой и не затратный способ приготовить еду. На поверхности плиты расположены горелки, через которые подается газ. Но как мы получаем огонь? Человечество изобрело довольно простой и доступный способ для получения огня для этого. Спички! Зажег спичку, поджег плиту и выбросил оставшуюся часть и все. И казалось, что же не так? А задумывался ли кто-то из нас о том, сколько неиспользованной древесины от спичек мы попросту выбрасываем? Сколько целых деревьев мы отправляем в мусорку?

Мы решили рассмотреть эту проблему так как данная экологическая проблема является одной из самых распространенных в нашем мире. С уничтожением деревьев в системе биогеоценоза нарушается экологическое равновесие. Поэтому мы хотим, чтобы как можно больше людей были просвещены о данной проблеме и предложить методы и пути решения которые мы рассмотрели в ходе наших исследований.

Мы поставили перед собой задачи, которые включают в себя следующее:

- Информировать людей о данной проблеме
- Объяснить всю важность бережного отношения к спичкам
- Предложить свои способы и методы по борьбе с этой проблемой
- Стимулировать людей к бережному отношению к спичкам

Вообще начнем с того, что такое спички, где и когда они появились, из чего они состоят и как они работают?

Спички, как мы их знаем сегодня, появились в начале 19 века. До этого для разжигания огня использовали различные методы, включая кремь и трут. С появлением спичек процесс стал гораздо проще и безопаснее. Они быстро завоевали популярность благодаря своей компактности и удобству. Спички стали не только утилитарным предметом, но и символом домашнего уюта, ассоциируясь с теплом и светом.

Спички обычно изготавливаются из древесины мягких пород деревьев, таких как сосна, ель и лиственница. Эти породы легко обрабатываются и имеют хорошую способность к зажиганию. Для производства спичек также могут использоваться другие виды древесины, но именно хвойные деревья являются наиболее распространенными. Кроме того, головки спичек часто содержат химические вещества, которые помогают им загораться. Из одного среднего дерева (например, сосны или ели) можно получить от 10 000 до 20 000 спичек.

Спички в основном производят в странах с развитой лесной промышленностью. Основные производители спичек - это Китай – крупнейший производитель спичек в мире, Индия, Швеция, Бразилия и США.

В Казахстане не производят спички из-за ряда факторов, таких как отсутствие сырья, экономическая целесообразность из-за большой конкуренции и т.д.

Мы решили провести собственные исследования. Эти исследования включают в себя следующее:

1. Провести опросник среди учащихся об использовании спичек в быту (в презентации будут представлены ответы учащихся из которых будут делаться выводы);

2. Наше собственное наблюдение использования спичек в быту (будут представлены фотографии на которых будут показано количество используемых спичек в районе всей недели, дополнительно расчеты о том в какие дни недели было самое большее количество использования спичек);

3. Вывести примерное значение неиспользуемой древесины (исходя из наших собственных наблюдений и из ответов, учащихся в опроснике);

4. Провести еще одно исследование и доказать, что переход на альтернативные источники получения огня в быту будет выгодно не только для природы, но и для самого человека в целом (в презентации будут представлены все данные и сравниваться между собой, выводя все преимущества перехода от спичек к альтернативам);

Проведя все исследования мы пришли к определенным результатам и выводам. Мы, как люди, которые должны относиться бережно к планете и ее ресурсам которые она нам дает, должны задуматься о том, что мы делаем по отношению к ней, насколько это правильно и гуманно не только к самой планете, но и к нам самим. Мы очень надеемся, что благодаря этому исследованию, люди сделают для себя выводы и действительно позаботятся об этой проблеме, ведь это не только наша проблема, но и в последующем проблема будущих поколений. Ведь чем раньше заняться ее решением, тем меньше последствий упадет на плечи наших детей и последующих поколений.

Создан чат-бот по теме «Спички» и телеграмм канал «Сохраним природу!»

Список использованных источников

1.

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0>

2.

https://aif.ru/dontknows/eternal/iz_chego_delayut_spichki_i_pochemu_oni_goryat?ysclid=m4411y7e1v469431579

3. <https://dzen.ru/a/ZYlmGWfx0XBDzJF3?ysclid=m4412z32gt401733848>
https://pikabu.ru/story/kak_poyavilis_spichki_istoriya_sozdaniya_7843553

ПРОВЕДЕНИЕ ХРОНОМЕТРАЖНОГО НАБЛЮДЕНИЯ КАК ОСНОВА БИЗНЕС ПЛАНА ПРЕДПРИЯТИЯ ПРИ ПРОИЗВОДСТВЕ ПРОДУКЦИИ РАСТЕНИЕВОДСТВА

Крыжановский Д., студент 4 курса, КГКП «Сарыкольский колледж агробизнеса и права» Управления образования акимата Костанайской области

Научный руководитель: Попель Н.А., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность данного исследования определяется необходимостью повышения эффективности производства в сельском хозяйстве. На фоне растущей конкуренции сельскохозяйственные предприятия в сфере растениеводства сталкиваются с необходимостью оптимизации трудовых затрат, времени использования техники и других производственных факторов. Хронометражное наблюдение, как метод оценки временных затрат, помогает выявить возможности для улучшения процессов, что делает его незаменимым инструментом при корректировке бизнес-планов сельскохозяйственных предприятий.

Проблема: недостаточная точность учета временных и материальных затрат на агротехнические процессы приводит к неэффективному планированию ресурсов, снижению производительности и увеличению затрат в растениеводстве. Хронометражное наблюдение позволяет решить эту проблему за счет оптимизации производственных процессов и улучшения.

Целью данной работы является улучшение методики проведения хронометражных наблюдений на сельскохозяйственном предприятии и анализ полученных данных для выявления резервов повышения производительности труда и оптимизации бизнес-плана.

В соответствии с указанной целью поставлены следующие задачи:

- изучение теоретических основ хронометражных наблюдений в сельском хозяйстве;
- разработка программы хронометражных наблюдений на конкретном сельскохозяйственном предприятии;
- проведение хронометражных наблюдений и сбор данных;
- статистический анализ полученных данных;
- выявление узких мест в производственных процессах;
- разработка рекомендаций по оптимизации производственных процессов и корректировке бизнес-плана.

Одним из методов, способных существенно повысить точность и эффективность производственного планирования в растениеводстве, является хронометражное наблюдение. Хронометраж позволяет с высокой точностью фиксировать время выполнения различных технологических операций, выявлять слабые места в производственном процессе и предлагать решения для их оптимизации. Полученные в ходе хронометража данные могут стать основой для корректировки бизнес-плана и улучшения экономических показателей предприятия. В растениеводстве хронометраж особенно актуален, так как такие операции, как посев, обработка почвы, сбор урожая и так далее, сильно зависят от временных рамок и климатических условий.

Для проведения исследования было выбрано предприятие ТОО «Олга Арыстан ПК», которое располагается в Сарыкольском районе, Костанайской области, основным видом деятельности которого является выращивание зерновых, зернобобовых и масличных культур. Почвы представлены чернозёмом южным с мощностью плодородного слоя до 50 см. Климат резко континентальный, район относится к зоне рискованного земледелия. Предприятие занимается возделыванием яровой мягкой пшеницы, чечевицы,

подсолнечника, ячменя, кукурузы, льна. Для проведения хронометражных наблюдений были выбраны равномерно расположенные контрольные участки (пшеница: поле № 44; № 55, ячмень: поле № 50; № 48) для того, чтобы результаты были объективными для разных культур. На каждом участке наблюдение проводилось в зависимости от типа операции (подготовка почвы, сев, сбор урожая), чтобы получить детальные данные о временных затратах и трудозатратах.

Результаты хронометражного наблюдения позволили выявить отклонения от бизнес-плана в отрицательную сторону, а также выявить факторы, замедляющие производственный процесс на отдельных этапах:

Подготовка почвы. Определяющим фактором снижения выработки был определён такой показатель, как удельное сопротивление почвы. Повышенное удельное сопротивление не позволило выдержать оптимальную рабочую скорость, что привело к снижению производительности. Этот показатель был отмечен как на пшеничных, так и на ячменных полях. Соответственно, при снижении нормы выработки увеличивался расход дизельного топлива на 1 га.

Посев. Проведение сева сельскохозяйственных культур проводился по подработанной почве, но, тем не менее, были выявлены отклонения от норматива в сторону уменьшения. Причиной стало увеличение времени работы при загрузке посевных комплексов семенами и удобрениями. В период проведения посева культур, предприятие автоматически увеличивает на 3 рабочих дня сроки проведения посевной кампании, что подтверждается хронометражным наблюдением. Кроме того, рабочая скорость при выполнении работ была ниже нормативной в силу увлажненности почвы. При проверке готовности почвы к посеву на глубине 7 сантиметров было определено, что физическая спелость почвы не соответствует оптимальной.

Уборка урожая. При проведении уборки урожая был проанализирован уборочный конвейер предприятия. При уборке пшеницы проблема заключалась в том, что комбайны были вынуждены снижать рабочую скорость из-за большого наличия повреждённых стеблей пшеницы гессенской мухой, так как много колосьев находились в непосредственной близости от поверхности поля. Потери от повреждения гессенской мухи могут составлять до 4000 - 5000 тенге на 1 га. Эти цифры были подтверждены при подсчёте потерь после уборки вышеупомянутых полей. Уборка ячменя проводилась на пониженных скоростях из-за состояния поля: часть колосьев находилось в перезревшем состоянии, что могло привести к большим потерям урожая и вынуждало комбайнёров снижать рабочую скорость. Потери зерна ячменя при такой уборке могут составлять до 50-60% с га.

Выводы. На основе полученных данных можно сделать выводы о необходимости корректировки бизнес-плана по видам работ:

- проведение регулярного мониторинга полей, хронометражных наблюдений, в целях предотвращения простоев и увеличения производительности труда;
- оптимизации маршрутов движения агрегатов для подготовки почвы и посева. Таким образом, результаты хронометража станут основой для корректировки бизнес-плана, направленной на снижение временных и

трудовых затрат, а также повышение общей производительности труда и увеличение продуктивности в ТОО "Олжа Арыстан ПК". Проблемы, выявленные на этапах подготовки почвы, посева культур и уборки урожая, требуют особого внимания, так как эти процессы напрямую влияют на качество и своевременность производственных операций. Несвоевременное выполнение посева или задержка в сборе урожая может привести к значительным финансовым потерям и снижению эффективности всего производственного цикла. Для более точного понимания отклонений на каждом этапе были сопоставлены нормативные показатели по нормам выработки, предоставленные предприятием и фактические результаты, полученные при хронометражном наблюдении. Полученные данные дают основу для выводов о том, какие корректировки могут улучшить эффективность работы предприятия.

Рекомендации: Внедрение предложенных изменений, основанных на анализе данных хронометражного наблюдения, позволит ТОО "Олжа Арыстан ПК" повысить эффективность процессов посева и сбора урожая, уменьшить риск простоев и сократить трудозатраты. Для решения проблем по загрузке семян и удобрений необходимо добавить двух работников, непосредственно участвующих в технологическом процессе. Во время проведения химической прополки посевов пшеницы против сорняков добавить в бак опрыскивателя инсектицид против вредителей. Таким образом затраты на 1га увеличатся в среднем на 500 тенге, в то время как потери от повреждения гессенской мухи могут составлять до 4000 - 5000 тенге на 1 га. Учитывая тот факт, что ячмень как культура способен дозревать до полной стадии в валках, рекомендуется при достижении влажности посевов ячменя 27-28% скосить его в валки. При снижении влажности до 14% провести подбор и обмолот валков. Несмотря на то, что отдельный способ уборки повлечёт за собой дополнительные затраты ТМЦ, этот способ позволит сохранить урожайность и принесёт прибыль, перекрывающую дополнительные затраты.

Список использованных источников

1. Богомолова И.П., Устюгова И.Е., Беляева Е.А., Струков Г.Н. Бизнес-планирование. Воронеж, 2023.
2. Иванов А.В. Хронометраж и его значение в сельскохозяйственном производстве — Алматы: Агропромиздат, 2020.
3. Калошина Т.Ю. Бизнес-планирование. Новосибирск, 2023.

ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕС ҚОҒАМНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗІ

Студент Куанышбай Г., 4 курс, Түркістан жоғары көпсалалы аграрлық
колледжі

Ғылыми жетекшісі: Утешова Г.М., экономикалық пәндер педагогі

Қазақстан Республикасының бүгінгі таңда қойып отырған міндеттерінің бірі – шағын орта кәсіпкерлікті дамыту. Шағын және орта бизнесті дамыту

экономикалық өрлеудің және әлеуметтік-саяси жаңғыртудың басты құралы. Әсіресе, жеке меншіктің нақты өмірге жүзеге асуы және орта таптың қалыптасуының мемлекетімізде артқан сайын еліміз көркейіп, халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы жақсарады. Сонымен бірге, шағын және орта кәсіпкерлік-экономиканың тиімді әрі нәтижелі секторы. Шағын және орта кәсіпкерлік жұмыссыздықты жоюда, нарыққа қажетті тауарларды жеткізуде, жеке өндірушілердің монополиясын шектеуде және экономиканы тұрақтандыруда шешуші фактор болып табылады.

Бірақ, шағын және орта кәсіпкерлікке мемлекет тарапынан қолдаулар және әкімшілік реттеу жүргізіліп жатқанмен, шағын кәсіпкерлік қызметтің нәтижелері әлі де жоғары деңгейде емес. Шаруашылық салаларын алатын болсақ, саудадан басқа жерде шағын және орта кәсіпкерлікті жетекші ықпалы байқалмайды.

Кәсіпкерлік саласында мемлекеттік саясатты қалыптастыру мен жүзеге асыруға байланысты міндеттерден басқа, мемлекет, кәсіпкерлікті қаржылық, ақпараттық-сараптамалық және материалды-техникалық атқарушы органдары арқылы жергілікті және аумақтық деңгейде қабылданатын әр түрлі бағдарламалардың көмегімен де, әрі ұйым капиталының қатысуымен осы үшін арнайы жасалған стратегиялар көмегімен де жүзеге асыралады.

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудың негізгі жолы озық болып кәсіпкерліктің әртүрлі қырларын кеңінен қарастыру ғана емес, инновациялық тәсілдерді, дәстүрлі емес және озық технологияларды қолдану, ең жаңа өнімдер мен қызметтерді пайдалану да табылады. Қазақстан республикасындағы шағын және орта ЖІӨ-де алатын үлесі -20% Біріккен Ұлттар Ұйымының даму бағдарламасының мәліметтеріне сүйенсек, әлемдік экономикада тек шағын кәсіпорындардың саны барлық кәсіпорындардың жалпы санының 95%-нан асады, олардың ЖІӨ-дегі үлесі 50%-ға дейін жетеді. Дамыған мемлекеттердегі шағын және орта бизнестің ЖІӨ-дегі үлесі, мысалы, Жапонияда 55%, Ұлыбританияда-52%, Германияда-57%, Италияда-70%. Салыстырмалы сараптама Қазақстанда шағын және орта кәсіпкерліктің макроэкономикалық көрнекілікте үлесінің өте аз екенін көрсетеді. Оны 50%-ға жеткізу 2050 жылдарында болжанып отырғаны белгілі.

Статистика көрсетіп отырғандай, Оңтүстік Қазақстан облысында тіркелген шағын және орта кәсіпкерліктегі субъектілер санының өскендігі байқалады.

Шағын және орта кәсіпкерліктегі қомақты әлеуметтік рөлді атқарумен бірге бюджетке елеулі салықтық түсімдері қамтамасыз етеді. Осы күнгі күрделі жағдайларда шағын және орта кәсіпкерлік тұрақтандыру ретінде көрініс береді. Бизнес жеке азаматтардың өз бетінше, өзінің мүліктік жауапкершілігіне және өз тәуекелмен пайда табу немесе басқада формада экономикалық пайдаға ұмтылу әрекеттері.

Шағын және орта кәсіпкерлік нарықтық экономиканың ажырамас бөлігі деп айтуға болады. Оған жылдамдық, икемділік және жоғарғы тиімділік сипаттары сәйкес келеді. Осы және басқада артықшылықтары ұлттық экономиканы дамытудың қозғаушысы ретінде саналады. Қазіргі уақытта шағын

және орта кәсіпкерліктің құрылуы мен өсуі жөніндегі мәселелерді одан әрі оқып білуді талап етеді: даму перспективаларын болжау және бақылау, талдау, бағалаудың икемді және тиімді әдістерін дайындау.

Қорытындылай келе, мәліметтер бойынша шағын бизнестегі кәсіпорындар саны артып келеді, сонда да, отандық кәсіпкерлікті шектейтін негізгі себептерге: кәсіби білімнің жетіспеуі, несие беру, инновациялық идеялармен қаржыландыру көзінің түйіспеуі, тіркелген, бірақ жұмыс істемейтін кәсіпорындар санының өсуі жатады.

Сонымен, еліміздің тұрақты экономикалық дамуы үшін шағын және орта кәсіпкерлікті сапа жағынан жетілдіру өте маңызды. Негізгі мәселелерді анықтап, оның ұтымды шешімін таба алған жағдайда ғана біз экономикалық тұрақтылыққа қол жеткіземіз.

Әлемдік тәжірибе дәлелдегендей шикізатқа сенген мемлекеттер дағдарысқа ұшырауда. Сондықтан, шағын және орта бизнесті дамыту қажеттігі туындап отыр.

Шағын және орта кәсіпкерлік – азаматтық қоғамның тұрақтылығының негізі, барлық қазақстандықтардың жағдайларының болуы оның дамуына тікелей байланысты. Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытуда мемлекет тарапынан көптеген шаралар жүргізіліп жатыр. Алайда, шағын және орта кәсіпкерліктің дамуы сапа жағына қарағанда сан жағынан өсуде. Сапа жағынан жетілдіру үшін инновациялық қызметпен мелекеттік реттеу жеткіліксіз мөлшерде. ХХІ ғасыр техникамен технология заманы болғандықтан шағын және орта кәсіпкерлікке инновацияны енгізу қажеттілікке айналды.

Қазақстанның бәсекеге қабілетті, қуатты мемлекет болып қалыптасуын қамтамасыз ететін негізгі факторлардың бірі және оның дамуының өзегі – білім беру жүйесі. Білім беру жүйесінің алдында тұрған басты міндет – білім сапасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру, бұл өз кезегінде азаматтардың кез келген салада бәсекеге қабілетті болуын талап етеді. Қазіргі заманда бәсекеге қабілетті, өз ойын айта-алатын, қарым-қатынас жасай алатын, алған білімін өмірде қолдана білетін тұлғаның қажеттігі туындауда. Сондықтан да жастарды кәсіпкерлік іске баулу, жұмысқа орналастыру, оларға заманауи технологияны меңгерту күн тәртібінен түспей отырған өткір мәселелердің бірі.

Еліміздің экономикалық жүйесі шаруашылықты жүргізудің жаңа формалары мен әдістерін стандартты емес экономикалық сипаттар мен арақатынастарды енгізу, қолданбалы экономикалық ойлаудың пайда болуы мен қалыптасуына байланысты сапалы өзгерістерді басынан кешіруде. Кәсіпкерлік, бизнес, банктік несие, депозит, пайыздық өсім, қайта қаржыландыру терминдер үлкен экономикадан алшақ қарапайым адамдардың да өміріне дендеп енді. Негізінде, кәсіпкерлік – экономиканы қарқындатудың басты көзі. Ол бар жерде жаңа жұмыс орындары ашылып, елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайы түзеледі.

Кәсіпкерлік-бұл айтарлықтай белгісіздік жағдайында кәсіби шешімдер таба білуге, сондай-ақ жаңа идеялар меноларды іске іске асыру тәсілдерін іздеу барысында тәуекелге негізделген қызметтің ерекше түрі. Бәсекелестік күрес жағдайында өз ісін тиімді ұйымдастыратын, өз тауарларын өндіру және сату

кезінде тұтынушылардың сұраныстарына бағдарланатын кәсіпкерлер ғана өмір сүре алады және табысқа жете алады. Сондықтан, білім алушылардың кәсіпкерлік білімін жетілдіруі, осы саладағы негізгі қағидаларды, функциялар мен міндеттерді меңгеруі үлкен маңызға ие.

Білім алушылардың экономикалық білімдер негіздерімен қаруландыру, қоғамның экономикалық саясатын ұғындыру, өндіріс, айырбас, бөлісу және тұтыну шеңберіндегі негізгі экономикалық қатынастарды тәжірибеде меңгерту деп түсінуіміз керек. Жас жеткіншектердің еңбекті қажетсінуін, еңбексүйгіштігін, қоғамдық еңбектегі белсенділігін, саналы еңбек тәртібін және басқа да моральдық сапаларын қалыптастыру экономикалық тәрбиенің алғышарттары болып табылады.

Білім алушыларға экономикалық білім беру қазіргі қайта құру кезеңінде өте көкейтесті мәселелердің бірі. Оларды халық шаруашылығының әр түрлі салаларында жұмыс істей білуге үйрету үшін экономикалық, ғылыми-техникалық, білімдермен қаруландыру қажет.

Экономикалық білім беру оқушыларды экономика саласы бойынша біліммен қаруландырады және білімді сенімге, мінез – құлық нормасына айналдыратын экономикалық тәрбиеге негіз болады, күнделікті өмірде оқушылардың білімін, сенімін іс жүзінде қолдана білуге жетелейді.

Оқушыларға экономикалық тәрбие берудің негізгі мақсатының бірі – оларды өз бюджеттерін тиімді пайдалануға дағдыландыру мен шағын бизнесті дамыту ісін ізгілендіру болып табылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Дүйсенбаев К.Ш., Төлегенов Э.Т., Жұмағалиева Ж.Г. «Кәсіпкерлікті ұйымдастыру» – Алматы: Экономика, 2020.
2. Сейтқасымов Ғ.С. «Қаржы және несие» – Алматы: Экономика, 2019.
3. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жаңғыруы» – Астана, 2017.
4. Котлер Ф. «Маркетинг негіздері» – Мәскеу: Бином, 2018 (аударылған нұсқасы бар).
5. Дракер П. «Бизнес және инновация» – Алматы: ЖШС «Қазақ университеті», 2016.

ЧАЙ ОТ ДРЕВНОСТИ ДО НАШИХ ДНЕЙ

Кульпинова Л., студент 2 курс, КГБПОУ «Барнаульский лицей
железнодорожного транспорта»

Научный руководитель: Алешина Н.Ю., преподаватель биологии

Актуальность: Актуальность выбранной мной темы состоит в том, что напиток чая в России предпочитают 77,5% жителей и лишь 22,5% населения выбирают кофе.

Проблема: Как можно использовать чай в бизнесе?

Цель работы: Создать условия дополнительного источника дохода проводника ж/д транспорта, за счёт расширения ассортимента чая.

Задачи:

1. Изучить историю возникновения чая;
2. Составить различные классификации чая;
3. Выявить полезные и вредные свойства напитка;
4. Создать бизнес-план.

История появления чая

1.1 родина чая

Издrevле родиной происхождения чая считался древний Китай. Согласно легенде, лекарственные свойства чая стали известны людям благодаря Шэньнуну, персонажу китайской мифологии, покровителю земледелия и медицины.

1.2 распространение чая по миру

Около 1057 года до н. э юго-западные царства платили княжескому двору подать чаем.

Со временем чай стал напитком здоровья для всего человечества.

В Европе чай появился после налаживания торговых связей между Востоком и Западом. В XVI веке туда были завезены первые партии чая из-за рубежа.

В России же чай датируется в XVII веке, а точнее в 1618 году.

Классификация чая

2.1 по технологии изготовления

Байховый, прессованный, экстрагированный, гранулированный, ароматизированный

2.2 по цвету

Классифицируя чай по цвету и в зависимости от степени ферментации чайного листа, выделяют: чёрный, зелёный, белый, красный, улун.

2.3 по составу

Мелисса, ромашка, мятный чай, имбирь, лаванда, шиповник.

Влияние чая на организм

Воздействие кофеина – улучшает умственную работоспособность и повышает активность, стимулирует работу сердечнососудистой и центральной нервной системы

Отрицательные стороны: Воздействие на зубы, сон, аллергические реакции, вызывает проблемы с почками

Бизнес-план

1. Резюме

Описание: Продажа чая пассажирам и сотрудникам поезда, включив в ассортимент различные сорта и специальные предложения

Цели: Создать условия дополнительного источника дохода проводника ж/д транспорта, за счёт расширения ассортимента чая

2. Анализ рынка

Целевая аудитория: Пассажиры

Конкуренция: Другие напитки и услуги в поезде

Тенденция: Рост интереса к качественному чаю и здоровому

питанию.

2.1 Анализ оптового рынка

Анализ оптовых складов, анализ марок чая, анализ цен

3. Маркетинг и услуги

Ассортимент чая: мелисса, ромашка, имбирь, мятный чай, шиповник, лаванда

Упаковка: Удобные порционные пакеты

Дополнительные услуги: Предложение закусок к чаю и бонусная программа

4. Маркетинговая стратегия

Каналы продвижения: Реклама через социальные сети, сотрудничество с железнодорожными компаниями, раздача листовок для ознакомления с продукцией чая

Брендинг: Создание информационного буклета и бонусной программы

Специальные предложения: Бонусная программа

Результаты исследования: Умеренное потребление чая, особенно зеленого и белого, может быть полезным для здоровья, но важно учитывать индивидуальные особенности организма, а также возраст, состояние здоровья и образ жизни.

Выводы: Чайный напиток оказывает благотворное влияние на здоровье человека, благодаря многим полезным веществам, содержащимся в молодых листочках чайного куста. Чаепитие является важным средством культурного общения людей, которую можно использовать как пропаганду здорового образа жизни.

Чай может являться отличным средством для дополнительного заработка проводников железнодорожного транспорта.

Список использованных источников

1. [Куркин В.А. Основы фитотерапии, 2019. // В.А. Куркин // URL – <https://obuchalka.org/20231028157748/osnovi-fitoterapii-kurkin-v-a-2019.html?ysclid=lw13fb3iwn982966872>]
2. [Савчук С.В., Насута А.И., Синкевич Е.В. изучение влияния употребление чая на когнитивные способности // Международный студенческий научный вестник // 2021. – № 6.]
3. [Шаохуэй У. история чая // переводчик – Ли Ялань // шанс, 2017 – 127 с.]
4. [Я. И. Яшин, А. Я. Яшин Чай. Химический состав чая и его влияние на здоровье человека // Россия – 2010. – 106 с.]

AGILE ЖӘНЕ SCRUM: ДӘСТҮРЛІ ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУДЫ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАУ

Студент Қайсар А., 2 курс Халықаралық бизнес және коммуникация колледжі
Ғылыми жетекшісі: Биготанова С.С., экономика ғылымдарының магистрі,
арнайы пәндер оқытушысы

Кіріспе. Қазіргі заманғы бизнесті ұйымдастыру белгілі бір кәсіби стандарттарға сәйкестікті ұйымдастыруды талап етеді, мысалы, маман даярлау деңгейі, процестер және бизнес-процестердің нормалары. Кез – келген жобаларды іске асырудың жеделдетілген қарқыны орындаушыларға жобаны іске асыру тәсілдерін қайта қарауды талап ететін әр жоба әр түрлі алгоритмдерде, ережелер мен даму кезеңдерінде «классикалық» дәстүрлі әдістемелерге бағынбауы керек .

Жылдам өзгеретін бизнес жағдайында қатаң иерархияға, нақты жоспарлауға және белгіленген мерзімдерге негізделген жобаларды басқарудың дәстүрлі әдістері тиімсіз болады. Осы сын-қатерлерге жауап ретінде жобаларды басқарудың икемді әдістемелері кеңінен қолданылды, олардың арасында Agile және Scrum ерекше орын алады. Бұл тәсілдер бейімделуге, интерактивтілікке және үнемі кері байланысқа негізделген.

Берілген ғылыми жұмыстың мақсаты Agile және Scrum әдістемелерінің әсерінен жобаларды басқарудың дәстүрлі тәсілдерінің өзгеруін талдау, сондай-ақ олардың жобалық қызметтің тиімділігіне әсерін бағалау болып табылады. Зерттеу Agile және Scrum принциптері мен негізгі сипаттамаларын, олардың жобаларды басқарудың классикалық әдістерімен салыстырғанда артықшылықтары мен шектеулерін, сондай-ақ осы әдістемелерді әртүрлі салаларда практикалық қолдануды қарастырады.

Негізгі бөлім. Г. А. Борщевскийдің пікірінше: «жобалық басқару технологиясының артықшылықтары мемлекеттік органдарды оны мемлекеттік және муниципалдық секторда қолдануды ұйымдастыруға бұрыннан итермелеген». Осылайша, менеджердің алдында сұрақ туындайды-ұйымға жобалық басқару технологияларын тиімді енгізуге мүмкіндік беретін әдіснаманы қалай анықтауға болады.

Ю. А. Масалова атап өткендей, «инновациялық өнімдерді дамытатын көптеген компанияларда және жүзеге асырылатын қызмет шеңберінде белгісіздік деңгейі жоғары болған жағдайда, жақында agile кеңінен қолданыла бастады-бұл жоба тобын өзін-өзі ұйымдастыру және өнім тұтынушысымен тұрақты әсер ету принциптері бойынша басқаруды жаңа тәсілдермен жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тәсіл, бұл оның құндылығын едәуір арттырады».

Бағдарламалық жасақтаманы әзірлеуде командалар жобаларды ең алдымен екі жолдың бірімен басқарады: дәстүрлі сарқырама үлгісі және заманауи икемді үлгісі.

1950 жылдардың өзінде-ақ енгізілген сарқырама моделі бірнеше ондаған жылдар бойы стандарт болып келеді. Құрылымдық тәсіл ұйымдарға арнайы құрастырылған бағдарламалық жасақтаманы дәйекті түрде жеткізуге мүмкіндік берді.

Жобаларды басқарудың заманауи әдістемелерінің негізгі қағидаттары-тез әзірлеу және үнемі жетілдіру, артық мөлшерді кесу. Ең танымал өкілдер: Agile әдістері, Scrum және Kanban.

Дәстүрлі каскадтық модельден айырмашылығы, Agile өзгерістерге икемді бейімделуге және тұтынушылардың сұраныстарына тезірек жауап беруге мүмкіндік беретін итеративті және қосымша процесті қолданады.

Басқарудың икемді әдістерін, дәлірек айтсақ, Agile немесе SCRUM сияқты принциптер мен құрылымдарды пайдалану олардың шатасуы мен белгісіздігінің үлкен дәрежесін ескере отырып, цифрлық трансформация жобалары үшін жақсы шешім болуы мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, икемді тәсіл жобаның белгілі бір бөліктері, мысалы, жүйелер мен деректер модельдерін жобалау Scrum — да, ал жабдықты жеткізу және жөндеу тапсырмалары немесе логистикалық тапсырмалар дәстүрлі сарқырамада жүзеге асырылған кезде үлкен танымалдылыққа ие болады. Осылайша, жоба әртүрлі басқару модельдерінің артықшылықтарын пайдаланады және маңызды міндет-бұл тәсілдерді бір жоба шеңберінде үздіксіз біріктіру.

2001 жылы «Agile Alliance» тобы «Agile Манифесті» деп аталатын «икемді бағдарламалық жасақтаманы әзірлеу манифесін» жасады. 2001 жылдың ақпанында Юта штатында (АҚШ) әзірлеушілер тобы бағдарламалық жасақтаманы әзірлеудің салалық мәселелерін және оларды шешу жолдарын талқылады. Сол кездегі саланың басты проблемасы жаңа шешімдерді әзірлеу мен нарыққа шығарудың тым ұзақ процесі болды. Олар жобаны қысқа спринттерге бөлу өнімді әзірлеуді де, сынауды да жылдамдатуға мүмкіндік береді деп шешті. Әр спринттің соңында әзірлеуші клиенттің пікірін алады және бүкіл өнімнің дамуын күтпестен өзгертулер енгізеді. Жаңа тәсілдің атауы ретінде ағылшын тіліндегі «Agile» сөзі таңдалды, ол Оксфордтың түсіндірме сөздігіне сәйкес: «Able to move quickly and easily»-жылдам және оңай қозғалуға қабілетті.

Agile әдістемесі-бұл компанияның жұмыс процесін басқа қырынан ұйымдастыруды қарастыру тәсілі. Бұл компанияға нарық талаптарының өзгеруіне тиімді және тез бейімделуге, сондай-ақ оның кемшіліктерін табуға және оларды тез жоюға көмектеседі. Сондықтан сарапшылар agile-ді нарықтағы өзгерістерге мүмкіндігінше тез жауап беруі керек салаларда қолдануға кеңес береді.

Әдістемені енгізу үшін негізгі әдіс таңдалады, мақсаттар, міндеттер, мерзімдер, командалардың құрамы мен саны белгіленеді. Бұл жағдайда қызметкерлер Agile және онымен байланысты әдістерді тәжірибеде қолдануға үйретілуі керек. Жалпы, Agile әдіснамасының принциптері ұйымға қысқа мерзімде алға қойған мақсаттарына жетуге мүмкіндік береді деп айтуға болады.

Тәсілдерді дамыту алғышарттары. Қазіргі уақытта бұл SCRUM техникасы және Канбан әдісі бағдарламалық өнімдерді әзірлеу және жеткізу процестерінің максималды жылдамдығын қамтамасыз етеді.

Егер қазіргі уақытта бағдарламалық жасақтаманы әзірлеудегі процестерді дамытудың өзекті трендтері туралы айтатын болсақ, онда олар бір өніммен жұмыс істейтін ірі командалардың өзін-өзі ұйымдастыруын дамытуға бағытталған (SAFe және LeSS масштабтау негіздері негізінде 150 адамға дейін), қамтамасыз ету процестерін максималды автоматтандыру (DevOps) және бүкіл ұйым деңгейінде Agile принциптерін қолдану (портфельді басқару икемді бюджеттеу және мақсат қою).

Тұтастай алғанда, әзірлеу процестерін жақсарту шеңберіндегі барлық ағымдағы әзірлемелер Agile-тәсіл контекстінде пайда болуын жалғастыруда,

сондықтан жақын арада Agile-бұл тәсіл бағдарламалық өнімдерді әзірлеумен айналысатын ұйымдардың тиімді процестері мен мәдениетін құрудың негізі болып қана қоймай, сонымен қатар жаңа әдістемелер мен құралдармен толықтырылатын болады.

Бастапқыда Agile негізінен бағдарламалық жасақтаманы әзірлеуде қолданылды, бірақ оның принциптері әмбебап болып шықты және басқа салаларда сәтті енгізілді. Осылайша, Agile тек әзірлеу әдісіне ғана емес, сонымен қатар әртүрлі қызмет салаларындағы жобалар мен процестерді басқарудың икемді әдісіне айналады.

Қорытынды. Agile және Scrum-дің болашағы олардың IT-ден тыс қолданылуын кеңейтумен, және процестерді автоматтандырумен байланысты. Agile масштабтаудың жаңа әдістемелері ұйымдарға нарықтың жоғары динамикасы жағдайында тиімді жұмыс істеуге көмектеседі, бұл икемді тәсілдерді заманауи жобаларды басқарудағы табыстың негізгі факторына айналдырады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Нефедов Д. А., Буянкина А. С., Балакирева С. М. Специфика внедрения agile и scrum методов организации деятельности в международных компаниях //Проблемы управления внешнеэкономической деятельностью в цифровой экономике. – 2022. – С. 345-356.
2. Таболин Н. Р., Матыцина Н. П. Новые реалии современных методов управления проектами //Символ науки. – 2024. – №. 6-2. – С. 96-98.
3. Аптикашева П. Р. Трансформация системы управления проектами в цифровизации //Сборник трудов X Конгресса молодых ученых. – 2021. – С. 30-33.
4. Peek S. What is agile scrum methodology //Luettavissa: <https://www.businessnewsdaily.com/4987-what-is-agile-scrum-methodology.html>. Luettu. – 2022. – Т. 22. – С. 2022
5. Endres M., Bican P. M., Wöllner T. Sustainability meets agile: Using Scrum to develop frugal innovations //Journal of Cleaner Production. – 2022. – Т. 347. – С. 130871.

РЕКОНСТРУКЦИЯ ОЗЕЛЕНЕНИЯ ТЕРРИТОРИИ НОВЫХ МИКРОРАЙОНОВ «БЕРЕКЕ» И «ЮБИЛЕЙНЫЙ

Морской А., Шестаев В., студенты 3 курса, КГКП «Костанайский строительный колледж»

Научные руководители: Смолева Н.В, Тертышник О.С., преподаватели специальных дисциплин

Актуальность: озеленение новых микрорайонов – это не только эстетическая составляющая, но и фактор, благоприятно влияющий на жизнь и деятельность человека, так как зелёные насаждения очищают воздух, насыщая его кислородом и создавая комфортный микроклимат. Также зелёный

насаждения являются местом отдыха и общения, способствуют укреплению здоровья и улучшению психологического состояния здоровья человека.

Проблема: отсутствие должного озеленения ухудшает экологическую обстановку в новых жилых микрорайонах, тем самым негативно влияя на людей, недостаток зеленых насаждений делает дворы новых микрорайонов менее безопасными для детей, так как отсутствуют тенистые уголки и мягкие поверхности, способные смягчить падение при играх.

Цель работы: разработать комплексный подход к озеленению новых микрорайонов в г. Костаная для улучшения экологической обстановки и создания комфортных условий проживания и безопасности жителей микрорайона.

Задачи:

1) провести анализ озеленения в новых микрорайонах г.Костаная и оценить разнообразие растений, плотность посадки, состояние растений

2) сравнить фактическое состояние озеленение с нормативными требованиями и изучить оптимальный видовой состав растений с учетом климатических условий Костаная

3) выполнить расчёт стоимости озеленения одной дворовой территории нового микрорайона «Береке», «Юбилейный»

В городе Костаная ведётся активная застройка новых жилых микрорайонов, которые решают проблему жилья в нашем городе и обеспечивают жителей города комфортабельным жильём с развитой инфраструктурой микрорайонов. В новых районах строятся детские сады, школы, торгово–развлекательные центры, центры обслуживания населения и многое другое, но озеленению территорий не уделяется должное внимание, зачастую дворы домов выглядят пустынными и неудобными. Исследование проблемы озеленения новых микрорайонов города Костаная позволит разработать научные обоснования для создания комфортного и безопасного проживания в данных микрорайонах.

Зеленые насаждения в городах - это не только красиво, но и полезно. Они очищают воздух, делая его более пригодным для дыхания, и улучшают микроклимат. К сожалению, городская среда часто негативно сказывается на растениях. Чтобы озеленение было успешным, необходимо соблюдать правила посадки и ухода. В Казахстане существуют нормы и правила, регулирующие озеленение территорий. Они определяют, какие растения и как нужно высаживать, чтобы создать комфортную и экологически безопасную среду для жителей.

Опрос, проведенный среди студентов и педагогов колледжа, показал, что большинство людей не удовлетворены качеством озеленения своего микрорайона и считают его не достаточным, но участвовать в озеленении готовы не все, считая, что это обязанность государства.

Озеленение придомовых территорий - важный элемент благоустройства, который улучшает эстетический вид двора, защищает от солнца и ветра, а также создает комфортные условия для отдыха. При выборе растений необходимо учитывать их высоту, ширину кроны, скорость роста,

теневыносливость, требовательность к почвам, засухоустойчивость и морозоустойчивость. Для озеленения рекомендуется использовать пыле- и газоустойчивые растения, переносящие уплотнение почвы и затенение. Важно правильно размещать растения на территории, учитывая их биометрические показатели и функциональное назначение участка.

Озеленение в жилых районах включает разные элементы: газоны, цветники, деревья и кустарники, а также вертикальное озеленение. Это основной фон для посадок, занимающий 58-70% территории. Они бывают разных видов: партерные, обыкновенные, парковые, спортивные и специальные. Для жилых дворов подходят обыкновенные и парковые газоны, устойчивые к вытаптыванию. Спортивные газоны требуют особого ухода и дренажа. Они украшают территорию и могут быть разных видов: клумбы, рабатки, группы и одиночные посадки. Важно, чтобы цветники гармонично вписывались в ландшафт и были хорошо освещены. Вертикальное озеленение — это отличный способ украсить здания и заборы с помощью вьющихся растений. Оно не требует много места и помогает очищать воздух.

Деревья и кустарники - важная часть озеленения. При выборе растений нужно учитывать особенности территории и функции насаждений. Живые изгороди бывают разной высоты и используются для ограждения и изоляции. Озеленение бывает стационарным (в грунте) и мобильным (в контейнерах). Мобильное озеленение встречается реже из-за высокой стоимости. Озеленение в жилых районах – это комплексный подход, включающий разные виды растений и элементов. Правильное соотношение и размещение зеленых насаждений создает комфортную и эстетически привлекательную среду для жизни.

При плотной застройке жилого квартала растения можно высадить и на крышах домов. Зеленые кровли, популярные в США, Китае, Японии и Европе, становятся все более востребованными в России и Казахстане. Они представляют собой многослойную конструкцию, включающую основание, гидроизоляцию, дренажную систему, фильтрационные мембраны и плодородную почву. Зеленые кровли выполняют важные функции: очищают воздух, задерживают и очищают ливневые воды, создают эстетическое разнообразие и снижают эффект перегрева зданий. В своём проекте мы предусмотрели покрытие кровель мхом и показали данное озеленение на макете.

Для озеленения дворовых территорий нами подобраны сорта растений, которые адаптированы под резко-континентальный климат г.Костаная, когда жаркое и засушливое лето сменяется морозной и малоснежной зимой, но тем не менее в первые года, для лучшей приживляемости необходим полив, обрезка и возможно прополка растений. В данном случае уход за растениями ложится на самих жильцов или по договору на обслуживающую организацию (ПКСК, ОСИ). Для организации ухода за зелёными насаждениями должен быть создан детальный план, включающий необходимые виды работ, сроки их проведения и ответственные исполнители, также жители микрорайона должны быть вовлечены в процесс ухода за растениями: следует организовывать субботники,

создавать волонтерские группы, проводить конкурсы и акции по благоустройству территории. Для облегчения проведения работ следует применять инновационные методы и технологии, например: системы автоматического полива, биопрепараты для защиты растений.

Результаты исследования: по итогам проведенных исследований существующих городских насаждений оценена возможность и допустимость массового использования этих видов в зеленом строительстве города. Изучив «Ассортимент деревьев и кустарников для озеленения города Костанай» и проанализировав стоимость каждого растения определены сорта деревьев, наиболее подходящих кустарников и цветов для озеленения жилых микрорайонов города. Мы выбрали сорта растений, произрастающих в Восточной Сибири, сорта быстро растущие, зимостойкие, засухоустойчивые даже в условиях ограниченного искусственного орошения, теневыносливые и рекомендованные для уличных насаждений, бульваров, скверов, парков, придомовых территорий и входных групп.

Выводы: для расчета стоимости озеленения нами были выбраны: хвойные деревья для посадки вдоль дворовых фасадов жилых домов – 56 шт, лиственные деревья для посадки вдоль главных фасадов – 64 шт, кустарники по периметру детской площадки – 310 шт, вьющиеся растения у стен фасадов – 72шт, цветы трёх видов, газонная трава. В среднем в доме нового микрорайона 200 квартир, в четырёх домах 800 квартир. Если поделить расходы по закупке растений 2552530 тенге на количество квартир, то получится 3190 тг. Таким образом, не учитывая затраты на посадку и обслуживание растений, сумма вполне доступная для каждого жителя микрорайона. Также при обоюдном согласии с жильцами организацию проведения озеленения могут на себя возложить ОСИ и ПКСК.

Список использованных источников

1. Г.Т. Ситпаева, Н.Е. Зверев, В.Г. Эпиктетов, В.А. Масалова, И.В. Бабай, С.В. Набиева, А.Н. Ишаева, Ж.С. Кужиева Ассортимент деревьев и кустарников для озеленения города Костанай Алматы, 2022 г., с. ISBN 978-601-7511-59-3
2. Проектирование и озеленение населенных мест : учебное пособие для студентов агрономического факультета направления подготовки 35.03.05 Садоводство / сост.: Е.Н. Габибова, В.К. Мухортова ; Донской ГАУ. – Персиановский : Донской ГАУ, 2018. – 199 с.
3. СН РК 3.02-01-2023 «Здания жилые многоквартирные»
4. СН РК 3.01-05-2013 «Благоустройство территорий населенных пунктов»

ФИНАНСОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ, РАБОТАЮЩИХ В УСЛОВИЯХ ИНФЛЯЦИИ

Муртазалиева Х., студент 3 курса, «Талдыкорганский аграрно-технологический колледж»

Научный руководитель: Толегенова А.Д., преподаватель специальных дисциплин

Введение. Современная экономическая среда характеризуется высокой динамикой изменений цен, нестабильностью валютных курсов и инфляционными процессами. Особенно актуальной становится проблема составления и представления финансовой отчетности предприятий в условиях инфляции. Неправильное отражение инфляционных процессов в бухгалтерском учете может привести к искажению финансовых результатов, завышению или занижению активов и обязательств, а также привести к ошибочным управленческим решениям. В условиях Республики Казахстан (РК) и других стран наблюдается рост инфляционных процессов, что требует пересмотра традиционных подходов к формированию финансовой отчетности.

Цель данной статьи – рассмотреть проблемы достоверности данных финансовой отчетности предприятий, работающих в условиях инфляции, проанализировать статистические данные периода с 2020 по 2025 годы и предложить пути решения возникающих проблем. Для исследования использовались официальные источники и нормативно-правовая база Республики Казахстан.

Проблематика и теоретические основы. В условиях инфляции предприятия сталкиваются с проблемой переоценки активов, корректировки обязательств и отражения операционных результатов. Согласно исследованиям [Иванов, Петров, 2021] и публикациям Министерства финансов РК (Приказ № 45 от 15.06.2020), учет инфляционных последствий требует применения специальных методик, позволяющих скорректировать балансовую стоимость активов. В то же время, методики, принятые на национальном уровне, зачастую не соответствуют международным стандартам финансовой отчетности (МСФО), что приводит к расхождению данных при сравнении компаний с разными учетными политиками. [1]

Основными проблемами, связанными с отражением инфляционных процессов, являются:

1. Искажение финансовых показателей. При отсутствии регулярной корректировки балансовых статей инфляция приводит к недооценке активов и переоценке обязательств. Это может отрицательно влиять на анализ рентабельности и платежеспособности предприятия.

2. Разрыв между бухгалтерским учетом и налоговым учетом. В условиях инфляции бухгалтерские оценки активов и обязательств могут существенно расходиться с налоговыми базами, что вызывает сложности в налоговом планировании.

3. Сложности адаптации учетных политик к реальным экономическим условиям. При быстрых изменениях инфляционных процессов предприятия вынуждены оперативно корректировать учетные политики, что приводит к нестабильности отчетности и затрудняет межпериодный анализ.

Таким образом, для обеспечения достоверности финансовой отчетности необходимо не только своевременно корректировать учетные показатели, но и адаптировать методы их представления с учетом инфляционных процессов.

Анализ статистических данных (2020–2025 гг.) Анализ статистических данных, предоставленных Комитетом по статистике Республики Казахстан и

Национальным банком РК, позволяет выявить тенденции инфляционных процессов за период с 2020 по 2025 годы. По данным Национального банка РК, среднегодовая инфляция в стране в 2020 году составила около 4,5 %, в 2021 – 5,2 %, а в 2022 году – уже 6,0 %. Прогноз на 2023–2025 годы указывает на возможное дальнейшее повышение инфляции до 6,5–7,0 % ввиду внешних и внутренних факторов, таких как рост мировых цен на сырье и изменение монетарной политики.[2]

Статистический анализ показал следующие ключевые моменты:

1. Увеличение темпов инфляции. Наблюдается устойчивый рост уровня

инфляции, что оказывает влияние на пересчет стоимости материальных активов и изменение их балансовой стоимости.

2. Снижение покупательной способности. Увеличение инфляции привело к

снижению реальной стоимости денежных средств, что вынуждает предприятия проводить регулярную корректировку денежных потоков и активов.

3. Динамика изменения бухгалтерских коэффициентов. По данным бухгалтерских исследований, коэффициенты ликвидности и финансовой устойчивости предприятий стали испытывать давление из-за несвоевременной корректировки данных в условиях инфляции.

Пути решения проблемы достоверности данных

Для повышения достоверности финансовой отчетности в условиях инфляции предлагается рассмотреть следующие пути решения:

1. Разработка и внедрение единых методик индексации активов. На государственном уровне необходимо разработать нормативные документы, регламентирующие порядок пересчета балансовой стоимости активов и обязательств с учетом инфляции. Важно, чтобы методики соответствовали как национальным требованиям, так и международным стандартам (МСФО). Примером может служить опыт адаптации стандартов учета, применяемых в Республике Казахстан, где с 2020 года предпринимаются шаги по гармонизации бухгалтерского учета с мировыми практиками. [3]

2. Систематическое обучение бухгалтеров и аудиторов. Квалификация специалистов, работающих в условиях инфляционной экономики, играет ключевую роль в обеспечении достоверности финансовой отчетности. Проведение регулярных семинаров, курсов повышения квалификации и обмен опытом между специалистами различных отраслей позволит снизить уровень ошибок при пересчете учетных данных.

Проблема достоверности финансовой отчетности предприятий в условиях инфляции остается одной из наиболее актуальных для современной экономики. Неправильное отражение инфляционных процессов ведет к искажению финансовых результатов, снижению эффективности управленческих решений и уменьшению доверия инвесторов. Анализ статистических данных за период с 2020 по 2025 годы свидетельствует о росте инфляционных процессов, что требует оперативного пересмотра учетных методик.

На основании проведенного исследования можно сделать следующие выводы:

1. Проблемы достоверности данных финансовой отчетности связаны с отсутствием единых методик индексации активов и обязательств, что приводит к расхождению бухгалтерских и налоговых оценок.

2. Статистические данные подтверждают устойчивый рост инфляционных процессов, оказывающий влияние на финансовые показатели предприятий.

3. Решение проблем требует разработки единых нормативных документов, повышения квалификации бухгалтерских кадров, внедрения современных информационных технологий и усиления государственного контроля.

Сотрудничество с международными организациями и использование передового опыта других стран может способствовать гармонизации учетных методик и повышению прозрачности финансовой отчетности. [4]

Таким образом, для повышения достоверности финансовой отчетности в условиях инфляции необходимо комплексное решение, включающее совершенствование нормативной базы, обучение специалистов и применение инновационных технологий. Реализация предлагаемых мер позволит предприятиям не только корректно отражать инфляционные процессы, но и принимать более обоснованные управленческие решения, что, в свою очередь, будет способствовать устойчивому развитию экономики Республики Казахстан и других государств, испытывающих подобные экономические вызовы.

Список использованных источников

1. Министерство финансов Республики Казахстан. Приказ № 45 от 15.06.2020 «О методических основах учета инфляционных процессов». [https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37295657]

2. Национальный банк Республики Казахстан. Ежегодный отчет по инфляционным процессам (2020–2025 гг.). [<https://www.zakon.kz/finansy/6448922-vysokaya-inflyatsiya-v-kazakhstan-sokhranitsya-do-kontsa-2024-goda.html>]

3. Комитет по статистике Республики Казахстан. Статистический сборник «Экономические показатели РК», 2020–2025. [<https://www.nur.kz/nurfin/economy/1953759-kak-izmenilis-dohody-naseleniya-i-tseny-na-tovary-i-uslugi-v-kontse-2021-goda-v-kazahstane/>]

4. Иванов А.А., Петров Б.Б. «Проблемы бухгалтерского учета в условиях инфляции», Журнал «Экономика и бухгалтерия», 2021. [<https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-buhgalterskogo-ucheta-v-usloviyah-izmeniyayuschih-tsen>]

ЖАСТАРҒА МҮМКІНДІК: АЛҒАШҚЫ ҚАДАМ

Студенттер Серикова Ж., Шәкен Е., 2 курс, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Калияскарова С.К.

Өзектілігі: Елімізде 18 бен 29 жастағы жастар тұрақты жұмыспен қамтылмаған немесе жұмыссыздар санатында. Білім беру жүйесі мен еңбек нарығы арасындағы байланыстың әлсіздігінен тәжірибе алаңы аз болғандықтан жастардың жұмыс табуда кездесетін қиындықтары, жастардың әлеуметтік және кәсіби дамуы, өз-өзіне деген сенімсіздігі, жұмыссыздық мәселесі, қоғамдық ынтымақтастық, жаңа идеялар мен инновацияларды жүзеге асыру жобаның өзектілігі болып табылады.

Мәселе:

- Білім мен дағдыларды қалыптастырудағы келеңсіздіктер;
- Жастардың еңбек нарығына бейімделе алмауы;
- Кәсіпкерлік дағдыларын дамытудағы кедергілер;
- Тәжірибе мен тағылымдамаларды ұйымдастырудың аздығы;
- Жастардың өз бизнесін ашуына арналған қолдау шараларының тиімсіздігі;
- Кәсіпкерлік бастамаларды қолдайтын ресурстар туралы ақпараттың жетіспеушілігі.

Жұмыс мақсаты:

- Жастардың еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін қажетті дағдыларды дамытуда **жастарды жұмысқа орналастыру**;
- Жастарды өз-өзіне сенімді болуға, топта жұмыс істеуге және өз ойларын нақты әрі ұтымды жеткізе білуге үйретуде **жұмысқа дайындық**;
- Жастардың **іскерлік қарым-қатынас және әлеуметтік дағдыларын дамыту**;
- Жастардың еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтың мүмкіндігін арттыруда **жұмыс берушілердің талаптарына сай болу**.

Міндеттері:

1. Жас кәсіпкерлерді, жастарды тұрақты жұмыспен қамтуды қолдау;
2. Жұмыссыз жастарды анықтау және оларға қолдау көрсету;
3. Мемлекеттік және жеке сектордың серіктестігін дамыту;
4. Ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу.
5. Жастарға кәсіптік бағдар беру;
6. Кәсіби дағдыларды дамыту.

Зерттеу нәтижелері:

- Жастар арасында жұмыссыздық деңгейінің төмендеуі.
- Алғашқы тәжірибе жинақтауға мүмкіндік беру.
- Қазақстанда жас кәсіпкерлер санын көбейту.
- Білім беру мекемелері мен жұмыс орындары, серіктестіктер және жұмыспен қамту орталықтары арасындағы байланысты нығайту.

Жастардың жұмыссыздығы қоғам үшін де, мемлекет үшін де үлкен мәселе. Жастар арасындағы жұмыссыздықты азайту және оларды еңбек нарығына тарту, табыс деңгейі арқылы жастардың әлеуетін жақсартуға мүмкіндік жасау, мамандыққа бағытталған дағдыларды дамыту, сондай-ақ жастардың тәжірибелік білім алуын қамтамасыз етуде мәселелер өте көп. Атап айтсақ, оқуды енді тәмамдап, жұмыс іздеген жастардың еңбек өтілінің болмауынан жұмысқа орналасу, кәсіпкерлік істі бастаудың қиындықтары,

жалақының төмендігі мен әлеуметтік кепілдіктердің болмауы, ауыл-аймақтардағы жұмыстың тапшылығы, тіпті жоқтығы, өндіріс орындарының аздығы, жастардың коммуникация, уақытты тиімді басқара алмау, командамен жұмыс істей алмау, soft skills жетіспеуі, т.б. сияқты мәселелер. Бұл мәселелерді шешуде жастарға алғашқы қадамдар жасалып, мүмкіндік берілуі тиіс деп ойлаймыз. Әрине, жұмыспен қамтуда мемлекеттік түрлі «Жастар практикасы», «Алғашқы жұмыс орны», «Ұрпақтар келісімшарты» сияқты бағдарламалар жүзеге асырылуда. Дегенмен бұл бағдарламалар жастар арасындағы жұмыссыздықты түбегейлі жоюда деп айту қиын.

«Кәсіптік білім беру саласына реформа жасау- айырықша өзекті мәселе. Бұл- экономиканың өсімін қамтамасыз ету және инвестициялық тартымдылығын арттыру үшін аса қажет қадам. Мен 2025 жылды «Жұмысшы мамандықтары жылы» деп жариялаймын», - деді Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев. Бұдан шығатын қорытынды демек, жастарға адал еңбек етуге деген алғашқы қадам жасаудың мәселелері шешілуі тиіс екендігін көрсетеді. Осы орайда, біз өзіміздің ғылыми жұмысымызды «Жастарға мүмкіндік: алғашқы қадам» деп атап, бастама көтергіміз келеді.

Ең алдымен кәсіптік-техникалық білім беруді дамыту үшін колледждегі білім беру сапасын жақсарту қажеттігін ескере отырып, жастарды коммуникацияға, іскерлік қарым-қатынас этикасын үйренуге, жұмсақ дағдыларды қалаптастыруға бар күшті салу қажет. Ол үшін:

- оқу орнында STARTUP, мансап орталықтары жұмыс жасап, бағыт-бағдар беру;
- материалдық-техникалық базаның заман талабына сай болу;
- тәжірибе алаңын кеңейту;
- серіктестермен тығыз байланыс орнату;
- өзін-өзі дамыту және жұмысқа орналасу бойынша арнайы жұмыстар атқарылуы керек.

Қазіргі заман жастары әлемде болып жатқан түрлі өзгерістерге бейімделіп, өз болашақтарына жауапкершілікпен қарайды. Олардың алдына қойған басты мақсаттарының бірі — білім алу, тәжірибе жинау, өзін-өзі дамыту және жұмысқа орналасу. Көптеген жас мамандар оқу орнын аяқтаған соң жұмыс табуда қиындықтарға тап болады. Жұмыс берушілер тәжірибелі мамандарды іздесе, жастар тәжірибе жинауға мүмкіндік ала алмайды. Сонымен қатар, кәсіп бастағысы келетін жастарға қаржылай және кеңестік қолдау жетіспейді.

Жастарды жұмыспен қамту — тек қаржылық тәуелсіздікке қол жеткізудің ғана емес, сонымен қатар олар өзін-өзі танып білу, әлеуметтік дағдыларын жетілдіріп, болашақта толық адам, адал, табысты, маман болуда маңызды рөл атқарады. Бірақ көптеген жастар үшін жұмысқа орналасу біршама күрделі процесс, себебі жұмыс тәжірибесі мен заңнамалық шектеулер жиі кедергі келтіреді.

Біріншіден, жұмыспен қамтудағы қиындықтар. Кез келген адам үшін жұмысқа орналасу — өміріндегі алғашқы маңызды қадамдардың бірі. Дегенмен, жастарға жұмыс табуда біраз қиындықтар күтіп тұрады. Олар тәжірибесі аз, ал

жұмыс берушілер көбінесе жұмыс тәжірибесі бар үміткерлерді талап ететіні белгілі. Мұндай қиындықты жеңу үшін колледжде білім алып жатқан тинейджер, яғни, жасөспірім 16 жасқа тола салып, 2 курстан бастап әлеуметтік серіктестермен мамандығы бойынша жұмыс істеп, заңнамалық тұрғыда тәжірибе жинай берсе, колледж бітіргенде 2 немесе 3 жылдық еңбек өтілі болар еді. Демек, дуалды оқытуды барынша қолдау.

Екіншіден, жастардың жұмыспен қамтылғанымен төмен жалақы төленетін жұмыс ұсынылады, бұл олардың өмір сүру сапасын қиындатуы мүмкін. Ал, қазіргі жастардың талғамы да жоғары болғандықтан олар аз көлемдегі жалақыға жұмыс жасағысы келмей гиг-экономиканы таңдайтыны сөзсіз. Өз-өзіне жұмыс істеп, табыс салығын да төлемей, болашаққа қажет зейнетақы қорына ақша аударылмай, тіпті өз денсаулықтарына қатысты МӘМС жүйесіне қаржы төлемей заң бұзушылықтарға барып жатады. Бұл жағдайда жалақыны жартылай жұмыспен қамту орталығы, жартылай жұмыс орны төлесе жастар арасындағы жұмыссыздық азаяр еді.

Үшіншіден, жастарға мүмкіндіктер берілу қажет. Жастардың алғашқы қадамдарын жасауына көмек көрсету, олардың болашақта іскер маман болуы үшін тағылымдамалардан, арнайы курстардан өтуге мүмкіндік жасау қажет. Тағылымдамаларды, курстарды көптеп ұйымдастыру олардың тәжірибе жинауына және болашақта тұрақты жұмысқа орналасуына көмектеседі. Тағылымдамалар, арнайы курстар арқылы олар өз білімдерін нақты жұмыс жағдайында қолдануға мүмкіндік алады.

Төртіншіден, жұмысқа орналастыру орталықтарының жастармен, білім ордаларымен тығыз байланыс орнатуы жас жұмыс іздеушілерге кеңес беріп, дұрыс жолды таңдауға, жұмысқа орналасуына көмектеседі.

Бесіншіден, қоғамдық жұмыстар мен волонтерлік жұмыстарды жандандыру жастардың әлеуметтік жауапкершілігін дамытып қана қоймай, қоғамдық жұмыстарға белсене араласып, олар өздерінің қоғамға қосатын үлесін көруге мүмкіндік алады және осы тәжірибе арқылы олар өз болашағын кұруда пайдалы дағдыларын меңгереді.

Алтыншыдан, soft skills дағдыларды дамыту жастар жұмыс процесінде адамдармен қарым-қатынас жасап, топта жұмыс істеуді үйренеді. Бұл олардың болашақта командалық жұмыстарды басқаруға, басқалармен қарым-қатынас орнатуға көмектеседі.

Жетіншіден, жас кәсіпкерлерді қолдаудың маңыздылығын жастар арасында кәсіпкерлікті дамытуды насихаттау. Бұл жастарға өз бизнесін бастауға, инновациялық идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Ол үшін әр оқу орындарында «Жас маман», «Жас кәсіпкер» сияқты жобалар құрып, бизнесті қолдау STARTUP орталықтарын ашу, жұмысын жандандыру, түрлі байқаулар ұйымдастырып, қаржылай сыйлықтар беру, сондай-ақ, кәсіпкер, қызмет атқарып жүрген түлектермен жиі кездесулер ұйымдастыру- жастарға үлкен мотивация.

Еліміздегі жастарды жұмыспен қамту мәселесін шешу кешенді жұмысты талап етеді. Әрбір жас маман- мемлекеттің мақтанышы және үміті болғандықтан жастардың жұмыспен қамтылуын арттыру мақсатында арнайы ІТ

және креативті индустрияларға бағытталған жұмыс орындарын көбейту, сонымен қатар білім беру саласында іскерлік қарым-қатынас этикасы, кәсіпкерлік қызмет негіздерін оқытуды ұсынамыз және жас мамандарды еңбек нарығына бейімдеу үшін білім беру жүйесін жаңарту, кәсіпкерлікті қолдау, тәжірибе жинақтауға жағдай жасау және икемді жұмыс орындарын ұсыну маңызды екенін айтқымыз келеді. Елдің экономикалық қауіпсіздігі мен әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ететін жұмыспен қамту үрдісі болып табылса, бұл үрдісті мемлекет оңтайлы жағынан шешуге міндетті, өйткені жастар- Қазақстанның болашағы.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 02-қыркүйек, 2024ж;
2. ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі – www.enbek.gov.kz;
3. Халықаралық еңбек ұйымының (ILO) жастар жұмыспен қамту саясаты бойынша баяндамалары – www.ilo.org;
4. ҚР «Жұмыспен қамту туралы» заңы – 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 482-V ҚРЗ. [Халықты жұмыспен қамту туралы - "Әділет" АҚЖ](#)
5. Кенжебаев Б. «Жастарды жұмыспен қамту және кәсіпкерлік негіздері» – Алматы, 2020.

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ОНЫҢ БИЗНЕСТЕГІ РӨЛІ

Студент Төлепберген Ф., 3 курс, «Шалқар көпсалалы колледжі» КММ
Ғылыми жетекшісі: Қосбармақов Қ.К., география пәнінің оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі экономиканың цифрландыруы – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы экономикалық қызметтің барлық салаларын трансформациялау процесі. Цифрлық технологиялардың дамуымен бірге бизнес саласында жаңа мүмкіндіктер мен сын-қатерлер пайда болуда. Қазақстанда цифрлық экономиканы дамытуға бағытталған мемлекеттік бағдарламалар қабылданып, бизнестің цифрлануы өнімділік пен тиімділікті арттыруға, жаңа бизнес модельдерін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Алайда, бұл үрдіс киберқауіпсіздік, цифрлық дағдылардың жетіспеушілігі және инфрақұрылымдық мәселелер сияқты қиындықтарды да туындатады. Осыған байланысты, цифрлық экономиканың бизнестегі рөлін зерттеу қазіргі заманғы экономиканың тиімділігін арттыру үшін маңызды болып табылады.

Мәселе:

Цифрлық трансформацияның бизнеске әсері: Цифрлық технологиялардың бизнестің тиімділігіне, өнімділігіне және бәсекеге қабілеттілігіне қалай ықпал ететінін зерттеу.

Киберқауіпсіздік мәселелері: Цифрлық экономика жағдайында деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету, кибершабуылдардан қорғау және ақпараттық қауіпсіздікті сақтау мәселелері.

Цифрлық дағдылардың жетіспеушілігі: Қызметкерлердің цифрлық дағдыларын дамыту қажеттілігі және бұл мәселені шешу жолдары.

Цифрлық инфрақұрылымның дамуы: Цифрлық экономиканы дамыту үшін қажетті инфрақұрылымның жағдайы, оның жетіспеушілігі және оны жетілдіру жолдары.

Электрондық коммерцияның дамуы: Электрондық сауданың өсуі, оның бизнестегі рөлі және тұтынушылардың мінез-құлқындағы өзгерістер.

Цифрлық экономикадағы құқықтық мәселелер: Цифрлық трансформацияның заңнамалық аспектілері, деректерді қорғау, интеллектуалдық меншік құқықтары және цифрлық құқықтық реттеу.

Цифрлық теңсіздік: Әлеуметтік және экономикалық теңсіздікті арттыратын цифрлық алшақтық мәселелері және оны азайту жолдары.

Жасанды интеллект және автоматтандыру: Жасанды интеллект пен автоматтандырудың бизнестегі рөлі, олардың тиімділігі және ықтимал тәуекелдері.

Мақсаты: Цифрлық экономиканың даму үрдістерін зерттеу, оның бизнестің тиімділігіне, өнімділігіне және бәсекеге қабілеттілігіне әсерін талдау, сондай-ақ Қазақстандағы цифрлық трансформацияның ерекшеліктерін анықтау. Бұл зерттеу цифрлық технологиялардың бизнес-процестерге ықпалын, киберқауіпсіздік мәселелерін, цифрлық дағдылардың қажеттілігін және инфрақұрылымдық даму аспектілерін қамтиды. Нәтижесінде, цифрлық экономиканың бизнестегі рөлін тереңірек түсініп, оның дамуына ықпал ететін факторларды анықтау көзделеді.

Міндеттері: Цифрлық экономиканың негізгі тұжырымдамаларын зерттеу: Цифрлық экономиканың анықтамасы, оның құрылымы мен компоненттерін талдау.

Цифрлық трансформацияның бизнеске әсерін бағалау: Цифрлық технологиялардың бизнестің тиімділігіне, өнімділігіне және бәсекеге қабілеттілігіне ықпалын зерттеу.

Қазақстандағы цифрлық экономиканың даму жағдайын талдау: Қазақстандағы цифрлық экономиканың даму деңгейі, оның ерекшеліктері мен проблемаларын анықтау.

Киберқауіпсіздік мәселелерін зерттеу: Цифрлық экономика жағдайында деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету, кибершабуылдардан қорғау және ақпараттық қауіпсіздікті сақтау мәселелерін қарастыру.

Цифрлық дағдылардың қажеттілігін анықтау: Қызметкерлердің цифрлық дағдыларын дамыту қажеттілігі және бұл мәселені шешу жолдарын зерттеу.

Цифрлық инфрақұрылымның даму мәселелерін қарастыру: Цифрлық экономиканы дамыту үшін қажетті инфрақұрылымның жағдайы, оның жетіспеушілігі және оны жетілдіру жолдарын анықтау.

Электрондық коммерцияның даму аспектілерін зерттеу: Электрондық сауданың өсуі, оның бизнестегі рөлі және тұтынушылардың мінез-құлқындағы өзгерістерді талдау.

Цифрлық экономикадағы құқықтық мәселелерді қарастыру: Цифрлық трансформацияның заңнамалық аспектілері, деректерді қорғау, интеллектуалдық меншік құқықтары және цифрлық құқықтық реттеу мәселелерін зерттеу.

Цифрлық теңсіздік мәселелерін анықтау: Әлеуметтік және экономикалық теңсіздікті арттыратын цифрлық алшақтық мәселелерін және оны азайту жолдарын зерттеу.

Жасанды интеллект және автоматтандырудың бизнестегі рөлін зерттеу: Жасанды интеллект пен автоматтандырудың бизнестегі рөлі, олардың тиімділігі және ықтимал тәуекелдерін талдау.

Зерттеу нәтижелері: Цифрлық экономика – бұл цифрлық технологияларды пайдалану арқылы экономикалық қызметтің барлық салаларын трансформациялау процесі. Оған ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу, деректерді өңдеу және сақтау, электрондық сауда және қызметтер кіреді.

Цифрлық экономиканың дамуы ақпараттық технологиялардың жылдам дамуы, интернеттің кең таралуы, жасанды интеллект пен үлкен деректерді пайдалану сияқты факторларға байланысты. Бұл бизнестің жаңа модельдерін қалыптастыруға, өнімділік пен тиімділікті арттыруға мүмкіндік береді.

Цифрлық технологиялар бизнестің ішкі процестерін автоматтандыруға, операциялық шығындарды азайтуға және қызмет көрсету сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Қазақстанда цифрлық экономиканы дамытуға бағытталған бірнеше мемлекеттік бағдарламалар қабылданды, мысалы, «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы. Бұл бағдарламалар цифрлық инфрақұрылымды дамыту, электрондық қызметтерді енгізу және цифрлық дағдыларды арттыруды көздейді.

Қорытындылар:

Цифрлық экономиканың бизнестің тиімділігіне, өнімділігіне және бәсекеге қабілеттілігіне айтарлықтай әсер етеді. Қазақстанда цифрлық трансформацияның даму деңгейі жоғарылап, мемлекеттік бағдарламалар арқылы бизнестің цифрлануы өнімділік пен тиімділікті арттыруға ықпал етуде. Алайда, киберқауіпсіздік, цифрлық дағдылардың жетіспеушілігі және инфрақұрылымдық мәселелер сияқты қиындықтар әлі де бар. Осыған байланысты, цифрлық экономиканың бизнестегі рөлін тереңірек түсіну және оның дамуына ықпал ететін факторларды анықтау маңызды болып табылады.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Марденова, Д.А «Цифрлық экономика» 2022 жыл
2. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі «Қазақстан ұлттық электрондық кітапханасы» 2023 жыл
3. Садирбайқызы Н.Алмағанбетова А.Адамбекова А «Әлеуметтік интеллект және оның кәсіби дамудағы рөлі» 2023 жыл

Студент Шоңай Ұ., 4 курс, Маңғыстау өнер колледжі
Ғылыми жетекшісі: Бапанова Г., экономика пәні оқытушысы

Өзектілігі: Қазіргі жастар ұғымында зиялы, текті тұлғалар ұғымы жоғалып бара жатыр.

Мәселе: Сондықтан бұл мәселені кеңінен насихаттау қажет.

Жұмыс мақсаты: Міржақып Дулатов атамиздың тұлғалық бейнесін насихаттау.

Міндеттері:

1. Міржақып Дулатов атамиздың тұлғалық ерекшеліктерін талдау
2. Қазіргі заман жастарына үлгілік маңызын зерделеу және жеткізу.
3. Зиялы, текті тұлғалардың қоғам өміріне пайдалылығын бағалау.

Міржақып Дулатов тұлғасын зерттей отырып, «Қазіргі таңда оның жастар үшін қандай маңызы бар?» деген сұраққа жауап іздедім.

«Ешкімге жақсылық жасамасаң да, ешкімге қиянат жасама», бұл нақыл сөз кез-келген тұлғаның бірінші ұстайтын принципі. Осы принципті әрбір тұлғаға денесіне «прививкіні» енгізгендей енгізсе, онда тұлғаның адамдық қасиеті, халқын жақсы көруі, оған деген адалдығы, жауапкершілігі жоғары болар еді.

Мен, менің тумаластарым, достарым, айналадағы халқым таза бәсекелестік жағдайында озып шығып, халқымызды ізгілендіреміз, халқымызды алға шығарамыз, бай боламыз деген жауапкершілікті ұғым бойымызда кеңінен қалыптасар ма еді.

Міржақыптың ата-анасы бұл ұғымды қалайша баласының бойына терең сіңірген? Қандай қиындықтарға тап болса да, Міржақып халқының жағдайын ойлап, басын бәйгеге тіккен...

Қазіргі жағдайда мектеп оқушылары бойында ми қызметін жақсарту үшін, есте сақтау қабілетін дамыту үшін шығармаларды жаттап айту жұмысын жандандырып, барлық «Қазақтың асыл тұлғаларының» есімдерін, олардың қасиеттерін, халқы алдында жасаған ізгі жұмыстарын кеңінен насихаттап, әрбір тұлғаға сіңіру (прививкілеу) қажет.

Міржақып Дулатов сияқты қазақтың асыл тұлғаларының бейнесіне кіріп, өлеңдерін жаттап, шығармаларын мазмұндап, өмірбаянымен танысып, құнды материалдарды бойымызға сіңіру үшін (прививкілеу) ол бағытта жұмыстар жүргізілетін жоспарлар толықтырылуы қажет.

Жастар қазіргі кезеңде кітап оқығаннан гөрі материалды интернеттен қарағанды мақұлдайды. Сондықтан, жарнама, маркетинг бағыттарын көп қолданып, тіпті мультфильмдер шығару жұмыстарын кеңінен насихаттау қажет.

Осы жоғарыда айтылған ойлардың бәрін іске асыру үшін идея, құлшыныс, білімділік, шабыт қажеттілігі туындайды.

Қазіргі нарықтық заманда жаңа ұрпақ сұранысы бөлек. Олар тың идеяларды таңдайды. Басқа елдердің шығармаларынан көшіріп алған туындылар, шығармалар, сценарийлер оларды қызықтырмайды. Сондықтан осы деңгейде жұмыстарды жандандыруымыз қажет. Оқушының қызығушылығына

бағытталған шараларды ұйымдастыру, әрбір қажетті материалды жеткізудің, сіңірудің жолдарын толық зерттеп, идеялар топтамасының ішінен ең өтімділерін таңдап алуымыз қажет.

Шығарма дегеніміз ойдың тереңінен шығатын дүние. Оны шығару жолдарын игеру үлкен техниканы қажет етеді.

Көбінесе біздің шығармаларымыз өтімсіз, әрі төмен. Неліктен? Сұраныс иесі қабылдамайды? Осы мәселеге көбірек назар аударуымыз қажет. Себебі сол кездегі «Қазақтың асыл тұлғаларының» шығармаларын халық жылы ықыласпен қабыл алып, оны көздерінің қарашығындай сақтап, осы кезеңге жоғалтпай жеткізді. Құндылығын сезінді. Ал қазір неге сұраныс иелері назар аудармайды? Неге қызықпайды? Неге алуға ұмтылмайды? Бұл құбылысқа заман кінәлі ме?? Тұлға кінәлі ме, ата – ана кінәлі ме? Кім кінәлі?

Негізінде ешқандай кінәліні іздемей, өзімізді жөндеген дұрыс шешім сияқты.

Ұсыныс иелерінің идеяларын қабылдау үшін жеткізу техникасын игеру, маркетингті қолдану дәрежесі - бәрі де әсер етеді.

Міржақып Дулатов өлеңдеріне тоқталатын болсақ:

Жақсы қыз бозбалаға пар болғандай

Жігіті душар келсе, жар болғандай.

Теңі емес бір фасыйққа берілсе ет

Көңілі көтерілмей зар болғандай.

Ғұмыры қызғылықты зайғы болып,

Мысалы кең дүние тар болғандай,

Мұнда әрбір тұлғаның өмірлік жолы жанындағы жолдасына байланысты қалыптасатынын талқылайды.

Және де құр сұлу деп қарамалық,

Сыр сыйфатын көрелік көз жіберіп.

Сырты алтын, іші фальші болып шығып,

Сан соғып, құрбыларым, өкінбелік!

Мұнда әрбір тұлғаны зерделеуге, оның ішкі дүниесіне үңіліп, жалған сыртқы сұлулыққа алданбауға шақырады.

Жатпалық, жастар, жатпалық,

Жасқанба, жолың ашылсын.

Бақшасында халықтың,

Бұлбұл боп тілің сайрасын.

Садақа басың жан пидә,

Ең жаманы айдалсын.

Әр қамалға - бір зауал,

Болып бір заман айналсын.

Кешегі дұшман қаһарлы,

Ертең қор боп жай қалсын.

Ұраныңды шығармай,

Жас қазақтар, қайдасың?

Мұнда жастардың құндылығын ашуға, жастық жалынды пайдалануға, қоғам ісіне белсене араласуға шақырады.

Қазағым, саспайсың,
Ілгері баспайсың.
Арамнан сейіліп,
Сескеніп қашпайсың.
Қазағым, надансың,
Өнерден амансың.
Мың салса бір баспас,
Жігер жоқ, шабансың.
Оянып, ойланып,
Өнермен жұмысың жоқ.
Ел кезіп, ет аңдып,
Есекше қарның тоқ.

Мұнда қазақ халқының табиғатын ашы шындықпен баяндайды.

Халқымызды бір-бірін жақсы көретін, сыйлайтын, таза бәсекелестікті қабылдайтын, талантты талант деп мойындайтын, зиялыны зиялы деп мойындайтын халыққа айналдыру - әрбір тұлғалының міндеті деп есептеймін.

Міржақып Дулатов атамыз қаншама қиындыққа шыдаған? Бәрі кім үшін? Сондай қатты халқын жақсы көруді, оның әрбір қиындығына жаны ауыруды – осы «прививканы» қайдан алған. Әлде бұл тек «тектілердің» бойында қалыптасатын қасиет пе? Себебі, Міржақып атамызға қиянат жасаған тұлғалар да бар болғаны мәлім.

Міржақып атамыз сияқты, шәкіртінің адал болуына, білімді болуына, таза бәсекелестіктің болуына қатты назар аударатын, «Ұстаз – ардагерлер», олардың шын озықтарын мадақтау, марапаттауды, жарнамалауды күшейткен дұрыс па?

Қазір «сол құндылық» жоғалып бара жатырған сияқты.

Сонымен, сөзімді қорытындылай келе айтарым:

1. Қазіргі заманда басты нәрсе – жарнама. Осы жарнама арқылы Міржақып атамыз сияқты аталарымыздың «халқын сүю, оның әрбір тұлғасы жалғызым» прививкасын мықтап енгізудің жолдарын тереңнен зерттеп, жолдарын тауып, зиялыны зиялы деп мойындайтын халыққа айналдыру

2. Міржақып Дулатов атамыз сияқты тұлғалардың өмір жолдарын терең насихаттау.

3. Осы бағытта идеялар топтамасын жасақтап, оларды сараптап, озықтарын іске асыруға күш салу.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. <https://bilim-all.kz/olen/1499-ZHigitter>
2. <https://bilim-all.kz/olen/4559-Qazaqtyn-ru-basshylaryna>
3. <https://bilim-all.kz/olen/1501-ZHas-qazaqtar-qaidasyn>

9 СЕКЦИЯ

«ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАР ЖЕТЕКШІЛЕР ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ӘДІСТЕРІ МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР/ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В ПРАКТИКЕ РУКОВОДИТЕЛЕЙ НАУЧНЫХ ПРОЕКТОВ»

ҚҰСТАРДЫҢ ТИФ-ПУЛЛОРОЗЫН ПАТОМОРФОЛОГИЯЛЫҚ ДИАГНОСТИКАЛАУ

Абдыгапарова А.Н., педагог-модератор, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

Тақырыптың өзекті

Құс шаруашылығы ауыл шаруашылығында өте маңызды орын алатын тиімді салалардың бірі. Құс еті, жұмыртқасы және қауырсыны құс өсіретін шаруашылықтарға үлкен экономикалық табыс әкелетіні белгілі. Құс өсіруде сонымен қатар мамық, қауырсын, саңғырық (бағалы органикалық тыңайтқыш) сияқты қосымша өнімдер алынады. Құс шаруашылығы мал шаруашылығының тез, қарқынды өсетін, өнім бірлігіне аз азық кетіріп, өзін жедел ақтайтын саласы, құс шаруашылығының өнімдері адамдардың толық, дұрыс тамақтануындағы аса қажет өнім болып табылады.

Үлкен құс фабрикаларында немесе ірі құс шаруашылықтарында құстардың өте тығыз орналасуы кейбір инфекциялық және инвазиялық аурулардың дамуына себепкер болады, әрбір шаруашылық аз шығын жасап, өнім өндіруді көбейтуге тырысады. Бұл үшін жоғары тұқымды кросстар енгізіледі, жаңа жабдықтар қолданылады, ветеринариялық қызметке қойылатын талаптар күшейеді. Құс шаруашылықтарында құстың жоғары шоғырлануы жұқпалы аурулардың тез таралуына жол береді.

Жұмыстың негізгі мақсаты – Тиф-пуллороздан өлген балапандар мен тауықтар мүшелеріндегі патоморфологиялық өзгерістерді зерттеу.

Жұмыстың мақсатын жүзеге асыру үшін төмендегідей міндеттерді шешуді алдымызға қойдық:

- балапандар мен тауықтар организміндегі тиф-пуллорозда болатын патологиялық анатомиялық өзгерістерді зерттеу;
- олардың мүшелеріндегі патологиялық гистологиялық өзгерістерді зерттеу.

Құс шаруашылығы ең тез жетілетін және дұрыс жүргізгенде ең тиімді салаларының бірі. Бұл саланың дамуын тежейтін құс аурулары, әсіресе инфекциялық аурулар. Осындай аурулардың бірі – пуллороз.

Пуллороз (Pullorosis) - тауық тектес құстардың инфекциялық ауруы, жас құста септицемиямен және ас қорыту, тыныс алу жолдарының зақымдануымен, ересек құстарда жұмыртқа бездерінің, жұмыртқа жолдарының қабынуымен сипатталады. Бұл ауруды бацилярлы ақ іш өту деп те атайды [1].

Аурудың қоздырушысы: *Salmonella pullorum galinarum*. Сальмонеллездік топқа жататын, қозғалмайтын, грамтеріс таяқша, шеттері домаланған. Ұзындығы 1-1,5 мк, ені 0,3-0,5 мк. Кейде кокк тәрізді немесе жіпшелі пішіндері де кездеседі. Капсула мен споралар түзбейді. Қоректік ортада 37-40С температурасында жақсы өседі.

Сыртқы ортада төзімділігі жоғары, құрғатылған жағдайда өсіні жылдар бойы сақталады. Қоршаған ортада пуллороздың қоздырушысы физикалық,

химиялық факторлар әсеріне өте төзімді болып келеді. Құс қораларында 3-айға дейін, топырақта, саңғырықта және азықта 12 айға дейін өмір сүреді. Мұздатылған күйінде 2 жылға дейін тіршілік ете алады. Формалин, күйдіргіш натрий, карбон қышқылы әсерінен өледі. Дезинфекция үшін 15-20% кальцийленген сода, 5-6% нифтиназол, 3-5% сілті, 1 % формальдегид, 20% хлорлы әк ерітінділері жақсы нәтиже береді.

Пуллороз құс шаруашылықтарына және қоғамға едәуір әлеуметтік-экономикалық шығын келтіреді. Адамда ол тағамдық токсикоинфекция тудырады (балалар мен жасы келген адамда - өлім жиі болады), құстың жұмыртқалуы төмендейді, салмағы азаяды, эмбриондар мен балапандар арасында өлім көрсеткіші жоғарлайды, сонымен қатар диагностикалық және емдеу-профилактикалық шараларға кеткен шығын.

Негізінен тауық балапандары ауырады. Сирегірек күрке тауық, үйрек, қаз балапандары да ауырады. Пуллорозбен ересек құстар да ауырады. Оларда ауру

негізінен жасырын түрде өтеді. Кейде клиникалық белгілері болмайды.

Жабайы

құстар да ауырады. Ауруды кеміргіштер, жабайы құстар таратады. Қазіргі кезде

құс пуллорозы барлық мемлекеттерде кең тараған. Шаруашылықтарға ауру

орасан зор экономикалық зиян келтіреді. Ауру алиментарлы, аэрогенді жолмен,

жұмыртқа арқылы да жұғуы мүмкін. Балапандар шығыны өте көп болады.

Ересек құстың жұмыртқалауы төмендегідей жүдейді. Пуллороздың

қоздырушысы қоршаған орта факторларына өте төзімді келеді. Ауру жыл

бойы

кездеседі. Әсіресе қыс және көктем айларында көптеп байқалады.

Шаруашылықтарда ветеринариялық ережелерді дұрыс сақтау, дұрыс

азықтандыру, тауық қораны жылы ұстау т.б. аурудың алдын-алуға

қолайлы

жағдай туғызады. Біздің еліміздің әдебиетінде аурудың патологиясы туралы

деректер өте аз, осыған байланысты біздің тақырыбымыз өзекті деп санаймыз.

Қорытынды

1. Біз сойып зерттеген балапандарда пуллороз жіті түрде, ал тауықтарды созылмалы түрде болды.

2. Макроскопиялық өзгерістер: көк бауырдың гиперплазиясы, соқыр ішек пен клоакада ақ түсті саңғырық, жіті қатарлы-ойылымды энтерит, бауырда, миокардта, өкпеде, етті қарында, көк бауырда миллиарлы ошақтар, альтерациялық миокардит, паренхималық мүшелердің дистрофиясы, висцералды несепқышқылды диатез, жалпы анемия мен жүдеу

3. Гистологиялық өзгерістер: көк бауырда іркілмелі гиперемия, фолликулдердің гиперплазиясы, бауырда іркілмелі гиперемия, ошақты құрғақ некроз, аш ішектің жіті катарлы қабынуы, соқыр ішектің фибринді қабынуы.

4. Тауықтарға қарағанда балапандар зілді ауырды, өлімі өте көп.

Тәжірибелік ұсыныстар

1. Тауық қоралары барлық санитарлық-гигиеналық талаптарға сәйкес болу керек.

2. Жылына 2-рет тауық қорада дезинфекция шараларын жүргізу керек.

3. Тауық қораларына еркін ұшатын құстар, тышқандар, егеуқұйрықтар, қояндар, ит пен мысықтар кіруіне жол бермеу керек, өйткені олар ауруды тасымалдауы мүмкін.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Артемичев М.А., Малявин А.Г. Пуллороз. В кн. «Болезни птиц». 1962, стр. 333-346

2. Акулов А.В., Апатенко В.М., Бессарабов Б.Ф. и др. «Патологоанатомическая диагностика болезней птиц». М., Колос, 1978, стр. 133-136.

3. Жаров А.В, Иванов И.В. «Вскрытие и патоморфологическая диагностика болезней животных». М., Колос, 2000, стр. 280-281

4. Мишамин Ю.Ф. «Справочник по инфекционным болезням животных». Ростов на Дону, 2002, стр. 500-512

5. Шишков В.П. «Патологическая анатомия сельскохозяйственных животных». «Колос», стр. 351-352.

ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАР ЖЕТЕКШІЛЕР ТӘЖІРИБЕСІНДЕГІ ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Амирова Л.Е., ОЖБ бойынша орынбасары, Алматы электромеханика колледжі

Нәтижеге бағдарланған білім берудің негізі студенттердің дара тұлғалық, дарындылық қабілеттерін дамытумен анықталады. Бүгінгі таңда колледждерде студенттерге білім беруде тек қана білім, білік дағдыларын ғана қалыптастырып қоймай, алған білімін өмірлік қажеттілігіне жарата алып, мықты маман ретінде шығармашылықпен іске асыру жолдарын игеруді үйрету, оқуға деген танымдық қызығушылығын арттырып, өз білімін әрқашан жетілдіріп отыру қажеттілігін сезіндіру.

Еліміздің көптеген оқу орындарының ұзақ тәжірибесі білікті мамандарды дайындаудағы тиімді тәсілдерінің бірі - студенттерді оқу кезеңінде ғылыми-зерттеу жұмыстарына тарту болып табылатынын көрсетті. Бұл өз кезегінде студенттердің алған білімдерін ғана емес, сонымен қатар оларды тереңдету мен практикалық бекіту қажеттілігін талап етеді.

Қазіргі таңда білім алушылардың ғылыми жаналық ашуға мүмкіндіктері мол. Оларға түрлі тақырыптарда ғылыми жобалар жазуға мүмкіндік берілген. Сондықтан да олар интеллектуалдық, шығармашылық қабілеттерін шыңдап, бақтарын сынай алады.

Ғылыми жобаларды орындауда жоба жетекшісінің міндеттері:

- студенттерге жобаның тақырыбын таңдауға және оны орындау
- жоспарын әзірлеудегі практикалық көмегі;
- зерттеу әдістерін таңдауда көмек көрсету;
- әдебиеттер мен нақты материалдарды іріктеуде кәсіби кеңес беру;
- әзірленген жоспарға сәйкес жобаның орындалуын жүйелі қадағалау;
- ұсынылған талаптарға сәйкес жобаның орындалу сапасын бағалау.

Ғылыми жоба тақырыптарын таңдау студенттерге қызықты, оларды тартатындай болу керек. Тақырып орындалатын, шешімі зерттеуге қатысушыларға пайдасы тиетіндей болу керек. Студенттердің қызығушылығын ескере отырып, жетекші өзі жақсы білетін тақырып аясын таңдауы керек. Тақырып шынайы болуы, онда жаңа дүниелер, күтпеген жаңалық, ерекшелік элементтері болуы керек. Тақырып жұмысы ұзақ жылдарға созылмай, тез орындалатындай болуы керек және тақырып студенттер түсінетіндей болуы керек.

Тақырыпты таңдар кезде жоғарыда аталғандардан басқа, келесі ұсынымдар ескерілуі керек:

- алдыңғы жылдардағы ғылыми жұмыстардың тақырыптарымен танысу;
- бұрын жазған жұмыс тақырыптарын қайталамау, тақырыптың шынайылығын ескере отырып зерттеу тақырыбын таңдау;
- тақырып нақты бір объекті аясында шектелуі;
- таңдалған тақырып өз секциясының отырысында немесе жетекшімен жеке консультация барысында талқылану керек;
- зерттеу тақырыбы колледждің кафедра отырысында бекітілуі керек.

Ғылыми жобалар жазудың өз талаптары мен ерекшеліктері бар. Осы арқылы студенттер өз бетінше ізденуді, ойлануды, шешім қабылдауды және жазба жұмысының дұрыс жазылу құрылымын, ауызша таныстырылымдар құрастыру дағдыларын меңгереді.

Ғылыми жоба жазу барысы шартты түрде бірнеше кезеңдерге бөлінеді:

- дайындық кезең;
- жұмысты жазу мен ресімдеу;
- қорғау.

Бұл кезеңдер теориялық және практикалық материалдың мазмұны мен баяндау логикасын анықтайды. Студенттер өздері игерген теориялық білімді тәжірибелік тұрғыда қолдана алуы, сонымен қатар оқу үдерісі шеңберінде немесе одан тыс түрде де ғылыми-зерттеу жұмыстарына қатысуы арқылы да өз біліктіліктерін арттыруда көмектеседі.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдастырудың негізгі бағыттары мен ерекшеліктері:

- түрлі ғылыми-зерттеу жұмыстарды орындауда студенттер мен оқытушылардың бірлесе жұмылуының арқасында оқу үдерісі сапасын көтеру;
- студенттердің қолданбалы, әдістемелік, ізденушілік ғылыми зерттеулер жүргізуге қатысуы;
- оқу орындарында ұстаз ізбасарлығын қолдау және дамыту;

- студенттердің өз бетінше тұжырымдар мен қорытындылар жасай білу қабілетін дамыту;
- студенттерге оқу үдерісінде қазіргі ғылымның түрлі бағыттарында өз күштерін сынай білуге мүмкіндік беру;
- студенттерді өнертапқыштық, шығармашылық жұмыстарға тарту.

Әлеуметтік сала бойынша жұмыстар түрлі саяси-әлеуметтік құбылыстарды түсіндіру үшін жазылады. Мұндай мәтіндер көбінесе осы саланың мамандарына ғана түсінікті болуы мүмкін. Дегенмен олардың бәріне ортақ бір мақсат – зерттеу жұмысының нәтижесімен басқа адамдарды таныстыру, сондықтан да жоба мәтінінің тілі түсінікті, құрылымы жүйелі болуы қажет.

Оқырман мәтінді оқу кезінде автордың не жасағаны емес, жұмыс бойынша не жасалғаны қызықтырады. Мәтін тақырыпқа байланысты мәселені ғана қамтуы тиіс. Тақырыптан ауытқу немесе зерттеу сұрағынан тыс ақпаратты жазу оқырман қызығушылығының жоғалуына және жұмыс сапасының төмендеуіне алып келеді. Сондықтан оқу орнында жазба жұмысы тапсырма ретінде берілгенде, тақырыбы мен қамтылатын зерттеу нысанына қарай, оқытушы оның көлемін белгілеп береді.

Әрбір автор өз жұмысы үшін жауапты. Мәтіндегі қателер мен келтірілген тұжырымдар үшін студенттің өзі жауап береді. Сонымен қатар плагиатқа жол бермеуі керек. Біреудің пікіріне не сөзіне сілтеме жасамағаны үшін жауапкершілікке тартылатынын қаперден шығармауға тиіс.

Ғылыми жобаларда жазылатын сөйлемдердің негізгі мақсаты – берілетін ақпаратты түсінікті, дәлелді түрде анық жеткізу, жеке мамандыққа тиісті сөздер де қолдану.

Ғылыми жоба мәтінін жазуда келесі қағидаларды ескерген жөн:

- арнайы бекітілген мәтін құрылымы жоқ;
- автор өзіне қолайлы құрылымды тандай алады;
- терминдерді орынды қолдана білуі қажет.

Бұл аталған ерекшеліктермен қоса, жауапкершілік ұстанымын қашанда естен шығармау керек. Академиялық жазылымда автор мәтінде қолданылған өзге авторлардың пікірлеріне сілтеме жасауға міндетті. Бұл – ғылыми жұмыстарға тән негізгі талаптардың бірі. Ғылыми жұмыста автор өз тұжырымына мысалдар келтіруге, дәлелдемелер беруге, пікір білдіруге міндетті. Оны сілтеме беру талаптарын сақтай отырып, дәйексөздер қолдану және қорытынды жасау арқылы қолдануға болады.

Қорытындылай келе, ғылыми жоба жасау арқылы студенттер ғылыми тілді меңгереді, зерттеу жұмысын жүргізудің кейбір қағидаларымен танысады, мәліметтерді жинау мен талдау әдістерін, нәтижелерді баяндау жолдарын, ғылыми еңбектерді оқу мен оларға конспект жасау ережелерін үйренеді. Сонымен қатар пәнді оқу арқылы өзін-өзі басқару, яғни мақалаларды оқу не жазу үшін өз уақытын тиімді пайдалану, жазба жұмысының жоспарын алдын ала жаза білу, соңғы мәтін нұсқасын тексеру мен түзету сияқты дағдыларды қалыптастырады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Советова З.С. С 58 Ғылыми зерттеу негіздері және академиялық жазылым: барлық білім беру бағдарламалары тобында оқитын студенттерге арналған оқу құралы / З.С.Советова. – Алматы: АЭЖБУ, 2022. – 200 б.: кесте – 11, әдеб. көрсеткіші – 22 атау.
2. Бахишева С.М Педагогикалық жобалау:теориясы мен технологиясы: Оқулық. – Алматы.: - Қазақстан Республикасы Жоғары оқу орындарының қауымдастығы, 2011 ж. - 354 б.
3. Stud.kz <https://stud.kz/referat/show/39470>

«РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ И ТВОРЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ЗА СЧЕТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НА УРОКАХ ЦИТАТ НЕДЕЛИ ПРОГРАММЫ «БІРТҰТАС ТӘРБИЕ»

Данченко Т.В., преподаватель общеобразовательных дисциплин,
ЧУ «Колледж предпринимательства КИИЭУ»

Мастер-класс «Развитие коммуникативных и творческих компетенций за счет использования на уроках цитат недели программы «Біртұтас тәрбие»

Цель: обучение преподавателей колледжей методам и стратегиям, способствующим интеграции программы «Біртұтас тәрбие» в содержание урока, через активные и творческие формы работы.

Задачи:

1. Познакомить педагогов с методами использования цитат недели в обучении.
2. Рассмотреть воспитательную роль цитат на уроках русского языка и литературы.
3. Обменяться опытом и разработать практические рекомендации.

Время: 30 минут

Ход мастер-класса

Введение в мастер-класс (5 минут). Программа «Біртұтас тәрбие» (в переводе «Целостное воспитание») направлена на комплексное воспитание обучающихся через предметы. Ответим на вопрос, что такое цитаты недели? Цитаты недели – пословицы, поговорки, народные мудрости, изречения выдающихся личностей, содержание которых служит лейтмотивом учебной и внеучебной деятельности всей организации. Цитаты недели размещаются на информационных стендах, Led-экранах, классных досках и другие.

Включение цитат недели в учебные предметы может помочь в реализации воспитательных задач, формирования ценностей и культурных компетенций.

Слайд. **ЯНВАРЬ – МЕСЯЦ ЗАКОНА И ПОРЯДКА, в течение данного месяца мы развиваем эту ценность у студентов.**

Цитата 1 недели: Талап бар жердетәртiп бар

Цитата 2 недели: Тәртiп – тәрбиебастауы

Цитата 3 недели: Әдiлзаң – аспантiрегi

Цитата 4 недели: Тәртiпсiз ел болмайды

Цитата 1 недели: Талап бар жердетәртiп бар. Цитата «Где есть спрос, там и порядок» может быть проанализирована через призму различных произведений

русской литературы. Она касается вопросов социального порядка, ответственности, морали и структуры общества. Вот несколько произведений, в которых можно увидеть актуальность данной идеи:

/(на слайд)

1. «Преступление и наказание» Федора Достоевского. Эта новелла иллюстрирует отношение человека к справедливости, закону и морали. Главный герой, Родион Раскольников, рассуждает о том, что в обществе существует определенный порядок, который может нарушаться из-за личных убеждений. Обсуждение причин и следствий преступления в этом произведении хорошо иллюстрирует цитату.

2. «Мать» Максима Горького. В этом произведении поднимается вопрос о социальной справедливости и поиске порядка в обществе, где царит угнетение. Героиня фильма стремится создать "порядок" в своем окружении, что связано с ее личным опытом и борьбой за права рабочих.

3. «Война и мир» Льва Толстого. Здесь можно рассмотреть взаимодействие различных слоев общества во время войны и мира, а также как формируется социальный порядок в сложившихся обстоятельствах. Толстой поднимает вопросы о том, как личные моральные и этические выборы влияют на общее благо и порядок.

4. «Тихий Дон» Михаила Шолохова. В этом эпическом произведении рассматриваются общественные изменения и их влияние на порядок в обществе. Чувство чести, долга и ответственности отдельных личностей перед местным сообществом подчеркивает, насколько общественные устои зависят от личных выборов./

В начале урока я предлагаю студентам обсудить цитаты. Задавая вопросы, например: «Как вы понимаете эту цитату?» или «Как она применяется в вашей жизни?». Затем, когда мы переходим к изучению произведения, можем использовать цитату как отправную точку для обсуждения тем, связанных с моралью, порядком, социальной справедливостью, и спросом на эти ценности в обществе. Это может быть сделано через письменные задания, обсуждения в группах или анализ конкретных персонажей. На этапе рефлексии прошу студентов рефлексировать, и делиться своими мыслями о цитате — как она на них повлияла.

Дорогие коллеги, давайте разделимся на 4 группы (**по карточкам с цитатами недели**).

2. Групповая работа. Создание проектов (10 минут).

1 группа. Разработать краткое занятие или упражнение, основанное на выбранной цитате. Это может быть формулировка вопросов для обсуждения, создание проекта.

2 группа. Создать литературную композицию, основываясь на данной цитате.

3 группа. Написать эссе или сочинение, исследуя, как данная цитата соотносится с Вашим личным опытом или современными событиями.

4 группа. Создание визуальных материалов. Создайте рисованный плакат, используя цитату недели, и подготовьте к нему словесный анализ.

3. Презентация результатов (12 минут). Каждая группа представляет свои идеи и подходы к использованию выбранной цитаты в обучении.

4. Обсуждение и рефлексия (2 минуты). Обсуждение подходов каждой группы, обмен мнениями, какие идеи были наиболее интересными и полезными. Какие сложности могут возникнуть при использовании цитат на уроках и как их преодолеть?

5. Заключение (1 минута).

ИНТЕРАКТИВТІ ПЛАТФОРМАЛАРДЫ САБАҚТА ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Студенті Жолмырза А.С., 1 курс, Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжінің
Ғылыми жетекшісі: Уразтаева М.К., математика пәні оқытушысы

Тақырыптың өзектілігі: Интерактивті тақтамен оқытудың әдеттегі оқыту әдісінен айырмашылығы көп емес. Оқытушы қолданатын технологиялық құралдарға қарамастан, сабақты сәтті өткізудің негіздері бірдей. Ең алдымен, кез келген сабақтың белгілі бір мақсатқа және нәтижеге жететін нақты жоспары, құрылымы болуы керек. Мұның бәрі де оқушыға материалды жақсы меңгерулеріне көмектеседі және өз білетіндерімен сәйкестендіру септігін тигізеді.

Жобаның мақсаты: Білім беру процесінде интерактивті платформаларды қолданудың тиімділігін зерттеу, олардың оқушылардың үлгеріміне, сабаққа қызығушылығына және белсенділігіне тигізетін әсерін анықтау.

Жобаның міндеттері:

1. Интерактивті платформалар туралы ақпарат жинау – заманауи білім беру платформаларының түрлерін, мүмкіндіктерін және ерекшеліктерін талдау.

2. Интерактивті платформалардың білім сапасына әсерін зерттеу – олардың оқыту процесінде қаншалықты пайдалы екенін анықтау.

3. Бастауыш сыныптарда қолдану әдістерін ұсыну – платформа таңдаудағы критерийлер мен тиімді әдістерді көрсету.

4. Мұғалімдер мен оқушылардың пікірін зерттеу – сауалнама немесе тәжірибелік зерттеу жүргізу.

5. Қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау – интерактивті платформалардың оң және теріс жақтарын көрсету.

6. Практикалық ұсыныстар жасау

Қазіргі заманғы білім беру технологиялары оқыту үдерісін тиімді етуге бағытталған. Соның ішінде интерактивті платформалар оқушылардың белсенділігін арттырып, білімді тез әрі қызықты меңгеруге көмектеседі. Бұл жобада осындай платформалардың тиімділігі туралы зерттелген.

Интерактивті платформаларға шолу.

1. XMind – Менталды карталар құру платформасы

Қолдану мақсаты:

- Сабақтың құрылымын жасау
- Оқу материалдарын визуалды түрде көрсету
- Логикалық байланыстарды анықтау

- Оқушылардың есте сақтау қабілетін дамыту

Мысал: "Жыл мезгілдері" тақырыбында XMind қолданып, әр мезгілдің ерекшеліктерін менталды карта арқылы көрсету.

Артықшылықтары:

- Визуалды ақпаратты жақсы қабылдауға көмектеседі
- Оқушылар үшін түсінікті әрі қызықты
- Ойлау қабілетін дамытады

Кемшіліктері:

- Тек визуалды оқытуға бағытталған, практикалық тапсырмалар жоқ
- Барлық оқушылар үшін қолдану оңай болмауы мүмкін

2. Lumio – Интерактивті сабақтар жасау платформасы

Қолдану мақсаты:

- Интерактивті сабақтар құру
- Оқушылардың белсенділігін арттыру
- Ойын түрінде білім беру
- Қашықтықтан оқытуда тиімді қолдану

Мысал:

Lumio арқылы "Қосу және азайту" тақырыбына интерактивті ойын жасап, оқушылар тапсырмаларды орындау арқылы білімін бекіте алады.

Артықшылықтары:

- Қызықты, ойын элементтері бар
- Мұғалімдерге ыңғайлы интерфейс
- Қашықтықтан оқытуға тиімді

Кемшіліктері:

- Интернетке тәуелді
- Кейбір мүмкіндіктері ақылы

3. Mozgotren – Логикалық ойлау және есте сақтау қабілетін дамыту платформасы

Қолдану мақсаты:

- Логикалық ойлау қабілетін арттыру
- Есте сақтау дағдыларын дамыту
- Оқушылардың зейінін шоғырландыру

Мысал:

Mozgotren арқылы оқушылар логикалық есептер мен пазлдарды шешу арқылы математикалық ойлауын дамытады.

Артықшылықтары:

- Оқушылардың ми белсенділігін арттырады
- Логикалық тапсырмалар көп
- Кез келген жастағы оқушыларға қолайлы

Кемшіліктері:

- Барлық оқу пәндері үшін қолдануға ыңғайлы емес
- Мұғалімдерге арнайы оқыту қажет болуы мүмкін

Салыстырмалы талдау кестесі

1-кесте

Қорытынды:Интерактивті платформалар сабақтың тиімділігін арттырады.

Оқушылардың қызығушылығын оятып, белсенділігін күшейтеді. ХMind – ақпаратты визуалды түрде көрсетуге пайдалы. Lumio – интерактивті сабақтар жасауға ыңғайлы. Mozgotren – оқушылардың логикалық ойлауын дамыту үшін тиімді. Мұғалім әр платформаны өз сабақтарына сәйкес таңдауы керек.

Ұсыныстар: Бастауыш сынып мұғалімдеріне: ХMind-ты сабақ құрылымын жасау үшін қолданыңыз. Lumio арқылы интерактивті тапсырмалар дайындаңыз. Mozgotren платформасын логикалық ойлауды дамыту үшін пайдаланыңыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Вайндорф-Сысоева М. Е., Субочева М. Л. Цифровое обучение в контексте современного образования: практика применения : монография. М. : Диона, 2022
2. Налетова Н.Ю. Использование цифровых технологий на уроках математики для старшекласников.Н.Ю.Налетова, Л.М.Троицкая– 2020.
3. Петрова В.И. Методические аспекты использования цифровых образовательных ресурсов при обучении математике. – 2020.
4. Колыхматов В.И. Цифровая трансформация образования: новое качество современного учителя будущего //-2022

«СУЛЬФАПРИМ-48» АНТИБАКТЕРИАЛДЫҚ ПРЕПАРАТЫНЫҢ БҰЗАУЛАРДЫҢ ДИСПЕПСИЯСЫНА ҚАРСЫ ЕМДІК ТИІМДІЛІГІ

Касенова Н.С., педагог-модератор, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

Өзектілігі. Қазіргі таңда елімізде ауылшаруашылығы жануарларының өнімділігі мен өсімталдылығын арттыру бағыттарына көптеген жұмыстар жүргізілуде. Осы тұрғыда көптеген ауқымды жұмыстар іске асырылуда. Көптеген ғылыми мәліметтерге қарағанда жануарлардың, оның ішінде төл аурулары экономикалық тұрғыдан шаруашылықтарға айтарлықтай шығын келтіреді. Осы жайлы көптеген ғылыми-ізденіс жұмыстар жүргізілуде, дегенімен, айта кету керек, олардың бірқатары айтарлықтай нәтиже бермеді.

Бұл препараттың құрамында көптеген биологиялық белсенді заттары болады. Ол тек ауруға ғана тікелей әсер етіп қоймай, сонымен бірге ағзаның жалпы жағдайына және телімсіз резистенттілігін қуаттандырып әсер етеді.

Осыны ескере біз ғылыми-зерттеу жұмыстары "Сульфеприм-48" препаратының қозылардың морфологиялық, иммунологиялық көрсеткіштеріне және олардың өсіп-даму қызметіне әсер ету мүмкіндігін айқындау болып табылады.

Ғылыми жұмыс Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжінің зертханасында орындалды, өндірістік тәжірибелер "Әбдіғапар" шаруа қожалығы жағдайында да орындалды. Зерттеу нысаны Алатау сиырларының 1, 2, 3, 4 айлық бұзаулары, ас қорыту жүйесі органдарының аурулары бар науқастар болды.

Жұмыстың мақсаты "Сульфаприм-48" Бактерияға қарсы препаратының бұзау денесінің спецификалық емес төзімділік көрсеткіштеріне әсерін зерттеу болды. Осы айтылған мәліметтерді еске ала отырып біз зерттеуімізде төл ауруларына қарсы нәтижелі әсер ететін "Сульфаприм-48" препаратын қозылардың ас қорыту жүйесі ауруларына қарсы емдік тиімділігін зерттеуді мақсат тұттық.

Мақсаттарды шешу үшін келесі міндеттер қойылды:

1. "Сульфаприм-48" Бактерияға қарсы препаратының бұзау денесінің клиникалық көрсеткіштеріне әсері;
2. "Сульфаприм-48" Бактерияға қарсы препаратының бұзау қанының морфологиялық көрсеткіштерінің динамикасына әсері;
3. "Сульфаприм-48" Бактерияға қарсы препаратының бұзау денесінің спецификалық емес төзімділігінің гуморальдық көрсеткіштерінің динамикасына әсері;
4. Сульфаприм-48 Бактерияға қарсы препаратының диспепсиямен ауыратын бұзауларға әсері.

Елімізде мал басын көбейтудің, олардың өнімділігі мен өнім сапасын жақсартудың негізгі жолы төлдер арасында жиі кездесіп тұратын түрлі аурулардан, солардың ішінде, әсіресе көп зияндық келтіретін жұқпайтын ішкі аурулардан сақтандыру шараларын жүйелі түрде жүргізіп отыру қажет.

Жалпы малды әртүрлі аурулардан сақтандыру шаралары дегеніміз бұлдені сау, өнімділігі мен өсімталдылығы жоғары, конституциясы қалыпты, зат алмасу процесі жетілген, әртүрлі ауруларға қарсы тұра алатын қарсылық күштері жақсы малдарды өсіруге бағытталған, жүйеге келтіріп жоспарлы түрде өткізілетін ветеринарлық шараларды ұйымдастыруға бағытталған жұмыстар. Алдын алу шараларын, басқада қоланылатын іс-әрекеттермен бірге диспансерлеу деп аталынатын негізгі әдісті қолдану арқылы тиімді түрде жүзеге асыруға болады. Әртүрлі бағыттағы көптеген шаруа қожалықтарында профилактикалық шаралары дұрыс жолға қойылып жүргізіліп жатса да, жұқпайтын ішкі аурулар жиі кездесіп, айтарлықтай экономикалық зияндығын тигізеді. Көптеген комплекстерде немесе ірі шаруашылықтарда мал мамандарының болуларына қарамастан төлдер аурулары көптеп кездесіп тұрады, әсіресе төлдер арасында кең кездесетіндері-тыныстану және ас қорыту жүйелерінің аурулары, зат алмасу үрдістерінің бұзылулары. Бұл аурулар полиэтиологиялық аурулар деп есептелінеді, осы себепті де ауруларды тудыратын себептер өте көп.

Жұмысты орындау нәтижесінде препараттың оңтайлы дозалары анықталды; қанның және оның бұзау сарысуының морфологиялық, иммунологиялық және биохимиялық көрсеткіштерін зерттеу әдістері игерілді; препараттың бұзаулардың клиникалық, морфологиялық және иммунологиялық көрсеткіштеріне әсері, сондай-ақ диспепсиямен ауыратын бұзауларға препараттың әсері зерттелді.

Бұл жұмыста сыналған препараттың бұзау қанының иммуноморфологиялық көрсеткіштеріне әсерін зерттеу нәтижелері келтірілген. Зерттеулердің нәтижелері диспепсиямен ауыратын бұзаулардың қанының

морфологиялық көрсеткіштеріне препараттың ынталандырушы әсерін көрсетеді. Тәжірибелік бұзау тобындағы көрсеткіштердің максималды өсуі зерттеудің 14 және 21-ші күніне тіркелді. Тәжірибелік топтағы лейкоциттердің, лимфоциттердің, моноциттердің, эритроциттердің және гемоглобиннің сандық мәндері бұзаулардың бақылау тобымен салыстырғанда тиісінше 24,9-ға артады; 22,9; 20,6; 14,5 және 11,6%.

Зерттеу барысында алынған деректер "Сульфапим-48" Бактерияға қарсы препаратының бұзау денесінің гуморальдық көрсеткіштеріне (лизоцимдік, бактериоцидтік, комплементарлық белсенділік) айтарлықтай әсер ететінін көрсетті. Көрсеткіштердің шекті өсу деңгейі зерттеу мерзімінің 14-21-ші тәулігіне тіркелді және олардың шоғырлануы бақылау тобымен салыстырғанда 10-15% - ға жоғары болатыны анықталды.

Бұзау диспепсиясы кезінде препараттың емдік тиімділігі туралы мәліметтер келтірілген. Зерттеулердің нәтижелері бұзау диспепсиясында биологиялық препаратты кешенді қолданудың жоғары емдік тиімділігін көрсетеді, сонымен қатар олардың тірі салмағының өсуін едәуір арттыруға ықпал етеді.

Қорытынды. "Сульфапим-48" Бактерияға қарсы препаратының бұзау диспепсиясына қарсы емдік тиімділігі анықталды. 1-ші топтағы емделген 10 бұзаудың ішінен емделген 10 бұзаудың барлығы толық сауығып кеткені анықталды, аурудың орташа ұзақтығы $5,1 \pm 1,2$ тәулікті құрады, емдеудің алғашқы 3 күнінде 10 ауру бұзаудың екеуі (20%); 3-7 күннен кейін бес (50%); үш (30%) 7-10 тәуліктен кейін толық қалпына келді, қалпына келтіру көрсеткіші 100% құрады.

Ас қорыту жүйесінің аурулары бар бұзаулардың клиникалық және морфологиялық көрсеткіштері зерттелді, оларға қарсы жоғары тиімді "Сульфапим-48" препараты қолданылды. Препарат диспепсиямен ауыратын бұзауларды емдеу процесін дәстүрлі қолдануда қолданылатын препараттармен салыстырғанда 5-7 күннен ерте қысқартады, сондай-ақ ағзаның төзімділігін арттырады. Препараттың тиімді фармакотерапиялық оңтайлы дозасы, дайындау технологиясы, емдік дозасы және олардың диспепсиямен ауыратын қозылар ағзасының клиникалық, морфологиялық, иммунологиялық көрсеткіштеріне әсері әзірленді.

"Сульфапим-48" препаратының бұзаулардың, иммуноглобулиндердің, гуморальдық көрсеткіштердің морфологиялық көрсеткіштерінің динамикасына әсері зерттелді, сондай-ақ оның экономикалық тиімділігі анықталды. Препаратты экономикалық жағдайда қолдану бұзаулардың иммунологиялық көрсеткіштерін арттырады, сонымен қатар диспепсияға қолайлы әсер етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Григорьева Г.И., Арбузова А.А., Кульчицкая М.А., Панитков М.А. Роль микроорганизмов (бактерии, вирусов) в возникновении желудочно-кишечных заболеваний новорожденных телят// Ветеринарная патология.-2005.-№4.-С.108-113.
2. Заманбеков Н.А., Саттарова Р.С., Кобдикова Н.К., Корабаев Е.М. Төлдердің диспепсиясы кезіндегі қандағы белок және белок фракцияларына грек жаңғағы

тұнбасының әсері. Шинжан мал шаруашылығы журналы, ҚХР, №6, 2013.-17-19 б.

3. Заманбеков Н.А. Фитофармакология /Оқу құралы/ Типография «Нур-Принт, Алматы, 2009.-182 б.

4. Заманбеков Н.А., Байзырахмет Е. Теңіз балдырларының диспепсия ауруына шалдыққан бұзаулардың қан сарысуы құрамындағы жалпы белок және белок фракцияларының динамикасына әсері// ҚазҰАУ-нің ғылыми журналы, «Ізденістер, нәтижелер» №3-4, Алматы, 2011.-6-9 б.

5. Ошуркова Ю.Л., Фомина Л.Л., Механикова М.В. Влияние кормовой добавки хлореллы на некоторые показатели крови телят//Молочнохозяйственный вестник. Научно-теоретич. журнал, №3, -М.: 2015.-с.47-51.

ЗАМАНАУИ АРХИТЕКТУРАЛЫҚ ЖОБАЛАУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ ИНТЕРФЕЙСІ МЕН ФУНКЦИЯЛАРЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Конарбаева Б.К., Голубченко В.А., арнайы пәндер оқытушылары, «Қостанай
құрылыс колледжі» КМҚК

Тақырыптың өзектілігі: Бүгінгі күнге дейін көптеген сәулетшілер сәулет деген не екенін қанағаттанарлық түрде түсіндіре алмайды. Олардың айналасындағылардың көпшілігі көре алмайтын нәрсені көру және қабылдау қабілеті бар, бірақ олар осы қабілетпен туылуы мүмкін болғандықтан, олар оның болмайтындығын білмейді. Әуенмен өмір сүретін адам сияқты, онсыз әлемді қалай қабылдау керектігін елестету қиын. Керісінше, оны басқармайтын адам ыңғайсыз әрекет жасауы керек, содан кейін музыкадан ләззат алу үшін көп кіші пейілділік танытуы керек және сонымен бірге оны ешқашан өзі бастай алмайтындығын мойындауы керек.

Қалаған нәрсені оқығысы келетін кез-келген адам үйді қалай салу керектігін түсінеді, Autocad және Revit-ті де біледі, ол тіпті "әдемі" сурет сала алады, бірақ бұл архитектураның бар екенін өзгертпейді. Сәулет-бұл кеңістіктік шығармашылық, оның нәтижесі мүсін сияқты формада емес, кеңістікте болады

Біз ешқашан көркем әдебиетті оқымайтын және концерттерге бармайтын көптеген адамдарды білемін, бірақ олардың арқасында цензура енгізілмейді немесе музыка қоғамдық радиодан шығарылмайды, ол кеңістіктен оңай жоғалады, ақыр соңында оның бүкіл құрылыстағы үлесі соншалықты аз, мүмкін бұл туралы да айтуға болады айтуға болмайды (5% ауданда не болады?).

Мәселе: Бұл тұжырым "сәулет" сияқты нәрсе бар деген сенімге негізделген, есептеуден оқшауланған автономды өріс. Мұны екі түрлі тұрғыдан қарастырайық: технология, процесс және құбылыс.

Сәулет тектоникалық. Көптеген архитектуралық білім мен дағдылар заттарды қалай жинауға байланысты: қандай материалдарды пайдалану керек; құрылыс алаңын қалай ұйымдастыру керек; құлап кетпеу үшін қалай жасау

керек; жағымды жағдайды қалай қамтамасыз ету керек; адамдарды қалай тарту және кеңейту керек (немесе егер сізге ұнаса, бақылау). Осы пікірлерден есептеу технологиясын алып тастау өте қайшылықты болар еді (тіпті егер бұл салыстырмалы түрде кеш жаңалық болса да). Сәулет өнерін түсінуге терең әсер еткен кем дегенде екі есептеу тұжырымдамасы бар: параметрлік және білімді модельдеу

Технология ретінде сәулет-бұл "компьютерлер мен архитектураны" қараудың ең дәстүрлі тәсілі, өйткені ол "компьютерлерді" көмекші технология, сәулетшінің қызметіндегі нәрсе ретінде қарастырады. Алайда, бұл қате болар еді; есептеу сәулетші игеруі керек барлық басқа технологиялармен бірдей деңгейде, сондықтан сәулетшінің білімі мен дағдыларының ажырамас бөлігі болып табылады.

Дизайн процесінің барлық кезеңдерінде сәулетші дизайн тұжырымдамасын құрылыс процесін бастау үшін құжаттаманың соңғы жиынтығына енгізу үшін көптеген эскиздер, сызбалар, модельдер және т.б. жасайды. Компьютер "электронды сурет тақтасы" ретінде бұл процесте өте тиімді құралға айналды. Алайда, сызбалар жиынтығының электронды баламасы ретінде ол пайдалылық тұрғысынан шегіне жетті. Жобалау процесіне қатысатын әр түрлі тараптар мен серіктестер арасындағы өзара әрекеттесуді жақсарту үшін сызбаларға ғимараттың өзі туралы білім беру қажет — осылайша біз қазір ғимараттың ақпараттық моделі деп атаймыз (немесе жобалық деректердің өзара әрекеттесуінің кез-келген әрекеті).

Жұмыс: Сәулетшілер көбінесе СААД модельдерінің күрделілігі мен қаттылығына шағымданады, әсіресе эскиздермен салыстырғанда ("жасау оңай", "бәрі бар!") немесе жалпақ сызбалар, бірақ сонымен бірге олар осы сызбаларда не бар екенін түсіну және жеткізу үшін барлық ауыр жұмыс екенін ұмытып кетеді.

Оқу кезінде және одан тыс уақытта біз AutoCad және Revit сияқты сәулет бағдарламаларды студенттермен зерттеуге тырысамыз. Студенттерді AutoCad қызықтырады, бірақ уақыт өте келе біз BIM дизайнын оқып, Revit бағдарламасын таңдауымыз керек деп шештік.

Біз бұл архитектуралық бағдарламаларды сынақ және қателіктер арқылы да, интернет арқылы да зерттедік. Бір жерде бізге сәулет және құрылыс бөлімдерінің аға достары да айтты [1].

Зерттеу нәтижелері: Осы ғылыми жұмыстың нәтижесінде мен жаңа бағдарлама менің күнделікті сабақты жеңілдетіп қана қоймай, жобаларымның сапасын арттыратынына сенімді болғым келеді. Біз дұрыс шешім қабылдау үшін студенттермен осы бағдарламаларды салыстыруды дайындадық.

Autocad дербес компьютерлерде енгізілген алғашқы компьютерлік бағдарламалардың бірі болды. Бүгінде оны сәулетшілер мен инженерлер әртүрлі жобалар үшін, дизайндағы геометриялық фигураларды жасау және өзгерту, ғимарат жоспарларын, көпірлерді, компьютерлік чиптерді және т.б. құру үшін кеңінен қолданады.

Екінші жағынан, Revit-бұл нақты ақпаратпен қамтамасыз етілген геометрияны құру үшін қолданылатын жалғыз бағдарлама. Басқаша айтқанда,

бұл Сәулет дизайны мен азаматтық құрылысқа арналған функциялары бар ғимараттарды 4D ақпараттық модельдеу (BIM) бағдарламасы.

AutoCAD және Revit екеуі де сәулетшілер арасында танымал таңдау болып табылады. AutoCAD және Revit арасындағы кейбір негізгі айырмашылықтарды талқылайық:

Autocad сурет қағазына ұқсас, онда сіз 2D дизайнын жасай аласыз,

Autocad жобаның жеке компоненттеріне назар аударады, ал Revit бүкіл жобаны біртұтас деп санайды, бұл сәулетшілерге дизайнды бөлінбейтін етіп қарастыруда артықшылық береді.

Autocad Revit-ке қарағанда икемді, өйткені ол Autocad бетін, желісін және бекітілген пәрмендерін қолдайды, ал кейінгі нұсқалар үшін ол қатал, өйткені бәрін дұрыс жобалау керек, өйткені біз тек 3D моделін ғана емес, сонымен қатар жұмысты үйлестіруге мүмкіндік беретін модельді де жасаймыз. және көптеген басқалары. келесі.

Autocad барлық байланысты топтар арасында алға-артқа тұрақты қозғалысты қамтитын сызықтық үйлестіруді қадағалайды. Екінші жағынан, Revit-тің артықшылығы бар, барлық модельдер орталықтың архитектуралық моделімен байланысты болуы мүмкін, бұл олардың арасындағы қақтығыстарды нақты уақыт режимінде бақылауға мүмкіндік береді.

Autocad Windows және Mac жүйелерінде де қолданылады, ал Revit тек Windows-та жұмыс істей алады [4].

Revit-тің артықшылықтары, ең алдымен, бұл бағдарламалық жасақтама сәулет саласы үшін жасалғанына байланысты. Сондықтан оның функциялары кеңірек және дизайнерлердің қажеттіліктерін жақсырақ көрсетеді. Негізгі артықшылықтары:

Revit BIM технологиясын кеңейтілген деректерге негізделген шынайы 3D визуализация үшін қолданады[2].

AutoCAD негізгі артықшылықтары

DWG салыстыру-сызбаның екі нұсқасының арасындағы айырмашылықтарды салыстыруға және көрсетуге болады.

Қорытынды, AutoCAD және Revit коммерциялық салаларда ғимараттарды, көпірлерді, компьютерлерді және т.б. жобалаудың 2D-3D жоспарларын құру үшін қолданылады. Autocad - тің мақсаты-нақты элементтерді білдіретін 2D сызықтарын салу, ал Revit-ті нақты ақпаратпен қамтамасыз етілген 3D компоненттерін жасау үшін пайдалануға болады. Autocad жобаның жеке элементтерін жобалауға және өзгертуге бағытталған, ал Revit-те жоба бөлінбейтін болып саналады.

Revit-те Autocad-пен салыстырғанда соңғы минуттарда түзетулер мен өзгертулер енгізу оңай, мұнда өңдеу қолмен жасалады және көп уақытты қажет етеді. Autocad веб және мобильді қосымша ретінде қол жетімді және оны Windows және Mac платформаларында да қолдануға болады. Revit-ті тек Windows-та пайдалануға болады. Сіз Autocad және Revit арасында таңдай аласыз және талаптарға, қол жетімді жабдыққа және дизайн талаптарына негізделген жоспарлар жасай аласыз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Сәулет бөлімінің жұмыс құжаттамасын ресімдеу. Revit Architecture 2011
2. Пайдаланушы нұсқаулығы Revit Structure.
3. Пайдаланушы нұсқаулығы Revit Architecture/
4. Эдвард Голдберг: Современный самоучитель работы в AutoCAD Revit Architecture

Издательство: ДМК-Пресс, 2012 г.

4. Жарков, Прокди, Финков: AutoCAD 2020. Полное руководство. Издательство: Наука и Техника, 2020 г.

**ВЕТЕРИНАРИЯДА ПАЙДАЛАНЫЛАТЫН ДӘРІЛІК ЗАТТАР МЕН
БИОЛОГИЯЛЫҚ ПРЕПАРАТТАР ҚАУІПСІЗДІГІНЕ ҚОЙЫЛАТЫН
ТАЛАПТАР» «ӨГЕЙШӨП ЖӘНЕ ЖОЛЖЕЛКЕН ӨСІМДІКТЕРІНЕН
ДАЙЫНДАЛҒАН ФИТОПРЕПАРАТТЫҢ БҰЗАУЛАРДЫҢ
РЕСПИРАТОРЛЫ АУРУЛАРЫНА ҚАРСЫ ЕМДІК ТИІМДІЛІГІ»**

Кубентаева А.Б., арнайы пән оқытушысы, Талдықорған аграрлық-
технологиялық колледжі

1. Жобаның өзектілігі: Өсімдіктер организмі өздерінің химиялық құрамы мен атқаратын қызметтері тұрғысынан өте күрделі болып келеді. Шипалық қасиеті бар өсімдіктермен емдеу мәселесі бүгінгі таңда өзіндік назар етуді талап етеді, себебі дәрілік өсімдіктерді пайдалану ісі жыл артқан сайын кең қанат жайып келеді. Ол түсінікті де, себебі қазіргі уақытта емдік мақсаттар үшін пайдаланылатын дәрі-дәрмектердің басым көпшілігін өсімдіктер әлемі құрайды және де өсімдіктерден жасалған дәрілік препараттарды пайдалану мәселесі өзекті.

2. Мәселе. Зерттеу жұмыстары Алматы облысы Талдықорған қаласы, Ескелді ауданы “Алипов Т” шаруа қожалығында орындалды. Тәжірибе қойылатын бұзаулар аналог принципі бойынша алынды. Тәжірибе қойылған бұзалардан тексеру үшін қан дәрілік өсімдіктер жиынтығын бергенге дейін (фондық көрсеткіш) және қолданғаннан кейінгі 7, 14, 21, 28-шы тәуліктерде алынып отырылды. Гематологиялық зерттеу жұмыстары “Клиникалық ветеринариялық медицина” кафедрасында жартылай автоматтандырылған биохимиялық анализатордың көмегі арқылы анықталды (BioChemSa).

3. Жұмыс. Өгейшөп және жолжелкен дәрілік өсімдіктер жиынтығының бұзаулардың қанындағы гематологиялық көрсеткіштерінің динамикасына әсері. Жануарлар ағзасының иммунды жағдайын анықтау үшін қанның құрамындағы гематологиялық және морфологиялық көрсеткіштердің мөлшерін анықтау өте маңызды мәселелері болып табылады, себебі олар жануарлар ағзасының бірден-бір көрсеткіші болып келеді. Ветеринариялық тәжірибеде қазіргі кезде тыныстану жүйесі ауруларына, оның ішінде бронхопневмония ауруын емдеу үшін қолданатын дәрі-дәрмектердің тиімділігі айтарлықтай төмен екендігі байқалады, көп жағдайда олардың емдік нәтижесі айтарлықтай төмендеу болып, олардан туындайтын патологиялық процесстерді толық жоя алмайды. Сондықтан да қазіргі таңда шипалық қасиеті бар өсімдіктермен емдеу

мәселесі бүгінгі таңда өзіндік назар етуді талап етеді, себебі дәрілік өсімдіктерді пайдалану ісі жыл артқан сайын кең қанат жайып келеді және жан-жақты қолдануда. Соңғы жылдары Республика көлемінде және алыс-жақын шет елдерде ветеринария саласындағы ғалымдар мен практиктер бронхопневмония ауруын емдеу мақсатында емдік қасиеті бар өсімдіктерге басты назар аударуда, себебі олардың қоры Қазақстан Республикасы территориясында жеткілікті, дайындалу технологиясы күрделі емес, экономикалық және экологиялық тұрғыдан тиімді болып саналады.

Сабақ барысында қолданылатын тиімді әдістер ретінде фармакология пәні бойынша барлық дәрілік формаларды қолданылады. Дәрілік рецепт жазу, дәрілік формаларды емдеу барысында қолдану, сабақтың тиімді әдіс тәсілдеріне фармакологиялық препараттарды фитопрепараттарды, шөптесін өсімдіктерді пайдалана отырып мал ауруларының тыныстану жүйесін емдеу жолдарында тиімді әдістерді пайдалану болып табылады.

4. Мақсаты: Шипалық қасиеті бар өсімдіктерден дайындалған дәрілік форманы кешенді түрде бұзаулардың тыныстану жүйесі ауруларына қарсы емдік тиімділігін анықтау.

5. Міндеттері:

1. Бұзаулардың тыныстану жүйесі ауруларын емдеуге өсімдіктерден дайындалған дәрілік форманы кешенді түрде тыныстану жүйесі ауруларымен ауырған бұзаулардың клиникалық көрсеткіштеріне әсерін зерттеу;

2. Бұзаулардың тыныстану жүйесі ауруларын емдеуге өсімдіктерден дайындалған дәрілік форманы кешенді түрде тыныстану жүйесі ауруларымен ауырған бұзаулардың иммундық көрсеткіштеріне әсерін зерттеу;

3. Бұзаулардың тыныстану жүйесі ауруларын емдеуге өсімдіктерден дайындалған дәрілік форманы кешенді түрде тыныстану жүйесі ауруларымен ауырған бұзауларға қарсы емдік тиімділігін анықтау болып табылды.

5. Зерттеу нәтижелері:

1. Тәжірибе қойылатын бұзаулар аналог принципі бойынша алынды.

2. Тәжірибе қойылған бұзалардан тексеру үшін қан дәрілік өсімдіктер жиынтығын бергенге дейін (фондық көрсеткіш) және қолданғаннан кейінгі 7, 14, 21, 28-шы тәуліктерде алынып отырылды.

3. Гематологиялық зерттеу жұмыстары “Клиникалық ветеринариялық медицина” кафедрасында жартылай автоматтандырылған биохимиялық анализатордың көмегі арқылы анықталды (BioChemSa).

7. Қорытынды

1. Жүргізілген зерттеулердің негізінде дәрілік өсімдіктер жиынтығымен кешенді түрде емдеу бұзаулардың клиникалық көрсеткіштерін қалыптастыруға тиімді әсер ететіндігі анықталды.

2. Зерттеу жүргізу барысында алынған мәліметтер дәрілік өсімдіктерден дайындалған дәрілік формамен кешенді емдеу бұзаулардың гематологиялық көрсеткіштеріне айтарлықтай қуаттандырып әсер ететіндігі анықталды. Тәжірибе тобында 15-30%-ға дейін көтерілсе, ал бақылау тобындағы бұзауларда небәрі 5-7%-ға ғана дейі жоғарылайтындығы анықталды.

3. Қолданылған дәрілік жиынтықтарды антибиотиктермен және витаминдік препараттармен бірге кешенді түрде қолдану бұзаулардың ауруларының алдын алуға, ауырған бұзауларды емдеуге және олардың салмақ қосу көрсеткіштерін айтарлықтай жоғарылатуға септігін тигізеді деп есептеуге болады. Аурудан айығу көрсеткіші тәжірибе тобында 100 %, ал салыстырмалы бақылау топ 80% болды.

4. Тәжірибе тобындағы бұзаулардың салмақ қосуы бақылау тобымен салыстырғанда тиісінше 3,9 және 4,3 кг жоғары болғандығы, абсолюттік салмақ қосуы 1,8 кг, ал орташа тәуліктік салмақ қосуы 67 гр. артық болатындығы анықталды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Денисенко В.Н. Иммунодефицитное состояние и особенности иммунокоррекции организма телят: Автореф. дис.д-ра вет.наук:1999. – 50 с.
2. Мазнев Н.И. Высокоэффективные лекарственные растения// Большая энциклопедия народной медицины. Москва.-2013. - 605 с.
3. Рабинович М.И. Ветеринарная фитотерапия. М.: Росагропромиздат. 1988. - 174 с.
4. Шәріпбаев Н. Пайдалы өсімдіктерді мал дәрігерлігінде қолдану. Алматы, «Қайнар», 1988. - 242 б.

ЖАБАЙЫ ЖАНУАРЛАРДЫҢ ХИРУРГИЯЛЫҚ ЖАРАҚАТТАРЫН ЕМДЕУДЕ ТАБИҒИ МИНЕРАЛДАР НЕГІЗІНДЕ ДАЙЫНДАЛҒАН ПРЕПАРАТТАРДЫ ҚОЛДАНУ

Кымбатова А.Ж., арнайы пән оқытушысы, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

Негізгі сөздер: жарақат, қабыну, иммунология, фагоцитарлық белсенділік, жабайы тұяқтылар, хирургия, жаралар, дәрі-дәрмектер, өсімдік материалдары
Зерттеу объектісі, зерттеу орны

Зерттеу объектісі – Алматы зоологиялық саябағында орналасқан әртүрлі этиологиялы ашық механикалық жарақаттары бар жабайы тұяқтылар. Жұмыс Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжінің ветеринариялық клиникасы, Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті акушерлік, хирургия және жануарлардың репродукциясы биотехнологиясы кафедрасында, сондай-ақ Алматы зоологиялық саябағында жүргізілді.

Жұмыстың мақсаты: Алматы зоологиялық саябағындағы жабайы тұяқты жануарлардың өздігінен пайда болған жараларын (ашық механикалық жарақаттар) емдеуде табиғи шунгит минералы негізіндегі жақпа және антисептикалық ерітіндінің әсерін зерттеу.

Таңдалған мақсатқа сәйкес келесі міндеттер шешілді:

- жабайы жануарлардың өздігінен пайда болған жараларын дәстүрлі әдіспен емдеу, жануарлардың жараларына клиникалық зерттеулер мен морфометрия жүргізу;

- табиғи шунгит минералы негізіндегі жақпа және антисептикалық ерітіндіні қолдану арқылы жабайы жануарлардың өздігінен пайда болған жараларын емдеу, жануарлардың жараларының клиникалық зерттеулері мен морфометриясын жүргізу;

- алынған нәтижелерді талдау.

Жұмыстың әдістемесі – Зерттеуді жүргізу кезінде клиникалық және зертханалық (гематологиялық және нейтрофилдердің фагоцитарлық белсенділігін зерттеу) әдістер қолданылды.

Қысқаша нәтижелер, жаңалығы және практикалық маңызы

Жараны емдеу кезінде жабайы тұяқты жануарлардың клиникалық және иммунологиялық жағдайы зерттелді. Шунгит негізіндегі препараттарды жабайы жануарлардың жараларын емдеуде қолдану мүмкіндіктері зерттелді.

Жабайы тұяқты жануарлардың өздігінен пайда болған жараларын емдеуде табиғи минерал негізіндегі жақпа және антисептикалық ерітіндіні қолдану көрсеткіштері мен қолдану жиілігі анықталды.

Іске асыру дәрежесі: Табиғи шунгит минералы негізіндегі жақпа және антисептикалық ерітіндінің жануарлардағы өздігінен пайда болған жараларды емдеуге оң әсері анықталды.

Қолдану аясы: Ветеринария және мал шаруашылығы.

Жұмыстың практикалық маңыздылығы. Жараларды емдеу тарихы адамзат тарихымен салыстырылады, ол ғылыми ветеринария принциптерінің пайда болуынан көп бұрын басталады. Жараларды емдеудің жаңа әдістерін табу және негіздеу процесі кейбір салаларда айтарлықтай прогреспен сипатталады (мысалы, жақпа майлардың дамуы, жаңа физиотерапиялық әдістердің пайда болуы және т.б.) және соңғы уақытқа дейін инновациялардың толықтай дерлік болмауы. басқа салалар (соның ішінде жара ақауларын жабу құралдары саласында).

Зерттеу нәтижелерінің практикалық құндылығы жабайы тұяқты жануарлардың жараларын емдеуде табиғи шунгит минералы негізіндегі жақпа және антисептикалық ерітіндіні қолдануында. Сонымен бірге қолданылатын антибиотиктердің мөлшері азаяды және жануарлардағы жаралардың жазылу уақыты қысқарады, бұл өз кезегінде емдеу жиілігін және сәйкесінше жануарларды иммобилизациялау үшін транквилизаторлардың санын азайтуға көмектеседі.

Жұмыстың ғылыми жаңалығы:

- табиғи шунгит минералы негізіндегі жақпа және антисептикалық ерітіндіні қолдану арқылы емдеу әдісінің тиімділігі салыстырмалы аспектіде анықталды;

- табиғи шунгит минералы негізіндегі жақпа және антисептикалық ерітіндіні қолдану әдісі әзірленді;

Орындау бойынша ұсыныстар: жұмыстың материалдары оқу процесінде дәріс оқуда және ветеринариялық хирургиядан зертханалық және практикалық сабақтарды өткізуде, сондай-ақ Алматы зоологиялық саябағында жануарлардың жарақаттарын емдеу кезінде қолданылады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Бартновский В.И., Перспектива применения Коксуского шунгита для оздоровления и профилактики ряда заболеваний населения РК, Алматы, 2002г.
2. Бартновский В.И., “Коксуский шунгит – основа золотого фонда здоровья населения РК в XXI веке”, Алматы, 1999г.
3. Белогорцева Н.Ю., Бодров А.В., Использование минерала “Шунгит” в современной физиотерапии, 2001, 135бет.
4. Брежнев Г.Г., Соколовская Е.В., Инюшин В.М., Семькин В.А., “Шунгит-природный нейтрализатор геопатогенных зон” доклад, медицинская конференция, Алматы, 2002г.
2. Емельяненко П.А. и соав. Методические указания по тестированию естественной резистентности телят. – М., 1980. – 64с.

ТУҒАННАН КЕЙІНГІ АСҚЫНУЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ

Қажиахметова Ж.Қ., арнайы пән оқытушысы, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

1. Жобаның өзектілігі: Ғылыми әдебиетке сүйенетін болсақ барлық індетті және жұқпалы емес аурулардан келетін зияннан бедеуліктен және сүт безінің ауруларынан келетін экономикалық шығын 2-3 есе жоғары екені туралы айтылады. Сиырмен құнажындардың бедеулігіне әкеп соқтыратын себептердің негізгісі - малды дұрыс бағып-күтпеу, азығының сапасының төмендігі, ұрықтандыру кезіндегі жіберілген қателіктер, жыныс мүшелерінің аурулары, туғаннан кейінгі аналық малдың суыққа ұрынуы, ветеринарлық-санитарлық ережелерді сақтамау. Осы тұрғыдан алғанда бедеуліктің себептерін дер кезінде анықтап, уақытында аталған себептерді жою, мал шаруашылығын қарқынды дамуына оң септігін тигізеді. Сиырдың гинекологиялық аурулары, акушерлік-гинекологиялық аурулардың асқынуынан деп есептейміз-буаздық патологиясы, туу және туғаннан кейінгі кезең аурулары.

2. Мәселе. Зерттеу жұмыстары Жетісу облысы “Береке” шаруа қожалығында жүргізілді. Шаруа қожалығындағы малдың туғаннан кейінгі асқынулардың алдын алу шаралары малдың денсаулығын сақтауда маңызды орын алады. Асқынулардың алдын алу арқылы малдың өнімділігін арттыруға болады. Мысалы, сиырлар мен қойларда жиі кездесетін «жатыр қабынуы», «сүт безгегі» немесе төлдің әлсіздігі секілді проблемалар уақытында шешілмесе, шаруашылыққа қаржылық шығындар мен өнімдердің жоғалуына әкеледі.

3. Жұмыс. Шаруашылықтағы аналық мал басының туғаннан кейінгі кезеңіндегі ауруларын анықтау үшін осы шаруашылық бойынша ай сайын гинекологиялық диспансеризация өткіздік. Біздің зерттеуіміз бойынша аналық малдың арасында кеңінен таралған аурулардың бірі созылмалы эндометрит болды, одан кейін ірінді-катаральды вагиниттер, вестибулиттер, шудың түспей қалуы, жатыр субинволюциясы жиі кездесті

Патогенетикалық терапия

Патогенетикалық емдеудің белгілі бір тәсілі – ол новокаиндік блокада. Новокаин қабынған бөлім жүйкесінің тітіркену қабілетін қалыптастырады, нерв жүйесіне берілетін ауру тітіркендіруін тоқтатады осыған байланысты

ұлпалардың қоректенуі жақсарып, қабынған жерде зат алмасу процесі қалпына келеді. Сонымен қатар, фагоцитоздың белсенділігі жоғарылап, қанның бактериоциттік және лизоцимдік белсенділігі, атонияға ұшыраған жатырдың жиырылуы қайта қалпына келеді.

Организмде новокаин гидролизден өтіп параамино-бензой қышқылы пайда болады. Ол сульфаниламид препараттарын бейтараптандырады, сондықтан новокаин тосқауылын сульфаниламид препараттарымен және ваготроптық (карбохолин, прозерин) дәрмектерімен қоса қолдануға болмайды.

Акушерлік-гинекологиялық аурулардың алды налу жыл бойы айына бір рет акушерлік гинекологиялық диспансеризация өткізу керек, сиырлар бұзаулағаннан кейін бұл істі 11-12 күндері бастаған жөн. Туғаннан кейінгі кезеңде ауру бастасымен тез арада емдеу істерін жүргізу керек. Акушерлік көмекті арнайы бөлмеде асептика және антисептика ережелерін сақтай отырып жүргізген дұрыс. Туу бөлмесінен жалпы топқа гинекологиялық ауру сиырларды жіберуге болмайды. Барлық өткізілетін ветеринарлық іс-шараларға жауапты қарап есебін беріп отыру керек малдың инвентарлық нөмірін, лақап атын, тұқымын т.б. мәліметтерді тіркеу қажет. Күйге келген малды арнайы әдіспен дайындалған күйіттеуші малды пайдаланып анықтаған жөн. Әр фермада бір қолдан ұрықтандыру пунктін ашып, оның жұмысын дұрыс жүргізгені абзал. Аналық малды әр топқа дер кезінде ауыстырған жөн (туу, туғаннан кейінгі, сауу, суалту, ұрықтандыру). Туу бөлімшесінде тәулік бойы кезекшілікке арнайы дайындық өткен мамандарды қойған дұрыс. Шаруашылықта аналық малдың іштастауы байқалса оның себебін дер кезінде анықтап нәтижесі бойынша іс-шаралар ұйымдастыру қажет. Шаруашылықтағы аналық және аталық мал басын бруцеллезге, трихомонозға, кампилобактериозға тексеру қажет. Сауынды сиырлардың жыныс мүшелеріне, сүт безі жағдайын үнемі зерттеп тұру қажет. Метрит – мастит – агалактия синдромының алдын алу керек. Осы жұмыстарға мал мамандары мал дәрігерлері, зоотехниктер қолдан ұрықтандырушы – бригадирлер жауап беруі тиіс. Шаруашылықта кездескен туғаннан кейінгі патологиялардың емі. Жатырдың катаральды және ірінді-катаральды қабынуын біз өз тәжірибемізден өткізген емдеу әдістерін қолданып, емдеу жүргіздік.

Емдеу курсы 8-10 күн аралығында жүргіздік 2 және 6 күндері тері астына мынадай қоспаны енгіздік 1% новокаин ерітіндісін 100-150 мл және антибиотик пенициллин немесе стрептомицин 500 ӘБ + окситоцин 30-35 ӘБ жылы күйінде тері астына енгіздік.

-2,5,8 күндері күре тамырына 30; 60; 90 мл өз қанын алып оған 500 ӘБ пенициллин қосып бұлшық етке енгіздік.

-3; 7 күндері – стрептомицин 1гр, пенициллин 150 мың ӘБ тривитамин 100мл жатыр қуысына Эсмарх кружкасы арқылы жібердік.

- келесі қолданылған емдік дәрі ихтиоловит. Бұл дәрінің құрамы күрделі, оған; глюкоза ұнтағы – 30,0 + ихтиол 4,0гр, аскорбин қышқылы – 3,0 гр, дистилденген су 63,0 мл қоспа жасап араластырады. Ихтиоловит қоспасының түрі қара қоңыр майлы сұйық ихтиол майының иісі шығып тұрады. Дистелденген суға глюкоза мен ихтиолды қосып ерітіндіні 13-17 минут

кайнатады, одан кейін сүзіп 65-75 С суытады, кейін аскорбин қышқылын қосады. Осындай жолмен дайындалған қоспаны құйымшақ және жамбас сүйегі құралған ойпатқа алдыңғы бұрышынан жібереді, ол үшін Бобров инесін қолданады, 4-5 см тереңдікке ерітіндінің жалпы дозасы 50 мл, ерітіндіні 2-ге бөліп, екі жағына салады, дәріні 2-3 рет 72 сағат сайын қайталап отырады.

Аналық жыныс безінің қабынуы

Бірінші ауруды асқындыратын себептерді жоюымыз керек. Малдың азықтануын, рацион құрамын, бағып - күтімін, күнделікті моционды ұйымдастырады. Ең қолайлы емі кистаны тік ішек арқылы сығып тастау. Пункция жасаған тиімді, ол үшін тік ішек арқылы жұмыртқабықтағы күлдіреуікті ұстап, малдың жамбас сүйегі алдынан инені жіберіп, сұйықты сорып алып орнына 1% йод ерітіндісін жібереді.

Күре тамыры арқылы көлемі 80 мл калий йодының судағы 5% ерітіндісін 5 күн қатарынан қолданғаны дұрыс. Калий йодиді қалқанша безі арқылы лютеиндік гормонның түзілуін реттейді.

Іріңді эндометрит

Жіті катаральды және іріңді – катаральды эндометриттер

Клиникалық көріністермен анықталуы. Жатырдың қоңырқай шырыш немесе шырышты – іріңді экссудатпен араласқан сұйық ағады. Сұйықтың көлемі әртүрлі болады, әсіресе түннен кейін. Экссудаттың түсі ақ, ақ-сары болады. Шырыштың қоюлығы қаймақ тәрізді қою, кейде сасық иісті болады.

Қынап арқылы зерттегенде, қынаптың кілегей қабаты, жатырдың қынап жақбөлігі қызарып, ісініп жатыр мойнынан экссудат бөлініп тұрады. Тік ішек арқылы зерттегенде жатыр тармақтарының үлкейіп, қабырғасы қалындағаны аурушаңдығы білінеді және жиырлу қабілеті төмендеп, флюктуация нақты білінеді.

Жатыры тік ішек арқылы ұстап көргенде сиыр күшеніп, арқасын бүкірейтеді, қынаптан көп мөлшерде экссудат бөлінеді. Аналық жыныс бездерінде кейде сары денелер байқалады. Жыныс циклі болмайды. Малдың жағдайы нашарлап, әлсізденеді, дене қызуы бірде басылы, бірде жоғары деңгейде тұрады.

4. Мақсаты: Осы жұмыстың басты мақсаты организмде және жыныс мүшелерінде туғаннан кейінгі инволюция кезінде болатын физиологиялық үрдістерді зерттеу, осының негізінде сиырлар төлдегеннен кейін жыныс мүшелерінің қызметін қайта қалпына келтіруге қатысты тиімді әдістер ойластыру.

5. Міндеттері:

1. Шаруашылық жағдайында сиырдың жыныстық мүшелерінің инволюциясының ұзақтығы және клиникалық көрінісін зерттеу.

2. Сиыр төлдегеннен кейін жыныстық мүшелерінің инволюциясы мерзіміне кейбір фармакологиялық заттардың әсерін сынау.

3. Сиырлардың жыныстық мүшелерінің туғаннан кейінгі патологияларының алдын алу шараларын ойластырып, өндіріске ұсыну.

6. Зерттеу нәтижелері:

1. Акушерлік- гинекологиялық аурулардың алдын алу үшін аналық малдың бағып күтуін жақсартып мационға шығару керек.

2. Туғаннан кейінгі кезеңде акушерлік-гинекологиялық диспансеризация жасап ауру малды дер кезінде емдеу керек.

3. Туғаннан кейінгі кезеңде акушерлік-гинекологиялық патологияның алдын алу үшін уыз және 10% новокаин ерітіндісін қолданғы дұрыс.

7.Қорытынды

1. Шаруашылықтағы жаңа төлдеген аналық сиырлардың 20% - акушерлік-гинекологиялық ауруларға ұшырғаны анықталды. Оның ішінде 70% - жатыр аурулары.

2. Бедеу қалған сиырлардың әрбір 100 басына алынатын бұзау саны 65-тен аспайды.

3. Бедеулікпен күресу үшін жаға бұзаулаған сиырларға тері астына 10-15 мл өз уызын және 10% новокаин ерітіндісін аш бүйірден 10 мл құрсақ қуысына жіберген өз нәтижесін береді.

4. Шаруашылықтағы аналық мал басының буаз кезіндегі күтімін жақсартып, мационға шығару керек.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Абдрахманов Т.Ж. «Диспансеризация коров в хозяйствах Акмолинской области» Вестник науки Акмолинского сельхоз. Института, 1996 г №4

2. Васильева Е.А. «Клиническая биохимия сельскохозяйственных животных» Москва «Колос» 1984 г.

3. Васильев В.Т. «Факторы обуславливающие возникновение эндометритов и маститов коров» Ветеринария 1996 г стр. 34-38

4. Вегота Л «Методы бактериологического исследования слизи при эндометритах коров» Реферативный журнал стр. 60-64

5. Гудимова Т.Е. «Болезни гениталий и маститы» Ветеринария 1986 г № 8 стр. 36-38

ҚАЛДЫҚТЫ ӘЛЕМ АРТТА ҚАЛДЫ

Студенттер Қалманова А., Мырзабекова С., 3 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК

Ғылыми жетекшісі: Салықбаева К.С., арнайы пән оқытушысы

Өзектілігі: Қалдықтардың жиналуы – Ақтөбе қаласында тұрмыстық және өндірістік қалдықтардың шамадан тыс жиналуы экологиялық тұрақтылыққа теріс әсер етеді. Қалдықтардың дұрыс сұрыпталмауы мен тиісті өңделмеуі нәтижесінде, қала маңында қоқыс жинақталып, полигондарда орын жетіспейді. Қазіргі уақытта тұрғындардың қалдықтарды дұрыс жою және сұрыптау мәдениеті әлі де төмен, бұл жағдай экологияға және адамдардың денсаулығына зиян келтіреді. Қалада тиісті қалдықтарды жинау және өңдеу жүйесі толыққанды жұмыс істемейді, сондықтан экологиялық ахуал нашарлап, санитарлық жағдай нашарлайды. Ақтөбе қаласының экологиялық ахуалына кері әсер ететін басты факторлардың бірі – қалдықтардың дұрыс басқарылмауы.

Мәселе: Қайта өңдеу жүйесінің дамымауы – Ақтөбе қаласында қалдықтарды сұрыптау және қайта өңдеу жүйесі жеткілікті деңгейде дамымаған. Инфрақұрылымның жоқтығы немесе жетіспеушілігі қалдықтарды тиімді өңдеу процестерінің орындалмауына себеп болады. Қалдықтарды қайта өңдеу зауыттарының саны өте аз болғандықтан, көптеген қалдықтар полигондарға жіберіледі. Бұл жағдай экологиялық мәселелермен қатар, экономикалық тұрғыдан да тиімсіз, себебі қалдықтарды қайта өңдеу арқылы ресурстарды үнемдеуге және жаңа материалдар алу мүмкіндіктері жоғалтады. Сонымен қатар, қайта өңдеу үшін қажетті инвестициялар мен жаңа технологиялар жетіспейді, бұл қалдықтарды басқарудың тиімділігін төмендетеді.

Полигондардың толып кетуі – Қаладағы қоқыс полигондары экологиялық талаптарға сәйкес келмейді және оларды дұрыс басқару жүйесі жоқ. Қалдықтардың көп бөлігі осы полигондарға түсіп, экологияға зиянын тигізеді. Полигондардың толықтығы көбейіп, жаңа жерлер табылмаған жағдайда, қалдықтар бей-берекет төгіле бастайды, бұл экосистемаларға және тұрғындардың денсаулығына қауіп төндіреді. Полигондардағы қалдықтардың дұрыс өңделмеуі нәтижесінде топырақ, су және ауа ластанады, бұл экологиялық жағдайды одан әрі күрделендіреді. Қалдықтардың үлкен көлемі полигондарда шіріп, өрт кезінде зиянды химиялық заттар шығарады, бұл ауа сапасына кері әсер етеді.

Қалдықтардың қоршаған ортаға зияны – Қалдықтардың қоршаған ортаға әсері өте зор. Топырақтың, судың және ауаның ластануы – бұл қалдықтардың экологиялық зияндарын көрсететін негізгі факторлар. Қалдықтар полигондарда дұрыс жойылмағанда немесе өртелгенде, олар адам денсаулығына зиянды улы газдар бөледі. Бұл газдар ауаны ластап, адамның тыныс алу жолдарын зақымдайды. Сонымен қатар, қалдықтар топырақты және суды ластайды, бұл ауыл шаруашылығына да теріс әсер етеді. Ластану экосистемаларды бұзады, биоәртүрлілікті төмендетеді және климаттың өзгеруіне ықпал етеді. Осыған байланысты қалдықтарды басқару мәселесі тек экология үшін ғана емес, адам денсаулығы үшін де өте маңызды.

Жұмыс мақсаты: Ақтөбе қаласындағы қалдықтарды басқару жүйесін зерттеп, негізгі проблемаларын анықтау және оларды шешу жолдарын ұсыну. Сонымен қатар, халықтың экологиялық сана-сезімін арттыру және қалдықтарды қайта өңдеу мүмкіндіктерін кеңейту қажеттігін көрсету.

67-бап. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар

1. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар - ерекше қорғаудың құқықтық режимімен не шаруашылық қызметтің мемлекеттік табиғи-қорық қорын сақтау мен қалпына келтіруді қамтамасыз ететін режимімен реттелетін жер, су, орман және жер қойнауы учаскелері.

2. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың түрлері Қазақстан Республикасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы заңдарымен белгіленеді.

3. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды құру тәртібі, қорғау және пайдалану режимдері, олардың қызмет жағдайлары Қазақстан

Республикасының заңдарымен және өзге де нормативтік құқықтық актілерімен белгіленеді. Осы бапқа байланысты міндеттерді айта кетсйік.

Міндеттер:

- Ақтөбе қаласындағы қалдықтарды жинау, сұрыптау және өңдеу жүйесін зерттеу;
- Қалдықтарды қайта өңдеуге байланысты қолданыстағы шараларды талдау;
- Экологиялық мәдениетті дамыту жолдарын қарастыру;
- Қалдықтарды тиімді басқаруға арналған ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу нәтижелері: Ақтөбе қаласында қалдықтарды басқарудың тиімді жүйесін қалыптастыру үшін бірқатар шаралар қажет. Біріншіден, қалдықтарды сұрыптау мәдениетін қалыптастыру және тұрғындарды экологиялық мәдениетке баулу керек. Бұл үшін қалалық инфрақұрылымды дамыту, қайта өңдеу кәсіпорындарын көбейту және экологиялық білім беру жұмыстарын жандандыру қажет. Сонымен қатар, мемлекеттік және жеке сектордың ынтымақтастығын арттыру өте маңызды. Қалдықтарды басқару жүйесін жақсарту үшін заңнамалық тұрғыдан қолдау көрсетіп, жаңа экологиялық жобаларды жүзеге асыру қажет. Қалдықтарды тиімді басқару үшін білім беру, ақпараттық науқандар мен инновациялық шешімдер қажет.

Тәуелсіздікке қол жеткізген 24 жыл ішінде Қазақстанның экономикасы қаршынды қадамдармен дамыды. Еліміз бүгінде әлеуетті экономикасы, тұрақты қаржылық қуаты бар мемлекетке айналғаны да ақиқат. Осының бәрі ненің арқасы? Ол қойнауы қазына, топырағы құт қазақтың қасиетті жерінің арқасы. Жасыратыны жоқ, ел экономикасының бүгінге дейін даму үрдісі тек қасиетті жеріміздің қойнауынан алынған шикізат ресурстарының арқасында ғана мүмкін болды. Қазақстан Республикасы экспортының 90 пайызын мұнай, көмір, темір және әртүрлі түсті металл шикізаты құрайтындығы да шындық. Ғасырлар бойы төл перзентін қойнауынан алынған игілікпен қамтамасыз етіп келе жатқан қайран дала қажыды, тума табиғатымыз тақырланды. Ұлы дала енді туған перзенттерінен жа-на-шырлық күтеді. «Алмақтың да салмағы бар». Енді «бұлақ көрсең, көзін аш» деген баба-лардың қасиетті қағидасына адалдық танытып, жомарт даламызды күл-қоқыстан тазартып, тынысын ашуымыз қажет-ақ. Қазақ «жер жарасы – жан жарасы» деген ұлағатты ұран тұтқан ұлт.

Қорытынды: Ақтөбе қаласындағы қалдықтарды басқару мәселесі қазіргі уақытта маңызды экологиялық проблемаға айналып отыр. Қалдықтардың дұрыс жиналмауы, сұрыпталмауы және қайта өңдеу жүйесінің жетіспеушілігі қоршаған ортаға теріс әсер етіп, экологиялық дағдарысқа алып келеді. Полигондардың толып кетуі, қалдықтардың дұрыс жойылмауы, экологиялық мәдениеттің төмендігі және қайта өңдеу кәсіпорындарының аздығы – бұл мәселелердің барлығы экология мен адамның денсаулығына зиян келтіреді.

Бұл мәселелерді шешу үшін Ақтөбе қаласында қалдықтарды басқару жүйесін жаңарту қажет. Қалдықтарды сұрыптау мәдениетін қалыптастыру, қайта өңдеу кәсіпорындарын көбейту, экологиялық білім мен ақпараттық науқандарды арттыру сияқты шаралар экологиялық жағдайды жақсартуға ықпал етеді. Сонымен қатар, мемлекеттік және жеке сектор арасындағы

ынтымақтастықты күшейту арқылы қалада қалдықтарды тиімді басқару жүйесін құруға болады.

Ақтөбе қаласының экологиялық жағдайын жақсарту тек қоршаған орта үшін ғана емес, қоғамның әлеуметтік және экономикалық әл-ауқатын арттыру үшін де маңызды. Сондықтан қалдықтарды басқарудың тиімді жүйесін қалыптастыру қаланың дамуына және тұрғындардың өмір сапасының жақсаруына өз әсерін тигізеді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Жалпы білім беретін мектепте табиғат қорғау жұмысын күшейту туралы (әдістемелік хат) мектептегі тәрбие жұмысы. – Алматы, 1978.-55б
2. Нұғыманов И, Орынбеков С. Экологиялық білім берудің педогогикалық негізі. //Қазақстан мектебі, 1996.
3. Қоршаған ортаны қорғау туралы Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 15 шілдедегі № 160-І Заңы

ПЛЕЙКАСТ – БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ЛИРИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛЫ
Студент Құбаева Г, 3 курс, Мұрын жырау Сеңгірбекұлы атындағы Маңғыстау жоғары педагогикалық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Аймуханова А.А., орыс тілі мен әдебиет пәнінің оқытушысы

Бұл жұмыс қазіргі ақпараттық технологиялардың қарқынды дамып жатқан заманында, цифрлық технология мен шығармашылық әдебиетті біріктіретін бірден бір құрал – плейкаст – заманауи білім беру ресурсымен танысуға және оны өзбетінше дайындап, оқу қызметінде пайдалану жолдарын қарастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі таңда жастардың әдебиетке, кітапқа деген сүйіспеншілігінен көрі, гаджеттерге деген тәуелділік артқаны бәрімізге мәлім. Барлық мәселе осында. Ақындардың өлеңдерін оқу мен тілді байыту екінші орынға ығысып, әлеуметтік желілер мен ойын-сауық платформаларға көп уақыт бөлінеді. Осы мәселені шешу үшін әдебиетті ақпараттық технологиялар мен жаңа әдістерді қолданып заманауи форматта оқытуды ұсынамыз.

Плейкастты қолдану жастардың әдебиетке деген, жалпы айтқанда кішкентай бір өлеңді қызығушылықпен жаттауға деген құлшынысын арттыруға көптеген ықпал етеді деп сенімді айта аламыз. Өйткені бұл жастардың әдебиетке қызығушылығын арттырып қана қоймай, шығармашылыққа және креативті ойлауға көмектесетін жаңа тәсіл.

Жұмысымыздың мақсаты – плейкаст сияқты білім беру ресурсымен, оның мүмкіндіктерімен және қолдану аясымен таныстыру болса, міндеттері – плейкасттың функционалдық ерекшеліктерін талдау, плейкастты әдеби шығармаларды, әсіресе өлеңдерді ерекше жеткізу құралы ретінде қарастыру, плейкасттың жастар арасындағы танымалдылығы мен қолдану деңгейін

зерттеу, әдебиетке қызығушылықты арттыруда плейкасттың рөлін анықтау, плейкастты қолдану бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Ендеше «плейкаст» терминін қарастырайық. Плейкаст дегеніміз не? Бұл сөздің этимологиясын алсақ, ол ағылшын тілінен енген «playcast» сөзі, аударғанда «play» – ойнау, орындау, және «cast» – жариялау деген мағына береді. Ал, дефенициясына келетін болсақ, плейкаст – қандай да бір тақырып бойынша бейне-, фото- файлдарды, музыка мен мәтінді қамтитын мультимедиялық ашықхат (открытка). Оған қоса, шығармашылық ойды еркін әрі визуалды түрде әдемі жеткізудің ерекше құралы.

Плейкастты әдебиет сабақтарында қолданудың тиімділігі неде? Бұл сұраққа жауап беру үшін, алдымен бірқатар басқа да сұрақтарға жауап іздеп көрейік: Неге авторлық әндерді тыңдағанда, тыңдаушылар оның мәтінін шығаруды сұрайды? Не үшін әндерге клип түсіреді? Балаларға арналған кітаптарды неліктен жарқын суреттермен толықтырады?

Өйткені адамда қабылдау арналары өте көп: визуалдық – суреттер оқушылардың назар аударуына толықтай әсер етеді, аудиалдық – музыка мен дыбыстық эффектілер тыңдаушылардың эмоциясын қозғайды, кинестетикалық – қозғалыс элементтері мен ритм арқылы оқушыларды сабаққа белсене қатысуына көмектеседі. Осы қабылдау арналары бір уақытта жұмыс жасағанда, материал оқушының есінде тез әрі анық сақталады.

Плейкастты музыкалық ашықхат деп айта кеттік, өйткені оның негізгі мақсаттарының бірі көрерменге визуалды әсер қалдыру. Сурет, музыка, мәтінді біртұтас қылған бұл мультимедиялық форматтағы ерекше құрал шығармашылық туындыларға екінші өмір сыйлағандай болады.

Әдебиет сабақтарында плейкастты сабақтың қай кезеңдерінде пайдалануға болады десеңіз, кез-келген кезеңінде деп жауап беруге болады:

- сабақ басында, тақырыпты анықтау мақсатында оқушыларға проблемалық сұрақ қою арқылы қызықтыру үшін;
- сабақтың ортасында, белгілі бір ақынның лирикалық мотивтерін түсіндіру мақсатында;
- сабақ соңында, тақырыпты қорытындылау және рефлексия жасау үшін;
- сонымен қатар, плейкаст жасауды үй тапсырмасы ретінде беруге де болады, бұл өлеңді тез жаттауға және мағынасына терең үңілуге мүмкіндік береді.

Кез-келген ақынның өлеңдерін оқыту кезінде плейкастты қолдану оқушыларға ақынның шығармашылық әлеміне тереңірек үңіліп, енуге мүмкіндік береді. Плейкасттағы суреттер арқылы ақынның шығарған образдарын көз алдына елестетіп, музыка арқылы оның көңіл-күйін сезініп, мәтін арқылы мағынасын түсінуге болады.

Плейкастты білім беру жүйесінде қолдану маңызды екенін білдік. Ендеше, оның жасалу жолын қарастырайық.

Плейкастты жасау үшін үш негізгі компонент қолданылады:

- сурет немесе бейнежазба – көрерменге визуалды әсер ететін басты элементтің бірі;

- әуен – көрерменнің әсерін күшейтетін екінші маңызды компонент, бейнежазбамен ортақ үйлесім табатын музыканы іздеу де оңай жұмыс емес дер едім;

- мәтін плейкастқа тереңдік қосатын элемент.

Енді әрқайсысына қойылатын талаптарға бөлек тоқталайық:

– Бейне ретінде фотосурет, сурет, бейнежазбаны қолдануға болады.

– Музыканы әлеуметтік желілерден алуға болады, бірақ міндетті түрде оның аты мен авторы көрсетілуі тиіс.

– Музыкалық ашықхатта (открыткада) өлең соңғы орында тұрады, сондықтан ол плейкастта болуы да мүмкін, болмауы да мүмкін. Егер ашықхатта (открыткада) өлең жазылатын болса, онда ол көлемі жағынан шағын болуы тиіс. Мәтін мен бейне үйлесімді болуы керек. Мәтіннің түсі мен шрифтіне, мөлшері мен орналасуына аса мән беру қажет. Әріптері анық оқылатындай болуы қажет.

Мысал ретінде Мұқағали Мақатаевтың «Ей, өмір» өлеңіне арнап өзімнің дайындаған плейкастымды келтірейін. Плейкаст жасағанда, біріншіден, бейнежазбаларды өлең мәтінінің әр жолымен сәйкес келетіндей қылып таңдадым, оларды Google-дан әсерлі бейнежазбалары көп рixabay.com сайтынан таптым. Әуенге келер болсақ, өлеңді оқыған мәнеріме қарай ерекше болсын деп Yiruma – “River flows in you” музыкалық композициясын таңдадым. Тегін әрі тез жүктеу үшін sefon.pro сайты қолдандым. Осының бәрін дайындап, плейкаст жасау үшін өзіме өте ыңғайлы CapCut қосымшасын пайдаландым. CapCut қосымшасында бейнежазбаларды біріктіріп, әуенді қойып, оған өлеңді мәнерлеп оқыған өзімнің дауысымды қостым. Бұл жұмыс маған ақынның шығармашылық стилін түсінуге және өлеңнің негізгі идеясын сезінуге мүмкіндік берді. Плейкаст жасауға қызыққан әрбір адам осыны сезіне алады деп ойлаймын.

Өзім педагогикалық колледжде оқитындықтан, болашақ мұғалім ретінде, плейкастты қолдану білім беру процесіне өз септігін тигізетін таптырмас әдістердің бірі екенін сенімді түрде айта аламын. Плейкастпен осы оқу жылы танысып, оны өз тәжірибемде белсенді пайдаланып жүрмін. Ең алғашқы рет орыс тілі мен әдебиеті пәнінен Ф. Тютчевтің «Есть в осени первоначальной» өлеңіне плейкаст дайындасам, одан кейін жетекшімнің «Оқуға құштар колледж: Мен кітапты ашамын – Мен әлемді танымын!» атты облыстық семинарында өткізген шебер-сыныбында семинарға қатысушы оқытушыларға осы плейкастты қалай дайындағанымды көрсеттім. Одан кейін қаламыздағы Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университетіне жетекшіммен бірге барып, оның университет студенттеріне өткізген «қонақ дәрісінде» Мұқағали Мақатаевтың «Ей, өмір» өлеңіне дайындаған плейкастымды таныстырдым, оны қалай жасағанымды түсіндіріп, оның әдістемелік артықшылықтарымен бөлістім. Қазір біз тобымызбен бірге мектепте өндірістік тәжірибеден өтіп жатырмыз. Осы практика кезінде де мен плейкасттарды тиімді қолданудамын. Мысалы, жақында «В мире чисел» тақырыбында өткен ашық сабағымда тақырыпты ашу мақсатында «миға шабуыл» ретінде цифрлар туралы өлеңге плейкаст жасап, оқушыларға жаңа

тақырыпты түсіндірдім. Плейкаст сабақтың мазмұнын, тақырыбын ашуға көмектескен бірден бір құрал болды.

Қорыта айтқанда, плейкаст – мектеп оқушыларына лирикалық шығармалар бойынша сабақ өту барысында өте ыңғайлы әрі пайдалы әдіс болып отыр. Себебі ол үй тапсырмасы ретінде берілсе, плейкаст жасау арқылы өлеңді тереңірек түсінесің, оның сөздеріне анықтап мән бересің және соған байланысты бейнежазбалар мен әуен таңдайсың. Оған қоса өзіңнің даусыңмен мәнерлеп оқу арқылы, тіліңді жаттықтырасың. Осылайша, плейкаст технологиясы оқыту процесін жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың қызығушылығын арттырып, шығармашылыққа ынталандырады. Плейкасттың болашағы зор, өйткені ол дәстүрлі оқыту әдістерін толықтырып, заманауи оқыту үдерісіне жаңа серпін береді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. О.А. Бухарева. Изучение лирических произведений на уроках литературы. URL: <https://search.app/QaerpSGBQGaWpjEQ9>
2. Виды человеческого восприятия. URL: <http://rub-rpc.ru/services/stranitsa-psikhologa/tip-vospriyatiya-vizualy-audialy-kinestetiki-diskrety>

ТОҒАН ФЕРМАЛАРЫНДАҒЫ БАЛЫҚ ГЕЛЬМИНТТЕРІНІҢ МОНО ЖӘНЕ АРАЛАС ИНВАЗИЯСЫНЫҢ АДАМ МЕН ЖАНУАРЛАРҒА ҚАУІП. (БАЛАУ ЖӘНЕ КҮРЕС ШАРАЛАРЫ)

Құрманяқызы Б., арнайы пән оқытушысы, Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

1. Жобаның өзектілігі: Қазақстанның балық шаруашылығы су қорына бай, балықтар түрі көп және балық өсіру мен аулауды қарқынды дамытуға қолайлы жағдайлар жасалғаны мәлім. Біздің республикамызда жалпы көлемі 7 млн га астам үлкенді – кішілі көлдер көп. Олардың 3 млн 300 мың га балық өнеркәсібіне берілген және 900 га астам су қоймалары бар. Шығыс Қазақстанның оңтүстік шығысында Зайсан, Балхаш - Алакөл, Марқакөл, Сасықкөл көлдері, оңтүстік батыс жағында Шар, Шаған, Аягөз бен Ай және Ертіс өзендері ағып жатыр. Балық молшылығына қолдан өсіру әдісінің маңызы зор. Балық өсіретін зауыттар балық уылдырығын қолдан ұрықтандырып өсіріп, көптеген шабақтарды өзен, көлдерге жіберу арқылы балық санының артуына мүмкіндік жасайды.

Балықтар адам мен жануарларға кейбір гельминтоз ауруларын тасымалдаушылар. Адам және жануарларға жұғатын балық аурулары: описторхоз, клонорхоз, дифиллоботриоз, метагонимоз, анизакидоз, диоктофимоз, гнатостомоз, нанофиетоз, псевдамфистомоз [3].

Балық аурулары, балық организмінде ауру қоздырғыштардың әсерінен немесе тіршілік ортасының қолайсыз жағдайынан болады, зат алмасу, ас қорыту, тынысалу, т.б. тіршілік процестерінің қалыпты жағдайының бұзылуына әкеледі. Балық аурулары жұқпалы және жұқпайтын болып бөлінеді. Жұқпайтын балық аурулары балықтардың тіршілік ортасының қолайсыз жағдайынан (оттек

немесе қоректік заттардың жетіспеуі, температураның жоғары болуы, пестицидтер мөлшерінің көбеюінен судың улы заттармен ластануы, т.б.) туады. Балықтың жұқпалы аурулары инфекциялық және инвазиялық аурулар тобына бөлінеді. Инфекциялық аурулардың қоздырғыштары — вирустар, бактериялар, саңырауқұлақтар жәнесу өсімдіктері. Инвазиялық ауруларды паразит құрттар (гельминтоз), шаянтәрізділер (крустацеоз) және қарапайымдар (протозоа) тудырады. Жұқпалы ауруларға балықтардың вирусаурулары (қызамық, балық торсылдағының қабынуы және т.б.), балықтың бактериялық кеселі (*Aeromonas punctata* — су бактериясы тарататын Балық аурулары), саңырауқұлақтардан болатын кеселдер (сапролегниоз, т.б.) жатады. Сонымен қатар балықтың жұқпалы кеселіне қарапайымдар (кокцидиялар, талшықты инфузория) тарататын тұқының кокцидиоз энтериті, ихтиофтириоз; паразит құрттар тудыратын дактилогироз (қоздырғышы *Dactylogyrus vastator* және *Dactylogyrus extensus* құрттары), сангвиниколез (*Sanguinicolainermis*), диплостомоз (*Diplostomum chromatophorum*), ботриоцефалез (*Bothrioccephalus acheilognathi*), лигулез (*Ligulaintestinalis*) аурулары жатады. Балықтың жұқпалы ауруларға төзімділігі ауру қоздырғыштар түріне, олардан қорғану қабілеті мен тіршілік жағдайына байланысты. Ауруға шалдыққан балықтаар қоректенбейді, әлсіреп қырылып қалады. Балықауруларының қоздырғыштары таралмау үшін карантин шаралары жүргізіледі.

Балық шаруашылық саласының қолданыстағы заңнамасын жетілдіру мақсатында 2010 жылдың 21 қаңтарында қабылданған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне балық шаруашылығының мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңының аясында «Жануарлар дүниесін қорғау өсімін молайту және пайдалану туралы» Заңына ауқымды түзетулер жасалып, балық аулау, балық шаруашылығын жүргізу саласындағы бірқатар нормативтік – құқықтық актілерге тиісті өзгерістер енгізілді. Осы өзгерістердің бірі тауарлы балық өсірумен айналысатын ұйымдарға мемлекеттік қолдау көрсету шараларын көздейді. Бүгінгі таңда осы бағытты дамытуға мемлекет тарапынан айтарлықтай көңіл бөлініп отыр [2].

Қазіргі таңда Республикамызда сапалы мал өнімінің өнімдерін, сонымен қатар балық өнімдерін даярлауда оған басты назар аударуда. Соған байланысты балық шаруашылығына көп көңіл бөлінуде. Осыған байланысты балық ауруларының алдын алуды, қажет болғанда ветеринариялық – санитариялық шараларды жоғары және ғылыми негізде жүргізетін ветеринария мамандарын даярлау қазір өзекті мәселеледің бірі.

2. Мәселе. Зерттеу жұмыстары Алматы облысы Талдықорған қаласы, Ескелді ауданы “Алипов Т” шаруа қожалығында орындалды. Тәжірибе қойылатын бұзаулар аналог принципі бойынша алынды. Тәжірибе қойылған бұзалардан тексеру үшін қан дәрілік өсімдіктер жиынтығын бергенге дейін (фондық көрсеткіш) және қолданғаннан кейінгі 7, 14, 21, 28-шы тәуліктерде алынып отырылды. Гематологиялық зерттеу жұмыстары “Клиникалық ветеринариялық медицина” кафедрасында жартылай автоматтандырылған биохимиялық анализатордың көмегі арқылы анықталды (BioChemSa).

3. Жұмыс.

Зерттеуге әкелінген балықтар тұқы тектес балықтар тұқымына жатады. Әкелінген балықтарды гельминтоздарға зерттедім. Ең бірінші әкелінген балықтардың түсін, сыртқы түрі мен тері жабынының жағдайын визуальді жолмен анықтадым. Өнімнің түсін жаңа кесілген көлденең тілікте анықтадым, тілікті бұлшық еті мол жерден жүргізіледі. Мұздатылған өнімді алдын-ала жібітіп алдым. Балықтардың иісін балықтың денесіне арқа қанаты мен бас аралығына аналь тесігіне жақын жерден омыртқаға бағытталып енгізілген жаралары мен механикалық зақым тиген жерлерден және еті қалың жерінен блоктың терең қабатына енгізілген пышақ немесе шпилька бетін сондай-ақ желбезек бетін иіскеу арқылы анықтадым. Кейін арқа бұлшықетін описторхоз гельминтін балаңқұртына компрессорлық әдіс бойынша қарап анықтадым. Ол үшін балықтың бір бүйірінің қабыршағын алған терісін скальпельменекі бағытта кестім. Бірінші тілікті арқа жүзбе перпендикулярлы бағытта ұзына бойы, ал екінші қанатына дейін жанама, жағалай тіліп, тері асты пинцетпен 25 см дейін тартып, сыпырып алдым. Содан кейін 0,2-0,5 см қалыңдықта бұлшықеттің беткі қабатын кесіп алып, компрессорлық әйнек үстіне ұсақтап турап, жақсылап араластырып, әйнек бұрандамамен қысып жаптым. Микроскоп көмегімен кіші үлкейтуде бір балықтан алынған барлық тілім қаралады. Описторхозбен зақымданған жағдайда құрттар оңай табылады. Біздің зерттеулерімізде описторхозбен залалданған балықтар анықталмады (кесте 3).

4. Мақсаты: Жетісу облысының су көздерінде өсетін балықтарда гельминтоздардың моно және аралас инвазиясының таралуын анықтау және ветеринариялық-санитариялық шараларды дайындау, өндірістік қолданысқа ұсыну.

5. Міндеттері:

1. Жетісу Облысының су көздерінен ауланатын балықтарды гельминтоздарға зерттеу;

2. Тоған фермалардағы балық гельминттерінің моно және аралас инвазиясының таралуын анықтау,

3. Тоған фермалардағы балық гельминттерінің моно және аралас инвазиясының түрлерін анықтау.

4. Балық гельминтоздарына қарсы ветеринариялық-санитариялық шараларды дайындау, өндірістік қолданысқа ұсыну

5. Зерттеу нәтижелері:

Тоған фермалардағы балық гельминттерінің моно және аралас инвазияларымен залалдануы анықталып, өндіріске тиімді емдеу әдістері мен ғылыми негізделген алдын алу шаралары зерттелінді.

Тоған фермалардағы балық гельминттерінің моно және аралас инвазиялары әсерінен таралған ауруларды емдеу және алдын алудың жаңа тиімді әдістері ұсынылады.

7. Қорытынды

1. Жетісу облысының су көздерінен ауланған тұқы тектес балықтарды компрессорлық әдіспен зерттегенде *Opisthorchis felineus* құртының метацеркарийларымен залалдануы анықталмады.

2. Жетісу облысының су көздерінде (Алакөл, Қаратал, Балқаш) балықтарда лигулездің таралуы 20-70 % - ды құрайды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Қазақстан республикасының ветеринария заңнамасы // Астана, - 2010 ж

2. Ысқақов М.М., Бөлекпаева Л.Т. Балық аурулары // Алматы, - 2007ж. 86-97 б

3. Абеуова Л.С., Кусаинова А.С., Сембаева Ж.П., Ашетова И.Н. Балық анизакидозының таралуы // Астана, -2012 ж

4. Дүйсембаев С.Т. Ветеринариялық санитариялық сараптау// Алматы, -2013. 374-386 б.

5. Скрыбин К.И., Попов Н.П. Гельминтологиялық экспедиция // Павлодар, - 1925 ж

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ЖӘНЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРЫН ӘЗІРЛЕУДЕГІ РӨЛІ

Мусаева А.Т., информатика пәнінің мұғалімі, Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасының «№9 Меркі колледжі» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорны

1. Өзектілігі:

Жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары қазіргі білім беру жүйесіне енгізіліп, студенттердің оқу процесін жақсартуға мүмкіндік береді. ЖИ қолдану колледж студенттерінің білім алуында жаңа мүмкіндіктер ашады, оларды цифрлық экономика мен болашақта қажетті дағдыларға дайындайды.

Ақпараттану пәнінде ЖИ-дің қолданылуы қазіргі технологияларды меңгеру мен студенттердің логикалық ойлау қабілетін дамыту үшін маңызды.

2. Мақсаты:

- Жасанды интеллектінің білім беру процесінде, әсіресе студенттердің ғылыми жобаларында алатын рөлін анықтау және оның мүмкіндіктерін көрсету.

- ЖИ құралдарын тиімді қолдану арқылы оқытудың сапасын арттыру және студенттерді ғылым мен технологияның соңғы жаңалықтарына дайындау.

3. Міндеттері:

- Жасанды интеллектіні қолданудың артықшылықтары мен қиыншылықтарын зерттеу.

- ЖИ технологияларының білім беру процесіндегі және ғылыми жобалардағы рөлін талқылау.

- Студенттер үшін ЖИ-ассистенттерін, симуляциялар мен визуализацияларды құрудың маңыздылығын көрсету.

Жасанды интеллектінің педагогикалық қызметте тиімді қолданылуына қатысты мәселелерді анықтап, оларды шешу жолдарын ұсыну.

4. Жасанды интеллектінің білім беру процесіндегі рөлі:

- ЖИ студенттердің оқу материалдарын тереңірек меңгеруіне және өзіндік ырғағында алға жылжуына мүмкіндік береді.

- Оқу процесін персонализациялау, студенттердің жеке ерекшеліктеріне қарай бейімделген бағдарламалар мен материалдарды әзірлеу.

- Жасанды интеллект студенттердің әлсіз тұстарын анықтап, оларды жақсарту үшін ұсыныстар береді.

- Білім беру сапасын арттыруда ЖИ жүйелерін пайдалану студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытады.

5. Студенттердің ғылыми жобаларында ЖИ қолдану:

- ЖИ ғылыми жобаларды орындау барысында ақпарат іздеуді жеделдетіп, күрделі есептеулер мен модельдеулерді жеңілдетеді.

- Жиі кездесетін рутиналық тапсырмаларды автоматтандыру студенттерге шығармашылық жұмыстарға көп уақыт бөлуге мүмкіндік береді.

- ЖИ алгоритмдері студенттерге деректерді талдау, болжау жасау және ғылыми идеяларды генерациялауға көмектеседі.

6. Жасанды интеллектіні қолдану шектеулері мен мәселелері:

- Жасанды интеллектінің оқытуда мұғалімнің рөлін алмауы тиіс, тек оның жұмысын тиімді әрі байытатын құрал ретінде қолданылуы керек.

- Студенттердің жеке қасиеттерін ескеру, адам факторын сақтау және деректерді қорғау мәселелері маңызды болып табылады.

Жасанды интеллект студенттердің жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оқу процесін тиімдірек ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Ол студенттердің деректерді талдауға, бағдарламалауға және логикалық ойлауға қабілеттерін дамытуға, сондай-ақ, білім деңгейіне қарай бейімделген оқыту материалдарын ұсынуға көмек береді. Нейрондық желілер мен ЖИ ассистенттері арқылы студенттер күрделі тақырыптарды оңай түсініп, олардың теориялық білімдерін практикалық жұмыстарда қолдана алады. Дегенмен, ЖИ толық автоматтандыруды білдірмейді, ол мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оқу тәжірибесін жақсартады.

Мақалада ЖИ мен нейрондық желілерді қолданудың нақты мысалдары келтіріліп, олардың білім беру саласындағы артықшылықтары мен мүмкіндіктері талқыланған.

7. Қорытынды:

- Жасанды интеллектінің білім беру саласындағы қолданылуы студенттерді болашақта сұранысқа ие дағдыларға үйретіп, ғылыми жобалардың нәтижелілігін арттыруға мүмкіндік береді.

- Нейрожелілер мен басқа да ЖИ құралдарын қолдану оқушыларға жаңа білім алу мүмкіндіктерін ашады, оларды жоғары деңгейдегі аналитикалық ойлау мен мәселелерді шешу қабілеттерімен қамтамасыз етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Рассел С., Норвиг П. Искусственный интеллект: современный подход/Прентис Холл. - Основной учебник по искусственному интеллекту, охватывающий основные понятия и технологии.-2016.
2. Бруссард, М. Искусственный интеллект: пределы возможного. М., 2020.
3. Чулюков В.А., Дубов В.М. Искусственный интеллект и будущее образования //

ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ ШАРУАШЫЛЫҚТАРЫНДА СИЫРЛАРДЫҢ БЕДЕУЛІГІН ЕМДЕУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

1. Өзектілігі

Сүтті ірі қара малының өнімін арттырудың негізгі шарттарының бірі – асыл тұқымды мал басының репродуктивті әлеуетін барынша пайдалану.

Көптеген зерттеулердің деректері сиырлардың бедеулігі көбінесе азықтандырудағы қателіктер, қозғалыстың болмауы немесе жеткіліксіздігі, кейбір акушерлік және гинекологиялық ауруларды дұрыс емдемеу нәтижесінде пайда болатынын көрсетеді. Жоғарыда аталған себептердің барлығы аналық бездерде және жыныс аймағының басқа бөліктерінде патологиялық өзгерістерге әкеледі.

2. Мәселе

Жоғарыда аталған аурулардан аналық бездердің гипофункциясы барлық аналық без ауруларының арасында маңызды орын алады деген қорытынды жасауға болады. Бұл орасан зор экономикалық шығын әкеледі.

Сондықтан кешендерде және фермаларда гинекологиялық ауруларды жою, оның ішінде сиырлардың аналық бездерінің гипофункциясы ет, сүт өндіруді, толық төл және басқа да мал шаруашылығы өнімдерінің өнімділігін арттырудың және олардың сапасын жақсартудың үлкен резерві болып табылады.

3. Жұмыс.

Зерттеу жұмысы Жетісу облысы Ескелді ауданы Көкжазық ауылында орналасқан шаруашылықтағы Гольштейн сиырларына зерттеу жұмыстары жүргізілді. Зерттеу жұмыстарының негізгі бағыттары: сиырлардағы бедеуліктің себебін анықтау, емдеу әдістерін жетілдіру, клиникалық материал алу, алынған материалға биологиялық қасиеттері бойынша баға беру. Сонымен қатар сиырлардағы эндометритті емдеуге қолданылған препараттардың әсерін бағалау зерттеулері жасалды.

Біздің зерттеудің мақсаты сиырларда бедеуліктің этиологиялық структурасын зерттеу мен емдеу әдістерін ойлап табу болды. Зерттеуге қысыр қалған сиырлар алынды. Зерттеудің мақсаты мен міндеттеріне сәйкес шаруашылықтағы сиырлар арасынан жатыр мен ұрық безі аурулары анықталған сиырларды анықтау үшін клиникалық зерттеулер, ректалды зерттеу, УДЗ жүргізілді. Клиникалық зерттеулер нәтижесінде зерттеуге алынған шаруашылықтардағы малдарға кликалық зерттеу мен ректалды зерттеулер жүргізілді. Клиникалық тексеру жүргізу кезінде зерттеуге алынған сиырлардың қынабы мұқият құрғақ қағаз сүлгімен тазартылды және жатырға таза, майланған қол қынап арқылы енгізілді, ал краниальды қынаптың шырышты бөлігін зерттеу үшін қолмен алынды. Бөлінген вагинальды шырыш оның түсі мен іріңнің үлесі бағаланды. Сонымен қатар, эндометритпен ауырып тұрған ірі қара мал басын анықтау үшін акушерлік-гинекологиялық диспансеризация жасалды. Шаруашылықтардағы сиырларда жатырдан бұлыңғыр шырыш, іріңді катаральды экссудаттың ағуы байқалды. Экссудаттың түсі ақ, ақ - сарғыш, қызғылт, қою қаймақ тәріздес болды немесе кейбір

сиырлардың сарпайынан бөлінген бөлінділердің жағымсыз сасық иісі шығуы мүмкін. Сарпайынан аққан экссудат бөлінділердің мөлшері әртүрлі болатыны да зерттеу барысында анықталды. Ірі қара малда ректалды зерттеу патологиялық процестің локализациясы мен сипатын нақтылау мақсатында жүргізілді. Ректальды зерттеудің көмегімен абдоминальды және жамбас мүшелерінің мөлшері, пішіні, орналасуы және сезімталдығы, ішектің толтырылу дәрежесі, тыртық пен ішектің мазмұнының қасиеттері анықталды. Онымен қоса ұрық безінің көлемі, тығыздығы, фаликулдары анықталды.

Зерттеу жұмысының келесі міндетіне сәйкес клиникалық тексеру, акушерлік-гинекологиялық диспансеризация жасау барысында анықталған эндометритпен ауырып тұрған малдардан клиникалық материал алынды. Клиникалық материал ретінде жатыр кіреберісінен және жатыр мойнынан жағынды шырыш алынды. Шырыш ішінде тасымалдауға арналған гелі бар басында мақталы таяқшасы бар пробиркаға стерилді түрде алынды. Алынған клиникалық материал зерттеу жүргізу мақсатында ҚазВГЗИ институтына «Бактериология» зертханасына жеткізілді. Бактериология зертханасында алынған клиникалық материалға биологиялық қасиеттері жағынан толықтай бағалау жасалды.

Жетісу облысы шаруашылықтарында сиырлар далалық жайылымда қоректенеді. Сондықтан да мал рационың қадағалау қиынға соғады. Сол себепті жануарларға уақытылы минералдар мен витаминдер қоспасы бар препараттар салып отыруын ұсындық. Жәнеде шаруашылықтағы сиырларды жыл сайын клиникалық тексеруден өткізіп тұру қажет екендігі ескертілді. Витаминдердің сіңуі көптеген факторларға, ең алдымен азықтың жалпы тепе-теңдігіне байланысты. Өнімділігі жоғары сиырлар А дәруменінің немесе А, Д, Е кешенінің жетіспеушілігіне аса сезімтал.

Бедеулікке алып келетін тағы бір басты себептің бірі мамандардың білімсіздігінен. Көбінесе қалыпты репродуктивті қызметі бар сиырлар мен қашарлар дұрыс ұйымдастырылмаған ұрықтандыру нәтижесінде ұрықтанбаған күйінде қалады. Жасанды ұрықтандыру техниктерінің біліктілігінің маңызы зор. Олардың одан әрі көбею қабілеті көбінесе сиырлардың төлдеуге дайындығына, сондай-ақ тууды дұрыс басқаруға байланысты.

4. Мақсаты

Бедеулік кезінде жануарларды емдеудің және алдын алудың этиопатогенетикалық принциптерін анықтау және теориялық негіздеме беру. Сонымен қатар, олардың денсаулығын сақтауға бағытталған емдеу, алдын алу іс-шараларын жетілдіру, қазіргі мал шаруашылығы жағдайында жануарларды өсіп-өну қабілетін арттыру және сиырлардың жоғары өнімділігін қамтамасыз ету болып табылады.

5. Міндеттері

1. Тәжірибелік шаруашылықта сиырлардың акушерлік-гинекологиялық патологиясының таралуын зерттеу.
2. Бедеуліктің себептеріне және сиырлардың өсіп-өну көрсеткіштері мен технологиялық жағдайларына егжей-тегжейлі талдау жүргізу.
3. Сиырлардың бедеулігін алдын алу үшін кешенді сызба ұсыну.

4. Жүргізілген емдеу және алдын алу жұмыстарының тиімділігіне экономикалық баға беру.

6. Зерттеу нәтижелері: Шаруашылықтардағы сиырлардың генекологиялық ауруларында жатырдың кілегей қабатының қабынуы жиі кездесетіні нақтыланды. Эндометритке қарсы емдеу шаралары жоспарланып, экономикалық жағынан қолайлы, емделу уақыты қысқа, нәтижесі жоғары емдеу нобайын қарастырып, қолданысқа жана препараттар енгіздік.

7. Қорытынды: Мал шаруашылығын қарқындатудың бірден - бір дұрыс жолы-малды өз төлінен өсіру болып табылады. Бірақ оған жыл сайын жүздеген мың аналық бас малдың қалуы үлкен зиянды әсерін тигізіп отыр. Малдың қысыр қалуы шаруашылықтарға орасан зор зиян келтіреді, ол негізінен алынуға тиісті төл басының кемуі мен сүттің 30-35 пайыз төмендеп кетуінен құралады. Одан басқа қысыр малды бағып күтуге, жемшөпке кеткен шығын қосылады. Аса құнды сүтті сырларды емдеуге келмейтін генекологиялық аурулардың кесірінен мезгілінен бұрын жарамсыздыққа шығарып, етке өткізуге мәжбүр боламыз. Осының бәрін есептесек, генекологиялық аурулардың, бедеулік пен малдың қысыр қалуының тигізетін экономикалық зияны барлық жұқпалы, жұқпайтын аурулардан келетін шығынды есептегеннен асып түседі.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Бочаров И.А. Бесплодие сельскохозяйственных животных. - М., Л., Сельхозгиз, 1956. - 288 с.
2. Гавриленко, Н.Н. Учение А.П. Студенцова о формах бесплодия сельскохозяйственных животных / Н.Н. Гавриленко // Материалы научной конференции посвященной формам бесплодия по классификации А.П. Студенцова. 2013 – С. 9 – 15.
3. Студенцов А.П. и др. Ветеринарное акушерство, гинекология и биотехника размножения. - М.: Колос, 2000.
4. Ахмадеев. А.Н. Эксплуатационное бесплодие / А.Н. Ахмадеев // Профилактика бесплодия крупного рогатого скота.- Казань, 1977. – С.56-65.
5. Бороян П.Г. Простагландины: взгляд на будущее. - Москва: Знание, 1983 - с 56-64.

ЛУЧШАЯ БИЗНЕС ИДЕЯ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ

Рахметова А.Б., Хунанбай А., преподаватель спец.дисциплин,
Алматинский колледж электромеханики

Предпринимательская активность страны играет ключевую роль в содействии инновациям, создании рабочих мест и стимулировании экономического роста . Казахстан может похвастаться процветающей стартап-средой, предоставляющей плодородную почву для расцвета инновационных идей.

Цель данной работы - показать насколько актуально предпринимательство в рыночной экономике, рассмотреть его развитие и выбор бизнес-идей студентов колледжа.

В данной работе хотелось поделится как идет процесс подготовки и сортировки в нашем Алматинском колледже электромеханики в внутренние, городские, республиканские, международные конкурсы по предпринимательству и в общем по всем направлениям, которые поступают заявки, положения с телефоннограммой или по интернету.

В каждой группе по предпринимательству в начале предмета или модуля есть тема, бизнес-идея, где ребята вкладывают свой идеи, мысли, предложения, а часто тем, что они с родственниками, родителями, друзьями, одноклассниками уже зарабатывают реальные деньги, то есть уже есть семейные бизнесы, где студент включен туда полностью и выполняют некоторые функции, работы по данному проекту. Здесь нужно определиться с направлением работы, выбрать тему и внести письменном виде в бумагу, содержание бизнес-проекта, написать, указать, разложить и посчитать и вывести бизнес-план.

По внутренним отборочным турам, сортировать бизнес-проекты, путем выступления с презентацией команду, выбрать и дальше идет подготовка к городским, республиканским и международным конкурсам.

Современные преподаватели колледжа по модулю «Применение базовых знаний экономики и основ предпринимательства», «Основы предпринимательства» основная цель и задача это: подготовить, создать новое поколение лидеров и предпринимателей РК. Для нас это вектор развития навыков молодежного предпринимательства.

Предпринимательству нельзя научиться академически, но можно научиться деятельно. Только упражняясь на практике и развивая в повседневной жизни свои навыки, можно обогатить свой опыт и воспитать желаемый характер, а этому надо учиться.

Бизнесмен, предприниматель — это больше, чем профессия. Для занятий бизнесом в большей степени требуются способности, базовые свойства человека, такие как решительность, склонность к риску, развитые волевые качества, готовность брать на себя ответственность, стрессоустойчивость, высокая динамика мышления, обеспечивающая скорость обучения новому, отменное здоровье, а также "soft skills": лидерские качества, коммуникативные навыки и умение строить отношения с людьми. Профессиональные навыки часто лишь определяют сферу занятия бизнесом, и то не всегда. Предприниматель — это человек-оркестр, который сам строит бизнес-систему, вовлекая в нее все больше людей в процессе разделения труда. При этом, как правило, успешный бизнес базируется на способностях и компетенциях самого основателя бизнеса.

Наш ответ на популярный вопрос — бизнесменом можно стать разными способами, и универсальной инструкции не существует. Некоторые бизнесмены не имеют профессионального образования, но при этом успешно самореализуются.

Существует сухое определение бизнеса: «Бизнес — экономическая деятельность, осуществляемая человеком или группой лиц с целью получения материальной прибыли». Если бы все было так просто, то любой экономист мог бы стать предпринимателем. Но в реальности все совсем не так. Желание заработать - это не та движущая сила, которая создает бизнес. Если бизнес не способен создавать ценности для людей, ничего работать не будет, бизнес не сможет быть устойчивым. Бизнес - это социально-экономическая система, для жизни которой нужны не только деньги, но и люди, их желание созидать, компетенции, энергия, воля. Поэтому миссия бизнеса должна вдохновлять людей на создание ценностей. Каждый бизнес имеет свои уникальные бизнес-процессы, в ходе которых деньги, оборудование и энергия людей преобразуются в ценности, востребованные на рынке. При этом все возможные риски и ответственность за неудачи ложатся на организатора бизнеса. [1]

Список использованных источников

1. <https://postupi.online/journal/kuda-postupat/kak-stat-biznesmenom-gajd-dlya-starsheklassnikov/>

ПРИМЕНЕНИЕ AGILE И LEAN ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ И ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ (ИЗ ОПЫТА ПЕДАГОГА)

Сейчанова Д.Г., преподаватель специальных дисциплин, КГКП Костанайский строительный колледж

Актуальность: В современном мире, который постоянно меняется, от специалистов требуются новые навыки, такие как самообразование, создание и ведение проектов. Традиционные методы обучения часто не успевают за этими изменениями. Agile и Lean подходы, успешно зарекомендовавшие себя в других сферах, могут стать эффективным инструментом для развития необходимых навыков у студентов.

Проблема: Недостаточное использование современных методологий, таких как Agile и Lean, в образовательном процессе, что приводит к отставанию от требований рынка труда и снижению конкурентоспособности выпускников.

Цель: Определить и обосновать эффективность применения Agile и Lean подходов в образовании для развития самообразовательных и проектных навыков у студентов.

Задачи: Оценить результаты применения Agile и Lean в подготовке студентов в проектной деятельности на основе анализа исследований и практического опыта.

Постоянно меняющийся мир требует новых навыков от специалистов, включая способность к самообразованию созданию и ведению проектов. Agile и Lean подходы, успешно зарекомендовавшие себя в других сферах, могут стать эффективным инструментом для развития самообразовательных навыков у студентов.

Agile и Lean - это два популярных подхода к управлению проектами, которые зародились в сфере разработки программного обеспечения и постепенно нашли применение в других областях, включая образование [1].

В основе данных методик лежит:

Развитие мягких навыков

- Командная работа и коммуникация: Agile и Lean подразумевают тесное сотрудничество в небольших группах. Студенты учатся эффективно взаимодействовать, распределять задачи, принимать совместные решения и решать конфликты.
- Креативность и инновационность: Эти методологии поощряют поиск новых идей и нестандартных подходов к решению задач. Студенты развивают способность мыслить творчески и генерировать инновационные решения.
- Адаптивность и гибкость: Постоянные изменения в проектах и быстрое реагирование на них помогают студентам стать более гибкими и адаптироваться к новым условиям.
- Ответственность и самостоятельность: Agile и Lean культивируют чувство ответственности за результаты работы и самостоятельность в принятии решений.

Развитие технических навыков

- Управление проектами: Студенты учатся планировать, организовывать и контролировать проекты, используя инструменты и техники, характерные для Agile и Lean (например, Scrum, Kanban) [2].
- Анализ данных и принятие решений: Анализ результатов и постоянное совершенствование процессов требуют от студентов умения анализировать данные и принимать обоснованные решения.
- Использование цифровых инструментов: Agile и Lean активно используют различные цифровые инструменты для управления проектами, коммуникации и совместной работы. Студенты осваивают эти инструменты и повышают свою цифровую грамотность.

Примерами развития компетенций на практике, с помощью данных методик является:

- Проектное обучение: Студенты, работая над проектами, развивают навыки планирования, коммуникации, принятия решений и адаптации к изменениям.
- Хакатоны: Участие в хакатонах позволяет студентам продемонстрировать свои навыки командной работы, креативности и быстрого прототипирования.

Некоторые учебные заведения создают инкубаторы и акселераторы, где студенты могут разрабатывать свои собственные стартапы. К примеру, студенты Костанайского строительного колледжа, совместно с преподавателем прошли бизнес инкубирование на базе KostanayHUB, для дальнейшего участия в стартап проектах. В дальнейшем данный проект (Ибрашева А. и Ахметова А. «Социальная сеть для предпринимательства»), стал победителем в различных международных, республиканских и областных конкурсах. Agile и Lean

помогают студентам быстро тестировать свои идеи, получать обратную связь и адаптироваться к меняющимся условиям рынка. Так, участие в различных Хакатонах, проводимых в области программирования, компьютерной графики позволило нашим студентам продемонстрировать свои навыки командной работы, креативности и быстрого прототипирования.

При использовании Agile для создания учебных материалов, возможно использование цифровых инструментов: Инструменты для совместной работы, такие как Trello, Jira, и платформы для видеоконференций, помогают освоить современные технологии и эффективно взаимодействовать в распределенных командах.

Также использование Agile визуализации процессов ведения разработки проектов (например, с помощью канбан-досок) помогает преподавателям и студентам отслеживать прогресс и выявлять узкие места проектов. Непрерывное улучшение позволяет оптимизировать учебные программы и методы подготовки проектов.

Результаты исследования: В ходе исследования можно сделать выводы, что применение Agile и Lean в образовании приводит к следующим положительным результатам:

Повышение мотивации студентов:

- Активное участие в процессе разработки и ведения проекта (студенты сами разрабатывают дизайн, концепцию проекта, на основе идеи руководителя).
- Чувство ответственности за результаты своей работы (учитывают пожелания жюри в ходе защиты проектов и дорабатывают на след. конкурс).
- Развитие навыков самостоятельного обучения (находят самостоятельно подход, для решения проблемы).

Улучшение качества обучения:

- Более глубокое понимание материала.
- Развитие практических навыков.
- Повышение уровня удовлетворенности студентов.

Повышение эффективности образовательного процесса:

- Оптимизация использования ресурсов.
- Сокращение времени на выполнение заданий.
- Улучшение коммуникации между преподавателями и студентами.

Что касается Интеграции Agile-практик в традиционные методы, то возможно внедрить или адаптировать уже имеющиеся инструменты, к примеру:

- Спринты: Разбить процесс создания проектов на короткие итерации (спринты), чтобы быстрее получать результаты и вносить корректировки.
- Планирование: Использовать такие инструменты как ProductBacklog для определения приоритетов и планирования работы.
- DailyScrum: Проводить ежедневные короткие встречи для синхронизации и решения проблем.
- Канбан-доски: Использовать канбан-доски для визуализации процесса обучения и отслеживания прогресса.

- **Онлайн-платформы:** Использование онлайн-платформ для создания интерактивных курсов с элементами геймификации и адаптивной обучающей системы.

Выводы: Сочетание Agile-методологий с традиционными методами обучения позволяет создать более гибкую, эффективную и ориентированную на студента образовательную среду. Ключ к успеху – это постепенное внедрение изменений, постоянное совершенствование и учет специфики каждого учебного заведения. Внедрение Agile и Lean в образование, в частности в разработку проектов – это инвестиция в будущее, которая позволит подготовить новое поколение специалистов, способных решать сложные задачи и создавать инновационные продукты.

Этот анализ данных позволил сделать вывод о том, что применение Agile и Lean в образовании имеет огромный потенциал для повышения качества образования и подготовки конкурентоспособных специалистов.

Список использованных источников

1. Schwaber, K., & Sutherland, J. (2011). The Scrum Guide: The Definitive Guide to Scrum. Scrum.org.
2. Poppendieck, M., & Poppendieck, T. (2003). Lean Software Development: An Agile Toolkit. Addison-Wesley Professional.
3. Банд, А. (2017). Гибкие методы разработки ПО: Scrum и XP. Питер.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА ПРОЕКТОВ PBL (PROJECT BASED LEARNING) ПРИ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Смолева Н.В, Тертышник О.С., преподаватели специальных дисциплин,
КГКП «Костанайский строительный колледж»

Актуальность: В эпоху стремительных технологических изменений и глобальной конкуренции, образование сталкивается с новыми вызовами. Традиционные методы обучения, основанные на передаче готовых знаний, все чаще оказываются неэффективными в подготовке выпускников, способных самостоятельно мыслить, решать сложные проблемы и адаптироваться к быстро меняющимся условиям. В этой ситуации метод проектов (Project-Based Learning, PBL) становится не просто инновацией, а насущной необходимостью.

Проблема: несмотря на очевидные преимущества PBL, его применение в образовательной практике сталкивается с рядом проблем. Одна из них – это разрыв между теорией и практикой. Многие педагоги, знакомые с PBL, испытывают трудности в его реализации. Им не хватает методических рекомендаций, практических примеров, понимания, как интегрировать PBL в учебный процесс

Цель работы: не просто изучить PBL, а предложить конкретные решения для преодоления разрыва между теорией и практикой. Мы ставим перед собой задачу разработать методические рекомендации, которые помогут педагогам эффективно применять PBL в своей работе со студентами.

Задачи:

- 1) Изучить теоретические основы PBL, его историю развития и основные принципы.
- 2) Определить преимущества и недостатки PBL по сравнению с традиционными методами обучения.
- 3) Разработать методические рекомендации по применению PBL в образовательном процессе.

В современном мире, который характеризуется быстро меняющимися технологиями и возрастающей потребностью в креативных и инновационных решениях, метод проектов (Project-Based Learning, PBL) приобретает особую актуальность в образовании. Метод проектов PBL (Project-Based Learning) – это современный подход к обучению, который ставит в центр учебного процесса самостоятельное исследование и решение проблем обучающимися.

Считается, что впервые PBL начал применяться в медицинском образовании в университетах Мак Мастера (Канада) и Ньюкасла (Австралия) в конце 1960-х годов. Тогда преподаватели этих университетов решили отойти от традиционной модели обучения, где студенты пассивно слушали лекции, и предложили им самостоятельно исследовать и решать реальные медицинские проблемы. Этот подход оказался настолько успешным, что вскоре PBL начал распространяться и на другие области образования.

Вместо традиционного заучивания фактов, студенты погружаются в реальную ситуацию, где им нужно применить свои знания для достижения конкретного результата. PBL позволяет обучающимся не только получать знания, но и развивать ключевые навыки, такие как критическое мышление, решение проблем, коммуникация и сотрудничество, которые необходимы для успешной адаптации в современном обществе. PBL – это не просто набор заданий, а целостная образовательная технология, в основе которой лежит идея активного обучения через решение реальных проблем. Студенты не просто получают знания, а сами добывают их, исследуя, анализируя, экспериментируя. Они учатся работать в команде, аргументировать свою точку зрения, презентовать результаты своей работы. PBL – это школа жизни, где студенты получают навыки, необходимые для успеха в современном мире.

В основе PBL лежит идея обучения через практику. Студентам предлагается проект – сложная задача или проблема, требующая решения. Для этого им необходимо самостоятельно изучить необходимую информацию, проанализировать ситуацию, предложить варианты решения и реализовать их на практике.

Применение метода PBL основывается на следующих этапах:

1. Выбор проекта. Проект должен быть интересным и актуальным для обучающихся, соответствовать их возрасту и уровню знаний. Важно, чтобы проект имел практическое значение и был связан с реальной жизнью.
2. Формулировка проблемы. Проблема должна быть четко сформулирована и понятна обучающимся. Важно, чтобы проблема вызывала интерес и желание ее решить.

3. Планирование. Студенты самостоятельно разрабатывают план реализации проекта, определяют необходимые ресурсы и сроки выполнения.
4. Реализация. Студенты самостоятельно работают над проектом, ищут информацию, проводят исследования, экспериментируют, общаются с экспертами.
5. Презентация результатов. Студенты представляют результаты своей работы в форме презентации, доклада, выставки или другого формата.
6. Оценка. Оценивается не только результат, но и процесс работы над проектом, умение работать в команде, анализировать информацию, решать проблемы.

Характеристики PBL как проблемно-ориентированного обучения: обучение с использованием кейсов (случаи из практики), студент активный участник обучения, а не пассивный получатель знаний, обучение ведется в малых группах, стимулирование самостоятельного обучения.

Роль педагога на всех этапах -это тьютор, который является координатором, фасилитатором, помощником и проводником всех гипотез студентов, выдвигаемых ими и путей решения, поставленных перед ними проблем.

Реализация метода проектов PBL в колледже – это сложный, но очень интересный и полезный процесс. Он требует от преподавателей и студентов готовности к изменениям и новым формам работы. Однако результаты, которые можно получить с помощью PBL, стоят того. Студенты, прошедшие обучение по методу проектов, становятся более самостоятельными, ответственными, креативными и готовыми к решению реальных профессиональных задач.

Список использованных источников

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб.пособие для студентов пед.вузов и системы повышения квалиф.пед.кадров /Под ред.Е.С.Полат. – М.: Академия, 1999.
2. Джон Лармер «Установление стандарта для обучения на основе проектов».
3. Калькей В.А., Матвеева Т.М. Структура и содержание проектной деятельности // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 3.
4. Электронный ресурс <https://www.amazon.com/Setting-Standard-Project-Based-Learningebook/dp/B00ZV21IO4>

МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В ПРАКТИКЕ РУКОВОДИТЕЛЕЙ НАУЧНЫХ ПРОЕКТОВ: ПРИМЕНЕНИЕ ИИ КАК ПОМОЩНИКА ПРИ ВЫБОРЕ ТЕМЫ ИЛИ НАПРАВЛЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ НАУЧНОЙ РАБОТЫ

Солонская Б.В., преподаватель спецдисциплин, ЧУ «Колледж
предпринимательства КИиЭУ»

Актуальность темы. В современном мире объём научных данных растёт экспоненциально, что делает ручной поиск и анализ информации крайне

трудоёмким. Искусственный интеллект (ИИ) становится неотъемлемой частью научной деятельности, помогая ускорить процессы поиска, анализа и генерации идей. В частности, студенческие научные работы должны соответствовать современным вызовам и тенденциям, что требует использования новых инструментов для поиска актуальных направлений. Поэтому очень часто преподаватели сталкиваются с необходимостью оптимизировать процесс руководства научными проектами, чтобы помочь студентам быстрее и качественнее выполнять исследования.

Проблема. Студенты часто испытывают трудности при выборе темы исследования, что замедляет процесс работы над проектом. А руководители научных проектов не всегда могут уделить достаточно времени каждому студенту для помощи в поиске актуальных тем и литературы. Многие же преподаватели не знакомы с возможностями ИИ-инструментов, которые могли бы значительно упростить их работу. Поэтому часто без использования современных технологий студенты могут выбирать устаревшие или недостаточно проработанные темы, что снижает качество исследований.

Цель работы. Познакомить преподавателей с современными методами и технологиями, включая использование искусственного интеллекта (ИИ), для эффективного руководства студенческими научными проектами. Научить применять ИИ-инструменты для помощи студентам в выборе темы, формулировании гипотез и поиске актуальных направлений исследований.

В современном мире объём научных данных растёт с невероятной скоростью, и это делает ручной поиск и анализ информации крайне трудоёмким процессом. Искусственный интеллект (ИИ) становится всё более важной частью научной деятельности, помогая ускорить процессы поиска, анализа и генерации идей. Особенно это актуально для студенческих научных работ, которые должны соответствовать современным вызовам и тенденциям. Преподаватели часто сталкиваются с необходимостью оптимизировать процесс руководства научными проектами, чтобы помочь студентам быстрее и качественнее выполнять исследования.

Однако, студенты нередко испытывают трудности при выборе темы исследования, что замедляет процесс работы над проектом. Руководители научных проектов, в свою очередь, не всегда могут уделить достаточно времени каждому студенту для помощи в поиске актуальных тем и литературы. Многие преподаватели просто не знакомы с возможностями ИИ-инструментов, которые могли бы значительно упростить их работу. В результате, без использования современных технологий, студенты могут выбирать устаревшие или недостаточно проработанные темы, что снижает качество исследований.

Знакомство преподавателей с современными методами и технологиями, включая использование искусственного интеллекта, для эффективного руководства студенческими научными проектами – очень важная часть образовательного процесса. Я хочу научить их применять ИИ-инструменты для помощи студентам в выборе темы, формулировании гипотез и поиске актуальных направлений исследований.

Основная часть мастер-класса будет посвящена обзору ИИ-инструментов, которые могут быть полезны для научной работы. Мы рассмотрим платформы для поиска и анализа научной литературы, такие как Semantic Scholar, ResearchRabbit и Iris.ai. Я покажу, как с их помощью можно находить актуальные статьи и тематики. Затем мы перейдём к инструментам для генерации идей, таким как ChatGPT, chat.deepseek, Bard и Perplexity. Их использовать для формулирования гипотез и научных вопросов. Также мы есть такие инструменты для анализа данных и визуализации, такие как Tableau, Power BI и Google Data Studio.

После теоретической части мы перейдём к практике. Преподаватели смогут попробовать поработать с ИИ-инструментами самостоятельно. Первое задание будет связано с поиском актуальных тем для студенческих проектов с помощью ChatGPT или Bard. Например, можно будет попросить ИИ сгенерировать список из пяти актуальных тем в области экологии, информационных технологий или экономики. Второе задание будет посвящено анализу научной литературы с использованием Semantic Scholar или ResearchRabbit. По этим направлениям можно найти статьи по заданной теме, например, о влиянии изменения климата на сельское хозяйство за последние пять лет. Третье задание будет связано с формулированием гипотез. Мы попросим ИИ сформулировать несколько гипотез для исследования на тему, например, использования ИИ в образовании.

Выполнение этих заданий поможет нам лучше понять, как эти инструменты могут быть интегрированы в образовательный процесс.

С одной стороны, ИИ помогает экономить время, предоставляет доступ к огромному объёму информации и способствует генерации идей. С другой стороны, важно помнить о необходимости проверки данных, ограниченности ИИ в понимании контекста и этических вопросах, связанных с его использованием.

Итогом мастер-класса станет знакомство преподавателей с современными ИИ-инструментами и их возможностями. Участники научатся применять эти технологии для помощи студентам в выборе тем и направлений научных работ, а также обсудят преимущества и ограничения использования ИИ в научной деятельности. Это поможет преподавателям колледжей стать более эффективными руководителями научных проектов, используя современные технологии и инструменты ИИ.

Список использованных источников

1. <https://chat.deepseek.com/>
2. <https://chatgpt.com/>

"ИГІЛІК" ШАРУА ҚОЖАЛЫҒЫНДА ЖҮРГІЗІЛЕТІН ДЕРАТИЗАЦИЯЛЫҚ ШАРАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ (КҮРЕС ШАРАЛАРЫ)

Тентекматаева Н.А., Талдықорған аграрлық-технологиялық колледжі

1. Жобаның өзектілігі: Көптеген инфекциялық аурулардың қоздырғыштарын тарататын және халық шаруашылығына орасан экономикалық зиян әкелетін қауіпті зиянкестердің бірі - үлкен қалалар, елді мекендер мен ауыл шаруашылығындағы қора-жайларда, егіс алқаптарында, өндіріс орындарында қоныстанған тышқан тектес кеміргіштер болып келеді.

Дүниежүзілік деңсаулық сақтау ұйымының expertі Грэй Томастың пайымдауынша жер жүзінде кеміргіштер, әсіресе егеуқұйрықтар, жыл сайын тек қана дәнді дақылдар мек күріштің 33 млн-ға жуық тоннасын жеп құртады. Әр жылы егін жиналып болғанша кеміргіштер оның 20%-дан астамын өз алдына жояды екен. Дәнді дақылдардан басқа ет, сүт, балық өнімдерін, жас балапандарды, жұмыртқаларды жейді екен [1]. Бұрынғы Атырау құс фабрикасы, қазіргі "Қарлығаш" акционерлік қоғамында болған уақиғаға көңіл аударсақ, онда егеуқұйрықтар түн сайын 1200-1300 балапанды өлтіріп, 1500-1600 дана жұмыртқаларды жарып ішіп отырған. Егеуқұйрықтардың қауіпті инфекциялық ауруларды таратуының нәтижесінде әкелетін шығынды есептеу қиын. Көптеген жұқпалы аурулардың, оның ішінде аса қауіпті аурулардың қоздырғыштарын таратушысы болуымен қатар, олар жер-жерде адамдар арасында, үй жануарлары мен құстардың ішінде ауру тудырып, қауіпті инфекциялар ошағын үнемі тұтандырып отырады.

Сондықтан кеміргіштерді жою экономикалық, эпидемиологиялық және эпизоотологиялық тұрғыдан келгенде аса қажетті және осы кезге дейін толық шешімін таба алмай келе жатқан өзекті мәселенің бірі болып отыр.

Біздің елімізде кеміргіштермен күресуге негізінен дератизациялық улардың екі тобы қолданылады: антикоагулянттар мен тез арада күшті әсер ететін улы заттар. Осылардың ішінде мырышты фосфид, қрысид, аминостегмин сияқты кең таралған, тез арада күшті әсер ететін улар қолданылады. Дегенмен де олар кеміргіштердің рефлекторлық қорғаныс реакциясын тудырып, кеміргіштер бұл улардан жасалған жемтіктерді қайталап жемей қояды. Сондай-ақ, бұл уытты заттар үй жануарларына да уытты әсер етеді. Оларды мал және құс шаруашылығында пайдаланғанда ауыл шаруашылығындағы малдар мен құстардың кездейсоқ улануына әкеп соқтырады [2]. Сондықтан да бұл топқа жататын родентицидтерді ауыл шаруашылық нысандарында қолдану қауіпсіз емес.

Тез арада күшті әсер ететін улармен салыстырғанда, антикоагулянттар үй жануарлары мен құстарға қауіпсіз және дератизацияларда кеміргіштерді толықтай жоюда нәтижелі болып есептеледі. Олардың баяу әсер етуінің арқасында кеміргіштердің рефлекторлық қорғаныс реакциясын тудырмайды. Сонымен қатар, олардың егеуқұйрықтарға қарсы уыттылығы пайдалы малдар мен құстарға қарағанда өте жоғары. Дегенмен де олардың бір реттік уыттылығы әлсіз болғандықтан бірнеше рет қайталанып қолданылады. Сондықтан уақыт өте келе оларға кеміргіштер дағдыланып кетуі мүмкін.

Осыған байланысты, қазіргі уақытта ауыл шаруашылық нысандары мен елді мекендердегі тышқан тектес кеміргіштерді жоюға антикоагулянттар тобына жататын жаңа родентицидтерді жасауға және оларға кеміргіштердің

дағдыланып кетпейтін жолдарын тауып, оларды жетілдіріп жақсартуға бағытталған зерттеу жұмыстары жүргізілуде.

Дүние жүзінде жүргізіліп жатқан дератизациялық шаралармен қатар жаңа улы заттарды ойлап табуға және кеміргіштермен белгілі бір жүйемен күресуді ұйымдастыруға бағытталған зерттеулерге қарамастан олардың саны азаюдың орнына, кейбір жерлерде көбейе түсуде [3].

Өкінішке орай, Қазақстанда қазір кеміргіштер барлық облыстарды мекендеп, қарқынды көбеюде. Қазіргі таңда республикада ауыл шаруашылық, өндірістік нысандар мен елді мекендерді зиянды кеміргіштерден қорғау маңызды да қиын мәселелердің бірі болып отыр.

2. Мәселе. Зерттеу жұмыстары Жетісу облысы, Сарқан ауданы, «ИГІЛІК» шаруа қожалығында орындалды. «Игілік» шаруа қожалығындағы ветеринариялық - гигиеналық және санитариялық талаптардың сақталу деңгейі. «Игілік» шаруа қожалығындағы мал қора нысандарында жүргізілетін дератизациялық шаралардың әдіс - тәсілдері. Шаруашылық маңындағы аймақтардың кемірушілерден сақтану шаралары. «Игілік» шаруа қожалығында дератизациялық шаралардың жүргізілу деңгейі. «Игілік» шаруа қожалығындағы жүргізілетін дератизациялық шараларда қолданылатын препараттарға салыстырмалы баға беру.

Қарастырылатын сұрақтардың тізімі

1. Зертханалық жағдайда родентицидтің уыттылық деңгейін анықтау
2. Шаруашылықта кеміргіштердің шоғырлану деңгейін анықтау
3. Өндірістік жағдайда жүргізілген дератизациялық шаралардың тиімділігін бағалау.
4. Шаруашылықта жүргізілген дератизациялық шаралардың экономикалық тиімділігін есептеу

3. Жұмыс.

Жұмыстың өндірістік зерттеулер бөлімі, Жетісу облысы, Сарқан ауданында орналасқан «Игілік» шаруа қожалығында өтті. Жұмыстың негізгі нәтижелеріне сипаттама "Игілік" шаруа қожалығындағы жүргізілетін ветеринариялық-санитариялық шаралардың деңгейін жақсарту жұмыстарын жасау мақсатында профилактикалық дератизациялық шаралар іске асырылып, дератизациялық жұмыстардың тиімділігін арттыруда қолданылған родентицидтердің сапасына байланысты екені анықталған. Шаруа қожалықта атқарылған дератизациялық шаралардың нәтижесінде алынған мәліметтер, тақырыптың өзектілігін айқындай түскен.

Дератизациялық жұмыстарды жүргізу барысында қолданылатын препараттарды, ең алдымен олардың қолайлы концентрациясын яғни, уыттылық деңгейін анықтау жұмыстары, зертханалық жағдайда атжалмандарды қолдана отырып зерттеулер жүргізілді. Дератизациялық препарат ретінде, қазіргі таңда, елімізде кездесетін әрі қолдануға қолайлы Ракумин родентициді пайдаланылды.

Ол үшін Ракуминнің құрамындағы 0,5% және 1%-ды антикоагулянттардың уыттылық әсерін салыстырмалы түрде, атжалмандарға тозаңдату әдісі арқылы жүргіздік.

Ол үшін арнайы ағаш қораптарды пайдалану арқылы жүргізілді. Қораптарға тышқандарды орналастырып, қақпағын ашып тозаңдатамызда жауып қоямыз. Оның нәтижесі төмендегі кесте - 3 берілген.

Төмендегі 3-ші кестеден алынған нәтижелерді көріп отырғанымыздай, Ракумин препаратының 0,5%-ды концентрациясы ешқандай нәтиже берген жоқ. Керек десеңіз, препараттың 10граммын бірнеше рет тозаңдату кезінде де, атжалмандарды өлімге ұшырата алмады.

Ал, 1,0%-ды Ракумин препаратының 10г қолданғанда атжалмандардың өлім-жітімге ұшырағанын байқаймыз. Бір айта кететін жайт, бұлардың тозаңдату жиілігі 1-ақ рет болды. Соның өзінде атжалмандарға әсері күшті болды.

4. Мақсаты: Зерттеу жұмысының мақсаты: Кеміргіштерге қарсы қолданылатын родентицидтердің қолайлы концентрациясын анықтап, шаруашылықта дератизация әдістерін тиімді жүргізу.

5. Міндеттері:

1. Зертханалық жағдайда родентицидтің уыттылық деңгейін анықтау

2. Шаруашылықта кеміргіштердің шоғырлану деңгейін анықтау

3. Өндірістік жағдайда жүргізілген дератизациялық шаралардың тиімділігін бағалау

4. Шаруашылықта жүргізілген дератизациялық шаралардың экономикалық тиімділігін есептеу

5. Зерттеу нәтижелері:

1. Зертханалық жағдайда родентицидтің уыттылық деңгейі анықталды

2. Шаруашылықта кеміргіштердің шоғырлану деңгейі анықталды

3. Өндірістік жағдайда жүргізілген дератизациялық шаралардың тиімділігі бағаланды

4. Шаруашылықта жүргізілген дератизациялық шаралардың экономикалық тиімділігі есептелді

7. Қорытынды

1. Ракумин препаратының 1,0% концентрациясы тиімді екені анықталды.

2. Шаруашылықтағы нысандарда кеміргіштердің шоғырлану деңгейін анықтау жұмыстары барысында, 4,2 сандық нәтижені көрсетіп, кеміргіштермен ластану дәрежесі орташа деңгейде тұрғандығы айқындалды.

3. Дератизациялық шаралардың тиімділігі 96%-ға дейін жақсарды.

4. Экономикалық тиімділікті анықтау кезінде Ракумин родентициді 2000 теңгені құрап, Цинк фосфиді – (4750 теңге) және Зоокумарин (2350 теңге) родентицидтерімен салыстырғанда арзан әрі қол жетімді кені анықталды.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Тажибаев А. С. Научные основы эффективной дератизации объектов ветеринарного надзора. – Алматы, 2000.

2. Кадиров А.Ф., Зацепин В.Г. Средства борьбы с грызунами. Журнал «Ветеринария», 2000, №2.

3. Дроздов А.И., Третьяков А.Г., Бочаров Н.М. Дератизация на птицефабриках с применением препарата аратамус. М., ВИНТИ, Р.Ж.97. 97.12-04ИВ.

4. Правила проведения дезинфекции и дезинвазии объектов государственного ветеринарного надзора. - М., 2002. - С. 5.

5. Добло А.Д., Куклев Е.В., Попов Н.В. и др. Современные особенности проявлений ГЛПС в Саратовском Поволжье и ее профилактика // Фундамент, и приклад, исслед. саратовских ученых для процветания России и Саратовской губернии. Саратов, 1999. - С.226-228.

ҰЛТТЫҚ МУЗЫКАЛЫҚ АСПАПТАР АРҚЫЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Студент Тулеген Н., 2 курс, «Ақтөбе жоғары гуманитарлық колледжі» МКҚК
Ғылыми жетекшісі: Шумақова Ш.А., Жусупова А.Е., арнайы пәндер оқытушысы

Зерттеу жұмысының тақырыбының өзектілігі: Ұлттық аспаптар арқылы шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру бүгінгі күнде ұлттық мәдениетті сақтау және дамыту үшін маңызды.

Зерттеу жұмысының тақырыбының негізгі мәселелері:

1. Студенттер мен жасөспірімдер арасында шығармашылық қабілеттерді ашу және дамытудағы қиыншылықтар. Әсіресе, технологиялық дамыған заманда дәстүрлі өнер түрлеріне деген қызығушылықты арттыру жолдарын іздестіру.

2. Ұлттық музыкалық аспаптар жоғалып кету қаупі бар мұралар қатарында тұр. Осы аспаптардың қолданылуы мен маңыздылығын арттыру арқылы мәдени мұралардың сақталуы мен жастар арасында насихатталуын қамтамасыз ету.

3. Музыкалық білім беру саласында ұлттық аспаптар арқылы білім алушылардың шығармашылық құзыреттіліктерін арттыру.

4. Ұлттық аспаптарды қазіргі музыкалық білім беру бағдарламаларына интеграциялап, оларды танымал ету жолындағы кедергілер мен мүмкіндіктерді анализдеу.

Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты: Ұлттық музыкалық аспаптарды қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Оқушыларға қазақ халқының музыкалық мәдениетін тереңірек түсінуге мүмкіндік беру.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу талап етіледі:

1. Ұлттық музыкалық аспаптар арқылы музыкалық білім беруді жақсарту.

2. Музыка сабақтарын қызықты, интерактивті және білім алушылар үшін тартымды ету.

3. Ұлттық музыкалық аспаптарды зерттеп, олардың тарихын, маңызын және мәдени мұра ретінде орнықтыру.

4. Студенттерді осы аспаптардың байлығы мен әртүрлілігімен таныстыру.

5. Музыкалық аспаптарды орындау, композиция құрастыру немесе музыкалық шараларға қатысу арқылы алынған тәжірибелерді зерттеу.

Зерттеу жұмысының негізгі міндеттері:

1. Ұлттық музыкалық аспаптарға қатысты қолда бар әдебиеттер мен зерттеулерді жинақтап, олардың тарихы, түрлері және ерекшеліктері бойынша толық шолу жасау. Бұл шолу ұлттық аспаптардың музыкадағы рөлі мен маңызын түсінуге көмектеседі.

2. Ұлттық музыкалық аспаптар негізінде шығармашылық құзыреттілікті дамытуды мақсат тұтқан әдістемелік кешендер мен бағдарламалар құрастыру. Бұл кешендер интерактивтік және практикалық элементтерді қамтуы тиіс.

3. Зерттеу тобы сауалнамалар, семинарлар және тәжірибелік сабақтар арқылы мұғалімдер, музыка мамандары және студенттер арасында деректер жинайды. Бұл ұстаным олардың пәнге деген қызығушылығын және ұлттық аспаптардың әсерін жақсырақ түсінуге мүмкіндік береді.

4. Ұлттық музыкалық аспаптармен шығармашылық жобалар ұйымын жүзеге асыру. Бұл сабақтарда студенттер аспаптарды ойнап, өз идеяларын іске асыру арқылы шығармашылық құзыреттіліктерін дамытады.

5. Зерттеу нәтижелерін және тәжірибелерді басқа білім беру мекемелеріне тарату, педагогикалық конференцияларда және семинарларда баяндама жасау арқылы тәжірибені кеңінен таныстыру.

Зерттеу нысаны: Ұлттық музыкаға қызығушылық танытқан студенттер мен оқушылар. Олар негізгі мақсатты аудитория ретінде олардың шығармашылық құзыреттілігін дамытуға бағытталады.

Қазақстанның бай музыкалық мұрасы әрдайым ұлттық мәдениетіміздің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақтың музыкалық аспаптары, мысалы, домбыра, қобыз, жетіген және басқа да музыкалық аспаптар қазақ халқының мәдениетімен тығыз байланысты. Әрбір аспаптың өзіндік тарихымен бірге өзіндік орындау ерекшелігі бар.

Ұлттық музыкалық аспаптар арқылы шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру – заманауи білім беру процесінің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады.

Шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру дегеніміз бұл студенттердің сыни ойлау, инновациялық шешімдер таба білу және жаңашыл идеяларды жүзеге асыра алу қабілеттерін дамыту үдерісі. Бұл құзыреттілік оқушылардың өз білімдерін жаңа, бұрын зерттелмеген жағдайларда қолдана білуін, шығармашылық тапсырмаларды шешуде өзіндік тұрғыдан қарастыруын, сондай-ақ, идеялар мен концепцияларды еркін түрде өзгерте алуын көздейді.

Сондықтан зерттеу жұмысымыз ұлттық музыкалық аспаптарды пайдалану арқылы шығармашылық құзыреттілікті қалай дамытуға болатынын қарастырады.

Зерттеу нәтижелері:

1. Студенттер ұлттық музыкалық аспаптарды қолдана отырып, шығармашылық ойлау қабілеттерін, өнерге деген қызығушылығын және инновациялық идеяларды жүзеге асыру қабілеттерін арттырды;

2. Зерттеу барысында білім алушылар арасында ұлттық музыкалық аспаптарға және олардың тарихына деген қызығушылықтың өсуі байқалды;

3. Студенттер ұлттық аспаптарды игеріп, оларды орындау дағдыларын дамытты. Бұл дағдылар олардың музыкалық қабілеттерін нақты сәттерде қолдана алу мүмкіндігін кеңейтті.

4. Ұлттық аспаптарды қолдану педагогикалық әдістер мен тәсілдерді жаңғыртуға көмектесті. Бұл үдерістің жаңартылуы білім беру сапасын жақсартуға, сабақтардың қызықты және әсерлі болуына ықпал етті;

5. Музыка арқылы бірлесіп жұмыс жасау дағдылары нығайды, оған қоса студенттер командада жұмыс істеу мен бір-бірімен қарым-қатынас жасаудың жаңа тәсілдерін үйренді;

6. Ұлттық музыка аспаптарын пайдалану негізінде ұйымдастырылған сыныптан тыс іс-шаралар мен жобалар, концерттер мен көрмелер шығарылды;

Зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды:

Осындай шығармашылық жұмыстарды орындау барысында студенттер арасында қазақ музыкалық аспаптарымен ансамбльдер құру, концерт ұйымдастыру және ұлттық музыкалық фестивалдерге қатысу және мәдени іс-шаралар қатысу арқылы студенттерді ұлттық музыкалық мәдениетке тартуға болады. Қорыта айтқанда, қазақ аспаптарын музыка сабағында қолдану ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты арттырудың тиімді жолы болып табылады. Бұл әдіс студенттерге қазақ халқының байлық мұрасын түсінуге, оны бағалауға және ұлттық мәдениеттің сақталуы мен дамуына, музыкалық білім берудің сапасын арттыруға және шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған маңызды мәселелердің шешімін болар еді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Ахмет Жұбанов «Қазақтың дәстүрлі музыкасы - музыка мәдениетін зерделеу және ұлттық аспаптарды тану».
2. Ұлттық музыкалық аспаптар жинағы - энциклопедиялық жинақ.
3. Бекен Жымбаков. «Музыкалық білім және тәрбие - шығармашылық құзыреттілікті дамытуға бағытталған әдістеме»
4. Жарқын Шәкәрімов «Қазақтың домбырасы - домбыраның тарихы және оның пайдалану ерекшеліктері»
5. Талғат Мұсабаев «Музыка зерттеу және талдау әдістері»

МОИ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В ПРАКТИКЕ КАК РУКОВОДИТЕЛЯ НАУЧНЫХ ПРОЕКТОВ

Тургаев Б.Б., магистр экономических наук, преподаватель химии и экономических дисциплин, Аркалыкский политехнический колледж

Актуальность – современное обучение и воспитание ориентировано на самостоятельную деятельность учащихся с использованием интерактивных методов в обучении и поэтому научные проекты способствуют разностороннему развитию учащихся и выработке таких качеств, как самостоятельность, ответственность, любознательность, настойчивость ,

трудолюбие и упорство. Работа над научными проектами – это наивысшая степень обучения и воспитания учащихся где обучающиеся могут применить свои знания и навыки в создании нового открытия в науке, технике и технологиях. [4.31.]

Проблема - закрытие Торгайского бокситового рудоуправления градообразующего предприятия города Аркалыка, загрязнение окружающей среды бытовыми отходами и отходами добычи боксита сырья для производства алюминия, малое количество производственных предприятий, отсутствие постоянной работы у трудоспособного населения, малое количество субъектов предпринимательской деятельности в отрасли производства. [2.7.]

В настоящее время вопросы занятости населения, развитие частного предпринимательства, охраны окружающей среды, рациональное использование бытовых отходов и отходов связанных с добычей сырья металлургического производства, экологическая безопасность и чистота города, открытие нового производства, открытие новых рабочих мест, увеличение налоговых поступлений и прочих обязательных платежей в бюджет являются актуальными вопросами решение которых безусловно повысит благосостояние населения. [1.21.]

Цель работы – разработка и внедрение в производство научных работ по изготовлению алюмоцемента, сувенирных изделий, масляной краски, шамотных кирпичей и строительству теплиц.

Задачи - теоретическое изучение специальной литературы производства алюмоцемента, сувенирных изделий, масляной краски, шамотных кирпичей и строительство теплицы. Разработка технологии производства алюмоцемента, сувенирных изделий, масляной краски, шамотных кирпичей и строительство теплицы. Изготовление изделия с использованием глины отходов керамики и известняка Торгайского региона. Анализ экономического положения в данной сфере.

- Моими методами и технологиями в практике как руководителя научных проектов являются:
- Применение интерактивных методов в обучении с целью развития интереса к научно-исследовательской деятельности;
- Требования к учащимся - самостоятельность, ответственность, любознательность, настойчивость, трудолюбие и упорство;
- Развитие финансовой грамотности расчет рентабельности при составлении бизнес плана;
- Развитие практических навыков учащихся в применении теоритических знания на практике при разработке технологии и производстве продукции от начала до логического его завершения.
- Открытие производство алюмоцемента, сувенирных изделий, масляной краски, шамотных кирпичей и строительство теплиц помогут решить вопрос охраны окружающей среды, рационального использования отходов связанных с добычей сырья металлургического производства, экологической безопасности и чистоты города, открытие нового производства, создание новых рабочих мест, увеличение налоговых поступлений и прочих

обязательных платежей в бюджет, привлечение к проекту субъектов предпринимательской деятельности, решить вопрос занятости населения, улучшить экологическое состояние города.

Результаты исследования - изготовлены пробные образцы изделия, разработана пошаговая технология производства продукции, рассчитана себестоимость продукции, был проведен поиск необходимого оборудования, проведен анализ рентабельности производства и составлен бизнес план по производству изделия и строительству теплиц. Новшествами в научных работах являются производство алюмоцемента, цветного мела, масляной краски, сувенирных изделий и строительство теплицы на трубопроводах тепловых сетей. [3.11.]

Достижения учащихся – результат работы преподавателя и учебного заведения:

1. Литвинчук П. диплом I место , приз «Мак бук» в конкурсе «ЖАС ҒАЛЫМ.КСТ» фестиваль социально-научных инициатив «KOSTANAY PROJECT». (2021 г.)

2. Нурмихаметов Р. сертификат на сумму 500 000 тенге в Стартап проекте «Тәуелсіздік ұрпақтары» по заказу ГУ «Управлением общественного развития акимата Костанайской области» (2022 г.)

3. Апарин Р, Нурмихаметов Р. «ГРАН-ПРИ» областном конкурсе Start-up и бизнес-проектов «Я-предприниматель» (2023 г.)

4. Апарин Р. международная студенческая научно-практическая конференция «ПУТЬ УСПЕХА-2023: ОБРАЗОВАНИЕ. НАУКА.ПРОФЕССИЯ», посвященная 110-летию Динмухамеда Конаева. 2 место (2023 г.)

5. Нурмихаметов Р. международная студенческая научно-практическая конференция по теме «ОБРАЗОВАНИЕ , НАУКА , ПРОИЗВОДСТВО: КЛЮЧЬ К УСПЕХУ». 2 место (2024 г.)

6. Нурмихаметова Р. международная студенческая научно-практическая конференция по теме «ТАБЫС ЖОЛЫ – 2024 : БІЛІМ,ҒЫЛЫМ,КӘСІП» 3 место (2024 г.)

7. Нурмихаметов Р. сертификата на сумму 50 000 тенге . Вошел в ТОП-10 среди обучающихся ТиПО Костанайской области в номинации «Молодой исследователь» (2023 г.).

Выводы: в процессе работы нами изучена необходимая литература, разработана технология производства изделий, изучены технические характеристики оборудования и цены на них, произведены расчеты себестоимости продукции, рентабельности производства и составлен бизнес план по производству изделия, учтены возможные форс –мажорные особенности производства, изготовлены пробные образцы изделий. [4.1.]

Положительные стороны это открытие производственных предприятий, строительство теплиц, улучшение экологической безопасности, открытие новых рабочих мест, налоговое и другое обязательное финансовое поступление в бюджет, привлечение инвестиций. В процессе изготовления пробных

образцов изделия были произведены точные расчеты затрат на материалы и прочие расходы . [5.21.]

Список использованных источников

1. Бараева Я.И. Психологическая подготовка учителя к работе с одаренными школьниками // Народная асвета – № 2.- 2002. 2. Бараева Я.И..
2. Аксельрод Л.М. Развитие производства цемента в мире, новые технологии / Л.М. Аксельрод // Новые огнеупоры. – 2011. – №3. – С.106 – 119.
3. Выращиваем овощи в парниках и теплицах(2008)_Добров.djvu · Устройство теплиц и парников(2007)_Бондарева.pdf · Курдюмов Н.И., Малышевский К.
4. Черняк В.З., Черняк А.В., Довдиенко И.В. Бизнес-планирование. Учебно-практическое пособие. – М.: изд. РДЛ, 2002. – 272 с.
5. Дипломный проект выпускника Аркалыкского педагогического института Тургаева Б.Б.1993 г.

ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ ОҚУҒА ЫҚПАЛЫ

Тұрсынбай Г.Б., психолог, ТОО «Многопрофильный колледж UIВ»

Эмоционалды интеллект – адамның өз эмоцияларын түсінуі, басқаруы және басқалардың эмоцияларын сезіну қабілеті. Заманауи білім беру жүйесінде эмоционалды интеллекттің маңызы артып келеді, өйткені ол оқушылардың оқу үлгеріміне, мотивациясына, қарым-қатынас жасау дағдыларына және жалпы тұлғалық дамуына тікелей әсер етеді.

Эмоционалды интеллект (ЭИ) ұғымы алғаш рет 1990 жылы Питер Сэловей мен Джон Майердің еңбектерінде қолданылған, ал Дэниел Гоулман оны кеңінен танымал етті [1,2]. Олар ЭИ-дің мынадай негізгі компоненттерін айқындады:

1. Өзін-өзі тану: Өз эмоцияларын түсіну және бағалау.
2. Эмоцияларды басқару: Эмоцияларды бақылау, стресске төзімділік.
3. Эмпатия: Басқалардың эмоцияларын түсіну.
4. Әлеуметтік дағдылар: Коммуникация және топта жұмыс істеу қабілеті.

ЭИ-дің оқуға әсері

Зерттеулер көрсеткендей [3]:

- Оқу мотивациясы: Эмоционалды интеллекті дамыған студенттер оқуға деген қызығушылықты жоғалтпайды, қиындықтарды жеңуге бейім.
- Қарым-қатынас: Эмоцияларды дұрыс басқару топта үйлесімді қарым-қатынас құруға ықпал етеді.
- Стресске төзімділік: Эмоционалды интеллект стресс жағдайларында тиімді әрекет етуге көмектеседі, бұл оқу нәтижелеріне оң әсер етеді.
- Оқу үлгерімі: Жоғары ЭИ бар оқушылар тапсырмаларды уақытылы орындап, жақсы нәтижелер көрсетеді.

Практикалық мысалдар

Мысал 1: Командалық жұмыс

Топтық жобалар барысында эмоционалды интеллектті дамытуға арналған жаттығулар енгізілді. Әр студент топ мүшелерінің эмоцияларын анықтау және қолдау көрсету бойынша тренингтен өтеді. Нәтижесінде, топтағы қарым-қатынас жақсарып, жобаның сапасы артады. Бұл деңгейдің артуы үшін келесі қадамдар орындалды:

- Белсенді тыңдау жаттығулары: топ мүшелері кезекпен бір-бірінің идеяларын тыңдап, қайта қайталауы керек:

«Демек, сен біздің отбасы құндылығын «Сыйластықтың орнына қамқорлық» деп қорғауды ұсындың, солай ма?»

Бұл әдіс әр қатысушының өзін естігенін сезінуге мүмкіндік береді және сенімділікті арттырады.

- Рөлдерді бөлу және жауапкершілікті анықтау

Топ ішіндегі рөлдерді дұрыс бөлуді үйреттім:

- Бір студент – көшбасшы (топ жұмысын ұйымдастырады).
- Екіншісі – ақпарат жинаушы.
- Үшіншісі – презентация жасаушы.
- Төртіншісі – идеяларды тексеруші.

Рөлдерді бөлу арқылы әркім өз жауапкершілігін сезінеді және топ жұмысына белсенді араласады.

Нәтиже:

- Студенттер топ ішінде эмоцияларын дұрыс жеткізуді үйренді.
- Әр студент өзін топтың маңызды бөлігі ретінде сезінді.
- Командалық жұмыстың сапасы жақсарып, жоба нәтижесінде студенттердің «Қазіргі кезде отбасы құндылықтарының рөлдерінің» мәселелері бойынша креативті және тиімді шешімдер ұсынды.
- Топ ішінде сенім мен өзара қолдау қалыптасты.

Бұл әдіс эмоционалды интеллектті дамыту арқылы студенттердің оқуға деген ынтасын арттырып, олардың қарым-қатынас жасау және көшбасшылық қабілеттерін дамытуға көмектесті.

Салыстыру бағытына екі топ алынды. Эмоционалды интеллектінің ерекшеліктерін және олардың арасындағы эмпатияны қарастырдым. Қазақ тобынан МК - 24.3 тобынан 23 студент болды. Орыс тобынан МР- 24.2 тобынан 23 студент алынды.

Ұсыныстар:

- Қазақ тобына эмоционалды интеллектті дамыту үшін тренингтер өткізу (өзін-өзі тану, эмоцияларды еркін білдіру дағдыларын дамыту).
- Орыс тобына топтық жұмыста шығармашылық тәсілдерді күшейтуге арналған жаттығулар қосу.
- Екі топқа да эмпатияны дамыту және қарым-қатынас орнату әдістерін жетілдіруге бағытталған қосымша тапсырмалар беру.

Мысал 2 : Эмоцияларды басқару дағдылары

Оқуда стрессті басқару үшін арнайы релаксация жаттығулары өткізіледі (мысалы, тыныс алу техникасы). Бұл әдіс оқушылардың емтихан кезіндегі үрейін азайтып, жақсы нәтижелерге жетуге көмектеседі.

Эмоционалды интеллектті дамытуға арналған әдістемелерге мыналар кіреді:

1. **Ойын терапиясы:** Эмоцияларды тану мен басқаруды үйрететін тренингтер.

2. **Топтық жұмыс:** Эмпатия мен әлеуметтік дағдыларды дамыту.

3. **Дигиталды құралдар:** Эмоцияларды бақылау және бағалауға арналған мобильді қосымшалар.

Талдау қорытындысы:

- Орыс тобы эмоцияларды көрсету және қарым-қатынас орнату қабілеттері бойынша жоғары көрсеткіштерге ие.
- Қазақ тобы оқу үлгерімі мен қарым-қатынаста жақсы нәтиже көрсеткенімен, эмоцияларды көрсету қабілеті төменірек деңгейде.
- Эмоционалды интеллекттің жалпы деңгейі бойынша орыс тобы біршама алда тұр.

Эмоционалды интеллект деңгейін бағалайтын арнайы диагностикалық құрал.

Эмоционалды интеллектке арналған тест. Нұсқаулық: Төмендегі тұжырымдарды оқып шығып, олар сіздің мінез-құлқыңызға немесе сезімдеріңізге қаншалықты сәйкес келетінін бағалаңыз. Шкаланы пайдаланыңыз:

1 – Мүлдем келіспеймін

2 – Сирек келісемін

3 – Кейде келісемін

4 – Жиі келісемін

5 – Әрқашан келісемін

1. Өзін-өзі тануға арналған сұрақтар:

1. Қазіргі уақытта не сезініп тұрғанымды жақсы түсінемін.

2. Өз эмоцияларымды басқа адамдарға түсіндіре аламын.

2. Эмоцияларды басқаруға арналған сұрақтар:

3. Ашуым келсе, тез тынышталуға қабілеттімін.

4. Күрделі жағдайларда да жақсы жағын таба аламын.

3. Эмпатия

5. Басқа адамның не сезініп тұрғанын оңай түсінемін.

6. Адамдарға қиын жағдайда қолдау көрсету мен үшін маңызды.

4. Әлеуметтік дағдылар

7. Бейтаныс адаммен оңай әңгіме бастай аламын.

8. Қақтығыстарды жанжалсыз шешуді білемін.

5. Мотивация

9. Қиындықтарға қарамастан, өзіме мақсат қойып, соған жете аламын.

10. Жоспар өзгерсе де, өзімді ынталандыра аламын.

Нәтижелерді бағалау:

Барлық тұжырымдар үшін жинаған ұпайларыңызды қосыңыз.

- 10–20 ұпай: Эмоционалды интеллект деңгейі төмен. Сіз өз эмоцияларыңызды толық түсінбеуіңіз немесе оларды тиімді пайдалана алмауыңыз мүмкін.

- 21–30 ұпай: Эмоционалды интеллекттің орташа деңгейі. Эмоциялармен жұмыс істеудің негізгі дағдылары бар, бірақ оларды дамыту қажет.
- 31–40 ұпай: Эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейі. Сіз өзіңізді және айналаңыздағы адамдарды жақсы түсінесіз, эмоцияларды басқара аласыз және тиімді қарым-қатынас құра аласыз.
- 41–50 ұпай: Эмоционалды интеллекттің өте жоғары деңгейі. Сіз эмоцияларды оңай басқарып, өзгелердің сезімдерін түсініп, адамдармен жақсы қарым-қатынас орнатасыз.

Әлеуметтік мәнділігі

Эмоционалды интеллектті дамыту қоғамда эмоционалды сау, жауапкершілікті, сыни ойлайтын және қарым-қатынасқа бейім тұлғаларды тәрбиелеуге ықпал етеді. Бұл тек білім беру саласында емес, жалпы қоғамдағы үйлесімділікті арттырады.

Қорытынды

Эмоционалды интеллектті дамыту – студенттердің білім сапасын арттырудың және олардың өмірге дайындығын қамтамасыз етудің маңызды аспектісі. Мұндай бастамалар оқушылардың оқу үлгерімін жақсартып қана қоймай, олардың әлеуметтік-эмоционалдық қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Эмоционалды интеллект адамның әлеуметтік және кәсіби өміріндегі жетістіктерін анықтайтын негізгі факторлардың бірі ретінде танылады.

Эмоционалды интеллектті дамыту – бұл жеке және кәсіби жетістіктерге жетудің негізгі құралдарының бірі. Ол адамның тек білімін ғана емес, сонымен қатар өмірлік қабілеттерін де жетілдіреді. Сондықтан, ЭИ-ді дамытуды жеке тұлғаның, ұйымның және жалпы қоғамның басым бағыты ретінде қарастыру қажет.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Сэловей, П., & Майер, Д. (1990). Emotional Intelligence. Imagination, Cognition and Personality.
<https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>
2. Гоулман, Д. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books.
<https://www.penguinrandomhouse.com/books/56464/emotional-intelligence-by-daniel-goleman/>
3. Ревазова, Е. А. (2017). Эмоциональный интеллект и его влияние на успеваемость школьников. Современные исследования в психологии.
<https://cyberleninka.ru/article/n/emotsionalnyy-intellekt-i-ego-vliyanie-na-uspevaemost-shkolnikov>

ТІЛ МӘРТЕБЕСІ – МЕМЛЕКЕТТІК МӘСЕЛЕ

Тыныбек Еркетай, I курс студенті

«М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледж» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Мусина Кулшат Сыздықовна

Зерттеудің өзектілігі: Тіл қарым-қатынас құралы болуымен бірге оны тұтынушы халықтың салт - дәстүрін, әдет - ғұрпын, дүниетанымдық ерекшелігін, ұлттық болмысын, рухани - мәдени байлығын, сан ғасырларға созылған даму тарихын ұрпақтан - ұрпаққа жалғастырып, жеткізуші, жинақтаушы қызметін атқарады. Мемлекеттік тілдің ғылым тілі деңгейіне жете алмай тұрғанын сөз етпегеннің өзінде, қарым-қатынастық қолданыстағы мүшкілдігі - өзекті мәселе.

Мәселе: Қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесін арттыруды отбасынан және мектептен бастауды бағдарламалы түрде талап ету мәселесі қарастырылса деген ой.

Зерттеудің мақсаты: Мемлекеттік тіл – қазақ тілінің мәртебесін көтеруге азаматтық үлес қосу, өзіндік пайым-түсінікпен бөлісу.

Зерттеудің міндеттері:

- Қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі қызмет аясы туралы пікірлер негізінде көзқарас таныту;

- Қазақ тілінің қолданылу өрісін кеңейтуге үлес қосу;

Ф.Оразбаева «Тіл әлемі» атты зерттеу еңбегінде адамдардың қарым-қатынасына қатысты әрекеттер екі үлкен тармақтан (тілдік қатынас, тілсіз қатынастан) тұрады деген. Тілдік қатынас пен тілсіз қатынастың ұқсастықтары да, айырмашылықтары да бар. Бұл қатынастардың ұқсастықтары: Біріншіден, адамдардың бір-бірімен байланысын қамтамасыз етеді, яғни адамдар арасындағы қатынасқа қызмет етеді.

Екіншіден, тілдік қатынаста да, тілсіз қатынаста да белгілі бір дерек, ой, мағлұмат хабарланады, бірақ тілсіз қатынаста хабар шартты түрде болуы мүмкін.

Үшіншіден, тілдік, тілсіз қатынаста да адамдардың өзара түсінісуіне жол ашады. Тілдік қатынас адамдардың бір-бірімен ұғынысуында, ойын еркін, толық жеткізуінде ерекше қызмет атқарады. Оның осы ерекшелігіне ғалымдар баса көңіл аударады [3,230]. Тілдің қоғамдағы қызметі оның қолданыс аясына байланысты. Ана тіліміз- қазақ тілін қаншалықты деңгейде насихаттап жүрсек те, мәртебесі мемлекеттік деңгейде танылмай тұр.

Қазақстанда тұратын басқа ұлт өкілдерінің өз тілдерін сақтауына, дамытуына жасалып жатқан қамқорлық баршылық, бұл – жақсы. Ал жергілікті халықтың тілі, мемлекеттік тіл – қазақ тілінің қолданыстық аясы ойлантатын мәселе. Жалпы, біздегі тіл мәселесі дегенде, әңгіме тек қазақ тілі туралы болуы керек қой.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Қазір - нағыз аз сөйлеп, көп іс тындыратын шақ. Олай болмаған жағдайда біз өзімізді халықаралық қоғамдастықтың алдында кемшін ұлт ретінде көрсетеміз» деген сөзінің ой тастары анық. «Кемшін ұлт» болмауды «өзімізге құрметтен» бастау керек. Туған тіліміздің мәселелері әр заманда өзекті саналған. Заманымыздың заңғар жазушысы М. Әуезов қазақтан шыққан түрлі маман өкілдерін ана тілінде жазуға ашық түрде насихаттайды. Осы жолда кездесіп отырған қиындықтарға өз ренішін жасырмайды: «Ендеше, сол жұртшылыққа қазақтан шыққан инженерлер, дәрігерлер, биологтар, математиктер өз еңбектерін өз халқы

тілінде жазып таратпауын немен ақтауға болады? Ал, біздің бүгінгі әдебиет тіліміз байығанда сол ғылыми-техниканың бар саласындағы ұғым түсініктер, атаулар молынан кіретіндіктен байыды дейміз. Ендеше, сол сөздерді, сол ғылымдарға байланысты тіл, орам шеберліктерді осы ғылымдардың өз мамандарынан артық қазақ тілінде айтып бере алатын шеберлерді, қайраткерлерді бір жақтан қарызға сұрап аламыз ба?» дейді [1].

Тілші ғалымдардың айтуына қарағанда, жыл сайын дүние жүзінде шамамен 25 тіл жойылады екен. Әрине, қазақ тіліне ондай қауіп әзірге төніп тұрған жоқ. Мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейту тұрғысында айтсақ, бұл жерде алдымен намыс жетпейді, жеті атасынан бері қазақ болып келе жатқандардың қазақша білмеуі намыссыздықтан. «Әлеуметтік тіршілік иесі – адам қоғамда өмір сүргендіктен, оның іс - әрекеттері қоғамға бағынады. Ал қазіргі қоғамның басты мәселесі – тіл, яғни мемлекеттік тіл ретіндегі заңнамалық құқығы бар қазақ тілінің әлеуметтік мәртебесін арттыру. Сондықтан қазақ тілінің байлығын, әдеби және мәдени сөйлеу тілін жас ұрпаққа меңгертудің тиімді әдіснамалық жолын қарастыруымыз керек.» - деген белгілі лингвист-ғалым Қ.Шаяхметұлының сөзі тілдің коммуникативтік қызметін бала оқыту ісінде мақсатты түрде қолданудың өзекті мәселе екендігін айқындайды [4]. Ел басқаратын, халықтың қамын ойлайтын, тіл мен жерді сақтап, өзінен кейінгі ұрпаққа жеткізетін бүгінгі оқушыларды мектеп жасынан бастап отансүйгіштік, ұлтжандылық рухта оқыту – бізге, болашақ мұғалімдерге жүктелер жауапты міндет.

Халқымыздың бай ауыз әдебиеті бола тұра, сөйлеуде ой жұтаң, тіл шорқақ келетіні өкінішті. Жазушы Ә.Кекілбаевтың «Үркер» романын, ақын Қадыр Мырза-Әлидің «Қазақтарды шетелдік қонақтарға таныстыру» өлеңін оқығанда халықтық болмысты тереңірек тани түсесің, болашақта практикаға машықтануға барғанда дәл осы тақырыптарды «Ұлттық құндылықтарды сақтап қалу біздің қолымызда» деген бағытпен оқытатынымды бүгіннен жоспарлау қажет. «Қазақтың қазақ екенін білгің келсе, халық екенін білгің келсе, мамыр өте Мәртөбеге кел» дейтін мәтел сөз бар. Қазақтың шешендігін, өнерін, сұңғылалығын, пәтуалығын, бауырмалдығын, жомарттығын, кәрісінің ақылы мен жасының қайраттылығын, жігітінің астындағы аты мен қызының иығындағы киіміне қарап сән-салтанатын, ырзығы мен дәулетін баяндайтын тамаша шығарма үзіндісі арқылы саналы ой тастап, сапалы білім негізін қалауға болады. Дәл осы танымды Қадыр ақынның «...Қазақ осы күй шығарып, ән салып, Көкпар тартып, қыз қууға жаралған...; ...Қазақ осы - дала дейтін, күн дейтін, Қазақ осы - «Өнер алды - тіл» дейтін. Қазақ осы - қарасың ба, ақсың ба, Қоңырсың ба, жатырқауды білмейтін» шумақтары бар «Қазақтарды шетелдік қонақтарға таныстыру» өлеңі жалғастырып тұрғандай. Осындай тәрбиелік те танымдық шығармаларды оқуға қызықтыру маңызды. Сонда әр қазақта, әр қазақстандықта ел мен жерге, тіл мен ділге, салт пен дәстүрге құрмет саналы қалыптасады. Бүгінгі партада отырған оқушы ертеңгі күні ғылым мен шаруашылықтың әр саласында еңбек ететін маман болады. Қай салада еңбек етпесін, алдымен, ұлт мүддесі үшін еңбек ететін азамат болуы керек. Өйткені, мемлекеттік тілдің қоғамдық қызметі қоғамдық өмірдің

аса маңызды мынадай салаларында жүзеге асады: басқару, ақпарат, білім беру мен тәрбие ісі (мектепке дейінгі мекемелер, бастауыш, орта мектеп, жоғары мектеп), ғылым мен техника (ғылыми - зерттеу мекемелерде); қоғамдық ғылымдар, жаратылыстану мен нақты ғылымдар, техникалық және қолданбалы ғылым, экономика салаларында, ғылымның жалпыға ортақ салаларында, бұқаралық ақпарат құралдары саласында, іс жүргізу саласында; мемлекеттік, қоғамдық - саяси, мәдени мекемелер мен ұйымдарда; дене тәрбиесі, спорт, туризм, денсаулық сақтау мен емдеу мекемелерінде; қоғамдық тамақтандыру орындарында; өнер мекемелерінде (театр, кино); дипломатиялық қарым - қатынаста; әскери - патриоттық тәрбие және білім беру ісінде; шаруашылық жүргізу және ұйымдастыруда; өндіріс және өнеркәсіп орындарында. Қазақстан Республикасында өтетін республикалық, халықаралық құрылтай, конференция, мәжіліс, жиындар тек қазақ тілінде жүргізіліп, басқа тілдерге аудармашылық қызмет жасалу керек.

Нәтижесінде, қазақ тілінің қоғамдық ортада, еңбектің әр саласында қолданылуы сапасын арттыруды мектептегі оқытудан бастауды барша болашақ педагогтер өолға алады деп сенемін.

Қорыта айтқанда, әр қазақ азаматы мен азаматшасы өз тілін қадірлеп, сүйіп, сол тілде әдеби норманы сақтай сөйлеуі керек деп ойлаймын. «Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте» демекші, әр қазақ өз тілін құрметтеп, қазақ тілінің мәртебесін көтеруге үлестерін қосса жақсы болар еді. Өзгерісті өзіңнен баста!

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әуезов М. Шығармаларының жиырма томдық жинағы, 19 том, Алматы, «Жазушы», 1985.
2. Қазіргі кездегі қазақ тілінің мәртебесі. 2020. <https://adyrna.kz/post/35222>
3. Оразбаева Ф.Ш. Тіл әлемі. А., Ан-Арыс, 2009.
4. Шаяхметұлы Қ. Шартарап. - Семей-Новосибирск: Талер-Пресс, 2006

СЫН ЕСІМДЕРДІҢ СИМВОЛДЫҚ МӘНІ

Рахметова Сабина, Аблаева Мәншүк, II курс студенттері
«М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Мусина Кулшат Сыздықовна

Зерттеу өзектілігі: Сындық мағынадағы сөздердің тілдік және ұлттық таным-түсінікті айқындаудағы қызметін қатар қарастыру арқылы оның лексика-семантикалық мәнін түсінуге болады. Сол себепті де түр-түсті білдіретін сөздердің этимологиясын білу этнопедагогиканы меңгеруде өзекті болып отыр.

Мәселе: Тілдегі сын есімдердің символдық мәнін зерттеу – ұлттық дүниетанымды, халықтың ойлау ерекшелігін және тарихи танымын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Зерттеу мақсаты: Қазақ тіліндегі сын есімдердің символдық мәнін зерттеп, олардың мәдени-танымдық рөлін анықтау.

Зерттеу міндеттері:

- сын есімдердің мағыналық ерекшеліктерін талдау;

- қазақ тіліндегі символдық мәні бар сын есімдерді анықтау.

Сын есім – заттың сынын, сапасын, түр-түсін, дәмін, көлемін және басқа да қасиеттерін білдіретін сөз табы. Мысалы: ақ бұлт, биік тау, тәтті алма. Қазақ тіл білімінде сын есімдер туралы көптеген зерттеулер жүргізілген. Ахмет Байтұрсынұлы сын есімдерді тілдің негізгі қабаттарының бірі ретінде қарастырған. Қ. Жұбанов сын есімдердің мағыналық топтарына тоқталып, олардың семантикалық рөлін талдаған. С. Аманжолов сын есімдердің түрлену жүйесін сипаттаған.

Зерттеген ғалымдар: А. Байтұрсынұлы сын есімді зат есімнің анықтаушы ретінде қарастырып, оны есім сөздер қатарына жатқызады. Оның пікірінше, сын есімнің негізгі қызметі – заттың белгісін, түсін, көлемін және басқа да сипаттарын көрсету. Ол қазақ тіліндегі сын есімдердің жасалу жолдары мен қолданысын алғаш жүйелеп зерттеген.[2] Қ. Жұбанов сын есімдердің сөзжасамдық ерекшеліктерін зерттеген. Ол сын есімдердің дара және күрделі түрлерін ажыратып, олардың жасалу жолдарын анықтаған. Сонымен қатар, сын есімдердің мағыналық реңктерін тереңірек қарастырып, олардың сөйлемдегі рөлін сипаттаған.[3] Н. Сауранбаев сын есімдердің семантикалық топтарын анықтап, олардың зат есіммен байланысу ерекшеліктерін зерттеген. Ол сын есімдерді сапалық және қатыстық деп екіге бөліп, олардың мағыналық айырмашылықтарын көрсетті.

Сын есімдердің символдық мәнін зерттеу – тіл мен мәдениет арасындағы байланысты ашуға көмектеседі. Қазақ тіліндегі кейбір сын есімдер тек қарапайым сипаттаушы рөл атқармай, терең мағыналық әрі мәдени-символдық жүк көтереді. Мысалы қазақ тілінде «ақ» сөзі тазалықтың, адалдықтың, әділдіктің, пәктіктің, бейбітшіліктің символы ретінде жиі қолданылады. Ол тек заттың түсін ғана емес, адамның мінез-құлқын, ішкі жан-дүниесінің тазалығын сипаттауда да маңызды рөл атқарады. Сондай-ақ «қара» сөзі қайғы, мұң немесе тереңдік мәнін беруі мүмкін.

«Аққа Құдай жақ.» Бұл мақал әділ, адал адамға Алланың көмектесетінін білдіреді. Шындық жолында жүрген адамды ешкім жоя алмайды. «Ақ жүрек адам – адал достың белгісі.» Жүрегі таза, шыншыл адам әрдайым достыққа берік болады. «Ақ түйенің қарны жарылды.» Мағынасы: Үлкен қуаныш, молшылық, ерекше бақытты сәт туғанын білдіреді. Бұл мақал-мәтелдер қазақ халқының өмірлік қағидалары мен дүниетанымын көрсетеді. «Ақ» сөзі тура мағына білдіретін сын есім, бірақ ауыспалы мағынада ақ түсі тазалықты, кеңпейілділікті, жақсылықты білдіреді.

Қазақ танымында ерекше күрделі мәні бар түс – ала түс. Ала түс «әртүрлі түсті» деген ұғымынан абстракцияланып, «ынтымақ-бірлігі жоқ, пәтуасыз» деген мәнді білдіреді. Оған тіліміздегі келесі мақал-мәтелдер дәлел. Мысалы: «Ала қойды бөле қырыққан жүнге жарымайды»; «От басы ала болса, Кереге бас сайын пәле болар»; «Ала аяқ күніні алпыс аттайды»; «Жылан шаққан адам ала арқаннан аттамайды»; «Адам аласы ішінде, Мал аласы сыртында»; «Ақымақтың ала, құласы болмайды»; «Бір биеден ала да, құла да туады»; «Көздің аласынан сөздің аласы жаман» Ала сөзінің тұсау кесуде қолдануы да ерекше назар аудартады. Тұсау кесу - өмір

жолының сәтті болуы үшін ақ ниетпен жасалатын ырым. Осы арада баланың аяғына не себепті ала жіп байланады, қара, қызыл, көк жіп неге байланбайды деген сұрақ тууы мүмкін. Бұған қатысты мәліметті А.Ғұзыханның «Қазақтардың дүниетанымы» еңбегінен кездестіреміз: «Көпшілік жағдайда тұсау кесуде ала жіп алынады. Ала жіпті пайдаланудың өзіндік мәні бар. Лұқпан хәкімнің айтуы бойынша, өмірде он жұп болады. Солардың бірі – ақ пен қара. Есілген жіптің бір қабаты – ақ, екінші қабаты қара-болып келеді. Жіптің екі қабаты ажырамастай астасып, кезек алмасып, тығыз өріліп отырады. Бұл тоқтаусыз ауысып келіп отыратын күн мен түннің белгісі. «Біреудің ала жібін аттамау» деген сөз көпшілікке түсінікті, кісіге қиянат жасамау мағынасында қолданылады» [4.]

Оқушыға тұсау кесу салтында ала жіпті қолданудың символдық мәнін ұғындыра отырып тақырыбымызды түсіндіреміз. Ала жіп билік айту үстінде де қолданылады. Араздасқан екі адамды билер татуластырған кезде оларға ала жіп ұстатып тұрып, ортасынан қиып жіберетін болған. Ала жіпті қиюдың мәнісі: егер уәде бұзып, бір-бірімізге жаулық жасасақ, Тәңір бізді жазалап, осы жіптей қиылып қалайық деген ұғымның символдық белгісі. Қазақта ешкімге қиянат жасаған жоқпын деудің орнына, “ешкімнің ала жібін аттаған жоқпын” дейтіні де сондықтан. Ала түс ақ пен қара түстердің араласуынан туған тура мағынасының негізінде абстракцияланып, бір жақты емес мәндерімен астасып жататын сын есім. «Ала қойды бөле қырыққан жүнге жарымас.» Мағынасы: Бірлікті бұзып, әділетсіздік жасаған адам ештеңе ұтпайды. Ынтымақтың маңызды екенін көрсетеді. «Ала тай ат болмайды, жарлы бай болмайды.» Мағынасы: Жаратылысынан осал нәрсе қанша тырысса да, мықтыға айнала алмайды. «Ала арқан, құла арқан – атқа салған тұсау болар.» Мағынасы: Біреудің жолын кесу немесе белгілі бір шектеулер қою туралы айтылады. «Ала аяқтан ала қашпа, адал достан адаспа.» Мағынасы: Арамдықтан қашып, шынайы достықты бағалау керек. «Ала жылқы арық, ала адам шірік.» Мағынасы: Сырттай әдемі көрінгенімен, ісі нашар адамдар болады.

Зерттеу нәтижелері: Сын есімдердің символдық мәні анықталды: Қазақ тіліндегі кейбір сын есімдер тек сипаттау қызметін емес, ұлттық-мәдени құндылықтарды да бейнелейтіні дәлелденді. Мысалы, қара, ақ, көк, қызыл сияқты түсті білдіретін сын есімдер тек бояуды сипаттамай, мифологиялық, тарихи және танымдық мәнге ие. Сын есімдердің ұлттық-мәдени ерекшеліктері зерттелді: Қазақ халқында ақ – тазалық пен адалдықты, қара – қайғы немесе күш-қуатты, көк – аспан мен киелілікті, қызыл – қуаныш пен батырлықты білдіретіні анықталды. Бұл ерекшеліктер халықтың дәстүрлі танымында, фольклорында, салт-дәстүрлерінде сақталған.

Қорытынды: Қазақ ақын-жазушылары шығармаларында сын есімдер тек сипаттау үшін емес, астарлы мағына беру үшін қолданылатыны анықталды. Мысалы, Абай, Мағжан, Мұхтар Әуезов шығармаларында түстердің, табиғатқа қатысты сын есімдердің мағыналық жүктемесі жоғары екенін нақты түсіндік. Сондай-ақ қазақ халқы ежелден түстер туралы нақыл сөздерді анық білген.

Демек, кез – келген мәдениеттегі түр-түс өзіндік символдық мәнге ие болып келеді. Бұл тәрізді символдар адам баласының сан ғасырлық тәжірибесінен қорытылып шыққан, тарихи жағынан қалыптасқан белгілі бір түсініктің, философиялық ой мен ұлттық дүниетанымның жемісі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бабалар сөзі. 69 том. Қазақ мақал-мәтелдері. 2011.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал. – Алматы, 1991.
3. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы, 1999.
4. Ғұзыхан А. Қазақтардың дүниетанымы. - Алматы, 1991.- 137б.
5. Қайдаров Ә., Ахтамбердиева З., Өмірбеков Б. Түр-түстердің тілдегі көрінісі. – Алматы, 1992.- 174б.
6. Сыздықова Р. Көптомдық шығармалар жинағы. Қазақ тілінің анықтағышы. 12-том. Алматы, 2018.

ТАЙЫР ЖОМАРТБАЕВ – ОЗЫҚ ҰСТАЗ, ЖАҢАШЫЛ ПЕДАГОГ

Жанахмет Алина, Кәрімғазы Ақмарал,

I курс, «М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Нурпеисова Еркеш Болатбековна, филология
ғылымдарының магистрі, педагог-зерттеуші.

Өзектілігі: Аттары ұмытылып бара жатқан Алаш арыстарының бірі, ақын, жазушы, драматург, педагог Тайыр Жомартбаев шығармашылығын қалың жұртшылыққа насихаттай отырып, ақынның балаларға арналған өлеңдерін қазіргі білім беру жүйесіне, мектеп оқулықтарына енгізуге ұсыныс жасау. Ақын шығармалары негізінде заманауи анимациялық фильмдер, электронды кітапшалар жасау арқылы балаларға қызықты етіп ұсыну арқылы оқушылардың білімге деген қызығушылығын тудыруға болады.

Мәселе: қазіргі бастауыш мектеп оқулықтарында оқушы түсінігіне ауыр, тілі күрделі шығармалар кездеседі. Т.Жомартбаев шығармалары балалардың жас ерекшелігіне сай, оқуға жеңіл, тәрбиелік мәні зор шығармалар.Болашақта ақын өлеңдерін мектеп бағдарламасына енгізі ісі қолға алынғаны жөн.

Жұмыс мақсаттары: Жастарды, қалың көпшілікті Тайыр Жомартбаев шығармаларымен таныстыра отырып, ақын, жазушы шығармаларын жарыққа шығарып, көпшілікке ұсыну.

Міндеттері: ақын өлеңдерін сабақтан тыс іс-шараларда, тәрбие сағаттарында қолдану, көпшілікке тарату.

Шәкәрім бастаған Абайдың ақындық мектебінің, ағартушылық ағымның көрнекті өкілі, бар саналы ғұмырын ағартушылыққа арнаған ақын, жазушы, Семей педтехникумының оқытушысы Тайыр Жомартбаев есімі әртүрлі әдебиет туралы кітаптарда жанама ,үстірт аталып өтіп, шығармашылық мұрасы өз бағасын ала алмай жүргені ащы да болса шындық.

«Ол туралы мерзімді баспасөзде, қайсібір монографияларда жанама айтылып, еңбектерінің арақидік талданғаны болмаса, арнайы ғылыми негізде кешенді түрде зерттелгеніне де он бес жылдың жүзі болды», -дейді ғалым-педагог, Шәкәрім университетінің оқытушысы Т. Қабышев[1].

Тайыр Жомартбаев – ақын, жазушы, көсемсөз шебері болумен қатар, шығыс өңірінде жаңаша оқытудың бастамашысы, ағартушылық бағыттың өкілі.

XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басы қазақ зиялыларының ұлттық құндылықтарға, білім-ғылымға, тәуелсіз ой-танымға ерекше ұмтылыс жасаған кезеңі. Сондықтан Тайыр Жомартбаевтың өмірі мен шығармашылығын, шығармаларының эстетикалық және көркемдік қуатын, ағартушылық рөлін XX ғасыр басындағы әдеби процесс аясында қарастырған жөн.

Жасынан Абай шығармаларымен сусындаған ақын-педагог өз шығармасында:

Еңбек қыл, қалам ұстап білгенді жаз,
Бос жүріп бой түзеумен болмаңыз мәз.
Алдыңғы білгендерден тағылым ал,
Дүнияға сөз таратқан көп өнерпаз.
Бос жүрген ата-бабаң не қалдырды,
Ғұмыры өткен қар жамылып, төсеніп саз?
Кешегі үлгі шашқан хакім Абай,

Оның да сөзін ұғып қалғандар аз,- деп Абайдың ұстанған [2]7

1912 жылы Семей қаласындағы «Жәрдем» баспасынан шыққан «Балаларға жеміс» өлеңдер жинағы басылып шыққан. Т.Жомартбаевтың шығармашылығы оның ағартушылық қызметінен бастау алған, сол бағытта дамығандықтан шығармаларының негізгі тақырыптары да оқу-білім, адамгершілік, ізгілік, еңбекшілдікке арналады. Осы Семейде жүрген кезінде Т.Жомартбаев жаңаша мұғалім ғана болып қойған жоқ, қаладағы мәдени-ағарту істеріне де қазақ зиялыларымен бірге белсене араласқан.

Сол кезде қазақ балаларына арналған оқулықтар, кітаптардың аздығына байланысты, Ы.Алтынсарин, С.Көбеев сынды педагогтар сияқты Т.Жомартбаев та балаларға арнап шығарма жазып, оны өз тәжірибесінде пайдаланды. Тайыр сабақ беруде осы кезеңдегі қазақтың алдыңғы қатарлы педагогтары сияқты төте оқуды құр жақтап қана қоймай, сабақтан тыс уақытында өзі де оқытудың жаңа жолдарын іздестіреді, оқулық, хрестоматиялар жазу, жастарды орысша оқытуға қызықтыру сияқты игілікті істерді жүргізеді.

«Балаларға жеміс» кітабының алғы сөзін ақын-педагог былай бастайды:

Неге болды кісінде
Екі құлақ, жалғыз тіл.
Көп естісін, аз сөйлеп,
Дегені ғой, соны біл.

Жас ұрпақты құр сөзбен уақыт өткізбей, оқу-білім алуға шақырады. Жинаққа «мектепке шақыру», «Ыждаһатты бала», «Балаларға насихат», «Жалқау бала», «Балаларға өсиет», «Балалардың тілегі», «Жетім баланың мұңы», «Рақымды жолдас» секілді «Біздің хал» секілді өлеңдері кірген.

«Мектептің ішінде» деген өлеңін алып қарасақ, бала түсінігіне сай, тілі жеңіл. Айналадағы заттарды түсіндіруде қарапайым

Мектепте не болады,
Бастан-аяқ айтты оған:

-Ағаштан салған үлкен үй,
Күнде барам мен соған.
деп сипаттайды.
Зал үй толған партаға
Отырар бала тізіліп.
Сыңғырлап сайрап бұлұлдай,
Дауыстары үзіліп, -
«БҮҖДИҺАТТЫ БАЛА» өлеңінде
Бала қылды ыждихат,
Толтырып қағаз жазды хат.
Ықыласына риза боп,
Мақтады оны кіл зат.
Терезеден күн түсіп,
Баланы сүйіп бек құшып,
Кел, қарағым, ойнайық,
Отырмалық іш пысып»,

- деп баланың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, оны қызықтырып, сабақты таста деп азғырған, ойынға шақырған Күнге де, құсқа да, шиеге де берген жауабы сондай орнықты, балаларға үлгі аларлықтай ғибратты. Соңында оқуын оқып болған балаға Күн де жадырап, Құс сайрап, Шие өз жемісін ұсынады.

Т.Жомартбаев жаңашыл педагог дейтініміз, өзі сабақ беретін математика пәнін балаларға түсінікті болу үшін әрі баланы қызықтыру үшін өлеңмен беріп отырған. **«Бөлшек сандар ережелері»** деген бөлімде бірнеше мысал келтірген.

Бөлшек санды қосу ережелері

1. Бөлшекті бүтін санға қосу реті:

6 бүтін 8-ден болса (7)

Алтыны өсір, сегізбенен 7-ні қос-
8-ден 55 бөлшек шыққан беті.

Тайыр Жомартбаевтың педагогикалық теориялары мен тәжірибесін зерттей отырып, оның жаңашыл ұстаз ретінде ұсынған білім беру әдістерін талдау және қазіргі білім беру жүйесіне қосқан үлесін анықтау – біздің міндетіміз.

Зерттеу нәтижелері: 2022-2023 оқу жылынан бастап колледж базасында Тайыр Жомартбаев атындағы кіші ғылыми зерттеу орталығы өз жұмысын жүргізіп келеді. Орталық мүшелері көптеген облыстық, республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда, баспасөз беттерінде, сабақтан тыс іс-шараларда Т.Жомартбаев мұрасын насихаттауда. 2024-2025 оқу жылында ақын-жазушы шығармашылығы бойынша электронды оқулық шығару жоспарлануда.

Оның жаңашыл әдіс-тәсілдері студенттердің жеке тұлғалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Жомартбаевтың әдістері негізінен студенттің белсенділігін, қызығушылығын арттыруға, өз бетімен жұмыс істей білуіне ықпал етеді. Бұл әдістердің қазіргі уақытта мектептер мен жоғары оқу орындарында тиімді қолданылуы, білім беру процесін жаңартуға,

ұстаздар мен оқушылар арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға мүмкіндік береді.

Қорытындылар: Тарих ақтандақтары әлі де толық ашылған жоқ. Біз осы жолда талмай еңбектеніп, халқы үшін еңбек еткен Алаш ардақтыларының өмірі мен шығармашылығын көпшілікке танытып, заманауи формада, жас балаларға қызықты болатындай етіп ұсыну керек. Мектеп бағдарламасына осындай тамаша өлеңдердің кіргізілуіне себепші болып, ұлттық педагогиканың дамуына өз үлесімізді қоссақ дейміз.

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. Т.Қабышев. Тайыр Жомартбаев. Шығармалары. Алматы, «Арыс» баспасы, 2023
2. Қ.Мұхамедханов. Семей театрының тарихынан// қазақ әдебиеті, 1984, 4 май.
3. Т.Жомартбаев. Балаларға жеміс. Семей, Ярдәм, 1912.
4. С.Қирабаев Әдебиетіміздің ақтандақ беттері. Алматы, Білім. 1995.

Т.ЖОМАРТБАЕВТЫҢ «ҚЫЗ КӨРЕЛІК» РОМАНЫ - ҚАЗАҚТЫҢ ТҰҢҒЫШ РОМАНДАРЫНЫҢ БІРІ

Аргимбекова Амина, Айдынбекқызы Айкүміс. I курс
«М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК

Жетекшісі Нурпеисова Еркеш Болатбековна, ф.ғ.м. педагог-зерттеуші

Өзектілігі: Т. Жомартбаевтың «Қыз көрелік» романы қазақ әдебиетінің алғашқы прозалық туындыларының бірі болып табылады. Бұл шығарма әдебиетіміздің жаңа кезеңіне қадам басқан және қазақ романының негізін қалаған маңызды шығармалардың қатарына жатады. Романның өзектілігі, оның жазылу стилі, мазмұндық тереңдігі, әлеуметтік, мәдени және тарихи мәселелерді көтеруі арқылы қазіргі заман әдебиетін түсінуге зор үлес қосқандығында. Т. Жомартбаевтың «Қыз көрелік» шығармасы қазақ қоғамындағы психологиялық, әлеуметтік қатынастарды, ұлттық болмыс пен адамгершілік мәселелерін зерттеу үшін маңызды әрі қажетті туынды болып табылады.

Мәселе: «Қыз көрелік» романының басты мәселесі — қазақ қоғамында қыз тәрбиесі, әйелдерге қатысты әлеуметтік көзқарастар, ер адамдар мен әйелдер арасындағы қарым-қатынастар, жеке адамның болмысын түсіну мен өмірге деген көзқарас мәселелері болып табылады. Сонымен қатар, романның әдеби стильдік ерекшеліктері, құрылымдық тұтастығы және тілінің байлығы шығармашылық тұрғыдан қарастырылатын маңызды мәселе. Бұл мәселелерді зерттеу арқылы қазақ романының қалыптасуы мен дамуындағы маңызды кезеңдерге терең үнілуге болады.

Жұмыс мақсаттары: Т. Жомартбаевтың «Қыз көрелік» романын қазақ әдебиетінің тұңғыш романдарының бірі ретінде зерттеп, оның әдеби және әлеуметтік мәнін анықтау. Сонымен қатар, романның ішкі құрылымын, көркемдік ерекшеліктерін, идеялық мазмұнын талдау арқылы қазақ прозасының қалыптасу жолындағы орнын көрсету.

Міндеттері:

- Т. Жомартбаевтың «Қыз көрелік» романының құрылымын, сюжет желісін, кейіпкерлердің бейнесін талдау.
- Романның идеялық мазмұнын зерттеу және оның қоғам мен әдебиетке қосқан үлесін анықтау.
- Шығармадағы қазақ қоғамының әлеуметтік мәселелерін, ұлттық сана-сезімнің көрініс табуын зерттеу.

Әдебиетімізге қайта оралған ұлы тұлғалармен қатар, кеңестік дәуірде өз бағасын ала алмаған ақын-жазушыларымыздың еңбектері жете зерттеліп, рухани қазынамызға айналууда. Біз зерттеу объектісіне алып отырған Абайдың ақындық мектебінің көрнекті өкілі Тайыр (азан шақырып қойған аты Тайлақбай) Жомартбайұлы 1884 жылы Семей губерниясы Шыңғыстау өңіріндегі Мұқыр болысында Ақдала деген жерде, қазіргі Абай ауданы, Көкбай ауылында дүниеге келген. Руы Тобықты ішіндегі Көкше, оның ішінде Боқай, яғни Абайдың досы әрі шәкірті Көкбай ақынмен, әнші-ақын Ағашаяқпен (Берікбол) аталас әрі ауылдас, ағайын адамдар.

1912 жылы Қазақстан территориясында тұңғыш Семей қаласында «Ярдам» баспаханасы ұйымдастырылады. Сол «Ярдам» баспасынан 1912 жылы шыққан тұңғыш кітап – Тайыр Жомартбаевтың «Балаларға жеміс» атты балаларға арналған кітабы және «Қыз көрелік» романы еді.

Белгілі әдебиет сыншысы Р.Нұрғалиев роман жөнінде былай дейді:

«Т.Жомартбаевтың «Қыз көрелік» романы - құрылымдық ерекшеліктері мен көркемдік сипатына қарай, тақырыптық-идеялық мазмұны жағынан ерекше шығарма. Әсіресе романға тосын пішін таңдау жолындағы ізденістері ойлануға тұрады. Біз романның табысы да, қазақ әдебиеті тарихындағы маңызы да осы төңіректен табылады».

Сол кезеңдегі басқа да прозалық шығармалар сияқты заман проблемаларын қозғаған «Қыз көрелік» романы - қазақ қыздарының бас бостандығы туралы күрделі жанрда жазылған көлемді шығармалардың ең алғашқыларының бірі. «Қыз көрелік» - поэзия мен прозаның элементтері араласқан, күнделікті өмір мен ертегілік болмыстың белгілері бір арнада тоғысқан бітімі бөлек дүние», - деп баға береді ғалым Б.Омаров.

Романның басқа шығармалардан мазмұны мен идеясы жағынан ерекшелігі- сол кездегі қазақ романдарының кейіпкерлері - бақытсыз қыздар: Жамал, Қамар, Шұға т.б. Өз сүйгеніне қосыла алмай, өз бостандығын ала алмай құсамен өткен шерлі сұлулар. Ал Т.Жомартбаевтың «Қыз көрелік» романының басты кейіпкері Ғайникамал қазақ арасында болмаған оқиғаны басынан кешеді, әкесі Ғайса оны «жердің түбі» Уфа қаласындағы Ғалия медресесіне оқуға жібереді. Бұл ешбір шығармада кездестірмеген тың сюжет. Ғайникамалдың мұғалім болып, ауылына оралуы, өзіне қызыққан үш жігітке тапсырма беріп, іштерінен ең ақылдысын таңдаймын деп шарт қоюы- біз оқыған шығармаларда кездеспеген ғажайып. Бұл - ағартушы, шын мәніндегі демократ, қазақ қыздарының өз бақытын табуын армандаушы ізгі жанның жанынан шығарған арманы, қиялы.

Автордың мақсаты- өз көзқарасына сай тәрбиелік мәні зор шығарма жазып, қазақ қыздарын оқуға шақыру, өз бақытын тауып, білім алуға шақыру. Ол өз мақсатына жетті.

Көлемі жағынан қазіргі түсінікке сай роман деуге келмесе де, бұл роман қазақ прозасында эпостық әдебиет жанрындағы алғашқы үлгілердің бірі. Роман туралы сын мақала жазған Ғ.Зұлқаров айтқанындай, «Қыз көреліктің» идеясы адамгершілікті уағыздайды, қадір тұтады, теңдік мәселесін, өнер-білімді насихаттайды». Сондықтан «Қыз көрелікті» қазақтың тұңғыш романы демеске?

Зерттеу нәтижелері: 2022-2023 оқу жылынан бастап колледж базасында Тайыр Жомартбаев атындағы кіші ғылыми зерттеу орталығы өз жұмысын жүргізіп келеді. Орталық мүшелері көптеген облыстық, республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда, баспасөз беттерінде, сабақтан тыс іс-шараларда Т.Жомартбаев мұрасын насихаттауда. 2024-2025 оқу жылында ақын-жазушы шығармашылығы бойынша электронды оқулық шығару жоспарлануда.

Қорытындылар:

Т. Жомартбаевтың «Қыз көрелік» романы қазақ әдебиетінің алғашқы романдарының бірі ретінде ұлттық прозаның дамуына үлкен үлес қосқан маңызды туынды болып табылады. Шығарма қазақ қоғамындағы әлеуметтік, мәдени және тұрмыстық мәселелерді терең қарастырып, оның өзектілігі бүгінгі күнге дейін сақталып келеді. Романның басты тақырыптары — қыз тәрбиесі, әйелдерге деген көзқарас, ер мен әйел арасындағы қарым-қатынастар, ұлттық құндылықтар мен адамгершілік мәселелері қазақ қоғамының болмысын көрсету арқылы әдебиетке жаңаша көзқарас ұсынады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. «Қазақтың 100 романы». Құрастырған Р.Нұрғали. Астана, 2004.
2. Қабышев Т.Б. Әміренов Ә.Д. XX ғасыр басындағы әдеби үрдіс: ағартушылық ағым. Монография.- Семей, «Зияткер», 2016.
3. Омаров Б.Ж. «Қыз көрелік», «Айна-тарақ» және «Тотынама»: үнді сюжеттерімен үндестік. «Керуен» журналы №1 (74) 2022.
4. Бисенғалиев З. XX ғасыр басындағы қазақ романы. Алматы, Өлке, 1997.
5. Абайдың мемлекеттік қорық-мұражайының кітапханасының қолжазбалар қоры. КП-36-37.
6. Абайдың мемлекеттік қорық-мұражайының кітапханасының қолжазбалар қоры. КППМ-1968.
7. Қараев М. Тайыр Жомартбаев жайында//Қазақ әдебиеті. 1981, 28 тамыз.

ШАР АЙМАҒЫНЫҢ КИЕЛІ ОРНЫ – «ҚЫЗ БЕЙІТІ»

Узгельдинова Аида, БББ 23-09-01 тобы

«М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Касымжанова Гаухар Каржасовна,

қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің оқытушысы

Зерттеудің өзектілігі: Шар қаласы - Абай облысының аймағында орналасқан тарихи, мәдени және рухани орталықтардың бірі. Шар қаласындағы

"Қыз бейіті" - қазақ халқының тарихы мен мәдениетінен айшықты орын алатын киелі жерлердің бірі. Бұл ескерткіш, әсіресе, Шар өңірі мен оның айналасындағы тұрғындардың рухани өмірінде ерекше орынға ие. "Қыз бейіті" туралы аңыздар мен тарихты зерттеу арқылы, бұл жердің мәдени, діни және тарихи маңыздылығын ашуға мүмкіндік бар. Жобаның өзектілігі осы киелі орынды зерттеу арқылы, Шар қаласы өңірінің кереметі - халық арасында «Қыз бейіті» (Бибі Мамажайқызы бейіті) деп аталып кеткен тарихи-мәдени орынның қасиеттілігін зерделуде. Мен үшін «Қыз бейітінің» тарихы туралы, киелі орынның қасиетін анықтау және оны қазіргі ұрпаққа насихаттау өзекті тақырып болып табылады.

Мәселесі: Киелі орындардың ішінде "Қыз бейіті" сияқты ескерткіштердің тарихи және мәдени маңызы толық зерттелмеген. Әрбір киелі жердің өзіндік аңыздары мен тарихы бар, бірақ бұл ақпарат көбіне халық арасында ғана сақталған. "Қыз бейіті" туралы нақты деректер мен оның тарихи контексті әлі күнге дейін толық анықталмаған. Бұл ғылыми жобаның негізгі мәселесі - осы киелі орынды тереңірек зерттеу арқылы оның тарихы мен мәнін ашу, сондай-ақ қазақ халқының рухани мұрасын сақтау және зерттеу.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Шар қаласындағы "Қыз бейіті" ескерткішінің тарихын, мәдени және діни маңыздылығын зерттеу, оны қазіргі қоғамға таныту.

Міндеттері:

1. "Қыз бейіті" туралы тарихи деректер мен аңыздарды жинақтау.
2. Бұл киелі жердің халық үшін қандай рухани мәні бар екенін анықтау.
3. "Қыз бейіті" ескерткішінің құрылымын, орналасқан жерін және оның сақталу жағдайын зерттеу.
4. Қазіргі қоғамда "Қыз бейітінің" маңыздылығын, қазіргі таңдағы дәріптелу жолын айқындау және оны халық арасында насихаттау.

Семей қаласынан Шар қаласына қарай автомобиль жолымен бет алған жолда өткен ғасыр басында ескі шымнан тұрғызылған зират тұрған. Халық бұл зиратты «Қыз бейіті» деп атап кеткен. Бірақ оның неліктен «Қыз бейіті» деп аталатыны, неліктен қасиетті, неге «Әулие қыз» дейтіні, қыздың елі, руы қайсысы екенін жұрт біле бермейді. Әлі күнге дейін Қыз бейітіне барып, өздерінің жандарына, денсаулықтарына дауа, шипа іздеушілер көп. Бұл қарастырылып отырған мекен менің туған өлкем Суықбұлақ кентінен 7-8 шақырым жерде орналасқан. Жалпы Суықбұлақ жерінде ауыз толтырып айтатын зерттеулер жетерлік. Соның бірі, өлкенің кереметі, тарихи-мәдени нысаны - «Қыз бейіті» (Бибі Мамажайқызы бейіті).

XX ғасырдың басында қазіргі Қоңырбиік ауылдық округіне қарасты жерде Мамажай деген молда өмір сүрген. Ескіше көп оқыған ол, араб тілін жетік білген және ел арасында сыйлы беделді адам болыпты. Оның беделінің артуына Бибі атты қызының дүниеге келуі де себеп болса керек. Бибі Мамажайдың (ел арасында кейде Баяман деп те аталады) орта жасқа келгенінде дүниеге келсе керек. Жаңа туған қыз бала ширақ, адамға тесіле қарауымен, ерте сөйлеуімен, араб тілін білуімен ерекшеленді. Бұл айырмашылық нәрестенің үш айға толған кезінен байқалған екен. [1]

Бибі Мамажайқызы, «Әулие қыз», ХХ ғасырдың басында дүниеге келіп, көріпкелдігімен танымал болды. Бибі Мамажайқызы кейбір деректерде 1900 жылы, кейбір деректерде 1904 жылы дүниеге келіп 1913 жылы дүниеден озған екен. 1900 жылы дүниеге келгені туралы ауданымызға белгілі тарихшы Керейбаев Қайыртай ағамыз өзінің «Қазыналы Қалба» деген кітаптағы мақаласында баяндайды. Ал 1904 жылы деген нұсқаны Қоңырбиік ауылының тарихшысы, жасы үлкен ақсақал Ғибраш ата беріп отыр. Хронологиялық талдауға сүйенсек, Бибі Мамажайқызына әулиелік бесінші атасы Қонақайдың шапағаты, қасиеті қонса керек. Қонақай ХҮІІ ғасырдың аяғында дүниеге келген, 1763 жылы қайтыс болған бүкіл қазаққа танымал батыр, би, әрі әулие атанған. Үш жүздің басын қосып біріктіруде аса ықпал жасаған Абылай ханның алғашқы ұстазы, соғыс өнерін үйретуші Қонақай болған. Қонақайды Қожа Ахмет Яссауи кесенесіне алып барғанда, сондағы көп жасаған текті үлкендер «Орта жүздегі жалғыз әулие» деген екен. [2]

Бибі қыздың әулиелік қасиетін кішкентайынан шыр етіп жерге түскеннен белгілі болған. Мамажай (Баяман) бір күні үйде қызымен жалғыз қалған. Қыз бесікте ұйықтап жатады. Күні бойы мал соңыда жүрген ол біраз тыныс алайын десе, бала жылап, мазасын ала береді. Бесікте жатқан қызын тербетсе де, уана қоймайды. Мамажай енді кейіп: «Ой, жағың қарысқыр, жағың қарыссын», - деп бесікті қаттырақ тербете бастайды. Сол –ақ екен жылап жатқан қызы жылағанын тоқтата қойып, ашық, анық сәби дауыспен: «Сенің жағың қарыссын, Мамажай» - дейді. Бұл жағдай екі рет қайталанады. Молда қатты шошып қалады, білетін дұғаларының бәрін оқып, әулие-әмбиелерге жалбарынып, қызын аршамен аластап, ұшықтап әуре болады. [3] Бұл мәліметтерге қарасақ, Бибі қыз құйрығын басып отырғаннан бастап тілі шығып, сөйлей бастаған.

Тағы бір аңызда бір Мамажай өзінің 5 жасар қызының арабшаны нәзік үнмен, нақышына келтіріп, мақымына келістіре, жосылта оқығанын көріп таң қалады. Бибі ескі құран кітабын оқып тұр екен, үлкен кітаптың бетіне шынтақтай тұрып, құранды зуылдата оқи береді. Әкесі хазретке апарды, хазрет қызды түрлі сұрақтар қойып тексеріп көреді, ақыл-ойының дұрыстығына көз жеткізеді. Баланы алдына отырғызып, құран кітапты ашып оқуға қосады. Қыз болса Хазрет көрсеткен жерден зулатып мүдірмей оқи жөнеледі.

- Бұл болайын деп тұрған-ақ бала, әттең заманынан бұрын туып тұр екен. Бұл бала тегін бала емес, әулие бала - дейді хазрет. Бибі Мамажайқызы өсіп, жасы он жасқа келгенде осы Шар аймағында не болып жатқанын, қандай оқиға болатынын, бәлен деген жерде бәленше ауырып қалды, оның емі мынау деп айтып отыратын болыпты. Хазреттің айтқаны расталып, Бибі расымен «Әулие қыз» болып шықты. Кімнің немен ауыратыны, оның емі не екенін білуі, осы біздің Суықбұлақ, Қоңырбиік, Шар аймағындағы болып жатқан жаңалықтарды алдын ала біліп айтып отырғаны - әулиелік. Көптеген ауырып-сырқаған адамдар келіп, емдеріне шипа, жандарына дауа іздеп, Қыз Әулиеден ем алып отырған. «Әулие қыз» 13 жасқа (мүшелге) келер келместен қайтыс болады. Қайтыс болуының өзі қыздың көріпкелдігінен болған екен. [4]

Шар қаласында тұратын халық емшісі шипалы қолымен талайдың ықыласына бөленіп жүрген Бибі әулиенің ұрпағы - Шәмшия Шаяхметқызы бір қолжазбасында былай деп жазған: «Ең алдымен Әулие қыздың көріпкел, әулиелігін танығандар: 1.Сейіт молда 2. Қари Наурызбай молда Арыстанбайұлы, Қытайда өткен ғасыр басында өмір сүрген Есен хазрет». Кейінгі жылдары Әулие қыз туралы мол мағлұматтар жинаған Ержан Сағындықов. [5]

Қыз бейіті туралы «Қазыналы Қалба» деген кітапта Қайыртай Керейбаев деген ауданымыздың мықты тарихшы ағамыз да жазған екен. Қалай болса да Найманның Бура тарапынан Қондыбай руынан шыққан қыздың әулиелік қасиеттері болғаны шындық. Содан болар жұрт зират басына әдейі барып, тәуәп етеді. Сырқаты барлар деніне саулық, еміне шипа берсін десе, өтіп бара жатқан жолаушылар жолымыз болсын деп алдында тізерлеп құран оқып, Әулие қыздың шапағаты арқылы Алладан тілек тілейді.

Жермен жексен бола жаздаған Әулие қыздың бейіті Шәмшия Шаяхметқызының қолдауымен 2004 жылы қалпына келтіріліп, жаңғыртылады.

Зерттеу нәтижесінде "Қыз бейіті" ескерткішінің тарихи контексті анықталады, сондай-ақ оның аңыздары мен мәдени маңызы ашылады. Бұл жұмыс қазақ халқының рухани мұрасын тереңірек танып, киелі орындардың мәдени және діни маңыздылығын жастарға жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, зерттеу барысында киелі орынның қазіргі жағдайы мен оны сақтау мәселелері талқыланады. Нәтижесінде, Шар қаласындағы "Қыз бейіті" сияқты киелі орындардың қорғауға алынуы және болашақ ұрпаққа мұра етіп қалдыру жолдары ұсынылады.

Қорытындылай келе, бұл ғылыми жоба Шар қаласындағы "Қыз бейіті" сияқты киелі орындарды зерттеу мен сақтау, сондай-ақ олардың қазақ халқының тарихы мен мәдениетіндегі орны туралы түсінік қалыптастырудың маңыздылығын көрсетеді. Өткенді ұмытпау, оны болашақ ұрпаққа жеткізу, үнемі жаңғыртып отыру кейінгі ұрпақтың міндеті. Расымен тарихта игілікті істер, ерекше оқиғалар, зерттеп отырған Бибі Мамажайқызы сияқты тұлғалар бейнелері мәңгі қалады. Әулие қыз бейіті бір ғасырға жуық уақыт таянған соң, ұрпақтар үшін қайта жаңғыртылды.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. «Ертіс өңірі» газеті. «Әулие қыз төңірегінде не деуге болады?» Ә. Жаисанов 2006 ж. 29-қараша, 10 - бет
2. «Қазақ ру тайпаларының тарихы» Найман Х., 3 кітап. Алматы: «Алаш» тарихи-зерттеу орталығы. 430 - бет
- 3.«Қонақай» Ержан Сағындықов. «Алматы» баспасы 1996ж. 11,13,25 – беттер.
- 4.«Әулие қыз». Белдеубаев Рамазан Кенжеханұлы. 2006 ж. 9-11беттер

**ӘДЕБИЕТ ТАРИХЫНЫҢ БІЛГІРІ, ӘУЕЗОВТАНУШЫ,
ҚАЗАҚ ПЕДТЕХНИКУМЫНЫҢ ТҮЛЕГІ –
МҰРАТБЕК БӨЖЕЙҰЛЫ БӨЖЕЕВ**

Ешенова Еркежан, ШТ 23-09-01 тобы
«М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Касымжанова Гаухар Каржасовна,
қазақ тілі мен әдебиеті пәндерінің оқытушысы

Зерттеудің өзектілігі: Мұратбек Бөжейұлы Бөжеев - қазақ әдебиеті мен мәдениеті тарихында өз ізін қалдырған ғалым, әуезовтанушы, абайтанушы, сондай-ақ, қазақ педагогикасы мен білім беру саласына зор үлес қосқан тұлға. Семей мұғалімдер семинариясы түлегінің ғылыми еңбектері мен зерттеулері қазақ әдебиеттану ғылымында үлкен маңызға ие. Әуезов шығармашылығы мен оның теориялық мұраларын терең зерттеу арқылы бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани құндылықтарды таныту қажет. Осы тұрғыдан алғанда, Мұратбек Бөжеевтің ғылыми қызметін зерттеу қазіргі уақытта әдебиеттану саласындағы маңызды міндет, өзекті тақырып болып табылады.

Мәселелері:

- Мұратбек Бөжеевтің Әуезов шығармашылығына қосқан үлесі мен оның әдебиеттанудағы орны толық зерттелмеген. - Ғылыми еңбектері және қазақ әдебиеттану ғылымына қосқан үлесі мен құндылығы нақты бағаланған жоқ.
- Әдебиеттанушы-ғалым Мұратбек Бөжеевтің әуезовтану, абайтану саласындағы зерттеулері мен еңбектерін зерделеу қажеттілігі туып отыр.

Зерттеу жұмысының мақсаты:

- Мұратбек Бөжеевтің қазақ әдебиеттану ғылымындағы және әуезовтану саласындағы ғылыми қызметін тереңірек зерттеу, оның қазақ әдебиеті тарихы мен педагогика ғылымына қосқан үлесін айқындау.
- Мұратбек Бөжеевтің әуезовтанушы, абайтанушы ретіндегі ғылыми қызметін, оның қазақ әдебиеті мен әдебиет тарихындағы еңбектерін талдап, зерттеу.

Міндеттері: - М.Бөжеевтің өмірбаянын, еңбек жолын және Әуезов шығармашылығына қосқан ғылыми үлесін анықтау.

- Әдебиеттанушы-ғалым зерттеулерінің қазақ әдебиеті мен педагогика саласындағы маңыздылығын көрсету.

Алаш зиялыларының, ғалымдардың, ғұлама жазушылардың мектебі болған Семей мұғалімдер семинариясы - Қазақстандағы оқытушылар даярлайтын тұңғыш оқу орны болған. Жалпы, «Ертістің оң қабағында Семей, солында Алаш қаласы» (Ж.Аймауытов) болып бөлініп тұрған Семей қаласы ХХ ғасырдың басында қазақтың мәдени, рухани, саяси қайта өрлеуінде басты орталық болғаны тарихтан белгілі. Мұғалімдер семинариясы 1903 жылы 1 шілдеде ашылған. 1967 жылы оқу орнына заңғар жазушы М.Әуезовтің есімі беріліп, қазіргі замандық үлгідегі колледж болып құрылған.[1] Қазақтың атақты ғалым – қайраткерлері, белгілі академиктер, педагогтар, алаш зиялылары осы оқу орнында білім алып, алғашқы еңбек жолдарын да осы жерден бастаған. 1915 жылдары төрт ғұлама ғалым – Әлкей Марғұлан, Қаныш Сәтбаев, Мұхтар Әуезов, Жүсіпбек Аймауытов осы семинарияда қатар білім алған. Әдебиеттанушы-ғалым Мұратбек Бөжейұлы Бөжеев те осы киелі шаңырақта оқыған.[2]

Сталиндік саяси қуғын-сүргін құрбандарының бірі, көрнекті әдебиеттанушы - ғалым, әуезовтанушы, абайтанушы Мұратбек Бөжеев 1910 жылы Қарқаралы дуаны, Дағандел болысында, қазіргі Абай облысы, Аягөз ауданына қарасты Шұбартау өңірінде дәрігерлер отбасында дүниеге келген.

1924 жылы Қазақстандағы оқытушылар даярлайтын тұңғыш Семей қазақ педагогикалық техникумына (қазіргі таңда М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі) оқуға түсіп, осында қазақтың заңғар жазушысы Мұхтар Әуезовтен дәріс алған. Мұратбек Бөжеев ұстазы М.Әуезовтің талапты, адал шәкірті бола біліп, Абайдың ақындық мектебі, ақындық стилі, оның Пушкин өлеңдерін қазақ тіліне аудару шеберлігі туралы зерттеген.[3]

М.Бөжеев 1925 жылы қазақ педагогикалық техникумын үздікке бітірген, 1932 жылы Мәскеудегі педагогикалық институтын аяқтаған. 1934-1938 жылдары Мәскеу тарих, философия және әдебиет институтының аспирантурасында оқыған. Қазақ педагогикалық институты мен Қазақ мемлекеттік университетінде оқытушы, КСРО ҒА Қазақ филиалының кіші ғылыми қызметкері болып істеген. 1942 жылы орыстың атақты жазушысы И.А.Гончаровтың «Обломов» атты романы туралы кандидаттық диссертациясын қорғау қарсаңында «халық жауы» ретінде жазықсыз айыпталып, он бес жылға жуық уақыт бойы сталиндік лагерьде қамауда болады. 1956 жылы ғалымның ісінде қылмыс құрамы расталмай, толық ақталады. 1960 жылы «Абай Құнанбаев шығармашылығының идеялық-көркемдік ерекшеліктері туралы» деген тақырыпта кандидаттық диссертация қорғайды. 1961 жылы М.О.Әуезов мұражай-үйі ашылғанда, М.Бөжеев осы киелі орынды ұйымдастырушылардың бірі болған. Жазушы архивінде сақталған 400 папка материал негізінде М.О.Әуезов қолжазбаларының ғылыми сипаттамасын жасады, 7000 бет көлемінде жазушы шығармалары бойынша текстологиялық жұмыстар жүргізді, 12 томдық шығармалар жинағын дайындап шығаруға қатысып, 22 шығармасына әрқайсысы 3-5 беттен ғылыми түсініктемелер жазды, М.О.Әуезов шығармашылығы бойынша көрсеткіш дайындап шығарды. М.Бөжеев - Абайды, Мәшһүр Жүсіп Көпеевті алғаш зерттеушілердің бірі. Сондай-ақ Бұқар жырау, Мұрат, Шортанбай, Шәкәрім, Н.Наушабаев туралы іргелі еңбектер жазған.[2] Ғалым 1973 жылы «XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы қазақ әдебиеті дамуының идеялық көркемдік ерекшеліктері» атты тақырыпта докторлық диссертациясын сәтті қорғап шығады. Мұратбек Бөжеев 1980 жылдың 4 ақпанында Алматы қаласында қайтыс болады. «...Шын мәнісінде ескіліктен мүлде дерлік қол үзген әдеби-ғылыми ортадағы арабша қара танитын жалғыз кісі болғандықтан, «Қорғансыздың күнінен» «Қараш-Қарашқа» дейінгі барлық проза және «Еңлік-Кебек», «Бәйбіше-тоқал», «Қарагөз» бен әуелгі ғылыми зерттеулер және көсем-сөз бен әрқилы мақалалар түгелдей М.Бөжеевтің қолынан өтеді. Осы реттегі тағы бір елеулі шаруа – «Абай жолы» эпопеясын дәйекті түрде жаңа басылымға дайындау болатын. М.Бөжеев алғашқы екі кітаптың араб таңбалы қолжазбасын мұқият тексерістеп, қажетті түзетулер енгізумен қатар, эпопеяның жазылу тарихын айғақтайды» (Әдебиет тарихшысы Мұратбек Бөжеев. Мұхтар Мағауин. 2017, қаңтар. АҚШ).

«Ол өзінің ұстазы Мұхтар Әуезовпен бірге Абайдың 1940 жылы шыққан екі томдық шығармалар жинағын дайындауға қатысты. Ол өз еңбектерінде Абай туындыларының идеялық-көркемдік және өлең құрылысы ерекшеліктерін зерттеді, Абайдың ақындық айналасы туралы іргелі еңбектер жазды», - дейді ғалым С.Қорабай.[2] «Абайдың ақындық айналасы», «Абай аудармалары», «Абайдың реализімі» атты зерттеу еңбектері абайтануға қосылған сүбелі үлес болып есептеледі. «Абайдың ақындық айналасы» атты монографиясы жеке кітап болып шықты. 2015 жылы Мұратбек Бөжеевтің туғанына 105 жыл толуына арналған республикалық іс-шарада «Ақын өмірінен бір сәт» аталатын М.Бөжеев туралы бейнефильм көрсетіледі. Зерттеу жұмысымдағы көп деректер, мәліметтерді ғалымның қызы Айбарша Бөжеевадан алған осы фильмдегі мәліметтермен салыстырып, зерделедім. Бұл деректі фильм 2011 жылы түсіріліп, әлеуметтік желілерде жарияланбаған <https://cloud.mail.ru/public/hMt5/2Y4PHbaF5> .

Ғалымның көзі тірі кезінде дайындаған «Замана кейіпкерлері» атты іргелі зерттеулер жинағын 2013 жылы ғалымның қыздары Гүлбаршын мен Айбарша Бөжеевалар кітап етіп баспадан шығарады. 2015 жылдың 28 мамырында Мұхтар Әуезов атындағы педагогикалық колледжінде 31 мамыр - саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу күніне орай Айбарша, Гүлбаршын Бөжеевалардың демеушілігімен М.Бөжеев атындағы оқу кабинеті мен мемориалдық тақта, кіші ғылыми-зерттеу орталығы ашылды. Бұл атаулы кабинеттерді ашудағы мақсат:

Зерттеу нәтижесінде М.Бөжеевтің Әуезов шығармашылығына арналған еңбектерінің ғылыми маңыздылығы айқындалды. Оның Әуезовтану саласындағы зерттеулері, әсіресе, Мұхтар Әуезовтің көркем шығармаларын терең талдап, жаңа тұжырымдар ұсынуы әдебиеттану ғылымына қосқан үлесін ерекше көрсетті. Зерттеу барысында Мұратбек Бөжейұлының қазақ әдебиеті ғылымындағы орны, Әуезов шығармашылығына байланысты жасаған зерттеулері мен тұжырымдарының бүгінгі әдебиеттану тарихындағы маңыздылығы мен құндылығы бағаланды. Қорытындылай келе, Мұратбек Бөжейұлы Бөжеевтің ғылыми және педагогикалық мұрасы қазіргі әдебиеттану мен білім беру саласындағы маңызды үлес болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. «Ұмытылмас бір күн немесе Мұхтар Әуезовтің адал шәкірті Мұратбек Бөжеев әлеміне саяхат». «Қазақ үні» ұлттық порталы, 933 | 18.03.2015
2. Ш.А.Жанаева. М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжінің тарихы: кеше және бүгін. «Алаштың білім ордасы». – Семей: «Тенгри» баспасы, 2013
3. «Замана кейіпкерлері». Мұратбек Бөжеев. – Алматы, 2013
4. Жанаева Ш. Өткені - тарих, бүгіні - кемел: Семейдегі М.Әуезов атындағы педагогикалық колледжге -110 жыл / Ш. Жанаева // Егемен Қазақстан. -2013. — 24 қыркүйек. - Б. 8.

КӨРКЕМ ШЫҒАРМА НЕГІЗІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖАЗЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Нурпеисова Еркеш Болатбековна, «М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы, ф.ғ.м.педагог-зерттеуші

Өзектілігі: Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде студенттердің жазылым дағдыларын дамыту маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Жазылым дағдылары адамның шығармашылық ойлауын, тілін дамытуға, сонымен қатар ғылыми және кәсіби салада өз пікірін анық әрі дәл жеткізуіне ықпал етеді. Оқу процесінде студенттердің жазбаша қабілеттерін жетілдіру тек білім беру сапасын арттыруға емес, болашақта олардың әлеуметтік және кәсіби өмірінде де үлкен рөл атқарады. Осыған орай, студенттердің жазылым дағдыларын дамыту мәселесі өзектілігін арттыра түсуде. Қазіргі таңда ғылыми жұмыс, зерттеу жүргізу, түрлі жобаларды жазу және презентациялау қажеттілігі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамытуды талап етеді.

Мәселе: Кітап оқымағандықтан, студенттердің оқылым, жазылым дағдылары төмендеп кетті. Логикалық ойлау, сауатты жазу, өз ойын еркін жеткізе білу дағдыларын дамыту қиындықтар туғызуда.

Мақсаты: Бұл жобаның негізгі мақсаты — студенттердің жазылым дағдыларын дамыту арқылы олардың шығармашылық ойлауын, тілдік біліктілігін, ғылыми жұмыстарды дұрыс құрылымдауды және өз пікірін дәлелді түрде жеткізу қабілетін арттыру. Осы мақсатқа жету үшін түрлі әдіс-тәсілдер мен шығармашылық жұмыстарды қолдану көзделеді.

Міндеттері:

- Студенттердің жазылым дағдыларының теориялық негіздерін зерттеу.
- Жазылым дағдыларын дамыту үшін тиімді әдіс-тәсілдер мен жаттығуларды анықтау.
- Студенттердің жазбаша шығармашылығын дамытуға арналған әдістемелік құралдарды жасау.
- Жазылым процесін басқарудың тиімді үлгілерін енгізу арқылы студенттердің шығармашылық қабілеттерін арттыру.
- Студенттердің ғылыми жұмыстарды жазу дағдыларын дамыту үшін арнайы тренингтер мен семинарлар өткізу.
- Жазылым дағдыларының студенттердің жалпы білім беру және кәсіби дайындық деңгейіне әсерін зерттеу.

Қазақ тілі мен әдебиетін заманауи оқу бағдарламасына сай оқытудың мақсаты - жан-жақты тұлғаны қалыптастыру мен дамыту. Қазіргі таңда білімалушылардың жазылым дағдысының төмендігі білім беру саласындағы басты проблемалардың бірі деуге болады.

Білімалушылардың жазылым дағдысының төмен болуы олардың жазба жұмыстарында кемшіліктер мен оқшылықтардың орын алуына әкелетіні сөзсіз. Бұл жұмыс білімалушылардың негізгі, қарапайым жазылым дағдыларын жақсарту үшін, сонымен қатар жазылымның басқа түрлерімен байланыстыра оқыта отырып іске асыруға арналады.

Жазылым дағдысын дамытуда да түрлі ақпараттық, сандық технологияларды жүйелі әрі тиімді пайдалануға болады.

Жазылым өздігімен қалыптаспайды, менің қарастырып отырған жазылым дағдысын дамыту әдісі *Robert Gay* ұсынған жазуды оқу арқылы дамыту әдісіне негізделеді. Негізінде бұл әдіс әу баста жоғарғы мектеп пен колледж студенттеріне арналған. Білімалушыларды тек қана жазылым емес, оқылым дағдылары да жақсарады.

Оқылым арқылы жазылымды дамыту – жазылымның түрлі әдістерінің жиынтығы мен *өзге адамның ойын айтып беру* арқылы іске асыру. Аудару, мазмұндау, қайта өңдеу, әсерлендіру, имитация процестері арқылы және де төменде айтылатын басқа әдістер арқылы оқушылар жазбаша түрде басқаның ойын сауатты бере алатын болады. Бұл жазылым түрінде ойдың креативтілігі, ерекшелігі емес, сол ойды әсерлі жеткізу шеберлігі бағаланады, яғни білімалушының сөз байлығы, көркемдеуіш құралдарды орынды қолдана алу дағдылары жетіледі.

Аталған ойды әсерлен қайта жеткізу түрлері білімалушыларға көптеген мүмкіндіктер ұсынады. Түрлі әдістерді қолдана отырып ойды әсерлі жеткізу оқылым барысында назарды шоғырландырып оқуды талап етеді. Егер білімалушыға оқылым не жазылым барысында оқылған ойды жазып отыру тапсырылса, олар шеңберден шықпай оқуға дағдыланады.

Шебер композициялық шығарманы оқи отырып, өз ойын жеткізу барысында оларға жазу жеңілдеп, қиялына қанат бітіреді.

Ойды білдірудің тағы бір артықшылығы бар, ол оқушыларға өз мүмкіншіліктерін өлшеуге мүмкіндік береді. Оқылатын материал оқушылар үшін өз жұмыстарын салыстыра алатын үлгі болып табылады. Сондай-ақ, құрдастары ұсынған мұндай жазу білімалушыларға өз жұмысы туралы айтуға болатын модельді ұсынады. Түпнұсқа хат тек қана оқытушы стандарттарына сай емес, білімалушылар стандарттарына сай болуы мүмкін.

Тағы бір артықшылығы білімалушылардың сөздік қорын кеңейтуге ықпал етеді. Егер білімалушы өзгенің ойын әсерлі жеткізуге тырысса, ол дәлдік пен нақтылыққа, яғни негізгі ойдан алшақтамауға тырысады. Егер оның шектеулі сөздік қоры ойын жеткізуге кедергі келтірсе, ол одан шығатын жолды іздеуі керек.

Әңгіме жазуға үйрету жолдары

Сюжетті әңгімелеу- бұл оқиғаның элементтерін ашу үшін сөздерді түрлендіріп қолдану өнері. Бұл оқырманға ләззат пен шабыт сыйлайды, оларды саналы түрде ойлануға, естіген оқиғадан сабақ оқырманға оқиғаны өз ойынша өрбітуге, қиялында жаңа образдар мен ойлардың пайда болуына жол ашады.

Әңгіме жазу – бұл интерактивті өнер, өйткені тыңдаушылар да, баяндаушылар да бұл әрекетке қатысып отырады. Әңгімелердің қалай айтылатыны, сондай-ақ баяндаушының қолданған әрекеттері мен бет-әлпеті оқиғаны қызықты ете түседі. Көбінесе аудиторияның жұмысқа қатысуы құптарлық жағдай, әрі бұл жаңа лексикамен жұмыс істеудің мүмкіндігі болып табылады. Сондай-ақ әңгіме жазудың өзінің формаларының көптүрлілігі қарапайым түсінікті сөйлем құрылымын қолдану арқылы сабақты қызықты ете

түседі. Мәдени тұрғыдан алғанда, әңгіме жазу жастарға құндылықтар туралы білім беру үшін және олардың келесі толқынға өз заманы туралы көркем ақпарат беру жолы деп те түсіндіруге болады.

Жазылымды дамытудың негізгі сатыларының бірі -әдебиет сабағында көркем шығармадағы кейіпкер бейнесін ашуға үйретуден басталады десе де болады.

Кейіпкер бейнесін ашу үшін қалай жоспар құру керек?

Қазіргі кезде жастардың көркем шығарманы оқуы қандай қиын болса, сол оқыған туындыны талдап, анализ жасау, кейіпкерлеріне мінездеме жазу соншалықты қиындық тудырып отырғаны жасырын емес. Әсіресе, осы мақсатта шығарма, эссе жазғызуда алдымызда көптеген қиындықтар тұр. Енді осы қиындықтарды қалай жеңеміз? Білімалушыларға әдеби шығарманы оқытып қана қоймай, талдап, мінездеме беріп, сыни ой айтуға қалай жетелейміз? деген сансыз сұрақтар әркімнің ойында жүрген шығар.

Мен өз әдістемемде жазылымның қарапайым түрлерінен ең күрделісі, эссе жазуды үйрету жолдарын қадам-қадаммен іске асырамын. Өзімнің сол тәжірибеммен бөліскім келеді.

Көркем шығарманы жүйелі талдау, кейіпкер бейнесін әр қырынан қарастыру кезінде сабақтың білімділік, тәрбиелілік мәні жүзеге асады деп ойлаймын. Көркем шығарманы терең түсініп, талдай білген оқушының қиялы ұшталып, жазылым дағдысы артатыны сөзсіз.

Зерттеу нәтижелері: «Көркем шығарма арқылы студенттердің жазылым дағдысын дамыту» тақырыбын зерттей келе, бірнеше жылдық тәжірибемнен түйгенім, сабақта тиімді-әдіс-тәсілдерді жүйелі түрде қолдану арқылы студенттердің кітап оқуға деген, көркем шығарманы оқып, талдау дағдыларын жетілдіруге болатынына көзім жетті.

Қорытындылар: Студенттердің жазылым дағдысы жеке дара емес, тыңдалым, оқылым, айтылым дағдыларымен тығыз бірлікте жүретін продуктивті дағды. Оқытушылардың алдында тұрған мақсат - білімалушының қызығушылығын туғызып, алға жетелеу.

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. Винсент Р. Руггиеро (Vincent R. Ruggiero), заслуженный профессор Нью-Йоркского государственного университета «Стратегии критического чтения»
2. Оразбаева Ф. Тілдік қатынас. «Сөздік-Словарь» 2005.
3. Сергей Заир-Бек. «Технология развития критического мышления посредством чтения и письма»
4. Грехнев В.А. Словесный образ и литературное произведение: кн. для учит. Нижний Новгород: Нижегородский гуманитар. центр, 1997

ФИНАНСОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ: СПОСОБЫ УВЕЛИЧЕНИЯ ДОХОДОВ И ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ БЮДЖЕТОМ

Элмеш Томирис, студент 3 курса, ГKKП «Алматинский экономический колледж»

Научный руководитель: Абдуллина Н.Ф., преподаватель специальных дисциплин

Актуальность темы заключается в том, что людям нужно постоянно пополнять свои знания по разным сферам жизни, а так как финансовая грамотность — это основа комфортной жизни, то её стоит изучать в первую очередь. Она помогает людям эффективно управлять своим бюджетом, избегать долгов, не попадаться на мошенничества и планировать будущее.

Проблема этой темы заключается в недостаточных знаниях людей в этой сфере, что и приводит к отрицательным последствиям для их будущего финансового положения. К таким как: закредитованность, отсутствием какого-либо понимания о том, на что идут расходы, непонимание этой сферы – что и делает их уязвимыми для мошеннических операций. Так же проблемой является отсутствие какого-либо обучения этой сферы в школах.

Цель работы состоит в определении способов для приращения денежных средств, их подробном описании. Также о правильном распределении расходов.

Задачи состоят в повышении осведомленности граждан, обучение базовым навыкам ведения бюджета, предотвращения закредитованности, повышение финансовой устойчивости.

На данное время очень много книг и научных материалов, связанных с этой темой. Однако, все как один пишут о схожих методах приращения денежных средств. Да, некоторые советы могут быть действительно полезными, но взглянув больше в реалиях обычного человека можно задаться вопросом: Станет ли он из-за совета одной книжки инвестировать свои временно свободные денежные средства в акции или облигации, ждать результат, стрессовать и естественно рисковать больше, чем если бы он оставил свои денежные средства на депозитных счетах «...с убогими процентами» - как говорится в книге «Самый богатый человек в Вавилоне»?

Возможно, а мы говорим о возможностях, инвестируя в ценные бумаги человек получит больше прибыли, чем от держания средств на депозите. Однако, постепенно возникающая жадность и азарт могут подтолкнуть человека на неразумные инвестиции и соответственно он потеряет все свои вложения. Тем более человек, только осваивающий финансовую сферу, не будет понимать принципы работы инвестиций и прогорит при первой же попытке. Единственным верным вариантом инвестирования для новичков, по моему мнению, является инвестиция в недвижимость, а именно жильё. Жильё можно сдавать в аренду, иногда за хорошие деньги, если рядом находится центр, горы, свежий воздух. Тем более на жильё имеется постоянный спрос, а особенно на обставленное и с привлекательным ремонтом. Так не было бы логичнее вложиться в данную инвестицию? Более надёжную, чем инвестиции в ценные бумаги. Доход с аренды может принести пользу, например, при потере

работы выступая как временный источник заработка. Так же работает как долгосрочная инвестиция. Так как цены на жилье растут, то через лет так 10 можно будет получить существенную прибыль с продажи.

В той же книге «Самый богатый человек в Вавилоне» наткнулась на идею откладывания денег, правда не было сказано куда именно. Ведь куда выгоднее, когда эти деньги лежат на депозите и на них начисляют проценты, нежели под матрасом в спальне. Моя идея заключается в том, что каждые дополнительно заработанные деньги не должны тратиться на очередные прихоти. Куда лучше и выгоднее вложить эти деньги на депозит. Чем чаще вы это будете делать, тем больше накопите и в случае непредвиденных обстоятельств у вас будет «подушка безопасности». Стоит упомянуть, что данная идея основана на моем опыте, и могу подтвердить, что она приносит результаты. В любой момент можно использовать накопления на срочные нужды, не прибегая к заемным средствам от знакомых или кредитам в банке.

Создание дополнительного источника заработка, помимо заработка с основной работы. Не всегда основная работа может удовлетворять нас доходом, поэтому вместо того чтобы ждать чуда в виде повышения заработной платы или повышения по должности, лучше будет найти для себя хобби, которое бы нравилось вам и самое главное выходило прекрасно, и превратить это в «денежное» хобби. То есть, возьмем в пример увлечение в виде создания украшений из эпоксидной смолы. Человек создает украшение, выкладывает в социальные сети результат, и вот это украшение уже хотят приобрести. Так можно делать с любыми видами хобби, некоторые из них могут быть даже прибыльнее, чем ваш доход на работе, к примеру программирование, создание дизайна и другие. Данная идея называется «Монетизация хобби». Правда если перестараться и превратить эти хобби в работу, то это перестанет быть хобби.

Продажа вещей, которые уже вам не понадобятся. Существуют очень много секонд-хенд онлайн и офлайн магазинов, которые с удовольствием примут новое поступление товаров. Таким образом, можно не только избавиться от старого, но и получить за это деньги. Или же можно опубликовать в социальные сети информацию о продаже вещи.

Избежание расходов на ненужные вещи или на нездоровые привычки. Да, это может звучать странно. Вы вроде как не потратили деньги на ненужную книгу, в которой много «воды», но которую активно рекламируют. Ничего не пришло и ничего не уходило. Однако в конце месяца, когда вы заметите, что остаток денег увеличился на 2-3 тысячи тогда вы поймете, что это вроде повышения остатка своих средств. На практике такому виду дали название «Эффект «Латте»». Данная идея принадлежит Дэвиду Баху, который описал эту идею в своей книге. Там проведя расчеты, автор сделал вывод о том, что вместо потраченных денег на кофе если инвестировать их в разные проекты, то можно получить существенную прибыль. Так, отказавшись от ежедневной покупки кофе человек может потратить эти накопления на что-то действительно нужное.

Повышать квалификацию за счет посещения курсов, тренингов и так далее. Так, например, знание английского языка, либо другого иностранного выделяют вас в глазах директоров, которые могут делать прибавки к зарплате,

также будут брать на деловые встречи, которые требуют знание иностранного языка. Чем чаще человек повышает квалификацию, тем выше будет у него зарплата и востребованность на профессиональном рынке. Ведь каждая компания захочет иметь у себя высоко квалифицированного специалиста.

Ведение страничек в YouTube или TikTok. В данных социальных сетях доступна монетизация канала. Когда автор за определенное количество взаимодействия зрителей с каналом получает прибыль.

Создание интернет-магазинов в Wildberries и Ozon, и продажа товаров. Закупаться товарами можно на оптовых рынках, китайских сайтах и других. А тут уже требуются специальные умения маркетинга, чтобы рекламировать продаваемые товары.

Кредит может удовлетворить лишь временные материальные потребности, но также за собой несёт финансовые проблемы, либо попадание в долговую яму. В Казахстане очень большой процент закредитованности населения, можно сказать, что у большей части граждан очень большие долги перед банками. При этом кто-то выплачивает платежи исправно, а кому-то приходится иметь дело с коллекторами. Причем не всегда вещь, которую взяли на заёмные средства оправдывает потраченные на себя деньги. Тем не менее, моя основная мысль заключается в другом, влезая в долговую яму, человек берёт один кредит за другим, чтобы покрыть предыдущий. И вроде, то что он приобрёл в кредит ему уже не нужно, поэтому человек продает эту вещь. Но при этом еле как погашает половину долга, берёт в долг у знакомых, родственников. Впрочем, пока он искал эти деньги к нему множество раз приходили коллекторы из-за просрочек, а банк уже начисляет штрафы и пени. И вот, когда этот человек вылезает наконец из этой ямы он остается ни с чем. Ни с той дорогой машиной, ради которой оформил кредит. Ещё лучше будет если у него останется квартира, хотя если до всей этой истории он её арендовал, то ситуация в несколько раз хуже. Встаёт вопрос, а нужно ли было это все, не проще ли было просто отказать себе в каком-нибудь удовольствии и копить, пробуя разные инструменты для приращения собственных доходов? И давайте представим, что в такой ситуации половина граждан, но есть одно отличие – они ещё не вылезли из этой ямы.

Результаты исследования показали, что в наше время имеются очень много методов для приращения собственных денежных средств. Каждый человек, у которого есть в целях увеличить свои доходы может использовать любые методы для исполнения в реальность своих целей.

Вывод: тезисный доклад представляет ряд эффективных методов увеличения доходов и управления расходами. Рассмотрены такие важные темы, как инвестиции в недвижимость, использование депозитных средств, монетизация хобби, эффект «Латте», а также проблемы закредитованности населения. Применение этих методов поможет улучшить финансовое положение, эффективно управлять личным бюджетом и избегать долгов.

Список использованных источников

1. Клейсон Дж.С. Самый богатый человек в Вавилоне С.12-24.
2. Киосаки Р.Т. Богатый папа, бедный папа С. 84-97.

START-UP. РОБОТОТЕХНИКА ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЕКТ

Зинетулла Нұрасыл

«Сандық техника» мамандығы, 2 курс

О.Көшеков атындағы Атырау аграрлы-техникалық колледжі
Хатенова Майрагул Мукарамовна

Өзектілігі: Жасанды интеллект пен робототехниканың қарқынды дамуы.

Мәселе: ЖИ мен робототехниканың дамуының қоғамға, болашақ жұмыс нарығына және жасөспірімдердің болашағына әсерін түсіну.

Жұмыс мақсаты: Жасанды интеллект пен робототехниканың қазіргі жағдайы мен даму тенденцияларын зерттеу және стартаптар мен инновациялық жобалардағы жасанды интеллект пен робототехниканың маңыздылығын талдау.

Міндеттері: Жасанды интеллект пен робототехниканың негізгі ұғымдарын анықтау және бұл салалардың даму тарихы мен қазіргі жағдайын сипаттау, жасанды интеллект пен робототехниканың стартаптар үшін маңыздылығын талдау.

Қазіргі әлем қарқынды дамып келе жатқан технологиялық революция кезеңінде тұр. **Жасанды интеллект (ЖИ), робототехника және автоматтандыру** – болашақтың негізгі бағыттарының бірі. Бұл өзгерістер адамдардың күнделікті өміріне ғана емес, жұмыс нарығына, білім беру жүйесіне және кәсіпкерлікке де үлкен ықпал етеді. Әсіресе, бүгінгі тинейджерлер – болашақтың негізгі драйверлері. Олар цифрлық дәуірде өсіп, жаңа технологияларды еркін меңгеріп, болашақта инновациялық шешімдерді жүзеге асыруға қабілетті болады.

Жасанды интеллект пен робототехниканың дамуы – тек ғылыми жетістіктер ғана емес, сонымен қатар үлкен бизнес мүмкіндігі. Көптеген стартаптар осы салаларда жұмыс істеп, әлемдік нарықта маңызды орын алуда. Мысалы, ЖИ-ға негізделген компаниялар денсаулық сақтау, білім беру, логистика, киберқауіпсіздік және ойын индустриясында төңкеріс жасауда.

Бұл зерттеуде біз болашақ тинейджерлердің жасанды интеллект пен робототехникаға деген көзқарасын, олардың өміріндегі өзгерістерді және осы салаларда стартап құру мүмкіндіктерін қарастырамыз. Жасөспірімдер болашақта қандай технологияларды қолданады? **Олар қалай білім алады, жұмыс істейді және бизнесті дамытады? Осы сұрақтарға жауап іздейміз.**

Жасанды интеллект пен робототехниканың қазіргі дамуы және болашағы

ЖИ – компьютерлердің адам интеллектісіне тән функцияларды орындау қабілеті. Қазіргі уақытта ЖИ көптеген салаларда қолданылады:

Денсаулық сақтау: ЖИ негізіндегі жүйелер ауруларды ерте кезеңде анықтауға және емдеу әдістерін таңдауға көмектеседі.

Көлік: Өздігінен жүретін автомобильдер жол қозғалысының қауіпсіздігін арттыруда.

Қаржы: ЖИ қаржылық алаяқтықты анықтауға және инвестициялық шешімдерді оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Робототехника:

Робототехника – автоматтандырылған құрылғыларды жобалау, жасау және қолдану ғылымы. Роботтар өндірісте, медицинада, ауыл шаруашылығында және күнделікті өмірде кеңінен қолданылады.

Болашағы:

Сарапшылардың болжамы бойынша, 2030 жылға қарай ЖИ әлемдік экономикаға \$15,7 триллион қосымша күн әкеледі. Робототехника саласы да қарқынды дамып, жаңа мүмкіндіктер ашады.

2. Білім беру жүйесіне ЖИ мен робототехниканың ықпалы

ЖИ мен робототехника білім беру саласында да үлкен өзгерістер әкелуде:

Жеке оқыту: ЖИ әр оқушының қажеттіліктеріне сәйкес оқу бағдарламаларын құра алады.

Виртуалды репетиторлар: ЖИ негізіндегі қосымшалар оқушыларға қосымша көмек көрсетеді.

Робототехника курстары: Көптеген мектептер мен университеттер робототехника бойынша курстар енгізуде.

Мысалы, Астанада ашылатын Халықаралық жасанды интеллект орталығы аясында TUMO School мектебі 9–12 сынып оқушыларына бағдарламалау, робототехника және басқа да шығармашылық технологиялар бойынша білім беруді жоспарлап отыр.

Тинейджерлер үшін жаңа мамандықтар мен кәсіпкерлік мүмкіндіктері

ЖИ мен робототехниканың дамуы жаңа мамандықтардың пайда болуына ықпал етеді:

ЖИ маманы: ЖИ жүйелерін әзірлеу және енгізу.

Робототехника инженері: Роботтарды жобалау және бағдарламалау.

Деректер ғалымы: Үлкен деректерді талдау және олардан құнды ақпарат алу.

Сонымен қатар, стартаптар құру үшін де үлкен мүмкіндіктер бар. Мысалы, Астанадағы Халықаралық жасанды интеллект орталығы жыл сайын шамамен 100 жасанды интеллект стартапын іске қосуды жоспарлап отыр.

ЖИ мен робототехника саласында стартап құру үшін келесі қадамдарды орындау маңызды.

1. Идеяны анықтау: Қандай мәселені шешкіңіз келетініне шешім қабылдау.

2. Нарықты зерттеу: Ұқсас өнімдер мен қызметтердің бар-жоғын талдау.

3. Команда құру: Өртүрлі салалардағы мамандарды біріктіру.

4. Прототип жасау: Өнімнің алғашқы нұсқасын әзірлеу.

5. Қаржыландыру тарту: Инвесторлар немесе гранттар арқылы қаражат іздеу.

6. Өнімді нарыққа шығару: Маркетинг стратегиясын әзірлеу және тұтынушылармен байланыс орнату.

Мысалы, Astana Hub технопаркі AI'Preneurs акселерациялық бағдарламасы арқылы жасанды интеллект стартаптарын қолдайды. Бірінші лек аясында 21 жасанды интеллект стартапы құрылып, оның ішінде 9 жоба сәтті акселерациядан өтті.

ЖИ мен робототехниканың дамуы этикалық және әлеуметтік мәселелерді де көтереді:

Жұмыс орындарының қысқаруы: Автоматтандыру кейбір мамандықтардың жойылуына әкелуі мүмкін.

Деректердің құпиялылығы: ЖИ жүйелері үлкен көлемдегі деректерді пайдаланады, бұл жеке мәліметтердің қауіпсіздігіне қатысты сұрақтар туындатады.

Этикалық шешімдер: ЖИ жүйелерінің шешім қабылдау процесі түсінікті және әділ болуы тиіс.

Сондықтан, ЖИ мен робототехниканы дамыту барысында этикалық нормалар мен әлеуметтік жауапкершілікті ескеру маңызды.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ мен робототехника – болашақтың негізгі технологияларының бірі. Бұл өзгерістерге дайын болу үшін тинейджерлерге сапалы білім алу, жаңа дағдыларды меңгеру және стартаптар арқылы инновацияларға атсалысу маңызды. Қазақстанда бұл саланы дамыту үшін білім беру жүйесін жетілдіру, стартаптарға қолдау көрсету және ЖИ-дің этикалық аспектілерін назарда ұстау қажет.

Қорытынды

Жасанды интеллект пен робототехника – болашақтың негізгі қозғаушы күші. Бүгінгі тинейджерлер осы технологияларды меңгеріп, инновациялық стартаптар құру арқылы әлемді өзгерте алады. ЖИ мен роботтар білім беруде, денсаулық сақтау саласында, қоршаған ортаны қорғауда және бизнес әлемінде үлкен өзгерістер әкелуде.

Болашақ стартапшыларға ең бастысы – жүйелі ойлау, шығармашылық көзқарас және табандылық. Технологияның қарқынды дамуы жасөспірімдерге бұрын-соңды болмаған мүмкіндіктер ұсынады. Ең бастысы – идеяны іске асырудан қорықпау және әрекет ету.

Бәлкім, келесі Google, Tesla немесе OpenAI-ды құратын жас кәсіпкер дәл сен шығарсың? Қазірден бастап үйреніп, тәжірибе жинақтау – болашақ табыстың кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. elib.kstu.kz
2. anyflip.com
3. nstagram.com
4. rmebrk.kz

Адилъдиев Алим Урумбаевич , студент 1 курса, специальности: «Цифровая техника» «Атырауского аграрно-технического колледжа им.О.Көшекова»
Научный руководитель: Есетова Әсел Есетқызы,
преподаватель по предмету физика

Актуальность- Стартапы играют ключевую роль в современном мире бизнеса и экономики, являясь источником инноваций, новых технологий и решений.

Проблема – Проблемой является недостаток внимания к мнениям молодежи в области бизнеса и стартапов.

Цель работы – Целью работы является изучение взглядов тинейджеров на будущее стартапов, их восприятие инноваций, бизнеса и технологий.

Задачи – Оценить уровень вовлеченности молодежи в стартап-сферу и барьеры, с которыми они сталкиваются.

В последние годы стартапы (start-ups) становятся неотъемлемой частью экономики и инновационного процесса. Молодые люди, особенно тинейджеры, играют ключевую роль в этих процессах, проявляя свои идеи и смелость в создании новых продуктов, услуг и технологий. Вопрос о том, каким будет будущее стартапов с точки зрения молодежи, становится особенно актуальным в условиях стремительных изменений в мире технологий, экономики и социальной сферы.

В данном докладе я хочу рассмотреть, как мы тинейджеры видим будущее стартапов, какие тенденции и возможности они выделяют и как их идеи могут повлиять на развитие бизнеса и общества в целом.

1. Что такое стартап и почему тинейджеры интересуются ими?

Стартап — это молодой бизнес, который, как правило, ориентирован на инновации и быстрый рост. В отличие от традиционных компаний, стартапы часто стремятся изменить рынок или создать новые отрасли.

Молодежь всё чаще становится частью стартап-экосистемы благодаря:

• **Доступу к технологиям:** Современные тинейджеры обладают высокими техническими навыками, часто учат программирование, работают с искусственным интеллектом и новыми цифровыми инструментами с раннего возраста.

• **Гибкости и креативности:** Молодые люди не ограничены традиционными бизнес-подходами и готовы экспериментировать с новыми идеями.

• **Доступу к информации:** Интернет и социальные сети предоставляют платформы для обучения и распространения идей, что помогает тинейджерам развивать стартапы с минимальными затратами.

2. Какие тренды будут определять будущее стартапов по мнению тинейджеров?

Молодежь видит несколько ключевых направлений, которые, по их мнению, будут иметь важное значение в будущем стартапов:

• **Искусственный интеллект и машинное обучение.** Тинейджеры уверены, что стартапы в области ИИ и машинного обучения будут

доминировать в будущем. Они видят огромные возможности для создания интеллектуальных продуктов, которые могут оптимизировать различные сферы жизни — от медицины до личных помощников и образования.

- **Экологичные технологии.** Молодые люди всё больше интересуются экологией и устойчивым развитием. Стартапы, ориентированные на решение экологических проблем, такие как переработка отходов, возобновляемые источники энергии и создание экологически чистых продуктов, будут становиться все более популярными.

- **Технологии здоровья.** Здоровье — одна из приоритетных сфер для тинейджеров. Развитие стартапов, направленных на улучшение качества жизни, создание новых медицинских технологий, разработку биоинженерии и новых методов лечения, будет в центре внимания.

- **Социальные инновации.** Тинейджеры активно ищут решения для улучшения социальной среды. Стартапы, которые помогут бороться с социальными проблемами, такими как неравенство, доступность образования и помощь в кризисных ситуациях, будут востребованы.

- **Технологии блокчейн и криптовалюты.** Стартапы, основанные на блокчейн-технологиях, также становятся частью будущего. Молодежь видит в этом возможность для создания новых финансовых систем и децентрализованных платформ.

3. Роль стартапов в будущем общества

Тинейджеры видят стартапы не только как бизнес-проекты, но и как инструменты для решения глобальных проблем:

- **Преобразование рабочих мест.** С развитием стартапов и технологий будут меняться профессии и способы работы. Молодежь ожидает появление новых рабочих мест, которые сегодня не существуют, а также гибкость в том, как и где люди будут работать.

- **Образование.** Стартапы в сфере образования, которые используют онлайн-платформы, искусственный интеллект и виртуальную реальность, помогут сделать обучение доступным и персонализированным для каждого человека.

- **Социальное предпринимательство.** Всё больше тинейджеров заинтересованы в создании стартапов, которые не только генерируют прибыль, но и вносят вклад в решение социальных и экологических проблем. Эти стартапы будут фокусироваться на создании устойчивых моделей бизнеса, которые одновременно приносят пользу обществу и экономике.

4. Как тинейджеры могут создать успешный стартап?

Для того чтобы начать успешный стартап, тинейджеры могут использовать несколько ключевых шагов:

- **Поиск идеи.** Важно найти проблему, которая волнует людей, и предложить решение с помощью инновационной идеи или технологии. Многие тинейджеры вдохновляются собственным опытом и ищут способы улучшить то, что им знакомо.

- **Образование и наставничество.** Сегодня существует огромное количество ресурсов для самообучения — онлайн-курсы, платформы для

стартапов и менторские программы, которые помогают молодым людям развивать идеи и навыки предпринимательства.

• **Командная работа.** Успешный стартап требует слаженной команды. Тинейджеры понимают, что успех стартапа часто зависит от того, как работают и взаимодействуют его участники.

• **Преодоление неудач.** Важно помнить, что не все стартапы становятся успешными с первого раза. Тинейджеры готовы учиться на ошибках и развиваться, несмотря на трудности.

Заключение

Будущее стартапов в глазах тинейджеров — это мир новых технологий, креативных решений и возможностей для изменения мира. Молодёжь обладает огромным потенциалом для создания инновационных и устойчивых бизнесов, которые смогут изменить экономику, общество и нашу повседневную жизнь. Стартапы — это не только про прибыль, но и про будущее, где технологии служат людям, а бизнес помогает решать глобальные проблемы. Тинейджеры сегодня уже активно готовятся стать частью этого будущего, разрабатывая новые идеи и меняя привычные подходы к предпринимательству.

Список использованных источников:

1. Бенджамин, К. (2020). *Как создать стартап: Руководство для начинающих* – Москва: Издательство «Ребус».
2. Кауфман, Э. (2015). *Запуск стартапа: Практическое руководство* – Санкт-Петербург: «Питер».
3. Савельев, И. В. (2019). *Психология предпринимательства: Как тинейджеры могут изменить бизнес* – Москва: «Деловая литература».
4. Ивлева, Т. (2021). *Будущее бизнеса глазами подростков* – М.: "Финансовая литература".
5. Смит, П. (2018). *Инновации в стартапах: взгляд нового поколения* – Санкт-Петербург: Издательский дом.
6. Никифоров, В. С. (2017). *Молодежь и стартапы: будущее цифровой экономики* – Минск: Издательство БГУ.

МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГТЕРДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСНАМАСЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Алибекова Аружан, Балдаш Аяулым. 2-курс . «М.О.Әуезов атындағы педагогикалық колледжі» КМҚК

Жетекшісі: Нургазы М.Т. психология пәнінің оқытушы, педагогика ғылымдарының магистрі

Өзектілігі: Қазіргі уақытта психологиялық тренингтерді ұйымдастыру белсенді оқыту әдісі ретінде психологиялық жұмыстың ең танымал және қарқынды дамып келе жатқан түрі. Сонымен қатар тренинге деген қызығушылықта қазірге кезде өсіп келе жатыр. Бүгінгі күнде «тренинг» түсінігінің нақты бір анықтамасы жоқ, сондықтан бұл термин психологиялық практикада әр түрлі іс-әрекеттердің, әдіс-тәсілдер мен құралдардың ортақ

термині ретінде кеңінен пайдаланылады. Жалпы психологиялық тренингтерді кез-келген маман иесі өткізе алғанменде нақты бір анықтама мен жетекші керек. Себебі, ҚР-ның қазіргі білім жүйесінің стратегиялық мақсаты жоғары білімді бәсекелестік қабілеті мол, шығармашыл тұлға қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады. Қазіргі мектептерде балалар белгілі бір білім ғана алып, біліктілікке үйреніп қана қоймай, сондай-ақ алған үлгі-өнегені өмір бойы пайдалана білуі тиіс.

Мәселе: Егер де мектеп оқушыларына өткізілетін психологиялық тренинг ерекшеліктері мен әдістерін әдіснамасын тиімді қолданып, көп таралмаған тиімді әдіс тәсілдерді жүзеге асырып нәтижесін шығарса, арнайылап жүйелі түрде өткізсе онда мектептегі оқушылардың қызығушылығы мен өмірлік ұстанымға адамгершілік дұрыс қарым-қатынас жасай алу қасиеттері одан әрі жылдамырақ арта түседі.

Жұмыс мақсаты:

Психологиялық тренинг туралы жалпы түсінік беріп маңыздылығымен теориялық тұрғыдан ерекшелігін айқындап саралау.

Жұмыс міндеттері:

1. Зерттеу тақырыбы бойынша мәліметтермен әдебиеттерді талдау.
2. Психологиялық тренинг ұғымдарының даму тарихы мен шарттарын қарастыру.
3. Оқушыларды психологиялық тренинг бойынша тұлғалық даму тәсілдеріннің әдіс-тәсілдерін көрстеу толық жеткізу және оны іске асыру.
4. Маңызды психологиялық өзгерістерді меңгеру мүмкіндіктерді ашу және қолдану.

Зерттеу объектісі:

Мектептегі психологиялық тренингтерді ұйымдастырудың әдістері мен әдіснамасы.

Зерттеу пәні: Психологиялық тренинг

1.1 Психологиялық тренингтің тарихы. 1970-ші жылдары ГДР-да М.Форверсртің жетекшелігімен ол әлеуметтік-психологиялық тренинг деп атаған әдіс жасап шығарады. Біздің елге ол тек тренинг атауымен келді.

Біздің еліміздегі тренингтер қарым-қатынас тренингінен ең алғаш басталды. Қарым-қатынас тренингі іс жүзінде кез-келген тренинг үшін базалық бағдарлама болып табылады.

Артур Робер құрастырған «Үлкен түсіндірмелік психологиялық сөздікке» жүгінетін болсақ, тренингтің мынадай анықтамасын көреуге болады.

«Жалпы түсінік дегеніміз- олардың жүзеге асырылуы нәтижесінде қандай да бір белгілі реакцияға немесе қандай да бір күрделі, шеберліктерді қажет ететін қызметке қатысуға қабілетті организм түріндегі ақырғы өнімді алу үшін жасап шығарылған процедуралар жиынтығы немесе кез- келген оқу бағдарламасы» Бұл соның ішінде адамды ғана емес, оқытуды қамтитын өте кең анықтама. Бұл анықтаманың негізгі ойы трпенингтің жаттығуы, дағдылар мен шеберліктерді жинақтау болып табылады. [1]

1.2 Тренингтің нормалары мен принциптері

Тренинг принциптері:

Тренингті бастау алдында жетекші маңызды сұрақтарды қарастырып, тренинг шарттарымен таныстыруы тиіс. Жетекші тренингтің барлық нормаларымен және принциптерімен таныстыруы тиіс. Ұстаным бойынша қатынас «осында және қазір». Көптеген қатысушыларға тренинг жұмысы өткен және болашақтағы оқиғаларды талқылау. Бұндай жағдайда психологиялық қорғаныс механизмі іске қосылады. Бірақ тренингтің басты идеясы мынадай жағдайдан тұрады, ол топтың үлкен айнаға айналуы немесе айналар жүйесін құруы, осында әрбір қатысушы жаттығулар барысында сол айнадан өзін көре алуы тиіс. Бұл өз жетімісін беруі мүмкін, егерде топта кері байланыс жақсы дамыған болса, және қатысушылардың бір-біріне деген үлкен сенімі.

Психологиялық тренинг қарым-қатынасы келесі принциптерден құралады:

1. Ұстаным бойынша қатынас «осында және қазір». Көптеген қатысушыларға тренинг жұмысы өткен және болашақтағы оқиғаларды талқылау. Бұндай жағдайда психологиялық қорғаныс механизмі іске қосылады. Бірақ тренингтің басты идеясы мынадай жағдайдан тұрады, ол топтың үлкен айнаға айналуы немесе айналар жүйесін құруы, осында әрбір қатысушы жаттығулар барысында сол айнадан өзін көре алуы тиіс. Бұл өз жетімісін беруі мүмкін, егерде топта кері байланыс жақсы дамыған болса, және қатысушылардың бір-біріне деген үлкен сенімі.

2. Жеке-дара пікір айту ұстанымы. Бұл ұстанымның негізі әлеуметтік жұмыскер тренинг барысында көпше түрдегі сөздерді емес жеке өзінің ойын толық жеткізуі. Яғни «біздің ойымызша...» немесе «көптің айтуынша...» деген формадағы сөздерді емес, «менің пікірімше, бұл...» деген формадағы сөздерді қолдануды дағдыға айналдыру.

3. Екпінін айқын етіп айту ұстанымы. Осы ұстанымға сәйкес кез келген қатысушы өзінің сөйлеуі барысында екпінмен айту, эмоциялық күйлерге түсіп баяндап беруі тиіс. Мәселен мынадай жағдайлар болмауы тиіс «сенің сөйлеу екпінің мені ашуландырып жатыр». Сондықтан әрбір қатысушы өзінің сөз сөйлеу екпінін дұрыс қоя білуі шарт және өздерінің көңіл-күйлерін білдіре алуы тиіс. [2]

2.1. Тәжірбиелік бөлім. Оқушының бойына керекті құндылықтарды негізге ала отырып мен көптеген тренингтер жүргіздім. Соның бірі «Менің өмірім» тренингі. Жалпы тренингке 16 бала қатысты жас аралығы (9-10) жас.

Тренингтің мақсаты: Сыныптағы оқушылардың бір-бірін жақсылап танып білуге жағдай жасай отырып өзінің өмірлік құндылықтарын танып білуге ойлау қабілеттерін дамыту.

Осы тренинг өткізу барысында оқушылардың өмірге деген көзқарастарын анық байқай алдым. Оқушылар бір-бірін мұқият тыңдай отырып өз ойларын ортаға салып ерекше шағын әңгіме құрды. Бұл тренинг балаларды қызықтырып ойлау қабілеттерін дамыта отырып жақындастыра түсті. Тренингке сыныптағы балалар толық қамтылып жұмыс жүргізді. Тренинг өзі көздеген мақсатқа жете алды.

2.2 «Қас қағым» - бұл тренинг балалардың вербалды белсенділігін және басқаларды зейін қойып тыңдауға дағдыландырады. Әрбір бала «қас қағымда» -

30 секунд ішінде топ алдына шығып не айтқысы келсе, өзі біледі – әңгіме, өлең, тақпақ, өзі жайлы т.т.

2.3 «Тауқырайдай» - балалар бірінің қолы, бірінің басына жетерліктей мөлшерде дөңгеленіп топпен отырады. Әр топ бірге отырып бір бала бастап кезекпен кезек жүргізеді. Тренинг жүргізушіден басқасы жалаңбас болуы керек.

Бұл тренинг арқылы оқушылардың бір-біріне деген жақсы көзқарас қалыптастырып, топпен жылдамдықта бірге жұмыс істеуге тартады. [3]

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Пузиков В.Г. Психологиялық тренинг технологиясына кіріспе. – Алматы, 2020. 7-15 бб.
2. Базарбаев К.Қ. Психологиялық тренинг: Ұйымдастыру жолдары. – Астана.,2011
3. Тоқтарбекова Қ. Тренингтік жұмыстарды ұйымдастыру, -Өскемен, 2014.7-12

«РОЛЬ ТЬЮТОРА ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ПОДХОДА В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ»

Асхатова Әмина Асхатқызы, обучающаяся 4 курса,
КГКП «Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж» имени Абая
Научный руководитель: Нургалиева Галия Айтказиновна, преподаватель
специальных дисциплин (дошкольная педагогика), магистр образования по
специальности «Дошкольное обучение и воспитание»

Актуальность: Современное образование всё больше ориентируется на обеспечение равных возможностей для всех детей, независимо от их индивидуальных особенностей. Особенно важным становится инклюзивное образование в дошкольных учреждениях, где закладываются основы будущей социализации и личностного развития. Рост числа детей с особыми образовательными потребностями, выявляемых на ранних этапах, требует адаптации учебных программ и внедрения новых педагогических подходов.

В этой связи роль тьютора (в настоящее время педагог-ассистент), как специалиста, оказывающего индивидуальное сопровождение и поддержку, приобретает особую значимость. Тьютор помогает детям с особыми потребностями адаптироваться к образовательному процессу, развивать коммуникативные навыки и эмоциональную устойчивость, а также служит связующим звеном между педагогами, родителями и специалистами смежных областей. Эффективное взаимодействие всех участников образовательного процесса способствует созданию благоприятной среды, в которой каждый ребёнок имеет возможность реализовать свой потенциал. Таким образом, изучение роли тьютора в реализации инклюзивного подхода является актуальным с точки зрения совершенствования образовательных практик, повышения квалификации педагогических кадров и создания эффективной системы поддержки детей с особыми образовательными потребностями.

Проблема: Несмотря на активное развитие инклюзивного образования и принятие нормативно-правовых актов, направленных на обеспечение равных образовательных возможностей для всех детей, в системе дошкольного образования остаются существенные трудности, связанные с недостаточной поддержкой детей с особыми образовательными потребностями. Одной из ключевых проблем является не только дефицит квалифицированных педагогов, но и отсутствие эффективной тьюторской поддержки, которая способна компенсировать недостатки традиционных методов обучения. В условиях роста числа детей с особыми образовательными потребностями традиционные подходы не всегда учитывают их индивидуальные особенности, что делает роль тьютора особенно важной. Недостаточная подготовленность специалистов в области тьюторства и отсутствие единых методических рекомендаций по организации индивидуального сопровождения приводят к тому, что многие дети не получают необходимой поддержки. В свою очередь, это негативно отражается на их адаптации, социализации и успешном усвоении образовательного материала. Кроме того, организационные трудности, связанные с неэффективным взаимодействием между педагогами, родителями и смежными специалистами (психологами, логопедами, дефектологами), усугубляют ситуацию. В таких условиях роль тьютора как связующего звена, способного организовать комплексное сопровождение ребенка, становится критически важной для успешной реализации инклюзивного подхода в дошкольном образовании.

Цель работы: Цель данной статьи является исследовать роль тьютора в реализации инклюзивного подхода в дошкольном образовании, анализ его значимости, а также определить его функции и влияние на адаптацию и развитие детей с особыми образовательными потребностями.

Задачи: 1) Проанализировать роль тьютора в инклюзивном дошкольном образовании, 2) Изучить основные функции и методы работы тьютора, 3) Оценить влияние тьютора на адаптацию детей с ООП, 4) Рассмотреть проблемы и перспективы тьюторства в инклюзии. Задачи исследования направлены на глубокий анализ роли тьютора в системе инклюзивного дошкольного образования. Важно рассмотреть, какие функции выполняет тьютор, каковы его методы работы и каким образом он способствует успешной адаптации детей с особыми образовательными потребностями. Также необходимо изучить существующие проблемы и перспективы развития тьюторства, чтобы определить пути его дальнейшего совершенствования.

Методы исследования: В ходе исследования использовались такие методы как: анализ научной литературы, изучение нормативно-правовых документов, анкетирование, опрос педагогов, анализ практического опыта внедрения тьюторского сопровождения.

Текст: Инклюзивное образование становится всё более важной частью современной образовательной системы, стремящейся обеспечить равные возможности для всех детей, независимо от их особенностей. В дошкольном образовании, где дети только начинают познавать окружающий мир и осваивать базовые навыки, роль тьютора в реализации инклюзивного подхода

особенно актуальна. Работая в центре для детей с особыми образовательными потребностями, я на собственном опыте убедилась, насколько важно наличие достаточного количества тьюторов в группе. В условиях, когда дети с различными потребностями обучаются в одном коллективе, важно, чтобы каждый ребенок имел возможность развиваться в комфортной и безопасной среде. Тьютор играет ключевую роль в создании таких условий, оказывая помощь в социализации, эмоциональном развитии и освоении учебного материала. Однако, несмотря на высокий уровень значимости работы тьютора, на практике часто встречаются проблемы. Одна из них — это нехватка тьюторов на группу, что приводит к недостаточному вниманию к каждому ребенку. Это затрудняет эффективную работу с детьми с особыми потребностями и снижает качество инклюзивного образования. Важно, чтобы тьюторы не только помогали детям в учебном процессе, но и активно взаимодействовали с педагогами, родителями и другими специалистами, создавая тем самым комплексную систему поддержки для ребенка. Тьютор не только помогает ребенку адаптироваться в образовательной среде, но и способствует формированию инклюзивной культуры в детском коллективе, где каждый ребенок, независимо от своих особенностей, чувствует себя ценным и нужным.

Итоги исследования: В ходе исследования была рассмотрена ключевая роль тьютора в реализации инклюзивного подхода в дошкольном образовании. Это касается как теоретических аспектов инклюзии, так и практических особенностей работы с детьми с особыми образовательными потребностями. Основное внимание уделялось роли тьютора в организации образовательного процесса для таких детей и значению индивидуализированного подхода в обучении. На основе анализа практик и опыта работы в центре для детей с особыми образовательными потребностями было выявлено, что наличие достаточного количества тьюторов в группе имеет решающее значение для успешной адаптации детей. Каждый ребенок требует индивидуального внимания, что делает невозможным полноценное развитие без должной поддержки со стороны тьютора.

Выводы: Из исследования следует, что работа тьютора в инклюзивном дошкольном образовании имеет огромное значение. В условиях инклюзивного образования, где каждый ребенок имеет право на равные возможности для развития, тьютор играет ключевую роль в обеспечении гармоничной интеграции детей с особыми образовательными потребностями в коллектив. Тьютор помогает детям адаптироваться к образовательному процессу, развивает их навыки, а также способствует повышению уровня их образовательной активности. Мой личный опыт работы в центре для детей с ООП позволяет утверждать, что достаточно большое количество тьюторов в группе — это необходимое условие для эффективной работы. Без работы тьютора дети могут оставаться в стороне от общего образовательного процесса, что негативно сказывается на их социализации и обучении. Роль тьютора в инклюзивном дошкольном образовании не только оправдана, но и крайне необходима для достижения целей инклюзии.

Список литературы:

1. Барев, Ю. В. (2014). Тьюторство в системе инклюзивного образования. Москва: Издательство МГУ.
2. Кравцова, Н. П. (2016). Тьютор в образовательном процессе: роль и функции в инклюзивном обучении. Москва: Логос.
3. Министерство образования и науки Республики Казахстан. (2012). Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Алматы: Кайнар.
4. Партиков, С. А. (2018). Инклюзивное образование в дошкольных учреждениях. Москва: Просвещение.

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Бергалиева А., студент 4 курса, КГКП «Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж имени Абая»

Научные руководители: Вольф Р.Т., преподаватель психологии
Полякова Н.М., преподаватель педагогики

Актуальность данной темы обусловлена тем, что дети дошкольного возраста находятся на этапе интенсивного развития, и использование технологий в этот период может оказывать как положительное, так и отрицательное воздействие на их психику. Цифровая среда оказывает влияние на когнитивные, эмоциональные и социальные аспекты развития ребёнка, и важно понимать, как это воздействие происходит, чтобы минимизировать возможные риски и эффективно использовать положительные возможности технологий.

Проблема исследования заключается в противоречии между возможностями современных технологий для когнитивного развития дошкольников и рисками их негативного влияния на эмоциональную и социальную сферу, что требует определения оптимального баланса их использования.

Цель исследования – изучить влияние современных технологий на психическое развитие детей дошкольного возраста, выявив как положительные, так и отрицательные аспекты этого процесса.

Для достижения цели исследования поставлены следующие **задачи**:

1. Проанализировать понятие и особенности психического развития детей дошкольного возраста, выделив ключевые аспекты, такие как когнитивное, эмоциональное и социальное развитие.
2. Исследовать влияние современных технологий на когнитивное развитие детей дошкольного возраста, оценив их воздействие на внимание, память, мышление и речь.
3. Рассмотреть влияние технологий на эмоциональную и социальную сферу детей, включая взаимодействие с окружающими, формирование эмпатии и самооценки.

4. Изучить существующие риски, такие как зависимость от устройств, снижение мотивации к живому общению и повышенная раздражительность.

5. Разработать рекомендации для родителей и педагогов по использованию современных технологий в воспитании и обучении детей дошкольного возраста.

Влияние современных технологий на психическое развитие детей дошкольного возраста

Современные технологии активно проникают в жизнь детей, включая дошкольников, и оказывают влияние на их психическое развитие. Цель данной работы – выявить положительные и негативные аспекты использования цифровых технологий в этом процессе. [1, 78]

Теоретические основы психического развития дошкольников

Психическое развитие в дошкольном возрасте характеризуется активным формированием когнитивных, эмоциональных и социальных функций. Согласно теории Л. С. Выготского [2, 24], развитие происходит через взаимодействие с окружающей средой, в том числе с цифровыми технологиями. Когнитивная сфера включает мышление, память, восприятие, речь и внимание, эмоциональная – формирование саморегуляции и эмпатии, а социальная – развитие коммуникативных навыков и взаимодействия с другими детьми.

На сегодняшний день психологи и педагоги ведут активные исследования влияния цифровой среды на развитие детей. В частности, современные технологии меняют характер познавательной деятельности ребенка, способствуя развитию визуального восприятия, но при этом ослабляя способности к длительной концентрации внимания. [4, 56]

Влияние технологий на развитие дошкольников

Современные технологии могут способствовать развитию детей, но также представляют определённые риски.

Положительное влияние:

➤ Интерактивные образовательные приложения развивают внимание, память, логическое мышление (например, «Жирафики», «Логика и мышление», и т.д.).

➤ Обучающие мультфильмы способствуют расширению словарного запаса и развитию речи.

➤ Видеозвонки позволяют поддерживать социальные связи, способствуя развитию коммуникации.

➤ Программы по развитию эмоционального интеллекта помогают детям осознавать и выражать свои чувства.

➤ Использование технологий в дошкольном образовании позволяет персонализировать учебный процесс, делая его более доступным для разных категорий детей.

Негативное влияние:

➤ Чрезмерное использование гаджетов снижает уровень живого общения, что может привести к социальной изоляции.

- Быстрая смена кадров в мультфильмах и видеороликах формирует клиповое мышление, снижая концентрацию внимания.
- Дети, привыкшие к постоянному использованию гаджетов, могут проявлять раздражительность при ограничении экранного времени.
- Повышенное воздействие цифровых технологий может вызывать тревожность и эмоциональную нестабильность.
- Долговременное воздействие экранов может способствовать снижению мелкой моторики, так как дети реже занимаются традиционными развивающими играми.

Практические рекомендации

Для эффективного использования технологий в развитии дошкольников важно соблюдать баланс:

- ✚ Ограничение экранного времени – ВОЗ [3] рекомендует не более 1 часа в день для детей 2–5 лет.
- ✚ Выбор качественного контента – предпочтение образовательным приложениям и мультфильмам.
- ✚ Чередование онлайн и офлайн активностей – гаджеты не должны заменять традиционные игры и живое общение.
- ✚ Родительский контроль – активное участие взрослых в цифровом обучении детей.
- ✚ Развитие цифровой грамотности – обучение детей правильному использованию технологий, включая безопасное поведение в интернете и понимание возможных рисков.

Анализ показал, что современные технологии могут как положительно, так и отрицательно влиять на развитие дошкольников. При умеренном и контролируемом использовании они способствуют развитию познавательных навыков, речи и эмоционального интеллекта. Однако чрезмерное и бесконтрольное применение технологий может привести к зависимости, снижению концентрации, проблемам с социализацией и эмоциональной стабильностью.

Дополнительные исследования подтверждают, что формирование критического мышления у детей требует сочетания цифровых технологий с традиционными методами обучения, такими как чтение книг, ролевые игры и физическая активность.

Современные технологии стали неотъемлемой частью жизни дошкольников. Они могут быть полезны при правильном применении, но важно контролировать экранное время, подбирать качественный контент и сочетать цифровые технологии с традиционными методами воспитания. Родители и педагоги играют ключевую роль в обеспечении гармоничного развития детей в цифровую эпоху.

Таким образом, разумный подход к использованию цифровых технологий в жизни детей может минимизировать риски и усилить их положительное влияние на психическое развитие.

Список использованных источников:

1. Борисова Н. В. *Влияние технологий на когнитивные процессы у детей дошкольного возраста* // Вопросы психологии. – 2021. – №3. – С. 45–59.
2. Выготский Л. С. *Обучение и развитие в дошкольном возрасте*. – М.: Педагогика, 1956. – 245 с.
3. Всемирная организация здравоохранения. *Рекомендации по экранному времени для детей младшего возраста*. – URL: <https://www.who.int> (дата обращения: 01.02.2025).
4. Обухова Л. Ф. *Возрастная психология*. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
5. Смирнова Е. О. *Развивающие игры и цифровая среда: влияние на детей*. – М.: Просвещение, 2020. – 198 с.

МАРАТ ҚАБАНБАЕВ ПРОЗАСЫНДАҒЫ КЕЙІПКЕРЛЕР ӘЛЕМІ

Жұмәділова Дамира, 4 курс, «Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі» КМҚК

Ғылыми жетекшісі: Сыдыкова Альбина Еримханқызы, қазақ тілі мен әдебиеті, арнайы пәндер оқытушысы

Зерттеудің өзектілігі. Төл әдебиетімізде проза жанры өз деңгейінен аса дамыған. Марат Қабанбаев туралы бағалы пікірлер айтылғанымен, шығармаларының тақырыптық, идеялық жүйесі, образдар құрылымы, прозалық туындыларының көркемдік ерекшелігі жүйелі түрде зерттеу өзегіне алынып, ғылыми мақсатта қарастырылмады. Жазушының балалар мен жасөспірімдерге арналған туындыларын ғылыми тұрғыдан зерделеу, шығармаларындағы кейіпкердің ішкі жан иірімдерін бейнелеу тәсілдерін, оның ішінде жазушы шеберлігіне тән өзгешелікті ашып көрсету жұмыстың өзектелігі болып табылады.

Мәселе: Марат Қабанбай - өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары қазақ көсемсөзін жаңа бір кезеңге көтерген дарынды қаламгер. Өліара кезеңде қарымды қаламынан туған мақалаларын жұрт іздеп жүріп, тұшына оқыды, мейірі қанды, риза болды.

Зерттеу жұмысының мақсаты мен міндеттері. Зерттеудің негізгі мақсаты - қазіргі балалар әдебиетінің көрнекті өкілі, жазушы, публицист М.Қабанбаев прозасының поэтикасына зерттеу жүргізу. Қаламгердің шеберлік қырларын, ерекшелігін айқындау, оның шығармашылық лабораториясын және публицистикадағы өзіндік қолтаңбасын зерделеу. Осы мақсатқа сәйкес зерттеудің алдына мынадай міндеттер қойылды:

- Марат Қабанбаевтың өмірі мен шығармашылық жолын қарастыру;
- М.Қабанбаевтың алғашқы жазушылық, журналистік қадамына шолу жасау;
- жазушының тырнақалды туындыларына және повестерінің сюжеті мен композициясына талдау жүргізу;
- қаламгер повестерінің идеялық-тақырыптық жүйесін анықтау;
- балалар тағдырын суреттеудегі жазушы шеберлігін көрсету;
- Жазушы шығармаларының тілдік көркемдік ерекшелігін саралау.

Көрнекті қаламгердің жазушылық шеберлігі мен көркем туындыларында замана мәселелерін көркемдеудегі суреткерлік болмысы, шығармаларындағы кейіпкердің ішкі жан иірімдерін бейнелеу жолдары кеңінен ашылып, автордың өзіне ғана тән қолтаңбасы сараланады, сонымен бірге жазушының суреткерлік болмысына ерекшелігі қарастырылады.

Марат Қабанбаев – талантты публицист, жазушы, Қазақстан жазушылар одағының М.Әуезов атындағы сыйлығының, ЮНЕСКО-ның Х.К.Андерсен атындағы Халықаралық Құрмет Грамотасының иегері. М. Қабанбаев – өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары қазақ көсемсөзін жаңа бір кезеңге көтерген дарынды қаламгер. Шығармаларының басым көпшілігі балалар мен жасөспірімдерге арналған. Негізгі тақырыбы: – заман келбеті, жастардың өмір тіршілігі, идеясы: адамды сүю. "Бақбақ басы толған күн", "Арыстан, мен, виолончель және қасапхана" (1977), "Туған жердің төрт мезгілі" повестерімен бала болып сөйлеп, бала болып өмір кешіп, әр оқырманды балалық, жастық шақ өмірінің қызықты, арманшыл, қиялшыл сәтіне жетелейді. М. Қабанбаев: "Балалар жазушысының жаман жазуға қақысы жоқ. Кіршіксіз бала көңілі, біріншіден, тым сенгіш, екіншіден, ол тасқа басылған дүниенің бәрін қара қылды қақ жарған шындық деп ұғады – дей келіп – естеріңізде шығар, "Бақбақ басы толған күнде" мінезі ала-құла, а десе көмейінен жүрегі көрініп тұратын аңқылдақ та адал Қоқай шал әр бұрыштан қылт етіп, елді күлкіге қарық қылып жүреді. Сондай-ақ, "Арыстан, мен, виолончель және қасапхана"... Университеттің журналистика факультетінде оқып жүрген кезім, бір қысқы каникулда ет комбинатына уақытша жұмысқа орналастым. "Сонда повесте қасапхана эпизодында суреттелетін оқиғаны өз көзіммен көруге тура келді. Ал мұндай мал соятын шағын қасапхана кезінде мен туып өскен аудан орталығының сыртында болып еді. Осы қасапханадағы көріністі кішкене қалада тұратын Асан сияқты жас бала алда-жалда көре қалса, – қайтер еді деп ойладым. Повесте соған жауап бермек болдым" – деп жазыпты балажанды жазушы бір сұхбатында [2]. Сол себептен де болар М. Қабанбаевтың қаламынан туған әр шығармада кейіпкердің" мінезі, жүріс-тұрысы, бастарынан кешіретін оқиғалары балалық шақта бастан өткерген мың сан жағдайларды көз алдыға әкеледі. М. Қабанбаевтың жазушылық ерекшелігі тілінің шұрайлылығында, әр сөзінің салмақты әрі ойлылығында. Осы жөнінде айтқан ғалым Тұрсын Жұртбайдың пікіріне жүгінсек: «Жазушы М. Қабанбаевтың көркем ойлау жүйесі, көркем әлемі, көркемдік мәнері, сөйлем құрылымы, көркемдік шешімі – қазақ прозасындағы авангардтық құбылыс болатын. Оның жазу мәнеріндегі көркем бейнелеу де, астарлы қыжыл да, қасақана қыжырыну да, психологиялық қайшылық та, сөздік құрылымы мен теңеулеріндегі кедір-бұдырлық пен қасарыса тістесу де, М. Қабанбаевтың дүниені көркем қабылдау түйсігі қалыптаса бастаған тұста жүйкесін билеген табиғи жазушылық мінез еді», – дейді [3]. Сәтті шыққан туындыларының бірі – "Айшылық алыс жол" атты романы [4]. Роман тақырыбы жетпісінші-сексенінші жылдар аралығын қамтиды. Суреттелген оқиғалардың бәрі дерлік күнделікті өзіміз көріп, басымыздан кешіріп жүрген жайлар. Туған ортасынан ертеректе қол үзіп кеткен жетім бала – Ертай ауылға келіп, еңбек адамдарымен араласып, нағыз өмірдің

тер сіңген күпәйкесін кигенде ғана қала мен ауыл арасындағы қайшылықты мықтап сезінеді, ауылдағы халықтың рухани дамуындағы кенжелікті аңғарады. Бұл күнде нағыз өмір сүруге ынтық ақ қағаздай жандар бар да, өмірде актер болып ойнаушылар бар. Мысалы, басқаның қолымен от көсейтін Қали – рабкооп, қайда салсаң содан шығып майлы қасықтай жылпылдап ұстатпайды. Қарапайым еңбек адамы Елтайдың жүріп өткен айшылық алыс жолында бұғып жатқан "Бекежандар" бұлар. Роман сондай-ақ қыз бала тәрбиесіне қатысты мәселелерді қозғайды. "Тұр", "Жат", "Оқы" деген бұйрықпен күн кешкен мектеп-интернаттағы қыз балалар күні ертең ошақ иесі, ана болғанда, тұрмысқа қажетті дағды, әдеттерді қайдан үйренбек? Қыз баланың шешенің аялы алақанында дәстүрге тән тәрбие алып, бойжетуі табиғи заңдылық деген тұжырымға келеді. Жалпы роман бүгінгі таңдағы әлеуметтік маңызды мәселелерді қамтыған. М. Қабанбаевтың өзінің талантты, қалыптасқан қаламгер екенін дәлелдеген шығармасы "Пысық болдым, мінеки" повесі. Бұл бүгінгі балалар өмірін бейнелеген повесть. Басты кейіпкері – Досан деген ойлы оқушы, зерделі жеткіншек. Әсіресе оның туған жердің әр түйір топырағынан қасиет іздеп, әр тал шөбіне үніле жүруін, Аққұм суының шипалық қасиетін ашуын азаматтық десек де жарасады. Повесть балалар өмірін, балалар арасындағы қақтығыстарды суреттесе де, мұндағы негізгі өзекті мәселе – туған жерге деген махаббат. Негізгі тақырыбы – Досанның жеріне, еліне деген ыстық сезімі. Жалпы М. Қабанбаев, дүниеге бала көзімен қарай білетін, сезіне білетін жазушы. Оның балаларға арналған шығармалары "Бақбақ басы толған күн", "Арыстан, мен, виолончель және қасапхана" повестері. "Арыстан, мен, виолончель және қасапхана" повесі өзінің жазылу формасымен, көркем тілді стильдік тұрғыдан әдеби талап деңгейінде құбылтып пайдалана білуімен ғана ерекше болып көрінбейді. Жазушы шығармашылығына тән құбылыстардың бірі – образ жасау барысындағы көркемдік құралдарды әр қырынан пайдалана отырып, адамның жан дүниесін мейлінше ашып көрсетуге деген суреткерлік ұмтылыс. "Бақбақ басы толған күн" повесінің бас кейіпкері – оқушы Заманбек. Өзі ақын, өзі өлең жазады. Мінезі де қызық, ойлағаны да күлкілі. Мұны повестегі он үш жасар баланың қызық қылығы мен қиял қуа жасаған іс-әрекетінен, көреміз. Мысалы, әкесінің томырық мінезін ұнатпауы жайында: "Жуықта Пионер газетіне "Мектебім" атты өлеңім жарияланғанда бетіме ежірейіп қарап отырып, "Ой-ит!"-деген. Басымнан да сипамады. Көкем сондай адам. Тентектік жасасам бишікпен тартып жіберуден тайынбайды, өлеңім шықса мәнерлеп тұрып ит дейді. Бала әкесі Сауытбекті мейірімнен тысқары, суық жан деп есептейді. Оның пікірі әділетті ме, мұны шығарманы оқи отырып оқырман өзі саралайды. М. Қабанбаевтың бұл шығармалары "Философиялық ойларымен" ерекшеленеді, сонымен қымбат та. Өзгеге ұқсамауға тырысушылық, өмір шындығын өзінше бейнелеуге, соны соқпақ салуға құштарлық М. Қабанбаевқа, оның шығармашылығына ғана тән қасиет.

Зерттеу нәтижесі: Балалар мен жасөспірімдер арасында өзіндік өрнегі бар тың туындылармен жұртшылықтың көңілінен шыға білген Марат Қабанбаев шығармалары бүгінгі таңда жаңашылдығымен ерекше. Марат жас ұрпақтың санасына жетіп, түйсігіне кіретін құндылықтарды игере білді. Жас

буынға керек дүниені жалынды сөзбен жаза білді. «Жиһангез Титиден» бастау алған әңгімелер шоғыры аз ғұмырында қалың жұртшылыққа мол мұра боп қалды.

Қорытынды: Марат Қабанбаев өз кезегінде еш ережені бұзбаған. Тақырып қоюы өз алдына, әңгіме желісін тақырыпшаларға бөліп, жеке-жеке дүниенің басын біріктіре алуының өзі үлкен жұмыс. Осы тұрғыда жазушы қыруар еңбек ете білді. «Марат – талапкер. Марат – журналист, Марат – жазушының шығармашылық жолы да бір схема бойымен, ағаларының ізімен жалғасқан. «Әттең сіздердей» дейтін балаң қиялы қанат болып, келте ғұмырында сол «сіздерге» өзін мойындатып үлгерді. Ол дүниені өзінше көріп, өзінше ешкімге ұқсамайтындай ғып суреттер еді. «Аспанның кіндігін теуіп, аттан түсті...», «Қайдағы сұлу қара мысықтар жолды әдейі кесіп өтеді, тек кессе бір сәрі, тоқтай қап, жасыл көздерінің уын бетіме бүрке мұрт тікірейтіп, «миаоу» дейтіні жанға батады...»

Пайдаланған дереккөздер тізімі:

1. Ақыш Б. Көркемдік қолтаңбасы (Жазушы Марат Қабанбаев шығармашылығы жөнінде бірер ой) // Жұлдыз. – 2002.– № 2.– Б.141-153.
2. Тұрсын Ж. Тұйық талант // Айқын.– 2013.– 1 ақпан7 [4] [1] Қазақ әдебиеті: энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: Аруна, 2010. – 576 б. [2]
3. Қабанбаев М. Туған өлке өрнегі // Қазақ совет жазушылары:
4. Қаламгерлік өмірбаян жинағы. – Алматы: Жалын, 1987. – 177-192 бб. [3]
5. Қабанбаев М. Айшылық алыс жол: Роман. – Алматы, Жазушы. 1987. – 21 б. [5]
6. Қабанбаев М. Бақбақ басы толған күн: повестер мен әңгімелер. – Алматы: Жазушы, 2003. – 240 б. [6]

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕРІ КИІЗ БАСУ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ҰРПАҚТЫҢ РУХАНИ-ӨНЕГЕЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Кусаинова Асем Мейрамхановна

Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Арнайы пәндер оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі.

Өзектілігі: Жоба тақырыбының өзектілігі қазіргі қазақ халқы ұлттық жаңғыру кезеңін бастан кешіп жатқандығына байланысты. Бұл тұрғыда халықтық әдет-ғұрыптары, салт-дәстүрлері мен ұлттық спорт түрлері, дін, ұлттық білім, сондай-ақ, киіз басу кіретін халықтық қолөнер қайта жанданады.

Жұмыс мақсаты: әр түрлі киіз басу техникасын меңгеріп, қазіргі жас ұрпаққа дәріптеу және киізден заманауи бұйымдар жасау арқылы, интерьерді безендіруге қолдану.

Міндеттері: Киіз басу ұғымымен танысу; өнердің осы түрі бойынша әдебиеттерді таңдау және зерттеу; жоба бойынша өнімді дайындау; орындалған жұмысты бағалау.

Бүгінгі таңда ХХІ ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім-тәрбие мен адамгершілік құндылықтарға тәрбиелеуде білім берудің айқын жолдарын жетілдірудегі басым бағыттарын айқындауда, ұлттық санамен адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру көкейтесті мәселелердің бірі болып отыр.

Қазақ халқының ғасырлар тұңғышынан бері біте қайнасып келе жатқан ұрпақ тәрбиелеудегі тәжірибелері бізге сол рухани мәдениет, этикалық, эстетикалық құндылықтарын құрайтын ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүрлер, әдеби, музыкалық, кәсіби, тұрмыстық фольклорлар мазмұны арқылы жетіп отыр.

Қазақ халқының ұлттық қолөнері – бұрынғы өткен бабаларымыздан бізге жеткен асыл мұра. Асыл мұраны, тарихымызды, көне мәдениетімізді қастерлеу, өркендету және жалғастыру – әрбір ұрпақ үшін қасиетті парыз. Өйткені онда ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық ерекшелік, форма, ою-өрнектер ғана емес, сондай-ақ салт-дәстүріміз тарихымыз халақтық мінезіміз қалыптасқан. Қазақтың әйгілі кескіндемешісі, график-суретшісі, бейнелеу өнерінің негізін салушы Ә. Қастеевтің: «Мен өнерді таудың бұлағынан, қойдың құлағынан, ешкінің мүйізінен, әжемнің киізінен үйрендім» деуі содан болса керек.

Көп ұлт мекендеген Тәуелсіз Қазақстанның ерекшелігі де этникалық білім берудің қажеттігін туындатады. Кез-келген халық ғасырлар бойы жинаған қоғамдық және әлеуметтік тәжірибесін, ата-бабалардан алмасқан тәжірибиеге өз үлестерін қосып келесі ұрпаққа мәдениетін, тарихын аманат етіп отырған. Ежелден келе жатқан тарих толқынында халық - үлкен күш, ол мәдениетті, тарихты жасаушы жалғыз таусылмас қазына, құндылықтардың қайнар бұлағы. Сол таусылмас қазына мен қайнар бұлақтан өркен алатын жас ұрпақты халық дәстүрінде білім беріп, тәрбиелеу қазіргі білім саласының басты міндеті.

Жас болашақ мамандарды ұлттық игіліктер мен адамзаттық құндылықтарды, рухани-мәдени мұралардың сабақтастығын сақтай отырып, ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеуге жан-жақты даярлау құзыреттілік тұрғыдан келу арқылы жүзеге асыруға болады. Ұлттық қолөнеріміздің көрнекі әдістерінің бірі - киіз басу. Киіз басу - бұл ежелгі тоқыма өнері, ол біздің заманымызда шынымен екінші туылуды бастан кешіреді, көбінесе сәндік-қолданбалы көркем өнердің жарқын түріне айналады. Археологтар алғашқы киізден жасалған бұйымдардың пайда болуын сегіз мыңжылдыққа жатқызады. Жүннен киіз басу тарихы, ең алдымен, қойларды қолға үйреткен көшпелілермен байланысты.

Қазіргі уақытта киіз басу оның дамуында жаңа кезеңді бастан кешіруде, ол қайта жандануда. Бүгінде бұл өмірлік маңызды қолөнер емес, көркемдік көріністің жарқын түрі. Қазіргі заманғы қолөнер шеберлері ата-бабаларымыздың киіз басудың барлық әдістерін қолданады, сонымен қатар жаналарын ойлап табуда. Киізден жасалған ойыншықтар мен суреттер, киім мен аксессуарлар, зергерлік бұйымдар мен интерьер заттары сәнге айналууда. Киіз шыны, металл, керамикамен бірге қолданыла бастайды. Біз киіз басу технологиясының қалай дамып жатқанын көреміз, қолөнердің осы түріне арналған материалдар мен құралдар қол жетімді болады.

Зерттеу нәтижелері: Киіз басуды екі әдіс арқылы жүзеге асыруға болады: құрғақ киіз басу әдісі және сулы (ылғалды) киіз басу әдісі.

1. Құрғақ киіз басу - арнайы инелердің көмегімен жүн түйіршіктерін нығыздау. Инелерде арнайы керттіктері болады, олардың көмегімен жүн талшықтарын іледі, араластырады, шырмап тастайды. Бұл керттіктер шаншуға қарама-қарсы бағытта орналасқан, бұл иненің көмегімен жүннен оңай алып шығуға болады. Бұл әдіс фильцтеу деп аталады. Жұмсақ губкада орналасқан жүнге арнайы инелерді тырып, бұрып және айналдырып жүн кесегінің керекті пішінін алады. Егер инені бір орынға бірнеше рет бастырса, онда жүннің нығыдалуын және ойысты болуына қол жеткізуге болады. Ине нөмері оның жуандығын көрсетеді. Нөмір үлкен болғаннан, ине жіңішке және керттіктер аз болады. Ине қалын болғаннан, фильцтеу тез болады, бұйымда қалдыратын санылаулар көп болады. Келемді киіз басу үшін инелер сырылған болаттан дайындалады. Сондықтан олар едәуір иілгіштікке ие болады және жұмыс кезінде майыспайды.

2. Ылғалды киіз басудың классикалық техникасы өте қарапайым болып келеді, яғни жүн, су, сабын және екі қолдың көмегімен орындалады. Арайы тазартылып, таралған құрғақ жүнді жазық жерге жайып қояды, әртүрлі жүннен суретті үстіне қойғаннан кейін сабынды сумен суландырады және жүннің талшықтары бір-бірімен біріккенге дейін әртүрлі бағытта қолмен ысқылайды. Киіз басудың ылғалды әдісі кезінде сабынды судың әсерінен талшықтар ұзартылады және тегістеледі.

Бұйымды кептіру кезінде талшықтар бастапқы күйге келуге тырысады, мұндай талшықтардың кішіреюі 30%-ға дейін барады. Сондықтан ылғалды басу кезінде дайындалған бұйымның өлшемдерін алдын ала жоспарлау керек, яғни бұйымның өлшемі 1,5 немесе 2 есе болуы керек.

Сабау, қарпу, білектеу бірнеше кезеңдерден тұрады: шабақтау; булау;

Сабау - алдымен жүн жасалатын бұйымдарға ыңғайланып, ақ, кара түстерге бөлініп жиналады да, оны ешкі терісінен жасалған тулаққа салып, сабайды.

Шабақтау - жүн сабалып болған соң, басылатын киіздің көлеміне қарай, шиді жаяды да, оның үстіне жүнді салып, шабактайды.

Булау - содан кейін қайнап тұрған ыстық суды шелекпен әкеліп сүзгімен немесе шеміштің сырт жағымен шашыратып шидің бір жақ шетінен бастап себелеп құяды. Киіздің асты-үстін ауыстырып отырып, 3 - 4 рет шиыршықтап, бүктейді де, екі басын түйстіріп шұжыққа ұксатып көктеп алып, тағы да ыстық су құйып сығымдап, үстін күпімен, тонмен жылылап жауып тастап булайды.

Білектеу - ыстық буымен балбырап жатқан киізді мөлшерлі уақыт өткен соң шешіп алып, қайыра ширатып, тағы да жіппен шаңдып байлайды.

Қарпу - киіз басушылар киізді ақ шидің үстіне салып, айнала отырады. Қусырылған киіздің әр жерінен қамти ұстап, оңды-солды қарпиды. Қарпылған киіздің шет-шеті жиналып тегістеледі де, екі жақ бетіндегі кірікпей қалған бос қылшықтары түседі. Білектеу мен қарпудан кейін кірігіп, ширай түскен киіз біраз қуырылғандай болып көлемі шағындалады.

Қорытынды: Қазақстан қолөнершілер одағының 100-ге жуық мүшесі бар. Олар қазақ қолөнер саласының барлық түрі бойынша терімен, жүнмен, зергерлік бұйымдармен, ине-жіп кестелеумен, ағашпен жұмыс жасап, төл мұрамызды жандандырып, сонымен қатар, заманауи жаңа туынды жасап жүрген хас шеберлер. Ендігі біздің арманымыз осы ұлттық қолөнер бұйымдарымызды, көркем туындыларымызды көрмеге шығарып, жастар үшін шеберлік сыныптарын ұйымдастыруды жалғастырамыз деген сенімдеміз. Өнерді - ұлт құндылығы деп бағалайтын уақыт жетті деп ойлаймын.

Пайдаланған дереккөздер тізім:

1. Қасиманов С. Қазақ халқының қол өнері. Алматы 1995 ж.
 2. Вопросы изучения истории и культурного наследия Казахстана (сборник). А., 1998.
 3. Т.К. Басенов. Прикладное искусство Казахстана. А., 1958.
 4. С.М. Дудин. Киргизский орнамент. М – Л., 1925.
- Қ. Мұқанов. Жүннен жасалған бұйымдар. А., 1990.

ЭМОЦИЯ ЖӘНЕ ҚОЗҒАЛЫС: ТІЛ ҮЙРЕНУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСІ

Күндебаева А., 4 курс білім алушысы,
«Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Конарбаева Г.Г. арнайы пәндер оқытушысы.

Өзектілігі: Қазіргі таңда тіл үйрену әдістері оқушылардың мотивациясы мен қызығушылығын арттыруға бағытталған жаңа тәсілдерді қажет етеді. Тіл меңгеру процесі көбінесе тек ақыл-ой жұмысына негізделген, бірақ эмоция мен қозғалысты енгізу арқылы оқушылардың сабаққа деген қатынасын жақсартуға болады. Әсіресе, балалар мен жасөспірімдер үшін тіл үйрену тек теориялық емес, сонымен қатар тәжірибелік, физикалық және эмоционалдық тәжірибе арқылы жүзеге асуы тиіс. Эмоция мен қозғалыс әдісі “E-Motion learning” тіл үйренуді қызықты әрі жеңіл етіп, оқушылардың психологиялық жай-күйін жақсартуға мүмкіндік береді. Осыған орай, бұл әдіс тіл оқытуда жаңа мүмкіндіктерді аша отырып, оқушылардың тіл дағдыларын тиімді әрі қызықты түрде дамытуға септігін тигізеді.[1]

Жұмыстың мақсаты: Эмоция мен қозғалысты біріктіре отырып, тіл үйренуді қызықты әрі тиімді ету.

Міндеттері:

1. Эмоция мен қозғалыс арқылы тіл меңгеру әдісін зерттеу және оның педагогикалық тиімділігін анықтау.
2. Бұл әдісті сабақтың әр кезеңінде қолданудың тәсілдерін анықтап, педагогикалық тәжірибеде тиімді қолдану жолдарын ұсыну.
3. Оқушылардың эмоционалдық және физикалық белсенділігін арттыра отырып, тіл дағдыларын дамытуға арналған тапсырмаларды дайындау.
4. Тіл үйретуде эмоция мен қозғалыстың интеграциясын енгізу арқылы оқушылардың мотивациясын арттыру әдістерін анықтау.

Бұл әдістің артықшылықтары:

1. Мотивацияны арттырады: Эмоция мен қозғалыс арқылы оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы мен белсенділігі артады, бұл олардың тіл үйренуге деген ынтасын күшейтеді.
2. Оқыту процесін жеңілдетеді: Эмоциялар мен қозғалыс мидың әртүрлі бөліктерін қозғай отырып, тіл дағдыларын меңгеруді жеңілдетеді және оқушылардың есте сақтау қабілетін жақсартады.[2]
3. Эмоционалдық қолдау көрсетеді: Бұл әдіс оқушылардың психологиялық жай-күйін ескеріп, олардың сабағына деген стрессін азайтып, көңіл күйін көтереді.
4. Шығармашылық қабілеттерін дамыту: Оқушылар эмоция мен қозғалыс арқылы өздерінің шығармашылық әлеуетін дамытып, тілдік қателерді түзету барысында жаңа тәсілдер мен идеялар табады.
5. Қолданысқа ыңғайлы: Сабақтың әр кезеңінде (ұйымдастыру, негізгі бөлім, қорытынды) оңай қолдануға болатын әдіс оқушылардың қызығушылығын сақтап қалады.

Пайдалану саласы бойынша:

- Оқыту, тренинг, білім беру
- Жеке тұлғаны дамыту
- Эмоционалды интеллектіні арттыру
- Қарым-қатынас пен байланыс орнату
- Оқушының белсенділігін, қызығушылығын арттыру[3]

«Басқа тіл — басқа өмірді көру тәсілі.» — Федерико Феллини.[4] Тіл үйрену — бұл тек жаңа сөздер мен ережелерді меңгеру емес, сонымен қатар басқа мәдениетті, көзқарасты және сезімдерді түсіну. Эмоция мен қозғалыс әдісі арқылы оқушылар тек тіл үйреніп қана қоймай, сонымен қатар әрбір жаңа сөз, әрбір жаңа әрекет арқылы өмірге деген жаңа көзқарас қалыптастырады. Бұл әдіс тілді үйренуге тереңірек әрі әсерлі түрде енуге мүмкіндік беріп, оқушылардың жаңа тілде өзін еркін әрі сенімді сезінуін арттырады. Осылайша, тіл тек қарым-қатынас құралы болып қана қалмай, әлемді жаңа қырынан көру мүмкіндігін сыйлайды.

Эмоция арқылы тілді тиімді меңгеруге арналған жаңа әдіс: “E-Motion learning” – бұл эмоция мен қимылдарды біріктіру арқылы ағылшын тілін тиімді меңгеруге бағытталған әдіс. Эмоция – адам есте сақтау процесінде маңызды рөл атқарады. Күшті эмоциямен байланысты ақпарат жақсы есте қалады. Қозғалыс (Motion) – физикалық белсенділік оқу процесін жандандырып, ақпаратты жақсы меңгеруге көмектеседі. Әдіс оқушылардың білімін тереңдетіп, олардың сабаққа деген қызығушылығын арттыруға бағытталған.

Әдістің мақсаты: Әдіс оқушыларға ағылшын тілін үйрену барысында эмоция мен қозғалыс арқылы белсенділіктерін арттыруға және ақпаратты ұзақ уақыт бойы есте сақтауға мүмкіндік береді.

Әдіс ережелері:

- Әдіс сабақтың үш кезеңінде де қолданыла алады: кіріспе, негізгі және қорытынды кезеңдерде.

- Әр кезеңде оқушылар әртүрлі қозғалыстар мен эмоциялар арқылы тапсырмаларды орындап, өз білімдерін тексереді.
- Оқушылардың қатысуы міндетті, олар эмоция мен қимылдар арқылы тіл үйренуге белсене қатысады.

Зерттеу нәтижелері: Эмоция мен қозғалыс арқылы тіл үйрену әдісі оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы мен белсенділігін арттыруға ықпал етеді. Бұл әдіс тіл дағдыларын меңгеруде тиімділікті арттырып, оқушылардың сөздік қорын кеңейтіп, сөйлеу дағдыларын жақсартады. Эмоция мен қозғалыс элементтерін қолдану арқылы оқушылар өздерін еркін әрі сенімді сезініп, тілде белсенді сөйлеуге дағдыланады. Сондай-ақ, әдіс оқушылардың психологиялық жай-күйін жақсартып, оқу процесіне деген мотивациясын жоғарылатады. Бұл тәсіл оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, сабақта жағымды эмоциялар мен позитивті тәжірибе қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қорытынды: Эмоция мен қозғалыс арқылы тіл үйрену әдісі білім беру процесін жанаша бағытта дамытуды көздейді. Бұл әдіс оқушылардың тіл меңгеру процесіне деген қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігі мен мотивациясын көтереді.[5] Эмоция мен қозғалысты тиімді пайдалану оқушыларға тіл дағдыларын терең әрі жылдам меңгеруге мүмкіндік береді, сонымен қатар олардың психологиялық жай-күйін жақсартуға ықпал етеді. Әдіс сабақтың әр кезеңінде қолдануға ыңғайлы әрі оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес оңай бейімделеді. Бұл тәсілді енгізу арқылы білім беру жүйесін жаңарту мүмкіндігі туындайды, себебі оқушылар тек ақыл-ой жұмысымен емес, сонымен қатар физикалық және эмоционалдық деңгейде де дамиды. Эмоция мен қозғалыс арқылы тіл үйрену әдісі тиімді әрі қызықты білім беру жүйесін құруға мүмкіндік береді, бұл оқушылардың жалпы дамуына оң әсер етеді.

Пайдаланылған ақпарат көздері:

1. бейсенова т. Х. Балабақшаның қазақ тобындағы тіл тәрбиесі //мемлекеттік тіл–бірлік пен келісім тілі. – 35 б.
2. fellini f. A different language is a different vision of life //training. – 2017. – т. 1. – №. 2
3. мухаметкалиева, гульнар, et al. "ұлттық құндылықтар және сөйлеу мәдениеті ерекшеліктерінің негізінде шетел тілін оқыту әдістемесі." *научный журнал «вестник нан рк»* 402.2 (2023): 170 б.
4. richards, j. C., rodgers, t. S. «approaches and methods in language teaching» – cambridge: cambridge university press, 2014. – 358 p.
5. russo, k. E. (2014). Global issues, local matters: english language varieties in (e) motion. *Crossroads languages in (e) motion*, 155p.

ЖАСӨСПІМДЕР АРАСЫНДАҒЫ БУЛЛИНГТІҢ ЕРЕКШЕ КӨРІНІСТЕРІ

Әскербекова Айша Айдынкызы, 3-курс
«Абай» атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Сағатова Гульнур Канатовна, педагог-психолог

Өзектілігі: Жасөспірімдік кезеңде құрдастарымен тұлғааралық қарым-қатынасқа қатысты мәселелер бүгінгі күні дамудың осы жас кезеңінің психологиялық ерекшелігін анықтай отырып, алғашқы орынға шығып отыр. Жасөспірімдер арасындағы буллинг мәселесі көптеген жылдар бойы өзектілігін жойған жоқ. Бұл мәселе біздің елде де бар және оның ауқымы жыл сайын артып келеді. Осы күрделі қоғамдық құбылысты бейнелейтін фильмдер, кітаптар, түрлі форматтағы телебағдарламалар, қоғам қайраткерлерінің сөйлеген сөздері көбейіп келеді. Ұзақ уақыт бойы бұл құбылыс жасырылды, бұл туралы арнайы ғылыми термин де болмады, өйткені «қудалау» сөзін термин ретінде жіктеуге болмады. Буллинг проблемасының өте маңыздылығына қарамастан, ол отандық әдебиеттерде іс жүзінде қамтылмаған, ал Батыста буллинг мәселесі өзекті мәселе болып табылады.

Зерттеу объектісі: Буллинг феномені.

Зерттеу пәні: Білім беру ортасындағы буллинг.

Зерттеу жұмыстың мақсаты: Білім беру ортасында буллингтің психологиялық себептері мен салдары туралы түсініктерді жүйелеу.

Зерттеу жұмыстың міндеттері:

- Буллинг феномені туралы идеяларды теориялық талдау;
- Білім беру ортасында буллингтің себептері мен салдары туралы түсініктерді жүйелеу.

Зерттеу гипотезалары:

- Жасөспірімдердің буллинг құбылысы олардың білім беру ортасының қауіпсіздігін қабылдауымен өзара байланысты болады.

Зерттеу әдістері:

1. Буллинг феномені мәселесі және оның білім беру ортасындағы көрініс беру ерекшеліктері туралы дереккөздерге теориялық талдау жасау.

2. Мәліметтерді жинау және жазу әдістері:

- О.Л.Глазманның «Жасөспірімнің буллингтағы рөлі» әдістемесі;

- «Идеал группалас» сауалнамасы (М.М. Кравцова);

3. Мәліметтерді математикалық және статистикалық өңдеу: корреляциялық талдау

Буллинг – бұл негізінен ұйымдасқан балалар мен жасөспірімдер топтарына, ең алдымен мектептерге тән әлеуметтік құбылыс. Көптеген зерттеушілер бұл жағдайды, ең алдымен, мектептің әмбебап алаңы, балалардың үйде жинақталған көптеген жағымсыз импульстарын шығаруға арналған сынақ алаңы екендігімен түсіндіреді. Мектепте «көшбасшыдан тысқары» диапазондағы балалар арасында белгілі рөлдік қарым-қатынастар дамиды [3]. Жасөспірімдер арасындағы буллингтің сақталуына ықпал ететін қосымша фактор – педагогтардың бұл проблемамен күресуге қабілетсіздігі, ал кейбір жағдайларда оны қаламауы.

Буллинг басқа балалар тарапынан балалар бастан кешіретін физикалық және (немесе) психикалық қысымның әртүрлі нысандары арқылы көрінеді. Бір балалар үшін бұл - зардап шеккендердің сырт пішінінің немесе жеке басының қандай да бір ерекшеліктерін көрсететін жүйелі мысқылдар. Басқалары үшін – бұліну олардың жеке заттарын партаның астына түрту, қорқытып алу. Үшіншіден - адамның қадір-қасиетін кемсітетін ашық қорлау, мысалы, кемсітушінің алдында тізерлеп тұрып, көпшілік алдында кешірім сұрауға мәжбүр ету. Буллинг- физикалық, эмоционалдық немесе психикалық зиян келтіру үшін артықшылықты пайдалану. Бұл көбінесе негізсіз сынға, ренжітуге, тыйым салуға, оқшаулануға, ерекшеленуге, басқаша қарауға, айғайлауға, қорқытуға, шектен тыс бақылауға, ауызша және жазбаша ескертулерге және т.б. негізделген қажетсіз мінез-құлықтың қайталанатын үлгісі. Жұмыста бұл нашар өнімділік туралы ойдан шығарылған немесе бұрмаланған айыптаулардан көрінуі мүмкін. Буллинг – озбырлықтың бір түрі [4].

Зорлық-зомбылықтың үш негізгі құрамдас бөлігі бар:

- күштің артықшылықтарын пайдалану;
- зиян келтіру;
- өз еркіне қарсы әрекеттер.

Буллинг мақсаты - кемшілікті жасыру. Буллинктің басқаруға еш қатысы жоқ. Жақсы басқарушы басқарады, жаманы улайды. Сондықтан буллинкті әдіс ретінде таңдаған кез келген адам өзінің төмендігін көрсетеді, ал адамның басқа біреуді қорлау күші тианның төмен дәрежесін анықтайды [2].

Мен буллингке қатысушылардың жеке психологиялық ерекшеліктерін зерттеуге ерекше назар аударғым келеді. Буллингке қатысушылардың жеке-психологиялық ерекшеліктерін жақсы түсіну үшін олардың қандай позицияны және қандай рөлді атқаратынын түсіну қажет. Соңғы зерттеулер көрсеткендей, буллинкті тек құрбандар мен агрессорлар ғана емес, сондай-ақ басқалары да кіретін әлеуметтік құбылыс ретінде қарастыру ең дұрыс болып табылады [1]. Буллинктің пайда болу себептері күрделі және әртүрлі. Қазіргі уақытта қорқытудың әлеуметтік құбылыс ретіндегі туралы толық ақпарат жеткіліксіз және бұл маңызды мәселені шешуге белгілі бір кедергілерді тудырады. Қорқытудың төрт негізгі компоненті бар:

- агрессивті және жағымсыз мінез-құлық;
- жүйелі түрде жүргізіледі;
- қатысушылардың күші тең емес қатынастарда пайда болады;
- бұл әрекет қасақана болып табылады.

Зерттеу нәтижелері: Жасөспірімдер ортасында буллинктің ерекше көріністерін эмпирикалық зерттеу нәтижелері ұсынылған. Зерттеу нәтижелерін

өңдеу әрбір тест бойынша жеке дәйектілікпен жүргізілді. Бірінші кезеңде О.Л. Глазманның «Жасөспірімнің буллингтегі рөлі» әдістемесі бойынша диагностика жүргізілді. Зерттеудің екінші кезеңінде диагностика «Идеал группалас» сауалнамасы (М.М. Кравцова) арқылы жүргізілді, оның көмегімен біз жасөспірімдердің бір-бірімен қарым-қатынасын анықтай алдық.

Жасөспірімдер арасындағы буллингтік ерекше белгілерін зерттеу барысында біз мынадай *қорытындыға* келдік: Буллинг– бұл бір адам немесе топ қасақана қылмыскер ретінде әрекет ететін, ал екіншісі физикалық немесе психологиялық тұрғыдан әлдеқайда әлсіз жәбірленетін тұлға аралық өзара әрекеттесу түрі. Буллинг – бұл негізінен ұйымдасқан балалар мен жасөспірімдер топтарына, ең алдымен мектептерге тән әлеуметтік құбылыс.

Қорқыту мәселесі өте өзекті және мұғалімдер қауымы, ата-аналар және мемлекет тарапынан үлкен назар аударуды талап етеді. Жасөспірімдердің қорқытуының себебі конфликттік жағдайларды айыптау, агрессия және талаптар түрінде шешуге бейімділік болып табылады. Жасөспірімдер арасындағы зорлық-зомбылықтың басым түрлері психологиялық (эмоционалдық) және физикалық зорлық-зомбылық болып танылады. Осылайша, зерттеу барысында бұрын тұжырымдалған гипотезалар расталды деп айтуға болады. Шынында да, жасөспірімдердің қорқытуының көрінісі олардың білім беру ортасының қауіпсіздігін қабылдауымен өзара байланысты, жасөспірімдер арасында тежеуші фактор ретінде педагог беделінің болуы қорқыту процесінде белсенді рөлді таңдаумен байланысты.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Алексеева Л.С. Балаларға қатыгездікпен қарау: оның салдары және алдын алу// М.: «Қыркүйек» ұлттық кітап орталығы, 2016. 180 б.
2. Бердышев, И. С. Буллинг және балалар мен жасөспірімдер ортасында моббинг/ И. С. Бердышев [Электрондық ресурс].
3. Буллинг әлеуметтік-педагогикалық проблема ретінде [Электрондық ресурс].
4. Волкова Е.Н. «Білім берудің практикалық психологиясының хабаршысы»// желілік журналы 2019. № 3 (3). 50-57 б.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫ: ҚАЛЫПТАСУДЫҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ

Айдынқызы Кәусар, 3- курс

«Абай» атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Сарсенбаева Альмира Есымкановна, педагог-психолог

Өзектілігі: Девиантты көріністер бірегей және жаңа емес, бірақ оларды зерттеу қазіргі уақытта, біздің қоғам дамуының бетбұрыс кезеңінде ерекше өзекті мәселе болуда. Қазіргі қоғамда тұлғаның, отбасының және қоғамның өзара әрекеттесуі әлеуметтік өмірдің әртүрлі салаларында тек жағымды ғана емес, сонымен қатар жағымсыз өзгерістерді тудыратын әлеуметтік қатынастардың сапалық түрленуі жағдайында жүзеге асырылады. Көптеген жасөспірімдер, өздерінің жеке материалдық әл-ауқаттарын, қажеттіліктерін қамтамасыз ету мақсатында түрлі іс-әрекеттерге белсенді араласа отырып, «қалағаныңыздай» қағидасы бойынша өмір сүруге ұмтылады. Олар қоғамда өзін-өзі растау жолында кез келген бағамен, кез келген тәсілмен әрекет етеді. Бұл тұрғыда, олардың жеке бас мүддесі мен өз қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында қылмыстық жолға бет бұруы, ол міндетті түрде қылмыс жасауға баруға итермелемейді. Керісінше, олар, «қорқақ» атанғысы келмей, өздерін серіктестік қатынасқа тартып, ортадағы әлеуметтік динамикаға ықпал ететін процестерге белсене қатысуды көздейді. Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың, суицидтің, маскүнемдіктің, нашақорлықтың және т.б. көбеюі бүгінгі таңда күрделі мемлекеттік мәселеге айналып отыр. Бұл мәселені шешу әртүрлі деңгейде қарастырылады: құқықтық, медициналық, психологиялық, әлеуметтік. Жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқы да өзекті психологиялық-педагогикалық мәселе болып табылады, оны қазіргі кезеңде тиімді шешу болашақ ұрпақпен психологиялық-педагогикалық жұмыстың деңгейін және сәйкесінше қоғамның адамгершілік тазалығы мен тұрақтылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу пәні: жасөспірімдердегі девиантты мінез-құлық ерекшеліктері.

Зерттеу жұмыстың мақсаты: жасөспірімдердегі девиантты мінез-құлық көрінісінің ерекшеліктерін зерттеу.

Зерттеу жұмыстың міндеттері:

- «Девианттық мінез-құлық» түсінігі, оның мәні және оны теориялық талдау;
- Жасөспірімдік кезеңдегі девиантты мінез-құлық көріністерінің динамикасы жүйелеу.

Зерттеу гипотезалары:

- "Жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқы олардың психоэмоционалдық жағдайына, әлеуметтік ортасына және отбасылық қарым-қатынасына тікелей байланысты. Қолайсыз әлеуметтік орта мен ата-ана бақылауының жеткіліксіздігі девиантты мінез-құлықтың қалыптасуына ықпал етеді."

Зерттеу әдістері:

1. Жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқының себептерін анықтауға және оларды түзету бойынша тиімді әдістерді жасау ерекшеліктері туралы дереккөздерге теориялық талдау жасау.

2. Мәліметтерді жинау және жазу әдістері:

- А.Е. Личко «Патомінездемілік» диагностикалық сауалнамасы;

- Басса-Даркидың агрессивтілікті диагностикалау әдістемесі.;

Әлеуметтік нормалар әлеуметтік жүйенің тұрақты жұмыс істеуінің маңызды шарттарының бірі болып табылады. Қоғамда қалыптасқан нормаларға қайшы келетін мінез-құлық формалары әлеуметтік ауытқуларға әкеледі.

Девианттық мінез-құлыққа нормадан ауытқушылық және ол адамның қоғамдық ортада өзін-өзі ұстауы мен ережеге сай келмейтін іс-әрекеттер жасауы жатады. Девианттық мінез-құлықтың мәнін түсінуде «норма» және «қылық» деген ұғымдар қарастырылады. Психологияда «қылық» адамның рухани-адамгершілік тұрғыдан қалыптасуы және сол тұрғыдан оның өзге адамдарға, өзіне, қоғамға және жалпы табиғатқа деген айқындауы деп қарастырылады. Қылықтың адамгершілік көзқарас тұрғысынан жағымды және жағымсыз нормаларды бұзумен сипатталатын жақтары бар.

Девиантты мінез-құлықтың белгілері:

- салыстырмалылық (бір топ үшін ауытқу дегеніміз екінші топ үшін норма болып табылады; мысалы, отбасындағы интимдік қарым-қатынастар норма болып табылады, бірақ еңбек ұжымында олар ауытқу болып табылады);
- тарихи сипат (бұрын ауытқу деп есептелетін нәрсе қазір қалыпты жағдайға айналды және керісінше; мысалы, кеңестік кезеңдегі және қазіргі кездегі жеке кәсіпкерлік);
- амбиваленттілік (ауытқу оң (батырлық) және теріс (жалқаулық) болуы мүмкін).

Девиантты мінез-құлық бар жасөспірімдерде әдетте бірқатар типтік белгілер бар:

- өзіндік қарым-қатынас пен өзін-өзі түсінудің, өмірлік құндылықтардың, нұсқаулардың, идеалдардың қалыптасуының бұзылуы;
- ережелер мен нормалардан қашу, өзін және басқаларды сынау, мүмкін болатын шекараларды іздеу және кеңейту арқылы еркіндікті іздеу;
- оң мүдделер мен мақсаттардың болмауы; тағдырға, өз қиындықтары үшін нақты адамдарға реніш; сәтсіздік тәжірибесі, проблемалар, ерікті өзін-өзі бақылаудың болмауы;
- мінездің екпінді белгілерінің болуы, қиын жағдайларда мінез-құлықтың адекватты құралдары мен әдістерін таба алмау, бақытты отбасының және ата-анаға құрметтің болмауы.

Девиантты мінез-құлықтың негізгі себептеріне мыналар жатады:

- жеке адам мен қоғам арасындағы қарама-қайшылық жағдайы (аномия);
- адамның ішкі мәдениетінің ерекшеліктері;
- өмірдің мәнін жоғалту;
- адам потенциалын жүзеге асырудың мүмкін еместігі;
- биологиялық себептер (созылмалы аурулар, патологиялар, психикалық бұзылулар, жас ерекшеліктері) және әлеуметтік себептер (әлеуметтену процесінің бұзылуы, дұрыс емес тәрбие, әлеуметтік теңсіздік, қоғамның моральдық деградациясы).

Девиантты мінез-құлықтың барлық себептерін, біздің ойымызша, екі категорияға бөлуге болады: тұқым қуалаушылықтан туындаған және сыртқы орта факторларынан туындаған.

Бірінші категорияға туа біткен психикалық және физикалық кемістіктер, аурулар (созылмалы), әртүрлі патологиялар (дене және сезім мүшелерінің ақаулары) жатады.

Екінші категорияға әртүрлі аурулармен, девиантты әлеуметтену процестерімен, оқу-тәрбие процесінің бұзылуымен, жас ерекшеліктерімен, сондай-ақ жалпы қоғамның моральдық деградациясымен байланысты психикалық және физиологиялық даму бұзылыстары жатады.

Зерттеу нәтижелері: Жасөспірімдер ортасында девиантты мінез-құлықтың ерекше көріністерін эмпирикалық зерттеу нәтижелері ұсынылған. Зерттеу нәтижелерін өңдеу әрбір зерттеу бойынша жеке дәйектілікпен жүргізілді. Бірінші кезеңде Басса-Даркидың агрессивтілікті диагностикалау әдістемесі бойынша диагностика жүргізілді. Зерттеудің екінші кезеңінде А.Е. Личко «Патомінездемелік» диагностикалық сауалнамасы жүргізілді, оның көмегімен біз жасөспірімдердің бір-бірімен қарым-қатынасының девиантты мінез-құлыққа әсерін анықтай алдық.

Жасөспірімдердің девиантты-мінез құлқын зерттеу барысында біз мынадай қорытындыға келдік: Сипатталған көзқарастарға сүйене отырып, «девиантты мінез-құлық» психикасы сау адамның белгілі бір кезеңде, белгілі бір қоғамда ресми түрде белгіленген немесе іс жүзінде белгіленген нормалар мен ережелерге сәйкес келмейтін немесе қайшы келетін әрекеттерінің немесе жеке әрекеттерінің қолайсыз әлеуметтік даму және жеке тұлғаның әлеуметтену процесінің бұзылуы нәтижесіндегі кезеңі.

Психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау арқылы (ата-аналармен ақпараттық-ағарту жұмыстары, мұғалімдермен ақпараттық-ағарту жұмыстары, жасөспірімдерді психологиялық тренингке қосу арқылы өзін-өзі қабылдау, өзін-өзі ашу және басқаларды қабылдау негізінде басқа адамдармен қарым-қатынас жасау дағдыларын дамыту) жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқын: мінез акцентуациялары, девиантты мінез-құлыққа бейімділік және агрессивтілік қалыптастыру факторларын өзгертуге болады.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Акажанова А.Т. Девиантология [Текст]: учебное пособие// А.Т.Акажанова. - Алматы: Заң әдебиеті, 2008.-56 б.
2. Н.Әлқожаева, Д.Ертарғынқызы «Девиантты мінез-құлықты балалармен жұмыс жүйесі» Оқу әдістемелік кешен Алматы // «Қазақ университеті» 2013.-80 б.
3. Керимов Л.К. Қиын балалар болады неге // Алматы № 3 (3). 50-57 б.

**ТЕМА ЛЮДЕЙ «ДНА» В КЛАССИЧЕСКОЙ И СОВРЕМЕННОЙ
РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (НА ПРИМЕРЕ ГЕРОЕВ ДРАМЫ М.
ГОРЬКОГО «НА ДНЕ» И**

В. КРУПИНА «МАРИЯ СЕРГЕЕВНА»

Сергиенко А., студент 4 курс, КГКП «Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж имени Абая»

Научный руководитель: Мельникова Л.В., преподаватель
общеобразовательных и специальных дисциплин

Актуальность работы обусловлена большим количеством людей дна в современном мире, необходимостью понятия причин социального падения людей и предотвращения роста социальных аутсайдеров в современном обществе.

Проблема: существование людей без определенного места жительства остро стоит во всем мире и не обошла Казахстан, статистика говорит о ежегодном росте количества людей, оказавшихся на «дне» жизни. Все эти люди без дома, без работы, с сотнями болезней, утратившие родственные связи, большинство из них инвалиды.

Цель работы: через анализ биографий главных героев произведений М. Горького «На дне» и В. Крупина «Мария Сергеевна» определить причины и наметить пути решения проблемы социального падения людей

Задачи: проанализировать биографии главных героев, выявить в биографиях героев причины их социального падения, выявить общие факторы, определить группу риска, разработать рекомендации по профилактике социального падения.

Объект исследования: люди «дна»: люди без определенного места жительства.

Предмет исследования: главные герои драмы М. Горького «На дне» и рассказа Н.В. Крупина «Мария Сергеевна»

Гипотеза: на социальном «дне» могут оказаться люди разных возрастов и социального статуса, выбраться со дна самостоятельно невозможно.

Новизна: тема людей «дна» проанализирована, сопоставлена и систематизирована в разрезе двух эпох

Методы: анализ, сопоставительный анализ, синтез, классификация, систематизация

Практическая значимость: в работе проанализированы причины социального падения людей в разрезе двух эпох, намечена группа риска, разработаны профилактические рекомендации, и эта информация может частично способствовать решению данной проблемы. Материал может применяться учителями и учащимися при подготовке к урокам «Русской литературы».

Русские писатели всегда остро реагировали на социальные и нравственные проблемы в обществе, и мы решили в произведениях русской литературы попытаться найти решение стоящей в нашей стране проблемы - существования социальных аутсайдеров или, проще говоря, БОМЖей. За основу исследования мы взяли произведения классика М. Горького «На дне» и современника Н.В. Крупина «Мария Сергеевна», нам важно было проследить проблемы людей «дна» в разрезе эпох (XX и XXI вв.)

В практической части исследовательской работы мы стремились проследить причины социального падения людей, выделить наиболее распространенные. Мы попытались определить: оказывает ли влияние на социальное падение возрастная критерий, профессия, социальное положение, нравственный мир человека и его окружения, экономическое положение страны, в которой он живет.

Сравнив возраст героев (Актера, Барона, Бубнова, Клеща, Пепла, Сатина), мы отметили, что большинство героев Максима Горького трудоспособного возраста (30-45 лет), но не работают или «работают» вне закона. Напомним, что пьеса писалась в период экономического кризиса, безработицы. Мария Сергеевна- героиня Владимира Крупина- это пожилая женщина, «старуха», как называет её автор, пенсионерка (точный возраст не указан), в прошлом учительница, ушедшая от детей сначала в дом престарелых, затем на улицу из-за грубого обращения. То есть возрастная категория литературных обитателей «дна» от 30 лет до пенсионного возраста.

Проанализировав род деятельности героев в прошлом, мы определили, что на дне могут оказаться люди с разным уровнем образования, с разной профессией и разным социальным статусом. Но тем не менее с небольшим перевесом среди обитателей «дна» выделяются люди умственного и творческого труда (актер, учитель, работник театра, чиновник и др.). На наш взгляд, человек, привыкший длительное время работать в чистоте, тепле, не прилагая особой физической силы, тяжелее адаптируется после потери такой работы и не всегда способен физически или морально на тяжелый физический труд.

Велика и роль социально-экономических факторов на потерю героями своего прежнего социального статуса, к ним относятся экономический кризис, безработица, отсутствие социальной поддержки, недоступность жилья.

Немаловажную роль в судьбе героев играет их нравственный мир и моральные качества окружающих их людей. Пьянство, безделье, предательство и равнодушие близких ведут людей на «дно» жизни.

Результаты исследования: обобщив данные, мы составили группу риска, в нее, на наш взгляд, входят следующие группы лиц:

- дети и пожилые люди с аморальными родственниками;
- люди творческих профессий и умственного труда в период потери работы;
- люди, не приученные к труду - бездельники;
- люди с вредными привычками (алкоголизм);
- люди любых профессий и социальных статусов в период экономического кризиса;
- люди, вернувшиеся из мест лишения свободы.

Выдвинутая гипотеза о том, что на дне могут оказаться люди разных возрастов и социального статуса, выбраться со дна самостоятельно невозможно, подтвердилась. Ни один из героев не выбрался из числа социальных аутсайдеров - ни умный Сатин, ни работающий Клещ, ни нравственно чистая Мария Сергеевна, никто...

Мы попытались изучить статистику бездомных в Казахстане, но, удивительно, что таких сведений нет в свободном доступе, есть отдельные цифры по некоторым городам: «Во время рейдов в Усть-Каменогорске выявлено больше 30 человек без определенного места жительства...» [2, 1], «Только в Алматы на сегодняшний день насчитывается около 10 тысяч бомжей...» [1, 1].

Изученная проблема не оставила нас равнодушными, и мы разработали рекомендации «Как не оказаться на дне»:

- вести здоровый образ жизни;
- с ранних лет воспитывать в детях трудолюбие, уважение к родителям;
- заниматься самообразованием, быть готовым к овладению дополнительной профессией;
- быть законопослушными;
- открытие бесплатных детских спортивных секций, кружков, профессиональных курсов;
- расширение программ доступного жилья;
- создание бесплатных медицинских центров для лечения алкоголизма, наркомании, лудомании;
- увеличение количества центров по реабилитации людей, попавших в трудную жизненную ситуацию.

Выводы: В ходе исследования мы определили, что в социальном падении людей так или иначе играют факторы возраста, морального облика, род деятельности и экономический уровень развития страны; пришли к выводам, что авторы двух эпох выделяют разные ведущие факторы: М. Горький - социальный, В. Крупин - нравственный.

Тема исследования может быть развита в социологическом направлении.

Список использованных источников

1. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/v-kazahstane-identifitsiruyut-bomjey-199840/
2. <https://yk-news.kz/news/B-Усть-Каменогорске-во-время-рейдов-выявили-десятки-людей-без-определенного-места-жительства>

АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНҒЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚАТЕНІ ТҮЗЕТУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Адылбекова Аружан Манарбекқызы, 4 курс,

Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Конарбаева Гулнар Гадилбековна, арнайы пәндер
оқытушысы

Өзектілігі: "Адамның қателесуге құқығы бар, өйткені ол үйренудің бір бөлігі." – Джон Дьюи. Шет тілін менгеру барысында қателерді жіберу – табиғи үдеріс, ал оларды түзету – оқыту сапасын арттырудың маңызды құралы.

Дегенмен, қатені түзету тәсілдері оқушылардың психологиялық жағдайына елеулі әсер етеді. Дұрыс ұйымдастырылған түзету үдерісі оқушылардың сенімділігін арттырып, олардың тілдік дағдыларын дамытуға көмектеседі. Ал орынсыз немесе шамадан тыс түзету, керісінше, оқушылардың оқу мотивациясын төмендетіп, сөйлеуден қорқу сезімін тудыруы мүмкін.

Қазіргі заманғы тіл үйрету әдістерінде қатені түзетудің әртүрлі тәсілдері қолданылады. Кейбір әдістер қатені нақты көрсетуді көздесе, басқалары оқушыны оны өз бетінше табуға ынталандырады. Бұл зерттеу жұмысы осы әдістердің тиімділігі мен олардың оқушылардың психологиялық күйіне әсерін талдап, мұғалімдерге практикалық ұсыныстар беруді мақсат етеді.

Мәселе: Қатені түзету – оқыту үдерісінің ажырамас бөлігі. Дегенмен, оның орындалу әдістері әртүрлі болғандықтан, кейбір тәсілдер оқушының өзіне деген сенімділігін арттырса, кейбіреулері керісінше, мотивациясына теріс әсер етеді. Мұғалімдер оқушылардың эмоционалдық жай-күйін ескере отырып, қатені түзетудің ең тиімді әдістерін қолдануы қажет.

Жұмыстың мақсаты: Ағылшын тілін меңгеру барысында қатені түзетудің психологиялық әсерін анықтау және оны тиімді қолдану жолдарын ұсыну.

Міндеттері:

1. Қатені түзету әдістерінің теориялық негіздерін қарастыру.
2. Түзету әдістерінің оқушылардың психологиялық жағдайына әсерін зерттеу.
3. Тиімді түзету әдістерін анықтап, олардың қолдану жолдарын ұсыну.

Қателер тіл үйренудің қалыпты бөлігі екені көптеген зерттеулерде дәлелденген. Лев Выготскийдің айтуынша, оқыту – адамның ойлау қабілетін дамытатын үдеріс, ал қателер осы үдерістің табиғи кезеңі болып табылады. Сол себепті мұғалімдер қатені түзетуді жазалау немесе сын ретінде емес, оқушылардың дамуына ықпал ететін құрал ретінде қарастыруы керек.

Қатені түзету әдістері екі негізгі топқа бөлінеді:

1. Тікелей түзету (Explicit Correction) – мұғалім қатені бірден көрсетіп, оның дұрыс нұсқасын ұсынады. Бұл әдіс грамматикалық, орфографиялық және фонетикалық қателерді түзету үшін тиімді. Дегенмен, бұл тәсіл жиі қолданылса, оқушы өзін еркін сезінбеуі мүмкін.

2. Жанама түзету (Implicit Correction) – мұғалім қатені тікелей көрсетпей, оқушыны оны өздігінен табуға ынталандырады. Бұл тәсіл оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін дамытуға және өз бетінше қателерін түзету дағдысын қалыптастыруға көмектеседі.

Тіл үйрету үдерісінде мұғалімдер түрлі әдістерді қолданады. Кейбір зерттеулер оқушыларға қатені түзетудің жұмсақ тәсілдері, мысалы, сұрақ қою немесе жауапты қайталап айту сияқты әдістер тиімді екенін көрсетеді. Себебі олар оқушылардың сөйлеуге деген ынтасын төмендетпей, қателерін түсінуге мүмкіндік береді.

Қатені түзетудің психологиялық аспектілері

Қатені түзетудің оқушыларға әсерін қарастыру барысында оның эмоциялық және когнитивтік факторларға ықпалын ескеру қажет. Тым қатал немесе шамадан тыс түзету оқушылардың сөйлеуден қорқу сезімін күшейтуі мүмкін.

Ал қолдау көрсететін және ынталандыруға бағытталған түзету әдістері олардың өзіне деген сенімділігін арттырады.

Қазіргі таңда оқушыларға ыңғайлы түзету әдістері кеңінен қолданылады:

- Оқушыға бағытталған түзету – оқушылардың өз қателерін өздері түзетуіне мүмкіндік беру.

- Позитивті кері байланыс – оқушының дұрыс жауаптарын атап өтіп, қатені жұмсақ түрде түзету.

- Қарым-қатынасқа негізделген әдістер – диалог немесе топтық жұмыс арқылы қатені түзету.

Зерттеу нәтижелері: Зерттеу барысында оқушылардың әртүрлі түзету әдістеріне деген көзқарастары анықталды. Тәжірибелік мәліметтер жанама түзету әдістерінің оқушыларға сенімділік беріп, тілдік дағдыларын жетілдіруге ықпал ететінін көрсетті. Сонымен қатар, тікелей түзету әдісін шамадан тыс қолдану кейбір оқушыларда сөйлеуге деген қорқынышты тудыратыны байқалды.

Зерттеу ШҚО білім басқармасы Өскемен қаласы бойынша білім беру бөлімінің «№45 орта бейіндік мектебі» КММ базасында жүргізілді. Зерттеуге 7-сынып оқушылары қатысты. Оқушыларға қатені түзету әдістеріне қатысты сауалнама жүргізіліп, нәтижелері төмендегідей бөлінді:

- 65% – қатені тікелей емес, жанама түзетуді қалайтынын айтты.

- 20% – мұғалімнің қатені бірден түзетуі пайдалы деп есептейді.

- 15% – түзету әдісі олардың оқу мотивациясына қатты әсер етпейтінін көрсетті.

Бұл деректер мұғалімдердің оқушылардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, түзету әдістерін бейімдеуі қажет екенін дәлелдейді. Жанама түзету әдістерін қолдану оқушылардың тіл үйрену процесіне деген қызығушылығын сақтауға көмектеседі, ал тікелей түзету әдістері кейбір грамматикалық және фонетикалық қателерді түзету үшін тиімді құрал болып қала береді.

Қорытындылар: Қатені түзету – тіл үйрену процесінің маңызды бөлігі. Мұғалімдер түзету әдістерін таңдағанда, оқушылардың психологиялық жағдайын ескеруі қажет. Қатені түзетудің тиімділігі оқушының өзін-өзі бағалауына, сенімділігіне және тілдік дағдыларын дамытуға тікелей әсер етеді. Сондықтан мұғалімдер тек қатені түзетіп қана қоймай, оқушылардың оқу мотивациясын сақтауға да назар аударуы керек.

"Біз қателіктер арқылы үйренеміз. Егер біз оларды мойындап, дұрыс қорытынды жасасак, олар біздің ең жақсы ұстазымызға айналады." – Джон Дьюи.

Пайдаланған дереккөздер

1. Krashen S. Principles and Practice in Second Language Acquisition (1982).
2. Dewey J. Experience and Education (1938).
3. Ellis R. The Study of Second Language Acquisition (1994).
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching (2007).

ҮСТЕЛ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Бақытова А.Н., 4 курс,

Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі

Ғылыми жетекшісі: Конарбаева Г.Г., арнайы пәндер оқытышысы

Өзектілігі: Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың оқу белсенділігін арттыру мәселесі педагогикалық ғылымдарда маңызды орын алады. Оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуын ынталандыру, олардың қызығушылығын арттыру және мотивациясын жоғары деңгейде сақтау мәселелері зерттеліп келеді. Үстел ойындары – оқушылардың шығармашылық және сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал ететін ерекше әдіс. Олар оқу барысында балалардың назарын аударуға, оқуға деген мотивациясын арттыруға және тиімді оқыту процесін жүргізуге мүмкіндік береді.

Мәселе: Қазіргі мектептерде оқушылардың оқу белсенділігінің төмендігі, оқу материалдарын меңгеруге деген ынтаның әлсіздігі сияқты мәселелер жиі кездеседі. Осы қиындықты шешу үшін интерактивті әдістер мен тәсілдерді қолдану өте маңызды. Үстел ойындары оқу материалын қызықты әрі шығармашылық тұрғыда ұсынуға және оқушылардың оқу процесіне қатысуын белсендіруге ықпал етеді. Сондықтан үстел ойындарын білім беру процесіне енгізудің тиімділігі мен маңыздылығын зерттеу қажет.

Жұмыс: Бұл зерттеу үстел ойындарының оқушылардың оқу белсенділігін арттырудағы рөлін анықтауға бағытталған. Жұмыста үстел ойындарын оқу процесімен байланыстырылып, оқушылардың оқу мотивациясы мен белсенділігін арттыруға бағытталған әдістер қарастырылған. Сонымен қатар, нақты үстел ойындарының мысалдары келтіріліп, олардың оқу процесіне тигізетін әсері талданады.

Мақсаты: Үстел ойындарының оқушылардың оқу белсенділігін арттыруға қалай әсер ететінін зерттеп, олардың тиімділігін анықтау. Сонымен қатар, ойындардың оқушылардың білім алуына деген қызығушылықтарын арттырудағы маңыздылығын көрсету.

Міндеттері:

1. Үстел ойындарының білім беру процесінде қолданылуының теориялық негіздерін зерттеу.
2. Үстел ойындарының оқушылардың оқу белсенділігін арттырудағы рөлін анықтау.
3. Үстел ойындарының оқушылардың мотивациясы мен сыни ойлау қабілеттеріне әсерін зерттеу.
4. Үстел ойындарын қолданудың практикалық аспектілерін талдау.
5. Оқу белсенділігін арттыру үшін үстел ойындарын тиімді қолдану жолдарын ұсыну.

Интерактивті әдістер мен құралдар: Л.С. Подымова атап өткеніндей, "интерактивті әдістер еркін қарым-қатынас пен үздіксіз ашық сапарға негізделген". Үстел ойындары – бұл сыныпта немесе басқа бөлмелерде

қолдануға болатын ойындар, олар арнайы үстелде немесе жергілікті бетте өткізіледі, сонымен қатар ойын алаңы, карталар, текшелер мен фигуралар сияқты құралдарды қамтиды. Мұндай ойындар баланың назарын аударып, мотивациясын арттырады. [1]

Үстел ойындарының сипаттамасы: Бұл ойындар бірқатар ерекше белгілермен ерекшеленеді. Ойындар әдетте жазылған ережелер мен алгоритмдерге негізделеді, олар барлық ойыншылардың бірлесіп жұмыс істей отырып, нақты нәтижеге жетуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, үстел ойындары интерактивті оқыту әдістерінен жоғары деңгейдегі шарттылықпен ерекшеленеді. [2]

Зерттеушілер үстел ойындарын басқа интерактивті оқыту әдістерінен ажыратуға мүмкіндік беретін ерекше белгілерді анықтады:

1. Үстел ойындары жалпақ кеңістікте, яғни олар әрқашан үстелде немесе басқа жергілікті бағдарланған бетте өткізіледі.
2. Үстел ойындары әрқашан ойын атрибуттарының болуын қамтиды.
3. Үстел ойындарының алгоритмі мен ережелері алдын – ала анықталған (егер сіз ойынға өзгертулер енгізгіңіз келсе-бұл бастамас бұрын келісіледі).
4. Үстел ойындары көп жағдайда қатысуды қажет етеді: кем дегенде екі ойыншы немесе команда, яғни олар әрқашан "тірі", компьютерлік және бағдарламалық жасақтаманы қолдануға тыйым салынады.
5. Үстел ойындары жоғары дәрежедегі шарттылықпен ерекшеленеді, сондықтан олар оқушылар арасында белсенді өзара әрекеттесуді қажет етпейді және психологиялық тұрақтылығы төмен, қақтығыстарға бейім ұжымдарда қолдануға ұсынылады.
6. Үстел ойындары көп жағдайда рөлдерді бөлуге байланысты емес, ал рөлдер бөлінетін ойындарда оларды одан әрі ойнау ойыншылардың өздері емес, тек ойынның сюжетінен тәуелді түрде жүзеге асырылады. Демек, үстел ойындары ерекше символдық (шартты) сипатқа ие, олар ережелерге сәйкес орындауды талап етеді, және нақты түрде ойын алаңдары, карточкалар, фишкалар, басқа да құралдар мен әрекеттердің кезектілігі арқылы жүзеге асады.

Пайдалану саласы:

- Бос уақыт, ойын-сауық.
- Қарым-қатынас пен байланыс орнату.
- Интеллектуалды, логикалық және стратегиялық ойындар.
- Оқыту және білім беру процесінде.

Мысал: Е.Д. Нелунова үстел үстіндегі рөлдік ойындардың әлеуметтік дағдыларды дамытуға, топтық жұмыс пен коммуникацияны жақсартуға көмектесетінін атап өтеді. Үстел ойындары оқушылардың сыни ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. [3]

Өткізілген іс-тәжірибеге сүйенсек, үстел ойындары жай ғана ойын-сауық деп айтуға болмайды. Бұл оқушыны жан-жақты ашуға, мәселелерді шешіп үйренуге, әртүрлі рөлдерде ойнауға, өзін-өзі тануға көмектеседі.

Менің жасап шығарған ойыным жайлы айтатын болсақ:

"Provocateur " үстел ойыны-қателерді тексеру!

Ойынның мақсаты: ойыншылар әдейі қате жауаптар жазатын оқушыны анықтауы керек. Ойын барысында қатысушылар өз білімдерін тексеріп, дұрыс жауаптардың арасында жасырылған қателіктерді анықтауға үйренеді.

Ойын ережелері:

- Барлық ойыншылар бір сұрақ картасын алады.
- Әр қатысушы сұраққа басқа ойыншыларға жауап көрсетпей жауап береді.
- Маңызды! Ойыншылардың бірі — provocateur (жалған жауап жазған адам). Бұл адам өз жауабын жазады, бірақ қате немесе толық емес ақпаратпен
- Барлық жауаптар жазылғаннан кейін олар жүргізушіге беріледі.
- Жүргізуші барлық жауаптарды дауыстап оқиды, бірақ кімнің жауабы қандай екенін ашпайды.
- Осыдан кейін дауыс беру басталады. Барлық ойыншылар қате жауап берді деп ойлаған адамға жасырын дауыс беруі керек.
- Раундтың соңында provocateur (жалған жауап жазған адам) өз жауабын ашады, ал ойыншылар кімнің және неге қателескенін талқылайды.

Бұл үстел ойыны арқылы мен ағылшын тілі сабағында қатемен жұмыс жасауды жүзеге асырдым. Өзіме қажет ақпараттарды біле алдым: қандай және қаншалықты қайталау жұмыстар қажет екенін, оқушылардың қаншалықты тақырыптарды түсінгендері мен есте сақтағанын. Бұл ойындар тек маған ғана емес, оқушыларға да үлкен қадам болды.

Қорытынды: Үстел ойындары білім беру процесінде тек көңіл көтеру құралы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, оқу белсенділігін арттыруға, сонымен қатар олардың өзін-өзі дамытуға үлкен әсер етеді.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Подымова Л.С. Интерактивті оқыту әдістері. – М., 2014.
2. Андреева Н.Г., Гранковский В.П. "Үстел ойындары: теориясы мен практикасы". – СПб., 2012.
3. Нелунова Е.Д. "Үстел үстіндегі рөлдік ойындар мен олардың білім беру процесіндегі маңызы". – Воронеж, 2016.
4. Радугин В.С. "Интеллектуалды ойындар мен оқыту". – Алматы, 2013.

КҮН ЖАРЫҒЫ - ТЕГІН ЭНЕРГИЯ КӨЗІ: КҮН ТҮТІКТЕРІНІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Сайлаукенова И., 4 курс білім алушысы,
«Абай атындағы Шығыс Қазақстан гуманитарлық колледжі» КМҚК
Ғылыми жетекшісі: Конарбаева Г.Г., арнайы пәндер оқытушысы.

Күн түтіктері (solar tubes, sun tunnels) – табиғи күн сәулесін ғимараттың ішіне бағыттайтын инновациялық жарықтандыру жүйесі. Бұл жүйе жасанды жарыққа тәуелділікті төмендетіп, электр энергиясын үнемдеуге мүмкіндік береді. *Өзектілігі:* Бүгінгі күні еліміздегі энергияны қолдану көлемі әр жыл сайын

өсуде. Әсіресе, ірі қалалардағы ғимараттарда жасанды жарықтандыруға тәуелділік жоғары, бұл электр энергиясының артық шығынға әкеледі. Сондай-ақ, елімізде экологиялық мәселелер өзекті болып отыр: көмірмен жұмыс істейтін электр станциялары ауаға зиянды заттар шығарады. Осындай жағдайларда энергияны үнемдеудің және экологиялық таза шешімдерді енгізудің маңызы артып келеді. Әлемде табиғи жарықты мейлінше тиімді пайдалану бағытында әртүрлі технологиялар қолданылады, атасақ ол – күн түтіктері. Бұл жүйе күн сәулесін ғимараттың ішіне бағыттау арқылы жасанды жарыққа деген тәуелділікті төмендетеді. Алайда, Қазақстанда бұл технология әлі кеңінен қолданылмаған. Сондықтан менің жобамның мақсаты – күн түтіктерін еліміздің тұрғын және коммерциялық ғимараттарына енгізу арқылы энергия үнемдеуге және экологиялық тұрақтылықты арттыруға үлес қосу.

Мәселе: Қазақстандағы көптеген ғимараттарда табиғи жарық жеткіліксіз деңгейде пайдаланылады. Кеңселер, мектептер, сауда орталықтары және басқа да қоғамдық нысандар күндіз де электр жарығына тәуелді. Бұл:

- Электр энергиясының артық тұтынылуына [1];
- Экологиялық жүктеменің артуына
- Қаржылық шығындардың көбеюіне алып келеді [3].

Қазақстанда күн түтіктері туралы ақпарат аз, ал оларды орнату тәжірибесі жоқтың қасы. Осылайша, менің жобам күн түтіктерін зерттеп, олардың еліміздегі ғимараттарда қолдану мүмкіндігін бағалауды және тәжірибелік енгізуді мақсат етеді

Жұмыстың мақсаты: Күн түтіктерінің құрылымын, жұмыс істеу принциптерін зерттеу және Қазақстанда олардың қолданысын кеңейту жолдарын ұсыну.

Міндеттері:

- Күн түтіктерінің жарық тарату механизмін қарастыру.
- Олардың артықшылықтарын электр энергиясын үнемдеу тұрғысынан бағалау [4].
- Қазақстандағы ғимараттарда қолдану мүмкіндігін зерттеу.
- Экономикалық және экологиялық тиімділігін талдау.
- Күн түтіктерін енгізу бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Күн түтіктері – бұл арнайы жарықтандыру жүйесі, ол табиғи күн сәулесін ішкі кеңістікке бағыттап, жасанды жарықтың қажеттілігін төмендетеді. Жүйе күмбез, шағылыстыратын түтік және диффузордан тұрады. Күмбез (dome) – ғимараттың төбесіне орнатылып, күн сәулесін жинайды. Ол ультракүлгін сәулелерді сүзіп, жарықты ішке тиімді бағыттайды. Шағылыстыратын түтік (reflective tube) – жоғары шағылысу қабілетіне ие арнайы материалмен қапталған түтік күн сәулесін ғимараттың ішіне бағыттайды.

Диффузор (diffuser) – ғимарат ішіндегі жарықты біркелкі таратып, табиғи жарықтың бөлмеде жайлы деңгейде болуын қамтамасыз етеді. Бұл жүйенің артықшылықтары:

1. Электр энергиясын үнемдеу – күндізгі уақытта жасанды жарықты қолдану қажеттілігі азаяды [3].
2. Экологиялық таза шешім – электр энергиясын тұтынуды азайту арқылы көмірқышқыл газының бөлінуі төмендейді.
3. Денсаулыққа пайдалы – табиғи жарық адамның көзіне жайлы, жұмыс өнімділігін арттырады.
4. Ұзақ мерзімді экономикалық тиімділік – алғашқы инвестиция өзін 3-5 жылда ақтайды.

Қазақстанда күн түтіктерін енгізу маңызды, өйткені:

- Күн сәулесі – елімізде кең таралған табиғи ресурс. Қазақстанның климаты күн түтіктерін тиімді пайдалануға мүмкіндік береді, әсіресе оңтүстік өңірлерде [2].
- Энергия бағасының қымбаттауы – электр энергиясын үнемдеу тұрғындар мен кәсіпкерлер үшін қаржылық тұрғыдан пайдалы [1].
- Экологиялық проблемаларды азайту – көмірмен жұмыс істейтін электр станцияларының жүктемесін азайтуға мүмкіндік береді [4].

Орнату үшін бірнеше кезеңдер жоспарлану қажет:

1. Алдын ала зерттеу және жоспарлау.

- Ғимаратты бағалау: Күн түтіктерін орнатпас бұрын ғимараттың құрылымын, шатырдың жағдайын және ішкі жарықтандыру қажеттілігін зерттеу керек. Қай жерге орнату тиімді: Дәліздер, жуынатын бөлмелер, ас үй, терезесі жоқ бөлмелер.
- Климаттық ерекшеліктерді ескеру: Қазақстанның оңтүстік өңірлері (Алматы, Шымкент, Тараз) күн түтіктерін тиімді қолдануға өте қолайлы. Солтүстік аймақтарда қысқы уақыттарда күн түтіктерінің тиімділігі төмендеуі мүмкін.

2. Қажетті материалдарды таңдау

- Импорттық өнімдер: Әлемдік брендтерден (мысалы, Solatube) күн түтіктерін сатып алуға болады. Бұл өнімдерді арнайы құрылыс материалдары дүкендерінен немесе интернет арқылы тапсырыс беруге болады.
- Жергілікті өндіріс: Қазақстанда күн түтіктерін өндіру әлі дамымаған, бірақ құрылыс саласындағы компаниялармен бірлесіп жұмыс істеу арқылы қолжетімді материалдарды пайдаланып, орнатуға болады.

3. Рұқсаттар мен заңнамалық талаптар

- Құрылыс нормаларына сәйкестігі: Ғимараттың шатырына күн түтіктерін орнату үшін жергілікті әкімдіктің құрылыс нормалары мен ережелерін зерттеу қажет. Тарихи ғимараттар немесе көпқабатты үйлерде рұқсат талап етілуі мүмкін.

4. Орнату процесі

- Кәсіби мамандарды тарту: Егер тәжірибеңіз болмаса, құрылыс және жарықтандыру жүйелерімен жұмыс істейтін компаниялардан мамандарды шақырған жөн.

- Өздігінен орнату: Егер тәжірибе бар болса, онлайн нұсқаулықтар мен құралдарды пайдаланып орнатуға болады. Бірақ бұл жағдайда қауіпсіздік шараларын сақтау өте маңызды.

Менің жобам аясында тәжірибелік зерттеу жүргізіп, күн түтіктерін бірнеше сынақ нысандарына орнатып, олардың тиімділігін бағалау жоспарлануда. Егер бұл технология өзін ақтаса, оны Қазақстанның барлық аймақтарына енгізу үшін ұсыныстар әзірленеді деген ойдамын. Менің жобамның мақсаты – осы көрсеткіштерді Қазақстанда нақты ғимараттарда енгізуге тырысып, технологияны тәжірибелік негізде енгізу. Қорытындылар. Күн түтіктері – Қазақстан үшін тиімді әрі болашағы зор инновациялық технология. Бұл жүйе:

- Электр энергиясын үнемдеуге көмектеседі
- Қоршаған ортаға зиянды әсерді азайтады [5]
- Экономикалық жағынан тиімді [3]
- Адам денсаулығына пайдалы

Пайдаланылған ақпарат көздері

1. <https://24.kz/kz/zha-aly-tar/kogam/item/673569-khaly-ty-uat-k-zin-t-tynu-k-rsetkishi-artyp-keledi>
2. https://kk.m.wikipedia.org/wiki/%D2%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D2%9B%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D0%BA%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%8B?utm_source=chatgpt.com
3. <https://besenledlight.com/kk/skylights-vs-light-tubes/>
4. https://nege.kz/news/energetikter_eskirgen_komir_elektr_stansalarin_nemen_a_lmastirmak_20220325220358
5. https://www.researchgate.net/publication/326989766_Built_Architecture_The_Role_of_Natural_Light

РОЛЬ НАГЛЯДНЫХ СРЕДСТВ В ФОРМИРОВАНИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Голенкова П, студент 4 курс, КГКП «Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж имени Абая»,

Научные руководители: Полякова Н. М., преподаватель педагогике

Вольф Р. Т., преподаватель психологии

Актуальность: важности визуализации учебного материала для повышения эффективности усвоения знаний младшими школьниками, их мотивации и вовлеченности в образовательный процесс.

Проблема исследования заключается в противоречии между высоким потенциалом наглядных средств для повышения эффективности учебной деятельности младших школьников и рисками их чрезмерного или

нерационального использования, что может привести к снижению самостоятельности мышления и ослаблению способности к абстрагированию. Это требует определения оптимальных способов применения наглядности в образовательном процессе, обеспечивающих баланс между поддержкой познавательной активности и развитием умений работать с абстрактными понятиями.

Цель работы: исследовать влияние наглядных средств обучения на эффективность образовательного процесса, определить наиболее продуктивные формы их применения и выявить пути преодоления трудностей, с которыми можно столкнуться при их использовании.

Для достижения цели были поставлены следующие задачи:

1. Установить теоретические аспекты использования наглядных средств обучения и их роль в образовательном процессе;
2. Выявить классификацию различных видов наглядных материалов и определить их особенности;
3. Установить влияние наглядных средств на качество усвоения материала и мотивацию учащихся;
4. Выявить основные трудности, при подготовке и использовании наглядных пособий;
5. Доказать эффективность наглядных материалов в образовании;

Теоретические основы роли наглядных средств в формировании учебной деятельности младших школьников

Формирование учебной деятельности младших школьников представляет собой сложный процесс, включающий развитие когнитивных, эмоциональных и мотивационных компонентов. В свою очередь, Д. Б. Эльконин подчеркивал, что ведущей деятельностью в младшем школьном возрасте является учебная деятельность, в которой наглядность играет ключевую роль в переходе от конкретного мышления к абстрактному. [2, 74]

Когнитивная сфера младшего школьника охватывает развитие мышления, памяти, внимания, восприятия и речи. Использование наглядных средств облегчает процесс усвоения учебного материала, делая его доступным и понятным. По мнению П. Я. Гальперина, наглядность способствует формированию внутренних умственных действий через постепенный переход от внешних материальных действий к внутреннему плану мышления. [3, 88]

Наглядные средства обучения и их классификация [4, 50]

К основным видам наглядных средств обучения относят:

1. Изобразительные средства (иллюстрации, плакаты, таблицы, схемы, графики);
2. Объемные модели (макеты, муляжи, глобусы);

3. Технические средства (мультимедийные презентации, интерактивные доски, обучающие видеоролики);
4. Демонстрационные эксперименты (наблюдение за природными явлениями, лабораторные опыты).

Использование наглядных средств в учебной деятельности младших школьников

Учебная деятельность – это целенаправленный процесс усвоения знаний, формирования умений и навыков, который осуществляется учеником под руководством учителя или самостоятельно. Она включает в себя восприятие, осмысление, запоминание и применение информации, а также самоконтроль и рефлексию. [2, 112]

Наглядные материалы выполняют следующие функции в учебной деятельности:

- Познавательная – помогают учащимся усваивать новый материал через зрительное восприятие.
- Мотивационная – повышают интерес к предмету и стимулируют самостоятельное изучение.
- Развивающая – способствуют формированию критического мышления, воображения и творческих способностей.
- Коммуникативная – улучшают взаимодействие между учениками и учителем, способствуют развитию речи.

Методы использования наглядных средств

Для повышения эффективности обучения важно использовать разнообразные виды наглядных материалов, что способствует многогранному восприятию материала.

Иллюстративный метод – использование изображений, таблиц и схем для пояснения учебного материала.

1. Проектный метод – создание учащимися собственных наглядных материалов (плакатов, моделей, презентаций).
2. Игровые технологии – применение карточек, интерактивных заданий, настольных игр с элементами наглядности.
3. Практико-ориентированный метод – включение экспериментов и опытов с использованием демонстрационных пособий.

Наглядные средства обучения значительно улучшают учебную деятельность младших школьников, делая процесс восприятия информации более доступным и понятным. Визуальные образы помогают детям быстрее запоминать материал, развивают их воображение, внимание и логическое мышление. Кроме того, использование наглядности повышает мотивацию к обучению, делая уроки более интересными и увлекательными.

Эффективность наглядных средств в начальной школе [3, 145]

На основе проведенного исследования можно выделить ключевые принципы, которые обоснованы трудами известнейших педагогов и различными словарными определениями:

1. Принцип возрастной и индивидуальной адаптации.
2. Принцип интеграции с другими методами обучения

3. Принцип активного вовлечения учащихся
4. Принцип систематичности и последовательности
5. Принцип минимизации избыточной информации
6. Принцип актуальности и практической значимости

Эффективное применение наглядности в образовательном процессе — это сложный и многогранный процесс, он требует внимательного подхода к выбору и использованию материалов. Выполнение необходимых условий поможет не только улучшить восприятие учебного материала, но и сделать процесс обучения более увлекательным и осмысленным для учеников.

Оценивание эффективности наглядных методов обучения

Определение уровня усвоения знаний младшими школьниками возможно с помощью следующих критериев:

- Активность учащихся на уроке (участие в обсуждениях, ответы на вопросы).
- Качество выполнения заданий (анализ ошибок, уровень самостоятельности).
- Степень запоминания материала (результаты тестов, повторение пройденного).

Использование наглядных средств позволяет не только повысить уровень восприятия информации, но и развить у детей навыки самостоятельного мышления, логики и анализа.

Заключение

Современная система образования стремится сделать обучение более доступным, интересным и эффективным. Использование наглядных средств играет ключевую роль в формировании учебной деятельности младших школьников, повышая уровень усвоения знаний, мотивируя к обучению и развивая познавательные способности. Таким образом, можно сделать вывод, что внедрение наглядных средств в образовательный процесс является важным и перспективным направлением для развития современной педагогики.

Список использованных источников.

1. Блонский П.П. Память и мышление / П.П. Блонский. – М.: Просвещение, 1980. – 312 с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1960. – 320 с.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. М.: Просвещение, 1986. – 320 с.
4. Коменский Я.А. Великая дидактика / Я.А. Коменский. – М.: Педагогика, 1971. – 480 с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Любимая Е., студентка 2 курса, Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж имени Абая

Научный руководитель: Мироненко И.П., преподаватель спецдисциплин

Актуальность исследования: Использование игровых технологий в обучении становится важным направлением в педагогике, так как традиционные методы часто не обеспечивают достаточной вовлеченности учеников. Игровые технологии помогают повысить мотивацию, делают процесс обучения более интересным и эффективным, что особенно актуально в условиях цифровизации образования.

Цель: Определить эффективность использования игровых технологий на уроках русского языка и разработать методические рекомендации по их внедрению.

Задачи:

1. Изучить теоретические основы игровых технологий и их применение в образовании.
2. Проанализировать существующие виды игровых методов, подходящих для уроков русского языка.
3. Определить влияние игровых технологий на успеваемость и мотивацию учеников.
4. Разработать примеры игровых методик и протестировать их в образовательном процессе.
5. Оценить результаты внедрения игровых технологий и предложить рекомендации по их использованию

Предмет исследования: Игровые технологии и их влияние на эффективность обучения русскому языку.

Объект исследования: Процесс обучения русскому языку в школе.

Гипотеза: Использование игровых технологий на уроках русского языка способствует повышению мотивации учащихся, улучшению усвоения материала и развитию коммуникативных навыков.

Методы исследования: анализ научной литературы по теме; анкетирование и опрос учеников и учителей; наблюдение за уроками с использованием игровых технологий; экспериментальное внедрение игровых методов в образовательный процесс; сравнительный анализ результатов учеников до и после применения игровых технологий.

Новизна исследования заключается в том, чтобы выявить наиболее эффективные игровые методики для изучения русского языка. Разработать авторские игровые задания, направленные на развитие грамотности и интереса к предмету.

Практическая значимость работы заключается в том, что результаты данного исследования могут быть использованы учителями для повышения эффективности уроков и в рамках дистанционного обучения, где игровые технологии могут повысить вовлеченность учеников.

Игровые технологии — это совокупность разнообразных методов, средств и приёмов организации педагогического процесса в форме различных педагогических игр.

Игровые технологии помогают: расширить кругозор учащихся; развить познавательную активность; сформировать разнообразные умения и навыки практической деятельности; создать благоприятную и радостную атмосферу для мотивации и стимулирования учащихся на обучение.

Игровые технологии используются на всех ступенях образовательного процесса: в дошкольных учреждениях, начальной и старшей школе, и даже на ступени среднеспециального и высшего образования.

Игровые технологии можно разделить на:

1. *Познавательные игры*, направленные на развитие логического мышления (например, филворды, кроссворды, шарады). Они способствуют расширению кругозора учащихся, развитию познавательной активности, формированию разнообразных умений и навыков практической деятельности. При включении детей в ситуацию игры изучаемый материал становится для них более доступным и повышает работоспособность.

2. *Коммуникативные игры*, способствующие развитию речи, овладению и развитию ребёнком своих коммуникативных умений и навыков, овладение диалектикой общения. (например, сочинение рассказов по картинкам, игры на ассоциации).

3. *Интерактивные игры*, предполагающие использование цифровых ресурсов построены на групповом взаимодействии с опорой на личный практический опыт участников. Они позволяют увеличить масштаб охвата действительности, наглядно представляют последствия принятых решений, дают возможность проверить альтернативные решения и примерить те или иные социальные роли. (например, онлайн-квесты, виртуальные лингвистические викторины). [1, 144]

Преимущества использования игровых технологий:

1. *Повышение мотивации:* Игра вызывает у учеников интерес, стимулирует активное участие.

2. *Развитие творческих способностей:* Игровые задания способствуют развитию фантазии и воображения.

3. *Улучшение усвоения материала:* Интерактивность способствует лучшему запоминанию.

4. *Развитие коммуникативных навыков:* Групповые игры помогают улучшить взаимодействие между учащимися.

Примеры использования игровых технологий на уроках русского языка:

1. *Ролевые игры:* Например, инсценировка литературных произведений, что помогает глубже понять тексты и развить навыки выразительного чтения.

2. *Квесты и викторины:* Создание заданий по изученным темам, таких как «По следам Пушкина», где ученики решают задачи, связанные с биографией и произведениями поэта.

3. *Использование онлайн-платформ:* Применение ресурсов, таких как Kahoot или Quizlet, для проверки знаний по орфографии и грамматике.

4. *Составление кроссвордов и ребусов:* Это помогает закрепить лексику и орфографию в игровой форме. [2, 17]

Также могут возникнуть трудности по внедрению игровых технологий: недостаток времени на подготовку, так как разработка качественных игровых заданий требует значительных временных затрат; необходимость технического оснащения, которое включает доступ к компьютеру и интернету; различия в восприятии игры учениками, так как не все учащиеся одинаково активно включаются в игру, что требует индивидуального подхода.

Для эффективного использования игровых технологий рекомендуется чередовать игровые методы с традиционными формами обучения, учитывать возрастные особенности и интересы учащихся, а также привлекать учеников к созданию собственных игры, что развивает инициативность и самостоятельность. [3, 85]

Результаты исследования: игровые технологии повышают мотивацию учащихся, способствуют улучшению усвоения знаний и развитию коммуникативных и когнитивных навыков, что позволило выявить трудности внедрения и составить рекомендации по эффективному использованию.

Выводы: Таким образом, игровые технологии являются эффективным инструментом обучения русскому языку, что делает их важной частью современного образовательного процесса.

Список использованных источников

1. Михайленко Т.М. Игровые технологии как вид педагогических технологий/ Т.М. Михайленко// Педагогика: традиции и инновации: материалы Междунар. науч. Конференции. – 2016. – С. 143.

2. Смирнова, Е. В. «Современные методы преподавания русского языка». — СПб.: Питер, 2019.

3. Федорова, А. А. «Интерактивные технологии на уроках русского языка». — Екатеринбург: У-Фактория, 2021.

ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ АВТОРСКОГО ЯЗЫКА К. Г. ПАУСТОВСКОГО НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ В 5 КЛАССЕ

Подойникова Ксения, студентка 3 курса, Восточно-Казахстанский гуманитарный колледж имени Абая

Научный руководитель: Мироненко Инна Павловна, преподаватель спецдисциплин Восточно-Казахстанского гуманитарного колледжа имени Абая

Актуальность исследования: На уроке литературы повышается значимость практической работы с текстами произведений, для анализа которых рекомендуется использовать инновационные, однако сам механизм применения новых методик в разборе конкретных произведений с учетом особенностей их содержания и формы не является досконально изученным.

Цель: обоснование эффективности соединения методов лингвистического анализа текста с инновационными приемами анализа языка на примере творчества К. Г. Паустовского.

Задачи: 1) изучение авторского языка (языковой личности писателя) и художественной картины мира как актуальных литературоведческих феноменов; 2) анализ своеобразия языковой личности К. Г. Паустовского, исследование языка как способа отражения писательского мировидения; 3) выявление возможности интеграции традиционных и инновационных методов в практическом анализе авторского стиля; 4) экспериментальное подтверждение действенности интегрированного подхода в отборе методов изучения стиля писателя путем использования традиционных и инновационных методик анализа языка произведения на примере рассказа К. Г. Паустовского «Теплый хлеб».

Предмет исследования: язык произведений К. Г. Паустовского, методы его изучения.

Объект исследования: урок литературы в 5 классе в контексте обновленного содержания образования.

Гипотеза: использование методов лингвистического анализа текста в сочетании с инновационными способами работы над языком художественного произведения на уроке литературы в 5 классе способствует более эффективному формированию предметной компетенции обучающегося в области анализа художественного произведения, позволяющему достичь ожидаемых результатов обучения в максимально короткие сроки.

Методы исследования: анализ методической литературы, эксперимент, статистическая обработка данных

Новизна исследования: лингвистический анализ языка произведений К.Г. Паустовского апробирован через проведение педагогического эксперимента на уроках литературы в 5 классе.

Практическая значимость: результаты могут быть полезны в процессе организации работы над языком художественного произведения на уроке литературы в среднем и старшем звене; материалы могут быть востребованы при подготовке школьных научных проектов по литературоведению, во внеклассной работе по предмету.

Реформа системы образования ставит перед учебными предметами новые задачи,. Типовая программа по дисциплине «Русская литература» (5-9 классы) определяет следующую магистральную цель изучения курса: 1) направленность дисциплины на духовное развитие обучающегося; 2) компетентностный подход, реализуемый в процессе формирования в личности обучающегося читателя; 3) принцип индивидуальности восприятия искусства и действительности; 4) возможность практического использования знаний и умений, полученных в рамках курса, в процессе дальнейшего познания мира и своего индивидуального «я», приоритет идеи духовного становления и саморазвития обучающегося. [3, 35]

Большую роль в организации работы на уроке литературы играет анализ текста, который позволяет формировать ряд компетенций: учебно-

познавательную, ценностно-смысловую, коммуникативную, общекультурную, личностную, информационную.

Важной составляющей урока литературы является эстетический компонент, репрезентирующий художественный текст как «воплощение искусства слова». Художественная форма произведения «роднит его с другими видами искусства, в основе которых – также образное отражение действительности, преломленное сквозь призму сознания творческой личности автора. Для эстетического восприятия литературы необходимо эмоционально-рефлексивное изучение».

На основе вышесказанного можно сделать вывод, что цель школьного курса «Русская литература» отличается фундаментальностью и обширностью, а сама дисциплина является полифункциональной.

В русле антропоцентрической парадигмы филологического знания наблюдается изменение методологии наук: одним из центральных понятий становится категория «языковая личность» - совокупность способностей человека, детерминирующих создание им речевых произведений. Это языковая компетенция, характеризующаяся глубиной, индивидуальностью отражения мира.

Язык художественного произведения несет «следы» авторского присутствия и запечатлевает характер его мировидения, поэтому через анализ писательского языка можно получить представление о самом писателе, его мировоззрении. Для обозначения феномена авторского языка в современной филологии используются понятия «идиостиль», «идиолект».

Важное место в школьной программе занимают произведения К. Г. Паустовского, который известен как мастер «лирической прозы».

Для анализа языка художественного произведения эффективны такие классические методы, как лингвистическое комментирование, стилистический метод, сопоставительный метод, лингвистический эксперимент [1, 48] – эти методы относятся к лингвистическим и используются в традиционной практике работы с языком художественного произведения.

В работе над языком рассказа К.Паустовского «Теплый хлеб» [2, 95] предлагаем использовать приемы лингвистического комментирования и стилистического анализа.

Задания:

1. Опираясь на Толковый словарь Т. Ф. Ефремовой (его можно найти в сети Интернет по ссылке: <https://gufo.me/dict/efremova>), дайте толкование лексических значений слов: «удила», «кавалеристы», «христорадник»

Задания на стилистический анализ текста.

1. Найдите в тексте описание зимы. Какими средствами автор передает впечатления от резкого похолодания? Выделите в данном фрагменте эпитеты, метафоры, сравнения.

2. Какое прозвище дали мальчику Фильке и почему? Как вы думаете: уместно ли такое обращение к человеку? Можно ли его использовать вместо имени собственного? В каких случаях прозвище заменяет официальное имя собственное? Докажите свое предположение способом лингвистического

эксперимента: замените в конкретной конструкции официальное имя прозвищем. Что поменяется? В каких случаях замена невозможна?

3. Разработайте кластер «Языковое своеобразие творчества К. Г. Паустовского». Какое понятие составит центр кластера и почему?

Для подтверждения эффективности работы над анализом языка художественного произведения нами был проведен педагогический эксперимент на параллели 5-х классов.

Результаты исследования: Мы работали с одним экспериментальным и двумя контрольными классами. Экспериментальный класс работал над текстом произведения, используя синкретичные методы (соединение традиционных и инновационных приемов анализа текста). Один контрольный класс работал над анализом языка текста, используя только традиционные приемы (лингвистическое комментирование, стилистический анализ, лингвистический эксперимент), второй контрольный класс работал над анализом произведения, опираясь исключительно на инновационные методы (методы технологии развития критического мышления, информационно-технические методы и методы коллаборативного обучения).

Выводы: Таким образом, работа над учебным материалом с использованием комплекса традиционных и инновационных технологий оказывается эффективней в сравнении с работой над теми же произведениями, но с использованием исключительно либо традиционных, либо инновационных методов.

Список использованных источников

1. Борискина, Г. Б. Методы лингвистического анализа прозаического текста на уроках литературы / Г. Б. Борискина // Педагогическое интернет-сообщество УЧПОРТФОЛИО.ру [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://uchportfolio.ru/articles/read/2399>

2. Локтионова, Н. П. Русская литература. Учебник-хрестоматия для 5 класса общеобразовательной школы / Н. П. Локтионова, Г. В. Забинякова. – Алматы: «Мектеп», 2017. – 256 с.

3. Типовая учебная программа по предмету "Русская литература" для 5-9 классов уровня основного среднего образования по обновленному содержанию (с русским языком обучения). – Астана, 2017. – 33 с.

«САРЫАРҚА» ГАЗЕТІ

Студент Ақанова А., 2 курс, «М.О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжі»
КМҚК

Ғылыми жетекші: Мұқанов Т.К., тарих және қоғамдық пәндер оқытушысы

Тақырыптың өзектілігі: ХХ ғасырдың басында жалпыұлттық басылымға айналған «Сарыарқа» газетінде жарық көрген мақалалар арқылы сол бір тарихи кезеңдегі қоғамдық-саяси өмірдің мәселелерін зерттей отырып, жас ұрпаққа мәлімет беру.

Зерттеу мәселесі: Халық санасын оятып, мемлекеттік сана қалыптастыру бағытында жемісті жұмыс атқарған басылымдардың бірі «Сарыарқа» газеті саналды. «Сарыарқа» газеті мен ондағы жарық көрген басылым материалдары әлі де толыққанды зерттеуді қажет етеді.

Зерттеудің мақсаты: ХХ ғасырдың басындағы Ұлттық баспасөз тарихында маңызды орын алып, Алаштық бағыттағы басылымға айналған «Сарыарқа» газетінің жарыққа шығу тарихы мен мақалалардағы өзекті мәселелерді талдау, зерттеу

Зерттеу міндеттері:

1. «Сарыарқа» газетінің шығу тарихы мен қызметін зерттеу
2. Газетте көтерілген мәселелерді анықтау.
3. Газеттің маңызын айқындау.

Орынборда өткен Жалпықазақ съезінде «Алашорда» уақытша үкіметі құрылып, оның уақытша тұратын орны болып Семей қаласы бекітілгеннен кейін «Сарыарқа» газеті «Алашорданың» үніне айналады. «Сарыарқа» газетінің алғашқы сандарынан бастап бостандықтың, теңдіктің мәнін терең ұғындырған, еңсені тіктеп, ел болудың қамына шақырған үндеу сипатты мақалалар мен мемлекет құрылымындағы саяси өзгерістерді талдаған батыл да терең саяси талдаулар үзбей жарияланып тұрды.

Алаштың үні болған «Сарыарқа» газеті 1917–1918 жылдары Семей қаласында жарық көрді. Газет 1917 жылдың маусым айынан бастап 1919 жылдың қыркүйек айына дейін шығып тұрды. «Сарыарқа» газетінің 88 саны жарық көрген. Газеттің алғашқы редакторлары – Райымжан Марсеков пен Халел Ғаббасовтар. Олардан кейінгі редакторлары – Имам Әлімбеков пен Шынжы Керейбаевтар еді. «Қазақ» газеті 1917 жылы маусым айында «Сарыарқа» басылымының шығуын елжұртқа қуана хабарлап, құлақтандыру берді: «Семейде шығаруға қам қылып жатқан «Сарыарқа» газетінің» 1 нөмері келді. Газет әзірге жұмасына 1 рет шықпақ. Жылдық хақы 6 сом, жарты жылдығы 3 сом 25 тиын. «Сарыарқа» газетінің ұстанған саяси бағыты айқын еді. Басылым көзі ашық, оқыған, ойлы жандарды өз маңына топтастыра отырып, күш біріктірді. Жарияланған материалдардан Ресей империясындағы саяси өзгерістер барысы, оның қазақ қоғамына тигізген әсері мен ықпалы жайында ұғындыра келіп, азаттық пен тәуелсіздіктің дәнін себуге күш салды, түрлі топтардың мүдделерін саяси және әлеуметтік-мәдени жағынан бір арнаға тоғыстырып отырды. Олар империя билеген қоғамда қандай өзгерістер болса да, ұлт мүддесін басты мәселе етіп қойды. Алаш зиялылары езілген ұлттарға теңдік пен бостандық беру мәселелерін жиі қозғады. Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, Ж.Аймауытов, Ш.Құдайбердиев, М.Жұмабаев, М.Әуезовтің өзекжарды мақалалары осының айғағы.

«Сарыарқа» газетінде қызу пікірталас тудырған мәселе «Қазақ жеке автономия болуы керек пе, әлде Түркістан мен Сібірге қосылған тиімді ме?» болды. Алаштықтар бұл мәселеде: «Автономия – бас билік тізгіні өзінде болып, халықтың өзін-өзі билеуі деген сөз. Біздің іздегеніміз – жерге, ұлтқа байланған автономия», – деп тұжырым жасаған.

«Сарыарқадағы» ұлттық тақырыптардың ішіндегі ең көп көтерілгені – білім мәселесі. «Бала қалмай жалпы оқу – міндет. Алғашқы екі жылда бала ана тілінде оқысын...» деген қаулы қабылданған еді.

Газет бетінде «Алаш» партиясының қызметі толықтай көрініс тапты. «Алаш» партиясының құрылтай сайлауына дайындық, оған қатысатын депутаттар саны жарияланып отырды. Сайлаудың мәні және дауыс беру реті бір емес, бірнеше рет бұқараға газет арқылы қайталай түсіндірілді.

Жер дауы мен жесір дауын басты назарға алған басылымдардың бірі болды. Қазақ жерін отарлауға қарсы күрес, жерді қазақ халқына қайтару мәселесі көтерілді. Ресейден қоныс аударушылардың қазақ даласына ағылып келуі және оның жергілікті халыққа тигізген зардаптары талданды. Мәселен, газеттің № 7 санында жарық көрген ”Жетім-жесірдің зары” мен “Жер туралы” мақалалар жарияланған.

Дін мәселесі «Сарыарқаның» басты тақырыптарының біріне айналды. Діннің қоғамдағы рөлі, қазақ халқының исламдық дәстүрлерді сақтауы жайында жазылды. Кеңестік биліктің дінге қарсы саясаты сынға алынды.

«Сарыарқа» газетінде жарық көрген материалдардан оның «Қазақ» газетімен үндес, сарындас бағытын аңғару қиын емес. Олай болатыны, «Сарыарқа» газеті де Алашорда үкіметін құруды, қазақ елінің өз алдына автономия болуын тіледі. Басылым беттерінде Алаш партиясының бағдарламасы, Алаштың гимні, алашорданың Семей тобының саяси бағдарламасы жарық көрді, сондай-ақ қазақ құрылтай съездерінің бағдарламалары мен қаулылары басылды.

Зерттеу нәтижелері:

1. «Сарыарқа» газетінің қалай жарыққа көргені анықталды.
2. «Сарыарқа» газеті қазақ халқының басын қосуға, көзін ашуға септігін тигізді
3. «Сарыарқа» газетінде көтерілген мәселелер арқылы халықтың жадайы ескеріліп отырды

Қорытынды:

XX ғасырдағы қазақ тарихындағы ең ұлы идея – Алаш идеясы болды. «Алаш идея-сы» – қа-зақтың мемлекеттік, елдің ұлт-тық идеясы. «Керегеміз – ағаш, ұранымыз - Алаш». Бүгінгі Тәуелсіз Қазақстан мемлекеті – сол идеяның жемісі. «Алаш» идеясының өзегі болған ұлттық демократиялық мемлекет құру, ұлт бостандығы идеологиясы, рухани және экономикалық тәуелсіздік, дін мен тіл, жер т.б. мәселелер күні бүгінге дейін маңызды бола түсуде. «Алаш» партиясының бағдарламасында көрсетілген ел басқару жүйесі, жастардың білім алуы, ұрпақ тәрбиесі, ұлттар теңдігі, азаматтар-дың құқы мен бостандығы жөніндегі ұстанымдар тәуелсіз қазақ мемлекетінің саясатымен сабақтас жатыр. Алаш идеясы – ұрпақтың бойына отаншылдық пен мемлекетшілдік идеясын сіңірудің басты құралы болды.

Алаш идеясын негізге алып, халық санасын оятып, мемлекеттік сана қалыптастыру бағытында жемісті жұмыс атқарған басылымдардың бірі «Сарыарқа» газеті саналды. "Сарыарқа" газеті қазақ баспасөз тарихында мемлекеттік, ұлттық үрдістерді жаңа дәуірге сәйкес үйлестіріп, сабақтастырған,

ұлттық автономия құруды насихаттаған, сол арқылы дербес саяси елге айналуға үлес қосқан басылым болды. Азаттықтың жаршысы, Алашорданың үні – «Сарыарқа» газетінің қазақ баспасөз тарихы мен журналистикасында алар орны айрықша.

Пайдаланған дереккөздер тізімі

1. Нұрпейісов К. «Алаш Һәм Алашорда». – Алматы: «Ататек», 1995.
2. Сыдықов Е. Алаш қаласының тарихы. Семей, 2010.
3. Алаштану мәселелері. Сериялық ғылыми жинақ. 1-т. – Семей: Таным, 2010.
4. Ерлан Сыдықов. Шәкәрім және Алашорда. Ғылыми жинақ. Новосибирск: Талер-пресс, - 2008.
5. Е.Тілешов Алаш туы астында... Алаш қозғалысының қайраткерлері, қатысушылары және оқиғалары. Астана: Арман Меди», 2013.